

مرکز تحقیقات اسلامی

اصفهان

گامی

عمران
علیه السلام

www.ghaemiyeh.com
www.ghaemiyeh.org
www.ghaemiyeh.net
www.ghaemiyeh.ir

ماہِ خِدا

پڑھنی بیانی

عیسائے مبارک رمضان از کتاب مستدکین میریت

مزی ای شہری

جلد ۱-۲

ترجمہ، جواد محمدی

پبلشر، رحیل انجی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

ماه خدا پژوهشی جامع درباره ماه مبارک رمضان از نگاه قرآن و حدیث

نویسنده:

محمد محمدی ری شهری

ناشر چاپی:

موسسه علمی فرهنگی دارالحدیث

ناشر دیجیتال:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

۵	فهرست
۲۰	ماه خدا پژوهشی جامع درباره ماه مبارک رمضان از نگاه قرآن و حدیث
۲۰	مشخصات کتاب
۲۱	جلد ۱
۲۱	اشاره
۲۷	پیش گفتار
۲۷	اشاره
۲۸	روش کتاب
۳۳	درآمد
۳۳	اشاره
۳۴	آیا «رمضان» نام خداست؟
۳۵	نام های ماه رمضان
۳۶	ویژگی ها و برکات ماه رمضان
۵۱	بخش اول : فضایل ماه خدا
۵۱	اشاره
۵۳	فصل یکم : عظمت و احترام ماه رمضان
۵۹	فصل دوم : ویژگی های ماه رمضان
۵۹	۱ / ۲ ماه خدا
۶۱	۲ / ۲ ماه میهمانی خدا
۶۳	۳ / ۲ سرور ماه ها
۶۳	۴ / ۲ آغاز سال
۶۷	۵ / ۲ شب قدر ، در ماه رمضان است
۶۹	۶ / ۲ نزول قرآن در شب قدر
۷۱	۷ / ۲ نزول کتب آسمانی در آن است

۷۳	فصل سوم : برکات ماه رمضان
۷۳	۱ / ۳ آمرزش الهی
۷۹	۲ / ۳ آزادی از آتش دوزخ
۸۱	۳ / ۳ مجموعه برکات و ویژگی های ماه رمضان
۹۸	سخنی درباره به بند کشیده شدن شیطان ها در ماه رمضان
۹۸	اشاره
۹۹	علت به بند کشیده شدن شیاطین در ماه رمضان
۹۹	۱ . طبیعت پیشگیرانه روزه
۱۰۱	۲ . عنایت ویژه خداوند
۱۰۱	علت سود نبردن از به بند کشیده شدن شیاطین
۱۰۱	اشاره
۱۰۲	۱ . شیطان ، به تنهایی زمینه ساز گناهان نیست .
۱۰۲	۲ . در بند بودن شیطان ها ، نسبی است .
۱۰۴	فصل چهارم : تأکید بر بهره وری از برکات ماه رمضان
۱۰۴	اشاره
۱۰۸	نکته
۱۱۰	بخش دوم : آمادگی برای میهمانی خدا
۱۱۰	اشاره
۱۱۲	فصل یکم : شناخت میهمانی خدا
۱۱۲	۱ / ۱ وجوب روزه گرفتن
۱۱۶	۲ / ۱ حکمت روزه گرفتن
۱۲۲	۳ / ۱ فضیلت روزه
۱۲۲	۴ / ۱ روزه برای خداست
۱۲۶	سخنی در شرح حدیث : «روزه ، برای من است»
۱۲۶	اشاره
۱۳۲	۵ / ۱ ارزش روزه دار

- ۱۴۰ ----- ۶ / ۱ دعای فرشتگان برای روزه دار -----
- ۱۴۴ ----- ۷ / ۱ برکات میهمانی خدا -----
- ۱۴۴ ----- اشاره -----
- ۱۴۴ ----- الف تقوا -----
- ۱۴۸ ----- ب کاستن از سرمستی و غریزه جنسی -----
- ۱۵۲ ----- ج دور شدن شیطان -----
- ۱۵۲ ----- د تن درستی -----
- ۱۵۴ ----- ه مقاومت در مصیبت ها -----
- ۱۵۶ ----- و حکمت -----
- ۱۵۸ ----- ز تقرب به خدا -----
- ۱۵۸ ----- ح اجابت دعا -----
- ۱۶۰ ----- ط ایمنی در روز قیامت -----
- ۱۶۰ ----- ی آسودگی در روز حساب -----
- ۱۶۲ ----- ک شفاعت در آخرت -----
- ۱۶۲ ----- ل دور شدن از آتش -----
- ۱۶۶ ----- م بهشتی شدن -----
- ۱۷۰ ----- ن مجموعه برکت ها -----
- ۱۷۴ ----- ۸ / ۱ درجات میهمانی خدا -----
- ۱۷۸ ----- سخنی درباره مراتب روزه داری -----
- ۱۷۸ ----- دسته اول . روزه عوام -----
- ۱۷۹ ----- دسته دوم . روزه خواص -----
- ۱۷۹ ----- دسته سوم . روزه خواص خواص -----
- ۱۸۳ ----- فصل دوم : آمادگی برای میهمانی خدا -----
- ۱۸۳ ----- ۱ / ۲ خطبه های پیامبر ، هنگام فرا رسیدن ماه رمضان -----
- ۲۰۱ ----- ۲ / ۲ خطبه های امیر مؤمنان ، هنگام فرا رسیدن ماه رمضان -----
- ۲۰۸ ----- ۳ / ۲ سخن امام هشتم ، هنگام فرا رسیدن ماه رمضان -----

۲۱۲	فصل سوم : اسباب آمادگی برای میهمانی خدا
۲۱۲	۱ / ۳ توبه ، پیش از فرا رسیدن ماه رمضان
۲۱۴	۲ / ۳ سه روز روزه در آخر شعبان
۲۱۴	۳ / ۳ اصلاح غذا
۲۲۰	سخنی درباره تقویت آثار روزه با اصلاح غذا
۲۲۰	اشاره
۲۲۱	انواع خوردنی ها و آشامیدنی های حرام
۲۲۱	پرهیز از غذاهای شبهه ناک
۲۲۲	انگیزه های خوردن و آشامیدن
۲۲۶	فصل چهارم : دعاهای آمادگی برای میهمانی خدا
۲۲۶	۱ / ۴ دعاهای آخر شعبان
۲۳۱	۲ / ۴ دعاهای دیدن هلال ماه رمضان
۲۴۱	۳ / ۴ دعاهای ورود ماه رمضان
۲۴۱	الف دعاهای پیامبر صلی الله علیه و آله
۲۴۴	ب دعای امام سجّاد علیه السلام
۲۵۳	ج دعاهای امام صادق علیه السلام
۲۶۶	د دعای امام کاظم علیه السلام
۲۷۳	ه دعای امام جواد علیه السلام
۲۷۷	بخش سوم : آداب میهمانی خدا
۲۷۷	اشاره
۲۷۹	فصل یکم : آداب روزه داری
۲۷۹	۱ / ۱ مهم ترین آداب
۲۷۹	الف پرهیز از حرام های خدا
۲۸۳	ب پرهیز از غیبت کردن
۲۸۵	ج پرهیز از دشنام دادن
۲۸۹	د پرهیز از دروغ

- ه . پرهیز از ریا - - - - - ۲۸۹
- و . پرهیز از هر چه خدا خوش نمی دارد - - - - - ۲۸۹
- ۱ / ۲ آنچه پیش از روزه گرفتن ، سزاوار است - - - - - ۳۰۱
- الف خوردن سحری - - - - - ۳۰۱
- ب برترین سحری - - - - - ۳۰۷
- ج خواندن سوره قدر ، هنگام خوردن سحری - - - - - ۳۰۹
- ۱ / ۳ آنچه برای روزه دار ، شایسته است - - - - - ۳۰۹
- الف مسواک زدن - - - - - ۳۰۹
- ب عطر زدن - - - - - ۳۰۹
- ج زینت کردن - - - - - ۳۱۱
- د خواب نیم روز - - - - - ۳۱۱
- ۱ / ۴ آنچه برای روزه دار ، سزاوار نیست - - - - - ۳۱۳
- الف مسافرت در ماه رمضان - - - - - ۳۱۳
- ب آنچه به ضعف می انجامد - - - - - ۳۱۷
- ج آنچه ممکن است به شکستن روزه بینجامد - - - - - ۳۱۹
- د شعرخوانی - - - - - ۳۲۱
- ۱ / ۵ آنچه هنگام افطار، سزاوار است - - - - - ۳۲۳
- الف عجله - - - - - ۳۲۳
- ب جلو انداختن نماز - - - - - ۳۲۵
- ج صدقه - - - - - ۳۲۹
- د خواندن سوره قدر - - - - - ۳۲۹
- ه دعا - - - - - ۳۲۹
- و خواندن دعای روایت شده پیش از افطار - - - - - ۳۳۱
- ز افطار با خرما یا کشمش یا شیرینی یا شیر یا آب و لرم - - - - - ۳۴۱
- ح خواندن دعاهای وارد شده به هنگام افطار - - - - - ۳۴۵
- ط سپاسگزاری ، هنگام افطار نزد دیگران - - - - - ۳۴۷

- فصل دوم : کارهایی که بر استحباب آنها تأکید شده است ۳۴۹
- ۱ / ۲ همه کارهای نیک ۳۴۹
- ۲ / ۲ افطاری دادن به روزه داران ۳۴۹
- اشاره ۳۴۹
- نکته ۳۵۷
- ۳ / ۲ بسیار انفاق کردن ۳۵۹
- ۴ / ۲ زیاد قرآن خواندن ۳۶۱
- ۱۴ / ۲ فضیلت تلاوت قرآن و تشویق به آن ۳۶۱
- ۲۴ / ۲ دعای تلاوت قرآن ۳۶۷
- ۳۴ / ۲ دعای ختم قرآن ۳۷۳
- ۵ / ۲ زیاد استغفار کردن ۳۸۳
- ۶ / ۲ زیاد دعا خواندن و ذکر گفتن ۳۸۷
- ۷ / ۲ زیاد نماز خواندن ۳۹۱
- ۸ / ۲ زیارت امام حسین ۳۹۷
- ۹ / ۲ عُمره ۳۹۹
- ۱۰ / ۲ اعتکاف ۴۰۳
- ۱۱ / ۲ خواندن سوره فتح در نماز مستحب ۴۰۵
- فصل سوم : دعاهای مشترک ۴۰۷
- ۱ / ۳ دعاهای نمازهای واجب ۴۰۷
- الف دعای «لَلّهِمَّ اُدْخِلْ عَلٰی اَهْلِ الْقُبُورِ الشَّرُوْرَ» ۴۰۷
- ب دعای حج ۴۰۹
- ج دعای «یا عَلٰی یا عَظِيْمَ» ۴۰۹
- ۲ / ۳ دعاهای هر شب ۴۱۱
- الف دعا برای حج ۴۱۱
- ب دعا برای تقدیر نیکو ۴۱۳
- ج صلوات بر پیامبر و خاندانش ۴۱۳

- د دعای افتتاح ۴۱۷
- ه دعای «ورود به جمع صالحان» ۴۲۷
- ۳ / ۳ دعاهای سحر ۴۲۹
- الف دعای امام باقر علیه السلام ۴۲۹
- ب دعای ابو حمزه ثمالی ۴۴۳
- ج دعای ادریس علیه السلام ۴۸۶
- د دعای «یا غَدَّتْیَ فی کُرْبَتِی» ۴۹۵
- ه دعای «یا مُفْزَعِی عِنْدَ کُرْبَتِی» ۵۰۲
- و تسبیح ۵۰۴
- ۴ / ۳ دعاهای هر روز ۵۰۴
- الف دعای امام سجّاد علیه السلام ۵۰۴
- ب تسبیح های هر روز ۵۱۱
- ج صلوات بر پیامبر و خاندانش ۵۲۳
- د دعای «اللّهُمَّ رَبِّ شَهْرِ رَمَضَانَ» ۵۳۰
- ه دعایی دیگر برای هر روز ۵۳۲
- ۵ / ۳ دعای جوشن کبیر ۵۳۷
- فصل چهارم : آداب مخصوص شب های ماه رمضان ۵۸۹
- ۱ / ۴ آداب شب نخست ۵۸۹
- الف غسل ۵۸۹
- ب نماز ۵۸۹
- ج دعا ۵۹۱
- د همخوابگی با همسر ۵۹۳
- ۲ / ۴ دعای شب دوم ۵۹۵
- ۳ / ۴ دعای شب سوم ۵۹۷
- ۴ / ۴ دعای شب چهارم ۵۹۷
- ۵ / ۴ دعای شب پنجم ۵۹۹

- ۵۹۹ ..... ۶ / ۴ دعای شب ششم
- ۶۰۱ ..... ۷ / ۴ دعای شب هفتم
- ۶۰۳ ..... ۸ / ۴ دعای شب هشتم
- ۶۰۳ ..... ۹ / ۴ دعای شب نهم
- ۶۰۵ ..... ۱۰ / ۴ دعای شب دهم
- ۶۰۷ ..... ۱۱ / ۴ دعای شب یازدهم
- ۶۰۷ ..... ۱۲ / ۴ دعای شب دوازدهم
- ۶۰۹ ..... ۱۳ / ۴ دعای شب سیزدهم
- ۶۰۹ ..... ۱۴ / ۴ دعای شب چهاردهم
- ۶۱۱ ..... ۱۵ / ۴ آداب شب پانزدهم
- ۶۱۱ ..... الف غسل
- ۶۱۳ ..... ب زیارت
- ۶۱۳ ..... ج نماز صد رکعت
- ۶۱۵ ..... د دعا
- ۶۱۵ ..... ۱۶ / ۴ دعای شب شانزدهم
- ۶۱۷ ..... ۱۷ / ۴ آداب شب هفدهم
- ۶۱۷ ..... الف غسل
- ۶۱۷ ..... ب دعا
- ۶۲۴ ..... ۱۸ / ۴ دعای شب هجدهم
- ۶۲۴ ..... ۱۹ / ۴ دعای شب نوزدهم
- ۶۲۶ ..... ۲۰ / ۴ دعای شب بیستم
- ۶۲۶ ..... ۲۱ / ۴ دعای شب بیست و یکم
- ۶۲۸ ..... ۲۲ / ۴ دعای شب بیست و دوم
- ۶۳۰ ..... ۲۳ / ۴ دعای شب بیست و سوم
- ۶۳۰ ..... ۲۴ / ۴ آداب شب بیست و چهارم
- ۶۳۰ ..... الف غسل

۶۳۲	ب دعا
۶۳۲	۴ / ۲۵ آداب شب بیست و پنجم
۶۳۲	الف غسل
۶۳۴	ب دعا
۶۳۴	۴ / ۲۶ دعای شب بیست و ششم
۶۳۷	۴ / ۲۷ آداب شب بیست و هفتم
۶۳۷	الف غسل
۶۳۷	ب نماز
۶۳۷	ج دعا
۶۳۹	۴ / ۲۸ دعای شب بیست و هشتم
۶۴۱	۴ / ۲۹ دعای شب بیست و نهم
۶۴۱	۴ / ۳۰ دعای شب سی ام
۶۵۳	جلد ۲
۶۵۳	اشاره
۶۶۰	فصل پنجم : آداب مخصوص روزهای ماه رمضان
۶۶۰	۵ / ۱ آداب روز اول
۶۶۰	الف غسل
۶۶۰	ب نماز
۶۶۵	۵ / ۲ دعاهاى هر روز ماه رمضان
۶۸۱	۵ / ۳ «دعای مُجیر» برای ایام البیض ماه رمضان
۶۹۴	فصل ششم : اعمال مخصوص دهه آخر
۶۹۴	۶ / ۱ غسل
۶۹۴	۶ / ۲ دعا
۶۹۴	الف دعاهاى مشترک
۷۰۱	ب دعاهاى مخصوص هر شب
۷۱۹	ج دعاهاى وارد شده در «المصباح» ابن باقى

۷۲۸	اعتکاف ۳ / ۶
۷۲۸	اشاره
۷۳۰	نکته
۷۳۲	۴ / ۶ زیارت امام حسین
۷۳۲	۵ / ۶ تلاش برای عبادت
۷۳۸	فصل هفتم : نوافل ماه رمضان
۷۳۸	۱ / ۷ دو رکعت نماز در هر شب
۷۳۸	۲ / ۷ نمازهای مخصوص هر شب
۷۵۱	۳ / ۷ هزار رکعت در هر شب و روز
۷۵۱	۴ / ۷ هزار رکعت در ماه (معروف به نوافل ماه رمضان)
۷۵۳	سخنی در فضیلت نوافل ماه رمضان و تشویق بر آنها
۷۵۹	۵ / ۷ ترتیب نافله های ماه رمضان
۷۷۶	سخنی درباره نوافل ماه رمضان و ترتیب آنها
۷۷۶	اشاره
۷۷۷	یک . آزادی نمازگزار در گزینش
۷۷۷	دو . تراحم نداشتن با عبادتی مهم تر
۷۷۷	سه . استحباب هزار رکعت در ماه رمضان
۷۷۹	چهار . چگونگی آوردن هزار رکعت نافله در ماه رمضان
۷۸۲	۶ / ۷ نخستین کسی که نافله ها را به جماعت خواند
۷۸۷	۷ / ۷ دعاهای نوافل ماه رمضان
۷۸۷	اشاره
۷۸۷	الف دعا بین هر دو رکعت
۷۹۱	ب دعاهای بیست رکعت
۸۳۵	ج دعاهای هشتاد رکعت ، تکمیل صد رکعت
۹۰۷	بخش چهارم : شب قدر
۹۰۷	اشاره

- فصل یکم : فضایل و ویژگی های شب قدر ۹۰۹
- ۱ / ۱ فضایل شب قدر ۹۰۹
- ۲ / ۱ ویژگی های شب قدر ۹۱۷
- الف تقدیر هر چه در سال خواهد شد ، در آن شب است ۹۱۷
- ب آغاز و پایان سال است ۹۲۵
- ج اختصاص آن به پیشوایان ۹۲۵
- د نزول فرشتگان در آن شب بر صاحب الأمر ۹۳۵
- ه آن شب ، تا دمیدن سپیده ایمن است ۹۴۱
- ۳ / ۱ وجود شب قدر در هر سال ۹۴۳
- فصل دوم : شب قدر ، چه شبی است؟ ۹۴۷
- ۱ / ۲ در دهه آخر ۹۴۷
- ۲ / ۲ شب های بیست و سوم و بیست و یکم و نوزدهم ۹۴۹
- ۳ / ۲ شب های بیست و سوم و بیست و یکم ۹۵۱
- ۴ / ۲ شب بیست و سوم ۹۵۵
- ۵ / ۲ نقش سه شب در سرنوشت ۹۶۱
- ۶ / ۲ پوشیده بودن آن ، به سود شماسست ۹۶۵
- ۷ / ۲ راه های شناخت شب قدر ۹۶۷
- الف صد بار خواندن سوره دخان در هر شب ماه رمضان ۹۶۷
- ب هزار بار خواندن سوره قدر در هر شب ماه رمضان ۹۶۷
- ۸ / ۲ نشانه شب قدر ۹۶۹
- ۹ / ۲ آن که شب قدر را درمی یابد ۹۶۹
- پژوهشی پیرامون شب قدر ۹۷۳
- اشاره ۹۷۳
- یکم . معنای شب قدر ۹۷۴
- دوم . ویژگی های شب قدر ۹۷۵
- الف برنامه ریزی سال ۹۷۵

- ب آغاز سال تقدیر ----- ۹۷۶
- ج اختصاص داشتن به امام زمان ----- ۹۷۷
- د بهتر از هزار ماه! ----- ۹۷۷
- سوم . تداوم شب قدر ----- ۹۷۸
- چهارم . تعیین شب قدر ----- ۹۷۹
- پنجم . شب قدر در مناطق مختلف ----- ۹۸۱
- ششم . بهترین اعمال در شب قدر ----- ۹۸۶
- الف کدام علم و کدام عبادت؟ ----- ۹۸۶
- ب نقش عبادت در پیدایش نور علم ----- ۹۸۷
- ج سیره اهل بیت علیهم السلام ----- ۹۸۷
- فصل سوم : آداب مشترک شب قدر ----- ۹۸۹
- ۱ / ۳ غسل ----- ۹۸۹
- ۲ / ۳ شب زنده داری ----- ۹۹۳
- ۳ / ۳ دعا ----- ۹۹۷
- الف تأکید بر دعا در شب قدر ----- ۹۹۷
- ب دعاهای شب قدر ----- ۹۹۹
- اشاره ----- ۹۹۹
- نکته ای لطیف ----- ۱۰۰۳
- ج واسطه قرار دادن قرآن ----- ۱۰۰۷
- د واسطه قرار دادن قرآن و اهل بیت علیهم السلام ----- ۱۰۰۷
- ۴ / ۳ زیارت امام حسین ----- ۱۰۰۹
- ۵ / ۳ نماز ----- ۱۰۱۱
- اشاره ----- ۱۰۱۱
- الف تأکید بر نماز خواندن در شب قدر ----- ۱۰۱۱
- ب دو رکعت نماز ----- ۱۰۱۳
- ج صد رکعت نماز ----- ۱۰۱۳

- فصل چهارم : آنچه مخصوص یکی از شب هاست ----- ۱۰۱۷
- ۱ / ۴ آنچه مخصوص شب نوزدهم است ----- ۱۰۱۷
- ۲ / ۴ آنچه مخصوص شب بیست و یکم است ----- ۱۰۱۹
- الف تأکید بر غسل ----- ۱۰۱۹
- ب تأکید بر اهمیت دادن به این شب ----- ۱۰۱۹
- ج تأکید بر نماز و دعا در آن شب و نیز روز آن ----- ۱۰۲۲
- ۳ / ۴ آنچه مخصوص شب بیست و سوم است ----- ۱۰۳۰
- الف تأکید بر غسل ----- ۱۰۳۰
- ب تأکید بر شب زنده داری ----- ۱۰۳۰
- ج تأکید بر صد رکعت نماز ----- ۱۰۳۲
- د تأکید بر زیارت امام حسین علیه السلام ----- ۱۰۳۴
- ه خواندن سوره های عنکبوت ، روم و دُخان ----- ۱۰۳۴
- و خواندن هزار بار سوره قدر ----- ۱۰۳۶
- ز دعا برای امام زمان علیه السلام ----- ۱۰۳۶
- ۴ / ۴ فضیلت و آداب روز قدر ----- ۱۰۳۹
- اشاره ----- ۱۰۳۹
- بیان ----- ۱۰۴۰
- بخش پنجم : آداب بیرون آمدن از میهمانی خدا ----- ۱۰۴۲
- اشاره ----- ۱۰۴۲
- مهم ترین آداب ----- ۱۰۴۴
- فصل یکم : وداع با ماه رمضان ----- ۱۰۴۸
- ۱ / ۱ وداع با ماه در آخرین جمعه آن ----- ۱۰۴۸
- ۲ / ۱ وداع با ماه در آخرین شب آن ----- ۱۰۴۸
- ۳ / ۱ سیره امام سجّاد در آخرین شب آن ----- ۱۰۵۲
- ۴ / ۱ دعای امام سجّاد در وداع با ماه رمضان ----- ۱۰۵۸
- ۵ / ۱ دعای امام صادق در وداع با ماه رمضان ----- ۱۰۷۸

- ۱۰۷۸ ..... اشاره
- ۱۰۹۳ ..... یک نکته مهم
- ۱۰۹۵ ..... فصل دوم : آداب شب عید
- ۱۰۹۵ ..... ۱ / ۲ اهمیت دادن به این شب
- ۱۰۹۵ ..... اشاره
- ۱۰۹۷ ..... بیان
- ۱۰۹۹ ..... ۲ / ۲ غسل
- ۱۰۹۹ ..... ۳ / ۲ نماز
- ۱۰۹۹ ..... الف دو رکعت نماز
- ۱۱۰۱ ..... ب شش رکعت نماز
- ۱۱۰۳ ..... ج ده رکعت نماز
- ۱۱۰۳ ..... د چهارده رکعت نماز
- ۱۱۰۵ ..... ۴ / ۲ تکبیر پس از نمازها
- ۱۱۰۵ ..... ۵ / ۲ زیارت امام حسین
- ۱۱۰۷ ..... ۶ / ۲ شب زنده داری
- ۱۱۱۰ ..... ۷ / ۲ خواندن دعاهای رسیده
- ۱۱۱۹ ..... فصل سوم : آداب روز عید
- ۱۱۱۹ ..... ۱ / ۳ اهمیت دادن به روز عید
- ۱۱۲۵ ..... ۲ / ۳ آنچه پیش از رفتن به سوی نماز ، سزاوار است
- ۱۱۲۵ ..... الف غسل
- ۱۱۲۹ ..... ب آراستگی
- ۱۱۳۱ ..... ج غذا خوردن
- ۱۱۳۷ ..... نکته
- ۱۱۳۷ ..... د دعا پس از نماز صبح
- ۱۱۶۱ ..... ه پرداخت زکات
- ۱۱۶۷ ..... ۳ / ۳ آنچه هنگام رفتن به سوی نماز ، سزاوار است

- الف رفتن پس از طلوع آفتاب - ۱۱۶۷
- ب دعا هنگام بیرون رفتن - ۱۱۶۹
- ج دعا در مسیر - ۱۱۷۲
- د بلند گفتن تهلیل و تکبیر - ۱۱۷۹
- ه پیاده رفتن - ۱۱۷۹
- و بازگشت از راه دیگر - ۱۱۸۱
- ۴ / ۳ نماز عید - ۱۱۸۳
- ۱ ۴ / ۳ فضیلت نماز عید - ۱۱۸۳
- ۲ ۴ / ۳ آداب نماز عید - ۱۱۸۵
- الف نماز گزاردن در صحرا یا جای بدون سقف - ۱۱۸۵
- ب نماز گزاردن بدون اذان و اقامه - ۱۱۸۹
- ج دعا هنگام ایستادن برای نماز - ۱۱۸۹
- ۳ ۴ / ۳ چگونگی نماز عید - ۱۱۹۱
- ۵ / ۳ خطبه امیر مؤمنان در روز عید فطر - ۱۲۰۴
- ۶ / ۳ دعای امام سجّاد پس از نماز - ۱۲۱۲
- ۷ / ۳ خواندن دعای ندبه پس از نماز - ۱۲۲۰
- فهرست منابع و مآخذ - ۱۲۸۲
- درباره مرکز - ۱۳۰۹

ماه خدا پژوهشی جامع درباره ماه مبارک رمضان از نگاه قرآن و حدیث

مشخصات کتاب

سرشناسه : محمدی ری شهری، محمد، ۱۳۲۵ -

عنوان و نام پدید آور : ماه خدا پژوهشی جامع درباره ماه مبارک رمضان از نگاه قرآن و حدیث / محمد ری شهری، با همکاری رسول افقی ؛ ترجمه جواد محدثی.

مشخصات نشر : قم: دارالحدیث، ۱۳۸۳.

مشخصات ظاهری : ۲ ج.

فروست : مرکز تحقیقات دارالحدیث؛ ۸۶.

شابک : دوره: ۹۶۴-۷۴۸۹-۹۳-۵؛ دوره، چاپ سوم ۹۷۸-۹۶۴-۷۴۸۹-۹۳-۵ : ؛ ۵۸۰۰۰ ریال: ج.۱: ۹۶۴-۷۴۸۹-۹۱-۹؛
۷۰۰۰۰ ریال (ج.۱، چاپ دوم) ؛ ج.۱، چاپ سوم ۹۷۸-۹۶۴-۷۴۸۹-۹۱-۱ : ؛ ج.۲: ۹۶۴-۷۴۸۹-۹۲-۷؛ ج.۲، چاپ سوم ۹۷۸-
۹۶۴-۷۴۸۹-۹۲-۸:

یادداشت : فارسی-عربی.

یادداشت : ج.۱ و ۲ (چاپ دوم: ۱۳۸۵).

یادداشت : ج.۱ و ۲ (چاپ سوم: ۱۳۸۹).

موضوع : رمضان -- جنبه های قرآنی

موضوع : رمضان -- احادیث

موضوع : احادیث شیعه -- قرن ۱۴

شناسه افزوده : افقی، رسول، ۱۳۴۵ -

شناسه افزوده : محدثی، جواد، ۱۳۳۱ -، مترجم

رده بندی کنگره : BP۱۸۸/م۳۷/۲ ۱۳۸۳

رده بندی دیویی : ۲۹۷/۳۵۴

شماره کتابشناسی ملی : ۱۰۴۷۴۲۵

ص: ۱

جلد ۱

اشاره

پیش‌گفتارستایش ، از آن پروردگار جهانیان است . و سلام و درود بر بنده برگزیده اش محمد ، و دودمان پاک و اصحاب نیک و خجسته او باد! از نگاه اسلام ، فلسفه خلقت انسان و هدف در نظر گرفته شده برای او ، رسیدن به کمال مطلق است . از این رو ، آنچه در منابع و متون اسلامی به عنوان رمز و راز بعثت پیامبران الهی آمده است (همچون : عدالت ، علم و آزادی) ، مقدمه تربیت انسان و رسیدن او به مرتبه «انسان کامل» است . بر پایه این شناخت ، برای آنان که اسلام را باور دارند و به این آیین دل بسته اند ، سزاوار است که از هر فرصتی برای رسیدن به این هدف والا ، بهره بگیرند . در این میان ، ماه رمضان برای خداجویان سالک ، فرصتی است بی همتا ، که اگر به خوبی مورد استفاده قرار بگیرد ، به تعبیر قرآن کریم که می فرماید : «لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ» ؛ (۱) شب قدر ، بهتر از هزار ماه است . می توان یک شبه ، راه هزار ماهه را پیمود . خداوند سبحان ، در این ماه بافضیلت ، میهمانی ویژه ای را برای تربیت روح ترتیب داده است ، به گونه ای که می تواند در حیات معنوی انسان تحوّل پدید آورد

روش کتاب

که او را به سعادت ابدی برساند و کامیابی همیشگی را برایش تضمین کند. نکته مهم در این مسیر، آن است که انسانی که تصمیم دارد به دنیای این ضیافت گسترده وارد شود، بداند: به کجا می رود؟ معنای میهمانی الهی چیست و چگونه باید وارد آن شود؟ چه باید انجام دهد و چگونه مسئولیت خویش را ادا کند؟ و چگونه از آن بیرون آید؟ شناخت همه اینها ضروری است تا انسان از این میهمانی، به نحو شایسته بهره مند گردد. این کتاب، گامی در این مسیر است و به پرسش های یادشده، با بهره گیری از قرآن کریم و متون حدیثی، پاسخ های کافی می دهد.

روش کتابروش ما در بررسی و کاوش و مستندسازی مباحث در این مجموعه، متکی به عناصر زیر است: ۱. از دیدگاه ما، احادیثی که از خاندان پیامبر صلی الله علیه و آله روایت شده اند، در واقع، حدیث پیامبر خدایند، همان گونه که امام رضا علیه السلام فرمود: «ما از طرف خدا و پیامبر او سخن می گوئیم» (۱) و نیز امام صادق علیه السلام فرمود: «سخن من، سخن پدرم است و سخن پدرم، سخن جدّم است و سخن جدّم، سخن حسین است و سخن حسین، سخن حسن است و سخن حسن، سخن امیر مؤمنان و سخن امیر مؤمنان، سخن پیامبر خداست و سخن پیامبر خدا، سخن خداوند متعال است». (۲) کلمه «سنت» که در عنوان این کتاب آمده است، برای بیان همین نکته و مفهوم است که در کتاب، از همه احادیث روایت شده از پیامبر صلی الله علیه و آله و خاندان او، یکسان بهره گرفته شده است.

۱- رجال الکشی: ۲ / ۴۹۰ / ۴۰۱، بحار الأنوار: ۲ / ۲۵۰ / ۶۲.

۲- الکافی: ۱ / ۵۳ / ۱۴، منیه المرید: ۳۷۳، الإرشاد: ۲ / ۱۸۶، بحار الأنوار: ۲ / ۱۷۹ / ۲۸. ر. ک: اهل بیت در قرآن و حدیث: ۱ / ۲۶۱ «حدیث آنها همان حدیث پیامبر خداست».

۲. کوشیده ایم در حدّ توان ، همه روایات مربوط به هر موضوع را از منابع گوناگون شیعه و اهل سنّت ، به طور مستقیم ، استخراج و گردآوری کنیم و با بهره گیری از نرم افزارهای رایانه ای ، آنها را روی برگه های مخصوص تنظیم نماییم تا زمینه گزینش کامل ترین ، موثّق ترین و کهن ترین آنها فراهم آید . در مورد استفاده از دعاها نیز جز در مواردی اندک ، تنها از ادعیه ای که مستند به معصومان است ، بهره گرفته ایم . ۳. سعی کرده ایم تا از آوردن روایات تکراری پرهیز نماییم ، جز در این موارد : الف) آن جا که نکته مهمّی در تفاوت واژه ها و اصطلاحات ، نهفته بوده است . ب) در مواردی که متن حدیث ، در متون شیعه و اهل سنّت ، تفاوت داشته است . ج) آن جا که متن روایت ، بیش از یک سطر نبوده و مربوط به دو باب بوده است . ۴. در مواردی که متن های رسیده از پیامبر خدا و امامان علیهم السلام ، متعدّد بوده اند ، حدیث پیامبر صلی الله علیه و آله در متن ، و نشانی روایات ائمه دیگر با ذکر عنوان و مأخذ ، در پانویس می آید ، مگر آن که روایت آنان ، نکته تازه ای داشته باشد که آن نیز در متن آورده می شود . ۵. در هر موضوع ، پس از ذکر آیات مربوط به آن ، روایات معصومان به ترتیب زمانی (از پیامبر خدا تا امام مهدی علیه السلام) آورده می شوند ، مگر آن که روایتی در تفسیر آیات مذکور باشد (که در این صورت ، پیش از روایات دیگر می آید) ، یا آن که تناسب موضوعی روایات ، ترتیب دیگری را ایجاب کند . ۶. در آغاز هر روایت ، تنها نام پیامبر صلی الله علیه و آله یا امامی را آورده ایم که حدیث از او نقل شده است ، مگر آن که راوی ، فعل آنان را نقل کرده ، یا سؤال و جوابی در میان بوده و یا راوی ، سخنی را در متن حدیث آورده باشد که کلام پیامبر صلی الله علیه و آله یا آن امام نیست . ۷. به خاطر تعدّد نام ها و لقب های پیامبر صلی الله علیه و آله و امامان علیهم السلام ، نام واحدی را برگزیده ایم که به صورت ثابت در اوّل روایت می آید و بر شخص مورد نظر ، دلالت می کند .

۸. در پانوشت ها ، منابع احادیث ، به ترتیب معتبرترین آنها تنظیم شده است ؛ لیکن گاه به دلیلی که بر محققان پوشیده نیست (از جمله : پرهیز از تکرار ، اختلاف منابع یا راوی و یا شخصی که از او روایت شده) ، این ترتیب را پس از نخستین منبع ، مراعات نکرده ایم . ۹. هر گاه دسترسی به منابع اولیه ممکن باشد ، حدیث مستقیماً از آنها نقل می شود . آن گاه نشانی بحار الأنوار (در احادیث شیعه) و کنز العمال (در احادیث اهل سنت) به عنوان دو منبع اساسی و جامع حدیث شیعه و اهل سنت ، افزوده می شود . ۱۰. پس از ذکر منابع ، گاه با نشانه «ر.ک» ، به منابع دیگر ارجاع داده می شود؛ چرا که متن ارجاعی ، با متن نقل شده تفاوت بسیار دارد؛ ولی در عین حال ، با متن اصلی و موضوع بحث ، مرتبط است . ۱۱. ارجاع به ابواب دیگر این کتاب ، به خاطر تناسب و اشتراک محتوایی میان احادیث آنهاست . ۱۲. هدف از «درآمد»هایی که برای فصل های کتاب ، نوشته شده یا توضیحات و استنتاج هایی که در پی احادیث آمده است ، ارائه چشم انداز کلی روایات آن بخش یا آن فصل است . گاه هم به توضیح و تبیین برخی از مفاهیم دشوار و پیچیده احادیث ، پرداخته شده است . ۱۳. مهم ترین نکته در این شیوه ، کوشش در حدّ توان برای تأیید اطمینان آور صدور احادیث هر باب از معصوم است که به کمک قرائن عقلی و نقلی برای اثبات محتوای احادیث ، صورت پذیرفته است . در پایان ، بر خود لازم می دانم مراتب سپاس و قدردانی خود را از همه سروران فاضل و محققان عزیز و بزرگوار در مرکز تحقیقات دارالحدیث که در پدید آوردن و عرضه این اثر نفیس ، کوشش هایی ستودنی داشته اند ، ابراز دارم ، بویژه از فاضل گران قدر جناب آقای رسول اُفقی که بار سنگین این کار را بر دوش داشتند و برادر فاضل آقای مرتضی خوش نصیب که در آماده سازی بخشی از آن ، سهیم بوده اند .

همچنین از فاضل گران مایه جناب آقای جواد محدّثی که با ترجمه دقیق ، روان و زیبای این کتاب ، زمینه بهره مندی پارسی زبانان را فراهم ساختند ، صمیمانه سپاس گزارم . از خدای سبحان برای همه این عزیزان در راه برافراشتن رایت فرهنگ اسلامی و همکاری در نشر معارف اهل بیت علیهم السلام و سخنان نورانی آنان ، توفیق بیشتر خواستارم . رَبَّنَا! تَقَبَّلْ مِنَّا ؛ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ . محمّد محمّدی ری شهری ۸ ربیع الثانی ۱۴۲۵ ۷ خرداد ۱۳۸۳ ۲۸ می ۲۰۰۴

درآمدواژه «رمضان» از ریشه «رَمَضَ» است ، به معنای بارانی که اوّل پاییز می بارد و هوا را از خاک و غبارهای تابستان پاک می کند و یا به معنای داغی سنگ از شدت گرمای آفتاب . (۱) امّا درباره این که چرا این نام بر یکی از ماه های سال ، گذاشته شده است ، زمخشری (م ۵۲۸ ق) گوید : اگر گویی : «چرا ماه رمضان را به این نام نامیده اند؟» ، گویم : روزه در ماه رمضان ، عبادتی دیرین است ، و گویا عرب ها این نام را به خاطر داغ شدنشان از حرارت گرسنگی و چشیدن سختی آن ، نهاده اند ، همچنان که به آن «ناتق (رنج آور)» هم گفته اند ؛ چون سختی روزه ، آنان را به رنج و زحمت می افکند . و گفته اند : چون نام ماه ها را از زبان قدیم نقل کرده اند ، آنها را با زمان هایی که در آنها قرار داشتند ، نامیده اند و این ماه ، در روزهای

۱- ر . ک : تفسیر الفخر الرازی : ۵ / ۸۹ والعین : ۳۲۷ . یادآوری این نکته لازم است که فخر رازی ، این دو معنا را در اشتقاق «رمضان» ، از خلیل بن احمد فراهیدی نقل کرده است؛ لیکن پوشیده نماند که معنای نخست ، در بیشتر فرهنگ های لغت نیامده است . از سوی دیگر ، در تهذیب اللغهی ازهری آمده است : «ابر و بارانِ رمضی یعنی ابر و بارانِ آخر تابستان و اوّل پاییز که چون گرما و حرارت خورشید را به خود می گیرند ، رمضی نامیده شده اند» (تهذیب اللغه : ۲ / ۱۴۶۹) .

آیا «رمضان» نام خداست؟

گرم و داغ بوده است. (۱) شماری از روایات، این نام گذاری را به سبب نقشی دانسته اند که ماه رمضان در پاکسازی آئینه جان از آلودگی های گناهان و پاکسازی روان از زنگار خطاها دارد. از پیامبر صلی الله علیه و آله روایت است:

إِنَّمَا سُمِّيَ رَمَضَانُ؛ لِأَنَّهُ يُرْمَضُ الذُّنُوبَ؛ (۲)

این ماه را رمضان نامیده اند: چون گناهان را می زداید.

این وجه در نام گذاری، از یک سو با ریشه لغوی «رمضان» و از سوی دیگر با برکات، رهاوردها و آثار آن، هماهنگ و متناسب است.

آیا «رمضان» نام خداست؟ شماری از احادیث شیعه و اهل سنت، صراحت دارند که «رمضان» از نام های خدای سبحان است. (۳) از این رو، نهی شده که آن را بدون افزودن واژه «ماه» به کار برند، (۴) همان گونه که سزاوار نیست انسان بگوید: این، رمضان است؛ رمضان آمد؛ رمضان رفت؛ رمضان را روزه گرفتم؛ و... و هر که چنین بگوید، باید به عنوان کفار این سخن، صدقه بدهد و روزه بگیرد. (۵) لیکن این روایات، با مشکلات متعددی رو به رویند؛ زیرا هم سندشان مخدوش

۱- الکشاف: ۱ / ۱۱۳. ونیز، ر. ک: معجم مقاییس اللغة: ۲ / ۴۴۰، المصباح المنیر: ۲۳۱، النهایه: ۲ / ۲۶۴، أساس البلاغه: ۲۵۲، مفردات ألفاظ القرآن: ۳۶۶، مجمع البحرین: ۲ / ۷۳۲.

۲- برای آگاهی از منابع حدیث ر. ک: ص ۵۲ ح ۳۴.

۳- ر. ک: السنن الکبری: ۴ / ۳۳۹ / ۷۹۰۴، الفردوس: ۵ / ۵۲ / ۷۴۳۳، کنز العیال: ۸ / ۴۸۴ / ۲۳۷۴۲ و ح ۲۳۷۴۳؛ الکافی: ۴ / ۷۰ / ۲، کتاب من لایحضره الفقیه: ۲ / ۱۷۲ / ۲۰۵۰، معانی الأخبار: ۱ / ۳۱۵، بصائر الدرجات: ۱۲ / ۳۱۱، بحار الأنوار: ۹۶ / ۳۷۶ / ۱.

۴- ر. ک: منابع پاورقی قبلی. و همچنین: الکافی: ۴ / ۷۰ / ۱، کتاب من لایحضره الفقیه: ۲ / ۱۷۲ / ۲۰۵۱، معانی الأخبار: ۲ / ۳۱۵، فضائل الأشهر الثلاثة: ۹۳ / ۷۳، الجعفریات: ۲۴۱ و ص ۵۹، الإقبال: ۱ / ۲۹، بحار الأنوار: ۹۶ / ۳۷۷ / ح ۳.

۵- ر. ک: الجعفریات: ۲۴۱ و ص ۵۹، النوادر، راوندی: ۲۰۸ / ۴۰۷، الإقبال: ۱ / ۲۹، بحار الأنوار: ۹۶ / ۳۷۷ / ح ۳.

نام های ماه رمضان

است و هم دلالتشان نارساست ، با این توضیح که : اولاً ، هیچ یک از روایات مورد اشاره ، از نظر سند ، معتبر نیستند . ثانياً ، با مراجعه به روایاتی که به شمارش نام های خداوند پرداخته اند ، دیده می شود که چنین نامی در میان آنها نیست . ثالثاً ، در بسیاری از روایاتی که از پیامبر صلی الله علیه و آله و اهل بیت علیهم السلام نقل شده است ، کلمه «رمضان» بدون آن که واژه «ماه» در اول آن باشد، به کار رفته است و بسیار بعید است که راویان، از پیش خود، مضاف را از همه این روایات ، حذف کرده باشند . (۱)

نام های ماه رمضان احادیث اسلامی ، «ماه رمضان» را با نام ها و صفات متعددی توصیف کرده اند که همه آنها عظمت این ماه را نشان می دهند و بیانگر نقش مثبت ، ژرف و سازنده آن در رشد ، بالندگی و فراهم آوردن سعادت دنیوی و اخروی انسان اند . از جمله این نام ها و صفات ، موارد زیرند : ۱ . ماه خدا ، (۲) ۲ . ماه بزرگ تر خدا ، (۳) ۳ . ماه میهمانی خدا ، (۴) ۴ . ماه نزول قرآن ، (۵) ۵ . ماه تلاوت قرآن ، (۶) ۶ . ماه روزه گرفتن ، (۷) ۷ . ماه مسلمانی ، (۸) ۸ . ماه پاک کننده ، (۹) ۹ . ماه آزادسازی ، (۱۰)

-
- ۱- ر . ک : المیزان فی تفسیر القرآن : ۲ / ۲۶ .
  - ۲- ر . ک : ح ۵ و ح ۱۰ و ح ۱۳ و ح ۲۱۰ و ح ۲۱۸ و ح ۲۲۵ و ح ۲۲۷ و ح ۲۳۲ و ح ۴۶۶ .
  - ۳- ر . ک : ح ۸ .
  - ۴- ر . ک : ص ۴۱ (ویژگی های ماه رمضان / ماه میهمانی خدا) .
  - ۵- ر . ک : ص ۴۹ (ویژگی های ماه رمضان / نزول قرآن ، در شب قدر) . و ح ۲۲۵ .
  - ۶- ر . ک : ح ۲۲۵ و ح ۲۲۶ . و ص ۳۲۷ (زیاد قرآن خواندن) .
  - ۷- ر . ک : ح ۷ و ح ۲۲۵ و ح ۲۲۶ .
  - ۸- ر . ک : ح ۷ .
  - ۹- ر . ک : ص ۵۹ (برکات ماه رمضان / آزادی از آتش دوزخ) . و ح ۲۲۵ و ح ۲۲۷ و ح ۴۶۶ .
  - ۱۰- ر . ک : ص ۵۹ (برکات ماه رمضان / آزادی از آتش دوزخ) . و ح ۲۲۵ و ح ۲۲۷ و ح ۴۶۶ .

ویژگی ها و برکات ماه رمضان

۱۲. ماه صبر، (۱) ۱۵. ماه آمرزش، (۲) ۱۶. ماه رحمت، (۳) ۱۷. ماه توبه، (۴) ۱۸. ماه بازگشت، (۵) ۱۹. ماه استغفار، (۶) ۲۰. ماه دعا، (۷) ۲۲. ماه اطاعت، ر. ر. ک: ح ۲۲۵. ۲۳. ماه مبارک، (۸) ۲۴. ماه بزرگ، (۹) ۲۵. ماهی که خداوند [در آن،] روزی مؤمن را می افزاید، (۱۰) ۲۶. سَرور ماه ها، (۱۱) ۲۷. عید اولیای خدا، (۱۲) ۲۸. بهار قرآن، (۱۳) ۲۹. بهار فقیران، (۱۴) ۳۰. بهار مؤمنان (۱۵)، ۳۱. ماه مسابقه (۱۶)، و ۳۲. ماه روزی یافته. ۱۷.

ویژگی ها و برکات ماه رمضان

- ۱- ر. ر. ک: ح ۸.
- ۲- ۱۳. ماه مواسات (همدردی)، ر. ر. ک: ح ۲۱۹ و ۲۲۰. ۱۴. ماه برکت، ر. ر. ک: ح ۲۲۳ و ح ۲۲۵ و ح ۲۲۷ و ح ۲۳۱.
- ۳- ر. ر. ک: ح ۲۲۵ و ح ۲۲۷ و ح ۲۳۱ و ح ۴۶۰.
- ۴- ر. ر. ک: ح ۲۲۵ و ح ۲۳۱ و ح ۴۶۰.
- ۵- ر. ر. ک: ح ۲۲۵ و ح ۲۲۷ و ح ۲۳۱ و ح ۴۶۰.
- ۶- ر. ر. ک: ح ۲۲۵ و ۲۲۶.
- ۷- ۲۱. ماه عبادت،
- ۸- ر. ر. ک: ح ۲۶ و ح ۵۹ و ح ۲۲۰.
- ۹- ر. ر. ک: ح ۲۲۰ و ح ۲۲۴.
- ۱۰- ر. ر. ک: ح ۲۱۹ و ۲۲۰.
- ۱۱- ر. ر. ک: ص ۴۳ (ویژگی های ماه رمضان / سرور ماه ها). و ح ۲۱ و ح ۲۲۱ و ص ۱۷۷ و ح ۲۳۰.
- ۱۲- ر. ر. ک: ح ۴۴۶.
- ۱۳- ر. ر. ک: ح ۱۲ و ح ۴۶۶.
- ۱۴- شیخ مفید گوید: این ماه، طبق حدیثی که از پیامبر خدا نقل شده است، «سَرور ماه ها» و طبق حدیثی که از اهل بیت علیهم السلام نقل شده است، «بهار مؤمنان» است و ماهی است که صالحان، آن را «مِضمَر (هدف یا نقطه پایان مسابقه)» می نامیده اند (مسار الشیعه: ۲۰).
- ۱۵- ر. ر. ک: پاورقی قبل. و ح ۷۹۸ و ۷۹۹.
- ۱۶- ر. ر. ک: ح ۷۲.

ماه رمضان، ویژگی‌های مهمی دارد که ریشه برکات بزرگ این ماه و پایه نعمت‌های بی‌شمار آن هستند. (۱) شکوه، عظمت و برکات مادی و معنوی‌ای که از این ماه، نصیب اهل ایمان می‌شود، از نگاه احادیث اسلامی، قابل توصیف نیستند و اگر مسلمانان شناخت درستی از برکات این ماه بافضیلت داشتند و مواهب و دستاوردهای بزرگ آن را می‌دانستند، آرزو می‌کردند که سراسر سال، رمضان باشد. حدیث پیامبر خدا در این مورد، چنین است:

لَوْ يَعْلَمُ الْعِبَادُ مَا فِي رَمَضَانَ، لَتَمَنَّتْ أَنْ يَكُونَ رَمَضَانَ سَنَةً؛ (۲)

اگر بندگان بدانند که در رمضان، چه [نعمت‌ها و آثاری] هست، آرزو می‌کنند که رمضان، یک سال باشد.

از میان ویژگی‌های فراوانی که این ماه دارد، به اختصار به دو نمونه به خاطر اهمیتی که دارند اشاره می‌کنیم و یادآور می‌شویم که این کتاب، در واقع، شرح و تفصیل همین دو ویژگی است:

۱. آغاز سال از ویژگی‌های مهم ماه رمضان، که در روایات اهل بیت علیهم السلام (۳) بر آن تأکید شده، این است که این ماه، آغاز سال است. در پرتو این نکته، دو سؤال پیش می‌آید: اول. معنای «آغاز» سال و مقصود از آن چیست؟ دوم. عرب‌ها، «محرم» را آغاز سال قرار داده‌اند و سنت آنان، هم اکنون نیز بر این جاری است؛ که محرم را آغاز رسمی سال هجری می‌شمارند. با این همه، چرا در روایات اسلامی، ماه رمضان به عنوان آغاز سال، شناخته شده است؟

-
- ۱- در بخش مربوط به نام‌های این ماه (ص ۱۵ و ۱۶) و در بخش «ویژگی‌های ماه رمضان» و «برکات ماه رمضان» (ص ۳۹ تا ۷۸) به بعضی از این ویژگی‌ها و برکات، اشاره شده است.
  - ۲- برای آگاهی از منابع حدیث ر. ک: ص ۳۲ ح ۲.
  - ۳- ر. ک: ص ۴۳ (ویژگی‌های ماه رمضان / آغاز سال).

سید ابن طاووس (م ۶۶۴ ق) در این زمینه می نویسد: بدان که من روایات را درباره این که «محرم، آغاز سال است یا ماه رمضان؟» مختلف یافتیم؛ لیکن آنچه از عمل علمای بزرگ و معتبرمان و تألیفات علمای گذشته دریافتیم، این است که به طور مشخص، آغاز سال، «ماه رمضان» است. شاید ماه روزه (رمضان)، آغاز سال در مورد عبادات اسلامی است و محرم، آغاز سال در مورد تاریخ ها و کارهای مهم مردم. (۱) لیکن ما به روایتی برخوردیم که محرم را آغاز سال بدانند. از این رو، آنچه در سخن سید ابن طاووس درباره تعارض میان دو دسته روایات (که برخی، آغاز سال را محرم و برخی ماه رمضان می دانند) آمده است، درست به نظر نمی رسد. آری، طبق گفته علامه مجلسی، مشهور میان عرب ها، آن است که آغاز سالشان «محرم» است؛ (۲) امّا این که چرا روایات اهل بیت علیهم السلام با این سنت جاری عرب ها مخالفت کرده و «ماه رمضان» را آغاز سال دانسته اند، پس از روشن شدن معنای «آغاز سال»، روشن می شود.

معنای آغاز سالظاهراً «آغاز سال» معنای حقیقی ندارد، بدین معنا که شروع زمان به صورت تکوینی، لحظه خاصی ندارد تا تنها همان لحظه، آغاز سال به شمار آید و نه لحظات دیگر. به نظر می رسد که این «آغاز»، از جمله امور اعتباری است که در پی تنوع و تعدد اعتبارها، معانی گوناگونی می یابد. (۳) با این حساب، هر روزی به اعتباری خاص می تواند آغاز سال یا پایان آن باشد و

۱- الإقبال: ۱ / ۳۲.

۲- ر. ک: بحار الأنوار: ۵۸ / ۳۷۶.

۳- ر. ک: بحار الأنوار: ۵۸ / ۳۷۶ وجواهر الکلام: ۵ / ۲۵.

آنچه میان اقوام مختلف به عنوان آغاز سالشان وجود دارد و با هم مختلف است، این گونه تفسیر می شود. به عنوان نمونه، ایرانیان باستان، نخستین روز از ماه فروردین (برابر با ۲۱ مارس میلادی) را آغاز سال، برگزیده و آن را عید شمرده اند و این سنت، هنوز هم دایر است، در حالی که عرب ها، روز اول محرم را آغاز سال خود دانسته اند و مسیحیان نیز روز میلاد حضرت مسیح علیه السلام را آغاز سالشان قرار داده اند.

آغاز سال و تجدید حیات معنوی وقتی مفهوم «آغاز سال» را در پرتو فرهنگ اسلامی بررسی می کنیم، چنین می یابیم که این پدیده، به اعتبارهای گوناگونی وابسته است. برخی از متون دینی تأکید دارند که ماه رمضان، آغاز سال است؛ (۱) برخی از آنها «شب قدر» را آغاز سال دانسته اند؛ (۲) و برخی نیز «عید فطر» را اول سال، (۳) تعیین کرده اند. همچنان که آغاز فروردین، شروع سال طبیعی است (چون در این هنگام، زمین، جامه نو می پوشد و درختان، سبز می شوند)، ماه رمضان هم آغاز سال انسانیت از نگاه اسلام است؛ چرا که در این ماه عزیز، حیات معنوی اهل سیر و سلوک، تجدید می شود و آنان که در مسیر حرکت به سوی کمال مطلق اند، جانشان شکوفا شده، آماده دیدار خداوند می شوند. از این رو، می توان گفت که «فروردین»، آغاز تجدید حیات مادی برای گیاهان در دنیای طبیعت و «ماه رمضان»، آغاز تجدید حیات معنوی انسان در عالم انسانیت است. اما روایتی که «شب قدر» را آغاز سال می داند، به این اعتبار است که آن شب، آغاز سال تقدیر است و همه مقدرات یک سال، در آن رقم زده می شود.

۱- ر. ک: ص ۴۳ (ویژگی های ماه رمضان / آغاز سال). و ص ۹۳۳ ح ۸۰۱.

۲- ر. ک: ص ۷۵۵ (فضایل و ویژگی های شب قدر / آغاز و پایان سال است).

۳- ر. ک: ص ۹۳۳ ح ۸۰۱.

روایتی هم که «عید فطر» را آغاز سال می‌شمارد، به این اعتبار است که آن روز، اولین روز سالی است که خوردن و نوشیدن در آن حلال می‌شود آن گونه که در متن روایت، تصریح شده است (۱) و یا برای این است که عید فطر، آغاز دور تازه‌ای از زندگی انسان و از سرگیری اعمال است، پس از این که گناهانش در کوره گداخته روزه ذوب گردیده و از پرونده اعمالش کاملاً زدوده و ریشه کن شده‌اند.

۲. میهمانی الهیدومین ویژگی برجسته‌ای که در فضای این ماه بافضیلت جلوه‌گر است، وجود زمینه‌ها و ظرفیت‌هایی است که برای میهمانی خدای سبحان فراهم آمده‌اند، آن گونه که پیامبر خدا در توصیف این ویژگی فرمود:

هُوَ شَهْرٌ دُعِيتُمْ فِيهِ إِلَى ضِيَاةِ اللَّهِ، وَجُعِلْتُمْ فِيهِ مِنْ أَهْلِ كَرَامَةِ اللَّهِ؛ (۲)

ماهی است که در آن به میهمانی خدا دعوت گشته‌اید و از اهل کرامت خدا قرار داده شده‌اید.

در حقیقت، این ویژگی، ریشه ویژگی اول، بلکه سرچشمه همه ویژگی‌ها و برکات این ماه مبارک است. به عبارت دیگر، می‌توان گفت که میهمانی الهی در این مقطع زمانی، و غذاهای معنوی ویژه‌ای که خداوند برای پذیرایی از میهمانانش در چنین ضیافتی فراهم ساخته است، ریشه تحولات ژرف معنوی‌ای است که در این ماه بافضیلت، بر زندگی انسان سایه می‌افکنند، و سفره‌ای است گسترده برای همگان که هر کس، می‌تواند از برکات بی‌شمار آن برخوردار شود.

معنای میهمانی خدانخستین سؤالی که درباره دومین ویژگی این ماه مطرح است، معنای میهمانی خدای سبحان در این ماه و میزبانی او از دوستانش است. مگر همه مردم در همه

۱- ر. ک: ص ۹۳۳ ح ۸۰۱.

۲- ر. ک: ص ۱۶۱ ح ۲۱۸. و ص ۴۱ (ویژگی‌های ماه رمضان / ماه میهمانی خدا).

اوقات ، میهمانان خدا نیستند که بر سر سفره الهی فرود آمده اند؟ به علاوه ، پایه میهمانی ، همان خوردنی و آشامیدنی ای است که میزبان برای میهمان فراهم می کند . پس ، این چه ضیافتی است که پرهیز از خوردن و آشامیدن ، نخستین شرط آن است؟ پاسخ این سؤال ، از تحلیل واقع بینانه حقیقت انسان و شناخت بنیادهای وجودی او به دست می آید . انسان از نگاه اسلام ، ترکیبی از جسم و جان است . همان گونه که جسم انسان برای تداوم وجود خویش نیازمند غذاهای مادی است ، هویت و حقیقت انسانی او نیز نیازمند غذاهای معنوی از سنخ خود است . روشن است که خداوند سبحان ، میهمانی رمضان را برای پذیرایی از جسم و وجود مادی دوستانش فراهم نساخته است؛ چرا که بدن های آنان ، مثل همگان ، در ضیافت همیشگی خدایند ، و به تعبیر سعدی شیرازی : ادیم زمین ، سفره عام اوستچه دشمن بر این خوان یغما ، چه دوست (۱) . این ، در حالی است که اغلب دشمنان خدا از این سفره گسترده ، بیش از دیگران بهره می برند . نتیجه ، این که : ارزش پذیرایی از جسم و تأمین خواسته های مادی ، هرگز به پای تأمین نیازهای معنوی نمی رسد ، بخصوص که قرآن کریم تصریح می کند : اگر بیم آن نبود که همه مردم به کفر بگردند ، کافر به بالاترین امکانات مادی ، نایل می شد : « وَ لَوْلَا أَنْ يَكُونَ النَّاسُ أُمَّةً وَحِدَةً لَجَعَلْنَا لِمَنْ يَكْفُرُ بِالرَّحْمَنِ لِيُوتِيَهُمْ سُقْفًا مِّنْ فَضِّهِ وَ مَعَارِجَ عَلَيْهَا يَظْهَرُونَ * وَ لِيُؤْتِيَهُمْ أَبُو بَا وَ سُرُرًا عَلَيْهَا يَتَّكُونَ * وَ زُخْرَفًا وَ إِنْ كُلُّ ذَلِكُمْ لَمَّا مَتَّعَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَ الْآخِرَةَ عِنْدَ رَبِّكَ لِلْمُتَّقِينَ » ؛ (۲) اگر بیم آن نبود که مردم [در ، گم راهی] امت واحد شوند ، برای

۱- بوستان سعدی : ص ۳ .

۲- الزخرف ، آیه ۳۳ ۳۵ .

خانه های کسانی که به خداوند کافر می شوند ، سقف هایی از نقره و نردبان هایی قرار می دادیم که از آن بالا بروند * و برای خانه هایشان درها و تخت هایی که بر آن تکیه زنند ، قرار می دادیم * و [نیز] انواع زیورها را . همانا همه اینها کالای زندگی دنیایی است و سرای آخرت نزد پروردگارت برای تقوایبندگان است . در حدیث پیامبر صلی الله علیه و آله نیز آمده است :

لَوْ أَنَّ الدُّنْيَا كَانَتْ تَعْدِلُ عِنْدَ اللَّهِ عِزُّهُ وَ جَلَّ جَنَاحُ بَعْضِهِ ، مَا سَقَى الكَافِرَ ، وَ الفَاجِرَ مِنْهَا شَرِبَةً مِنْ مَاءٍ ؛ (۱)

اگر نبود این که دنیا در نزد خدا برابر با بال پشه ای هم نیست ، هرگز در آن ، یک جرعه آب نیز به کافر و فاجر نمی نوشاند!

خدای متعال در میهمان سرای رمضان ، جان ها و روح های دوستانش را به ضیافت فرا خوانده است ، نه بدن ها و وجود مادی آنان را ، و این ، ضیافتی است که جز او ، کسی ارزش آن را نمی داند . از این رو خدای سبحان فرموده است : الصَّوْمُ لِي وَ أَنَا أَجْزَى بِهِ ؛ (۲) روزه ، از آن من است و من خود ، پاداش آن را می دهم . از سوی دیگر ، شرایط و آداب این میهمانی ، باید هماهنگ با ضیافت جان باشد و طعام و نوشیدنی آن ، هماهنگ با ضیافت روح و هدف از آن نیز پدید آوردن تحوّل روحی و تجدید حیات معنوی انسان و تقویت بنیه روانی او . در این زمینه ، عالم ربّانی مرحوم شیخ رضا (فرزند فقیه و فیلسوف و عارف بزرگوار ، شیخ محمدحسین اصفهانی) در الرساله المجدیه در شرح این سخن

۱- الأُمالی ، طوسی : ۵۳۱ / ۱۱۶۲ ، مکارم الأخلاق : ۲ / ۳۶۸ / ۲۶۶۱ ، تنبيه الخواطر : ۲ / ۵۶ ، تحف العقول : ۴۰ ، الأُمالی ، صدوق : ۳۴۸ / ۳۰۵ ، التمهيص : ۴۹ / ۷۹ ؛ سنن الترمذی : ۴ / ۵۶۰ / ۲۳۲۰ ، المستدرک علی الصحیحین : ۴ / ۳۴۲ / ۷۸۴۸ در دو منبع اخیر ، «و الفاجر» وجود ندارد ، کنز العمال : ۳ / ۱۹۵ / ۶۱۳۲ .

۲- برای آگاهی از منابع حدیث ر . ک : ص ۱۰۰ ، ح ۱۰۸ .

پیامبر صلی الله علیه و آله که: «در این ماه، به میهمانی الهی دعوت گشته اید و از اهل کرامت الهی قرار داده شده اید»، چه زیبا نوشته است که: بدان! این میهمانی، پذیرایی از جسم نیست و بدن تو به این میهمانی دعوت نشده است؛ چرا که تو در ماه رمضان، در همان خانه ای ساکن هستی که در ماه شعبان ساکن بودی و غذای تو، همان نان و آب گوشتی است که در ماه های دیگر سال می خوردی، [با این تفاوت که] در روزهای این ماه، از خوردن آن منع شده ای؛ بلکه روح توست که میهمان این ضیافت است و به منزل و غذایی دیگر دعوت شده است که روحانی و هماهنگ با روح است. دعوت به ماه رمضان، دعوت به بهشت است و غذاهای این میهمانی نیز از نوع غذاهای بهشتی است. هر دو، میهمان خانه خدایند؛ لیکن نام میهمان سرا در این جا «ماه رمضان» است و نامش در آن جا «غرفه های بهشتی». این جا غیب است و آن جا مشهود و عیان؛ این جا تسبیح و تهلیل است و آن جا چشمه سلسبیل؛ این جا نعمت های پوشیده و اندوخته هستند و آن جا «میوه ای از آنچه بر می گزینند»* و گوشت بریان پرنده ای که میل دارند» (۱). پس نعمت ها در هر جهان با پوشش همان جهان، آشکار می شوند و گاهی هم هست که نعمت ها در همین دنیا برای پیامبران و معصومان، به شکل آن جهانی، آشکار می شوند. آنچه در روایات بسیاری آمده که: پیامبر خدا برای فاطمه زهرا علیهاالسلام یا امام حسن و امام حسین علیهماالسلام میوه ای از میوه های بهشت یا جامه ای از جامه های بهشت آورد، گواه این مطلب است. بلکه بالاتر از این، گاهی این امور برای شیعیان خاص نیز فراهم

می آید، البتّه به تناسب وسعت وجود و مرتبه ای از کمال که به آن رسیده اند. بارها و بارها از نزدیک ترین خویشانِ سببی و نسبی خود (۱) شنیده ام که می گفت: «در یکی از روزهای ماه رمضان، مشغول خواندن زیارت امین الله در مرقد امیر مؤمنان در نجف بودم. چون به این عبارت زیارت رسیدم که: «مائده های رحمت برای آنانی که از خوان نعمت روزی می طلبند، آماده است و سرچشمه های سیرابی برای تشنگان، پُر آب است»، در همان حال که در معنای آن تأمل و اندیشه می کردم، ناگهان سفره ای برایم آشکار شد که طعام ها و نوشیدنی های گوناگون بر آن چیده شده بود، آن چنان که تا آن زمان، تصوّرش را هم نکرده بودم. من مشغول خوردن از غذای آن بودم و در همان حال به یک مسئله فقهی نیز می اندیشیدم. حالتی شگفت و دهشت زا بود! در واقع، حقیقت غذا [ی روح]، همین است که روزه را باطل نمی کند...». شراب طهور در زندگی دنیا، محبت خداست و بهترین وقتی که برای فراهم ساختن آن معتنم است، همین ضیافتی است که ساقی اش، همان میزبانش است. هرگز مپندار که تعبیرات این بنده، خیالات و اوهام شاعران یا شطحیات صوفیان افراطی است. هرگز مباد که از زبان قرآن و حدیث، فراتر روم یا در اعتقاداتم از آنچه خداوند و پیامبر صلی الله علیه و آله گفته و به آن فرمان داده اند، پیش تر روم؛ بلکه مقصود، سخن همان

۱- به نظر می رسد که مقصود وی، پدر بزرگوارش شیخ محمدحسین اصفهانی (کمپانی) باشد.

خدایی است که در سوره «هل أتى» می فرماید: «خداوند به آنان شراب طهور می نوشاند» (۱). (۲) از چنین نگاهی به ضیافت رمضان و میهمانی خدا در این ماه شریف، مباحث کتابی که پیش روی شماست، به پنج بخش تقسیم می شود، به نحوی که هم اکنون بدان اشاره می کنیم:

بخش اول: اهمیت میهمانی الهیبخش نخست کتاب، به بررسی اهمیت ضیافت رمضان و ارزش این میهمانی از نگاه اسلام، پرداخته است. پژوهشگر، از مباحث این بخش، شناختی اجمالی به ویژگی ها و برکات این میهمانی پیدا می کند. همچنین فصل چهارم این بخش، آثار منفی محرومیت از برکات این ماه و پیامدهای ویرانگری را که شخص محروم مانده از بهره این میهمانی را فرا می گیرد، بیان می کند.

بخش دوم: آمادگی برای ورود به میهمانی خدا روشن است که انسان، بدون داشتن آمادگی های لازم و شرایط و زمینه های ضروری برای ورود به این میهمانی، نمی تواند به این ضیافت الهی وارد شود و از آن در جهت تجدید حیات معنوی که اصلی ترین هدف خلقت انسان و نقطه اوج فلسفه وجودی اوست بهره مند گردد. بررسی این آمادگی ها و شرایط و زمینه های لازم برای ورود به میهمانی الهی، هدف اصلی در بخش دوم کتاب است. شناخت، نخستین شرط اساسی برای ورود به محدوده ضیافت الهی است. این

-
- ۱- اشاره است به حدیث امام صادق علیه السلام در مورد آیه مذکور، که فرمود: «آنان را از هر چیزی جز خدا پاک می سازد؛ چرا که هر کس به چیزی از موجودات، آلوده گردد، پاک نیست، مگر به خدای متعال» (مجمع البیان: ۱۰ / ۶۲۳).
  - ۲- جامع الدرر (نوشته عالم ربانی و استاد اخلاق حجت الاسلام والمسلمین حاج سید حسین فاطمی رضوان الله تعالی علیه): ۳۳۵ ۳۳۷ به نقل از رساله مجدیّه.

شناخت، افق گسترده‌ای دارد که از شناخت معنای میهمانی خدا آغاز می‌شود و تا شناختِ فلسفه روزه، ارزشی که روزه و روزه دار از آن برخوردارند، نقش روزه در حیات مادی و معنوی انسان، و نیز مراتب این ضیافت ربّانی، امتداد می‌یابد. میهمانان خدا، بدون شناخت و آگاهی از این مسائل، نمی‌توانند برای بهره‌مندی از ضیافت الهی و برخورداری از دستاوردهای آن، آماده شوند. اهمیت این شناخت، در محدوده‌ای گسترده و در بر دارنده تمام این مسائل، فصل اول از بخش دوم کتاب را با عنوان «شناخت میهمانی خدا»، به خود اختصاص داده است. نکته مهم دیگری که اهمیت بسیار دارد، ضرورت برنامه‌ریزی برای آماده‌سازی مسلمانان جهت ورود به میهمان‌سرای رضانی است. بررسی سیره اهل بیت علیهم السلام در این زمینه، نشان می‌دهد که آن بزرگواران به این موضوع، توجهی خاص داشته‌اند. برای اثبات این مدعا و محتوای این اندیشه، ملاحظه خطبه‌های پیامبر خدا و امام علی علیه السلام که در آستانه ماه رمضان و با هدف آماده‌سازی و استقبال از آن بیان کرده‌اند، کافی است. فصل سوم این بخش، به این سخنان اختصاص دارد. مطالعه این خطبه‌ها، مسئولیت رهبران سیاسی، دینی و فرهنگی را در کشورهای اسلامی در مورد آماده‌سازی مسلمانان برای ورود به میهمان‌سرای الهی و بهره‌گیری از برکات و آثار آن، دوچندان می‌کند. افزون بر این، برای آمادگی جهت ضیافت الهی، تنها شناخت، کافی نیست؛ بلکه مجموعه‌ای از اعمال و دعاهایی که به همین خاطر بیان شده‌اند و این هدف را تأمین می‌کنند، ضروری‌اند. در دو فصل سوم و چهارم از بخش دوم، به این مسئله پرداخته شده است.

بخش سوم: آداب میهمانی خدا.

آداب میهمانی الهی را می توان به سه دسته زیر تقسیم کرد: دسته اول. آدابی که توجه و پایبندی به آنها، شرط حتمی برای ورود به میهمانی الهی است. این دسته، عبارت است از پرهیز از مفطرات روزه (۱) به قصد قربت. جایگاه بررسی این دسته از آداب (احکام)، فقه است و چون «رساله های عملیه» آنها را به نحو مبسوط بیان کرده اند، نیازی به طرح تفصیلی این مباحث در این مجموعه نیست. دسته دوم. آدابی که رعایت آنها، شرط ضروری برای بهره برداری انسان از این ضیافت الهی در جهت تجدید حیات معنوی خویش و رسیدن به تکامل روحی است. بخش سوم این کتاب، بیان این گونه آداب را، پیش از بازگو نمودن سایر آداب روزه داری، در ذیل عنوان «مهم ترین آداب» (۲) عهده دار است. آنچه جامع همه آداب این دسته است، پرهیز از محرّمات الهی است. از این رو، در گزارش خطبه معروفی که پیامبر صلی الله علیه و آله در آستانه ماه رمضان فرمود، آمده است که امام علی علیه السلام در اثنای آن پرسید:

يَا رَسُولَ اللَّهِ، مَا أَفْضَلُ الْأَعْمَالِ فِي هَذَا الشَّهْرِ؟

ای پیامبر خدا! بهترین کارها در این ماه چیست؟

پیامبر خدا پاسخ داد: الْوَرَعُ عَنِ مَحَارِمِ اللَّهِ؛ (۳)

«پرهیز از محرّمات الهی».

۱- مفطرات روزه، عبارت اند از: یک. خوردن و آشامیدن، دو. جماع (آمیزش)، سه. استمناء، چهار. دروغ بستن به خدا و پیامبر صلی الله علیه و آله و امامان معصوم علیهم السلام، پنج. رساندن غبار غلیظ به حلق، شش. فرو بردن تمام سر در آب، هفت. باقی ماندن بر حال جنابت یا حیض یا نفاس تا اذان صبح، هشت. اماله کردن با چیزهای روان، نه. قی کردن عمدی.

۲- ر. ک: ص ۲۴۵.

۳- برای آگاهی از متن کامل حدیث و منابع آن ر. ک: ص ۱۶۰ ح ۲۱۸ و ص ۲۴۴ ح ۲۶۳.

در تبیین پاسخ پیامبر، می توان گفت که گناهان، آفاتی هستند که حیات معنوی انسان را تهدید می کنند و مانع شکوفایی آن می شوند. از این رو، با وجود گناهان که مانع رشد معنوی انسان اند روزه هرگز نمی تواند موجب تحوّل معنوی در انسان شود. بنا بر این، روزه دار مبتلا به آفت گناه، از روزه اش بهره نمی برد و به تعبیر پیامبر خدا:

رُبَّ صَائِمٍ حَظَّهُ مِنْ صِيَامِهِ الْجُوعُ وَالْعَطَشُ، وَرُبَّ قَائِمٍ حَظُّهُ مِنْ قِيَامِهِ الشَّهْرُ؛ (۱)

چه بسا روزه داری که بهره اش از روزه خویش، گرسنگی و تشنگی است و چه بسا نمازخوانی که بهره اش از سحرخیزی، بیدار ماندن است!

امام علی علیه السلام نیز در این زمینه می فرماید: كَمِ مِنْ صَائِمٍ لَيْسَ لَهُ مِنْ صِيَامِهِ إِلَّا الْجُوعُ وَالظَّمْأُ، وَكَمِ مِنْ قَائِمٍ لَيْسَ لَهُ مِنْ قِيَامِهِ إِلَّا الشَّهْرُ وَالْعَنَاءُ، حَبْدًا نَوْمُ الْأَكْيَاسِ وَإِفْطَارُهُمْ؛ (۲)

چه بسا روزه داری که از روزه اش جز گرسنگی و تشنگی، بهره ای ندارد و چه بسا نمازخوانی که از نمازش جز بیداری و رنج، بهره ای نمی برد. خوشا خواب و خوراکِ خردمندان هوشیار! (۳)

بنا بر این، پرهیز از مفطرات روزه، شرط ورود به میهمانی الهی است و پرهیز از گناهان، شرط بهره وری از برکات آن.

۱- الأُمّالی، طوسی: ۱۶۶ / ۲۷۷، فضائل الأشهر الثلاثة: ۱۴۴ / ۱۵۸، بحار الأنوار: ۹۶ / ۲۸۹ / ۴؛ سنن ابن ماجه: ۱ / ۵۳۹ / ۱۶۹۰، سنن الدارمی: ۲ / ۷۵۷ / ۲۶۲۰، مسند ابن حنبل: ۳ / ۳۰۷ / ۸۸۶۵، السنن الكبرى: ۴ / ۴۴۹ / ۸۳۱۳، المعجم الكبير: ۱۲ / ۲۹۲ / ۱۳۴۱۳، كنز العمال: ۳ / ۴۷۳ / ۷۴۹۰ و ۷۴۹۱.

۲- نهج البلاغه: حکمت ۱۴۵، خصائص الأئمة عليهم السلام: ۱۰۴، روضه الواعظین: ۳۸۳، بحار الأنوار: ۹۶ / ۲۹۴ / ۲۲.

۳- مقصود از «هوشیاران» در این جا، عالمان عارف اند؛ چرا که عبادت آنان، با عقاید صحیحشان، مطابق است (شرح نهج البلاغه: ۱۸ / ۳۳۴).

دسته سوم . آدابی که مراعات آنها ، شرط رسیدن به بهره وری کامل از میهمانی الهی است . اگر از بخش سوم ، باب اول را استثنا کنیم ، ابواب دیگر این بخش که بیشترین مقدار از حجم کتاب را تشکیل داده اند به این دسته از آداب می پردازند . تلاش شده تا همه عناصری که در متون و منابع اسلامی ، به تحقق این نوع بهره وری از میهمانی الهی نقش دارند ، گردآوری شوند؛ لیکن باید توجه داشت که اینها آداب استجابی اند و هر کس می تواند به اندازه توان و حال و فرصتی که دارد ، از آنها بهره مند گردد .

بخش چهارم : بهترین شب های میهمانی خدای شب قدر ، برترین ، سودمندترین و بابرکت ترین شب ماه مبارک رمضان است . قرآن کریم ، این شب را چنین توصیف می کند : «لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِّنْ أَلْفِ شَهْرٍ ؛ (۱) شب قدر ، بهتر از هزار ماه است» . این آیه قرآن ، دلالت می کند که این شب ارزشمند ، برکات و بخشش های زیادی برای اهل مراقبت دارد ؛ برکاتی که بالاتر از برکات کارهای شایسته در هزار ماه (یعنی کمی بیشتر از عمر متوسط یک انسان) هستند . از این رو ، پیامبر خدا فرمود :

شَهْرُ رَمَضَانَ سَيِّدُ الشُّهُورِ ، وَ لَيْلَةُ الْقَدْرِ سَيِّدَةُ اللَّيَالِي ؛ (۲)

ماه رمضان ، سرور ماه هاست و شب قدر ، سرور شب هاست .

بر این اساس ، در این مجموعه ، بخشی مستقل با هدف بیان معارف مربوط به این شب و آداب آن ، اختصاص یافته است .

۱- قدر ، آیه ۴ .

۲- بحار الأنوار : ۴۰ / ۵۴ / ۸۹ به نقل از کنز الفوائد .

بخش پنجم: آداب خروج از میهمان سرای الهیخروج از میهمان سرای الهی نیز آداب خاصی دارد، همان گونه که ورود به دایره این میهمانی ارجمند، آدابی دارد. مراعات این آداب و پایبندی به آنها، در جبران کاستی هایی که در طول اقامت انسان در این میهمان سرا وجود داشته، سهم دارد و نقاط ضعف و کمبودهای آن را جبران می کند و امکان بیشتری در بهره مندی از برکاتش به او می دهد تا در خدمت تقویت بُعد روحی و بنیه معنوی خویش باشد. بخش پنجم کتاب، به بیان و شرح این آداب، اختصاص دارد. آنچه در این زمینه توجه برانگیز و دارای درس ها و نکات آموزنده است، سیره اهل بیت علیهم السلام در وداع با ماه میهمانی الهی است. با توجه به این نکات و دیدگاه ها، این کتاب با الهام از آیات و آموزه های قرآن کریم و احادیث شریف، برای پرداختن به این ماه ضیافت الهی و مبارک، شکل کلی و چارچوب مسائل را در پنج بخش یادشده سامان داده است.

ص: ۳۱

بخش اول : فضایل ماه خدا

اشاره

بخش اول : فضایل ماه خدا

.

الفصل الأَوْلَعظَمَهُ شَهْرُ رَمَضَانَ وَحُرْمَتُهُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ عِنْدَ حُضُورِ شَهْرِ رَمَضَانَ: سُبْحَانَ اللَّهِ! مَاذَا يَسْتَقْبِلُكُمْ؟! وَمَاذَا تَسْتَقْبِلُونَ؟! قَالَهَا ثَلَاثًا . (١)

عنه صلى الله عليه و آله :لَوْ يَعْلَمُ الْعِبَادُ مَا فِي رَمَضَانَ لَتَمَنَّتْ أَنْ يَكُونَ رَمَضَانُ سَنَةً . (٢)

عنه صلى الله عليه و آله :لَوْ عَلِمْتُمْ مَا لَكُمْ فِي رَمَضَانَ لَزِدْتُمْ لِلَّهِ شُكْرًا . (٣)

عنه صلى الله عليه و آله :لَا يَكُونَنَّ شَهْرُ رَمَضَانَ عِنْدَكُمْ كَغَيْرِهِ مِنَ الشُّهُورِ ؛ فَإِنَّ لَهُ عِنْدَ اللَّهِ حُرْمَةً وَفَضْلًا عَلَى سَائِرِ الشُّهُورِ ، وَلَا يَكُونَنَّ شَهْرُ رَمَضَانَ يَوْمٌ صَوْمِكُمْ كَيَوْمِ فِطْرِكُمْ . (٤)

١- فضائل الأشهر الثلاثة : ١٤٠ / ١٥٠ ، بحار الأنوار : ٩٦ / ٣٤٧ / ١٣ نقلًا عن القطب الراوندى فى النوادر ؛ صحيح ابن خزيمة : ٣ / ١٨٩ / ١٨٨٥ ، المعجم الأوسط : ٥ / ١٥٨ / ٤٩٣٥ كلها عن أنس . وانظر ص ٥٦ ح ٤٨ .

٢- فضائل الأشهر الثلاثة: ١٤٠/١٥١ عن ابن مسعود، بحار الأنوار: ٩٦/٣٤٦/١٢ نقلًا عن القطب الراوندى فى النوادر نحوه؛ صحيح ابن خزيمة : ٣/١٩٠/١٨٨٦ ، المعجم الكبير: ٢٢/٣٨٩/٩٦٧ ، شُعَبُ الْإِيمَانِ : ٣/٣١٣/٣٦٣٤ كلها عن أبى مسعود الغفارى ، مسند أبى يعلى : ٥/١٢٤/٥٢٥١ عن ابن مسعود ، كنز العمال : ٨/٤٧٦/٢٣٧١٥ .

٣- ثواب الأعمال : ٩٣ / ١٢ ، فضائل الأشهر الثلاثة : ٨١ / ٦٣ ، الأمالى للصدوق : ١٠٣ / ٧٩ ، روضه الواعظين : ٣٧٥ كلها عن ابن عباس ، بحار الأنوار : ٨ / ١٨٣ / ١٤٧ .

٤- فضائل الأشهر الثلاثة : ٩٥ / ٧٨ عن محمّد بن أبى عمير عن غير واحد عن الإمام الصادق عليه السلام ، بحار الأنوار : ٩٦ / ٣٤٠ .

فصل یکم : عظمت و احترام ماه رمضان

فصل اوّل : عظمت و احترام ماه رمضان پیامبر خدا صلی الله علیه و آله به هنگام فرا رسیدن ماه رمضان: «سبحان الله! چه چیز به استقبال شما می آید؟! و شما چه چیز را استقبال می کنید؟!». پیامبر صلی الله علیه و آله این را سه بار فرمود .

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله :اگر بندگان می دانستند که در رمضان چه [برکاتی] هست ، آرزو می کردند که رمضان ، یک سال باشد .

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله :اگر می دانستید که در رمضان برای شما چه [نعمت ها و برکاتی] هست ، از خداوند بیشتر سپاس گذاری می کردید .

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله :ماه رمضان پیش شما مثل ماه های دیگر نباشد؛ چرا که نزد خداوند ، احترام و بر سایر ماه ها برتری دارد . در ماه رمضان ، روزِ روزه داری شما مثل روزِ خوردنتان نباشد! (ادب و حرمت این ماه را نگه دارید) .

الإمام علي عليه السلام: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ خَطَبَنَا ذَاتَ يَوْمٍ فَقَالَ: «أَيُّهَا النَّاسُ، إِنَّهُ قَدْ أَقْبَلَ إِلَيْكُمْ شَهْرُ اللَّهِ بِالْبَرَكَةِ وَالرَّحْمَةِ وَالْمَغْفِرَةِ، شَهْرٌ هُوَ عِنْدَ اللَّهِ أَفْضَلُ الشُّهُورِ، وَأَيَّامُهُ أَفْضَلُ الْأَيَّامِ، وَلَيَالِيهِ أَفْضَلُ اللَّيَالِي، وَسَاعَاتُهُ أَفْضَلُ السَّاعَاتِ...» .

(١)

عنه عليه السلام من حُطْبَتِهِ فِي أَوَّلِ يَوْمٍ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ: أَيُّهَا النَّاسُ، إِنَّ هَذَا الشَّهْرَ شَهْرٌ فَضَّلَهُ اللَّهُ عَلَى سَائِرِ الشُّهُورِ كَفَضْلِنَا أَهْلَ الْبَيْتِ عَلَى سَائِرِ النَّاسِ، وَهُوَ شَهْرٌ يُفْتَحُ فِيهِ أَبْوَابُ السَّمَاءِ وَأَبْوَابُ الرَّحْمَةِ، وَيُعْلَقُ فِيهِ أَبْوَابُ النَّيرانِ، وَهُوَ شَهْرٌ يُسْمَعُ فِيهِ النَّدَاءُ وَيُسْتَجَابُ فِيهِ الدُّعَاءُ وَيُرْحَمُ فِيهِ الْبُكَاءُ، وَهُوَ شَهْرٌ فِيهِ لَيْلَةٌ نَزَلَتْ الْمَلَائِكَةُ فِيهَا مِنَ السَّمَاءِ فَتَسَلَّمُ عَلَى الصَّائِمِينَ وَالصَّائِمَاتِ بِإِذْنِ رَبِّهِمْ إِلَى مَطْلَعِ الْفَجْرِ... أَيُّهَا النَّاسُ، إِنَّ شُمُوسَ شَهْرِ رَمَضَانَ تَطْلُعُ عَلَى الصَّائِمِينَ وَالصَّائِمَاتِ، وَإِنَّ أَقْمَارَهُ لَيَطْلُعُ عَلَيْهِمْ بِالرَّحْمَةِ، وَمَا مِنْ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ مِنَ الشَّهْرِ إِلَّا وَالْبُرُّ مِنَ اللَّهِ تَعَالَى يَتَنَاثَرُ مِنَ السَّمَاءِ عَلَى هَذِهِ الْأُمَّةِ... عِبَادَ اللَّهِ، إِنَّ شَهْرَكُمْ لَيْسَ كَالشُّهُورِ؛ أَيَّامُهُ أَفْضَلُ الْأَيَّامِ، وَلَيَالِيهِ أَفْضَلُ اللَّيَالِي، وَسَاعَاتُهُ أَفْضَلُ السَّاعَاتِ... (٢)

الإمام زين العابدين عليه السلام من دُعَائِهِ عِنْدَ دُخُولِ شَهْرِ رَمَضَانَ: الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدَانَا لِحَمْدِهِ، وَجَعَلَنَا مِنْ أَهْلِهِ؛ لِنَكُونَ لِإِحْسَانِهِ مِنَ الشَّاكِرِينَ، وَلِيَجْزِيَنَا عَلَى ذَلِكَ جِزَاءَ الْمُحْسِنِينَ. وَالْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي حَبَانَا بِحَدِيثِهِ، وَاخْتَصَّنَا بِمِلَّتِهِ وَسَبَّلَنَا فِي سُبُلِ إِحْسَانِهِ لِنَسْلُكَهَا بِمَنْنِهِ إِلَى رِضْوَانِهِ، حَمْدًا يَتَقَبَّلُهُ مِنَّا، وَيَرْضَى بِهِ عَنَّا. وَالْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي جَعَلَ مِنْ تِلْكَ السُّبُلِ شَهْرَهُ رَمَضَانَ، شَهْرَ الصِّيَامِ، وَشَهْرَ الْإِسْلَامِ، وَشَهْرَ الطَّهْوَرِ، وَشَهْرَ التَّمْحِيصِ وَشَهْرَ الْقِيَامِ... (٣)

١- فضائل الأشهر الثلاثة: ٧٧ / ٦١، الأمالي للصدوق: ٨٤ / ٤، عيون أخبار الرضا عليه السلام: ١ / ٢٩٥ / ٥٣، الإقبال: ١ / ٢٦ كلُّها عن الحسن بن علي بن فضال عن الإمام الرضا عن آبائه عليهم السلام، بحار الأنوار: ٩٦ / ٣٥٦ / ٢٥. انظر تمامه في ص ١٦٠ ح ٢١٨.

٢- فضائل الأشهر الثلاثة: ١٠٧ / ١٠١ عن مسعدة الربيعي عن الإمام الصادق عن أبيه عن آبائه عليهم السلام. انظر تمامه في ص ١٧٦ ح ٢٣٠.

٣- الصحيفه السجاديّه: ١٦٥ الدعاء ٤٤، مصباح المتهدّد: ٦٠٧ / ٦٩٥، الإقبال: ١ / ١١١ كلاهما نحوه. انظر تمامه في ص ٢١٦ ح ٢٥٨.

امام علی علیه السلام: روزی ، پیامبر خدا برای ما خطبه خواند و فرمود : «ای مردم! ماه خدا با برکت و رحمت و آمرزش ، به شما روی آورده است؛ ماهی که نزد خدا برترین ماه ها ، روزهایش بهترین روزها ، شب هایش برترین شب ها ، و ساعاتش بهترین ساعت هاست ...» .

امام علی علیه السلام در خطبه خویش در اولین روز ماه رمضان :ای مردم! این ماه ، ماهی است که خداوند ، آن را بر ماه های دیگر برتری داده است ، همچون برتری ما بر دیگر مردم . و ماهی است که درهای آسمان و درهای رحمت ، در آن گشوده می شوند و درهای دوزخ در آن بسته می شوند . و ماهی است که ندا [ی خداوند متعال] در آن شنیده می شود ، دعا در آن مستجاب می گردد و گریه مورد ترحم قرار می گیرد . و ماهی است که در آن ، شبی وجود دارد که فرشتگان در آن شب از آسمان فرود می آیند و بر مردان و زنان روزه دار ، به اذن پروردگارشان ، تا دمیدن صبح ، سلام می دهند ... ای مردم! خورشید و ماه های ماه رمضان بر مردان و زنان روزه دار ، با رحمت می تابد و هیچ روز و شبی از این ماه نیست ، مگر آن که از سوی خدای متعال ، بر این امت ، نیکی فرو می بارد ... . بندگان خدا! این ماه شما ، همچون ماه ها [ی دیگران] نیست؛ روزهایش برترین روزها ، شب هایش برترین شب ها و ساعاتش بهترین ساعت هاست ... .

امام سجاد علیه السلام در دعای خود به هنگام ورود ماه رمضان :ستایش ، خدایی را که ما را به ستایش خود ، رهنمون ساخت و ما را از اهل حمد خویش قرار داد تا سپاس گزار نیکی او باشیم و بدین سبب ، به ما پاداش نیکوکاران را عطا کند . سپاس ، خدایی را که ما را بی منت ، برخوردار از دین خود ساخت و ما را برای آیین خویش ویژه ساخت و راه های احسان خود را برای ما هموار ساخت تا با منت او ، این راه ها را پیموده ، به رضوان او برسیم؛ سپاسی که از ما بپذیرد و با آن از ما خشنود گردد . سپاس ، خداوندی را که ماه رمضان خود را یکی از آن راه ها قرار داد ، ماه روزه داری ، ماه اسلام ، ماه پاک کننده ، ماه آزمون و پاک شدن از گناه ، و ماه قیام برای عبادت ... .

عنه عليه السلام مِنْ دُعَائِهِ عِنْدَ وَدَاعِ شَهْرِ رَمَضَانَ: السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا شَهْرَ اللَّهِ الْأَكْبَرَ ، وَيَا عِيدَ أَوْلِيَائِهِ . السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا أَكْرَمَ مَصْحُوبٍ مِنَ الْأَوْقَاتِ ، وَيَا خَيْرَ شَهْرٍ فِي الْأَيَّامِ وَالسَّاعَاتِ . السَّلَامُ عَلَيْكَ مِنْ شَهْرٍ قَرَّبَتْ فِيهِ الْأَمَالَ وَنُشِرَتْ فِيهِ الْأَعْمَالُ . السَّلَامُ عَلَيْكَ مِنْ قَرِينٍ جَلَّ قَدْرُهُ مَوْجُودًا ، وَأَفْجَعَ فَقْدُهُ مَفْقُودًا ، وَمَرَجُّو آ لَمْ فِرَاقُهُ . (١)

الإمام الصادق عليه السلام: إِنَّ لِرَمَضَانَ حَقًّا وَحُرْمَةً لَا يُشْبِهُهُ شَيْءٌ مِنَ الشُّهُورِ . (٢)

وانظر: ص ٦٠ (جوامع بركاته وخصائصه) . ص ١٦٠ (تأهيل الناس لضيافته الله) .

-
- ١- .الصحيفة السجادية: ١٧١ الدعاء ٤٥ ، مصباح المتهجد: ٦٤٢ / ٧١٨ ، الإقبال: ١ / ٤٢٢ كلاهما نحوه ، المزار الكبير: ٦١٩ ، البلد الأمين: ٤٨٠ ، المصباح للكفعمي: ٨٤٥ ، بحار الأنوار: ٩٨ / ١٧٢ / ١ . انظر تمامه في ص ٨٧٨ ح ٧٦٥ .
  - ٢- .الكافي: ٢ / ٦١٧ / ٢ وج ٤ / ١٥٤ / ١ ، تهذيب الأحكام: ٣ / ٦٤ / ٢١٥ كلهما عن علي بن أبي حمزة .

امام سجّاد علیه السلام در دعای خویش به هنگام وداع با ماه رمضان: بدرود ، ای ماه بزرگ تر خدا و ای عید اولیای الهی! بدرود ، ای بهترین اوقاتی که همراهت بودیم و ای بهترین ماه در میان روزها و ساعت ها! بدرود ، ای ماهی که برآمدن آرزوها در آن ، نزدیک شد و کارها [ای نیک] در آن ، گسترش یافت! بدرود ، ای همنشینی که تا بود ، قدر و بهایش بزرگ بود و چون از دست می رود ، فقدانش دردناک است و [ای] مایه امیدی که جدایی از آن ، ناراحت کننده است!

امام صادق علیه السلام: ماه رمضان ، حق و حرمتی دارد که هیچ یک از ماه ها شبیه آن نیست .

ر . ک : ص ۶۱ (مجموعه برکات و ویژگی های ماه رمضان) ص ۱۶۱ (آمادگی برای میهمانی خدا) .

الفصل الثاني خصائص شهر رَمَضَانَ ٢ / ١ شهر اللّهِ رسول اللّهِ صلى الله عليه وآله :شَعْبَانَ شَهْرِي ، وَشَهْرُ رَمَضَانَ شَهْرُ اللّهِ . (١)

عنه صلى الله عليه وآله :شَهْرُ رَمَضَانَ شَهْرُ اللّهِ ، وَشَهْرُ شَعْبَانَ شَهْرِي ؛ شَعْبَانُ الْمُطَهَّرُ ، وَرَمَضَانُ الْمُكْفَرُ . (٢)

عنه صلى الله عليه وآله :رَمَضَانُ شَهْرُ اللّهِ ، وَهُوَ رَيْعُ الْفُقَرَاءِ . (٣)

-
- ١- فضائل الأشهر الثلاثة : ٢٠ / ٤٤ ، الأمالى للصدوق : ٣٨ / ٧١ كلاهما عن العلاء بن يزيد عن الإمام الصادق عن آبائه عليهم السلام ، تحف العقول : ٤١٩ عن الإمام الرضا عليه السلام عن أبيه صلى الله عليه وآله ، الإقبال : ٣ / ٢٩٣ عن الإمام الصادق عن آبائه عليهم السلام عن أبيه صلى الله عليه وآله ، روضه الواعظين : ٤٤١ ، دعائم الإسلام : ١ / ٢٨٣ ، بحار الأنوار : ٤ / ٦٨ / ٩٧ .
  - ٢- كثر العمّال : ٨ / ٤٦٦ / ٢٣٦٨٥ نقلاً عن ابن عساكر وج ١٢ / ٣٢٣ / ٣٥٢١٦ نقلاً عن الديلمي وكلاهما عن عائشه .
  - ٣- ثواب الأعمال : ٨٤ / ٥ ، النوادر للأشعري : ١٧ / ٢ كلاهما عن إسماعيل بن أبي زياد عن الإمام الصادق عليه السلام ، فضائل الأشهر الثلاثة : ٥٨ / ٣٧ عن إسماعيل بن أبي زياد عن الإمام الصادق عن آبائه عليهم السلام عن أبيه صلى الله عليه وآله ، الجعفریات : ٥٨ ، النوادر للراوندي : ١٣٤ / ١٧٤ كلاهما عن الإمام الكاظم عن آبائه عليهم السلام عن أبيه صلى الله عليه وآله ، بحار الأنوار : ٩٧ / ٧٥ / ٢٦ .

فصل دوم : ویژگی های ماه رمضان

۲ / ۱ ماه خدا

فصل دوم : ویژگی های ماه رمضان ۲ / ۱ ماه خدا پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : شعبان ، ماه من است و ماه رمضان ، ماه خداست .

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : ماه رمضان ، ماه خداست و ماه شعبان ، ماه من است ؛ شعبان پاک کننده و رمضان پوشاننده [و جبران کننده گناهان] .

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : رمضان ، ماه خداست . این ماه ، بهار فقیران است .

الإمام علي عليه السلام: شهر رمضان شهر الله، وشعبان شهر رسول الله صلى الله عليه وآله، ورجب شهرى. (١)

٢ / ٢ شهر ضيافته الله رسول الله صلى الله عليه وآله في وصف شهر رمضان: هو شهر دُعيتُم فيه إلى ضيافته الله، وجعلتُم فيه من أهل كرامه الله، أنفاسُكم فيه تسيح، ونومُكم فيه عبادة، وعمَلُكم فيه مقبول، ودُعاؤُكم فيه مُستجاب. (٢)

عنه صلى الله عليه وآله: إذا كان يوم القيامة يُنادى المُنادى: أين أضيافُ الله؟ فيؤتى بالصائمين... فيحملون على نُجبٍ من نور، وعلى رؤوسهم تاج الكرامة، ويُذهب بهم إلى الجنة. (٣)

الإمام علي عليه السلام من خطبته في أول يوم من شهر رمضان: أيها الصائم، تدبر أمرك؛ فإنك في شهرك هذا ضيف ربك، أنظر كيف تكون في ليالك ونهارك؟ وكيف تحفظ جوارحك عن معاصي ربك؟ أنظر ألا تكون بالليل نائمًا وبالنهار غافلًا؛ فينقضن شهرك وقد بقي عليك وزرك؛ فتكون عند استيفاء الصائمين أجورهم من الخاسرين، وعند فوزهم بكرامه ملكهم من المحرومين، وعند سعادتهم بمجاورة ربهم من المطرودين. (٤)

١- المقنعه: ٣٧٣، مسار الشيعة: ٥٦، مصباح المتهجد: ٧٩٧.

٢- فضائل الأشهر الثلاثة: ٧٧ / ٦١، الأمالي للصدوق: ٨٤ / ٤، عيون أخبار الرضا عليه السلام: ١ / ٢٩٥ / ٥٣، الإقبال: ١ / ٢٦، كلها عن الحسن بن علي بن فضال عن الإمام الرضا عن آبائه عليهم السلام، بحار الأنوار: ٩٦ / ٣٥٦ / ٢٥. انظر تمامه في ص ١٦٠ ح ٢١٨.

٣- مستدرک الوسائل: ٤ / ٢٢ / ٤٠٧٩ نقلًا عن تفسير أبي الفتوح الرازي.

٤- فضائل الأشهر الثلاثة: ١٠٨ / ١٠١ عن مسعدة الربيعي عن الإمام الصادق عن أبيه عن آبائه عليهم السلام. انظر تمامه في ص ١٧٦ ح ٢٣٠.

۲ / ۲ ماه میهمانی خدا

امام علی علیه السلام: رمضان، ماه خداست؛ شعبان، ماه پیامبر خداست و رجب، ماه من است.

۲ / ۲ ماه میهمانی خدا پیامبر خدا صلی الله علیه و آله در توصیف ماه رمضان: آن، ماهی است که در آن به میهمانی خدا دعوت شده اید و در آن، از اهل کرامت خدا قرار داده شده اید. نفس هایتان در آن، تسبیح است؛ خوابتان در آن، عبادت است؛ عمل [خیر] شما در آن، پذیرفته است؛ و دعای شما در آن، مستجاب است.

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: چون روز قیامت شود، منادی ندا می دهد: «کجایند میهمانان خدا؟». پس، روزه داران را می آورند...، آنان را بر مرکب هایی عالی از [جنس] نور سوار می کنند، و در حالی که تاج کرامت بر سر آنان است، آنان را به بهشت می برند.

امام علی علیه السلام در خطبه خویش در اولین روز از ماه رمضان: ای روزه دار! در کار خود بیندیش، که تو در این ماه، میهمان پروردگار خویش هستی! بنگر که در شب و روزت چگونه ای و چگونه اعضای خود را از نافرمانی پروردگار نگه می داری! بنگر! مبادا در شب، خواب باشی و در روز، غافل. پس، این ماه بگذرد و [بار] گناهت بر دوشت مانده باشد و آن گاه که روزه داران پاداش های خود را می گیرند، از زیانکاران باشی و آن گاه که آنان از کرامت مولایشان نصیب می برند، از محرومان باشی و آن گاه که آنان از سعادت همسایگی با پروردگارشان برخوردار می گردند، تو از رانده شدگان باشی!

الإمام الباقر عليه السلام: شَهْرُ رَمَضَانَ شَهْرُ رَمَضَانَ ، وَالصَّائِمُونَ فِيهِ أَضْيَافُ اللَّهِ وَأَهْلُ كَرَامَتِهِ ، مَنْ دَخَلَ عَلَيْهِ شَهْرُ رَمَضَانَ فَصَامَ نَهَارَهُ وَقَامَ وَرَدَا مِنْ لَيْلِهِ وَاجْتَنَبَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ ، دَخَلَ الْجَنَّةَ بِغَيْرِ حِسَابٍ . (١)

٢ / ٣ سَيِّدُ الشُّهُورِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ : شَهْرُ رَمَضَانَ سَيِّدُ الشُّهُورِ . (٢)

الإمام الرضا عليه السلام: إِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ زُفَّتِ الشُّهُورُ إِلَى الْحَشْرِ يَقْدُمُهَا شَهْرُ رَمَضَانَ عَلَيْهِ مِنْ كُلِّ زَيْنَةٍ حَسَنَةٍ ، فَهُوَ بَيْنَ الشُّهُورِ يَوْمَئِذٍ كَالْقَمَرِ بَيْنَ الْكَوَاكِبِ ، فَيَقُولُ أَهْلُ الْجَمْعِ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ : وَدِدْنَا لَوْ عَرَفْنَا هَذِهِ الصُّورَ! فَيُنَادِي مُنَادٍ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ جَلَّ جَلَالُهُ : « يَا مَعْشَرَ الْخَلَائِقِ ، هَذِهِ صُورَةُ الشُّهُورِ الَّتِي عَدَّتْهَا عِنْدَ اللَّهِ اثْنَا عَشَرَ شَهْرًا فِي كِتَابِ اللَّهِ يَوْمَ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ ، سَيِّدُهَا وَأَفْضَلُهَا شَهْرُ رَمَضَانَ ، أَبْرَزْتُهَا لِتَعْرِفُوا فَضْلَ شَهْرِي عَلَى سَائِرِ الشُّهُورِ ، وَ لِيَشْفَعَ لِلصَّائِمِينَ مِنْ عِبَادِي وَإِمَائِي وَأَشْفَعُهُ فِيهِمْ» . (٣)

٢ / ٤ أَوَّلُ السَّنَةِ الْإِمَامِ عَلِيِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ : إِنَّ أَوَّلَ كُلِّ سَنَةٍ أَوَّلُ يَوْمٍ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ . (٤)

- ١- فضائل الأشهر الثلاثة : ١٢٣ / ١٣٠ عن زياد بن المنذر .
- ٢- شرح الأخبار : ١ / ٢٢٣ / ٢٠٧ ، الفضائل : ١٢٥ كلاهما عن سلمان ، بحار الأنوار : ٤٠ / ٥٤ / ٨٩ ؛ فضائل الأوقات للبيهقي : ٨٩ / ٢٠٥ ، شُعَبُ الْإِيمَانِ : ٣ / ٣١٤ / ٣٦٣٧ وص ٣٥٥ / ٣٧٥٥ كلُّها عن أبي سعيد الخدري ، كنز العمال : ٨ / ٤٨٢ / ٢٣٧٣٤ .
- ٣- فضائل الأشهر الثلاثة : ١١٠ / ١٠٢ عن عبد الله بن عامر عن أبيه .
- ٤- الإقبال : ١ / ١٩٣ عن السكوني عن الإمام الصادق عن آبائه عليهم السلام ، بحار الأنوار : ٩٧ / ٣٥٠ .

۲ / ۳ سرور ماه ها

۲ / ۴ آغاز سال

امام باقر علیه السلام: ماه رمضان ، ماه رمضان! روزه داران در آن ، میهمانان خدا و اهل کرامت الهی اند . هر کس ماه رمضان بر او وارد شود و او روزه را بگیرد و بخشی از شبش را به عبادت و نماز بایستد و از آنچه خداوند بر او حرام کرده ، پرهیز کند ، بدون حساب وارد بهشت می شود .

۲ / ۳ سرور ماه های پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : ماه رمضان ، سرور ماه هاست .

امام رضا علیه السلام: چون روز قیامت شود ، ماه ها را به رستخیز می آورند ، در حالی که ماه رمضان ، که با هر زیور نیکویی آراسته است ، پیشاپیش آنهاست . آن روز ، ماه رمضان در میان ماه ها ، همچون ماه در میان ستاره هاست . مردمی که آن جا گرد آمده اند ، به یکدیگر می گویند : دوست داشتیم که این چهره ها را می شناختیم! منادی ، از سوی خدای متعال ندا سر می دهد که : «ای همه آفریدگان! اینها ، سیمای ماه هایی است که نزد خداوند ، از روزی که آسمان ها و زمین را آفرید ، شمارشان در کتاب خدا دوازده تاست . سرور و برتر آنها ، ماه رمضان است . آن را آشکار ساختم تا برتری ماه مرا بر ماه های دیگر بشناسید و تا برای مردان و زنانی که بنده من اند ، شفاعت کند و من هم شفاعتش را درباره آنان بپذیرم» .

۲ / ۴ آغاز سال امام علی علیه السلام: آغاز هر سال ، نخستین روز از ماه رمضان است .

عنه عليه السلام من حُطِبِهِ لَهُ: أتاكم شهر رمضان، وهو سيّد الشُّهُورِ، وأوّل السنّه ... (١)

الإمام الصادق عليه السلام: شهر رمضان رأس السنّه . (٢)

تهذيب الأحكام عن هشام بن سالم عن الإمام الصادق عليه السلام: إذا سيّلم شهر رمضان سلّمت السنّه . وقال: رأس السنّه شهر رمضان . (٣)

الكافي عن عمرو الشامي عن الإمام الصادق عليه السلام قال: «إِنَّ عِدَّةَ الشُّهُورِ عِنْدَ اللَّهِ اثْنَا عَشَرَ شَهْرًا فِي كَتَبِ اللَّهِ يَوْمَ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ» (٤)؛ فَعَرَّةُ الشُّهُورِ شَهْرُ اللَّهِ عَزَّ ذِكْرُهُ وَهُوَ شَهْرُ رَمَضَانَ . (٥)

الكافي عن علي بن رثاب عن الإمام الكاظم عليه السلام: «أُدْعَى بِهَذَا الدُّعَاءِ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ مُسْتَقْبِلَ دُخُولِ السَّنَةِ» وَذَكَرَ أَنَّهُ مَنْ دَعَا بِهِ مُحْتَسِبًا مُخْلِصًا لَمْ تُصِبْ بِهِ فِي تِلْكَ السَّنَةِ فِتْنَةٌ وَلَا آفَةٌ يُضَرُّ بِهَا دِينُهُ وَبَدَنُهُ، وَوَقَاهُ اللَّهُ عَزَّ ذِكْرُهُ شَرَّ مَا يَأْتِي بِهِ تِلْكَ السَّنَةِ . [وَذَكَرَ الدُّعَاءَ] . (٦)

١- الإرشاد: ١ / ١٤، إعلام الوري: ١ / ٣١٠، المناقب لابن شهر آشوب: ٢ / ٢٧١، روضه الواعظين: ١٥٠ كلّها عن الأصبع بن نباته، بحار الأنوار: ٤١ / ٣١٥ / ٤٠ .

٢- الإقبال: ١ / ٣٢ عن هشام بن سالم، بحار الأنوار: ٥٨ / ٣٧٦ / ٧ .

٣- تهذيب الأحكام: ٤ / ٣٣٣ / ١٠٤٦، الإقبال: ١ / ٣١ .

٤- التوبه: ٣٦ .

٥- الكافي: ٤ / ٦٥ / ١، تهذيب الأحكام: ٤ / ١٩٢ / ٥٤٦، فضائل الأشهر الثلاثة: ٨٧ / ٦٦، الأمالي للصدوق: ١١٨ / ١٠٥، الإقبال: ١ / ٣١، كتاب من لا يحضره الفقيه: ٢ / ٩٩ / ١٨٤٣، بحار الأنوار: ٥٨ / ٣٧٦ / ٩ .

٦- الكافي: ٤ / ٧٢ / ٣، تهذيب الأحكام: ٣ / ١٠٦ / ٢٦٦، كتاب من لا يحضره الفقيه: ٢ / ١٠٢ / ١٨٤٨، بحار الأنوار: ٥٨ / ٣٧٦ / ٨ . انظر تمامه في ص ٢٣٢ ح ٢٦١ .

امام علی علیه السلام در خطبه ای: ماه رمضان، شما را فرا رسیده است؛ ماهی که سرورِ ماه هاست و آغاز سال است ...

امام صادق علیه السلام: ماه رمضان، سرِ سال است.

تهذیب الأحکام به نقل از هشام بن سالم، از امام صادق علیه السلام: «هر گاه ماه رمضان سالم باشد، [همه] سال سالم است». و فرمود: «سرِ سال، ماه رمضان است».

امام صادق علیه السلام به نقل از عمرو شامی: «همانا شمار ماه ها نزد خداوند، دوازده ماه است در کتاب خدا، روزی که آسمان ها و زمین را آفرید». آغاز این ماه ها، (۱) ماه خدای متعال است و آن، ماه رمضان است.

الکافی به نقل از علی بن رئاب: امام کاظم علیه السلام فرموده: «در ماه رمضان، در پیشواز ورود سال، این دعا را بخوان» و فرموده است که هر کس این دعا (۲) را به خاطر خدا و خالصانه بخواند، در آن سال، فتنه و آفتی که به دین و بدنش زیان برساند، به او نمی رسد و خدای متعال، او را از شر آنچه در آن سال پیش آید، نگه می دارد.

۱- در متن عربی، «عُرَّةُ الشهور (آغاز ماه ها)» آمده است. «عُرَّة» هر چیز، به معنای اوّل آن است، (که در احادیث نیز آمده: ماه رمضان، آغاز سال است)، یا مراد از آن، برترین و کامل ترین ماه هاست، همچنان که در النهایه آمده است: «عُرَّة هر چیز، آن است که ارزشمندتر باشد». عُرَّة، به معنای سفیدی هم آمده است. پس احتمال آن نیز هست. بر این اساس، تعبیر یادشده، یعنی: ماهی که با انوار معنوی، پُرفروغ است. البتّه معنای اوّل، درست تر است (بحار الأنوار: ۵۸ / ۳۷۶).

۲- برای دیدن دعا، ر. ک: ص: ۲۳۳، ح: ۲۶۱.

٢ / ٥٥ فيه ليلة القدر رسول الله صلى الله عليه وآله: قد جاءكم شهر رمضان؛ شهر مبارك... فيه ليلة القدر خير من ألف شهر، من حرمها فقد حرم. (١)

سنن أبي داود عن عبد الله بن عمر: سُئِلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَأَنَا أَسْمَعُ عَنْ لَيْلَةِ الْقَدْرِ، فَقَالَ: «هِيَ فِي كُلِّ رَمَضَانَ». (٢)

مسند ابن حنبل عن أبي مرثد: سَأَلْتُ أَبَا ذَرٍّ قُلْتُ: كُنْتُ سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ لَيْلَةَ الْقَدْرِ؟ قَالَ: أَنَا كُنْتُ أَسْأَلُ النَّاسَ عَنْهَا (٣)، قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَخْبِرْنِي عَنْ لَيْلَةِ الْقَدْرِ أَمْ فِي رَمَضَانَ هِيَ أَوْ فِي غَيْرِهِ؟ قَالَ: «بَلْ هِيَ فِي رَمَضَانَ». قَالَ: قُلْتُ: تَكُونُ مَعَ الْأَنْبِيَاءِ مَا كَانُوا فَإِذَا قَبِضُوا زُفَعَتْ، أَمْ هِيَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ؟ قَالَ: «بَلْ هِيَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ». (٤)

وانظر: ص ٧٧٤ (أى ليله هي).

١- تهذيب الأحكام: ٤ / ١٥٢ / ٤٢٢، الأمل للنفيد: ١١٢ / ٢ و ٣٠١ / ١، الأمل للطوسي: ٧٤ / ١٠٨ و ص ١٤٩ / ٢٤٦ كلها عن أبي هريره، بحار الأنوار: ٩٧ / ١٧ / ٣٤؛ سنن النسائي: ٤ / ١٢٩، مسند ابن حنبل: ٣ / ٨ / ٧١٥١ و ص ٤١٢ / ٩٥٠٢، المصنّف لابن أبي شيبة: ٢ / ٤١٩ / ١ كلها عن أبي هريره.

٢- سنن أبي داود: ٢ / ٥٤ / ١٣٨٧، السنن الكبرى: ٤ / ٥٠٦ / ٨٥٢٦. وانظر ص ٧٤٢ ح ٦١٣.

٣- يعني أشد الناس مسألة عنها.

٤- مسند ابن حنبل: ٨ / ١١٧ / ٢١٥٥٥، المستدرک علی الصحیحین: ١ / ٦٠٣ / ١٥٩٦ و ج ٢ / ٥٧٨ / ٣٩٦٠، السنن الكبرى: ٤ / ٥٠٥ / ٨٥٢٥.

۲ / ۵ شب قدر ، در ماه رمضان است

۲ / ۵ شب قدر ، در ماه رمضان است پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : ماه رمضان ، شما را فرا رسیده است؛ ماهی مبارک ... که در آن ، شب قدر است که بهتر از هزار ماه است . محروم ، کسی است که از آن شب ، محروم بماند .

سنن أبی داوود به نقل از عبد الله بن عمر : از پیامبر خدا درباره شب قدر پرسیدند و من هم می شنیدم . فرمود : «آن ، در هر ماه رمضان است» .

مسند ابن حنبل به نقل از ابو مرثد : از ابو ذر پرسیدم : آیا از پیامبر خدا درباره شب قدر پرسیده ای؟ گفت : «من از همه مردم ، بیشتر ، پرسشگر آن بودم . گفتم : ای پیامبر خدا! مرا از شب قدر آگاه ساز که آیا در رمضان است یا در غیر آن؟ فرمود : بلکه در رمضان است . گفتم : آیا همراه با پیامبران است ، تا وقتی که باشند و چون پیامبران بمیرند ، شب قدر هم برداشته می شود ، یا آن که شب قدر تا روز قیامت هست؟ فرمود : بلکه تا روز قیامت هست» .

ر . ک : ص ۷۷۵ (شب قدر ، چه شبی است؟) .

٢ / ٦ فيه نُزُولُ الْقُرْآنِ الْكَتَابِ «شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِّنَ الْهُدَى وَالْفُرْقَانِ». (١)

الحديث رسول الله صلى الله عليه وآله: «أُنزِلَ الْقُرْآنُ فِي ثَلَاثٍ وَعِشْرِينَ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ». (٢)

الإمام الرضا عليه السلام: «إِنَّ شَهْرَ رَمَضَانَ هُوَ الشَّهْرُ الَّذِي أُنزِلَ اللَّهُ تَعَالَى فِيهِ الْقُرْآنَ ، وَفِيهِ فَرَّقَ بَيْنَ الْحَقِّ وَالْبَاطِلِ ، كَمَا قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ : «شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِّنَ الْهُدَى وَالْفُرْقَانِ». (٣)

الكافي عن حفص بن غياث عن الإمام الصادق عليه السلام ، قال : سَأَلْتُهُ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ : «شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ» وَإِنَّمَا أُنزِلَ فِي عِشْرِينَ سَنَةً بَيْنَ أَوَّلِهِ وَآخِرِهِ؟ فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ : «نَزَلَ الْقُرْآنُ جُمْلَةً وَاحِدَةً فِي شَهْرِ رَمَضَانَ إِلَى الْبَيْتِ الْمَعْمُورِ ، ثُمَّ نَزَلَ فِي طَوْلِ عِشْرِينَ سَنَةً». (٤)

١- البقره: ١٨٥ .

٢- الكافي: ٢ / ٦٢٩ / ٦ عن حفص بن غياث عن الإمام الصادق عليه السلام .

٣- عيون أخبار الرضا عليه السلام: ٢ / ١١٦ / ١ ، علل الشرايع: ٢٧٠ كلاهما عن الفضل بن شاذان ، بحار الأنوار: ٦ / ٨٠ / ١ .

٤- الكافي: ٢ / ٦٢٨ / ٦ ، فضائل الأشهر الثلاثة: ٨٧ / ٦٧ ، الأمالى للصدوق: ١١٩ / ١٠٦ ، تفسير القمى: ١ / ٦٦ ، تفسير

العياشى: ١ / ٨٠ / ١٨٤ عن إبراهيم ، بحار الأنوار: ٩٧ / ٢٥ / ٦١ .

۲ / ۶ نزول قرآن در شب قدر

۲ / ۶ نزول قرآن در شب قدر قرآن «ماه رمضان ، ماهی که قرآن در آن فرود آمده است تا هدایتی برای مردم و نشانه هایی روشن از هدایت و جداسازی [میان حق و باطل] باشد» .

حدیث پیامبر خدا صلی الله علیه و آله :قرآن ، در بیست و سوم ماه رمضان ، فرو فرستاده شده است .

امام رضا علیه السلام :همانا ماه رمضان ، ماهی است که خداوند متعال ، قرآن را در آن نازل کرد و حق و باطل را در آن از هم جدا ساخت ، آن گونه که خداوند فرموده است : «ماه رمضان ، ماهی که قرآن در آن فرود آمده است تا هدایتی برای مردم و نشانه هایی روشن از هدایت و جداسازی [میان حق و باطل] باشد» .

الکافی به نقل از حفص بن غیاث :از امام صادق علیه السلام درباره این سخن خداوند : «ماه رمضان ، ماهی که قرآن در آن فرود آمده است» پرسیدم ، در حالی که قرآن از اول تا آخرش ، در بیست سال نازل شده است . امام صادق علیه السلام فرمود : «قرآن همه اش یکباره در ماه رمضان به بیت معمور (۱) نازل شد . سپس در طول بیست سال [به تدریج] نازل گشت» .

۱- . گفته اند که «بیت معمور (خانه آباد)» در آسمان چهارم و برابر کعبه است . از غرق شدن ، ششکوه کرد و خداوند هم آن را به آسمان فرا برد و پایه اش باقی ماند . هر روز ، هفتاد هزار فرشته وارد آن می شوند و (جز همان یک نوبت) دیگر بار به سوی آن باز نمی گردند . «معمور» ، یعنی آباد ، و آبادی آن ، از زیادی فرشتگانی است که آن را در بر می گیرند (مجمع البحرین : ۲ / ۱۲۶۹) .

٢ / ٧ فيه نُزُولُ الْكُتُبِ السَّمَاوِيَّهِ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: نَزَلَتْ صُحُفُ إِبْرَاهِيمَ فِي أَوَّلِ لَيْلِهِ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ ، وَأُنزِلَتْ التَّوْرَةُ لِسِتِّ مَضِينَ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ ، وَأُنزِلَ الْإِنْجِيلُ لِثَلَاثِ عَشْرَةَ لَيْلَةً خَلَّتْ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ ، وَأُنزِلَ الزَّبُورُ لِثَمَانِي عَشْرَةَ خَلُونَ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ ، وَأُنزِلَ الْقُرْآنُ فِي ثَلَاثِ وَعِشْرِينَ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ . (١)

الإمام الصادق عليه السلام: نَزَلَتْ التَّوْرَةُ فِي سِتِّ مَضَتْ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ ، وَنَزَلَ الْإِنْجِيلُ فِي اثْنَتَيْ (٢) عَشْرَةَ لَيْلَةً مَضَتْ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ ، وَنَزَلَ الزَّبُورُ فِي لَيْلِهِ ثَمَانِي عَشْرَةَ مَضَتْ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ ، وَنَزَلَ الْقُرْآنُ فِي لَيْلِهِ الْقَدْرِ . (٣)

١- الكافي : ٢ / ٦٢٩ / ٦ عن حفص بن غياث ، تفسير العياشي : ١ / ٨٠ / ١٨٤ عن إبراهيم وفيه «الأربع وعشرين من رمضان» بدل «في ثلاث وعشرين...» وكلاهما عن الإمام الصادق عليه السلام ، بحار الأنوار : ٩٧ / ٢٥ / ٦١ ؛ السنن الكبرى : ٩ / ٣١٧ / ١٨٦٤٩ ، المعجم الأوسط : ٤ / ١١١ / ٣٧٤٠ ، تفسير الطبري : ٢ / الجزء الثاني / ١٤٥ ، أسباب نزول القرآن : ٢٠ / ١٤ كلُّها عن واثله بن الأسقع وفيها «الأربع وعشرين خلت» بدل «في ثلاث وعشرين» ، كنز العمال : ٢ / ١٦ / ٢٩٦٢ .

٢- في المصدر «اثني» والتصحيح من بحار الأنوار .

٣- الكافي : ٤ / ١٥٧ / ٥ ، تهذيب الأحكام : ٤ / ١٩٤ / ٥٥٢ ، كتاب من لا يحضره الفقيه : ٢ / ١٥٩ / ٢٠٢٦ كلُّها عن أبي بصير ، المقنعه : ٣٠٩ وليس فيه «ونزل الزبور في ليله ثمانى عشره مضت من شهر رمضان» ، بحار الأنوار : ١١ / ٥٩ / ٦٤ .

۲ / ۷ نزول کتب آسمانی در آن است

۲ / ۷ نزول کتب آسمانی در شب قدر پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: صِيْحْف ابراهیم ، در شب اوّل ماه رمضان نازل شد . تورات ، شش [شب] از ماه رمضان گذشته ، نازل شد . انجیل ، سیزده شب از ماه رمضان گذشته ، نازل شد . زبور ، هیجده [شب] از ماه رمضان گذشته ، نازل شد . و قرآن ، در بیست و سوم ماه رمضان ، نازل گشت .

امام صادق علیه السلام: تورات ، شش [شب] از ماه رمضان گذشته ، نازل شد . انجیل ، دوازده شب از ماه رمضان گذشته ، نازل شد . زبور ، هجده شب از ماه رمضان گذشته ، فرود آمد . و قرآن ، در شب قدر نازل گشت .

الفصل الثالثبركات شهر رمضان ٣ / اغفران اللّٰه رسول اللّٰه صلى الله عليه و آله :إنما سُمِّيَ رَمَضَانُ ؛ لِأَنَّهُ يُرْمَضُ الذُّنُوبَ . (١)

عنه صلى الله عليه و آله :أتدرون لِمَ سُمِّيَ شَعْبَانُ شَعْبَانَ؟ لِأَنَّهُ يَتَشَعَّبُ مِنْهُ خَيْرٌ كَثِيرٌ لِرَمَضَانَ ، وَإِنَّمَا سُمِّيَ رَمَضَانُ رَمَضَانَ ؛ لِأَنَّهُ تُرْمَضُ فِيهِ الذُّنُوبُ أَى تُحْرَقُ . (٢)

الدرّ المنتور عن عائشه :قِيلَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ : يَا رَسُولَ اللهِ ، مَا رَمَضَانُ؟ قَالَ : «أَرَمَضَ اللهُ فِيهِ ذُنُوبَ الْمُؤْمِنِينَ وَغَفَرَهَا لَهُمْ» . (٣)

رسول الله صلى الله عليه و آله :مَنْ صَامَ رَمَضَانَ وَقَامَهُ إِيْمَانًا وَاحْتِسَابًا غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ ، وَمَنْ قَامَ لَيْلَةَ الْقَدْرِ إِيْمَانًا وَاحْتِسَابًا غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ . (٤)

١- الفردوس : ٢ / ٦٠ / ٢٣٣٩ ، كنز العمّال : ٨ / ٤٦٦ / ٢٣٦٨٨ نقلًا عن محمّد بن منصور السمعاني وابن منده في أماليهما ، الدرّ المنتور : ١ / ٤٤٤ نقلًا عن ابن مردويه وكلّهما عن أنس .

٢- مستدرّك الوسائل : ٧ / ٤٨٤ / ٨٧١٠ نقلًا عن القطب الراوندى فى لبّ اللباب ؛ كنز العمّال : ٨ / ٥٩١ / ٢٤٢٩٣ نقلًا عن أبى الشيخ فى الثواب والديلمى عن أنس .

٣- الدرّ المنتور : ١ / ٤٤٤ نقلًا عن ابن مردويه والأصبهاني .

٤- سنن الترمذى : ٣ / ٦٧ / ٦٨٣ ، صحيح البخارى : ٢ / ٦٧٢ / ١٨٠٢ ، صحيح مسلم : ١ / ٥٢٤ / ١٧٥ ، سنن أبى داود : ٢ / ٤٩ / ١٣٧٢ وليس فيها «وقامه» ، فضائل الأوقات للبيهقى : ٤٠ / ٥٧ كلّها عن أبى هريره ؛ فضائل الأشهر الثلاثة : ١٠٥ / ٩٤ عن ابن عبّاس وص ١٤٢ / ١٥٤ وليس فيه ذيله ، الأمالى للطوسى : ١٥٠ / ٢٤٧ كلاهما عن أبى هريره وليس فيهما «وقامه» ، بحار الأنوار : ٩٦ / ٣٦٦ / ٤٢ وج ٩٧ / ١٧ / ٣٥ .

فصل سوم : برکات ماه رمضان

۳ / ۱ آمرزش الهی

فصل سوم : برکات ماه رمضان ۳ / ۱ آمرزش الهیامبر خدا صلی الله علیه و آله : رمضان را به این خاطر رمضان نامیده اند که گناهان را می سوزاند .

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : آیا می دانید که چرا شعبان را شعبان نامیده اند؟ چون از آن ، خیر فراوان برای رمضان ، منشعب می شود ، و رمضان را به این خاطر رمضان نامیده اند که گناهان در آن ، سوزانده می شوند .

الدرّ المنثور به نقل از عایشه : به پیامبر صلی الله علیه و آله گفتند : ای پیامبر خدا! رمضان چیست؟ فرمود : «خداوند در آن ، گناهان مؤمنان را می سوزاند و می آمرزد» .

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : هر کس رمضان را از روی ایمان و برای خدا و پاداش او ، روزه بگیرد و به عبادت برخیزد ، گناهان گذشته اش آمرزیده می شود ؛ و هر کس شب قدر را از روی ایمان و به امید پاداش الهی ، به عبادت بایستد ، گناهان گذشته اش بخشوده می گردد .

عنه صلى الله عليه وآله: شَهْرُ رَمَضَانَ شَهْرٌ فَرَضَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ عَلَيْكُمْ صِيَامَهُ؛ فَمَنْ صَامَهُ إِيمَانًا وَاحْتِسَابًا خَرَجَ مِنْ ذُنُوبِهِ كَيَوْمٍ
وَلَدَتْهُ أُمُّهُ. (١)

عنه صلى الله عليه وآله: مَنْ صَامَ رَمَضَانَ وَخَتَمَهُ بِصَدَقَةٍ؛ وَغَدَا إِلَى الْمُصَلَّى بِغُسْلِ، رَجَعَ مَغْفُورًا لَهُ. (٢)

عنه صلى الله عليه وآله: يَأْمُرُ اللَّهُ مَلَكَ يُنَادِي فِي كُلِّ يَوْمٍ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ فِي الْهَوَاءِ: أَبِشْرُوا عِبَادِي! فَقَدْ وَهَبْتُ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ
السَّالِفَةَ، وَشَفَعْتُ بَعْضَهُمْ فِي بَعْضٍ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ، إِلَّا مَنْ أَفْطَرَ عَلَى مُسْكِرٍ أَوْ حَقَدٍ عَلَى أَخِيهِ الْمُسْلِمِ. (٣)

عنه صلى الله عليه وآله: إِنَّ رَمَضَانَ شَهْرٌ افْتَرَضَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ صِيَامَهُ، وَإِنِّي سَنَنْتُ لِلْمُسْلِمِينَ قِيَامَهُ؛ فَمَنْ صَامَهُ إِيمَانًا وَاحْتِسَابًا
خَرَجَ مِنَ الذُّنُوبِ كَيَوْمٍ وَلَدَتْهُ أُمُّهُ. (٤)

عنه صلى الله عليه وآله: مَنْ صَامَ رَمَضَانَ؛ وَعَرَفَ حُدُودَهُ؛ وَتَحَفَّظَ مِمَّا كَانَ يَتَّبِعِي لَهُ أَنْ يَتَحَفَّظَ فِيهِ، كَفَّرَ مَا قَبْلَهُ. (٥)

١- تهذيب الأحكام: ٤ / ١٥٢ / ٤٢١ عن عبد الرحمن بن عوف عن أبيه، عوالي اللآلي: ٣ / ١٣٢ / ١، بحار الأنوار: ٩٦ / ٣٧٥ / ٦٣.

٢- ثواب الأعمال: ١٠٢ / ١ عن أنس، بحار الأنوار: ٩٠ / ٣٦٣ / ١٥؛ المعجم الأوسط: ٦ / ٥٧ / ٥٧٨٤ عن أبي هريره، كنز
العمال: ٨ / ٤٨٢ / ٢٣٧٣٣.

٣- الدعوات: ٢٠٧ / ٥٦١، بحار الأنوار: ٩٧ / ٥ / ٥.

٤- مسند ابن حنبل: ١ / ٤١٣ / ١٦٨٨، سنن ابن ماجه: ١ / ٤٢١ / ١٣٢٨، سنن النسائي: ٤ / ١٥٨، مسند أبي يعلى: ١ / ٣٩٥ /
٨٦٢ كلها عن عبد الرحمن بن عوف نحوه؛ مستدرک الوسائل: ٧ / ٣٩٧ / ٨٥١٦ نقلاً عن القطب الراوندى فى النوادر عن عبد
الرحمن عن أبيه عنه صلى الله عليه وآله وفيه «شهر فرض الله صيامه وسنّ قيامه...».

٥- مسند ابن حنبل: ٤ / ١١٠ / ١١٥٢٤، صحيح ابن حبان: ٨ / ٢٢٠ / ٣٤٣٣، السنن الكبرى: ٤ / ٥٠١ / ٨٥٠٥، مسند أبي
يعلى: ٢ / ١٩ / ١٠٥٣ كلها عن أبي سعيد الخدرى، الزهد لابن المبارك (الملحقات): ٢٤ / ٩٨ عن عطاء بن يسار، كنز العمال
: ٨ / ٤٨١ / ٢٣٧٢٧؛ فضائل الأشهر الثلاثة: ١٣١ / ١٣٨ عن أبي سعيد الخدرى.

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: ماه رمضان، ماهی است که خداوند، روزه آن را بر شما واجب ساخت. پس هر کس آن را از روی ایمان و به امید پاداش الهی روزه بدارد، از گناهانش بیرون می آید، همچون روزی که مادرش او را زاده است.

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: هر کس رمضان را روزه بدارد و آن را با صدقه به پایان ببرد و با غسل به نمازگاه برود، آمرزیده باز می گردد.

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: خداوند به فرشته ای فرمان می دهد که در هر روز از ماه رمضان در هوا ندا دهد: «ای بندگان من! مژده! گناهان گذشته شما را بخشیدم و شفاعت شما را درباره یکدیگر در شب قدر قبول کردم، مگر آن که با شراب افطار کرده باشد، یا از برادر مسلمانش کینه در دل داشته باشد».

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: همانا رمضان، ماهی است که خداوند، روزه آن را واجب کرده است و من قیام [برای نماز] را در آن، سنت قرار داده ام. پس هر کس آن را از روی ایمان و به خاطر ثواب الهی روزه بدارد، از گناهان خارج می شود، همچون روزی که مادرش او را زاده است.

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: هر کس رمضان را روزه بدارد و حدود آن را بشناسد و خود را از آنچه سزاوار خویشنداری در این ماه است، نگه بدارد، گناهان پیشین را پاک کرده است.

عنه صلى الله عليه وآله : إِنَّ مَنْ تَمَسَّكَ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ بِسِتِّ خِصَالٍ غَفَرَ اللَّهُ لَهُ ذُنُوبَهُ : أَنْ يَحْفَظَ دِينَهُ ، وَيَصُونَ نَفْسَهُ ، وَيَصِلَ رَحِمَهُ ، وَلَا يُؤْذِيَ جَارَهُ ، وَيَرعى إِخْوَانَهُ ، وَيَحْزَنَ لِسَانَهُ . أَمَّا الصَّيَامُ فَلَا يَعْلَمُ ثَوَابَ عَامِلِهِ إِلَّا اللَّهُ . (١)

عنه صلى الله عليه وآله : شَهْرُ رَمَضَانَ يُكْفِّرُ مَا قَبْلَهُ إِلَى شَهْرِ رَمَضَانَ . (٢)

عنه صلى الله عليه وآله : إِنَّ رَمَضَانَ إِلَى رَمَضَانَ كَفَّارَةٌ لِمَا بَيْنَهُمَا . (٣)

عنه صلى الله عليه وآله كَانَ يَقُولُ : الصَّلَاةُ الْخَمْسُ ؛ وَالْجُمُعَةُ إِلَى الْجُمُعَةِ ؛ وَرَمَضَانُ إِلَى رَمَضَانَ ، مُكْفِّرَاتٌ مَا بَيْنَهُنَّ إِذَا اجْتَنَبَ الْكِبَائِرُ . (٤)

عنه صلى الله عليه وآله : مَنْ قَامَ رَمَضَانَ إِيمَانًا وَاحْتِسَابًا غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ . (٥)

فضائل الأوقات عن أنس : لَمَّا أَقْبَلَ شَهْرُ رَمَضَانَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ : «سَيَبْحَانَ اللَّهُ ! ماذا تَسْتَقْبِلُونَ؟! ماذا يَسْتَقْبِلُكُمْ؟!». فَقَالَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ : يَا أَبَى أَنْتَ وَأُمِّى يَا رَسُولَ اللَّهِ ! وَحَى نَزَلَ أَوْ عِيدُوْ حَضَرَ؟ قَالَ : «لا ، وَلَكِنْ شَهْرُ رَمَضَانَ يَغْفِرُ اللَّهُ تَعَالَى فِي لَيْلِهِ لِكُلِّ أَهْلِ هَذِهِ الْقِبْلَةِ». قَالَ : وَفِي الْقَوْمِ رَجُلٌ يَهْزُرُ رَأْسَهُ : بَخِ بَخِ ! فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ : «كَأَنَّهُ ضَاقَ صَدْرُكَ بِمَا سَمِعْتَ!» قَالَ : لا وَاللَّهِ ، لا يَا رَسُولَ اللَّهِ ، لَكِنْ ذَكَرْتُ الْمُنَافِقَ . فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ : «الْمُنَافِقُ كَافِرٌ ، وَلَيْسَ لِلْكَافِرِ فِي ذَا شَيْءٍ» . (٦)

١- مستدرک الوسائل : ٧ / ٣٧٠ / ٨٤٤٣ نقلًا عن القطب الراوندى فى لبّ اللباب .

٢- المعجم الكبير : ٨ / ٢٦١ / ٨٠١٦ عن أبى أمامه ، كنز العمال : ٨ / ٤٦٦ / ٢٣٦٨٦ نقلًا عن ابن أبى الدنيا فى فضل رمضان عن أبى هريره وج ٧ / ٣١٨ / ١٩٠٥٦ .

٣- مستدرک الوسائل : ٧ / ٤٠٠ / ٨٥٢٤ نقلًا عن القطب الراوندى فى لبّ اللباب ؛ المعجم الكبير : ٦ / ٣٨ / ٥٤٤٥ عن أبى سعيد الخدرى وفيه «صيام» بدل «إِنَّ» ، كنز العمال : ٨ / ٤٨٢ / ٢٣٧٣٦ .

٤- صحيح مسلم : ١ / ٢٠٩ / ١٦ ، مسند ابن حنبل : ٣ / ٣٦٢ / ٩٢٠٨ ، السنن الكبرى : ١٠ / ٣١٥ / ٢٠٧٥٩ كلّها عن أبى هريره ، كنز العمال : ٧ / ٢٨٤ / ١٨٨٩٤ .

٥- صحيح البخارى : ١ / ٢٢ / ٣٧ وج ٢ / ٧٠٧ / ١٩٠٤ ، صحيح مسلم : ١ / ٥٢٣ / ١٧٣ ، سنن أبى داود : ٢ / ٤٩ / ١٣٧١ ، سنن الترمذى : ٣ / ١٧٢ / ٨٠٨ ، سنن ابن ماجه : ١ / ٤٢٠ / ١٣٢٦ كلّها عن أبى هريره .

٦- فضائل الأوقات للبيهقى : ٤٣ / ٦٦ ، شعب الإيمان : ٣ / ٣٠٩ / ٣٦٢١ ، صحيح ابن خزيمة : ٣ / ١٨٩ / ١٨٨٥ ، المعجم الأوسط : ٥ / ١٥٨ / ٤٩٣٥ كلاهما نحوه ؛ فضائل الأشهر الثلاثة : ١٤٠ / ١٥٠ ، بحار الأنوار : ٩٦ / ٣٤٧ / ١٣ نقلًا عن القطب الراوندى فى النوادر .

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: همانا هر کس در ماه رمضان، شش کار را با قوت انجام دهد، خداوند گناهانش را می آمرزد: دین خود را حفظ کند، خویشتن را نگه دارد، به خویشاوندانش نیکی کند، همسایه اش را نیازارد، حال برادرانش را مراعات کند و زبان خویش را در کام نگه دارد. اما روزه! پس پاداش روزه دار را جز خداوند نمی داند.

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: [روزه] ماه رمضان، همه گناهان پیش از آن را تا رمضان [دیگر]، پاک می کند.

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: رمضان تا رمضان، کفاره (پاک کننده) [گناهان] میان این دو رمضان است.

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله می فرمود: نمازهای پنجگانه، نماز جمعه تا نماز جمعه و رمضان تا رمضان، پاک کننده گناهان میان آنهایند، هر گاه که از گناهان کبیره پرهیز شود.

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: هر کس ماه رمضان را از روی ایمان و به امید پاداش الهی [به عبادت] برخیزد، گناهان گذشته اش آمرزیده می شود.

فضائل الأوقات به نقل از انس: چون ماه رمضان فرا رسید، پیامبر خدا فرمود: «سبحان الله! به استقبال چه چیزی می روید؟! و چه چیزی به استقبال شما می آید؟!». عمر بن خطاب گفت: پدرم و مادرم به فدایت، ای پیامبر خدا! وحیی نازل شده است، یا دشمنی روی آورده است؟ فرمود: «نه؛ ولی در ماه رمضان، خداوند در یک شب، همه اهل این قبله (مسلمانان) را می آمرزد». در میان مردم، مردی بود که سرش را تکان می داد و می گفت: به به! پیامبر خدا به او فرمود: «گویا از آنچه شنیدی، سینه ات دچار تنگی شد!». گفت: نه، ای پیامبر خدا! ولی من به یاد منافقان افتادم. پیامبر خدا فرمود: «منافق، کافر است و کافر را در این مسئله، بهره ای نیست».

٣ / ٢ العتق من النار رسول الله صلى الله عليه وآله: سُمِّيَ شَهْرُ رَمَضَانَ شَهْرَ الْعَتَقِ؛ لِأَنَّ لِلَّهِ فِي كُلِّ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ سِتِّمَتَهُ عَتِيقٌ، وَفِي آخِرِهِ مِثْلَ مَا أَعْتَقَ فِيمَا مَضَى. (١)

عنه صلى الله عليه وآله: إِنَّ لِلَّهِ تَعَالَى فِي كُلِّ لَيْلَةٍ مِنْ رَمَضَانَ سِتِّمَتَهُ أَلْفٌ عَتِيقٌ مِنَ النَّارِ (٢)، فَإِذَا كَانَ آخِرَ لَيْلَةٍ أَعْتَقَ اللَّهُ بَعْدَ كُلِّ مَنْ مَضَى. (٣)

عنه صلى الله عليه وآله: إِنَّ لِلَّهِ فِي كُلِّ يَوْمٍ جُمُعَةٍ سِتِّمَتَهُ أَلْفٌ عَتِيقٌ مِنَ النَّارِ كُلُّهُمْ قَدْ اسْتَوْجَبُوهَا، وَفِي كُلِّ سَاعَةٍ مِنْ لَيْلٍ أَوْ نَهَارٍ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ أَلْفٌ عَتِيقٌ مِنَ النَّارِ كُلُّهُمْ قَدْ اسْتَوْجَبُوهَا، وَلَهُ يَوْمَ الْفِطْرِ مِثْلُ مَا أَعْتَقَ فِي الشَّهْرِ وَالْجُمُعَةِ. (٤)

-
- ١- النوادر للأشعري: ١٨ / ٢ عن إسماعيل بن أبي زياد عن الإمام الصادق عليه السلام، بحار الأنوار: ٩٦ / ٣٨١ / ٦.
  - ٢- قال البيهقي في فضائل الأوقات: والمراد بالعدد المذكور في مثل [ه] عند علمائنا الكثرة دون أعيان العدد المذكور في الخبر، وكل ذلك والله أعلم فيمن عرف حدود هذا الشهر وحفظ حقوقه.
  - ٣- شُعب الإيمان: ٣ / ٣٠٣ / ٣٦٠٤، فضائل الأوقات للبيهقي: ٤٤ / ٦٩ كلاهما عن الحسن، كنز العمال: ٨ / ٤٧٩ / ٢٣٧١٩.
  - ٤- مستدرک الوسائل: ٧ / ٤٨٤ / ٨٧١٠ نقلًا عن القطب الراوندي في لبّ اللباب.

۳ / ۲ آزادی از آتش دوزخ

۳ / ۲ آزادی از آتش دوزخ پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: ماه رمضان را ماه آزادسازی نامیده اند؛ چون خداوند در هر روز و شب، ششصد آزاد شده دارد و نیز در آخر ماه، به اندازه آنچه در [روزها و شب های] گذشته آزاد کرده است.

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: خداوند، در هر شب [ماه] رمضان، ششصد هزار آزاد شده از آتش دارد. (۱) پس چون آخرین شب فرا رسد، خداوند به شمار همه آنچه پیش تر آزاد کرده، آزاد می کند.

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: خداوند را در هر روز جمعه، ششصد هزار آزاد شده از آتش است که همه آنان شایسته آن اند؛ و [خداوند را] در هر ساعت از شب یا روز ماه رمضان، هزار آزاد شده از آتش است که همه آنان شایسته آن اند؛ و او را در روز فطر، به اندازه آزاد شدگان در این ماه و جمعه است.

۱- بیهقی در فضائل الأوقات گفته است: نزد علمای ما، مقصود از عدد یادشده، «فراوانی» است، نه همان عدد یادشده در روایت. و همه اینها که خدا داناتر است برای کسی است که حدود این ماه را بشناسد و حقوق آن را نگه دارد.

عنه صلى الله عليه و آله: إِنَّ لِلَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ عِنْدَ كُلِّ فِطْرِهِ (١) عِتْقَاءَ مِنَ النَّارِ . (٢)

الإمام الصادق عليه السلام: إِنَّ لِلَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فِي كُلِّ لَيْلَةٍ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ عِتْقَاءَ وَطَلْقَاءَ مِنَ النَّارِ إِلَّا مَنْ أَفْطَرَ عَلَى مُسْكِرٍ ، فَإِذَا كَانَ فِي آخِرِ لَيْلَةٍ مِنْهُ أَعْتَقَ فِيهَا مِثْلَ مَا أَعْتَقَ فِي جَمِيعِهِ . (٣)

عنه عليه السلام: إِذَا كَانَ أَوَّلُ لَيْلَةٍ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ غَفَرَ اللَّهُ لِمَنْ شَاءَ مِنَ الْخَلْقِ ، فَإِذَا كَانَتِ اللَّيْلَةُ الَّتِي تَلِيهَا ضَاعَفَهُمْ ، فَإِذَا كَانَتِ اللَّيْلَةُ الَّتِي تَلِيهَا ضَاعَفَ كُلَّ مَا أَعْتَقَ ، حَتَّى آخِرِ لَيْلَةٍ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ تَضَاعَفَ مِثْلَ مَا أَعْتَقَ فِي كُلِّ لَيْلَةٍ . (٤)

وانظر: العنوان الآتي (جوامع بركاته وخصائصه). ص ١٦٠ (تأهيل الناس لضيافة الله) .

٣ / ٣ جوامع بركاته وخصائصه رسول الله صلى الله عليه و آله في فضل شهر رمضان: هُوَ شَهْرٌ أَوَّلُهُ رَحْمَةٌ ، وَأَوَسِّيَطُهُ مَغْفِرَةٌ ، وَآخِرُهُ إِجَابَةٌ وَالْعِتْقُ مِنَ النَّارِ . (٥)

- ١- الفطره: المره من الإفطار .
- ٢- فضائل الأوقات للبيهقي: ٤٤ / ٦٧ عن أبي أمامه .
- ٣- الكافي: ٤ / ٦٨ / ٧ ، تهذيب الأحكام: ٤ / ١٩٣ / ٥٥١ ، كتاب من لا يحضره الفقيه: ٢ / ٩٨ / ١٨٣٨ ، الأمالى للصدوق: ١١٣ / ٩١ كلها عن محمد بن مروان ، بحار الأنوار: ٩٦ / ٣٦٢ / ٣١ .
- ٤- الإقبال: ١ / ٢٨ عن محمد بن مروان ، المصباح للكفعمي: ٨٣٦ نحوه .
- ٥- الكافي: ٤ / ٦٧ / ٤ ، تهذيب الأحكام: ٣ / ٥٨ / ١٩٨ وج ٤ / ١٥٣ / ٤٢٣ ، كتاب من لا يحضره الفقيه: ٢ / ٩٥ / ١٨٣١ ، الخصال: ٢٥٩ / ١٣٥ ، ثواب الأعمال: ٩١ / ٧ كلها عن أبي الورد عن الإمام الباقر عليه السلام ، بحار الأنوار: ٩٦ / ٣٤٢ / ٦ ؛ صحيح ابن خزيمة: ٣ / ١٩٢ / ١٨٨٧ ، شعب الإيمان: ٣ / ٣٠٦ / ٣٦٠٨ كلاهما عن سلمان وفيهما «وآخره عتق من النار» ، كنز العمال: ٨ / ٤٧٧ / ٢٣٧١٤ .

۳ / ۳ مجموعه برکات و ویژگی های ماه رمضان

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله :خدا را به هنگام هر نوبت افطار ، آزادشدگانی از آتش است .

امام صادق علیه السلام :خدا را در هر شب ماه رمضان ، آزادشدگان و رهاشدگانی از آتش است ، مگر کسی که با شراب افطار کند . پس چون آخرین شب آن فرا رسد ، به اندازه همه کسانی که در این ماه آزاد کرده است ، آزاد می کند .

امام صادق علیه السلام :چون شب اول ماه رمضان شود ، خداوند ، از آفریدگان ، هر که را بخواهد ، می آمرزد . پس چون شب بعد فرا رسد ، دو برابر آنان را می آمرزد . شب بعد ، دو برابر همه آنانی را که آمرزیده و آزاد کرده است ، می آمرزد ، تا [آن که در]آخرین شب ماه رمضان ، دو برابر آنچه در هر شب آزاد کرده است ، از آتش آزاد می کند .

ر . ک : عنوان بعدی (مجموعه برکات و ویژگی های ماه رمضان) ص ۱۶۱ (آمادگی برای میهمانی خدا) .

۳ / ۳ مجموعه برکات و ویژگی های ماه رمضانپیامبر خدا صلی الله علیه و آله درباره فضیلت ماه رمضان :ماهی است که آغاز آن رحمت ، میانه آن آمرزش و پایان آن اجابت [دعا] و آزادی از آتش است .

عنه صلى الله عليه وآله : إذا دَخَلَ شَهْرُ رَمَضَانَ فَتَّحَتْ أَبْوَابُ الرَّحْمَةِ ، وَغُلِّقَتْ أَبْوَابُ جَهَنَّمَ ، وَسُلِّسَتْ الشَّيَاطِينُ . (١)

عنه صلى الله عليه وآله من حُطَّتِيهِ فِي آخِرِ جُمُعَةٍ مِنْ شَعْبَانَ : يَا مَعْشَرَ النَّاسِ ، إِذَا طَلَعَ هِلَالُ شَهْرِ رَمَضَانَ غَلَّتْ مَرَدَةُ الشَّيَاطِينِ ، وَفُتِّحَتْ أَبْوَابُ السَّمَاءِ وَأَبْوَابُ الْجَنَانِ وَأَبْوَابُ الرَّحْمَةِ ، وَغُلِّقَتْ أَبْوَابُ النَّارِ . (٢)

عنه صلى الله عليه وآله : إِذَا جَاءَ رَمَضَانُ فَتَّحَتْ أَبْوَابُ الْجَنَّةِ ، وَغُلِّقَتْ أَبْوَابُ النَّارِ ، وَصُفِّدَتِ الشَّيَاطِينُ . (٣)

عنه صلى الله عليه وآله يُبَشِّرُ أَصْحَابَهُ : جَاءَكُمْ رَمَضَانٌ ، جَاءَكُمْ شَهْرٌ مُبَارَكٌ إِفْتَرَضَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ صِيَامَهُ ، تُفْتَحُ فِيهِ أَبْوَابُ الْجَنَانِ ، وَتُغْلَقُ أَبْوَابُ الْجَحِيمِ ، وَتُغْلَى فِيهِ الشَّيَاطِينُ ، فِيهِ لَيْلَةٌ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ ، مَنْ حُرِمَ خَيْرَهَا فَقَدْ حُرِمَ . (٤)

عنه صلى الله عليه وآله : إِذَا كَانَ أَوَّلُ لَيْلِهِ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ نَادَى الْجَلِيلُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى : « ... يَا جِبْرَيْلُ ، انزِلْ عَلَيَّ الْأَرْضِ فَعَلَّ فِيهَا مَرَدَةُ الشَّيَاطِينِ حَتَّى لَا يَفْسِدُوا عَلَيَّ عِبَادِي صَوْمَهُمْ » . (٥)

١- فضائل الأشهر الثلاثة : ١٤٢ / ١٥٣ عن أبي هريره .

٢- الكافي : ٤ / ٦٧ / ٦ ، تهذيب الأحكام : ٤ / ١٩٣ / ٥٥٠ وليس فيه «وأبواب الجنان» ، كتاب من لا يحضره الفقيه : ٢ / ٩٧ / ١٨٣٣ ، ثواب الأعمال : ٢ / ٨٩ ، فضائل الأشهر الثلاثة : ٨٠ / ٦٢ كلها عن جابر عن الإمام الباقر عليه السلام ، بحار الأنوار : ٩٦ / ٣٦٠ / ٢٧ .

٣- صحيح مسلم : ٢ / ٧٥٨ / ١ ، الموطأ : ١ / ٣١١ / ٥٩ ، سنن النسائي : ٤ / ١٢٦ ، مسند ابن حنبل : ٣ / ٢٧٧ / ٨٦٩٢ ، السنن الكبرى : ٤ / ٣٣٩ / ٧٩٠٦ كلها عن أبي هريره ، كنز العمال : ٨ / ٤٦١ / ٢٣٦٦٢ ؛ فضائل الأشهر الثلاثة : ١٤١ / ١٥٢ عن أبي سهل نافع بن مالك عن أبيه عن الإمام الباقر عليه السلام صلى الله عليه وآله .

٤- فضائل الأوقات للبيهقي : ٣٧ / ٤٥ ، سنن النسائي : ٤ / ١٢٩ وفيه «وتغل في مردة الشياطين» ، مسند ابن حنبل : ٣ / ٨ / ٧١٥١ وص ٤١٢ / ٩٥٠٢ ، المصنّف لابن أبي شيبة : ٢ / ٤١٩ / ١ ؛ تهذيب الأحكام : ٤ / ١٥٢ / ٤٢٢ وليس فيه «وتغلق فيه أبواب الجحيم» ، الأمالي للمفيد : ١١٢ / ٢ وص ٣٠١ / ١ كلها عن أبي هريره نحوه ، بحار الأنوار : ٩٦ / ٣٦٦ / ٤١ .

٥- بحار الأنوار : ٩٦ / ٣٤٨ / ٥١ نقلاً عن القطب الراوندي في النوادر ، الأمالي للمفيد : ٣ / ٢٣٠ ، فضائل الأشهر الثلاثة : ١٢٦ / ١٣٣ ؛ شعب الإيمان : ٣ / ٣٣٥ / ٣٦٩٥ ، فضائل الأوقات للبيهقي : ٦٤ / ٢٩ ، تاريخ دمشق : ٥٢ / ٢٩١ كلها عن ابن عباس نحوه ، كنز العمال : ٨ / ٥٨٦ / ٢٤٢٨١ .

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: چون ماه رمضان وارد شود، درهای رحمت، گشوده، و درهای دوزخ، بسته شوند و شیاطین به بند کشیده شوند.

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله در خطبه خویش در آخرین جمعه ماه شعبان: ای گروه مردم! هر گاه هلال ماه رمضان برآید، شیاطین سرکش به بند کشیده می شوند، درهای آسمان و درهای بهشت و درهای رحمت، گشوده، و درهای آتش، بسته می شوند.

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: چون رمضان آید، درهای بهشت باز می شوند، درهای آتش بسته می گردند و شیاطین، به زنجیر و بند کشیده می شوند.

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله در مُژده دادن به یاران خویش: رمضان، شما را فرا رسیده است. ماهی مبارک، شما را فرا رسیده که خداوند، روزه داری آن را بر شما واجب ساخته است. در این ماه، درهای بهشت، گشوده و درهای جهنم، بسته می شوند و شیاطین به بند کشیده می شوند. در آن، شبی است که بهتر از هزار ماه است. هر کس از خیر آن محروم شود، به یقین، محروم مانده است.

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: چون شب اوّل ماه رمضان شود، خدای باعظمت ندا دهد: «... ای جبرئیل! به زمین فرود آی و شیاطین سرکش را به بند کش تا روزه بندگانم را بر آنان تباه نسازند».

عنه صلى الله عليه وآله: إذا كان أول ليلة من شهر رمضان صُفِّدَتِ الشَّيَاطِينُ وَمَرَدَةُ الْجِنِّ ، وَغُلِّقَتِ أَبْوَابُ النَّارِ فَلَمْ يُفْتَحْ مِنْهَا بَابٌ ، وَفُتِّحَتِ أَبْوَابُ الْجَنَّةِ فَلَمْ يُغْلَقْ مِنْهَا بَابٌ ، وَيُنَادِي مُنَادٍ : « يَا بَاغِيَ الْخَيْرِ أَقْبِلْ ! وَيَا بَاغِيَ الشَّرِّ أَقْصِرْ ! وَلِلَّهِ عِتْقَاءُ مِنَ النَّارِ » .
(١)

عنه صلى الله عليه وآله: إذا كان أول ليلة من رمضان فُتِّحَتِ أَبْوَابُ الْجِنَانِ كُلُّهَا فَلَمْ يُغْلَقْ مِنْهَا بَابٌ وَاحِدٌ الشَّهْرَ كُلَّهُ ، وَغُلِّقَتِ أَبْوَابُ النَّارِ فَلَمْ يُفْتَحْ مِنْهَا بَابٌ وَاحِدٌ الشَّهْرَ كُلَّهُ ، وَغُلَّتْ عَتَاهُ الْجِنِّ ، وَنَادَى مُنَادٍ فِي السَّمَاءِ كُلِّ لَيْلَةٍ إِلَى انْفِجَارِ الصُّبْحِ : « يَا بَاغِيَ الْخَيْرِ هَلُمَّ ! وَيَا بَاغِيَ الشَّرِّ انْتَه ! هَلْ مِنْ مُسْتَغْفِرٍ يُغْفَرُ لَهُ؟ هَلْ مِنْ تَائِبٍ يُتَابُ عَلَيْهِ؟ هَلْ مِنْ سَائِلٍ فَيُعْطَى؟ هَلْ مِنْ دَاعٍ فَيَسْتَجَابُ لَهُ؟ وَلِلَّهِ عِنْدَ وَقْتِ كُلِّ لَيْلَةٍ فِطْرٌ مِنْ رَمَضَانَ عِتْقَاءُ يُعْتَقُهُمْ مِنَ النَّارِ » . (٢)

الإمام علي عليه السلام: لَمَّا حَضَرَ شَهْرُ رَمَضَانَ قَامَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ فَحَمِدَ اللَّهَ وَأَثْنَى عَلَيْهِ ، ثُمَّ قَالَ : « أَيُّهَا النَّاسُ ، كَفَاكُمْ اللَّهُ عِدْوَكُمْ مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ ... أَلَا وَقَدْ وَكَّلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ شَيْطَانَ مَرِيدٍ سَبْعِينَ مِنْ مَلَائِكَتِهِ ، فَلَيْسَ بِمَحْلُولٍ حَتَّى يَنْقُضِيَ شَهْرَكُمْ هَذَا ، أَلَا وَأَبْوَابُ السَّمَاءِ مُفْتَتِحَةٌ مِنْ أَوَّلِ لَيْلَةٍ مِنْهُ ، أَلَا وَالِدُعَاءُ فِيهِ مَقْبُولٌ » . (٣)

١- سنن الترمذى : ٣ / ٦٦ / ٦٨٢ ، سنن ابن ماجه : ١ / ٥٢٦ / ١٦٤٢ ، المستدرک علی الصحیحین : ١ / ١٥٣٢ / ١ / ٤٢١ ، السنن الكبرى : ٤ / ٥٠٠ / ٨٥٠١ ، صحیح ابن حبان : ٨ / ٢٢٢ / ٣٤٣٥ ، صحیح ابن خزیمه : ٣ / ١٨٨ / ١٨٨٣ کلها عن أبی هریره ، کنز العمال : ٨ / ٤٦٢ / ٢٣٦٦٤ و ص ٤٦٩ / ٢٣٧٠٣ ؛ بحار الأنوار : ٩٦ / ٣٥٠ / ٢٠ نقلاً عن القطب الراوندى فى النوادر .

٢- تاریخ بغداد : ١٢٨ / ٢٨٤ / ١ عن ابن عتیاس ، فضائل الأوقات للبيهقى : ٤٤ / ٦٨ وليس فيه «وغلقت أبواب النار فلا يفتح منها باب واحد الشهر كله» ، شُعب الإيمان : ٣٦٠٦ / ٣٠٤ / ٣ كلاهما عن عبد الله بن مسعود ، كنز العمال : ٨ / ٤٦٩ / ٢٣٧٠٤ ؛ مستدرک الوسائل : ٧ / ٤٣٦ / ٨٦٠٤ نقلاً عن درر اللآلى عن ابن مسعود .

٣- كتاب من لا يحضره الفقيه : ٢ / ٩٨ / ١٨٣٧ ، ثواب الأعمال : ٩٠ / ٥ ، الإقبال : ١ / ٧٢ وفيهما «سبعة» بدل «سبعين» ، بحار الأنوار : ٩٦ / ٣٧١ / ٥٦ ؛ كنز العمال : ٨ / ٥٨٣ / ٢٤٢٧٤ نقلاً عن الأصبهاني فى الترغيب .

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: چون اوّلین شب ماه رمضان شود، شیاطین و سرکشان جنّ به بند کشیده شوند و درهای آتش، بسته شوند؛ پس، هیچ دری از آنها گشوده نگردد. و درهای بهشت، باز شوند؛ پس هیچ دری از آنها بسته نگردد، و ندا دهنده ای ندا می دهد: «ای جویای خیر! روی آور، و ای جویای شر! کوتاه بیا (دست بردار)! و خدا را آزادشدگانی از آتش است.»

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: چون اوّلین شب [ماه] رمضان شود، همه درهای بهشت، گشوده شوند. پس در همه این ماه، حتّی یک در از آنها بسته نگردد؛ و درهای آتش، بسته شوند و در همه ماه، حتّی یک در از آنها گشوده نگردد؛ و سرکشان جنّ به بند کشیده شوند و هر شب تا دمیدن صبح، منادی در آسمان ندا دهد: «ای جویای خیر! پیش آی، و ای جویای شر! دست بردار. آیا استغفارکننده ای هست تا آمرزیده شود؟ آیا توبه کننده ای هست که توبه اش پذیرفته گردد؟ آیا خواهنده ای هست تا عطا شود؟ آیا دعا کننده ای هست تا دعایش پذیرفته گردد؟ و خدا را به هنگام هر شب عید فطری از رمضان، آزادشدگانی است که آنان را از آتش، آزاد می کند.»

امام علی علیه السلام: چون ماه رمضان فرا رسید، پیامبر خدا ایستاد و خدا را ستایش و درود گفت. سپس فرمود: «ای مردم! خداوند، دشمن شما را از جن و انس، کفایت کرد... آگاه باشید! خداوند بر هر شیطان سرکشی، هفتاد فرشته گماشت. او رها نمی شود تا این ماهتان سپری گردد. آگاه باشید که درهای آسمان از نخستین شب این ماه، گشوده اند و دعا در آن، پذیرفته است.»

رسول الله صلى الله عليه وآله: رَجَبُ شَهْرُ اللَّهِ الْأَصْبُ (١)، يَصُبُّ اللَّهُ فِيهِ الرَّحْمَةَ عَلَى عِبَادِهِ، وَشَهْرُ شَعْبَانَ تَنْشَعِبُ فِيهِ الْخَيْرَاتُ . وَفِي أَوَّلِ لَيْلِهِ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ تُغْلُّ الْمَرَدَّةُ مِنَ الشَّيَاطِينِ، وَيُغْفَرُ فِي كُلِّ لَيْلَةٍ سَبْعِينَ أَلْفًا، فَإِذَا كَانَ فِي لَيْلِهِ الْقَدْرُ غَفَرَ اللَّهُ بِمِثْلِ مَا غَفَرَ فِي رَجَبٍ وَشَعْبَانَ وَشَهْرِ رَمَضَانَ إِلَى ذَلِكَ الْيَوْمِ، إِلَّا رَجُلٌ بَيْنَهُ وَبَيْنَ أَخِيهِ شَحْنَاءٌ، فَيَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: أَنْظِرُوا هَؤُلَاءِ حَتَّى يَصْطَلِحُوا. (٢)

عنه صلى الله عليه وآله: مَنْ صَامَ شَهْرَ رَمَضَانَ فَحَفِظَ فَرْجَهُ وَلِسَانَهُ وَكَفَّ أَذَاهُ عَنِ النَّاسِ، غَفَرَ اللَّهُ لَهُ ذُنُوبَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْهَا وَمَا تَأَخَّرَ، وَأَعْتَقَهُ مِنَ النَّارِ، وَأَحَلَّهُ دَارَ الْقَرَارِ، وَقَبِلَ شَفَاعَتَهُ فِي عَدَدِ رَمَلٍ عَالِجٍ مِنْ مُدْنَبِي أَهْلِ التَّوْحِيدِ. (٣)

عنه صلى الله عليه وآله: إِذَا كَانَ أَوَّلُ لَيْلِهِ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ، نَظَرَ اللَّهُ إِلَى خَلْقِهِ، وَإِذَا نَظَرَ اللَّهُ إِلَى عَبْدٍ لَمْ يُعَذِّبْهُ أَبَدًا، وَلِلَّهِ فِي كُلِّ لَيْلَةٍ وَيَوْمٍ أَلْفٌ أَلْفِ عَتِيقٍ مِنَ النَّارِ، فَإِذَا كَانَتْ لَيْلُهُ تِسْعَ وَعِشْرِينَ أَعْتَقَ اللَّهُ فِيهَا مِثْلَ جَمِيعِ مَا أَعْتَقَ فِي الشَّهْرِ كُلِّهِ، فَإِذَا كَانَتْ لَيْلَةُ الْفِطْرِ ارْتَجَّتِ الْمَلَائِكَةُ وَتَجَلَّى الْجَبَّارُ بِنُورِهِ مَعَ أَنَّهُ لَا يَصِفُهُ الْوَاصِفُونَ، فَيَقُولُ الْمَلَائِكَةُ وَهُمْ فِي عِيدِهِمْ مِنَ الْغَدِ: يَا مَعْشَرَ الْمَلَائِكَةِ، يُوْحَى إِلَيْهِمْ: «مَا جَزَاءُ الْأَجِيرِ إِذَا وَفَى عَمَلَهُ؟» تَقُولُ الْمَلَائِكَةُ: يُؤْفَى أَجْرُهُ، فَيَقُولُ اللَّهُ تَعَالَى: «أَشْهَدُكُمْ أَنِّي قَدْ غَفَرْتُ لَهُمْ». (٤)

١- فى المصدر: «الأصم»، والأصح ما أثبتناه كما فى بعض نسخ المصدر الخطية وبحار الأنوار .

٢- عيون أخبار الرضا عليه السلام: ٢ / ٧١ / ٣٣١ عن دارم بن قبيصة عن الإمام الرضا عن آبائه عليهم السلام، بحار الأنوار: ٩٧ / ٣٦ / ١٦ .

٣- الأمالى للصدوق: ٣٨ / ٧١، فضائل الأشهر الثلاثة: ٤٤ / ٢٠ كلاهما عن العلاء بن يزيد عن الإمام الصادق عن آبائه عليهم السلام، روضه الواعظين: ٤٤١، بحار الأنوار: ٩٦ / ٣٥٦ / ٢٤ .

٤- الترغيب والترهيب: ٢ / ٩٨ / ١٨ نقلاً عن الأصبهاني، كنز العمالي: ٨ / ٤٧١ / ٢٣٧٠٧ نقلاً عن ابن صصرى فى أماليه وكلاهما عن أبى هريره .

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: رجب، ماه ریزش (رحمت) خداست و در آن، رحمت خدا بر بندگانش فرو می ریزد، و در ماه شعبان، خیرات منشعب می شوند. در نخستین شب ماه رمضان، شیاطین سرکش به بند کشیده می شوند و هر شب، هفتاد هزار نفر آمرزیده می شوند. پس چون شب قدر شود، خداوند، به همان اندازه که در رجب و شعبان و ماه رمضان تا آن روز آمرزیده است، می آمرزد، مگر کسی را که میان او و برادرش دشمنی باشد، که خداوند متعال می فرماید: «[آمرزش] اینان را به تأخیر اندازید تا با هم آشتی کنند».

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: هر کس ماه رمضان را روزه بدارد و پاک دامنی ورزد و زبانش را حفظ کند و آزارش را به مردم نرساند، خداوند، گناهان گذشته و آینده او را می آمرزد و از آتش آزادش می کند و در سرای ابدی جایش می دهد و شفاعت او را درباره موخدان گنهکار به تعداد کوه های به هم پیوسته (۱)، می پذیرد.

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: چون شب اول ماه رمضان شود، خداوند به آفریدگانش [با عنایت] می نگرد و هر گاه خداوند به بنده ای [از روی عنایت] بنگرد، هرگز عذابش نمی کند. و خدا را در هر شب و روزی هزار هزار آزادشده از آتش است. پس چون شب بیست و نهم شود، [خداوند]، در آن شب، به اندازه همه آنچه در همه ماه آزاد ساخته است، آزاد می کند و چون شب عید فطر شود، فرشتگان به جنبش می آیند و خدای شکوهمند، با فروغ خود تجلی می کند، به گونه ای که ستایشگران نمی توانند او را بستایند. پس [خداوند] به فرشتگان در حالی که در تدارک عید فرمایشان اند وحی می فرماید: «ای گروه فرشتگان! پاداش کارگری که کار خود را کامل انجام دهد، چیست؟». فرشتگان گویند: پاداش کامل داده می شود. خدای متعال می فرماید: «شما را گواه می گیرم که آنان را آمرزیدم».

۱- رَمَيْلُ عَالِجٍ، که در متن عربی حدیث آمده است، به کوه های به هم پیوسته ای گفته می شود که از یک سو به «دهناء (کویر ربع الخالی)» و از سوی دیگر به «نجد (سرزمینی کوهستانی در شمال جزیره العرب)» منتهی می شود و بسیار وسعت دارد (المصباح المنیر: ۴۲۵). عوالج الرمال نیز به معنای ماسه هایی است که بر هم انباشته می شوند (النهایه: ۳ / ۲۸۷).

عنه صلى الله عليه وآله: إذا كان أول ليلة من رمضان فتحت أبواب السماء فلا يغلق منها باب حتى يكون آخر ليلة من رمضان ، فليس من عبد مؤمن يصلي في ليلة منها إلا- كتبت الله له ألفاً وخمسمائة حسنة بكل سجده ، وبني له بيتا في الجنة من ياقوته حمراء لها ستون ألف باب ، لكل باب منها قصر من ذهب موشح بياقوته حمراء ، فإذا صام أول يوم من رمضان غفر له ما تقدم من ذنبه إلى مثل ذلك اليوم ، ومن شهد رمضان استغفر له كل يوم سبعون ألف ملك من صلاة الغداة إلى أن توارى بالحجاب ، وكان له بكل سجده سجدها في شهر رمضان بليل أو نهار شجرة يسير الراكب في ظلها خمسمائة عام . (١)

الخصال عن جابر بن عبد الله عن رسول الله صلى الله عليه وآله: أعطيت أمتي في شهر رمضان خمسا لم يعطهن أمه نبي قبلي : أميا واحداً : فإذا كان أول ليلة من شهر رمضان نظر الله عز وجل إليهم ، ومن نظر الله إليه لم يعد به أيديا . وأما الثانية : فإن خلوف أفواههم حين يمسون عند الله عز وجل أطيب من ريح المسك . وأما الثالثة : فإن الملائكة يستغفرون لهم في ليالهم ونهارهم . وأما الرابعة : فإن الله عز وجل يأمر جنته أن استغفري وتزيني لعبادي ، فيوشك أن يذهب عنهم نصب الدنيا وأذاها ويصبروا إلى جنتي وكرامتي . وأما الخامسة : فإذا كان آخر ليلة غفر لهم جميعا . فقال رجل : في ليلة القدر يا رسول الله؟ فقال : ألم تر إلى العمال إذا فرغوا من أعمالهم وقوا؟! (٢)

- ١- فضائل الأوقات للبيهقي : ٤٠ / ٦٠ ، شعب الإيمان : ٣ / ٣١٤ / ٣٦٣٥ وفيه «من شهر رمضان واستغفر» بدل «ومن شهد رمضان استغفر» وكلاهما عن أبي سعيد الخدري ، كنز العمال : ٨ / ٤٧٠ / ٢٣٧٠٦ .
- ٢- الخصال : ٣١٧ / ١٠١ ، فضائل الأشهر الثلاثة : ٩٠ / ٦٩ وفيه «إذا عملوا كيف يؤتون أجورهم» بدل «إذا فرغوا...» وص ١٣٠ / ١٣٦ ، الأمالى للطوسي : ٤٩٦ / ١٠٨٧ نحوه ، بحار الأنوار : ٩٦ / ٣٦٤ / ٣٦ وص ٣٦٨ / ٤٥ ؛ مسند ابن حنبل : ٣ / ١٤٤ / ٧٩٢٢ عن أبي هريره نحوه ، شعب الإيمان : ٣ / ٣٠٣ / ٣٦٠٣ ، فضائل الأوقات للبيهقي : ٣٨ / ٤٧ ، كنز العمال : ٨ / ٤٧٢ / ٢٣٧٠٩ .

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : چون اولین شب [ماه] رمضان شود ، درهای آسمان ، گشوده شوند . پس هیچ دری از آنها بسته نمی شود تا آن که آخرین شب رمضان فرا رسد . هیچ بنده مؤمنی در شبی از آن ، نماز نخواند ، مگر آن که خداوند برای هر سجده ، هزار و پانصد حسنه بنویسد و برایش خانه ای از یاقوت سرخ که شصت هزار در دارد ، در بهشت بنا کند که برای هر دری قصری طلایی و آراسته به یاقوت سرخ است . پس چون اولین روز [ماه] رمضان را روزه بگیرد ، همه گناهان گذشته اش تا مثل آن روز ، آمرزیده شود . و هر کس به [ماه] رمضان برسد ، هر روز ، هفتاد هزار فرشته از نماز بامداد تا آن گاه که [خورشید] پوشیده در حجاب شود ، برای او آمرزش می طلبند . و برای او در برابر هر سجده ای که شب یا روز در ماه رمضان به جا آورده است ، درختی خواهد بود که سوار ، در [امتداد] سایه آن [باید] پانصد سال راه برود .

الخصال به نقل از جابر بن عبد الله ، از پیامبر خدا : «به امت من در ماه رمضان ، پنج چیز داده شده که به امت هیچ پیامبری پیش از من داده نشده است : یکی ، آن که : چون نخستین شب ماه رمضان شود ، خداوند [با نظر رحمت] به آنان می نگرد و خداوند به هر کس [چنین] بنگرد ، هرگز عذابش نمی کند . دوم ، آن که : بوی ناخوش دهان آنان ، آن گاه که به شب وارد شوند ، نزد خداوند متعال از بوی مشک ، خوش بوتر است . سوم ، آن که : فرشتگان در هر شب و روزشان ، برای آنان آمرزش می طلبند . چهارم ، آن که : خداوند متعال به بهشت خود فرمان می دهد که : استغفار کن و خود را برای بندگانم بیارای . نزدیک است که رنج و آزار دنیا از آنان زدوده شود و به بهشت من و کرامت من روی آورند . اما پنجم ، آن که : چون آخرین شب فرا رسد ، همه آنان آمرزیده می شوند» . مردی گفت : در شب قدر ، ای پیامبر خدا؟ فرمود : «مگر نمی بینی که کارگران ، چون از کارهای خود فارغ می شوند ، مزد کامل می گیرند؟» .

رسول الله صلى الله عليه وآله: إِنَّ الْجَنَّةَ تُزَخَّرُ لِرَمَضَانَ مِنْ رَأْسِ الْحَوْلِ إِلَى حَوْلِ قَابِلٍ ، فَإِذَا كَانَ أَوَّلَ يَوْمٍ مِنْ رَمَضَانَ هَبَّتْ رِيحٌ تَحْتَ الْعَرْشِ مِنْ فَوْقِ الْجَنَّةِ عَلَى الْحَوْرِ الْعَيْنِ ، فَيَقْلَنَ : يَا رَبِّ ، اجْعَلْ لَنَا مِنْ عِبَادِكَ أَزْوَاجًا تَقْرَأُ بِهِمْ أَعْيُنُنَا وَتَقْرَأُ عَنْهُمْ بِنَا .
(١)

عنه صلى الله عليه وآله: إِنَّ الْجَنَّةَ لَتَنْجُدُ وَتُرَيِّنُ مِنَ الْحَوْلِ إِلَى الْحَوْلِ لِدُخُولِ شَهْرِ رَمَضَانَ ، فَإِذَا كَانَ أَوَّلَ لَيْلِهِ مِنْهُ هَبَّتْ رِيحٌ مِنْ تَحْتِ الْعَرْشِ يُقَالُ لَهَا الْمُثِيرَةُ تَصْفِقُ وَرَقَ أَشْجَارِ الْجَنَانِ وَحَلَقَ الْمَصَارِيحَ ، فَيَسْمَعُ لِذَلِكَ طَنِينَ لَمْ يَسْمَعْ السَّامِعُونَ أَحْسَنَ مِنْهُ ، وَتَبْرُزْنَ الْحَوْرُ الْعَيْنُ حَتَّى يَقْفَنَ بَيْنَ شُرَفِ الْجَنَّةِ ، فَيُنَادِينَ : هَيْلَ مِنْ خَاطِبٍ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ فَيُرَوِّجُهُ؟ ... . وَيَقُولُ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى فِي كُلِّ لَيْلَةٍ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ : «هَلْ مِنْ سَائِلٍ فَأَعْطِيَهُ سُؤْلَهُ؟ هَلْ مِنْ تَائِبٍ فَأَتُوبَ عَلَيْهِ؟ هَلْ مِنْ مُسْتَغْفِرٍ فَأَغْفِرَ لَهُ؟ مَنْ يُقْرِضُ الْمَلِيءَ غَيْرَ الْمُعْدِمِ ، وَالْوَفِيَّ غَيْرَ الظَّالِمِ؟» وَإِنَّ لِلَّهِ تَعَالَى فِي آخِرِ كُلِّ يَوْمٍ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ عِنْدَ الْإِفْطَارِ أَلْفَ أَلْفِ عَتِيقٍ مِنَ النَّارِ ، فَإِذَا كَانَتْ لَيْلَةُ الْجُمُعَةِ وَيَوْمَ الْجُمُعَةِ أَعْتَقَ فِي كُلِّ سَاعَةٍ مِنْهُمَا أَلْفَ أَلْفِ عَتِيقٍ مِنَ النَّارِ ، وَكُلُّهُمْ قَدِ اسْتَوْجَبُوا الْعَذَابَ ، فَإِذَا كَانَ فِي آخِرِ يَوْمٍ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ أَعْتَقَ اللَّهُ فِي ذَلِكَ الْيَوْمِ بَعْدَ مَا أَعْتَقَ مِنْ أَوَّلِ الشَّهْرِ إِلَى آخِرِهِ . فَإِذَا كَانَتْ لَيْلَةُ الْقَدْرِ أَمَرَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ جِبْرِئِيلَ عَلَيْهِ السَّلَامُ ، فَهَبَطَ فِي كَتِيبِهِ مِنَ الْمَلَائِكَةِ إِلَى الْأَرْضِ ... فَيَجَاوِزَانِ الْمَشْرِقَ وَالْمَغْرِبَ ، وَيَبِثُّ جِبْرِئِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ الْمَلَائِكَةَ فِي هَذِهِ اللَّيْلَةِ ، فَيَسْأَلُمُونَ عَلَى كُلِّ قَائِمٍ وَقَاعِدٍ ، وَمُصَلٍّ وَذَاكِرٍ وَيُصَافِحُونَهُمْ وَيُؤْمِنُونَ عَلَى دُعَائِهِمْ حَتَّى يَطْلُعَ الْفَجْرُ ، فَإِذَا طَلَعَ الْفَجْرُ نَادَى جِبْرِئِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ : يَا مَعْشَرَ الْمَلَائِكَةِ ، الرَّحِيلَ الرَّحِيلَ ، فَيَقُولُونَ : يَا جِبْرِئِيلُ ، فَمَاذَا صَنَعَ اللَّهُ تَعَالَى فِي حَوَائِجِ الْمُؤْمِنِينَ مِنْ أُمَّهِ مُحَمَّدٍ؟ فَيَقُولُ : إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى نَظَرَ إِلَيْهِمْ فِي هَذِهِ اللَّيْلَةِ فَعَفَا عَنْهُمْ وَعَفَّرَ لَهُمْ إِلَّا أَرْبَعَةً : ... مُيْدَمِنَ الْخَمْرِ ، وَالْعَاقِقَ لَوْلَا تَدْيِهِ ، وَالْقَاطِعَ الرَّحِمِ ، وَالْمُشَاحِنَ . فَإِذَا كَانَتْ لَيْلَةُ الْفِطْرِ وَهِيَ تُسَمَّى : «لَيْلَةُ الْجَوَائِزِ» أَعْطَى اللَّهُ الْعَامِلِينَ أَجْرَهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ ، فَإِذَا كَانَتْ عَدَاةُ يَوْمِ الْفِطْرِ بَعَثَ اللَّهُ الْمَلَائِكَةَ فِي كُلِّ بِلَادٍ ، فَيَهْبِطُونَ إِلَى الْأَرْضِ وَيَقْفُونَ عَلَى أَفْوَاهِ السَّكَّكِ ، فَيَقُولُونَ : يَا أُمَّةَ مُحَمَّدٍ ، أُخْرِجُوا إِلَى رَبِّ كَرِيمٍ ؛ يُعْطَى الْجَزِيلَ وَيَغْفِرُ الْعَظِيمَ . فَإِذَا بَرَزُوا إِلَى مَصِيءِ لَأَمِهِمْ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ لِلْمَلَائِكَةِ : «مَلَائِكَتِي ، مَا جَزَاءُ الْأَجِيرِ إِذَا عَمِلَ عَمَلَهُ؟» فَتَقُولُ الْمَلَائِكَةُ : إِلَهْنَا وَسَيِّدُنَا ، جَزَاؤُهُ أَنْ تُؤَفِّيَ أَجْرَهُ . فَيَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ : «فَإِنِّي أَشْهَدُكُمْ مَلَائِكَتِي ، أَنِّي قَدْ جَعَلْتُ ثَوَابَهُمْ عَنْ صِيَامِهِمْ شَهْرَ رَمَضَانَ وَقِيَامِهِمْ فِيهِ رِضَايَ وَمَغْفِرَتِي» . وَيَقُولُ : «يَا عِبَادِي ، سَيِّلُونِي ، فَوَعِزَّتِي وَجَلَالِي لَا- تَسْأَلُونِي الْيَوْمَ فِي جَمْعِكُمْ لِأَخْرَجْتِكُمْ وَدُنْيَاكُمْ إِلَّا أَعْطَيْتُكُمْ ، وَعِزَّتِي لَأَسْتُرَنَّ عَلَيْكُمْ عِيورَاتِكُمْ مَا رَاقَبْتُمُونِي ، وَعِزَّتِي لَمَاجَرْتُكُمْ وَلَا- أَفْضَحُكُمْ بَيْنَ يَدَيِ أَصْحَابِ الْخُلُودِ ، إِنصِرِفُوا مَغْفُورًا لَكُمْ ، قَدْ أَرْضَيْتُمُونِي وَرَضِيْتُ عَنْكُمْ» . فَتَفْرَحُ الْمَلَائِكَةُ وَتَسْتَبْشِرُ وَيُهَيِّئُ بَعْضُهَا بَعْضًا بِمَا يُعْطَى اللَّهُ هَذِهِ الْأُمَّةَ إِذَا أَفْطَرُوا. (٢)

١- فضائل الأوقات للبيهقي : ٤١ / ٦٢ عن ابن عمر وص ٤٢ / ٦٣ ، صحيح ابن خزيمة : ٣ / ١٩٠ / ١٨٨٦ ، المعجم الكبير : ٢٢ /

٣٨٩ / ٩٦٧ ، شعب الإيمان : ٣ / ٣١٣ / ٣٦٣٤ كلها عن أبي مسعود ، كنز العمال : ٨ / ٤٧٨ / ٢٣٧١٥ ؛ فضائل الأشهر الثلاثة : ١٤١ / ١٥١ عن ابن مسعود ؛ بحار الأنوار : ٩٦ / ٣٤٦ / ١٢ نقلًا عن القطب الراوندي في النوادر عن أبي مسعود نحوه .

٢- الأمل للنفيد : ٣ / ٢٣٠ ، فضائل الأشهر الثلاثة : ١٢٦ / ١٣٣ نحوه ، الإقبال : ١ / ٢٣ ، بحار الأنوار : ١ / ٩٦ / ٣٣٨ ؛ فضائل الأوقات

للبيهقي : ١٢٩ / ٦٤ ، تاريخ دمشق : ٥٢ / ٢٩١ كلها عن ابن عباس ، كنز العمال : ٨ / ٥٨٥ / ٢٤٢٨١ .

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: بهشت، از سیر سال تا سال آینده برای رمضان آراسته می شود. پس چون اولین روز [ماه] رمضان شود، نسیمی از زیر عرش از بالای بهشت بر حوریان بهشتی می وزد. می گویند: «پروردگارا! برای ما از بندگانت، همسرانی قرار بده که چشم ما بدانان، و چشم آنان به ما روشن گردد!».

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: همانا بهشت برای ورود ماه رمضان، از سال تا سال، آراسته و زینت می شود. پس چون نخستین شب ماه رمضان شود، نسیمی از زیر عرش می وزد که به آن، «مُثیره (برانگیزنده)» گویند. برگ درختان بهشت و حلقه های درهای بهشت به صدا در می آیند و از حرکت آنها آهنگی شنیده می شود که شنوندگان، زیباتر از آن را شنیده اند. حوریان بهشتی سر بر می آورند و میان سر درهای بهشت می ایستند و بانگ بر می آورند: «آیا خواستگاری به درگاه خدا هست تا خداوند، او را همسر دهد؟...». و خدای متعال در هر شب از ماه رمضان، سه بار می فرماید: «آیا خواهنده ای هست که خواسته اش را برآورم؟ آیا توبه کننده ای هست که توبه اش را بپذیرم؟ آیا آمرزش خواهی هست که او را بیامرزم؟ کیست که به توانگر مورد اعتماد و وفاکننده بی ستم، قرض دهد؟» (۱). و خداوند را به هنگام افطار در آخر هر روز از ماه رمضان، هزار هزار آذانه شده از آتش است. پس چون شب جمعه و روز جمعه شود، خداوند در هر ساعتی از آنها، هزار هزار نفر را از آتش، آزاد می کند که همه آنان سزاوار عذاب اند. پس چون آخرین روز ماه رمضان شود، خداوند در آن روز، به شمار آنچه از اول تا آخر ماه، آزاد کرده است، آزاد می کند. پس چون شب قدر شود، خداوند به جبرئیل علیه السلام فرمان می دهد و او و گروهی از فرشتگان، به زمین فرود می آیند... آنان از شرق و غرب، عبور می کنند و در آن شب، جبرئیل، فرشتگان را پخش می کند. پس بر هر ایستاده و نشسته ای و نمازگزار و ذکرگوینده ای سلام می کنند و با آنان دست می دهند و دعاهای آنان را تا طلوع فجر، آمین می گویند. پس چون سپیده بدمد، جبرئیل ندا می دهد: «ای گروه فرشتگان! کوچ، کوچ!». [فرشتگان] می گویند: ای جبرئیل! پس خداوند با حاجت های مؤمنان از امت محمد، چه می کند؟ می گوید: «خدای متعال در این شب به همه آنان نگرست و همه را بخشود و آمرزید، مگر چهار نفر را: ... شرابخوار، عاق والدین شده، قطع رحم کننده و کینه توز». پس چون شب عید فطر شود که به آن «لَيْلَةُ الْجَوَائِزِ (شب جایزه ها)» گویند، خداوند، مُزد عمل کنندگان را بی حساب می دهد. پس چون صبح روز فطر شود، خداوند، فرشتگان خود را به همه شهرها می فرستد. آنان به زمین فرود می آیند و سر راه ها و گذرگاه ها می ایستند و می گویند: «ای امت محمد! به سوی پروردگار کریم خویش بیرون آید که پاداش فراوان می دهد و گناه بزرگ را می آمرزد». پس چون به نمازگاه های خویش برآیند، خداوند به فرشتگان می فرماید: «فرشتگان من! مزد کارگری که کارش را انجام دهد، چیست؟». فرشتگان گویند: ای معبود و سرور ما! پاداش او، آن است که مزدش کامل داده شود. پس خداوند می فرماید: «شما فرشتگانم را گواه می گیرم که من پاداش روزه داری و نمازشان را در ماه رمضان، رضایت و آمرزش خود قرار دادم» و می فرماید: «ای بندگان من! از من بخواهید. به عزت و جلالم سوگند، امروز در این اجتماع خود، برای دنیایان چیزی نمی خواهید، مگر آن که به شما می دهم. به عزتم سوگند، تا وقتی مرا مراقب خود بدانید، عیب های شما را می پوشانم. به عزتم سوگند، شما را پناه می دهم و شما را پیش اصحاب خلود (جاودانگی) رسوا نمی سازم. باز گردید که آمرزیده اید. مرا راضی کردید؛ من هم از شما راضی شدم». پس فرشتگان به خاطر پاداشی که خداوند به این امت، هنگام افطار، عطا می کند، خوش حال می شوند و به

یکدیگر مژده و تهنیت می گویند .

۱- یعنی خدا که از بنده اش قرض می خواهد ، توانگر است و به وعده خود وفا می کند .

الكافي عن جابر: كَانَ أَبُو جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ يُبَكِّرُ إِلَى الْمَسْجِدِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ حِينَ تَكُونُ الشَّمْسُ قَدَرِ رُوحٍ ، فَإِذَا كَانَ شَهْرُ رَمَضَانَ يَكُونُ قَبْلَ ذَلِكَ . وَكَانَ يَقُولُ : «إِنَّ لِجُمُعِ شَهْرِ رَمَضَانَ عَلَى جُمُعِ سَائِرِ الشُّهُورِ فَضْلًا كَفَضْلِ شَهْرِ رَمَضَانَ عَلَى سَائِرِ الشُّهُورِ» .

(١)

الإمام الصادق عليه السلام: إِنَّ أَبْوَابَ السَّمَاءِ تُفْتَحُ فِي رَمَضَانَ ، وَتُصَدِّقُ الشَّيَاطِينَ ، وَتُقْبَلُ أَعْمَالُ الْمُؤْمِنِينَ ؛ نِعَمَ الشَّهْرِ رَمَضَانُ؛ كَانَ يُسَمَّى -fe'على- fe'عهد رسول الله صلى الله عليه وآله: المرزوق. (٢)

وانظر: ص ١٢٢ (بركات ضيافه الله) .

١- الكافي: ٣ / ٤٢٩ / ٨ ، تهذيب الأحكام: ٣ / ٢٤٤ / ٦٦٠ ، ثواب الأعمال: ٦٢ / ١ وليس فيه صدره ، بحار الأنوار: ٩٦ / ٣٧٦ .

٢- الكافي: ٤ / ١٥٧ / ٢ ، تهذيب الأحكام: ٣ / ٥٩ / ٢٠١ ، كتاب من لا يحضره الفقيه: ٢ / ١٦٠ / ٢٠٢٩ ، ثواب الأعمال: ٩٢ / ٩ كلها عن علي بن أبي حمزة ، بحار الأنوار: ٩٦ / ٣٧٢ / ٥٧ .

الكافی به نقل از جابر: امام باقر علیه السلام صبح روزهای جمعه ، آن گاه که خورشید به اندازه یک نیزه برآمده بود ، به مسجد می رفت و چون ماه رمضان می شد ، پیش از آن می رفت و می فرمود : «فضیلت جمعه های ماه رمضان بر جمعه های دیگر ماه ها ، همچون فضیلت ماه رمضان بر ماه های دیگر است» .

امام صادق علیه السلام: در [ماه] رمضان ، درهای آسمان گشوده می شوند ، شیاطین به بند کشیده می شوند و اعمال مؤمنان پذیرفته می شود . رمضان ، خوب ماهی است! در روزگار پیامبر خدا به ماه رمضان ، «مرزوق (روزی یافته)» می گفتند .

ر . ك : ص ۱۲۳ (برکات میهمانی خدا) .

سخنی درباره به بند کشیده شدن شیطان ها در ماه رمضان

اشاره

سخنی درباره به بند کشیده شدن شیطان ها در ماه رمضان در بسیاری از احادیث این باب ، به این نکته اشاره شده بود که در ماه رمضان ، شیاطین به بند کشیده می شوند . در این زمینه پرسش هایی پدید می آید ، از قبیل این که : شیطان کیست؟ در نظام حکیمانه خلقت ، چرا به شیطان اجازه داده شده که انسان را گم راه سازد؟ مرز تسلط شیطان بر انسان تا کجاست؟ چرا خداوند ، در ماه رمضان ، شیاطین را به بند می کشد و از تأثیر گم راهگرانه آنان جلوگیری می کند؛ ولی در ماه های دیگر ، آنان را آزاد می گذارد؟ و سرانجام ، اگر این گونه روایات درست اند ، چگونه شماری از روزه داران ، در این ماه ، مرتکب گناه می شوند؟ پاسخ تفصیلی و کافی به این پرسش ها ، مجال دیگری می طلبد ؛ (۱) اما آنچه به طور اجمال می توان گفت ، این است که : در دیدگاه اسلامی ، شیاطین ، موجوداتی نامرئی از جنس جن اند که از شعور ، آگاهی ، آزادی و قدرت انتخاب برخوردارند ؛ لیکن با سوء استفاده از آزادی خود ، با زیبا جلوه دادن زشتی ها و تحریک هوس های نامشروع انسان ، به گم راه ساختن و فریب دادن او می پردازند .

۱- در موسوعه میزان الحکمه ، در ذیل مدخل «شیطان» ، به پاسخ تفصیلی این سؤال ها و بررسی ابعاد این موضوع خواهیم پرداخت ، إن شاء الله .

عَلْتٌ به بند کشیده شدن شیاطین در ماه رمضان

۱. طبیعت پیشگیرانه روزه

اما در ورای این نقش اغواگرانه ای که شیاطین در نظام آفرینش بازی می کنند، حکمت: شکوفایی استعدادهای پنهانی انسان، تربیت در حد انسان کامل، و آماده ساختن او در سایه مقاومت در برابر این لغزشگاه ها و فریب ها، نهفته است. این، در حالی است که مرز سلطه شیاطین بر انسان، از حد تحریک و وسوسه فراتر نمی رود. از این رو، آنان انسان را به زشتی ها دعوت می کنند؛ لیکن نمی توانند او را به ارتکاب زشتی ها وا دارند. (۱) با این توضیح، آنچه در این مورد باید بررسی شود، دو مسئله است: نخست. به بند کشیده شدن شیاطین در ماه رمضان. دوم. بررسی عوامل پنهان در ورای انجام دادن گناهان در این ماه، با آن که شیاطین در بندند و نقش گم راهگرانه ندارند.

عَلْتٌ به بند کشیده شدن شیاطین در ماه رمضان تحلیل و بررسی روایات دینی در موضوع به بند کشیده شدن شیاطین و جلوگیری از آنها در ماه رمضان، دو عَلْتٌ را نشان می دهد، با این توضیح که عَلْتٌ دوم در طول عَلْتٌ اول است:

۱. طبیعت پیشگیرانه روزه روزه به طور طبیعی، زمینه ای را که شیطان بر اساس آن، انسان را به گم راهی می کشاند، از بین می برد. به تعبیر دقیق تر، زنجیری که در ماه رمضان، شیطان را به بند می کشد، چیزی جز خود روزه نیست. از این رو، در حدیث پیامبر خدا آمده است:

إِنَّ الشَّيْطَانَ لَيَجْرِي مِنَ ابْنِ آدَمَ مَجْرَى الدَّمِ فَضَيِّقُوا مَجَارِيَهُ بِالْجُوعِ؛ (۲)

۱- در قرآن آمده است: «چون کار داوری به پایان می رسد، شیطان می گوید: خداوند به شما وعده راست داد. و من به شما وعده دادم؛ اما تخلف کردم. من بر شما سلطه ای نداشتم، جز آن که شما را دعوت کردم. شما هم پذیرفتید. پس مرا سرزنش نکنید و خودتان را ملامت کنید» (ابراهیم، آیه ۲۲).

۲- إحياء علوم الدين: ۱ / ۳۴۷؛ المحجَّه البيضاء: ۵ / ۱۴۸، عوالی اللثالی: ۱ / ۲۷۳ / ۹۷ و ص ۳۲۵ / ۶۶، بحار الأنوار: ۷۰ / ۴۲. و نیز بدون جمله: «فضيَّقُوا مَجَارِيَهُ بِالْجُوعِ» در منابع زیر آمده است: صحيح البخاری: ۶ / ۲۶۲۴ / ۶۷۵۰، سنن ابن ماجه: ۱ / ۵۶۶ / ۱۷۷۹، مسند ابن حنبل: ۴ / ۳۱۳ / ۱۲۵۹۳ و ص ۵۶۸ / ۱۴۰۴۴، سنن الدارمی: ۲ / ۷۷۶ / ۲۶۸۰.

شیطان در انسان جاری می شود، همچون جریان خون. پس با گرسنگی، مجاری او را تنگ کنید.

این حدیث، به روشنی بر این نکته دلالت دارد که روزه به طور طبیعی، مانع تسلط شیطان بر انسان می شود. زنجیری که روزه دارد، نه تنها شیطان را به بند می کشد، بلکه کشش های نفس اماره را هم مهار می کند، آن را به اسارت در می آورد و جلوی سلطه آن را بر انسان می گیرد، و به فرموده امیر مؤمنان علیه السلام:

نِعْمَ الْعَوْنُ عَلَىٰ أَسْرِ النَّفْسِ وَ كَسْرِ عَادَتِهَا التَّجَوُّعُ ؛ (۱)

گرسنگی، چه خوب یاوری برای اسیر کردن نفس و شکستن عادت آن است!

بر این اساس، همه روایاتی که در ستایش گرسنگی و نقش آن در خودسازی و تربیت نفس، وارد شده اند، هدف آنها ایجاد مانع طبیعی در برابر سلطه شیطان بر انسان و نگهداری انسان از کشش ها و اغواگری های نفس و نیز آزادسازی نیروهای عقلی و شکوفاسازی استعدادهای انسانی است، آن گونه که از این دو روایت که از مجموعه احادیث این گونه برگزیده ایم روشن می شود. (۲) پیامبر خدا فرمود:

جَاهِدُوا أَنْفُسَكُمْ بِالْجُوعِ وَالْعَطَشِ ، فَإِنَّ الْأَجْرَ فِي ذَلِكَ كَأَجْرِ الْمُجَاهِدِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ؛ (۳)

به وسیله گرسنگی و تشنگی، با نفس خویش جهاد کنید؛ چرا که پاداش آن، مثل پاداش جهادکننده در راه خداست.

نیز فرمود: أَحْيَا قُلُوبَكُمْ بِقَلِّهِ الضُّحْكِ وَقَلِّهِ الشَّبَعِ ، وَ طَهَّرَهَا بِالْجُوعِ

۱- عیون الحکم و المواعظ : ۴۹۴ ، غرر الحکم : ۹۹۴۴ .

۲- برای آگاهی بیشتر از این گونه روایات، ر. ک: ص ۱۳۵ (برکات میهمانی خدا / حکمت) و ص ۱۳۷ (تقرّب به خدا) و ص ۱۴۵ (بهشتی شدن).

۳- إحياء علوم الدين : ۱۲۴ / ۳ ؛ المحجّه البيضاء : ۵ / ۱۴۶ .

۲. عنایت ویژه خداوند

عَلَّتْ سُوْدُ نَبْرَدِنِ اَزْ بَهْ بِنْدِ كَشِيْدَهْ شَدْنِ شِيَاطِيْنِ

اشاره

تَصَفُّوْ [تَصَفُّ] وَ تَرَقُّ؛ (۱)

دل های خود را با کم خندیدن و کم خوردن، زنده کنید و آن را با گرسنگی، پاک سازید تا صاف و رقیق شود.

۲. عنایت ویژه خداوند افزون بر پشتوانه ای که روزه به طور طبیعی برای روزه داران جهت جلوگیری از سلطه شیطان و اغواگری های او پدید می آورد، این برنامه عبادی، خود به خود، زمینه ساز شمول عنایت های خدا بر آنان می گردد. آنچه در روایات با عنوان به بند کشیدن شیاطین در این ماه آمده است، به همین نکته اشاره دارد. به عبارت دیگر، عنایت الهی گزاف نیست تا سؤال شود: چرا خدای سبحان، مانع سلطه شیطان نمی شود و در بقیه ماه ها بین انسان و سلطه او فاصله نمی اندازد؟ هرگز؛ بلکه ریشه این توفیق و عنایت الهی، در انتخاب خود انسان و ورود او به میهمان سرای رمضان، نهفته است.

عَلَّتْ سُوْدُ نَبْرَدِنِ اَزْ بَهْ بِنْدِ كَشِيْدَهْ شَدْنِ شِيَاطِيْنِدِرْ چارچوب تحلیلی که گذشت که می رساند در این ماه، شیاطین نسبت به انسان و دست کم نسبت به روزه داران، سلطه ندارند سؤال اساسی دومی مطرح می شود؛ چرا که می بینیم گاهی روزه داران هم در این ماه دچار غفلت و گناه می شوند. تشریح کفاره هایی که برای درمان این حالت هاست نیز گواه آن است. سید ابن طاووس رحمه الله در تصویر این نکته می گوید: یکی از دینداران از من پرسید: «من از به بند کشیده شدن شیاطین بهره چندانی نمی برم؛ چون همان حالت غفلت را که پیش از ماه رمضان داشتم، دارم و گویا فرقی نکرده است و بازنجیر شدن یاران شیطان، از آن کاسته نشده است...». (۲)

۱- إحياء علوم الدين: ۳ / ۱۲۹؛ المحجَّه البيضاء: ۵ / ۱۵۴.

۲- سید ابن طاووس، پنج جواب برای این سؤال بیان می کند که هیچ کدام قانع کننده نیست، مگر پاسخ اخیر که همراه با توضیحاتی در متن می آید (ر. ک: الإقبال: ۱ / ۷۳).

۱. شیطان ، به تنهایی زمینه ساز گناهان نیست .

۲. در بند بودن شیطان ها ، نسبی است .

دو پاسخ به این پرسش می توان داد :

۱. شیطان ، به تنهایی زمینه ساز گناهان نیست . این پاسخ ، بر این نکته استوار است که خطاها و گناهانی که از انسان سر می زند ، تنها به شیطان و اغواگری او مربوط نمی شود ؛ بلکه دو منشأ اساسی دیگر هم دارد : نفس اماره ، و زنگارهای متراکمی که پیامد گناهان پیشین اند و دل را آلوده و سیاه ساخته اند . در واقع ، عنایت الهی ای که در ماه رمضان شامل انسان می شود ، تنها تأثیر عامل نخستین را که مربوط به شیطان است ، از بین می برد؛ اما دو عامل دیگر همچنان نقش ایفا می کنند و جهت زمینه سازی برای انحراف انسان و سر زدن گناهان از او و غافل ماندن وی ، کافی اند . بر فرض که روزه بتواند همه کشش های نفس اماره را بپوشاند و تأثیر آن را در کشاندن انسان به طرف خطاها و گناهان از بین ببرد ، زنگارهای متراکم از گناهان گذشته ، کافی اند که برای روزه دار ، خطر آفرین باشند و او را در معرض غفلت و گناه قرار دهند .

۲. در بند بودن شیطان ها ، نسبی است . از تحلیل گذشته روشن شد که زنجیری که شیطان را به بند می کشد ، از خود روزه ماه رمضان فراهم می شود و نه از چیز دیگری . بنا بر این ، هر چه روزه مستحکم تر و کامل تر باشد ، زنجیری که شیطان را به بند می کشد و جلوی نفس اماره را می گیرد ، محکم تر خواهد بود و از میزان غفلت و انحراف های ناشی از آن ، خواهد کاست . بر این پایه ، می توان گفت : روزه آنان که در ماه رمضان ، گناهانی مرتکب می شوند ، روزه کاملی نیست .

الفصل الرابع التأكيد على استئثار بركاته رسول الله صلى الله عليه وآله: إِنَّ الشَّقِيَّ مَنْ حُرِمَ غُفْرَانَ اللَّهِ فِي هَذَا الشَّهْرِ الْعَظِيمِ . (١)

عنه صلى الله عليه وآله: إِنَّ الشَّقِيَّ حَيْثُ الشَّقِيَّ مَنْ حَرَجَ عَنْهُ هَذَا الشَّهْرُ وَلَمْ يُغْفَرْ ذُنُوبُهُ ، فَحِينَئِذٍ يَخْسِرُ حِينَ يَفُوزُ الْمُحْسِنُونَ بِجَوَائِزِ الرَّبِّ الْكَرِيمِ . (٢)

عنه صلى الله عليه وآله: مَنْ انْسَلَخَ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ وَلَمْ يُغْفَرْ لَهُ فَلَا غَفَرَ اللَّهُ لَهُ . (٣)

عنه صلى الله عليه وآله: رَغِمَ أَنْفُ رَجُلٍ دَخَلَ عَلَيْهِ رَمَضَانَ ثُمَّ انْسَلَخَ قَبْلَ أَنْ يُغْفَرَ لَهُ . (٤)

عنه صلى الله عليه وآله: عِنْدَ دُخُولِ شَهْرِ رَمَضَانَ: إِنَّ هَذَا الشَّهْرَ قَدْ حَضَرَ كُمْ ، وَفِيهِ لَيْلَةٌ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ ، مَنْ حُرِمَهَا فَقَدْ حُرِمَ الْخَيْرَ كُلَّهُ ، وَلَا يُحْرَمُ خَيْرَهَا إِلَّا مَحْرُومٌ . (٥)

١- فضائل الأشهر الثلاثة : ٧٧ / ٦١ ، الأمالى للصدوق : ١٥٤ / ١٤٩ ، عيون أخبار الرضا عليه السلام : ١ / ٢٩٥ / ٥٣ كلها عن الحسن بن علي بن فضال عن الإمام الرضا عن آبائه عليهم السلام ، بحار الأنوار : ٩٦ / ٣٥٦ / ٢٥ .

٢- فضائل الأشهر الثلاثة : ٧٣ / ٥٣ ، عيون أخبار الرضا عليه السلام : ١ / ٢٩٣ / ٤٦ ، الأمالى للصدوق : ١٠٩ / ٨٢ كلها عن الحسن بن علي بن فضال عن الإمام الرضا عن آبائه عليهم السلام ، روضه الواعظين : ٣٧٢ ، بحار الأنوار : ٩٦ / ٣٦٢ / ٣٠ .

٣- الإقبال : ١ / ٤٥٤ .

٤- سنن الترمذى : ٥ / ٥٥٠ / ٣٥٤٥ ، مسند ابن حنبل : ٣ / ٦١ / ٧٤٥٥ ، صحيح ابن حبان : ٣ / ١٨٩ / ٩٠٨ كلها عن أبي هريره ، كنز العمال : ١٦ / ٣٧ / ٤٣٨٣٠ ؛ جامع الأحاديث للقمي : ٨٣ ، بحار الأنوار : ٧٤ / ٨٦ / ١٠٠ .

٥- سنن ابن ماجه : ١ / ٥٢٦ / ١٦٤٤ ، مشكاة المصابيح : ١ / ٦١٤ / ١٩٦٤ كلاهما عن أنس ، كنز العمال : ٨ / ٥٣٤ / ٢٤٠٢٨ وانظر المصنّف لعبد الرزاق : ٤ / ١٧٥ / ٧٣٨٣ .

فصل چهارم : تأکید بر بهره وری از برکات ماه رمضان

اشاره

فصل چهارم : تأکید بر بهره وری از برکات ماه رمضانپیامبر خدا صلی الله علیه و آله :بدبخت ، کسی است که در این ماه بزرگ ، از آمرزش الهی محروم بماند .

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله :بدبخت واقعی ، کسی است که این ماه از او بگذرد؛ ولی گناهانش آمرزیده نشوند . پس آن گاه که نیکوکاران به جوایز پروردگار کریمشان دست می یابند ، او زیانکار (بازنده) می گردد .

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله :هر کس از ماه رمضان بیرون آید ، ولی آمرزیده نشود ، پس خدا او را نیامرزد!

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله :ناتوان و خوار [باد] کسی که ماه رمضان بر او وارد شود و پیش از آن که آمرزیده شود ، بیرون رود .

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله به هنگام ورود ماه رمضان :همانا این ماه ، شما را فرا رسیده است . در آن ، شبی است بهتر از هزار ماه . هر کس از آن محروم ماند ، از همه خیر محروم مانده است و جز محروم ، از خیر آن بی بهره نمی ماند .

عنه صلى الله عليه وآله: إِنَّ جَبْرِيْلَ أَتَانِي فَقَالَ: مَنْ أَدْرَكَ شَهْرَ رَمَضَانَ وَلَمْ يُغْفَرْ لَهُ فَدَخَلَ النَّارَ فَأَبْعَدَهُ اللَّهُ، قُلْ: آمِينَ، فَقُلْتُ: آمِينَ. (١)

عنه صلى الله عليه وآله: مَنْ أَدْرَكَ شَهْرَ رَمَضَانَ فَلَمْ يُغْفَرْ لَهُ فَأَبْعَدَهُ اللَّهُ، وَمَنْ أَدْرَكَ لَيْلَةَ الْقَدْرِ فَلَمْ يُغْفَرْ لَهُ فَأَبْعَدَهُ اللَّهُ. (٢)

أسد الغابه عن أنس: ارْتَقَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ عَلَى الْمِنْبَرِ دَرَجَةً فَقَالَ: «آمِينَ»، فَقِيلَ لَهُ: عَلَامَ أَمْنَتَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ فَقَالَ: «أَتَانِي جِبْرِيْلُ فَقَالَ: رَغِمَ أَنْفٌ مَنْ أَدْرَكَ رَمَضَانَ فَلَمْ يُغْفَرْ لَهُ؛ قُلْ: آمِينَ». (٣)

السنن الكبرى عن أبي هريره: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ ارْتَقَى الْمِنْبَرِ فَقَالَ: «آمِينَ آمِينَ آمِينَ». فَقِيلَ لَهُ يَا رَسُولَ اللَّهِ، مَا كُنْتَ تَصْنَعُ هَذَا! فَقَالَ: «قَالَ لِي جِبْرِيْلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: رَغِمَ أَنْفٌ عَبَدَ دَخَلَ عَلَيْهِ رَمَضَانَ فَلَمْ يُغْفَرْ لَهُ، فَقُلْتُ: آمِينَ. ثُمَّ قَالَ: رَغِمَ أَنْفٌ عَبَدَ ذُكِرَتْ عِنْدَهُ فَلَمْ يُصَلِّ عَلَيْكَ، فَقُلْتُ: آمِينَ. ثُمَّ قَالَ: رَغِمَ أَنْفٌ عَبَدَ أَدْرَكَ وَالِدِيهِ أَوْ أَحَدَهُمَا فَلَمْ يَدْخُلِ الْجَنَّةَ، فَقُلْتُ: آمِينَ». (٤)

رسول الله صلى الله عليه وآله: مَنْ لَمْ يُغْفَرْ لَهُ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ فَفِي أَيِّ شَهْرٍ يُغْفَرُ لَهُ؟! (٥)

١- صحيح ابن حبان: ٣ / ١٨٨ / ٩٧ عن أبيهريه، المعجم الكبير: ٢ / ٢٤٤ / ٢٠٢٢، الفردوس: ١ / ٤٠٥ / ١٦٣٥ كلاهما عن جابر بن سمره، كنز العمال: ١٦ / ٣٧ / ٤٣٨٣١؛ المقنعه: ٣٠٨ عن الإمام الباقر عليه السلام صلى الله عليه وآله، دعائم الإسلام: ١ / ٢٦٩ كلاهما نحوه، بحار الأنوار: ٩٦ / ٣٤٢ / ٦.

٢- فضائل الأشهر الثلاثة: ١١٥ / ١٠٩ عن الحسن بن علي بن فضال عن الإمام الرضا عليه السلام.

٣- أسد الغابه: ١ / ٢٩٦ / ٢٥٨.

٤- السنن الكبرى: ٤ / ٥٠٠ / ٨٠٥٤، الأدب المفرد: ١٩٤ / ٦٤٦، فضائل الأوقات للبيهقي: ٧٣ / ٤٥.

٥- ثواب الأعمال: ٩٦ / ١٢، فضائل الأشهر الثلاثة: ٨٦ / ٨٦، ذيل ح ٦٣، الأمالي للصدوق: ١٠٧ / ٧٩، روضه الواعظين: ٣٧٨ كلها عن ابن عباس، بحار الأنوار: ٨ / ١٨٥ / ١٤٧.

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: جبرئیل نزد من آمد و گفت: «هر کس ماه رمضان را دریابد و آمرزیده نشود و وارد آتش شود ، پس دور باد از رحمت خدا! بگو: آمین». من هم گفتم: آمین .

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: هر کس ماه رمضان را دریابد ، ولی آمرزیده نشود ، پس دور باد از رحمت خدا! و هر کس شب قدر را دریابد ، ولی آمرزیده نشود ، پس دور باد از رحمت خدا!

أسد الغابه به نقل از انس: پیامبر صلی الله علیه و آله یک پله بر منبر بالا رفت و فرمود: «آمین». گفتند: برای چه «آمین» گفتی ، ای پیامبر خدا؟ فرمود: «جبرئیل نزد من آمد و گفت: ناتوان و بی بهره باد کسی که رمضان را دریابد و آمرزیده نشود! بگو: آمین» .

السنن الکبری به نقل از ابو هریره: پیامبر خدا بر منبر رفت و فرمود: «آمین ، آمین ، آمین». گفتند: ای پیامبر خدا! چنین نمی کردی! فرمود: «جبرئیل به من گفت: محروم و ناتوان باد کسی که ماه رمضان بر او وارد شود ، پس آمرزیده نگردد! . پس گفتم: آمین . سپس گفت: محروم باد بنده ای که نزد او یاد شوی و بر تو صلوات نفرستد! . پس گفتم: آمین . سپس گفت: محروم باد بنده ای که پدر و مادرش یا یکی از آن دو را دریابد و [با نیکی کردن بر آنان] وارد بهشت نشود! . پس گفتم: آمین» .

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: هر کس در ماه رمضان آمرزیده نشود ، پس در کدام ماه آمرزیده می شود؟! .

عنه صلى الله عليه وآله: قد جاءكم شهر رمضان؛ شهر مبارك... فيه ليلة القدر خير من ألف شهر، من حرمها فقد حرم. (١)

الإمام الصادق عليه السلام: من لم يُغفر له في شهر رمضان لم يُغفر له إلى قابل (٢)، إلا أن يشهد عرفه. (٣)

تعليقاً لحديث هذا الفصل هي تحذير وإنذار في ظاهرها، وهي بشاره في باطنها، خاصّةً أحاديث النبي صلى الله عليه وآله التي يدعو فيها على من لم تشمله المغفرة الإلهية في هذا الشهر الكريم وينعته بالشقاء. ولذا جاء عن العالم الرباني ملكي تبريزي (ت ١٣٤٣ق) رضوان الله عليه قوله: «ومن أبلغ ما ورد في البشارة لشهر رمضان دعاء النبي صلى الله عليه وآله على من لم يُغفر له فيه، حيث إنّه صلى الله عليه وآله قال: «من انسَلَخَ عنه شهر رمضان ولم يُغفر له فلا غفر الله له» فإن هذا الدعاء بلحاظ أنّه صلى الله عليه وآله بُعث رحمه للعالمين، بشاره عظيمه لسعة رحمه وعموم الغفران في الشهر، وإلا لم يكن مع كونه رحمه للعالمين يدعو لمسلم ولو كان مذنباً». (٤)

- ١- تهذيب الأحكام: ٤ / ١٥٢ / ٤٢٢، الأمل للمفيد: ١١٢ / ٢ وص ٣٠١ / ١، الأمل للطوسي: ٧٤ / ١٠٨ وص ١٤٩ / ٢٤٦ كلّها عن أبي هريره وزادوا فيها «يردّد صلى الله عليه وآله ذلك ثلاث مرّات»، بحار الأنوار: ٩٧ / ١٧ / ٣٤؛ سنن النسائي: ٤ / ١٢٩، مسند ابن حنبل: ٣ / ٨ / ٧١٥١ وص ٤١٢ / ٩٥٠٢، المصنّف لعبد الرزّاق: ٤ / ١٧٥ / ٧٣٨٣، شعب الإيمان: ٣ / ٣٠١ / ٣٦٠٠ كلّها عن أبي هريره وفيها «من حرم خيرها فقد حرم».
- ٢- يقال: عامّ قابل؛ للذي يُقبَل بعد العام الماضي (مجمع البحرين: ٣ / ١٤٣٥).
- ٣- الكافي: ٤ / ٦٦ / ٣، تهذيب الأحكام: ٤ / ١٩٢ / ٥٤٨، كتاب من لا يحضره الفقيه: ٢ / ٩٩ / ١٨٤١، الإقبال: ١ / ٢٨ كلّها عن هشام بن الحكم، المقنعه: ٣٠٩، دعائم الإسلام: ١ / ٢٦٩، بحار الأنوار: ٩٦ / ٣٤٢ / ٦.
- ٤- المراقبات: ١٠٣.

نکته

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: ماه رمضان، شما را فرا رسید، ماهی مبارک... در آن، شب قدر است که بهتر از هزار ماه است. محروم، کسی است که از آن بی بهره بماند.

امام صادق علیه السلام: هر کس در ماه رمضان آمرزیده نشود، تا سال آینده آمرزیده نمی شود، مگر آن که روز عرفه را درک کند.

نکتۀ ظاهر احادیث این فصل، هشدار و بیم دادن است؛ اما باطن آنها بشارت است، بویژه احادیث پیامبر صلی الله علیه و آله که کسانی را که در این ماه، مشمول آمرزش الهی نمی شوند، نفرین می کند و آنان را بدبخت می شمارد. از این رو، عالم ربّانی مرحوم آیه الله میرزا جواد آقا ملکی تبریزی (م ۱۳۴۳ ق) می گوید: از رساترین نکاتی که در بشارت به ماه رمضان روایت شده، نفرین پیامبر صلی الله علیه و آله بر کسانی است که در این ماه آمرزیده نمی شوند، آن جا که فرموده است: «آمرزیده مباد کسی که ماه رمضان از او بگذرد و آمرزیده نشود!». از آن جا که پیامبر صلی الله علیه و آله رحمتی برای جهانیان برانگیخته شده است، این نفرین، بشارت بزرگی به رحمت گسترده و فراگیری آمرزش الهی در این ماه است، و گرنه ایشان با آن که رحمتی برای جهانیان است، هرگز مسلمانی را نفرین نمی کند، هر چند فردی گنهکار باشد. (۱)

بخش دوم: آمادگی برای میهمانی خدا

اشاره

بخش دوم: آمادگی برای میهمانی خدا

.

الفصل الأول معرفة ضيافته الله ١ / أوجب الصيام الكتاب « يَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ » . (١)

الحديث للإمام زين العابدين عليه السلام: إِنَّ اللَّهَ افْتَرَضَ خَمْسًا وَلَمْ يَفْتَرِضْ إِلَّا حَسَنًا جَمِيلًا: الصَّلَاةَ ، وَالزَّكَاةَ ، وَالْحَجَّ ، وَالصِّيَامَ ، وَوَلَايَتَنَا أَهْلَ الْبَيْتِ . (٢)

الإمام الباقر عليه السلام: بُنِيَ الْإِسْلَامُ عَلَى خَمْسٍ: إِقَامِ الصَّلَاةِ ، وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ ، وَحِجِّ الْبَيْتِ ، وَصَوْمِ شَهْرِ رَمَضَانَ ، وَالْوَلَايَةِ لَنَا أَهْلَ الْبَيْتِ . (٣)

١- البقره: ١٨٣ .

٢- بشاره المصطفى: ١٠٨ عن حسين بن زيد عن الإمام الصادق عن أبيه عليهما السلام ، بحار الأنوار: ٢٣ / ١٠٥ / ٤ وانظر الكافي: ٨ / ٢٧١ / ٣٩٩ .

٣- الخصال: ٢٧٨ / ٢١ عن أبي حمزه الثمالي ، الكافي: ٢ / ٢١ / ٧ عن عبد الله بن عجلان وج ٤ / ٦٢ / ١ ، تهذيب الأحكام: ٤ / ١٥١ / ٤١٨ ، كتاب من لا يحضره الفقيه: ٢ / ٧٤ / ١٧٧٠ ، فضائل الأشهر الثلاثة: ١١٩ / ١١٧ كلهما عن زراره نحوه ، بحار الأنوار: ٢٧ / ١٠٣ / ٦٩ وج ٦٨ / ٣٧٤ / ٢١ .

فصل یکم : شناخت میهمانی خدا

۱ / ۱ وجوب روزه گرفتن

فصل اول : شناخت میهمانی خدا / ۱ / وجوب روزه گرفتن آن «ای کسانی که ایمان آورده اید! روزه بر شما نوشته (واجب) شده است ، آن گونه که بر کسانی که پیش از شما بودند ، نوشته شده بود . باشد که پروا کنید!» .

حدیث امام سجّاد علیه السلام : خداوند ، پنج چیز را واجب کرده است و جز نیکو و زیبا ، واجب نکرده است : نماز ، زکات ، حج ، روزه و ولایت ما اهل بیت .

امام باقر علیه السلام : اسلام بر پنج پایه بنا شده است : برپا داشتن نماز ، پرداختن زکات ، حجّ خانه خدا ، گرفتن روزه ماه رمضان و ولایت ما اهل بیت .

عنه عليه السلام: بُنِيَ الْإِسْلَامُ عَلَى خَمْسٍ: عَلَى الصَّلَاةِ، وَالزَّكَاةِ، وَالصَّوْمِ، وَالْحَجِّ، وَالْوَلَايَةِ. وَلَمْ يُنَادَ بِشَيْءٍ كَمَا نُوْدِيَ بِالْوَلَايَةِ. (١)

الإمام الصادق عليه السلام: بُنِيَ الْإِسْلَامُ عَلَى خَمْسِ دَعَائِمٍ: عَلَى الصَّلَاةِ، وَالزَّكَاةِ، وَالصَّوْمِ، وَالْحَجِّ، وَالْوَلَايَةِ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ وَالْأَيْمَةِ مِنْ وُلْدِهِ، صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ. (٢)

عنه عليه السلام: مَا كَلَّفَ اللَّهُ الْعِبَادَ إِلَّا مَا يُطِيقُونَ، إِنَّمَا كَلَّفَهُمْ فِي الْيَوْمِ وَاللَّيْلَةِ خَمْسَ صَلَوَاتٍ، وَكَلَّفَهُمْ مِنْ كُلِّ مِثْقَلٍ مِنْ دِرْهَمٍ خَمْسَةَ دَرَاهِمٍ، وَكَلَّفَهُمْ صِيَامَ شَهْرِ رَمَضَانَ فِي السَّنَةِ. (٣)

عنه عليه السلام: يُسْأَلُ الْمَيِّتُ فِي قَبْرِهِ عَنْ خَمْسٍ: عَنْ صَلَاتِهِ، وَزَكَاتِهِ، وَحَجِّهِ، وَصِيَامِهِ، وَوَلَايَتِهِ إِيَّانَا أَهْلَ الْبَيْتِ. (٤)

عنه عليه السلام: أَوَّلُ مَا يُسْأَلُ عَنْهُ الْعَبْدُ إِذَا وَقَفَ بَيْنَ يَدَيِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ: الصَّلَوَاتُ الْمَفْرُوضَاتُ، وَعَنِ الزَّكَاةِ، وَعَنِ الصِّيَامِ الْمَفْرُوضِ. (٥)

عنه عليه السلام: إِذَا جِئْتَ بِالْخَمْسِ الصَّلَوَاتِ لَمْ تُسْأَلْ عَنْ صَلَاةٍ، وَإِذَا جِئْتَ بِصَوْمِ شَهْرِ رَمَضَانَ لَمْ تُسْأَلْ عَنْ صَوْمٍ. (٦)

-
- ١- الكافي: ٢ / ١٨ / ٣ وص ٨ / ٢١ كلاهما عن فضيل بن يسار وص ١٨ / ١، الأمالى للطوسى: ١٢٤ / ١٩٢ نحوه، المحاسن: ١٠٣٣ / ٤٤٥ / ١ كلها عن أبي حمزة الثمالي، بحار الأنوار: ٦٨ / ٣٣٢ / ٨.
  - ٢- فضائل الأشهر الثلاثة: ٨٦ / ٦٥ وص ١١٢ / ١٠٦، الأمالى للصدوق: ٣٤٠ / ٤٠٤ كلها عن المفضل بن عمر، بحار الأنوار: ٦٨ / ٣٧٦ / ٢٢ وج ٢٥٧ / ٩٦ / ٣٩.
  - ٣- المحاسن: ١ / ٤٦١ / ١٠٦٩، تهذيب الأحكام: ٤ / ١٥٤ / ٤٢٦ كلاهما عن هشام بن سالم، الخصال: ٥٣١ / ٩ عن إسماعيل بن مهران وكلاهما نحوه، بحار الأنوار: ٥ / ٤١ / ٦٦ وص ٣٠٥ / ١٩.
  - ٤- الكافي: ٣ / ٢٤١ / ١٥ عن أحمد الخراساني رفعه، بحار الأنوار: ٦ / ٢٦٥ / ١١١ وج ٦٥٩ / ٢١٧.
  - ٥- فضائل الأشهر الثلاثة: ١١٠ / ١٠٣، الأمالى للصدوق: ٣٢٨ / ٣٨٨ كلاهما عن عمّار بن موسى، روضه الواعظين: ٣٤٩، بحار الأنوار: ٢٧ / ١٦٧ / ٢.
  - ٦- كتاب من لا يحضره الفقيه: ١ / ٢٠٥ / ٦١٤ عن معمر بن يحيى.

امام باقر علیه السلام: اسلام بر پنج پایه بنا شده است: نماز، زکات، روزه، حج، و ولایت. و به هیچ چیز همچون ولایت، ندا داده نشده است.

امام صادق علیه السلام: اسلام بر پنج پایه استوار شده است: نماز، زکات، روزه، حج، و ولایت امیر مؤمنان و امامان از فرزندان او. درود خدا بر آنان!

امام صادق علیه السلام: خداوند، بندگان را به چیزی که تاب نیاورند، موظف نکرده است. همانا آنان را در شبانه روز، به پنج نماز، موظف ساخته است و از هر دویست درهم، به پنج درهم مکلف نموده و در سال، به روزه ماه رمضان تکلیف کرده است.

امام صادق علیه السلام: از مرده در قبر درباره پنج چیز سؤال می شود: نمازش، زکاتش، حجش، روزه اش، و ولایتش نسبت به ما اهل بیت.

امام صادق علیه السلام: [در قیامت،] آن گاه که بنده در پیشگاه خداوند می ایستد، نخستین چیزی که از او می پرسند، نمازهای واجب، زکات و روزه واجب است.

امام صادق علیه السلام: هر گاه نمازهای پنجگانه را انجام داده باشی، از نماز دیگر سؤال نمی شوی، و چون روزه ماه رمضان را گرفته باشی، از روزه دیگر سؤال نمی شوی.

الإمام الرضا عليه السلام فيما جمعه الفضل بن شاذان من كلامه في علل الفرائض: فإن قيل: فلم أمروا بصوم شهر رمضان؛ لا أقل من ذلك ولا أكثر؟ قيل: لآنة قوه العباد الذي يعتم فيه القوي والضعيف. وإنما أوجب الله الفرائض على أغلب الأشياء وأعظم القوى، ثم رخص لأهل الضعف. وإنما أوجب الله ورغب أهل القوه في الفضل، ولو كانوا يصلحون على أقل من ذلك لتقصهم، ولو احتاجوا إلى أكثر من ذلك لزادهم. (١)

عنه عليه السلام أيضا: فإن قال: فلم جعل الصوم في شهر رمضان خاصة دون سائر الشهور؟ قيل: لأن شهر رمضان هو الشهر الذي أنزل الله تعالى فيه القرآن، وفيه فرق بين الحق والباطل، كما قال الله عز وجل: «شهر رمضان الذي أنزل فيه القرآن هدى للناس وبينت من الهدى والفرقان»، وفيه نبى محمد صلى الله عليه وآله، وفيه ليلة القدر التي هي خير من ألف شهر، وفيها يفرق كل أمر حكيم، وهو رأس السنه يقدر فيها ما يكون في السنه من خير أو شر، أو مضره أو منفعه، أو رزق أو أجل؛ ولذلك سميت: «ليلة القدر». (٢)

١ / ٢ حكمة الصيام للإمام علي عليه السلام: حرس الله عباده المؤمنين بالصلوات والزكوات ومجاهدته الصيام في الأيام المفروضات؛ تسكيناً لأطرافهم، وتخشيعاً لأبصارهم، وتذليلاً لنفوسهم، وتخفيفاً لقلوبهم، وإذهاباً للخيلاء عنهم، ولما في ذلك من تعفير عتاق الوجوه بالتراب تواضعاً، والتصاق كرائم الجوارح بالأرض تصاغراً، ولحوق البطن بالمتون من الصيام تذلاً. (٣)

١- علل الشرايع: ٢٧٠ / ٩، عيون أخبار الرضا عليه السلام: ٢ / ١١٧ / ١ كلاهما عن الفضل بن شاذان، بحار الأنوار: ٦ / ٨٠ / ١ وج ٩٦ / ٣٧٠ / ٥١.

٢- عيون أخبار الرضا عليه السلام: ٢ / ١١٦ / ١، علل الشرايع: ٢٧٠ / ٩ كلاهما عن الفضل بن شاذان، بحار الأنوار: ٩٦ / ٥١ / ٣٧٠.

٣- نهج البلاغه: الخطبه ١٩٢.

۱ / ۲ حکمت روزه گرفتن

امام رضا علیه السلام در مجموعه ای که فضل بن شاذان از سخن ایشان درباره حکمت واجبات، گرد آورده است: پس اگر بگویند: «چرا به روزه ماه رمضان فرمان یافته اند، نه کمتر از آن و نه بیشتر؟»، گفته می شود: برای آن که انجام دادن این مقدار روزه در توان بندگان است و نیرومند و ناتوان را فرا می گیرد. همانا خداوند، واجبات را بر پایه چیزهای غالب تر و نیروهای فراگیرتر، مقرر داشته و سپس ناتوانان را رخصت داده است. خداوند بر توانمندان واجب ساخته و به بیشتر، تشویق کرده است؛ و اگر شایسته کمتر از آن بودند، از تکلیفشان می کاست و اگر به بیش از آن نیاز داشتند، بر تکلیفشان می افزود.

امام رضا علیه السلام در همان مجموعه: اگر بگویند: «چرا تنها در ماه رمضان روزه واجب شده است و نه ماه های دیگر؟»، گفته می شود: زیرا ماه رمضان، ماهی است که خداوند در آن، قرآن را نازل کرده و در آن میان حق و باطل، جدایی انداخته است، آن چنان که خداوند فرموده است: «ماه رمضان، ماهی که قرآن در آن فرود آمده است تا هدایتی برای مردم و نشانه هایی روشن از هدایت و فرقان باشد». محمد صلی الله علیه و آله نیز در این ماه به پیامبری رسیده است. و در آن، شب قدر است که بهتر از هزار ماه است. در آن شب، هر امر حکمت آمیزی مقدر (جدا) می شود و آن، سرآغاز سال است و آنچه در طول سال از خیر و شر، زیان و سود، یا مقدار روزی و مدت عمر خواهد بود، در آن شب، مقدر می شود. از این رو به آن، «شب قدر» گویند.

۱ / ۲ حکمت روزه گرفتن امام علی علیه السلام: خداوند، بندگان مؤمن خویش را با نمازها، زکات ها و تلاش برای روزه گرفتن در روزهای واجب شده، نگهداری کرده است تا اعضایشان آرامش یابد و چشمانشان خشوع پیدا کند و جان هایشان رام گردد و دل هایشان متواضع شود و غرور از آنان زدوده گردد، به سبب حکمت هایی که در آنهاست، چون: خاکمی شدن چهره های عزتمند از روی تواضع، به زمین چسبیدن اعضای شریف از روی فروتنی، و چسبیدن شکم ها به پشت ها از روی رام شدن.

عنه عليه السلام: فَرَضَ اللَّهُ الصَّيَامَ ابْتِلَاءً لِإِخْلَاصِ الْخَلْقِ . (١)

فاطمه عليها السلام: فَرَضَ [اللَّهُ] (٢) ... الصَّيَامَ تَثْبِيْتًا لِلِإِخْلَاصِ . (٣)

الإمام الحسين عليه السلام في بيانِ عَلَيْهِ الصَّيَامِ: لِيَجِدَ الْغَنِيُّ مَسَّ الْجُوعِ فَيَعُودَ بِالْفَضْلِ عَلَى الْمَسَاكِينِ . (٤)

الإمام الصادق عليه السلام أيضا: إِنَّمَا فَرَضَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ الصَّيَامَ لِيَسْتَوِيَ بِهِ الْغَنِيُّ وَالْفَقِيرُ؛ وَذَلِكَ أَنَّ الْغَنِيَّ لَمْ يَكُنْ لِيَجِدَ مَسَّ الْجُوعِ فَيَرْحَمَ الْفَقِيرَ؛ لِأَنَّ الْغَنِيَّ كُلَّمَا أَرَادَ شَيْئًا قَدَّرَ عَلَيْهِ، فَأَرَادَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ أَنْ يُسَوِّيَ بَيْنَ خَلْقِهِ، وَأَنْ يُذِيقَ الْغَنِيَّ مَسَّ الْجُوعِ وَالْأَلَمِ؛ لِيَرِقَّ عَلَى الضَّعِيفِ فَيَرْحَمَ الْجَائِعَ . (٥)

الإمام الرضا عليه السلام مِمَّا كَتَبَهُ إِلَى مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ فِي جَوَابِ مَسَائِلِهِ: عَلَهُ الصَّوْمِ لِعِرْفَانِ مَسَّ الْجُوعِ وَالْعَطَشِ؛ لِيَكُونَ ذَلِيلًا مُسْتَكِينًا مَأْجُورًا مُحْتَسِبًا صَابِرًا، وَيَكُونَ ذَلِكَ ذَلِيلًا لَهُ عَلَى شِدَائِدِ الْآخِرَةِ مَعَ مَا فِيهِ مِنَ الْإِنْكَسَارِ لَهُ عَنِ الشَّهَوَاتِ، وَاعِظَا لَهُ فِي الْعَاجِلِ، ذَلِيلًا عَلَى الْآجِلِ؛ لِيَعْلَمَ شِدَّةَ مَبْلَغِ ذَلِكَ مِنْ أَهْلِ الْفَقْرِ وَالْمَسْكَنَةِ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ . (٦)

١- نهج البلاغه: الحكمة ٢٥٢ .

٢- أثبتنا ما بين المعقوفين من كتاب من لا يحضره الفقيه وبحار الأنوار وفي الاحتجاج: «جعل الله...» .

٣- علل الشرايع: ٢٤٨ / ٢ ، كتاب من لا يحضره الفقيه: ٣ / ٥٦٨ / ٤٩٤٠ وفيه «تبيينا» بدل «تثبيتا» وكلاهما عن زينب بنت الإمام علي عليه السلام، الاحتجاج: ١ / ٢٥٨ / ٤٩ عن عبد الله بن الحسن المثنى عن آبائه عليهم السلام معناها عليها السلام، بحار الأنوار: ٩٦ / ٣٦٨ / ٤٧ .

٤- المناقب لابن شهر آشوب: ٤ / ٦٨ ، بحار الأنوار: ٩٦ / ٣٧٥ / ٦٢ .

٥- كتاب من لا يحضره الفقيه: ٢ / ٧٣ / ١٧٦٦ ، علل الشرايع: ٢ / ٣٧٨ ، فضائل الأشهر الثلاثة: ١٠٢ / ٨٨ وفيه «ليحسن على الضعيف ويطعم الجائع»، الإقبال: ١ / ٣٠ كلها عن هشام بن الحكم، مجمع البيان: ١ / ٤٩٠ وليس فيه «أن يسوى بين خلقه» .

٦- كتاب من لا يحضره الفقيه: ٢ / ٧٣ / ١٧٦٧ ، علل الشرايع: ١ / ٣٧٨ ، عيون أخبار الرضا عليه السلام: ٢ / ٩١ / ١ ، بحار الأنوار: ٩٦ / ٩٧ / ٢ وج ٩٦ / ٣٧٠ / ٥٢ .

امام علی علیه السلام: خداوند، روزه را واجب فرمود، تا آزمونی برای اخلاص آفریدگان باشد.

حضرت فاطمه علیها السلام: روزه برای استوارسازی اخلاص، واجب شده است.

امام حسین علیه السلام درباره حکمت روزه داری: تا ثروتمند، رنج گرسنگی را بچشد؛ پس بر بینوایان نیکی کند.

امام صادق علیه السلام درباره حکمت روزه داری: خداوند متعال، روزه را واجب ساخته است تا ثروتمند و تهی دست، برابر شوند؛ چون [بدون روزه] ثروتمند، رنج گرسنگی را نمی چشید تا به فقیر ترحم کند؛ زیرا ثروتمند هر گاه چیزی را بخواهد، بر آن تواناست. پس خدای متعال خواست تا میان بندگانش برابری پدید آورد و ثروتمند هم طعم گرسنگی و رنج را بچشد تا بر ناتوان، رقت قلب یابد و بر گرسنه ترحم نماید.

امام رضا علیه السلام از جمله آنچه در پاسخ سؤال های محمد بن سنان نوشته است: روزه داری، برای شناخت رنج گرسنگی و تشنگی است و برای آن است که هر روزه داری فروتن، شکسته، پاداش یافته و دارای نیت الهی و شکیبا باشد و اینها راهنمای او بر سختی های قیامت گردند، علاوه بر این که برای روزه دار، حالت فرو شکستن شهوات پدید می آید و او را در دنیا پند می دهد و راهنمایی بر آخرت است، تا بداند که فقیران و بینوایان در دنیا و آخرت، چه سختی هایی می کشند.

عنه عليه السلام فيما جَمَعَهُ الْفَضْلُ بِنُ شاذَانَ مِنْ كَلَامِهِ فِي عِلَلِ الْفَرَائِضِ: فَمِنْ قِيلَ: فَلَمْ أَمُرُوا بِالصَّوْمِ؟ قِيلَ: لِكَيْ يَعْرِفُوا أَلَمَ الْجُوعِ وَالْعَطَشِ، وَيَسْتَدِلُّوا عَلَى فَقْرِ الْآخِرَةِ، وَلِيَكُونَ الصَّائِمُ خَاشِعًا ذَلِيلًا مُسْتَكِينًا، مَأْجُورًا مُحْتَسِبًا عَارِفًا، صَابِرًا عَلَى مَا أَصَابَهُ مِنَ الْجُوعِ وَالْعَطَشِ؛ فَيَسْتَوْجِبَ الثَّوَابَ مَعَ مَا فِيهِ مِنَ الْإِمْسَاكِ عَنِ الشَّهَوَاتِ، وَلِيَكُونَ ذَلِكَ وَاعِظًا لَهُمْ فِي الْعَاجِلِ، وَرَائِضًا لَهُمْ عَلَى أَدَاءِ مَا كَلَّفَهُمْ، وَذَلِيلًا لَهُمْ فِي الْأَجْرِ، وَلِيَعْرِفُوا شِدَّةَ مَبْلَغِ ذَلِكَ عَلَى أَهْلِ الْفَقْرِ وَالْمَسْكِنَةِ فِي الدُّنْيَا فَيُؤَدُّوا إِلَيْهِمْ مَا فَرَضَ اللَّهُ لَهُمْ فِي أَمْوَالِهِمْ. (١)

عنه عليه السلام فِي عِلَّةِ الصَّوْمِ: اِمْتَحَنَهُمْ بِضَرْبِ مِنَ الطَّاعَةِ كَيْمَا يَنَالُوا بِهَا عِنْدَهُ الدَّرَجَاتِ؛ لِيَعْرِفَهُمْ فَضْلَ مَا أَنْعَمَ عَلَيْهِمْ مِنْ لَدَيْهِ الْمَاءِ وَطِيبِ الْخُبْزِ، وَإِذَا عَطَشُوا يَوْمَ صَوْمِهِمْ ذَكَرُوا يَوْمَ الْعَطَشِ الْأَكْبَرِ فِي الْآخِرَةِ، وَزَادَهُمْ ذَلِكَ رَغْبَةً (٢) فِي الطَّاعَةِ. (٣)

الكافي عن حمزه بن محمّد: كَتَبْتُ إِلَى أَبِي مُحَمَّدٍ [الْعَسْكَرِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ]: لِمَ فَرَضَ اللَّهُ الصَّوْمَ؟ فَوَرَدَ الْجَوَابُ: «لِيَجِدَ الْغَنِيُّ مَضَضَ الْجُوعِ فَيَحِنَّ عَلَى الْفَقِيرِ». (٤)

- ١- عِلَلُ الشَّرَائِعِ: ٩ / ٢٧٠، عِيُونُ أَخْبَارِ الرِّضَا عَلَيْهِ السَّلَامُ: ٢ / ١١٦ / ١ وَفِيهِ «الانكسار» بدل «الإمساك» و«الآجل» بدل «الأجر» وكلاهما عن الفضل بن شاذان، بحار الأنوار: ٦ / ٧٩ / ١ وج ٩٦ / ٣٦٩ / ٥١.
- ٢- فِي الْمَصْدَرِ: «رَقِبَهُ»، وَمَا أَثْبَتَاهُ مِنْ بَحَارِ الْأَنْوَارِ.
- ٣- الْمَنَاقِبُ لِابْنِ شَهْرَآشُوبَ: ٤ / ٣٥٥، بحار الأنوار: ٦ / ١١٣ / ٦.
- ٤- الْكَافِي: ٤ / ١٨١ / ٦، كِتَابُ مَنْ لَا يَحْضُرُهُ الْفَقِيهَ: ٢ / ٧٣ / ١٧٦٨، الْأَمَالِيُّ لِلصَّدُوقِ: ٩٧ / ٧٥ وَفِيهِمَا «مَسَّ الْجُوعُ فَيُؤَمِّنُ عَلَى الْفَقِيرِ».

امام رضا علیه السلام در مجموعه ای که فضل بن شاذان از سخنان ایشان درباره حکمت واجبات ، گرد آورده است : پس اگر گفته شود : «چرا مأمور به روزه شدنند؟» ، گفته می شود : تا رنج گرسنگی و تشنگی را بشناسند و نشانی بر نیاز آخرت بیابند و تا روزه دار ، خاشع ، فروتن ، شکسته ، پاداش یافته ، امیدوار به اجر الهی و عارف گردد و بر گرسنگی و تشنگی ای که به او می رسد ، شکیبیا شود تا شایسته پاداش گردد ، به علاوه خودداری از بر آوردن خواسته های نفس ، و برای این که روزه ، در دنیا مایه پند آنان شود و سبب تمرین آنان بر انجام دادن تکلیف های خدا و راهنمای آنان در پاداش گردد و تا بدانند که چه سختی هایی بر فقیران و بینوایان در دنیا می گذرد؛ پس آنچه را خداوند برای فقیران در اموال آنان واجب ساخته ، به آنان پردازند .

امام رضا علیه السلام درباره حکمت روزه : خداوند ، از آن رو بندگان را با انواع طاعت ها آزموده است که نزد خداوند به درجاتی برسند ، تا ارزش آنچه را خداوند از لذت آب و گوارایی نان ، روزی آنان ساخته است ، دریابند و هر گاه در روز روزه داری خود تشنه شوند ، به یاد روز تشنگی بزرگ در قیامت بیفتند و این ، مایه رغبت بیشتر آنان در طاعت گردد .

الکافی به نقل از حمزه بن محمد : به امام عسکری علیه السلام نوشتم : چرا خداوند ، روزه را واجب ساخته است؟ چنین جواب آمد : «تا ثروتمند ، سختی گرسنگی را دریابد و بر نیازمند ، دلسوزی کند» .

١ / ٣ أفضل الصيام رسول الله صلى الله عليه وآله جعل الله ... قُرَّةَ عَيْنِي فِي الصَّلَاةِ وَالصَّوْمِ . (١)

عنه صلى الله عليه وآله قال حبيبي جبرئيل: إِنَّ مَثَلَ هَذَا الدِّينِ كَمَثَلِ شَجَرَةٍ ثَابِتَةٍ ؛ الإِيمَانُ أَصْلُهَا ، وَالصَّلَاةُ عُرْوَةُهَا ، وَالزَّكَاةُ مَاؤُهَا ، وَالصَّوْمُ سَعْفُهَا . (٢)

الإمام الصادق عليه السلام: ثَلَاثَةٌ مِنْ رَوْحِ اللَّهِ : التَّهَجُّدُ فِي اللَّيْلِ بِالصَّلَاةِ ، وَ لِقَاءُ الإِخْوَانِ ، وَالصَّوْمُ . (٣)

لقمان عليه السلام في مَوْعِظَتِهِ لِابْنِهِ : يَا بُنَيَّ ، السَّفِينَةُ إِيْمَانٌ ، وَشِرَاعُهَا التَّوَكُّلُ ، وَسِكِّانُهَا الصَّبْرُ ، وَمَجَاذِيْفُهَا الصَّوْمُ وَالصَّلَاةُ وَالزَّكَاةُ . (٤)

١ / ٤ الصَّوْمُ لِلَّهِ رَسُوْلُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ : «الصَّوْمُ لِي ، وَأَنَا أَجْزَى بِهِ» . (٥)

١- مكارم الأخلاق : ١ / ٨٣ / ١٤١ ، بحار الأنوار : ١٦ / ٢٤٩ .

٢- علل الشرايع : ٢٤٩ / ٥ عن أنس ، بحار الأنوار : ٦ / ١٠٩ / ٢ وج ٦٨ / ٣٨٠ / ٣٠ وانظر جامع الأخبار : ١٠٨ / ١٩١ والفردوس : ٤ / ١٤٥ / ٦٤٤٧ .

٣- دعائم الإسلام : ١ / ٢٦٩ ، الأمل للطوسي : ١٧٢ / ٢٩١ عن بحر السقاء وفيه «إفطار الصائم» بدل «الصوم» ، بحار الأنوار : ٩٦ / ٢٥٧ / ٤١ .

٤- الاختصاص : ٣٣٦ عن الأوزاعي ، بحار الأنوار : ١٣ / ٤٢٧ / ٢٢ نقلًا عن جعفر بن الحسين المؤمن القمي في كتابه النوادر .

٥- تهذيب الأحكام : ٤ / ١٥٢ / ٤٢٠ عن الفضيل بن يسار عن الإمام الباقر عليه السلام ، كتاب من لا يحضره الفقيه : ٢ / ٧٥ /

١٧٧٣ ، الكافي : ٤ / ٦٣ / ٦ عن أبي الصباح عن الإمام الصادق عليه السلام وفيه «عليه» بدل «به» ؛ صحيح البخاري : ٦ / ٢٧٢٣ /

٧٠٥٤ وص ٢٧٤١ / ٧١٠٠ ، مسند ابن حنبل : ٣ / ١٦ / ٧١٩٩ كلَّها عن أبي هريره وص ١٣ / ٧١٧٧ ، صحيح مسلم : ٢ / ٨٠٧ /

١٦٥ ، السنن الكبرى : ٤ / ٤٥٤ / ٨٣٣٣ ، مسند أبي يعلى : ١ / ٤٦٩ / ١٠٠١ كلَّها عن أبي هريره وأبي سعيد الخدري ، سنن

النسائي : ٤ / ١٥٩ عن الإمام علي عليه السلام .

۱ / ۳ فضیلت روزه

۱ / ۴ روزه برای خداست

۱ / ۳ فضیلت روزه پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : خداوند ، فروغ دیدگانم را در نماز و روزه قرار داده است .

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : حبیب من جبرئیل گفت : «مَثَلُ این دین ، همچون «مَثَلُ درختی ثابت و استوار است . ریشه اش ایمان است و رگ هایش نماز . آب آن ، زکات است و شاخ و برگش ، روزه» .

امام صادق علیه السلام : سه چیز از رحمت خداست : شب زنده داری و نماز گزاری در شب ، دیدار با برادران ، و روزه گرفتن .

لقمان علیه السلام در موعظه خویش به پسرش : فرزندم! ایمان ، کشتی است . بادبان آن ، توکل است ؛ سُکَّان آن ، صبر است ؛ و تیرک های بادبان آن ، نماز و روزه و زکات اند .

۱ / ۴ روزه برای خداست پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : خداوند فرموده است : «روزه ، برای من است و خودم پاداش آن را می دهم» .

عنه صلى الله عليه وآله: كُلُّ عَمَلِ ابْنِ آدَمَ يُضَاعَفُ؛ الْحَسَنَةُ عَشْرُ أَمْثَالِهَا إِلَى سَبْعِمِئَةٍ ضِعْفٍ، قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: «إِلَّا الصَّوْمَ فَإِنَّهُ لِي، وَأَنَا أَجْزِيهِ، يَدْعُ شَهْوَتَهُ وَطَعَامَهُ مِنْ أَجْلِي». (١)

عنه صلى الله عليه وآله: يَقُولُ اللَّهُ تَعَالَى: «كُلُّ عَمَلِ ابْنِ آدَمَ لَهُ؛ فَالْحَسَنَةُ بِعَشْرِ أَمْثَالِهَا إِلَى سَبْعِمِئَةٍ ضِعْفٍ، إِلَّا الصَّيَامَ هُوَ لِي وَأَنَا أَجْزِي بِهِ، إِنَّهُ يَتْرُكُ الطَّعَامَ وَشَهْوَتَهُ مِنْ أَجْلِي، وَيَتْرُكُ الشَّرَابَ وَشَهْوَتَهُ مِنْ أَجْلِي؛ فَهُوَ لِي وَأَنَا أَجْزِي بِهِ». (٢)

عنه صلى الله عليه وآله: تَبَارَكَ وَتَعَالَى قَالَ اللَّهُ: «كُلُّ عَمَلِ ابْنِ آدَمَ هُوَ لَهُ غَيْرَ الصَّيَامِ؛ هُوَ لِي، وَأَنَا أَجْزِي بِهِ». وَالصَّيَامُ جُنَّةٌ الْعَبْدِ الْمُؤْمِنِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ كَمَا يَقِي أَحَدَكُمْ سِلَاحُهُ فِي الدُّنْيَا. وَلِخُلُوفِ فَمِ الصَّائِمِ أَطْيَبُ عِنْدَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ مِنْ رِيحِ الْمِسْكِ. وَالصَّائِمُ يَفْرَحُ بِفَرَحَتَيْنِ: حِينَ يُفْطِرُ فَيَطْعَمُ وَيَشْرَبُ، وَحِينَ يَلْقَانِي فَأَدْخِلُهُ الْجَنَّةَ». (٣)

عنه صلى الله عليه وآله: عَلَيْكَ بِالصَّوْمِ؛ فَإِنَّهُ مَحْضٌ. (٤)

الإمام علي عليه السلام في الحكم المنسوبة إليه: الصَّوْمُ عِبَادَةٌ بَيْنَ الْعَبْدِ وَخَالِقِهِ، لَا يَطَّلِعُ عَلَيْهَا غَيْرُهُ، وَكَذَلِكَ لَا يُجَازِي عَنْهَا غَيْرُهُ. (٥)

وانظر: ص ٩٦، ح ٩٦ و ٩٧.

١- صحيح مسلم: ٢ / ٨٠٧ / ١٦٤، سنن الترمذی: ٣ / ١٣٦ / ٧٦٤ نحوه، سنن ابن ماجه: ٢ / ١٢٥٦ / ٣٨٢٣ وليس فيهما «يدع شهوته وطعامه من أجلی»، سنن النسائی: ٤ / ١٦٢، مسند ابن حنبل: ٣ / ٥١٨ / ١٠١٧٩ وفيه «شرابه» بدل «شهوته»، السنن الكبرى: ٤ / ٤٥٤ / ٨٣٣٢؛ فضائل الأشهر الثلاثة: ١٤٣ / ١٥٦ كلها عن أبي هريره، معاني الأخبار: ٤٠٩ / ٩١ عن أنس وكلاهما نحوه.

٢- سنن الدارمی: ١ / ٤٥١ / ١٧١٩، مسند أبي يعلى: ٥ / ٣٥٨ / ٥٩٢١ كلاهما عن أبي هريره، مسند ابن حنبل: ٣ / ٦٩ / ٧٤٩٧ عن عبد الله عن أبيه وكلاهما نحوه.

٣- الخصال: ٤٥ / ٤٢، فضائل الأشهر الثلاثة: ١٣٤ / ١٤٢ وزاد فيه «من النار» قبل «يوم القيامة» وكلاهما عن ابن عباس، روضه الواعظين: ٣٨٣.

٤- كنز العمال: ٨ / ٤٥٠ / ٢٣٦٠٩ نقلاً عن شعب الإيمان عن عثمان بن مظعون.

٥- شرح نهج البلاغه: ٢٠ / ٢٩٦ / ٣٨٥.

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: هر کار آدمی زاده، چند برابر می شود. کار نیک، ده برابر تا هفتصد برابر می شود. خداوند فرموده است: «مگر روزه، که برای من است و خودم پاداش آن را می دهم، [که روزه دار،] خواسته دل و خوراکش را به خاطر من وا می گذارد».

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: خداوند می فرماید: «هر کار آدمی زاده، برای خود اوست. کار نیک ده برابر تا هفتصد برابر می شود، مگر روزه داری، که آن برای من است و خودم پاداش آن را می دهم. روزه دار، غذا و علاقه به آن را به خاطر من ترک می کند و نوشیدنی و علاقه به آن را به خاطر من رها می نماید. پس، آن برای من است و خودم، پاداش آن را می دهم».

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: خدای متعال فرموده است: «هر کار آدمی زاده برای خود اوست، مگر روزه داری، که برای من است و من خودم پاداش آن را می دهم. روزه، سپر بنده مؤمن در روز قیامت است، همان گونه که در دنیا هر یک از شما را سلاحش حفاظت می کند. بوی ناخوش دهان روزه دار نزد خدا از بوی مشک، خوش بوتر است. روزه دار، دو بار خوش حال می شود: هنگامی که افطار می کند و می خورد و می نوشد و آن گاه که مرا دیدار می کند. پس، او را وارد بهشت می کنم».

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: بر تو باد روزه، که عبادتی ناب است!

امام علی علیه السلام در حکمت های منسوب به ایشان: روزه، عبادتی میان بنده و آفریدگار اوست. کسی جز آفریدگار، از آن آگاه نمی شود و کسی جز پروردگار، پاداش آن را نمی دهد.

ر. ک: ص ۹۷ (حدیث ۹۶ و ۹۷).

سخنی در شرح حدیث: «روزه، برای من است»

اشاره

سخنی در شرح حدیث: «روزه، برای من است» ابو حامد غزالی در شرح این حدیث، گفته است: این که روزه برای خداست و این شرافت را یافته که به خداوند، نسبت داده شود (هر چند همه عبادات، برای اوست، همچنان که کعبه این شرف را یافته که خانه او باشد، در حالی که همه زمین برای اوست) دو معنا دارد: نخست، این که: روزه، پرهیز و ترک است و عملی پنهان است و در آن، کاری نیست که دیده شود. به خلاف همه عبادت‌ها که در معرض دید مردم انجام می‌شوند، روزه، عبادتی است که جز خدا آن را نمی‌داند؛ چرا که کماری است باطنی که همان صبر است. دوم، این که: روزه، سرکوبی دشمن خداست؛ چون ابزار شیطان ملعون، شهوت‌ها هستند و شهوات با خوردن و آشامیدن، نیرو می‌یابند. از این رو، پیامبر صلی الله علیه و آله فرموده است:

إِنَّ الشَّيْطَانَ لَيَجْرِي مِنَ ابْنِ آدَمَ مَجْرَى الدَّمِّ؛ فَضَيِّقُوا مَجَارِيَهُ بِالْجُوعِ؛ (۱)

شیطان، همچون خون، در وجود آدمی جاری می‌شود، پس

۱- برای آگاهی از منابع حدیث ر. ک: ص ۷۸، پاورقی ۲.

گذرگاه های او را با گرسنگی ، تنگ کنید ... .

از آن جا که بخصوص روزه ، سرکوبی شیطان و بستن و تنگ ساختن گذرگاه های اوست ، شایسته است که ویژه خدا گردد؛ زیرا سرکوبی دشمن خدا ، یاری نمودن خداست ، و یاری رسانی خداوند به بنده اش ، در پی یاری کردن بنده به خداست. خداوند فرموده است : «إِنْ تَنْصُرُوا اللَّهَ يَنْصُرْكُمْ وَيُثَبِّتْ أَقْدَامَكُمْ» ؛ (۱) اگر خدا را یاری کنید ، خدا یاری تان می کند و گام هایتان را استوار می سازد . پس شروع تلاش ، از بنده است و پاداش دادن به هدایت ، از خدا . از این رو فرموده است : «وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا» ؛ (۲) و آنان که در راه ما جهاد کنند ، ما راه های خود را به آنان نشان می دهیم . و فرموده است : «إِنَّ اللَّهَ لَا يَغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّىٰ يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ» ؛ (۳) خداوند ، سرنوشت یک ملت را عوض نمی کند ، تا وضع خودشان را تغییر دهند . این تغییر ، با شکستن شهوات انجام پذیر است ؛ چون شهوت ها ، چراگاه های شیاطین اند و تا وقتی سرسبز باشند ، رفت و آمد آنها بریده نمی شود و تا در رفت و آمدند ، جلال خداوند بر بنده آشکار نمی شود و بنده از دیدار خدا محروم می ماند . پیامبر خدا صلی الله علیه و آله فرمود :

۱- . محمد ، آیه ۷ .

۲- . عنكبوت ، آیه ۶۹ .

۳- . رعد ، آیه ۱۱ .

لَوْلَا أَنَّ الشَّيَاطِينَ يَحُومُونَ عَلَى قُلُوبِ بَنِي آدَمَ ، لَنُظِرُوا إِلَى مَلَكُوتِ السَّمَاءِ ؛

اگر نبود این که شیاطین ، دور و بر دل های آدمی زادگان می چرخند ، آدمیان به ملکوت آسمان می نگریستند . (۱)

از این رو ، روزه در عبادت و سپر ایمنی گشته است . در کتاب النهایه ابن اثیر آمده است : مردم ، در تأویل این حدیث و این که : «چرا خداوند ، روزه و پاداش آن را مخصوص خود ساخته است ، هر چند همه عبادت ها و پاداش آنها ، از سوی خدا و بر عهده اوست؟» ، بسیار گفته اند . آنان در این باره وجوهی را ذکر کرده اند که محور همه آنها ، این است که : روزه ، رازی میان خدا و بنده است و کسی جز او ، از آن آگاه نمی شود . پس بنده ، روزه دار واقعی نمی شود ، مگر آن که در اطاعت ، اخلاص داشته باشد . گرچه همان طور است که گفته اند ، ولی عبادات دیگری هم هستند که در پنهان بودن ، مثل روزه اند ، مانند : نماز بی وضو و نماز در جامه نجس و این گونه اعمال پنهانی که همراه با عبادات اند و جز خدا و نمازگزار ، آنها را نمی داند . بهترین چیزی که در تأویل این حدیث شنیده ام ، این است که : همه عبادت هایی که بندگان با انجام دادن آنها به خداوند ، تقرب می جویند (مانند : نماز ، حج ، صدقه ، اعتکاف ، دعا ، نیایش ، قربانی و انواع عبادت های دیگر) ، مشرکان نیز با همانها خداهای خویش و آنچه را شریک خدا قرار داده بودند ، پرستیده اند؛ اما هرگز شنیده نشده است که گروهی از مشرکان و پیروان مذاهب در دوران های پیشین ، معبودهای خود را با «روزه» پرستیده باشند و بدین وسیله به آنها تقرب جسته باشند .

روزه ، به عنوان عبادت ، تنها از سوی ادیان آسمانی ، شناخته شده است . از این رو ، خداوند فرموده است : «روزه ، برای من است و خودم پاداش آن را می دهم» ، یعنی : در آن ، کسی شریک من نگشته است و با آن جز من ، پرستش نشده است . پس در این هنگام ، خودم پاداش آن را بر عهده می گیرم و به کسی دیگر ، چه فرشتگان مقرب و چه غیر آنان ، وا نمی گذارم ؛ تا اندازه ای که به من اختصاص یابد . (۱) اما آنچه اخیرا در تفسیر این حدیث رایج شده که حدیث مذکور چنین قرائت می شود : «الصَّوْمُ لِي وَ أَنَا أُجْزَى بِهِ ؛ روزه برای من است و من یعنی خداوند متعال جزا داده می شوم به آن» ، تا آن جا که ما جستجو کردیم ، هیچ یک از حدیث شناسان گذشته ، آن را چنین قرائت نکرده و از آن ، چنین معنایی نفهمیده است .

ص: ۱۰۹

شناخت میهمانی خدا.

١ / ٥٥ قِيمَةُ الصَّائِمِ الْكِتَابُ «التَّلَّاءُ يُؤْنَعُونَ الْعَبْدُونَ الْحَمْدُونَ السَّلَّاءُ حُونَ الرَّكْعُونَ السَّجْدُونَ الْأَمْرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَ النَّاهُونَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَ الْحَفِظُونَ لِحُدُودِ اللَّهِ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ» . (١)

« إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَ الْمُسْلِمَاتِ وَ الْمُؤْمِنِينَ وَ الْمُؤْمِنَاتِ وَ الْقَنَاتِ وَ الصَّادِقِينَ وَ الصَّادِقَاتِ وَ الصَّابِرِينَ وَ الصَّابِرَاتِ وَ الْخَشِيعِينَ وَ الْخَشِيعَاتِ وَ الْمُتَصَدِّقِينَ وَ الْمُتَصَدِّقَاتِ وَ الصَّلَّاءِ عَمِينَ وَ الصَّلَّاءِ عَمَاتِ وَ الْحَفِظِينَ فُرُوجَهُمْ وَ الْحَفِظَاتِ وَ الذَّكِرِينَ اللَّهَ كَثِيرًا وَ الذَّكِرَاتِ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ مَغْفِرَةً وَ أَجْرًا عَظِيمًا » . (٢)

الحديث رسول الله صلى الله عليه و آله حظوظ في قوله تعالى : « التَّائِبُونَ الْعَابِدُونَ الْحَامِدُونَ السَّائِحُونَ » : السَّائِحُونَ وَهُمْ الصَّائِمُونَ (٣) . (٤)

عنه صلى الله عليه و آله : إِنَّ لِلَّهِ مَا تَدَّ عَلَىهَا مَا لَا - عَيْنٌ رَأَتْ ، وَلَا - أُذُنٌ سَمِعَتْ ، وَلَا - حَظَرَ عَلَى قَلْبٍ بَشَرٍ ، لَا - يَقَعِدُ عَلَيْهَا إِلَّا الصَّائِمُونَ . (٥)

عنه صلى الله عليه و آله : نَوْمُ الصَّائِمِ عِبَادَةٌ ، وَنَفْسُهُ تَسْبِيحٌ . (٦)

١- التوبة : ١١٢ .

٢- الأحزاب : ٣٥ .

٣- فى الحديث : «سباحه هذه الأُمَّه الصيام» ، قيل للصائم : سائح ؛ لأنَّ العذى يسبح فى الأرض متعبد يسبح ولا زاد له ولا ماء، فحين يجد يطعم . والصائم يمضى نهاره لا يأكل ولا يشرب شيئاً فشبته به (النهاية : ٢/٤٣٣) .

٤- الكافى : ١ / ١٥ / ٥ ، تهذيب الأحكام : ٦ / ١٣٠ / ٢٢٤ كلاهما عن أبى عمرو الزبيرى عن الإمام الصادق عليه السلام ، بحار الأنوار : ٦٩ / ٣٥٦ ؛ المستدرک على الصحيحين : ٢ / ٣٦٥ / ٣٢٨٨ ، شعب الإيمان : ٣ / ٢٩٣ / ٣٥٧٨ كلاهما عن أبى هريره ، كنز العمال : ٢ / ٧ / ٢٩٠٤ .

٥- المعجم الأوسط : ٩ / ١٧٠ / ٩٤٤٣ عن أنس ، كنز العمال : ٨ / ٤٥٢ / ٢٣٦٢٠ .

٦- ثواب الأعمال : ٧٥ / ٢ عن السكونى عن الإمام الصادق عن آباءه عليهم السلام ، قرب الإسناد : ٩٥ / ٣٢٤ عن الإمام الصادق عن أبيه عليهما السلام عنه صلى الله عليه و آله ، الجعفریات : ٥٨ عن الإمام الكاظم عن آباءه عليهم السلام عنه صلى الله عليه و آله ، دعائم الإسلام : ١ / ٢٧٠ ، الكافى : ٤ / ٦٤ / ١٢ ، تهذيب الأحكام : ٤ / ١٩٠ / ٥٤٠ كلاهما عن مسعده بن صدقه عن الإمام الصادق عليه السلام ؛ حليه الأولياء : ٥ / ٨٣ عن ابن مسعود ، الفردوس : ٢ / ١٢٤ / ٢٦٤٥ عن أسامه بن زيد .

۱ / ۵ ارزش روزه دار

۱ / ۵ ارزش روزه دار قرآن [مؤمنان] توبه کنندگان ، پرستشگران ، ستایشگران ، سیاحتگران (روزه داران) (۱)، رکوع کنندگان ، سجده کنندگان ، امر به معروف و نهی از منکر کنندگان و نگهبانان حدود الهی اند و مؤمنان را بشارت بده». .

«همانا خداوند برای مردان و زنان مسلمان و مؤمن ، پرستشگر ، راستگو ، صابر ، خاشع ، صدقه دهنده ، روزه دار ، پاک دامن ، و مردان و زنانی که خدا را بسیار یاد می کنند ، آمرزش و پاداشی بزرگ فراهم ساخته است» .

حدیث پیامبر خدا صلی الله علیه و آله درباره آیه : «مؤمنان» توبه کنندگان ، پرستشگران ، ستایشگران ، سیاحتگران ... اند : سیاحتگران ، همان روزه داران اند . (۲)

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : خداوند ، سفره ای دارد که بر آن نعمتی است که نه چشمی دیده ، نه گوشی شنیده و نه بر دل بشری گذشته است . بر سر این سفره ، جز روزه داران نخواهند نشست .

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : خواب روزه دار ، عبادت است و نفس او ، تسبیح است .

۱- درباره این معنا ، ر . ک : حدیث ۱۱۴ .

۲- در حدیث است : «سیاحت این امت ، روزه است» . این که به روزه دار ، «گردشگر» گفته شده ، به خاطر شباهتی است که میانشان وجود دارد؛ زیرا کسی که در زمین سیاحت می کند ، عبادت پیشه ای است که بی توشه و آب می گردد و هر گاه چیزی بیابد ، می خورد . روزه دار هم روزش را بدون خوردن و نوشیدن می گذراند .

عنه صلى الله عليه وآله : تَوَمُّ الصَّائِمِ عِبَادَةً ، وَصَمْتَهُ تَسْبِيحًا ، وَعَمَلَهُ مُضَاعَفًا ، وَدُعَاؤُهُ مُسْتَجَابٌ ، وَذَنْبُهُ مَغْفُورٌ . (١)

عنه صلى الله عليه وآله : إِنَّ الصَّائِمَ لَا يَجْرَى عَلَيْهِ الْقَلَمُ حَتَّى يُفِطَرَ ، مَا لَمْ يَأْتِ بِشَيْءٍ يَنْقُضُ . (٢)

عنه صلى الله عليه وآله : يَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ : « ... لِلصَّائِمِ فَرَحَتَانِ : فَرَحَةٌ حِينَ يُفِطِرُ ، وَفَرَحَةٌ حِينَ يَلْقَى رَبَّهُ » . (٣)

عنه صلى الله عليه وآله : لِلصَّائِمِ فَرَحَتَانِ : فَرَحَةٌ عِنْدَ فِطْرِهِ ، وَفَرَحَةٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ، يُنَادِي الْمُنَادَى : « أَيْنَ الظَّامِئَةُ أَكْبَادُهُمْ؟ وَعِزَّتِي ، لَأُرْوِيَنَّهُمُ الْيَوْمَ » . (٤)

عنه صلى الله عليه وآله : وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ ، لَخُلُوفٌ فَمِ الصَّائِمِ أَطْيَبُ عِنْدَ اللَّهِ تَعَالَى مِنْ رِيحِ الْمِسْكِ . (٥)

عنه صلى الله عليه وآله : أَمُرُّكُمْ بِالصِّيَامِ ؛ فَإِنَّ مَثَلَ ذَلِكَ كَمَثَلِ رَجُلٍ فِي عَصَابِهِ مَعَهُ صَيْرَةٌ فِيهَا مِسْكٌ ، فَكُلُّهُمْ يَعْجَبُ أَوْ يُعْجِبُهُ رِيحُهَا ، وَإِنَّ رِيحَ الصَّائِمِ أَطْيَبُ عِنْدَ اللَّهِ مِنْ رِيحِ الْمِسْكِ . (٦)

١- شُعب الإيمان : ٣ / ٤١٥ / ٣٩٣٧ وح ٣٩٣٩ وليس فيه «وذنبه مغفور» ، الفردوس : ٤ / ٢٤٨ / ٦٧٣٤ وفيه «نفسه» بدل «صمته» وكلها عن عبد الله بن أبي أوفى وج ٢/٣٩٧/٣٧٦١ عن ابن عمر نحوه ؛ كتاب من لا- يحضره الفقيه : ٢ / ٧٦ / ١٧٨٣ ، ثواب الأعمال : ٧٥ / ٣ عن الحسين بن أحمد عن أبيه ، الدعوات : ٢٧ / ٤٥ ، عدّه الداعي : ١١٧ كلها عن الإمام الصادق عليه السلام وفيها «متقبل» بدل «مضاعف» وليس فيها «وذنبه مغفور» .

٢- فضائل الأشهر الثلاثة : ٥٥ / ٣٣ وص ١١٦ / ١١١ كلاهما عن سليمان المروزي عن الإمام الرضا عليه السلام والأخير من دون إسناده إليه صلى الله عليه وآله وفيه «فينقض صومه» .

٣- صحيح البخارى : ٦/٢٧٢٣/٧٠٥٤ وج ٢/٦٧٣/١٨٠٥ نحوه ، صحيح مسلم : ٢ / ١٦٤ / ٨٠٧ ، سنن ابن ماجه : ١ / ٥٢٥ / ١٦٣٨ كلها عن أبي هريره ؛ الكافي : ٤ / ٦٥ / ١٥ ، فضائل الأشهر الثلاثة : ١٢٠ / ١٢٠ كلاهما عن أبي الصباح الكناني ، كتاب من لا يحضره الفقيه : ٢/٧٦/١٧٨٠ كلها عن الإمام الصادق عليه السلام من دون إسناده إليه صلى الله عليه وآله .

٤- مسند زيد : ٢٠٣ عن الإمام زين العابدين عن أبيه عن جدّه عليهم السلام .

٥- صحيح البخارى : ٢ / ٦٧٠ / ١٧٩٥ وج ٥ / ٢٢١٥ / ٥٥٨٣ ، صحيح مسلم : ٢ / ٨٠٧ / ١٦٤ ، سنن الترمذى : ٣ / ١٣٦ / ٧٦٤ ، سنن ابن ماجه : ١ / ٥٢٥ / ١٦٣٨ كلها عن أبي هريره ؛ كتاب من لا يحضره الفقيه : ٢ / ٧٥ / ١٧٧٣ ، الخصال : ٤٥ / ٤٢ عن ابن عباس .

٦- سنن الترمذى : ٥ / ١٤٨ / ٢٨٦٣ ، مسند ابن حنبل : ٦ / ٩٠ / ١٧١٧٠ وص ٢٣٩ / ١٧٨١٥ وفيهما «كلهم يجد ريح المسك» ، صحيح ابن حبان : ١٤ / ١٢٥ / ٦٢٣٣ ، المستدرک على الصحيحين : ١ / ٥٨٣ / ١٥٣٤ كلاهما نحوه وكلها عن الحارث الأشعري .

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : خواب روزه دار ، عبادت است ؛ سکوتش تسبیح است ؛ عملش دو برابر است ؛ دعایش مستجاب است و گنااهش آمرزیده است .

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : بر روزه دار ، قلم [ثبت گناهان] جاری نمی شود (۱) تا آن که افطار کند ، [البته] تا وقتی که آنچه روزه را باطل می کند ، انجام نداده باشد .

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : خداوند می فرماید : «... روزه دار ، دو خوش حالی دارد : یکی خوش حالی او ، هنگامی که افطار می کند ؛ و دیگری خوش حالی او هنگامی که با پروردگارش دیدار می نماید» .

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : روزه دار ، دو خوش حالی دارد : خوش حالی او به هنگام افطارش ، و خوش حالی او در روز قیامت ، [آن گاه] که منادی ندا می دهد : «کجایند صاحبان جگرهای سوخته و تشنه؟ به عزتم سوگند ، امروز سیرابشان می کنم» .

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : سوگند به آن که جانم در دست اوست ، بوی ناخوش دهان روزه دار نزد خدای متعال ، خوش بوتر از بوی مُشک است .

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : شما را به روزه داری فرمان می دهم . مثل روزه ، مثل مردی است که در میان گروهی است و با خود ، کیسه ای مُشک دارد . همه خرسندند که [یا خود ،] مُشک دارند و یا بوی خوش مُشک ، آنان را خرسند می کند . بوی روزه دار ، نزد خدا از بوی مُشک ، خوش بوتر است .

۱- بی تردید ، این حدیث و امثال آن ، مجوز ارتکاب گناه نیستند و مقصود ، آن است که روزه ، مانع از انجام دادن گناهان می گردد و در نتیجه گناهی در پرونده روزه دار ، ثبت نمی شود .

عنه صلى الله عليه وآله: ثلاثُ دَعَوَاتٍ مُسْتَجَابَاتٌ: دَعْوَةُ الصَّائِمِ ، وَدَعْوَةُ الْمُسَافِرِ ، وَدَعْوَةُ الْمَظْلُومِ . (١)

عنه صلى الله عليه وآله: أوليَاءُ اللَّهِ عَلَيْهِمُ الْعِنَاءُ ، مَسْحَبُهُ أَلْوَانُهُمْ مِنَ الشَّهْرِ ، وَمُنْحَبِيَّتُهُ أَصْلَابُهُمْ مِنَ الْقِيَامِ ، قَدْ لَصِقَتْ بِطُونُهُمْ بِظُهُورِهِمْ مِنْ طَوْلِ الصَّيَامِ . (٢)

عنه صلى الله عليه وآله: مَنْ عَرَفَ اللَّهَ وَعَظَّمَهُ ؛ مَنَعَ فَاهُ مِنَ الْكَلَامِ ، وَبَطَنَهُ مِنَ الطَّعَامِ ، وَعَفَا نَفْسَهُ بِالصَّيَامِ وَالْقِيَامِ . (٣)

عنه صلى الله عليه وآله: مَا مِنْ يَوْمٍ إِلَّا وَمَلَكٌ يُنَادِي فِي الْمَقَابِرِ: مَنْ تَغْبِطُونَ؟ فَيَقُولُونَ: أَهْلَ الْمَسَاجِدِ ؛ يُصَيِّمُونَ وَلَا نَقْدِرُ ، وَيَصُومُونَ وَلَا نَقْدِرُ . (٤)

الإمام عليّ عليه السلام: لَوْ دَافَعْتَ نَوْمَكَ يَا غَافِلًا بِالْقِيَامِ ، وَقَطَعْتَ يَوْمَكَ بِالصَّيَامِ ، وَاقْتَصِرْتَ عَلَى الْقَلِيلِ مِنَ لَعَقِ الطَّعَامِ ، وَأَحْيَيْتَ مُجْتَهِدًا لَيْلَكَ بِالْقِيَامِ ؛ كُنْتَ أَحْرَى أَنْ تَنَالَ أَشْرَفَ الْمَقَامِ . (٥)

١- فضائل الأشهر الثلاثة: ١٤٣ / ١٥٧ عن أبي هريره .

٢- التحصين لابن فهد: ٢٢ / ٣٩ عن سعيد بن زيد بن عمرو بن نفيل .

٣- الكافي: ٢ / ٢٣٧ / ٢٥ عن عيسى النهري عن الإمام الصادق عليه السلام ، الأمالى للصدوق: ٣٨٠ / ٤٨٢ عن عيسى النهري عن الإمام الصادق عن آبائه عليهم السلام صلى الله عليه وآله ، مشكاة الأنوار: ١٢٢ / ٢٨٨ و ص ٢٢١ / ٦١٥ عن الإمام الصادق عليه السلام عنه صلى الله عليه وآله ، روضه الواعظين: ٣٢٠ و ص ٤٧٤ وفيها «عنى» بدل «عفا» ، بحار الأنوار: ٦٩ / ٢٨٨ / ٢٣ .

٤- مستدرک الوسائل: ٣ / ٣٦٣ / ٣٧٨٦ نقلاً عن القطب الراوندى فى لبّ اللباب .

٥- البلد الأمين: ٣١٨ ، المصباح للكفعمى: ٤٩٧ وفيه «لو دافعت يومك يا غافلاً بالصيام» وكلاهما عن الإمام العسكرى عن آبائه عليهم السلام ، بحار الأنوار: ٩٤ / ١٠٩ / ١٤ .

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله :سه دعا ، مستجاب است : دعای روزه دار ، دعای مسافر و دعای ستم دیده .

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله :بر [بدن های] اولیای خدا آثار رنج است : از شب بیداری ، رنگ پریده اند ؛ از نماز ، خمیده قامت اند ؛ و به سبب روزه داری درازمدت ، شکم هایشان به پشتشان چسبیده است .

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله :هر کس خدا را بشناسد و عظمتش را دریابد ، دهانش را از سخن و شکمش را از غذا ، نگه می دارد و با روزه و نماز ، خویشتن داری می کند .

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله :هیچ روزی نیست ، مگر آن که فرشته ای در گورستان ها ندا می دهد : «به حال چه کسی رشک می برید؟» . می گویند : به حال مسجدیان . آنان نماز می خوانند ؛ ولی ما نمی توانیم ، و روزه می گیرند ؛ ولی ما نمی توانیم .

امام علی علیه السلام :ای غافل! اگر با نماز ، خوابت را کنار بزنی و با روزه روزت را سپری کنی و به خوراکی اندک بسنده کنی و شب خودت را تلاشگرانه با نماز زنده بداری ، سزاوار آنی که به برترین جایگاه ، دست یابی .

الإمام الباقر عليه السلام: إِنَّ الْمُؤْمِنَ إِذَا قَامَ لَيْلَهُ ثُمَّ أَصْبَحَ صَائِمًا نَهَارَهُ لَمْ يُكْتَبْ عَلَيْهِ ذَنْبٌ ، وَلَمْ يَخْطُ خُطْوَةً إِلَّا كَتَبَ اللَّهُ لَهُ بِهَا حَسَنَةً ، وَلَمْ يَتَكَلَّمْ بِكَلِمَةٍ خَيْرٍ إِلَّا كَتَبَ اللَّهُ لَهُ بِهَا حَسَنَةً ، وَإِنْ مَاتَ فِي نَهَارِهِ صُعِدَ بِرُوحِهِ إِلَى عَلِّيِّينَ ، وَإِنْ عَاشَ حَتَّى يُفِطِرَ كَتَبَهُ اللَّهُ مِنَ الْأَوَائِينَ . (١)

عنه عليه السلام: إِنَّ لِلَّهِ تَعَالَى مَلَائِكَةً مُوَكَّلِينَ بِالصَّائِمِينَ ، يَسْتَغْفِرُونَ لَهُمْ فِي كُلِّ يَوْمٍ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ إِلَى آخِرِهِ ، وَيُنَادُونَ الصَّائِمِينَ كُلَّ لَيْلَةٍ عِنْدَ إِفْطَارِهِمْ : «أَبِشِّرُوا عِبَادَ اللَّهِ ! فَقَدْ جُعْتُمْ قَلِيلًا وَسَتَشَبَعُونَ كَثِيرًا ، بَوْرِكْتُمْ وَبَوْرِكَ فِيكُمْ» . حَتَّى إِذَا كَانَ آخِرُ لَيْلَةٍ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ نَادَى : «أَبِشِّرُوا عِبَادَ اللَّهِ ! غُفِرَ لَكُمْ ذُنُوبُكُمْ ، وَقَبِلَ تَوْبَتُكُمْ ، فَانظُرُوا كَيْفَ تَكُونُونَ فِيمَا تَسْتَأْنِفُونَ» . (٢)

الإمام الصادق عليه السلام: خُلُوفِ فَمِ الصَّائِمِ أَفْضَلُ عِنْدَ اللَّهِ مِنْ رَائِحَةِ الْمِسْكِ . (٣)

عنه عليه السلام: أَوْحَى اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ إِلَى مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ : «مَا يَمْنَعُكَ مِنْ مُنَاجَاتِي؟» فَقَالَ : يَا رَبِّ ، أُجْلِكَ عَنِ الْمُنَاجَاةِ لِخُلُوفِ فَمِ الصَّائِمِ . فَأَوْحَى اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ إِلَيْهِ : «يَا مُوسَى ، لَخُلُوفِ فَمِ الصَّائِمِ أَطْيَبُ عِنْدِي مِنْ رِيحِ الْمِسْكِ» . (٤)

عنه عليه السلام: مَنْ صَامَ لِلَّهِ عَزَّ وَجَلَّ يَوْمًا فِي شِدَّةِ الْحَرِّ فَأَصَابَهُ ظَمًا ، وَكَلَّ اللَّهُ بِهِ أَلْفَ مَلَكٍ يَمْسَحُونَ وَجْهَهُ وَيُبَشِّرُونَهُ ، حَتَّى إِذَا أَفْطَرَ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ لَهُ : «مَا أَطْيَبَ رِيحَكَ وَرَوْحَكَ ! مَلَائِكَتِي ، اشْهَدُوا أَنِّي قَدْ غَفَرْتُ لَهُ» . (٥)

١- المقنعه : ٣٧٥ عن محمد بن مسلم وص ٣٠٥ .

٢- فضائل الأشهر الثلاثة : ٧٢ / ٥٢ ، الأمالي للصدوق : ١٠٨ / ٨١ كلاهما عن محمد بن مسلم ، روضه الواعظين : ٣٧٢ ، بحار الأنوار : ٩٦ / ٣٦١ / ٢٨ .

٣- ثواب الأعمال : ٧٥ / ٤ عن عبد الله بن سنان ، بحار الأنوار : ٩٦ / ٢٥٣ / ٢٢ .

٤- الكافي : ٤ / ٦٤ / ١٣ ، فضائل الأشهر الثلاثة : ١٢١ / ١٢٢ كلاهما عن ابن أبي عمير عن بعض أصحابنا ، كتاب من لا يحضره الفقيه : ٢ / ٧٦ / ١٧٧٩ ، بحار الأنوار : ١٣ / ٣٤٥ / ٣١ .

٥- الكافي : ٨ / ٦٤ / ٤ وص ٦٥ / ١٧ ، ثواب الأعمال : ٧٦ / ١ ، الأمالي للصدوق : ٩٣٥ / ٦٨٣ ، فضائل الأشهر الثلاثة : ١١٩ / ١٢٠ كلها عن يونس بن ظبيان ، كتاب من لا يحضره الفقيه : ١٧٨١ / ٧٦ / ٢ ، بحار الأنوار : ٩٦ / ٢٤٧ / ٥ .

امام باقر علیه السلام: مؤمن ، چون شب را به عبادت برخیزد و روز را روزه بدارد ، برایش گناهی نوشته نمی شود و هیچ گامی بر نمی دارد ، مگر آن که خداوند برای او حسنه ای می نویسد ، و هیچ سخن نیکی نمی گوید ، مگر آن که خداوند برای او حسنه ای می نویسد ، و اگر همان روز بمیرد ، روحش را به والاترین درجات بالا می برند ، و اگر زنده بماند تا آن که افطار کند ، خداوند او را در میان توبه گران می نویسد .

امام باقر علیه السلام: خدای متعال ، فرشتگانی را بر روزه داران ، گماشته است که در هر روز از ماه رمضان تا پایان آن برای آنان استغفار می کنند و هر شب ، هنگام افطار روزه داران ، به آنان خطاب می کنند: «بشارت باد بر شما ، ای بندگان خدا! اندکی گرسنه شدید و بسیار ، سیر خواهید شد . برکت یافتید و مایه برکت گشتید» ، تا آخرین شب ماه رمضان شود . [پس] ندا می دهد: «مژده باد شما را ، ای بندگان خدا! گناهانتان آمرزیده و توبه تان پذیرفته شد . پس بنگرید در اعمالی که آغاز می کنید ، چگونه اید» .

امام صادق علیه السلام: بوی ناخوش دهان روزه دار ، نزد خداوند ، برتر از بوی مُشک است .

امام صادق علیه السلام: خداوند به موسی علیه السلام وحی کرد: «چه چیز مانع مناجات تو با من است؟» . گفت: پروردگارا! از این رو که بوی دهان روزه دار ، ناخوش است ، از مناجات با تو سر باز می زنم . خداوند به او وحی کرد: «ای موسی! بوی ناخوش دهان روزه دار نزد من ، خوش تر از بوی مُشک است» .

امام صادق علیه السلام: کسی که در گرمای سخت ، روزی را برای خدا روزه بدارد و تشنه شود ، خداوند ، هزار فرشته را بر او می گمارد که چهره اش را لمس می کنند و بشارتش می دهند ، تا آن گاه که افطار کند ، که خداوند به او می فرماید: «چه خوش است بوی تو و نشاط تو! فرشتگان من! گواه باشید که او را آمرزیدم» .

عنه عليه السلام: إِذَا رَأَى الصَّائِمُ قَوْمًا يَأْكُلُونَ أَوْ رَجُلًا يَأْكُلُ ، سَبَّحَتْ (١) كُلُّ شَعْرَةٍ مِنْهُ (٢) . (٣)

سعد السعود في ما نَقَلَهُ مِنَ الزُّبُورِ :مَعَشَرَ الصُّوَامِ ، بَشَّرَ الصَّائِمِينَ بِمَرْتَبَةِ الْفَائِزِينَ . (٤)

١ / ٤٦ دُعَاءُ الْمَلَائِكَةِ لِلصَّائِمِ الْإِمَامِ الصَّادِقِ عَنْ آبَائِهِ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ: إِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ قَالَ: «إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ وَكَلَّ مَلَائِكَتَهُ بِالْدُّعَاءِ لِلصَّائِمِينَ». وَقَالَ: «أَخْبَرَنِي جِبْرِئِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ رَبِّهِ أَنَّهُ قَالَ: مَا أَمَرْتُ مَلَائِكَتِي بِالْدُّعَاءِ لِأَحَدٍ مِنْ خَلْقِي إِلَّا اسْتَجَبْتُ لَهُمْ فِيهِ». (٥)

رسول الله صلى الله عليه وآله: ما من صائمٍ يحضُرُ قوماً يطعمونَ إلا سبَّحتُ له أعضاؤه، وكانت صِلاه الملائكة عليه، وكانت صلاتهم استغفاراً. (٦)

١- في المصدر: «سجّت» وهو تصحيف، والصحيح ما أثبتناه كما في فضائل الأشهر الثلاثة.

٢- لعل المراد منه أنه يعطى ثواب ذلك، أو أن شهوته للطعام لما أثرت في جميع بدنه وأثيب بقدر ذلك فكأنه سبحت جميع أعضائه (مرآة العقول: ١٦ / ٢٠٤).

٣- الكافي: ٤ / ٦٥ / ١٦، فضائل الأشهر الثلاثة: ١١٩ / ١١٨ كلاهما عن السمان الأرمني.

٤- سعد السعود: ٥٠، بحار الأنوار: ٧٧ / ٤٠ / ٨.

٥- الكافي: ٤ / ٦٤ / ١١، فضائل الأشهر الثلاثة: ١٢١ / ١٢٣، المحاسن: ١ / ١٤٩ / ٢١٤ كلها عن مسعده، كتاب من لا يحضره الفقيه: ٢ / ٧٦ / ١٧٧٨، المقنعه: ٣٠٤، بحار الأنوار: ٩٦ / ٢٥٣ / ٢٦.

٦- كتاب من لا يحضره الفقيه: ٢ / ٨٧ / ١٨٠٥، ثواب الأعمال: ١ / ٧٧، الأمل للصدوق: ٦٨٣ / ٩٣٦ كلاهما عن السكوني عن الإمام الصادق عليه السلام عنه صلى الله عليه وآله، بحار الأنوار: ٩٦ / ٢٤٧ / ٤.

۱ / ۶ دعای فرشتگان برای روزه دار

امام صادق علیه السلام: هر گاه روزه دار، گروهی را ببیند که غذا می خورند، یا مردی را ببیند که غذا می خورد، هر موی او خدا را تسبیح می گوید (۱).

سعد السعود از جمله آنچه از سخن خداوند در زبور نقل کرده است: روزه داران را مژده باد به درجه رستگاران!

۱ / ۶ دعای فرشتگان برای روزه دار امام صادق علیه السلام به نقل از پدرانیش علیهم السلام: پیامبر خدا فرمود: «خداوند، فرشتگان خود را برای دعا به روزه داران، گماشته است» و فرمود: «جبرئیل از طرف خداوند، مرا خبر داد که خداوند فرمود: هرگز فرشتگانم را مأمور دعا برای هیچ یک از بندگانم نکردم، مگر آن که دعایشان را درباره او مستجاب ساختم».

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: هیچ روزه داری در میان گروهی که غذا می خورند، حاضر نمی شود، مگر آن که اعضایش تسبیح می گویند و درود فرشتگان بر او خواهد بود. درود فرشتگان، همان استغفار است.

۱- شاید مراد، این باشد که ثواب آن به او داده می شود، یا چون میل به غذا در همه بدن او تأثیر می گذارد، به همان اندازه به او ثواب داده می شود، گویا همه اعضایش تسبیح خدا گفته اند.

عنه صلى الله عليه وآله: إِنَّ الرَّجُلَ الصَّائِمَ إِذَا جَالَسَ الْقَوْمَ وَهُمْ (١) يَطْعَمُونَ ، صَلَّى عَلَيْهِ الْمَلَائِكَةُ حَتَّى يُفِطَرَ الصَّائِمَ . (٢)

سنن ابن ماجه عن أم عماره: أَتَانَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ فَقَرَّبْنَا إِلَيْهِ طَعَامًا ، فَكَانَ بَعْضُ مَنْ عِنْدَهُ صَائِمًا ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ : «الصَّائِمُ إِذَا أَكَلَ عِنْدَهُ الطَّعَامُ صَلَّى عَلَيْهِ الْمَلَائِكَةُ» . (٣)

سنن ابن ماجه عن بريده: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ لِبِلَالٍ : «الْغَدَاءُ يَا بِلَالُ!» فَقَالَ : إِنِّي صَائِمٌ . قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ : «نَأْكُلُ أَرْزَاقَنَا وَفَضْلُ رِزْقِ بِلَالٍ فِي الْجَنَّةِ . أَشَعَرْتَ يَا بِلَالُ أَنَّ الصَّائِمَ تُسَبِّحُ عِظَامُهُ وَتَسْتَغْفِرُ لَهُ الْمَلَائِكَةُ مَا أَكَلَ عِنْدَهُ؟» . (٤)

الإمام الصادق عليه السلام: إِنَّ الصَّائِمَ مِنْكُمْ لَيَرْتَعُ فِي رِيَاضِ الْجَنَّةِ ، تَدْعُو لَهُ الْمَلَائِكَةُ حَتَّى يُفِطَرَ . (٥)

عنه عليه السلام: مَنْ كَتَمَ صَوْمَهُ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ لِمَلَائِكَتِهِ : «عَبْدِي اسْتَجَارَ مِنْ عِيَاذِي فَأَجِيرُوهُ» . وَوَكَّلَ اللَّهُ تَعَالَى مَلَائِكَتَهُ بِالْدُّعَاءِ لِلصَّائِمِينَ ، وَلَمْ يَأْمُرْهُمْ بِالْدُّعَاءِ لِأَحَدٍ إِلَّا اسْتَجَابَ لَهُمْ فِيهِ . (٦)

١- في المصدر: «وهو» ، والصحيح ما أثبتناه كما في مجمع الزوائد : ٣ / ٤٥٨ / ٥٢٢٥ .

٢- المعجم الأوسط : ٦ / ٢٧٥ / ٦٣٩٩ عن ابن عباس .

٣- سنن ابن ماجه : ١ / ٥٥٦ / ١٧٤٨ ، مسند ابن حنبل : ١٠ / ٤١٣ / ٢٧٥٤٣ وح ٢٧٥٤٢ وص ٣٠٠ / ٢٧١٢٧ ، سنن الترمذى : ٣ / ١٥٣ / ٧٨٥ ، السنن الكبرى : ٤ / ٥٠٣ / ٨٥١٣ والأربعة الأخيره نحوه .

٤- سنن ابن ماجه : ١ / ٥٥٦ / ١٧٤٩ ، شعب الإيمان : ٣ / ٢٩٧ / ٣٥٨٦ ، تاريخ دمشق : ٥٤ / ١١٠ / ١١٣٨٨ وح ١٠ / ٤٦٢ / ٢٦٦٢ عن سليمان بن بريده .

٥- الكافي : ٨ / ٣٦٦ / ٥٥٦ ، المقنعه : ٣٧٤ كلاهما عن أبي حمزه الثمالى وص ٣٠٥ ، روضه الواعظين : ٣٨٣ ، بحار الأنوار : ٢٧ / ١٣٢ / ١٢٣ .

٦- الكافي : ٤ / ٦٤ / ١٠ ، تهذيب الأحكام : ٤ / ١٩٠ / ٥٣٩ وفيه «كث» بدل «كتم» وكلاهما عن السكونى ، بحار الأنوار : ٥٩ / ٤٤ / ١٩٠ .

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: روزه دار، وقتی با گروهی که می خورند، همنشین شود، فرشتگان بر او درود می فرستند، تا آن که افطار کند.

سنن ابن ماجه به نقل از اُمّ عماره: پیامبر خدا پیش ما آمد. غذایی نزد او آوردیم. بعضی از همراهانش روزه بودند. پیامبر خدا فرمود: «هر گاه نزد روزه دار غذا خورده شود، فرشتگان بر او درود می فرستند».

سنن ابن ماجه به نقل از بُرَیْدَه: پیامبر خدا به بلال فرمود: «ای بلال! صبحانه بخور». گفت: روزه ام. پیامبر خدا فرمود: «ما روزی خود را می خوریم و اضافی روزی بلال، در بهشت است. ای بلال! آیا می دانی تا وقتی که نزد یک روزه دار غذا خورده می شود، استخوان هایش تسبیح می گویند و فرشتگان برای او استغفار می کنند؟».

امام صادق علیه السلام: روزه دار از شما، در گلستان های بهشت، بهره مند می شود. فرشتگان برای او دعا می کنند، تا آن که افطار کند.

امام صادق علیه السلام: هر کس روزه خود را پنهان دارد، خداوند به فرشتگانش می فرماید: «بنده من از آتش، پناه جست. پس پناهِش دهید». و خداوند متعال، فرشتگان خود را می گمارد تا برای روزه داران دعا کنند. و خداوند، هرگز آنان را مأمور دعا برای هیچ کس نکرده، مگر آن که دعایشان را درباره او پذیرفته است.

الإمام الرضا عليه السلام: إِنَّ لِلَّهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى مَلَائِكَةً مُوَكَّلِينَ بِالصَّائِمِينَ وَالصَّائِمَاتِ ، يَمَسِّحُونَ لَهُمْ بِأَجْنِحَتِهِمْ ، وَيُسْقِطُونَ عَنْهُمْ ذُنُوبَهُمْ . وَإِنَّ لِلَّهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى مَلَائِكَةً قَدْ وَكَّلَهُمْ بِالِاسْتِغْفَارِ لِلصَّائِمِينَ وَالصَّائِمَاتِ ، لَا يَعْلَمُ عَدَدَهُمْ إِلَّا اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ . (١)

وانظر: ص ١١٦ ، ح ١٢٩ .

١ / ٧ بركات ضيافه الله التتويالكتاب « يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ » (٢)

١- فضائل الأشهر الثلاثة : ١٠٤ / ٩٢ عن الحسن بن علي بن فضال .

٢- البقره : ١٨٣ .

۱ / ۷ برکات میهمانی خدا

اشاره

الف تقوا

امام رضا علیه السلام: خداوند متعال، فرشتگانی دارد که بر مردان و زنان روزه دار، گماشته شده اند و بال های خویش را بر آنان می کشند و گناهانشان را فرو می ریزند. خداوند متعال، فرشتگانی دارد که آنان را گماشته تا برای مردان و زنان روزه دار، استغفار کنند. شمار آنان را کسی جز خدا نمی داند.

ر. ک: ص ۱۱۷، ح ۱۲۹

۱ / ۷ برکات میهمانی خدا الف تقوا قرآن «ای کسانی که ایمان آورده اید! روزه بر شما نوشته (واجب) شده است، آن گونه که بر کسانی که پیش از شما بودند، نوشته شده بود. باشد که پروا کنید!». ۱.

الحديث رسول الله صلى الله عليه وآله: الصَّيَامُ جُنَّةٌ . (١)

عنه صلى الله عليه وآله: الصَّوْمُ جُنَّةٌ مِنَ النَّارِ . (٢)

عنه صلى الله عليه وآله: الصَّيَامُ جُنَّةٌ وَحِصْنٌ حَصِينٌ مِنَ النَّارِ . (٣)

معاني الأخبار عن أنس عن رسول الله صلى الله عليه وآله: «الصَّوْمُ جُنَّةٌ يَعْنِي حِجَابٌ مِنَ النَّارِ» . وَإِنَّمَا قَالَ ذَلِكَ؛ لِأَنَّ الصَّوْمَ نُسْكٌ بَاطِنٌ لَيْسَ فِيهِ نَزْعُهُ شَيْطَانٍ وَلَا مُرَاءَاهُ إِنْسَانٍ . ٤

رسول الله صلى الله عليه وآله: إِنَّمَا الصَّيَامُ جُنَّةٌ يَسْتَجِنُّ بِهَا الْعَبْدُ مِنَ النَّارِ . (٤)

١- صحيح البخارى: ١٧٩٥/٢٦٧٠ وص ١٨٠٥/٦٧٣ وج ٥٤٧/٢٧٢٣/٦، صحيح مسلم: ١٦٢/٨٠٦/٢، سنن أبي داود: ٢٣٦٣/٣٠٧، الموطأ: ٥٧/٣١٠/١، سنن النسائي: ١٦٦/٤ و١٦٧، السنن الكبرى: ٨٣٠٩/٤٤٨/٤، كلها عن أبي هريره . تهذيب الأحكام: ٢/٢٤٢/٩٥٨ عن سليمان بن خالد عن الإمام الصادق عليه السلام عنه صلى الله عليه وآله .

٢- الكافي: ٢/١٩/٥ وج ٤/٦٢/١، تهذيب الأحكام: ٤/١٥١/٤١٨، فضائل الأشهر الثلاثة: ١١٩/١١٧، تفسير العياشي: ١/١٩١/١٠٩، كلها عن زراره عن الإمام الباقر عليه السلام، كتاب من لا يحضره الفقيه: ٢/٧٤/١٧٧١؛ سنن الترمذى: ٣/١٣٦/٧٦٤ عن أبي هريره، سنن ابن ماجه: ١/٥٢٥/١٦٣٩ عن عثمان بن أبي العاص، مسند أبي يعلى: ٤/٥/٣٦٤٤ عن أنس .

٣- مسند ابن حنبل: ٣/٣٦٧/٩٢٣٦، شعب الإيمان: ٣/٢٨٩/٣٥٧١ كلاهما عن أبي هريره وح ٣٥٧٠ عن جابر وفيه «الصيام جُنَّةٌ حصينه من النار»، كنز العمال: ٨/٤٤٣/٢٣٥٦٥ .

٤- مسند ابن حنبل: ٥/٢١٣/١٥٢٦٤ عن جابر، المعجم الكبير: ٩/٥٨/٨٣٨٦ عن عثمان بن أبي العاص، شعب الإيمان: ٣/٢٨٩/٣٥٧٠ عن جابر عنه صلى الله عليه وآله عز وجل وفيه «يجتن» بدل «يستجن»، كنز العمال: ٨/٤٥٢/٢٣٦١٨ .

حدیث پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : روزه ، سپر است .

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : روزه ، سپری نگه دارنده از آتش است .

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : روزه ، سپر است و دژی استوار و نگه دارنده از آتش است .

معانی الأخبار به نقل از انس : پیامبر خدا فرمود : «روزه ، سپر یعنی حجاب و باز دارنده از آتش است» . (۱)

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : همانا روزه ، سپری است که بنده با آن ، خود را از آتش ، حفظ می کند .

۱- . پیامبر صلی الله علیه و آله این را از آن جهت فرمود که روزه ، عبادتی باطنی است و لغزش شیطانی یا ریا (نشان دادن به دیگران) در آن نیست (معانی الأخبار : ۴۰۸) . در مصباح الشریعه است که پیامبر خدا فرمود : «روزه ، سپر است» ؛ یعنی ، پوششی است که او را از آفات دنیا و عذاب آخرت ، نگه می دارد .

عنه صلى الله عليه و آله :الصَّوْمُ جُنَّةٌ مَا لَمْ يَخْرِقْهَا . (١)

عنه صلى الله عليه و آله :إِنَّ الصَّيَامَ جُنَّةٌ مِنَ النَّارِ وَمِنْ بَوَائِقِ الدَّهْرِ . (٢)

عنه صلى الله عليه و آله : تَبَارَكَ وَتَعَالَى قَالَ اللَّهُ : ... الصَّيَامُ جُنَّةٌ الْعَبْدِ الْمُؤْمِنِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ، كَمَا يَقَى أَحَدَكُمْ سِتْلَاحُهُ فِي الدُّنْيَا .

(٣)

الإمام عليّ عليه السلام :إِنَّ أَفْضَلَ مَا تَوَسَّلَ بِهِ الْمُتَوَسِّلُونَ إِلَى اللَّهِ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى الْإِيمَانُ بِهِ وَبِرَسُولِهِ ... وَصَوْمُ شَهْرِ رَمَضَانَ فَإِنَّهُ جُنَّةٌ مِنَ الْعِقَابِ . (٤)

الإمام الصادق عليه السلام لِعَلِيِّ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ :أَلَا أُخْبِرُكَ بِأَبْوَابِ الْخَيْرِ؟ الصَّوْمُ جُنَّةٌ مِنَ النَّارِ . (٥)

ب ذَهَابُ الْأَشْرِ وَالشَّبَقِ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ عَلَيْهِمُ الصَّوْمُ ؛ فَإِنَّهُ مَحْسَمَةٌ لِلْعَرِقِ ، مُذْهَبٌ لِلْأَشْرِ . (٦)

عنه صلى الله عليه و آله : يَا مَعْشَرَ الشَّبَابِ ، عَلَيْكُمْ بِالْبَاهِ ، فَإِنْ لَمْ تَسْتَطِعُوا فَعَلَيْكُمْ بِالصَّيَامِ ؛ فَإِنَّهُ وَجَاؤُهُ . (٧)

١- .سنن النسائي : ٤ / ١٦٧ و ١٦٨ ، سنن الدارمي : ١ / ٤٤١ / ١٦٨٣ ، مسند ابن حنبل : ١ / ٤١٤ / ١٦٩٠ وص ٤١٧ / ١٧٠٠ ، المستدرک علی الصحیحین : ٣ / ٢٩٧ / ٥١٥٣ ، السنن الکبری : ٤ / ٤٥٠ / ٨٣١٤ وج ٩ / ٢٨٨ / ١٨٥٦٦ کلها عن أبي عبيده الجراح ؛ نثر الدرّ : ١ / ٢٣١ .

٢- .الجامع الصغير : ٢ / ١٠٣ / ٥٠٥٩ ، كنز العمال : ٨ / ٤٤٩ / ٢٣٦٠٣ كلاهما نقلًا عن ابن النجار عن أبي مليكة .

٣- .الخصال : ٤٥ / ٤٢ ، فضائل الأشهر الثلاثة : ١٣٤ / ١٤٢ وزاد فيه «من النار» قبل «يوم القيامة» وكلاهما عن ابن عباس ، روضه الواعظين : ٣٨٣ .

٤- .نهج البلاغه : الخطبه ١١٠ .

٥- .تهذيب الأحكام : ٤ / ١٥٢ / ٤١٩ ، الكافي : ٤ / ٦٢ / ٣ وفيه «إن الصوم جنة» بدل «الصوم جنة من النار» ، من لا يحضره الفقيه : ٢ / ٧٥ / ١٧٧٥ ، فضائل الأشهر الثلاثة : ١٢٢ / ١٢٦ وليس فيه «من النار» ، المحاسن : ١ / ٤٥٠ / ١٠٣٨ ، بحار الأنوار : ٩٦ / ٢٥٦ / ٣٥ .

٦- .الزهد لابن المبارك : ٣٩٢ / ١١١٢ ، كنز العمال : ٨ / ٤٥٠ / ٢٣٦١٠ نقلًا عن أبي نعيم في الطبّ وكلاهما عن شدّاد بن عبد الله ؛ نثر الدرّ : ١ / ٢٠٨ .

٧- .الكافي : ٢ / ٤١٨٠ / ٤ عن عبد الله بن بكير عن بعض أصحابنا عن أحدهما عليهما السلام ، السرائر : ٢ / ٥١٨ عن ابن مسعود نحوه ؛ سنن النسائي : ٤ / ١٦٩ ، مسند ابن حنبل : ٢ / ١٤ / ٣٥٩٢ وص ١٠٨ / ٤٠٢٣ وص ١١١ / ٤٠٣٥ وص ١٢٦ / ٤١١٢ ، السنن الكبرى : ٤ / ٤٨٩ / ٨٤٥٣ وزادوا فيها «فإنه أغض للبصر وأحصن للفرج» بعد «عليكم بالباه» وكلها عن عبد الله .

ب کاستن از سرمستی و غریزه جنسی

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: روزه، سپری نگه دارنده است، تا وقتی که بنده آن را پاره نکند. (۱)

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: روزه، سپری نگه دارنده از آتش و مصیبت های روزگار است.

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: خداوند متعال فرموده است: «... روزه، سپر نگه دارنده بنده مؤمن از آتش در روز قیامت است، همان گونه که در دنیا هر یک از شما را سلاحش حفظ می کند».

امام علی علیه السلام: برترین وسیله ای که خداجویان به آن توسل جسته اند، ایمان به خدا و پیامبر او... و روزه ماه رمضان است؛ چرا که آن، نگه دارنده از عقاب است.

امام صادق علیه السلام خطاب به علی بن عبد العزیز: آیا تو را خبر ندهم به درهای نیکی؟ روزه، سپری نگه دارنده از آتش است.

ب کاستن از سرمستی و غریزه جنسی پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: روزه بگیرید؛ چرا که نیروی شهوت را می کاهد و سرمستی را می برد.

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: ای گروه جوانان! ازدواج و آمیزش کنید. اگر نتوانستید، روزه بگیرید؛ چرا که نیروی جنسی را می کاهد.

۱- سید رضی، پس از نقل روایت، می گوید: «این، استعاره است و پیامبر صلی الله علیه و آله روزه را که روزه دار را از عذاب ها و عقاب های سخت حفظ می کند، آن گاه که یت خود را برای روزه، خالص و اندرون خود را شایسته سازد به سپر، تشبیه کرده است و کسی را که خود را با روزه از لغزش ها و سخنان ناروا و کارهای زشت نگه می دارد، همچون کسی دانسته که خود را با آن سپر (پوشش) حفاظت می کند. نیز کسی را که خویش را با پیروی از هوای نفس و تباهی نابود می سازد، همانند کسی دانسته که آن سپر را دریده و خود را از هیچ زخم و آسیبی مصون نداشته است. این، از بهترین و دل نشین ترین تمثیل ها و تشبیه هاست» (المجازات النبویة: ۳۴۱).

المعجم الكبير: عَنْ قُدَامَةَ بْنِ مَظْعُونٍ عَنْ أَخِيهِ عُمَانَ بْنِ مَظْعُونٍ أَنَّهُ قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنِّي رَجُلٌ تَشُقُّ عَلَيَّ هَذِهِ الْعُرْبَةُ فِي الْمَغَازِي، فَتَأْذُنُ لِي فِي الْإِخْتِصَاءِ فَأَخْتَصِي؟ قَالَ: «لا، وَلَكِنْ عَلَيْكَ يَا بَنَ مَظْعُونٍ بِالصِّيَامِ؛ فَإِنَّهُ مَجْفَرَةٌ». (١)

مسند ابن حنبل عن عبد الله بن عمرو: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِذْنٌ لِي أَنْ أَخْتَصِيَ! فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: «إِخْتِصَاءُ أُمَّتِي الصِّيَامُ وَالْقِيَامُ». (٢)

مسند ابن حنبل عن جابر: جَاءَ شَابٌّ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ فَقَالَ: أَتَأْذُنُ لِي فِي الْإِخْتِصَاءِ؟ فَقَالَ: «صُمْ وَسَلِّ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ». (٣)

المعجم الكبير عن ابن عباس: شَكَى رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ الْعُزُوبَةَ، فَقَالَ: أَلَا أَخْتَصِي؟ فَقَالَ: «لا، لَيْسَ مِنَّا مَنْ خَصِيَ أَوْ اخْتَصِيَ، وَلَكِنْ صُمْ وَوَفِّرْ شَعْرَ جَسَدِكَ». (٤)

-
- ١- المعجم الكبير: ٩ / ٣٨ / ٨٣٢٠، شعب الإيمان: ٣ / ٣٠٠ / ٣٥٩٥ وفيه «الخصي» بدل «مجفروه»، كنز العمال: ٨ / ٤٥٦ / ٢٣٦٣٤.
  - ٢- مسند ابن حنبل: ٢ / ٥٨٢ / ٦٦٢٣، الزهد لابن المبارك: ٣٩١ / ١١٠٦ عن سعد بن مسعود وليس فيه «والقيام»، كنز العمال: ٨ / ٤٤٩ / ٢٣٥٩٨ وانظر الطبقات الكبرى: ٣ / ٣٩٤ ومجمع البيان: ٢ / ٤٩٠ والمجازات النبوية: ٨٥ / ٥٣.
  - ٣- مسند ابن حنبل: ٥ / ١٧٦ / ١٥٠٤٠ وص ١٨٦ / ١٥١٠٧، الزهد لابن المبارك: ٣٩١ / ١١٠٧.
  - ٤- المعجم الكبير: ١١ / ١١٦ / ١١٣٠٤، كنز العمال: ١٦ / ٢٧٣ / ٤٤٤١٦ وص ٤٨٣ / ٤٥٥٦٩.

المعجم الكبير به نقل از قُدامه بن مَطْعون ، از برادرش عثمان بن مَطْعون : ای پیامبر خدا! من مردی هستم که در جنگ ها ، بی همسری بر من سخت می آید . آیا اجازه می دهی که خود را اخته کنم؟ فرمود : «نه ؛ لیکن ای پسر مطعون! روزه بگیر ، که نیروی جنسی را می کاهد» .

مسند ابن حنبل به نقل از عبد الله بن عمر : مردی خدمت پیامبر خدا آمد و گفت : ای پیامبر خدا! اجازه بده که خود را اخته کنم . پیامبر خدا فرمود : «اختگی اُمّت من ، روزه و عبادت در شب است» .

مسند ابن حنبل به نقل از جابر : جوانی نزد پیامبر خدا آمد و گفت : آیا اجازه می دهی که خود را اخته کنم؟ فرمود : «روزه بگیر و از فضل خداوند بخواه» .

المعجم الكبير به نقل از ابن عباس : مردی به پیامبر خدا از بی همسری شکایت کرد و گفت : آیا خود را اخته نکنم؟ فرمود : «نه . کسی که خود را اخته کند ، از ما نیست؛ لیکن روزه بگیر و موهای بدنت را بلند کن» .

الكافي عن محمد بن يحيى رفعه: جاء إلى النبي صلى الله عليه وآله رجل فقال: يا رسول الله، ليس عندي طول فأنكح النساء، فأليك أشكو العزويته! فقال: «وَفَرَّ شَعْرَ جَسَدِكَ وَأِدِمِ الصِّيَامَ». ففعل، فذهَبَ ما به من الشَّبَقِ. (١)

ج تباعد الشيطان لإمام الصادق عن آبائه عليهم السلام: إن النبي صلى الله عليه وآله قال لأصحابه: «ألا أخبركم بشيء إن أنتم فعلمتموه تباعد الشيطان منكم كما تباعد المشرق من المغرب؟» قالوا: بلى. قال: «الصَّوْمُ يُسَوِّدُ وَجْهَهُ». (٢)

فضائل الأشهر الثلاثة عن يونس بن زبيان: قلت للصَّادِقِ عليه السلام: ما الذي يُبَاعِدُ عَنَّا إبليس؟ قال: «الصَّوْمُ يُسَوِّدُ وَجْهَهُ، وَالصَّدَقَةُ تَكْسِرُ ظَهْرَهُ، وَالْحُبُّ فِي اللَّهِ وَالْمُؤَازَرَةُ عَلَى الْعَمَلِ الصَّالِحِ يَقْطَعَانِ دَابِرَهُ، وَالِاسْتِغْفَارُ يَقْطَعُ وَتِينَهُ». (٣)

د صحَّه البَدْرُ سَوَّلَ اللَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: صوموا تصحوا. (٤)

١- الكافي: ٥ / ٥٦٤ / ٣٦، عوالي اللآلي: ٣ / ٣٠٩ / ١٢٩ نحوه.

٢- الكافي: ٤ / ٦٢ / ٢، تهذيب الأحكام: ٤ / ١٩١ / ٥٤٢، فضائل الأشهر الثلاثة: ٧٥ / ٥٧، الأمالي للصدوق: ١١٧ / ١٠٢ كلها عن إسماعيل بن أبي زياد، كتاب من لا يحضره الفقيه: ٢ / ٧٥ / ١٧٧٤.

٣- فضائل الأشهر الثلاثة: ٩٢ / ٧١ / ٥٨ وص ٧٦ / ٥٨.

٤- الدعوات: ٧٦ / ١٧٩، دعائم الإسلام: ١ / ٣٤٢ عن الإمام علي عليه السلام عنه صلى الله عليه وآله، عوالي اللآلي: ١ / ٢٦٨ / ٧٠، بحار الأنوار: ٩٦ / ٢٥٥ / ٣٣؛ كنز العمال: ٨ / ٤٥٠ / ٢٣٦٠٥ نقلًا عن ابن السني وأبي نعيم في الطب عن أبي هريره.

ج دور شدن شیطان**د تن درستی**

الکافی به نقل از محمد بن یحیی: مردی خدمت پیامبر صلی الله علیه و آله آمد و عرض کرد: ای پیامبر خدا! ثروت و امکاناتی ندارم که زن بگیرم. از بی همسری، شکایت نزد تو آورده‌ام! فرمود: «موی بدن را بلند کن و پیوسته روزه بگیر». رفت و چنان کرد و نیروی شهوتش کاسته شد.

ج دور شدن شیطان امام صادق علیه السلام به نقل از پدرانش علیهم السلام: پیامبر صلی الله علیه و آله به اصحاب خویش فرمود: «آیا به شما خبر بدهم، چیزی را که اگر انجام دهید، شیطان از شما دور می‌شود، آن گونه که مشرق از مغرب دور شده است؟». گفتند: آری. فرمود: «روزه، شیطان را سیه رو می‌کند».

فضائل الأشهر الثلاثة به نقل از یونس بن ظبیان: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: چه چیزی ابلیس را از ما دور می‌سازد؟ فرمود: «روزه، چهره او را سیاه می‌کند؛ صدقه، کمرش را می‌شکند؛ دوست داشتن به خاطر خدا و یاری نمودن بر کار نیک، ریشه او را می‌کند و استغفار، رگ دلش را قطع می‌کند».

د تن درست‌پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: روزه بگیرید تا تن درست شوید.

عنه صلى الله عليه وآله: إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ أَوْحَى إِلَى نَبِيِّ مِنْ أَنْبِيَاءِ بَنِي إِسْرَائِيلَ أَنْ «أَخْبِرْ قَوْمَكَ أَنْ لَيْسَ عَبْدٌ يَصُومُ يَوْمًا ابْتِغَاءً وَجْهِي إِلَّا أَصَحَّتْ جِسْمُهُ، وَأَعْظَمْتُ أَجْرَهُ». (١)

عنه صلى الله عليه وآله: أَوْحَى اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ إِلَى عِيسَى فِي الْإِنْجِيلِ أَنْ «قُلْ لِلْمَلَائِكَةِ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ: إِنَّ مَنْ صَامَ لِمَرْضَاتِي صَحَّحْتُ لَهُ جِسْمَهُ، وَأَعْظَمْتُ لَهُ أَجْرَهُ». (٢)

الإمام عليّ عليه السلام: الصَّيَامُ أَحَدُ الصَّحَّتَيْنِ. (٣)

رسول الله صلى الله عليه وآله: لِكُلِّ شَيْءٍ زَكَاةٌ، وَزَكَاةُ الْأَبْدَانِ الصَّيَامُ. (٤)

الإمام عليّ عليه السلام فيما أوصى به الحسن عليه السلام عِنْدَ وَفَاتِهِ: عَلَيْكَ بِالصَّوْمِ؛ فَإِنَّهُ زَكَاةُ الْبَدَنِ وَجُنَّةٌ لِأَهْلِهِ. (٥)

هـ الْمُقَاوَمَةُ فِي الْمَصَائِبِ الْكِتَابُ «يَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ». (٦)

الحديث بالإمام الصادق عليه السلام فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: «وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ» (٧): الصَّبْرُ هُوَ الصَّوْمُ. (٨)

١- شعب الإيمان: ٣/١٢/٣٩٢٣ عن أبي إسحاق الهمداني عن الإمام عليّ عليه السلام، كنز العمال: ٨/٤٤٧/٢٣٥٨٧.

٢- الفردوس: ١/١٤٣/٥١٢، كنز العمال: ٨/٤٥٥/٢٣٦٣٣ نقلاً عن أبي الشيخ في الثواب وكلاهما عن أبي الدرداء.

٣- غرر الحكم: ١٦٨٣.

٤- الكافي: ٤/٦٢/٢، تهذيب الأحكام: ٤/١٩١/٥٤٢، فضائل الأشهر الثلاثة: ٧٥/٥٧ كلّها عن إسماعيل بن أبي زياد عن الإمام الصادق عن آبائه عليهم السلام، كتاب من لا يحضره الفقيه: ٢/٧٥/١٧٧٤، نهج البلاغة: الحكمة ١٣٦، المقنعة: ٣٠٤.

٥- الأمالي للمفيد: ١/٢٢٢، الأمالي للطوسي: ٨/٨ كلاهما عن الفجيع العقيلي عن الإمام الحسن عليه السلام، بحار الأنوار: ١٠/٢٤٨/٩٦.

٦- البقرة: ١٥٣.

٧- البقرة: ٤٥.

٨- تفسير العياشي: ١/٤٣/٤٠ عن عبد الله بن طلحة، بحار الأنوار: ٩٦/٢٥٤/٢٩.

ه مقاومت در مصیبت ها

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : خداوند به یکی از پیامبران بنی اسرائیل وحی کرد که : «به قوم خودت خبر بده که هیچ بنده ای به خاطر من روزه نمی گیرد ، مگر آن که تنش را سالم می سازم و پاداش او را بزرگ می دارم» .

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : خداوند متعال در انجیل به عیسی علیه السلام وحی کرد که : «به مردم بنی اسرائیل بگو : هر کس برای کسب رضای من روزه بگیرد ، بدنش را سالم می کنم و پاداشش را بزرگ می دارم» .

امام علی علیه السلام : روزه ، یکی از دو [عامل] (۱) تن درستی است .

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : هر چیزی زکاتی دارد و زکات بدن ها ، روزه گرفتن است .

امام علی علیه السلام در وصیت خویش به امام حسن علیه السلام به هنگام وفات : روزه بدار ؛ چرا که زکات بدن است و سپری نگه دارنده برای روزه داران است .

ه مقاومت در مصیبت هافرآن «ای کسانی که ایمان آورده اید! از صبر و نماز ، یاری بجوید . یقیناً خداوند ، با صابران است» .

حدیث امام صادق علیه السلام درباره آیه : «از صبر و نماز ، یاری بجوید» : صبر ، همان روزه است .

۱- یعنی روزه به تنهایی به اندازه همه عوامل دیگر تن درستی در تأمین سلامت انسان ، نقش دارد .

فضائل الأشهر الثلاثة عن سليم عمّن ذكره عن الإمام الصادق عليه السلام فى قولِ الله عز و جل : « وَ اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَ الصَّلَاةِ »
 (١) : يعنى الصَّيَامِ وَ الصَّلَاةِ . وقال عليه السلام : إذا نَزَلَتْ [ب] الرَّجُلِ النَّازِلَةُ أَوْ الشُّدَّةُ فَلْيَصُمْ ؛ فَإِنَّ اللَّهَ عز و جل يَقُولُ : « وَ اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ » يعنى الصَّيَامِ . (٢)

و الحِكْمَةُ للإمام على عليه السلام فى حديثِ المعراجِ : إِنَّ النَّبِيَّ صلى الله عليه و آله سَأَلَ رَبَّهُ سُبْحَانَهُ لَيْلَةَ المعراجِ فَقَالَ : ... يَا رَبِّ ، وما ميراثُ الصَّوْمِ؟ قَالَ : «الصَّوْمُ يورثُ الحِكْمَةَ ، وَالحِكْمَةُ تورثُ المَعْرِفَةَ ، وَالمَعْرِفَةُ تورثُ اليقينَ ؛ فَإِذَا اسْتَيْقَنَ العَبْدُ لا يُبَالَى كَيْفَ أَصْبَحَ ؛ بَعْسِرٍ أَمْ بَيْسِرٍ» . (٣)

رسول الله صلى الله عليه و آله :الْقَلْبُ يَتَحَمَّلُ الحِكْمَةَ عِنْدَ خُلُوقِ البَطْنِ ؛ الْقَلْبُ يَمُجُّ الحِكْمَةَ عِنْدَ امْتِلَاءِ البَطْنِ . (٤)

عنه صلى الله عليه و آله :إِذَا رَأَيْتُمْ أَهْلَ الجُوعِ وَالتَّفَكُّرِ فَاقْتَرَبُوا مِنْهُمْ ؛ فَإِنَّهُ تَجْرِي الحِكْمَةُ مَعَهُمْ . (٥)

عنه صلى الله عليه و آله :مَنْ أَجَاعَ بَطْنَهُ ؛ عَظَمَتْ فِكْرَتُهُ وَفِطْنَ قَلْبُهُ . (٦)

١- البقره : ٤٥ .

٢- فضائل الأشهر الثلاثة : ١٢٢ / ١٢٥ ، تفسير العياشى : ١ / ٤٣ / ٤١ عن سليمان الفراء عن أبى الحسن عليه السلام ، بحار الأنوار : ٩٦ / ٢٥٤ / ٣٠ .

٣- إرشاد القلوب : ٢٠٣ ، بحار الأنوار : ٧٧ / ٢٧ / ٦ .

٤- تنبيه الخواطر : ٢ / ١١٩ .

٥- كنز العمال : ٩ / ٣٧ / ٢٤٨١٨ نقلاً عن الحاكم فى تاريخه والديلمى عن ابن عمر .

٦- إحياء علوم الدين : ٣ / ١٢٩ ؛ المحجَّه البيضاء : ٥ / ١٥٤ .

و حکمت

فضائل الأشهر الثلاثة به نقل از سلیم ، از کسی دیگر ، از امام صادق علیه السلام درباره این کلام الهی : «از صبر و نماز ، یاری بجوئید» : «یعنی روزه و نماز» . و فرمود : «هر گاه مصیبتی بزرگ یا سختی ای بر کسی وارد شد ، روزه بگیرد ؛ چرا که خداوند می فرماید : «از صبر یاری بجوئید» ، یعنی از روزه» .

و حکمت امام علی علیه السلام در حدیث معراج : پیامبر صلی الله علیه و آله از پروردگارش در شب معراج پرسید : ... پروردگارا! رهاورد روزه چیست؟ فرمود : «روزه ، حکمت می آورد و حکمت ، معرفت می آورد و معرفت ، به یقین می رساند . پس هر گاه بنده به یقین رسید ، در این فکر نیست که چگونه صبح کرده است : با تنگ دستی یا توانگری» .

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله وقتی شکم خالی باشد ، قلب ، بار حکمت می کشد و آن گاه که پر باشد ، قلب ، حکمت را برمی گرداند و بیرون می افکند .

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله هر گاه اهل گرسنگی و اندیشه را دیدید ، به آنان نزدیک شوید ؛ چرا که حکمت ، با آنها جریان دارد .

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله هر کس شکمش را گرسنه بدارد ، فکرش بزرگ و قلبش هوشمند می شود .

زِ التَّقَرُّبِ إِلَى اللّهِ رَسولِ اللّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ لِأَسَامَةِ بْنِ زَيْدٍ : يَا أَسَامَةَ ، عَلَيْكَ بِالصَّوْمِ ؛ فَإِنَّهُ يُقَرَّبُ إِلَى اللّهِ . إِنَّهُ لَيْسَ شَيْءٌ أَحَبُّ إِلَى اللّهِ مِنْ رِيحٍ فَمِ الصَّائِمِ تَرَكَ الطَّعَامَ وَالشَّرَابَ لِلَّهِ عِزٌّ وَجَلٌّ ، فَإِنْ اسْتَطَعْتَ أَنْ يَأْتِيَكَ الْمَوْتُ وَبَطْنُكَ جَائِعٌ وَكَبِدُكَ ظَمآنٌ فَافْعَلْ ؛ فَإِنَّكَ تُدْرِكُ شَرَفَ الْمَنَازِلِ فِي الْآخِرَةِ ، وَتَجِلُّ مَعَ النَّبِيِّينَ . (١)

عنه صلى الله عليه و آله : مَنْ صَامَ شَهْرَ رَمَضانَ فِي إِنْصَاتٍ وَسُكُوتٍ ، وَكَفَّ سَمْعَهُ وَبَصَرَهُ وَفَرَجَهُ وَجَوَارِحَهُ مِنَ الْكُذِبِ وَالْحَرَامِ وَالغَيْبِ تَقَرُّبًا إِلَى اللّهِ تَعَالَى ؛ قَرَّبَهُ اللّهُ تَعَالَى حَتَّى يَمَسَّ رُكْبَتِي إِبْرَاهِيمَ الْخَلِيلِ عَلَيْهِ السَّلَامُ . (٢)

عنه صلى الله عليه و آله : أَفْضَلُكُمْ مَنْزِلَةً عِنْدَ اللّهِ تَعَالَى أَطْوَلُكُمْ جَوْعًا وَتَفَكُّرًا ؛ وَأَبْغَضُكُمْ إِلَى اللّهِ تَعَالَى كُلُّ نَوْمٍ وَأَكْوَالٍ وَشَرُوبٍ . (٣)

إِحْيَاءُ عُلُومِ الدِّينِ عَنِ عَيْسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ : أَجِيعُوا أَكْبَادَكُمْ ، وَأَعْرُوا أَجْسَادَكُمْ ؛ لَعَلَّ قُلُوبَكُمْ تَرَى اللّهُ عِزٌّ وَجَلٌّ . وَرُويَ ذَلِكَ أَيْضًا عَنِ نَبِيِّنَا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ . (٤)

حِجَابُهُ الدُّعَاءُ رَسولِ اللّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ : إِنَّ لِكُلِّ صَائِمٍ دَعْوَةً . (٥)

١- تاريخ دمشق : ٧٦ / ٨ ، بغية الباحث : ٣٤٤ / ١١٩ ؛ التحصين لابن فهد : ٣٩ / ٢٠ نحوه وكلها عن سعيد بن زيد بن عمرو بن نفيل ، دعائم الإسلام : ٢٧٠ / ١ عن الإمام الباقر عليه السلام عنه صلى الله عليه وآله وفيه صدره فقط ، بحار الأنوار : ٢٥٨ / ٩٦ / ٤١ .

٢- ثواب الأعمال : ٣٤٤ / ١ عن أبي هريره وابن عباس ، فضائل الأشهر الثلاثة : ١٣٢ / ١٣٩ ، روضه الواعظين : ٣٧٣ كلاهما عن أبي هريره ، جامع الأخبار : ٢٠٣ / ٤٩٦ ، أعلام الدين : ٤٢٤ عن ابن عباس وكلها نحوه ، بحار الأنوار : ٧٦ / ٣٧١ / ٣٠ .

٣- تنبيه الخواطر : ١٠٠ / ١ ، المحجّه البيضاء : ١٤٦ / ٥ ؛ إحياء علوم الدين : ١٢٤ / ٣ .

٤- إحياء علوم الدين : ٣ / ١٢٥ ؛ المحجّه البيضاء : ٥ / ١٤٨ ، مشكاة الأنوار : ٤٤٨ / ١٥٠٣ عن رسول الله صلى الله عليه وآله و آلهنحوه .

٥- الزهد لابن المبارك : ٤٩٤ / ١٤٠٩ ، مسند الشهاب : ٢ / ١٢٨ / ١٠٣١ كلاهما عن الحارث بن عبيده ؛ الدعوات : ٢٦ / ٤٤ عن الإمام الكاظم عليه السلام ، بحار الأنوار : ٩٦ / ٢٥٥ / ٣٣ .

ز تقرب به خدا

ح اجابت دعا

ز تقرب به خدا پیامبر خدا صلی الله علیه و آله خطاب به اُسامه بن زید: ای اسامه! روزه بگیر؛ چرا که به خدا نزدیک می سازد. هیچ چیزی نزد خدا محبوب تر از بوی دهانِ روزه داری نیست که به خاطر خدا غذا و نوشیدنی را ترک کرده است. پس اگر بتوانی زمانی که مرگ، تو را درمی یابد، شکمت گرسنه و جگرت تشنه باشد، چنان کن، که در آخرت، شرافت منزلگاه ها را درک می کنی و با پیامبران، هم خانه می شوی.

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: هر کس ماه رمضان را در گوش سپردن و سکوت، روزه بدارد و برای تقرب به خدا، گوش، چشم، غریزه جنسی و اعضایش را از دروغ و حرام و غیبت نگه دارد، خداوند، او را نزدیک می دارد، تا آن جا که زانوهای ابراهیم خلیل علیه السلام را لمس کند.

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: بامنزلت ترین شما نزد خداوند، کسی است که گرسنگی و اندیشه اش طولانی تر باشد، و منفورترین شما نزد خدا، هر پُرخواب و پُرخور و پُرنوشی است.

إحیاء علوم الدین به نقل از عیسی علیه السلام: دل هایتان را گرسنه و بدن هایتان را عریان بدارید. (۱) باشد که دل هایتان خدا را ببیند. (۲)

ح اجابت دعا پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: هر روزه داری، دعایی [مستجاب] دارد.

۱- مقصود، اجتناب از لباس هایی است که با هدف خودنمایی پوشیده می شود.

۲- این حدیث، از پیامبر ما صلی الله علیه و آله نیز روایت شده است.

عنه صلى الله عليه و آله :الصَّائِمُ لَا تَرُدُّ دَعْوَتَهُ . (١)

وانظر : ص ٢٩٤ (ما ينبغى عند الإفطار / الدعاء) .

ط الأَمْنُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ الإمام الباقر عليه السلام :لَمَّا كَلَّمَ اللَّهُ مُوسَى بْنَ عِمْرَانَ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ مُوسَى : ... إلهي ، فَمَا جَزَاءُ مَنْ صَامَ فِي بِيَاضِ النَّهَارِ يَلْتَمِسُ بِذَلِكَ رِضَاكَ؟ قَالَ : « يَا مُوسَى ، لَهُ جَنَّتِي ، وَلَهُ الْأَمَانُ مِنْ كُلِّ هَوْلٍ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ، وَالْعِتْقُ مِنَ النَّارِ » . (٢)

الإمام الهادي عليه السلام :لَمَّا كَلَّمَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ مُوسَى بْنَ عِمْرَانَ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ مُوسَى : ... إلهي ، فَمَا جَزَاءُ مَنْ صَامَ شَهْرَ رَمَضَانَ لَكَ مُحْتَسِبًا؟ قَالَ : « يَا مُوسَى ، أُقِيمُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مُقَامًا لَا يَخَافُ فِيهِ » . قَالَ : إلهي ، فَمَا جَزَاءُ مَنْ صَامَ شَهْرَ رَمَضَانَ يُرِيدُ بِهِ النَّاسَ؟ قَالَ : « يَا مُوسَى ، ثَوَابُهُ كَثُوبٌ مِنْ لَمْ يَصْمُهُ » . (٣)

ي الرَّاحَةُ يَوْمَ الْحِسَابِ رسول الله صلى الله عليه و آله :إِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ تَخْرُجُ الصُّوَامُ مِنْ قُبُورِهِمْ ، يُعْرَفُونَ بِرِيحٍ صَيَامِهِمْ ، أَفْوَاهُهُمْ أَطْيَبُ مِنْ رِيحِ الْمَسْكِ ، فَيُلْقَوْنَ بِالْمَوَائِدِ وَالْأَبَارِيقِ مُحْتَمَةً بِالْمَسْكِ ، فَيُقَالُ لَهُمْ : « كُلُوا فَقَدْ جُعْتُمْ ، وَاشْرَبُوا فَقَدْ عَطِشْتُمْ ، ذَرُوا النَّاسَ وَاسْتَرِيحُوا فَقَدْ أُعْيِيْتُمْ إِذْ اسْتَرَاخَ النَّاسُ » . فَيَأْكُلُونَ وَيَشْرَبُونَ وَيَسْتَرِيحُونَ وَالنَّاسُ فِي عَنَاءٍ وَظَمًا؟ . (٤)

١- مسند ابن حنبل : ٣ / ٥١٩ / ١٠١٨٧ ، المصنّف لابن أبي شيبة : ٢ / ٤٢٤ / ١٢ ، مسند إسحاق بن راهويه : ١ / ٣٢٠ / ٣٠٣ ، مسند الشهاب : ١ / ١٦٣ / ٢٣٠ كلّها عن أبي هريره ؛ عدّه الداعي : ١١٧ ، عوالي اللآلي : ٢ / ٢٢٣ / ٣٤ وانظر فضائل الأشهر الثلاثة : ١٤٣ / ١٥٧ والسنن الكبرى : ٣ / ٤٨١ / ٦٣٩٢ .

٢- فضائل الأشهر الثلاثة : ٨٩ / ٦٨ عن زياد بن المنذر ، بحار الأنوار : ٩٦ / ٣٤٤ / ٣٤ وج ٦٩ / ٤١٤ / ١٣١ .

٣- الأمالي للصدوق : ٢٧٧ / ٣٠٧ عن عبد العظيم بن عبد الله الحسنی ، بحار الأنوار : ٩٦ / ٣٦٣ / ٣٣ .

٤- الدرّ المنثور : ١ / ٤٤٢ نقلًا عن أبي الشيخ في الثواب ، كنز العمّال : ٨ / ٤٥٧ / ٢٣٦٤٤ نقلًا عن أبي الشيخ في الثواب والديلمي وكلاهما عن أنس .

ط ایمنی در روز قیامت

ی آسودگی در روز حساب

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله :دعای روزه دار ، رد نمی شود .

ر . ک : ص ۲۹۵ (آنچه هنگام افطار سزاوار است / دعا) .

ط ایمنی در روز قیامت امام باقر علیه السلام : آن گاه که خداوند با موسی بن عمران علیه السلام سخن گفت ، موسی گفت : خدایا! پاداش کسی که به خاطر رضای تو در روز روشن روزه بگیرد ، چیست؟ فرمود : «ای موسی! بهشت من ، برای اوست و برای اوست ایمنی از هر هراسی در روز قیامت و آزادی از آتش دوزخ» .

امام هادی علیه السلام : آن گاه که خداوند با موسی بن عمران علیه السلام سخن گفت ، موسی گفت : پروردگارا! پاداش آن که به خاطر پاداش و رضای تو ماه رمضان را روزه بگیرد ، چیست؟ فرمود : «ای موسی! روز قیامت ، او را جایگاهی می دهم که در آن جا بیمی نداشته باشد» . گفت : خدایا! پس پاداش آن که ماه رمضان را به خاطر مردم ، روزه بگیرد ، چیست؟ فرمود : «ای موسی! پاداش او ، همچون پاداش کسی است که آن ماه را روزه نگرفته باشد» .

ی آسودگی در روز حساب پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : چون روز قیامت شود ، روزه داران از گورهای خود بیرون می آیند . آنان با بوی روزه داری شان شناخته می شوند . دهان هایشان خوش بوتر از بوی مُشک است ، [فرشتگان] با آنان همراه با سفره ها و تُنگ های مُهرخورده با مُشک ، دیدار می کنند و به آنان گفته می شود : «بخورید ، که گرسنگی کشیدید و بنوشید ، که تشنه شدید . مردم را وا گذارید و به آسایش پردازید؛ زیرا آن گاه که آنان آسوده بودند ، شما رنج کشیدید» . پس می خورند و می آشامند و می آسایند ، در حالی که مردم ، در رنج و تشنگی اند .

عنه صلى الله عليه و آله :ثَلَاثَةٌ لَيْسَ عَلَيْهِمْ حِسَابٌ فِيمَا طَعَمُوا إِذَا كَانَ حَلَالًا : الصَّائِمُ ، وَالمْتَسِحِرُ ، وَالمُرَابِطُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ . (١)

عنه صلى الله عليه و آله :مَنْ صَامَ يَوْمًا فِي سَبِيلِ اللَّهِ خُفِّفَ عَنْهُ مِنْ وَقُوفِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ عِشْرِينَ سَنَةً . (٢)

ك الشَّفَاعَةُ فِي الآخِرِ رسول الله صلى الله عليه و آله :الصَّيَامُ وَالقُرْآنُ يَشْفَعَانِ لِلْعَبْدِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ؛ يَقُولُ الصَّيَامُ : أَيْ رَبِّ ، مَنَعْتُهُ الطَّعَامَ وَالشَّهَوَاتِ بِالنَّهَارِ ؛ فَشَفَّعْنِي فِيهِ ، وَيَقُولُ القُرْآنُ : مَنَعْتُهُ النَّوْمَ بِاللَّيْلِ ؛ فَشَفَّعْنِي فِيهِ قَالَ : فَيُشَفَّعَانِ . (٣)

عنه صلى الله عليه و آله :إِذَا مَاتَ الْعَبْدُ كَانَتْ الصَّلَاةُ عِنْدَ رَأْسِهِ ، وَالصَّدَقَةُ عَن يَمِينِهِ ، وَالصَّيَامُ عِنْدَ صَدْرِهِ . (٤)

ل التَّبَاعُدُ مِنَ النَّارِ رسول الله صلى الله عليه و آله :مَنْ صَامَ يَوْمًا فِي سَبِيلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ بَاعَدَ اللَّهُ مِنْهُ جَهَنَّمَ مَسِيرَةَ مِئَةِ عَامٍ . (٥)

١- المعجم الكبير : ١١ / ١٢٠١٢ / ٢٨٥ عن ابن عباس ، كنز العمال : ٢٣٦٠٤ / ٨ / ٤٥٠ / ١٥ / ٤٣٢٤٦ .

٢- تاريخ بغداد : ١٢ / ٢٤٣ / ٦٦٩٤ عن ابن عباس .

٣- مسند ابن حنبل : ٢ / ٥٨٦ / ٦٦٣٧ ، المستدرک على الصحيحين : ١ / ٧٤٠ / ٢٠٣٦ ، حليه الأولياء : ٨ / ١٦١ وفيه «والشراب»

بدل «والشهوات» ، الفردوس : ٢ / ٤٠٨ / ٣٨١٥ كلها عن عبد الله بن عمرو ، كنز العمال : ٨ / ٤٤٤ / ٢٣٥٧٥ .

٤- حليه الأولياء : ٦ / ١٤٧ عن ثوبان ، كنز العمال : ١٥ / ٨٣٠ / ٤٣٣٠٢ .

٥- سنن النسائي : ٤ / ١٧٤ ، مسند أبي يعلى : ٢ / ٣١٤ / ١٧٦١ ، المعجم الكبير : ١٧ / ٣٣٥ / ٩٢٧ كلها عن عقبه ابن عامر ،

المعجم الأوسط : ٣ / ٣٠٩ / ٣٢٤٩ عن عمرو بن عبس ، كنز العمال : ٨ / ٤٤٩ / ٢٣٥٩٧ .

ک شفاعت در آخرت

ل دور شدن از آتش

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: برای سه کس، در آنچه بخورند، حساب نیست، اگر حلال باشد: روزه دار، سیه جری خور و مرزبان در راه خدا.

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: هر کس در راه خدا یک روز را روزه بدارد، به اندازه بیست سال از توقّفش در روز قیامت تخفیف داده می شود.

ک شفاعت در آخرت پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: در روز قیامت، روزه و قرآن، از بنده شفاعت می کنند. روزه می گوید: پروردگارا! من او را از طعام و خواسته های دل (۱) در روز، جلوگیری کردم. پس شفاعتم را درباره او بپذیر. قرآن هم گوید: من او را از خواب شبانه باز داشتم. پس شفاعتم را درباره او بپذیر. پس شفاعت هر دو، پذیرفته می شود.

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: آن گاه که بنده بمیرد، نماز، بالای سرش خواهد بود، صدقه سمت راست او و روزه کنار سینه اش.

ل دور شدن از آتشی پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: هر کس در راه خدا یک روز را روزه بدارد، خداوند، دوزخ را به اندازه مسافت صد سال، از او دور می سازد.

۱- در برخی منابع، به جای «خواسته های دل»، «نوشیدنی» آمده است.

عنه صلى الله عليه و آله :مَنْ صَامَ يَوْمًا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَرِيضَةً بَاعَدَ اللَّهُ مِنْهُ جَهَنَّمَ كَمَا بَيْنَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَيْنِ السَّبْعِ ، وَمَنْ صَامَ يَوْمًا تَطَوُّعًا بَاعَدَ اللَّهُ مِنْهُ جَهَنَّمَ مَسِيرَةَ كَمَا بَيْنَ السَّمَاءِ . (١)

عنه صلى الله عليه و آله :مَا مِنْ عَبْدٍ يَصُومُ يَوْمًا فِي سَبِيلِ اللَّهِ إِلَّا بَاعَدَ اللَّهُ بِذَلِكَ الْيَوْمِ وَجْهَهُ عَنِ النَّارِ سَبْعِينَ خَرِيفًا . (٢)

عنه صلى الله عليه و آله :مَنْ صَامَ يَوْمًا ابْتِغَاءً وَجْهَ اللَّهِ تَعَالَى بَعَدَهُ اللَّهُ مِنْ جَهَنَّمَ كَبَعْدِ غُرَابٍ طَارَ وَهُوَ فَرُخٌ حَتَّى مَاتَ هَرِمًا . (٣)

عنه صلى الله عليه و آله :مَنْ صَامَ يَوْمًا فِي سَبِيلِ اللَّهِ جَعَلَ اللَّهُ بَيْنَهُ وَبَيْنَ النَّارِ خَنْدَقًا كَمَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ . (٤)

عنه صلى الله عليه و آله :مَنْ صَامَ يَوْمًا فِي سَبِيلِ اللَّهِ مُتَطَوُّعًا فِي غَيْرِ رَمَضَانَ ، بُعِدَ مِنَ النَّارِ مِثْلَ عَامِ سَيْرِ الْمُضْمَرِّ الْمُجِيدِ . (٥)

١- المعجم الكبير : ١٧ / ١٢٠ / ٢٩٥ عن عتبة بن عبد السلمي ، كنز العمال : ٤ / ٣٤١ / ١٠٨٠٠ .

٢- صحيح مسلم : ٢/٨٠٨/١٦٧ وح ١٦٨ ، صحيح البخارى : ٣/١٠٤٤/٢٦٨٥ ، سنن الترمذى : ٤/١٦٦/١٦٢٣ ، سنن ابن ماجه : ١ / ٥٤٨ / ١٧١٧ ، مسند ابن حنبل : ٤ / ٥٤ / ١١٢١٠ ، السنن الكبرى : ٤ / ٤٨٨ / ٨٤٥٢ كلها نحوه ، سنن النسائى : ٤ / ١٧٣ كلها عن أبى سعيد الخدرى .

٣- مسند ابن حنبل : ٣ / ٦١٩ / ١٠٨١٠ عن أبى هريره ، المعجم الكبير : ٧ / ٥٦ / ٦٣٦٥ ، المعجم الأوسط : ٣ / ٢٧١ / ٣١١٨ ، مسند أبى يعلى : ١ / ٤٢٨ / ٩١٧ كلها عن سلمه بن قيسر ، شعب الإيمان : ٣ / ٢٩٩ / ٣٥٩٠ عن سلمه بن فيض ، كنز العمال : ٨ / ٥٥٨ / ٢٤١٥٥ ؛ مستدرک الوسائل : ٧ / ٥٠٤ / ٨٧٥١ نقلاً عن درر الالکى عن سلامه بن قيسر .

٤- سنن الترمذى : ٤ / ١٦٧ / ١٦٢٤ ، المعجم الكبير : ٨ / ٢٣٦ / ٧٩٢١ كلاهما عن أبى أمامه ، المعجم الأوسط : ٥ / ١١٢ / ٤٨٢٦ عن جابر ، تاريخ بغداد : ١٣ / ٤٥٥ / ٧٣٠٠ عن ابن مسعود ، كنز العمال : ٤ / ٣٤٢ / ١٠٨٠٦ .

٥- مسند أبى يعلى : ٢ / ١٧٧ / ١٤٨٤ عن معاذ ، المعجم الكبير : ٨ / ١٩٨ / ٧٨٠٦ عن أبى أمامه نحوه .

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: هر کس در راه خدا یک روز را روزه واجب بگیرد، خداوند، دوزخ را به اندازه فاصله میان آسمان ها و زمین های هفتگانه از او دور می سازد و هر کس یک روز را روزه مستحب بگیرد، خداوند، دوزخ را به اندازه مسافت بین آسمان [و زمین] از او دور می سازد.

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: هیچ بنده ای نیست که در راه خدا یک روز را روزه بدارد، مگر آن که خداوند به سبب آن روز، چهره او را هفتاد پاییز (هفتاد سال) از آتش دور می کند.

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: هر کس یک روز را برای خدای متعال روزه بدارد، خداوند، او را از دوزخ دور می سازد، همچون دوری کلاغی که در حال جوجگی، پرواز کند تا آن که از پیری بمیرد.

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: هر کس یک روز را در راه خدا روزه بدارد، خداوند، میان او و آتش، فاصله ای به اندازه فاصله آسمان تا زمین، قرار می دهد.

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: هر کس یک روز را در غیر ماه رمضان در راه خدا روزه مستحب بگیرد، به اندازه صد سال از آتش دور می شود، با سرعت حرکت تکسوار تیزگام.

عنه صلى الله عليه وآله: الصَّوْمُ يُذْبِلُ اللَّحْمَ ، وَيُبْعِدُ مِنْ حَرِّ السَّعِيرِ . (١)

كنز العمّال عن خالد بن الوليد :جاءَ رَجُلٌ إلى النَّبِيِّ صلى الله عليه وآله فقالَ : إنِّي سائِلُكَ عَمَّا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ . فقالَ لَهُ : «سَلْ عَمَّا بَدَأَ لَكَ ...» . قالَ : مَا الَّذِي يُطْفِئُ نارَ جَهَنَّمَ؟ قالَ : «الصَّوْمُ» . (٢)

وانظر : ص ١٢٢ (بركات ضيافه الله / التقوى) .

م الفَوْزُ بِالْجَنَّةِ رسول الله صلى الله عليه وآله :مَنْ خُتِمَ لَهُ بِصِيَامٍ يَوْمٍ دَخَلَ الْجَنَّةَ . (٣)

عنه صلى الله عليه وآله :مَنْ خَتَمَ اللَّهُ (بِهِ) بِصَوْمٍ يَوْمٍ أَرَادَ بِهِ اللَّهُ تَعَالَى ، أَدْخَلَهُ اللَّهُ الْجَنَّةَ . (٤)

عنه صلى الله عليه وآله :مَنْ صَامَ يَوْمًا تَطَوُّعًا أَدْخَلَهُ اللَّهُ عِزًّا وَجَلَّ الْجَنَّةَ . (٥)

عنه صلى الله عليه وآله :مَنْ مَنَعَهُ الصَّيَامُ مِنْ طَعَامٍ يَشْتَهِيهِ كَانَ حَقًّا عَلَى اللَّهِ أَنْ يُطْعِمَهُ مِنْ طَعَامِ الْجَنَّةِ ، وَيَسْقِيَهُ مِنْ شَرَابِهَا . (٦)

١- المعجم الأوسط : ٩ / ١٧٠ / ٩٤٤٣ عن أنس .

٢- كنز العمّال: ١٢٧/١٦ / ذيل ح ٤٤١٥٤ نقلاً عن شمس الدين بن القماح فيمجموع له عن أبي العباس المستغفرى .

٣- كتاب من لا يحضره الفقيه : ٤ / ١٨٣ / ٥٤١٧ وج ٢ / ٨٦ / ١٨٠٢ ، ثواب الأعمال : ٧٧ / ١ / كلّها عن جابر عن الإمام الباقر عليه السلام وفي الأخيرين من دون إسناد إليه صلى الله عليه وآله ؛ كنز العمّال : ٨/٤٤٩/٢٣٥٩٩ نقلاً عن البزار عن حذيفه .

٤- تاريخ دمشق : ١٢ / ٢٧٠ / ٢٩٤٣ ، كنز العمّال : ١٥ / ٨٥٢ / ٤٣٣٨٩ وج ١٦ / ٢٣٣ / ٤٤٢٧٩ كلاهما نقلاً عن مسند أبي يعلى وكلّها عن حذيفه .

٥- كتاب من لا يحضره الفقيه : ٢ / ٨٦ / ١٨٠١ ، مكارم الأخلاق : ١ / ٣٠٠ / ٩٤٤ كلاهما عن الإمام على عليه السلام ، ثواب الأعمال : ٧٧ / ١ عن طلحة بن زيد عن الإمام الصادق عن آبائه عليهم السلام عنه صلى الله عليه وآله ، بحار الأنوار : ٩٦ / ٢٥٣ / ٢٣ .

٦- الغارات : ٢ / ٧٠٧ ، إرشاد القلوب : ٢١٥ كلاهما عن سويد بن غفلة عن الإمام على عليه السلام ، بحار الأنوار : ٦٦ / ٣٢٢ / ١ ؛ شعب الإيمان : ٣ / ٤١٠ / ٣٩١٧ وفيه «من الطعام أو الشراب يشتهي» ، المناقب للخوارزمي : ١١٨ / ١٣٠ كلاهما عن سويد بن غفلة عن الإمام على عليه السلام عنه صلى الله عليه وآله ، كنز العمّال : ٨ / ٤٥٦ / ٢٣٦٣٥ وص ٥٨٣ / ٢٤٢٧٣ .

م بهشتی شدن

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: روزه، گوشت را می خشکاند و از گرمای دوزخ، دور می سازد.

کنز العمّال به نقل از خالد بن ولید: مردی خدمت پیامبر صلی الله علیه و آله آمد و گفت: من از تو درباره آنچه در دنیا و آخرت است، می پرسم. به او فرمود: «هر چه می خواهی، بپرس...». گفت: چه چیزی آتش دوزخ را فرو می نشاند؟ فرمود: «روزه».

ر. ک: ص ۱۲۳ (برکات میهمانی خدا / تقوا).

م بهشتی شدن پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: هر کس عمرش با روزه یک روز به پایان رسد، وارد بهشت می شود.

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: هر کس پایان عمرش را با یک روز روزه برای خدا به پایان برد، خداوند، او را وارد بهشت می کند.

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: هر کس یک روز را روزه مستحب بگیرد، خداوند، او را وارد بهشت می کند.

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: هر کس که روزه گرفتن، وی را از غذای مورد علاقه اش باز دارد، بر خداست که او را از غذای بهشت بخوراند و از نوشیدنی بهشت بنوشاند.

إحياء علوم الدين عن عائشه: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ يَقُولُ: «أَدِيمُوا قَرَعَ بَابِ الْجَنَّةِ يُفْتَحُ لَكُمْ». فَقُلْتُ: كَيْفَ نُدِيمُ قَرَعَ بَابِ الْجَنَّةِ؟ قَالَ: «بِالْجُوعِ وَالظَّمَا؟» (١)

الإمام الحسن عليه السلام: مَنْ صَامَ عَشْرَةَ أَشْهُرٍ رَمَضَانَ مُتَوَالِيَاتٍ دَخَلَ الْجَنَّةَ. (٢)

مسند ابن حنبل عن أبي أمامه: أَتَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ فَقُلْتُ: مُرْنِي بِعَمَلٍ يُدْخِلُنِي الْجَنَّةَ. قَالَ: «عَلَيْكَ بِالصَّوْمِ؛ فَإِنَّهُ لَا عِدَلَ لَهُ». (٣)

الإمام الباقر عليه السلام: أَوْصَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ أُسَامَةَ بْنَ زَيْدٍ فَقَالَ: «يَا أُسَامَةُ، عَلَيْكَ بِطَرِيقِ الْجَنَّةِ، وَإِيَّاكَ أَنْ تُخْتَلَجَ عَنْهَا!». فَقَالَ أُسَامَةُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَمَا أَيْسَرُ مَا يَقْطَعُ بِهِ ذَلِكَ الطَّرِيقُ؟ قَالَ: «الظَّمَا فِي الْهَوَاجِرِ، وَكَسْرُ النَّفُوسِ عَنِ لَدَّةِ الدُّنْيَا. يَا أُسَامَةُ، عَلَيْكَ بِالصَّوْمِ؛ فَإِنَّهُ جُنَّةٌ مِنَ النَّارِ، وَإِنْ اسْتَطَعْتَ أَنْ يَأْتِيكَ الْمَوْتُ وَبَطْنُكَ جَائِعٌ فَافْعَلْ». (٤)

رسول الله صلى الله عليه وآله: إِنَّ الْجَنَّةَ مُشْتَاقَةٌ إِلَى أَرْبَعَةِ نَفَرٍ... وَصَائِمِ شَهْرِ رَمَضَانَ. (٥)

١- إحياء علوم الدين: ٣ / ١٢٦؛ المحجَّه البيضاء: ٥ / ١٤٩.

٢- الخصال: ٤٤٥ / ٤٢ عن محمَّد بن الحسين الكرخي، بحار الأنوار: ٩٦ / ٣٦٥ / ٣٩.

٣- مسند ابن حنبل: ٨ / ٢٧١ / ٢٢٢١١، سنن النسائي: ٤ / ١٦٦، صحيح ابن حبان: ٨ / ٢١٢ / ٣٤٢٥، المصنَّف لابن أبي شيبة: ٢ / ٤٢٣ / ٥ وفيهما «لا مثل له» بدل «لا عدل له»، كنز العمال: ٨ / ٥٨٣ / ٢٤٢٧٥.

٤- دعائم الإسلام: ١ / ٢٧٠، التحصين لابن فهد: ٢٠ / ٣٩ عن سعيد بن زيد بن عمرو بن نفيل عن رسول الله صلى الله عليه وآله و آلِهَنحوه، بحار الأنوار: ٩٦ / ٢٥٨ / ٤١؛ تاريخ دمشق: ٨ / ٧٨ عن عبد الله بن عباس ومحمَّد بن علي بن أبي طالب وص ٧٦، بغية الباحث: ١١٩ / ٣٤٤ كلاهما عن سعيد بن زيد بن عمرو بن نفيل عنه صلى الله عليه وآله و آلِهوكَّلها نحوه.

٥- مستدرك الوسائل: ٧ / ٤٠٠ / ٨٥٢٤ نقلًا عن القطب الراوندي في لبِّ اللباب.

إحياء علوم الدين به نقل از عایشه: شنیدم که پیامبر خدا می فرمود: «پیوسته ، در بهشت را بکوبید تا به روی شما گشوده شود» .
گفتم: چگونه پیوسته در بهشت را بکوبیم؟ فرمود: «با گرسنگی و تشنگی» .

امام حسن علیه السلام: هر کس ده ماه رمضان را پیوسته روزه بگیرد ، وارد بهشت می شود .

مسند ابن حنبل به نقل از ابو امامه: نزد پیامبر خدا رفتم و گفتم: مرا به کاری فرمان بده که مرا به بهشت وارد کند . فرمود:
«روزه بگیر ، که چیزی با آن برابر نیست» .

امام باقر علیه السلام: پیامبر خدا به اُسامه بن زید سفارش کرد و گفت: «ای اُسامه! در راه بهشت باش و مبادا تو را از آن جدا سازند» . اُسامه گفت: ای پیامبر خدا! آسان ترین چیزی که با آن ، این راه پیموده می شود ، چیست؟ فرمود: «تشنگی در گرمای سوزان و در هم شکستن نفس ها از لذت دنیا . ای اُسامه! روزه بگیر ؛ چرا که سپر بازدارنده از آتش است و اگر بتوانی که در حالت گرسنگی شکم باشی و مرگت فرارسد ، چنین کن» .

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: بهشت ، مشتاق چند نفر است : ... ، یکی هم روزه دار ماه رمضان .

عنه صلى الله عليه وآله: مَنْ صَامَ رَمَضَانَ ثُمَّ مَاتَ دَخَلَ الْجَنَّةَ . (١)

عنه صلى الله عليه وآله: مَنْ صَامَ رَمَضَانَ ثُمَّ حَدَّثَ نَفْسَهُ أَنْ يَصُومَ إِنْ عَاشَ ، فَإِنْ مَاتَ بَيْنَ ذَلِكَ دَخَلَ الْجَنَّةَ . (٢)

عنه صلى الله عليه وآله: مَنْ صَامَ شَهْرَ رَمَضَانَ فَاجْتَنَبَ فِيهِ الْحَرَامَ وَالْبُهْتَانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ، وَأَوْجَبَ لَهُ الْجَنَانَ . (٣)

الإمام الباقر عليه السلام: إِنَّ الرَّجُلَ لَيَصُومُ يَوْمًا تَطَوُّعًا يُرِيدُ مَا عِنْدَ اللَّهِ عِزًّا وَجَلًّا ، فَيُدْخِلُهُ اللَّهُ بِهِ الْجَنَّةَ . (٤)

ن جوامع البركات رسول الله صلى الله عليه وآله: ما من مؤمن يصوم شهر رمضان احتساباً إلا أوجب الله تبارك وتعالى له سبع خصال: أولها: يذوب الحرام في جسده . والثانية: يقرب من رحمه الله عز وجل . والثالثة: يكون قد كفر خطيئة آدم أبيه عليه السلام . والرابعة: يهون الله عليه سيئات الموت . والخامسة: أمان من الجوع والعطش يوم القيامة . والسادسة: يعطيه الله براءة من النار . والسابعة: يطعمه الله عز وجل من طيبات الجنة . (٥)

١- . كنز العمال : ٥ / ١٥ / ١١٨٤٦ نقلاً عن الديلمي عن أبي سعيد الخدري .

٢- . بحار الأنوار : ٩٦ / ٣٤٥ / ٩ نقلاً عن القطب الراوندي في النوادر عن عبد الله بن مسعود .

٣- . بحار الأنوار : ٩٦ / ٣٤٦ / ١٠ نقلاً عن القطب الراوندي في النوادر عن أبي إسماعيل بن خالد عن الإمام الصادق عن أبيه عن جدّه عن الإمام عليّ عليهم السلام .

٤- . الكافي : ٤ / ٦٣ / ٥ ، تهذيب الأحكام : ٢ / ٢٣٨ / ٩٤١ ، ثواب الأعمال : ١ / ٦٢ / ١ كلّها عن إسماعيل بن يسار ، كتاب من لا يحضره الفقيه : ١ / ٢٠٩ / ٦٣١ كلّها عن الإمام الصادق عليه السلام .

٥- . كتاب من لا يحضره الفقيه : ٢ / ٧٤ / ١٧٦٩ عن الإمام الحسن عليه السلام ، الخصال : ٣٤٦ / ١٤ ، فضائل الأشهر الثلاثة : ١٠١ / ٨٧ ، علل الشرايع : ٣٧٩ / ١ ، الأمالي للصدوق : ٢٦٠ / ٢٧٩ والأربعة الأخيره عن الحسن بن عبد الله عن أبيه عن جدّه الإمام الحسن عليه السلام عنه صلى الله عليه وآله ، روضه الواعظين : ٣٧٣ ، بحار الأنوار : ٩٦ / ٣٦٩ / ٤٩ .

ن مجموعه برکت ها

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: هر کس [ماه] رمضان را روزه بدارد و سپس بمیرد، وارد بهشت می شود.

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: هر کس [ماه] رمضان را روزه بدارد و سپس در دل خود بگوید که اگر زنده بماند، [باز هم] روزه می گیرد، چنانچه در این میان بمیرد، وارد بهشت می شود.

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: هر کس ماه رمضان را روزه بدارد و در آن از حرام و تهمت پرهیز کند، خداوند از او راضی می شود و بهشت را بر او واجب می سازد.

امام باقر علیه السلام: همانا شخص، یک روز را به خاطر ثواب الهی، روزه مستحب می گیرد؛ خداوند هم او را وارد بهشت می سازد.

ن مجموعه برکت های پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: هیچ مؤمنی نیست که به خاطر خدا ماه رمضان را روزه بدارد، مگر آن که خداوند متعال، هفت ویژگی را برای او حتمی می سازد: نخست: حرام در بدنش ذوب می شود. دوم: به رحمت الهی نزدیک می گردد. سوم: کفاره خطای پدرش آدم علیه السلام را ادا می کند. چهارم: خداوند، دشواری های دم جان دادن را بر او آسان می سازد. پنجم: از گرسنگی و تشنگی روز قیامت، ایمن می گردد. ششم: خداوند به او از آتش امان می دهد. و هفتم: خداوند به او از نعمت های پاکیزه بهشت می خوراند.

عنه صلى الله عليه وآله: مَنْ صَامَ يَوْمًا مِنْ رَمَضَانَ مُحْتَسِبًا كَانَ لَهُ بِصَوْمِهِ مَا لَوْ أَنَّ أَهْلَ الدُّنْيَا اجْتَمَعُوا مُنْذُ كَانَتِ الدُّنْيَا إِلَى أَنْ تَنْقُضِيَ لَأَوْسَعَهُمْ طَعَامًا وَشَرَابًا ، لَا يَطْلُبُ إِلَى أَهْلِ الْجَنَّةِ شَيْئًا مِنْ ذَلِكَ . (١)

فضائل الأشهر الثلاثة عن الضحّاك عن الإمام على عليه السلام: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: «شَعْبَانُ شَهْرِي وَشَهْرُ رَمَضَانَ شَهْرُ اللَّهِ؛ فَمَنْ صَامَ شَهْرِي كُنْتُ لَهُ شَفِيعًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَمَنْ صَامَ شَهْرَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَأَنَسَ اللَّهُ وَحْشَتَهُ فِي قَبْرِهِ، وَوَصَلَ وَحَدَّثَهُ، وَخَرَجَ مِنْ قَبْرِهِ مُبَيِّضًا وَجْهَهُ، وَأَخَذَ الْكِتَابَ بِيَمِينِهِ وَالْخُلْدَ بِيَسَارِهِ حَتَّى يَقِفَ بَيْنَ يَدَي رَبِّهِ عَزَّ وَجَلَّ، فَيَقُولُ: عَبْدِي! فَيَقُولُ: لَبَّيْكَ سَيِّدِي! فَيَقُولُ عَزَّ وَجَلَّ: صُمْتَ لِي؟ فَيَقُولُ: نَعَمْ يَا سَيِّدِي، فَيَقُولُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى: خُذُوا بِيَدِ عَبْدِي حَتَّى تَأْتُوا بِهِ نَبِيِّ (٢)، فَأُوتَى بِهِ، فَأَقُولُ لَهُ: صُمْتَ شَهْرِي؟ فَيَقُولُ: نَعَمْ، فَأَقُولُ: أَنَا أَشْفَعُ لَكَ الْيَوْمَ». قَالَ: «فَيَقُولُ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى: أَمَا حُقُوقِي فَقَدْ تَرَكَتْهَا لِعَبْدِي، وَأَمَا حُقُوقُ خَلْقِي فَمَنْ عَفَا عَنْهُ فَعَلَيْ عِوَاضُهُ حَتَّى يَرْضَى». قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: «فَأَخُذُ بِيَدِهِ حَتَّى أَنْتَهِيَ بِهِ إِلَى الصُّرَاطِ فَأَجِدُهُ دَحْضًا مَزْلَقًا، لَا يَثْبُتُ عَلَيْهِ أَقْدَامُ الْخَاطِئِينَ، فَأَخُذُ بِيَدِهِ فَيَقُولُ لِي صَاحِبُ الصُّرَاطِ: مَنْ هَذَا يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ فَأَقُولُ: هَذَا فُلَانٌ مِنْ أُمَّتِي، كَانَ قَدْ صَامَ بِالدُّنْيَا شَهْرِي ابْتِغَاءَ شَفَاعَتِي، وَصَامَ شَهْرَ رَبِّهِ ابْتِغَاءَ وَعْدِهِ، فَيَجُوزُ الصُّرَاطَ بِعَفْوِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ حَتَّى يَنْتَهِيَ إِلَى بَابِ الْجَنَّةِ، فَأَسْتَفْتِحُ لَهُ، فَيَقُولُ رِضْوَانٌ: لَكَ أَمْرُنَا أَنْ نَفْتَحَ الْيَوْمَ لِأُمَّتِكَ». قَالَ، ثُمَّ قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: صَوْمُوا شَهْرَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ يَكُنْ لَكُمْ شَفِيعًا، وَصَوْمُوا شَهْرَ اللَّهِ تَشْرَبُوا مِنْ الرَّحِيقِ الْمَخْتومِ . (٣)

١- المعجم الكبير: ١١ / ٨٩ / ١١١٩٩ عن ابن عباس، كنز العمال: ٨ / ٤٨١ / ٢٣٧٢٩ .

٢- في المصدر: «منى»، والتصحيح من بحار الأنوار .

٣- فضائل الأشهر الثلاثة: ١٢٤ / ١٣٢ و ص ٦٤ / ٤٦، بحار الأنوار: ٩٧ / ٨٣ / ٥٤ .

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: هر کس یک روز را از [ماه] رمضان به خاطر خدا روزه بگیرد، پاداش روزه اش به قدری است که اگر همه مردم دنیا از آغاز تا فرجام دنیا، گرد آیند، وی می تواند آنان را سیر و سیراب نماید، بدون آن که از بهشتیان، اندکی درخواست کند.

فضائل الأشهر الثلاثة به نقل از ضحاک، از امام علی علیه السلام: پیامبر خدا فرمود: «شعبان، ماه من است و ماه رمضان، ماه خداست. پس هر که ماه مرا روزه بدارد، در روز قیامت، شفیع او خواهم بود. و هر کس ماه خدا را روزه بدارد، خداوند در گور، وحشت او را به انس، تبدیل می کند؛ تنهایی او را [به انس خود] پیوند می دهد؛ و او از گور خویش سفیدرو بیرون می آید و نامه عمل را به دست راستش و جاودانگی [در بهشت] را در دست چپش می گیرد، تا آن که در پیشگاه پروردگارش می ایستد. خداوند می فرماید: بنده من! می گوید: لَبِیک، سرورم! می فرماید: برای من، روزه گرفتی؟. می گوید: آری، سرورم! خداوند متعال می فرماید: دست بنده ام را بگیرید و نزد پیامبرم ببرید. او را نزد من می آورند. من به او می گویم: ماه مرا روزه گرفتی؟ می گوید: آری. پس می گویم: من امروز، تو را شفاعت می کنم. پس خدای متعال می فرماید: من از حقوق خودم به خاطر بنده ام گذشتم؛ اما درباره حقوق مردم: پس هر که از او درگذرد، عوض آن بر من است تا آن که راضی شود». پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: «پس، دست او را می گیرم و وی را به صراط می برم. صراط را لغزنده می یابم، به گونه ای که پای خطاکاران بر آن استوار نمی ماند. [آن جا نیز] دست او را می گیرم. مأمور صراط به من می گوید: ای پیامبر خدا! این کیست؟ می گویم: فلانی است، از ائمت من. در دنیا به خاطر رسیدن به شفاعتم، ماه مرا روزه گرفته است و به خاطر رسیدن به وعده الهی، ماه خدا را روزه داشته است. پس با عفو الهی از صراط می گذرد تا آن که به در بهشت می رسد. من می خواهم تا بهشت را برای او بگشایند. رضوان (نگهبان بهشت) می گوید: ما فرمان یافته ایم که بهشت را برای تو و برای ائمت تو بگشاییم». [راوی گوید: سپس امیر مؤمنان علیه السلام فرمود: [ماه پیامبر را روزه بگیرد تا شفیع شما باشد و ماه خدا را روزه بگیرد تا از شراب ناب و سر به مهر بهشتی بنوشید.

مصباح الشريعة فيما نَسَبَهُ إِلَى الإمامِ الصَّادِقِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: «قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: الصَّوْمُ لِي وَأَنَا أَجْزَى بِهِ». فَالصَّوْمُ يُمِيتُ هَوَى النَّفْسِ وَشَهْوَةَ الطَّعْمِ، وَفِيهِ حَيَاءُ الْقَلْبِ، وَطَهَارَةُ الْجَوَارِحِ، وَعِمَارَةُ الظَّاهِرِ وَالْبَاطِنِ، وَالشُّكْرُ عَلَى النِّعَمِ، وَالإِحْسَانُ إِلَى الْفُقَرَاءِ، وَزِيَادَةُ التَّضَرُّعِ وَالْخُشُوعِ وَالْبُكَاءِ، وَحَبْلُ الإلتِجاءِ إِلَى اللَّهِ، وَسَبَبُ انكِسارِ الشَّهْوَةِ، وَتَخْفِيفُ الْحِسَابِ، وَتَضْعِيفُ الْحَسَنَاتِ، وَفِيهِ مِنَ الْفَوَائِدِ مَا لَا يُحْصَى؛ وَكَفَى مَا ذَكَرْنَا مِنْهُ لِمَنْ عَقَلَ وَوُفَّقَ لِاسْتِعْمَالِهِ. (١)

وانظر: ص ١١٠ (قيمة الصائم). ص ١١٨ (دعاء الملائكة للصائم). ص ٥٢ (بركات شهر رمضان).

١ / ٨ دَرَجَاتُ ضِيَاغِهِ اللّهِرَسُولِ اللّهِ صَلَّى اللّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: إِنَّ أَيْسَرَ مَا افْتَرَضَ اللّهُ تَعَالَى عَلَى الصَّائِمِ فِي صِيَامِهِ، تَرْكُ الطَّعَامِ وَالشَّرَابِ. (٢)

الإمام علي عليه السلام: صَوْمُ الْجَسَدِ الإِمْسَاكُ عَنِ الأَغْذِيَةِ بِإِرَادِهِ وَاخْتِيَارِهِ؛ خَوْفاً مِنَ الْعِقَابِ وَرَغْبَةً فِي الثَّوَابِ وَالْأَجْرِ. (٣)

١- مصباح الشريعة: ١٣٥، بحار الأنوار: ٩٦ / ٢٥٤ / ٢٨.

٢- المقنعه: ٣١٠، الإقبال: ١ / ١٩٦ عن أبي بصير وكلاهما عن الإمام الصادق عليه السلام، بحار الأنوار: ٩٧ / ٣٥٢.

٣- غرر الحكم: ٥٨٨٨.

۱ / ۸ درجات میهمانی خدا

مصباح الشریعه در آنچه به امام صادق علیه السلام نسبت داده است: پیامبر خدا فرمود: «خدای متعال فرموده است: روزه، برای من است و خود من پاداش آن را می‌دهم». پس روزه، هوای نفس و شهوت طبع را می‌میراند و در آن، زندگی دل، پاکی اعضا، آبادی ظاهر و باطن، سپاس نعمت‌ها، نیکی به فقیران و فزونی نالیدن و خشوع و گریه است. روزه، ریسمان پناهندگی به خدا و مایه شکستن شهوت، سبک شدن حساب و چند برابر شدن حسنات است و در آن، بهره‌هایی بی‌شمار است و آنچه از فوایدش یاد کردیم، برای آن که خرد ورزد و توفیق عمل یابد، بس است.

ر. ک: ص ۱۱۱ (ارزش روزه دار). ص ۱۱۹ (دعای فرشتگان برای روزه دار). ص ۵۳ (برکات ماه رمضان).

۱ / ۸ درجات میهمانی خدا پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: آسان‌ترین چیزی که خداوند بر روزه دار در روزه داری اش واجب ساخته، نخوردن و نیاشامیدن است.

امام علی علیه السلام: روزه بدن، پرهیز با اراده و اختیار از غذاهاست، از روی ترس از کیفر و با امید به پاداش و اجر الهی.

عنه عليه السلام: صَوْمُ النَّفْسِ إِمْسَاكُ الْحَوَاسِّ الْخَمْسِ عَنِ سَائِرِ الْمَآثِمِ ، وَخُلُوعُ الْقَلْبِ عَنِ جَمِيعِ أَسْبَابِ الشَّرِّ . (١)

عنه عليه السلام: صَوْمُ النَّفْسِ عَنِ لَذَاتِ الدُّنْيَا أَنْفَعُ الصِّيَامِ . (٢)

عنه عليه السلام: صِيَامُ الْقَلْبِ عَنِ الْفِكْرِ فِي الْآثَامِ أَفْضَلُ مِنْ صِيَامِ الْبَطْنِ عَنِ الطَّعَامِ . (٣)

عنه عليه السلام: صَوْمُ الْقَلْبِ خَيْرٌ مِنْ صِيَامِ اللِّسَانِ ، وَصِيَامُ اللِّسَانِ خَيْرٌ مِنْ صِيَامِ الْبَطْنِ . (٤)

١- غرر الحكم : ٥٨٨٩ .

٢- غرر الحكم : ٥٨٧٤ .

٣- غرر الحكم : ٥٨٧٣ .

٤- غرر الحكم : ٥٨٩٠ .

امام علی علیه السلام: روزه نَفْس ، نگهداری حواس پنجگانه از دیگر گناهان و تهی بودن دل از تمام اسباب بدی است .

امام علی علیه السلام: سودمندترین روزه ، نگهداشتن نَفْس از لذت های دنیاست .

امام علی علیه السلام: نگه داشتن دل از اندیشیدن درباره گناهان ، برتر از نگه داشتن شکم از غذاست .

امام علی علیه السلام: روزه دل ، بهتر از روزه زبان است و روزه زبان ، بهتر از روزه شکم .

سخنی درباره مراتب روزه داری

دسته اول . روزه عوام

سخنی درباره مراتب روزه داریاز روایات گذشته ، همچنین از آنچه در فصل آداب روزه داری خواهد آمد ، روشن می گردد که روزه ، از نظر مراتب و از زاویه نقشی که در تکامل انسان دارد ، به سه دسته تقسیم می شود و از همین روست که علمای اخلاق و سیر و سلوک ، روزه را به : روزه عوام ، روزه خواص و روزه خواصّ خواص ، تقسیم کرده اند . و اینک ، توضیح فشرده ای از آنها :

دسته اول . روزه عواماین مرتبه از روزه ، با پرهیز از مفطرات روزه صورت می پذیرد ، با شرحی که در کتاب های فقهی آمده است . این مرتبه از روزه ، آسان ترین و پایین ترین مرتبه روزه است . آنچه از پیامبر صلی الله علیه و آله روایت شده که :

إِنَّ أَيْسَرَ مَا افْتَرَضَ اللَّهُ تَعَالَى عَلَى الصَّائِمِ فِي صِيَامِهِ ، تَرْكُ الطَّعَامِ وَالشَّرَابِ ؛ (۱)

آسان ترین چیزی که خدای متعال بر روزه دار در روزه داری اش واجب ساخته است ، نخوردن و نیاشامیدن است .

۱- برای آگاهی از منابع حدیث ر . ک : ص ۱۵۲ ، ح ۲۱۲ .

دسته دوم . روزه خواص**دسته سوم . روزه خواص خواص**

به این مرتبه از روزه داری اشاره دارد .

دسته دوم . روزه خواص در این مرتبه از روزه ، روزه دار ، تنها به پرهیز از مفطرات روزه ، بسنده نمی کند ؛ بلکه از همه حرام های الهی پرهیز می نماید . از این رو ، اجتناب از مفطرات ، شرط درستی روزه است و اجتناب از حرام ها ، شرط قبولی آن . بر این اساس ، همه احادیثی که با عنوان «مهم ترین آداب روزه داری» (۱) خواهند آمد ، به این مرتبه از روزه داری اشاره دارند .

دسته سوم . روزه خواص خواص این مرتبه از روزه ، با باز داشتن قلب و نگهداری آن از هر چیزی که اشغال کننده دل (چه حلال و چه حرام) است بجز خدا ، به دست می آید . ابو حامد غزالی (م ۵۰۵ ق) در توصیف این مرتبه از روزه می گوید : اما روزه خواص خواص ، روزه دل از همّت های دون و اندیشه های دنیوی و باز داشتن کلی آن از غیر خداوند است . شکستن این مرتبه از روزه ، با اندیشه درباره غیر خدا و قیامت ، و فکر درباره دنیا تحقّق می یابد مگر دنیایی که به خاطر دین خواسته شود ، که چنین دنیایی ، توشه آخرت است و دنیا نیست تا آن جا که اهل دل گفته اند : «هر کس در روزش به تدبیر آنچه با آن افطار می کند ، اهتمام ورزد ، گناه بر او نوشته می شود ؛ چرا که این ، از کم اطمینانی به فضل خدا و یقین اندک به روزی موعود خویش است» . این مرتبه ، رتبه پیامبران ، صدّیقان و مقربان است . در تفصیل قولی آن ، نباید درنگ طولانی داشت ؛ ولی در تحقّق عملی آن ، تأمل به جاست ؛ چرا که آن ، رویکرد به خداوند و روی گردانی از غیر خدا با

همه همت است و آراسته شدن به این سخن خداست که: « قُلِ اللَّهُ تَمَّ ذَرْهُمْ فِي حَوْضِهِمْ يَلْعَبُونَ؛ (۱) بگو: «خدا! سپس وا گذارشان تا در باطل خویش به بازیچه مشغول باشند». (۲)

امیر مؤمنان، امام علی علیه السلام، در اشاره به این سه مرتبه می فرماید: صَوْمُ الْقَلْبِ خَيْرٌ مِنْ صِيَامِ اللِّسَانِ وَ صِيَامِ اللِّسَانِ خَيْرٌ مِنْ صِيَامِ الْبَطْنِ؛ (۳)

روزه دل، بهتر از روزه زبان است و روزه زبان، بهتر از روزه شکم.

هر یک از این دو مرتبه اخیر، به نسبت تلاش روزه داران و آمادگی آنان، مراتب بسیاری دارد، علاوه بر این که خود روزه هم از زاویه انگیزه های روزه دار، گوناگون است. نقطه اوج این مراتب، حال روزه داری است که انگیزه روزه داری اش، نه بیم از کیفر و نه شوق به ثواب؛ بلکه تنها به خاطر فرمان برداری از فرمان الهی، علاقه مندی به تقرب به خدای سبحان و کسب رضا و لقای اوست. از خداوند سبحان می خواهیم که توفیقمان دهد تا در راه آنچه موجب افزایش بهره ما از ضیافت کریمانه رمضان می شود، بکوشیم و بالاترین و والاترین مراتب روزه داری را به ما عنایت فرماید.

۱- انعام، آیه ۹۱.

۲- إحياء علوم الدين: ۱ / ۳۵۰؛ المحجّه البيضاء: ۲ / ۱۳۱.

۳- غرر الحکم: ۵۸۹۰.

الفصل الثاني أهيل الناس لفضله صلى الله عليه وآله / ٢ / ١ خطابات النبي عند حضور شهر رمضان للإمام الرضا عن آبائه عن الإمام علي عليهم السلام: إن رسول الله صلى الله عليه وآله حطبتنا ذات يوم فقال: «أيها الناس، إن الله قد أقبل إليكم شهر الله بالبركة والرحمة والمغفرة، شهر هو عند الله أفضل الشهور، وأيامه أفضل الأيام، ولياليه أفضل الليالي، وساعاته أفضل الساعات. هو شهر دُعيتُم فيه إلى ضيافته الله، وجعلتُم فيه من أهل كرامه الله، أنفاسكم فيه تسيح، ونومكم فيه عبادة، وعملكم فيه مقبول، ودعاؤكم فيه مستجاب. فاسألوا الله ربكم بتيات صادقته وقلوب طاهره أن يوفقكم لصيامه وتلاوه كتابه؛ فإن الشقي من حرم غفران الله في هذا الشهر العظيم. واذكروا بجوعكم وعطشكم فيه جوع أيام القيامة وعطشه، وتصيّدقوا على فقرائكم ومساكينكم، ووقروا كباركم، وارحموا صغاركم، وصموا أرحامكم، واحفظوا ألسنتكم، وغضوا عينا لا يحل النظر إليه أبصاركم، وعمّا لا يحل الاستماع إليه أسماعكم، وتحننوا على أيتام الناس يُتحنن على أيتامكم، وتوبوا إلى الله من ذنوبكم، وارفعوا إليه أيديكم بالدعاء في أوقات صلاتكم؛ فإنها أفضل الساعات، ينظر الله عز وجل فيها بالرحمة إلى عباده، يُجيبهم إذا ناجوه، ويُنبيهم إذا نادوه ويستجيب لهم إذا دعوه. يا أيها الناس، إن أنفسكم مرهونة بأعمالكم ففكوها باستغفاركم، وظهوركم ثقيلة من أوزاركم فحففوها عنها بطول سجدكم، واعلموا أن الله تعالى ذكره أقسم بعزته ألا يعذب المصلين والساجدين، ولا يروّعهم بالنار يوم يقوم الناس لرب العالمين. أيها الناس، من فطر منكم صائما مؤمنا في هذا الشهر كان له بذلك عند الله عتق نسيمه ومغفرته لما مضى من ذنوبه». فقيل: يا رسول الله، وليس كلنا يقدر على ذلك! فقال صلى الله عليه وآله: «اتقوا النار ولو بشق تمره، اتقوا النار ولو بشره من ماء. أيها الناس، من حسن منكم في هذا الشهر خلقه كان له جواز على الصراط يوم تزل فيه الأقدام، ومن خفف في هذا الشهر عمّا ملكت يمينه خفف الله عنه حسابه، ومن كف في شره كف الله فيه غضبه يوم يلقاه، ومن أكرم فيه يتيما أكرمه الله يوم يلقاه، ومن وصّل فيه رحمه وصّله الله برحمته يوم يلقاه، ومن قطع رحمه قطع الله عنه رحمته يوم يلقاه، ومن تطوّع فيه بصلاه كتب له براءة من النار، ومن أدى فيه فرضا كان له ثواب من أدى سبعين فريضة فيما سواه من الشهور، ومن أكثر فيه من الصلاة على ثقل الله ميزانه يوم تخفف الموازين، ومن تلا فيه آية من القرآن كان له مثل أجر من ختم القرآن في غيره من الشهور. أيها الناس، إن أبواب الجنان في هذا الشهر مفتحة، فاسألوا ربكم ألا يغلقها عليكم، وأبواب النيران مغلقة فاسألوا ربكم ألا يفتحها عليكم، والشياطين مغلوله فاسألوا ربكم ألا يسلبها عليكم». قال أمير المؤمنين عليه السلام: فقمت فقلت: يا رسول الله، ما أفضل الأعمال في هذا الشهر؟ فقال: «يا أبا الحسن، أفضل الأعمال في هذا الشهر الورع عن محارم الله ز وجل». ثم بكى، فقلت: يا رسول الله، ما يبكيك؟ فقال: «يا علي، أبكى لما يستحل منك في هذا الشهر، كآني بك وأنت تصلي لربك، وقد انبعث أشقى الأولين والآخريين، شقيق عاقِر ناقةِ ثمود، فضربك ضربته على فرقك (قرنك) فحضب منها لحيّتك». قال أمير المؤمنين عليه السلام: فقلت: يا رسول الله وذلك في سلامه من ديني؟ فقال: «في سلامه من دينك». ثم قال صلى الله عليه وآله: «يا علي، من قتلك فقد قتلني، ومن أبغضك فقد أبغضني، ومن سببك فقد سبني؛ لأنك مني كنفسي، وروحك من روحي، وطينتك من طينتي. إن الله تبارك وتعالى خلقني وإياك، واصطفاني وإياك، واختارني للنبوة واختارك للإمامه، ومن أنكر إمامتك فقد أنكرني ثبوتى. يا علي، أنت وصيى، وأبو ولدى، وزوج ابنتى، وخليفتى على أمتى في حياتى وبعد موتى، أمرتك أمرى ونهيك نهى. أقسم بالذى بعثنى بالنبوة وجعلنى خير البرية، إنك لحبج الله على خلقه، وأمينه على سره، وخليفته على عباده». (١)

١- فضائل الأشهر الثلاثة : ٧٧ / ٦١ ، الأمالى للصدوق : ١٥٤ / ١٤٩ ، عيون أخبار الرضا عليه السلام : ١ / ٢٩٥ / ٥٣ ، الإقبال : ١ / ٢٦ / ٢٥ / ٣٥٦ / ٩٦ ، بحار الأنوار : ٩٦ / ٣٥٦ / ٢٥ .

فصل دوم: آمادگی برای میهمانی خدا

۲ / ۱ خطبه های پیامبر ، هنگام فرا رسیدن ماه رمضان

فصل دوم: آمادگی برای میهمانی خدا ۲ / ۱ خطبه های پیامبر ، هنگام فرا رسیدن ماه رمضان امام رضا علیه السلام به نقل از پدرانش علیهم السلام، از امام علی علیه السلام: روزی، پیامبر خدا برای ما خطبه خواند و فرمود: «ای مردم! همانا ماه خدا، همراه با برکت و رحمت و آمرزش، به شما روی آورده است؛ ماهی که نزد خدا برترین ماه هاست و روزهایش برترین روزها، شب هایش برترین شب ها و ساعاتش برترین ساعات است. ماهی است که در آن به میهمانی خدا دعوت شده اید و از شایستگان کرامت الهی قرار داده شده اید. نفس هایتان در آن، تسبیح است، خوابتان در آن، عبادت، عملتان در آن، پذیرفته و دعایتان در آن، مورد اجابت است. پس با نیت های راست و دل های پاک، از پروردگارتان بخواهید تا برای روزه داری آن و تلاوت کتاب خویش، توفیقتان دهد؛ چرا که بدبخت، کسی است که در این ماه بزرگ، از آمرزش الهی محروم بماند. با گرسنگی و تشنگی خود در این ماه، گرسنگی و تشنگی روز قیامت را یاد کنید؛ به نیازمندان و بینوایان صدقه بدهید؛ به بزرگان خود احترام، و بر کوچک هایتان ترحم، و به بستگانتان نیکی کنید؛ زبانان را نگه دارید؛ چشم هایتان را از آنچه نگاه به آن حلال نیست، بپوشانید؛ گوش هایتان را از آنچه شنیدنش حلال نیست، فرو بندید؛ به یتیمان مردم، محبت کنید تا بر یتیمان شما محبت ورزند؛ از گناهانتان به پیشگاه خداوند توبه کنید؛ در هنگام نمازها، دستانتان را بر آستان او به دعا بلند کنید، که آن هنگام (وقت نماز)، برترین ساعت هاست و خداوند با نظر رحمت به بندگانش می نگرد و هر گاه با او مناجات کنند، پاسخشان می دهد و چون او را صدا بزنند، جوابشان می گوید و چون او را بخوانند، اجابتشان می کند. ای مردم! جان های شما در گرو کارهای شماست، پس با آمرزش خواهی خود، آنها را آزاد سازید؛ و پشت های شما از بار گناهانتان سنگین است، پس با طول دادن سجده های خود، آنها را سبک کنید، و بدانید که خداوند که یادش والا است به عزت خود، سوگند خورده است که نمازگزاران و سجده کنندگان را عذاب نمی کند و در روزی که مردم در پیشگاه پروردگار جهانیان [برای حساب] می ایستند، آنان را با آتش، هراسان نمی سازد. ای مردم! هر که از شما در این ماه، روزه داری را افطار دهد، پاداش او برای آن، نزد خدا، آزاد کردن یک برده و آمرزش گناهان گذشته اوست». پس گفتند: ای پیامبر خدا! همه ما توانایی این کار را نداریم! پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: «خود را از آتش نگه دارید، هر چند با یک دانه خرما؛ مخود را از آتش نگه دارید، هر چند با یک جرعه آب. ای مردم! هر کس اخلاقی را در این ماه، نیکو سازد، برای او وسیله عبور از صراط خواهد بود، در آن روز که گام ها بر صراط می لغزد؛ و هر کس در این ماه بر بردگان خود آسان بگیرد، خداوند حساب او را سبک خواهد گرفت؛ و هر کس در این ماه، شرّ خود را [از دیگران] باز دارد، خداوند در روز دیدارش، غضب خویش را از او باز خواهد داشت؛ و هر که در این ماه، یتیمی را گرامی بدارد، در روز دیدار، خداوند، گرامی اش خواهد داشت؛ و هر که در آن به خویشاوند خود نیکی کند، در روز دیدار، خداوند با رحمتش به او نیکی خواهد کرد؛ و هر کس در آن از خویشان خود ببرد، خداوند در روز دیدار، رحمتش را از او قطع خواهد نمود؛ و هر کس در آن، نماز مستحبی بخواند، برای او دوری از آتش، نوشته می شود؛ و هر کس واجبی را در آن ادا کند، پاداش کسی را دارد که هفتاد واجب را در ماه های دیگر، ادا کرده است؛ و هر کس در آن بر من زیاد صلوات

بفرستد ، خداوند در روزی که وزنه اعمال ، سبک می شود ، وزنه اعمال او را بیفزاید ؛ و هر کس در آن ، آیه ای از قرآن تلاوت کند ، پاداش کسی را دارد که در ماه های دیگر ، ختم قرآن کرده است . ای مردم! در این ماه ، درهای بهشت ، بازند . پس ، از پروردگارتان بخواهید که آنها را بر شما نبندد ؛ و درهای دوزخ ، بسته اند . پس ، از پروردگارتان بخواهید که آنها را بر شما مسلط نسازد» . من برخاستم و را بر شما نگشاید ؛ و شیطان ها در بندند . پس ، از پروردگارتان بخواهید که آنها را بر شما مسلط نسازد» . من برخاستم و گفتم : ای پیامبر خدا! برترین کارها در این ماه چیست؟ فرمود : «ای ابو الحسن! برترین کارها در این ماه ، پرهیز از حرام های الهی است» . سپس گریست . گفتم : ای پیامبر خدا! سبب گریه شما چیست؟ فرمود : «ای علی! بر این می گریم که حرمت تو را در این ماه می شکنند . گویا می بینم تو در حال نماز برای پروردگار خویشی ، که نگون بخت ترین اولین و آخرین ، همو که برادر پی کننده ناقه قوم ثمود است ، برمی خیزد و بر فرق سرت ضربتی می زند و محاسنت ، از خون سرت ، رنگین می شود» . گفتم : ای پیامبر خدا! آیا در آن حالت ، دینم سالم است؟ فرمود : «دینت ، سالم است» . سپس فرمود : «ای علی! هر کس تو را بکشد ، مرا کشته است و هر کس تو را دشمن بدارد ، مرا دشمن داشته است و هر کس تو را ناسزا گوید ، مرا ناسزا گفته است ؛ چرا که تو از من هستی ، همچون جان من . روح تو ، از روح من است و سرشت تو ، از سرشت من . خدای متعال ، من و تو را آفرید و من و تو را برگزید و مرا برای پیامبری ، و تو را برای امامت ، انتخاب کرد . هر کس امامت تو را انکار کند ، نبوت مرا انکار کرده است . ای علی! تو وصی من ، پدر فرزندان من ، همسر دختر من و جانشین من بر اتم هستی ، در حال حیاتم و پس از مرگم . فرمان تو ، فرمان من است و نهی تو ، نهی من است . سوگند به خدایی که مرا به نبوت برانگیخت و مرا بهترین آفریدگان قرار داد ، تو حجت پروردگار بر خلق اویی و امین او بر رازش و جانشین او بر بندگانش» .

ص: ١٦٣

..

الإمام الباقر عليه السلام: حَظَبَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ النَّاسَ فِي آخِرِ جُمُعَةٍ مِنْ شَعْبَانَ، فَحَمِدَ اللَّهُ وَأَثْنَى عَلَيْهِ، ثُمَّ قَالَ: «أَيُّهَا النَّاسُ، قَدْ أَظَلَّكُمْ شَهْرٌ فِيهِ لَيْلَةٌ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ، وَهُوَ شَهْرُ رَمَضَانَ؛ فَرَضَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ صِيَامَهُ، وَجَعَلَ قِيَامَ لَيْلِهِ نَافِلَةً، فَمَنْ تَطَوَّعَ بِصَلَاةِ لَيْلِهِ فِيهِ كَانَ كَمَنْ تَطَوَّعَ بِسَبْعِينَ لَيْلَةً فِيمَا سِوَاهُ مِنَ الشُّهُورِ، وَجَعَلَ لِمَنْ تَطَوَّعَ فِيهِ بِخَصَالِهِ مِنْ خِيَارِ الْخَيْرِ وَالْبِرِّ كَأَجْرِ مَنْ أَدَّى فَرِيضَةَ مَنْ فَرَأَضِ اللَّهُ تَعَالَى، وَمَنْ أَدَّى فِيهِ فَرِيضَةً مِنْ فَرَأَضِ اللَّهِ تَعَالَى كَانَ كَمَنْ أَدَّى سَبْعِينَ فَرِيضَةً مِنْ فَرَأَضِ اللَّهِ تَعَالَى فِيمَا سِوَاهُ مِنَ الشُّهُورِ. وَهُوَ شَهْرُ الصَّبْرِ، وَإِنَّ الصَّبْرَ ثَوَابُهُ الْجَنَّةُ، وَهُوَ شَهْرُ الْمَوَاسَاةِ، وَهُوَ شَهْرٌ يَزِيدُ اللَّهَ فِي رِزْقِ الْمُؤْمِنِ فِيهِ، وَمَنْ فَطَّرَ فِيهِ مُؤْمِنًا صَائِمًا كَانَ لَهُ عِنْدَ اللَّهِ بِذَلِكَ عِتْقُ رَقَبَةٍ وَمَغْفِرَةٌ لِذُنُوبِهِ فِيمَا مَضَى». فَقِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، لَيْسَ كُلُّنَا يَقْدِرُ عَلَى أَنْ يُفَطِّرَ صَائِمًا! فَقَالَ: «إِنَّ اللَّهَ كَرِيمٌ يُعْطِي هَذَا الثَّوَابَ لِمَنْ لَا يَقْدِرُ إِلَّا عَلَى مَذَقِهِ مِنْ لَبَنِ يُفَطِّرُ بِهَا صَائِمًا، أَوْ شَرِبَهُ مَاءً عَذْبًا، أَوْ تَمْرَاتٍ، لَا يَقْدِرُ عَلَى أَكْثَرِ مِنْ ذَلِكَ. وَمَنْ خَفَّفَ فِيهِ عَنِ مَمْلُوكِهِ خَفَّفَ اللَّهُ عَنْهُ حِسَابَهُ. وَهُوَ شَهْرٌ أَوَّلُهُ رَحْمَةٌ، وَأَوْسَطُهُ مَغْفِرَةٌ، وَآخِرُهُ الْإِجَابَةُ وَالْعِتْقُ مِنَ النَّارِ. وَلَا غِنَى بِكُمْ عَنْ أَرْبَعِ خِصَالٍ: خَصَلْتَانِ تُرْضَوْنَ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ بِهِمَا، وَخَصَلْتَانِ لَا غِنَى بِكُمْ عَنْهُمَا، فَأَمَّا اللَّتَانِ تُرْضَوْنَ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ بِهِمَا: فَشَهَادَةُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَأَنْتَنَى رَسُولُ اللَّهِ. وَأَمَّا اللَّتَانِ لَا غِنَى بِكُمْ عَنْهُمَا: فَتَسْأَلُونَ اللَّهَ فِيهِ حَوَائِجَكُمْ وَالْجَنَّةَ، وَتَسْأَلُونَ اللَّهَ الْعَافِيَةَ، وَتَعُوذُونَ بِاللَّهِ مِنَ النَّارِ». (١)

١- المقنعه: ٣٠٦، الكافي: ٤ / ٦٦ / ٤، تهذيب الأحكام: ٣ / ٥٧ / ١٩٨، ج ٤ / ١٥٢ / ٤٢٣، كتاب من لا يحضره الفقيه: ٢ /

٩٤ / ١٨٣١، فضائل الأشهر الثلاثة: ٧١ / ٥١، وفيه «المساواه» بدل «المواساه» وكلها عن أبي الورد، بحار الأنوار: ٩٦ / ٣٥٩ /

امام باقر علیه السلام: پیامبر خدا در آخرین جمعه شعبان، خطبه خواند. خدا را حمد و ثنا گفت و سپس فرمود: «ای مردم! ماهی بر شما سایه افکنده که در آن، شبی است بهتر از هزار ماه، و آن، ماه رمضان است. خداوند، روزه اش را واجب ساخته و نماز در شبش را مستحب قرار داده است. پس هر کس یک شب در آن، نماز مستحب بخواند، گویا هفتاد شب نماز مستحب در ماه های دیگر خوانده است. و برای کسی که در آن، کار نیک مستحبی از کارهای نیک انجام دهد، پاداشی همچون پاداش کسی قرار داده که واجبی از واجبات الهی را انجام داده است، و هر کس در آن، واجبی از واجبات خداوند را ادا کند، همچون کسی خواهد بود که در ماه های دیگر، هفتاد واجب از واجبات الهی را انجام داده است. این ماه، ماه صبر است و پاداش صبر، بهشت است. این ماه، ماه مواسات (همدردی با دیگران در نیازها) است و ماهی است که در آن، خداوند، روزی مؤمن را می افزاید. هر کس مؤمن روزه داری را در آن افطار دهد، نزد خداوند، پاداش آزاد کردن یک بنده و آمرزش گناهان گذشته اش را دارد». گفتند: ای پیامبر خدا! همه ما توان افطار دادن به روزه دار را نداریم. فرمود: «خداوند، کریم است؛ این ثواب را به کسی نیز می دهد که برای افطار دادن، جز بر جرعه ای شیر یا جرعه ای آب و یا چند خرما قدرت ندارد و بیش از این را نمی تواند. هر کس در این ماه بر برده خویش سبک بگیرد، خداوند هم حسابش را سبک می گیرد. ماه رمضان، ماهی است که آغازش رحمت، میانش آمرزش، و پایانش اجابت و آزادی از آتش دوزخ است. شما از چهار خصلت، بی نیاز نیستید: دو خصلت که خدا را با آنها راضی می کنید، و دو خصلت که از آن دو، بی نیاز نیستید. اما آن دو خصلتی که خدا را با آنها راضی می کنید، شهادت به این است که: معبودی جز خداوند نیست و من فرستاده خدایم. و اما دو خصلتی که از آن بی نیاز نیستید، از خداوند، نیازهایتان و بهشت را بطلبید و از خداوند، عافیت بخواهید و از آتش به خداوند پناه ببرید».

دعائم الإسلام: عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ أَنَّهُ حَطَبَ النَّاسَ آخِرَ يَوْمٍ مِنْ شَعْبَانَ ، فَقَالَ : «أَيُّهَا النَّاسُ ، إِنَّهُ قَدْ أَظَلَّكُمْ شَهْرٌ عَظِيمٌ ، شَهْرٌ مُبَارَكٌ ، شَهْرٌ فِيهِ لَيْلَةُ الْعَمَلِ فِيهَا خَيْرٌ مِنَ الْعَمَلِ فِي أَلْفِ شَهْرٍ . مَنْ تَقَرَّبَ فِيهِ بِخِصْلَةٍ مِنْ خِصَالِ الْخَيْرِ كَانَ كَمَنْ أَدَّى فَرِيضَةً فِيمَا سِوَاهُ ، وَمَنْ أَدَّى فِيهِ فَرِيضَةً كَانَ كَمَنْ أَدَّى سَبْعِينَ فَرِيضَةً فِيمَا سِوَاهُ . وَهُوَ شَهْرُ الصَّبْرِ ؛ وَالصَّبْرُ ثَوَابُهُ الْجَنَّةُ ، وَشَهْرُ الْمُوَاسَاةِ ، شَهْرٌ يُزَادُ فِيهِ فِي رِزْقِ الْمُؤْمِنِ ؛ مَنْ فَطَّرَ فِيهِ صَائِمًا كَانَ لَهُ مَغْفِرَةٌ لِدُنُوبِهِ وَعِتْقٌ رَقَبَتِهِ مِنَ النَّارِ ، وَكَانَ لَهُ مِثْلُ أُجْرِهِ مِنْ غَيْرِ أَنْ يَنْقُصَ مِنْ أُجْرِهِ شَيْءٌ» . فَقَالَ بَعْضُ الْقَوْمِ : يَا رَسُولَ اللَّهِ ، لَيْسَ كُلُّنَا يَجِدُ مَا يُفَطِّرُ الصَّائِمَ ! فَقَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ : «يُعْطِي اللَّهُ هَذَا الثَّوَابَ مَنْ فَطَّرَ صَائِمًا عَلَى مَذْقِهِ لَبَنٍ أَوْ تَمْرَةٍ أَوْ شَرِبَهُ مَاءً ، وَمَنْ أَشْبَعَ صَائِمًا سِقَاءَهُ اللَّهُ مِنْ حَوْضِي شَرِبَهُ لَا يَظْمَأُ بَعْدَهَا . وَهُوَ شَهْرٌ أَوْلُهُ رَحْمَةٌ ، وَأَوْسَطُهُ مَغْفِرَةٌ ، وَآخِرُهُ عِتْقٌ مِنَ النَّارِ ؛ مَنْ خَفَّفَ عَنْ مَمْلُوكِهِ فِيهِ غَفَرَ اللَّهُ لَهُ وَأَعْتَقَهُ مِنَ النَّارِ . وَاسْتَكْتَرُوا فِيهِ مِنْ أَرْبَعِ خِصَالٍ ؛ خَصَلْتَانِ تُرْضَوْنَ بِهِمَا رَبُّكُمْ ، وَخَصَلْتَانِ لَا غِنَى بِكُمْ عَنْهُمَا ، فَأَمَّا الْخَصَلَتَانِ اللَّتَانِ تُرْضَوْنَ بِهِمَا رَبُّكُمْ : فَشَهَادَةُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ ، وَتَسْتَغْفِرُونَ ، وَأَمَّا اللَّتَانِ لَا غِنَى بِكُمْ عَنْهُمَا : فَتَسْأَلُونَ اللَّهَ الْجَنَّةَ ، وَتَعُوذُونَ بِهِ مِنَ النَّارِ» . (١)

١- دعائم الإسلام : ١ / ٢٦٨ ، فضائل الأشهر الثلاثة : ١٢٩ / ١٣٤ عن سلمان ، بحار الأنوار : ٩٦ / ٣٤٢ / ٦ وص ٣٥٠ / ١٨ ؛ صحيح ابن خزيمة : ٣ / ١٩١ / ١٨٨٧ ، شعب الإيمان : ٣ / ٣٠٥ / ٣٦٠٨ ، فضائل الأوقات للبيهقي : ٣٨ / ٤٨ كلها عن سلمان .

دعائم الإسلام: در آخرین روز شعبان ، پیامبر خدا برای مردم خطبه خواند و فرمود : «ای مردم! ماهی بزرگ بر شما سایه افکنده است ، ماهی مبارک ، ماهی که در آن ، شبی است که عمل در آن ، بهتر از عمل در هزار ماه است . هر کس با کار نیکی از نیکی ها در آن به خداوند تقرب جوید ، گویا واجبی را در ماه های دیگر ادا کرده است ، و هر کس واجبی را در آن انجام دهد ، همچون کسی است که هفتاد واجب را در ماه های دیگر انجام داده است . و آن ، ماه صبر است و پاداش صبر ، بهشت است . ماه مواسات (همدردی) است و ماهی است که روزی مؤمن در آن افزوده می شود . هر کس روزه داری را در آن افطار دهد ، پاداشش آمرزش گناهانش و آزادی اش از آتش است و برای او به اندازه آن [روزه دار] ، پاداش است ، بی آن که از اجر او چیزی کاسته شود» . برخی گفتند : ای پیامبر خدا! همه ما آن اندازه چیزی نداریم که روزه داری را افطار دهیم . فرمود : «خداوند ، این پاداش را به کسی می دهد که روزه داری را به اندازه جرعه ای شیر یا دانه ای خرما و یا جرعه ای آب ، افطار دهد . و هر کس روزه داری را سیر کند ، خداوند ، او را از حوض من چنان سیراب می کند که پس از آن هرگز تشنه نمی گردد . این ، ماهی است که آغازش رحمت ، میانش آمرزش و پایانش آزادی از آتش است . هر که در این ماه بر برده خود آسان بگیرد ، خداوند ، او را می آمرزد و از آتش ، آزادش می کند . در این ماه ، چهار کار را زیاد انجام دهید ، که با دو کار ، پروردگارتان را راضی می کنید و از دو کار هم بی نیاز نیستید . اما دو کاری که پروردگارتان را با آنها راضی می کنید ، شهادت به یکتایی خداوند و آمرزش خواهی از اوست . و اما آن دو که از آنها بی نیاز نیستید ، از خداوند ، بهشت بخواهید و از آتش به او پناه ببرید» .

الإمام الباقر عليه السلام: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ لَمَّا حَضَرَ شَهْرَ رَمَضَانَ وَذَلِكَ فِي (١) ثَلَاثِ بَقِيْنَ مِنْ شَعْبَانَ ، قَالَ لِبِلَالٍ : «نَادِ فِي النَّاسِ» ، فَجَمَعَ النَّاسَ ، ثُمَّ صَدَّعَ الْمِنْبَرَ فَحَمِدَ اللَّهَ وَأَثْنَى عَلَيْهِ ، ثُمَّ قَالَ : «أَيُّهَا النَّاسُ ، إِنَّ هَذَا الشَّهْرَ قَدْ خَصَّكُمْ اللَّهُ بِهِ وَحَضَرَكُمْ ، وَهُوَ سَيِّدُ الشُّهُورِ ، لَيْلَةٌ فِيهِ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ ، تُغْلَقُ فِيهِ أَبْوَابُ النَّارِ وَتُفْتَحُ فِيهِ أَبْوَابُ الْجَنَانِ ؛ فَمَنْ أَدْرَكَهُ وَلَمْ يُغْفَرْ لَهُ فَأَبْعِدْهُ اللَّهُ ، وَمَنْ أَدْرَكَهُ وَالرَّيْبَ عَلَيْهِ وَلَمْ يُغْفَرْ لَهُ فَأَبْعِدْهُ اللَّهُ ، وَمَنْ ذُكِرَتْ عِنْدَهُ فَلَمْ يُصَلِّ عَلَيَّ فَلَمْ يُغْفَرْ لَهُ فَأَبْعِدْهُ اللَّهُ» .

(٢)

الكافي عن جابر عن الإمام الباقر عليه السلام: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ يُقْبَلُ بِوَجْهِهِ إِلَى النَّاسِ فَيَقُولُ : «يَا مَعْشَرَ النَّاسِ ، إِذَا طَلَعَ هَيْلَالُ شَهْرِ رَمَضَانَ غُلَّتْ مَرَدَةُ الشَّيَاطِينِ ، وَفُتِّحَتْ أَبْوَابُ السَّمَاءِ وَأَبْوَابُ الْجَنَانِ وَأَبْوَابُ الرَّحْمَةِ ، وَغُلِّقَتْ أَبْوَابُ النَّارِ ، وَاسْتُجِيبَ الدُّعَاءُ ، وَكَانَ لِلَّهِ فِيهِ عِنْدَ كُلِّ فِطْرِ عِتْقَاءٌ يُعْتَقُهُمُ اللَّهُ مِنَ النَّارِ ، وَيُنَادِي مُنَادٍ كُلَّ لَيْلَةٍ : هَلْ مِنْ سَائِلٍ؟ هَلْ مِنْ مُسْتَغْفِرٍ؟ اللَّهُمَّ أَعْطِ كُلَّ مُنْفِقٍ خَلْفًا ، وَأَعْطِ كُلَّ مُمْسِكٍ تَلْفًا . حَتَّى إِذَا طَلَعَ هَيْلَالُ شَوَّالٍ نُوْدِيَ الْمُؤْمِنُونَ : أَنْ ائْتُوا إِلَى جَوَائِزِكُمْ فَهَؤُاءَ يَوْمِ الْجَائِزَةِ» . ثُمَّ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ : أَمَا وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ ، مَا هِيَ بِجَائِزَةٍ الدَّنَانِيرِ وَلَا الدَّرَاهِمِ! (٣)

١- في فضائل الأشهر الثلاثة «من» بدل «في» .

٢- الكافي : ٤ / ٦٧ / ٥ ، تهذيب الأحكام : ٤ / ١٩٢ / ٥٤٩ ، كتاب من لا يحضره الفقيه : ٢ / ٩٦ / ١٨٣٢ ، فضائل الأشهر الثلاثة

: ٧٤ / ٥٥ فيهما «قد حضركم» بدل «قد خصكم الله به وحضركم» ، بحار الأنوار : ٩٦ / ٣٦٣ / ٣١ .

٣- الكافي : ٤ / ٦٧ / ٦ ، تهذيب الأحكام : ٤ / ١٩٣ / ٥٥٠ وليس فيه «وأبواب الجنان» ، كتاب من لا يحضره الفقيه : ٢ / ٩٧ /

١٨٣٣ ، ثواب الأعمال : ٨٩ / ٢ ، فضائل الأشهر الثلاثة : ٨٠ / ٦٢ ، بحار الأنوار : ٩٦ / ٣٦٠ / ٢٧ ؛ تاريخ دمشق : ٥١ / ١٨٦ /

١٠٨٤٥ نحوه ، كنز العمال : ٨ / ٥٩٠ / ٢٤٢٨٨ .

امام باقر علیه السلام: چون ماه رمضان در حال فرا رسیدن بود و سه روز از شعبان مانده بود ، پیامبر خدا به بلال فرمود : «مردم را خبر کن» . مردم گرد آمدند . [پیامبر صلی الله علیه و آله] بر منبر رفت و خدا را حمد و ثنا گفت . سپس فرمود : «ای مردم! خداوند ، شما را به این ماه ، ویژه ساخته است و اینک فرا می رسد . آن ، سرور ماه هاست [و] در آن ، شبی بهتر از هزار ماه است . درهای آتش در آن بسته می شوند و درهای بهشت در آن گشوده می گردند . پس دور باد از رحمت حق ، کسی که این ماه را دریابد و آمرزیده نشود! دور باد از رحمت حق ، کسی که پدر و مادرش را دریابد و [با نیکی به آنان] آمرزیده نشود! دور باد از رحمت حق ، کسی که مرا نزد او یاد کنند و او بر من درود نفرستد! خدا او را نیامرزد!» .

الکافی به نقل از جابر ، از امام باقر علیه السلام : پیامبر خدا روی به مردم می کرد و می فرمود : «ای گروه مردم! هر گاه هلال ماه رمضان طلوع کند ، شیاطین سرکش به بند کشیده می شوند ، درهای آسمان و درهای بهشت و درهای رحمت گشوده می گردند ، درهای آتش بسته می شوند ، و دعا اجابت می شود . خدا را در هر عید فطری ، آزادشدگانی است که آنان را از آتش می رهاند . و هر شب منادی ندا می دهد : «آیا خواهنده ای هست؟ آیا استغفار کننده ای هست؟ خدایا! به هر انفاق کننده ای جایگزین عطا کن و هر امساک کننده [از انفاق] را دچار تلف ساز!» . تا آن که هنگامی که هلال شوال بر می آید ، مؤمنان را ندا می دهند که : «به سوی جایزه های تان بشتابید ، که امروز روز جایزه است!» . [سپس امام باقر علیه السلام فرمود :] به خدایی که جانم در دست اوست ، آن جایزه ، دینار و درهم نیست .

رسول الله صلى الله عليه وآله : من كلام له وقد حَضَرَ شَهْرَ رَمَضَانَ : أتاكم رَمَضَانُ شَهْرُ بَرَكَهٍ ، يُغْنِيكُمْ اللَّهُ فِيهِ فَيَنْزِلُ الرَّحْمَةَ ، وَيُحِطُّ الْخَطَايَا ، وَيَسْتَجِيبُ فِيهِ الدُّعَاءَ ، يَنْظُرُ اللَّهُ إِلَى تَنَافُسِكُمْ ، وَيُبَاهِي بِكُمْ مَلَائِكَتَهُ ؛ فَأَزُوا اللَّهَ مِنْ أَنْفُسِكُمْ خَيْرًا ؛ فَإِنَّ الشَّقِيَّ مَنْ حُرِمَ فِيهِ رَحْمَةُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ . (١)

فضائل الأشهر الثلاثة عن الحسن بن علي بن فضال عن الإمام الرضا عن آبائه عليهم السلام: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ : «إِنَّ شَهْرَ رَمَضَانَ شَهْرٌ عَظِيمٌ ، يُضَاعَفُ اللَّهُ فِيهِ الْحَسَنَاتِ ، وَيَمْحُو فِيهِ السَّيِّئَاتِ ، وَيَرْفَعُ فِيهِ الدَّرَجَاتِ ؛ مَنْ تَصَدَّقَ فِي هَذَا الشَّهْرِ بِصِدْقِهِ غَفَرَ اللَّهُ لَهُ ، وَمَنْ أَحْسَنَ فِيهِ إِلَى مَا مَلَكَتْ يَمِينُهُ غَفَرَ اللَّهُ لَهُ» . ثُمَّ قَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ : إِنَّ شَهْرَكُمْ هَذَا لَيْسَ كَالشُّهُورِ ؛ إِذَا أَقْبَلَ إِلَيْكُمْ أَقْبَلَ بِالْبَرَكَهِ وَالرَّحْمَةِ ، وَإِذَا أَدْبَرَ عَنْكُمْ أَدْبَرَ بِغُفْرَانِ الدُّنُوبِ . هَذَا شَهْرُ الْحَسَنَاتِ فِيهِ مُضَاعَفَةٌ ، وَأَعْمَالُ الْخَيْرِ فِيهِ مَقْبُولَةٌ ، مَنْ صَامَ مِنْكُمْ فِي هَذَا الشَّهْرِ لِلَّهِ عَزَّ وَجَلَّ رَكَعَتَيْنِ يَتَطَوَّعُ بِهِمَا غَفَرَ اللَّهُ لَهُ . ثُمَّ قَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ : إِنَّ الشَّقِيَّ حَقَّ الشَّقِيَّ مَنْ خَرَجَ عَنْهُ هَذَا الشَّهْرُ وَلَمْ يُغْفَرْ ذُنُوبُهُ ، فَحِينَئِذٍ يَخْسِرُ حِينَ يَفُوزُ الْمُحْسِنُونَ بِجَوَائِزِ الرَّبِّ الْكَرِيمِ . (٢)

رسول الله صلى الله عليه وآله : إِنَّ بَيْنَ شَعْبَانَ وَشَوَّالٍ شَهْرَ رَمَضَانَ الَّذِي أَنْزَلَ فِيهِ الْقُرْآنَ ، وَهُوَ شَهْرُ اللَّهِ تَعَالَى ذِكْرُهُ وَهُوَ شَهْرُ الْبَرَكَهِ ، وَهُوَ شَهْرُ الْمَغْفَرَةِ ، وَهُوَ شَهْرُ الرَّحْمَةِ ، وَهُوَ شَهْرُ التَّوْبَةِ ، وَهُوَ شَهْرُ الْإِنَابَةِ ، وَهُوَ شَهْرُ قِرَاءَةِ الْقُرْآنِ ، وَهُوَ شَهْرُ الْإِسْتِغْفَارِ ، وَهُوَ شَهْرُ الصِّيَامِ ، وَهُوَ شَهْرُ الدُّعَاءِ ، وَهُوَ شَهْرُ الْعِبَادَةِ ، وَهُوَ شَهْرُ الطَّاعَةِ ، وَهُوَ شَهْرُ الْعِتْقِ مِنَ النَّارِ وَالْفَوْزِ بِالْجَنَّةِ . مَنْ لَمْ يُغْفَرْ لَهُ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ لَمْ يُغْفَرْ لَهُ إِلَى قَابِلٍ ، فَأَيُّكُمْ مُتَّقٍ (يَتَّقِي) يَبْلُغُ شَهْرَ رَمَضَانَ قَابِلًا؟! صَوْمُهُ صِيَامٌ مَنْ يَرَى أَنَّهُ لَا يَصُومُ بَعْدَهُ أَيْدًا ؛ فَكَمْ مِنْ صَائِمٍ لَهُ عَامًا أَوَّلَ أَمْسَى عَامَكُمْ هَذَا فِي الْقَبْرِ مَيِّدُونَ ، وَأَصْبَحَ فِي التُّرَابِ وَحِيدًا فَرِيدًا ! يُبَبِّهُكُمْ اللَّهُ مِنْ رَقَدِهِ الْغَافِلِينَ ، وَغَفَرَ لَنَا وَلَكُمْ يَوْمَ الدِّينِ . (٣)

١- مجمع الزوائد : ٣ / ٣٤٤ / ٤٧٨٣ ، الدر المنثور : ١ / ٤٥٣ وفيه «يغشاكم» بدل «يغنيكم» وكلاهما نقلًا عن الطبراني عن عباده بن الصامت ، كنز العمال : ٨ / ٤٦٧ / ٢٣٦٩٢ .

٢- فضائل الأشهر الثلاثة : ٧٣ / ٥٣ ، عيون أخبار الرضا عليه السلام : ١ / ٢٩٣ / ٤٦ ، الأمالى للصدوق : ١٠٩ / ٨٢ ، روضه الواعظين : ٣٧٢ ، بحار الأنوار : ٩٦ / ٣٦١ / ٢٩ .

٣- فضائل الأشهر الثلاثة : ١١٧ / ١١٢ عن علي بن الحسين البرقي عن أبيه عن جدّه [عن] الإمام الحسن عليه السلام .

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله در سخنی در آستانه ماه رمضان: ماه رمضان بر شما آمد، ماه برکت. خداوند در آن بی نیازتان می کند، رحمت فرو می فرستد، خطاها را از شما فرو می ریزد و دعا را در آن مستجاب می کند. [خداوند] به مسابقه و پیشتازی شما [در عبادت] می نگرد و با شما بر فرشتگانش مباحثات می کند. پس به خداوند از جانب خود نیکی نشان دهید. بدبخت، کسی است که در این ماه از رحمت خدا محروم شود.

فضائل الأشهر الثلاثة به نقل از حسن بن علی بن فضال، از امام رضا علیه السلام، از پدرانش علیهم السلام: پیامبر خدا فرمود: «ماه رمضان، ماهی بزرگ است. خداوند در این ماه، حسنات را دو برابر می کند و سیئات را محو می سازد و درجات را بالا می برد. هر کس در این ماه، صدقه ای دهد، خداوند او را می آمرزد و هر کس در این ماه به برده خویش نیکی کند، خداوند او را می آمرزد». سپس فرمود: «این ماه شما، همچون ماه های دیگر نیست. وقتی به سراغ شما می آید، با برکت و رحمت می آید و چون می رود، با آمرزش گناهان می رود. این [ماه]، ماهی است که حسنات، در آن دو برابر می گردند و کارهای خیر در آن قبول می شوند. هر کس از شما در این ماه، دو رکعت نماز مستحب برای خدا بخواند، خداوند او را می آمرزد». سپس فرمود: «بدبخت واقعی، کسی است که این ماه از او بگذرد و گناهانش آمرزیده نشود. پس آن گاه که نیکوکاران، جوایز خود را از پروردگار کریم دریافت می کنند، او زیانکار می گردد».

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: میان ماه شعبان و شوال، ماه رمضان است که قرآن در آن نازل شده است و آن، ماه خدای متعال است، ماه برکت، ماه آمرزش، ماه رحمت، ماه توبه و ماه بازگشت به سوی خدا، ماه قرائت قرآن، ماه استغفار، ماه روزه داری، ماه دعا، ماه عبادت، ماه طاعت و ماه آزاد شدن از آتش و دست یافتن به بهشت. هر که در ماه رمضان آمرزیده نشود، تا سال آینده آمرزیده نخواهد شد. پس، کدامتان اطمینان دارید که به ماه رمضان آینده برسید؟ آن را روزه بدارید، روزه داشتن کسی که می اندیشد پس از آن، دیگر آن ماه را روزه نخواهد داشت. چه بسا روزه داری که آن را سال نخست، روزه گرفته؛ اما امسال در گور آرمیده است و در خاک، یکه و تنها مانده است. خداوند، شما را از خواب غفلت بیدار کند و ما و شما را در روز جزا پیامرزد!

عنه صلى الله عليه وآله: شَهْرُ رَمَضَانَ لَيْسَ كَالشُّهُورِ؛ لِمَا تُضَاعَفُ فِيهِ مِنَ الْأَجُورِ. هُوَ شَهْرُ الصِّيَامِ، وَشَهْرُ الْقِيَامِ، وَشَهْرُ التَّوْبَةِ وَالِاسْتِغْفَارِ، وَشَهْرُ تِلَاوَةِ الْقُرْآنِ؛ هُوَ شَهْرُ أَبْوَابِ الْجَنَانِ فِيهِ مُفْتَحَةٌ وَأَبْوَابُ النَّيْرَانِ فِيهِ مُعَلَّقَةٌ؛ هُوَ شَهْرٌ يُكْتَبُ فِيهِ الْأَجَالُ، وَيُبَثُّ فِيهِ الْأَرْزَاقُ، وَفِيهِ لَيْلَةٌ فِيهَا يُفْرَقُ كُلُّ أَمْرٍ حَكِيمٍ، وَيُكْتَبُ فِيهَا وَفَدُ بَيْتِ اللَّهِ الْحَرَامِ، تَنْزَلُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ فِيهَا عَلَى الصَّائِمِينَ وَالصَّائِمَاتِ بِإِذْنِ رَبِّهِمْ فِي كُلِّ أَمْرٍ، سَلَامٌ هِيَ حَتَّى مَطْلَعِ الْفَجْرِ. مَنْ لَمْ يُغْفَرْ لَهُ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ لَمْ يُغْفَرْ إِلَى قَابِلٍ؛ فَبَادِرُوا بِالْأَعْمَالِ الصَّالِحَاتِ الْآنَ وَبَابُ التَّوْبَةِ مَفْتُوحٌ وَالِدُّعَاءُ مُسْتَجَابٌ قَبْلَ « أَنْ تَقُولَ نَفْسٌ يَحْسِرُ رَتَى عَلَى مَا فَرَّطْتُ فِي جَنْبِ اللَّهِ وَإِنْ كُنْتُ لَمِنَ السَّخِرِينَ » (١). (٢)

عنه صلى الله عليه وآله: شَهْرُ رَمَضَانَ شَهْرُ اللَّهِ عِزُّ وَجَلُّ، وَهُوَ شَهْرٌ يُضَاعَفُ اللَّهُ فِيهِ الْحَسَنَاتِ وَيَمْحُو فِيهِ السَّيِّئَاتِ، وَهُوَ شَهْرُ الْبَرَكَهِ، وَهُوَ شَهْرُ الْإِنَابَةِ، وَهُوَ شَهْرُ التَّوْبَةِ، وَهُوَ شَهْرُ الْمَغْفِرَةِ، وَهُوَ شَهْرُ الْعِتْقِ مِنَ النَّارِ وَالْفَوْزِ بِالْجَنَّةِ. أَلَا فَاجْتَنِبُوا فِيهِ كُلَّ حَرَامٍ، وَأَكْثَرُوا فِيهِ مِنْ تِلَاوَةِ الْقُرْآنِ، وَسَلُّوا فِيهِ حَوَائِجَكُمْ، وَاشْتَغَلُوا فِيهِ بِذِكْرِ رَبِّكُمْ. وَلَا يَكُونَنَّ شَهْرُ رَمَضَانَ عِنْدَكُمْ كَغَيْرِهِ مِنْ الشُّهُورِ؛ فَإِنَّ لَهُ عِنْدَ اللَّهِ حُرْمَةً وَفَضْلًا عَلَى سَائِرِ الشُّهُورِ. وَلَا يَكُونَنَّ شَهْرُ رَمَضَانَ يَوْمٌ صَوْمِكُمْ كَيَوْمِ فِطْرِكُمْ. (٣)

١- الزمر: ٥٦.

٢- فضائل الأشهر الثلاثة: ١٠٠ / ٨٦ عن ابن عباس.

٣- فضائل الأشهر الثلاثة: ٩٥ / ٧٨ عن محمد بن أبي عمير عن غير واحد عن الإمام الصادق عليه السلام.

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: ماه رمضان، همچون ماه های دیگر نیست، به خاطر پاداش هایی که در آن، دو برابر می شود. آن، ماه روزه داری و عبادت است، ماه توبه و استغفار، و ماه تلاوت قرآن. آن، ماهی است که در آن، درهای بهشت، گشوده و درهای آتش، بسته اند. و ماهی است که اجل ها در آن نوشته می شوند و روزی ها پخش می گردند. و در آن، شبی است که هر فرمان حکمت آمیزی، در آن مقدر (جدا) می گردد و میهمانان خانه خدا، در این ماه نوشته می شوند. در این ماه، فرشتگان و روح الامین به اذن پروردگارشان، بر مردان و زنان روزه دار، درباره هر کاری فرود می آیند. آن شب تا دمیدن صبح، سلامت است. هر کس در ماه رمضان آمرزیده نشود، تا سال آینده آمرزیده نگردد. پس، هم اکنون که در توبه گشوده است و دعا مستجاب است، به کارهای نیک بشتابید، پیش از آن که «شخص بگوید: دریغا بر آن کوتاهی ای که در حضور خدا کردم! و من از مسخره کنندگان بودم».

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: ماه رمضان، ماه خداست؛ ماهی که خداوند، حسنات را در آن، دو برابر می کند و سیئات را محو می کند، ماه برکت، ماه بازگشت به سوی خدا، ماه توبه، ماه آمرزش، ماه آزاد شدن از آتش و دست یافتن به بهشت. پس، در این ماه از هر حرامی پرهیزید و در آن، زیاد قرآن تلاوت کنید و در آن، حاجت های خویش را بخواهید و در آن، به ذکر پروردگارتان پردازید و مبادا ماه رمضان نزد شما، مانند ماه های دیگر باشد؛ چرا که آن نزد خداوند، نسبت به ماه های دیگر، حرمت و برتری دارد و مبادا در ماه رمضان، روز روزه داری تان مثل روز خوردنتان باشد.

وانظر: ص ٦٠ (جوامع بركاته وخصائصه).

٢ / ٢ خطابات أمير المؤمنين عند حضور شهر رمضان لإمام علي عليه السلام كان إذا جاء شهر رمضان خطب الناس قائلاً: إن هذا الشهر المبارك الذي افترض الله صيامه ولم يفترض قيامه قد أتاكم . ألا إن الصوم ليس من الطعام والشراب وحدهما ، ولكن من اللغو والكذب والباطل . (١)

السنن الكبرى عن الشعبي: إن علياً عليه السلام كان يخطب إذا حضر رمضان ، ثم يقول: «هذا الشهر المبارك الذي فرض الله صيامه ولم يفرض قيامه ؛ ليحذر رجل أن يقول: أصوم إذا صام فلان أو أفطر إذا أفطر فلان . ألا- إن الصيام ليس من الطعام والشراب ولكن من الكذب والباطل واللغو . ألا- لا- تقدموا الشهر ؛ إذا رأيتم الهلال فصوموا ، وإذا رأيتموه فأفطروا ، فإن غم عليكم فأكملوا العدة» . (٢)

الإمام الباقر عن آبائه عليهم السلام: خطب أمير المؤمنين عليه السلام في أول يوم من شهر رمضان في مسجد الكوفة ، فحمد الله بأفضل الحمد وأشرفها وأبلغها ، وأثنى عليه بأحسن الثناء ، وصلى على محمد نبيه صلى الله عليه وآله ، ثم قال: «أيها الناس ، إن هذا الشهر شهر فضله الله على سائر الشهور كفضلنا أهل البيت على سائر الناس ؛ وهو شهر يفتح فيه أبواب السماء وأبواب الرحمة ، ويعلق فيه أبواب النيران ؛ وهو شهر يسمع فيه النداء ، ويستجاب فيه الدعاء ، ويرحم فيه البكاء ؛ وهو شهر فيه ليلة نزلت الملائكة فيها من السماء ؛ فتسلم على الصائمين والصائمات بإذن ربهم إلى مطلع الفجر ، وهي ليلة القدر ؛ فقد روي فيها ولايتي قبل أن خلق آدم عليه السلام بألفي عام ، صيام يومها أفضل من صيام ألف شهر ، والعمل فيها أفضل من العمل في ألف شهر . أيها الناس ، إن شمس شهر رمضان لتطلع على الصائمين والصائمات ، وإن أقماره لتطلع عليهم بالرحمة ، وما من يوم وليلة من الشهر إلا والبر من الله تعالى يتناثر من السماء على هذه الأمة ، فمن ظفر من نثار الله بذكره كرم على الله يوم يلقاها ، وما كرم عبد على الله إلا- جعل الجنة مثواه . عباد الله ، إن شهركم ليس كالشهور ؛ أيامه أفضل الأيام ، ولياليه أفضل الليالي ، وساعاته أفضل الساعات ؛ هو شهر الشياطين فيه مغلوله محبوسه ؛ هو شهر يزيد الله فيه الأرزاق والآجال ، ويكتب فيه وفد بيته ؛ وهو شهر يقبل أهل الإيمان بالمغفرة والرضوان ، والروح والريحان ، ومرضاة الملك الديان . أيها الصائم ، تدبر أمرك ؛ فإنك في شهرك هذا ضيف ربك ، أنظر كيف تكون في ليلتك ونهارك؟ وكيف تحفظ جوارحك عن معاصي ربك؟ أنظر ألا تكون بالليل نائماً والنهار غافلاً ؛ فينقضت شهرتك وقد بقي عليك وزرك ؛ فتكون عند استيفاء الصائمين أجورهم من الخاسرين ، وعند فوزهم بكرامه ملكهم من المحرومين ، وعند سعادتهم بمجاورة ربهم من المطرودين . أيها الصائم ، إن طردت عن باب ملكك فأى باب تقصده؟ وإن حرمتك ربك فمن ذا الذي يزرعك؟ وإن أهانك فمن ذا الذي يكرمك؟ وإن أذللك فمن ذا الذي يعزك؟ وإن خذللك فمن ذا الذي ينصرك؟ وإن لم يقبلك في زمرة عبيده فإلى من ترجع بعبوديتك؟ وإن لم يقلبك عترتك فمن ترجو لغفران ذنوبك؟ وإن طالبتك بحقه فماذا يكون حجتك؟ أيها الصائم ، تقرب إلى الله بتلاوه كتابه في ليلتك ونهارك ؛ فإن كتاب الله شافع مشفع يشفع يوم القيامة لأهل تلاوته ، فيعلون درجات الجنة بقرائه آياته . بشر أيها الصائم ! فإنك في شهر صيامك فيه مفروض ، ونفسك فيه تسيح ، ونومك فيه عبادة ، وطاعتك فيه مقبولة ، وذنوبك فيه مغفورة ، وأصواتك فيه مسموعة ، ومناجاتك فيه مرحومة . ولقد سمعت حبيبي رسول الله صلى الله عليه وآله يقول: «إن لله تبارك وتعالى عند فطر

كُلُّ لَيْلَةٍ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ عَتَقَاءَ مِنَ النَّارِ لَا يَعْلَمُ عَدَدَهُمْ إِلَّا اللَّهُ هُوَ فِي عِلْمِ الْغَيْبِ عِنْدَهُ ، فَإِذَا كَانَ آخِرَ لَيْلَةٍ مِنْهُ أَعْتَقَ فِيهَا مِثْلَ مَا أَعْتَقَ فِي جَمِيعِهِ . فَقَامَ إِلَيْهِ رَجُلٌ مِنْ هَمْدَانَ فَقَالَ : يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ ، زِدْنَا مِمَّا حَدَّثَكَ بِهِ حَبِيبُكَ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ . فَقَالَ : «نَعَمْ ، سَمِعْتُ أَخِي وَابْنَ عَمِّي رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ يَقُولُ : مَنْ صَامَ شَهْرَ رَمَضَانَ فَحَفِظَ فِيهِ نَفْسَهُ مِنَ الْمَحَارِمِ دَخَلَ الْجَنَّةَ» . قَالَ الْهَمْدَانِيُّ : يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ ، زِدْنَا مِمَّا حَدَّثَكَ بِهِ خَلِيلِي رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ يَقُولُ : مَنْ صَامَ رَمَضَانَ إِيمَانًا وَاحْتِسَابًا دَخَلَ الْجَنَّةَ» . قَالَ الْهَمْدَانِيُّ : يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ ، زِدْنَا مِمَّا حَدَّثَكَ بِهِ خَلِيلُكَ فِي هَذَا الشَّهْرِ . فَقَالَ : «نَعَمْ ، سَمِعْتُ سَيِّدَ الْأَوْلِيَيْنِ وَالْآخِرِينَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ يَقُولُ : مَنْ صَامَ رَمَضَانَ فَلَمْ يُفْطِرْ فِي شَيْءٍ مِنْ لَيْلَالِيهِ عَلَى حَرَامٍ دَخَلَ الْجَنَّةَ» . فَقَالَ الْهَمْدَانِيُّ : يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ ، زِدْنَا مِمَّا حَدَّثَكَ بِهِ سَيِّدَ الْأَوْلِيَيْنِ وَالْآخِرِينَ فِي هَذَا الشَّهْرِ . فَقَالَ : «نَعَمْ ، سَمِعْتُ أَفْضَلَ الْأَنْبِيَاءِ وَالْمُرْسَلِينَ وَالْمَلَائِكَةِ الْمُقَرَّبِينَ يَقُولُ : إِنَّ سَيِّدَ الْوَصِيَّةِ يَبِينُ يُقَاتِلُ فِي سَيِّدِ الشُّهُورِ . فَقُلْتُ : يَا رَسُولَ اللَّهِ ، وَمَا سَيِّدُ الشُّهُورِ ، وَمَنْ سَيِّدُ الْوَصِيَّةِ؟ قَالَ : أَمِيرُ سَيِّدِ الشُّهُورِ فَشَهْرُ رَمَضَانَ ، وَأَمَّا سَيِّدُ الْوَصِيَّةِ فَمَنْتَ يَا عَلِيُّ . فَقُلْتُ : يَا رَسُولَ اللَّهِ ، فَإِنَّ ذَلِكَ لَكَائِنْ؟ قَالَ : إِي وَرَبِّي ، إِنَّهُ يَنْبَغُ أَشْقَى أُمَّتِي شَقِيقٌ عَاقِرٌ نَاقَهُ ثَمُودٌ ، ثُمَّ يَضْرِبُكَ ضَرْبَةً عَلَى فَرْقِكَ تُخْضَبُ مِنْهَا لِحْيَتُكَ» . فَأَخَذَ النَّاسُ بِالْبُكَاءِ وَالنَّحِيبِ . فَقَطَعَ عَلَيْهِ السَّلَامُ خُطْبَتَهُ وَنَزَلَ . (٣)

١- .درر الأحاديث النبويّة : ٧٥ عن يحيى بن الحسين .

٢- .السنن الكبرى : ٤ / ٣٥١ / ٧٩٥٥ ، فضائل الأوقات للبيهقي : ٤٧ / ٧٨ ، كنز العمال : ٨ / ٥٨٢ / ٢٤٢٧٢ وانظر المصنّف لابن أبي شيبة : ٢ / ٤٢٠ / ٦ وص ٤٣٨ / ١١ .

٣- .فضائل الأشهر الثلاثة : ١٠٧ / ١٠١ عن مسعده الربعي عن الإمام الصادق عليه السلام .

۲ / ۲ خطبه های امیر مؤمنان ، هنگام فرا رسیدن ماه رمضان

ر . ک : ص ۶۱ (مجموعه برکات و ویژگی های ماه رمضان) .

۲ / ۲ خطبه های امیر مؤمنان ، هنگام فرا رسیدن ماه رمضان علی علیه السلام هر گاه ماه رمضان فرا می رسد ، برای مردم چنین خطبه می خواند : این ماه مبارک ، که خداوند روزه داری آن را واجب ساخته است ، شما را فرا رسید . آگاه باشید که روزه ، تنها پرهیز از خوردن و آشامیدن نیست ؛ بلکه پرهیز از بیهوده و دروغ و ناروا نیز هست .

السنن الکبری به نقل از شعبی : هر گاه ماه رمضان فرا می رسد ، علی علیه السلام خطبه می خواند و سپس می فرمود : «این ماه مبارک ، ماهی است که خداوند روزه آن را بر شما واجب ساخته است ، و عبادت شبانه را واجب نساخته است ؛ مبادا که کسی بگوید : هر گاه فلانی روزه بگیرد ، من هم روزه می گیرم و هر گاه فلانی بخورد ، من هم می خورم ! آگاه باشید که روزه ، تنها پرهیز از خوردن و نوشیدن نیست ؛ بلکه پرهیز از دروغ و ناروا و بیهوده است . آگاه باشید که از ماه ، جلوتر نیفتید . آن گاه که هلال را دیدید ، روزه بگیرید و آن گاه که آن را [در آغاز شوال] دیدید ، بخورید . پس اگر دیده نشد ، شمار ماه را کامل سازید» .

امام باقر علیه السلام به نقل از پدرانش علیهم السلام : علی علیه السلام در اولین روز ماه رمضان در مسجد کوفه خطبه خواند . پس خدا را به بهترین ستایش و برترین و رساترین ثنا ستود و بر پیامبرش محمد صلی الله علیه و آله درود فرستاد . سپس فرمود : «ای مردم! این ماه ، ماهی است که خداوند ، آن را بر ماه های دیگر برتری داده است ، مانند برتری ما اهل بیت بر دیگر مردم . و آن ، ماهی است که درهای آسمان و درهای رحمت ، در آن گشوده می شوند و درهای آتش در آن بسته می گردند . و ماهی است که در آن ندا شنیده می شود و دعا مستجاب می گردد و گریه مورد ترحم قرار می گیرد . ماهی است که در آن ، شبی وجود دارد که فرشتگان از آسمان فرود آمده ، بر مردان و زنان روزه دار ، به اذن پروردگارش تا طلوع سپیده سلام می دهند و آن شب ، شب قدر است . دو هزار سال پیش از آن که آدم علیه السلام آفریده شود ، ولایت من در آن شب ، مقدر شد . روزه گرفتن آن ، برتر از روزه داری هزار ماه است و عمل در آن ، برتر از عمل در هزار ماه است . ای مردم! خورشید ماه رمضان بر مردان و زنان روزه دار ، با رحمت می تابد و ماه آن با رحمت بر آنان نورافشانی می کند و هیچ روز و شبی از این ماه نیست ، مگر آن که پروردگار متعال ، بر سر این امت ، نیکی می افشاند . پس هر کس از ریش نعمت الهی ذره ای (۱) بهره مند گردد ، در روز دیدارش با خدا ، نزد خداوند ، گرمی خواهد بود و هیچ بنده ای نزد خدا گرمی نگردد ، مگر آن که خداوند ، بهشت را جایگاه او قرار می دهد . بندگان خدا! این ماه شما ، همچون دیگر ماه ها نیست . روزهایش برترین روزهاست و شب هایش برترین شب ها و ساعاتش برترین ساعات است . آن ، ماهی است که شیطان ها در آن در بند و زندانی اند ؛ ماهی که خداوند در آن ، روزی ها و اجل ها را می افزاید و میهمانان خانه اش را می نویسد ؛ ماهی که اهل ایمان با آمرزش و رضای الهی ، با شادی و نعمت های الهی ، و با خشنودی فرمانروای دادگر و توانا ، پذیرفته می شوند . ای روزه دار! در کار خویش نیک بنگر ، که در این ماه ، میهمان پروردگار خویش هستی . بنگر که در شب و روزت چگونه ای

و چگونه اعضای خود را از نافرمانی خدا حفظ می کنی . بنگر تا مبادا شب در خواب باشی و روز در غفلت ؛ پس این ماه بر تو بگذرد و بار گناهت همچنان بر دوشت مانده باشد ؛ پس آن گاه که روزه داران پاداش های خود را می گیرند ، تو از زیانکاران باشی و آن گاه که به کرامت فرمانروای خویش نایل می شونی ، از محرومان گردی و آن گاه که به همسایگی با پروردگارت سعادتمند می شونی ، تو از طردشدگان باشی ! ای روزه دار ! اگر از درگاه صاحبیت رانده شوی ، به کدام درگاه روی خواهی آورد؟ و اگر پروردگارت محروم سازد ، کیست که روزی ات دهد؟ و اگر تو را خوار شمرد ، کیست که اکرامت کند؟ و اگر ذللت ساخت ، کیست که عزّت بخشد؟ و اگر تو را وا گذاشت ، کیست که یاری ات کند؟ و اگر تو را در جمع بندگانش نپذیرفت ، بندگی ات را به آستان چه کس خواهی برد؟ و اگر از خطاییت در نگذشت ، برای آموزش گناهانت به که امید خواهی بست؟ و اگر حقّ خویش را از تو طلبید ، حجت تو چه خواهد بود؟ ای روزه دار ! در شب و روزت با تلاوت کتاب خدا ، به او تقرّب بجوی ، که همانا کتاب خدا ، شفیع است که روز قیامت ، شفاعتت برای قرآن خوانان پذیرفته است و با خواندن آیات آن ، از درجه های بهشت بالا می روند . مژده ای روزه دار ! تو در ماهی هستی که روزه داری ات در آن ، واجب ، نفس کشیدن در آن ، تسیح ، خفتن در آن ، عبادت ، طاعت در آن ، پذیرفته ، گناهانت در آن ، آمرزیده ، صداهایت در آن ، شنیده شده ، و مناجات در آن ، مورد ترحّم است . از حبیب پیامبر خدا شنیدم که می فرمود : خداوند متعال را در هنگام افطار هر شب ماه رمضان ، آزادشدگانی از آتش است که شمار آنان را کسی جز خداوند نمی داند . شمار آنان ، نزد او در علم غیب است . پس چون آخرین شب این ماه شود ، خداوند به شمار همه کسانی که در تمام این ماه آزاد کرده ، آزاد خواهد نمود . « مردی از قبیله همدان برخاست و گفت : ای امیر مؤمنان ! از آنچه حبیب تو درباره ماه رمضان فرمود ، بیشتر بگو . فرمود : « باشد ! شنیدم که برادر و پسر عمویم ، پیامبر خدا ، می فرمود : هر کس ماه رمضان را روزه بدارد و خود را در این ماه از حرام ها ننگه دارد ، وارد بهشت می شود . » آن مرد همدانی گفت : ای امیر مؤمنان ! از آنچه برادر و پسر عمویت درباره ماه رمضان فرمود ، بیشتر بگو . فرمود : « باشد ! شنیدم که دوستم پیامبر خدا می فرمود : هر کس از روی ایمان و به خاطر اجر الهی ، [ماه] رمضان را روزه بدارد ، وارد بهشت می شود . » مرد همدانی گفت : ای امیر مؤمنان ! از آنچه دوستت درباره این ماه فرمود ، بیشتر بگو . فرمود : « باشد ! شنیدم که سرور اولین و آخرین ، پیامبر خدا می فرمود : هر کس [ماه] رمضان را روزه بدارد و در شب های آن حرام نخورد ، وارد بهشت می شود . » مرد همدانی گفت : ای امیر مؤمنان ! از آنچه سرور اولین و آخرین با تو درباره این ماه گفت ، بیشتر بگو . فرمود : « باشد ! شنیدم که برترین پیامبران و فرستادگان و فرشتگان مقرب می فرمود : همانا سرور اوصیا ، در سرور ماه ها کشته می شود . گفتیم : ای پیامبر خدا ! سرور ماه ها ، کدام است و سرور اوصیا کیست؟ فرمود : اما سرور ماه ها ، ماه رمضان است و اما سرور اوصیا ، تویی ، ای علی ! . گفتیم : ای پیامبر خدا ! آیا چنین خواهد شد؟ فرمود : آری ، به پروردگارم سوگند ! همانا نگون بخت ترین امت من ، برادر پی کننده ناقه ثمود ، برمی خیزد و ضربتی بر فرق سرت می زند که محاسنت از خون آن ، رنگین می شود . » پس مردم شروع به گریه و شیون کردند . علی علیه السلام خطبه اش را به پایان برد و فرود آمد .

۱- در متن حدیث ، «درّه» آمده است ؛ لیکن به نظر می رسد در اصل ، «ذرّه» بوده و نقطه آن افتاده است ؛ زیرا کلمه «درّه»

٢ / ٣ كلامُ ثامنِ الحَجِّجِ عِنْدَ حُضُورِ شَهْرِ رَمَضَانَ لِإِمَامِ الرِّضَا عَلَيْهِ السَّلَامُ: الْحَسَنَاتُ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ مَقْبُولَةٌ ، وَالسَّيِّئَاتُ فِيهِ مَغْفُورَةٌ . مَنْ قَرَأَ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ آيَةً مِنْ كِتَابِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ كَمَا كَانَ كَتَمَ الْقُرْآنَ فِي غَيْرِهِ مِنَ الشُّهُورِ ، وَمَنْ ضَحِكَ فِيهِ فِي وَجْهِ أَخِيهِ الْمُؤْمِنِ لَمْ يَلْقَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِلَّا ضَحِكَ فِي وَجْهِهِ وَبَشَّرَهُ بِالْجَنَّةِ ، وَمَنْ أَعَانَ فِيهِ مُؤْمِنًا أَعَانَهُ اللَّهُ تَعَالَى عَلَى الْجَوَازِ عَلَى الصَّرَاطِ يَوْمَ تَزُلُّ فِيهِ الْأَقْدَامُ ، وَمَنْ كَفَّ فِيهِ غَضَبَهُ كَفَّ اللَّهُ عَنْهُ غَضَبَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ، وَمَنْ نَصَرَ فِيهِ مَظْلُومًا نَصَرَهُ اللَّهُ عَلَى كُلِّ مَنْ عَادَاهُ فِي الدُّنْيَا ، وَنَصَرَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عِنْدَ الْحِسَابِ وَالْمِيزَانِ . شَهْرُ رَمَضَانَ شَهْرُ الْبَرَكَهِ ، وَشَهْرُ الرَّحْمَةِ ، وَشَهْرُ الْمَغْفِرَةِ ، وَشَهْرُ التَّوْبَةِ وَالْإِنَابَةِ ؛ مَنْ لَمْ يُغْفَرْ لَهُ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ فَفِي أَيِّ شَهْرٍ يُغْفَرُ لَهُ؟! فَاسْأَلُوا اللَّهَ أَنْ يَقْبَلَ مِنْكُمْ فِيهِ الصِّيَامَ ، وَلَا يَجْعَلْهُ آخِرَ الْعَهْدِ مِنْكُمْ ، وَأَنْ يُوفِّقَكُمْ فِيهِ لِطَاعَتِهِ وَيَعِصِمَكُمْ مِنْ مَعْصِيَتِهِ ، إِنَّهُ خَيْرٌ مَسْئُولٍ . (١)

١- فضائل الأشهر الثلاثة : ٩٧ / ٨٢ عن الحسن بن علي بن فضال ، بحار الأنوار : ٩٦ / ٣٤١ / ٥ .

۲ / ۳ سخن امام هشتم ، هنگام فرا رسیدن ماه رمضان

۲ / ۳ سخن امام هشتم ، هنگام فرا رسیدن ماه رمضان امام رضا علیه السلام : حسنات در ماه رمضان ، پذیرفته اند و گناهان در آن ، آمرزیده . هر کس در ماه رمضان یک آیه از کتاب خدا بخواند ، مثل کسی است که در غیر آن ، ختم قرآن کرده باشد و هر کس در این ماه ، به صورت برادر مؤمنش بخندد ، خدا را در قیامت دیدار نخواهد کرد ، مگر آن که در چهره او خواهد خندید (۱) و به بهشت ، مژده اش خواهد داد . و هر کس در آن ماه ، مؤمنی را یاری کند ، خداوند ، او را بر گذشتن از صراط ، در آن روز که قدم ها بر آن می لغزد ، یاری خواهد کرد . و هر کس در آن ، خشم خود را نگه دارد ، خداوند نیز روز قیامت ، خشمش را از او نگه خواهد داشت . و هر کس در آن ، ستم دیده ای را یاری کند ، خداوند ، او را در دنیا بر ضد کسی که با وی دشمنی نماید ، یاری می کند و روز قیامت نیز هنگام حساب و میزان ، یاری اش می نماید . ماه رمضان ، ماه برکت است ، ماه رحمت ، ماه آمرزش ، ماه توبه و بازگشت به سوی خدا . هر که در ماه رمضان آمرزیده نشود ، پس در چه ماهی آمرزیده گردد؟! پس ، از خداوند بخواهید که در این ماه ، روزه شما را بپذیرد و آن را آخرین رمضان شما قرار ندهد و شما را بر طاعت خویش توفیق دهد و از نافرمانی خود نگه دارد ، که او بهترین کسی است که از او درخواست می شود .

۱- مقصود ، تجلی حضرت حق جلّ و علا با صفت رحمت و رأفت بر دل مؤمن است .

الفصل الثالث سبب التَّهْيُؤِ لِضِيَاةِ اللَّهِ ٣ / ١ تقديمُ التَّوْبِهِعِيُونَ أخبار الرضا عليه السلام عن عبد السلام بن صالح الهروي: دَخَلْتُ عَلَى أَبِي الْحَسَنِ عَلِيِّ بْنِ مُوسَى الرِّضَا عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي آخِرِ جُمُعَةٍ مِنْ شَعْبَانَ ، فَقَالَ لِي : « يَا أَبَا الصَّلْتِ ، إِنَّ شَعْبَانَ قَدْ مَضَى أَكْثَرُهُ ، وَهَذَا آخِرُ جُمُعَةٍ مِنْهُ ، فَتِدَارَكَ فِيمَا بَقِيَ مِنْهُ تَقْصِيرَكَ فِيمَا مَضَى مِنْهُ ، وَعَلَيْكَ بِالْإِقْبَالِ عَلَى مَا يَعْنِيكَ وَتَرَكَ مَا لَا يَعْنِيكَ ، وَأَكْثَرَ مِنَ الدُّعَاءِ وَالِاسْتِغْفَارِ وَتِلَاوَةِ الْقُرْآنِ ، وَتُبْ إِلَى اللَّهِ مِنْ ذُنُوبِكَ ؛ لِتُقْبَلَ شَهْرُ اللَّهِ إِلَيْكَ وَأَنْتَ مُخْلِصٌ لِلَّهِ عِزُّ وَجَلُّ ، وَلَا تَدْعَنَّ أَمَانَةً فِي عُنُقِكَ إِلَّا أَدَيْتَهَا ، وَلَا فِي قَلْبِكَ حِقْدًا عَلَى مُؤْمِنٍ إِلَّا نَزَعْتَهُ ، وَلَا ذَنْبًا أَنْتَ مُرْتَكِبُهُ إِلَّا [أ] قَلَعْتَ عَنْهُ ، وَاتَّقِ اللَّهَ وَتَوَكَّلْ عَلَيْهِ فِي سِرِّ أَمْرِكَ وَعَلَانِيَتِكَ « وَ مَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ إِنَّ اللَّهَ بَلِّغُ أَمْرِهِ قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا » (١) ، وَأَكْثَرَ مِنْ أَنْ تَقُولَ فِيمَا بَقِيَ مِنْ هَذَا الشَّهْرِ : اللَّهُمَّ إِنْ لَمْ تَكُنْ قَدْ غَفَرْتَ لَنَا فِيمَا مَضَى مِنْ شَعْبَانَ فَاعْفِرْ لَنَا فِيمَا بَقِيَ مِنْهُ . فَإِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى يُعْتِقُ فِي هَذَا الشَّهْرِ رِقَابًا مِنَ النَّارِ لِحُرْمَةِ شَهْرِ رَمَضَانَ . (٢)

١- الطلاق : ٣ .

٢- عيون أخبار الرضا عليه السلام : ٢ / ٥١ / ١٩٨ ، الإقبال : ١ / ٤٢ وليس فيه «وترك ما لا يعنيك» ، بحار الأنوار : ٩٧ / ٧٣ /

فصل سوم : اسباب آمادگی برای میهمانی خدا

۳ / ۱ توبه ، پیش از فرا رسیدن ماه رمضان

فصل سوم : اسباب آمادگی برای میهمانی خدا ۳ / ۱ توبه ، پیش از فرا رسیدن ماه رمضان
 عبد السلام بن صالح هروی : در آخرین جمعه ماه شعبان ، خدمت امام رضا علیه السلام رسیدم . به من فرمود : «ای ابو صلّت! بیشتر شعبان گذشته است و این ، آخرین جمعه از آن است . پس در آنچه از آن مانده ، کوتاهی هایت را در آنچه گذشته است ، جبران کن . به کاری روی آور که برایت مفید باشد و آنچه را بیهوده است و به تو مربوط نیست ، وا گذار . زیاد دعا و استغفار و تلاوت قرآن داشته باش و از گناهانت به درگاه خدا توبه کن ، تا در حالی ماه خدا سوی تو آید که برای خدا خالص شده باشی . هیچ امانتی را بر عهده خویش باقی نگذار ، مگر آن که ادا کرده باشی ، و هیچ کینه ای را در دلت نسبت به مؤمنی نگاه مدار ، مگر آن که از دل به در آورده باشی ، و هیچ گناهی را که مرتکب می شدی ، رها مکن ، مگر این که از آن ، دست برداشته باشی . از خدا پروا کن و در نهان و آشکار کارت ، بر او توکل کن «و هر کس بر خدا توکل کند ، او برایش بس است . خداوند ، فرمان خویش را پیش خواهد برد . به یقین ، خداوند برای هر چیزی اندازه ای قرار داده است» . و در باقی مانده این ماه ، زیاد بگو : خدایا! اگر ما را در آنچه از شعبان گذشته است ، نیامرزیده ای ، پس ما را در باقی مانده آن ببخشای! . همانا خداوند متعال ، در این ماه به احترام ماه رمضان ، بسیاری را [از آتش] آزاد می کند» .

٣ / ٢ صِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ مِنْ آخِرِ شَعْبَانَ السَّنَنِ الْكُبْرَى عَنْ أَنَسٍ قِيلَ : يَا رَسُولَ اللَّهِ ، أَيُّ الصَّوْمِ أَفْضَلُ ؟ قَالَ : «صَوْمُ شَعْبَانَ تَعْظِيمًا لِرَمَضَانَ» . (١)

الإمام الصادق عليه السلام : مَنْ صَامَ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ مِنْ آخِرِ شَعْبَانَ وَوَصَلَهَا بِشَهْرِ رَمَضَانَ ، كَتَبَ اللَّهُ لَهُ صَوْمَ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ . (٢)

٣ / ٣ إِصْلَاحُ الطَّعَامِ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ : كُلُّوا الْحَلَالَ يَتِمَّ لَكُمْ صَوْمُكُمْ . (٣)

١- . السنن الكبرى : ٤ / ٥٠٣ / ٨٥١٧ ، شعب الإيمان : ٣ / ٣٧٧ / ٣٨١٩ ، كنز العمال : ٨ / ٥٩١ / ٢٤٢٩٢ ؛ ثواب الأعمال : ٨٦ / ١٤ ، بحار الأنوار : ٩٧ / ٧٧ / ٣٥ .

٢- . كتاب من لا يحضره الفقيه : ٢ / ٩٤ / ١٨٢٩ ، الخصال : ٥٨٢ / ٦ عن العباس بن هلال ، فضائل الأشهر الثلاثة : ٥٣ / ٣١ عن الحسن بن علي بن فضال وكلاهما عن الإمام الرضا عليه السلام ، الأمل للصدوق : ٧٦٨ / ١٠٣٨ عن المفضل بن عمر ، الإقبال : ١ / ٤٣ ، بحار الأنوار : ٩٧ / ٧٢ .

٣- . كنز العمال : ١٥ / ٨٤٤ / ٤٣٣٥٦ نقلًا عن الديلمي عن جابر .

۳ / ۲ سه روز روزه در آخر شعبان

۳ / ۳ اصلاح غذا

۳ / ۲ سه روز روزه در آخر شعبان السنن الکبری به نقل از انس: به پیامبر خدا گفتند: کدام روزه برتر است؟ فرمود: «روزه شعبان در بزرگداشتِ رمضان».

امام صادق علیه السلام: هر کس سه روزِ آخر شعبان را روزه بدارد و آنها را به ماه رمضان متصل کند، خداوند برای او پاداش روزه دو ماه پیاپی را می نویسد.

۳ / ۳ اصلاح غذا پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: غذای حلال بخورید تا روزه برای شما کامل گردد.

عدّه الداعى عن رسول الله صلى الله عليه وآله: «العِبَادَةُ مَعَ أَكْلِ الْحَرَامِ كَالْبِنَاءِ عَلَى الرَّمْلِ». وقيل: عَلَى الْمَاءِ. (١)

إرشاد القلوب عن حذيفة بن اليمان رفعه عن رسول الله صلى الله عليه وآله: «إِنَّ قَوْمًا يَجِيئُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَهُمْ مِنَ الْحَسَنَاتِ أَمْثَالُ الْجِبَالِ، فَيَجْعَلُهَا اللَّهُ هَبَاءً مَنْثُورًا، ثُمَّ يُؤَمَّرُ بِهِمْ إِلَى النَّارِ». فَقَالَ سَيْلَمَانُ: صِفْهُمْ لَنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ. فَقَالَ: «أَمَا إِنَّهُمْ قَدْ كَانُوا يَصُومُونَ وَيُصَلُّونَ، وَيَأْخُذُونَ أَهْبَةً مِنَ اللَّيْلِ، وَلَكِنَّهُمْ كَانُوا إِذَا عَرَّضَ لَهُمْ شَيْءٌ مِنَ الْحَرَامِ وَثَبُوا عَلَيْهِ». (٢)

المعجم الكبير: عَنْ ضَمْرَةَ بْنِ حَبِيبٍ عَنْ أُمِّ عَبْدِ اللَّهِ أُخْتِ شَدَّادِ بْنِ أَوْسٍ أَنَّهَا بَعَثَتْ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ بِقَدَحِ لَبَنٍ عِنْدَ فِطْرِهِ وَهُوَ صَائِمٌ، وَذَلِكَ فِي طَوْلِ النَّهَارِ وَشِدَّةِ الْحَرِّ، فَرَدَّ إِلَيْهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: «أَنَّى كَانَ لَكَ هَذَا اللَّبَنُ؟». قَالَتْ: مِنْ شَاهٍ لِي. فَرَدَّ إِلَيْهَا رَسُولُهَا: «أَنَّى كَانَتْ لَكَ هَذِهِ الشَّاهُ؟». قَالَتْ: اشْتَرَيْتُهَا مِنْ مَالِي. فَأَخَذَهُ مِنْهَا. فَلَمَّا كَانَ مِنَ الْغَدِ أَتَتْهُ أُمُّ عَبْدِ اللَّهِ، فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، بَعَثْتُ إِلَيْكَ بِاللَّبَنِ مَرَّتِيهِ لَكَ مِنْ طَوْلِ النَّهَارِ وَشِدَّةِ الْحَرِّ، فَرَدَدْتَ الرَّسُولَ فِيهِ! فَقَالَ لَهَا: «بِذَلِكَ أُمِرْتَ الرَّسُولُ؛ أَلَا نَأْكُلُ إِلَّا طَيِّبًا، وَلَا نَعْمَلُ إِلَّا صَالِحًا». (٣)

الكافي عن أبي بصير: قَالَ رَجُلٌ لِأَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ: إِنِّي ضَعِيفٌ الْعَمَلِ قَلِيلُ الصِّيَامِ، وَلَكِنِّي أَرْجُو أَلَّا أَكُلَ إِلَّا حَلَالًا. فَقَالَ لَهُ: «أَيُّ الْإِجْتِهَادِ أَفْضَلُ مِنْ عَفْهِ بَطْنٍ وَفَرَجٍ؟!». (٤)

١- عدّه الداعى: ١٤١ وص ٢٨٤ وفيه «الدعاء» بدل «العبادة»، بحار الأنوار: ١٠٣ / ١٦ / ٧٣ وج ٨٤ / ٢٥٨ / ٥٦.

٢- إرشاد القلوب: ١٩١.

٣- المعجم الكبير: ٢٥ / ١٧٤ / ٤٢٨، المستدرک على الصحيحين: ٤ / ١٤٠ / ٧١٥٩، الورع لابن أبي الدنيا: ٨٣ / ١١٦، مسند الشاميين: ٢ / ٣٥٦ / ١٤٨٨، أسد الغابه: ٧ / ٣٤٨ / ٧٥١٥.

٤- الكافي: ٢ / ٧٩ / ٤، المحاسن: ١ / ٤٥٥ / ١٠٥٢، مشكاة الأنوار: ٢٧٥ / ٨٢٦ كلاهما نحوه، بحار الأنوار: ٧١ / ٢٦٩ / ٤ و ص ٢٧٣ / ١٨.

عَدَّة الداعی به نقل از پیامبر خدا: «عبادت با حرامخواری ، همچون ساختن بنا بر شزار است» و نیز نقل شده است : «همچون ساختن بنا بر آب» .

إرشاد القلوب به نقل از حدیفه بن یمان :پیامبر خدا فرمود : «روز قیامت ، گروهی می آیند ، در حالی که حسناتشان همچون کوه هاست . خداوند ، همه آنها را نابود و پراکنده می سازد . سپس فرمان می رسد که آنان را به آتش بیفکنید» . سلمان گفت : ای پیامبر خدا! آنان را برای ما توصیف کن . فرمود : «آنان ، کسانی هستند که روزه گرفته ، نماز خوانده و شب زنده داری کرده اند ؛ لیکن هر گاه حرامی بر آنان عرضه می شده ، بر آن می شتافتند» .

المعجم الكبير به نقل از حمزه بن حبيب ، درباره أم عبد الله (خواهر شَداد بن اوس) :وی هنگام افطار ، ظرف شیری برای پیامبر خدا که روزه بود ، فرستاد و این ، در روزی بلند با هوای گرم بود . پیامبر خدا آن را نزد زن برگرداند که : «این شیر را از کجا آورده ای؟» . گفت : از گوسفندم [دوشیده ام] . پیامبر صلی الله علیه و آله ، فرستاده آن زن را [دوباره] نزد او برگرداند که : «این گوسفند را از کجا آورده ای؟» . گفت : از مال خودم خریده ام . پس پیامبر صلی الله علیه و آله آن را از او گرفت . چون فردا شد ، أم عبد الله نزد پیامبر صلی الله علیه و آله رفت و گفت : ای پیامبر خدا! شیر را از روی دلسوزی (به خاطر بلندی روز و شدت گرما) برایتان فرستادم . آن گاه فرستاده مرا برگرداندی! به او فرمود : «پیامبران ، چنین مأمورند . [مأموریم] که جز پاکیزه نخوریم و جز شایسته انجام ندهیم» .

الكافی به نقل از ابو بصیر :مردی به امام باقر علیه السلام گفت : من [از نظر] کار [خیر ،] ضعیف و روزه داری ام اندک است ؛ لیکن امیدوارم که جز حلال ، چیزی نخورم . به او فرمود : «چه کوششی برتر از پاک دامنی در شکم و شهوت؟!» .

الإمام الباقر عليه السلام لأبي حمزة الثمالي: «يَبْعَثُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ قَوْمًا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ نَوْزٌ كَالْقَبَاطِيِّ ، ثُمَّ يُقَالُ لَهُ : كُنْ هَبَاءً مَنثورًا» .
ثُمَّ قَالَ : «أما وَاللَّهِ يا أبا حمزة ، إنَّهُمْ كانوا لَيَصُومُونَ وَيُصَلُّونَ وَلَكِنْ كانوا إِذا عَرَضَ لَهُمْ شَيْءٌ مِنَ الْحَرَامِ أَخَذُوهُ ، وَإِذا عَرَضَ لَهُمْ شَيْءٌ مِنْ فَضْلِ أميرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامِ أَنْكَرُوهُ» . (١)

١- تفسير القمّي : ١١٢ / ٢ عن أبي حمزة الثمالي ، بحار الأنوار : ٧ / ١٧٦ / ٩ وج ٧٠ / ٢٩٣ / ٣٥ .

امام باقر علیه السلام خطاب به ابو حمزه ثمالی: روز قیامت، خداوند، گروهی را بر می انگیزد که پیشاپیش آنان نوری مثل قَبَاطی (۱) است. سپس به آن نور گفته می شود: «نابود و پراکنده شو». [سپس فرمود:] به خدا، سوگند ای ابو حمزه! آنان کسانی هستند که نماز می خواندند و روزه می گرفتند؛ لیکن هر گاه چیزی از حرام به آنان عرضه می شد، می گرفتند و هر گاه چیزی از عطای امیر مؤمنان علیه السلام به آنان داده می شد، رد می کردند.

۱- قَبَاطی (جمع قُبَاطِیَه)، نوعی جامه مصری است که سفید و نازک است. گویا به «قبط (مصریان)» منسوب است (النهایه: ۴ / ۶).

اشاره

سخنی درباره تقویت آثار روزه با اصلاح غذا خوردن و نوشیدن به هنگام افطار و سحر ، جان مایه روزه داری است . از این رو ، در نظر اسلام ، حلال یا حرام بودن خوردنی ها و نوشیدنی ها ، اندازه و نوع آنها و همچنین انگیزه روزه داران از خوردن و آشامیدن ، در میزان بهره وری از روزه نقشی اساسی دارند و در دستاوردهای روزه دار از برکات این میهمانی ، بسیار مؤثرند . نخستین شرط بهره وری از روزه ، آن است که نیروی تأمین کننده و پشتوانه انسان برای روزه گرفتن ، حلال باشد . غذای حرام ، نه تنها در بهره مندی انسان از آثار و برکات روزه ، نقش تخریبی دارد ، بلکه آفتی است که همه عبادت ها را تهدید می کند ، بدان گونه که در روایات گذشته اشاره شد . از این رو ، از پیامبر خدا روایت شده است :

الْعِبَادَةُ مَعَ أَكْلِ الْحَرَامِ كَالْبِنَاءِ عَلَى الرَّمْلِ ؛ (۱)

عبادت همراه با حرامخواری ، مثل بنا ساختن بر شنزار است .

بر این پایه ، برای روزه دار ، شناخت غذاهای حرام ، اهمیتی ویژه دارد .

انواع خوردنی ها و آشامیدنی های حرام

پرهیز از غذاهای شبهه ناک

انواع خوردنی ها و آشامیدنی های حرام خوردنی ها و آشامیدنی های حرام ، چند قسم اند : ۱ . آنچه حرمت ذاتی دارد ، مثل : گوشت حیوانات حرام گوشت ، تخم پرندگان حرام گوشت ، بعضی از اعضای حیوانات حلال گوشت (مانند : نرینه ، بچه دان ، دُنبلان ، مئانه ، غده های بدن ، کیسه صفرا ، نخاع) ، اعیان نجس (مانند : مُردار ، خون ، گوشت خوک ، شراب و هر مایع مست کننده دیگر) . (۱) ۲ . آنچه حرمت عَرَضی دارد ، مانند : غذاهایی که به سبب برخورد با عین نجس ، متنجس شده اند ، یا برای جسم و جان انسان ، زیان عمده دارند . ۳ . آنچه با مال حرام تهیه می شود ، مثل : سفره های افطاری ای که بدون اجازه قانونی ، هزینه شان از بیت المال ، پرداخت می شود . ۴ . آنچه از مال مخلوط به حرام ، تهیه می شود . ۵ . آنچه از مالی تهیه می شود که حقوق شرعی آن (مانند : خمس و زکات) پرداخت نشده است . ۶ . آنچه با مال حلال فراهم می شود ؛ ولی در کیفیت و مقدار آن ، اسراف می گردد .

پرهیز از غذاهای شبهه ناک اگر روزه دار بخواهد از روزه اش بهره ببرد ، سزاوار است که نه تنها از غذاهایی که حرمتشان قطعی است ، بلکه از غذاهای شبهه ناک هم پرهیز کند . غذاهای شبهه ناک دو گونه اند : نوع اوّل : غذاهایی که در ظاهر ، حلال شمرده می شوند ، مثل : غذایی که میزبان

۱- برای آگاهی بیشتر از این قسم محرّمات ، علاوه بر منابع فقهی ، ر . ک : رساله فی الواجب والحرام ، [آیت الله] علی مشکینی دام ظلّه .

انگیزه های خوردن و آشامیدن

مسلمان برای میهمانش تهیه می کند؛ ولی میهمان، احتمال می دهد که از مال حرام باشد. نوع دوم: غذاهایی که در ظاهر، حرام شمرده می شوند، مثل: غذایی که از مال مخلوط به حرام تهیه می شود، به گونه ای که جدا کردن حلال و حرام آن، ممکن نیست. نکته قابل توجه در این زمینه، آن است که اسلام برای استفاده از این گونه غذاها، راه حل دارد و برای رهایی از پیامدهای آن، تدبیری اندیشیده است، مانند پرداخت خمس مال شبهه ناک. از این راه، روزه دار می تواند از مشکل غذاهای شبهه ناک که بخصوص در میهمانی ها می خورد و یا به میهمانان خود می دهد، برهد، تا روزه ماه رمضان پاک و دارای آثار معنوی بیشتری باشد.

انگیزه های خوردن و آشامیدن انگیزه ای که روزه دار در خوردن و آشامیدن در وقت افطار و سحر دارد، تأثیر مهمی در بهره وری کامل از برکات روزه دارد. در یکی از توصیه های پیامبر صلی الله علیه و آله به ابو ذر غفاری، چنین آمده است:

« يا أبا ذرٍّ! لِيَكُنْ لَكَ فِي كُلِّ شَيْءٍ نِيَّةٌ صَالِحَةٌ حَتَّى الْأَكْلِ وَالنَّوْمِ؛ (۱)»

ای ابو ذر! برای هر چیزی نیت خوب داشته باش، حتی برای خوردن و خوابیدن.

میان روزه داری که سحری و افطار را تنها برای رفع گرسنگی و تشنگی می خورد، با کسی که آنها را به قصد قربت و کسب رضای الهی می خورد، فرق بسیار است. نوراتیت روزه ای که روزه دار با قصد قربت غذا می خورد، هرگز با روزه ای که روزه دار با انگیزه حیوانی و خواسته نفس غذا می خورد و نیرو می گیرد، برابر نیست.

۱- مکارم الأخلاق: ۲ / ۳۷۰ / ۲۶۶۱، تنبیه الخواطر: ۲ / ۵۸.

روشن است که انگیزه خدایی در این کار که روزه دار می گوید: «به قصد تقرب به خدا، غذا می خورم» نیازمند مقدماتی است که با این عمل، هماهنگ باشد، که از جمله آنها، تناسب نوع و مقدار غذا با نیاز بدن است. بر اساس مقدمات و توضیح هایی که گذشت، می توان فشرده سخن را در زمینه اصلاح غذا به وسیله روزه دار، در سه نکته زیر خلاصه کرد که پابندی و رعایت آنها موجب می شود تا روزه دار، هر چه بیشتر، از مواهب و دستاوردهای ضیافت الهی، بهره مند گردد: ۱. حلال بودن آنچه خورده و آشامیده می شود و پرهیز از غذاهای حرام و شبهه ناک. ۲. تناسب نوع و مقدار غذاها و نوشیدنی ها با نیاز و خواسته بدن و پرهیز روزه دار از غذاهای رنگارنگ و افزون از حد نیاز. ۳. خوردن و آشامیدن به قصد قربت و با انگیزه کسب رضای الهی و اطاعت از فرمان او. عالم ربّانی مرحوم آیه الله میرزا جواد آقا ملکی تبریزی، در پایان بحثی که درباره انواع روزه داران از جهت برخوردشان با خوردنی ها و آشامیدنی ها دارد، می گوید: برخی از آنان، همه خورد و خوراکشان، حلال و دور از اسراف و تجمل است؛ بلکه در مقدار خوردنی و آشامیدنی شان، حتی از اندازه حلال و غیر مکروه هم متواضعانه می کاهند و این گونه از لذت می گذرند و در خورشت، به یک نوع، بسنده می کنند، یا بعضی از لذت ها و فزونی ها را ترک می کنند. درجات آنان نزد پروردگارشان، که نگاه دارنده تلاش ها و مجاهدت های آنان است، محفوظ است و آنان پاداش می یابند و هیچ ستمی به آنان نمی شود. خداوند، آنان را به بهترین کارهایشان پاداش می دهد و از عطای خویش، بی حساب بر آنان می افزاید.

پس هیچ کس نمی داند چه پاداش های بزرگی که مایه چشم روشنی است و برایشان پنهان نگه داشته شده است خواهند داشت ؛ پاداش هایی که بر هیچ دلی خطور نکرده است . (۱) خدایا! ما را هم از آنان قرار بده!

۱- برای مطالعه تمام سخن وی ، ر.ک : المراقبات : ۹۸ .

الفصل الرابع عشر في تهويله يافه الله ٤ / ١١ ادعيه آخر شعبان امام الصادق عليه السلام من دعائه في آخر شعبان: [اللهم] ان هذا الشهر المبارك الذي انزلت فيه القرآن وجعلته هدى للناس وبيئات من الهدى والفرقان قد حضر ، فسلمنا فيه وسلمنا لنا وسلمنا مننا في يسر منك وعافيه . (١)

عنه عليه السلام مما كان يقول في آخر ليله من شعبان وأول ليله من شهر رمضان: اللهم ان هذا الشهر المبارك الذي انزل فيه القرآن هدى للناس وبيئات من الهدى والفرقان قد حضر ، فسلمنا فيه وسلمنا لنا وسلمنا مننا في يسر منك وعافيه ، يا من أخذ القليل وشكر الكثير اقبل مني اليسير . اللهم اني اسألك ان تجعل لي الى كل خير سبيلاً ، ومن كل ما لا تحب مانعاً ، يا أرحم الراحمين ، يا من عفا عني وعمّا خلوت به من السيئات ، يا من لم يؤاخذني بارتكاب المعاصي ، عفوك عفوك عفوك يا كريم ، إلهي وعظمتي فلم أتعظ ، وزجرتني عن محارمك فلم أنزجر ، فما عذري؟ فاعف عني يا كريم ، عفوك عفوك . اللهم ، اني أسألك الراحة عند الموت ، والعمو عند الحساب ، عظم الذنب من عبدك فليحسن التجاوز من عندك ، يا أهل التقوى ويا أهل المغفرة ، عفوك عفوك . اللهم اني عبدك وابن عبدك وابن أميتك ، ضعيف فقير إلى رحمتك ، وأنت منزل الغنى والبركة على العباد ، قاهر مقتدر ، أحصيت أعمالهم وقسمت أرزاقهم ، وجعلتهم مختلفه السنتهم وألوانهم ، خلقا من بعد خلق ، لا يعلم العباد علمك ، ولا يقدر العباد قدرك ، وكلنا فقير إلى رحمتك ، فلا تصرف عني وجهك ، واجعلني من صالح خلقك في العمل والأمل والقضاء والقدر . اللهم أبقي خيري البقاء ، وأفني خيري الفناء ؛ على موالاه أوليائك ومعاداه أعدائك والرغبة إليك والرهبه منك ، والخشوع والوفاء والتسليم لك ، والتصديق بكتابك ، وأتباع سنيته رسولاك . اللهم ما كان في قلبي من شك أو ريب ، أو جحود أو قنوط ، أو فرح أو بدخ ، أو بطر أو خيلاء ، أو رياء أو سيمعه ، أو شقاق أو نفاق ، أو كفر أو فسوق أو عصيان ، أو عظمه أو شىء لا تحب ، فأسألك يا رب أن تبدلني مكانه إيمانا بوعدك ، ووفاء بعهدك ، ورضا بقضائك ، وزهدا في الدنيا ، ورغبة فيما عندك ، وأثرة وطمانينه وتوبه نصوحا ، أسألك ذلك يا رب العالمين . إلهي أنت من حلمك تعصى ، ومن كرمك وجودك تطاع ؛ فكأنك لم تعص ، وأنا ومن لم يعصك سيكان أرضك ، فكن علينا بالفضل جوادا ، وبالخير عوادا ، يا أرحم الراحمين . وصلى الله على محمد وآله صلاة دائمه لا تحصى ولا تعد ، ولا يقدر قدرها غيرك ، يا أرحم الراحمين . (٢)

١- تفسير العياشي : ١ / ٨٠ / ١٨٢ عن الحارث النضري ، بحار الأنوار : ٩٦ / ٣٨٣ / ١ .

٢- مصباح المتعبد : ٨٥٠ / ٩١١ عن الحارث بن المغيرة النضري ، الإقبال : ١ / ٤٣ ، البلد الأمين : ١٩٢ .

فصل چهارم : دعا‌های آمادگی برای میهمانی خدا

۴ / ۱ دعا‌های آخر شعبان

فصل چهارم : دعا‌های آمادگی برای میهمانی خدا ۴ / ۱ دعا‌های آخر شعبان امام صادق علیه السلام در دعای خویش در آخر شعبان: [خدایا!] این ماه مبارک ، که قرآن را در آن فرو فرستاده ای و آن را مایه هدایت مردم و نشانه هایی روشن از هدایت و فرقان قرار داده ای ، فرا رسید . پس ، ما را در این ماه ، سالم بدار و نیز آن را برای ما و از ما سلامت بدار ، در آسانی و تن درستی از سوی خودت! (۱)

امام صادق علیه السلام از جمله دعا‌هایی که در آخرین شب شعبان و اولین شب ماه رمضان می خواند : خداوندا! این ماه مبارک ، که قرآن را در آن فرو فرستاده ای و آن را مایه هدایت مردم و نشانه هایی روشن از هدایت و فرقان قرار داده ای ، فرا رسید . پس ، ما را در این ماه ، سالم بدار و نیز آن را برای ما سالم بدار و آن را با آسانی و تن درستی از سوی خودت ، از ما دریافت کن . ای که اندک را می گیری و پاداش بسیار می دهی! اندک را از من بپذیر! خداوندا! از تو می خواهم که به سوی هر نیکی ، راهی و در برابر هر آنچه دوست نداری ، باز دارنده ای برایم قرار دهی! ای مهربان ترین مهربانان! ای که از من و از گناهانی که در نهان انجام داده ام ، چشم پوشیدی ؛ ای آن که مرا به خاطر نافرمانی ها مؤاخذه نمودی! ببخشای ، ببخشای ، ببخشای ، ای بزرگوار! خدایا! پندم دادی ، پند نگرفتم! از گناهانت بازم داشتی ، دست برنداشتم! چه عذری دارم؟! پس بر من ببخشای ، ای بزرگوار! ببخشای ، ببخشای! خداوندا! از تو آسودگی را به هنگام مرگ و بخشایش را به هنگام حساب ، می خواهم . بنده ات گناه بزرگ آوزد . اینک ، گذشت از سوی تو ، نیکوست ، ای شایسته تقوا و ای شایسته آمرزش! ببخشای ، ببخشای! خداوندا! من بنده تو و فرزند بنده و کنیز تو ام ، ناتوانی که نیازمند رحمت توست ؛ و تویی که بر بندگانت ، توانگری و برکت را فرو می فرستی و چیره با اقتداری و کارهای بندگان را شمرده و روزی هایشان را تقسیم کرده ای و آنان را با زبان ها و رنگ های گوناگون ، قرار داده ای ، آفرینشی پس از آفرینشی . بندگان ، نه دانش تو را دارند و نه قدرت تو را . همه ما نیازمند رحمت تویم . پس ، روی رحمت را از من برنگردان و مرا در کار و امید و تقدیر خویش ، از بندگان شایسته ات قرار بده! خداوندا! مرا به نیکوترین ماندن ، باقی بدار و به بهترین فنا ، فانی ساز : بر دوستی با دوستان و دشمنی با دشمنان و شوق به درگاہت و هراس از عظمت و خشوع و وفا و تسلیم نسبت به خودت و باور به کتابت و پیروی از سنت فرستاده ات . خداوندا! آنچه در دلم هست ، از : شک و تردید ، یا انکار و یأس ، یا شادی بی جا و غرور ، یا سرمستی و غرور ، یا ریا و آوازه خواهی ، یا دشمنی و نفاق ، یا کفر و تبهکاری و نافرمانی ، یا خودبزرگی بینی و یا هر چه که دوست نمی داری پروردگارا از تو می خواهم که آنها را به ایمان به وعده ات ، وفا به پیمانت ، رضا به تقدیرت ، پارسایی در دنیا ، شوق به آنچه پیش توست ، بزرگواری ، آرامش و توبه راستین (۲) ، تبدیل کنی! ای پروردگار جهانیان! اینها را از تو می طلبم . خدایا! چون بردباری ، نافرمانی ات می کنند و چون بزرگوار و بخشنده ای ، فرمانت می برند ، آن چنان که گویا نافرمانی ات نکرده اند . من و آن که نافرمانی تو نکرده است ، ساکنان زمین تویم . پس با عطای خویش بر ما ، بخشنده و خیرسان باش ، ای مهربان ترین مهربانان! درود خدا بر محمد و خاندان او ، درودی پیوسته و بی شمار ، درودی که ارزش آن را کسی جز تو

۱- معنای «ما را در این ماه، سالم بدار»، آن است که چیزی مانند بیماری و غیر آن برای ما پیش نیاید که نتوانیم روزه بگیریم. و معنای «آن را برای ما سالم بدار»، این است که ماه رمضان، روشن باشد و چنان نباشد که اول و آخرش، قطعی نباشد و روزه و عید فطر، آشفته گردد. و معنای «آن را از ما سلامت بدار»، این است که ما را در این ماه، از گناهان، حفظ کن (مجمع البحرین: ۲ / ۸۷۴).

۲- در متن عربی، «توبه نَصوحا (توبه نصوح)» آمده است. توبه نصوح، یعنی توبه درست و بی غل و غش؛ توبه ای که پس از آن، انسان به گناه برنگردد (ر. ک: مجمع البحرین: ۳ / ۱۷۸۹).

٤ / ٢ أدعيته رؤيته هلال شهر رمضان الإمام الباقر عليه السلام: كان رسول الله صلى الله عليه وآله إذا أهّل هلال شهر رمضان استقبل القبلة ورفع يديه فقال: اللهم أهله علينا بالآمن والإيمان، والسلامة والإسلام، والعافية المجلّله، والرّزق الواسع، ودفع الأسقام. اللهم ارزقنا صيامه وقيامه وتلاوة القرآن فيه. اللهم سلّمه لنا وتسلّمه منا وسلّمنا فيه. (١)

الإمام عليّ عليه السلام: كان رسول الله صلى الله عليه وآله إذا استهلّ هلال شهر رمضان استقبل القبلة بوجهه وقال: اللهم أهله علينا بالآمن والإيمان، والسلامة والإسلام، والعافية المجلّله ودفع الأسقام، والرّزق الواسع، والعون على الصّلاه والصّيام والقيام وتلاوة القرآن. اللهم سلّمنا لشهر رمضان وتسلّمه منا وسلّمنا فيه؛ حتى ينقضه عنا شهر رمضان وقد عفوت عنا وغفرت لنا ورحمتنا. (٢)

١- الكافي: ٤ / ٧٠ / ١، تهذيب الأحكام: ٤ / ١٩٦ / ٥٦٢ كلاهما عن جابر، كتاب من لا يحضره الفقيه: ٢ / ١٠٠ / ١٨٤٦، مصباح المتهدّد: ٥٤٠ / ٦٢٥.

٢- الإقبال: ١ / ٦٢ عن محمّد بن الحنفية، كتاب من لا يحضره الفقيه: ٢ / ٩٦ / ١٨٣٣، الأمالى للصدوق: ١٠٢ / ٧٨، فضائل الأشهر الثلاثة: ٨٠ / ٦٢، ثواب الأعمال: ٨٩ / ٢ كلّها عن جابر عن الإمام الباقر عليه السلام عنه صلى الله عليه وآله نحوه، بحار الأنوار: ٩٦ / ٣٧٨ / ١؛ تاريخ دمشق: ٥١ / ١٨٦ / ١٠٨٤٥ نحوه، كنز العمال: ٨ / ٥٨٩ / ٢٤٢٨٨.

۴ / ۲ دعاهای دیدن هلال ماه رمضان

۴ / ۲ دعاهای دیدن هلال ماه رمضان امام باقر علیه السلام: هر گاه هلال ماه رمضان دیده می شد، پیامبر خدا دستانش را رو به قبله بلند می کرد و می گفت: «خداوندا! آن را با ایمنی و ایمان، با سلامت و اسلام، با عافیت فراگیر، با روزی گسترده و با دفع بیماری ها، بر ما بتابان! خداوندا! توفیق روزه داری و عبادت و تلاوت قرآن را در آن به ما روزی کن! خداوندا! آن را برای ما سالم بدار و آن را از ما سالم دریافت کن و ما را در آن، سلامت بدار!».

امام علی علیه السلام: هر گاه هلال ماه رمضان دیده می شد، پیامبر خدا رو به قبله می کرد و می گفت: «خداوندا! آن را با ایمنی و ایمان، با سلامت و اسلام، با عافیت فراگیر، با دفع بیماری ها، با روزی گسترده و با یاری بر نماز و روزه و عبادت و تلاوت قرآن، بر ما بنمایان! خداوندا! ما را برای ماه رمضان سلامت بدار و آن را از ما به سلامت، دریافت کن و ما را در آن، سالم بدار، تا این که ماه رمضان از ما بگذرد، در حالی که ما را بخشوده و آمرزیده باشی و بر ما رحم کرده باشی!».

الدعاء للطبراني عن أنس: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ إِذَا رَأَى هِلَالَ رَمَضَانَ قَالَ: «هِلَالٌ خَيْرٌ وَرُشْدٌ ثَلَاثٌ مَرَاتٍ آمَنْتُ بِالَّذِي خَلَقَكَ». (١)

الإمام الصادق عليه السلام: كَانَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ صَيَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ إِذَا أَهَلَ هِلَالَ شَهْرِ رَمَضَانَ أَقْبَلَ إِلَى الْقِبْلَةِ ثُمَّ قَالَ: اللَّهُمَّ أَهْلَهُ عَلَيْنَا بِالْأَمْنِ وَالْإِيمَانِ، وَالسَّلَامَةِ وَالْإِسْلَامِ، وَالْعَافِيَةِ الْمُجَلَّلَةِ، اللَّهُمَّ ارْزُقْنَا صِيَامَهُ وَقِيَامَهُ وَتِلَاوَةَ الْقُرْآنِ فِيهِ، اللَّهُمَّ سَلِّمْهُ لَنَا وَتَسَلَّمَهُ مِنَّا وَسَلِّمْنا فِيهِ. (٢)

الإمام الصادق عن آبائه عليهم السلام: كَانَ عَلِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ إِذَا كَانَ بِالْكَوْفَةِ يَخْرُجُ وَالنَّاسُ مَعَهُ يَتَرَاءَى هِلَالَ شَهْرِ رَمَضَانَ، فَإِذَا رَأَهُ قَالَ: اللَّهُمَّ أَهْلَهُ عَلَيْنَا بِالْأَمْنِ وَالْإِيمَانِ، وَالسَّلَامَةِ وَالْإِسْلَامِ، وَصِحَّحِهِ مِنَ الشُّقْمِ، وَفَرَاغِ لِبَاعْتِكَ مِنَ الشُّغْلِ، وَكَفْنَا بِالْقَلِيلِ مِنَ النَّوْمِ. (٣)

الإمام الباقر عليه السلام: مَرَّ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ فِي طَرِيقِهِ يَوْمًا فَنَظَرَ إِلَى هِلَالَ شَهْرِ رَمَضَانَ، فَوَقَفَ فَقَالَ: أَيُّهَا الْخَلْقُ الْمُطِيعُ الدَّائِبُ السَّرِيعُ، الْمُتَرَدِّدُ فِي مَنَازِلِ التَّقْدِيرِ، الْمُتَصَرِّفُ فِي فَلَكَ التَّدْبِيرِ. آمَنْتُ بِمَنْ نَوَّرَ بِكَ الظُّلْمَ، وَأَوْضَحَ بِكَ الْبُهْمَ، وَجَعَلَكَ آيَةً مِنْ آيَاتِ مُلْكِهِ، وَعَلَامَةً مِنْ عِلْمَاتِ سُلْطَانِهِ، فَحَدَّ بِكَ الزَّمَانَ، وَآمَتَّهَنَكَ بِالْكَمَالِ وَالنُّقْصَانِ، وَالطُّلُوعِ وَالْأَفْوَلِ، وَالْإِنَارَةَ وَالْكَسُوفِ، فِي كُلِّ ذَلِكَ أَنْتَ لَهُ مُطِيعٌ وَإِلَى إِرَادَتِهِ سَرِيعٌ. سُبْحَانَهُ! مَا أَعْجَبَ مَا دَبَّرَ فِي أَمْرِكَ، وَالطَّفَ مَا صَيَّنَّعَ فِي شَأْنِكَ! جَعَلَكَ مِفْتَاحَ شَهْرِ حَادِثٍ لِأَمْرٍ حَادِثٍ، فَاسْأَلُ اللَّهَ رَبِّي وَرَبَّكَ، وَخَالِقِي وَخَالِقَكَ، وَمُقَدِّرِي وَمُقَدِّرَكَ، وَمُصَوِّرِي وَمُصَوِّرَكَ؛ أَنْ يُصَيِّلِي عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ، وَأَنْ يَجْعَلَكَ هِلَالَ بَرَكَهٍ لَا تَمَحُّقُهَا الْأَيَّامُ، وَطَهَارَةٍ لَا تُدَسُّهَا الْأَثَامُ؛ هِلَالَ أَمْنٍ مِنَ الْآفَاتِ؛ وَسَلَامَةٍ مِنَ السَّيِّئَاتِ؛ هِلَالَ سَعْدٍ لَا نَحْسَ فِيهِ، وَيَمْنٍ لَا نَكْدَ مَعَهُ، وَيُسْرٍ لَا يُمَارِجُهُ عُسْرٌ، وَخَيْرٍ لَا يَشُوبُهُ شَرٌّ؛ هِلَالَ أَمْنٍ وَإِيمَانٍ، وَنِعْمَةٍ وَإِحْسَانٍ، وَسَلَامَةٍ وَإِسْلَامٍ. اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ، وَاجْعَلْنَا مِنْ أَرْضِي مَنْ طَلَعَ عَلَيْهِ، وَأَزْكَى مَنْ نَظَرَ إِلَيْهِ، وَأَسْعَدَ مَنْ تَعَبَّدَ لِمَكَ فِيهِ، وَوَفَّقْنَا فِيهِ لِلطَّاعَةِ وَالتَّوْبَةِ، وَاعَصِمْنَا فِيهِ مِنَ الْآثَامِ وَالْحَوْبَةِ، وَ أَوْزَعْنَا فِيهِ شُكْرَ النِّعْمَةِ، وَالْبَسْنَا فِيهِ جُنْنَ الْعَافِيَةِ، وَأَتِمَّ عَلَيْنَا بِاسْتِكْمَالِ طَاعَتِكَ فِيهِ الْمِنَّةَ، إِنَّكَ أَنْتَ الْمَنَّانُ الْحَمِيدُ، وَصَلَّى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ الطَّيِّبِينَ (٤).

١- الدعاء للطبراني: ٢٨٣ / ٩٠٦، سنن أبي داود: ٤ / ٣٢٤ / ٥٠٩٢، المصنّف لعبد الرزاق: ١١ / ٢٠٧ / ٢٠٣٣٨، المصنّف لابن

أبي شيبة: ٧ / ١٢١ / ٦ كلّها عن قتاده وفيها «الهلال» بدل «هلال رمضان»، كنز العمال: ٧ / ٧٧ / ١٨٠٤٠.

٢- الكافي: ٤ / ٧٣ / ٤، تهذيب الأحكام: ٤ / ١٩٧ / ٥٦٣ كلاهما عن عمرو بن شمر، مصباح المتهجد: ٥٤١ / ٦٢٦.

٣- الإقبال: ١ / ٦٥ عن الفضيل بن يسار.

٤- الإقبال: ١ / ٦٣، الأُمالي للطوسي: ٤٩٥ / ١٠٨٦ عن إسحاق بن جعفر وكلاهما عن الإمام الكاظم عن أبيه عليهما السلام، الصحيفة السجادية: ١٦٣ الدعاء ٤٣ ولم يذكر فيه اختصاصه بشهر رمضان، مصباح المتهجد: ٥٤٢ / ٦٢٨ من دون إسناد إلى المعصوم وكلّها نحوه، بحار الأنوار: ٩٥ / ٣٤٤ وج ٩٦ / ٣٧٩ وانظر كتاب من لا يحضره الفقيه: ٢ / ١٠١ / ١٨٤٧.

الدعاء طبرانی به نقل از انس: هر گاه پیامبر خدا هلال رمضان را می دید، سه بار می فرمود: «هلال خیر و رشد. ایمان آوردم به آن که تو را آفرید».

امام صادق علیه السلام: هر گاه هلال ماه رمضان دیده می شد، امیر مؤمنان علیه السلام و به قبله می کرد و می گفت: «خداوندا! آن را با ایمنی، ایمان، سلامت، اسلام و عافیت فراگیر، بر ما بنمایان! خداوندا! روزه داری و عبادت و تلاوت قرآن را در آن، روزی ما کن! خداوندا! آن را برای ما سلامت بدار و آن را از ما به سلامت دریافت کن و ما را در آن، سالم بدار!».

امام صادق علیه السلام به نقل از پدران خویش علیهم السلام: علی علیه السلام، آن گاه که در کوفه بود، همراه مردم برای دیدن هلال ماه رمضان بیرون می شد و چون آن را می دید، می فرمود: «خداوندا! آن را با ایمنی، ایمان، سلامت، اسلام، درستی از بیماری و آسودگی برای طاعت خویش، به ما بنمایان و ما را به اندکی خواب، کفایت کن!».

امام باقر علیه السلام: روزی، امام سجّاد علیه السلام در مسیر خود می گذشت که به هلال ماه رمضان نگاه انداخت. ایستاد و [خطاب به آن] چنین گفت: «ای آفریده فرمان بردار، چرخنده پرشتاب، رفت و آمد کننده در منزلگاه های تقدیر و کار گزار [الهی] در سپهر تدبیر! ایمان آوردم به آن که تاریکی ها را با تو روشن کرد و مبهم ها را با تو پدیدار نمود و تو را نشانه ای از نشانه های فرمان روایی اش و علامتی از علایم حکومتش قرار داد و زمان را با تو مرزبندی کرد و تو را با کمال و کاهش، دمیدن و غروب کردن، و روشنی و گرفتگی، به کار گرفت. در همه اینها، مطیع فرمانش بودی و به انجام دادن خواسته اش شتابان. منزه است خدا! چه شگفت و زیباست آنچه در کار تو تدبیر کرده است و چه ظریف است آنچه درباره تو انجام داده است! تو را کلید ماهی نو برای کاری نو قرار داده است. از خداوند، پروردگارم و پروردگارت، آفریدگارم و آفریدگارت، تقدیرسازم و تقدیرسازت، صورتگرم و صورتگرت، می خواهم که بر محمّد و دودمان محمّد درود فرستد و تو را هلال برکتی قرار دهد که روزها آن را نابود نمی سازند؛ هلال طهارتی که گناهان، آن را نمی آلاینند؛ هلال ایمنی از آفت ها و سلامت از گناهان؛ هلال خجستگی، که در آن بدشگونی نیست، و هلال فرخندگی، که در آن سختی راه ندارد؛ هلال آسانی، که دشواری به آن نمی آمیزد و هلال نیکی، که پلیدی به آن نمی آمیخته می گردد؛ و هلال ایمنی و ایمان، نعمت و احسان، و سلامت و اسلام. خداوندا! بر محمّد و خاندان محمّد درود فرست و ما را از خشنودترین کسانی قرار ده که هلال بر آنان تابیده است و از پاک ترین کسانی که به آن نگریسته اند و از خوش بخت ترین کسانی که در آن، تو را پرستیده اند! در این ماه، ما را به طاعت و توبه توفیق ده و از گناهان و حرام، نگه دار! در این ماه، ما را بر شکر نعمت، رهنمون باش و پوشش های عافیت را بر ما بپوشان و منت خویش را با کامل ساختن طاعتت در آن، بر ما تمام ساز! همانا تویی منت گذار پسندیده. و درود خدا بر محمّد و خاندان پاک او باد!».

الكافي: عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّكَ كَانَ إِذَا أَهَلَ هَيْلًا شَهْرَ رَمَضَانَ قَالَ: اللَّهُمَّ ادْخُلْهُ عَلَيْنَا بِالسَّلَامِ وَالْإِسْلَامِ، وَالْيَقِينِ وَالْإِيمَانِ، وَالْبِرِّ وَالْتَّوْفِيقِ لِمَا تُحِبُّ وَتَرْضَى. (١)

الکافی به نقل از معاویه بن عمّار: وقتی هلال ماه رمضان دیده می شد ، امام صادق علیه السلام می فرمود : «خدایا! این ماه را با سلامت و اسلام ، یقین و ایمان ، نیکی و توفیق بر آنچه دوست داری و می پسندی ، بر ما وارد کن!». .

الإمام الصادق عليه السلام: إذا رأيت الهلال فقل: اللَّهُمَّ قَدْ حَضَرَ شَهْرُ رَمَضَانَ وَقَدْ افْتَرَضْتَ عَلَيْنَا صِيَامَهُ ، وَأَنْزَلْتَ فِيهِ الْقُرْآنَ هُدًى لِلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِّنَ الْهُدَى وَالْفُرْقَانِ . اللَّهُمَّ أَعِنَّا عَلَى صِيَامِهِ ، وَتَقَبَّلْهُ مِنَّا ، وَسَلِّمْنَا فِيهِ وَسَلِّمْنَا مِنْهُ (١) وَسَلِّمْنَا لَنَا فِي يُسْرِ مِنْكَ وَعَافِيهِ ، إِنَّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ، يَا رَحْمَانُ يَا رَحِيمٌ . (٢)

عنه عليه السلام: إذا رأيت هلالَ شهرِ رَمَضَانَ فَلَا تُشِيرْ إِلَيْهِ ، وَلَكِنْ اسْتَقْبِلِ الْقِبْلَةَ ، وَارْفَعْ يَدَيْكَ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ ، وَخَاطِبِ الْهَيْلَالَ تَقُولُ: رَبِّي وَرَبُّكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ، اللَّهُمَّ أَهْلُهُ عَلَيْنَا بِالْأَمْنِ وَالْإِيمَانِ (٣) ، وَالسَّلَامَةِ وَالْإِسْلَامِ ، وَالْمُسَارَعَةِ إِلَى مَا تُحِبُّ وَتَرْضَى . اللَّهُمَّ بَارِكْ لَنَا فِي شَهْرِنَا هَذَا، وَارزُقْنَا خَيْرَهُ وَعَوْنَهُ، وَأَصْرِفْ عَنَّا ضُرَّهُ وَسَرَّهُ، وَبَلَاءَهُ وَفِتْنَتَهُ. (٤)

الإمام الكاظم عليه السلام: إذا رأيت الهلال فقل: اللَّهُمَّ قَدْ حَضَرَ شَهْرُ رَمَضَانَ وَقَدْ افْتَرَضْتَ عَلَيْنَا صِيَامَهُ وَقِيَامَهُ ، فَأَعِنَّا عَلَى صِيَامِهِ وَقِيَامِهِ ، وَتَقَبَّلْهُ مِنَّا ، وَسَلِّمْنَا فِيهِ وَسَلِّمْنَا لَنَا فِي يُسْرِ مِنْكَ وَعَافِيهِ ، إِنَّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ، يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ . (٥)

الإمام الرضا عليه السلام: معاشِرَ شِيعَتِي ، إِذَا طَلَعَ هَيْلَالُ شَهْرِ رَمَضَانَ فَلَا تُشِيرُوا إِلَيْهِ بِالْأَصَابِعِ ، وَلَكِنْ اسْتَقْبِلُوا الْقِبْلَةَ وَارْفَعُوا أَيْدِيَكُمْ إِلَى السَّمَاءِ وَخَاطِبُوا الْهَيْلَالَ وَقُولُوا: رَبُّنَا وَرَبُّكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ . اللَّهُمَّ اجْعَلْهُ عَلَيْنَا هَيْلَالًا مُبَارَكًا ، وَوَفِّقْنَا لِصِيَامِ شَهْرِ رَمَضَانَ ، وَسَلِّمْنَا فِيهِ وَتَسَلِّمْنَا مِنْهُ (٦) فِي يُسْرِ وَعَافِيهِ ، وَاسْتَعْمِلْنَا فِيهِ بِطَاعَتِكَ ، إِنَّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ . فَمَا مِنْ عَبْدٍ فَعَلَ ذَلِكَ إِلَّا- كَتَبَتْهُ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى فِي جُمْلَةِ الْمَرْحُومِينَ ، وَأَثَبَتْهُ فِي دِيْوَانِ الْمَغْفُورِينَ . وَلَقَدْ كَانَتْ فَاطِمَةُ سَيِّدَةُ نِسَاءِ الْعَالَمِينَ عَلَيْهَا السَّلَامُ تَقُولُ ذَلِكَ سَنَةً (٧) . (٨)

١- قوله: «سَلِّمْنَا مِنْهُ»؛ أي لا يصيبنا فيه ما يحول بيننا وبين صومه من مرض أو غيره (النهاية: ٢ / ٣٩٥).

٢- الإقبال: ١ / ٦٤.

٣- في كتاب من لا يحضره الفقيه: «بالأمن والأمان»، وفي الفقه المنسوب للإمام الرضا عليه السلام «بالأمن والأمان والإيمان».

٤- الإقبال: ١ / ٦٦، المقنع: ١٨٥ وليس فيه «اللَّهُمَّ بَارِكْ لَنَا فِي شَهْرِنَا...»، كتاب من لا يحضره الفقيه: ٢ / ١٠٠ ذيل ح ١٨٤٦

وفيه «قال أبي رحمه الله في رسالته إلي: إذا رأيت هلال...»، الفقه المنسوب للإمام الرضا عليه السلام: ٢٠٦ وزاد فيه «وَكَبْرٌ فِي وَجْهِهِ» بعد «وَخَاطِبِ الْهَيْلَالَ»، بحار الأنوار: ٩٦ / ٣٨٣ / ٩.

٥- الإقبال: ١ / ٦٥.

٦- كذا في المصدر، ولعل الصواب: «وسَلِّمْنَا مِنْهُ» وقد مر معناها. وفي بعض الأدعية: «وتسَلِّمْنَا مِنْهُ».

٧- ويمكن ضبطها بهذه الصورة: «تقول: ذلك سنَّة».

٨- فضائل الأشهر الثلاثة: ٩٩ / ٨٤ عن الحسن بن علي الخزاز.

امام صادق علیه السلام: هر گاه هلال را دیدی ، بگو : «خداوندا! ماه رمضان فرا رسید و روزه داری آن را بر ما واجب ساختی و قرآن را در آن فرو فرستادی تا هدایتی برای مردم و نشانه هایی روشن از هدایت و فرقان باشد . خداوندا! ما را بر روزه داری آن یاری کن و آن را از ما بپذیر! ما را در آن ، سلامت بدار و ما را از آن ، سالم بدار و آن را برای ما با آسانی و عافیت از سوی خودت ، سالم بدار! همانا تو بر هر چیزی توانایی ، ای بخشایشگر مهربان!» .

امام صادق علیه السلام: چون هلال ماه رمضان را دیدی ، به سوی آن اشاره مکن ؛ بلکه دست هایت را رو به قبله به سوی درگاه خداوند ، بالا- ببر و خطاب به هلال ، چنین بگو : «پروردگار من و پروردگار تو ، خداوند است ، پروردگار جهانیان . خداوندا! آن را با ایمنی ، ایمان ، سلامت ، اسلام و شتاب به سوی آنچه محبوب و پسندیده توست ، بر ما وارد کن! خداوندا! این ماه را بر ما مبارک گردان و خیر و یاری آن را روزی ما کن و رنج و بدی و بلا و فتنه آن را از ما برگردان!» .

امام کاظم علیه السلام: هر گاه هلال را دیدی ، بگو : «خداوندا! ماه رمضان فرا رسید؛ ماهی که روزه داری و عبادت در آن را بر ما واجب ساخته ای . پس در آن ، بر روزه داری و عبادت ، یاری مان کن و از ما بپذیر و ما را در آن و آن را برای ما سلامت بدار ، همراه با آسانی و عافیتی از سوی خودت! همانا تو بر هر چیز توانایی ، ای مهربان ترین مهربانان!» .

امام رضا علیه السلام: ای گروه پیروان من! هر گاه هلال ماه رمضان برآمد ، با انگشتان به سوی آن اشاره نکنید ؛ بلکه دست هایتان را رو به قبله به طرف آسمان بلند کنید و به هلال خطاب نمایید و چنین بگویید : «پروردگار ما و پروردگار تو ، خداوند است ، پروردگار جهانیان . خدایا! آن را بر ما هلالی مبارک بگردان و ما را بر روزه داری ماه رمضان ، موفق بدار و ما را در آن و آن را از ما سلامت بدار ، همراه با آسانی و عافیتی از سوی خویش ، و ما را در آن به فرمان بُرداری خویش به کار گیر! همانا تو بر هر چیز ، توانایی» . پس ، هیچ بنده ای نیست که چنین کند ، مگر آن که خداوند ، او را در گروه رحمت یافتگان می نویسد و نامش را در دفتر آمرزیدگان ، ثبت می کند . سرور زنان جهان ، فاطمه علیهاالسلام ، می فرمود که این ، مستحب است .

المقنعه: مِنَ السُّنَّةِ الثَّابِتَةِ عَنِ الرَّسُولِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ الدُّعَاءُ عِنْدَ رُؤْيِهِ الْهِلَالِ ، فَإِذَا طَلَعَ هِلَالُ شَهْرِ رَمَضَانَ فَادْعُ بِهَذَا الدُّعَاءِ لِلِاسْتِهْلَالِ ؛ فَإِنَّهُ مَأْثُورٌ عَنِ الصَّادِقِينَ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ : اللَّهُمَّ أَهْلُهُ عَلَيْنَا وَعَلَى أَهْلِ بُيُوتَاتِنَا وَأَشْيَاعِنَا وَإِخْوَانِنَا بِأَمْنٍ وَإِيمَانٍ ، وَسَلَامَةٍ وَإِسْلَامٍ ، وَبِرٍّ وَتَقْوَى ، وَعَافِيَةٍ مُجَلَّلَةٍ ، وَرِزْقٍ وَاسِعٍ حَسَنٍ ، وَفِرَاحٍ مِنَ الشُّغْلِ ، وَاكْتِفَاءٍ فِيهِ (١) بِالْقَلِيلِ مِنَ النَّوْمِ ، وَمُسَارَعَةٍ فِيمَا تُحِبُّ وَتَرْضَى ، وَتَبَّتْنَا عَلَيْهِ . اللَّهُمَّ بَارِكْ لَنَا فِي هَذَا الشُّهُرِ (٢) ، وَارْزُقْنَا بَرَكَتَهُ وَخَيْرَهُ ، وَعِوْنَهُ وَعُنْمَهُ وَفَوْزَهُ (٣) ، وَاصْرِفْ عَنَّا شَرَّهُ وَضُرَّهُ وَبَلَاءَهُ وَفِتْنَتَهُ . اللَّهُمَّ مَا قَسِمْتَ فِيهِ مِنْ رِزْقٍ أَوْ خَيْرٍ أَوْ عَافِيَةٍ أَوْ فَضْلٍ أَوْ مَغْفِرَةٍ أَوْ رَحْمَةٍ ، فَاجْعَلْ نَصِيبَنَا فِيهِ الْأَكْثَرَ ، وَحَظَّنَا مِنْهُ الْأَوْفَرَ ، إِنَّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ . (٤)

١- في الإقبال : «واكفنا» بدل «واكتفاء فيه» .

٢- في الإقبال : «في شهرنا هذا» .

٣- في الإقبال : «ونوره ويمنه ورحمته ومغفرته» بدل «وفوزه» .

٤- المقنعه : ٣١٥ ، الإقبال : ١ / ٦٦ نحوه وفيه «ثم قل ما وجدناه في نسخه عتيقه من كتب أصول الشيعة : رَبِّي وَرَبِّكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ، اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ ، وَأَهْلِهِ عَلَيْنَا ...» .

المقنعه: از سنت های ثابت شده پیامبر صلی الله علیه و آله ، دعا به هنگام دیدن هلال است . پس چون هلال ماه رمضان برآمد ، برای دیدن هلال ، این دعا را که از امام باقر و امام صادق علیهما السلام وارد شده است ، بخوان : «خداوندا! آن را بر ما و خانواده های ما و پیروان و برادران دینی ما وارد کن ، با ایمنی و ایمان ، با سلامت و اسلام ، با نیکی و تقوا ، با عافیتی فراگیر ، با روزی گسترده و نیکو ، با آسایش از گرفتاری ، با بسنده کردن به اندکی خواب و با شتافتن به سوی آنچه دوست داری و می پسندی؛ و ما را بر آن استوار بدار! خداوندا! ما را در این ماه ، برکت بخش و برکت ، خیر ، یاری ، سود و کامیابی آن را روزی ما کن و بدی ، زیان ، بلا و فتنه اش را از ما برگردان! خداوندا! سهم ما را در این ماه از آنچه از روزی ، خیر ، عافیت ، نعمت ، آمرزش و رحمت در آن تقسیم می کنی ، بیشتر و بهره ما را از آن ، سرشارتر بگردان! همانا تو بر هر چیز ، توانایی» .

٤ / ٣ أَدْعِيَهُ دُخُولِ شَهْرِ رَمَضَانَ أَدْعِيَهُ النَّبِيُّ الْإِمَامُ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ إِذَا دَخَلَ شَهْرَ رَمَضَانَ يَقُولُ: اللَّهُمَّ إِنَّهُ قَدْ دَخَلَ شَهْرُ رَمَضَانَ، اللَّهُمَّ رَبَّ شَهْرِ رَمَضَانَ الَّذِي أَنْزَلْتَ فِيهِ الْقُرْآنَ وَجَعَلْتَهُ بَيِّنَاتٍ مِنَ الْهُدَى وَالْفُرْقَانِ. اللَّهُمَّ فَبَارِكْ لَنَا فِي شَهْرِ رَمَضَانَ، وَأَعِنَّا عَلَى صِيَامِهِ وَصَلَاتِهِ، وَتَقَبَّلْهُ مِنَّا. (١)

الدعاء للطبراني عن عائشه: لَمَّا حَضَرَ رَمَضَانَ، قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَدْ حَضَرَ رَمَضَانَ فَمَا أَقُولُ؟ قَالَ: قُولِي: اللَّهُمَّ إِنَّكَ عَفُوٌّ تُحِبُّ الْعَفْوَ؛ فَاعْفُ عَنِّي. (٢)

الدعاء للطبراني عن عباده بن الصامت: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ يُعَلِّمُنَا هَؤُلَاءِ الْكَلِمَاتِ إِذَا جَاءَ رَمَضَانَ، أَنْ يَقُولَ أَحَدُنَا: اللَّهُمَّ سَلِّمْ لِي مِنْ رَمَضَانَ، وَسَلِّمْ رَمَضَانَ لِي، وَتَسَلِّمْهُ مِنِّي مُتَقَبَّلًا (٣). (٤)

١- الإقبال: ١ / ١٣٧، بحار الأنوار: ٩٧ / ٣٤٠ / ١.

٢- الدعاء للطبراني: ٢٨٥ / ٩١٥، كنز العمال: ٨ / ٥٨٨ / ٢٤٢٨٢ نقلًا عن ابن النجار.

٣- ويمكن ضبطها بهذا الشكل: «متقبلاً».

٤- الدعاء للطبراني: ٢٨٤ / ٩١٢ وح ٩١٣ عن مكحول، سير أعلام النبلاء: ١٩ / ٥١، وفيهما «لرمضان» بدل «من رمضان»، كنز العمال: ٨ / ٥٨٤ / ٢٤٢٧٧.

۴ / ۳ دعاهای ورود ماه رمضان

الف دعاهای پیامبر صلی الله علیه و آله

۴ / ۳ دعاهای ورود ماه رمضان الف دعاهای پیامبر صلی الله علیه و آله امام صادق علیه السلام: چون ماه رمضان وارد می شد ، پیامبر خدا می فرمود: «خداوندا! ماه رمضان وارد شد. خداوندا! ای پروردگار ماه رمضان؛ ماهی که در آن قرآن را فرو فرستادی و آن را نشانه هایی روشن از هدایت و فرقان قرار دادی! خداوندا! در ماه رمضان برای ما برکت قرار بده و ما را بر روزه داری و نماز آن یاری کن و آن را از ما بپذیر!» .

الدعاء طبرانی به نقل از عایشه: چون ماه رمضان فرا رسید ، گفتم: ای پیامبر خدا! ماه رمضان رسید . چه بگویم؟ فرمود: «بگو : خداوندا! تو بخشایشگری و گذشت را دوست می داری. پس ، از من در گذر!» .

الدعاء طبرانی به نقل از عباده بن صامت: چون [ماه] رمضان می آمد ، پیامبر خدا به ما یاد می داد که هر کدام از ما این کلمات را بگوییم: «خداوندا! مرا از رمضان ، سلامت بدار و رمضان را برای من ، سلامت بدار و آن را در حالی که از من پذیرفته ای ، دریافت کن!» .

ب دُعَاءِ الْإِمَامِ زَيْنِ الْعَابِدِينَ الْإِمَامِ زَيْنِ الْعَابِدِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي دُعَائِهِ إِذَا دَخَلَ شَهْرُ رَمَضَانَ: الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدَانَا لِحَمْدِهِ ، وَجَعَلَنَا مِنْ أَهْلِهِ ؛ لِنَكُونَ لِإِحْسَانِهِ مِنَ الشَّاكِرِينَ ، وَلِيَجْزِيَنَا عَلَى ذَلِكَ جِزَاءَ الْمُحْسِنِينَ . وَالْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي حَبَانَا بِدِينِهِ ، وَاخْتَصَّنَا بِمِلَّتِهِ ، وَسَيَّلَنَا فِي سُبُلِ إِحْسَانِهِ ، لِنَسْلُكَهَا بِمَنِّهِ إِلَى رِضْوَانِهِ ؛ حَمْدًا يَتَقَبَّلُهُ مِنَّا ، وَيَرْضَى بِهِ عَنَّا . وَالْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي جَعَلَ مِنْ تِلْكَ السُّبُلِ شَهْرَهُ رَمَضَانَ ؛ شَهْرَ الصَّيَامِ ، وَشَهْرَ الْإِسْلَامِ ، وَشَهْرَ الطَّهْوَرِ ، وَشَهْرَ التَّمْحِيصِ ، وَشَهْرَ الْقِيَامِ « الَّذِي أَنْزَلَ فِيهِ الْقُرْآنَ هُدًى لِلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِنَ الْهُدَى وَالْفُرْقَانِ » . (١) فَأَبَانَ فَضِيلَتَهُ عَلَى سَائِرِ الشُّهُورِ بِمَا جَعَلَ لَهُ مِنَ الْحُرْمَاتِ الْمَوْفُورَةِ وَالْفَضَائِلِ الْمَشْهُورَةِ ، فَحَرَّمَ فِيهِ مَا أَحَلَّ فِي غَيْرِهِ إِعْظَامًا ، وَحَجَرَ فِيهِ الْمَطَاعِمَ وَالْمَشَارِبَ إِكْرَامًا ، وَجَعَلَ لَهُ وَقْتًا بَيْنًا ؛ لَا يُجِزُّ جَلَّ وَعَزَّ أَنْ يُقَدَّمَ قَبْلَهُ ، وَلَا يَقْبَلُ أَنْ يُؤَخَّرَ عَنْهُ . ثُمَّ فَضَّلَ لَيْلَهُ وَاحِدَةً مِنْ لَيَالِيهِ عَلَى لَيَالِي أَلْفِ شَهْرٍ ، وَسَيَّمَاها لَيْلَةَ الْقَدْرِ « تَنْزَلُ الْمَلَأَةُ كُهُ وَ الرُّوحُ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ مِنْ كُلِّ أَمْرٍ » (٢) ، سِيْلَامًا دَائِمًا الْبَرَكَهَ إِلَى طُلُوعِ الْفَجْرِ عَلَى مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ بِمَا أَحْكَمَ مِنْ قَضَائِهِ . اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ ، وَأَلْهِمْنَا مَعْرِفَةَ فَضْلِهِ ، وَإِجْلَالَ حُرْمَتِهِ ، وَالتَّحَفُّظَ مِمَّا حَظَرْتَ فِيهِ ، وَأَعِنَّا عَلَى صِيَامِهِ بِكَفِّ الْجَوَارِحِ عَنِ مَعَاصِيكَ ، وَاسْتِعْمَالِهَا فِيهِ بِمَا يُرْضِيكَ ؛ حَتَّى لَا نُصْغِيَ بِأَسْمَاعِنَا إِلَى لَعْوٍ ، وَلَا نُسْرِعَ بِأَبْصَارِنَا إِلَى لَهْوٍ ، وَحَتَّى لَا نَبْسُطَ أَيْدِينَا إِلَى مَحْظُورٍ ، وَلَا نَخْطُوَ بِأَقْدَامِنَا إِلَى مَحْجُورٍ ، وَحَتَّى لَا تَعْيَ بَطُونُنَا إِلَّا مَا أَحَلَّكَ ، وَلَا تَنْطِقَ أَلْسِنَتُنَا إِلَّا بِمَا مَثَلْتَ ، وَلَا تَنْكَلِفَ إِلَّا مَا يُدْنِي مِنْ ثَوَابِكَ ، وَلَا تَتَعَاطَى إِلَّا الَّذِي يَقَى مِنْ عِقَابِكَ ، ثُمَّ خَلِّصْ ذَلِكَ كُلَّهُ مِنْ رِيَاءِ الْمُتْرَائِنِ ، وَسِيْمَعِهِ الْمُسْمِعِينَ ، لَا تُشْرِكْ فِيهِ أَحَدًا دُونَكَ ، وَلَا نَبْتَغِي فِيهِ مُرَادًا سِوَاكَ . اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ ، وَقِنَا (٣) فِيهِ عَلَى مَوَاقِيتِ الصَّلَوَاتِ الْخَمْسِ بِخِدْوَدِهَا الَّتِي حَيَّدَتْ ، وَفَرُوضِهَا الَّتِي فَرَضْتَ ، وَوُظَائِفِهَا الَّتِي وَظَفْتَ ، وَأَوْقَاتِهَا الَّتِي وَقَّتْ ، وَأَنْزَلْنَا فِيهَا مَنَزَلَةَ الْمُصِيبِينَ لِمَنَازِلِهَا ؛ الْحَافِظِينَ لِأَرْكَانِهَا ؛ الْمُؤَدِّينَ لَهَا فِي أَوْقَاتِهَا ، عَلَى مَا سَيَّئَهُ عَبْدُكَ وَرَسُولُكَ صِلْمَاؤُكَ عَلَيْهِ وَآلِهِ فِي رُكُوعِهَا وَسُجُودِهَا وَجَمِيعِ فَوَاضِلِهَا ، عَلَى أَنَّ الشُّهُورَ وَأَسْبِغِهِ ، وَأَبِينِ الْخُشُوعِ وَأَبْلَغِهِ . وَوَقَّفْنَا فِيهِ لِأَنْ نَصِلَ أَرْحَامَنَا بِالْبِرِّ وَالصَّلَةِ ، وَأَنْ نَتَعَاهَدَ جِيرَانَنَا بِالْإِعْتِصَامِ وَالْعَطِيَّةِ ، وَأَنْ نُخَلِّصَ أَمْوَالَنَا مِنَ التَّبَعَاتِ ، وَأَنْ نُظَهِّرَهَا بِإِخْرَاجِ الزُّكُوتِ . وَأَنْ نُرَاجِعَ مَنْ هَاجَرْنَا ، وَأَنْ نُنْصِفَ مَنْ ظَلَمْنَا ، وَأَنْ نُسَالِمَ مَنْ عَادَانَا ، حَاشَا مَنْ عَوَدَى فِيكَ وَلَمْ يَكْ ؛ فَإِنَّهُ الْعِيدُ الَّذِي لَا نُؤَالِيهِ ، وَالْحِزْبُ الَّذِي لَا نُصَافِيهِ . وَأَنْ نَتَقَرَّبَ إِلَيْكَ فِيهِ مِنَ الْأَعْمَالِ الزَّائِكِيهِ بِمَا تُظَهِّرُنَا بِهِ مِنَ الذُّنُوبِ ، وَتَعَصِّئُنَا فِيهِ مِمَّا نَسْتَأْنِفُ مِنَ الْعُيُوبِ ؛ حَتَّى لَا يوردَ عَلَيْكَ أَحَدٌ مِنْ مَلَائِكَتِكَ إِلَّا دُونَ مَا نوردُ مِنْ أَبْوَابِ الطَّاعَةِ لِمَكَ ، وَأَنْوَاعِ الْقُرْبَى إِلَيْكَ . اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِحَقِّ هَذَا الشَّهْرِ ، وَبِحَقِّ مَنْ تَعَبَّدَ لَكَ فِيهِ مِنْ ابْتِدَائِهِ إِلَى وَقْتِ فَنَائِهِ مِنْ مَلِكٍ قَرَّبْتَهُ ، أَوْ نَبِيٍّ أَرْسَلْتَهُ ، أَوْ عَبْدٍ صَالِحٍ اخْتَصَصْتَهُ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَآلِهِ ، وَأَهْلُنَا فِيهِ لِمَا وَعَدْتَ أَوْلِيَاءَكَ مِنْ كَرَامَتِكَ ، وَأَوْجِبْ لَنَا فِيهِ مَا أَوْجِبْتَ لِأَهْلِ الْمُبَالِغَةِ فِي طَاعَتِكَ ، وَاجْعَلْنَا فِي نِظْمِ مَنْ اسْتَحَقَّ الرَّفِيعَ الْأَعْلَى بِرَحْمَتِكَ . اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ ، وَجَنَّبْنَا الْإِلْحَادَ فِي تَوْحِيدِكَ ، وَالتَّقْصِيرَ فِي تَمْجِيدِكَ ، وَالشُّكَّ فِي دِينِكَ ، وَالْعَمَى عَنِ سَبِيلِكَ ، وَالْإِغْفَالَ لِحُرْمَتِكَ ، وَالْإِنْجِدَاعَ لِعِيدُوكَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ . اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ ، وَإِذَا كَانَ لَكَ فِي كُلِّ لَيْلَةٍ مِنْ لَيَالِي شَهْرِنَا هَذَا رِقَابٌ يُعْتَقُهَا عَفْوُكَ أَوْ يَهَبُهَا صَفْحُكَ ، فَاجْعَلْ رِقَابَنَا مِنْ تِلْكَ الرِّقَابِ ، وَاجْعَلْنَا لِشَهْرِنَا مِنْ خَيْرِ أَهْلِ وَأَصْحَابِ . اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ ، وَامْحَقْ ذُنُوبَنَا مَعَ امْحَاقِ هَلَالِهِ ، وَاسْلَخْ عَنَّا تَبَعَاتِنَا مَعَ انْسِلَاحِ أَيَّامِهِ ؛ حَتَّى يَنْقُضَى عَنَّا وَقَدْ صَفَّيْتَنَا فِيهِ مِنَ الْخَطِيئَاتِ وَأَخْلَصْتَنَا فِيهِ مِنَ السَّيِّئَاتِ . اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ ، وَإِنْ مَلْنَا فِيهِ فَعِدْلُنَا ، وَإِنْ زَغْنَا فِيهِ فَقَوْمُنَا ، وَإِنْ اشْتَمَلْنَا عَلَيْنَا عِيدُوكَ الشَّيْطَانِ فَاسْتَقْدِنَا مِنْهُ . اللَّهُمَّ اشْحَنُ بِعِبَادَتِنَا إِيَّاكَ ، وَزَيِّنْ أَوْقَاتَهُ بِطَاعَتِنَا لَكَ ، وَأَعِنَّا فِي نَهَارِهِ عَلَى صِيَامِهِ ، وَفِي لَيْلِهِ عَلَى الصَّلَاةِ وَالتَّضَرُّعِ إِلَيْكَ ، وَالْخُشُوعِ لِمَكَ وَالدَّلَّةِ بَيْنَ يَدَيْكَ ؛ حَتَّى لَا يَشْهَدَ نَهَارُهُ عَلَيْنَا بِغَفْلَةٍ ، وَلَا لَيْلُهُ بِتَفْرِيطٍ . اللَّهُمَّ وَاجْعَلْنَا فِي سَائِرِ الشُّهُورِ وَالْأَيَّامِ كَذَلِكَ مَا عَمَّرْتَنَا ، وَاجْعَلْنَا مِنْ عِبَادِكَ الصَّالِحِينَ « الَّذِينَ يَرْتُونَ الْفِرْدَوْسَ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ » (٤) ،

«وَالَّذِينَ يُؤْتُونَ مَا آتَوْا وَقُلُوبُهُمْ وَجَلَةٌ أَنَّهُمْ إِلَىٰ -fe'رَبِّهِمْ رَجْعُونَ» (٥) ، وَمِنَ الَّذِينَ يُسْرِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَهُمْ لَهَا سَابِقُونَ» (٤) اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ فِي كُلِّ وَقْتٍ وَكُلِّ أَوَانٍ وَعَلَىٰ كُلِّ حَالٍ ، عَدَدَ مَا صَلَّيْتَ عَلَىٰ مَنْ صَلَّيْتَ عَلَيْهِ ، وَأَضْعَافَ ذَلِكَ كُلَّهُ بِالْأَضْعَافِ الَّتِي لَا يُحْصِيهَا غَيْرُكَ ، إِنَّكَ فَعَالٌ لِمَا تُرِيدُ . (٧)

١- البقره : ١٨٥ .

٢- القدر : ٤ .

٣- فى مصباح المتهجد : «اللهم وفقنا فيه للمحافظه على ...» و فى الإقبال كما فى المصدر .

٤- المؤمنون : ١١ .

٥- المؤمنون : ٦٠ .

٦- المؤمنون : ٦١ .

٧- الصحيفه السجاديّه : ١٦٥ الدعاء ٤٤ ، مصباح المتهجد : ٦٠٧ / ٦٩٥ ، الإقبال : ١ / ١١١ كلاهما نحوه .

ب دعای امام سجّاد علیه السلام

ب دعای امام سجّاد علیه السلام در دعای خویش ، آن گاه که ماه رمضان وارد می شد: سپاس ، خدایی را که ما را به حمد خویش راه نمود و ما را از ستایشگران خود قرار داد تا از سپاس گزاران نعمتش باشیم و برای آن ، به ما پاداش نیکوکاران را بدهد. ستایش ، خدایی را که دینش را به ما ارزانی داشت و ما را ویژه آیین خود ساخت و ما را در راه های احسان خویش راهی ساخت تا با منت او آن را به سوی رضایتش بپوییم؛ ستایشی که از ما بپذیرد و آن را از ما بپسندد. و ستایش ، برای خدایی است که یکی از آن راه ها را ، ماه خودش رمضان قرار داد ، ماه روزه داری ، ماه اسلام ، ماه پاک کننده ، ماه آزمون و پاکی ، و ماه عبادت «که در آن قرآن نازل شده است ، برای هدایت مردم و نشانه هایی روشن از هدایت و فرقان». پس ، برتری آن را بر ماه های دیگر ، با احترام های فراوان و برتری های مشهور ، روشن ساخت. پس ، از روی بزرگداشت ، آنچه را در غیر این ماه ، حلال ساخته بود ، در این ماه ، حرام کرد ، و از روی گرامیداشت ، در آن از خوردنی ها و آشامیدنی ها بر حذر داشت و برای آن ، وقتی روشن قرار داد ، بی آن که اجازه دهد که از آن پیش افتند و نه می پذیرد که از آن ، تأخیر اندازند. سپس یکی از شب های آن را بر شب های هزار ماه ، برتری بخشید و آن را «شب قدر» نامید که « فرشتگان و «روح» در آن شب ، با اذن پروردگارشان برای هر کاری فرود می آیند» ؛ شبی سلامت با برکت پیوسته تا صبح دم ، برای هر کس از بندگانش که بخواهد ، با هر حکم مسلمی که تقدیر کرده باشد. خداوندا! بر محمّد و خاندانش درود فرست و شناخت فضیلتش ، بزرگداشت احترامش و پرهیز (از آنچه بر حذرمان داشته ای) را به ما الهام کن و ما را با نگه داشتن اعضا از نافرمانی تو و به کارگیری آنها در این ماه بر آنچه خشنودت می سازد ، بر روزه داری آن یاری کن تا با گوش هایمان به آنچه بیهوده است ، گوش نسپاریم و با چشم هایمان شتابان به بازیچه ننگریم و دستانمان را به آنچه ممنوع است ، ننگشاییم و با گام هایمان به سوی حرام ، راه نپوییم و شکم هایمان جز آنچه را حلال کرده ای ، در بر نگیریم و زبان هایمان ، جز آنچه را تو فرموده ای ، نگوئیم و جز در آنچه به ثوابت نزدیکمان می سازد ، نکوشیم و جز به آنچه از کیفیت نگهمان می دارد ، نپردازیم! آن گاه همه اینها را پیراسته از ریای ریاکاران و آوازه جویی آوازه جویان قرار بده تا کسی را شریک تو نگیریم و خواسته ای جز تو در این ماه نجوییم! خداوندا! بر محمّد و خاندانش درود فرست و در این ماه ، ما را بر اوقات نمازهای پنجگانه آگاهی ده ، با آن حدودی که خود مشخص کرده ای و واجباتی که لازم نموده ای و تکالیفی که به آنها موظّف ساخته ای و اوقاتی که تعیین کرده ای! ما را در این ماه در مرتبه کسانی فرود آر که به مراتب آن رسیده و ارکان آن را نگهبان اند و آنها را در اوقاتش انجام می دهند ، آن گونه که بنده ات و فرستاده ات که درود تو بر او و خاندانش باد در رکوع و سجود و همه آدابش، سنت نهاده است، با کامل ترین وضو و روشن ترین و رساترین خشوع! ما را در این ماه ، توفیق ده که به خویشانمان نیکی و احسان کنیم و با بخشش و عطا ، به همسایگانمان رسیدگی کنیم و اموال خویش را از حقوق دیگران جدا سازیم و با پرداخت زکات ، آنها را پاک کنیم و با کسی که از ما بریده ، بپوئیم و با هر که بر ما ستم کرده ، انصاف داشته باشیم و با هر که با ما دشمنی کرده ، آشتی کنیم ، جز با آن که در راه تو و برای تو با او دشمنی می شود؛ چرا که او دشمنی است که هرگز با او دوستی نمی کنیم و از حزبی است که هرگز با آن ، دلّ صاف نمی کنیم. و [توفیق ده که] در این ماه با کارهای پاکی که ما را به سبب آنها از گناهان ، پاک می کنی ، به تو نزدیک شویم و ما را در آن ، از این که

عیب‌ها را از سر بگیریم ، نگاه داری ، تا این که هیچ یک از فرشتگان جز کمتر از آنچه از ابواب طاعت انجام می‌دهیم و انواع تقرب‌ها که به درگاهت می‌جوییم ، به درگاهت نیاورد. خداوندا! از تو می‌خواهم ، به حق این ماه و به حق هر کس که تو را در آن ، از آغاز تا انجامش ، عبادت کرده ، از فرشته‌ای که مقرب داشته‌ای یا پیامبری که فرستاده‌ای و یا بنده شایسته‌ای که او را برگزیده‌ای ، که بر محمد و خاندانش درود فرستی و ما را در آن ، شایسته کرامتی سازی که به دوستان خود وعده داده‌ای و آنچه را برای کوشایان در طاعتت مقرر ساخته‌ای ، برای ما هم قرار دهی و ما را در زمره آنانی قرار دهی که با رحمت ، والاترین مرتبه بهشت را لایق گشته‌اند. خداوندا! بر محمد و خاندانش درود فرست و ما را از انحراف در یکتایی ات ، کوتاهی در بزرگداشت ، شک در دینت ، کوری به راهت ، غفلت از احترامت و فریب خوردن از دشمنت ، شیطان رانده شده ، دور مدار! خداوندا! بر محمد و خاندانش درود فرست و اگر در هر شبی از شب‌های این ماه ما ، عفو تو کسانی را آزاد می‌کند یا گذشت تو آنان را می‌بخشاید ، ما را هم از آن آزادشدگان قرار بده و ما را از بهترین یاران و اهل این ماه قرار بده! خداوندا! بر محمد و خاندانش درود فرست و با ناپدید شدن هلال این ماه ، گناهان ما را محو کن و با پایان یافتن روزهای آن ، پیامدهای گناهان ما را به پایان بر ، تا در حالی این ماه از ما بگذرد که از گناهان ، پاکمان ساخته و از بدی‌ها جدایمان کرده‌ای! خداوندا! بر محمد و خاندانش درود فرست و اگر در آن به انحراف رفتیم ، راستمان کن و اگر کج رفتیم ، برپایمان دار و اگر دشمنت (شیطان) ، ما را احاطه کرد ، از چنگ او رهایمان ساز! خداوندا! این ماه را آکنده از پرستش خودت گردان و اوقاتش را با فرمان برداری ما از تو بیارای و ما را در روزش بر روزه داری ، و در شبش بر نماز و نالیدن به درگاهت و خشوع برایت و خاکساری در پیشگاهت یاری کن تا روز آن ، بر غفلت ما ، و شبش به کوتاهی ما گواهی ندهد! خداوندا! در ماه‌ها و روزهای دیگر نیز تا زنده ایم ، ما را چنین قرار بده و ما را از بندگان شایسته خود قرار بده؛ «آنان که بهشت را به میراث می‌برند و در آن جاویدان‌اند» و آنان که هر چه انجام می‌دهند ، در حالی است که دل‌هایشان هراسان است که به سوی پروردگارش باز می‌گردند» و آنان که «در انجام دادن نیکی‌ها می‌شتابند و پیشتاز در خیرات‌اند» . خداوندا! بر محمد و خاندانش ، هر لحظه و هر زمان و هر حال درود فرست ، به شمار همه آنان که برایشان درود فرستاده‌ای و چندین برابر همه آنها ، که شمارش را جز تو نمی‌داند! همانا تو هر چه خواهی ، می‌کنی.

ج أدعيته الإمام الصادق الإمام الصادق عليه السلام: إذا حضرَ شهرَ رمضانَ فقل: اللهمَّ قد حضرَ شهرَ رمضانَ وقد افترضتَ علينا صيامه، وأنزلتَ فيه القرآنَ هدىً للناسِ وبيِّناتٍ مِنَ الهدى والفرقانِ. اللهمَّ أعنا على صيامِهِ، اللهمَّ تقبله مِنَّا، وسلِّمنا فيه وتسلِّمه مِنَّا في يسرٍ مِنكَ وعافِيهِ، إنَّكَ على كُلِّ شَيْءٍ قديرٌ، يا أرحمَ الرَّاحِمِينَ. (١)

الإقبال: دعاء آخر إن دعوتَ به أوَّلَ ليلِهِ في شهرِ الصيامِ فقدَّم لفظ: «لَيْلَتِي هَذِهِ» على «يَوْمِي هَذَا»، وإن دعوتَ به أوَّلَ يومٍ من الشهرِ فادعُ باللفظه التي يأتى فيه، والذي رَجح في خاطري أن الدعاء به في أوَّلِ يومٍ منه. رَوِيَنَاهُ بِإِسْنَادِنَا إِلَى أَبِي مُحَمَّدٍ هَارُونَ بْنِ مُوسَى التَّلْعَكْبَرِيِّ، بِإِسْنَادِهِ إِلَى أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: يَقُولُ عِنْدَ حُضُورِ شَهْرِ رَمَضَانَ: اللَّهُمَّ هَذَا شَهْرُ رَمَضَانَ الْمُبَارَكُ الَّذِي أَنْزَلْتَ فِيهِ الْقُرْآنَ وَجَعَلْتَهُ هُدًى لِلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِنَ الْهُدَى وَالْفُرْقَانِ قَدْ حَضَرَ، فَسَلِّمْنَا فِيهِ وَسَلِّمْنَا لَنَا وَسَلِّمْنَا مِنْهُ فِي يُسْرٍ مِنْكَ وَعَافِيهِ. وَأَسْأَلُكَ اللَّهُمَّ أَنْ تَغْفِرَ لِي فِي شَهْرِي هَذَا، وَتَرْحَمَنِي فِيهِ، وَتُعَيِّقَ رَقَبَتِي مِنَ النَّارِ، وَتُعْطِنِي فِيهِ خَيْرَ مَا أُعْطِيتَ أَحَدًا مِنْ خَلْقِكَ، وَخَيْرَ مَا أَنْتَ مُعْطِيهِ، وَلَا تَجْعَلْهُ آخِرَ شَهْرِ رَمَضَانَ صِيَمْتَهُ لَكَ مُنْذُ أَسْكَنْتَنِي أَرْضَكَ إِلَى يَوْمِي هَذَا، وَاجْعَلْهُ عَلَيَّ أُمَّةً نِعْمَةً، وَأَعَمَّهُ عَافِيَةً، وَأَوْسِعْهُ رِزْقًا، وَأَجْرَلْهُ وَأَهْنَأْهُ. اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ وَبِوَجْهِكَ الْكَرِيمِ وَمُلْكِكَ الْعَظِيمِ، أَنْ تَعْرُبَ الشَّمْسُ مِنْ يَوْمِي هَذَا، أَوْ يَنْقُضِي بَقِيَّةَ هَذَا الْيَوْمِ، أَوْ يَطَّلِعَ الْفَجْرُ مِنْ لَيْلَتِي هَذِهِ، أَوْ يَخْرُجَ هَذَا الشَّهْرُ؛ وَلَكَ قَبْلِي مَعَهُ تَبَعُهُ أَوْ ذَنْبٌ أَوْ خَطِيئَةٌ تُرِيدُ أَنْ تُقَاسِنِي بِذَلِكَ، أَوْ تُؤَاخِذَنِي بِهِ، أَوْ تَقْفِنِي بِهِ مَوْقِفَ خِزْيٍ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ، أَوْ تُعَذِّبَنِي بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، يَا أرحمَ الرَّاحِمِينَ. اللَّهُمَّ إِنِّي أَدْعُوكَ لَهُمْ لَا يُفَرِّجُهُ غَيْرُكَ، وَلِرَحْمَةٍ لَا تُنَالُ إِلَّا بِكَ، وَلِكَرْبٍ لَا يَكْتَسِبُهُ إِلَّا أَنْتَ، وَلِرَغْبَةٍ لَا تُبْلَغُ إِلَّا بِحُكْمِكَ، وَلِحَاجَةٍ لَا تُقْضَى دُونَكَ. اللَّهُمَّ فَكَمَا كَانَ مِنْ شَأْنِكَ مَا أُرَدْتَنِي بِهِ مِنْ مَسْأَلَتِكَ، وَرَحِمْتَنِي بِهِ مِنْ ذِكْرِكَ، فَلْيَكُنْ مِنْ شَأْنِكَ سَيِّدِي الْإِجَابَةِ لِي فِيمَا دَعَوْتُكَ، وَالنَّجَاهَةَ لِي فِيمَا قَدِ فَرَعْتُ إِلَيْكَ مِنْهُ. اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ، وَافْتَحْ لِي مِنْ خَزَائِنِ رَحْمَتِكَ رَحْمَةً لَا تُعَذِّبُنِي بَعْدَهَا أَبَدًا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ، وَارْزُقْنِي مِنْ فَضْلِكَ الْوَاسِعِ رِزْقًا حَلَالًا طَيِّبًا لَا تُفْقِرُنِي بَعْدَهُ إِلَى أَحَدٍ سِوَاكَ أَبَدًا، تَزِيدُنِي بِذَلِكَ لَكَ سُكْرًا، وَإِلَيْكَ فَاقَهُ وَفَقْرًا، وَبِكَ عَمَّنْ سِوَاكَ غِنًى وَتَعَفُّفًا. اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ أَنْ تَكُونَ جَزَاءَ إِحْسَانِكَ الْإِسَاءَةَ مِنِّي. اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ أَنْ أُصْلِحَ عَمَلِي فِيمَا بَيْنِي وَبَيْنَ النَّاسِ، وَأُفْسِدَهُ فِيمَا بَيْنِي وَبَيْنَكَ. اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِحُكْمِكَ أَنْ تُحَوِّلَ سِرِّيَ بَيْنِي وَبَيْنَكَ، أَوْ تَكُونَ مُخَالَفَةً لِطَاعَتِكَ. اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ أَنْ يَكُونَ شَيْءٌ مِنَ الْأَشْيَاءِ آثَرَ عِنْدِي مِنْ طَاعَتِكَ. اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ أَنْ أَعْمَلَ مِنْ طَاعَتِكَ قَلِيلًا أَوْ كَثِيرًا أُرِيدُ بِهِ أَحَدًا غَيْرَكَ، أَوْ أَعْمَلَ عَمَلًا يُخَالِطُهُ رِيَاءٌ. اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ هَوًى يُرْدِي مَنْ يَرْكَبُهُ. اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ أَنْ أَجْعَلَ شَيْئًا مِنْ شُكْرِي فِيمَا أَنْعَمْتَ بِهِ عَلَيَّ لِغَيْرِكَ؛ أَطْلُبُ بِهِ رِضَا خَلْقِكَ. اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِحُكْمِكَ أَنْ أَعُوذُ بِحُكْمِكَ مِنْ حُدُودِكَ؛ أَتَزَيَّنُ بِذَلِكَ لِلنَّاسِ، وَأُرْكَنُ بِهِ إِلَى الدُّنْيَا. اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِعَفْوِكَ مِنْ عُقُوبَتِكَ، وَأَعُوذُ بِرِضَاكَ مِنْ سَخَطِكَ، وَأَعُوذُ بِطَاعَتِكَ مِنْ مَعْصِيَتِكَ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْكَ، جَلَّ ثَنَاءُ وَجْهِكَ، لَا أُحْصِي الثَّنَاءَ عَلَيْكَ وَلَوْ حَرَصْتُ، وَأَنْتَ كَمَا أَثْبِتَ عَلَيَّ نَفْسِكَ، سُبْحَانَكَ وَبِحَمْدِكَ. اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ مَظَالِمٍ كَثِيرَةٍ لِجِدَادِكَ عِنْدِي، فَأَيُّمَا عَبْدٍ مِنْ عِبَادِكَ أَوْ أَمَةٍ مِنْ إِمَائِكَ كَانَتْ لَهُ قَبْلِي مَظْلَمَةٌ ظَلَمْتُهُ إِيَّاهُ فِي مَالِهِ أَوْ بَدَنِهِ أَوْ عَرَضِهِ لَا أَسْتَطِيعُ أَدَاءَ ذَلِكَ إِلَيْهِ وَلَا أَتَحَلَّلُهَا مِنْهُ، فَصَلِّ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ، وَأَرْضِهِ أَنْتَ عَنِّي بِمَا شِئْتَ وَكَيْفَ شِئْتَ، وَهَبْهَا لِي. وَمَا تَصَنَعْتَ يَا سَيِّدِي بِعَذَابِي وَقَدْ وَسَّعْتَ رَحْمَتَكَ كُلَّ شَيْءٍ؟! وَمَا عَلَيَّ يَا رَبَّ أَنْ تُكْرِمَنِي بِرَحْمَتِكَ وَلَا تُهَيِّنَنِي بِعَذَابِكَ؟! وَلَا يَنْقُضِكَ يَا رَبَّ أَنْ تَفْعَلَ بِي مَا سَأَلْتُكَ وَأَنْتَ وَاجِدٌ لِكُلِّ شَيْءٍ! اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْ كُلِّ ذَنْبٍ تَبْتُ إِلَيْكَ مِنْهُ ثُمَّ عُدْتُ فِيهِ، وَمِمَّا ضَيَّعْتُ مِنْ فَرَائِضِكَ وَأَدَاءِ حَقِّكَ مِنَ الصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ

، وَالصَّيَامِ ، وَالْجِهَادِ ، وَالْحَجِّ ، وَالْعُمْرَةِ ، وَإِسْبَاغِ الوُضوءِ ، وَالغُسْلِ مِنَ الْجَنَابَةِ ، وَقيامِ اللَّيْلِ ، وَكَثْرَةِ الذِّكْرِ ، وَكَفَّارَةِ الْيَمِينِ ، وَالإِسْتِرْجَاعِ فِي الْمَعْصِيَةِ ، وَالصُّدُودِ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ قَصْرَتْ فِيهِ ؛ مِنْ فَرِيضِهِ أَوْ سُنَّهِ فَإِنِّي أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْهُ ، وَمِمَّا رَكِبْتُ مِنَ الْكَبَائِرِ ، وَأَتَيْتُ مِنَ الْمَعَاصِي ، وَعَمِلْتُ مِنَ الذُّنُوبِ ، وَاجْتَرَحْتُ مِنَ السَّيِّئَاتِ ، وَأَصَيْبْتُ مِنَ الشَّهَوَاتِ ، وَبَاشَرْتُ مِنَ الْخَطَايَا ، مِمَّا عَمِلْتُهُ مِنْ ذَلِكَ عَمْدًا أَوْ خَطَأً ؛ سِتْرًا أَوْ عَلَانِيَةً . فَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْهُ وَمِنْ سَفْكِ الدَّمِ ، وَعُقُوقِ الْوَالِدَيْنِ ، وَقَطْعِهِ الرَّحِمِ ، وَالْفِرَارِ مِنَ الزَّحْفِ ، وَقَذْفِ الْمُحْصَنَاتِ ، وَأَكْلِ أَمْوَالِ الْيَتَامَى ظُلْمًا ، وَشَهَادَةِ الزُّورِ ، وَكِتْمَانِ الشَّهَادَةِ ، وَأَنْ أُشْتَرِيَ بِعَهْدِكَ فِي نَفْسِي ثَمَنًا قَلِيلًا ، وَأَكْلِ الرُّبَا وَالغُلُولِ ، وَالشُّحْتِ وَالسَّحْرِ ، وَالكِتْمَانِ وَالطَّيْرَةِ ، وَالشَّرْكِ وَالرِّيَاءِ ، وَالسَّرِقَةِ وَشُرْبِ الخَمْرِ ، وَنَقْصِ الْمِكْيَالِ وَبَخْسِ الْمِيزَانِ ، وَالشُّقَاقِ وَالنَّفَاقِ ، وَنَقْصِ الْعَهْدِ وَالْفِرْيَةِ ، وَالخِيَانَةِ وَالغَدْرِ ، وَإِخْفَارِ الدَّمِ وَالْحَلْفِ ، وَالغِيَةِ وَالنَّمِيمَةِ وَالْبُهْتَانِ ، وَالْهَمْزِ وَاللَّمزِ وَالْتِنَابِ بِالْأَلْقَابِ ، وَأَذَى الْجَارِ وَدُخُولِ بَيْتِ بَغِيرِ إِذْنِ ، وَالْفَخْرِ وَالْكِبْرِ وَالإِشْرَاقِ وَالإِصْرَارِ وَالِاسْتِكْبَارِ ، وَالْمَشْيِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا ، وَالْجُورِ فِي الْحُكْمِ ، وَالِإِعْتِدَاءِ فِي الْغَضَبِ ، وَرُكُوبِ الْحَيْمَةِ ، وَتَعْضُدِ الظَّالِمِ ، وَعَوْنِ عَلَى الْإِثْمِ وَالْعِدْوَانِ ، وَقَلْبِ الْعِدَدِ فِي الْأَهْلِ وَالْمَالِ وَالْوَلَدِ (٢) ، وَرُكُوبِ الظَّنِّ وَاتِّبَاعِ الْهَوَى ، وَالْعَمَلِ بِالشَّهْوَةِ ، وَالْأَمْرِ بِالْمُنْكَرِ ، وَالنَّهْيِ عَنِ الْمَعْرُوفِ ، وَفَسَادِ فِي الْأَرْضِ ، وَجُحُودِ الْحَقِّ ، وَالِإِدْلَاءِ إِلَى الْحُكَامِ بِغَيْرِ حَقِّ ، وَالْمَكْرِ وَالْخَدْيَةِ ، وَالْبُخْلِ ، وَقَوْلِ فِيمَا لَا- أَعْلَمُ ، وَأَكْلِ الْمَيْتَةِ وَالِدَّمِ وَلَحْمِ الْخِزْيِرِ وَمَا أَهْلٌ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ ، وَالْحَسِيدِ وَالْبَغِيِّ وَالِدُّعَاءِ إِلَى الْفَاحِشَةِ . وَالتَّمَنَّى بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ ، وَالِإِعْجَابِ بِالنَّفْسِ ، وَالْمَنِّ بِالْعَطِيَّةِ ، وَالِارْتِكَابِ إِلَى الظُّلْمِ ، وَجُحُودِ الْقُرْآنِ ، وَقَهْرِ الْيَتِيمِ ، وَانْتِهَارِ السَّائِلِ ، وَالْحِنْتِ فِي الْإِيمَانِ وَكُلِّ يَمِينٍ كَاذِبَةٍ فَاجِرَةٍ ، وَظُلْمِ أَحَدٍ مِنْ خَلْقِكَ فِي أَمْوَالِهِمْ وَأَشْعَارِهِمْ وَأَعْرَاضِهِمْ وَأَبْشَارِهِمْ . وَمَا رَأَهُ بَصِيرِي ، وَسَمِعَهُ سَمْعِي ، وَنَطَقَ بِهِ لِسَانِي ، وَبَسَطَتْ إِلَيْهِ يَدِي ، وَنَقَلَتْ إِلَيْهِ قَدَمِي ، وَبَاشَرَهُ جِلْدِي ، وَحَدَّثَتْ بِهِ نَفْسِي مِمَّا هُوَ لَكَ مَعْصِيَةٌ ، وَكُلُّ يَمِينٍ زُورٍ . وَمِنْ كُلِّ فَاحِشَةٍ وَذَنْبٍ وَخَطِيئَةٍ عَمِلْتُهَا فِي سَوَادِ اللَّيْلِ وَبَيَاضِ النَّهَارِ ، فِي مَلَأَةٍ أَوْ خَلَاءٍ ، مِمَّا عَلِمْتُهُ أَوْ لَمْ أَعْلَمْهُ ، ذَكَرْتُهُ أَوْ لَمْ أَذْكَرْهُ ، سَمِعْتُهُ أَوْ لَمْ أَسْمَعْهُ ، عَصَيْتُكَ فِيهِ رَبِّي طَرْفَةَ عَيْنٍ ، وَفِيمَا سِوَاهَا مِنْ حِلٍّ أَوْ حَرَامٍ تَعَدَّيْتُ فِيهِ أَوْ قَصْرْتُ عَنْهُ ، مُنْذُ يَوْمِ خَلَقْتَنِي إِلَى أَنْ جَلَسْتُ مَجْلِسِي هَذَا، فَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْهُ ، وَأَنْتَ يَا كَرِيمُ تَوَابُ رَحِيمٍ . اللَّهُمَّ يَا ذَا الْمَنِّ وَالْفَضْلِ وَالْمَحَامِدِ الَّتِي لَا تُحْصَى ، صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَقَبْلِ تَوْبَتِي ، وَلَا تَزُدْهَا لِكَثْرَةِ ذُنُوبِي وَمَا أُسْرَفْتُ عَلَى نَفْسِي ؛ حَتَّى لَا أَرْجِعَ فِي ذَنْبٍ تُبْتُ إِلَيْكَ مِنْهُ ، فَاجْعَلْهَا يَا عَزِيزُ تَوْبَةً نَصُوحًا صَادِقَةً مَبْرُورَةً لِمَدِيكَ مَقْبُولَةً مَرْفُوعَةً عِنْدَكَ ، فِي خَزَائِنِكَ الَّتِي دَخَرْتَهَا لِأَوْلِيَائِكَ حِينَ قَبَلْتَهَا مِنْهُمْ وَرَضِيَتْ بِهَا عَنْهُمْ . اللَّهُمَّ إِنَّ هَذِهِ النَّفْسَ نَفْسُ عَبْدِكَ ، وَأَسْأَلُكَ أَنْ تُصَلِّئَنِي عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ ، وَأَنْ تُحْصِنَهَا مِنَ الذُّنُوبِ وَتَمْنَعَهَا مِنَ الْخَطَايَا وَتَحْرُزَهَا مِنَ السَّيِّئَاتِ ، وَتَجْعَلَهَا فِي حِصْنٍ حَصِينٍ مَنِيحٍ لَا يَصِلُ إِلَيْهَا ذَنْبٌ وَلَا خَطِيئَةٌ ، وَلَا يُفْسِدُهَا عَيْبٌ وَلَا مَعْصِيَةٌ ؛ حَتَّى أَلْقَاكَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَأَنْتَ عَنِّي رَاضٍ وَأَنَا مَسْرُورٌ ، تَغْبِطُنِي مَلَائِكَتُكَ وَأَنْبِيَائُكَ وَجَمِيعَ خَلْقِكَ ، وَقَدْ قَبَلْتَنِي وَجَعَلْتَنِي طَائِعًا طَاهِرًا زَاكِيًا عِنْدَكَ مِنَ الصَّادِقِينَ . اللَّهُمَّ إِنِّي أَعْتَرِفُ لَكَ بِذُنُوبِي ، فَصَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ ، وَاجْعَلْهَا ذُنُوبًا لَا تُظْهِرُهَا لِأَحَدٍ مِنْ خَلْقِكَ ، يَا غَفَّارَ الذُّنُوبِ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ ، سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ عَمِلْتُ سُوءًا وَظَلَمْتُ نَفْسِي ، فَصَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ ، وَاعْفِرْ لِي ، إِنَّكَ أَنْتَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ . اللَّهُمَّ إِنْ كَانَ مِنْ عَطَائِكَ وَمَنَّكَ وَفَضْلِكَ وَفِي عِلْمِكَ وَقَضَائِكَ أَنْ تَرْزُقَنِي التَّوْبَةَ ، فَصَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ ، وَاعْصِمْنِي بِقِيَّتِهِ عُمْرِي ، وَأَحْسِنْ مَعُونَتِي فِي الْجِدِّ وَالِاجْتِهَادِ وَالْمُسَارَعَةِ إِلَى مَا تُحِبُّ وَتَرْضَى وَالنَّشَاطِ وَالْفَرَحِ وَالصَّحَّةِ ، حَتَّى أُبْلُغَ فِي عِبَادَتِكَ وَطَاعَتِكَ الَّتِي يَحِقُّ لَكَ عَلَيَّ رِضَاكَ . وَأَنْ تَرْزُقَنِي بِرَحْمَتِكَ مَا أُقِيمُ بِهِ حُدُودَ دِينِكَ ، وَحَتَّى أَعْمَلَ فِي ذَلِكَ بِسُنَنِ نَبِيِّكَ صَلَوَاتِكَ عَلَيْهِ وَآلِهِ ، وَافْعَلْ ذَلِكَ بِجَمِيعِ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ فِي مَشَارِقِ الْأَرْضِ وَمَغَارِبِهَا ، اللَّهُمَّ إِنَّكَ تَشْكُرُ الْيَسِيرَ وَتَغْفِرُ الْكَثِيرَ ، وَأَنْتَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ تَقُولُهَا

١- الكافي : ٤ / ٧٤ / ٥ ، تفسير العياشي : ١ / ٨٠ / ١٨٣ كلاهما عن أبي بصير ، المقنع : ١٨٥ ، المقنعه : ٣١٥ من دون إسناد إلى المعصوم ، الإقبال : ١ / ١٤٦ وفيه «...اللهم فصل على محمد وآله ، وأعنا على صيامه ، وتقبله...» ، بحار الأنوار : ٩٦ / ٣٨٣ /

٢ .

٢- قلّه الأهل والمال ليست من الذنوب كما هو واضح ، ومن هنا يحتمل التصحيف في هذه فقره ولعلّ المراد قلّه الناشئه عن الذنوب .

٣- الإقبال : ١ / ١١٩ ، بحار الأنوار : ٩٧ / ٣٢٦ / ١ .

ج دعاهای امام صادق علیه السلام

ج دعاهای امام صادق علیه السلام: هر گاه ماه رمضان رسید ، بگو: «خداوندا! ماه رمضان فرا رسید ، که روزه داری اش را بر ما واجب ساخته ای و در آن قرآن را فرو فرستاده ای ، تا هدایتگر مردم باشد و نشانه هایی روشن از هدایت و فرقان. خداوندا! بر روزه داری آن یاری مان کن و آن را از ما بپذیر و ما را در آن ، سلامت بدار و آن را همراه آسانی و عافیت ، از ما دریافت کن! همانا تو بر هر چیز توانایی ، ای مهربان ترین مهربانان!».

الإقبال [سید ابن طاووس گوید]: دعای دیگری است که اگر در شب اول ماه روزه خواندی ، لفظ «امشبم» را بر «امروزم» مقدم بدار و اگر در نخستین روز از ماه خواندی ، به همان لفظی بخوان که در دعا آمده است. آنچه در نظر من برتر است ، این است که این دعا در اولین روز ماه رمضان خوانده شود. این دعا را با سند خود به ابو محمد هارون بن موسی تلکبری و با سندش به امام صادق علیه السلام ، روایت کرده ایم که فرمود: «چون ماه رمضان فرا رسد ، می گویی: خداوندا! این ماه مبارک رمضان ، که در آن قرآن را فرو فرستاده ای و آن را مایه هدایت مردم و نشانه هایی روشن از هدایت و فرقان قرار داده ای ، فرا رسیده است. پس ، ما را در آن و آن را برای ما سلامت بدار و آن را همراه با آسانی و عافیت از سوی خودت ، از ما دریافت کن! خداوندا! از تو می خواهم که در این ماه ، مرا بیامرزی و بر من رحمت آوری و از آتش برهانی و بهترین چیزی که به هر یک از آفریدگانت داده ای و خواهی داد ، به من هم بدهی ، و از وقتی که مرا در زمین خود جای داده ای تا امروز ، آن را آخرین ماه رضائی قرار مدهی که برایت روزه گرفته ام. آن را برای من پر نعمت ترین ، با عافیت ترین ، پر روزی ترین ، سرشارترین و گواراترین ماه ، قرار بده! خداوندا! به تو و وجود بزرگوار و فرمان روایی بزرگت پناه می برم. مبادا خورشید ، امروز غروب کند ، یا بقیه این روز سپری شود ، یا سپیده این شب طلوع نماید ، یا این ماه پایان پذیرد ، در حالی که هنوز گناه و خطای نبخشوده ای داشته باشم که می خواهی مرا به سبب آن ، مورد سختگیری و مؤاخذه قرار دهی ، یا مرا در دنیا و آخرت در جایگاه خواری نگه داری و یا در روزی که دیدارت می کنم ، به سبب آن عذابم کنی ، ای مهربان ترین مهربانان! خداوندا! تو را می خوانم ، برای اندوهی که جز تو آن را نمی زداید و برای رحمتی که جز به تو به دست نمی آید و برای غم جانکاهی که جز تو آن را برطرف نمی سازد و برای خواسته ای که جز به تو نمی توان به آن رسید و برای نیازی که جز با تو بر نمی آید. خداوندا! همان گونه که از شأن تو بود که از من خواستی تا از درگاه تو بخواهم و از رحمت تو بود که تو را یاد کنم ، سرورم! این نیز از شأن تو باشد که دعایم را اجابت کنی و از آنچه به درگاه تو نالیدم ، نجاتم بخشی. خداوندا! بر محمد و دودمان محمد درود فرست و از گنجینه های رحمت خویش بر من چنان رحمتی بگشای که پس از آن هرگز در دنیا و آخرت عذابم نکنی ، و از نعمت گسترده ات چنان روزی حلال و پاکیزه ای روزی ام کن که پس از آن به کسی جز تو نیازمند نسازی و به سبب آن بر سپاس گذاری ام برایت بیفزایی و نیازمندی مرا به خودت بیشتر کنی و از غیر خودت بی نیازتر و عقیف ترم گردانی! خداایا! پناه می برم به تو از این که پاداش نیکی ات از سوی من ، بدی باشد. خداایا! پناه می برم به تو از این که کار میان خودم و مردم را اصلاح کنم؛ ولی کار میان خودم و تو را خراب سازم. خداایا! پناه می برم به تو از این که در نظرم چیزی برتر از اطاعت تو باشد. خداایا! پناه می برم به تو از این که طاعتی کم یا زیاد را به خاطر کسی جز تو انجام دهم یا

کاری آمیخته به ریا انجام دهم. خدایا! پناه می برم به تو از تسلیم نفس شدن، که هر که مرتکبش شود، هلاکش می سازد. خدایا! پناه می برم به تو از این که سپاسم بر نعمتی که به من دادی، برای جز تو باشد و در پی پسند آفریده های تو باشم. خدایا! پناه می برم به تو از این که از مرزی از مرزهای فراتر روم، تا بدین سبب، خود را برای مردم بیارایم، یا میل به دنیا داشته باشم. خدایا! از کيفرت به بخشایش پناه می برم و از خشمت به خرسندی ات، و از نافرمانی ات به طاعتت و از تو به خودت. ثنای ذاتت، بزرگ است. هر چه بخواهم و بکوشم، از عهده ثنای تو بر نمی آیم و تو، آن گونه ای که خویش را ستوده ای. منزهی و با حمد تو ستایش و تسبیح می گویم. خداوندا! به خاطر حقوق بسیاری که از بندگانت بر گردن دارم، از تو آمرزش می خواهم و به درگاهت توبه می کنم. پس، هر بنده ای از بندگانت و هر کنیزی از کنیزانت که حقی بر گردن من دارد و به او در مورد مال و بدن و آبرویش ستم کرده ام و یارای ادای حق او و حلالیت خواهی از او را ندارم، پس از آن که بر محمّد و خاندانش درود می فرستی، وی را خودت، با هر چه و به هر شکلی که می خواهی، از من راضی ساز و آن حق را بر من ببخش! سرورم! عذاب مرا می خواهی چه کنی؟ تو که رحمت همه چیز را فراگیر است؟ خدایا! چه می شود که مرا با رحمت خویش اکرام کنی و با عذابت خوارج نگردانی؟ پروردگارا! اگر آنچه را از تو خواستم، برآوری، چیزی از تو کم نمی شود، که تو همه چیز داری. خداوندا! از تو آمرزش می خواهم؛ و از هر گناهی که از آن توبه کردم، امّا دوباره مرتکب شدم، به درگاهت توبه می کنم؛ و از هر چه از واجبات و ادای حقت تباہ کردم، از: نماز و زکات، روزه و جهاد، حج و عمره، وضوی کامل و غسل جنابت، شب زنده داری و یاد فراوان، کفّاره دروغ و بازگشت خواهی در گناه و جلوگیری از هر چه در آن کوتاهی کردم، از: واجب و مستحب، از تو آمرزش می خواهم و از آن به سویت روی می آورم؛ و از هر گناه کبیره و معصیت و بدی ای که مرتکب شدم و در پی شهوات رفتم و یا خطا کردم، به عمد یا خطا، نهان و یا آشکار، توبه می کنم. من به درگاهت توبه می کنم، از آن [گناه] و نیز از: ریختن خون، نافرمانی پدر و مادر، قطع رحم، فرار از میدان جنگ، تهمت زدن به زنان پاک دامن، ظالمانه خوردن مال یتیمان، شهادت دروغ دادن، کتمان شهادت، و این که عهد تو را درباره خودم به بهایی اندک بفروشم، و از: رباخواری، خیانت در غنائم، مال حرام، جادوگری، کتمان، فال بد زدن، شرک، ریا، سرقت، میخواری، کاستن از پیمان، کم فروشی، دشمنی، دورویی، پیمان شکنی، دروغ بستن، خیانت، نیرنگ زدن، وفا نکردن به پیمان (تعهد) و سوگند، غیبت، سخن چینی کردن، تهمت زدن، مسخره کردن با چشم و اشاره، نام بد نهادن بر دیگران، آزردهن همسایه، ورود بی اجازه به یک خانه، فخر، تکبر، شرک ورزیدن، اصرار بر گناه، سرکشی کردن، راه رفتن مغرورانه، حکم ظالمانه نمودن، تجاوز از حق به هنگام خشم، تعصب ورزیدن، یاری رسانی به ستمگر، کمک کردن به گناه و دشمنی، کاستی شمار خانواده و ثروت و فرزند، (۱) با گمان عملی کردن، در پی هوای نفس بودن، عمل به شهوت، فرمان دادن به منکر، نهی از معروف، تباہگری در زمین، انکار حق، به ناحق به حاکمان رشوه دادن، مکر نمودن و فریب دادن، بخل ورزیدن، سخن گفتن آن جا که نمی دانم، خوردن مردار و خون و گوشت خوک و آنچه نام خدا [هنگام ذبح] بر آن گفته نشده، حسد ورزیدن، ستم کردن، دعوت به فحشا، آرزوی داشتن آنچه خداوند [به دیگری] عطا کرده است، (۲) خودپسندی، منت نهادن به خاطر بخشش، مرتکب ظلم شدن، انکار قرآن، راندن یتیم و نیازمند، شکستن قسم، هر سوگند دروغ و ناروا، ستم کردن به هر یک از بندگانت در اموال و موها و آبروها و پوست هایشان، و آنچه را چشمم دیده و گوشم شنیده و زبانم گفته و دستم انجام داده و گامم به سوی آن رفته و پوستم به آن رسیده و هر گناهی که پیش خودم و با خودم گفته ام، و از هر سوگند دروغ. و از: هر زشتی و گناه و خطایی که کرده ام، در تاریکی شب یا روشنایی روز، در جمع یا خلوت، دانسته یا ندانسته، آنچه در یاد دارم یا به یادم نیست، شنیده ام یا نشنیده

ام، در مورد هر آنچه به اندازه چشم بر هم زدنی در آن، پروردگارم را نافرمانی کرده ام و در غیر اینها، از حلال یا حرامی که از حق فراتر رفته ام یا کوتاه آمده ام، از آن روز که مرا آفریده ای، تا اینکه که در جایگاهم نشسته ام؛ پس، من از آن به درگاہت توبه می کنم و تو ای بزرگوار! توبه پذیر و مهربانی. خداوندا! ای صاحب منت و احسان و خوبی های بی شمار! بر محمّد و خاندان محمّد درود فرست و توبه ام را بپذیر و به خاطر فزونی گناهانم و اسرافم بر خویش، توبه ام را رد مکن، تا آن که گناهی را که از آن پیش تو توبه کردم، دوباره انجامش ندهم. توبه ام را ای خدای عزیز توبه ای خالصانه، راستین، پذیرفته درگاہت و بالا رفته تا آستانت قرار بده، در آن گنجینه های رحمتی که برای دوستانت ذخیره ساخته ای، آن گاه که توبه آنان را پذیرفته و از ایشان راضی شده ای! خداوندا! این جان، جان بنده توست. از تو می خواهم که بر محمّد و خاندان محمّد درود فرستی و جانم را از گناهان، نگاه داری و از خطاها باز داری و از بدی ها محافظت کنی و آن را در دژی استوار و نفوذناپذیر قرار دهی تا گناه و خطایی به آن نرسد و عیب و عصیانی تباہش نسازد، تا آن که در روز قیامت، در حالی دیدارت کنم که از من خشنودی و من خوش حالم و فرشتگان و پیامبران و همه آفریدگانت بر من رشک می برند، آن گاه که مرا پذیرفته ای و مرا فرمان بردار و پاک، نزد خودت از راستان، قرار داده ای! خداوندا! در پیشگاہت به گناهانم اعتراف می کنم. پس بر محمّد و خاندان محمّد درود فرست و گناهانم را چنان گردان که بر هیچ یک از آفریدگانت آشکار نسازی، ای آمرزنده گناهان، ای مهربان ترین مهربانان! تو منزّه ای خداوند و تو را می ستایم. بد کردم و بر خویشتم ستم نمودم؛ پس بر محمّد و خاندان محمّد درود فرست و مرا بیامرز! همانا تو بخشاینده مهربانی. خداوندا! اگر از عطا و منت و احسانت چنین است و در علم و تقدیرت، این است که توبه را روزی ام کنی، پس بر محمّد و خاندانش درود فرست و مرا در باقی مانده عمرم نگه دار و در تلاش و کوشش و شتاب به سوی آنچه دوست داری و می پسندی و در نشاط و شادمانی و تن درستی، نیکو یاری ام کن تا در بندگی و طاعت تو، آن گونه که شایسته توست، به رضای تو برسم! می خواهم که با رحمت خویش، آنچه را با آن احکام دین تو را بر پا دارم، روزی ام کنی و در این راه، به سنت پیامبرت که درود تو بر او و خاندانش باد عمل کنم. این را با همه مردان و زنان مؤمن در شرق و غرب زمین انجام بده! [پس سه بار می گویی:] خداوندا! تو کار اندک را سپاس گفته و پاداش می دهی و گناه بسیار را می آمرزی و تو آمرزنده و مهربانی».

۱- آشکار است که کاستی خانواده و دارایی گناه نیست و از این رو احتمال تصحیف در متن می رود و شاید مقصود کاستی هایی باشد که در اثر گناه پدید می آید.

۲- اشاره ای است به آیه ۳۲ سوره نساء «وَلَا تَتَمَنَّوْاْ مَا فَضَّلَ اللّٰهُ بِهٖی بَعْضَکُمْ عَلَیْ بَعْضٍ» ، یعنی برتری ها و نعمت هایی که خداوند به برخی عطا کرده است، نباید موجب برانگیختن آرزوهای دور و دراز و دست نیافتنی و یا کینه و حسادت شود، اگر چه آرزوی داشتن شبیه آنها، بدون لطمه زدن به نعمت دیگران، غبطه و بی اشکال است.

دُعاء الإمام الكاظم الكافي عن علي بن رثاب عن الإمام الكاظم عليه السلام: ادْعُ بهذا الدعاء في شهر رمضان مُستقبل دخول السنه، وذكّر أنّه من دعا به مُحْتَسِباً مُخْلِصاً لَمْ تُصِبْ بِهِ فِي تِلْكَ السَّنَةِ فِتْنَةٌ وَلَا آفَةٌ يُضْرَبُ بِهَا دِينُهُ وَبَدَنُهُ، وَوَقَاهُ اللَّهُ عَزَّ ذِكْرَهُ شَرًّا مَا يَأْتِي بِهِ تِلْكَ السَّنَةِ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الَّذِي دَانَ لَهُ كُلُّ شَيْءٍ، وَبِرَحْمَتِكَ الَّتِي وَسَّعَتْ كُلَّ شَيْءٍ، وَبِعِزَّتِكَ الَّتِي قَهَرَتْ بِهَا كُلَّ شَيْءٍ، وَبِعِظَمَتِكَ الَّتِي تَوَاضَعَتْ لَهَا كُلُّ شَيْءٍ، وَبِقُوَّتِكَ الَّتِي خَضَعَ لَهَا كُلُّ شَيْءٍ، وَبِجَبْرُوتِكَ الَّتِي غَلَبَتْ كُلَّ شَيْءٍ، وَبِعِلْمِكَ الَّذِي أَحَاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ، يَا نُورُ يَا قُدُّوسُ، يَا أَوَّلَ قَبْلِ كُلِّ شَيْءٍ وَيَا بَاقِيَ بَعْدَ كُلِّ شَيْءٍ، يَا اللَّهُ يَا رَحْمَانَ يَا اللَّهَ صِدِّقَ عَلِيِّ مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ، وَاغْفِرْ لِي الذُّنُوبَ الَّتِي تُعَيِّرُ النَّعِيمَ، وَاغْفِرْ لِي الذُّنُوبَ الَّتِي تُنَزِّلُ النَّعِيمَ، وَاغْفِرْ لِي الذُّنُوبَ الَّتِي تَقَطُّعُ الرَّجَاءَ، وَاغْفِرْ لِي الذُّنُوبَ الَّتِي تُدِيلُ الْأَعْدَاءَ، وَاغْفِرْ لِي الذُّنُوبَ الَّتِي تُزِدُّ الدُّعَاءَ وَاغْفِرْ لِي الذُّنُوبَ الَّتِي يُسْتَحَقُّ بِهَا نُزُولُ الْبَلَاءِ (١)، وَاغْفِرْ لِي الذُّنُوبَ الَّتِي تَحْبِسُ غَيْثَ السَّمَاءِ، وَاغْفِرْ لِي الذُّنُوبَ الَّتِي تَكْشِفُ الْغِطَاءَ، وَاغْفِرْ لِي الذُّنُوبَ الَّتِي تُعَجِّلُ الْفَنَاءَ، وَاغْفِرْ لِي الذُّنُوبَ الَّتِي تُورِثُ النَّدَمَ، وَاغْفِرْ لِي الذُّنُوبَ الَّتِي تَهْتِكُ الْعِصْمَ، وَالْبِسْنِي دِرْعَكَ الْحَصِينَةَ الَّتِي لَا تُرَامُ، وَعَافِنِي مِنْ شَرِّ مَا أَحَازِرُ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ فِي مُسْتَقْبَلِ سَيِّئِي هَذِهِ. اللَّهُمَّ رَبَّ السَّمَاوَاتِ السَّبْعِ وَالْأَرْضِينَ السَّبْعِ وَمَا فِيهِنَّ وَمَا بَيْنَهُنَّ وَرَبَّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ، وَرَبَّ السَّبْعِ الْمَثَانِي وَالْقُرْآنِ الْعَظِيمِ، وَرَبَّ إِسْرَافِيلَ وَمِيكَائِيلَ وَجِبْرَائِيلَ، وَرَبَّ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَأَهْلِ بَيْتِهِ سَيِّدِ الْمُرْسَلِينَ وَخَاتَمِ النَّبِيِّينَ، أَسْأَلُكَ بِكَ وَبِمَا سَمَّيْتَ يَا عَظِيمُ، أَنْتَ الَّذِي تَمُنُّ بِالْعَظِيمِ وَتَدْفَعُ كُلَّ مَحْذُورٍ، وَتُعْطِي كُلَّ جَزِيلٍ وَتُضَاعِفُ مِنَ الْحَسَنَاتِ بِالْقَلِيلِ وَالْكَثِيرِ (٢) وَتَفْعَلُ مَا تَشَاءُ، يَا قَدِيرُ يَا اللَّهُ، يَا رَحْمَانَ يَا رَحِيمُ، صَلِّ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَأَهْلِ بَيْتِهِ، وَالْبِسْنِي فِي مُسْتَقْبَلِ هَذِهِ السَّنَةِ سِتْرَكَ، وَنُصْرَ وَجْهِ بَنِيكَ، وَأَجِبْنِي (٣) بِمَحَبَّتِكَ، وَبَلِّغْنِي رِضْوَانِكَ وَشَرِيفَ كَرَامَتِكَ وَجَزِيلَ عَطَائِكَ مِنْ خَيْرٍ مَا عِنْدَكَ وَمِنْ خَيْرٍ مَا أَنْتَ مُعْطٍ أَحَدًا مِنْ خَلْقِكَ، وَالْبِسْنِي مَعَ ذَلِكَ عَافِيَتِكَ، يَا مُوَضِعَ كُلِّ شَاكِيٍّ وَيَا شَاهِدَ كُلِّ نَجْوَى، وَيَا عَالِمَ كُلِّ خَفِيٍّ وَيَا دَافِعَ كُلِّ مَا تَشَاءُ مِنْ بَلِيٍّ، يَا كَرِيمَ الْعَفْوِ يَا حَسَنَ التَّجَاوُزِ، تَوَفَّنِي عَلَى مِلَّةِ إِبْرَاهِيمَ وَفَطْرَتِهِ، وَعَلَى دِينِ مُحَمَّدٍ وَسَيِّئِهِ، وَعَلَى خَيْرِ وَفَاةٍ تَوَفَّنِي؛ مُوَالِيًا لِأَوْلِيَائِكَ مُعَادِيًا لِأَعْدَائِكَ. اللَّهُمَّ وَجِّبْنِي فِي هَذِهِ السَّنَةِ كُلَّ عَمَلٍ أَوْ قَوْلٍ أَوْ فِعْلٍ يُبَاعِدُنِي مِنْكَ، وَاجْلِبْنِي إِلَى كُلِّ عَمَلٍ أَوْ قَوْلٍ أَوْ فِعْلٍ يُقَرِّبُنِي مِنْكَ فِي هَذِهِ السَّنَةِ، يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ، وَامْنَعْنِي مِنْ كُلِّ عَمَلٍ أَوْ فِعْلٍ أَوْ قَوْلٍ يَكُونُ مِنِّي أَخَافُ ضَرَرَ عَاقِبَتِهِ وَأَخَافُ مَقْتَكَ إِيَّايَ عَلَيْهِ، حَيْدَرًا أَنْ تَصْرِفَ وَجْهَكَ الْكَرِيمَ عَنِّي فَاسْتَوْجِبْ بِهِ نَفْصًا مِنْ حَيْظٍ لِي عِنْدَكَ، يَا رُؤُوفُ يَا رَحِيمُ. اللَّهُمَّ اجْعَلْنِي فِي مُسْتَقْبَلِ هَذِهِ السَّنَةِ فِي حِفْظِكَ وَجِوَارِكَ وَكَنْفِكَ، وَجَلِّئْنِي سِتْرَ عَافِيَتِكَ، وَهَبْ لِي كَرَامَتِكَ، عَزَّ جَارُكَ وَجَلَّ ثَنَاءُ وَجْهِكَ وَلَا إِلَهَ غَيْرُكَ. اللَّهُمَّ اجْعَلْنِي تَابِعًا لِصَالِحِ مَنْ مَضَى مِنْ أَوْلِيَائِكَ وَالْحَقْنِي بِهِمْ، وَاجْعَلْنِي مُسَلِّمًا لِمَنْ قَالَ بِالصِّدْقِ عَلَيْكَ مِنْهُمْ، وَأَعُوذُ بِكَ يَا إِلَهِي أَنْ تُحَيِّطَ بِهِ خَطِيئَتِي وَظُلْمِي وَإِسْرَافِي عَلَى نَفْسِي وَاتِّبَاعِي لِهَوَايَ وَاشْتِغَالِي بِشَهَوَاتِي، فَيَحُولَ ذَلِكَ بَيْنِي وَبَيْنَ رَحْمَتِكَ وَرِضْوَانِكَ، فَأَكُونَ مَنَسِيًّا عِنْدَكَ، مُتَعَرِّضًا لِسَيِّئِ خَطِيئَتِكَ وَنِقْمَتِكَ. اللَّهُمَّ وَفَّقْنِي لِكُلِّ عَمَلٍ صَالِحٍ تَرْضَى بِهِ عَنِّي، وَقَرِّبْنِي بِهِ إِلَيْكَ زُلْفَى. اللَّهُمَّ كَمَا كَفَيْتَ نَبِيَّكَ مُحَمَّدًا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ هَوْلَ عَدُوِّهِ، وَفَرَّجْتَ هَمَّهُ وَكَشَفْتَ غَمَّهُ وَصَدَّقْتَهُ وَعَدَدَكَ وَأَنْجَزْتَ لَهُ مَوْعِدَكَ بِعَهْدِكَ، اللَّهُمَّ بِذَلِكَ فَكَافِنِي هَوْلَ هَذِهِ السَّنَةِ وَأَفَاتِهَا وَأَسْقَامَهَا وَفِتْنَتَهَا وَشُرُورَهَا وَأَحْزَانَهَا وَضِيقَ الْمَعَاشِ فِيهَا، وَبَلِّغْنِي بِرَحْمَتِكَ كَمَالَ الْعَافِيَةِ بِتَمَامِ دَوَامِ الْعَافِيَةِ وَالنِّعْمَةِ عِنْدِي إِلَى مُنْتَهَى أَجْلِي، أَسْأَلُكَ سُؤَالَ مَنْ أَسَاءَ وَظَلَمَ وَاعْتَرَفَ، وَأَسْأَلُكَ أَنْ تَغْفِرَ لِي مَا مَضَى مِنَ الذُّنُوبِ الَّتِي حَصَرْتَهَا حِفْظَتِكَ وَأَحْصَيْتَهَا كِرَامًا مَلَائِكَتِكَ عَلَيَّ، وَأَنْ تَعْصِمَنِي إِلَهِي مِنَ الذُّنُوبِ فِيمَا بَقِيَ مِنْ عُمْرِي إِلَى مُنْتَهَى أَجْلِي، يَا اللَّهُ يَا رَحْمَانَ، صَلِّ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَعَلَى أَهْلِ بَيْتِ مُحَمَّدٍ وَآتِنِي كُلَّ مَا سَأَلْتُكَ وَرَغِبْتُ إِلَيْكَ فِيهِ؛ فَإِنَّكَ أَمَرْتَنِي بِالْأَعْيَانِ وَتَكَلَّمْتَ لِي بِالْإِجَابَةِ (٤).

-
- ١- فى كتاب من لا يحضره الفقيه والإقبال : «واغفر لى الذنوب التى تنزل البلاء» .
  - ٢- فى التهذيب : «وتضاعف من الحسنات بالقليل وبالكثر» وفى الفقيه «وتضاعف من الحسنات الكثير بالقليل» .
  - ٣- فى تهذيب الأحكام : «وأحبنى» .
  - ٤- الكافى : ٣ / ٧٢ / ٤ ، تهذيب الأحكام : ٣ / ١٠٦ / ٢٦٦ ، كتاب من لا يحضره الفقيه : ٢ / ١٠٢ / ١٨٤٨ ، المقنعه : ٣٢٠ ، الإقبال : ١ / ١١٥ ، بحار الأنوار : ٩٧ / ٣٤١ / ٢ .

د دعای امام کاظم علیه السلام

د دعای امام کاظم علیه السلام کافی به نقل از علی بن رثاب: امام کاظم علیه السلام فرمود: «در ماه رمضان در طلوعه ورود سال (۱) این دعا را بخوان» و فرمود: «هر کس این دعا را به خاطر پاداش الهی و مخلصانه بخواند، در آن سال، فتنه و آفتی که به دین و بدن او زیان برساند، به او نخواهد رسید و خدای متعال، او را از بدی های آن سال ننگه می دارد: خداوندا! تو را به آن نامت که هر چیز بدان کردن نهاده است، و به آن رحمتت که هر چیز را فرا گرفته است، و به آن قدرتت که با آن بر هر چیز غلبه یافته ای، و به آن عظمتت که هر چیز در برابر آن فروتن است، و به آن توانمندی و شوکتی که بر هر چیز غالب است، و به آن دانشت که بر هر چیز احاطه دارد، می خوانم. ای نور، ای بی عیب! ای آغاز قبل از هر چیز و ای ماندگار پس از هر چیز! ای خداوند، ای بخشایشگر، ای خداوندا! بر محمّد و خاندان محمّد درود فرست و گناهای را از من بیخشای که نعمت ها را تغییر می دهند، و گناهای را از من بیامرز که دشمنان را چیره می سازند، و گناهای را از من بیامرز که امید را قطع می کنند، و گناهای را از من بیامرز که به سبب آنها بلا نازل می شود، و گناهای را از من بیامرز که باران آسمان را ننگه می دارند، و گناهای را از من بیامرز که پرده را کنار می زنند، و گناهای را از من بیامرز که نابودی را نزدیک می سازند، و گناهای را از من بیامرز که پشیمانی را به همراه می آورند، و گناهای را از من بیامرز که رشته های پیوند (با تو را) می بُرند، و مرا از آن زره محکم خویش، که آسیبی به آن نمی رسد، بپوشان و در باقی مانده این سال، مرا از شر آنچه شب و روز از آن حذر می کنم، ایمن گردان! خداوندا! ای پروردگار آسمان های هفتگانه و زمین های هفتگانه و آنچه در آنها و میان آنهاست! ای پروردگار عرش بزرگ! ای پروردگار سوره حمد و قرآن بزرگ! ای پروردگار اسرافیل و میکائیل و جبرئیل! و ای پروردگار محمّد صلی الله علیه و آله آن که سرور رسولان و آخر پیامبران است و خاندانش! به حقّ خودت و به آنچه نامیده ای ای بزرگ! ای تویی که نعمت بزرگ عطا می کنی و هر بدی را باز می داری و هر پاداش فراوانی را عطا می کنی و حسنات را چند برابر می کنی و در برابر کار کم پاداش فراوان می دهی (۲) و آنچه می خواهی، می کنی! ای توانا، ای خداوند! ای بخشایشگر، ای مهربان! از تو می خواهم که بر محمّد و خاندانش درود فرستی و در باقی مانده این سال، پوشش خود را بر من بپوشانی و با فروغ خود، چهره ام را طراوت بخشی و با محبت خویش دوستم بداری و مرا به رضوان و کرامت ارجمند خود و پاداش فراوانت (از خیر آنچه پیش توست و از خیر آنچه به هر یک از بندگانت می دهی) برسانی و افزون بر اینها عافیت خود را بر من بپوشانی. ای جایگاه هر شکوه، ای گواه هر نجوا، ای دانای هر نهمان! ای برگرداننده هر بلایی که بخواهی، ای نیکو بخشایش، ای نیک گذشت! مرا بر آیین و سرشت ابراهیم و بر دین و سنت محمّد و با بهترین مرگ، بمیران، در حالی که دوستدار دوستان و دشمن دشمنانت باشم! خداوندا! در این سال، مرا از هر کار و سخن و رفتاری که از تو دورم می کند، دور بدار، و در این سال، مرا به هر کار و سخن و رفتاری که به تو نزدیکم می سازد، بگمار ای مهربان ترین مهربانان و مرا از هر کار و سخن و رفتاری که از من سرزند و از زیان فرجامش بیم داشته باشم و از خشم بر خود بترسم، باز دار، مبادا که روی عنایت را از من برگردانی و من مستوجب کاهش بهره ام از نزد تو گردم، ای خیرخواه، ای مهربان! خداوندا! در باقی مانده این سال، مرا در حفظ، جوار و پناه خود قرار بده و با پوشش عافیت مرا بپوشان و کرامتت را بر من ارزانی دار، ای که پناهت استوار و ثنای ذات باشکوه است و معبودی جز تو نیست! خداوندا! مرا پیرو

دوستان شایسته ات که در گذشته اند، قرار بده و مرا به آنان ملحق ساز و مرا پذیرای کسی قرار بده که از طرف آنان بر تو راست گفته است! و به تو پناه می برم ای خدا از این که خطا و ظلم و اسرافم بر خود و پیروی از هوای نفسم و پرداختن به خواسته های دلم مرا فرا گیرد و این ، میان من و رحمت و رضای تو فاصله اندازد و نزد تو از فراموش شدگان ، و در معرض خشم و عقوبت باشم. خداوندا! مرا به هر کار شایسته ای که تو را از من خرسند می سازد ، موقِّع بدار و مرتبه ام را به خودت نزدیک گردان! خداوندا! آن سان که پیامبرت محمّد را از بیم دشمنش کفایت کردی و برای اندوهش گشایش ایجاد کردی و غصّه اش را برطرف ساختی و وعده ات را برای او محقق نمودی و به عهد و پیمانت با او وفا کردی خدایا به حقّ این بزرگواری ات ، مرا هم در این سال ، از هراس و آفت ها و بیماری ها و فتنه ها و بدی ها و اندوه ها و تنگناهای زندگی ، کفایت کن و مرا با رحمت خویش ، به عافیت کامل و دوام عافیت و نعمت در نزدم تا پایان عمرم برسان! از تو می خواهم ، خواستن آن که بد کرده و ستم کرده و اعتراف نموده است. از تو می خواهم که گناهان گذشته ام را که مراقبان و فرشتگان بزرگوارت بر من بر شمرده اند ، ببخشایی و مرا تا آخر عمرم از گناهان نگه داری. ای خدا ، ای مهربان! بر محمّد و خاندان محمّد درود فرست و هر چه را از تو خواستم و در درگاہت به آن اظهار علاقه کردم ، عطایم کن! همانا تو مرا به دعا فرمان داده ای و عهده دار اجابت گشته ای» .

۱- این سخن دلیلی دیگر بر این است که آغاز سال شرعی، ماه رمضان است (ر. ک: ویژگی های ماه رمضان/اول سال).

۲- ترجمه را مطابق با متن «کتاب من لایحضره الفقیه» آوردیم که درست تر نشان می دهد .

ص: ۲۳۴

..

ه دُعَاءُ الْإِمَامِ الْجَوَادِ الْإِقْبَالَ عَنْ عَبْدِ الْعَظِيمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْحَسَنِيِّ: صَلَّى أَبُو جَعْفَرٍ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيِّ الرِّضَا عَلَيْهِ السَّلَامُ صَلَاةَ الْمَغْرِبِ فِي لَيْلِهِ رَأَى فِيهَا هِلَالَ شَهْرِ رَمَضَانَ ، فَلَمَّا فَرَغَ مِنَ الصَّلَاةِ وَنَوَى الصِّيَامَ رَفَعَ يَدَيْهِ فَقَالَ : اللَّهُمَّ ، يَا مَنْ يَمْلِكُ التَّدْبِيرَ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ، يَا مَنْ يَعْلَمُ خَائِنَةَ الْأَعْيُنِ وَمَا تُخْفِي الصُّدُورُ وَتُجَنُّ الضَّمِيرُ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ ، اللَّهُمَّ اجْعَلْنَا مِمَّنْ نَوَى فَعَمِلَ ، وَلَا تَجْعَلْنَا مِمَّنْ شَقِيَ فَكَسَلَ ، وَلَا مِمَّنْ هُوَ عَلَى غَيْرِ عَمَلٍ يَتَّكِلُ ، اللَّهُمَّ صَيِّحِ أِبْدَانَنَا مِنَ الْعِلَلِ ، وَأَعِنَّا عَلَى مَا افْتَرَضْتَ عَلَيْنَا مِنَ الْعَمَلِ ، حَتَّى يَنْقَضِيَ عَنَّا شَهْرُكَ هَذَا وَقَدْ أَدَيْنَا مَفْرُوضَكَ فِيهِ عَلَيْنَا ، اللَّهُمَّ أَعِنَّا عَلَى صِيَامِهِ ، وَوَفِّقْنَا لِقِيَامِهِ ، وَنَشِّطْنَا فِيهِ لِلصَّلَاةِ ، وَلَا تَحْجُبْنَا مِنَ الْقِرَاءَةِ ، وَسَهِّلْ لَنَا فِيهِ إِيْتَاءَ الزَّكَاةِ . اللَّهُمَّ لَا تُسَلِّطْ عَلَيْنَا وَصَبًا وَلَا تَعَبًا وَلَا سَقَمًا وَلَا عَطْبًا ، اللَّهُمَّ ارْزُقْنَا الْإِفْطَارَ مِنْ رِزْقِكَ الْحَلَالِ ، اللَّهُمَّ سَهِّلْ لَنَا فِيهِ مَا قَسَمْتَهُ مِنْ رِزْقِكَ وَيَسِّرْ مَا قَدَّرْتَهُ مِنْ أَمْرِكَ ، وَاجْعَلْهُ حَلَالًا طَيِّبًا نَقِيًّا مِنَ الْآثَامِ ، خَالِصًا مِنَ الْأَصَارِ وَالْأَجْرَامِ . اللَّهُمَّ ، لَا تُطْعِمْنَا إِلَّا طَيِّبًا غَيْرَ خَبِيثٍ وَلَا حَرَامٍ ، وَاجْعَلْ رِزْقَكَ لَنَا حَلَالًا لَا يَشْوِبُهُ دَنَسٌ وَلَا أَسْقَامٌ ، يَا مَنْ عَلَّمَهُ بِالسِّرِّ كَعَلِمِهِ بِالْإِعْلَانِ ، يَا مُتَفَضِّلًا عَلَى عِبَادِهِ بِالْإِحْسَانِ ، يَا مَنْ هُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ، وَبِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ، أَلْهِمْنَا ذِكْرَكَ وَجَبَّنَا عُسْرَكَ ، وَأَنْلِنَا يُسْرَكَ وَاهْدِنَا لِلرَّشَادِ ، وَوَفِّقْنَا لِلسَّدَادِ ، وَاعَصِمْنَا مِنَ الْبَلَايَا ، وَصِدِّقْنَا مِنَ الْأَوْزَارِ وَالْخَطَايَا ، يَا مَنْ لَا يَغْفِرُ عَظِيمَ الذُّنُوبِ غَيْرُهُ ، وَلَا- يَكْشِفُ السُّوءَ إِلَّا هُوَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ وَأَكْرَمَ الْأَكْرَمِينَ ، صَلَّى عَلَى مُحَمَّدٍ وَأَهْلِ بَيْتِهِ الطَّيِّبِينَ ، وَاجْعَلْ صِيَامَنَا مَقْبُولًا- ، وَبِالْبِرِّ وَالتَّقْوَى مَوْصُولًا ، وَكَذَلِكَ فَاجْعَلْ سَعِينًا مَشْكُورًا ، وَقِيَامَنَا مَبْرُورًا ، وَقُرْآنَنَا مَرْفُوعًا ، وَدُعَاءَنَا مَسْمُوعًا ، وَاهْدِنَا لِلْحُسْنَى ، وَجَبِّنَا الْعُسْرَى ، وَيَسِّرْنَا لِلْيُسْرَى ، وَأَعْلِ لَنَا الدَّرَجَاتِ ، وَضَاعِفِ لَنَا الْحَسَنَاتِ ، وَاقْبَلْ مِنَّا الصَّوْمَ وَالصَّلَاةَ ، وَاسْمَعْ مِنَّا الدَّعَوَاتِ ، وَاغْفِرْ لَنَا الْخَطِيئَاتِ ، وَتَجَاوَزْ عَنَّا السَّيِّئَاتِ ، وَاجْعَلْنَا مِنَ الْعَامِلِينَ الْفَائِزِينَ وَلَا تَجْعَلْنَا مِنَ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ ، حَتَّى يَنْقَضِيَ شَهْرُ رَمَضَانَ عَنَّا وَقَدْ قَبِلْتَ فِيهِ صِيَامَنَا وَقِيَامَنَا ، وَزَكَّيْتَ فِيهِ أَعْمَالَنَا ، وَغَفَرْتَ فِيهِ ذُنُوبَنَا ، وَأَجْرَلْتَ فِيهِ مِنْ كُلِّ خَيْرٍ نَصَبْنَا ، فَإِنَّكَ الْإِلَهُ الْمُجِيبُ وَالرَّبُّ الْقَرِيبُ ، وَأَنْتَ بِكُلِّ شَيْءٍ مُحِيطٌ . (١)

ه دعای امام جواد علیه السلام

ه دعای امام جواد علیه السلام لاقبال به نقل از عبدالعظیم حسنی: امام جواد علیه السلام در شبی که هلال ماه رمضان را دید ، نماز مغرب را خواند و پس از پایان نماز ، چون نیت روزه کرد ، دست برداشت و چنین گفت: «خداوندا! ای آن که مالک تدبیری و بر هر چیز ، توانایی! ای آن که نگاه های ناروای چشم ها را می دانی و از آنچه در سینه ها نهد و در درون ، پنهان است ، باخبری! ای خدای باریک بین و آگاه! خداوندا! ما را از آنانی قرار ده که نیت کردند و عمل نمودند ، و از آنانی قرار مده که بدبخت شدند و سستی نشان دادند ، و نه از آنان که به غیر عمل ، تکیه کردند. خداوندا! بدن های ما را از بیماری ها سالم بدار و بر کاری که بر ما واجب ساخته ای ، یاری ده تا آن که این ماهت بر ما بگذرد ، در حالی که تکلیف واجب را ادا کرده باشیم. خداوندا! بر روزه داری اش یاری مان کن و بر عبادتش توفیقمان ده و برای نماز در آن ، نشاطمان بخش و ما را از قرائت [قرآن] ، محروم نگردان و پرداخت زکات را در آن برای ما آسان ساز! خداوندا! بر ما درد مدام ، خستگی ، بیماری و نابودی را چیره مساز! خداوندا! به ما افطاری از روزی حلالیت روزی گردان! خداوندا! آنچه را در آن از روزی ات بر ما تقسیم کرده ای و آنچه را از فرمانت بر ما مقدر ساخته ای ، برایمان آسان گردان و آن روزی را حلال ، پاک ، دور از آلودگی ها و پیراسته از گناهان و جرم ها قرار بده! خداوندا! جز پاکیزه نیالوده و غیر حرام به ما نخوران ، و روزی خود را برای ما حلال و به دور از آلودگی و بیماری ها قرار بده! ای که نهد را چون آشکار می دانی! ای که بر بندگانت با فضل ، نیکی می کنی! ای که بر هر چیز ، توانا و از هر چیز ، آگاه و به هر چیز ، دانایی! یادت را به ما الهام کن ، و ما را از دشواری دور گردان ، و به آسانی ات برسان ، و به درستکاری ، رهنمونمان باش ، و به راه درست توفیقمان ده ، و از بلاها نگاهمان دار و از گناهان و خطاها مصونمان ساز! ای آن که جز او کسی گناهان بزرگ را نبخشاید و جز او بدی را برطرف نسازد! ای مهربان ترین مهربانان و گرامی ترین گرامیان! بر محمد و دودمان پاکش درود فرست و روزه داری ما را بپذیر و به نیکی و تقوا پیوسته ساز. نیز تلاشمان را پاداش یافته ، عبادتمان را پذیرفته ، قرآن خوانی مان را بالارفته ، و دعاهايمان را شنیده قرار بده ، و ما را به بهترین کار ، هدایت کن ، و از سختی ، دورمان ساز ، و آسانی را برایمان هموار گردان ، و درجات ما را بالا ببر ، و حسنات ما را بیفزای ، و روزه و نمازمان را بپذیر ، و دعاهايمان را بشنو ، و خطاهايمان را ببخشای ، و از بدی هایمان درگذر ، و ما را از عمل کنندگان کامیاب قرار بده و از آنانی قرار مده که بر آنان خشم گرفته ای و نه گم راهان ، تا آن که ماه رمضان ، در حالی از ما بگذرد که روزه داری و عبادتمان را پذیرفته باشی ، کارهايمان را پاک ساخته باشی ، گناهانمان را آمرزیده ، و بهره ما را از هر خیری در این ماه ، فراوان قرار داده باشی! همانا تو معبود اجابت کننده و پروردگار نزدیکی ، و تو بر هر چیز ، احاطه داری».

ص: ٢٤١

..

ص: ٢٤٢

..

ص: ۲۴۳

بخش سوم: آداب میهمانی خدا

اشاره

بخش سوم: آداب میهمانی خدا

الفصل الأول آدابُ الصَّيامِ ١ / أهُمُّ الآدَابِ الْوَرَعِ عَنِ مَحَارِمِ اللَّهِ الْإِمَامِ عَلِيِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، مَا أَفْضَلُ الْأَعْمَالِ فِي هَذَا الشَّهْرِ؟ فَقَالَ: «يَا أَبَا الْحَسَنِ، أَفْضَلُ الْأَعْمَالِ فِي هَذَا الشَّهْرِ الْوَرَعُ عَنِ مَحَارِمِ اللَّهِ». (١)

رسول الله صلى الله عليه وآله يقولُ الله عز وجل: «مَنْ لَمْ تَصُمْ جَوَارِحُهُ عَنِ مَحَارِمِي، فَلَا حَاجَةَ فِي أَنْ يَدَعَ طَعَامَهُ وَشَرَابَهُ مِنْ أَجْلِي». (٢)

عنه صلى الله عليه وآله: أَرْبَعَةٌ تُفْسِدُ الصَّوْمَ وَأَعْمَالَ الْخَيْرِ: الْغَيْبَةُ، وَالْكَذِبُ، وَالنَّمِيمَةُ، وَالنَّظْرُ إِلَى الْأَجْنَبِيِّ. (٣)

-
- ١- فضائل الأشهر الثلاثة: ٧٨ / ٦١، الأمل للصدوق: ١٥٥ / ١٤٩، عيون أخبار الرضا عليه السلام: ١ / ٢٩٧ / ٥٣، الإقبال: ١ / ٢٧ / ٢٥.
  - ٢- تاريخ أصبهان: ٢ / ١٢٤ / ١٢٨٠، الفردوس: ٥ / ٢٤٢ / ٨٠٧٥، كلاهما عن ابن مسعود، كنز العمال: ٨ / ٥٠٨ / ٢٣٨٦٧.
  - ٣- المواعظ العددية: ٢١٠.

فصل یکم: آداب روزه داری

۱ / ۱ مهم ترین آداب

الف پرهیز از حرام های خدا

فصل اول: آداب روزه داری ۱ / ۱ مهم ترین آداب الف پرهیز از حرام های خدا امام علی علیه السلام: گفتم: ای پیامبر خدا! برترین کارها در این ماه چیست؟ فرمود: «ای ابو الحسن! برترین کارها در این ماه، پرهیز از حرام های خداست».

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: خداوند می فرماید: «هر کس اعضایش از حرام های من، روزه دار نباشد، نیازی نیست که به خاطر من، خوراک و نوشیدنی اش را ترک کند».

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: چهار چیز، روزه و کارهای نیک را خراب می کند: غیبت، دروغ، سخن چینی، و نگاه به بیگانه (نامحرم).

عنه صلى الله عليه وآله: مَنْ صَامَ شَهْرَ رَمَضَانَ إِيمَانًا وَاحْتِسَابًا ، وَكَفَّ سَمِعَهُ وَبَصَرَهُ وَلِسَانَهُ عَنِ النَّاسِ ، قَبْلَ اللَّهِ صَوْمَهُ وَغَفَرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ وَمَا تَأَخَّرَ ، وَأَعْطَاهُ ثَوَابَ الصَّابِرِينَ . (١)

الإمام على عليه السلام: الصِّيَامُ اجْتِنَابُ الْمَحَارِمِ ؛ كَمَا يَمْتَنِعُ الرَّجُلُ مِنَ الطَّعَامِ وَالشَّرَابِ . (٢)

الإمام الباقر عليه السلام: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ لِجَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ : « يَا جَابِرُ ، هَذَا شَهْرُ رَمَضَانَ ؛ مَنْ صَامَ نَهَارَهُ وَقَامَ وَرَدًا مِنْ لَيْلِهِ وَعَفَّ بَطْنَهُ وَفَرَجَهُ وَكَفَّ لِسَانَهُ ، خَرَجَ مِنْ ذُنُوبِهِ كَخُرُوجِهِ مِنَ الشَّهْرِ » . فَقَالَ جَابِرٌ : يَا رَسُولَ اللَّهِ ، مَا أَحْسَنَ هَذَا الْحَدِيثَ ! فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ : « يَا جَابِرُ ، وَمَا أَشَدَّ هَذِهِ الشُّرُوطَ ! » . (٣)

رسول الله صلى الله عليه وآله: مَنْ تَأَمَّلَ خَلْفَ امْرَأَةٍ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَهُ حَجْمُ عِظَامِهَا مِنْ وَرَاءِ ثِيَابِهَا وَهُوَ صَائِمٌ ، فَقَدْ أَفْطَرَ . (٤)

الإمام على عليه السلام فى حديث المِعْرَاجِ: قَالَ اللَّهُ تَعَالَى : « ... يَا أَحْمَدُ ، لَيْسَ شَيْءٌ مِنَ الْعِبَادَةِ أَحَبَّ إِلَيَّ مِنَ الصَّمْتِ وَالصَّوْمِ ؛ فَمَنْ صَامَ وَلَمْ يَحْفَظْ لِسَانَهُ كَانَ كَمَنْ قَامَ وَلَمْ يَقْرَأْ فى صَلَاتِهِ ، فَأَعْطِيهِ أَجْرَ الْقِيَامِ وَلَمْ أَعْطِهِ أَجْرَ الْعَابِدِينَ » . (٥)

١- المقنعه : ٣٠٥ عن الإمام على عليه السلام .

٢- الغارات : ٢ / ٥٠٣ عن الأصمغ بن نباته ، بحار الأنوار : ٩٦ / ٢٩٤ / ٢١ .

٣- الكافى : ٢ / ٤٨٧ ، تهذيب الأحكام : ٤ / ١٩٥ / ٥٦٠ ، المقنعه : ٣١٠ ، ثواب الأعمال : ١ / ٨٨ ، كلها عن جابر بن يزيد الجعفى ، كتاب من لا يحضره الفقيه : ٢ / ٩٨ / ١٨٣٦ والثلاثة الأخيره نحوه ومن دون إسناد إلى النبى صلى الله عليه وآله .

٤- معانى الأخبار : ٤١٠ / ٩٥ عن أنس ، بحار الأنوار : ٩٦ / ٢٩٠ / ٧ .

٥- إرشاد القلوب : ٢٠٥ ، بحار الأنوار : ٧٧ / ٢٩ / ٦ .

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: هر کس ماه رمضان را از روی ایمان و به خاطر پاداش الهی روزه بدارد و گوش و چشم و زبانش را از مردم باز دارد، خداوند روزه اش را می پذیرد و گناهان گذشته و آینده اش را می آمرزد و به او پاداش صابران را می دهد.

امام علی علیه السلام: روزه داری، پرهیز از حرام هاست، همان گونه که انسان از غذا و نوشیدنی خودداری می کند.

امام باقر علیه السلام: پیامبر خدا به جابر بن عبد الله فرمود: «ای جابر! این، ماه رمضان است. هر کس روزه را بدارد و بخشی از شبش را به عبادت برخیزد و شکم و شهوتش را پاک نگه دارد و زبانش را حفظ کند، از گناهانش بیرون می شود، آن گونه که از این ماه بیرون می شود». جابر گفت: ای پیامبر خدا! این سخن، چه نیکوست! پیامبر خدا فرمود: «ای جابر! و این شرط ها چه سخت است!».

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: هر روزه داری که در پشت سر زنی با دقت بنگرد، تا حدی که حجم استخوان بندی زن از پشت لباسش برای او آشکار شود، روزه اش را افطار کرده است.

امام علی علیه السلام در حدیث معراج: خدای متعال فرمود: «... ای احمد! هیچ عبادتی نزد من، محبوب تر از سکوت و روزه نیست. پس، هر که روزه بدارد، ولی زبانش را نگه ندارد، همچون کسی است که به عبادت، ایستاده، اما در نمازش قرائت ندارد. پس به او پاداش ایستادن به نماز را می دهیم؛ اما پاداش عبادتگرا را به او نمی دهیم».

فاطمه عليها السلام: ما يصنع الصائم بصيامه إذا لم يضمن لسانه وسمعته وبصره وجوارحه؟! (١)

الإمام الصادق عليه السلام: لا صيام لمن عصى الإمام، ولا صيام لعبد أبي حتى يرجع، ولا صيام لامرأة ناشزه حتى تتوب، ولا صيام لولد عاق حتى يبر. (٢)

ب الاجتناب عن الغيبة رسول الله صلى الله عليه وآله: الصائم في عباده وإن كان نائماً على فراشه؛ ما لم يغتصب مسلماً. (٣)

عنه صلى الله عليه وآله: إذا اغتاب الصائم أفطر. (٤)

عنه صلى الله عليه وآله: من اغتاب امرأ مسلماً بطل صومه، ونقض وضوؤه. (٥)

عنه صلى الله عليه وآله لعلي عليه السلام: يا علي، احذر الغيبة والنميمة؛ فإن الغيبة تُفطر، والنميمة تُوجب عذاب القبر. (٦)

عنه صلى الله عليه وآله: ما صام من ظل يأكل لحوم الناس. (٧)

١- دعائم الإسلام: ١ / ٢٤٨ عن الإمام الصادق عن آبائه عليهم السلام، بحار الأنوار: ٩٦ / ٢٩٥ / ٢٥.

٢- دعائم الإسلام: ١ / ٢٤٨، بحار الأنوار: ٩٦ / ٢٩٥ / ٢٥.

٣- فضائل الأشهر الثلاثة: ١٢٢ / ١٢٤، الكافي: ٤ / ٦٤ / ٩، تهذيب الأحكام: ٤ / ١٩٠ / ٥٣٨ وليس فيهما «نائماً» وكلها عن عبد الله بن طلحة عن الإمام الصادق عليه السلام، كتاب من لا يحضره الفقيه: ٢ / ٧٤ / ١٧٧٢، ثواب الأعمال: ١ / ٧٥، الأمالي للصدوق: ٦٤٥ / ٨٧٣ كلاهما عن عبد الله بن طلحة عن الإمام الصادق عن آبائه عليهم السلام عنه صلى الله عليه وآله؛ الفردوس: ٢ / ٤١١ / ٣٨٢٥ عن أبي هريرة وليس فيه «وإن كان نائماً على فراشه».

٤- عوالي اللآلي: ١ / ٢٦٣ / ٥٣؛ نصب الراية: ٢ / ٤٨٢.

٥- كتاب من لا يحضره الفقيه: ٤٩٦٨ / ١٥ / ٤، الأمالي للصدوق: ٥١٥ / ٧٠٧ كلاهما عن الحسين بن زيد عن الإمام الصادق عن آبائه عليهم السلام، ثواب الأعمال: ٣٣٥ / ١ عن أبي هريرة وابن عباس، بحار الأنوار: ٧٥ / ٢٤٧ / ١٠.

٦- تحف العقول: ١٤، بحار الأنوار: ٧٧ / ٦٧ / ٦.

٧- المصنّف لابن أبي شيبه: ٢ / ٤٢٣ / ١٣، مسند الطيالسي: ٢٨٢ / ٣١٠٧ وفيه «كيف صام...»، الفردوس: ٤ / ٧٧ / ٦٢٣٨ كلاهما عن أنس، تفسير القرطبي: ١٦ / ٣٣٦؛ مستدرک الوسائل: ٧ / ٣٧٠ / ٨٤٤٣ نقلاً عن القطب الراوندي في لبّ اللباب.

ب پرهیز از غیبت کردن

حضرت فاطمه علیها السلام: روزه دار، اگر زبان و گوش و چشم و اعضایش را نگه ندارد، با روزه اش می خواهد چه کند؟

امام صادق علیه السلام: برای کسی که امام را نافرمانی می کند، روزه داری نیست؛ و برای بنده فراری، تا وقتی که برگردد، روزه داری نیست؛ و برای زن نافرمان [نسبت به شوهرش]، تا وقتی که توبه کند، روزه داری نیست؛ و برای فرزند نافرمان [نسبت به پدر و مادرش] روزه داری نیست تا آن که [نسبت به آنان] نیکی کند. (۱)

ب پرهیز از غیبت کردن پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: روزه دار، تا وقتی که از مسلمانی غیبت نکند، در حال عبادت است، هر چند در بسترش خفته باشد.

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: هر گاه روزه دار غیبت کند، روزه اش را گشوده است.

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: هر کس از فرد مسلمانی غیبت کند، روزه اش می شکند و وضویش باطل می شود. (۲)

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله خطاب به علی علیه السلام: ای علی! از غیبت و سخن چینی پرهیز؛ چرا که غیبت، روزه را می شکند و سخن چینی، عذاب قبر می آورد.

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: هر کس که پیوسته گوشت های مردم را می خورد (درباره مردم غیبت می کند)، روزه دار نیست.

۱- یعنی روزه اینان، پذیرفته در گاه خدا نیست.

۲- مقصود آن است که غیبت موجب عدم قبولی روزه و ضربه به طهارت باطنی می گردد.

عنه صلى الله عليه و آله :مَنْ اغْتَابَ مُسْلِمًا فِي شَهْرِ رَمَضَانَ ، لَمْ يُؤَجَّرْ عَلَى صِيَامِهِ . (١)

عنه صلى الله عليه و آله :مَنْ اغْتَابَ مُسْلِمًا أَوْ مُسْلِمَةً لَمْ يَقْبَلِ اللَّهُ تَعَالَى صِيَامَهُ وَلَا صِيَامَهُ أَرْبَعِينَ يَوْمًا وَلَيْلَةً ، إِلَّا أَنْ يَغْفِرَ لَهُ صَاحِبُهُ . (٢)

مسند أبي يعلى عن عبيد مولى رسول الله صلى الله عليه و آله :إِنَّ امْرَأَتَيْنِ كَانَتَا صَائِمَتَيْنِ ، فَكَانَتَا تَغْتَابَانِ النَّاسَ ، فَدَعَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ بِقَدْحٍ ، فَقَالَ لَهُمَا : «فِيئًا!» فَقَاءَا تَقِيحًا وَدَمًا وَلَحْمًا عَبِيطًا . ثُمَّ قَالَ : «إِنَّ هَاتَيْنِ صَامَتَا عَنِ الْحَلَالِ ، وَأَفْطَرَتَا عَلَى الْحَرَامِ» . (٣)

ج الإِجْتِنَابُ عَنِ السَّبِّالإمام الصادق عليه السلام :إِنَّ أَبِي عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ : «سَمِعَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ امْرَأَةً تُسَابُّ جَارِيَةَ لَهَا وَهِيَ صَائِمَةٌ ، فَدَعَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ بِطَعَامٍ فَقَالَ لَهَا : كُلى! فَقَالَتْ : أَنَا صَائِمَةٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ! فَقَالَ : كَيْفَ تَكُونِينَ صَائِمَةً وَقَدْ سَبَبْتِ جَارِيَتِيكَ؟! إِنَّ الصَّوْمَ لَيْسَ مِنَ الطَّعَامِ وَالشَّرَابِ ، وَإِنَّمَا جَعَلَ اللَّهُ ذَلِكَ حِجَابًا عَنِ سِوَاهُمَا مِنَ الْفَوَاحِشِ مِنَ الْفِعْلِ وَالْقَوْلِ يُفْطِرُ الصَّائِمَ . مَا أَقَلَّ الصُّوَامَ وَأَكْثَرَ الْجَوَاعِ!» . (٤)

رسول الله صلى الله عليه و آله :الصَّيَامُ جُنَّةٌ ، إِذَا كَانَ أَحَدُكُمْ صَائِمًا فَلَا يَرِفْ وَلَا يَجْهَلْ ، فَإِنَّ امْرُؤًا قَاتَلَهُ أَوْ شَاتَمَهُ ، فَلْيَقُلْ : إِنِّي صَائِمٌ ، إِنِّي صَائِمٌ . (٥)

١- .جامع الأخبار : ٤١٢ / ١١٤٢ ، بحار الأنوار : ٧٥ / ٢٥٨ / ٥٣ .

٢- .جامع الأخبار : ٤١٢ / ١١٤١ ، بحار الأنوار : ٧٥ / ٢٥٨ / ٥٣ .

٣- .مسند أبي يعلى : ٢ / ٢٣٤ / ١٥٧٣ ، أسد الغابه : ٣ / ٥٣٣ / ٣٤٩٥ ، تاريخ دمشق : ٤ / ٢٧٥ / ١٠٣٦ ، السيره النبويه لابن كثير : ٤ / ٦٢٩ ، البدايه والنهايه : ٥ / ٣١٨ وانظر مسند ابن حنبل : ٩ / ١٦٥ / ٢٣٧١٤ .

٤- .النوادر للأشعري : ٢٢ / ١٠ ، الكافي : ٤ / ٨٧ / ٣ ، تهذيب الأحكام : ٤ / ١٩٤ / ٥٥٣ ، كتاب من لا يحضره الفقيه : ٢ / ١٠٩ / ١٨٦١ ، الإقبال : ١ / ١٩٥ وليس فيها «إِنَّ أَبِي عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ» و«وَأِنَّمَا جَعَلَ اللَّهُ ذَلِكَ ...» وكلها عن جرّاح المدائني ، بحار الأنوار : ٩٦ / ٢٩٣ / ١٦ .

٥- .سنن أبي داود : ٢ / ٣٠٧ / ٢٣٦٣ ، صحيح البخارى : ٢ / ٦٧٠ / ١٧٩٥ ، صحيح مسلم : ٢ / ٨٠٧ / ١٦٣ كلاهما نحوه ، الموطأ : ١ / ٣١٠ / ٥٧ ، مسند ابن حنبل : ٣ / ٦٨ / ٧٤٩٥ ، السنن الكبرى : ٤ / ٤٤٨ / ٨٣٠٩ كلها عن أبي هريره ، كنز العمال : ٨ / ٢٣٥٨٩ / ٤٤٧ .

ج پرهیز از دشنام دادن

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: هر کس در ماه رمضان درباره مسلمانان غیبت کند، بر روزه داری اش پاداشی نخواهد یافت.

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: هر کس درباره مرد و زن مسلمانان غیبت کند، خداوند تا چهل شبانه روز، نماز و روزه اش را نمی پذیرد، مگر آن که آن شخص از وی درگذرد.

مسند ابی یعلیٰ به نقل از عیید، غلام پیامبر خدا: دو زن، روزه بودند و درباره مردم غیبت می کردند. پیامبر خدا ظرفی طلبید و به آن دو گفت: «قی کنید». آن دو، چرک و خون و گوشت تازه، قی کردند. سپس فرمود: «این دو زن با حلال روزه گرفتند؛ اما با حرام افطار کردند».

ج پرهیز از دشنام دادن امام صادق علیه السلام: پدرم فرمود: «پیامبر خدا شنید که زنی روزه دار، کنیز خود را دشنام می دهد. پس، غذایی طلب کرد و به او گفت: «بخور». زن گفت: من روزه ام، ای پیامبر خدا! فرمود: «چگونه روزه ای، که کنیزت را دشنام دادی؟! روزه، تنها نخوردن غذا و نوشیدنی نیست و همانا خداوند، روزه را حجابی در برابر کار و سخن زشت قرار داده، که روزه دار با آن، روزه را افطار می کند. روزه داران، چه اندک اند و گرسنگان چه بسیار!».

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: روزه، سپر است. هر گاه یکی از شما روزه بود، پس دشنام ندهد و نابخردی نکند و نیز اگر کسی با او به جنگ برخاست و یا دشنامش داد، بگوید: «من روزه ام، من روزه ام».

عنه صلى الله عليه وآله: ما من عبدٍ يُصْبِحُ صَائِمًا فَيَشْتَمُ فَيَقُولُ: إِنِّي صَائِمٌ سَلَامٌ عَلَيْكَ، إِلَّا قَالَ الرَّبُّ تَبَارَكَ وَتَعَالَى لِمَلَائِكَتِهِ: «إِسْتَجَارَ عَبْدِي بِالصَّوْمِ مِنْ عَبْدِي، أَجِيرُوهُ مِنْ نَارِي، وَأَدْخِلُوهُ جَنَّتِي». (١)

عنه صلى الله عليه وآله: ما من عبدٍ صَالِحٍ يُشْتَمُ فَيَقُولُ: إِنِّي صَائِمٌ سَلَامٌ عَلَيْكَ لَا أَشْتُمُكَ كَمَا شَتَمْتَنِي، إِلَّا قَالَ الرَّبُّ تَبَارَكَ وَتَعَالَى: «إِسْتَجَارَ عَبْدِي بِالصَّوْمِ مِنْ شَرِّ عَبْدِي، فَقَدْ أُجِرْتُهُ مِنَ النَّارِ». (٢)

عنه صلى الله عليه وآله: لَا تُسَابَّ وَأَنْتَ صَائِمٌ، فَإِنْ سَبَّكَ أَحَدٌ فَقُلْ: إِنِّي صَائِمٌ، وَإِنْ كُنْتَ قَائِمًا فَاجْلِسْ. (٣)

فضائل الأوقات عن أبي البختری: إِنَّ امْرَأَةً كَانَتْ تَصُومُ عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ لِسَانِهَا؛ يَعْنِي سَبَّهَا. فَقَالَ [صلى الله عليه وآله]: «مَا صَامَتْ»، فَتَحَقَّقْتُ، فَقَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: «الآن». (٤)

رسول الله صلى الله عليه وآله: مَنْ لَمْ يَدَعْ قَوْلَ الزُّورِ وَالْعَمَلَ بِهِ وَالْجَهْلَ، فَلَيْسَ لِلَّهِ حَاجَةٌ أَنْ يَدَعَ طَعَامَهُ وَشَرَابَهُ. (٥)

١- ثواب الأعمال: ١ / ٧٦، الأمالى للصدوق: ٦٨٢ / ٩٣٣ كلاهما عن السكونى عن الإمام الصادق عن أبيه عليهما السلام، المحاسن: ١ / ١٥٠ / ٢١٦ عن السكونى عن الإمام الصادق عليه السلام وفيه «فيستجير» بدل «فيشتم»، الجعفریات: ٦٠، النوادر للراوندى: ١٣٥ / ١٧٧ كلاهما عن الإمام الكاظم عن آبائه عليهم السلام ليس فيهما «أجيره من نارى»، بحار الأنوار: ٩٦ / ٢٨٨ / ١ / .

٢- الكافى: ٤ / ٨٨ / ٥ عن مسعده بن صدقه عن الإمام الصادق عن آبائه عليهم السلام، كتاب من لا يحضره الفقيه: ٢ / ١٠٩ / ١٨٦٠ .

٣- السنن الكبرى للنسائى: ٢ / ٢٤١ / ٣٢٥٩، مسند ابن حنبل: ٣ / ٤١٨ / ٩٥٣٧ وليس فيه «وإن كنت قائما فاجلس» وص ٥٧٦ / ١٠٥٦٩، صحيح ابن حبان: ٨ / ٢٥٩ / ٣٤٨٣، صحيح ابن خزيمة: ٣ / ٢٤١ / ١٩٩٤ كلها عن أبي هريره، كنز العمال: ٨ / ٢٣٨٦٨ / ٥٠٨ .

٤- فضائل الأوقات للبيهقى: ٤٨ / ٨٢، المصنّف لابن أبى شيبة: ٢ / ٤٢٢ / ٩ نحوه .

٥- صحيح البخارى: ٥ / ٢٢٥١ / ٥٧١٠ وج ٢ / ٦٧٣ / ١٨٠٤ نحوه، سنن أبى داود: ٢ / ٣٠٧ / ٢٣٦٢، سنن الترمذى: ٣ / ٨٧ / ٧٠٧ وليس فيهما «والجهل»، سنن ابن ماجه: ١ / ٥٣٩ / ١٦٨٩، السنن الكبرى: ٤ / ٤٤٩ / ٨٣١١، الزهد لابن المبارك: ٤٦١ / ١٣٠٧ كلها عن أبى هريره .

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: هیچ بنده ای نیست که روزه باشد و دشنامش دهند و او بگوید: «سلام بر تو! من روزه دارم»، مگر آن که پروردگار متعال به فرشتگانش گوید: «بنده ام از بنده دیگرم به روزه پناه جست. پس، او را از آتش من پناه دهید و او را وارد بهشت من کنید».

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: هیچ بنده شایسته ای نیست که دشنامش دهند و بگویند: «من روزه دارم. سلام بر تو! به تو دشنام نمی دهم، آن گونه که دشنامم دادی»، مگر آن که پروردگار متعال گوید: «بنده من از شرّ بنده من، به روزه پناه برد. من هم او را از آتش، پناه دادم».

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: وقتی روزه داری، دشنام مده، و اگر کسی دشنامت داد، بگو: «من روزه ام» و اگر ایستاده بودی، بنشین [تا خشم فرونشیند].

فضائل الأوقات به نقل از ابو البختری: زنی در روزگار پیامبر خدا تنها به زبان، روزه بود؛ یعنی دشنام می داد. پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: «او روزه نگرفته است». پس آن زن، [از کارش] خودداری کرد. پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: «حالا شد».

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: هر کس سخن دروغ و حرام، عمل به آن و نابخردی را رها نکند، خداوند نیازی ندارد که او از خوردنی و نوشیدنی اش دست بکشد.

عنه صلى الله عليه و آله :مَنْ صَامَ يَوْمًا مِنْ رَمَضَانَ فَسَلِمَ مِنْ ثَلَاثِهِ ، ضَمِنْتُ لَهُ الْجَنَّةَ عَلَى مَا فِيهِ سِوَى الثَّلَاثِ : لِسَانِهِ وَبَطْنِهِ وَفَرْجِهِ .
(١)

عنه صلى الله عليه و آله :مَا مِنْ عَبْدٍ دَخَلَ عَلَيْهِ شَهْرُ رَمَضَانَ فَصَامَ نَهَارَهُ وَكَفَّ شَرَّهُ وَعَضَّ بَصِيرَهُ وَاجْتَنَبَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ ، إِلَّا أَوْجَبَ اللَّهُ لَهُ الْجَنَّةَ . (٢)

دِ اجْتِنَابُ عَنِ الْكُذْبِ بِالْإِمَامِ الْبَاقِرِ عَلَيْهِ السَّلَامُ : إِنَّ الْكُذْبَ لَيُفِطِرُ الصِّيَامَ ، وَالنَّظْرَةَ بَعْدَ النَّظَرِ ، وَالظُّلْمَ كُلَّهُ ؛ قَلِيلُهُ وَكَثِيرُهُ . (٣)

هِ اجْتِنَابُ عَنِ الرِّيَاءِ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ :مَنْ صَامَ يُرَائِي فَقَدْ أَشْرَكَ . (٤)

وِ اجْتِنَابُ عَنِ كُلِّ مَا يَكْرَهُهُ اللَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ :إِنَّ الصِّيَامَ لَيْسَ مِنَ الْأَكْلِ وَالشُّرْبِ فَقَطْ ؛ إِنَّمَا الصِّيَامُ مِنَ اللَّغْوِ وَالرَّفَثِ ، فَإِنْ سَابَّكَ أَحَدٌ أَوْ جَهَلَ عَلَيْكَ فَقُلْ : إِنِّي صَائِمٌ . (٥)

١- .كنز العمال : ٨ / ٤٨١ / ٢٣٧٢٨ نقلًا عن ابن عساكر ، الدرّ المنثور : ١ / ٤٥٤ نقلًا عن ابن مردويه وكلاهما عن أبي هريره .

٢- فضائل الأشهر الثلاثة : ١٠٣ / ٨٩ عن أبي سعيد الخدرى .

٣- الإقبال : ١ / ١٩٥ ، بحار الأنوار : ٩٧ / ٣٥٢ .

٤- مسند ابن حنبل : ٦ / ٨٢ / ١٧١٤٠ ، المستدرک على الصحيحين : ٤ / ٣٦٥ / ٧٩٣٨ ، المعجم الكبير : ٧ / ٢٨١ / ٧١٣٩ ،

مسند الطيالسى : ١٥٣ / ١١٢٠ ، شعب الإيمان : ٥ / ٣٣٨ / ٦٨٤٤ كلها عن شداد بن أوس وص ٣٤٠ / ٦٨٥٢ عن عبد الرحمن بن

غنم ؛ مجمع البيان : ٦ / ٧٧١ عن شداد بن أوس ، تفسير القمى : ٢ / ٤٧ عن أبي الجارود عن الإمام الباقر عليه السلام عنه صلى الله

عليه و آله وفيه «من صام مراعاة الناس فهو مشرك» .

٥- صحيح ابن حبان : ٨ / ٢٥٦ / ٣٤٧٩ ، المستدرک على الصحيحين : ١ / ٥٩٥ / ١٥٧٠ ، صحيح ابن خزيمة : ٣ / ٢٤٢ / ١٩٩٦

، السنن الكبرى للبيهقى : ٤ / ٤٤٩ / ٨٣١٢ ، فضائل الأوقات للبيهقى : ٤٨ / ٧٩ كلها عن أبي هريره ، كنز العمّال : ٨ / ٥٠٧ /

٢٣٨٦٤ وح ٢٣٨٦٦ .

د پرهیز از دروغ

ه . پرهیز از ریا

و . پرهیز از هر چه خدا خوش نمی دارد

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: هر کس یک روز از [ماه] رمضان را روزه بدارد و از سه چیز سالم باشد، بهشت را برای او تضمین می کنم، با هر چه در او باشد، جز این سه: زبان، شکم و شهوتش.

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: هیچ بنده ای نیست که ماه رمضان بر او وارد شود و او روزش را روزه بدارد و شرّ خود را از دیگران باز دارد و نگاهش را [از حرام] بپوشد و از آنچه خداوند بر او حرام کرده، پرهیزد، مگر آن که خداوند بهشت را بر او واجب می کند.

د پرهیز از دروغامام باقر علیه السلام: دروغ، روزه را باطل می کند؛ همچنین نگاهِ پس از نگاه؛ و همه [گونه های] ستم: اندکش و بسیارش.

ه . پرهیز از ریایمببر خدا صلی الله علیه و آله: هر کس ریاکارانه روزه بگیرد، شرک ورزیده است.

و . پرهیز از هر چه خدا خوش نمی داردپیامبر خدا صلی الله علیه و آله: روزه، تنها پرهیز از خوردن و آشامیدن نیست. همانا روزه، پرهیز از بیهوده گویی و دشنام دادن است. پس اگر کسی دشنام داد، یا با تو نابخردی کرد، بگو: من روزه ام.

الإمام عليّ عليه السلام في الحِكمِ الْمَنسُوبِ إِلَيْهِ: لَيْسَ الصَّوْمُ الْإِمْسَاكُ عَنِ الْمَأْكَلِ وَالْمَشْرَبِ؛ الصَّوْمُ الْإِمْسَاكُ عَنِ كُلِّ مَا يَكْرَهُهُ اللَّهُ سُبْحَانَهُ. (١)

الإمام زين العابدين عليه السلام: حَقُّ الصَّوْمِ أَنْ تَعْلَمَ أَنَّ حِجَابَ ضَرْبِهِ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ عَلَى لِسَانِكَ وَسَمْعِكَ وَبَصِيرِكَ وَفَرْجِكَ؛ لَيْسَتْ رَكَعٌ بِهِ مِنَ النَّارِ، فَإِنْ تَرَكَتَ الصَّوْمَ خَرَقْتَ سِتْرَ اللَّهِ عَلَيْكَ. (٢)

عنه عليه السلام مِنْ دُعَائِهِ عِنْدَ دُخُولِ شَهْرِ رَمَضَانَ: اللَّهُمَّ... وَأَعِنَّا عَلَى صِيَامِهِ بِكَفِّ الْجَوَارِحِ عَنِ مَعَاصِيكَ وَاسْتِعْمَالِهَا فِيهِ بِمَا يُرْضِيكَ؛ حَتَّى لَا نُصْغِيَ بِأَسْمَاعِنَا إِلَى لَعْوٍ، وَلَا نُسْرِعَ بِأَبْصَارِنَا إِلَى لَهْوٍ، وَحَتَّى لَا نَبْسُطَ أَيْدِينَا إِلَى مَحْظُورٍ، وَلَا نَخْطُوَ بِأَقْدَامِنَا إِلَى مَحْجُورٍ، وَحَتَّى لَا تَعَيَّ بُطُونُنَا إِلَّا مَا أَحَلَّتْ، وَلَا تَنْطِقَ أَلْسِنَتُنَا إِلَّا بِمَا مَثَلَتْ، وَلَا تَتَكَلَّفَ إِلَّا مَا يُدْنِي مِنَ ثَوَابِكَ، وَلَا تَتَعَاطَى إِلَّا الَّذِي يَقِي مِنْ عِقَابِكَ. (٣)

الكافي عن محمد بن مسلم: وَعَدَدَ أَشْيَاءَ غَيْرَ هَذَا قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: إِذَا صِيِمْتَ فَلْيَصُمْ سَمْعُكَ وَبَصْرُكَ وَشَعْرُكَ وَجِلْدُكَ قَالَ: وَلَا يَكُونُ يَوْمٌ صَوْمِكَ كَيَوْمِ فِطْرِكَ. (٤)

١- شرح نهج البلاغه: ٢٠ / ٢٩٩ / ٤١٧.

٢- كتاب من لا يحضره الفقيه: ٢ / ٦٢٠ / ٣٢١٤، الخصال: ٥٦٦ / ١، الأمل للصدوق: ٤٥٢ / ٦١٠، مكارم الأخلاق: ٢ /

٣٠٠ / ٢٦٥٤، كلها عن أبي حمزة الثمالي، تحف العقول: ٢٥٨ وليس فيه «فإن تركت الصوم...»، بحار الأنوار: ٧٤ / ٤ / ١.

٣- الصحيفه السجاديّه: ١٦٦ الدعاء ٤٤، مصباح المتهجد: ٦٠٨ / ٦٩٥ وفيه «نسر» بدل «نسر»، الإقبال: ١ / ١١٢.

٤- الكافي: ٤ / ٨٧ / ١، تهذيب الأحكام: ٤ / ١٩٤ / ٥٥٤، كتاب من لا يحضره الفقيه: ٢ / ١٠٨ / ١٨٥٥، الإقبال: ١ / ١٩٥،

بحار الأنوار: ٩٧ / ٣٥١ / ٣.

امام علی صلی الله علیه و آله در حکمت های منسوب به ایشان: روزه، تنها نخوردن و نیاشامیدن نیست. روزه، پرهیز از هر چیزی است که خداوند آن را خوش نمی دارد.

امام سجّاد علیه السلام: حقّ روزه، آن است که بدانی آن، حجابی است که خداوند بر زبان و گوش و چشم و شهوت زده تا تو را از آتش، نگه دارد. پس اگر روزه را ترک کنی، پوشش الهی را بر خویش، دریده ای.

امام سجّاد علیه السلام در دعای خویش به هنگام ورود ماه رمضان: خداوند!... ما را بر روزه داری این ماه یاری کن، با ننگه داشتن اعضا از نافرمانی ات و به کارگیری آنها در آنچه خشنودت می سازد، تا آن که با گوش هایمان به بیهوده گوش نسیاریم و با چشم هایمان به بازیچه نشتاییم و دستان خویش را به آنچه ممنوع است، نگشاییم و با گام هایمان، به سوی آنچه حرام است، راه نپوییم، و تا آن که شکممان جز از آنچه حلال کرده ای، پُر نشود و زبان هایمان جز به آنچه فرموده ای، گویا نشود و خود را جز در آنچه ما را به پاداش تو نزدیک می سازد، به زحمت نیفکنیم و جز به آنچه از کیفیت باز می دارد، نپردازیم.

الکافی به نقل از محمد بن مسلم: امام صادق علیه السلام فرمود: «وقتی روزه گرفتی، گوش و چشم و مو و پوست هم» و چیزهای دیگری هم بر شمرد «روزه باشند» و فرمود: «روز روزه داری ات، مثل روز خوردنت نباشد».

الإمام الصادق عليه السلام لِمَحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ: يَا مُحَمَّدُ ، إِذْ (١) صِيَمْتَ فَلْيَصُمْ سَمْعُكَ وَبَصِيرُكَ وَلِسَانُكَ وَلِحْمُكَ وَدَمُكَ وَجِلْدُكَ وَشَعْرُكَ وَبَشْرُكَ ، وَلَا يَكُونُ يَوْمٌ صَوْمِكَ كَيَوْمِ فِطْرِكَ . (٢)

عنه عليه السلام: إِذَا صِيَمْتَ فَلْيَصُمْ سَمْعُكَ وَبَصِيرُكَ وَفَرْجُكَ وَلِسَانُكَ ، وَتَغْضُ بَصْرَكَ عَمَّا لَا يَحِلُّ النَّظْرُ إِلَيْهِ ، وَالسَّمْعَ عَمَّا لَا يَحِلُّ اسْتِمَاعُهُ إِلَيْهِ ، وَاللِّسَانَ مِنَ الْكَذِبِ وَالْفُحْشِ . (٣)

عنه عليه السلام: لَيْسَ الصَّيَامُ مِنَ الطَّعَامِ وَالشَّرَابِ إِلَّا يَأْكُلُ الْإِنْسَانُ وَلَا يَشْرَبُ فَقَطْ ، وَلَكِنْ إِذَا صِيَمْتَ فَلْيَصُمْ سَمْعُكَ وَبَصْرُكَ وَلِسَانُكَ وَبَطْنُكَ وَفَرْجُكَ ، وَاحْفَظْ يَدَكَ وَفَرْجَكَ ، وَأَكْثِرِ السُّكُوتَ إِلَّا مِنْ خَيْرٍ ، وَارْفُقْ بِخَادِمِكَ . (٤)

عنه عليه السلام: صَوْمُ شَهْرِ رَمَضَانَ فَرَضٌ فِي كُلِّ عَامٍ ، وَأَدْنَى مَا يَتَّبِعُ بِهِ فَرَضُ صَوْمِهِ : الْعَزِيمَةُ مِنَ قَلْبِ الْمُؤْمِنِ عَلَى صَوْمِهِ بِنِيَّةٍ صَادِقَةٍ ، وَتَرْكُ الْأَكْلِ وَالشُّرْبِ وَالنِّكَاحِ فِي نَهَارِهِ كُلِّهِ ، وَأَنْ يَجْمَعَ فِي صَوْمِهِ التَّوَقُّيَ لِجَمِيعِ جَوَارِحِهِ وَكَفَّهَا عَنِ مَحَارِمِ اللَّهِ رَبِّهِ مُتَّقَرِّبًا بِذَلِكَ كُلِّهِ إِلَيْهِ ؛ فَإِذَا فَعَلَ ذَلِكَ كَانَ مُؤَدِّيًا لِفَرْضِهِ . (٥)

عنه عليه السلام: لَيْسَ الصَّيَامُ مِنَ الطَّعَامِ وَالشَّرَابِ ؛ وَالْإِنْسَانُ يَتَّبِعِي لَهُ أَنْ يَحْفَظَ لِسَانَهُ مِنَ اللَّغْوِ الْبَاطِلِ فِي رَمَضَانَ وَغَيْرِهِ . (٦)

١- وفي نسخه: «إذا» .

٢- المقنعه: ٣١٠ .

٣- الهداياه: ١٨٩ ، بحار الأنوار: ٩٦ / ٢٩٥ / ٢٦ .

٤- الإقبال: ١ / ١٩٦ عن محمد بن عجلان ، بحار الأنوار: ٩٧ / ٣٥٢ / ٣ .

٥- دعائم الإسلام: ١ / ٢٦٨ ، بحار الأنوار: ٩٦ / ٢٩٤ / ٢٥ .

٦- تهذيب الأحكام: ٤ / ١٨٩ / ٥٣٤ عن أبي بصير .

امام صادق علیه السلام خطاب به محمد بن مسلم: ای محمد! هر گاه روزه گرفتی، گوش و چشم و زبان و گوشت و خون و مو و پوست هم روزه باشند و روز روزه داری ات، مثل روز خوردنت نباشد.

امام صادق علیه السلام: هر گاه روزه گرفتی، گوش و چشم و شهوت و زبانت هم روزه باشند، و چشمت را از آنچه نگاه به آن حلال نیست و گوشت را از آنچه شنیدنش حلال نیست و زبانت را از دروغ و دشنام، حفظ کن.

امام صادق علیه السلام: روزه، تنها پرهیز از غذا و نوشیدنی نیست که انسان، تنها نخورد و نیشامد. پس وقتی روزه گرفتی، گوش و چشم و زبان و شکم و شهوت هم روزه باشند و دست و شهوت را نگه دار؛ و بسیار سکوت کن، مگر از گفتن نیک؛ و با خدمت گزارت مدارا کن.

امام صادق علیه السلام: روزه ماه رمضان، در هر سال، واجب است و کمترین چیزهایی که وجوب روزه اش با آنها به کمال می رسد، تصمیم قلبی مؤمن است (که آن را با نیت راست، روزه بدارد) و در تمام روز، خوردن و آشامیدن و آمیزش را ترک کند و در روزه اش تلاش خود را در نگهداری همه اعضایش از حرام های الهی قرار دهد و با همه اینها به خداوند، تقرب بجوید. پس اگر چنین کند، واجب این ماه را ادا کرده است.

امام صادق علیه السلام: روزه، تنها پرهیز از خوردن و آشامیدن نیست و سزاوار است که انسان در ماه رمضان و غیر آن، زبانش را از بیهوده گویی و باطل، نگه دارد.

النوادر عن أبي بصير عن الإمام الصادق عليه السلام: لَيْسَ الصَّوْمُ مِنَ الطَّعَامِ وَالشَّرَابِ؛ وَالْإِنْسَانُ يَتَّبِعِي لَهُ أَنْ يَحْفَظَ لِسَانَهُ وَجَارِحَتَهُ وَجَمِيعَ أَعْضَائِهِ مِنْ قَوْلِ اللَّغْوِ وَالْبَاطِلِ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ وَغَيْرِهِ يَعْنِي إِذَا كَانَ صَائِمًا فِي غَيْرِهِ. (١)

الإمام الصادق عليه السلام: إِذَا صَامَ أَحَدُكُمْ الثَّلَاثَةَ الْأَيَّامِ مِنَ الشَّهْرِ فَلَا يُجَادِلَنَّ أَحَدًا، وَلَا يَجْهَلَ، وَلَا يُسْرِعَ إِلَى الْحَلْفِ وَالْإِيمَانِ بِاللَّهِ، فَإِنْ جَهِلَ عَلَيْهِ أَحَدٌ فَلْيَتَحَمَّلْ. (٢)

عنه عليه السلام: إِذَا أَصْبَحْتَ صَائِمًا فَلْيُصِمْ سَمْعُكَ وَبَصَرُكَ مِنَ الْحَرَامِ، وَجَارِحَتُكَ وَجَمِيعَ أَعْضَائِكَ مِنَ الْقَبِيحِ، وَدَعِ عِنْدَهُ الْهَيْدَى وَأَذَى الْخَادِمِ، وَلْيَكُنْ عَلَيْكَ وَقَارُ الصَّيَامِ، وَالزَّمْ مِمَّا اسْتَطَعْتَ مِنَ الصَّمْتِ وَالشُّكُوتِ إِلَّا عَنِ ذِكْرِ اللَّهِ، وَلَا تَجْعَلْ يَوْمَ صَوْمِكَ كَيَوْمِ فِطْرِكَ، وَإِيَّاكَ وَالْمُبَاشَرَةَ وَالْقُبْلَةَ وَالْفَهْقَهَةَ بِالضَّحِكِ! فَإِنَّ اللَّهَ يَمَقُّتُ ذَلِكَ. (٣)

الكافي عن جراح المدائني عن الإمام الصادق عليه السلام: إِنَّ الصَّيَامَ لَيْسَ مِنَ الطَّعَامِ وَالشَّرَابِ وَحَدُّهُ، ثُمَّ قَالَ: قَالَتْ مَرْيَمُ: «إِنِّي نَذَرْتُ لِلرَّحْمَنِ صَوْمًا» (٤) أَى: صَوْمًا صِيَمًا، فَإِذَا صُمْتُمْ فَاحْفَظُوا أَلْسِنَتَكُمْ، وَغَضُّوا أَبْصَارَكُمْ، وَلَا تَنَازَعُوا، وَلَا تَحَاسَدُوا ... قَالَ: وَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: إِذَا صِيَمْتَ فَلْيُصِمْ سَمْعُكَ وَبَصَرُكَ مِنَ الْحَرَامِ وَالْقَبِيحِ، وَدَعِ الْمِرَاءَ وَأَذَى الْخَادِمِ، وَلْيَكُنْ عَلَيْكَ وَقَارُ الصَّيَامِ، وَلَا تَجْعَلْ يَوْمَ صَوْمِكَ كَيَوْمِ فِطْرِكَ. (٥)

١- النوادر للأشعري: ٢٤ / ١٣ .

٢- الكافي: ٤ / ٨٨ / ٤، تهذيب الأحكام: ٤ / ١٩٥ / ٥٥٧، كتاب من لا يحضره الفقيه: ٢ / ٨٢ / ١٧٨٧، الدرر والوقايه: ٥٧ كلها عن الفضيل بن يسار، مكارم الأخلاق: ١ / ٢٩٩ / ٩٤١، بحار الأنوار: ٩٧ / ١٠٤ / ٣٩ .

٣- النوادر للأشعري: ٢٠ / ٩ عن جراح المدائني، بحار الأنوار: ٩٦ / ٢٩٢ / ١٦ .

٤- مريم: ٢٦ .

٥- الكافي: ٣ / ٨٧ / ٤، تهذيب الأحكام: ٤ / ١٩٤ / ٥٥٣ وح ٥٥٥، كتاب من لا يحضره الفقيه: ٢ / ١٠٨ / ١٨٥٧ عن أبي بصير وص ١٠٩ / ١٨٦٢، الإقبال: ١ / ١٩٥، مصباح المتهجد: ٦٢٧، وفيه إلى «ولا تحاسدوا» .

النوادر به نقل از ابو بصیر ، از امام صادق علیه السلام :روزه ، تنها پرهیز از خوردن و آشامیدن نیست و سزاوار است که انسان در ماه رمضان و غیر آن اگر در غیر رمضان هم روزه بود زبان و همه اعضایش را از بیهوده گویی و باطل ، نگه دارد.

امام صادق علیه السلام:هر گاه یکی از شما سه روز از ماه را روزه می گیرد ، پس با کسی مجادله و نابخردی نکند و زود به خدا قسم نخورد. پس اگر کسی با او نابخردی کرد ، تحمّل کند.

امام صادق علیه السلام:اگر روزه دار بودی ، گوش و چشم تو از حرام ، و همه اعضایت از زشتی ، روزه باشند. هنگام روزه داری ، یاهو گویی و آزردن خدمت گزار را رها کن و وقار روزه داری در تو باشد. تا می توانی برخوردار از سکوت و خموشی باش ، مگر در یاد خدا. روزِ روزه داری ات را مثل روزِ خوردنت قرار مده ، و پرهیز از آمیزش و بوسه و قهقهه در خندیدن ، که خداوند آن را خوش نمی دارد.

الکافی به نقل از جراح مدائنی :امام صادق علیه السلام فرمود: «روزه ، تنها پرهیز از خوردن و آشامیدن نیست». سپس فرمود: «مریم گفت: « من برای خدا روزه ای نذر کردم» ، یعنی روزه سکوت. پس چون روزه گرفتید ، زبان هایتان را حفظ کنید ، چشم هایتان را فرو بندید ، نزاع نکنید و حسد نوزید...». امام صادق علیه السلام همچنین فرمود: «چون روزه گرفتی ، گوش و چشمت هم ، از حرام و زشتی روزه باشند؛ جدال و آزردن خادم را وا گذار؛ وقار روزه داری در تو باشد؛ و روز روزه داری ات ، مثل روز خوردنت نباشد».

الإمام الصادق عليه السلام: إِنَّ الصَّيَامَ لَيْسَ مِنَ الطَّعَامِ وَالشَّرَابِ وَحَدَهُ؛ إِنَّمَا لِلصَّوْمِ شَرْطٌ يَحْتَاجُ أَنْ يُحْفَظَ حَتَّى يَنْتَمِ الصَّوْمُ؛ وَهُوَ الصَّمْتُ الدَّاخِلُ، أَمَا تَسْمَعُ مَا قَالَتْ مَرْيَمُ بِنْتُ عِمْرَانَ: «إِنِّي نَذَرْتُ لِلرَّحْمَنِ صَوْمًا فَلَنْ أُكَلِّمَ الْيَوْمَ إِنْسِيًّا»؟! يَعْنِي صِيَمَتَا. فَإِذَا صِيَمْتُمْ فَاحْفَظُوا أَلْسِنَتَكُمْ عَنِ الكَذِبِ، وَغَضُّوا أَبْصَارَكُمْ، وَلَا تَنَازَعُوا، وَلَا تَحَاسَدُوا، وَلَا تَغْتَابُوا، وَلَا تَمَارُوا، وَلَا تَكْذِبُوا، وَلَا تُبَاشِرُوا، (١) وَلَا تَخَالَفُوا، وَلَا تَغَاضَبُوا، وَلَا تَسَابُوا، وَلَا تَشَاتَمُوا، وَلَا تَفَاتَرُوا، وَلَا تَجَادَلُوا، وَلَا تَنَادُوا، وَلَا تَظْلِمُوا، وَلَا تَسَافَهُوا، وَلَا تَضَاجِرُوا، وَلَا تَغْفُلُوا عَنِ ذِكْرِ اللَّهِ وَعَنِ الصَّلَاةِ. وَالزَّمُوا الصَّمْتَ وَالسُّكُوتَ، وَالْحِلْمَ وَالصَّبْرَ وَالصَّدْقَ، وَمُجَانِبَةَ أَهْلِ الشَّرِّ. وَاجْتَنِبُوا قَوْلَ الزُّورِ وَالْكَذِبِ وَالْفَرَى، وَالْخُصُومَةَ وَظَنَّ السُّيُوءِ، وَالْغَيْبَةَ وَالنَّمِيمَةَ. وَكُونُوا مُشْرِفِينَ عَلَى الْآخِرَةِ، مُنْتَظَرِينَ لِأَيَّامِكُمْ، مُنْتَظَرِينَ لِمَا وَعَدَ اللَّهُ، مُتَزَوِّدِينَ لِلِقَاءِ اللَّهِ، وَعَلَيْكُمْ السَّكِينَةُ وَالْوَقَارُ، وَالْخُشُوعَ وَالْخُضُوعَ وَذُلَّ الْعَبْدِ الْخَائِفِ مِنْ مَوْلَاهُ، حَائِرِينَ خَائِفِينَ رَاجِينَ، مَرْغُوبِينَ مَرْهُوبِينَ، رَاغِبِينَ رَاهِبِينَ، قَدْ طَهَّرْتُمْ الْقُلُوبَ مِنَ الْعُيُوبِ، وَتَقَدَّسَتْ سَرَائِرُكُمْ مِنَ الْخُبْثِ، وَنَظَّفْتَ الْجِسْمَ مِنَ الْقَاذُورَاتِ، وَتَبَرَّأْتَ إِلَى اللَّهِ مِنْ عِدَاهُ، وَوَالَيْتَ اللَّهَ فِي صَوْمِكِ بِالصَّمْتِ مِنْ جَمِيعِ الْجِهَاتِ مِمَّا قَدْ نَهَاكَ اللَّهُ عَنْهُ فِي السَّرِّ وَالْعَلَانِيَةِ، وَخَشِيتَ اللَّهَ حَقَّ خَشِيَّتِهِ فِي سِرِّكَ وَعَلَانِيَتِكَ، وَوَهَبْتَ نَفْسَكَ لِلَّهِ فِي أَيَّامِ صَوْمِكَ، وَفَرَّغْتَ قَلْبَكَ لَهُ، وَوَهَبْتَ نَفْسَكَ لَهُ فِيمَا أَمَرَكَ وَدَعَاكَ إِلَيْهِ. فَإِذَا فَعَلْتَ ذَلِكَ كُلَّهُ فَأَنْتَ صَائِمٌ لِلَّهِ بِحَقِيقَةِ صَوْمِهِ، صَائِعٌ لِمَا أَمَرَكَ، وَكُلَّمَا نَقَصْتَ مِنْهَا شَيْئًا فِيمَا بَيَّنْتُ لَكَ فَقَدْ نَقَصَ مِنْ صَوْمِكَ بِمِقْدَارِ ذَلِكَ. (٢)

١- كذا في النسخ الموجودة بأيدينا، ويحتمل أن يكون اللفظ بشكل آخر؛ فإن سياق الحديث هو النهي عن الأخلاق الذميمة .

٢- النوادر للأشعري: ٢١ / ١٠ عن جراح المدائني، بحار الأنوار: ٩٦ / ٢٩٢ ذيل ح ١٦ .

امام صادق علیه السلام: روزه داری ، تنها پرهیز از خوردن و آشامیدن نیست. روزه ، شرطی دارد که نیازمند مواظبت است تا کامل شود ، و آن ، سکوت درونی است. آیا نمی شنوی که مریم ، دختر عمران ، گفت : « من برای خدا ، روزه ای نذر کرده ام. پس ، امروز با هیچ انسانی سخن نمی گویم» ، یعنی سکوت [می کنم]. پس چون روزه گرفتید ، زبان هایتان را از دروغ نگه دارید ، چشم هایتان را فرو بندید ، نزاع نکنید ، حسد نوزید ، غیبت نکنید ، ستیزه جویی نکنید ، دروغ نگوئید ، آمیزش نکنید ، (۱) با هم مخالفت نکنید ، به هم خشم نگیرید ، یکدیگر را ناسزا نگوئید و دشنام ندهید ، در عبادت سستی نکنید ، جدال نکنید ، به تفرقه نگرانید ، ستم نکنید ، با هم با سفاهت (با دل تنگی) رفتار نکنید ، همدیگر را نیازارید ، از یاد خداوند و نماز غافل نشوید ، پیوسته سکوت و بردباری و شکیبایی و راستگویی پیشه کنید ، از اهل شر دوری نمایید ، و از سخن ناروا ، دروغ ، افترا ، دشمنی ، بدگمانی ، غیبت و سخن چینی پرهیزید. از آنان باشید که روی به آخرت دارند. چشم به راه روزهای خود باشید. منتظر آنچه خداوند به شما وعده داده است ، باشید. برای دیدار با خدا ره توشه بگیرید. آرامش و وقار و خشوع و خضوع داشته باشید. فروتنی بنده بیمناک از مولایش را داشته باشید. حیران و بیمناک و امیدوار ، شیفته و هراسناک ، خواستار و ترسناک باشید ، آن چنان که دل ها را از عیب ها پاک ، درون خویش را از آلودگی پیراسته ، و بدن را از آلودگی ، تمیز می نما. چنان باش که از غیر خدا به خدا بیزارى بجویی و در روزه داری ات ، با سکوت همه جانبه از آنچه خداوند ، تو را در نهران و آشکار از آن نهی کرده ، با او دوستی کنی و در نهران و آشکار از او به حق ، خشیت داشته باشی و خود را در روزهای روزه داری ات به خدا بخشنده باشی و دلت را برای او خالی ساخته و جان خویش را در آنچه فرمانت داده و به آن فرا خوانده است ، بخشیده باشی. پس ، هر گاه همه اینها را انجام دادی ، تو روزه دار واقعی برای خدایی و آنچه فرموده ، ادا کرده ای؛ و از آنچه برایت بیان کردم ، هر چه بگاهی ، به همان مقدار ، از [فضیلت] روزه ات کاسته شده است.

۱- اگر چه همه نسخه های در دسترس به یک گونه اند ، اما احتمال دارد که متن اصلی ، به گونه ای دیگر باشد ، زیرا سیاق روایت ، نهی از امور اخلاقی است .

مصباح الشريعة في ما نسب إلى الصيادق عليه السلام: إذا صُمِتَ فَمَانُوا بِصَوْمِكَ كَفَّ النَّفْسَ عَنِ الشَّهَوَاتِ ، وَقَطَعَ الْهَمَّهُ عَنِ خُطُوتِ الشَّيْطَانِ ، وَأَنْزَلَ نَفْسَكَ مَنزِلَةَ الْمَرْضَى لَا تَشْتَهَى طَعَامًا وَلَا شَرَابًا ، مُتَوَقِّعًا فِي كُلِّ لِحْظَةٍ شِفَاءَكَ مِنْ مَرَضِ الذُّنُوبِ ، وَطَهَّرَ بَاطِنَكَ مِنْ كُلِّ كَدْرٍ وَغَفَلَةٍ وَظُلْمَةٍ يَقَطُّعُكَ عَنِ مَعْنَى الْإِخْلَاصِ لِوَجْهِ اللَّهِ تَعَالَى . (١)

الفقه المنسوب للإمام الرضا عليه السلام: قَدْ جَعَلَ اللَّهُ عَلَى كُلِّ جَارِحِهِ حَقًّا لِلصِّيَامِ ؛ فَمَنْ أَدَّى حَقَّهَا كَانَ صَائِمًا ، وَمَنْ تَرَكَ شَيْئًا مِنْهَا نَقَصَ مِنْ فَضْلِ صَوْمِهِ بِحَسَبِ مَا تَرَكَ مِنْهَا . (٢)

سعد السعود: مِنْ سُنَنِ إِدْرِيسَ عَلَيْهِ السَّلَامُ : إِذَا دَخَلْتُمْ فِي الصِّيَامِ طَهَّرُوا نُفُوسَكُمْ مِنْ كُلِّ دَنَسٍ وَنَجَسٍ ، وَصَوْمُوا لِلَّهِ بِقُلُوبٍ خَالِصَةٍ صَافِيَةٍ مُنَزَّهَةٍ عَنِ الْأَفْكَارِ السَّيِّئَةِ وَالْهَوَاجِسِ الْمُنْكَرَةِ ؛ فَإِنَّ اللَّهَ يَحْبِسُ (٣) الْقُلُوبَ اللَّطِخَةَ وَالنِّيَّاتِ الْمَدْخُولَةَ ، وَمَعَ صِيَامِ أَفْوَاهِكُمْ مِنَ الْمَأْكَلِ فَلْتَصُمْ جَوَارِحَكُمْ مِنَ الْمَآثِمِ ؛ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَرْضَى عَنْكُمْ أَنْ تَصَوْمُوا مِنَ الْمَطَاعِمِ فَقَطْ، لَكِنْ مِنَ الْمَنَاقِيرِ كُلِّهَا وَالْفَوَاحِشِ بِأَسْرِهَا . (٤)

-
- ١- مصباح الشريعة : ١٣٣ ، بحار الأنوار : ٩٦ / ٢٥٤ / ٢٨ .
  - ٢- الفقه المنسوب للإمام الرضا عليه السلام : ٢٠٢ ، بحار الأنوار : ٩٦ / ٢٩١ / ١٣ .
  - ٣- كذا في المصدر ، وفي بحار الأنوار «سيحبس» ، وفي مستدرک الوسائل : ٧ / ٣٧٢ / ٨٤٤٧ «يحبس» ، وفي عدّه الداعى «يستنجس» .
  - ٤- سعد السعود : ٣٩ ، عدّه الداعى : ١٦٨ وفيه إلى «المدخوله» ، بحار الأنوار : ٩٦/٢٩٣/١٧ وج ١١/٢٨٣/١١ .

مصباح الشریعه منسوب به امام صادق علیه السلام: وقتی روزه گرفتی ، با روزه ات ، باز داشتن نفس را از شهوت ها و بریدن همت را از گام های شیطان ، نیت کن و خویش را چون بیماری قرار ده که اشتها یی به هیچ غذا و نوشیدنی ای ندارد ، و هر لحظه چشم امید به شفا از بیماری گناهان بدوز و درونت را از هر تیرگی و غفلت و تاریکی ای که تو را از اخلاص برای خدای متعال باز می دارد ، پاک ساز.

الفقه المنسوب للإمام الرضا علیه السلام: خداوند در روزه ، بر عهده هر عضوی حقی قرار داده است. پس ، هر که حق اعضا را ادا کند ، روزه دار است و هر که چیزی از آنها را وا گذارد ، به همان اندازه که ترک کرده ، از فضیلت روزه اش کاسته است.

سعد السعود: از سنت های ادریس علیه السلام است که: «چون وارد روزه شدید ، جان هایتان را از هر آلودگی و پلیدی ای پاک سازید ، و با دل های خالص ، صاف و پاک از اندیشه های بد و خطورات ناپسند ، برای خدا روزه بگیرید؛ همانا خداوند ، دل های آلوده و نیت های خراب را تباه می سازد . و همراه با روزه بودن دهان هایتان از خوردنی ها ، اعضایتان هم از گناهان ، روزه باشند؛ چرا که خداوند از این که تنها از غذاها روزه دار باشید ، از شما خشنود نمی شود؛ لیکن از همه زشتی ها و ناپسندی ها پرهیز کنید».

انظر : ص ٢٧٨ (ما لا ينبغي للصائم) .

١ / ٢ ما يَتَّبِعِي قَبْلَ الصَّيَامِ السَّحُورَ رسول الله صلى الله عليه وآله :السَّحُورُ (١) بَرَكَةٌ . (٢)

عنه صلى الله عليه وآله :تَسَحَّرُوا ؛ فَإِنَّ فِي السَّحُورِ بَرَكَةً . (٣)

عنه صلى الله عليه وآله :تَسَحَّرُوا مِنْ آخِرِ اللَّيْلِ ؛ وَهُوَ الْغَدَاءُ الْمُبَارَكُ . (٤)

عنه صلى الله عليه وآله :عَلَيْكُمْ بِغَدَاءِ السَّحُورِ ؛ فَإِنَّهُ هُوَ الْغَدَاءُ الْمُبَارَكُ . (٥)

سنن أبي داود عن العزباض بن ساريه :دَعَانِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ إِلَى السَّحُورِ فِي رَمَضَانَ ، فَقَالَ : «هَلُمَّ إِلَى الْغَدَاءِ الْمُبَارَكِ» . (٦)

١- قال ابن الأثير في النهاية : وفيه (أى الحديث) ذكر «السحور» مكرراً في غير موضع ، وهو بالفتح اسم ما يُتَسَحَّرُ به من الطعام والشراب ، وبالضم المصدر والفعل نفسه . وأكثر ما يُروى بالفتح ، وقيل : إن الصواب بالضم ؛ لأنه بالفتح طعام ، والبركة والأجر والثواب في الفعل لا في الطعام (النهاية : ٢ / ٣٤٧) .

٢- الكافي : ٣ / ٩٥ / ٤ ، تهذيب الأحكام : ٤ / ١٩٨ / ٥٦٨ كلاهما عن السكوني عن الإمام الصادق عن آبائه عليهم السلام ، كتاب من لا يحضره الفقيه : ٢ / ١٣٥ / ١٩٥٧ ، مصباح المتهجد : ٦٢٦ ، بحار الأنوار : ٩٦ / ٣١٠ / ٢ ؛ مسند أبي يعلى : ٥٨ / ٦ / ٦٤١٦ ، كنز العمال : ٨ / ٥٢٦ / ٢٣٩٧٧ نقلاً عن الديلمي وكلاهما عن أبي هريره .

٣- صحيح البخارى : ٢ / ٦٧٩ / ١٨٢٣ ، صحيح مسلم : ٢ / ٧٧٠ / ٤٥ ، سنن الترمذى : ٣ / ٨٨ / ٧٠٨ ، سنن ابن ماجه : ١ / ٥٤٠ / ١٦٩٢ ، السنن الكبرى : ٤ / ٣٩٨ / ٨١١٣ كلها عن أنس ، كنز العمال : ٨ / ٥٢٤ / ٢٣٩٦٦ ؛ عوالى اللآلى : ١ / ١٠٤ / ٣٨ عن ابن مسعود ، بحار الأنوار : ٦٢ / ٢٩٢ .

٤- مسند الشاميين : ٣ / ٩٠ / ١٨٥٣ عن أبي الدرداء ، تاريخ دمشق : ٥٢ / ١٣٨ / ١٠٩٥٦ عن أنس وفيه «تَسَحَّرُوا فَإِنَّهُ الْغَدَاءُ الْمُبَارَكُ» ، كنز العمال : ٨ / ٥١١ / ٢٣٨٩٠ .

٥- سنن النسائي : ٤ / ١٤٦ ، مسند الشاميين : ٢ / ١٧١ / ١١٣٠ كلاهما عن المقدم بن معديكرب ، كنز العمال : ٨ / ٥٢٤ / ٢٣٩٦٢ .

٦- سنن أبي داود : ٢ / ٣٠٣ / ٢٣٤٤ ، سنن النسائي : ٤ / ١٤٥ ، مسند ابن حنبل : ٦ / ٨٣ / ١٧١٤٣ ، صحيح ابن حبان : ٨ / ٢٤٤ / ٣٤٦٥ ، صحيح ابن خزيمة : ٣ / ٢١٤ / ١٩٣٨ ، السنن الكبرى : ٤ / ٣٩٨ / ٨١١٦ ، المعجم الكبير : ١٨ / ٢٥٢ / ٨٢٨ ، كنز العمال : ٨ / ٥٢٤ / ٢٣٩٦٣ .

۱ / ۲ آنچه پیش از روزه گرفتن ، سزاوار است

الف خوردن سحری

ر . ک : ص ۲۷۹ (آنچه برای روزه دار ، سزاوار نیست).

۱ / ۲ آنچه پیش از روزه گرفتن ، سزاوار استالف خوردن سحریپیامبر خدا صلی الله علیه و آله :خوردن سحری ، برکت است.

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله :سحری بخورید ، که در سحری ، برکت است.

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله :آخر شب ، سحری بخورید و آن ، غذای بابرکتی است.

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله :غذای سحری بخورید؛ چرا که غذای بابرکتی است.

سنن أبی داوود به نقل از عِرباض بن ساریه :پیامبر خدا ، مرا در رمضان به سحری دعوت کرد و فرمود: «بیا ، غذای بابرکت بخور».

رسول الله صلى الله عليه وآله: لَا تَدْعُ أُمَّتِي السَّحُورَ وَلَوْ عَلَى حَشْفِهِ . (١)

عنه صلى الله عليه وآله: تَسَحَّرُوا وَلَوْ بِجُرْعِ الْمَاءِ ، أَلَا صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَى الْمُتَسَحِّرِينَ! (٢)

عنه صلى الله عليه وآله: مَنْ أَرَادَ أَنْ يَصُومَ فَلْيَتَسَحَّرْ بِشَيْءٍ . (٣)

عنه صلى الله عليه وآله: اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى الْمُتَسَحِّرِينَ . (٤)

عنه صلى الله عليه وآله: إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى الْمُتَسَحِّرِينَ . (٥)

عنه صلى الله عليه وآله: السَّحُورُ أَكْلُهُ بَرَكَهٌ ؛ فَلَا تَدْعُوهُ وَلَوْ أَنْ يَجْرَعَ أَحَدُكُمْ جُرْعَةً مِنْ مَاءٍ ؛ فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى الْمُتَسَحِّرِينَ . (٦)

-
- ١- الكافي: ٣ / ٩٥ / ٤ ، تهذيب الأحكام: ٤ / ١٩٨ / ٥٦٨ كلاهما عن السكوني ، الإقبال: ١ / ١٨٥ وكلها عن الإمام الصادق عن آبائه عليهم السلام، كتاب من لا يحضره الفقيه: ٢ / ١٣٥ / ١٩٥٧ ، مصباح المتهجد: ٦٢٦ ، بحار الأنوار: ٩٧ / ٣٤٣ / ٣ .
  - ٢- تهذيب الأحكام: ٤ / ١٩٨ / ٥٦٦ ، مصباح المتهجد: ٦٢٦ ، الإقبال: ١ / ١٨٥ كلها عن عمرو بن جميع ، المقنعة: ٣١٦ كلها عن الإمام الصادق عن أبيه عليهما السلام ، بحار الأنوار: ٩٧ / ٣٤٤ / ٣ ؛ كنز العمال: ٨ / ٥٢٥ / ٢٣٩٧٤ نقلاً عن ابن النجار عن أبي سويد .
  - ٣- مسند ابن حنبل: ٥ / ١٥٦ / ١٤٩٥٥ ، المصنّف لابن أبي شيبة: ٢ / ٤٢٦ / ٤ ، مسند أبي يعلى: ٢ / ٣٦٥ / ١٩٢٦ كلها عن جابر ، كنز العمال: ٨ / ٥٢٤ / ٢٣٩٦٥ .
  - ٤- التاريخ الكبير (كتاب الكنى): ٨ / ٤٠ / ٣٥٠ ، أسد الغابه: ٦ / ١٥٦ ، المعجم الكبير: ٢٢ / ٣٣٧ / ٨٤٥ وفيه «إِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ صَلَّى عَلَى الْمُتَسَحِّرِينَ» وكلها عن أبي سويد ، كنز العمال: ٨ / ٥٢٦ / ٢٣٩٧٩ .
  - ٥- صحيح ابن حبان: ٨ / ٢٤٦ / ٣٤٦٧ ، المعجم الأوسط: ٦ / ٢٨٧ / ٦٤٣٤ ، حليه الأولياء: ٨ / ٣٢٠ كلها عن ابن عمر ، كنز العمال: ٨ / ٥٢٦ / ٢٣٩٨٤ نقلاً عن أبي محمّد الجوهري في أماليه وزاد في صدره «نعم غداء المؤمن السحور» وص ٥٢٣ / ٢٣٩٥٩ .
  - ٦- مسند ابن حنبل: ٤ / ٢٦ / ١١٠٨٦ وص ٨٨ / ١١٣٩٦ كلاهما عن أبي سعيد الخدرى ، كنز العمال: ٨ / ٥٢٣ / ٢٣٩٥٧ .

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله :اَمّت من ، سحری را ترک نکنند ، هر چند با یک خرما باشد.

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله :سحری بخورید ، هر چند که یک جرعه آب باشد . هلا! دروذهای خدا بر سحری خوران!

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله :هر که می خواهد روزه بگیرد ، چیزی (مقداری) سحری بخورد.

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله :خداوندا! بر سحری خوران ، درود فرست!

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله :خداوند و فرشتگانش ، بر سحری خوران درود می فرستند.

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله :سحری خوردن ، برکت است. پس ، آن را ترک نکنید ، هر چند به این باشد که یکی از شما

جرعه ای آب بنوشد؛ چرا که خدای متعال و فرشتگانش ، بر سحری خوران درود می فرستند.

عنه صلى الله عليه وآله: إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى وَمَلَائِكَتُهُ يُصَلُّونَ عَلَى الْمُسْتَغْفِرِينَ وَالْمُتَسَحِّرِينَ بِالْأَسْحَارِ؛ فَلْيَتَسَحَّرْ أَحَدُكُمْ وَلَوْ بِشَرْبِهِ مِنْ مَاءٍ. (١)

عنه صلى الله عليه وآله: تَعَاوَنُوا بِأَكْلِ السَّحُورِ عَلَى صِيَامِ النَّهَارِ، وَبِالنَّوْمِ عِنْدَ الْقَيْلُولَةِ عَلَى قِيَامِ اللَّيْلِ. (٢)

الكافي عن أبي بصير عن الإمام الصادق عليه السلام، قال: سَأَلْتُهُ عَنِ السَّحُورِ لِمَنْ أَرَادَ الصَّوْمَ، أَوْاجِبٌ هُوَ عَلَيْهِ؟ فَقَالَ: «لَا بَأْسَ بِالْأَلِّ يَتَسَحَّرُ إِنْ شَاءَ، وَأَمَّا فِي شَهْرِ رَمَضَانَ فَإِنَّهُ أَفْضَلُ أَنْ يَتَسَحَّرَ، نَحْبٌ أَلَّا يُتْرَكَ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ». (٣)

كتاب من لا يحضره الفقيه: سَأَلَ سَمَاعَةَ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنِ السَّحُورِ لِمَنْ أَرَادَ الصَّوْمَ، فَقَالَ: أَمَّا فِي شَهْرِ رَمَضَانَ فَإِنَّ الْفَضْلَ فِي السَّحُورِ وَلَوْ بِشَرْبِهِ مِنْ مَاءٍ، وَأَمَّا فِي التَّطَوُّعِ فَمَنْ أَحَبَّ أَنْ يَتَسَحَّرَ فَلْيَفْعَلْ، وَمَنْ لَمْ يَفْعَلْ فَلَا بَأْسَ. (٤)

١- كتاب من لا يحضره الفقيه: ٢ / ١٣٦ / ١٩٦١، المقنع: ٢٠٤ كلاهما عن الإمام علي عليه السلام، المقنعه: ٣١٦، الأمالي للطوسي: ٤٩٧ / ١٠٩٠ عن عمرو بن جميع عن الإمام الصادق عن آبائه عليهم السلام عنه صلى الله عليه وآله، الإقبال: ١ / ١٨٥ عن الإمام علي عليه السلام عنه صلى الله عليه وآله، بحار الأنوار: ٩٦ / ٣١٣ / ١١.

٢- تهذيب الأحكام: ٤ / ١٩٩ / ٥٧١ عن رفاعه بن موسى عن الإمام الصادق عن أبيه عليهما السلام، كتاب من لا يحضره الفقيه: ٢ / ١٣٦ / ١٩٦٠، المقنعه: ٣١٦، فضائل الأشهر الثلاثة: ٩٢ / ٧٢ عن رفاعه عن الإمام الصادق عليه السلام عنه صلى الله عليه وآله و آلوه ليس فيه «عند القيلولة»، الأمالي للطوسي: ٤٩٧ / ١٠٨٩ عن رفاعه عن الإمام الصادق عن آبائه عليهم السلام عنه صلى الله عليه وآله و آلوه فيه «بالقائله» بدل «بالنوم عند القيلولة»، بحار الأنوار: ٩٦ / ٣١٢ / ٦؛ سنن ابن ماجه: ١ / ٥٤٠ / ١٦٩٣، المستدرک علی الصحیحین: ١ / ٥٨٨ / ١٥٥١ كلاهما عن ابن عباس وفيهما «استعينوا» بدل «تعاونوا»، كنز العمال: ٨ / ٥٢٣ / ٢٣٩٥٦.

٣- الكافي: ٤ / ٩٤ / ١، كتاب من لا يحضره الفقيه: ٢ / ١٣٦ / ١٩٥٩.

٤- كتاب من لا يحضره الفقيه: ٢ / ١٣٥ / ١٩٥٨، الكافي: ٤ / ٩٤ / ٢، تهذيب الأحكام: ٤ / ١٩٧ / ٥٦٥، وص: ٣١٤ / ٩٥٢، مصباح المتهجد: ٦٢٦ كلها مضمرا.

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: خداوند متعال و فرشتگانش، بر آنان که در سحرها استغفار می کنند و سحری می خورند، درود می فرستند. پس، هر یک از شما سحری بخورد، هر چند که جرعه ای آب باشد.

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: با سحری خوردن، روزه داری روز را و با خواب قیلوله (نیم روز)، شب زنده داری را یاری کنید.

الکافی به نقل از ابو بصیر: از امام صادق علیه السلام پرسیدم: آیا برای کسی که می خواهد روزه بگیرد، سحری خوردن واجب است؟ فرمود: «اشکالی ندارد که اگر خواست، سحری نخورد؛ ولی در ماه رمضان، بهتر است که سحری بخورد. دوست داریم که در ماه رمضان، سحری خوردن ترک نشود».

کتاب من لایحضره الفقیه: سماعه از امام صادق علیه السلام درباره سحری خوردن کسی که می خواهد روزه بگیرد، پرسید. فرمود: «اگر در ماه رمضان، بهتر است که سحری خورده شود، هر چند که جرعه ای آب باشد؛ و اما در روزه مستحب، هر کس دوست دارد، سحری بخورد و هر کس هم نخورد، اشکالی ندارد».

الإمام الصادق عليه السلام: يُسْتَحَبُّ لِلْعَبْدِ أَلَّا يَدَعَ السَّحُورَ . (١)

المقنعه: السَّحُورُ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ مِنَ السُّنَّةِ ، وَفِيهِ فَضْلٌ كَبِيرٌ ؛ لِمَعُونَتِهِ عَلَى الصَّيَامِ ، وَالْخِلَافِ فِيهِ عَلَى الْيَهُودِ ، وَالْإِقْتِدَاءِ بِالرَّسُولِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ . وَقَدْ رَوَى عَنْ آلِ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ أَنَّهُمْ قَالُوا : «يُسْتَحَبُّ السَّحُورُ وَلَوْ بِشْرَبِهِ مِنَ الْمَاءِ» . (٢)

ب أَفْضَلُ السَّحُورِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ نِعَمَ سَحُورِ الْمُؤْمِنِ التَّمْرُ . (٣)

الإمام علي عليه السلام: مِنْ أَفْضَلِ سَحُورِ الصَّائِمِ السَّوِيقُ بِالتَّمْرِ . (٤)

الإمام الصادق عليه السلام: أَفْضَلُ سَحُورِكُمْ السَّوِيقُ وَالتَّمْرُ . (٥)

تهذيب الأحكام عن جابر: سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقُولُ : «كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ يُفِطِرُ عَلَى الْأَسْوَدَيْنِ قُلْتُ : رَحِمَكَ اللَّهُ! وَمَا الْأَسْوَدَانِ؟ قَالَ : التَّمْرُ وَالْمَاءُ ، وَالزَّبِيبُ وَالْمَاءُ وَيَتَسَخَّرُ بِهِمَا» . (٦)

١- الكافي: ٥ / ٩٢ / ٤ ، تهذيب الأحكام: ٤ / ٣٠٧ / ٩٢٧ ، الاستبصار: ٢ / ١٣٩ / ٤٥٢ كلها عن سليمان .

٢- المقنعه: ٣١٦ .

٣- سنن أبي داود: ٢ / ٣٠٣ / ٢٣٤٥ ، صحيح ابن حبان: ٨ / ٢٥٣ / ٣٤٧٥ ، السنن الكبرى: ٤ / ٣٩٨ / ٨١١٧ كلها عن أبي هريره ، حليه الأولياء: ٣ / ٣٥٠ عن جابر ، المعجم الكبير: ٧ / ١٥٩ / ٦٦٨٩ عن السائب بن يزيد وفيه «نعم السحور التمر» ، كنز العمال: ٨ / ٥٢٦ / ٢٣٩٨١ ؛ طب النبي صلى الله عليه وآله: ٧ ، بحار الأنوار: ٦٢ / ٢٩٦ .

٤- الأُمالي للطوسي: ٣٦٦ / ٧٧٦ عن علي بن علي بن رزين عن الإمام الرضا عن آبائه عليهم السلام، مكارم الأخلاق: ١ / ٤١٨ / ١٤١٧ ، بحار الأنوار: ٩٦ / ٣١٠ / ٣ .

٥- تهذيب الأحكام: ٤ / ١٩٨ / ٥٦٧ ، المحاسن: ٢ / ٢٩٠ / ١٩٤٩ كلاهما عن حفص بن البختري ، بحار الأنوار: ٩٦ / ٣١٢ / ٥ .

٦- تهذيب الأحكام: ٤ / ١٩٨ / ٥٦٩ ، الإقبال: ١ / ٢٤١ وفيه «الرطب» بدل «الزبيب» وليس فيه «ويتسخر بهما» ، بحار الأنوار: ٩٨ / ١٢ / ٢ .

ب برترین سحری

امام صادق علیه السلام: برای بنده ، مستحب است که سحری خوردن را ترک نکند.

المقنعه: سحری خوردن در ماه رمضان ، مستحب است و فضیلت بسیار دارد؛ چون به روزه داری کمک می کند و در این کار ، مخالفت با یهود و اقتدا به پیامبر صلی الله علیه و آله است. از آل محمد صلی الله علیه و آله روایت شده که فرموده اند: «سحری خوردن مستحب است ، هر چند که جرعه ای آب باشد».

ب برترین سحری پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : خرما ، سحری خوبی برای مؤمن است.

امام علی علیه السلام: از بهترین سحری های روزه دار ، سویق (۱) و خرماست.

امام صادق علیه السلام: بهترین سحری های شما ، سویق و خرماست.

تهذیب الأحکام به نقل از جابر: شنیدم که امام باقر علیه السلامی فرمود: «پیامبر خدا با دو چیز سیاه ، افطار می کرد». گفتم : خدا رحمت کند! دو سیاه کدام اند؟ فرمود : «خرما و آب ، و کشمش و آب ، و نیز با این دو ، سحری می خورد».

المقنعه: زُوِيَ أَنَّ أَفْضَلَهُ [أَي السَّحُورِ] التَّمْرُ وَالسَّوِيقُ ؛ لِمَوْضِعِ اسْتِعْمَالِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ ذَلِكَ فِي سَحُورِهِ مِنْ بَيْنِ أَصْنَافِ الطَّعَامِ . (١)

ج قِرَاءَةُ سُورَةِ الْقَدْرِ عِنْدَ السَّحُورِ الْإِمَامِ الصَّادِقِ عَلَيْهِ السَّلَامُ : مَا مِنْ مُؤْمِنٍ صَامٍ فَقَرَأَ : « إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ » عِنْدَ سَحُورِهِ وَعِنْدَ إِفْطَارِهِ ، إِلَّا كَانَ فِيمَا بَيْنَهُمَا كَأَلْمُتَشَحِّطٍ بِدَمِهِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ . (٢)

١ / ٣ ما يَتَّبَعِي لِلصَّائِمِ السُّوَاكَرِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ مِنْ خَيْرِ خِصَالِ الصَّائِمِ السُّوَاكُ . (٣)

عنه صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ : إِذَا صُمْتُمْ فَاسْتَاكُوا بِالْعَدَاهِ وَلَا تَسْتَاكُوا بِالْعَشِيِّ ، فَإِنَّهُ لَيْسَ مِنْ صَائِمٍ تَبَيَسَ شَفْتَاهُ بِالْعَشِيِّ إِلَّا كَانَ نُورًا بَيْنَ عَيْنَيْهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ . (٤)

ب الطَّيْبِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ : تُحْفَةُ الصَّائِمِ الدُّهْنُ وَالْمِجْمَرُ . (٥)

١- المقنعه : ٣١٦ .

٢- الإقبال : ١ / ١٨٥ عن أبي يحيى الصنعاني .

٣- سنن ابن ماجه : ١ / ٥٣٦ / ١٦٧٧ ، السنن الكبرى : ٤ / ٤٥٢ / ٨٣٢٦ ، المعجم الأوسط : ٨ / ٢٠٩ / ٨٤٢٠ وص ٢٤٤ / ٨٥٢٦ ، الفردوس : ٢ / ١٨٢ / ٢٩٢٠ كلها عن عائشه ، كنز العمال : ٨ / ٥٠٧ / ٢٣٨٦١ .

٤- المعجم الكبير : ٤ / ٧٨ / ٣٦٩٦ ، الفردوس : ١ / ٢٧٣ / ١٠٦٤ كلاهما عن خباب ، سنن الدارقطني : ٢ / ٢٠٤ / ٧ ، السنن الكبرى : ٤ / ٤٥٥ / ٨٣٣٦ كلاهما عن يزيد بن بلال عن الإمام علي عليه السلام ، كنز العمال : ٨ / ٥٠٦ / ٢٣٨٥٩ ؛ مكارم الأخلاق : ١ / ١١٤ / ٢٦٠ ، بحار الأنوار : ٧٦ / ١٣٥ / ٤٨ .

٥- سنن الترمذي : ٣ / ١٦٤ / ٨٠١ ، المعجم الكبير : ٣ / ٨٩ / ٢٧٥١ ، شُعب الإيمان : ٣ / ٤٢١ / ٣٩٥٩ كلها عن عمير بن مأمون عن الإمام الحسن عليه السلام ٣٩٥٨ عن أبي معاوية عن الإمام علي عليه السلام عنه صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ ، كنز العمال : ٩ / ٢٤٧ / ٢٥٨٦٨ ، كشف الغمّه : ٢ / ٢٤٣ عن الإمام الحسين عليه السلام .

ج خواندن سوره قدر ، هنگام خوردن سحری

۱ / ۳ آنچه برای روزه دار ، شایسته است

الف مسواک زدن

ب عطر زدن

المقنعه: روایت شده که بهترین سحری ها ، خرما و سویق است؛ چون پیامبر خدا در سحری خود ، در میان انواع غذاها ، از آنها استفاده می کرد.

ج خواندن سوره قدر ، هنگام خوردن سحر یا امام صادق علیه السلام: هیچ مؤمنی نیست که روزه بگیرد و هنگام سحری و افطارش سوره «إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ» بخواند ، مگر آن که در فاصله بین آن دو (سحری و افطار) همچون کسی باشد که در راه خدا به خون خویش آغشته شده است.

۱ / ۳ آنچه برای روزه دار ، شایسته استالف مسواک زدنپیامبر خدا صلی الله علیه و آله :مسواک زدن ، از بهترین کارهای روزه دار است.

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله :چون روزه گرفتید ، صبح ، مسواک بنزید و شب ، مسواک نزنید؛ چون هیچ روزه داری نیست که شب ، لب هایش خشک شود ، مگر آن که روز قیامت ، نوری پیشاپیش او خواهد بود.

ب عطر زدنپیامبر خدا صلی الله علیه و آله :هدیه روزه دار ، روغن و میجر (۱) است.

۱- میجر: عود و غیر آن که بخور داده می شود. مقصود از روغن ، روغنی است که به بدن و مو می زنند .

الإمام الحسن عليه السلام: تُحَفَّهُ الصَّائِمُ أَنْ يُدْهَنَ لِحْيَتَهُ وَيُجَمَّرَ ثَوْبُهُ ، وَتُحَفَّهُ الْمَرَأَةُ الصَّائِمَةَ أَنْ تُمَشِّطَ رَأْسَهَا وَتُجَمَّرَ ثَوْبُهَا . (١)

الكافي عن الحسن بن راشد: كَانَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ إِذَا صَامَ تَطَيَّبَ بِالطَّيِّبِ ، وَيَقُولُ : «الطَّيِّبُ تُحَفَّهُ الصَّائِمُ» . (٢)

الإمام الصادق عليه السلام: مَنْ تَطَيَّبَ بِطَيِّبٍ أَوَّلَ النَّهَارِ وَهُوَ صَائِمٌ لَمْ يَفْقَدْ عَقْلَهُ . (٣)

ج الزينها المعجم الكبير عن عبد الله بن مسعود: أوصاني رسول الله صلى الله عليه وآله أن أصبح يوم صومي (٤) ذهينا مترجلاً ، ولا تصبح يوم صومك عبوساً . (٥)

د القيلولهر رسول الله صلى الله عليه وآله: أَرَبِّعَ مَنْ فَعَلَهُنَّ قَوِيَّ عَلَى صِيَامِهِ : أَنْ يَكُونَ أَوَّلَ فِطْرِهِ عَلَى مَاءٍ ... وَلَا يَدَعَ الْقَائِلَةَ . (٦)

الإمام الكاظم عليه السلام: قِيلُوا ؛ فَإِنَّ اللَّهَ يُطْعِمُ الصَّائِمَ وَيَسْقِيهِ فِي مَنَامِهِ . (٧)

وانظر: ص ٢٧٠ ، ح ٣٢٢ .

-
- ١- الخصال: ٦١ / ٨٦ عن عمير بن مأمون ، بحار الأنوار: ٩٦ / ٢٨٩ / ٢ .
  - ٢- الكافي: ٤ / ١١٣ / ٣ ، تهذيب الأحكام: ٤ / ٢٦٥ / ٧٩٩ ، كتاب من لا يحضره الفقيه: ٢ / ١١٢ / ١٨٧٢ ، الخصال: ٦٢ / ٨٦ ، بحار الأنوار: ٤٧ / ٥٤ / ٨٩ .
  - ٣- كتاب من لا يحضره الفقيه: ٢ / ٨٦ / ١٨٠٤ ، ثواب الأعمال: ١ / ٧٧ عن يونس بن يعقوب ، الدعوات: ٧٩ / ١٩٦ ، بحار الأنوار: ٩٦ / ٢٩٠ / ٩ .
  - ٤- في كنز العمال «أصبح يوم صومك» ، وهو الأنسب .
  - ٥- المعجم الكبير: ١٠ / ٨٤ / ١٠٠٢٨ ، كنز العمال: ١٥ / ٨٦٩ / ٤٣٤٥٩ .
  - ٦- الفردوس: ١ / ٣٧١ / ١٤٩٦ ، كنز العمال: ٨ / ٥٢٥ / ٢٣٩٧١ نقلاً عن الحاكم في تاريخه وكلاهما عن أنس .
  - ٧- الكافي: ٤ / ٦٥ / ١٤ ، ثواب الأعمال: ٥ / ٧٥ ، فضائل الأشهر الثلاثة: ١٢٠ / ١٢١ كَلَّهَا عَنْ الْحَسَنِ بْنِ صَدَقَةَ ، كتاب من لا يحضره الفقيه: ٢ / ٧٦ / ١٧٨٢ وج ١ / ٥٠٣ / ١٤٤٧ ، بحار الأنوار: ٩٦ / ٢٩٠ / ٨ .

ج زینت کردن

د خواب نیم روز

امام حسن علیه السلام: هدیه مرد روزه دار، آن است که محاسن خود را روغن بزند و جامه اش را معطر سازد؛ و هدیه زن روزه دار، آن است که مویش را شانه بزند و جامه اش را معطر سازد.

الکافی به نقل از حسن بن راشد: امام صادق علیه السلام، وقتی روزه می گرفت، خود را با عطر خوش بو می ساخت و می فرمود: «بوی خوش، هدیه روزه دار است».

امام صادق علیه السلام: هر کس که روزه دار است، اگر اوّل روز عطر بزند، عقلش را از دست نمی دهد.

ج زینت کردن: المعجم الکبیر به نقل از عبد الله بن مسعود: پیامبر خدا، مرا سفارش کرد که روزی را که روزه می گیرم، روغن زده و شانه زده باشم، و این که: «در روز روزه داری ات، عبوس نباش».

د خواب نیم روز: پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: چهار کار است که هر کس آنها را انجام دهد، بر روزه داری، نیرو می گیرد: آغاز افطارش با آب باشد... و خواب قیلوله (نیم روز) را ترک نکند.

امام کاظم علیه السلام: در نیم روز بخوابید؛ به درستی که خداوند، روزه دار را در خوابش سیر و سیراب می کند.

ر. ک: ص ۲۷۱، ح ۳۲۲.

١ / ٤ ما لا يتبغى للصائماً السفر في شهر رمضان (١) الإمام على عليه السلام: ليس للعبد أن يخرج في سفر إذا حضر شهر رمضان؛ لقول الله عز وجل: «فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ» (٢). (٣)

تفسير العياشي عن الصباح بن سيابة: قُلتُ لأبي عبد الله عليه السلام: إنَّ ابنَ أبي يعفورَ أمرني أن أسألكَ عن مسائلٍ. فقال: «وما هي؟». قال: يقولُ لك: إذا دخلَ شهرَ رمضانَ وأنا في منزلي ألي أن أسافر؟ قال: «إنَّ اللهَ يقولُ: «فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ»، فَمَنْ دَخَلَ عَلَيْهِ شَهْرُ رَمَضَانَ وَهُوَ فِي أَهْلِهِ فَلَيْسَ لَهُ أَنْ يُسَافِرَ إِلَّا لِحَاجٍّ، أَوْ عُمَرِهِ، أَوْ فِي طَلَبِ مَالٍ يَخَافُ تَلْفَهُ» (٤).

الإمام الصادق عليه السلام: إذا دخلَ شهرَ رمضانَ فليله فيه شرطٌ، قالَ اللهُ تعالى: «فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ»، فليسَ للرجل إذا دخلَ شهرَ رمضانَ أن يخرجَ إلا في حَاجٍّ، أَوْ عُمَرِهِ، أَوْ مَالٍ يَخَافُ تَلْفَهُ، أَوْ أَخٍ يَخَافُ هَلَاكَهُ، وَلَيْسَ لَهُ أَنْ يَخْرُجَ فِي إِتْلَافِ مَالِ أَخِيهِ، فَإِذَا مَضَتْ لَيْلَةُ ثَلَاثٍ وَعِشْرِينَ فَلْيَخْرُجْ حَيْثُ شَاءَ. (٥)

١- من الواضح أنَّ الحكم بکراهه السفر في شهر رمضان منصرف إلى ما كان ناقضا لصومه من دون عذر أو غرض راجح على مصلحه الصوم في نفس الشهر المبارك، وعليه فيخرج من حكم الكراهه ما إذا كان السفر غير ناقض للصوم، أو كان ناقضا ولكنّه عن عذر لا بد منه كما يظهر من النصوص الآتية.

٢- البقره: ١٨٥.

٣- الخصال: ٦١٤ / ١٠ عن أبي بصير ومحمد بن مسلم عن الإمام الصادق عن آبائه عليهم السلام، تحف العقول: ١٠٤، بحار الأنوار: ٩٦ / ٣٢٢ / ٣.

٤- تفسير العياشي: ١ / ٨٠ / ١٨٦، بحار الأنوار: ٩٦ / ٣٢٤ / ١٤.

٥- تهذيب الأحكام: ٤ / ٢١٦ / ٦٢٦ عن علي بن أسباط عن رجل.

۱ / ۴ آنچه برای روزه دار ، سزاوار نیست

الف مسافرت در ماه رمضان

۱ / ۴ آنچه برای روزه دار ، سزاوار نیستالف مسافرت در ماه رمضان (۱) امام علی علیه السلام: سزاوار نیست وقتی که ماه رمضان می رسد ، بنده به سفر برود ؛ چون خداوند فرموده است: « پس ، هر کس از شما این ماه را شاهد بود ، آن را روزه بگیرد » .

تفسیر العیاشی به نقل از صباح بن سیّابه : به امام صادق علیه السلام گفتیم: ابن ابی یعفور ، مرا فرمان داده تا از شما مسائلی را بپرسم . فرمود: « آنها چیستند؟ » . [گفتم :] می گوید: اگر ماه رمضان وارد شد و من در خانه ام بودم ، آیا می توانم مسافرت کنم؟ فرمود: « خداوند می فرماید: « پس ، هر کس از شما این ماه را شاهد بود ، آن را روزه بگیرد » . پس ، هر کس که ماه رمضان بر او وارد شود و او در میان خانواده اش باشد ، نمی تواند مسافرت برود ، مگر برای حج یا عمره یا در طلب مالی که می ترسد تلف شود » . (۲)

امام صادق علیه السلام: وقتی ماه رمضان وارد می شود ، خداوند در آن شرطی دارد . خداوند فرموده است: « پس ، هر کس از شما این ماه را شاهد بود ، آن را روزه بگیرد » . پس وقتی ماه رمضان وارد شد ، شخص نمی تواند بیرون رود ، مگر برای حج ، یا عمره ، یا مالی که بیم دارد تلف شود ، یا برادری که می ترسد هلاک گردد . نیز حق ندارد برای تلف کردن مال برادرش بیرون رود . پس چون شب بیست و سوم گذشت ، می تواند هر جا که خواست ، برود .

۱- روشن است که حکم « کراهت مسافرت در ماه رمضان » ، آن جاست که مسافر بدون عذر یا غرضی راجح بر مصلحت روزه ماه مبارک ، روزه را بشکند . بنا بر این ، اگر سفر ، موجب نقض روزه اش نمی شود (مانند سفر کسانی که شغل آنها مسافرت است) ، یا اگر موجب نقض روزه اش می شود ، ولی از روی عذر است (آن چنان که از مباحث بعد ، روشن می شود) ، مسافرتش کراهت ندارد .

۲- علامه سید محمّد حسین طباطبایی گوید: « این ، استفاده ای لطیف برای یک حکم مستحب است ، با تمسک به اطلاق آیه » (ر . ک : المیزان : ۲ / ۲۷) .

الكافي عن الحلبي عن الإمام الصادق عليه السلام ، قال : سَأَلْتُهُ عَنِ الرَّجُلِ يَدْخُلُ شَهْرَ رَمَضَانَ وَهُوَ مُقِيمٌ لَا يُرِيدُ بَرَاحًا ، ثُمَّ يَبْدُو لَهُ بَعْدَمَا يَدْخُلُ شَهْرَ رَمَضَانَ أَنْ يُسَافِرَ؟ فَسَيَكْتُ ، فَسَأَلْتُهُ غَيْرَ مَرَّةٍ . فَقَالَ : «يُقِيمُ أَفْضَلَ ، إِلَّا أَنْ يَكُونَ لَهُ حَاجَةٌ لِابْتِدَاءِ مَنِ الْخُرُوجِ فِيهَا ، أَوْ يَتَخَوَّفَ عَلَى مَالِهِ» . (١)

الإمام الصادق عليه السلام : لَا تَخْرُجْ فِي رَمَضَانَ إِلَّا لِلْحَجِّ ، أَوْ الْعُمْرَةِ ، أَوْ مَالٍ تَخَافُ عَلَيْهِ الْفَوْتَ ، أَوْ لِزَرْعٍ يَحِينُ حَصَادُهُ . (٢)

الكافي عن أبي بصير : سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنِ الْخُرُوجِ إِذَا دَخَلَ شَهْرَ رَمَضَانَ؟ قَالَ : «لَا ، إِلَّا فِيمَا أُخْبِرُكَ بِهِ : خُرُوجٌ إِلَى مَكَّةَ ، أَوْ غَزْوٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ، أَوْ مَالٌ تَخَافُ هَلَاكَهُ ، أَوْ أَخٌ تُرِيدُ وَدَاعَهُ ، وَإِنَّهُ لَيْسَ أَخًا مِنَ الْأَبِّ وَالْأُمِّ» . (٣)

تهذيب الأحكام عن أبي بصير عن الإمام الصادق عليه السلام ، قَالَ : قُلْتُ لَهُ : جُعِلَتْ فِدَاكَ! يَدْخُلُ عَلَيَّ شَهْرُ رَمَضَانَ فَأَصُومُ بَعْضَهُ ، فَتَحْضُرُنِي نِيَّةُ زِيَارَةِ قَبْرِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ ، فَأَزُورُهُ وَأُفْطِرُ ذَاهِبًا وَجَائِيًا ، أَوْ أُقِيمُ حَتَّى أُفْطِرَ وَأَزُورَهُ بَعْدَمَا أُفْطِرُ بِيَوْمٍ أَوْ يَوْمَيْنِ؟ فَقَالَ : «أَقِمْ حَتَّى تُفْطِرَ» . قُلْتُ لَهُ : جُعِلَتْ فِدَاكَ! فَهَوَ أَفْضَلُ؟ قَالَ : نَعَمْ ، أَمَا تَقْرَأُ فِي كِتَابِ اللَّهِ : «فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمْ الشَّهْرَ فَلْيُصِّمْهُ»؟! . (٤)

١- الكافي : ٤ / ١٢٦ / ٢ ، كتاب من لا يحضره الفقيه : ٢ / ١٣٩ / ١٩٦٩ .

٢- تهذيب الأحكام : ٤ / ٣٢٧ / ١٠١٧ عن الحسين بن المختار .

٣- الكافي : ٤ / ١٢٦ / ١ ، تهذيب الأحكام : ٤ / ٣٢٧ / ١٠١٨ ، كتاب من لا يحضره الفقيه : ٢ / ١٣٩ / ١٩٦٨ .

٤- تهذيب الأحكام : ٤ / ٣١٦ / ٩٦١ ، بحار الأنوار : ١٠٠ / ١١٦ / ٢٤ .

الكافی به نقل از حلبی: از امام صادق علیه السلام درباره مردی پرسیدم که ماه رمضان وارد می شود و او در شهر خود است و قصد سفر ندارد. آن گاه پس از ورود ماه رمضان، تصمیم می گیرد که به مسافرت برود؟ امام علیه السلام ساکت ماند. چند بار پرسیدم. فرمود: «بہتر، آن است کہ بماند، مگر این کہ نیازی باشد و چاره ای جز سفر برای آن نباشد، یا این کہ بر مال خویش بیمناک باشد».

امام صادق علیه السلام: در رمضان جز برای حج یا عمره یا مالی کہ می ترسی از دست برود یا زراعتی کہ هنگام دروی آن رسیده است، مسافرت نرو.

الكافی به نقل از ابو بصیر: از امام صادق علیه السلام درباره مسافرت، وقتی کہ ماه رمضان وارد شده باشد، پرسیدم. فرمود: «نه، مگر در مواردی کہ می گویم: مسافرت به مکہ، یا جہاد در راه خدا، یا مالی کہ می ترسی نابود شود، یا برادری کہ می خواهی با او خداحافظی کنی و او برادر پدر و مادری نیست».

تہذیب الأحکام به نقل از ابو بصیر: بہ امام صادق علیه السلام گفتم: فدایت شوم! ماه رمضان بر من وارد می شود و بخشی از آن را روزہ می گیرم. آن گاه تصمیم می گیرم بہ زیارت قبر امام حسین علیه السلام بروم. پس [آیا] او را زیارت کنم و روزہ را در رفت و برگشت، افطار کنم، یا بمانم تا عید فطر را درک کنم و پس از آن کہ یکی دو روز از عید فطر گذشت، زیارتش کنم؟ فرمود: «بمان تا عید فطر شود». بہ او گفتم: فدایت شوم! این، بہتر است؟ فرمود: «آری؛ آیا در کتاب خدا نمی خوانی کہ: «پس، ہر کس از شما این ماہ را شاہد بود، آن را روزہ بگیرد»؟».

تهذيب الأحكام عن محمد بن الفضل البغدادي: كَتَبْتُ إِلَى أَبِي الْحَسَنِ الْعَسْكَرِيِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ: جُعِلْتُ فِدَاكَ! يَدْخُلُ شَهْرُ رَمَضَانَ عَلَى الرَّجُلِ فَيَقَعُ بِقَلْبِهِ زِيَارَةُ الْحُسَيْنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ زِيَارَةً أَيْبَكُ بَبَغْدَادَ، فَيَقِيمُ فِي مَنْزِلِهِ حَتَّى يَخْرُجَ عَنْهُ شَهْرُ رَمَضَانَ ثُمَّ يَزُورُهُمْ، أَوْ يَخْرُجُ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ وَيُفِطِرُ؟ فَكَتَبَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «لِشَهْرِ رَمَضَانَ مِنَ الْفَضْلِ وَالْأَجْرِ مَا لَيْسَ لِغَيْرِهِ مِنَ الشُّهُورِ، فَإِذَا دَخَلَ فَهُوَ الْمَأْثُورُ». (١)

ب ما يُؤَدَّى إِلَى الضَّعْفِ لِإِمَامٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ: لَا يَدْخُلُ الصَّائِمُ الْحَمَامَ، وَلَا يَحْتَجِمُ. (٢)

الكافي: عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّ سَيْئِلَ عَنِ الرَّجُلِ يَدْخُلُ الْحَمَامَ وَهُوَ صَائِمٌ، فَقَالَ: «لَا بَأْسَ مَا لَمْ يَخْشَ ضَعْفًا». (٣)

تهذيب الأحكام عن سعيد الأعرج: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنِ الصَّائِمِ يَحْتَجِمُ؟ فَقَالَ: «لَا بَأْسَ، إِلَّا أَنْ يَتَخَوَّفَ عَلَى نَفْسِهِ الضَّعْفَ». (٤)

رسول الله صلى الله عليه وآله: ثَلَاثٌ لَا يُعْرَضُ أَحَدُكُمْ نَفْسَهُ لَهُنَّ وَهُوَ صَائِمٌ: الْحِجَامَةُ، وَالْحَمَامُ، وَالْمَرَأَةُ الْحَسَنَاءُ. (٥)

١- تهذيب الأحكام: ٦ / ١١٠ / ١٩٨، بحار الأنوار: ١٠٠ / ١١٥ / ٢٣.

٢- جامع الأحاديث للقمي: ١٥٧ عن ابن مريم، بحار الأنوار: ٨٩ / ٣٥٥ / ٩٦ و ج ٣٠ / ٢٧٨ / ٣٠.

٣- الكافي: ٤ / ١٠٩ / ٣، تهذيب الأحكام: ٤ / ٢٦١ / ٧٧٩، كتاب من لا يحضره الفقيه: ٢ / ١١٣ / ١٨٧٣.

٤- تهذيب الأحكام: ٤ / ٢٦٠ / ٧٧٤، الاستبصار: ٢ / ٩٠ / ٢٨٧.

٥- النوادر للراوندي: ٢٢٩/٤٦٧ عن الإمام الصادق عن آبائه عليهم السلام، الجعفریات: ٦٢ عن الإمام الكاظم عن آبائه عليهم السلام عنه صلى الله عليه وآله، عيون أخبار الرضا عليه السلام: ٢ / ٣٩ / ١١٥ عن أحمد بن عامر الطائي وأحمد بن عبد الله الهروي وداود بن سليمان الفراء، صحيفه الإمام الرضا عليه السلام: ٢٣٣ / ١٣٢ كلاهما عن الإمام الرضا عن آبائه عن الإمام علي عليهم السلام، بحار الأنوار: ٩٦ / ٢٧٧ / ٢٧؛ الفردوس: ٢ / ٩٤ / ٢٥٠٠ عن أبي أمامه وزاد فيه «والنظر إلى» بعد «الحمام».

ب آنچه به ضعف می انجامد

تهذیب الأحكام به نقل از محمد بن فضل بغدادی: به امام عسکری علیه السلام نامه نوشتم که: فدایت شوم! ماه رمضان بر کسی وارد می شود. از دلش می گذرد که به زیارت امام حسین علیه السلام و زیارت پدرت در بغداد برود. آیا در خانه اش بماند تا پس از پایان یافتن ماه رمضان به زیارت آنان برود، یا در ماه رمضان به مسافرت برود و روزه اش را افطار کند؟ امام علیه السلام چنین نوشت: «برای ماه رمضان، فضیلت و پاداشی است که ماه های دیگر ندارند. پس وقتی وارد شد، همان برگزیده می شود». (۱)

ب آنچه به ضعف می انجامد امام علی علیه السلام: روزه دار، وارد حمام نشود و حجامت نکند.

الکافی به نقل از محمد بن مسلم: از امام باقر علیه السلام درباره کسی پرسیدند که وارد حمام می شود، در حالی که روزه است. فرمود: «تا وقتی که بیم ضعف نداشته باشد، بی اشکال است».

تهذیب الأحكام به نقل از سعید اعرج: از امام صادق علیه السلام پرسیدم: روزه دار، حجامت می کند؟ فرمود: «اشکالی ندارد، مگر این که بر خویش بترسد که ضعیف شود».

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: سه چیز است که هر یک از شما روزه دار بود، خود را در معرض آنها قرار ندهد: حجامت، حمام و زن زیبا.

۱- علامه مجلسی در ذیل این دو حدیث می گوید: «این دو روایت، دلالت دارد که خوردن روزه به خاطر زیارت آنان، مطلوب نیست، در حالی که روایاتی در ترغیب به افطار برای آنچه کم فضیلت تر از آن است، وارد شده است، مثل: تشییع مؤمن یا استقبال از او. از سوی دیگر، به زیارت امام حسین علیه السلام در شب های قدر و شب های دیگر این ماه، تشویق شده و این زیارت برای بیشتر مردم جز با افطار روزه، عملی نیست و بعید نیست که بشود آن دو روایت را بر تقیه حمل کرد و خدا داناتر است» (ر. ک: بحار الأنوار: ۱۰۰/۱۱۶).

الإمام الصادق عليه السلام: لا بأس بأن يحتجَم الصائِم إلا في رَمَضانَ ؛ فَإِنِّي أَكْرَهُ أَنْ يُعْرَرَ بِنَفْسِهِ إِلَّا أَنْ يَخَافَ عَلَى نَفْسِهِ ، وَإِنَّا إِذَا أَرَدْنَا الْحِجَامَةَ فِي رَمَضانَ احْتَجَمْنَا لَيْلاً . (١)

ج ما يُمكنُ أَنْ يُؤدَّى إِلَى نَقْضِ الصَّومِ رسولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ : إِنَّ اللَّهَ كَرِهَ لِي سِتَّ خِصَالٍ ، ثُمَّ كَرِهَتْهُنَّ لِلأَوْصِيَاءِ مِنْ وُلْدِي وَأَتْبَاعِهِمْ مِنْ بَعْدِي (٢) : الرَّفْتُ فِي الصَّومِ . (٣)

تهذيب الأحكام عن الأصمغ بن نباته : جاء رجلٌ إلى أمير المؤمنين عليه السلام فقال : يا أمير المؤمنين ، أقبَلُ وأنا صائمٌ؟ فقال له : «عَفَّ صَوْمَكَ ؛ فَإِنَّ بَدْءَ الْقِتَالِ اللَّطَامُ» . (٤)

الكافي : عَنِ الْحَلْبِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّهُ سُئِلَ عَنْ رَجُلٍ يَمَسُّ مِنَ الْمَرَأَةِ شَيْئًا ، أَيُفْسِدُ ذَلِكَ صَوْمَهُ أَوْ يَنْقُضُهُ؟ فَقَالَ : «إِنَّ ذَلِكَ يُكْرَهُ لِلرَّجُلِ الشَّابِّ مَخَافَةَ أَنْ يَسْبِقَهُ الْمَنِيُّ» . (٥)

-
- ١- تهذيب الأحكام : ٤ / ٢٦٠ / ٧٧٦ ، الاستبصار : ٢ / ٩١ / ٢٨٩ كلاهما عن عبد الله بن سنان ، كتاب من لا يحضره الفقيه : ٢ / ١٠٩ / ١٨٦٣ وليس فيه صدره إلى «يخاف على نفسه» .
  - ٢- في كتاب من لا يحضره الفقيه : «أحدها الرفث ...» .
  - ٣- الكافي : ٤ / ٨٩ / ١١ ، تهذيب الأحكام : ٤ / ١٩٥ / ٥٥٩ كلاهما عن إسحاق بن عمّار عن الإمام الصادق عليه السلام ، كتاب من لا يحضره الفقيه : ٢ / ١٠٨ / ١٨٥٦ وانظر الخصال : ١٩ / ٣٢٧ والمحاسن : ١ / ٧٣ / ٣١ والجعفریات : ٣٧ .
  - ٤- تهذيب الأحكام : ٤ / ٢٧٢ / ٨٢٢ ، الاستبصار : ٢ / ٨٢ / ٢٥٢ ، علل الشرايع : ١ / ٣٨٦ ، بحار الأنوار : ٩٦ / ٢٨٩ / ٥ .
  - ٥- الكافي : ٤ / ١٠٤ / ١ .

ج آنچه ممکن است به شکستن روزه بینجامد

امام صادق علیه السلام: اشکالی ندارد که روزه دار حجامت کند ، مگر در [ماه] رمضان. همانا من خوش ندارم که او خود را به زیان افکند ، مگر آن که بر جان خویش بترسد [و برای درمان ، حجامت کند]. ما هر گاه در [ماه] رمضان بخواهیم حجامت کنیم ، شب ، حجامت می کنیم.

ج آنچه ممکن است به شکستن روزه بینجامد پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : خداوند ، شش کار را برای من خوش نداشت. من هم آنها را برای اوصیای خود که فرزندانم هستند و پیروانشان پس از خویش ، خوش ندارم ، از جمله : آمیزش جنسی در هنگام روزه را.

تهذیب الأحکام به نقل از اصبح بن نباته : مردی خدمت امیر مؤمنان علیه السلام آمد و گفت: ای امیر مؤمنان! آیا در حال روزه می توانم بیوسم؟ به او فرمود: «روزه ات را پاک بدار؛ همانا آغاز جنگ ، با سیلی است!».

الکافی به نقل از حلبی : از امام صادق علیه السلام درباره مردی [روزه دار] پرسیدند که زن را اندکی لمس می کند: آیا این کار ، روزه اش را خراب می کند و یا می شکند؟ فرمود: «این کار برای مرد جوان ، مکروه است. بیم آن است که منی از او بیاید».

الكافي عن منصور بن حازم: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: مَا تَقُولُ فِي الصَّائِمِ يُقْبَلُ الْجَارِيَةَ وَالْمَرْأَةَ؟ فَقَالَ: «أَمَّا الشَّيْخُ الْكَبِيرُ مِثْلِي وَمِثْلَكَ فَلَا بَأْسَ، وَأَمَّا الشَّابُّ الشَّبِيقُ فَلَا؛ لِأَنَّهُ لَا يُؤْمَنُ، وَالْقَبْلَةُ إِحْدَى الشَّهَوَتَيْنِ». (١)

تهذيب الأحكام عن أبي بصير: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ رَجُلٍ كَلَّمَ امْرَأَتَهُ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ وَهُوَ صَائِمٌ؟ فَقَالَ: «لَيْسَ عَلَيْهِ شَيْءٌ... وَلَا يَنْبَغِي لَهُ أَنْ يَتَعَرَّضَ لِرَمَضَانَ». (٢)

رسول الله صلى الله عليه وآله: إِذَا تَوَضَّأْتَ فَأَبْلِغِ الْإِسْتِنشَاقَ مَا لَمْ تَكُ صَائِمًا. (٣)

عنه صلى الله عليه وآله: أَسْبِغِ الْوُضُوءَ... وَبَالِغٍ فِي الْإِسْتِنشَاقِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ صَائِمًا. (٤)

دِرَاوِيَةُ الشَّعْرِ تَهْذِيبُ الْأَحْكَامِ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عَثْمَانَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقُولُ: «بُكْرَةُ رِوَايَةِ الشَّعْرِ لِلصَّائِمِ وَالْمُحْرِمِ، وَفِي الْحَرَمِ وَفِي يَوْمِ الْجُمُعَةِ، وَأَنْ يَرَوِيَ بِاللَّيْلِ». قُلْتُ: وَإِنْ كَانَ شِعْرًا حَقًّا؟ قَالَ: «وَإِنْ كَانَ شِعْرًا حَقًّا». (٥)

١- الكافي: ٣ / ١٠٤ / ٤.

٢- تهذيب الأحكام: ٤ / ٢٧٢ / ٨٢٤، الاستبصار: ٢ / ٨٣ / ٢٥٤.

٣- مسند ابن حنبل: ٥ / ٥١٨ / ١٦٣٨٣، السنن الكبرى للنسائي: ٢ / ١٩٨ / ٣٠٤٧ كلاهما عن لقيط بن صبره.

٤- سنن أبي داود: ١ / ٣٦ / ١٤٢، سنن الترمذي: ٣ / ١٥٥ / ٧٨٨، سنن النسائي: ١ / ٦٦، سنن ابن ماجه: ١ / ١٤٢ / ٤٠٧،

مسند ابن حنبل: ٦ / ٢٥٦ / ١٧٨٦٣، المستدرک علی الصحیحین: ١ / ٢٤٩ / ٥٢٥، السنن الكبرى: ١ / ١٢٣ / ٣٥٩ کلها عن

لقيط بن صبره، كنز العمال: ٩ / ٣٠٥ / ٢٦١٢٩.

٥- تهذيب الأحكام: ٤ / ١٩٥ / ٥٥٨، مصباح المتهجد: ٦٢٧.

د شعر خوانی

الکافی به نقل از منصور بن حازم: به امام صادق علیه السلام گفتم: درباره روزه داری که کنیز یا زنش را می بوسد، چه می گویی؟ فرمود: «اما پیرمردی مثل من و تو، اشکالی ندارد؛ ولی جوان با شهوت جنسی، نه؛ چون ایمن نیست، و بوسه، یکی از دو شهوت است».

تهذیب الأحکام به نقل از ابو بصیر: از امام صادق علیه السلام درباره مردی که در ماه رمضان و در حال روزه با زنش حرف می زند، پرسیدم. فرمود: «عیبی ندارد...؛ ولی سزاوار نیست که متعرض رمضان شود».

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: وقتی وضو می گیری، استنشاق (آب در بینی کردن) را کامل انجام بده، [البته] وقتی که روزه نیستی.

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: وضو را کامل و پُر آب بگیر... و استنشاق را کامل انجام بده، مگر آن که روزه باشی.

د شعر خوانی تهذیب الأحکام به نقل از حماد بن عثمان: شنیدم که امام صادق علیه السلامی فرمود: «برای روزه دار و مُحَرِّم، و در حَرَم و روز جمعه و در وقت شب، شعر خواندن مکروه است». گفتم: هر چند شعر حق باشد؟ فرمود: «اگرچه شعر حق باشد».

الكافي عن حماد بن عثمان وغيره عن الإمام الصادق عليه السلام: «لا يُنشدُ الشُّعْرُ بِلَيْلٍ ، ولا يُنشدُ في شهرِ رَمَضانَ بِلَيْلٍ ولا نهارٍ» . فقالَ لَهُ إِسْماعِيلُ : يا أبتاهُ ، فَإِنَّهُ فِينا؟! قالَ : «وإن كانَ فِينا» . (١)

وانظر: ص ٢٤٤ (أهم الآداب).

١ / ٥٥ ما يَتَّبَعِي عِنْدَ الْإِفْطَارِ التَّعْجِيلُ رَسولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ : لا تَزَالُ النَّاسُ بِخَيْرٍ ما عَجَّلُوا الْفِطْرَ . (٢)

عنه صلى الله عليه و آله : لا تَزَالُ أُمَّتِي بِخَيْرٍ ما عَجَّلُوا الْإِفْطَارَ وَأَخَّرُوا السَّحُورَ . (٣)

عنه صلى الله عليه و آله : عَجَّلُوا الْإِفْطَارَ وَأَخَّرُوا السَّحُورَ . (٤)

عنه صلى الله عليه و آله : مِنْ فَقْهِ الرَّجُلِ فِي دِينِهِ تَعْجِيلُ فِطْرِهِ وَتَأْخِيرُ سَحُورِهِ . (٥)

سنن النسائي عن أبي عطية: قُلْتُ لِعائِشَةَ : فِينا رَجُلانِ أَحَدُهُما يُعَجِّلُ الْإِفْطَارَ وَيُؤَخِّرُ السَّحُورَ ، وَالْآخَرُ يُؤَخِّرُ الْفِطْرَ وَيُعَجِّلُ السَّحُورَ . قالَتْ : أَيُّهُما الَّذِي يُعَجِّلُ الْإِفْطَارَ وَيُؤَخِّرُ السَّحُورَ؟ قُلْتُ : عَبْدُ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ ، قالَتْ : هَكَذا كانَ رَسولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ يَصْنَعُ . (٦)

١- الكافي: ٤ / ٨٨ / ٦ ، تهذيب الأحكام: ٤ / ١٩٥ / ٥٥٦ ، كتاب من لا يحضره الفقيه: ٢ / ١٠٨ / ١٨٥٩ .

٢- صحيح البخاري: ٢ / ٦٩٢ / ١٨٥٦ ، صحيح مسلم: ٢ / ٧٧١ / ٤٨ ، سنن الترمذي: ٣ / ٨٢ / ٦٩٩ ، سنن ابن ماجه: ١ / ٥٤١ / ١٦٩٧ وفيه «الإفطار» بدل «الفطر» ، سنن الدارمي: ١ / ٤٣٢ / ١٦٥١ ، مسند ابن حنبل: ٨ / ٤٢٦ / ٢٢٨٦٨ وص ٤٣٥ / ٢٢٩٠٩ .
كلها عن سهل بن سعد ، كنز العمال: ٨ / ٥١١ / ٢٣٨٨٦ .

٣- مسند ابن حنبل: ٨ / ٧١ / ٢١٣٧٠ عن أبي ذرّ ، أسد الغابه: ١ / ٥٨٥ / ٨٣٨ ، الإصابه: ٢ / ١٦١ / ٢٠٣٢ كلاهما عن حاتم بن عدى أو عدى بن حاتم الحمصي ، كنز العمال: ٨ / ٥١٠ / ٢٣٨٨٥ .

٤- المعجم الكبير: ٢٥ / ١٦٣ / ٣٩٥ ، أسد الغابه: ٧ / ٣١٠ / ٧٤٢٦ كلاهما عن أم حكيم بنت وداع ، الفردوس: ٢ / ١٠ / ٢٠٨٤ ، سلسله الأحاديث الصحيحه: ٤ / ٣٧٥ / ١٧٧٣ كلاهما عن أنس وفيهما «بكروا» بدل «عجلوا» ، كنز العمال: ٨ / ٥١٠ / ٢٣٨٧٩ .

٥- تاريخ دمشق: ٥٢ / ١٣٨ / ١٠٩٥٦ عن أنس ، كنز العمال: ٨ / ٥١١ / ٢٣٨٩٠ .

٦- سنن النسائي: ٤ / ١٤٤ ، صحيح مسلم: ٢ / ٧٧١ / ٤٩ و ٥٠ ، سنن أبي داود: ٢ / ٣٠٥ / ٢٣٥٤ ، سنن الترمذي: ٣ / ٨٣ / ٧٠٢ ، مسند ابن حنبل: ٩ / ٥٢٩ / ٢٥٤٥٤ ، السنن الكبرى: ٤ / ٣٩٩ / ٨١٢١ كلها نحوه .

۱ / ۵ آنچه هنگام افطار، سزاوار است

الف عجله

الکافی به نقل از حمّاد بن عثمان و دیگران ، از امام صادق علیه السلام : «در شب ، شعر خوانده نشود و نیز در ماه رمضان ، چه شب و چه روز». اسماعیل به او گفت: پدر! اگرچه درباره ما خاندان باشد؟ فرمود: «اگرچه درباره ما باشد».

ر. ک : ص ۲۴۵ (مهم ترین آداب).

۱ / ۵ آنچه هنگام افطار، سزاوار استالف عجلهپیامبر خدا صلی الله علیه و آله :مردم ، تا وقتی که زود افطار می کنند ، در نیکی اند.

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله :امت من ، تا وقتی که زود افطاری بخورند و سحری را به تأخیر اندازند ، در نیکی اند.

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله :افطاری را زود بخورید و سحری را به تأخیر اندازید.

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله :از دین شناسی مرد ، زود افطاری خوردن و تأخیر در سحری خوردن است.

سنن النسائی به نقل از ابو عطیه :به عایشه گفتم : میان ما ، دو نفرند : یکی زود افطار می کند و دیر سحری می خورد ، و دیگری افطار را به تأخیر می اندازد و سحری را زود می خورد. گفت : کدام یک افطاری را زود می خورد و سحری را تأخیر می اندازد؟ گفتم : عبد الله بن مسعود. گفت : پیامبر خدا نیز چنین می کرد.

دعائم الإسلام: رُوينا عن عليّ عليه السلام أنّه قال: «السُّنَّةُ تَعْجِلُ الْفِطْرَ، وَتَأْخِرُ السَّحُورَ، وَالْإِبْتِدَاءُ بِالصَّلَاةِ يَعْنِي صَلَاةَ الْمَغْرِبِ قَبْلَ الْفِطْرِ إِلَّا أَنْ يَحْضُرَ الطَّعَامُ، فَإِنْ حَضَرَ بُدِيَ بِهِ ثُمَّ صِيَلَى، وَلَمْ يَدْعِ الطَّعَامَ وَيَقُومُ إِلَى الصَّلَاةِ». وَذَكَرَ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ أُتِيَ بِكَتِفِ جَزُورٍ مَشْوِيَةٍ وَقَدْ أَذَّنَ بِلَالٌ، فَأَمَرَهُ فَكَفَّ هُنَيْهَةً حَتَّى أَكَلَ وَأَكَلْنَا مَعَهُ، ثُمَّ عَادَ بِلَبَنٍ فَشَرِبَ وَشَرَبْنَا، ثُمَّ أَمَرَ بِلَالًا فَأَقَامَ وَصَلَّى وَصَلَّيْنَا مَعَهُ. (١)

ب. تَقْدِيمُ الصَّلَاةِ تَهْذِيبَ الْأَحْكَامِ عَنْ زَرَارِهِ وَفَضِيلَ عَنِ الْإِمَامِ الْبَاقِرِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «فِي رَمَضَانَ تُصَلِّيَ ثُمَّ تُفْطِرُ، إِلَّا أَنْ تَكُونَ مَعَ قَوْمٍ يَنْتَظِرُونَ الْإِفْطَارَ، فَإِنْ كُنْتَ مَعَهُمْ فَلَا تُخَالِفْ عَلَيْهِمْ وَأَفْطِرْ ثُمَّ صَلِّ، وَإِلَّا فَابْدَأْ بِالصَّلَاةِ». قُلْتُ: وَلِمَ ذَلِكَ؟ قَالَ: «لِأَنَّ نَهْهُ قَدْ حَضَرَ رَكَعَ فَرَضَانَ: الْإِفْطَارُ وَالصَّلَاةُ، فَابْدَأْ بِأَفْضَلِهِمَا، وَأَفْضَلُهُمَا الصَّلَاةُ». ثُمَّ قَالَ: «تُصَلِّيَ وَأَنْتَ صَائِمٌ فَتُكْتَبُ صِيَلَاتُكَ تِلْكَ فَتُحْتَمُّ بِالصَّوْمِ، أَحَبُّ إِلَيَّ». (٢)

١- دعائم الإسلام: ١ / ٢٨٠.

٢- تهذيب الأحكام: ٤ / ١٩٨ / ٥٧٠، مصباح المتهجد: ٦٢٦.

ب جلو انداختن نماز

دعائم الإسلام: از علی علیه السلام برای ما روایت شده که فرمود: «زود افطاری خوردن و دیر سحری خوردن ، مستحب است و ابتدا به نماز (یعنی نماز مغرب) نمودن قبل از افطار ، مستحب است ، مگر آن که غذا حاضر باشد . پس اگر حاضر بود ، ابتدا غذا خورده می شود و سپس نماز خوانده می شود. خوب نیست که غذا را بگذارد و به نماز بایستد». و امام علی علیه السلام یاد کرد که کتف بریان شده شتری را نزد پیامبر خدا آوردند ، در حالی که بلال، اذان گفته بود. دستور داد که بلال [در گفتن اقامه] اندکی درنگ کند ، تا آن که ایشان خورد و ما هم خوردیم. سپس اندکی شیر خورد و ما هم خوردیم. سپس دستور داد بلال اقامه بگوید. آن گاه نماز خواند و ما نیز با ایشان نماز خواندیم.

ب جلو انداختن نماز تهذیب الأحکام به نقل از زراره و فضیل ، از امام صادق علیه السلام : «در [ماه] رمضان نماز می خوانی و سپس افطار می کنی ، مگر آن که با گروهی باشی که منتظر افطارند. اگر با آنان بودی ، بر خلاف آنان عمل نکن؛ افطار کن و سپس نماز بخوان ، و گرنه اول ، نماز بخوان». گفتم: برای چه؟ فرمود: «برای آن که دو واجب برایت پیش آمده است: افطار و نماز. اول به آن پرداز که برتر است و نماز ، برترین آن دو است». سپس فرمود: «نماز می خوانی ، در حالی که روزه ای. پس ، آن نماز با روزه به پایان برده می شود. این پیش من ، محبوب تر است» .

الإمام الباقر عليه السلام: تَقَدَّمُ الصَّلَاةَ عَلَى الْإِفْطَارِ ، إِلَّا أَنْ تَكُونَ مَعَ قَوْمٍ يَبْتَدِئُونَ بِالْإِفْطَارِ فَلَا تُخَالِفُ عَلَيْهِمْ وَأُفْطِرُ مَعَهُمْ ، وَإِلَّا فَاِبْدَأْ بِالصَّلَاةِ ؛ فَإِنَّهَا أَفْضَلُ مِنَ الْإِفْطَارِ ، وَتُكْتَبُ صَلَاتُكَ وَأَنْتَ صَائِمٌ أَحَبُّ إِلَيَّ . (١)

الإمام الصادق عليه السلام: يُسْتَحَبُّ لِلصَّائِمِ إِنْ قَوِيَ عَلَى ذَلِكَ أَنْ يُصَلِّيَ قَبْلَ أَنْ يُفْطِرَ . (٢)

عنه عليه السلام لَمَّا سُئِلَ عَنِ الْإِفْطَارِ: قَبْلَ الصَّلَاةِ أَوْ بَعْدَهَا؟ : إِنْ كَانَ مَعَهُ قَوْمٌ يَخْشَى أَنْ يَحْبِسَهُمْ عَنْ عَشَائِهِمْ فَلْيُفْطِرْ مَعَهُمْ ، وَإِنْ كَانَ غَيْرَ ذَلِكَ فَلْيُصَلِّ وَلْيُفْطِرَ . (٣)

عيون أخبار الرضا عليه السلام عن رجاء بن أبي الضحّاك في وَصْفِ صَوْمِ الْإِمَامِ الرِّضَا عَلَيْهِ السَّلَامُ: كَانَ إِذَا أَقَامَ فِي بَلَدِهِ عَشْرَةَ أَيَّامٍ صَائِمًا لَا يُفْطِرُ ، فَإِذَا جَنَّ اللَّيْلُ بَدَأَ بِالصَّلَاةِ قَبْلَ الْإِفْطَارِ . (٤)

المقنعة: وَقَدْ رُوِيَ أَيْضًا فِي ذَلِكَ أَنَّكَ إِذَا كُنْتَ تَتِمَّكُنْ مِنَ الصَّلَاةِ وَتَعَقَّلَهَا وَتَأْتِي بِهَا عَلَى حُدُودِهَا قَبْلَ أَنْ تُفْطِرَ ، فَلَا أَفْضَلَ أَنْ تُصَلِّيَ قَبْلَ الْإِفْطَارِ ، وَإِنْ كُنْتَ مِمَّنْ تُنَازِعُكَ نَفْسُكَ الْإِفْطَارَ وَتَشْغَلُكَ شَهْوَتُكَ عَنِ الصَّلَاةِ فَاِبْدَأْ بِالْإِفْطَارِ ؛ لِئَلَّا يَذْهَبَ عَنْكَ وَسْوَاسَ النَّفْسِ اللَّوَامِيهِ ، غَيْرَ أَنَّ ذَلِكَ مَشْرُوطٌ بِأَنَّهُ لَا يَشْتَغِلُ بِالْإِفْطَارِ قَبْلَ الصَّلَاةِ إِلَى أَنْ يَخْرُجَ وَقْتُ الصَّلَاةِ . (٥)

١- المقنعة: ٣١٨ عن الفضيل بن يسار وزراره بن أعين .

٢- تهذيب الأحكام: ٤ / ١٩٩ / ٥٧٥ عن عبد الله بن بكير عن بعض أصحابنا، الإقبال: ١ / ٢٣٧ عن علي بن فضال ، بحار الأنوار: ٩٨ / ٨ / ٢ .

٣- الكافي: ٤ / ١٠١ / ٣ ، تهذيب الأحكام: ٤ / ١٨٦ / ٥١٧ ، كتاب من لا يحضره الفقيه: ٢ / ١٢٩ / ١٩٣٣ كلها عن الحلبي .

٤- عيون أخبار الرضا عليه السلام: ٢ / ١٨٢ / ٥ ، بحار الأنوار: ٩٦ / ٣١٤ / ١٢ وج ٤٩ / ٩٤ / ٧ .

٥- المقنعة: ٣١٨ .

امام باقر علیه السلام: نماز را بر افطار مقدم می داری ، مگر آن که با گروهی باشی که اول ، افطار می کنند. پس با آنان مخالفت نکن و با ایشان افطار کن ، و گرنه اول ، نماز بخوان؛ چرا که بهتر از افطار است و نماز با حالت روزه نوشته می شود و این نزد من ، محبوب تر است.

امام صادق علیه السلام: برای روزه دار ، مستحب است که اگر توان داشته باشد ، پیش از افطار ، نماز بخواند.

امام صادق علیه السلام هنگامی که از ایشان پرسیدند: «افطار ، قبل از نماز است یا پس از آن؟» : اگر همراه او گروهی هستند که می ترسد آنان را از غذایشان باز دارد ، پس با آنان افطار کند . در غیر این حال ، نماز بخواند و افطار کند.

عیون أخبار الرضا علیه السلام به نقل از رجاء بن ابی ضحاک ، در توصیف روزه امام رضا علیه السلام : هر گاه در شهری ده روز می ماند ، روزه بود و افطار نمی کرد. پس چون شب فرا می رسید ، اول پیش از افطار ، نماز می خواند.

المقنعه: نیز در این مورد ، روایت شده که: هر گاه می توانستی نماز را آگاهانه و با همه حدود و آدابش ، پیش از آن که افطار کنی ، بخوانی ، بهتر آن است که قبل از افطار کردن ، نماز بخوانی؛ و اگر از کسانی بودی که دلت پیش افطار کردن بود و میل تو ، تو را از نماز مشغول می کرد ، اول ، افطار کن تا وسوسه نفس ملامتگر از تو برهد ، جز این که شرط است که پرداختن به افطار پیش از نماز ، سبب نشود که وقت نماز بگذرد.

ج الصَّدَقَةُ الإمام الرضا عليه السلام: مَنْ تَصَدَّقَ وَقْتَ إِفْطَارِهِ عَلَى مِسْكِينٍ بَرِغِيفٍ ، غَفَرَ اللَّهُ لَهُ ذَنْبَهُ ، وَكَتَبَ لَهُ ثَوَابَ عِتْقِ رَقَبَةٍ مِنْ وُلْدِ إِسْمَاعِيلَ . (١)

الإمام الصادق عليه السلام: كَانَ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ إِذَا كَانَ الْيَوْمَ الَّذِي يَصُومُ فِيهِ أَمَرَ بِشَاهٍ فَتُنْدِيحُ وَتُقَطَّعُ أَعْضَاءُ وَتُطَبِّخُ ، فَإِذَا كَانَ عِنْدَ الْمَسَاءِ أَكَبَّ عَلَى الْقُدُورِ حَتَّى يَجِدَ رِيحَ الْمَرَقِ وَهُوَ صَائِمٌ ، ثُمَّ يَقُولُ : «هَاتُوا الْقِصَاعَ ، إِغْرِفُوا لِإِلِ فُلَانٍ وَاغْرِفُوا لِإِلِ فُلَانٍ» ، ثُمَّ يُؤْتَى بِخُبْزٍ وَتَمْرٍ فَيَكُونُ ذَلِكَ عَشَاءَهُ ، صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آبَائِهِ . (٢)

وانظر : ص ٣٢٤ (ما يؤكد استحبابه من الأعمال / كثره الإنفاق) .

د قِرَاءَةُ سُورَةِ الْقَدْرِ الإمام زين العابدين عليه السلام: مَنْ قَرَأَ «إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ» عِنْدَ فُطُورِهِ وَعِنْدَ سَيِّحُورِهِ ، كَانَ فِيمَا بَيْنَهُمَا كَالْمُتَشَحِّطِ بِدَمِهِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ تَعَالَى . (٣)

ه الدعاء رسول الله صلى الله عليه وآله : إِنَّ لِلصَّائِمِ عِنْدَ فِطْرِهِ لِدَعْوَةَ مَا تُرَدُّ . (٤)

- ١- فضائل الأشهر الثلاثة : ٩٦ / ٨٠ و ص ١٠٦ / ٩٧ كلاهما عن الحسن بن علي بن فضال ، بحار الأنوار : ٩٦ / ٣١٨ / ١٠ .
- ٢- الكافي : ٤ / ٦٨ / ٣ ، المحاسن : ٢ / ١٥٨ / ١٤٣٢ و زاد فيه «حتى يأتي على آخر القدر» قبل «ثم يؤتى بخبز» وكلاهما عن حمزه بن حرمان ، كتاب من لا يحضره الفقيه : ٢ / ١٣٤ / ١٩٥٥ ، مكارم الأخلاق : ١ / ٢٩٧ / ٩٣٠ ، المناقب لابن شهر آشوب : ٤ / ١٥٥ ، بحار الأنوار : ٩٦ / ٣١٧ / ٦ و ج ٤٦ / ٧١ / ٥٣ .
- ٣- الإقبال : ١ / ٢٤٠ .
- ٤- سنن ابن ماجه : ١ / ٥٥٧ / ١٧٥٣ ، المستدرک علی الصحیحین : ١ / ٥٨٣ / ١٥٣٥ ، الدعاء للطبرانی : ٢٨٦ / ٩١٩ ، عمل اليوم والليله لابن السنی : ١٦٩ / ٤٨١ کلها عن عبد الله بن عمرو ، مسند الطيالسی : ٢٩٩ / ٢٢٦٢ عن عمرو بن شعيب عن أبيه عن جدّه وفيه «دعوه مستجاب» بدل «لدعوه ما تردّ» ، كنز العمال : ٨ / ٤٤٧ / ٢٣٥٨٥ ؛ الدعوات : ٢٧ / ٤٦ عن الإمام الكاظم عليه السلام ، بحار الأنوار : ٩٦ / ٢٥٥ / ٣٣ .

ج صدقه

د خواندن سوره قدر

ه دعا

ج صدقه امام رضا علیه السلام: هر کس پیش از افطار کردنش گرده ای نان به بینوایی صدقه دهد، خداوند گناهش را می آمرزد و برای او ثواب آزاد کردن بنده ای از فرزندان اسماعیل را می نویسد.

امام صادق علیه السلام: امام سجّاد علیه السلام هر روز که روزه می گرفت، دستور می داد که گوسفندی ذبح شود و قطعه قطعه و پخته گردد. عصر که می شد، بر روی دیگ ها خم می شد تا بوی آب گوشت را در حال روزه احساس کند. سپس می فرمود: «ظرف ها را بیاورید. برای فلان خانواده بریزید. برای فلان خانواده بریزید...». سپس نان و خرمای خشک می آوردند و غذایش همان بود. درود خدا بر او و پدرانش باد!

ر. ک: ص ۳۲۵ (کارهایی که بر استجاب آنها تأکید شده است / بسیار انفاق کردن).

د خواندن سوره قدر امام سجّاد علیه السلام: هر کس هنگام افطاری و سحری خوردن، سوره «إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ» بخواند، میان آن دو [وقت،] همچون کسی خواهد بود که در راه خدا به خون خویش آغشته است.

ه دعایمبر خدا صلی الله علیه و آله: برای روزه دار، هنگام افطارش، یک دعای مستجاب است.

عنه صلى الله عليه وآله: إِنَّ لِكُلِّ صَائِمٍ دَعْوَةً ، فَإِذَا هُوَ أَرَادَ أَنْ يُفِطَرَ فَلْيَقُلْ عِنْدَ أَوَّلِ لَقَمَةٍ : يَا وَاسِعَ الْمَغْفِرَةِ اغْفِرْ لِي . (١)

عنه صلى الله عليه وآله: دَعْوَةُ الصَّائِمِ تُسْتَجَابُ عِنْدَ إِفْطَارِهِ . (٢)

عنه صلى الله عليه وآله: لِكُلِّ عَبْدٍ صَائِمٍ دَعْوَةٌ مُسْتَجَابَةٌ عِنْدَ إِفْطَارِهِ ، أُعْطِيهَا فِي الدُّنْيَا أَوْ ذُخِرَ لَهَا فِي الْآخِرَةِ . (٣)

عنه صلى الله عليه وآله: ثَلَاثَةٌ لَا تُرَدُّ دَعْوَتُهُمْ : الصَّائِمُ حَتَّى يُفِطَرَ ، وَالْإِمَامُ الْعَادِلُ ، وَدَعْوَةُ الْمَظْلُومِ . (٤)

عنه صلى الله عليه وآله: أَرْبَعَةٌ لَا تُرَدُّ لَهُمْ دَعْوَةٌ حَتَّى تُفْتَحَ لَهُمْ أَبْوَابُ السَّمَاءِ وَتَصِيرَ إِلَى الْعَرْشِ : ... وَالصَّائِمُ حَتَّى يُفِطَرَ . (٥)

وَالدُّعَاءُ بِالْمِأْثُورِ قَبْلَ الْإِفْطَارِ سَنَّ أَبُو دَاوُدَ: عَنْ مُعَاذِ بْنِ زُهْرَةَ أَنَّهُ بَلَغَهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ كَانَ إِذَا أَفْطَرَ قَالَ : اللَّهُمَّ لَكَ صُمْتُ وَعَلَى رِزْقِكَ أَفْطَرْتُ . (٦)

١- الزهد لابن المبارك : ٤٩٤ / ١٤٠٩ ، مسند الشهاب : ٢ / ١٢٨ / ١٠٣١ كلاهما عن الحارث بن عبيد ، الدعوات : ٢٦ / ٤٤ عن أبي الحسن عليه السلام وفيه صدره فقط .

٢- مكارم الأخلاق : ١ / ٦٩ / ٨٤ عن الإمام الصادق عن آبائه عليهم السلام ، المقنعه : ٣٢٠ ، الدعوات : ٢٦ / ٤٣ عن أبي الحسن عليه السلام ، بحار الأنوار : ٩٦ / ٢٥٥ / ٣٣ وص ٣١٥ / ١٧ .

٣- نوادر الأصول : ١ / ١٩٠ عن ابن عمر ، كنز العمال : ٨ / ٤٥١ / ٢٣٦١٣ .

٤- سنن الترمذي : ٥ / ٥٧٨ / ٣٥٩٨ وج ٤ / ٦٧٢ / ٢٥٢٦ وفيه «حين يفطر» بدل «حتى يفطر» ، سنن ابن ماجه : ١ / ٥٥٧ / ١٧٥٢ ، مسند ابن حنبل : ٣ / ١٧١ / ٨٠٤٩ وص ٤٥٢ / ٩٧٤٩ ، صحيح ابن حبان : ٨ / ٢١٥ / ٣٤٢٨ وج ١٦ / ٣٩٦ / ٧٣٨٧ ، السنن الكبرى : ٣ / ٤٨١ / ٦٣٩٣ كلها عن أبي هريره .

٥- الكافي : ٦ / ٥١٠ / ٢ عن عبد الله بن طلحه عن الإمام الصادق عليه السلام ، كتاب من لا يحضره الفقيه : ٢٢٥٥ / ٢ / ٢٢٦ ، فضائل الأشهر الثلاثة : ٨٦ / ٦٤ ، الأمالي للصدوق : ٣٣٧ / ٣٩٤ كلاهما عن عبد الله بن طلحه عن الإمام الصادق عن آبائه عليهم السلام عنه صلى الله عليه وآله .

٦- سنن أبي داود : ٢ / ٣٠٦ / ٢٣٥٨ ، السنن الكبرى : ٤ / ٤٠٣ / ٨١٣٤ ، الزهد لابن المبارك : ٤٩٥ / ١٤١٠ و ١٤١١ ، المصنّف لابن أبي شيبة : ٢ / ٥١١ / ١ عن أبي هريره وفيهما «كان رسول الله صلى الله عليه وآله إذا صام ثم أفطر قال ...» ، كنز العمال : ٧ / ٨١ / ١٨٠٥٦ ؛ مكارم الأخلاق : ١ / ٣٠٠ / ٩٤٧ .

و خواندن دعای روایت شده پیش از افطار

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: هر روزه داری، یک دعا [ی مستجاب] دارد. پس هر گاه خواست افطار کند، هنگام اولین لقمه بگوید: «ای آن که آمرزشت گسترده است! مرا بیا مرز!».

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: دعای روزه دار، هنگام افطارش، مستجاب می شود.

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: هر بنده روزه داری، هنگام افطارش، یک دعا مستجاب دارد، که آن، یا در دنیا به او داده می شود و یا برای آخرتش ذخیره می شود.

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: سه نفرند که دعایشان رد نمی شود: روزه دار، تا آن که افطار کند؛ پیشوای دادگر؛ و نفرین ستم دیده.

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: چهار نفرند که دعایی از آنان رد نمی شود، تا آن که درهای آسمان برای آنان گشوده شود و دعایشان به عرش برسد: ... و روزه دار، تا آن که افطار کند.

و خواندن دعای روایت شده پیش از افطارسنن اُبی داوود به نقل از معاذ بن زهره: به من چنین رسیده که پیامبر صلی الله علیه و آله هر گاه افطار می کرد، می گفت: «خدایا! برای تو روزه گرفتم و بر روزی تو افطار کردم».

الدعاء للطبراني عن أنس: إِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ كَانَ إِذَا أَفْطَرَ قَالَ: بِاسْمِ اللهِ، اللَّهُمَّ لَكَ صِيْمْتُ وَعَلَى رِزْقِكَ أَفْطَرْتُ، تَقَبَّلْ مِنِّي إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ. (١)

عمل اليوم والليله عن ابن عتياس: كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ إِذَا أَفْطَرَ يَقُولُ: اللَّهُمَّ لِمَكَ صِيْمْنَا وَعَلَى رِزْقِكَ أَفْطَرْنَا، فَتَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ. (٢)

رسول الله صلى الله عليه وآله: إِذَا قُرَّبَ إِلَى أَحَدِكُمْ طَعَامٌ وَهُوَ صَائِمٌ فَلْيَقُلْ: بِاسْمِ اللهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ، اللَّهُمَّ لَكَ صِيْمْتُ وَعَلَى رِزْقِكَ أَفْطَرْتُ وَعَلَيْكَ تَوَكَّلْتُ، سُبْحَانَكَ وَبِحَمْدِكَ، تَقَبَّلْ مِنِّي إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ. (٣)

عمل اليوم والليله عن معاذ: كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ إِذَا أَفْطَرَ قَالَ: الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَعَانَنِي فَصُمْتُ، وَرَزَقَنِي فَأَفْطَرْتُ. (٤)

رسول الله صلى الله عليه وآله: إِنَّ لِلصَّائِمِ عِنْدَ فِطْرِهِ دَعْوَةَ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِرَحْمَتِكَ الَّتِي وَسَّعَتْ كُلَّ شَيْءٍ أَنْ تَغْفِرَ لِي ذُنُوبِي. (٥)

١- الدعاء للطبراني: ٢٨٦ / ٩١٨، المعجم الصغير: ٢ / ٥٢، المعجم الأوسط: ٧ / ٢٩٨ / ٧٥٤٩ وليس فيهما من «تقبل...»، كنز العمال: ٧ / ٨١ / ١٨٠٥٧.

٢- عمل اليوم والليله لابن السني: ١٦٩ / ٤٨٠، المعجم الكبير: ١٢ / ١١٤ / ١٢٧٢٠ والضمان فيه للمفرد.

٣- كنز العمال: ٨ / ٥٠٩ / ٢٣٨٧٣ نقلاً عن الدارقطني في الأفراد عن أنس.

٤- عمل اليوم والليله لابن السني: ١٦٩ / ٤٧٩، تاريخ بغداد: ١٢ / ٧٥ / ٦٤٨٢، الأذكار: ١٧٢، كنز العمال: ٧ / ٨١ / ١٨٠٥٨.

٥- المستدرک علی الصحیحین: ١ / ٥٨٣ / ١٥٣٥، سنن ابن ماجه: ١ / ٥٥٧ / ١٧٥٣، عمل اليوم والليله لابن السني: ١٦٩ /

٤٨١ وزادا فيهما «ما ترد» بعد «دعوه» وليس فيهما «ذنوبي» وكلها عن عبد الله بن عمرو وفي الأخير من دون إسناد إليه صلى الله عليه وآله، مستدرک الوسائل: ٧ / ٣٦١ / ٨٤١٧ نقلاً عن درر اللآلي وفيه «إن للصائم عند فطره دعوه لا ترد»، فيقول إذا أفرط:

الدعاء طبرانی به نقل از انس: پیامبر صلی الله علیه و آله ، هر گاه افطار می کرد ، می گفت: «به نام خدا. خدایا! برای تو روزه گرفتم و بر روزی تو افطار کردم. از من بپذیر! همانا تو شنوای دانایی».

عمل الیوم و اللیله به نقل از ابن عباس: پیامبر خدا ، هر گاه افطار می کرد ، می گفت: «خدایا! برای تو روزه گرفتیم و بر روزی تو افطار کردیم. پس از ما بپذیر! همانا تو شنوای دانایی».

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله :هر گاه نزدیک یکی از شما که روزه است ، غذایی آوردند ، بگوید: «به نام خدا ، و حمد از آن خداست. خداوندا! برای تو روزه گرفتم و بر روزی تو افطار کردم و بر تو توکل نمودم. تو منزهی و تو را می ستایم. از من بپذیر! همانا تو شنوای دانایی».

عمل الیوم و اللیله به نقل از معاذ: پیامبر خدا ، هر وقت افطار می کرد ، می گفت: «سپاس ، خدایی را که مرا یاری کرد تا روزه گرفتم و روزی ام داد تا افطار کردم».

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله :روزه دار را هنگام افطارش ، دعایی چنین است: «پروردگارا! تو را به آن رحمت که هر چیز را فرا گرفته است ، می خوانم که گناهانم را بیامری».

عنه صلى الله عليه وآله: ما من عبد يصوم فيقول عند إفطاره: «يا عظيم يا عظيم؛ أنت إلهي لا إله لي غيرك، اغفر لي الذنب العظيم؛ إنّه لا يغفر الذنب العظيم إلا العظيم» إلا خرج من ذنوبه كيوم ولدته أمّه. (١)

الإمام الصادق عليه السلام: إن رسول الله صلى الله عليه وآله قال لأمير المؤمنين عليه السلام: «يا أبا الحسن، هذا شهر رمضان قد أقبل، فأجعل دعاءك قبل فطورك؛ فإن جبرئيل عليه السلام جاءني فقال: يا محمد، من دعا بهذا الدعاء في شهر رمضان قبل أن يفطر استجاب الله تعالى دعاءه، وقبل صومه وصلاته، واستجاب له عشر دعوات، وغفر له ذنبه، وفرج همه، ونفس كربته، وقضى حوائجه، وأنجح طلبته، ورفع عمله مع أعمال النبين والصديقين، وجاء يوم القيامة ووجهه أضوأ من القمر ليلة البدر. فقلت: ما هو يا جبرئيل؟ فقال: قل: اللهم رب النور العظيم، ورب الكرسي الرفيع (٢)، ورب البحر المسجور (٣)، ورب الشفع الكبير، والنور العزيز، ورب التوراه والإنجيل والزبور والفرقان العظيم. أنت إله من في السموات وإله من في الأرض لا إله فيهما غيرك، وأنت جبار من في السموات وجبار من في الأرض لا جبار فيهما غيرك، أنت مالك من في السموات ومالك من في الأرض لا ملك فيهما غيرك، أسألك باسمك الكبير ونور وجهك المنير وبملكك القديم. يا حي يا قيوم، يا حي يا قيوم، يا حي يا قيوم، أسألك باسمك الذي أشرق به كل شيء، وباسمك الذي أشرفت به السموات والأرض، وباسمك الذي صلح به الأولون وبه يصلح الآخرون. يا حيا قبل كل حي، ويا حيا بعد كل حي، ويا حي لا إله إلا أنت، صل على محمد وآل محمد، واغفر لي ذنوبي، واجعل لي من أمري يسرا وفرجا قريبا، وتبني على دين محمد وآل محمد، وعلى هدى محمد وآل محمد، وعلى سنة محمد وآل محمد، عليه وعليهم السلام. واجعل عملي في المرفوع المتقبل، وهب لي كما وهبت لأوليانك وأهل طاعتك؛ فأني مؤمن بك ومتموكل عليك، منيب إليك مع مصيري إليك، وتجمع لي ولأهلي ولولدي الخير كله، وتصرف عني وعن ولدي وأهلي الشر كله. أنت الحنان المنان، يدع السموات والأرض، تعطى الخير من تشاء وتصرفه ممن تشاء، فامنن علي برحمتك يا أرحم الراحمين». (٤)

- ١- الإقبال: ١ / ٢٤٠، البلد الأمين: ٢٣١، المصباح للكفعمي: ٨٣٢، بحار الأنوار: ٩٨ / ١١ / ٢؛ تاريخ دمشق: ٥٤ / ٢٣٨ / ١١٤٧٩ عن أنس، كنز العمال: ٨ / ٦١٤ / ٢٤٤٠٠.
- ٢- الرفيع: الشريف (مجمع البحرين: ٢ / ٧١٩).
- ٣- المسجور: أي المملوء (مجمع البحرين: ٢ / ٨٢٠).
- ٤- الإقبال: ١ / ٢٣٩ عن المفصل بن عمر، البلد الأمين: ٢٣١، المصباح للكفعمي: ٨٣٢، بحار الأنوار: ٩٨ / ١٠ / ٢ وانظر مصباح المتعجد: ٢٦٣ / ٣٧٤، جمال الأسبوع: ٨٧ وص ١٢٦.

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: هیچ بنده ای نیست که روزه بگیرد و هنگام افطارش بگوید: «ای بزرگ، ای بزرگ! تو معبود منی. هیچ معبودی جز تو نیست. گناه بزرگ مرا بیمارز! همانا گناه بزرگ را جز بزرگ نمی آمرزد»، مگر آن که از گناهانش بیرون می آید، همچون روزی که مادرش او را زاده است.

امام صادق علیه السلام: پیامبر خدا به امیر مؤمنان علیه السلام فرمود: «ای ابو الحسن! این، ماه رمضان است که آمده است. دعای خودت را پیش از افطارت قرار بده؛ چرا که جبرئیل علیه السلام نزد من آمد و گفت: ای محمد! هر کس در ماه رمضان، پیش از آن که افطار کند، این دعا را بخواند، خداوند دعایش را مستجاب می کند، روزه و نمازش را می پذیرد، ده دعای او را اجابت می کند، گنااهش را می آمرزد، اندوهش را می زداید، رنجش را برطرف می کند، حوائجش را بر می آورد، او را به خواسته اش می رساند، عملش را با اعمال پیامبران و صدیقان بالا می برد، و روز قیامت با چهره ای درخشان تر از ماه شب چهاردهم می آید. گفتیم: آن، کدام دعاست، ای جبرئیل؟ گفت: بگو: خداوند! ای پروردگار نور بزرگ و ای پروردگار تخت افراشته و ای پروردگار دریای سرشار و ای پروردگار شَفْع (۱) بزرگ و ای نور ارجمند و ای پروردگار تورات و انجیل و زبور و قرآن بزرگ! تو، معبود آنانی که در آسمان ها و زمین اند و در آنها، معبودی جز تو نیست. تو جبار آنانی که در آسمان ها و زمین اند و در آنها، جباری جز تو نیست. تو پادشاه آنانی که در آسمان ها و زمین اند و در آنها، جز تو پادشاهی نیست. تو را به نام بزرگت و فروغ چهره تابانت و به فرمان روایی دیرینت می خوانم. ای زنده، ای برپای! ای زنده، ای برپای! ای زنده، ای برپای! تو را به آن نامت می خوانم که به سبب آن، هر چیز تابان است، و به آن نامت که به سبب آن، آسمان ها و زمین فروزان اند، و به آن نامت که به سبب آن، اولین و آخرین، شایسته شده و می شوند. ای زنده پیش از هر زنده! ای زنده پس از هر زنده! ای زنده ای که معبودی جز تو نیست! بر محمد و خاندان محمد درود فرست و گناهان مرا بیمارز و در کار من آسانی و گشایشی نزدیک قرار بده و مرا بر آیین محمد و خاندان محمد و بر شیوه و سیره محمد و خاندان محمد و بر سنت محمد و خاندان محمد که بر او و آنان درود باد استوار بدار! عمل مرا در زمره [اعمال] بالا برده شده پذیرفته قرار بده و آن گونه که به دوستان و فرمان برداران عطا کرده ای، به من هم عطا کن! همانا من به تو ایمان دارم، و بر تو توکل دارم. به سوی تو باز می گردم و سرانجامم به سوی توست. همه خیر را برای من و خانواده و فرزندانم فراهم آر و هر بدی را از من و فرزندانم و خانواده ام دور بگردان! تو مهرورز و صاحب نعمتی؛ پدیدآورنده آسمان ها و زمینی؛ به هر که خواهی، خیر می دهی و از هر که خواهی، آن را برمی گردانی. پس با رحمتت بر من منت بگذار، ای مهربان ترین مهربانان!

۱- شفع، در لغت به معنای جفت و دوگانه و در اصطلاح، نمازی دو رکعتی است که به عنوان نافله شب خوانده می شود.

الإمام الباقر عليه السلام: جاءَ قَتَبْرُ مَوْلَى عَلِيٍّ عَلَيْهِ السَّلَامُ بِفِطْرِهِ إِلَيْهِ ... فَلَمَّا أَرَادَ أَنْ يَشْرَبَ قَالَ: بِاسْمِ اللَّهِ، اللَّهُمَّ لَكَ صُيْمُنَا وَعَلَى رِزْقِكَ أَفْطَرْنَا، فَتَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ. (١)

عنه عليه السلام: كَانَ عَلِيٌّ صَيِّمًا إِذَا أَفْطَرَ جِثًا عَلَى رُكْبَتَيْهِ، حَتَّى يَوْضَعَ الْخِوَانُ (٢) وَيَقُولُ: اللَّهُمَّ لَكَ صُيْمُنَا وَعَلَى رِزْقِكَ أَفْطَرْنَا، فَتَقَبَّلْهُ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ. (٣)

١- تهذيب الأحكام: ٤ / ٢٠٠ / ٥٧٨ عن عبد الله بن ميمون القدّاح عن الإمام الصادق عليه السلام، مصباح المتهجد: ٦٢٦ / ٧٠٤ من دون اسنادٍ إلى الإمام الباقر عليه السلام وفيه «كان أمير المؤمنين عليه السلام إذا أراد أن يفطر قال...»، بحار الأنوار: ٤٠ / ٣٣٩ / ٢٤.

٢- الخِوَانُ: ما يُؤْكَلُ عَلَيْهِ، مَعْرَبٌ، وَفِيهِ ثَلَاثُ لُغَاتٍ: كَسْرُ الْخَاءِ؛ وَهِيَ الْأَكْثَرُ، وَضَمُّهَا، وَإِخْوَانٌ (المصباح المنير: ١٨٥).

٣- الإقبال: ١ / ٢٤٦، بحار الأنوار: ٩٨ / ١٥ / ٢.

امام باقر علیه السلام:قنبر ، غلام علی علیه السلام ، افطاری را نزد وی آورد ... چون خواست بیاشامد ، فرمود : «به نام خدا . خداوندا! برای تو روزه گرفتیم و با روزیِ تو افطار کردیم . پس ، از ما بپذیر! همانا تو شنوای دانایی» .

امام باقر علیه السلام:علی علیه السلام ، هر گاه افطار می کرد ، دو زانو می نشست تا سفره بگذارند و می فرمود : «خداوندا! برای تو روزه گرفتیم و با روزیِ تو افطار کردیم. پس ، آن را از ما بپذیر! همانا تو شنوای دانایی».

الإقبال: روى محمد بن أبي قزّه في كتاب عمل شهر رمضان تغمده الله بالرضوان بإسناده إلى مولانا موسى بن جعفر عن أبيه عن جدّه عن الحسن بن عليّ عليهم السلام: «إِنَّ لِكُلِّ صَائِمٍ عِنْدَ فُطُورِهِ دَعْوَةً مُسْتَجَابَةً، فَإِذَا كَانَ أَوَّلَ لُقْمِهِ فَقُلْ: بِاسْمِ اللَّهِ، يَا وَاسِعَ الْمَغْفِرَةِ اغْفِرْ لِي». وفي روايه أُخرى: بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، يَا وَاسِعَ الْمَغْفِرَةِ اغْفِرْ لِي. فَإِنَّهُ مَنْ قَالَهَا عِنْدَ إِفْطَارِهِ غُفِرَ لَهُ. (١)

الإمام الصادق عليه السلام: تَقُولُ فِي كُلِّ لَيْلَةٍ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ عِنْدَ الْإِفْطَارِ إِلَى آخِرِهِ: الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَعَانَنَا فَصَّيْمَنَا، وَرَزَقَنَا فَأَفْطَرَنَا، اللَّهُمَّ تَقَبَّلْ مِنَّا وَأَعِنَّا عَلَيْهِ؛ وَسَلِّمْنَا فِيهِ وَتَسَلَّمْهُ مِنَّا فِي يُسْرٍ مِنْكَ وَعَافِيَةٍ، الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي قَضَى عَنَّا يَوْمًا مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ. (٢)

الإمام الكاظم عن آبائه عليهم السلام: إِذَا أَمْسَيْتَ صَائِمًا فَقُلْ عِنْدَ إِفْطَارِكَ: «اللَّهُمَّ لَكَ صِيَمْتُ وَعَلَى رِزْقِكَ أَفْطَرْتُ وَعَلَيْكَ تَوَكَّلْتُ» يُكْتَبُ لَكَ أَجْرٌ مِنْ صَامٍ ذَلِكَ الْيَوْمَ. (٣)

١- الإقبال: ١ / ٢٤٤، بحار الأنوار: ٩٨ / ١٤ / ٢.

٢- الكافي: ٤ / ٩٥ / ٢، تهذيب الأحكام: ٤ / ٢٠٠ / ٥٧٧، كتاب من لا يحضره الفقيه: ٢ / ١٠٦ / ١٨٥١، المقنع: ٣١٩، مصباح المتعبد: ٦٢٥ / ٧٠٣، الإقبال: ١ / ٢٤٦، كلها عن أبي بصير، بحار الأنوار: ٩٦ / ٣١١ / ٥.

٣- الإقبال: ١ / ٢٤٦، بحار الأنوار: ٩٨ / ١٥ / ٢.

الإمام الرضا عليه السلام: مَنْ قَالَ عِنْدَ إِفْطَارِهِ: «اللَّهُمَّ لَكَ صُمْنَا بِتَوْفِيقِكَ وَعَلَى رِزْقِكَ أَفْطَرْنَا بِأَمْرِكَ ، فَتَقَبَّلْهُ مِنَّا وَاعْفِرْ لَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَفُورُ الرَّحِيمُ» غَفَرَ اللَّهُ مَا أَدْخَلَ عَلَى صَوْمِهِ مِنَ النُّقْصَانِ بِذُنُوبِهِ . (١)

زِ الْإِفْطَارُ بِالْتَّمْرِ ، أَوْ الزَّيْبِ ، أَوْ الشَّيْءِ الْحُلُوِّ ، أَوْ اللَّبَنِ ، أَوْ الْمَاءِ الْفَاتِرِ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ : أَفْضَلُ مَا يَبْدَأُ بِهِ الصَّائِمُ بِزَيْبٍ أَوْ شَيْءٍ حُلُوٍّ . (٢)

الإمام الصادق عليه السلام: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ أَوَّلُ مَا يُفْطِرُ عَلَيْهِ فِي زَمَنِ الرُّطْبِ الرُّطْبُ ، وَفِي زَمَنِ التَّمْرِ التَّمْرُ . (٣)

تاريخ بغداد عن جابر بن عبد الله: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ يُعْجِبُهُ أَنْ يُفْطِرَ عَلَى الرُّطْبِ مَا دَامَ الرُّطْبُ ، وَعَلَى التَّمْرِ إِذَا لَمْ يَكُنْ رُطْبًا ، وَيَخْتِمَ بِهِنَّ وَيَجْعَلُهُنَّ وَتْرًا ؛ ثَلَاثًا أَوْ خَمْسًا أَوْ سَبْعًا . (٤)

مسند أبي يعلى عن أنس: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ يُحِبُّ أَنْ يُفْطِرَ عَلَى ثَلَاثِ تَمْرَاتٍ ، أَوْ شَيْءٍ لَمْ تُصِبْهُ النَّارُ . (٥)

رسول الله صلى الله عليه وآله: مَنْ أَفْطَرَ عَلَى تَمْرٍ حَلَالٍ ، زِيدَ فِي صَلَاتِهِ أَرْبَعِمِئَةِ صَلَاةٍ . (٦)

-
- ١- فضائل الأشهر الثلاثة: ٩٦ / ٨١ وص ١٠٦ / ٩٨ كلاهما عن الحسن بن علي بن فضال، بحار الأنوار: ٩٦ / ٣١٢ / ٦ .
  - ٢- الفردوس: ١ / ٣٥٨ / ١٤٤٥ عن سعد بن أبي وقاص؛ طب النبي صلى الله عليه وآله: ٨ وفيه «الزبيب أو التمر أو شيء حلوا» بحار الأنوار: ٦٢ / ٢٩٦ .
  - ٣- الكافي: ٤ / ١٥٣ / ٦ عن ابن القداح وح ٥، المحاسن: ٢ / ٣٤١ / ٢١٧٣ كلاهما عن طلحة بن زيد وح ٢١٧٢ عن ابن القداح عن الإمام الصادق عن آبائه عليهم السلام، دعائم الإسلام: ٢ / ١١١ / ٣٦٣ نحوه، بحار الأنوار: ٩٦ / ٣١٤ / ١٥ .
  - ٤- تاريخ بغداد: ٣ / ٣٥٤ / ١٤٥٦، تاريخ دمشق: ٤ / ٢٤٦، كنز العمال: ٧ / ٨٥ / ١٨٠٨١ .
  - ٥- مسند أبي يعلى: ٣ / ٣٣٧ / ٣٢٩٢، كنز العمال: ٧ / ٨٣ / ١٨٠٧٤ .
  - ٦- الإقبال: ١ / ٢٤٢، بحار الأنوار: ٩٨ / ١٢ / ٢ .

ز افطار با خرما یا کشمش یا شیرینی یا شیر یا آب و لرم

امام رضا علیه السلام: هر کس هنگام افطارش بگوید: «خداوندا! با توفیق تو، برایت روزه گرفتیم و به فرمان تو با روزی ات افطار کردیم. پس، آن را از ما بپذیر و ما را بیامرز! همانا تو آمرزنده مهربانی»، خداوند کاستی هایی را که او با گناهانش بر روزه اش وارد کرده، می آمرزد.

ز افطار با خرما یا کشمش یا شیرینی یا شیر یا آب و لرم پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: برترین چیزی که روزه دار، افطارش را با آن آغاز می کند، کشمش یا چیزی شیرین است.

امام صادق علیه السلام: اولین چیزی که پیامبر خدا روزه اش را با آن افطار می کرد، در زمانِ رُطَب، رطب بود و در زمانِ خرما، خرما. (۱)

تاریخ بغداد به نقل از جابر بن عبد الله: پیامبر خدا خوشش می آمد که روزه اش را تا وقتی رطب بود، با رطب و اگر رطب نبود، با خرما افطار کند، و با همان به پایان برساند، با سه، یا پنج یا هفت دانه.

مسند ابی یعلیٰ به نقل از انس: پیامبر صلی الله علیه و آله خوشش می آمد که با سه دانه خرما افطار کند، یا با چیزی که آتش به آن نرسیده باشد (پخته نباشد).

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: هر کس با خرمای حلال افطار کند، به پاداش نمازش به اندازه چهارصد نماز افزوده می شود.

۱- رُطَب، خرمای رسیده است و تَمَر، خرمای خشک.

الإمام الباقر عليه السلام: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ إِذَا صَامَ فَلَمْ يَجِدِ الْحُلُوءَ أَفْطَرَ عَلَى الْمَاءِ . (١)

رسول الله صلى الله عليه وآله: إِذَا كَانَ أَحَدُكُمْ صَائِمًا فَلْيَفْطِرْ عَلَى التَّمْرِ ، فَإِنْ لَمْ يَجِدِ التَّمَرَ فَعَلَى الْمَاءِ ؛ فَإِنَّ الْمَاءَ طَهُورٌ . (٢)

عنه صلى الله عليه وآله: أَرْبَعٌ مَنْ فَعَلَهُنَّ قَوِيَ عَلَى صِيَامِهِ : أَنْ يَكُونَ أَوَّلَ فِطْرِهِ عَلَى مَاءٍ ، وَلَا يَدَعِ السَّحُورَ ، وَلَا يَدَعِ الْقَائِلَةَ ، وَأَنْ يَشُمَّ شَيْئًا مِنْ طَيْبٍ . (٣)

الإمام الصادق عليه السلام: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ إِذَا أَفْطَرَ بَدَأَ بِحُلُوءٍ يُفْطِرُ عَلَيْهَا ، فَإِنْ لَمْ يَجِدِ فَسُكَّرَهُ أَوْ تَمْرَاتٍ ، فَإِذَا أَعْوَزَ ذَلِكَ كُلَّهُ فَمَاءٍ فَاتِرٍ ، وَكَانَ يَقُولُ : يَنْتَقِي الْمَعْدَةَ وَالْكَبِدَ ، وَيُطَيِّبُ النَّكْهَةَ وَالْفَمَ ، وَيُقَوِّى الْأَضْرَاسَ ، وَيُقَوِّى الْحِدَقَ ، وَيَجْلُو النَّيَاطِرَ ، وَيَغْسِلُ الْمُدْنُوبَ غَسْلًا ، وَيُسَيِّكُنُ الْعُرُوقَ الْهَائِجَةَ وَالْمِرَّةَ الْغَالِيَةَ ، وَيَقْطَعُ الْبَلْغَمَ ، وَيُطْفِئُ الْحَرَارَةَ عَنِ الْمَعْدَةِ ، وَيَذْهَبُ بِالصُّدَاعِ . (٤)

الإمام الباقر عليه السلام: إِنَّ عَلَيْنَا عَلَيْهِ السَّلَامُ كَانَ يَسْتَحِبُّ أَنْ يُفْطِرَ عَلَى اللَّبَنِ . (٥)

عنه عليه السلام: أَفْطِرَ عَلَى الْحُلُوءِ ، فَإِنْ لَمْ تَجِدْهُ فَأَفْطِرْ عَلَى الْمَاءِ ؛ فَإِنَّ الْمَاءَ طَهُورٌ . (٦)

الإمام الصادق عليه السلام: إِنَّ الرَّجُلَ إِذَا صَامَ زَالَتْ عَيْنَاهُ مِنْ مَكَانَيْهِمَا ، فَإِذَا أَفْطَرَ عَلَى الْحُلُوءِ عَادَتَا إِلَى مَكَانَيْهِمَا . (٧)

١- الكافي: ٤ / ١٥٢ / ١ عن السكوني عن الإمام الصادق عليه السلام .

٢- سنن أبي داود: ٢ / ٣٠٥ / ٢٣٥٥ ، سنن الدارمي: ١ / ٤٣٢ / ١٦٥٣ ، مسند ابن حنبل: ٥ / ٤٨٢ / ١٦٢٢٥ وص ٤٨٤ / ١٦٢٣٧ ، صحيح ابن خزيمة: ٣ / ٢٧٩ / ٢٠٦٧ ، السنن الكبرى: ٤ / ٤٠١ / ٨١٢٨ كلها عن سلمان بن عامر ، سنن الترمذي: ٣ / ٦٩٤ / ٧٨ عن أنس نحوه ، كنز العمال: ٨ / ٥٠٩ / ٢٣٨٧٤ .

٣- الفردوس: ١ / ٣٧١ / ١٤٩٦ ، كنز العمال: ٨ / ٥٢٥ / ٢٣٩٧١ نقلًا عن الحاكم في تاريخه وكلاهما عن أنس .

٤- الكافي: ٤ / ١٥٣ / ٤ ، المقنعه: ٣١٧ كلاهما عن عبد الله بن مسكان ، مكارم الأخلاق: ١ / ٦٩ / ٨٦ ، روضه الواعظين: ٣٤١ وكلها نحوه ، بحار الأنوار: ١٦ / ٢٤٢ وج ٩٦ / ٣١٥ / ١٧ .

٥- تهذيب الأحكام: ٤ / ١٩٩ / ٥٧٤ ، الإقبال: ١ / ٢٤٢ ، المحاسن: ٢ / ٢٩٢ / ١٩٥٧ كلها عن غياث بن إبراهيم عن الإمام الصادق عليه السلام وح ١٩٥٨ عن مسعده بن اليسع عن الإمام الصادق عنه عليهما السلام وفيه «يعجبه» بدل «يستحب» ، بحار الأنوار: ٩٨ / ١٢ / ٢ .

٦- المقنعه: ٣١٧ ، بحار الأنوار: ٨٠ / ١٠ / ٧ .

٧- المقنعه: ٣١٧ عن السكوني ، الدعوات: ٧٩ / ١٩٤ ، بحار الأنوار: ٩٦ / ٢٥٥ / ٣٣ وج ٦٢ / ١٥١ / ٢٤ .

امام باقر علیه السلام: پیامبر خدا، هر گاه روزه بود و حلوا (شیرینی) نمی یافت، با آب افطار می کرد.

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: هر گاه یکی از شما روزه بود، با خرما افطار کند و اگر خرما نیافت، با آب؛ چرا که آب، پاک کننده است.

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: چهار چیز است که هر که آنها را انجام دهد، بر روزه داری، نیرو می یابد: آغاز افطارش، با آب باشد؛ سحری خوردن را ترک نکند؛ خواب نیم روز را ترک نکند؛ و بوی خوش ببوید.

۸۴۷. دعائم الإسلام: امام صادق علیه السلام: پیامبر خدا، هر گاه افطار می کرد، با حلوا (شیرینی) آغاز می کرد و اگر نمی یافت، با شکر یا چند خرما و اگر اینها هم نبودند، با آب ولرم افطار می کرد و می فرمود: «معه و کبد را تمیز می کند و بو و دهان را خوش بو می سازد و دندانها را محکم می کند و سیاهی چشم را تقویت می کند و مردمک چشم را پر نور می سازد و گناهان را کاملاً می شوید و هیجان و رگها و صفرای غالب را می نشانند و بلغم را قطع می کند و حرارت معده را آرام می کند و سردرد را می برد». ۸۵۰. رسول الله صلی الله علیه و آله: امام باقر علیه السلام: علی علیه السلام خوش می داشت که با شیر، افطار کند. ۸۴۹. رسول الله صلی الله علیه و آله: امام باقر علیه السلام: با شیرینی افطار کن و اگر نیافتی، با آب افطار کن؛ چرا که آب، پاک کننده است. ۸۴۸. تنبیه الخواطر: امام صادق علیه السلام: وقتی کسی روزه می گیرد، چشم هایش از جای خود جا به جا می شود. چون با شیرینی افطار کند، به جای خودش برمی گردد. (۱).

۱- به نظر می رسد که اشاره به ضعف بینایی در حال روزه باشد که به وسیله افطار با شیرینی، زود ترمیم می شود؛ چون زود هضم می شود و جذب بدن می گردد.

٨٤٧. دعائم الإسلام: عنه عليه السلام: الإِفْطَارُ عَلَى الْمَاءِ يَغْسِلُ الذُّنُوبَ مِنَ الْقَلْبِ . (١) ٨٤٦. امام كاظم عليه السلام: عنه عليه السلام: إِذَا أَفْطَرَ الرَّجُلُ عَلَى الْمَاءِ الْفَاتِرِ نَقَى كَبِدَهُ ، وَغَسَلَ الذُّنُوبَ مِنَ الْقَلْبِ ، وَقَوَّى الْبَصِيرَ وَالْحَدِيقَ . (٢) ٨٤٥. امام باقر عليه السلام: عنه عليه السلام: لَوْ أَنَّ النَّاسَ تَسَحَّرُوا ثُمَّ لَمْ يُفْطِرُوا إِلَّا عَلَى الْمَاءِ ، لَقَدَّرُوا عَلَى أَنْ يَصُومُوا الدَّهْرَ . (٣) ح الدعاء بالمأثور إِذَا أَفْطَرَ ٨٤٣. پیامبر خدا صلى الله عليه و آله :الإمام الصادق عن آبائه عليهم السلام: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آله كَانَ إِذَا أَفْطَرَ قَالَ :

اللَّهُمَّ لَكَ صِيْمَنَا وَعَلَى رِزْقِكَ أَفْطَرْنَا فَتَقَبَّلْهُ مِنَّا ؛ ذَهَبَ الظَّمَأُ ، وَابْتَلَّتِ العُرُوقُ ، وَبَقِيَ الأَجْرُ . (٤) ٨٤٢. پیامبر خدا صلى الله عليه و آله :سنن أبى داود عن ابن عمر :كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آله إِذَا أَفْطَرَ قَالَ : «ذَهَبَ الظَّمَأُ ، وَابْتَلَّتِ العُرُوقُ ، وَوُثِبَتِ الأَجْرُ إِنْ شَاءَ اللَّهُ» . (٥) .

-
- ١- الكافي : ٤ / ١٥٢ / ٣ ، تهذيب الأحكام : ٤ / ١٩٩ / ٥٧٢ ، ثواب الأعمال : ١٠٤ / ١ ، الإقبال : ١ / ٢٤٢ ، الدعوات : ٧٩ / ١٩٥ وفيها «ذنوب القلب» .
- ٢- الكافي : ٤ / ١٥٢ / ٢ .
- ٣- كتاب من لا يحضره الفقيه : ٢ / ١٣٦ / ١٩٦٣ ، تهذيب الأحكام : ٤ / ١٩٩ / ٥٧٣ نحوه ، الهدايه : ١٩٤ ، بحار الأنوار : ٩٦ / ٣١٢ . ٥ .
- ٤- الكافي : ٤ / ٩٥ / ١ ، تهذيب الأحكام : ٤ / ١٩٩ / ٥٧٦ ، المقنعه : ٣١٩ كلها عن السكونى ، كتاب من لا يحضره الفقيه : ٢ / ١٠٦ / ١٨٥٠ ، مصباح المنهجد : ٦٢٥ / ٧٠٢ ، الإقبال : ١ / ٢٤٥ ، دعائم الإسلام : ١ / ٢٨٠ عن الإمام على عليه السلام ، بحار الأنوار : ٩٦ / ٣١٥ / ١٧ .
- ٥- سنن أبى داود : ٢ / ٣٠٦ / ٢٣٥٧ ، عمل اليوم والليله للنسائي : ٢٦٩ / ٢٩٩ ، المستدرک على الصحيحين : ١ / ٥٨٤ / ١٥٣٦ ، السنن الكبرى : ٤ / ٤٠٣ / ٨١٣٣ ، عمل اليوم والليله لابن السنى : ١٦٨ / ٤٧٨ ، كنز العمال : ٧ / ٨١ / ١٨٠٥٥ .

ح خواندن دعاهای وارد شده به هنگام افطار

۸۴۶. الإمام الكاظم عليه السلام: امام صادق عليه السلام: افطار با آب ، آلودگی ها را از دل می شوید. ۸۴۵. الإمام الباقر عليه السلام: امام صادق عليه السلام: هر گاه روزه دار با آب ولرم افطار کند ، کبدش را تمیز می کند ، آلودگی ها را از دلش می شوید و چشم و سیاهی آن را نیرو می بخشد. ۸۴۴. عنه صلى الله عليه و آله : امام صادق عليه السلام: اگر مردم سحری بخورند و تنها با آب افطار کنند ، خواهند توانست همه روزگار را روزه بگیرند. ح خواندن دعاهای وارد شده به هنگام افطار ۸۴۲. عنه صلى الله عليه و آله : امام صادق عليه السلام به نقل از پدران خویش عليهم السلام : هر گاه پیامبر خدا افطار می کرد ، می گفت:

«خدایا! برای تو روزه گرفتیم و بر روزی تو افطار کردیم. پس، آن را از ما بپذیر! تشنگی رفت ، رگ ها تر شدند و اجر ، باقی ماند». ۸۴۱. پیامبر خدا صلى الله عليه و آله : سنن أبی داوود به نقل از ابن عمر : پیامبر خدا ، هر گاه افطار می کرد ، می گفت: «تشنگی رفت ، رگ ها تر شدند و اگر خدا بخواهد ، اجر باقی ماند».

ط الشُّكْرُ إِذَا أَفْطَرَ عِنْدَ قَوْمِ ٨٣٩. پیامبر خدا صلى الله عليه و آله: الإمام الصادق عليه السلام: كَانَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آله إِذَا طَعِمَ عِنْدَ أَهْلِ بَيْتِ قَالٍ لُهُمْ: «طَعِمَ عِنْدَكُمْ الصَّيَّائِمُونَ، وَأَكَلَ عِنْدَكُمْ الْأَبْرَارُ، وَصَلَّتْ عَلَيْكُمْ الْمَلَائِكَةُ الْأَخْيَارُ». (١) ٨٣٨. پیامبر خدا صلى الله عليه و آله: الدعاء للطبراني عن أنس: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آله كَانَ إِذَا أَفْطَرَ عِنْدَ أَهْلِ بَيْتِ قَالٍ لُهُمْ: «أَفْطَرَ عِنْدَكُمْ الصَّيَّائِمُونَ، وَغَشَّيْتِكُمُ الرَّحْمَةَ، وَأَكَلَ طَعَامَكُمْ الْأَبْرَارُ، وَتَنَزَّلَتْ عَلَيْكُمْ الْمَلَائِكَةُ». (٢) ٨٣٧. پیامبر خدا صلى الله عليه و آله: الدعاء للطبراني عن عبد الله بن الزبير: إِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آله كَانَ إِذَا أَفْطَرَ عِنْدَ قَوْمٍ قَالَ: «أَفْطَرَ عِنْدَكُمْ الصَّائِمُونَ، وَصَلَّتْ عَلَيْكُمْ الْمَلَائِكَةُ». (٣) ٨٤١. عنه صلى الله عليه و آله: سنن ابن ماجه عن عبد الله بن الزبير: أَفْطَرَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آله عِنْدَ سَيِّدِ بْنِ مُعَاذٍ فَقَالَ: «أَفْطَرَ عِنْدَكُمْ الصَّائِمُونَ، وَأَكَلَ طَعَامَكُمْ الْأَبْرَارُ، وَصَلَّتْ عَلَيْكُمْ الْمَلَائِكَةُ». (٤).

- ١- الكافي: ٦ / ٢٩٤ / ١٠، تهذيب الأحكام: ٩ / ٩٩ / ٤٣٠ كلاهما عن السكوني، المحاسن: ٢ / ٢٢١ / ١٦٦٤ عن النوفلي بإسناده، بحار الأنوار: ٧٥ / ٤٥٤ / ٢٠.
- ٢- الدعاء للطبراني: ٢٨٧ / ٩٢٢ و ٩٢٣، عمل اليوم والليله للنسائي: ٢٦٧ / ٢٩٦ و ٢٩٧، سنن الدارمي: ١ / ٤٥١ / ١٧٢١، المعجم الأوسط: ١ / ٩٩ / ٣٠١ وج ٦ / ١٩٢ / ١٦٦٢، المصنّف لابن أبي شيبة: ٢ / ٥١١ / ٢ وليس فيها «وغشيتكم الرحمه»، كنز العمال: ٧ / ٨٦ / ١٨٠٨٦.
- ٣- الدعاء للطبراني: ٢٨٨ / ٩٢٧.
- ٤- سنن ابن ماجه: ١ / ٥٥٦ / ١٧٤٧، صحيح ابن حبان: ١٢ / ١٠٧ / ٥٢٩٦، سنن أبي داود: ٣ / ٣٦٧ / ٣٨٥٤، مسند ابن حنبل: ٤ / ٢٧٧ / ١٢٤٠٩، السنن الكبرى: ٧ / ٤٦٨ / ١٤٦٧٣ والثلاثة الأخيره عن أنس؛ المقنعه: ٣١٩، مكارم الأخلاق: ١ / ٦٩ / ٨٣ كلاهما عن الإمام الصادق عليه السلام فيهما «كان عليه السلام إذا أكل عند قوم...»، الجعفریات: ٦٠ عن الإمام الكاظم عن آبائه عليهم السلام فيه «كان رسول الله صلى الله عليه و آله إذا أفطر عند قوم...» وكلها نحوه، بحار الأنوار: ٩٦ / ٣١٥ / ١٧.

ط سپاسگزاری ، هنگام افطار نزد دیگران

ط سپاسگزاری ، هنگام افطار نزد دیگران ۸۳۹. عنه صلی الله علیه و آله : امام صادق علیه السلام: پیامبر خدا ، هر گاه نزد خانواده ای غذا می خورد ، به آنان می گفت: «روزه داران ، نزد شما افطاری بخورند و نیکان ، پیش شما غذا بخورند و فرشتگان نیکو ، بر شما درود بفرستند!». ۸۳۸. عنه صلی الله علیه و آله : الدعاء طبرانی به نقل از انس : پیامبر خدا ، هر گاه پیش خانواده ای افطار می کرد ، به آنان می گفت: «روزه داران ، پیش شما افطار کردند؛ رحمت ، شما را فرا گرفت؛ نیکان ، غذای شما را خوردند؛ و فرشتگان بر شما فرود آمدند!». ۸۳۷. عنه صلی الله علیه و آله : الدعاء طبرانی به نقل از عبد الله بن زبیر : پیامبر صلی الله علیه و آله ، هر گاه پیش گروهی افطار می کرد ، می گفت: «روزه داران ، پیش شما افطار کردند و فرشتگان ، بر شما درود فرستادند!». ۸۳۶. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : سنن ابن ماجه به نقل از عبد الله بن زبیر : پیامبر خدا نزد سعد بن معاذ افطار کرد و گفت: «روزه داران ، نزد شما افطار کردند و نیکان ، غذای شما را خوردند و فرشتگان ، بر شما درود فرستادند!».

الفصل الثانیما یؤکد استجابته من الأعمال ٢ / ١ التَطَوُّعُ بِخَصَلِهِ مِنْ خِصَالِ الْخَيْرِ ٨٣٦. عنه صلى الله عليه و آله : رسول الله صلى الله عليه و آله : مَنْ تَطَوَّعَ بِخَصَلِهِ مِنْ خِصَالِ الْخَيْرِ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ كَانَ كَمَنْ أَدَّى سَبْعِينَ فَرِيضَةً مِنْ فَرَائِضِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ ، وَمَنْ أَدَّى فِيهِ فَرِيضَةً مِنْ فَرَائِضِ اللَّهِ كَانَ كَمَنْ أَدَّى سَبْعِينَ فَرِيضَةً مِنْ فَرَائِضِ اللَّهِ تَعَالَى فِيمَا سِوَاهُ مِنَ الشُّهُورِ . (١) وانظر : ص ١٦٠ (خطابات النبي عند حضور شهر رمضان) .

٢ / ٢ تَفْطِيرُ الصَّائِمِينَ ٨٣٢. رسول الله صلى الله عليه و آله : رسول الله صلى الله عليه و آله : مَنْ فَطَّرَ صَائِمًا كَانَ لَهُ مِثْلُ أَجْرِهِ ، غَيْرَ أَنَّهُ لَا يَنْقُصُ مِنْ أَجْرِ الصَّائِمِ شَيْئًا . (٢) .

١- المقنعه : ٣٤١ .

٢- سنن الترمذی : ٣ / ١٧١ / ٨٠٧ ، سنن ابن ماجه : ١ / ٥٥٥ / ١٧٤٦ ، سنن الدارمی : ١ / ٤٣٢ / ١٦٥٤ ، مسند ابن حنبل : ٦ / ٥٩ / ١٧٠٣٠ و ص ٦٢ / ١٧٤٠١ ، صحيح ابن حبان : ٨ / ٢١٦ / ٣٤٢٩ ، السنن الكبرى : ٤ / ٤٠٤ / ٨١٣٧ ، كلها عن زيد بن خالد الجهني ، كنز العمال : ٨ / ٤٥١ / ٢٣٦١٤ .

فصل دوم: کارهایی که بر استحباب آنها تأکید شده است

۱ / ۲ همه کارهای نیک

۲ / ۲ افطاری دادن به روزه داران

اشاره

فصل دوم: کارهایی که بر استحباب آنها تأکید شده است ۱ / ۲ همه کارهای نیک ۸۳۱. مروج الذهب عن أبي دعامة: پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: کسی که در ماه رمضان، یکی از کارهای نیک را انجام دهد، همچون کسی است که هفتاد واجب از واجبات خدا را انجام داده است و هر کس در این ماه، واجبی از واجبات خدا را انجام دهد، همچون کسی است که هفتاد واجب از واجبات خدای متعال را در ماه های دیگر انجام داده است. ر. ک: ص ۱۶۱ (خطبه های پیامبر، هنگام فرا رسیدن ماه رمضان).

۲ / ۲ افطاری دادن به روزه داران ۸۲۷. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: کسی که روزه داری را افطار دهد، برای او پاداشی مثل اوست، (۱) جز این که چیزی از اجر روزه دار، کم نمی شود.

۱- سید ابن طاووس گوید: «بِإِذْنِ اللَّهِ» که فضیلت طعام دادن، بر اساس رأی عقل هایی که تصدیق کننده پیامبران الهی اند، اندیشمندان است؛ زیرا اقدام یک شخص به اطعام روزه داران، مثل آن است که طاعت ها و عبادت های آنان را مالک شود؛ چون توانایی کسانی که توشه به ایشان می رسد، گویا نیروی بنده اطعام کننده است که در تن اوست. همچنان که نیروی بدنی اش، هر چه با آن غذا فراهم شود، از عبادت او شمرده می شود، هر کاری هم که از نیروی افطاری دادن به روزه دار سر بزند، در پرونده کسی ثبت می شود که روزه دار را اطعام کرده است» (ر. ک: الإقبال: ۱ / ۳۷).

٨٢٦. التوحيد (به نقل از اسحاق بن راهويه) عنه صلى الله عليه و آله : مَنْ فَطَرَ صَائِمًا كَانَ لَهُ مِثْلُ أَجْرِهِ مِنْ غَيْرِ أَنْ يَنْقُصَ مِنْهُ شَيْءٌ ، وَمَا عَمِلَ بِقُوَّةِ ذَلِكَ الطَّعَامِ مِنْ بَرٍّ . (١) ٨٢٥. پیامبر خدا صلى الله عليه و آله : عَنْهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ : فِطْرُكَ لِأَخِيكَ الْمُسْلِمِ وَإِدْخَالُكَ الشُّرُورَ عَلَيْهِ أَعْظَمُ أَجْرًا مِنْ صِيَامِكَ . (٢) ٨٢٨. عنه صلى الله عليه و آله : عَنْهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ لِعَلِيٍّ عَلَيْهِ السَّلَامُ : يَا عَلِيُّ ، ثَلَاثُ فَرَاحَاتٍ لِلْمُؤْمِنِ فِي الدُّنْيَا : لِقَاءُ الْإِخْوَانِ ، وَتَفْطِيرُ الصَّائِمِ ، وَالتَّهَجُّدُ مِنْ آخِرِ اللَّيْلِ . (٣) ٨٢٧. رسول الله صلى الله عليه و آله : عَنْهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ : مَنْ فَطَرَ مُؤْمِنًا فِي شَهْرِ رَمَضَانَ كَانَ لَهُ بِذَلِكَ عِتْقُ رَقَبَةٍ وَمَغْفِرَةٌ لِذُنُوبِهِ فِيمَا مَضَى ، فَإِنْ لَمْ يَقْدِرْ إِلَّا عَلَى مَذَقِهِ لَبِنٍ فَفَطَرَ بِهَا صَائِمًا أَوْ شَرِبَهُ مِنْ مَاءٍ عَذْبٍ وَتَمَرٍ لَا يَقْدِرُ عَلَى أَكْثَرِ مِنْ ذَلِكَ ، أَعْطَاهُ اللَّهُ هَذَا الثَّوَابَ . (٤) ٨٢٦. التوحيد عن إسحاق بن راهويه : شَعْبُ الْإِيمَانِ عَنْ سَلْمَانَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ : «مَنْ فَطَرَ صَائِمًا فِي رَمَضَانَ مِنْ كَسْبٍ حَلَالٍ صَيَلَتْ عَلَيْهِ الْمَلَائِكَةُ لِيَالِي رَمَضَانَ كُلِّهَا ، وَصَافَحَهُ جِبْرَائِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ لِيَلَهُ الْفِطْرَ (٥) ، وَمَنْ صَافَحَهُ جِبْرَائِيلُ تَكَثَّرَ دَمُوعُهُ وَيَرِقُّ قَلْبُهُ» .

فَقَالَ رَجُلٌ : يَا رَسُولَ اللَّهِ ، أَرَأَيْتَ مَنْ لَمْ يَكُنْ ذَاكَ عِنْدَهُ؟ قَالَ : «فَلَقَمَهُ حُبْرًا» .

قَالَ : أَرَأَيْتَ مَنْ لَمْ يَكُنْ ذَاكَ عِنْدَهُ؟ قَالَ : «فَقَبَضَهُ مِنْ طَعَامٍ» .

قَالَ : أَرَأَيْتَ مَنْ لَمْ يَكُنْ ذَاكَ عِنْدَهُ؟ قَالَ : «فَمَذَقَهُ مِنْ لَبِنٍ» .

قَالَ : أَرَأَيْتَ مَنْ لَمْ يَكُنْ ذَاكَ عِنْدَهُ؟ قَالَ : «فَشَرِبَهُ مِنْ مَاءٍ» . (٦) .

١- تهذيب الأحكام : ٤ / ٢٠٢ / ٥٨٢ عن حمّاد بن زيد ، المقنعه : ٣٤٢ كلاهما عن الإمام الصادق عن أبيه عليهما السلام ، مصباح المتهدّج : ٦٢٦ ، روضه الواعظين : ٣٧٤ عن الإمام الصادق عليه السلام .

٢- الجعفریات : ٦٠ عن الإمام الكاظم عن آبائه عليهم السلام ، المقنعه : ٣٤٢ وص ٣٤٣ عن سدير الصيرفي عن الإمام الصادق عن أبيه عليهم السلام ، المحاسن : ٢ / ١٨٢ / ١٥١٩ عن السكوني عن الإمام الصادق عليه السلام ، روضه الواعظين : ٣٧٤ ، بحار الأنوار : ٧ / ١٢٦ / ٩٧ .

٣- كتاب من لا يحضره الفقيه : ٤ / ٣٦٠ / ٥٧٦٢ عن حمّاد بن عمرو وأنس بن محمّد عن أبيه جميعا ، مكارم الأخلاق : ٢ / ٣٢٥ / ٢٦٥٦ كلاهما عن الإمام الصادق عن أبيه عن جدّه عن الإمام عليّ عليهم السلام ، الخصال : ١٢٥ / ١٢١ عن الإمام الصادق عليه السلام ، بحار الأنوار : ٨ / ٢٤٧ / ٩٦ .

٤- المحاسن : ٢ / ١٥٨ / ١٤٣٠ عن أبي أيوب عن الإمام الباقر عليه السلام ، بحار الأنوار : ٤ / ٣١٦ / ٩٦ .

٥- في نسخه : «القدر» بدل «الفطر» (هامش المصدر) .

٦- شعب الإيمان : ٣ / ٤١٩ / ٣٩٥٥ ، فضائل الأوقات للبيهقي : ٥١ / ٩١ ، كنز العمال : ٨ / ٤٥٩ / ٢٣٦٥٨ وانظر المعجم الكبير : ٦ / ٢٦٢ / ٦١٦٢ .

۸۲۵. عنه صلی الله علیه و آله : پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : هر کس روزه داری را افطاری دهد ، مثل پاداش و هر عمل خوبی که روزه دار با نیروی آن غذا انجام می دهد ، بدون آن که از پاداشش چیزی کم شود ، برای افطاری دهنده است. ۸۲۴. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : افطاری دادنت به برادر مسلمانان و خوش حال کردن او ، پاداشی بزرگ تر از روزه داری تو دارند. ۸۲۳. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله (در پاسخ به این پرسش که : ایمان چیست؟) پیامبر خدا صلی الله علیه و آله خطاب به علی علیه السلام : ای علی ! مؤمن در دنیا سه خوش حالی دارد: دیدار برادران ، افطاری دادن به روزه دار ، و تهجد در آخر شب. ۸۲۲. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : هر کس مؤمنی را در ماه رمضان افطاری دهد ، پاداش کارش [پاداشی برابر با پاداش] آزاد کردن بنده و [نیز] آمرزش گناهان گذشته اوست. پس اگر بجز جرعه ای شیر یا جرعه ای آب گوارا و خرما به روزه داری افطاری ندهد و بیش از این هم نتواند ، خداوند همان پاداش را به او می دهد. ۸۲۴. عنه صلی الله علیه و آله : شعب الایمان به نقل از سلمان ، از پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : «هر کس در ماه رمضان ، از درآمد حلال به روزه داری افطاری دهد ، در همه شب های رمضان ، فرشتگان بر او درود می فرستند و شب عید فطر (۱) جبرئیل با او دست می دهد و هر کس که جبرئیل با او دست دهد ، اشکش زیاد و دلش نازک می شود».

مردی گفت : ای پیامبر خدا! اگر کسی آن را نداشت؟ فرمود: «یک لقمه نان» .

گفت : اگر آن را هم نداشت؟ فرمود: «یک مشت غذا».

گفت : اگر آن را هم نداشت؟ فرمود: «جرعه ای شیر».

گفت : اگر آن را هم نداشت؟ فرمود: «یک جرعه آب» ..

۱- در بعضی نسخه ها به جای «شب عید فطر» ، «شب قدر» است.

٨٢٣. رسول الله صلى الله عليه وآله (لَمَّا سُئِلَ : مَا الْإِيمَانُ ؟) الإمام الباقر عليه السلام : لَأَنْ أُفْطِرَ رَجُلًا مُؤْمِنًا فِي بَيْتِي أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ عِتْقِي كَذَا وَكَذَا نَسَمَهُ مِنْ وُلْدِ إِسْمَاعِيلَ . (١) ٨٢٢. عنه صلى الله عليه وآله : عنه عليه السلام : أَيُّمَا مُؤْمِنٍ فَطَّرَ مُؤْمِنًا لَيْلَةً مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ كَتَبَ اللَّهُ لَهُ بِذَلِكَ مِثْلَ أَجْرٍ مَنْ أَعْتَقَ نَسِيمَهُ مُؤْمِنَةً ، وَمَنْ فَطَّرَهُ شَهْرَ رَمَضَانَ كُلَّهُ كَتَبَ اللَّهُ تَعَالَى لَهُ بِذَلِكَ أَجْرَ مَنْ أَعْتَقَ ثَلَاثِينَ نَسِيمَهُ مُؤْمِنَةً ، وَكَانَ لَهُ بِذَلِكَ عِنْدَ اللَّهِ دَعْوَةٌ مُسْتَجَابَةٌ . (٢) ٨٢١. پیامبر خدا صلى الله عليه وآله : الإمام الصادق عليه السلام : مَنْ فَطَّرَ صَائِمًا فَلَهُ مِثْلُ أَجْرِهِ . (٣) ٨٢٠. صحيح البخارى (به نقل از ابو جمره نصر بن عمران ضبعى) عنه عليه السلام : مَنْ فَطَّرَ مُؤْمِنًا وَكَلَّ اللَّهُ بِهِ سَبْعِينَ مَلَكًا يَقْدِسُونَهُ إِلَى مِثْلِ تِلْكَ اللَّيْلَةِ مِنْ قَابِلٍ . (٤) ٨١٩. پیامبر خدا صلى الله عليه وآله : عنه عليه السلام : إِفْطَارُكَ لِأَخِيكَ الْمُؤْمِنِ أَفْضَلُ مِنْ صِيَامِكَ تَطَوُّعًا . (٥) ٨١٨. پیامبر خدا صلى الله عليه وآله : عنه عليه السلام : إِفْطَارُكَ فِي مَنْزِلِ أَخِيكَ الْمُسْلِمِ أَفْضَلُ مِنْ صِيَامِكَ سَبْعِينَ ضِعْفًا أَوْ تِسْعِينَ ضِعْفًا . (٦) .

- ١- .المحاسن : ٢ / ١٥٧ / ١٤٢٦ عن مالك بن أعين الجهني ، بحار الأنوار : ٩٦ / ٣١٦ / ٣ .
- ٢- .المقنعه : ٣٤٢ ، المحاسن : ٢ / ١٥٨ / ١٤٢٩ عن أبي بصير ، ثواب الأعمال : ١٦٤ / ١ عن أبي بصير عن الإمام الصادق عليه السلام وليس فيه «كتب الله له بذلك مثل أجر من أعتق نسمة مؤمنه ومن فطره شهر رمضان كله» ، بحار الأنوار : ٩٦ / ٣١٦ / ١ .
- ٣- .الكافي : ٤ / ٦٨ / ١ ، تهذيب الأحكام : ٤ / ٢٠١ / ٥٧٩ ، كتاب من لا يحضره الفقيه : ٢ / ١٣٤ / ١٩٥٢ ، مصباح المتهجد : ٦٢٦ كلها عن أبي الصباح الكناني ، مكارم الأخلاق : ١ / ٢٩٧ / ٩٣١ .
- ٤- .المقنعه : ٣٤٤ .
- ٥- .الكافي : ٤ / ١٥٠ / ١ عن إسحاق بن عمار .
- ٦- .المقنعه : ٣٤٢ ، المحاسن : ٢ / ١٨٠ / ١٥١٣ عن داود الرقي ، روضه الواعظين : ٣٧٤ .

۸۱۷. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : امام باقر علیه السلام: اگر مرد مؤمنی را در خانه ام افطاری دهم ، برایم محبوب تر از آن است که فلان تعداد بنده از فرزندان اسماعیل را آزاد کنم. ۸۲۱. رسول الله صلی الله علیه و آله : امام باقر علیه السلام: هر مؤمنی که شبی از شب های ماه رمضان ، مؤمنی را افطاری دهد ، خداوند در مقابل ، پاداش کسی را به او می دهد که یک برده مؤمن را آزاد کرده باشد؛ و هر کس در همه ماه رمضان به مؤمنی افطاری دهد ، خداوند در مقابل ، پاداش کسی را برای او می نویسد که سی نفر مؤمن را آزاد کرده است و نیز نزد خداوند ، یک دعای مستجاب دارد. ۸۲۰. صحیح البخاری عن أبي جَمْرَةَ [نصر بن عمران الضبعی] امام صادق علیه السلام: هر کس روزه داری را افطاری دهد ، همانند پاداش او را خواهد داشت. ۸۱۹. عنه صلی الله علیه و آله : امام صادق علیه السلام: هر کس به مؤمنی افطاری دهد ، خداوند هفتاد فرشته را بر او می گمارد که او را تا مثل چنان شبی از سال آینده ، تقدیس کنند. ۸۱۸. عنه صلی الله علیه و آله : امام صادق علیه السلام: افطاری دادنت به برادر مؤمنت ، برتر از روزه گرفتن مستحبی توست. ۸۱۷. عنه صلی الله علیه و آله : امام صادق علیه السلام: افطاری دادنت در خانه برادر مسلمانان ، هفتاد یا نود برابر برتر از روزه داری توست. .

٨١٦. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله :المقنعه: رُوِيَ أَنَّ زُرَّارَةَ دَخَلَ عَلَى أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَهُوَ بِالْحَيْرَةِ قَالَ : فَلَمَّا صَيَّيْتُ الْعَصْرَ قُلْتُ : جُعِلْتُ فِدَاكَ! لِي حَاجَةٌ فَأَذِّنْ لِي أَنْ أَذْهَبَ .

قَالَ : «وَمَا عَجَلْتِكِ؟» قُلْتُ : قَوْمٌ مِنْ مَوَالِيكَ يُفْطِرُونَ عِنْدِي .

فَقَالَ : «يَا زُرَّارَةُ بَادِرِ ! بَادِرِ ! بَادِرِ!» ثَلَاثًا ثُمَّ أَقْبَلَ عَلَيَّ عُقْبَةَ فَقَالَ : «يَا عُقْبَةُ ، مَنْ فَطَّرَ مُؤْمِنًا كَانَ كَفَّارَةً لِتَدْنِيهِ إِلَى قَابِلٍ ، وَمَنْ فَطَّرَ اثْنَيْنِ كَانَ حَقًّا عَلَيَّ اللَّهُ أَنْ يُدْخِلَهُ الْجَنَّةَ» . (١) ٨١٥. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله :الإمام الصادق عليه السلام :دَخَلَ سَدِيرٌ عَلَيَّ أَبِي عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ ، فَقَالَ : «يَا سَدِيرُ ، هَلْ تَدْرِي أَيُّ اللَّيَالِي هَذِهِ؟» .

فَقَالَ : نَعَمْ ، فِدَاكَ أَبِي! هَذِهِ لَيَالِي شَهْرِ رَمَضَانَ ؛ فَمَا ذَاكَ؟

فَقَالَ لَهُ : «أَتَقْدِرُ عَلَيَّ أَنْ تُعْتِقَ فِي كُلِّ لَيْلَةٍ مِنْ هَذِهِ اللَّيَالِي عَشْرَ رَقَبَاتٍ مِنْ وُلْدِ إِسْمَاعِيلَ؟» .

فَقَالَ لَهُ سَدِيرٌ : يَا أَبِي أَنْتَ وَأُمِّي! لَا يَبْلُغُ مَالِي ذَاكَ . فَمَا زَالَ يَنْقُصُ حَتَّى بَلَغَ بِهِ رَقَبَةً وَاحِدَةً ، فِي كُلِّ ذَلِكَ يَقُولُ : لَا أَقْدِرُ عَلَيْهِ .

فَقَالَ لَهُ : «فَمَا تَقْدِرُ أَنْ تُفْطِرَ فِي كُلِّ لَيْلَةٍ رَجُلًا مُسْلِمًا؟» .

فَقَالَ لَهُ : بَلَى وَعَشْرَةٌ .

فَقَالَ لَهُ أَبِي عَلَيْهِ السَّلَامُ : «فَذَاكَ الَّذِي أَرَدْتُ يَا سَدِيرُ ؛ إِنَّ إِنْفِطَارَكَ أَخَاكَ الْمُسْلِمِ يَعْدِلُ رَقَبَةً مِنْ وُلْدِ إِسْمَاعِيلَ عَلَيْهِ السَّلَامُ» . (٢) .

١- .المقنعه : ٣٤٣ .

٢- .الكافي : ٤ / ٦٨ / ٤ ، تهذيب الأحكام : ٤ / ٢٠١ / ٤ / ٥٨١ كلاهما عن مسعده بن صدقه ، كتاب من لا يحضره الفقيه : ٢ / ١٣٤

/ ١٩٥٣ ، المقنعه : ٣٤٣ ، الإقبال : ١ / ٣٨ ، روضه الواعظين : ٣٧٤ .

۸۱۴. امام علی علیه السلام: المقنعه به نقل از زراره که در حیره (۱) خدمت امام صادق علیه السلام رسیده بود: چون نماز عصر را خواندم، گفتم: فدایت شوم! کاری دارم؛ اجازه بفرما بروم.

فرمود: «چه عجله ای داری؟».

گفتم: گروهی از دوستانت نزد من افطار می کنند.

فرمود: «ای زراره! بشتاب، بشتاب، بشتاب» (سه بار). سپس رو به عقبه کرد و فرمود: «ای عقبه! هر کس مؤمنی را افطاری دهد، کفاره گناهش تا سال آینده است و هر کس دو نفر را افطاری دهد، بر خداست که او را به بهشت ببرد». ۸۱۳. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: امام صادق علیه السلام: در ماه رمضان، سدید بر پدرم وارد شد. فرمود: «ای سدید! می دانی این شب ها، چه شب هایی است؟».

گفت: آری؛ پدرم فدایت! این شب ها، شب های ماه رمضان است. مگر چه طور؟

[پدرم] به او فرمود: «آیا می توانی هر شب از این شب ها، ده نفر از فرزندان اسماعیل را آزاد کنی؟».

سدیر به او گفت: پدر و مادرم، فدایت! ثروتم به این اندازه نمی رسد.

[پدرم] پیوسته کم می کرد تا به یک برده رسید؛ ولی سدید در همه این موارد می گفت: نمی توانم.

[پدرم] فرمود: «آیا نمی توانی هر شب، مرد مسلمانی را افطاری دهی؟».

پاسخ داد: چرا. ده نفر را هم می توانم.

پدرم به او فرمود: «ای سدید! همین را می گفتم. افطاری دادنت به برادر مسلمانیت، برابر است با [آزاد کردن] برده ای از فرزندان اسماعیل علیه السلام».

۱- حیره، شهری قدیمی پشت کوفه است که نعمان بن منذر در آن ساکن بود (مجمع البحرین: ۱ / ۴۷۹).

٨١٢. پیامبر خدا صلى الله عليه و آله: الإمام الكاظم عليه السلام: فِطْرُكَ أَخَاكَ الصَّائِمَ أَفْضَلُ مِنْ صِيَامِكَ . (١) ٨١١. پیامبر خدا صلى الله عليه و آله: عنه عليه السلام: فِطْرُكَ لِأَخِيكَ وَإِدْخَالُكَ الشَّرَّورَ عَلَيْهِ أَعْظَمُ مِنْ الصَّيَامِ وَأَعْظَمُ أَجْرًا . (٢) وانظر: ص ١٦٠ (خطابات النبي عند حضور شهر رمضان) .

١- الكافي: ٤ / ٦٨ / ٢ ، تهذيب الأحكام: ٤ / ٢٠١ / ٥٨٠ ، كتاب من لا يحضره الفقيه: ٢ / ١٣٤ / ١٩٥٤ وفيه «تفطيرك» ، المحاسن: ٢ / ١٥٨ / ١٤٣١ كلها عن موسى بن بكر ، مصباح المتهجد: ٦٢٦ عن موسى بن بكر عن الإمام الرضا عليه السلام ، بحار الأنوار: ٥ / ٣١٧ / ٩٦ .

٢- المحاسن: ٢ / ١٨٢ / ١٥٢٠ عن موسى بن بكر ، بحار الأنوار: ٩٧ / ١٢٦ / ٩ .

نکته

۸۱۵. رسول الله صلی الله علیه و آله : امام کاظم علیه السلام: افطاری دادن تو به برادر روزه دارت ، برتر از روزه داریِ توست
 ۸۱۴. الإمام علی علیه السلام: امام کاظم علیه السلام: افطاری دادنت به برادرت و خوش حال کردن او ، از روزه داری ات
 بزرگ تر و پاداشش نیز بزرگ تر است. ر. ک : ص ۱۶۱ (خطبه های پیامبر ، هنگام فرا رسیدن ماه رمضان) .

نکته عالم ربّانی مرحوم آیه الله میرزا جواد آقا ملکی تبریزی گفته است : از مهم ترین کارهای این ماه ، افطاری دادن به روزه داران است. پاداش آن را در خطبه پیامبر صلی الله علیه و آله شنیده ای. مهم تر ، آن است که در این کار ، نیت خالص و مؤدّب شدن به ادب الهی باشد و این که انگیزه آن جز به دست آوردن رضای خدا نباشد ، نه ابراز شرافت دنیا و نه شرافت آخرت ، نه تقلید و نه رسم و عادت. باید بکوشد تا عمل خود را از این هدف ها خالص سازد و آن را با برخی آزمون ها بیازماید و از فریبکاری هوای نفس و شیطان ، خاطر جمع نباشد و هم در اصل افطاری دادن ، هم در تعیین کسانی که به آنان افطاری می دهد (مؤمنان) ، هم در نوع غذا و هم در کیفیت برخورد با میهمانش ، از خداوند مدد بجوید؛ چرا که همه اینها با اهداف مختلف ، کیفیت های متفاوت می یابند. بیدار دلان ، راه های ورود شیطان را در این موارد می شناسند و از آنچه موافق دستور شیطان است ، پرهیز می کنند و پیرو چیزی می شوند که موافق فرمان و رضایت مالک دین و دنیایشان است. در نتیجه به پذیرش الهی نایل می شوند و از پاداش های او بیش از حد آرزوهایشان برخوردار می گردند. همچنین درباره قبول دعوت دیگری برای افطار، در اخلاص نیتش بکوشد؛ چون گاه کسی که با اخلاص ، دعوت مؤمنی را می پذیرد و در مجلس و افطار او حاضر می شود ، بهره ای می برد که با عبادت دراز مدّت ، به آن نمی رسد. از این رو ، همت اولیای خدا بر خالص سازی کارها بوده است ، نه زیاد بودن آنها. و این ، عبرت گرفتن از کار آدم و ابلیس است؛ چرا که عبادت هزاران ساله آن خبیث ، رد شد و یک بار توبه خالصانه آدم ، پذیرفته گشت و مایه برگزیدگی اش شد. (۱)

٢ / ٣ كثرة الإنفاق سنن الترمذى عن أنس: سئل النبي صلى الله عليه وآله: ... أي الصدقة أفضل؟ قال: «صدقة في رمضان». (١)

رسول الله صلى الله عليه وآله: ما من نفة إلا ويسأل العبد عنها، إلا النفة في شهر رمضان صله للعباد، وكان كفارة لذنوبهم، ومن تصدق في شهر رمضان بصدقة مثقال ذره فما فوقها؛ إذا كان أثقل عند الله عز وجل من جبال الأرض ذهباً تصدق بها في غير رمضان. (٢)

صحيح البخارى عن ابن عباس: كان النبي صلى الله عليه وآله أجود الناس بالخير، وكان أجود ما يكون في رمضان حين يلقاه جبريل، وكان جبريل عليه السلام يلقاه كل ليلة في رمضان حتى ينسلخ، يعرض عليه النبي صلى الله عليه وآله القرآن، فإذا لقيه جبريل عليه السلام كان أجود بالخير من الريح المرسلة. (٣)

ثواب الأعمال عن ابن عباس: كان رسول الله صلى الله عليه وآله إذا دخل شهر رمضان أطلق كل أسير، وأعطى كل سائل. (٤)

-
- ١- سنن الترمذى: ٣ / ٥١ / ٦٦٣، السنن الكبرى: ٤ / ٥٠٣ / ٨٥١٧، شعب الإيمان: ٣ / ٣٧٧ / ٣٨١٩، تاريخ بغداد: ١٣ / ٣١٥ / ٧٢٨٦، كنز العمال: ٨ / ٥٥٧ / ٢٤١٤٩ وص ٥٩١ / ٢٤٢٩٢.
  - ٢- بحار الأنوار: ٩٦ / ٣٤٥ / ٩ نقلاً عن القطب الراوندى فى النوادر عن عبد الله بن مسعود.
  - ٣- صحيح البخارى: ٢ / ٦٧٢ / ١٨٠٣ وج ٤ / ١٩١١ / ٤٧١١، صحيح مسلم: ٤ / ١٨٠٣ / ٥٠، سنن النسائى: ٤ / ١٢٥، مسند ابن حنبل: ١ / ٦١٨ / ٢٦١٦، السنن الكبرى: ٤ / ٥٠٣ / ٨٥١٥.
  - ٤- ثواب الأعمال: ٩٧ / ١٣، فضائل الأشهر الثلاثة: ٧٥ / ٥٦، كتاب من لا يحضره الفقيه: ٢ / ٩٩ / ١٨٤٠، الإقبال: ١ / ٣٩، بحار الأنوار: ٩٦ / ٣٦٣ / ٣٢؛ مكارم الأخلاق لابن أبى الدنيا: ٢٥٣ / ٣٨٦، الطبقات الكبرى: ١ / ٣٧٧، شعب الإيمان: ٣ / ٣١١ / ٣٦٢٩، كنز العمال: ٧ / ٨١ / ١٨٠٦٠.

۲ / ۳ بسیار انفاق کردن

۲ / ۳ بسیار انفاق کردن سنن الترمذی به نقل از انس: از پیامبر صلی الله علیه و آله پرسیدند: ... کدام صدقه برتر است؟ فرمود: «صدقه در [ماه] رمضان».

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: هیچ خرج کردنی نیست، مگر آن که بنده از آن سؤال می شود، مگر خرج کردن در ماه رمضان در راه احسان به بندگان و این، کفاره گناهان می شود. هر کس در ماه رمضان به اندازه سنگینی ذره ای یا بالاتر از آن صدقه دهد، نزد خداوند سنگین تر از کوه های زمین از طلاست که در غیر ماه رمضان صدقه دهد.

صحیح البخاری به نقل از ابن عباس: پیامبر صلی الله علیه و آله در بخشش، از همه مردم بخشنده تر بود و بیشترین بخشندگی او، وقتی بود که در ماه رمضان، جبرئیل او را دیدار می کرد و جبرئیل در [ماه] رمضان، هر شب، ایشان را دیدار می کرد تا آن که ماه رمضان سپری شود. و پیامبر صلی الله علیه و آله، قرآن را بر او عرضه می کرد. پس وقتی جبرئیل او را دیدار می کرد، در بخشندگی، بخشنده تر از بادِ وزان [نسبت به باران] بود.

ثواب الأعمال به نقل از ابن عباس: وقتی ماه رمضان می شد، پیامبر خدا صلی الله علیه و آله همه اسیران را آزاد می کرد و به هر نیازمندی، بخشش می نمود.

الإمام الصادق عليه السلام: مَنْ تَصَدَّقَ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ بِصَدَقَةٍ صَرَفَ اللَّهُ عَنْهُ سَبْعِينَ نَوْعًا مِنَ الْبَلَاءِ . (١)

الفقه المنسوب للإمام الرضا عليه السلام: أَحْسِنُوا إِلَى عِيَالِكُمْ وَوَسَّعُوا عَلَيْهِمْ ؛ فَإِنَّهُ قَدْ أَرَوَى عَنِ الْعَالِمِ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّهُ قَالَ : «إِنَّ اللَّهَ لَا يُحَاسِبُ الصَّائِمَ عَلَى مَا أَنْفَقَهُ فِي مَطْعَمٍ وَلَا مَشْرَبٍ ، وَإِنَّهُ لَا إِسْرَافَ فِي ذَلِكَ» . (٢)

الفقه المنسوب للإمام الرضا عليه السلام: أَكْثَرَ فِي هَذَا الشَّهْرِ الْمُبَارَكِ مِنْ قِرَاءَةِ الْقُرْآنِ ، وَالصَّلَاةِ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ ، وَكَثَرَةِ الصَّدَقَةِ ، وَذِكْرِ اللَّهِ فِي آنَاءِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ ، وَبِرِّ الْإِخْوَانِ ، وَإِفْطَارِهِمْ مَعَكَ بِمَا يُمَكِّنُكَ ؛ فَإِنَّ فِي ذَلِكَ ثَوَابًا عَظِيمًا وَأَجْرًا كَبِيرًا . (٣)

وانظر: ص ٢٩٤ (ما ينبغي عند الإفطار / الصدقة) . ص ١٧٢ ، ح ٢٢٤ .

٢ / ٤ كَثْرَةُ تِلَاوَةِ الْقُرْآنِ ٢ / ٤ أَفْضَلُ التَّلَاوَةِ وَالْحَثُّ عَلَيْهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ فِي آدَابِ شَهْرِ رَمَضَانَ: أَكْثَرُوا فِيهِ مِنْ تِلَاوَةِ الْقُرْآنِ . (٤)

عنه صلى الله عليه وآله: مَنْ قَرَأَ آيَةً فِي رَمَضَانَ أَوْ سَبَّحَ كَانَ لَهُ مِنَ الْفَضْلِ عَلَى غَيْرِهِ كَفَضْلِي عَلَى أُمَّتِي ، فَطُوبَى لِمَنْ أَدْرَكَ رَمَضَانَ! ثُمَّ طُوبَى لَهُ! (٥)

١- .ثواب الأعمال : ١٧١ / ١٩ ، بحار الأنوار : ٩٦ / ١٧٩ / ١٨ ، وص ٣١٦ / ٢ .

٢- .الفقه المنسوب للإمام الرضا عليه السلام : ٢٠٦ ، بحار الأنوار : ٩٦ / ٣١٧ / ٧ .

٣- .الفقه المنسوب للإمام الرضا عليه السلام : ٢٠٧ ، بحار الأنوار : ٩٦ / ٣٨١ / ٥ .

٤- .فضائل الأشهر الثلاثة : ٩٥ / ٧٨ عن محمد بن أبي عمير عن غير واحد عن الإمام الصادق عليه السلام .

٥- .بحار الأنوار : ٦ / ٣٤٥ / ٩ نقلًا عن القطب الراوندي في النوادر عن عبد الله بن مسعود .

۲ / ۴ زیاد قرآن خواندن

۲ / ۴ فضیلت تلاوت قرآن و تشویق به آن

امام صادق علیه السلام: هر کس در ماه رمضان صدقه ای بدهد ، خداوند هفتاد نوع بلا را از او بر می گرداند.

الفقه المنسوب للإمام الرضا علیه السلام: به نانخوران خود ، نیکی کنید و بر آنان توسعه دهید ، که من از عالم علیه السلام (۱) روایت می کنم که گفت: «خداوند ، روزه دار را بر آنچه در خوردنی و آشامیدنی خرج کرده ، محاسبه نمی کند و در این مورد ، اسرافی نیست».

الفقه المنسوب للإمام الرضا علیه السلام: در این ماه مبارک ، زیاد قرآن بخوان و بر پیامبر خدا زیاد صلوات بفرست و زیاد صدقه بده و زیاد در لحظات شب و روز ، خدا را یاد کن و به برادران ، نیکی کن و تا می توانی به آنان با خودت افطاری بده ، که در این کار ، پاداشی بزرگ و اجری عظیم است.

ر . ک : ص ۲۹۵ (آنچه هنگام افطار ، سزاوار است / صدقه) . ص ۱۷۳ ، حدیث ۲۲۴ .

۲ / ۴ زیاد قرآن خواندن ۲ / ۴ فضیلت تلاوت قرآن و تشویق به آنپیامبر خدا صلی الله علیه و آله در بیان آداب ماه رمضان: در این ماه ، زیاد قرآن بخوانید.

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: هر کس در ماه رمضان آیه ای بخواند و یا تسبیحی بگوید ، برتری آن بر غیر ماه رمضان ، همچون برتری من بر امت من است. پس خوشا به حال آن که رمضان را دریابد! خوشا به حال او!

۱- لقب امام کاظم علیه السلام است .

الإمام الباقر عليه السلام: لِكُلِّ شَيْءٍ رِبْعٌ ، وَرِبْعُ الْقُرْآنِ شَهْرُ رَمَضَانَ . (١)

الإقبال: إعلم أنه من بلغ فضل الله عليه إلى أن يكون متصرفاً في العبادات المندوبات بأمر يعرفه في سره فيعتمد عليه ، فإنه يكون مقداراً قراءته في شهر رمضان بقدر ذلك البيان ، وأما من كان متصرفاً في القراءة بحسب الأمر الظاهر في الأخبار ، فإنه بحسب ما يتفق له من التفريح والأعذار . فإذا لم يكن له عائق عن استمرار القراءة في شهر الصيام ، فليعمل ما روى عن وهب بن حفص عن أبي عبد الله عليه السلام ، قال : سألته عن الرجل في كم يقرأ القرآن؟ قال : «في ست فصاعداً» . قلت : في شهر رمضان؟ قال : «في ثلاث فصاعداً» . (٢)

الكافي عن علي بن أبي حمزة: دخلت على أبي عبد الله عليه السلام فقال له أبو بصير: جعلت فداك! أقرأ القرآن في شهر رمضان في ليله؟ فقال: «لا» . قال: ففي ليلتين؟ قال: «لا» . قال: ففي ثلاث؟ قال: «ها» وأشار بيده (٣) . ثم قال: «يا أبا محمد ، إن لرمضان حقاً وحرمة لا يشبهه شيء من الشهور ، وكان أصحاب محمد صلى الله عليه وآله يقرأ أحدهم القرآن في شهر أو أقل ؛ إن القرآن لا يقرأ هذرمة ولكن يرتل ترتيلاً ، فإذا مرت بآيه فيها ذكر الجنة فقف عندها وسل الله عز وجل الجنة ، وإذا مرت بآيه فيها ذكر النار فقف عندها وتعوذ بالله من النار» . (٤)

١- الكافي: ٢ / ٦٣٠ / ١٠ ، ثواب الأعمال: ١٢٩ / ١ ، معاني الأخبار: ٢٢٨ / ١ ، الأمالي للصدوق: ١١٥ / ٩٥ كلها عن جابر ، المقنعه: ٣١٢ ، بحار الأنوار: ٩٦ / ٣٨٦ / ١ .

٢- الإقبال: ١ / ٢٣٢ .

٣- «ها» كلمة تنبيه للمخاطب يتب به على ما يساق إليه من الكلام . و«أشار بيده» كأنه أشار إليه أن يسكت (مرآة العقول: ١٢ / ٥٠٥ و ٥٠٤) .

٤- الكافي: ٢ / ٦١٧ / ٢ .

امام باقر علیه السلام: هر چیزی بهاری دارد و بهار قرآن ، ماه رمضان است.

الإقبال: بدان که فضل خداوند ، هر گاه به کسی برسد ، در حدّی که به عبادت های مستحب (به سبب امری که آن را در نهان خویش می شناسد و بر آن اعتماد می کند) اقدام کند ، اندازه قرائتش در ماه رمضان به اندازه همان بیان (۱) است. اما هر کس به حسب دستور موجود در ظاهر احادیث ، اقدام به قرائت کند ، به هر مقدار که فرصت و مقدور باشد ، به همان اندازه خواهد بود. پس اگر مانعی از پیوسته خواندن قرآن در ماه روزه ندارد ، به آنچه از وهب بن حفص از امام صادق علیه السلام روایت شده ، عمل کند. وی گوید: از امام علیه السلام پرسیدم: یک فرد ، قرآن را در چه مدّت بخواند؟ فرمود: «در شش روز و بیشتر». گفتم: در ماه رمضان [، چه]؟ فرمود: «در سه روز و بیشتر».

الکافی به نقل از علی بن حمزه: خدمت امام صادق علیه السلام رسیدم. ابو بصیر به او عرض کرد: فدایت شوم! آیا در ماه رمضان ، قرآن را در یک شب بخوانم؟ فرمود: «نه». گفتم: در دو شب؟ فرمود: «نه». گفتم: در سه شب؟ [امام علیه السلام] با اشاره دست فرمود: «آری». سپس فرمود: «ای ابو محمد! رمضان ، حق و حرمتی دارد که هیچ یک از ماه ها شبیه آن نیست. هر کدام از اصحاب محمد صلی الله علیه و آله قرآن را در یک ماه یا کمتر می خوانند. قرآن نباید تندتند خوانده شود؛ بلکه با ترتیل و آرامش خوانده می شود. هر گاه به آیه ای رسیدی که یاد بهشت در آن است ، درنگ کن و از خدا بهشت بخواه ، و هر گاه به آیه ای رسیدی که یاد آتش در آن است ، بایست و از آتش به درگاه خدا پناه ببر».

۱- مقصود ، قول معصوم است درباره ختم قرآن در ماه رمضان ، که در ادامه مطلب می آید .

الكافي عن علي بن أبي حمزة: سَأَلَ أَبُو بَصِيرٍ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَأَنَا حَاضِرٌ، فَقَالَ لَهُ: جُعِلْتُ فِدَاكَ! أَقْرَأَ الْقُرْآنَ فِي لَيْلِهِ؟ فَقَالَ: «لا»، فَقَالَ: فِي لَيْلَتَيْنِ؟ فَقَالَ: «لا»، حَتَّى بَلَغَ سِتَّ لَيَالٍ، فَأَشَارَ بِيَدِهِ فَقَالَ: «ها». ثُمَّ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «يا أبا مُحَمَّدٍ، إِنَّ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ مِنْ أَصْحَابِ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ كَانَ يَقْرَأُ الْقُرْآنَ فِي شَهْرٍ وَأَقْلَبَ؛ إِنَّ الْقُرْآنَ لَا يُقْرَأُ هَذَا رَمَةً وَلَكِنْ يُرْتَلُ تَرْتِيلاً، إِذَا مَرَّتْ بِآيَةٍ فِيهَا ذِكْرُ النَّارِ وَقَفَتْ عِنْدَهَا وَتَعَوَّذَتْ بِاللَّهِ مِنَ النَّارِ». فَقَالَ أَبُو بَصِيرٍ: أَقْرَأَ الْقُرْآنَ فِي رَمَضَانَ فِي لَيْلِهِ؟ فَقَالَ: «لا»، فَقَالَ: فِي لَيْلَتَيْنِ؟ فَقَالَ: «لا»، فَقَالَ: فِي ثَلَاثٍ؟ فَقَالَ: «ها وَأَوْمَأَ بِيَدِهِ. نَعَمْ، شَهْرُ رَمَضَانَ لَا يُشْبِهُهُ شَيْءٌ مِنَ الشُّهُورِ، لَهُ حَقٌّ وَحُرْمَةٌ، أَكْثَرُ مِنَ الصَّلَاةِ مَا اسْتَطَعْتَ». (١)

الإقبال عن علي بن المغيرة عن أبي الحسن عليه السلام (٢)، قال: قُلْتُ لَهُ: إِنَّ أَبِي سَأَلَ جَدَّكَ عَلَيْهِ السَّلَامُ حَتَمَ الْقُرْآنَ فِي كَهْلٍ لَيْلِهِ، فَقَالَ لَهُ: «فِي شَهْرِ رَمَضَانَ، قَالَ: إِفْعَلْ فِيهِ مَا اسْتَطَعْتَ». فَكَانَ أَبِي يَخْتِمُهُ أَرْبَعِينَ حَتْمَةً فِي شَهْرِ رَمَضَانَ، ثُمَّ حَتَمْتُهُ بَعْدَ أَبِي فَرُبَّمَا زِدْتُ وَرُبَّمَا نَقَصْتُ، وَإِنَّمَا يَكُونُ ذَلِكَ عَلَى قَدْرِ فِرَاعِي وَشُعْلَى وَنَشَاطِي وَكَسِيَلِي، فَإِذَا كَانَ يَوْمَ الْفِطْرِ جَعَلْتُ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ حَتْمَةً وَلِفَاطِمَةَ عَلَيْهَا السَّلَامَ حَتْمَةً وَلِلْأَيْمَنَةِ عَلَيْهِمُ السَّلَامَ حَتْمَةً حَتَّى انْتَهَيْتُ إِلَيْكَ (٣) فَصَبَّرْتُ لَكَ وَاحِدَةً مُنْذُ صَبَّرْتُ فِي هَذِهِ الْحَالِ، فَأَيُّ شَيْءٍ لِي بِذَلِكَ؟ قَالَ: «لَكَ بِذَلِكَ أَنْ تَكُونَ مَعَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ». قُلْتُ: اللَّهُ أَكْبَرُ! فَلِي بِذَلِكَ؟ قَالَ: «نَعَمْ» ثَلَاثَ مَرَّاتٍ. (٤)

١- الكافي: ٥ / ٦١٨ / ٢.

٢- الظاهر أنه الإمام الكاظم عليه السلام، وعلي بن المغيرة المذكور هو من أصحاب الصادق عليه السلام.

٣- في المصدر: «إليه» بدل «إليك»، والصحيح ما أثبتناه كما في المصادر الأخرى.

٤- الإقبال: ١ / ٢٣١، الكافي: ٤ / ٦١٨ / ٢، المقنعة: ٣١٢ كلاهما نحوه، روضه الواعظين: ٣٧٣، بحار الأنوار: ٩٨ / ٥ / ٢.

الکافی به نقل از علی بن ابی حمزه: ابو بصیر از امام صادق علیه السلام سؤال کرد و من نیز حضور داشتم. او به ایشان گفت: فدایت شوم! آیا قرآن را در یک شب بخوانم؟ فرمود: «نه». گفت: در دو شب [، چه]؟ فرمود: «نه». تا این که به شش شب رسید. [امام علیه السلام] همراه با اشاره دست فرمود: «آری». امام صادق علیه السلام سپس فرمود: «ای ابو محمّد! همانا پیشینان شما از اصحاب محمّد صلی الله علیه و آله، قرآن را در یک ماه و کمتر، می خواندند. قرآن نباید تندتند خوانده شود؛ بلکه با ترتیل و آرامش خوانده می شود. هر گاه به آیه ای رسیدی که یاد آتش در آن است، می ایستی و از آتش به درگاه خدا پناه میبری». ابو بصیر گفت: آیا در [ماه] رمضان، قرآن را در یک شب بخوانم؟ فرمود: «نه». گفت: در دو شب؟ فرمود: «نه». گفت: در سه شب؟ امام علیه السلام همراه با اشاره دست فرمود: «آری. هیچ یک از ماه ها مثل ماه رمضان نیست و آن، حق و حرمتی دارد. تا می توانی، نماز بخوان».

الإقبال به نقل از علی بن مغیره: به ابو الحسن علیه السلام (۱) گفتم: پدرم از جدّ تو درباره ختم قرآن در هر شب پرسید و وی به او فرمود: «در ماه رمضان، هر چه می توانی، بکن». از این رو پدرم در ماه رمضان، چهل قرآن ختم می کرد. من نیز پس از پدرم، قرآن ختم می کنم؛ گاهی بیشتر و گاهی کمتر. این، به خاطر فراغت یا گرفتاری، نشاط و یا بی حالی من است. پس چون عید فطر می شود، یک ختم برای پیامبر خدا، یک ختم برای فاطمه علیها السلام و یک ختم هم برای امامان علیهم السلام قرار می دهم تا به شما برسم و یک ختم هم برای شما قرار می دهم، از وقتی که در این حال قرار گرفته ام. من در مقابل این، چه پاداشی دارم؟ فرمود: «پاداش تو برای این کار، آن است که در قیامت با آنان باشی». گفتم: الله اکبر! من چنین پاداشی دارم؟ سه بار فرمود: «آری».

۱- ظاهراً مقصود، امام کاظم علیه السلام است؛ چون علی بن مغیره که در روایت، از او یاد شده از اصحاب امام صادق علیه السلام است [و می توانسته از امام هفتم روایت کند].

٢ / ٤ الدعاء عند تلاوة القرآن الإقبال: عن علي بن ميمون الصائغ أبي الأكراد عن أبي عبد الله عليه السلام أنه كان من دعائه إذا أخذ مصحف القرآن والجامع قبل أن يقرأ القرآن وقبل أن ينشئه، يقول حين يأخذه بيمينه: باسم الله، اللهم إني أشهد أن هذا كتابك المنزل من عندك على رسولك محمد بن عبد الله صلى الله عليه وآله، وكتابك الناطق على لسان رسولك، وفيه حكمك وشرائع دينك، أنزلته على نبيك، وجعلته عهداً منك إلى خلقك، وحبلاً متصلاً فيما بينك وبين عبادك. اللهم إني نشرت عهدك وكتابك، اللهم فاجعل نظري فيه عبادة، وقراءتي تفكيراً، وفكري اعتباراً، واجعلني ممن اتعظ ببيان مواظك فيه، واجتنب معاصيك، ولا تطع عند قراءتي كتابك على قلبي ولا على سمعي، ولا تجعل على بصري غشاوة، ولا تجعل قراءتي قراءة لا تدبر فيها، بل اجعلني أتدبر آياته وأحكامه، آخذاً بشرائع دينك، ولا تجعل نظري فيه غفلة، ولا قراءتي هذرمة، إنك أنت الرؤوف الرحيم. (١)

١- الإقبال: ١ / ٢٣١، الاختصاص: ١٤١، مكارم الأخلاق: ٢ / ١٤٠ / ٢٣٥٠ كلاهما نحوه، بحار الأنوار: ٩٨ / ٥ / ٢ وج ٩٢ /

۲ / ۲۴ دعای تلاوت قرآن

۲ / ۲۴ دعای تلاوت قرآن لاقبال به نقل از علی بن میمون زرگر (ابو الأکراد): امام صادق علیه السلام ، هر گاه قرآن را برای خواندن به دست می گرفت ، پیش از آن که آن را بگشاید ، وقتی آن را در دست راست خود می گرفت ، می گفت: «به نام خدا. خداوندا! گواهی می دهم این ، کتاب توست که از سوی تو بر فرستاده ات محمد بن عبد الله که درود خدا بر او و خاندانش باد نازل شده است ، و کتاب گویای توست بر زبان فرستاده ات و در آن است حکم و قوانین دین تو که آن را بر پیامبرت فرو فرستادی و آن را پیمانی از سوی خود با آفریدگانت و ریسمانی پیوسته میان خود و بندگانت قرار دادی. خدایا! پیمان و کتاب تو را گشوده ام. خداوندا! نگاهم را به آن ، عبادت قرار بده و خواندنم را تفکر ، و اندیشیدنم را پندگیری! مرا از آنانی قرار بده که از بیان پندهای تو در آن ، پند می گیرند و از نافرمانی تو می پرهیزند! و آن گاه که کتاب تو را می خوانم ، بر دل و گوشم مهر زن و بر چشمم پرده نیفکن و خواندنم را خواندنی بی تدبیر قرار مده؛ بلکه چنانم ساز که در آیه ها و احکامش تدبیر کنم و قوانین دین تو را عمل نمایم! و نگاهم را در آن ، غفلت و قرائتم را شتاب زده (در هم آمیخته) قرار مده! همانا تو دلسوز و مهربانی.»

الإقبال: عَنْ عَلِيِّ بْنِ مَيْمُونِ الصَّائِغِ أَبِي الْأَكْرَادِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ ... يَقُولُ عِنْدَ الْفَرَاغِ مِنْ قِرَاءَةِ بَعْضِ الْقُرْآنِ الْعَظِيمِ :
 اللَّهُمَّ إِنِّي قَرَأْتُ مَا قَضَيْتَ لِي مِنْ كِتَابِكَ الَّذِي أَنْزَلْتَهُ عَلَيَّ نَبِيِّكَ مُحَمَّدٍ صَلَّى لِمَوَاتِكَ عَلَيْهِ وَرَحْمَتِكَ ، فَلَمَكَ الْحَمْدُ رَبَّنَا وَلَكَ
 الشُّكْرُ وَالْمِنَّةُ عَلَيَّ مَا قَدَّرْتَ وَوَفَّقْتَ . اللَّهُمَّ اجْعَلْنِي مِمَّنْ يُحِلُّ حَلَالَكَ ، وَيُحَرِّمُ حَرَامَكَ ، وَيَجْتَنِبُ مَعَاصِيكَ ، وَيُؤْمِنُ بِمُحْكَمِهِ
 وَمُتَشَابِهِهِ ، وَنَاسِيخِهِ وَمَنْسُوخِهِ ، وَاجْعَلْهُ لِي شِفَاءً وَرَحْمَةً ، وَحِرْزاً وَذُخْرًا . اللَّهُمَّ اجْعَلْهُ لِي أُنْسًا فِي قَبْرِي ، وَأُنْسًا فِي حَشْرِي ، وَأُنْسًا
 فِي نَشْرِي ، وَاجْعَلْ لِي بَرَكَهً بِكُلِّ آيَةٍ قَرَأْتُهَا ، وَارْفَعْ لِي بِكُلِّ حَرْفٍ دَرَسْتُهُ دَرَجَةً فِي أَعْلَى عِلِّيِّينَ ، آمِينَ يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ . اللَّهُمَّ
 صَلِّ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ نَبِيِّكَ وَصَلِّ فِيكَ وَنَجِّيكَ وَدَلِيلَكَ ، وَالدَّاعِيَ إِلَى سَبِيلِكَ ، وَعَلَى أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ وَلِيِّكَ وَخَلِيفَتِكَ مِنْ بَعْدِ
 رَسُولِكَ ، وَعَلَى أَوْصِيَاءِهِمَا الْمُسْتَحْفَظِينَ دِينَكَ ، الْمُسْتَوْدَعِينَ حَقِّكَ ، وَالْمُسْتَرَعِينَ خَلْقَكَ ، وَعَلَيْهِمْ أَجْمَعِينَ السَّلَامُ وَرَحْمَةُ
 اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ . (١)

وانظر: الكافي: ج ٢، ص ٥٧٣، ح ١ .

١- الإقبال: ١ / ٢٣٣، الاختصاص: ١٤١ نحوه، مكارم الأخلاق: ٢ / ١٤١ / ٢٣٥١ مختصراً، بحار الأنوار: ٩٨ / ٧ / ٢ وج ٩٢ /

الإقبال به نقل از علی بن میمون زرگر: امام صادق علیه السلام، هر گاه از قرائت بخشی از قرآن کریم فارغ می شد، می گفت: «خداوندا! آنچه را از کتابت بر من مقدر فرمودی، خواندم؛ کتابی که بر پیامبرت محمد که درود و رحمت تو بر او باد نازل کردی. پروردگارا! تو را حمد و سپاس و منت که ما را توان و توفیق بخشیدی. خداوندا! مرا از آنانی قرار بده که حلال تو را حلال می شمارند و حرام تو را حرام می دانند و از نافرمانی هایت پرهیز می کنند و به محکم و متشابه و ناسخ و منسوخ آن، ایمان دارند، و قرآن را برایم شفا و رحمت و پناهگاه و ذخیره قرار بده! خداوندا! آن را همدم من در گورم و مونس من در حشر و نشرم در قیامت قرار بده! با هر آیه ای که خواندم، برایم برکتی قرار بده و با هر حرفی که مرور کردم، مرا در بالاترین درجات بهشت، درجه ای بالا- ببر! آمین، ای پروردگار جهانیان! خداوندا! بر پیامبر و برگزیده و هم سخن و راهنماییت و دعوتگر به راهت، محمد، درود فرست و نیز بر علی، امیر مؤمنان، ولی تو و جانشین تو پس از فرستاده ات، و بر جانشینان آنان که عهده دار حفظ دین تو و به ودیعت گیرندگان حق تو و عهده داران کار بندگانت هستند! سلام و رحمت و برکات الهی بر همه آنان باد!».

ر. ک: الکافی: ۲ / ۵۷۳ / ۱ .

٢ / ٣٤ الدعاء عند ختم القرآن بمصباح المتهجد: كَانَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ إِذَا خَتَمَ الْقُرْآنَ قَالَ: اللَّهُمَّ اشْرَحْ بِالْقُرْآنِ صَدْرِي ، وَاسْتَعْمِلْ بِالْقُرْآنِ بَدَنِي ، وَنُورْ بِالْقُرْآنِ بَصِيرِي ، وَأَطْلِقْ بِالْقُرْآنِ لِسَانِي ، وَأَعِنِّي عَلَيْهِ مَا أَبْقَيْتَنِي ؛ فَإِنَّهُ لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِكَ .
(١)

الإمام علي عليه السلام: حبيبي رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم أمرني أن أدعوا بهن عند ختم القرآن: اللهم إني أسألك إخبارات المحبتين، وإخلاص الموقنين، ومرافقة الأبرار، واستحقاق حقائق الإيمان، والغنيمه من كل بر، والسلامه من كل إثم، ووجوب رحمتك، وعزائم مغفرتك، والفوز بالجنه، والنجاه من النار. (٢)

الإمام زين العابدين عليه السلام كان مما يدعو به عند ختم القرآن: اللهم إنك أعنتني على ختم كتابك الذي أنزلته نوراً (٣)، وجعلته مهيمناً على كل كتاب أنزلته، وفضلته على كل حديث قصصته، وفرقانا فرقت به بين حلالك وحرامك، وقرآناً أعربت به عن شرائع أحكامك، وكتاباً فضلته لعبادك تفصيلاً، ووحياً أنزلته على نبيك محمد صلواتك عليه وآله تنزيلاً، وجعلته نوراً نهتدي من ظلم الضلالة والجهاله باتباعه، وشفاء لمن أنصت (٤) بفهم التصديق إلى استماعه، وميزان قسط لا يحيف عن الحق لسانه، ونور هدى لا يطفأ عن الشاهدين برهانه، وعلم نجاه لا يضل من أم قصد سبته، ولا تنال أيدي الهلكات من تعلق بعروه عصمته. اللهم فإذ أصدتنا المعونه على تلاوته، وسهلت جواسي ألسنتنا بحسن عبارته، فاجعلنا ممن يراه حق رعايته، ويدين لك باعتقاد التسليم لمحكم آياته، ويفزع إلى الإقرار بمتشابهه وموضحات بيناته (٥). اللهم إنك أنزلته على نبيك محمد صلى الله عليه وآله مجملاً (٦)، وأهتمته علم عجائبه مكملاً (٧)، وورثنا علمه مفسراً، وفضلتنا على من جهل علمه، وقويتنا عليه لترفعنا فوق من لم يطق حملة. اللهم فكما جعلت قلوبنا له حملة، وعرفتنا برحمتك شرفه وفضله، فصل على محمد الخيط به، وعلى آله الخزان له، واجعلنا ممن يعترف بأنه من عندك حتى لا يعارضنا الشك في تصديقه، ولا يختلجنا الزبغ عن قصد طريقه. اللهم صل على محمد وآله، واجعلنا ممن يعتصم بحبله، ويأوى من المتشابهات إلى حزر معقله ويسكن في ظل جناحه، ويهتدي بضوء صباحه (٨)، ويقتنى بتلج إسفاره، ويستصيح بمصباحه، ولا يلتمس الهدى في غيره. اللهم وكما نصبت به محمداً علماً للدلالة عليك، وأنهجت بآله سبيل الرضا (٩) إليك، فصل على محمد وآله، واجعل القرآن وسيله لنا إلى أشرف منازل الكرامه، وسيله نخرج فيه إلى محل السلامه، وسبباً نجزي به النجاه في عرصه القيامة، وذريعه نقدم بها على نعيم دار المقامه. اللهم صل على محمد وآله، واحطط بالقرآن عنا ثقل الأوزار، وهب لنا حسن شمائل الأبرار، واقف بنا آثار الذين قاموا لك به آناء الليل وأطراف النهار، حتى تطهرنا من كل دنس بتطهيره، وتفقو بنا آثار الذين استضاؤوا بنوره، ولم يلههم الأمل عن العمل فيقطعهم بخدع غروره. اللهم صل على محمد وآله، واجعل القرآن لنا في ظلم الليالي مؤنساً، ومن نزغات الشيطان وخطرات الوسواس حارساً، ولأقدامنا عن نقلها إلى المعاصي حاسباً، ولألسنتنا عن الخوض في الباطل من غير ما آفه مخرساً، ولجوارحنا عن اقرار الآثام زاجراً، ولما طوت الغفلة عنا من تصفح الاعتبار ناشراً (١٠)، حتى توصل إلى قلوبنا فهم عجائبه، وزاجر أمثاله التي ضعفت الجبال الرواسي على صلابتها عن احتماله. اللهم صل على محمد وآله، وأدم بالقرآن صلاح ظاهرنا، واحجب به خطرات الوسواس عن صبحه ضمائرنا، واغسل به دزن قلوبنا وعلائق أوزارنا، واجمع به منتشر أمورنا، وارو به في موقف العرض (١١) عليك ظمناً هواجرنا، واكسبنا به حلال الأمان يوم الفزع الأكبر في نشورنا. اللهم صل على محمد وآله، واجبر بالقرآن خلطنا من عدم الإملاق، وسق إلينا به رغد العيش وخصب (١٢) سعه الأرزاق، وجنبنا به الضرائب اليمدمومه

وَمِ دَانِي الْأَخْلَاقِ ، وَاعَصَمْنَا بِهِ مِنْ هُوِهِ (١٣) الْكُفْرِ وَدَوَاعِي النَّفَاقِ ، حَتَّى يَكُونَ لَنَا فِي الْقِيَامَةِ إِلَى رِضْوَانِكَ وَجِنَانِكَ قَائِدًا ، وَلَنَا فِي الدُّنْيَا عَنْ سَخِطِكَ وَتَعَدَّى حُدُودِكَ ذَائِدًا وَلِمَا عِنْدَكَ بِتَحْلِيلِ حَلَالِهِ وَتَحْرِيمِ حَرَامِهِ شَاهِدًا . اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ وَهَوِّنْ بِالْقُرْآنِ عِنْدَ الْمَوْتِ عَلَى أَنْفُسِنَا كَرَبِّ السِّيَاقِ وَجَهْدِ الْأَنْبِيِّ وَتَرَادُفِ الْحَشَارِحِ إِذَا بَلَغَتِ النَّفُوسُ التَّرَاقِي وَقِيلَ : مَنْ رَاقِ (١٤) وَتَجَلَّى مَلَكُ الْمَوْتِ لِقَبْضَتِهَا مِنْ حُجْبِ الْغُيُوبِ ، وَرَمَاهَا عَنْ قَوْسِ الْمَنَايَا بِأَسْهُمِ وَحْشَةِ الْفِرَاقِ ، وَدَافَ لَهَا مِنْ دُعَافِ (١٥) الْمَوْتِ كَأَسَا مَسْمُومَةِ الْمِذَاقِ ، وَدَنَا مِنَّا إِلَى الْآخِرَةِ رَحِيلٌ وَانْطِلَاقٌ ، وَصَارَتِ الْأَعْمَالُ قَلَائِدًا فِي الْأَعْنَاقِ ، وَكَانَتِ الْقُبُورُ هِيَ الْمِيَاوِي إِلَى مِيقَاتِ يَوْمِ التَّلَاقِ . اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ ، وَبَارِكْ لَنَا فِي حُلُولِ دَارِ الْبَلَى وَطُولِ الْمُقَامَةِ بَيْنَ أَطْبَاقِ الثَّرَى ، وَاجْعَلِ الْقُبُورَ بَعْدَ فِرَاقِ الدُّنْيَا خَيْرَ مَنَازِلِنَا ، وَافْسَحْ لَنَا بِرَحْمَتِكَ فِي ضَيْقِ مَلَاحِدِنَا ، وَلَا تَفْضَحْنَا فِي حَاضِرِي الْقِيَامَةِ بِمُوبِقَاتِ آثَامِنَا ، وَارْحَمْ بِالْقُرْآنِ فِي مَوْقِفِ الْعَرَضِ عَلَيْكَ ذُلَّ مُقَامِنَا ، وَتَبَّتْ بِهِ عِنْدَ اضْطِرَابِ جِسْرِ جَهَنَّمَ يَوْمَ الْمَجَازِ عَلَيْهَا زَلَلُ أَقْدَامِنَا ، وَنُورٌ بِهِ قَبْلَ الْبَعْثِ سُدُفُ قُبُورِنَا ، وَنَجْنَا بِهِ مِنْ كُلِّ كَرْبٍ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ، وَشَدَائِدِ أَهْوَالِ يَوْمِ الطَّامَةِ ، وَبَيِّضُ وَجُوهِنَا يَوْمَ تَسْوُدُ وَجُوهُ الظَّلَمَةِ فِي يَوْمِ الْحَسْرَةِ وَالنَّدَامَةِ ، وَاجْعَلْ لَنَا فِي صُدُورِ الْمُؤْمِنِينَ وَدَأً ، وَلَا تَجْعَلِ الْحَيَاةَ عَلَيْنَا نَكَدًا . اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ عَبْدِكَ وَرَسُولِكَ كَمَا بَلَغَ رِسَالَتِكَ ، وَصَيِّحَ بِأَمْرِكَ ، وَنَصِيحَ لِعِبَادِكَ . اللَّهُمَّ اجْعَلْ نَبِيَّنَا صَيِّمًا لِمَوَاتِكَ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَقْرَبَ النَّبِيِّينَ مِنْكَ مَجْلِسًا ، وَأَمَكْنَهُمْ مِنْكَ شَفَاعَةً ، وَأَجْلَهُمْ عِنْدَكَ قَدْرًا وَأَوْجَهُهُمْ عِنْدَكَ جَاهًا . اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ ، وَشَرَفِ بُنْيَانِهِ ، وَعَظْمِ بُرْهَانِهِ ، وَثَقَلِ مِيزَانِهِ ، وَتَقَبَّلْ شَفَاعَتَهُ ، وَقَرَّبْ وَسِيلَتَهُ ، وَبَيِّضْ وَجْهَهُ وَأَيْتَمَّ نُورَهُ ، وَارْفَعْ دَرَجَتَهُ ، وَأَحِينَا عَلَى سُنَّتِهِ ، وَتَوَفَّنَا عَلَى مِلَّتِهِ ، وَخُذْ بِنَا مِنْهَاجَهُ ، وَاسْلُكْ بِنَا سَبِيلَهُ ، وَاجْعَلْنَا مِنْ أَهْلِ طَاعَتِهِ ، وَاحْشُرْنَا فِي زَمْرَتِهِ ، وَأُورِدْنَا حَوْضَهُ ، وَاسْقِنَا بِكَأْسِهِ . وَصَلِّ اللَّهُمَّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ صِيْلَةً تُبَلِّغُهُ بِهَا أَفْضَلَ مَا يَأْمُلُ مِنْ خَيْرِكَ وَفَضْلِكَ وَكَرَامَتِكَ ، إِنَّكَ ذُو رَحْمَةٍ وَاسِعَةٍ وَفَضْلٍ كَرِيمٍ . اللَّهُمَّ اجْزِهِ بِمَا بَلَغَ مِنْ رِسَالَتِكَ ، وَأَدِّ مِنْ آيَاتِكَ ، وَنَصِيحَ لِعِبَادِكَ ، وَجَاهِدْ فِي سَبِيلِكَ ، أَفْضَلَ مَا جَزَيْتَ أَحَدًا مِنْ مَلَائِكَتِكَ الْمُقَرَّبِينَ ، وَأَنْبِيَائِكَ الْمُرْسَلِينَ الْمُصْطَفَيْنَ ، وَالسَّلَامُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ الطَّيِّبِينَ الطَّاهِرِينَ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ . (١٦)

- ١- مصباح المتهجد : ٣٢٣ / ٤٣١ ، بحار الأنوار : ٩٢ / ٢٠٩ / ٦ .
- ٢- مكارم الأخلاق : ٢ / ١٣٩ / ٢٣٤٩ ، بحار الأنوار : ٩٢ / ٢٠٦ / ١ ، المناقب للخوارزمي : ٨٦ / ٧٦ ، كنز العمال : ٢ / ٣٥١ / ٤٢٢١ نقلاً عن ابن النجار وكلاهما عن زر بن حبیش .
- ٣- في مصباح المتهجد : «نوراً وهدي» .
- ٤- في الإقبال : «أنعمت» .
- ٥- في مصباح المتهجد : «ومحکم تبيانہ» .
- ٦- في مصباح المتهجد : «متفرقاً» .
- ٧- في مصباح المتهجد : «مجملاً» .
- ٨- في مصباح المتهجد : «مصباحه» .
- ٩- في الإقبال : «الوصول» .
- ١٠- في الإقبال : «ناشداً» .

- ١١- فى الإقبال : «الأرض».
- ١٢- فى الإقبال : «وخضب» .
- ١٣- فى مصباح المتهجد : «هبوه» .
- ١٤- إشاره إلى الآيتين ٢٦ و ٢٧ من سوره القيامه .
- ١٥- فى الإقبال : «ضعاف» ، وفى مصباح المتهجد : «من ذعاف مراره الموت». والدُّعاف : السَّم . وموتٌ ذُعافٌ : أى سريع يعجّل القتل (الصحاح : ٤ / ١٣٦١).
- ١٦- الصحيفه السجاديه : ١٥٧ الدعاء ٤٢ ، مصباح المتهجد : ٥١٩/٦٠٣ ، الإقبال : ١/٤٥٠ عن محمّد بن عبد الله بن المطلب الشيبانى بإسناده ؛ ينايع الموده : ٣ / ٤١٧ مختصراً .

۲ / ۳۴ دعای ختم قرآن

۲ / ۳۴ دعای ختم قرآن مصباح المتهجد: هر گاه امیر مؤمنان علیه السلام قرآن را ختم می کرد، می گفت: «خداوندا! سینه ام را با قرآن گشایش بده و بدنم را با قرآن به کار گیر و چشمم را با قرآن فروغ بخش و زبانم را با قرآن گویا ساز و تا زنده ام، مرا در این کار، یاری کن! همانا هیچ توان و قدرتی نیست، مگر به تو».

امام علی علیه السلام: حبیب من، پیامبر خدا، مرا دستور داد که هنگام ختم قرآن، چنین دعا بخوانم: «خداوندا! از تو می خواهم خشوع خاشعان، اخلاص اهل یقین، دوستی با نیکان، شایستگی برای حقایق ایمان، بهره مندی از هر نیکی، سلامت از هر گناه، لزوم رحمت، آمرزش های حتمی ات، رسیدن به بهشت، و رهایی از آتش را».

۸۶۶. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: امام سجّاد علیه السلام در دعایش هنگام ختم قرآن: خداوندا! تو مرا بر ختم کتاب خویش یاری کردی؛ کتابی که آن را روشنگر فرو فرستادی و آن را بر هر کتابی که نازل کرده ای، گواه و غالب قرار دادی و آن را بر هر سخنی که بر خوانده ای، برتری دادی و آن را معیاری ساختی و با آن میان حلال و حرمت جدایی انداختی؛ قرآنی که با آن، قوانین احکام خود را آشکار ساختی و کتابی که آن را برای بندگانت تفصیل دادی و وحیی که آن را بر پیامبرت محمد که درود تو بر او باد نازل کردی و آن را فروغی قرار دادی که با پیروی از آن، راه را از تاریکی های گم راهی و نادانی باز می شناسیم، و نیز درمانی برای هر کس که از سر فهم و تصدیق، به آن گوش فرا دهد، و میزانی برای قسط که زبانش از حق بر نمی گردد و نور هدایتی که برهان آن برای شاهدان، خاموش نمی شود و پرچم نجاتی که هر کس روش آن را پیروی کند، گم راه نمی گردد و هر کس به دستگیره عصمتش بیاویزد، دست های هلاکت به آن نمی رسد.

خداوندا! حال که با یاری بر تلاوتش، سودمان بخشیدی و گره های زبانمان را با عبارت های نیکویش روان ساختی، پس ما را از آنانی قرار ده که آن را چنان که سزاوار است، رعایتش می کنند و با اعتقاد به تسلیم بودن در برابر آیات محکمش، تو را بندگی می کنند و به اقرار به متشابهات آن و دلایل روشن و روشنگرش، پناه می برند!

خداوندا! آن را بر پیامبرت محمد صلی الله علیه و آله، سربسته نازل کردی و دانش شگفتی هایش را به طور کامل به او الهام کردی و علم آن را با تفسیرش به ما ارث دادی (۱) و ما را بر آن که از علم آن ناآگاه است، برتری بخشیدی و ما را بر او نیرومند ساختی، تا ما را فراتر از کسی سازی که توان حمل دانش آن را نداشت.

خداوندا! آن گونه که دل های ما را حامل حقایقش ساختی و با رحمت خویش، شرافت و برتری آن را به ما آموختی، بر محمد، که زبان گویای آن بود، و بر خاندانش، که نگهبانان آن اند، درود فرست و ما را از آنانی ساز که معترف اند قرآن از سوی توست، تا تردیدی در تصدیق آن بر ما پیش نیاید و انحرافی از راه میانه اش، گریبانگیرمان نشود!

خداوندا! بر محمد و خاندانش درود فرست و ما را از آنانی قرار بده که به ریسمانش می آویزند و از متشابهات، به پناهگاه نگه دارنده اش پناه می برند و در سایه بال رحمتش می آرند و با روشنی بامدادش راه می یابند و به پرتو روشنگرش اقتدا می

کنند و از چراغ آن نور می گیرند و از غیر آن ، هدایت نمی جویند!

خداوندا! همان گونه که با آن ، محمّد را نشانه ای برای راهنمایی بر خویش قرار دادی و با خاندانش راه های رسیدن به رضای خود را روشن کردی ، بر محمّد و خاندانش درود فرست و قرآن را برای ما وسیله رسیدن به والاترین جایگاه های کرامت قرار بده ، و نیز نردبانی که با بالا رفتن از آن به جایگاه ایمنی برسیم ، و سببی که در عرصه قیامت با آن به سوی نجات گذر کنیم ، و وسیله ای که با آن بر نعمت های سرای ابدی وارد شویم!

خداوندا! بر محمّد و خاندانش درود فرست و به سبب قرآن ، سنگینی بارها [ی گناه] را از دوش ما بردار و ویژگی های خوب نیکان را به ما عطا کن و ما را در پی آنانی روان کن که در دل شب و ساعات روز به تلاوت و عمل به آن برخاستند تا با پاک کنندگی اش ، ما را از هر آلودگی پاک کنی و ما را در پی آنانی روان سازی که از نورش روشنی گرفتند و آرزو ، از عمل ، مشغولشان نساخت تا آنان را با فریب های غرورش از میان بردارد!

خداوندا! بر محمّد و خاندانش درود فرست و قرآن را در تاریکی شب ها مونس ما ، و در کشش ها و گذر وسوسه های شیطانی بر دل ، نگهدارمان قرار بده و آن را نگهدار گام های ما از رفتن به سوی گناهان ، و لال کننده زبانمان از فرو رفتن در باطل بی آن که آفتی یابد ، و بازدارنده اعضیما از ارتکاب جرائم ، و گستراننده طوماری که غفلت از پندگیری ، آن را در هم پیچانده ، قرار بده تا فهمیدن عجایبش را و مثل های بازدارنده اش را که کوه های استوار با همه صلابتشان از تحمل آن ناتوان اند ، به دل های ما برساند!

خداوندا! بر محمّد و خاندانش درود فرست و به سبب قرآن ، آراستگی ظاهرمان را تداوم بخش و آن را مانعی در برابر رخنه وسوسه ها به سلامت درونمان ، قرار ده و با آن ، آلودگی دل هایمان را بشوی و رشته های وابستگی را از ما بگسل ، و به سبب آن ، از هم پاشیدگی کارهایمان را سامان بخش و در هنگامه عرضه شدن ما به حضورت [در روز واپسین] ، با آن همه تشنگی ، گرمای قیامت ما را خاموش کن و در قیامت ، در روز وحشت بزرگ ، به سبب آن ، جامه های امن و امان بر ما بپوشان!

خداوندا! بر محمّد و خاندانش درود فرست و به برکت قرآن ، کمبود ما را جبران کن که تهی دست نباشیم و آسایش زندگی و فراوانی و گستردگی روزی را به برکت آن ، به سویمان روان گردان و با آن ، ما را از خوی های ناپسند و اخلاق پست دور کن و از پرتگاه کفر و انگیزه های نفاق نگه دار تا در قیامت ، پیشوای ما در رسیدن به خشنودی و بهشت تو گردد و در دنیا از خشم تو و تعدی از حدود تو بازدارنده باشد و در حلال شمردن حلالش و حرام دانستن حرامش ، برای آنچه نزد توست ، گواه باشد!

خداوندا! بر محمّد و خاندانش درود فرست و به برکت قرآن ، در هنگام مرگ ، سختی جان کندن و رنج نالیدن و به شماره افتادن نفس ها را بر ما آسان گردان ، آن گاه که جان ها به گلوگاه می رسند و گفته می شود: «کیست که شفا بخشد؟» (۲) ، آن گاه که فرشته مرگ برای جان ستاندن ، از حجاب های غیبی چهره می نماید و از کمان مرگ ها ، تیرهای وحشت جدایی را به سوی آنها پرتاب می کند و از شرنگ مرگ ، جامی زهر آگین برایشان در هم می آمیزد و رفتن و کوچیدن ما به آخرت

، نزدیک می شود و کارها همچون گردن بند ، در گردن ها می آویزد و گورها جایگاه ما تا روز دیدار (قیامت) خواهد شد!

خداوندا! بر محمّد و خاندانش درود فرست و در آمدن ما را به سرای فرسودگی و ماندن درازمدّت ما را در میان طبقات خاک ، بر ما مبارک گردان و گورها را پس از جدایی از دنیا ، بهترین منزلگاه های ما قرار بده و با رحمت خویش ، تنگنای گورهایمان را بر ما بگستران و ما را به خاطر گناهانِ هلاکت بارمان نزد حاضران در عرصه قیامت رسوا مگردان و به برکت قرآن ، در جایگاهی که ما را بر تو عرضه می کنند ، بر خواری جایگاه ما ترخّم کن ، و به برکت آن ، لغزش قدم هایمان را در روز عبور از پل لِرزان جهنّم ، ثابت بدار و به سبب آن ، تاریکی های قبر ما را پیش از رستاخیز ، روشن بگردان و ما را به برکت آن ، از هر اندوه روز قیامت و هراس های سخت آن روز دشوار ، نجات بده و در آن روز حسرت و ندامت ، آن روز که چهره های ستمکاران سیاه می شود ، ما را روسفید بگردان و محبّت ما را در دل های مؤمنان بیفکن و زندگی را بر ما دشوار مگردان!

خداوندا! بر بنده و فرستاده ات محمّد درود فرست ، آن سان که رسالت تو را رساند و فرمان تو را آشکار نمود و برای بندگانت خیرخواهی کرد. خداوندا! در روز قیامت ، از میان پیامبران ، پیامبر ما را که درود تو بر او و خاندانش باشد برخوردار از نزدیک ترین جایگاه در نزد تو ، و شفاعتش را پذیرفته تر از همه آنان و منزلتش را برتر از همه آنان ، و جاه و جلالش را بیشتر از همه آنان ، قرار بده!

خداوندا! بر محمّد و خاندان محمّد درود فرست ، بنیان (دین) او را بلندمرتبه ساز ، بُرهانش را بزرگ بدار ، میزانش را سنگین کن ، شفاعتش را بپذیر ، وسیله اش را نزدیک گردان ، چهره اش را سفید ، فروغش را کامل ، و رتبه اش را والا بگردان و ما را بر روش او زنده بدار و بر آیین او بمیران و ما را در راه و روش او به کار گیر و در راهش پویا ساز و ما را از فرمان بردارانش قرار بده و ما را در زمره او برانگیز و ما را وارد حوض [کوثر] بگردان و از جام او سیرابمان ساز!

خداوندا! بر محمّد و خاندانش درود فرست ؛ درودی که به سبب آن ، وی را به بهترین خیر و احسان و کرامتی که از تو امید دارد ، برسانی! همانا تو صاحب رحمت گسترده و بخششی بزرگوارانه ای.

خداوندا! او را به خاطر آنچه از رسالات تو تبلیغ کرد و آیات تو را بر آنان خواند و برای بندگانت خیرخواهی کرد و در راهت جهاد نمود ، پاداش ده ؛ بهترین پاداشی که به هر یک از فرشتگان مقرب و پیامبران فرستاده و برگزیده ات داده ای! سلام بر او و خاندان پاک و پاکیزه اش و رحمت و برکات خدا بر آنان باد!

۱- روشن است که آگاهی کامل از تفسیر قرآن و حمل حقایق آن ویژه امامان است و همان گونه که سید ابن طاووس در آغاز این دعا گفته است ، اگر دیگری بخواهد آنها را بخواند ، باید آنها را به تناسب حال خود تغییر بدهد .

۲- اشاره است به آیه ۲۶ و ۲۷ سوره قیامت.

ص: ۳۳۹

..

ص: ۳۴۰

..

ص: ۳۴۱

..

ص: ۳۴۲

..

ص: ۳۴۳

..

٢ / ٥ كَثْرَةُ الْإِسْتِغْفَارِ ٨٦٩. رسول الله صلى الله عليه وآله: رسول الله صلى الله عليه وآله: إِنَّ فِي رَمَضَانَ يُنَادَى مُنَادٍ بَعْدَ ثُلُثِ اللَّيْلِ الْأَوَّلِ ، أَوْ ثُلُثِ اللَّيْلِ الْآخِرِ : أَلَا سَائِلٌ يَسْأَلُ فَيُعْطَى ؟ أَلَا مُسْتَغْفِرٌ يَسْتَغْفِرُ فَيُعْفَرُ لَهُ ؟ أَلَا تَائِبٌ يَتُوبُ فَيَتُوبَ اللَّهُ عَلَيْهِ ؟ (١).

١- .شُعب الإيمان : ٣ / ٣١١ / ٣٦٢٨ عن ابن عباس ، كنز العمال : ٢ / ١١٢ / ٣٣٩٣ .

۲ / ۵ زیاد استغفار کردن

۲ / ۵ زیاد استغفار کردن ۸۷۲. عنه صلی الله علیه و آله : پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : در رمضان ، پس از گذشتن یک سوم اول شب و یا یک سوم آخر آن منادی ندا می دهد: «آیا خواهنده ای هست تا بخواهد و به او بدهند؟ آیا استغفار کننده ای هست که آمرزش بخواهد و آمرزیده شود؟ آیا توبه کننده ای هست که توبه کند و خداوند هم توبه اش را بپذیرد؟».

٨٦٩. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: الإمام علی علیه السلام: عَلَیْكُمْ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ بِكَثْرَةِ الْإِسْتِغْفَارِ وَالِدُعَاءِ؛ فَأَمَّا الدُّعَاءُ فَيُدْفَعُ بِهِ عَنْكُمْ الْبَلَاءُ، وَأَمَّا الْإِسْتِغْفَارُ فَيَمْحَى ذُنُوبَكُمْ. (١) ٨٧٠. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: عنه علیه السلام: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: مَنْ قَرَأَ فِي رَجَبٍ، وَشَعْبَانَ، وَشَهْرِ رَمَضَانَ كُلَّ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ: «فَاتِحَةَ الْكِتَابِ»، وَ«آيَةَ الْكُرْسِيِّ»، وَ«قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ»، وَ«قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ» وَ«قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ»، وَ«قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ»، ثَلَاثَ مَرَّاتٍ، وَيَقُولُ: «سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ» ثَلَاثَ مَرَّاتٍ، ثُمَّ يُصَلِّيَ عَلَى النَّبِيِّ وَآلِهِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ، وَيَقُولُ: «اللَّهُمَّ صِدِّقْ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ، وَعَلَى كُلِّ نَبِيٍّ»، ثُمَّ يَقُولُ: «اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ» ثَلَاثَ مَرَّاتٍ، ثُمَّ يَقُولُ: «أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ» أَرْبَعِمِئَةِ مَرَّةٍ.

ثُمَّ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، مَنْ قَرَأَ هَذِهِ السُّورَةَ وَقَعَلَ ذَلِكَ كُلَّهُ فِي الشُّهُورِ الثَّلَاثَةِ وَلِيَالِهَا، لَا يَفُوتُهُ (٢) شَيْءٌ، لَوْ كَانَتْ ذُنُوبُهُ عَدَدَ قَطْرِ الْمَطَرِ، وَوَرَقِ الشَّجَرِ، وَزَبَدِ الْبَحْرِ، غَفَرَ اللَّهُ لَهُ، وَإِنَّهُ يُنَادِي مُنَادٍ يَوْمَ الْفِطْرِ يَقُولُ: يَا عَبْدِي أَنْتَ وَوَلِيِّي حَقًّا حَقًّا، وَلَكَ عِنْدِي بِكُلِّ حَرْفٍ قَرَأْتَهُ شَفَاعَةٌ فِي الْإِخْوَانِ وَالْأَخَوَاتِ بِكَرَامَتِكَ عَلَيَّ. (٣).

- ١- الكافي: ٤ / ٨٨ / ٧ عن حصين عن الإمام الصادق عليه السلام، كتاب من لا يحضره الفقيه: ٢ / ١٠٨ / ١٨٥٨، فضائل الأشهر الثلاثة: ٧٦ / ٥٩، الأمالي للصدوق: ١١٨ / ١٠٣ كلاهما عن حصين عن الإمام الصادق عن آبائه عليهم السلام، الإقبال: ١ / ٦٩ عن الإمام الصادق عنه عليهما السلام، بحار الأنوار: ٩٦ / ٣٧٨ / ٢.
- ٢- في المصدر: «يفوتها»، والصحيح ما أثبتناه كما في بحار الأنوار.
- ٣- أعلام الدين: ٣٥٥، بحار الأنوار: ٩٧ / ٥٣ / ٤٣ نقلًا عن القطب الراوندي في النوادر عن أنس وليس فيه ذيله و ج ٩٦ / ٣٨١ / ٧.

۸۷۱. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : امام علی علیه السلام: در ماه رمضان ، زیاد استغفار و دعا کنید ؛ اما دعا ، که به سبب آن ، بلا- از شما دور می شود ، و امّا استغفار ، که گناهانتان را محو می کند. ۸۷۲. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : امام علی علیه السلام: پیامبر خدا فرمود: «هر کس در رجب و شعبان و ماه رمضان ، هر روز و شب ، سوره حمد و آیه الکرسی و سوره های: قل یا ایها الکافرون ، قل هو الله أحد ، و قل أعوذ بربّ الناس و قل أعوذ بربّ الفلق را سه بار بخواند و سه بار بگوید: سبحان الله و الحمد لله و لا إله إلا الله و الله أكبر و لا حول و لا قوه إلا بالله العلیّ العظیم و سپس سه بار بر پیامبر صلی الله علیه و آله و خاندانش درود فرستد و سه بار بگوید: خدایا! بر محمّد و آل محمّد درود فرست ، و بر هر پیامبر! و سپس سه بار بگوید: خدایا! مردان و زنان مؤمن را بیامرزا! و سپس چهارصد مرتبه بگوید: أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ و أَتُوبُ إِلَيْهِ .» .

سپس پیامبر صلی الله علیه و آله در ادامه فرمود: «قسم به آن که جانم در دست اوست ، هر کس این سوره ها را بخواند و در آن سه ماه و شب هایش ، همه اینها را انجام دهد ، هیچ چیزی را از دست نمی دهد و اگر گناهانش به شمار قطره های باران و برگ درختان و کف های دریا باشد ، خداوند او را می آمرزد. همانا روز عید فطر ، منادی ندا می دهد و می گوید: «ای بنده من! تو به حق ، بنده راستین منی و در برابر هر حرفی که خوانده ای ، با کرامتی که نزد من داری ، پیش من حقّ شفاعت درباره برادران و خواهران داری» . .

٨٧٣. رسول الله صلى الله عليه وآله: الإمام الصادق عليه السلام: كَانَ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ إِذَا كَانَ شَهْرُ رَمَضَانَ لَمْ يَتَكَلَّمْ إِلَّا بِالدُّعَاءِ وَالتَّسْبِيحِ وَالتَّوْبَةِ وَالتَّكْبِيرِ . (١) ٨٧٤. عنه صلى الله عليه وآله: الإمام الرضا عليه السلام: مَنْ كَانَ تَائِبًا مِنْ ذَنْبٍ فَلْيَتَّبِعْ إِلَى اللَّهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى مِنْهُ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ؛ فَإِنَّهُ شَهْرُ التَّوْبَةِ وَالْإِنَابَةِ، وَشَهْرُ الْمَغْفِرَةِ وَالرَّحْمَةِ ، وَمَا مِنْ لَيْلَةٍ مِنْ لَيَالِيهِ وَلِلَّهِ (٢) تَبَارَكَ وَتَعَالَى فِيهَا عُتْقَاءٌ مِنَ النَّارِ كُلِّهِمْ قَدْ اسْتَوْجَبُوا بِذُنُوبِهِمُ النَّارَ. (٣) وانظر: ص ٦٠ (جوامع بركاتة وخصائصه) . ص ١٦٠ (تأهيل الناس لضيافه الله) . ص ١٨٦ (أسباب التهيؤ لضيافه الله / تقديم التوبه) .

٢ / ٦ كَثْرَةُ الدُّعَاءِ وَالدُّكْرِ الْكِتَابِ « وَإِذَا سَأَلْتَكِ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي وَلْيُؤْمِنُوا بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ » . (٤)

الحديث ٨٧٦. پیامبر خدا صلى الله عليه وآله: رسول الله صلى الله عليه وآله في دُعَاءِ اللَّيْلِ الثَّامِنَةِ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ: اللَّهُمَّ هَذَا شَهْرُكَ الَّذِي أَمَرْتَ فِيهِ عِبَادَكَ بِالدُّعَاءِ وَضَمِنْتَ لَهُمُ الْإِجَابَةَ ، وَقُلْتَ : « وَإِذَا سَأَلْتَكِ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ » . (٥) .

١- .الكافي : ٤ / ٨٨ / ٨ عن حصين ، بحار الأنوار : ٤٦ / ٦٥ / ٣٥ .

٢- . كذا في الأصل ، والقياس أن تكون العبارة «إلا والله» . ولعلها من سهو النسخ .

٣- . فضائل الأشهر الثلاثة : ١٠٦ / ٩٦ عن الحسن بن علي بن فضال .

٤- . البقره : ١٨٦ .

٥- . الإقبال : ١ / ٢٦٩ ، بحار الأنوار : ٩٨ / ٢٧ / ٢ . انظر تمامه في «دعاء الليلة الثامنة» ص ٢٨٨ ح ٥٢٩ .

۲ / ۶ زیاد دعا خواندن و ذکر گفتن

۸۷۷. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : امام صادق علیه السلام: هر گاه ماه رمضان بود ، امام سجّاد علیه السلام جز به دعا و تسبیح و استغفار و تکبیر ، سخنی نمی گفت. ۸۷۸. رسول الله صلی الله علیه و آله (فی جوابِ مَنْ سَأَلَهُ عَنْ عَلَامَةِ الْإِيمَانِ) امام رضا علیه السلام: هر کس می خواهد از گناهی توبه کند ، در ماه رمضان از آن گناه به آستان الهی توبه کند ، که آن ، ماه توبه و بازگشت و ماه آمرزش و رحمت است و هیچ شبی از شب های آن نیست ، مگر آن که خداوند در آن شب ، آزادشدگانی از آتش دارد که همه آنان به سبب گناهانشان ، مستحق آتش اند. ر. ک : ص ۶۱ (مجموعه برکات و ویژگی های ماه رمضان). ص ۱۶۱ (آمادگی برای میهمانی خدا). ص ۱۸۷ (اسباب آمادگی برای میهمانی خدا ، توبه ، پیش از فرا رسیدن ماه رمضان).

۲ / ۶ زیاد دعا خواندن و ذکر گفتن قرآن « و چون بندگان من از تو درباره من پرسند ، پس به یقین ، من نزدیکم ؛ دعای نیایشگر را آن گاه که مرا بخواند ، اجابت می کنم. پس ، مرا اجابت کنند و به من ایمان آورند ؛ باشد که به راه حق در آیند » .

حدیث ۸۸۲. عنه صلی الله علیه و آله : پیامبر خدا صلی الله علیه و آله در دعای شب هشتم ماه رمضان : خداوند! این ، ماه توست ؛ ماهی که بندگان را فرمان داده ای در آن تو را بخوانند و اجابت دعایشان را بر عهده گرفته ای و گفته ای : « و چون بندگان من از تو درباره من پرسند ، پس به یقین ، من نزدیکم ؛ دعای نیایشگر را آن گاه که مرا بخواند ، اجابت می کنم » .

٨٨٣. عنه صلى الله عليه وآله: فضائل الأوقات عن عائشه: كَانَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ إِذَا دَخَلَ رَمَضَانَ تَغَيَّرَ لَوْنُهُ ، وَكَثُرَتْ صَلَاتُهُ ، وَابْتَهَلَ فِي الدُّعَاءِ وَأَشْفَقَ مِنْهُ . (١) ٨٨٤. الإمام الصادق عليه السلام: رسول الله صلى الله عليه وآله: ذَاكِرُ اللَّهِ فِي رَمَضَانَ مَغْفُورٌ لَهُ ، وَسَائِلُ اللَّهِ فِيهِ لَا- يُخَيَّبُ . (٢) ٨٨١. پیامبر خدا صلى الله عليه وآله: الإمام علي عليه السلام: لَمَّا حَضَرَ شَهْرَ رَمَضَانَ قَامَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ فَحَمِدَ اللَّهَ وَأَثْنَى عَلَيْهِ ، ثُمَّ قَالَ : «أَيُّهَا النَّاسُ ، كَفَاكُمْ اللَّهُ عَدْوَكُمْ مِنَ الْجِنَّ وَالْإِنْسِ ، وَقَالَ : «ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ» (٣) وَوَعَدَكُمْ الْإِجَابَةَ ، أَلَا- وَأَبْوَابُ السَّمَاءِ مُفْتَحَةٌ مِنْ أَوَّلِ لَيْلِهِ مِنْهُ ، أَلَا- وَالِدُّعَاءُ فِيهِ مَقْبُولٌ . (٤) ٨٨٢. پیامبر خدا صلى الله عليه وآله: رسول الله صلى الله عليه وآله: كَلَامٌ لَهُ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ: إِنَّ اللَّهَ جَلَّ جَلَالُهُ يَقُولُ كُلَّ لَيْلَةٍ مِنْ هَذَا الشَّهْرِ :

وَعَزَّتِي وَجَلَالِي لَقَدْ أَمَرْتُ مَلَائِكَتِي بِفَتْحِ أَبْوَابِ سَمَاوَاتِي لِلدَّاعِينَ مِنْ عِبَادِي وَإِمَائِي ، فَمَا لِي أَرَى عَبْدِي الْغَافِلَ سَاهِيًا عَنِّي ، مَتَى سَأَلَنِي فَلَمْ أُعْطِهِ؟ وَمَتَى نَادَانِي فَلَمْ أُجِبْهُ؟ وَمَتَى نَاجَانِي فَلَمْ أُقْرِبْهُ؟ وَمَتَى رَجَانِي فَحَيَّيْتُهُ؟ وَمَتَى أَمَلَنِي فَحَرَمْتُهُ؟ وَمَتَى قَصَدَا بَابِي فَحَجَّيْتُهُ؟ وَمَتَى تَقَرَّبَ فَبَاعِدْتُهُ؟ وَمَتَى هَرَبَ مِنِّي فَلَعِمَ أَدْعِيهِ؟ وَمَتَى رَجَّعَ إِلَيَّ فَلَمَّ أَقْبَلُهُ؟ وَمَتَى أَقْرَبَ بِجُدُونِيهِ فَلَمْ أَرْحَمْهُ؟ وَمَتَى اسْتَعْفَرَنِي فَلَمْ أَغْفِرْ لَهُ ذَنْبَهُ؟ وَمَتَى تَابَ فَلَمْ أَقْبَلْهُ تَوْبَتَهُ؟

عَبْدِي! كَيْفَ تَقْضِي دُرُجَاتِكَ مَلِكًا مَمْلُوكًا وَلَا- تَقْضِي دُنِي بَرَجَاتِكَ وَأَنَا مَلِكُ الْمُلُوكِ؟! أَمْ كَيْفَ تَسْأَلُ مَنْ يَخَافُ الْفَقْرَ وَلَا تَسْأَلُنِي وَأَنَا الْغَنِيُّ الَّذِي لَا أَفْتَقِرُ؟! أَمْ كَيْفَ تَخْدُمُ مَلِكًا يَنَامُ وَيَمُوتُ وَلَا تَخْدُمُنِي وَأَنَا الْحَيُّ الَّذِي لَا يَمُوتُ وَلَا يَأْخُذُنِي سِنَةٌ وَلَا نَوْمٌ؟! يَا سَوَاءَ لِمَنْ عَصَانِي! وَيَا بُؤْسًا لِلْفَانِطِينَ مِنْ رَحِمَتِي! بِعِزَّتِي حَلَفْتُ لَا أَخْذُنُهُ أَخْذَ عَزِيزٍ مُقْتَدِرٍ يَغْضَبُ لِغَضَبِهِ السَّمَاءَ وَالْأَرْضَ ، فَأَيْنَ تَفَرُّنِي إِلَّا إِلَيَّ؟ وَأَنَا اللَّهُ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ . (٥)

١- فضائل الأوقات للبيهقي : ٤٩ / ٨٤ ، شعب الإيمان : ٣ / ٣١٠ / ٣٦٢٥ ، كنز العمال : ٧ / ٨٢ / ١٨٠٦٢ وفيه «واشفق لونه» ؛ الإقبال : ١ / ٦٩ .

٢- المعجم الأوسط : ٧ / ٢٢٦ / ٧٣٤١ ، فضائل الأوقات للبيهقي : ٤٩ / ٨٥ ، شعب الإيمان : ٣ / ٣١١ / ٣٦٢٧ ، الفردوس : ٢ / ٢٤٢ / ٣١٤١ كلها عن عمر بن الخطاب ، كنز العمال : ٨ / ٤٦٤ / ٢٣٦٧٦ .

٣- غافر : ٦٠ .

٤- كتاب من لا يحضره الفقيه : ٢ / ٩٨ / ١٨٣٧ ، ثواب الأعمال : ٩٠ / ٥ ، مسند زيد : ٢٠٢ كلاهما عن زيد بن علي عن أبيه عن جدّه عليهم السلام، الإقبال : ١ / ٧٢ عن أحمد بن محمد بن عيش ، دعائم الإسلام : ١ / ٢٨٦ ، بحار الأنوار : ٩٦ / ٣٧٢ / ٥٦ .

٥- فضائل الأشهر الثلاثة : ٩٩ / ٨٥ عن ابن عباس .

۸۸۳. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: فضائل الأوقات به نقل از عایشه: هر گاه ماه رمضان وارد می شد، رنگ چهره پیامبر خدا دگرگون می شد و نمازش افزون می گشت و در دعا به درگاه خدا می نالید و از او بیمناک می شد. ۸۸۴. امام صادق علیه السلام: پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: یادکننده خدا در [ماه] رمضان، آمرزیده است و خواهنده از او در این ماه، محروم نمی شود. ۸۸۵. رسول الله صلی الله علیه و آله: امام علی علیه السلام: چون ماه رمضان رسید، پیامبر خدا ایستاد، خدا را حمد و ثنا گفت و سپس فرمود: «ای مردم! خداوند شرّ دشمنان شما را (اعم از جن و انس) برطرف کرد و فرمود: «مرا بخوانید، تا اجابت کنم شما را» و به شما وعده اجابت داد. آگاه باشید که درهای آسمان از اولین شب این ماه، گشوده اند و دعا در آن پذیرفته است». ۸۸۶. تحف العقول: پیامبر خدا صلی الله علیه و آله در سخنی در ماه رمضان: خداوند متعال در هر شب از این ماه می گوید: «به عزّت و جلالم سوگند، به فرشتگانم فرمان دادم که درهای آسمان هایم را به روی دعاکنندگان از بندگان و کنیزانم بگشایند. پس، چه شده که بنده غافلم را می بینم که مرا فراموش کرده است؟ کی از من خواسته که نداده ام؟ کی ندایم کرده که پاسخ نداده ام؟ کی با من نجوا کرده که قُربش نبخشیده ام؟ کی به من امید بسته که محرومش کرده ام؟ کی آرزومندم شده که محرومش کرده ام؟ کی به درگاهم آمده که مانعش شده ام؟ کی به من نزدیک شده که دورش کرده ام؟ کی از من گریخته که صدایش نکرده ام؟ کی به سوی من باز گشته که قبولش نکرده ام؟ کی به گناهانش اعتراف کرده که به او رحم نکرده ام؟ کی از من آمرزش خواسته که گناهانش را نبخشیده ام؟ و کی توبه کرده که توبه اش را نپذیرفته ام؟

بنده من! چگونه با امیدت، به درگاه پادشاهی مملوک می روی؛ امّا با امیدت، به درگاه من نمی آیی، با آن که من فرمانروای فرمان روایانم؟ یا چگونه از کسی که از فقر می ترسد، درخواست می کنی؛ امّا از من درخواست نمی کنی، با آن که من بی نیازی بدون فقرم؟ یا چگونه به خدمت پادشاهی در می آیی که می خوابد و می میرد؛ امّا مرا خدمت نمی کنی، با آن که من زنده نامیرایم و نه چُرت، مرا می گیرد و نه خواب؟ بدآ به حال آن که نافرمانی ام کند! بدآ به حال مایوسان از رحمت! به عزّتم سوگند، او را می گیرم، گرفتنِ عزیز نیرومندی که به خشمش، آسمان و زمین، خشمگین می شوند. از من به کجا می گریزی، جز به درگاه من، حال آن که منم خداوند با قدرت حکیم؟..

٨٨٥. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله :عنه صلی الله علیه و آله :رَمَضانُ شَهْرُ اللَّهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى اسْتَكْبَرُوا فِيهِ مِنَ التَّهْلِيلِ وَالتَّكْبِيرِ وَالتَّحْمِيدِ وَالتَّمْجِيدِ وَالتَّسْبِيحِ ، وَهُوَ رَيْعُ الْفُقَرَاءِ ، وَإِنَّمَا جَعَلَ اللَّهُ الْأَضْحَى لِتَشْبَعِ الْمَسَاكِينُ مِنَ اللَّحْمِ ، فَأَظْهَرُوا مِنْ فَضْلِ مَا أَنْعَمَ اللَّهُ بِهِ عَلَيْكُمْ عَلَى عِبَالَاتِكُمْ وَجِيرَانِكُمْ ، وَأَحْسَنُوا جِوَارَ نِعَمِ اللَّهِ عَلَيْكُمْ ، وَوَاصَلُوا إِخْوَانَكُمْ ، وَأَطْعَمُوا الْفُقَرَاءَ وَالْمَسَاكِينَ مِنْ إِخْوَانِكُمْ ؛ فَإِنَّهُ مَنْ فَطَرَ صَائِمًا فَلَهُ مِثْلُ أَجْرِهِ مِنْ غَيْرِ أَنْ يَنْقُصَ مِنْ أَجْرِهِ شَيْئًا ، وَسُمِّيَ شَهْرُ رَمَضانَ شَهْرَ الْعِتْقِ ؛ لِأَنَّ لِلَّهِ فِي كُلِّ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ سِتِّمِئَةِ عِتْقٍ ، وَفِي آخِرِهِ مِثْلُ مَا أَعْتَقَ فِيمَا مَضَى . (١) وانظر : ص ٣٤٤ (كثرة الاستغفار) . ص ٦٠ (جوامع بركاته وخصائصه) . ص ١٦٠ (تأهيل الناس لضيافته الله) .

٢ / ٧ / كَثْرَةُ الصَّلَاةِ ٨٨٧. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله :الإمام الصادق عليه السلام :كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ إِذَا جَاءَ شَهْرَ رَمَضانَ زَادَ فِي الصَّلَاةِ ، وَأَنَا أَزِيدُ فَرِيدُوا . (٢) .

١- النوادر للأشعري : ١٧ / ٢ عن إسماعيل بن أبي زياد عن الإمام الصادق عليه السلام ، بحار الأنوار : ٩٦ / ٣٨١ / ٦ .

٢- تهذيب الأحكام : ٣ / ٦٠ / ٢٠٤ ، الاستبصار : ١ / ٤٦١ / ١٧٩٣ كلاهما عن أبي خديجه .

۲ / ۷ زیاد نماز خواندن

۸۸۸. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله (در حدیثی طولانی) پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : ماه رمضان ، ماه خدای متعال است. در آن ، «لا إله إلا الله» و تکبیر و حمد و تمجید و تسبیح ، بسیار بگویید. آن ، بهار تنگ دستان است. خداوند ، عید قربان را قرار داده تا بینوایان ، از گوشت ، سیر شوند.

از فضل نعمت هایی که خداوند به شما داده است، بر خانواده و همسایگانان آشکار کنید ؛ با نعمت های الهی ای که نزد شماست ، خوب همجواری کنید؛ به برادرانتان برسید؛ برادران فقیر و بینوای خود را غذا بدهید ، که همانا هر کس روزه داری را افطاری دهد ، برای او پاداشی همانند اوست ، بی آن که از اجر روزه دار ، چیزی کاسته شود. ماه رمضان را «ماه آزاد کردن» نامیده اند؛ چون خداوند در هر روز و شب [این ماه] ، ششصد آزاد شده دارد و در پایان آن نیز به اندازه همه آنان که در گذشته آزاد کرده ، آزاد می کند. ر. ک : ص ۳۴۵ (زیاد استغفار کردن) . ص ۶۱ (مجموعه برکات و ویژگی های ماه رمضان) . ص ۱۶۱ (آمادگی برای میهمانی خدا) .

۲ / ۷ زیاد نماز خواندن ۸۹۰. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : (که شکوهش پُر عظمت است) امام صادق علیه السلام: چون ماه رمضان می آمد ، پیامبر خدا بر نمازش می افزود. من نیز می افزایم؛ پس شما هم بیفزایید.

٨٩١. تفسير الطبري عن أبي صالح: تهذيب الأحكام: عن أبي بصيرٍ أَنَّهُ سَأَلَ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: أَيُّزِيدُ الرَّجُلُ فِي الصَّلَاةِ فِي رَمَضَانَ؟

فَقَالَ: «نَعَمْ، إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ قَدْ زَادَ فِي رَمَضَانَ فِي الصَّلَاةِ». (١) ٨٩١. تفسير الطبري (به نقل از ابو صالح) الإمام الصادق عليه السلام لِجَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ: إِنَّ أَصْحَابَنَا هَؤُلَاءِ أَبَوَا أَنْ يَزِيدُوا فِي صَلَاتِهِمْ فِي رَمَضَانَ، وَقَدْ زَادَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ فِي صَلَاتِهِ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ. (٢) ٨٩٢. الإمام علي عليه السلام: الكافي عن أبي العباس البقباق وعبيد بن زرارته عن الإمام الصادق عليه السلام: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ يَزِيدُ فِي صَلَاتِهِ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ، إِذَا صَلَّى الْعَتَمَةَ (٣) صَلَّى بَعْدَهَا، فَيَقُومُ النَّاسُ خَلْفَهُ فَيَدْخُلُ وَيَدْعُهُمْ، ثُمَّ يَخْرُجُ أَيْضًا فَيَجِئُونَ وَيَقُومُونَ خَلْفَهُ فَيَدْعُهُمْ وَيَدْخُلُ مَرَارًا.

وقال: لا تُصَلِّ بَعْدَ الْعَتَمَةِ فِي غَيْرِ شَهْرِ رَمَضَانَ. (٤) ٨٩٣. صحيح البخاري عن عبد الله: تهذيب الأحكام عن محمد بن يحيى: كُنْتُ عِنْدَ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَسُئِلَ: هَلْ يُزَادُ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ فِي صَلَاةِ النَّوَافِلِ؟

فَقَالَ: «نَعَمْ، قَدْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ يُصَلِّي بَعْدَ الْعَتَمَةِ فِي مُصَيِّلَةٍ فَيَكْثُرُ، وَكَانَ النَّاسُ يَجْتَمِعُونَ خَلْفَهُ لِيُصَلِّمُوا بِصَلَاتِهِ، فَإِذَا كَثُرُوا خَلْفَهُ تَرَكَهُمْ وَدَخَلَ مَنْزِلَهُ، فَإِذَا تَفَرَّقَ النَّاسُ عَادَ إِلَى مُصَيِّلَةٍ فَصَلَّى كَمَا كَانَ يُصَلِّي، فَإِذَا كَثُرَ النَّاسُ خَلْفَهُ تَرَكَهُمْ وَدَخَلَ مَنْزِلَهُ، وَكَانَ يَصْنَعُ ذَلِكَ مَرَارًا». (٥).

١- تهذيب الأحكام: ٣ / ٦١ / ٢٠٧، الاستبصار: ١ / ٤٦٠ / ١٧٩٠.

٢- تهذيب الأحكام: ٣ / ٦١ / ٢٠٦، الاستبصار: ١ / ٤٦٠ / ١٧٨٩ عن جابر بن عبد الله.

٣- العتمة: صلاة العشاء (مجمع البحرين: ٢ / ١١٦٣).

٤- الكافي: ٤ / ١٥٤ / ٢، تهذيب الأحكام: ٣ / ٦١ / ٢٠٨، الاستبصار: ١ / ٤٦١ / ١٧٩٢.

٥- تهذيب الأحكام: ٣ / ٦٠ / ٢٠٥، الاستبصار: ١ / ٤٦٢ / ١٧٩٥ وفيه «فيكبر» بدل «فيكثر» و«كبروا» بدل «كثروا» و«كبر الناس» بدل «كثروا».

۸۹۲. امام علی علیه السلام: تهذیب الأحکام درباره ابو بصیر: از امام صادق علیه السلام پرسید: آیا مرد در ماه رمضان بر نماز بیفزاید؟

فرمود: «آری؛ پیامبر خدا در ماه رمضان بر نماز می افزود». ۸۹۳. صحیح البخاری (به نقل از عبد الله) امام صادق علیه السلام خطاب به جابر بن عبد الله یاران ما ، از افزودن بر نمازهایشان در ماه رمضان سر باز می زنند ، در حالی که پیامبر خدا در ماه رمضان بر نمازش می افزود! ۸۹۴. عیون أخبار الرضا علیه السلام عن ابراهیم بن ابي محالکافی به نقل از ابو العباس بقباق و عبید بن زراره ، از امام صادق علیه السلام: پیامبر خدا ، در ماه رمضان بر نمازش می افزود. چون نماز عشا را می خواند ، پس از آن هم نماز می خواند. مردم نیز پشت سر او به نماز می ایستادند. پس ، او وارد نماز می شد و آنان را وا می گذاشت و سپس از نماز بیرون می آمد. مردم می آمدند و پشت سرش می ایستادند و او آنان را وا می گذاشت و مکرر وارد نماز می شد. و فرمود: «در غیر ماه رمضان ، پس از نماز عشا ، نماز نخوان». ۸۹۴. عیون أخبار الرضا علیه السلام (به نقل از ابراهیم بن ابي محمود) تهذیب الأحکام به نقل از محمد بن یحیی : خدمت امام صادق علیه السلام بودم. از او پرسیدند: آیا در ماه رمضان بر نمازهای نافله افزوده می شود؟

فرمود: «آری. پیامبر خدا ، پس از نماز عشا ، در جایگاه نماز خود ، نماز می خواند و زیاد می خواند. مردم ، پشت سرش جمع می شدند تا با او نماز بخوانند و چون زیاد می شدند ، آنان را پشت سرش وا می گذاشت و به خانه اش می رفت. چون مردم ، پراکنده می شدند ، به جایگاه نماز خود برمی گشت و نماز می خواند ، آن گونه که عادت داشت. چون مردم ، پشت سرش زیاد می شدند ، آنان را وا می گذاشت و به خانه اش می رفت ، و بارها چنین می کرد»..

٨٩٥. كنز العمال عن عبد الله بن جراد: صحيح مسلم عن أبي هريره: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ يُرَغَّبُ فِي قِيَامِ رَمَضَانَ مِنْ غَيْرِ أَنْ يَأْمُرَهُمْ فِيهِ بِعَزِيمَةٍ، فيقول: «مَنْ قَامَ رَمَضَانَ إِيمَانًا وَاحْتِسَابًا غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ». (١) ٨٩٥. كنز العمال (به نقل از عبد الله بن جراد) مسند ابن حنبل عن أبي هريره: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ يُرَغَّبُ النَّاسَ فِي قِيَامِ رَمَضَانَ، وَيَقُولُ: «مَنْ قَامَهُ إِيمَانًا وَاحْتِسَابًا غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ». ولم يكن رسول الله صلى الله عليه وآله يجمع الناس على القيام. (٢) ٨٩٦. رسول الله صلى الله عليه وآله: رسول الله صلى الله عليه وآله: مَنْ صَلَّى مِنْكُمْ فِي هَذَا الشَّهْرِ لِلَّهِ عِزًّا وَجَلَّ رُكْعَتَيْنِ يَتَطَوَّعُ بِهِمَا، غَفَرَ اللَّهُ لَهُ. (٣) ٨٩٧. تاريخ بغداد عن علقمه: مصباح المتهجد عن أبي حمزه الثمالي: كَانَ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ سَيِّدُ الْعَابِدِينَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمَا يُصَلِّي عَامَّةَ اللَّيْلِ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ، فَإِذَا كَانَ السَّحَرُ دَعَا بِهَذَا الدُّعَاءِ: إِلَهِي لَا تُؤَدِّبْنِي بِعُقُوبَتِكَ ... (٤) ٨٩٨. رسول الله صلى الله عليه وآله: الإمام الصادق عليه السلام: شَهْرُ رَمَضَانَ لَا يُشْبِهُهُ شَيْءٌ مِنَ الشُّهُورِ؛ لَهُ حَقٌّ وَحُرْمَةٌ، أَكْثَرُ مِنَ الصَّلَاةِ مَا اسْتَطَعْتَ. (٥).

١- صحيح مسلم: ١ / ٥٢٣ / ١٧٤، سنن أبي داود: ٢ / ٤٩ / ١٣٧١، سنن الترمذي: ٣ / ١٧١ / ٨٠٨، الموطأ: ١ / ١١٣ / ٢، سنن النسائي: ٤ / ١٥٦، مسند ابن حنبل: ٣ / ١٢٢ / ٧٧٩٢، السنن الكبرى: ٢ / ٦٩٣ / ٤٥٩٩، صحيح البخاري: ١ / ٢٢ / ٣٧ وليس فيه صدره إلى «بعزيمه».

٢- مسند ابن حنبل: ٣ / ١٣٨ / ٧٨٨٦.

٣- عيون أخبار الرضا عليه السلام: ١ / ٢٩٣ / ٤٦، فضائل الأشهر الثلاثة: ٧٣ / ٥٣، الأمل للصدوق: ١٠٩ / ٨٢، كلها عن الحسن بن علي بن فضال عن الإمام الرضا عن آبائه عليهم السلام، روضه الواعظين: ٣٧٢، بحار الأنوار: ٩٦ / ٣٦١ / ٢٩.

٤- مصباح المتهجد: ٥٨٢ / ٦٩١، الإقبال: ١ / ١٥٧، بحار الأنوار: ٩٨ / ٨٢ / ٢. انظر الدعاء في «أدعية الأسحار» ص ٣٩٠ ح ٥٠٤.

٥- الكافي: ٢ / ٦١٩ / ٥، وج ٤ / ١٥٤ / ١ وفيه «لشهر رمضان حرمة وحق لا يشبهه شيء من الشهور، صل ما استطعت في شهر رمضان تطوعا بالليل والنهار» وكلاهما عن علي بن أبي حمزه.

۸۹۹. رسول الله صلی الله علیه و آله: صحیح مسلم به نقل از ابو هریره: پیامبر خدا به نماز در [ماه] رمضان ترغیب می کرد، بی آن که دستوری حتمی به آنان بدهد و می فرمود: «هر کس در ماه رمضان از روی ایمان و برای پاداش الهی به عبادت بایستد، گناهان گذشته اش آمرزیده می شود». ۸۹۶. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: مسند ابن حنبل به نقل از ابو هریره: شنیدم که پیامبر خدا مردم را به نماز در [ماه] رمضان ترغیب می کرد و می فرمود: «هر کس از روی ایمان و برای پاداش الهی به نماز بایستد، گناهان گذشته اش آمرزیده می شود» و هرگز پیامبر خدا مردم را برای برپایی نماز [استجابی به جماعت]، گردآوری نکرد. ۸۹۷. تاریخ بغداد (به نقل از علقمه) پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: هر کس از شما در این ماه، دو رکعت نماز مستحب برای خدا بخواند، خداوند او را می آمرزد. ۸۹۸. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: مصباح المتهجد به نقل از ابو حمزه ثمالی: امام سجّاد در ماه رمضان، همه شب را نماز می خواند و سحر که می شد، این دعا را می خواند: «إلهی! لا تؤدبني بعقوبتك...». (۱) ۸۹۹. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: امام صادق علیه السلام: ماه رمضان، ماهی است که هیچ یک از ماه ها شبیه آن نیست. آن، حق و حرمتی دارد. تا می توانی [در این ماه]، زیاد نماز بخوان. .

۱- این دعا، در بخش مربوط به دعاها آمده است (ر. ک: ص ۳۹۱، ح ۵۰۴).

٩٠٠. رسول الله صلى الله عليه وآله: الإمام الرضا عليه السلام: كَانَ أَبِي يَزِيدُ فِي الْعَشْرِ الْأَوَاخِرِ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ فِي كُلِّ لَيْلَةٍ عَشْرِينَ رَكَعَةً. (١) وانظر: ص ٦٢٠ (نوافل شهر رمضان).

٢ / ١٨ زيارَةُ الإمامِ الحُسَيْنِ ٩٠٤. عنه صلى الله عليه وآله: الإقبال: عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ فَيْضِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ مُخْتَارٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ أَنَّهُ سُئِلَ عَنْ زِيَارَةِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْحُسَيْنِيِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَقِيلَ: هَلْ فِي ذَلِكَ وَقْتٌ هُوَ أَفْضَلُ مِنْ وَقْتٍ؟

فَقَالَ: «زُورُهُ صَيَّمَلَى اللَّهِ عَلَيْهِ فِي كُلِّ وَقْتٍ وَفِي كُلِّ حِينٍ؛ فَإِنَّ زِيَارَتَهُ عَلَيْهِ السَّلَامُ خَيْرٌ مَوْضُوعٌ؛ فَمَنْ أَكْثَرَ مِنْهَا فَقَدْ اسْتَكْتَرَ مِنَ الْخَيْرِ وَمَنْ قَلَّ قَلَّ لَهُ، وَتَحَرَّوْا بِزِيَارَتِكُمُ الْأَوْقَاتِ الشَّرِيفَةَ فَإِنَّ الْأَعْمَالَ الصَّالِحَةَ فِيهَا مُضَاعَفَةٌ، وَهِيَ أَوْقَاتُ مَهَبِطِ الْمَلَائِكَةِ لِزِيَارَتِهِ».

قَالَ: فَسُئِلَ عَنْ زِيَارَتِهِ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ؟ فَقَالَ:

«مَنْ جَاءَهُ عَلَيْهِ السَّلَامُ خَائِشًا مُحْتَسِبًا مُسْتَقِيلاً مُسْتَغْفِرًا فَشَهِدَ قَبْرَهُ فِي إِحْدَى ثَلَاثِ لَيَالٍ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ: أَوَّلَ لَيْلِهِ مِنَ الشَّهْرِ أَوْ لَيْلَهُ النُّصْفِ أَوْ آخِرَ لَيْلِهِ مِنْهُ، تَسَاقَطَتْ عَنْهُ ذُنُوبُهُ وَخَطَايَاهُ الَّتِي اجْتَرَحَهَا كَمَا يَتَسَاقَطُ هَشِيمُ الْوَرَقِ بِالرَّيْحِ الْعَاصِفِ، حَتَّى إِنَّهُ يَكُونُ مِنْ ذُنُوبِهِ كَهَيْئَةِ يَوْمٍ وَلَمَدَتُهُ أُمَّهُ، وَكَانَ لَهُ مَعَ ذَلِكَ مِنَ الْأَجْرِ مِثْلُ أَجْرِ مَنْ حَيَّجَ فِي عَامِهِ ذَلِكَ وَاعْتَمَرَ، وَيُنَادِيهِ مَلَكَانِ يَسْمَعُ نِدَاءَهُمَا كُلُّ ذِي رُوحٍ إِلَّا الثَّقَلَيْنِ مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ، يَقُولُ أَحَدُهُمَا: يَا عَبْدَ اللَّهِ، طَهَّرْتَ فَاسْتَأْنَفِ الْعَمَلَ، وَيَقُولُ الْآخَرُ: يَا عَبْدَ اللَّهِ، أَحْسَنْتَ فَأَبْشِرْ بِمَغْفِرَةٍ مِنَ اللَّهِ وَفَضْلٍ». (٢).

١- تهذيب الأحكام: ٣ / ٦٧ / ٢١٩، الاستبصار: ١ / ٤٦٦ / ١٨٠٣ كلاهما عن محمد بن سنان، قرب الإسناد: ٣٥٣ / ١٢٦٣ عن البرزطي، بحار الأنوار: ٩٦ / ٣٨٤ / ٢.

٢- الإقبال: ١ / ٤٥، بحار الأنوار: ١٠١ / ٩٨ / ٢٩.

۲ / ۸ زیارت امام حسین

۹۰۰. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: امام رضا علیه السلام: پدرم در دهه آخر ماه رمضان، هر شب، بیست رکعت بر نمازهایش می افزود. ر. ک: ص ۶۲۱ (نوافل ماه رمضان).

۲ / ۸ زیارت امام حسین ۹۰۴. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: الإقبال به نقل از علی بن محمد بن فیض بن مختار، از پدرش: از امام صادق علیه السلام درباره زیارت امام حسین علیه السلام پرسیدند که: آیا وقتی هست که برتر از وقت دیگر باشد؟

فرمود: «او را که درود خدا بر او باد زیارت کنید، هر وقت و هر لحظه، که زیارتش بهترین چیز است. هر که بیشتر، زیارتش کند، بیشتر به خیر می رسد و هر که کمتر زیارتش کند، از خیرش کم می شود. برای زیارتتان وقت های شریف را بجوید؛ چرا که کارهای شایسته در اوقات شریف، پاداشی مضاعف دارند و آنها، وقت هایی هستند که فرشتگان برای زیارتش فرود می آیند».

از وی درباره زیارتش در ماه رمضان پرسیدند.

فرمود: «هر کس با خشوع و به امید پاداش، عذرخواه و آمرزش خواه، به زیارتش برود و در یکی از [این] سه شب ماه رمضان: شب اول، شب نیمه و یا شب آخر، کنار قبر وی باشد، گناهانی که مرتکب شده است، فرو می ریزد، آن گونه که برگ ها با تندباد فرو می ریزند، و بی گناه می شود، همانند روزی که مادرش او را زاده است. علاوه بر این، پاداشی همچون پاداشی کسی دارد که آن سال به حج و عمره رفته باشد. و دو فرشته که ندایشان را هر جاننداری غیر از جن و انس می شنود، ندا می دهند؛ یکی می گوید: ای بنده خدا! پاک شدی؛ پس، کار را از سر بگیر و دیگری می گوید: ای بنده خدا! نیکی کردی؛ پس، مژده باد تو را به آمرزش و نعمت الهی!».

وانظر: ص ٥٢٠ (آداب الليلة الخامسة عشره).

٩٠٦. عنه صلى الله عليه وآله: الإمام الصادق عليه السلام: مَنْ زَارَ قَبْرَ الْحُسَيْنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ ، وَمَاتَ فِي الطَّرِيقِ ، لَمْ يُعْرَضْ وَلَمْ يُحَاسَبْ ، وَيُقَالُ لَهُ : «أَدْخِلِ الْجَنَّةَ آمِنًا» . (١) ٢ / ١٩ / العُمَرَةُ ٩٠٩. عنه صلى الله عليه وآله: رسول الله صلى الله عليه وآله: إِنَّ عُمَرَةَ فِي رَمَضَانَ تَقْضَى حَجَّهَ مَعِيَ . (٢) ٩١٠. عنه صلى الله عليه وآله: عَنْهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: عُمَرَةُ فِي رَمَضَانَ تَعْدِلُ حَجَّهَ . (٣) ٩٠٥. پیامبر خدا صلى الله عليه وآله: عَنْهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: إِذَا كَانَ رَمَضَانُ اعْتَمِرَ فِيهِ ؛ فَإِنَّ عُمَرَةَ فِي رَمَضَانَ حَجَّهَ . (٤) .

١- . كامل الزيارات: ٥٤٦ / ٨٣٦ عن محمد بن الفضيل ، بحار الأنوار: ١٠١ / ٩٧ / ٢٠ .

٢- . صحيح البخارى: ٢ / ٦٥٩ / ١٧٦٤ ، صحيح مسلم: ٢ / ٩١٨ / ٢٢٢ كلاهما عن ابن عباس ، المعجم الكبير: ١ / ٢٥١ / ٧٢٢ عن أنس وفيه «كحجته» بدل «تقضى حجته» .

٣- . سنن الترمذى: ٣ / ٢٧٦ / ٩٣٩ ، سنن الدارمى: ١ / ٤٨١ / ١٨٠٢ كلاهما عن أمّ معقل ، سنن ابن ماجه: ٢ / ٩٩٦ / ٢٩٩٤ ، صحيح ابن حبان: ٩ / ١٣ / ٣٧٠٠ ، مسند ابن حنبل: ١ / ٦٦٠ / ٢٨٠٩ كلها عن ابن عباس ؛ دعائم الإسلام: ١ / ٣٣٣ عن الإمام الصادق عليه السلام عنه صلى الله عليه وآله ، الإقبال: ١ / ٣٥٨ عن أحمد بن محمد بن أبي نصر عن الإمام الرضا عليه السلام .

٤- . صحيح البخارى: ٢ / ٦٣١ / ١٦٩٠ ، صحيح مسلم: ٢ / ٩١٧ / ٢٢١ ، سنن النسائى: ٤ / ١٣١ ، سنن الدارمى: ١ / ٤٨١ / ١٨٠١ ، مسند ابن حنبل: ١ / ٤٩٣ / ٢٠٢٥ كلها عن ابن عباس ، سنن أبى داود: ٢ / ٢٠٥ / ١٩٨٩ عن يوسف بن عبد الله بن سلام ، الموطأ: ١ / ٣٤٧ / ٦٦ عن أبى بكر بن عبد الرحمن ؛ الجعفریات: ٦٧ عن الإمام الكاظم عن آبائه عليهم السلام عنه صلى الله عليه وآله .

۹۰۶. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: امام صادق علیه السلام: هر کس در ماه رمضان، قبر حسین علیه السلام را زیارت کند و در راه بمیرد، [در قیامت،] نه به محشر آورده می شود و نه از او حساب می کشند و به او می گویند: «آسوده وارد بهشت شو». ر. ک: ص ۵۲۱ (آداب شب پانزدهم).

۹ / ۲ عُمَرَه ۹۱۰. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: عُمَرَه در ماه رمضان، در حکم حج همراه من است. ۹۱۱. رسول الله صلی الله علیه و آله (فی قَوْلِهِ تَعَالَى: {Q} «فَمِنْهُمْ ظَالِمٌ لِّ») پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: عُمَرَه در [ماه] رمضان، برابر حج است. ۹۱۲. عنه صلی الله علیه و آله: پیامبر خدا صلی الله علیه و آله خطاب به زنی از انصار: چون [ماه] رمضان شود، در آن عمره به جای آور؛ چرا که یک عمره در رمضان، [برابر با] حج است.

٩١٣. عنه صلى الله عليه وآله: الكافي عن الوليد بن صبيح: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: بَلَّغْنَا أَنَّ عُمَرَ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ تَعْدِلُ حَجَّةً .

فَقَالَ: «إِنَّمَا كَانَ ذَلِكَ فِي امْرَأَةٍ وَعَدَّهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ فَقَالَ لَهَا: اِعْتَمِرِي فِي شَهْرِ رَمَضَانَ فَهِيَ لَكَ حَجَّةٌ» .
 (١) ٩١٤. عنه صلى الله عليه وآله: رسول الله صلى الله عليه وآله: رَمَضَانُ بِمَكَّةَ أَفْضَلُ مِنْ أَلْفِ رَمَضَانَ بِغَيْرِ مَكَّةَ .
 (٢) ٩١٥. رسول الله صلى الله عليه وآله: عنه صلى الله عليه وآله: مَنْ أَدْرَكَ شَهْرَ رَمَضَانَ بِمَكَّةَ مِنْ أَوَّلِهِ إِلَى آخِرِهِ صِيَامَهُ وَقِيَامَهُ ، كَتَبَ اللَّهُ لَهُ مِثَّةَ أَلْفِ شَهْرِ رَمَضَانَ فِي غَيْرِهَا ، وَكَانَ لَهُ بِكُلِّ يَوْمٍ مَغْفِرَةٌ وَشَفَاعَةٌ ، وَبِكُلِّ لَيْلَةٍ مَغْفِرَةٌ وَشَفَاعَةٌ ، وَبِكُلِّ يَوْمٍ حُمْلَانٌ فَرَسٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ، وَلَهُ بِكُلِّ يَوْمٍ دَعْوَةٌ مُسْتَجَابَةٌ . (٣) ٩١١. پیامبر خدا صلى الله عليه وآله (دربارہ ابن سخن خداوند : {Q}) و برخی از ایشان ،) عنه صلى الله عليه وآله: مَنْ أَدْرَكَ شَهْرَ رَمَضَانَ بِمَكَّةَ فَصَامَهُ وَقَامَهُ بِمَا تَيَسَّرَ لَهُ عَدَلَ مِثَّةَ أَلْفِ شَهْرِ فِيهَا سِوَاهُ مِنَ الْبَلَدِ ، وَكَانَ لَهُ بِكُلِّ يَوْمٍ حُمْلَانٌ فَرَسٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ، وَكُلُّ لَيْلَةٍ حُمْلَانٌ فَرَسٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ، فِي كُلِّ لَيْلَةٍ عَتَقُ رَقَبَةٍ ، وَكُلُّ يَوْمٍ صَدَقَةٌ ، وَكُلُّ لَيْلَةٍ صَدَقَةٌ ، وَكُلُّ يَوْمٍ شَفَاعَةٌ ، وَكُلُّ لَيْلَةٍ شَفَاعَةٌ ، وَكُلُّ يَوْمٍ دَرَجَةٌ . (٤) ٩١٢. پیامبر خدا صلى الله عليه وآله: الكافي عن علي بن حديد: كُنْتُ مُقِيمًا بِالْمَدِينَةِ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ سِنَةَ ثَلَاثِ عَشْرَةٍ وَمِئَتَيْنِ ، فَلَمَّا قَرَّبَ الْفِطْرَ كَتَبْتُ إِلَى أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَسْأَلُهُ عَنِ الْخُرُوجِ فِي عُمَرِهِ شَهْرِ رَمَضَانَ أَفْضَلُ أَوْ أَقِيمُ حَتَّى يَنْقُضِيَ الشَّهْرَ وَأَتَمَّ صَوْمِي؟ فَكَتَبَ إِلَيَّ كِتَابًا قَرَأْتُهُ بِحَظِّهِ :

«سَأَلْتَ رَحِمَكَ اللَّهُ! عَنِ أَيِّ الْعُمَرِ أَفْضَلُ؟ عُمَرُ شَهْرِ رَمَضَانَ أَفْضَلُ ، يَرْحَمُكَ اللَّهُ!» (٥) .

١- الكافي: ٤ / ٥٣٥ / ١ .

٢- كنز العمال: ١٢ / ١٩٧ / ٣٤٦٤٣ ، مجمع الزوائد: ٣ / ٣٤٨ / ٤٧٩٩ وفيه «صوم رمضان» وكلاهما نقلًا عن البيهقي عن ابن عمر .

٣- شعب الإيمان: ٣ / ٤٨٧ / ٤١٤٩ وص ٣٤٧ / ٣٧٢٩ كلاهما عن ابن عباس ، كنز العمال: ٩ / ١٢ / ٣٤٧٠٩ ؛ بحار الأنوار: ٩٦ / ٣٤٩ / ١٦ نقلًا عن القطب الراوندي في النوادر عن أبي عتياب .

٤- فضائل الأشهر الثلاثة: ١٣٦ / ١٤٥ ؛ سنن ابن ماجه: ٢ / ١٠٤١ / ٣١١٧ نحوه وكلاهما عن ابن عباس ، كنز العمال: ١٢ / ٢٠٠ / ٣٤٦٥٧ .

٥- الكافي: ٤ / ٥٣٦ / ٢ .

۹۱۳. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: الکافی به نقل از ولید بن صبیح: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: به ما چنین رسیده که عمره در رمضان، با حج برابر است.

فرمود: «این در مورد زنی بود که پیامبر خدا به او وعده داد و فرمود: در ماه رمضان، عمره به جا آور، که برایت حج است.» ۹۱۴. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: رمضان در مکه بودن، برتر از هزار رمضان در غیر مکه بودن است. ۹۱۵. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: هر کس [ماه] رمضان را از آغاز تا پایانش با روزه و نمازش در مکه درک کند، خداوند برای او صد هزار رمضان در غیر مکه می نویسد و برای او در هر روز، یک آمرزش و شفاعت، و در هر شب، یک آمرزش و شفاعت، و در هر روز، [ثواب] به راه انداختن یک اسب [برای جهاد] در راه خداست. و برای اوست در هر روز، یک دعای مستجاب. ۹۱۶. عنه صلی الله علیه و آله: پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: هر کس ماه رمضان را در مکه درک کند و به اندازه ای که در توانش باشد، آن را روزه بدارد و نماز بخواند، [پاداشش] برابر با هزار ماه [درک کردن ماه رمضان] در شهری جز آن است و برای او در هر روز، [ثواب] به راه انداختن یک اسب [برای جهاد] در راه خدا، و در هر شب، [ثواب] به راه انداختن یک اسب [برای جهاد] در راه خداست و در هر شب، [پاداشش] آزاد کردن یک بنده، و در هر روز، یک صدقه، و در هر شب، یک صدقه، و در هر روز، شفاعتی، و در هر شب، شفاعتی، و در هر روز، درجه ای برای اوست. ۹۱۷. عنه صلی الله علیه و آله: الکافی به نقل از علی بن حدید: در سال دویست و سیزده [قمری]، در ماه رمضان، مقیم مدینه بودم. چون عید فطر نزدیک شد، به امام جواد علیه السلام نامه نوشتم و از او پرسیدم که: آیا در ماه رمضان برای عمره خارج شوم، بهتر است، یا آن که بمانم تا ماه بگذرد و روزه ام را تمام کنم؟

در پاسخ، نامه ای به خط خویش نوشت: «رحمت خدا بر تو! پرسیدی که کدام عمره برتر است؟ عمره ماه رمضان، برتر است. خدای رحمت کند!»..

٩١٦. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: الکافی عن حمّاد بن عثمان: كَانَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ إِذَا أَرَادَ الْعُمْرَةَ انْتَهَرَ إِلَى صَبِيحِهِ ثَلَاثَ وَعِشْرِينَ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ ، ثُمَّ يَخْرُجُ مُهَلًّا فِي ذَلِكَ الْيَوْمِ . (١) ٢ / ١١٠ الإعتكاف ٩١٩. عنه صلى الله عليه و آله: رسول الله صلى الله عليه و آله: إعتكافُ عَشْرِ شَهْرِ رَمَضَانَ يَعْدِلُ حَجَّتَيْنِ وَعُمْرَتَيْنِ . (٢) ٩٢٠. عنه صلى الله عليه و آله: الإمام الصادق عليه السلام: كَانَتْ بَدْرٌ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ فَلَمْ يَعْتَكِفِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ ، فَلَمَّا أَنْ كَانَ مِنْ قَابِلٍ إعتكفَ عِشْرِينَ : عَشْرًا لِعَامِهِ ، وَعَشْرًا قِضَاءً لِمَا فَاتَهُ . (٣) ٩٢١. عنه صلى الله عليه و آله: صحيح البخارى عن أبى هريره: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ يَعْتَكِفُ فِي كُلِّ رَمَضَانَ عَشْرَةَ أَيَّامٍ ، فَلَمَّا كَانَ الْعَامُ الَّذِي قُبِضَ فِيهِ اعْتَكَفَ عِشْرِينَ يَوْمًا . (٤) .

١- .الكافی : ٤ / ٥٣٦ / ٤ ، بحار الأنوار : ٨٣ / ١١٨ / ٤٤ .

٢- .كتاب من لا يحضره الفقيه : ٢ / ١٨٨ / ٢١٠١ عن السكونى عن الإمام الصادق عن آبائه عليهم السلام، النوادر للراوندى : ٢٠٩ / ٤٠٨ وفيه «اعتكاف شهر رمضان...» ، دعائم الإسلام : ١ / ٢٨٦ وفيه «اعتكاف العشر الأواخر...» وكلاهما عن الإمام الصادق عن آبائه عليهم السلام عنه صلى الله عليه و آله ؛ المعجم الكبير : ٣ / ١٢٨ / ٢٨٨٨ عن محمّد بن سليمان عن الإمام زين العابدين عن أبيه عليهما السلام عنه صلى الله عليه و آله ، كنز العمال : ٨ / ٥٣٠ / ٢٤٠٠٨ .

٣- .الكافی : ٤ / ١٧٥ / ٢ عن الحلبي ، كتاب من لا يحضره الفقيه : ٢ / ١٨٤ / ٢٠٨٨ ، الفقه المنسوب للإمام الرضا عليه السلام : ١٩٠ عن العالم عليه السلام ، بحار الأنوار : ٩٧ / ١٢٨ / ٢ وج ١٦ / ٢٧٤ / ١٠٣ .

٤- .صحيح البخارى : ٢ / ٧١٩ / ١٩٣٩ ، سنن أبى داود : ٢ / ٣٣٢ / ٢٤٦٦ ، سنن ابن ماجه : ١ / ٥٦٢ / ١٧٦٩ ، مسند ابن حنبل : ٣ / ٢٣٦ / ٨٤٤٣ وفيه «العشر الأواخر» بدل «عشره أيام» وص ٢٧٣ / ٨٦٧٠ ، السنن الكبرى : ٤ / ٥١٦ / ٨٥٦٣ .

۲ / ۱۰ اعتکاف

۹۱۸. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: الکافی به نقل از حماد بن عثمان: هر گاه امام صادق علیه السلامی خواست عمره انجام دهد، تا صبح بیست و سوم ماه رمضان صبر می کرد و در همان روز، تلبیه می گفت و به سوی مکه می رفت. ۲ / ۱۰ اعتکاف ۹۲۱. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: اعتکاف ده روز ماه رمضان، برابر دو حج و دو عمره است. ۹۲۲. عنه صلی الله علیه و آله (لَمَّا سَأَلَهُ مُعَاذٌ عَنِ أَفْضَلِ الْإِيمَانِ) امام صادق علیه السلام: جنگ بدر، در ماه رمضان بود. پس، پیامبر خدا معتکف نشد. سال بعد، بیست روز معتکف شد: ده روز برای همان سال، و ده روز برای قضای آنچه از او فوت شده بود. ۹۲۳. عنه صلی الله علیه و آله: صحیح البخاری به نقل از ابو هریره: پیامبر صلی الله علیه و آله در هر رمضان، ده روز، معتکف می شد اما در سالی که در آن وفات کرد، بیست روز معتکف شد.

٩٢٤. عنه صلى الله عليه وآله: الإمام الصادق عليه السلام: اعْتَكَفَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ فِي الْعَشْرِ الْأَوَّلِ ، ثُمَّ اعْتَكَفَ فِي الثَّانِيَةِ فِي الْعَشْرِ الْوُسْطَى ، ثُمَّ اعْتَكَفَ فِي الثَّلَاثَةِ فِي الْعَشْرِ الْأَوَاخِرِ ، ثُمَّ لَمْ يَزَلْ يَعْتَكِفُ فِي الْعَشْرِ الْأَوَاخِرِ .
(١) وانظر: ص ٦١٢ (الاعمال المختصه بالعشر الأواخر / الاعتكاف) .

٢ / ١١ قراءة سورة الفتح في التطوع ٩٢٨. عنه صلى الله عليه وآله عن جبرئيل عليه السلام: الإقبال عن يزيد بن هارون عن المسعودي: بَلَغَنِي أَنَّهُ مَنْ قَرَأَ فِي كُلِّ لَيْلَةٍ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ: «إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُبِينًا» (٢) فِي التَّطَوُّعِ ، حُفِظَ ذَلِكَ الْعَامَ . (٣) .

١- الكافي: ٤ / ١٧٥ / ٣ ، كتاب من لا يحضره الفقيه: ٢ / ١٨٩ / ٢١٠٥ كلاهما عن أبي العباس ، الإقبال: ١ / ٢٣٠ وفيه «اعتكف رسول الله صلى الله عليه وآله في أول ما فرض شهر رمضان...» ، بحار الأنوار: ٢/٩٨/٤ وراجع الغارات: ١/٢٤٩ .
٢- الفتح: ١ .

٣- الإقبال: ١ / ٧٥ نقلًا عن علي بن عبد الواحد النهدي في كتاب عمل شهر رمضان ، بحار الأنوار: ٩٦ / ٣٥٠ / ١٩ نقلًا عن القطب الراوندي في النوادر وفيه «من قرأ أول ليله من شهر رمضان «إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُبِينًا» حفظ إلى مثلها من قابل» .

۲ / ۱۱ خواندن سوره فتح در نماز مستحب

۹۲۲. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله (در پاسخ به مُعَاذ که از ایشان درباره برترین ایما) امام صادق علیه السلام: پیامبر خدا در ماه رمضان ، در ده روز اوّل ، معتکف شد. سال بعد ، در ده روز وسط ، و در سال سوم ، در ده روز آخر معتکف شد. سپس پیوسته در ده روز آخر ، معتکف شد. ر. ک : ص ۶۱۳ (آداب مخصوص دهه آخر / اعتکاف) .

۲ / ۱۱ خواندن سوره فتح در نماز مستحب ۹۲۶. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله :الإقبال به نقل از یزید بن هارون ، از مسعودی : به من چنین روایت رسیده که هر کس در هر شبی از ماه رمضان ، در نماز مستحب ، سوره «إِنَّا فَتَحْنَا» بخواند ، آن سال ، محفوظ می ماند.

الفصل الثالث الأذعية المشتركة ٣ / ١ أذعية الصلوات المكتوبها دعاء «اللهم أدخل على أهل القبور الشُّرور» ٩٣٢. عنه صلى الله عليه و آله رسول الله صلى الله عليه و آله: من دعا بهذا الدعاء في شهر رمضان بعد المكتوبه، غفر الله له ذنوبه إلى يوم القيامة، وهو:

اللَّهُمَّ ادْخِلْ عَلَى أَهْلِ الْقُبُورِ الشُّرُورَ، اللَّهُمَّ اغْنِ كُلَّ فَقِيرٍ، اللَّهُمَّ أَشْبِعْ كُلَّ جَائِعٍ، اللَّهُمَّ اكْسُ كُلَّ عُرْيَانٍ، اللَّهُمَّ اقْضِ دَيْنَ كُلِّ مَدْيُونٍ (١)، اللَّهُمَّ فَرِّجْ عَن كُلِّ مَكْرُوبٍ، اللَّهُمَّ رُدِّ كُلَّ غَرِيبٍ، اللَّهُمَّ فَكِّ كُلَّ أُسِيرٍ، اللَّهُمَّ أَصْلِحْ كُلَّ فَاسِدٍ مِّنْ أُمُورِ الْمُسْلِمِينَ، اللَّهُمَّ اشْفِ كُلَّ مَرِيضٍ، اللَّهُمَّ شَيْدَ فِقْرِنَا بِغِنَاكَ، اللَّهُمَّ غَيِّرْ سُوءَ حَالِنَا بِحُسْنِ حَالِكَ، اللَّهُمَّ اقْضِ عَنَّا الدَّيْنَ وَأَغْنِنَا مِنَ الْفَقْرِ، إِنَّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ. (٢).

١- وفي البلد الأمين: «مدين» بدل «مديون».

٢- المصباح للكفعمي: ٨١٦، البلد الأمين: ٢٢٢، بحار الأنوار: ٩٨ / ١٢٠ / ٣ نقلًا عن خط الشهيد الأول قدس سره.

فصل سوم : دعاهای مشترک

۳ / ۱ دعاهای نمازهای واجب

الف دعای «اللَّهُمَّ ادْخِلْ عَلَيَّ أَهْلَ الْقُبُورِ الشُّرُورِ»

فصل سوم : دعاهای مشترک ۳ / ۱ دعاهای نمازهای واجبالف دعای «اللَّهُمَّ ادْخِلْ عَلَيَّ أَهْلَ الْقُبُورِ الشُّرُورِ» ۹۳۱. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : هر کس در ماه رمضان ، پس از نماز واجب ، این دعا را بخواند ، خداوند گناهان او را تا روز قیامت می آمرزد. دعا این است:

«خداوندا! بر خفتگان گورها ، شادی وارد کن. خداوندا! هر نیازمندی را بی نیاز بگردان. خداوندا! هر گرسنه ای را سیر کن. خداوندا! هر برهنه ای را بپوشان. خداوندا! بدهی هر بدهکاری را ادا کن. خدایا! گرفتاری هر گرفتاری را برطرف ساز. خدایا! هر غریبی را به [وطنش] باز گردان. خدایا! هر اسیری را برهان. خدایا! هر تباهی ای را از کارهای مسلمانان ، سامان بخش. خدایا! هر بیماری را شفا بده. خدایا! نیازمندی ما را با بی نیازی خویش برطرف ساز. خدایا! بد حالی ما را با حال نیک خودت ، تغییر بده. خدایا! بدهی ما را ادا کن و ما را از فقر ، بی نیاز گردان؛ همانا تو بر هر چیز ، توانایی.»

ب دُعَاءِ الْحَجِّ ٩٣٣. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله :الإمام الصادق والإمام الكاظم عليهما السلام :تقول في شهر رمضان من أوله إلى آخره بعد كل فريضة :

اللَّهُمَّ ارزُقني حَجَّ بَيْتِكَ الْحَرَامِ فِي عَامِي هَذَا وَفِي كُلِّ عَامٍ مَا أَبْقَيْتَنِي فِي يُسْرٍ مِنْكَ وَعَافِيَةٍ وَسَيِّعِهِ رِزْقٍ ، وَلَا تُخَلِّني مِنْ تِلْكَ الْمَوَاقِفِ الْكَرِيمَةِ وَالْمَشَاهِدِ الشَّرِيفَةِ ، وَزِيَارَةِ قَبْرِ نَبِيِّكَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَفِي جَمِيعِ حَوَائِجِ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ فَكُنْ لِي .

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ فِيمَا تَقْضِي وَتُقَدِّرُ مِنَ الْأَمْرِ الْمَحْتَمِ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ مِنَ الْقَضَاءِ الَّذِي لَا يُرَدُّ وَلَا يُبَدَّلُ ، أَنْ تَكْتُبَنِي مِنْ حُجَّاجِ بَيْتِكَ الْحَرَامِ ، الْمَبْرُورِ حُجَّتِهِمْ ، الْمَشْكُورِ سَيِّئِهِمْ ، الْمَغْفُورِ ذُنُوبِهِمْ ، الْمَكْفَرِ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ ، وَاجْعَلْ فِيمَا تَقْضِي وَتُقَدِّرُ أَنْ تُطِيلَ عُمُرِي فِي طَاعَتِكَ ، وَتُوسِّعَ عَلَيَّ رِزْقِي ، وَتُؤَدِّيَ عَنِّي أَمَانَتِي وَدِينِي ، آمِينَ رَبَّ الْعَالَمِينَ . (١) وانظر : ص ٥٠٠ ، ح ٥٢٠ .

ج دُعَاءُ «يَا عَلِيُّ يَا عَظِيمُ» الإقبال: تدعو عقيب كل فريضة في شهر رمضان ليلاً كان أو نهاراً فتقول : يَا عَلِيُّ يَا عَظِيمُ يَا غَفُورُ يَا رَحِيمُ ، أَنْتَ الرَّبُّ الْعَظِيمُ الَّذِي لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ، وَهَذَا شَهْرٌ عَظَمْتُهُ وَكَرَّمْتُهُ وَشَرَّفْتُهُ وَفَضَّلْتَهُ عَلَيَّ الشُّهُورِ ، وَهُوَ الشَّهْرُ الَّذِي فَرَضْتَ صِيَامَهُ عَلَيَّ وَهُوَ شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أَنْزَلْتَ فِيهِ الْقُرْآنَ هُدًى لِلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِنَ الْهُدَى وَالْفُرْقَانِ ، وَجَعَلْتَ فِيهِ لَيْلَةَ الْقَدْرِ وَجَعَلْتَهَا خَيْرًا مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ ، يَا ذَا الْمَنِّ وَلَا- يُمَنُّ عَلَيْكَ ، مَنْ عَلَيَّ بِفِكَاكِ رَقَبَتِي مِنَ النَّارِ فَيَمَنْ تَمَنَّ عَلَيَّ ، وَأَدْخِلْنِي الْجَنَّةَ بِرَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ . (٢)

١- الإقبال : ١ / ٧٩ .

٢- الإقبال : ١ / ٧٩ ، المصباح للكفعمي : ٨٣٢ .

ب دعای حج

ج دعای «یا عَلِيُّ يَا عَظِيمُ»

ب دعای حج ۸۴۸. تنبیه الخواطر: امام صادق و امام کاظم علیهما السلام: از اوّل تا پایان ماه رمضان ، پس از هر نماز واجب می گویی:

«خداوندا! امسال و در هر سال ، تا وقتی مرا زنده می داری ، حجّ خانه خودت را روزی ام کن ، در آسانی و تن درستی و وسعت روزی از سوی خودت؛ و جای مرا در آن جایگاه های ارزشمند و حرم های شریف ، خالی مگذار و از زیارت قبر پیامبرت که درود تو بر او و خاندانش باد محروم مکن؛ و در همه نیازهای دنیا و آخرت ، برای من باش!

خداوندا! از تو می خواهم در آنچه حتمی و مقدر می کنی از فرمان قطعی در شب قدر ، از آن تقدیری که بر نمی گردد و عوض نمی شود ، که مرا از حجّاج خانه با حرمت خویش قرار دهی؛ از آنان که حجّشان پذیرفته ، تلاششان پاداش یافته ، گناهانشان آمرزیده ، و خطاهایشان پوشیده است؛ و در آنچه تقدیر و حتمی می کنی ، این را قرار بده که عمرم را در فرمان برداری ات بلند گردانی و روزی ام را بر من وسعت بخشی و امانت و بدهی مرا از جانب من ادا کنی! آمین ، ای پروردگار جهانیان!». ر. ک : ص ۵۰۱ ، ح ۵۲۰

ج دعای «یا عَلِيُّ يَا عَظِيمُ» ۸۵۱. رسول الله صلی الله علیه و آله :الإقبال: در ماه رمضان ، پس از هر نماز واجب ، چه شب باشد و چه روز ، می گویی:

«ای والا ، ای بزرگ ، ای آمرزنده ، ای مهربان! تو ، آن پروردگار بزرگی که همانند او ، چیزی نیست و او شنوای بیناست ، و این ، ماهی است که آن را بزرگ داشته ، کرامت و شرافت بخشیده ، و بر [دیگر] ماه ها برتری داده ای ، و این ، ماهی است که روزه داری آن را بر من واجب کرده ای ، و آن ، ماه رمضان است که در آن ، قرآن را برای راهنمایی مردم و به عنوان نشانه هایی روشن از هدایت و فرقان [جداکننده حق از باطل] ، نازل کرده ای و شب قدر را در آن قرار داده و آن را بهتر از هزار ماه قرار داده ای. پس ، ای صاحب نعمت و منت که کسی را بر تو منتی نیست! با آزاد کردنم از آتش ، بر من نیز ، در جمع آنان که بر ایشان منت می گذاری ، منت گذار و وارد بهشتم کن! به رحمت ، ای مهربان ترین مهربانان!».

٣ / ٢ أَدْعِيَهُ كُلَّ لَيْلِهَا الدُّعَاءُ لِلْحَجِّ ٨٥٢. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : الإمام الصادق علیه السلام فی الدُّعَاءِ فی كُلِّ لَيْلَةٍ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ : اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ (١) فِيمَا تَقْضَى وَتُقَدَّرُ مِنَ الْأَمْرِ الْمَحْتَمِ فِي الْأَمْرِ الْحَكِيمِ مِنَ الْقَضَاءِ الَّذِي لَا يُرَدُّ وَلَا يُبَدَّلُ ، أَنْ تَكْتُبَنِي مِنْ حُجَّاجِ بَيْتِكَ الْحَرَامِ ، الْمَبْرُورِ حَجُّهُمْ ، الْمُكْفَرِ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ ، الْمَغْفُورِ ذُنُوبَهُمْ ، الْمَشْكُورِ سَيِّئَاتِهِمْ ، وَأَنْ تَجْعَلَ فِيمَا تَقْضَى وَتُقَدَّرُ مِنَ الْأَمْرِ الْمَحْتَمِ فِي الْأَمْرِ الْحَكِيمِ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ مِنَ الْقَضَاءِ الَّذِي لَا يُرَدُّ وَلَا يُبَدَّلُ أَنْ تُطِيلَ عُمْرِي وَأَنْ تُوسِّعَ عَلَيَّ فِي رِزْقِي ، وَأَنْ تَجْعَلَنِي مِمَّنْ تَنْتَصِرُ بِهِ لِدِينِكَ وَلَا تَسْتَبْدِلَ بِي غَيْرِي . (٢) ٨٥٣. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : الإقبال : عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَمَّنْ ذَكَرَهُ عَنْ بَعْضِ آلِ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ أَنَّهُ قَالَ : مَنْ قَالَ هَذَا الدُّعَاءَ فِي كُلِّ لَيْلَةٍ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ غُفِرَتْ لَهُ ذُنُوبُ أَرْبَعِينَ سَنَةً :

اللَّهُمَّ رَبَّ شَهْرِ رَمَضَانَ الَّذِي أَنْزَلْتَ فِيهِ الْقُرْآنَ وَافْتَرَضْتَ عَلَيَّ عِبَادَكَ فِيهِ الصِّيَامَ ، صَيِّلٌ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَارزُقْنِي حَجَّ بَيْتِكَ الْحَرَامِ فِي عَامِي هَذَا وَفِي كُلِّ عَامٍ ، وَاعْفِرْ لِي تِلْكَ الذُّنُوبَ الْعِظَامَ ؛ فَإِنَّهُ لَا يَغْفِرُهَا غَيْرُكَ يَا رَحْمَانُ يَا عَلَّامٌ . (٣) .

١- . زاد في الإقبال هنا : «أن تجعل» .

٢- . الكافي : ٤ / ١٦١ / ٣ عن محمد بن عطية ، الإقبال : ١ / ١٤٥ عن ابن عمير بإسناده وص ١٤٤ ، كتاب من لا يحضره الفقيه : ٢ / ١٦٢ من دون إسنادٍ إلى المعصوم وكلها نحوه .

٣- . الإقبال : ١ / ١٤٤ ، الهداية : ١٨٧ عن الإمام الصادق عليه السلام نحوه ، بحار الأنوار : ٩٦ / ٣١١ / ٥ .

۳ / ۲ دعاهای هر شب

الف دعا برای حج

۳ / ۲ دعاهای هر شبالف دعا برای حج ۸۵۷. رسول الله صلی الله علیه و آله : امام صادق علیه السلام در دعا در هر شب از ماه رمضان : خداوند! از تو می خواهم در آنچه حتمی و مقدر می کنی ، از فرمان قطعی در امر حکیمانه ، از آن تقدیری که بر نمی گردد و عوض نمی شود ، که مرا از حجاج خانه با حرمت خویش قرار دهی؛ از آنان که حجشان پذیرفته ، گناهانشان پوشیده ، نافرمانی هایشان آمرزیده ، و تلاششان پاداش یافته است ، و [از تو می خواهم] در آنچه قطعی و مقدر می کنی ، از آن فرمان قطعی در امر حکیمانه در شب قدر ، از آن تقدیری که بر نمی گردد و عوض نمی شود ، مرا عمری طولانی بخشی و به روزی ام وسعت دهی و مرا از آنانی قرار دهی که دین تو را یاری می کنند ، و دیگری را جایگزین من نسازی! ۸۵۸. المستدرک علی الصحیحین عن ابن مسعود : الإقبال به نقل از محمد بن ابی عمیر ، از کسانی ، از بعضی از خاندان محمد صلی الله علیه و آله : هر کس این دعا را در هر شب از ماه رمضان بخواند ، گناهان چهل ساله اش آمرزیده می شود :

«خداوند! ای پروردگار ماه رمضان ، ماهی که در آن ، قرآن نازل کرده ای و در آن روزه را بر بندگانت واجب ساخته ای! بر محمد و خاندانش درود فرست و حج خانه خودت را امسال و هر سال ، روزی ام کن و آن گناهان بزرگ مرا ببامرز ، که آنها را جز تو نمی آمرزد! ای بخشنده ، ای بسیار دانا!».

وانظر: ص ٥٠٠، ح ٥٢٠.

ب دُعَاءِ حُسْنِ الْقَضَاءِ ٨٥٥. پیامبر خدا صلى الله عليه و آله (به ابو هريره) الإمام الصادق عليه السلام فى الدُّعَاءِ عِنْدَ كُلِّ لَيْلَةٍ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ فِيمَا تَقْضَى وَتُقَدَّرُ مِنَ الْأَمْرِ الْمَحْتَمِ فِي الْأَمْرِ الْحَكِيمِ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ فِي الْقَضَاءِ الَّذِي لَا يُرَدُّ وَلَا يُبَدَّلُ ، أَنْ تُطِيلَ عُمْرِي وَأَنْ تُوسِّعَ عَلَيَّ فِي رِزْقِي، وَأَنْ تَجْعَلَنِي مِمَّنْ تَنْتَصِرُ بِهِ وَلَا تَسْتَبَدِّلَ بِي غَيْرِي. (١) وانظر: ص ٣٧٢، ح ٤٩٧

ج الصَّلَاةُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ الْإِمَامِ الْجَوَادِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: يُسْتَحَبُّ أَنْ تُكْتَبَ مِنْ أَنْ تَقُولَ فِي كُلِّ وَقْتٍ مِنْ لَيْلٍ أَوْ نَهَارٍ مِنْ أَوَّلِ الشَّهْرِ إِلَى آخِرِهِ: يَا ذَا الَّذِي كَانَ قَبْلَ كُلِّ شَيْءٍ ، ثُمَّ خَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ ، ثُمَّ بَقِيَ وَيَفْنَى كُلَّ شَيْءٍ ، يَا ذَا الَّذِي لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ ، وَيَا ذَا الَّذِي لَيْسَ فِي السَّمَاوَاتِ الْعُلَى وَلَا فِي الْأَرْضِينَ السُّفْلَى وَلَا- فَوْقَهُنَّ وَلَا تَحْتَهُنَّ وَلَا بَيْنَهُنَّ إِلَهٌ يُعْبَدُ غَيْرُهُ . لَكَ الْحَمْدُ حَمْدًا لَا يَقْوَى عَلَى إِحْصَائِهِ إِلَّا أَنْتَ . فَصَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ صَلَاةً لَا يَقْوَى عَلَى إِحْصَائِهَا إِلَّا أَنْتَ . (٢)

١- تهذيب الأحكام: ٣ / ١٠٢ / ٢٦٤ عن محمد بن عطية، مصباح المتهجد: ٦٣٠ / ٧٠٨ وليس فيه «فى ليله القدر»، المصباح للكفعمى: ٧٧٣ نحوه .

٢- المقنعه: ٣٢٠ عن علي بن مهزيار، الإقبال: ١ / ٣٤٨ ذكره فى أدعيه الليله التاسعه عشره، المصباح للكفعمى: ٨٢٣، البلد الأمين: ٢٢٦ ذكره فى أدعيه كل يوم، وكلها من دون إسناد إلى المعصوم .

ب دعا برای تقدیر نیکو
ج صلوات بر پیامبر و خاندانش

ر. ک: ص ۵۰۱، ح ۵۲۰.

ب دعا برای تقدیر نیکو امام صادق علیه السلام در دعایی در هر شب از ماه رمضان: خداوندا! از تو می خواهم در آنچه حتمی و مقدر می کنی، از فرمان قطعی در امر حکیمانه خویش در شب قدر، در آن تقدیری که بر نمی گردد و عوض نمی شود، که عمرم را طولانی سازی و روزی ام را وسعت بخشی و مرا از کسانی قرار دهی که با او دینت را یاری می کنی و دیگری را جایگزین من نسازی!

ر. ک: ص ۳۷۳، ح ۴۹۷

ج صلوات بر پیامبر و خاندانش امام جواد علیه السلام: مستحب است در هر وقتی از شب یا روز از اوّل تا پایان این ماه، زیاد بگویی: «ای آن که پیش از هر چیز بود، سپس همه چیز را آفرید، سپس باقی می ماند و همه چیز، فانی می شود! ای آن که چیزی همانند او نیست! ای آن که نه در آسمان های بلند و نه در زمین های پایین و نه بالای آنها و نه زیر آنها و نه میان آنها، معبودی جز او نیست که پرستیده شود! تو را حمد و سپاس، حمدی که کسی جز تو بر شمارش آن توانا نیست. پس بر محمد و خاندان محمد درود فرست؛ درودی که کسی جز تو، شمارش آن را نتواند!».

دُعاءُ الإفتتاحِ الإقبالِ عن أبي عمرو محمّد بن محمّد بن نصر السكوني: سألتُ أبا بكرٍ أحمدَ بنَ مُحَمَّدِ بنِ عُثمانِ البغداديّ أن يُخرِجَ إليّ أدعيتهَ شهرِ رَمَضانَ التي كانَ عمُّهُ أبو جعفرٍ مُحَمَّدُ بنُ عُثمانِ بنِ السَّعيدِ العمريّ يَدعوُ بِها ، فأخرَجَ إليّ دَفترًا مُجلِّداً بِأحمرٍ ، فنسختُ مِنْهُ أدعيتهَ كثيرَةً ، وكانَ مِنْ جُمَلِتها : وتدعو بهذا الدعاءِ في كُلِّ ليلَةٍ مِنْ شهرِ رَمَضانَ ؛ فإنَّ الدُّعاءَ في هذا الشَّهرِ تسمُّهُ الملائِكَةُ وتستغفِرُ لِصاحبِهِ ، وهو : اللَّهُمَّ إِنِّي أفتِتحُ الشَّناءَ بِحمدِكَ وَأنتَ مُسبِّدٌ لِلصَّوابِ بِمَنِّكَ ، وأيقنتُ أَنَّكَ أرحمُ الرّاحِمِينَ في مَوْضِعِ العَفْوِ والرَّحْمَةِ ، وأشدُّ المُعاقِبِينَ في مَوْضِعِ النِّكالِ والنَّقَمَةِ ، وأعظَمُ المُتَجَبِّرينَ في مَوْضِعِ الكِبْرِياءِ وَالعَظَمَةِ .

اللَّهُمَّ أذنتَ لي في دُعاءِكَ وَمَسأَلَتِكَ ، فاسمِعْ يا سَمِيعُ مَدحتي ، وأجِبْ يا رَحِيمُ دَعوتِي ، وأقِلْ يا غَفورُ عَثرتِي ، فكم يا إلهي مِنْ كُربَةٍ قَدَ فَرَّجَتها! وهُمومٍ قَدَ كَشَفَتها! وَعَثَرَةٍ قَدَ أَقَلَّتها! وَرَحْمَةٍ قَدَ نَشَرَتها! وَحَلَقَةٍ بلاءٍ قَدَ فَكَّكتَها! الحمدُ لِلهِ الَّذي لَمْ يَتَّخِذْ صاحِبَهُ ولا وَلِداً ولا وَلِماً يَكُنْ لَهُ شَريكٌ في المُلْكِ ولا يَكُنْ لَهُ وَلِيٌّ مِنَ الدُّنْيا وَكَبْرَهُ تَكْبِيراً . الحمدُ لِلهِ بِجَمِيعِ مَحامِدِهِ كُلِّها على جَمِيعِ نِعَمِهِ كُلِّها . الحمدُ لِلهِ الَّذي لا مُضادَّ لَهُ في مُلكِهِ ولا مُنازِعَ لَهُ في أمرِهِ . الحمدُ لِلهِ الَّذي لا شَريكَ لَهُ في خَلقِهِ ، ولا شَبِيهَ (١) لَهُ في عَظَمَتِهِ . الحمدُ لِلهِ الفاشي في الخَلقِ أمرُهُ وَحَمْدُهُ ، الظاهرُ بِالكَرَمِ مَجْدُهُ ، الباسِطُ بِالجودِ يَدَهُ ، الَّذي لا تَنقُصُ خَزائِنُهُ ولا تَزِيدُهُ كَثْرَةُ العَطاءِ إلا جوداً وَكَرماً ، إِنَّهُ هُوَ العَزيزُ الوهابُ . اللَّهُمَّ إِنِّي أسأَلُكَ قليلاً مِنْ كَثِيرٍ مَعَ حاجِهِ بي إِلَيْهِ عَظِيمِهِ وَغناكَ عَنْهُ قديمٍ ، وَهُوَ عِندي كَثِيرٌ وَهُوَ عَلَيكَ سَهْلٌ يَسِيرٌ . اللَّهُمَّ إِنَّ عَفوَكَ عَن ذنبي وَتجاوُزَكَ عَن خَطِيئتي ، وَصِفَ فَحَكَ عَن ظَلَمي وَسَتَرَكَ عَلى قبيحِ عَمَلي ، وَحِلْمَكَ عَن كَثِيرِ جُرمي عِندما كانَ مِنْ خَطِيئتي وَعَمدي ، أَطمَعتُ في أن أسأَلَكَ ما لا أُستَوْجِبُهُ مِنْكَ الَّذي رَزَقَني مِنْ رَحمتِكَ وَأرَبَّنتِي مِنْ قَدرَتِكَ وَعَرَفَنتِي مِنْ إجابَتِكَ ، فَصَرتُ أدعوكَ آمناً وأسأَلَكَ مُستأنساً لا خائفاً ولا وَجِلاً ، مُدلاً عَلَيكَ فيما قَصَدتُ فيه إِلَيْكَ ، فَإِن أَبطأ عَنِّي عَتَبتُ بِجهلي عَلَيكَ ، ولَعَلَّ الَّذي أَبطأ عَنِّي هُوَ خَيْرٌ لي ؛ لِعلمِكَ بِعاقِبَةِ الأُمورِ ، فَلَم أرَ مَولِي كَريماً أَصَبَرَ على عَبدٍ لئيمٍ مِنْكَ عَلَيَّ . يا رَبِّ ، إِنَّكَ تَدعوني فأولِي عَنكَ ، وَتَتَحَبَّبُ إليّ فَاتَّبِعْضُ إِلَيْكَ ، وَتَتَوَدَّدُ إليّ فلا- أَقبِلْ مِنْكَ ، كَما أَنَّ لي التَّطَوُّلَ عَلَيكَ ، فَلَم يَمَنعَكَ ذَلِكَ مِنَ الرِّحْمَةِ لي وَالإِحسانِ إِلَيّ وَالتَّفَضُّلِ عَلَيَّ بِجودِكَ وَكَرَمِكَ ، فَارحَمْ عَبدَكَ الجاهِلَ وَجِدْ عَلَيهِ بِفَضْلِ إِحسانِكَ إِنَّكَ جوادٌ كَريمٌ . الحمدُ لِلهِ مالِكَ المُلْكِ مُجرِي الفُلْكِ ، مُسَيِّرِ الرِّياحِ فالِقِ الإصباحِ ، دَيانِ الدِّينِ رَبِّ العالمينَ ، الحمدُ لِلهِ على حِلْمِهِ بَعْدَ عِلْمِهِ ، الحمدُ لِلهِ على عَفْوِهِ بَعْدَ قَدرَتِهِ ، الحمدُ لِلهِ على طولِ أَناتِهِ في غَضَبِهِ وَهُوَ القادرُ على ما يُريدُ ، الحمدُ لِلهِ خالقِ الخَلقِ باسِطِ الرِّزقِ ذِي الجلالِ وَالإِكرامِ وَالفضلِ وَالإِنعامِ ، الَّذي بَعِدَ فلا- يَري وَقَرَبَ فَشَهِدَ النَّجوى تَبارَكَ وَتعالى ، الحمدُ لِلهِ الَّذي لَيسَ لَهُ مُنازِعُ يُعادِلُهُ ولا شَبِيهَ يُشاكِلُهُ ولا ظَهِيرٌ يُعاضِدُهُ ، قَهَرِ بَعزَّتِهِ الأَعزَّاءَ وَتواضَعَ لِعَظَمَتِهِ العُظَماءَ فَبلغَ بِقَدرَتِهِ ما يَشاءُ ، الحمدُ لِلهِ الَّذي يُجيبُنِي حينَ أُنادِيهِ ، وَيَسْتُرُ عَلَيَّ كُلَّ عَورَةٍ وَأنا أعصيه ، وَيُعَظِّمُ النِّعمَةَ عَلَيَّ فلا أَجزيهِ ، فَكم مِنْ موهبَةٍ هَبَّيْتَهُ قَدَ أعطاني! وَعَظِيمِهِ مَخوفِهِ قَدَ كَفاني! وَبَهَجِهِ مَونِقِهِ قَدَ أراني! فَانثني عَلَيهِ حَمامِداً وَأذكُرُهُ مُسَبِّحاً . الحمدُ لِلهِ الَّذي لا- يَهْتِكُ حِجابَهُ ولا يُغلقُ بابَهُ ، ولا يُردُّ سائِلَهُ ولا يُحَيِّبُ آمِلَهُ . الحمدُ لِلهِ الَّذي يُؤمِنُ الخائِفينَ وَيُنجِي الصِّالحينَ ، وَيرفَعُ المُستَضْعَفينَ وَيَضَعُ المُستَكْبِرينَ ، وَيُهَلِّكُ مُلوكا وَيَسْتَخْلِفُ آخَرينَ ، وَالحمدُ لِلهِ قاصِمِ الجَبارينَ مُبِيرِ الظالمينَ ، مُدْرِكِ الهارِبينَ نَكالِ الظالمينَ ، صَيرِخِ المُستَصْرِخينَ مَوْضِعِ حاجاتِ الطَّالِبينَ مُعْتَمِدِ المُؤمِنينَ ، الحمدُ لِلهِ الَّذي مِنْ خَشيتِهِ ترَعَدُ السَّماءُ وَسُكَّانُها ، وَترَجُفُ الأَرْضُ وَعُمارُها ، وَتَموجُ البحارُ وَمَنْ يَسْبِخُ (٢) في غَمراتِها ، (الحمدُ لِلهِ الَّذي هَدانا لِهَذا وما كُنَّا لِنَهْتَدِيَ لولا أن هَدانا اللهُ) (٣) الحمدُ لِلهِ الَّذي يَخْلُقُ وَلَمْ يَخْلُقْ وَيَرزُقُ ولا يَرزُقُ (٤) وَيُطعمُ ولا يُطعمُ ، وَيُميتُ الأحياءَ وَيُحيي المَوتى وَهُوَ حَيٌّ لا يَموتُ ، بِيَدِهِ الخَيْرُ وَهُوَ على كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ . اللَّهُمَّ صِدِّقْ عَلَيَّ مُحَمَّدِ عَبدِكَ وَرَسولِكَ وَأَمينِكَ وَصِفِّئِكَ وَحَبيبِكَ وَخَيْرَتِكَ مِنْ خَلقِكَ ، وَحافظِ سِرِّكَ وَمُبلِّغِ رِسالَتِكَ ،

أَفْضَلَ وَأَحْسَنَ وَأَجْمَلَ وَأَكْمَلَ وَأَزْكَى وَأَنْمَى وَأَطْيَبَ وَأَطَهَرَ وَأَسْنَى وَأَكْثَرَ مَا صَيَّلْتِ وَبَارَكْتَ وَتَرَحَّمْتَ وَتَحَنَّنْتَ وَسَيَّلْتِ عَلَيَّ أَحَدٍ مِنْ عِبَادِكَ وَأَنْبِيَائِكَ وَرُسُلِكَ وَصَفْوَتِكَ وَأَهْلِ الْكَرَامَةِ عَلَيْكَ مِنْ خَلْقِكَ . اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَيَّ عَالِيٍّ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ وَوَصِيٍّ رَسُولِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ، (عَبْدِكَ وَوَلِيِّكَ وَأَخِي رَسُولِكَ وَحُجَّتِكَ عَلَيَّ خَلْقِكَ وَآيَتِكَ الْكُبْرَى وَالتَّبَا؟ الْعَظِيمِ) (٥) وَصَلِّ عَلَيَّ الصَّدِيقِ الطَّاهِرِ فَاطِمَةَ سَيِّدَةَ نِسَاءِ الْعَالَمِينَ ، وَصَلِّ عَلَيَّ سِبْطِي الرَّحْمَةَ وَإِمَامِي الْهُدَى الْحَسَنَ وَالْحُسَيْنَ سَيِّدَيِ شَبَابِ أَهْلِ الْجَنَّةِ ، وَصَلِّ عَلَيَّ أَيْمَةَ الْمُسْلِمِينَ : (عَلِيَّ بْنِ الْحُسَيْنِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ وَجَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدِ وَمُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ وَعَلِيَّ بْنِ مُوسَى وَمُحَمَّدَ بْنَ عَلِيٍّ وَعَلِيَّ بْنَ مُحَمَّدٍ وَالْحَسَنَ بْنَ عَلِيٍّ وَالْخَلْفَ الْمَهْدِيَّ) (٦) حُجِّجَكَ عَلَيَّ عِبَادِكَ وَأُمَّنَائِكَ فِي بِلَادِكَ صِيْلًا كَثِيرَةً دَائِمَةً . اللَّهُمَّ وَصِّلْ عَلَيَّ وَلِيَّ أَمْرِكَ الْقَائِمِ الْمُؤَمَّلِ وَالْعَدْلِ الْمُنتَظَرِ ، وَحُفَّهُ بِمَلَائِكَتِكَ الْمُقَرَّبِينَ وَأَيْدِهِ بِرُوحِ الْقُدُسِ يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ . اللَّهُمَّ اجْعَلْهُ الدَّاعِيَ إِلَى كِتَابِكَ وَالْقَائِمَ بِدِينِكَ ، وَاسْتَخْلِفْهُ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفْتَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِ ، مَكِّنْ لَهُ دِينَهُ الَّذِي ارْتَضَى لَهُ ، أَبْدِلْهُ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِ أَمْنًا يَعْجُدُكَ لَا يُشْرِكُ بِكَ شَيْئًا . اللَّهُمَّ أَعِزَّهُ وَأَعِزِّزْ بِهِ ، وَانصُرْهُ وَانصُرْ بِهِ وَانصُرْهُ نَصْرًا عَزِيزًا (وَافْتَحْ لَهُ فَتْحًا مُبِينًا وَاجْعَلْ لَهُ مِنْ لَدُنْكَ سُلْطَانًا نَصِيرًا) (٧) . اللَّهُمَّ أَظْهِرْ بِهِ دِينَكَ وَسُنَّةَ نَبِيِّكَ ؛ حَتَّى لَا يَسْتَخْفِيَ بِشَيْءٍ مِنَ الْحَقِّ مَخَافَهُ أَحَدٍ مِنَ الْخَلْقِ . اللَّهُمَّ إِنَّا نَرْغَبُ إِلَيْكَ فِي دَوْلِهِ كَرِيمِهِ تُعِزُّ بِهَا الْإِسْلَامَ وَأَهْلَهُ وَتُذِلُّ بِهَا النِّفَاقَ وَأَهْلَهُ ، وَتَجْعَلُنَا فِيهَا مِنَ الدُّعَاةِ إِلَى طَاعَتِكَ وَالْقَادَةِ إِلَى سَبِيلِكَ ، وَتَرْزُقُنَا بِهَا كَرَامَةَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ . اللَّهُمَّ مَا عَرَفْنَا مِنَ الْحَقِّ فَحَمَلْنَاهُ وَمَا قَصَرْنَا عَنْهُ فَبَلَّغْنَاهُ . اللَّهُمَّ الْمُمْ بِهْ شَعْنَنَا وَاشْعَبْ بِهِ صَدْعَنَا وَارْتُقْ بِهِ فَتَقْنَا ، وَكَثِّرْ بِهِ قَلْتَنَا ، وَأَعِزِّزْ بِهِ ذَلْتَنَا ، وَأَعِزِّزْ بِهِ عَائِلَنَا ، وَاقْضِ بِهِ عَن مَغْرَمِنَا ، وَاجْبُرْ بِهِ فَقْرَنَا ، وَوَسِّدْ بِهِ خَلْتَنَا ، وَيَسِّرْ بِهِ عُسْرَنَا ، وَيَبِضْ بِهِ وُجُوهَنَا ، وَفُكِّ بِهِ أَسْرَنَا ، وَأَنْجِحْ بِهِ طَلِبَتَنَا ، وَأَنْجِزْ بِهِ مَوَاعِيدَنَا ، وَاسْتَجِبْ بِهِ دَعْوَتَنَا ، (وَأَعْطِنَا بِهِ سُؤْلَنَا ، وَبَلِّغْنَا بِهِ مِنَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ آمَالَنَا) (٨) ، وَأَعْطِنَا بِهِ آمَالَنَا ، وَأَعْطِنَا بِهِ فَوْقَ رَغْبَتِنَا ، يَا خَيْرَ الْمَسْئُولِينَ وَأَوْسَعَ الْمُعْطِينَ ، اِسْفِ بِهِ صُدُورَنَا ، وَأَذْهِبْ بِهِ غَيْظَ قُلُوبِنَا ، وَاهْدِنَا بِهِ لِمَا اخْتَلَفَ فِيهِ مِنَ الْحَقِّ يَا ذَنْكَ ؛ إِنَّكَ تَهْدِي مَنْ تَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ، وَانصُرْنَا بِهِ عَلَى عَدُوِّكَ وَعَدُوِّنَا إِلَهَ الْحَقِّ آمِينَ . اللَّهُمَّ إِنَّا نَشْكُو إِلَيْكَ فَقَدْ نَبَّيْنَا صَلَوَاتِكَ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَغَيْبَهُ إِمَامِنَا (٩) ، وَكَثْرَةَ عَدُوِّنَا (وَقَلَّةَ عَدَدِنَا) ١٠ وَشِدَّةَ الْفِتَنِ بِنَا ، وَتَظَاهَرَ الزَّمَانِ عَلَيْنَا ، فَصَلِّ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَأَعِنَّا عَلَى ذَلِكَ بِفَتْحٍ تَعْجَلُهُ ، وَبِضُرٍّ تَكْشِفُهُ وَنَصْرٍ تُعِزُّهُ ، وَسُلْطَانٍ حَقٌّ تُظْهِرُهُ ، وَرَحْمَةٍ مِنْكَ تُجَلِّلُنَاهَا وَعَافِيَةٍ [مِنْكَ] تُبَلِّسُنَاهَا بِرَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ . ١١

- ١- .في نسخه : «شبهه» .
- ٢- .ويمكن ضبطها أيضا بهذا الشكل : «يُسَبِّحُ» .
- ٣- .ما بين القوسين أثبتناه من الطبعه الحجرية للمصدر ، وكذلك في البلد الأمين والمصباح للكفعمي .
- ٤- .في الطبعه المعتمده «ولم يرزق» ، والتصويب من الطبعه الحجرية والمصادر الأخرى .
- ٥- .ما بين القوسين لا يوجد في مصباح المتهجد والبلد الأمين وتهذيب الأحكام .
- ٦- .ما بين القوسين لا يوجد في مصباح المتهجد وتهذيب الأحكام .
- ٧- .ما بين القوسين أثبتناه من الطبعه الحجرية للمصدر ، وكذلك في المصباح للكفعمي .
- ٨- .في المصباح للكفعمي «ولينا» بدل «إمامنا» .
- ٩- .الإقبال : ١ / ١٣٨ ، تهذيب الأحكام : ٣ / ١٠٨ ، مصباح المتهجد : ٥٧٧ / ٦٩٠ ، المصباح للكفعمي : ٧٧٠ ، البلد الأمين :

١٩٣ كلّها من دون إسناد إلى المعصوم .

د دعای افتتاح

د دعای افتتاح‌الاقبال به نقل از ابو عمرو محمد بن محمد بن نصر سیکونی: از ابو بکر احمد بن محمد بن عثمان بغدادی خواستم دعاهای ماه رمضان را که عمویش ابو جعفر محمد بن عثمان بن سعید عمری (۱) می خوانده ، برای من در آورد. پس دفتری را که جلد قرمز داشت ، بیرون آورد. من ، دعاهای بسیاری را از روی آن نوشتم و از جمله آنها ، این دعا بود: «خداوندا! من ستایشت را با حمد تو آغاز می کنم و تو با نعمت خویش ، توفیق دهنده بر راه درستی. یقین دارم که تو ، در جای گذشت و رحمت ، مهربان ترین مهربانانی و در جای کیفر و انتقام ، سرسخت ترین کیفردهندگان و در جایگاه بزرگی و عظمت ، بزرگ ترین جبارانی. (۲) خداوندا! اذنب داده ای تا تو را بخوانم و از تو بخواهم . پس ، ای شنوا! ستایشم را بشنو ، و ای مهربان! دعایم را اجابت کن ، و ای آمرزنده! از لغزشم در گذر. خدایا! چه بسیار اندوهی که برطرفش ساختی و غمی که آن را زدودی و لغزشی که از آن در گذشتی و رحمتی که آن را گستردی و زنجیره بلایی که آن را از هم گسستی! ستایش، خدایی را که نه همسری گرفته و نه فرزندی، و نه او را در پادشاهی، شریکی است و نه او را از روی خواری، سرپرستی. او را به شایستگی، تکبیر بگوی و بزرگ بدار. خدارا سپاس، با همه ستودگی هایش، بر همه نعمت هایش. سپاس ، خدایی را که نه او را در حکمرانی ، ضدی است و نه در فرمانش ، او را مخالفی. سپاس ، خدایی را که در میان آفریدگانش ، شریکی ندارد و در عظمتش ، بی همتاست. سپاس ، خدایی را که فرمان او و ستایشش در میان خلق ، پراکنده و آشکار است ؛ آن که شکوهش با بخشندگی ، هویداست و دستش به سخاوت ، گشوده است؛ آن که بخشش زیاد ، نه از گنجینه هایش می کاهد و نه بر آن می افزاید ، مگر بر بخشندگی و کرمش. همانا او قدرتمند بخشنده است. خداوندا! از تو اندکی از نیاز فراوانم را می خواهم ، با آن که نیازم به آن ، بسیار است و بی نیازی تو از آن ، دیرین. آن نزد من ، بسیار است ؛ اما بر تو آسان و ناچیز . خداوندا! بخشایش تو از گناهم ، و گذشت تو از خطایم ، و چشم پوشی تو از ظلمم ، و پرده پوشی تو بر کار زشتم ، و بردباری تو از گناه بسیارم آن جا که به عمد یا خطا گناه کردم مرا به طمع انداخت تا از تو چیزی بخواهم که از سوی تو شایسته آن نیستم ، چیزی که از رحمت خویش ، روزی ام کردی و از قدرت خود ، نشانم دادی و از اجابت خویش ، مرا شناساندی. پس چنین گشتم که با ایمنی ، تو را می خوانم و بی وحشت و ترس ، از تو می خواهم و نیز در آنچه به درگاهت روی می آورم ، با ناز و عشو ، طلب می کنم . پس اگر حاجتم دیر برآید ، جاهلانه عتابت می کنم ، با آن که شاید آنچه تأخیر افتاده ، برایم بهتر باشد؛ چرا که تو فرجام کارها را می دانی. پس ، هیچ مولای بزرگواری را بر بنده ای فرومایه ، شکیباتر از تو بر خود ندیده ام. پروردگارا! تو مرا می خوانی؛ من از تو روی برمی گردانم. تو به من دوستی می کنی؛ من با تو بی مهربی می کنم. تو با من مهربانی می کنی؛ من از تو نمی پذیرم ، گویا که من بر تو نعمت و منت دارم؛ اما اینها باز هم تو را از رحمت بر من و نیکی و بخشش از روی جود و کرم به من ، باز نمی دارند. پس ، این بنده نادانت را ترخم کن و با فضل و احسانت بر او ببخش! همانا تو بخشنده بزرگواری. ستایش، خدایی را که مالک فرمان روایی است، روان سازنده کشتی ، مسخر کننده بادها، شکافنده صبح ، جزا دهنده روز جزا و پروردگار جهانیان است. خدا را سپاس بر بردباری اش پس از علمش. خدا را سپاس بر گذشتش پس از قدرتش. خدا را سپاس بر تحمیل طولانی اش پس از خشمش ، در حالی که او بر هر چه بخواهد ، تواناست. خدا را سپاس ، که آفریدگار خلق است ، گشاینده روزی ، صاحب شکوه و بزرگواری و احسان و نعمت دهی؛ آن که دور است ، پس دیده نمی شود ، و نزدیک است ، آن چنان که نجوا را شاهد است. بزرگوار و والاست. سپاس ، خدایی را که نه مخالفی

دارد که با او برابری کند، و نه مشابهی دارد که با او همتا شود، و نه پشتیبانی دارد تا از او حمایت کند. با قدرت خویش، قدرتمندان را شکست داده و بزرگان، در پیشگاه عظمتش، فروتنی کرده اند. پس با قدرتش به آنچه می خواهد، رسیده است. سپاس، خدایی را که چون می خوانمش، پاسخ می دهد و با آن که نافرمانی اش می کنم، هر عیب مرا می پوشاند و نعمت خویش را بر من بزرگ می دارد و من سپاسش نمی گزارم. چه بسیار موهبت و بخشش بزرگی که به من بخشید و چه بسیار امر بزرگ و ترسناکی که از من دفع کرد و چه بسیار شادمانی دل ربایی که نشانم داد! پس، او را ستایشگرانه ثنا می گویم و به پاکی و بی عیبی، یادش می کنم. سپاس، خدایی را که پرده اش دریده نمی شود، درش بسته نمی گردد، درخواست کننده از او برگردانده نمی شود و آرزومند او محروم نمی گردد. سپاس، خدایی را که بیمناکان را ایمن می سازد، شایستگان را نجات می بخشد، ضعیف شمرده شدگان را رفعت می دهد، مستکبران را پست می کند و پادشاهانی را هلاک می کند و پادشاهان دیگری را جایگزین می سازد. سپاس، خدایی را که در هم کوبنده جباران، نابودکننده ستمگران، دریابنده فراریان، کیفر دهنده ظالمان، فریادرس درماندگان، جایگاه [تأمین] نیازهای خواهندگان و تکیه گاه مؤمنان است. سپاس، خدایی را که از بیم او آسمان ها و آسمانیان و زمین و آبادکنندگانش می لرزند و دریاها و آنچه در اعماقشان شناور است، در جوش و خروش اند. «سپاس، خدایی را که ما را به این [دین] هدایت کرد و اگر او هدایتمان نمی کرد، هرگز راه نمی یافتیم». سپاس، خدایی را که می آفریند و خود، آفریده نیست؛ روزی می دهد، ولی روزی خور نیست؛ می خوراند، ولی خورنده نیست؛ زندگان را می میراند و مردگان را زنده می کند و او زنده نامیراست. نیکی به دست اوست و او بر هر چیز، تواناست. خداوندا! بر محمّد، بنده و فرستاده ات، امین و برگزیده ات، محبوب و انتخاب شده ات از میان بندگانت، رازدارت و رساننده رسالت هایت، درود فرست، به بهترین، نیکوترین، زیباترین، کامل ترین، پاک ترین، رشدیابنده ترین، پاکیزه ترین، والا-ترین و بیشترین درود و برکت و رحمت و نعمت؛ و درودی که به هر یک از بندگان و پیامبران و فرستادگان و برگزیدگان و آفریدگان صاحب کرامت فرستاده ای! خداوندا! بر علی، امیر مؤمنان، وصی فرستاده پروردگار جهانیان، بنده و دوست و برادر پیامبرت و حجت تو بر آفریدگانت و نشانه بزرگ تو و خبر بزرگ درود فرست! و بر بانوی راست کردار پاک، فاطمه، سرور زنان جهان، درود فرست! و بر دو نواده رحمت و دو پیشوای هدایت، حسن و حسین، دو سرور جوانان بهشتی، درود فرست! و بر پیشوایان مسلمانان: علی بن الحسین، محمّد بن علی، جعفر بن محمّد، موسی بن جعفر، علی بن موسی، محمّد بن علی، علی بن محمّد، حسن بن علی و جانشین او مهدی، حجت های تو بر بندگانت و امینان تو در سرزمین هایت، درود فرست، درودی فراوان و پیوسته! خداوندا! بر عهده دار فرمانت، امام قائم، که مورد آرزوست و عدالت مورد انتظار است، درود فرست و او را با فرشتگان مقرب خویش، فراگیر و او را ای پروردگار جهانیان با روح القدس مؤید بدار! خداوندا! او را دعوت کننده به کتابت و برپاکننده دینت قرار بده، و او را در زمین، جانشین، قرار بده، آن گونه که پیشینیان از او را جانشین ساختی، و آیینی را که برای او پسندیده ای، برای او حاکم ساز، و او را پس از بیمش ایمنی بخش تا تنها تو را بپرستد و چیزی را شریک تو قرار ندهد! خداوندا! او را عزّت بخش و [ما را] به او عزیز (مقتدر) بگردان و او را به پیروزی برسان و او را یاری کن، یاری ای قدرتمندانه، و برای او فتحی آشکار قرار بده و از پیش خود، قدرتی برخوردار از یاری برای وی قرار بده! خداوندا! با او دین خود و سنت پیامبرت را چیره ساز تا از حق هیچ چیزی، از بیم احدی از مردم، پنهان نماند! خداوندا! ما از درگاه تو دولت کریمه ای را می خواهیم که با آن، اسلام و مسلمانان را عزّت بخشی و نفاق و منافقان را خوار گردانی و ما را در آن حکومت، از دعوتگران به طاعت و فرماندهان و پیشوایان راهت قرار دهی و با آن، کرامت دنیا و آخرت را روزی ما کنی. خداوندا! آنچه از حق به ما شناساندی، توفیق عمل به آن را هم به ما

بیخس و آنچه بدان دست نیافتیم ، ما را به آن برسان! خداوندا! پراکندگی ما را با وجود او وحدت بخش و آشفتگی ما را با او به سامان برسان و تفرقه ما را با او بزدای و اندکی ما را با او افزون گردان و خواری ما را با او به عزت برسان و نیازمند ما را با او بی نیاز کن و بدهی بدهکار ما را با او ادا کن و تنگ دستی ما را با او جبران ساز و نیاز ما را با او برطرف گردان و سختی ما را با او آسان ساز و چهره های ما را با او سفید گردان و گرفتار ما را با او رها ساز و خواسته ما را با او برآور و وعده هایی را که به ما داده ای ، با او محقق ساز و دعایمان را با او اجابت فرما و خواسته ما را با او عطا کن و آرزوهای ما را در دنیا و آخرت با او برآور و آمل ما را با او عطا فرما و ما را به برکت او بالاتر از خواسته مان عطا کن! ای بهترین درخواست شدگان ، ای گسترده ترین عطا کنندگان! دل های ما را با او شفا بخش و کینه دل های ما را با او بزدای و در آنچه از حق ، مورد اختلاف است ، به اذن خودت ، ما را با او به حق هدایت کن همانا تو هر که را بخواهی ، به راه راست هدایت می کنی و ما را با او بر دشمن خودت و دشمن ما یاری کن! ای خدای حق ، آمین! خداوندا! ما به درگاہت شکوه می آوریم فقدان پیامبران را که درود تو بر او و خاندانش باد و غیبت پیشوایمان را ، و فزونی دشمنان را ، و اندکی شمارمان را ، و سختی فتنه ها را بر ما ، و هماهنگی [مردم] زمان را به زیان ما. پس بر محمد و دودمان محمد درود فرست و ما را بر این خواسته ها، یاری کن ، با فتحی که زود پیش می آوری و با رنجی که می زدایی و با یاری ای که مایه قدرت می سازی و با حکومت حقی که آشکار و پیروزش می کنی و با رحمتی از سوی خود ، که بر ما شامل می کنی و عافیتی از سوی خود ، که بر ما می پوشانی ، به رحمت ، ای مهربان ترین مهربانان!».

-
- ۱- هر چند این دعا از اهل بیت علیهم السلام روایت نشده است اما با عنایت به این که محمد بن عثمان یکی از نائبان خاص امام عصر عجل الله تعالی فرجه بوده است به احتمال قوی این دعا را از آن حضرت اخذ کرده است .
  - ۲- جبار درباره خداوند ، به معنای جبران کننده و نیز کسی که بر همه زورمندان چیره است ، می باشد .

ص: ٣٧٩

..

ه دُعَاءُ «الدُّخُولِ فِي الصِّيَةِ الْحَيْنِ» الإِقْبَالُ: دُعَاءٌ آخَرُ فِي كُلِّ لَيْلَةٍ مِنْهُ: اللَّهُمَّ بِرَحْمَتِكَ فِي الصَّالِحِينَ فَأَدْخِلْنَا ، وَفِي عَلِيِّينَ فَارْفَعْنَا ، وَبِكَأْسٍ مِنْ مَعِينٍ مِنْ عَيْنٍ سَيْلَسِيلٍ فَاسْقِنَا ، وَمِنْ الْحَوْرِ الْعَيْنِ بِرَحْمَتِكَ فَزَوِّجْنَا ، وَمِنْ الْوَلَدَانِ الْمُخَلَّدِينَ كَمَا أَنَّهُمْ لَوْلَوْ مَكْنُونٌ فَأَخْدِمْنَا ، وَمِنْ ثِمَارِ الْجَنَّةِ وَلُحُومِ الطَّيْرِ فَأَطْعِمْنَا ، وَمِنْ ثِيَابِ السُّنْدُسِ وَالْحَرِيرِ وَالْإِسْتَبْرَقِ فَأَلْبِسْنَا ، وَلَيْلَةَ الْقَدْرِ وَحَجَّ بَيْتِكَ الْحَرَامِ وَقَتْلًا فِي سَبِيلِكَ فَوْقَ لَنَا ، وَصَالِحِ الدُّعَاءِ وَالْمَسْأَلَةِ فَاسْتَجِبْ لَنَا ، يَا خَالِقَنَا اسْمِعْ وَاسْتَجِبْ لَنَا . وَإِذَا جَمَعَتِ الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَارْحَمْنَا ، وَبِرَاءَةٍ مِنَ النَّارِ فَارْحَمْنَا ، وَفِي جَهَنَّمَ فَلَا تَعْلُنَا ، وَفِي عَذَابِكَ وَهَوَانِكَ فَلَا تَبْتَلِنَا ، وَمِنْ الزَّقُّومِ وَالضَّرِيعِ فَلَا تُطْعِمْنَا ، وَمَعَ الشَّيَاطِينِ فَلَا تَجْمَعْنَا ، وَفِي النَّارِ عَلَى وُجُوهِهَا فَلَا تَكْتُبْنَا ، وَمِنْ ثِيَابِ النَّارِ وَسَرَابِيلِ الْقَطْرَانِ فَلَا تُلْبِسْنَا ، وَمِنْ كُلِّ سُوءٍ يَا إِلَهَ إِلَهٍ إِلَّا أَنْتَ بِحَقِّ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ فَانجِّنَا . (١)

ه دعای «ورود به جمع صالحان»

ه دعای «ورود به جمع صالحان» الإقبال در بخشی از دعایی دیگر برای هر شب: خداوندا! به رحمت ، ما را در جمع شایستگان ، وارد کن و در بهشت برین ، بالایمان بیر و به ما جامی گوارا از چشمه سلسبیل ، بنوشان و به رحمت ، از حوریان بهشتی همسرمان گردان و از پسرکانِ جاودان [در بهشت] ، که همچون لؤلؤ پوشیده اند ، به خدمت ما بگمار و از میوه های بهشتی و گوشت های پرندگان ، غذایمان ده و از جامه های دیا و پرنیان و زربفت بر ما بپوشان و توفیق درک شب قدر و حج خانه خودت و شهادت در راهت را به ما بده و دعا و خواسته شایسته ما را اجابت کن ای آفریدگار ما! بشنو و اجابت کن و آن گاه که در روز قیامت ، اولین و آخرین را گرد آوری ، بر ما ترحم کن و امان نامه نجات از آتش را برایمان بنویس و ما را در جهنم به غل و زنجیر مکش و ما را دچار عذاب و خواری از سوی خود مساز و از زقوم و ضریع (۱) به ما مخوران و ما را با شیطان ها یک جا قرار مده و ما را به رو در آتش دوزخ میفکن و از جامه های آتشین و پیراهن های گدازنده بر ما مپوشان و ما را از هر بدی ای آن که هیچ معبودی جز تو نیست ، به حق آن که معبودی جز تو نیست برهان!

۱- .زقوم و ضریع ، نام خوراک های تلخ دوزخیان است.

٣ / ٣ أَدْعِيَةُ الْأَسْحَارِ دُعَاءُ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ الْإِقْبَالُ: عَنْ أَيُّوبَ بْنِ يَاقِينٍ أَنَّهُ كَتَبَ إِلَى أَبِي الْحَسَنِ الرِّضَا عَلَيْهِ السَّلَامُ يَسْأَلُهُ أَنْ يُصَيِّحَ لَهُ هَذَا الدُّعَاءَ ، فَكَتَبَ إِلَيْهِ : « نَعَمْ ، وَهُوَ دُعَاءُ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ بِالْأَسْحَارِ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ . قَالَ أَبُو عَلَيْهِ السَّلَامُ : قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ : لَوْ يَعْلَمُ النَّاسُ مِنْ عِظَمِ هَذِهِ الْمَسَائِلِ عِنْدَ اللَّهِ وَسُرْعَةِ إِجَابَتِهِ لِصَاحِبِهَا لَأَقْتَتَلُوا عَلَيْهِ وَلَوْ بِالسُّيُوفِ ، وَاللَّهُ يَخْتَصُّ بِرَحْمَتِهِ مَنْ يَشَاءُ . وَقَالَ أَبُو جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ : لَوْ حَلَفْتُ لَعَبَّرْتُ أَنَّ اسْمَ اللَّهِ الْأَعْظَمَ قَدْ دَخَلَ فِيهَا ، فَبِإِذَا دَعَوْتُمْ (١) فَاجْتَهِدُوا فِي الدُّعَاءِ فَإِنَّهُ مِنْ مَكْنُونِ الْعِلْمِ ، وَاکْتُمُوهُ إِلَّا مِنْ أَهْلِهِ ، وَلَيْسَ مِنْ أَهْلِهِ الْمُتَنَافِقُونَ وَالْمُكَذِّبُونَ وَالْجَاحِدُونَ ، وَهُوَ دُعَاءُ الْمُبَاهِلَةِ تَقُولُ : اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنْ بَهَائِكَ بِأَبْهَاءِ وَكُلِّ بَهَائِكَ بَهِيٍّ ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِبَهَائِكَ كُلِّهِ ؛ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنْ جَمَالِكَ بِأَجْمَلِهِ وَكُلِّ جَمَالِكَ جَمِيلٍ ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِجَمَالِكَ كُلِّهِ ؛ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنْ جَلَالِكَ بِأَجْلِهِ وَكُلِّ جَلَالِكَ جَلِيلٍ ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِجَلَالِكَ كُلِّهِ ؛ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنْ عِظَمَتِكَ بِأَعْظَمِهَا وَكُلِّ عِظَمَتِكَ عَظِيمَةٍ ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِعِظَمَتِكَ كُلِّهَا ؛ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنْ نُورِكَ بِأَنْوَرِهِ وَكُلِّ نُورِكَ نُورٍ ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِنُورِكَ كُلِّهِ ؛ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنْ رَحْمَتِكَ بِأَوْسَعِهَا وَكُلِّ رَحْمَتِكَ وَاسِعَةٍ ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِرَحْمَتِكَ كُلِّهَا ؛ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنْ كَلِمَاتِكَ بِأَتْمَمِهَا وَكُلِّ كَلِمَاتِكَ تَامَةٍ ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِكَلِمَاتِكَ كُلِّهَا ؛ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنْ كَمَالِكَ بِأَكْمَلِهِ وَكُلِّ كَمَالِكَ كَامِلٍ ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِكَمَالِكَ كُلِّهِ ؛ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنْ أَسْمَائِكَ بِأَكْبَرِهَا وَكُلِّ أَسْمَائِكَ كَبِيرَةٍ ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِأَسْمَائِكَ كُلِّهَا ؛ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنْ عِزَّتِكَ بِأَعَزِّهَا وَكُلِّ عِزَّتِكَ عَزِيزَةٍ ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِعِزَّتِكَ كُلِّهَا ؛ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنْ مَشِيئَتِكَ بِأَمْسِيئَتِكَ وَكُلِّ مَشِيئَتِكَ مَاضِيَةٍ ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِمَشِيئَتِكَ كُلِّهَا ؛ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنْ قُدْرَتِكَ بِأَقْدَرِهِ الَّتِي اسْتَطَلَّتْ بِهَا عَلَى كُلِّ شَيْءٍ وَكُلِّ قُدْرَتِكَ مُسْتَطِيلَةٍ ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِقُدْرَتِكَ كُلِّهَا ؛ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنْ عِلْمِكَ بِأَنْفَذِهِ وَكُلِّ عِلْمِكَ نَافِذٍ ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِعِلْمِكَ كُلِّهِ ؛ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنْ قَوْلِكَ بِأَرْضَاهُ وَكُلِّ قَوْلِكَ رَضِيٍّ ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِقَوْلِكَ كُلِّهِ ؛ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنْ مَسَائِلِكَ بِأَحَبِّهَا إِلَيْكَ وَكُلِّ مَسَائِلِكَ إِلَيْكَ حَبِيبَةٍ ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِمَسَائِلِكَ كُلِّهَا ؛ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنْ شَرَفِكَ بِأَشْرَفِهِ وَكُلِّ شَرَفِكَ شَرِيفٍ ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِشَرَفِكَ كُلِّهِ ؛ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنْ سُلْطَانِكَ بِأَدْوَمِهِ وَكُلِّ سُلْطَانِكَ دَائِمٍ ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِسُلْطَانِكَ كُلِّهِ ؛ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنْ مُلْكِكَ بِأَفْخَرِهِ وَكُلِّ مُلْكِكَ فَخِرٍ ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِمُلْكِكَ كُلِّهِ ؛ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنْ عُيُوكَ بِأَعْلَاهُ وَكُلِّ عُيُوكَ عَالٍ ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِعُلُوكَ كُلِّهِ ؛ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنْ مَنِّكَ بِأَقْدَمِهِ وَكُلِّ مَنِّكَ قَدِيمٍ ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِمَنِّكَ كُلِّهِ ؛ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنْ آيَاتِكَ بِأَكْرَمِهَا وَكُلِّ آيَاتِكَ كَرِيمَةٍ ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِآيَاتِكَ كُلِّهَا ؛ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِمَا أَنْتَ فِيهِ مِنَ الشَّانِ وَالْجَبْرُوتِ ، وَأَسْأَلُكَ بِكُلِّ شَأْنٍ وَحَدَةٍ وَجَبْرُوتٍ وَحَدَا ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِمَا تُجِيبُنِي بِهِ حِينَ أَسْأَلُكَ فَأَجِبْنِي يَا اللَّهُ ، وَافْعَلْ بِي كَذَا وَكَذَا . وَتَذَكَّرْ حَاجَتَكَ ، فَإِنَّكَ تُعْطَاهَا إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى . (٢)

١- في المصدر و بحار الأنوار : «دعوتهم» وهو تصحيف .

٢- الإقبال : ١ / ١٧٥ ، بحار الأنوار : ٩٨ / ٩٤ / ٢ .

۳ / ۳ دعاهای سحر

الف دعای امام باقر علیه السلام

۳ / ۳ دعاهای سحر الف دعای امام باقر علیه السلام ۸۵۸.المستدرک علی الصحیحین (به نقل از ابن مسعود) الإقبال درباره ایوب بن یقظین: وی نامه ای به امام رضا علیه السلام نوشت و از او خواست که درستی این دعا را بیان کند.

امام علیه السلام به او نوشت: «آری. این ، دعای امام باقر علیه السلام در سحرهای ماه رمضان است . پدرم فرمود که امام باقر علیه السلام فرمود: اگر مردم از عظمت این خواسته ها نزد خداوند و سرعت اجابت آنها برای صاحبانش خبر داشتند ، بر سر آن با یکدیگر به جنگ می پرداختند ، حتی با شمشیر؛ و خداوند ، رحمتش را به هر کس بخواهد ، ویژه می سازد .

و امام باقر علیه السلام فرمود: اگر قسم بخورم ، راست گفته ام که اسم اعظم خداوند ، در این دعاست . پس هر گاه دعا کردید ، در دعا بکوشید؛ چرا که آن از دانش نهفته است و آن را جز از اهلش ، از دیگران پنهان بدارید. منافقان ، تکذیب کنندگان و منکران ، از اهل آن نیستند و این ، دعای مباحله است. چنین می گویی :

«خداوندا! من از تو درخواست می کنم ، از جلوه های نورانیت ، به برترین جلوه اش ، در حالی که همه جلوه های تو نورانی است. خداوندا! از تو درخواست می کنم ، به همه جلوه های نورانی ات.

خداوندا! از تو درخواست می کنم ، از زیبایی هایت ، به زیباترینش ، در حالی که همه جمال تو زیباست. خداوندا! از تو درخواست می کنم ، به همه زیبایی ات.

خداوندا! از تو درخواست می کنم، از شکوه هایت ، به شکوهمندترینش ، در حالی که همه شکوه تو باشکوه است. خداوندا! از تو درخواست می کنم ، به همه شکوهت .

خداوندا! از تو درخواست می کنم ، از عظمت هایت ، به بزرگ ترینش ، در حالی که همه عظمت بزرگ است . خداوندا! از تو درخواست می کنم ، به همه عظمتت .

خداوندا! از تو درخواست می کنم ، از فروغ هایت ، به فروزان ترینش ، در حالی که همه فروغ تو فروزان است . خداوندا! از تو درخواست می کنم ، به همه فروغت .

خداوندا! از تو درخواست می کنم، و از رحمت هایت، به گسترده ترینش ، در حالی که همه رحمت گسترده است. خداوندا! از تو درخواست می کنم ، به همه رحمتت.

خداوندا! از تو درخواست می کنم ، از سخنان ، به کامل ترینش ، در حالی که همه سخنان کامل است. خداوندا! از تو

درخواست می کنم ، به همه سخنان.

خداوندا! از تو درخواست می کنم ، از کمال هایت به کامل ترینش ، در حالی که همه کمال است. خداوندا! از تو درخواست می کنم ، به همه کمال.

خداوندا! از تو درخواست می کنم ، از نام هایت ، به بزرگ ترینش ، در حالی که همه نام هایت بزرگ است. خداوندا! از تو درخواست می کنم ، به همه نام هایت.

خداوندا! از تو درخواست می کنم ، از عزت هایت به توانا ترینش ، در حالی که همه عزت شکست ناپذیر است. خداوندا! از تو درخواست می کنم ، به همه عزت .

خداوندا! از تو درخواست می کنم ، از اراده هایت ، به نافذ ترینش ، در حالی که همه اراده ات نافذ است. خداوندا! از تو درخواست می کنم ، به همه اراده ات.

خداوندا! از تو درخواست می کنم ، به آن توانی که با آن بر هر چیز ، احاطه یافتی ، در حالی که همه توانت فراگیر است. خداوندا! از تو درخواست می کنم ، به همه توانایی ات.

خداوندا! از تو درخواست می کنم ، از دانش هایت به نافذ ترینش ، در حالی که همه دانش نافذ است. خداوندا! از تو درخواست می کنم ، به همه دانش.

خداوندا! از تو درخواست می کنم ، از گفتار هایت ، به پسندیده ترینش ، در حالی که همه گفتارت پسندیده است. خداوندا! از تو درخواست می کنم ، به همه گفتارت.

خداوندا! از تو درخواست می کنم ، از خواسته های برآمده در درگاهت ، به محبوب ترین آنها در پیشگاهت ، در حالی که همه آن خواسته ها نزد تو محبوب است . خداوندا! از تو درخواست می کنم ، به همه خواسته های برآمده در درگاهت .

خداوندا! از تو درخواست می کنم ، از شرافت هایت ، به شریف ترینش ، در حالی که همه شرافت شریف است. خداوندا! از تو درخواست می کنم ، به همه شرافت.

خداوندا! از تو درخواست می کنم ، از فرمان روایی هایت به مانا ترینش ، در حالی که همه فرمان روایی ات ماناست. خداوندا! از تو درخواست می کنم ، به همه فرمان روایی ات.

خداوندا! از تو درخواست می کنم ، از پادشاهی هایت ، به والاترینش ، در حالی که همه پادشاهی تو والا است. خداوندا! از تو درخواست می کنم ، به همه پادشاهی ات.

خداوندا! از تو درخواست می کنم ، از والایی هایت به بلند مرتبه ترینش ، در حالی که همه والایی تو بلند مرتبه است. خداوندا!

از تو درخواست می کنم ، به همه والایی ات .

خداوندا! از تو درخواست می کنم ، از احسان هایت ، به کهن ترینش ، در حالی که همه احسان تو دیرین است . خداوندا! از تو درخواست می کنم ، به همه احسانت .

خداوندا! از تو درخواست می کنم ، از آیات ، به گرمی ترینش ، در حالی که همه آیات گرمی است . خداوندا! از تو درخواست می کنم ، به همه آیاتت .

خداوندا! از تو درخواست می کنم ، به آن جایگاه و شکوهی که در آنی ، و از تو درخواست می کنم ، به هر جایگاهی به تنهایی ، و به هر شکوهی به تنهایی . خداوندا! از تو درخواست می کنم ، به آنچه وقتی تو را به آن بخوانم ، جوابم می دهی .

پس خداوندا! دعایم را اجابت کن و با من چنین و چنان کن .

حاجت خود را یاد می کنی ، إن شاء الله برآورده می شود .

ب دُعَاءِ أَبِي حَمَزَةَ الثَّمَالِيِّ ٨٦٠. الإمام الصادق عليه السلام : مصباح المتهجد عن أبي حمزه الثمالي (١) : كَانَ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ سَيِّدَ الْعَابِدِينَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمَا يُصَلِّي عَامَّةَ اللَّيْلِ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ ، فَإِذَا كَانَ (فِي) السَّحْرِ دَعَا بِهَذَا الدُّعَاءِ :

إِلَهِي لَا تُؤَدِّبْنِي بِعُقُوبَتِكَ ، وَلَا تَمَكِّرْ بِي فِي حِيلَتِكَ ، مِنْ أَيْنَ لِي الْخَيْرُ يَا رَبِّ وَلَا يَوْجَدُ إِلَّا مِنْ عِنْدِكَ ، وَمِنْ أَيْنَ لِي النِّجَاهُ وَلَا تُسْتَطَاعُ إِلَّا بِكَ ، لَا الَّذِي أَحْسَنَ اسْتَعْنَى عَنْ عَوْنِكَ وَرَحْمَتِكَ وَلَا الَّذِي أَسَاءَ وَاجْتَرَأَ عَلَيْكَ وَلَمْ يُرْضِكَ خَرَجَ عَنْ قُدْرَتِكَ ، يَا رَبِّ يَا رَبِّ يَا رَبِّ حَتَّى يَنْقَطِعَ النَّفْسُ بِكَ (٢) عَرَفْتُكَ وَأَنْتَ دَلَلْتَنِي عَلَيْكَ وَدَعَوْتَنِي إِلَيْكَ ، وَلَوْلَا أَنْتَ لَمْ أَدْرِ مَا أَنْتَ .

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَدَعُوهُ فَيَجِيبُنِي وَإِنْ كُنْتُ بَطِيئًا حِينَ يَدْعُونِي ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَسْأَلُهُ فَيُعْطِينِي وَإِنْ كُنْتُ بَخِيلًا حِينَ يَسْتَفْرِضُنِي ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَنَادِيهِ كُلَّمَا شِئْتُ لِحَاجَتِي وَأَخْلُو بِهِ حَيْثُ شِئْتُ لِسِرِّي بِغَيْرِ شَفِيعٍ فَيَقْضِي لِي حَاجَتِي .

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَا أَدْعُو (٣) غَيْرَهُ ، وَلَوْ دَعَوْتُ غَيْرَهُ لَمْ يَسْتَجِبْ لِي دُعَائِي ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَا أَرْجُو (٤) غَيْرَهُ ، وَلَوْ رَجَوْتُ غَيْرَهُ لَمَا خَلَفَ رَجَائِي ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي وَكَلَّنِي إِلَيْهِ فَأَكْرَمَنِي وَلَمْ يَكِلْنِي إِلَى النَّاسِ فَيَهِينُونِي ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي تَحَبَّبَ إِلَيَّ وَهُوَ غَنِيٌّ عَنِّي ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي يَحْلُمُ عَنِّي حَتَّى كَأَنِّي لَا ذَنْبَ لِي ، فَرَبِّي أَحْمَدُ شَيْءٍ عِنْدِي وَأَحَقُّ بِحَمْدِي .

اللَّهُمَّ إِنِّي أَجِدُ سُبُلَ الْمَطَالِبِ إِلَيْكَ مُشْرَعَةً ، وَمَنَاهِلَ الرَّجَاءِ إِلَيْكَ مُتْرَعَةً ، وَالِاسْتِعَانَةَ بِفَضْلِكَ لِمَنْ أُمِّلَكَ مُبَاحَةً ، وَأَبْوَابَ الدُّعَاءِ إِلَيْكَ لِلصَّارِحِينَ مَفْتُوحَةً ، وَأَعْلَمُ أَنَّكَ لِلرَّاجِينَ (٥) بِمَوْضِعِ إِجَابِهِ وَلِلْمَلْهُوفِينَ بِمَرَصِيدِ إِغَاثِهِ ، وَأَنَّ فِي اللَّهْفِ إِلَى جُودِكَ وَالرِّضَا بِقَضَائِكَ عَوْضًا مِنْ مَنَعِ الْبَاخِلِينَ وَمَنْدُوحَةً عَمَّا فِي أَيْدِي الْمُسْتَأَثِرِينَ ، وَأَنَّ الرَّاحِلَ إِلَيْكَ قَرِيبَ الْمَسَافَةِ ، وَأَنَّكَ لَا تَحْتَجِبُ عَنْ خَلْقِكَ إِلَّا أَنْ تَحْجِبَهُمُ الْأَعْمَالُ (٦) دُونَكَ ، وَقَدْ قَصَدْتُ إِلَيْكَ بِطَلْبَتِي وَتَوَجَّهْتُ إِلَيْكَ بِحَاجَتِي ، وَجَعَلْتُ بِكَ اسْتِغَاثَتِي وَبِدُعَائِكَ تَوَسُّلِي مِنْ غَيْرِ اسْتِحْقَاقٍ لِاسْتِمَاعِكَ مِنِّي وَلَا اسْتِجَابٍ لِعَفْوِكَ عَنِّي ، يَلِ لِيثْقَتِي بِكَرَمِكَ وَسُكُونِي إِلَى صِدْقِ وَعْدِكَ وَلَجْنِي إِلَى الْإِيمَانِ بِتَوْحِيدِكَ ، وَيَقِينِي (٧) بِمَعْرِفَتِكَ مِنِّي إِلَّا رَبَّ لِي غَيْرِكَ ، وَلَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ وَحْدَكَ لَا شَرِيكَ لَكَ .

اللَّهُمَّ أَنْتَ الْقَائِلُ وَقَوْلُكَ حَقٌّ وَوَعْدُكَ صِدْقٌ : «وَأَسْأَلُوا اللَّهَ مِنْ فَضْلِهِ» (٨) «إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا» (٩) ، وَلَيْسَ مِنْ صِفَاتِكَ يَا سَيِّدِي أَنْ تَأْمُرَ بِالسُّؤَالِ وَتَمْنَعِ الْعَطِيَّةَ ، وَأَنْتَ الْمَنَّانُ بِالْعَطِيَّاتِ عَلَى أَهْلِ مَمْلَكَتِكَ وَالْعَائِدُ عَلَيْهِمْ بِتَحْنُنِ رَأْفَتِكَ .

إِلَهِي رَبِّتَنِي فِي نِعْمِكَ وَإِحْسَانِكَ صَغِيرًا وَتَوَهَّتَ بِاسْمِي كَبِيرًا ، يَا مَنْ رَبَّنِي فِي الدُّنْيَا بِإِحْسَانِهِ وَتَفَضَّلَهُ وَنَعِمَهُ ، وَأَشَارَ لِي فِي الْآخِرَةِ إِلَى عَفْوِهِ وَكَرَمِهِ ، مَعْرِفَتِي يَا مَوْلَايَ دَلَّتْنِي (دَلِيلِي) عَلَيْكَ ، وَحُبِّي لَكَ شَفِيعِي إِلَيْكَ ، وَأَنَا وَاثِقٌ مِنْ دَلِيلِي بِمَدَالَتِكَ وَسَاكِنٌ مِنْ شَفِيعِي إِلَى شَفَاعَتِكَ ، أَدْعُوكَ يَا سَيِّدِي بِلِسَانٍ قَدْ أَخْرَسَهُ ذَنْبُهُ ، رَبِّ أَنَا جِيكَ بِقَلْبٍ قَدْ أَوْبَقَهُ جُرْمُهُ ، أَدْعُوكَ يَا رَبِّ رَاهِبًا رَاغِبًا رَاجِيًا خَائِفًا ، إِذَا رَأَيْتُ مَوْلَايَ ذُنُوبِي فَزِعْتُ ، وَإِذَا رَأَيْتُ كَرَمَكَ طَمِعْتُ ، فَإِنْ عَفَوْتَ فَخَيْرٌ رَاحِمٌ ، وَإِنْ عَذَّبْتَ فَغَيْرُ ظَالِمٍ ، حُجَّتِي يَا اللَّهُ فِي جُرَاتِي عَلَى مَسْأَلَتِكَ مَعَ إِيَانِي مَا تَكَرَّرَ : جُودُكَ وَكَرَمُكَ ، وَعُيْدَتِي فِي شِدَّتِي مَعَ قَلْبِي حَيَائِي : رَأْفَتِكَ وَرَحْمَتِكَ ، وَقَدْ رَجَوْتُ إِلَّا تَحْيِيْبَ بَيْنَ ذَيْنِ وَذَيْنِ مُيْتِي ، فَحَقَّقْ رَجَائِي (١٠) وَاسْمَعْ دُعَائِي (١١) يَا خَيْرَ مَنْ دَعَا دَاعٍ وَأَفْضَلَ مَنْ رَجَاهُ رَاجٍ ، عَظُمَ يَا سَيِّدِي أَمَلِي وَسَاءَ عَمَلِي ، فَأَعْطِنِي مِنْ عَفْوِكَ بِمِقْدَارِ أَمَلِي وَلَا تُؤَاخِذْنِي بِأَسْوَأِ عَمَلِي ، فَإِنَّ

كَرَمِكَ يَجِلُّ عَنِ مُجَازَاهِ الْمِذْنِبِينَ ، وَحِلْمِكَ يَكْبُرُ عَنِ مُكَافَاهِ الْمُقْصِرِينَ ، وَأَنَا يَا سَيِّدِي عَائِدٌ بِفَضْلِكَ هَارِبٌ مِنْكَ إِلَيْكَ ، مُنْتَجِرٌ (مُنْتَجِرٌ) مَا وَعَدْتِ مِنَ الصَّفْحِ عَمَّنْ أَحْسَنَ بِكَ ظَنًّا ، وَمَا أَنَا يَا رَبِّ وَمَا خَطْرِي ، هَبْنِي بِفَضْلِكَ وَتَصَدَّقْ عَلَيَّ بِعَفْوِكَ ، أَيْ رَبِّ جَلَلْنِي بِسِتْرِكَ وَاعْفُ عَن تَوْبِيخِي بِكَرَمِ وَجْهِكَ ، فَلَوْ أَطَّلَعَ الْيَوْمَ عَلَى ذَنْبِي غَيْرَكَ مَا فَعَلْتُهُ ، وَلَوْ خِفْتُ تَعْجِيلَ الْعُقُوبَةِ لَاجْتَنَبْتُهُ ، لَا لِأَنَّكَ أَهْوَنُ النَّاطِرِينَ إِلَيَّ وَأَخْفُ الْمَطَّلَعِينَ عَلَيَّ ، بَلْ لِأَنَّكَ يَا رَبِّ خَيْرُ السَّاتِرِينَ وَأَحْكَمُ الْحَاكِمِينَ وَأَكْرَمُ الْأَكْرَمِينَ ، سَتَّارُ الْعُيُوبِ غَفَّارُ الذُّنُوبِ عَلَّامُ الْغُيُوبِ ، تَسْتُرُ الذَّنْبَ بِكَرَمِكَ وَتُوَخِّرُ الْعُقُوبَةَ بِحِلْمِكَ ، فَلَكَ الْحَمْدُ عَلَى حِلْمِكَ بَعْدَ عِلْمِكَ وَعَلَى عَفْوِكَ بَعْدَ قُدْرَتِكَ ، وَيَحْمِلُنِي وَيُجَرِّئُنِي عَلَى مَعْصِيَتِكَ حِلْمُكَ عَنِّي ، وَيَدْعُونِي إِلَى قَلْبِهِ الْحَيَاءِ سِتْرُكَ عَلَيَّ ، وَيُسْرِعُنِي إِلَى التَّوْتُّبِ عَلَيَّ مَحَارِمِكَ مَعْرِفَتِي بِسَعَةِ رَحْمَتِكَ وَعَظِيمِ عَفْوِكَ .

يَا حَلِيمُ يَا كَرِيمُ ، يَا حَيُّ يَا قَيُّوْمُ ، يَا غَافِرَ الذَّنْبِ يَا قَابِلَ التَّوْبِ ، يَا عَظِيمَ الْمَنِّ يَا قَدِيمَ الْإِحْسَانِ ، أَيْنَ سِتْرُكَ الْجَمِيلُ؟ أَيْنَ عَفْوُكَ الْجَلِيلُ؟ أَيْنَ فَرْجُكَ الْقَرِيبُ؟ أَيْنَ غِيَاثُكَ السَّرِيعُ؟ أَيْنَ رَحْمَتُكَ الْوَاسِعَةُ؟ أَيْنَ عَطَايَاكَ الْفَاضِلَةُ؟ أَيْنَ مَوَاهِبُكَ الْهَنِيئَةُ؟ أَيْنَ صِدَائِقُكَ السَّيِّئَةُ؟ أَيْنَ فَضْلُكَ الْعَظِيمُ؟ أَيْنَ مَنُّكَ الْجَسِيمُ؟ أَيْنَ إِحْسَانُكَ الْقَدِيمُ (١٢)؟ أَيْنَ كَرَمُكَ يَا كَرِيمُ؟ بِهِ (١٣) فَاسْتَنْقِذْنِي وَبِرَحْمَتِكَ فَخَلِّصْنِي .

يَا مُحْسِنُ يَا مُجْمِلُ ، يَا مُنْعَمُ يَا مُفْضِلُ ، لَسْنَا نَتَّكِلُ (١٤) فِي النِّجَاهِ مِنْ عِقَابِكَ عَلَى أَعْمَالِنَا ، بَلْ بِفَضْلِكَ عَلَيْنَا لِأَنَّكَ أَهْلُ التَّقْوَى وَأَهْلُ الْمَغْفِرَةِ ، تُبْدِي بِالإِحْسَانِ نِعْمًا وَتَعْفُو عَنِ الذَّنْبِ كَرَمًا ، فَمَا نَدْرِي مَا نَشْكُرُ ، أَجْمِيلُ مَا تَنْشُرُ أَمْ قَبِيحُ مَا تَسْتُرُ؟ أَمْ عَظِيمُ مَا أْبَلَيْتَ وَأَوْلَيْتَ؟ أَمْ كَثِيرُ مَا مِنْهُ نَجَّيْتَ وَعَافَيْتَ؟ يَا حَبِيبَ مَنْ تَحَبَّبَ إِلَيْكَ ، وَيَا قُرَّةَ عَيْنٍ مَنْ لَادَ بِهَكَ وَانْقَطَعَ إِلَيْكَ ، أَنْتَ الْمُحْسِنُ وَنَحْنُ الْمُسِيءُونَ ، فَتَجَاوَزْ يَا رَبِّ عَن قَبِيحِ مَا عِنْدَنَا بِجَمِيلِ مَا عِنْدَكَ ، وَأَيُّ جَهْلٍ يَا رَبِّ لَا يَسْعُهُ جُودُكَ ، أَوْ أَيُّ زَمَانٍ أَطْوَلُ مِنْ أَنَاتِكَ ، وَمَا قَدْرُ أَعْمَالِنَا فِي جَنْبِ نِعْمِكَ ، وَكَيْفَ نَسْتَكْثِرُ أَعْمَالًا نُقَابِلُ بِهَا كَرَمَكَ ، بَلْ كَيْفَ يَضِيقُ عَلَيَّ الْمُذْنِبِينَ مَا وَسَّعَهُمْ مِنْ رَحْمَتِكَ ، يَا وَاسِعَ الْمَغْفِرَةِ ، يَا بَاسِطَ الْيَدَيْنِ بِالرَّحْمَةِ ، فَوَعَّرْتِكَ يَا سَيِّدِي لَوْ نَهَرْتَنِي مَا بَرَحْتُ مِنْ بَابِكَ وَلَا كَفَفْتُ عَن تَمَلُّقِكَ لِمَا انْتَهَى إِلَيَّ مِنَ الْمَعْرِفَةِ بِجُودِكَ وَكَرَمِكَ ، وَأَنْتَ الْفَاعِلُ لِمَا تَشَاءُ ، تُعَدِّبُ مَنْ تَشَاءُ بِمَا تَشَاءُ كَيْفَ تَشَاءُ ، وَتَرْحَمُ مَنْ تَشَاءُ بِمَا تَشَاءُ كَيْفَ تَشَاءُ .

لَا تُسْأَلُ عَنِ فِعْلِكَ ، وَلَا تُنَازَعُ فِي مُلْكِكَ ، وَلَا تُشَارَكُ فِي أَمْرِكَ ، وَلَا تُضَادُّ فِي حُكْمِكَ وَلَا يَعْتَرِضُ عَلَيْكَ أَحَدٌ فِي تَدْبِيرِكَ ، لَكَ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ تَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ .

يَا رَبِّ هَذَا مَقَامٌ مِنْ لَادَ بِهَكَ وَاسْتَجَارَ بِكَرَمِكَ وَأَلْفَ إِحْسَانِكَ وَنِعْمَتِكَ ، وَأَنْتَ الْجَوَادُ الَّذِي لَا يَضِيقُ عَفْوُكَ وَلَا يَنْقُصُ فَضْلُكَ وَلَا تَقِلُّ رَحْمَتُكَ ، وَقَدْ تَوْتَقْنَا مِنْكَ بِالصَّفْحِ الْقَدِيمِ وَالْفَضْلِ الْعَظِيمِ وَالرَّحْمَةِ الْوَاسِعَةِ ، أَفْتَرَاكَ يَا رَبِّ تُخْلِفُ ظُنُونَنَا أَوْ تُحَيِّبُ آمَالَنَا؟ كَلَّا يَا كَرِيمُ لَيْسَ هَذَا ظُنُّنَا بِكَ وَلَا هَذَا فَيْكُ طَمَعُنَا ، يَا رَبِّ ، إِنَّ لَنَا فَيْكَ أَمَلًا طَوِيلًا كَثِيرًا ، إِنَّ لَنَا فَيْكَ رَجَاءً عَظِيمًا ، عَصِيْبَانَاكَ وَنَحْنُ نَرْجُو أَنْ تَسْتُرَ عَلَيْنَا وَدَعَوْنَاكَ وَنَحْنُ نَرْجُو أَنْ تَسْتَجِيبَ لَنَا ، فَحَقُّ رَجَاءِنَا مَوْلَانَا فَقَدْ عَلِمْنَا مَا نَسْتَوْجِبُ بِأَعْمَالِنَا ، وَلَكِنَّ عَلِمَتِكَ فِينَا وَعَلِمْنَا بِأَنَّكَ لَا تَصْرِفُنَا عَنْكَ (حَنَّانًا عَلَى الرَّغْبَةِ إِلَيْكَ) (١٥) وَإِنْ كُنَّا غَيْرَ مُسْتَوْجِبِينَ لِرَحْمَتِكَ فَأَنْتَ أَهْلٌ أَنْ تَجُودَ عَلَيْنَا وَعَلَى الْمِذْنِبِينَ بِفَضْلِ سِعَتِكَ ، فَاْمُنْ عَلَيْنَا بِمَا أَنْتَ أَهْلُهُ وَجِدْ عَلَيْنَا فَإِنَّا مُتَحَاجُونَ إِلَى نَيْلِكَ ، يَا غَفَّارُ بِنُورِكَ اهْتَدَيْنَا ، وَبِفَضْلِكَ اسْتَغْنَيْنَا ، وَبِنِعْمَتِكَ أَصْبَحْنَا وَأَمْسَيْنَا ، ذُنُوبُنَا بَيْنَ يَدَيْكَ نَسْتَغْفِرُكَ اللَّهُمَّ مِنْهَا وَنَتُوبُ إِلَيْكَ ، تَتَحَبَّبُ إِلَيْنَا بِالنِّعَمِ وَتُعَارِضُكَ بِالذُّنُوبِ ، خَيْرُكَ إِلَيْنَا نَازِلٌ وَشَرُّنَا إِلَيْكَ صَاعِدٌ ، وَلَمْ يَزَلْ وَلَا يَزَالُ مَلِكُ كَرِيمٍ يَا تَيْبُكَ عَنَّا بِعَمَلٍ قَبِيحٍ فَلَا

يَمْنَعُكَ ذَلِكَ أَنْ تَحْوِطَنَا بِنِعْمِكَ وَتَفْضَلَ عَلَيْنَا بِالْإِيك ، فَسُبْحَانَكَ مَا أَحْلَمَكَ وَأَعْظَمَكَ وَأَكْرَمَكَ مُبْدِئًا وَمُعِيدًا ، تَقَدَّسَتْ
أَسْمَاؤُكَ وَجَلَّ ثَنَاؤُكَ وَكَرَّمَ صَيَانُوعُكَ وَفِعَالُكَ ، أَنْتَ إِلَهِي أَوْسَعُ فَضْلًا وَأَعْظَمُ حِلْمًا مِنْ أَنْ تُقَايِسَنِي بِفِعْلِي وَخَطِيئَتِي ، فَالْعَفْوُ
الْعَفْوُ سَيِّدِي سَيِّدِي سَيِّدِي .

اللَّهُمَّ اشْغَلْنَا بِذِكْرِكَ ، وَأَعِزَّنَا مِنْ سَخَطِكَ وَأَجِرْنَا مِنْ عَذَابِكَ ، وَارْزُقْنَا مِنْ مَوَاهِبِكَ ، وَأَنْعِمْ عَلَيْنَا مِنْ فَضْلِكَ ، وَارْزُقْنَا حَجَّ
بَيْتِكَ وَزِيَارَةَ قَبْرِ نَبِيِّكَ صِلْ لَوَاتِكْ وَرَحْمَتِكَ وَمَغْفِرَتِكَ وَرِضْوَانِكَ عَلَيْهِ وَعَلَى أَهْلِ بَيْتِهِ إِنَّكَ قَرِيبٌ مُجِيبٌ ، وَارْزُقْنَا عَمَلًا
بِطَاعَتِكَ ، وَتَوَفَّنَا عَلَى مِلَّتِكَ وَسُنَّةِ نَبِيِّكَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ .

اللَّهُمَّ اغْفِرْ (١٦) لِي وَلِوَالِدَيَّ وَارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيَانِي صَ غَيْرًا ، اجْزِهِمَا بِالْإِحْسَانِ إِحْسَانًا وَبِالسَّيِّئَاتِ غُفْرَانًا ، اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِلْمُؤْمِنِينَ
وَالْمُؤْمِنَاتِ الْأَحْيَاءِ مِنْهُمْ وَالْأَمْوَاتِ ، وَتَابِعْ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمْ فِي الْخَيْرَاتِ ، اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِحَيِّنَا وَمَيِّتِنَا ، شَاهِدِنَا وَغَائِبِنَا ، ذَكَرْنَا وَأُنْثَانَا ، صَغِيرِنَا
وَكَبِيرِنَا ، حُرْنَا وَمَمْلُوكِنَا ، كَذَبَ الْعَادِلُونَ بِاللَّهِ وَضَلُّوا ضَلَالًا بَعِيدًا وَخَسِرُوا خُسْرَانًا مُبِينًا .

اللَّهُمَّ صِلْ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَاخْتِمْ لِي بِخَيْرٍ وَاكْفِنِي مَا أَهَمَّنِي مِنْ أَمْرِ دُنْيَايَ وَآخِرَتِي وَلَا تَسْلُطْ عَلَيَّ مَنْ لَا يَرْحَمُنِي ،
وَاجْعَلْ عَلَيَّ مِنْكَ وَاقِيَهُ بَاقِيَهُ ، وَلَا تَسْلُبْنِي صَالِحَ مَا أَنْعَمْتَ بِهِ عَلَيَّ ، وَارْزُقْنِي مِنْ فَضْلِكَ رِزْقًا وَاسِعًا حَلَالًا طَيِّبًا ، اللَّهُمَّ احْرُسْنِي
بِحِرَاسَتِكَ وَاحْفَظْنِي بِحِفْظِكَ وَاكْلَأْنِي بِكَلَاءَتِكَ ، وَارْزُقْنِي حَجَّ بَيْتِكَ الْحَرَامِ فِي عَامِنَا هَذَا وَفِي كُلِّ عَامٍ وَزِيَارَةَ قَبْرِ نَبِيِّكَ (١٧)
، وَلَا تُخَلِّنِي يَا رَبِّ مِنْ تِلْكَ الْمَشَاهِدِ الشَّرِيفَةِ وَالْمَوَاقِفِ الْكَرِيمَةِ .

اللَّهُمَّ تُبِّ عَلَيَّ حَتَّى لَا أَعْصِيكَ وَأَلْهِمْنِي الْخَيْرَ وَالْعَمَلَ بِهِ ، وَخَشِيَّتَكَ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ مَا أَبْقَيْتَنِي يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ .

اللَّهُمَّ إِنِّي (١٨) كَلَّمَا قُلْتُ : قَدْ تَهَيَّأْتُ وَتَعَبَّأْتُ وَقُمْتُ لِلصَّلَاةِ بَيْنَ يَدَيْكَ وَنَاجَيْتُكَ ، أَلْقَيْتَ عَلَيَّ نُعَاسًا إِذَا أَنَا صَيَّيْتُ ، وَسَيَّيْتُ
مُنَاجَاةَكَ إِذَا أَنَا نَاجَيْتُ ، مَا لِي كَلَّمَا قُلْتُ : قَدْ صَيَّيْتُ سِرِّيْرَتِي وَقَرَّبْتُ مِنْ مَجَالِسِ التَّوَابِينَ مَجْلِسِي ، عَرَضْتَ لِي بَلِيَّةً أَزَالَتْ
قَدَمِي وَحَالَتْ بَيْنِي وَبَيْنَ خِدْمَتِكَ .

سَيِّدِي لَعَلَّكَ عَنْ بَابِكَ طَرَدْتَنِي وَعَنْ خِدْمَتِكَ نَحَيْتَنِي ، أَوْ لَعَلَّكَ رَأَيْتَنِي مُسْتَخِفًّا بِحَقِّكَ فَأَقَصَّيْتَنِي ، أَوْ لَعَلَّكَ رَأَيْتَنِي مُعْرِضًا
عَنْكَ فَفَلَيْتَنِي ، أَوْ لَعَلَّكَ وَجَدْتَنِي فِي مَقَامِ الْكَاذِبِينَ فَرَفَضْتَنِي ، أَوْ لَعَلَّكَ رَأَيْتَنِي غَيْرَ شَاكِرٍ لِنِعْمَاتِكَ فَحَرَمْتَنِي ، أَوْ لَعَلَّكَ
فَقَدْتَنِي مِنْ مَجَالِسِ الْعُلَمَاءِ فَخَذَلْتَنِي ، أَوْ لَعَلَّكَ رَأَيْتَنِي فِي الْغَافِلِينَ فَمِنْ رَحْمَتِكَ آيَسْتَنِي ، أَوْ لَعَلَّكَ رَأَيْتَنِي أَلْفَ مَجَالِسِ
الْبَطَّالِينَ فَبَيْنِي وَبَيْنَهُمْ خَلَيْتَنِي ، أَوْ لَعَلَّكَ لَمْ تُحِبَّ أَنْ تَسْمَعَ دُعَائِي فَبَاعَدْتَنِي ، أَوْ لَعَلَّكَ بَجْرَمِي وَجَرِيرَتِي كَافَيْتَنِي ، أَوْ لَعَلَّكَ
بِقَلْبِهِ حَيَّائِي مِنْكَ جَازَيْتَنِي ، فَإِنْ عَفَوْتَ يَا رَبِّ فَطَالَمَا عَفَوْتَ عَنِ الْمِذْبِينَ قَبْلِي ؛ لِأَنَّ كَرَمَكَ أَيُّ رَبِّ يَجِلُّ عَنْ (مُجَازَاهِ
الْمِذْبِينَ ، وَحِلْمَكَ يَكْبُرُ عَنْ) (١٩) مُكَافَاهِ الْمُقْصِرِينَ ، وَأَنَا عَائِدٌ بِفَضْلِكَ هَارِبٌ مِنْكَ إِلَيْكَ ، مُتَنَجِّزٌ (مُتَنَجِّزٌ) مَا وَعَدْتْ مِنْ
الصَّفْحِ عَمَّنْ أَحْسَنَ بِكَ ظَنًّا .

إِلَهِي أَنْتَ أَوْسَعُ فَضْلًا وَأَعْظَمُ حِلْمًا مِنْ أَنْ تُقَايِسَنِي بِعَمَلِي ، أَوْ أَنْ تَسْتَرْزِلَنِي بِخَطِيئَتِي ، وَمَا أَنَا يَا سَيِّدِي وَمَا خَطْرِي؟! هَبْنِي
بِفَضْلِكَ سَيِّدِي ، وَتَصَدَّقْ عَلَيَّ بِعَفْوِكَ وَجَلِّلْنِي بِسِتْرِكَ ، وَاعْفُ عَن تَوْبِيحِي بِكَرَمِ وَجْهِكَ .

سَيِّدِي أَنَا الصَّغِيرُ الَّذِي رَبَّيْتَهُ ، وَأَنَا الْجَاهِلُ الَّذِي عَلَّمْتَهُ ، وَأَنَا الضَّالُّ الَّذِي هَدَيْتَهُ ، وَ(أَنَا) الْوَضِيعُ الَّذِي رَفَعْتَهُ ، وَأَنَا الْخَائِفُ الَّذِي

أَمْنَتُهُ ، وَالْجَائِعُ الَّذِي أَشْبَعْتَهُ ، وَالْعَطْشَانُ الَّذِي أَرَوَيْتَهُ ، وَالْعَارِي الَّذِي كَسَوْتَهُ وَالْفَقِيرُ الَّذِي أَعْنَيْتَهُ ، وَالضَّعِيفُ الَّذِي قَوَيْتَهُ ، وَالذَّلِيلُ الَّذِي أَعَزَّزْتَهُ ، وَالسَّقِيمُ الَّذِي شَفَيْتَهُ ، وَالسَّائِلُ الَّذِي أَعْطَيْتَهُ ، وَالْمِذْنُبُ الَّذِي سَيَّرْتَهُ وَالْخَاطِئُ الَّذِي أَقْلَنْتَهُ ، وَأَنَا الْقَلِيلُ الَّذِي كَثَّرْتَهُ ، وَالْمُسْتَضْعَفُ الَّذِي نَصَرْتَهُ ، وَأَنَا الطَّرِيدُ (٢٠) الَّذِي آوَيْتَهُ (٢١) .

أَنَا يَا رَبِّ الَّذِي لَمْ أَسْتَحِيكَ فِي الْخَلَاءِ وَلَمْ أُرَاقِبِكَ فِي الْمَلَأِ ، أَنَا صَاحِبُ الدَّوَاهِي الْعُظْمَى ، أَنَا الَّذِي عَلَى سَيْدِهِ اجْتَرَى ، أَنَا الَّذِي عَصَيْتُ جَبَّارَ السَّمَاءِ ، أَنَا الَّذِي أَعْطَيْتُ عَلَى مَعَاصِي الْجَلِيلِ الرُّشَا ، أَنَا الَّذِي حِينَ بُشِّرْتُ بِهَا خَرَجْتُ إِلَيْهَا أَسْعَى ، أَنَا الَّذِي أَمَهَلْتَنِي فَمَا ارْعَوَيْتُ ، وَسَتَرْتَ عَلَيَّ فَمَا اسْتَحْيَيْتُ ، وَعَمِلْتُ بِالْمَعَاصِي فَتَعَيَّدَيْتُ ، وَأَسْقَطْتَنِي مِنْ عَيْدِكَ فَمَا بَالَيْتُ ، فَجَلَمِكَ أَمَهَلْتَنِي وَبَسْتَرِكَ سَتَرْتَنِي ، حَتَّى كَأَنَّكَ أَغْفَلْتَنِي ، وَمِنْ عُقُوبَاتِ الْمَعَاصِي جَنَّبْتَنِي حَتَّى كَأَنَّكَ اسْتَحْيَيْتَنِي .

إِلَهِي لَمْ أَعْصِكَ حِينَ عَصَيْتُكَ وَأَنَا بِرُبُوبِيَّتِكَ جَاذِمٌ ، وَلَا بِأَمْرِكَ مُسْتَخِفٌّ ، وَلَا لِعُقُوبَتِكَ مُتَعَرِّضٌ ، وَلَا لَوَعِيدِكَ مُتَهَوِّنٌ ، لَكِن خَطِيئَةٌ عَرَّضَتْ وَسَيَّوَلَتْ لِي نَفْسِي وَعَلَبْنِي هَيَوَايَ وَأَعَانْتَنِي عَلَيْهَا شِقْوَتِي ، وَعَزَّنِي سِتْرَكَ الْمُرْخَى عَلَيَّ ، فَصَدَّ عَصِيَّتُكَ وَخَالَفْتُكَ بِجَهْدِي ، فَالآنَ مِنْ عَذَابِكَ مَنْ يَسْتَنْقِذُنِي؟ وَمِنْ أَيْدِي الْخُصَمَاءِ عَدَا مَنْ يُخَلِّصُنِي؟ وَبِحَبْلِ مَنْ أَتَّصِلُ إِنْ أَنْتَ قَطَعْتَ حَبْلَكَ عَنِّي؟ فَوَا سَوَاتِنَا عَلَيَّ مَا أَحْصَى كِتَابِيكَ مِنْ عَمَلِي الَّذِي لَوْلَا مَا أَرْجُو مِنْ كَرَمِكَ وَسِعَهُ رَحْمَتِكَ ، وَنَهَيْكَ إِيَّايَ عَنِ الْقُنُوطِ لَقَنْطُتُ عِنْدَمَا أَتَدَكَّرُهَا ، يَا خَيْرَ مَنْ دَعَاهُ دَاعٍ وَأَفْضَلَ مَنْ رَجَاهُ رَاجِحٌ .

اللَّهُمَّ بِذِمَّتِهِ الْإِسْلَامِ أَتَوَسَّلُ إِلَيْكَ ، وَبِحُرْمَةِ الْقُرْآنِ أَعْتَمِدُ عَلَيْكَ ، وَبِحُبِّ النَّبِيِّ الْأُمِّيِّ الْقُرَشِيِّ الْهَاشِمِيِّ الْعَرَبِيِّ التَّهَامِيِّ الْمَكِّيِّ الْمِدَنِيِّ أَرْجُو الزُّلْفَةَ لِمَدْيِكَ ، فَلَا تَوْحِشْ اسْتِنْسَانَ إِيْمَانِي ، وَلَا تَجْعَلْ ثَوَابِي ثَوَابَ مَنْ عَيَّدَ سِوَاكَ ، فَإِنَّ قَوْمًا آمَنُوا بِالسِّيَرَتِيهِمْ لِيُحِقُّوا بِهِ دِمَاءَهُمْ فَأَدْرَكُوا مَا أَمَلُوا ، وَإِنَّا آمَنَّا بِكَ بِالسِّيَرَتِيهِمْ وَقُلُوبِنَا لَتَعْفُو عَنَّا فَأَدْرِكْنَا مَا أَمَلْنَا ، وَتَبَّتْ رَجَاءُكَ فِي صُدُورِنَا، وَلَا تُرْغِ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَمَدْنِكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ ، فَوَعَزَّتْكَ لَوْ انْتَهَرْتَنِي مَا بَرَحْتُ مِنْ بَابِكَ وَلَا كَفَفْتُ عَنِ تَمَلُّقِكَ لِمَا أَلْهِمَ قَلْبِي (٢٢) مِنَ الْمَعْرِفَةِ بِكَرَمِكَ وَسِعَهُ رَحْمَتِكَ ، إِلَى مَنْ يَذْهَبُ الْعَبْدُ إِلَّا إِلَى مَوْلَاهُ ، وَإِلَى مَنْ يَلْتَجِي الْمَخْلُوقُ إِلَّا إِلَى خَالِقِهِ .

إِلَهِي لَوْ قَرَنْتَنِي بِالْأَصْفَادِ ، وَمَنْعَتَنِي سَيْبِكَ مِنْ بَيْنِ الْأَشْهَادِ ، وَدَلَلْتَ عَلَيَّ فَضَائِحِي عُيُونَ الْعِبَادِ ، وَأَمَرْتَ بِي إِلَى النَّارِ وَحُلْتَ بَيْنِي وَبَيْنَ الْأَبْرَارِ ، مَا قَطَعْتُ رَجَائِي مِنْكَ وَمَا صَيْرَفْتُ تَأْمِيلِي لِلْعَفْوِ عَنكَ ، وَلَا خَرَجَ حُبُّكَ مِنْ قَلْبِي ، أَنَا لَا أَنْسَى أَيَادِيكَ عِنْدِي وَسِتْرَكَ عَلَيَّ فِي دَارِ الدُّنْيَا .

سَيِّدِي (٢٣) أَخْرَجَ حُبَّ الدُّنْيَا مِنْ قَلْبِي ، إِجْمَعَ بَيْنِي وَبَيْنَ الْمُصْطَفَى وَآلِهِ خَيْرِيَّتِكَ مِنْ خَلْقِكَ وَخَاتَمِ النَّبِيِّينَ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ ، وَأَنْقَلَنِي إِلَى دَرَجَةِ التَّوْبَةِ إِلَيْكَ ، وَأَعْنَى بِالْبُكَاءِ عَلَيَّ نَفْسِي فَصَدَّ أَفْنِيَّتُ بِالتَّسْوِيفِ وَالْأَمَالِ عُمْرِي ، وَقَدْ نَزَلَتْ مَنزِلَةَ الْآيسِينَ مِنْ خَيْرِي ، فَمَنْ يَكُونُ أَسْوَأَ حَالًا مَنِّي إِنْ أَنَا نَقَلْتُ عَلَيَّ مِثْلَ حَالِي إِلَى قَبْرِي (٢٤) ، لَمْ أُمَهِّدْ لِرَقْدَتِي وَلَمْ أَفْرَشْهُ بِالْعَمَلِ الصَّالِحِ لِضَجْعَتِي ، وَمَا لِي لَا أَبْكِي وَمَا أَدْرِي إِلَى مَا يَكُونُ مَصِيرِي ، وَأَرَى نَفْسِي تُخَادِعُنِي وَأَيَّامِي تُخَاتِلُنِي؟ وَقَدْ خَفَقَتْ عِنْدَ رَأْسِي أَجْنِحَةُ الْمَوْتِ ، فَمَا لِي لَا أَبْكِي؟! أَبْكِي لِخُرُوجِ نَفْسِي ، أَبْكِي لِظُلْمَةِ قَبْرِي ، أَبْكِي لِضَيْقِ لَحْدِي ، أَبْكِي لِسُؤَالِ مُنْكَرٍ وَنَكِيرٍ إِيَّايَ ، أَبْكِي لِخُرُوجِي مِنْ قَبْرِي عُرْيَانًا ذَلِيلًا حَامِلًا ثِقَلَى عَلَيَّ ظَهْرِي ، أَنْظُرُ مَرَّةً عَنِ يَمِينِي وَأُخْرَى عَنِ شِمَالِي ، إِذِ الْخَلَائِقُ فِي شَأْنٍ غَيْرِ شَأْنِي ، لِكُلِّ امْرِي؟ مِنْهُمْ يَوْمئِذٍ شَأْنٌ يُغْنِيهِ ، وَوَجْهُهُ يَوْمئِذٍ مُسْفَرُهُ ضَاحِكُهُ مُسْتَبْشِرُهُ ، وَوَجْهُهُ يَوْمئِذٍ عَلَيْهَا غَبْرَةٌ تَرَهَّقُهَا قَتْرُهُ وَذِلَّةٌ ، سَيِّدِي عَلَيْكَ مُعَوْلِي وَمُعْتَمِدِي وَرَجَائِي وَتَوَكَّلِي ، وَبِرَحْمَتِكَ تَعَلَّقِي ، تُصِيبُ بِرَحْمَتِكَ مَنْ تَشَاءُ وَتَهْدِي بِكَرَامَتِكَ

مَنْ تُحِبُّ ، فَلَكَ (٢٥) الْحَمْدُ عَلَى مَا نَقَّيْتَ مِنَ الشُّرْكِ قَلْبِي ، وَلَكَ الْحَمْدُ عَلَى بَسْطِ لِسَانِي ، أَفَلِسَانِي هَذَا الْكَالُّ أَشْكُرُكَ؟ أَمْ بِغَايَةِ جَهْدِي فِي عَمَلِي أَرْضِيكَ؟ وَمَا قَدْرُ لِسَانِي يَا رَبِّ فِي جَنْبِ شُكْرِكَ وَمَا قَدْرُ عَمَلِي فِي جَنْبِ نِعْمِكَ وَإِحْسَانِكَ إِلَيَّ .

إِلَهِي (٢٦) إِنَّ جُودَكَ بَسَطَ أَمَلِي ، وَشُكْرَكَ قَبْلَ عَمَلِي ، سَيِّدِي إِلَيْكَ رَغْبَتِي وَإِلَيْكَ رَهْبَتِي وَإِلَيْكَ تَأْمِيلِي ، قَدْ سَأَقْنِي إِلَيْكَ أَمَلِي وَعَلَيْكَ يَا وَاحِدِي عَلَقْتُ هِمَّتِي (٢٧) وَفِيمَا عِنْدَكَ انْبَسَيْتُ رَغْبَتِي ، وَلَكَ خَالِصُ رَجَائِي وَخَوْفِي ، وَبِكَ أَنْسَتُ مَحَبَّتِي وَإِلَيْكَ أَلْقَيْتُ يَدِي ، وَبِحَبْلِ طَاعَتِكَ مَدَدْتُ رَهْبَتِي .

مَوْلَايَ بِبِدْكَرِكَ عَاشَ قَلْبِي ، وَبِمُنَاجَاتِكَ بَرَّدَتْ أَلَمَ الْخَوْفِ عَنِّي ، يَا مَوْلَايَ وَيَا مُؤَمِّلِي وَيَا مُنْتَهَى سُؤْلِي ، فَرَّقَ بَيْنِي وَبَيْنَ ذَنْبِي الْمَانِعِ لِي مِنْ لُزُومِ طَاعَتِكَ ، فَإِنَّمَا أَسْأَلُكَ لِقَدِيمِ الرَّجَاءِ فِيكَ وَعَظِيمِ الطَّمَعِ مِنْكَ ، الَّذِي أَوْجَبْتَهُ عَلَيَّ نَفْسِيكَ مِنَ الرَّأْفَةِ وَالرَّحْمَةِ ، فَلَا مَرُّ لَكَ وَحَدَّكَ ، وَالْخَلْقُ كُلُّهُمْ عِيَالُكَ (٢٨) وَفِي قَبْضَتِكَ ، وَكُلُّ شَيْءٍ خَاضِعٌ لَكَ تَبَارَكَتَ يَا رَبُّ الْعَالَمِينَ .

إِلَهِي ارْحَمْنِي إِذَا انْقَطَعَتْ حُجَّتِي ، وَكَلَّ عَن جَوَابِكَ لِسَانِي وَطَاشَ عِنْدَ سُؤْلِكَ إِزْيَايَ لُبِّي ، يَا عَظِيمَ رَجَائِي لَا تُخَيِّبْنِي إِذَا اشْتَدَّتْ فَاقَتِي ، وَلَا تَرُدَّنِي لِجَهْلِي ، وَلَا تَمْنَعْنِي لِقَلْبِهِ صَبْرِي ، أَعْطِنِي لِفَقْرِي وَارْحَمْنِي لِضَعْفِي ، سَيِّدِي عَلَيْكَ مُعْتَمِدِي وَمُعَوَّلِي وَرَجَائِي وَتَوَكَّلِي ، وَبِرَحْمَتِكَ تَعَلَّقِي وَبِعِنَايَتِكَ أَحْضِرِي رَحْلِي ، وَلِجُودِكَ أَقْصِدِي طَلِبَتِي ، وَبِكَرَمِكَ أَيُّ رَبِّ اسْتَفْتِحُ دُعَائِي ، وَلَدَيْكَ أَرْجُو غِنِي (٢٩) فَاقَتِي ، وَبِعِنَاكَ أَجْبُرُ عَيْلَتِي ، وَتَحْتَ ظِلِّ عَفْوِكَ قِيَامِي ، وَإِلَى جُودِكَ وَكَرَمِكَ أَرْفَعُ بَصِيرَتِي ، وَإِلَى مَعْرِفَتِكَ أُدِيمُ نَظْرِي ، فَلَا تُحْرِقْنِي بِالنَّارِ وَأَنْتَ مَوْضِعُ أَمَلِي ، وَلَا تُسَكِّنِي الْهَوَايَةَ فَإِنَّكَ قُرَّةُ عَيْنِي ، يَا سَيِّدِي لَا تُكَذِّبْ ظَنِّي بِإِحْسَانِكَ وَمَعْرِفَتِكَ ، فَإِنَّكَ ثِقْتِي (٣٠) وَلَا تَحْرِمْنِي ثَوَابَكَ فَإِنَّكَ الْعَارِفُ بِفَقْرِي .

إِلَهِي إِنْ كَانَ قَدْ دَنَا أَجَلِي وَلَمْ يُقَرِّبْنِي مِنْكَ عَمَلِي ، فَقَدْ جَعَلْتُ الْإِعْتِرَافَ إِلَيْكَ بِذَنْبِي وَسَائِلَ عِلْمِي (٣١) .

إِلَهِي إِنْ عَفَوْتَ فَمَنْ أَوْلَى مِنْكَ (٣٢) وَإِنْ عَذَّبْتَ فَمَنْ أَعْدَلُ مِنْكَ فِي الْحُكْمِ . اِرْحَمِ (٣٣) فِي هَذِهِ الدُّنْيَا غُرْبَتِي ، وَعِنْدَ الْمَوْتِ كُرْبَتِي ، وَفِي الْقَبْرِ وَحْدَتِي ، وَفِي اللَّحْدِ وَحَشَتِي وَإِذَا نُشِرْتُ لِلْحِسَابِ بَيْنَ يَدَيْكَ ذُلُّ مَوْقِفِي ، وَاعْفِرْ لِي مَا خَفِيَ عَلَيَّ الْآدَمِيِّينَ مِنْ عَمَلِي ، وَأَدِمْ لِي مَا بِهِ سَتَرْتَنِي ، وَارْحَمْنِي صَبْرِي عَلَى الْفِرَاشِ تَقَلُّبِي أَيْدِي أَجْبَتِي ، وَتَفَضَّلْ عَلَيَّ مَمْدُودًا عَلَى الْمُغْتَسِلِ يُقَلِّبُنِي (٣٤) صَالِحِ جِيرَتِي ، وَتَحَنَّنْ عَلَيَّ مَحْمُولًا قَدْ تَنَاوَلَ الْأَقْرَبَاءُ أَطْرَافَ جِنَازَتِي ، وَجِدْ عَلَيَّ مَنْقُولًا قَدْ نَزَلَتْ بِكَ وَحِيدًا فِي حُفْرَتِي ، وَارْحَمْ فِي ذَلِكَ الْبَيْتِ الْجَدِيدِ غُرْبَتِي حَتَّى لَا أَسْتَأْنِسَ بِغَيْرِكَ ، يَا سَيِّدِي إِنْ وَكَلْتَنِي إِلَى نَفْسِي هَلَكْتُ ، سَيِّدِي فَبِمَنْ اسْتَعِيْتُ إِنْ لَمْ تُقَلِّبْنِي عَثْرَتِي؟ فَإِلَى مَنْ أَفْرَعُ إِنْ فَقَدْتُ عِنَايَتَكَ فِي ضَجْعَتِي؟ وَإِلَى مَنْ أَلْتَجِي إِنْ لَمْ تُنْفَسْ كُرْبَتِي؟ سَيِّدِي مَنْ لِي وَمَنْ يَرْحَمُنِي إِنْ لَمْ تَرْحَمْنِي؟ وَفَضْلَ مَنْ أُوْمَلُّ إِنْ عَدِمْتُ فَضْلَكَ يَوْمَ فَاقَتِي؟ وَإِلَى مَنْ الْفِرَارُ مِنَ الذُّنُوبِ إِذَا انْقَضَى أَجَلِي؟ سَيِّدِي لَا تُعَذِّبْنِي وَأَنَا أَرْجُوكَ .

إِلَهِي حَقَّقْ رَجَائِي وَأَمِّنْ خَوْفِي فَإِنَّ كَثْرَةَ ذُنُوبِي لَا أَرْجُو فِيهَا إِلَّا عَفْوَكَ ، سَيِّدِي أَنَا أَسْأَلُكَ مَا لَا أَسْتَحِقُّ وَأَنْتَ أَهْلُ التَّقْوَى وَأَهْلُ الْمَغْفِرَةِ فَاغْفِرْ لِي ، وَأَلْبَسْنِي مِنْ نَظْرِكَ ثَوْبًا يُعْطَى عَلَى التَّبِعَاتِ وَتَغْفِرُهَا لِي وَلَا أُطَالِبُ بِهَا ، إِنَّكَ ذُو مَنْ قَدِيمٍ وَصَفِيحٍ عَظِيمٍ وَتَجَاوُزٍ كَرِيمٍ .

إِلَهِي أَنْتَ الَّذِي تُفِيضُ سَيِّبِكَ عَلَيَّ مَنْ لَا يَسْأَلُكَ وَعَلَى الْجَاهِلِينَ بِرُبُوبِيَّتِكَ ، فَكَيْفَ سَيِّدِي بِمَنْ سَأَلَكَ وَأَيَقِنَنَّ أَنَّ الْخَلْقَ لَكَ

وَالْأَمْرَ إِلَيْكَ؟ تَبَارَكَتْ وَتَعَالَيْتَ يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ ، سَيِّدِي عَبْدُكَ يَا بَيْتَكَ أَقَامَتْهُ الْخِصَاصَةُ بَيْنَ يَدَيْكَ ، يَقْرَعُ بَابَ إِحْسَانِكَ بَعْدَ عَائِهِ وَيَسْتَعِظُ جَمِيلَ نَظَرِكَ بِمَكْنُونِ رَجَائِهِ، فَلَا تُعْرِضْ بِوَجْهِكَ الْكَرِيمِ عَنِّي وَاقْبَلْ مِنِّي مَا أَقُولُ ، فَقَدْ دَعَوْتُكَ بِهَذَا الدُّعَاءِ وَأَنَا أَرْجُو الْآلَ- تَرَدَّدَنِي مَعْرِفَهُ مَنِيبِرَافَتِكَ وَرَحْمَتِكَ ، إِلَهِي أَنْتَ الَّذِي لَا يُحْفِيكَ سَائِلٌ وَلَا يَنْقُصُكَ نَائِلٌ؛ أَنْتَ كَمَا تَقُولُ وَفَوْقَ مَا نَقُولُ (٣٥) .

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ صَبْرًا جَمِيلًا- وَفَرَجًا قَرِيبًا وَقَوْلًا صَادِقًا وَأَجْرًا عَظِيمًا ، أَسْأَلُكَ يَا رَبَّ مِنَ الْخَيْرِ كُلِّهِ مَا عَلِمْتُ مِنْهُ وَمَا لَمْ أَعْلَمْ ، أَسْأَلُكَ اللَّهُمَّ مِنْ خَيْرِ مَا سَأَلْتُكَ مِنْهُ عِبَادُكَ الصَّالِحُونَ ، يَا خَيْرَ مَنْ سُئِلَ وَأَجْوَدَ مَنْ أُعْطِيَ ، أَعْطِنِي سُؤْلِي فِي نَفْسِي وَأَهْلِي وَوَالِدِي وَوَلَدِي وَأَهْلِي حُزَانِي وَإِخْوَانِي فِيكَ ، وَأَرْغِدْ عَيْشِي وَأُظْهِرْ مُرُوتِي وَأُصْلِحْ جَمِيعَ أَحْوَالِي ، وَاجْعَلْنِي مِمَّنْ أَطَلَّتْ عُمُرُهُ وَحَسُنَتْ عَمَلُهُ ، وَأَتَمَّتْ عَلَيْهِ نِعْمَتُكَ وَرَضِيَتْ عَنْهُ ، وَأَحْيَيْتَهُ حَيَاةً طَيِّبَةً فِي أَدْوَمِ الشُّرُورِ وَأَسْبَغَ الْكِرَامَةَ وَأَتَمَّ الْعَيْشَ ، إِنَّكَ تَفْعَلُ مَا تَشَاءُ وَلَا يَفْعَلُ مَا يَشَاءُ غَيْرُكَ .

اللَّهُمَّ حُصِّنِي مِنْكَ بِخِصَابِهِ ذِكْرِكَ ، وَلَا تَجْعَلْ شَيْئًا مِمَّا أَتَقَرَّبُ بِهِ فِي آنَاءِ اللَّيْلِ وَأَطْرَافِ النَّهَارِ رِيَاءً وَلَا سِجْمَةً وَلَا أَشْرًا وَلَا بَطْرًا وَاجْعَلْنِي لَكَ مِنَ الْخَاشِعِينَ .

اللَّهُمَّ أَعْطِنِي السَّعَةَ فِي الرِّزْقِ ، وَالْأَمْنَ فِي الْوَطَنِ ، وَقُرَّةَ الْعَيْنِ فِي الْأَهْلِ وَالْمَالِ وَالْوَالِدِ وَالْمُقَامَ فِي نِعْمِكَ عِنْدِي ، وَالصَّحَّةَ فِي الْجِسْمِ وَالْقُوَّةَ فِي الْبَدَنِ وَالسَّلَامَةَ فِي الدِّينِ ، وَاسْتَعْمِلْنِي بِطَاعَتِكَ وَطَاعَةِ رَسُولِكَ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ أَبَدًا مَا اسْتَعْمَرْتَنِي ، وَاجْعَلْنِي مِنْ أَوْفَرِ عِبَادِكَ عِنْدَكَ نَصِيبًا فِي كُلِّ خَيْرٍ أَنْزَلْتَهُ وَتَنْزَلُهُ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ وَمَا أَنْتَ مُنْزِلُهُ فِي كُلِّ سَنَةٍ ، مِنْ رَحْمَةٍ تَشْرُهَا وَعَافِيَةٍ تُلْسِيهَا وَبَلِيَّةٍ تَدْفَعُهَا وَحَسَنَاتٍ تَتَقَبَّلُهَا وَسَيِّئَاتٍ تَتَجَاوَزُ عَنْهَا ، وَارْزُقْنِي حَجَّ بَيْتِكَ الْحَرَامِ فِي عَامِي هَذَا وَفِي كُلِّ عَامٍ ، وَارْزُقْنِي رِزْقًا وَاسِعًا مِنْ فَضْلِكَ الْوَاسِعِ ، وَاصْرِفْ عَنِّي يَا سَيِّدِي الْأَسْوَاءَ ، وَاقْضِ عَنِّي الدَّيْنَ وَالظُّلُمَاتِ حَتَّى لَا أَتَأَذَى بِشَيْءٍ مِنْهُ ، وَخُذْ عَنِّي بِأَسْمَاعِ وَأَبْصَارِ أَعْدَائِي وَحُسَادِي وَالْبَاغِينَ عَلَيَّ وَانْصُرْنِي عَلَيْهِمْ ، وَأَقِرَّ عَيْنِي وَفَرِّحْ قَلْبِي (٣٦) ، وَاجْعَلْ لِي مِنْ هَمِّي وَكَرْبِي فَرَجًا وَمَخْرَجًا ، وَاجْعَلْ مَنْ أَرَادَنِي بِسُوءٍ مِنْ جَمِيعِ خَلْقِكَ تَحْتَ قَدَمِي ، وَاكْفِنِي شَرَّ الشَّيْطَانِ وَشَرَّ السُّلْطَانِ وَسَيِّئَاتِ عَمَلِي ، وَطَهِّرْنِي مِنَ الدُّنُوبِ كُلِّهَا ، وَأَجْرِنِي مِنَ النَّارِ بَعْفُوكَ وَأَدْخِلْنِي الْجَنَّةَ بِرَحْمَتِكَ وَزَوِّجْنِي مِنَ الْحُورِ الْعِينِ بِفَضْلِكَ ، وَالْحَقْنِي بِأَوْلِيائِكَ الصَّالِحِينَ مُحَمَّدٍ وَآلِهِ الْأَبْرَارِ الطَّيِّبِينَ الطَّاهِرِينَ الْأَخْيَارِ صَلَوَاتِكَ عَلَيْهِمْ وَعَلَى أَجْسَادِهِمْ وَأَرْوَاحِهِمْ وَرَحْمَةِ اللَّهِ وَبَرَكَاتِهِ .

إِلَهِي وَسَيِّدِي وَعِزَّتِكَ وَجَلَالِكَ لَئِنْ طَالَبْتَنِي بِعَدُوِّ لَأَطَالِبَنَّكَ بِعَفْوِكَ ، وَلَئِنْ طَالَبْتَنِي بِلُؤْمِي لَأَطَالِبَنَّكَ بِكَرَمِكَ ، وَلَئِنْ أَدْخَلْتَنِي النَّارَ لِأَخْبِرَنَّ أَهْلَ النَّارِ بِحُبِّي لَكَ .

إِلَهِي وَسَيِّدِي إِنْ كُنْتَ لَا تَغْفِرُ إِلَّا لِأَوْلِيائِكَ وَأَهْلِ طَاعَتِكَ فَإِلَى مَنْ يَفْرَعُ الْمَيْدَنِيُونَ؟ وَإِنْ كُنْتَ لَا تُكْرِمُ إِلَّا أَهْلَ الْوَفَاءِ بِكَ فَبِمَنْ يَسْتَعِيثُ الْمُسِيؤُونَ؟

إِلَهِي إِنْ أَدْخَلْتَنِي النَّارَ فَفِي ذَلِكَ سُرُورٌ عَدُوِّكَ ، وَإِنْ أَدْخَلْتَنِي الْجَنَّةَ فَفِي ذَلِكَ سُرُورٌ نَبِيِّكَ ، وَأَنَا وَاللَّهِ أَعْلَمُ أَنَّ سُرُورَ نَبِيِّكَ أَحَبُّ إِلَيْكَ مِنْ سُرُورِ عَدُوِّكَ .

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ أَنْ تَمْلَأَ قَلْبِي حُبًّا لِمَكَ وَخَشْيَةً مِنْكَ وَتَصَدِّقًا لِمَكَ وَإِيمَانًا بِمَكَ وَفَرَقًا مِنْكَ وَشَوْقًا إِلَيْكَ ، يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ ، حُبِّ إِلَى لِقَاءِكَ وَأَحِبِّ لِقَائِي ، وَاجْعَلْ لِي فِي لِقَائِكَ الرَّاحَةَ وَالْفَرَجَ وَالْكَرَامَةَ .

اللَّهُمَّ الْحَقْنِي بِصَالِحٍ مِنْ مَضَى وَاجْعَلْنِي مِنْ صَالِحٍ مَنْ بَقِيَ ، وَخُذْ بِي سَبِيلَ الصَّالِحِينَ وَأَعِنِّي عَلَى نَفْسِي بِمَا تُعِينُ بِهِ الصَّالِحِينَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ ، وَاخْتِمْ عَمَلِي بِأَحْسَنِهِ وَاجْعَلْ ثَوَابِي مِنْهُ الْجَنَّةَ بِرَحْمَتِكَ ، وَأَعِنِّي عَلَى صَالِحٍ مَا أَعْطَيْتَنِي ، وَتُبَّنِي يَا رَبِّ وَلَا تَرُدَّنِي فِي سُوءٍ اسْتَنْقَذْتَنِي مِنْهُ يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ .

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ إِيْمَانًا لَا أَجَلَ لَهُ دُونَ لِقَائِكَ ، أَحِينِي مَا أَحْيَيْتَنِي عَلَيْهِ وَتَوَفَّنِي إِذَا تَوَفَّيْتَنِي عَلَيْهِ ، وَابْعَثْنِي إِذَا بَعَثْتَنِي عَلَيْهِ وَأَبْرِئْ قَلْبِي مِنَ الرِّيَاءِ وَالشُّكِّ وَالشُّمْعَةِ فِي دِينِكَ حَتَّى يَكُونَ عَمَلِي خَالِصًا لَكَ .

اللَّهُمَّ أَعْطِنِي بَصِيرَةً فِي دِينِكَ وَفَهْمًا فِي حُكْمِكَ وَفِقْهًا فِي عِلْمِكَ ، وَكِفْلَيْنِ مِنْ رَحْمَتِكَ وَوَرَعًا يَحْجُزُنِي عَنِ مَعَاصِيكَ وَيُبَيِّضُ وَجْهِي بِنُورِكَ وَاجْعَلْ رَغْبَتِي فِيْمَا عِنْدَكَ ، وَتَوَفَّنِي فِي سَبِيلِكَ وَعَلَى مِلَّةِ رَسُولِكَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ .

اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْكَسْبِ وَالْفَسَادِ وَالْهَمِّ وَالْجُبْنِ وَالْبُخْلِ وَالْعَفْلَةِ وَالْقَسْوَةِ وَالذُّلِّ وَالْمَسْكَنَةِ وَالْفَقْرَ وَالْفَاقَةَ وَكُلِّ بَلِيَّةٍ ، وَالْفَوَاحِشِ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَّنَ ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ نَفْسٍ لَا تَقْنَعُ وَبَطْنٍ لَا يَشْبَعُ وَقَلْبٍ لَا يَخْشَعُ وَدُعَاءٍ لَا يُسْمَعُ وَعَمَلٍ لَا يَنْفَعُ ، وَأَعُوذُ بِكَ يَا رَبِّ عَلَى نَفْسِي وَدِينِي وَمَالِي وَعَلَى جَمِيعِ مَا رَزَقْتَنِي مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ .

اللَّهُمَّ إِنَّهُ لَا يُجِيرُنِي مِنْكَ أَحَدٌ وَلَا أَجِدُ مِنْ دُونِكَ مُلْتَحِدًا ، فَلَا تَجْعَلْ نَفْسِي فِي شَيْءٍ مِنْ عَذَابِكَ ، وَلَا تَرُدَّنِي بِهَلَاكِهِ وَلَا تَرُدَّنِي بِعَذَابِ أَلِيمٍ .

اللَّهُمَّ تَقَبَّلْ مِنِّي وَأَعْلِ ذِكْرِي وَارْفَعْ دَرَجَتِي وَحِطِّ وَزْرِي وَلَا تُذَكِّرْنِي بِخَطِيئَتِي ، وَاجْعَلْ ثَوَابَ مَجْلَسِي وَثَوَابَ مَنْطِقِي وَثَوَابَ دُعَائِي رِضَاكَ وَالْجَنَّةَ ، أَعْطِنِي يَا رَبِّ جَمِيعَ مَا سَأَلْتُكَ وَزِدْنِي مِنْ فَضْلِكَ ، إِنِّي إِلَيْكَ رَاغِبٌ يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ .

اللَّهُمَّ إِنَّكَ أَنْزَلْتَ فِي كِتَابِكَ أَنْ نَعْفُو عَمَّنْ ظَلَمْنَا ، وَقَدْ ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا فَاعْفُ عَنَّا فَإِنَّكَ أَوْلَى بِذَلِكَ مِنَّا ، وَأَمَرْتَنَا أَلَّا نُرَدَّ سَائِلًا عَنِ أَبْوَابِنَا وَقَدْ جِئْتِكَ سَائِلًا فَلَا تَرُدَّنِي إِلَّا بِقَضَاءِ حَاجَتِي ، وَأَمَرْتَنَا بِالْإِحْسَانِ إِلَى مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُنَا وَنَحْنُ أَرْقَاؤُكَ فَأَعْتِقْ رِقَابَنَا مِنَ النَّارِ .

يَا مَفْرَعِي عِنْدَ كُرْبَتِي ، وَيَا غَوْثِي عِنْدَ شِدَّتِي ، إِلَيْكَ فَرَعْتُ وَبِكَ اسْتَعَثْتُ وَوَدَدْتُ ، لَا أَلُوذُ بِسِوَاكَ وَلَا أَطْلُبُ الْفَرَجَ إِلَّا مِنْكَ ، فَصَيِّرْ لِي عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ فَأَغْنِنِي وَفَرِّجْ عَنِّي ، يَا مَنْ يَقْبَلُ الْيَسِيرَ وَيَعْفُو عَنِ الْكَثِيرِ ، إِقْبَلْ مِنِّي الْيَسِيرَ وَاعْفُ عَنِّي الْكَثِيرَ إِنَّكَ أَنْتَ الرَّحِيمُ الْغَفُورُ .

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ إِيْمَانًا تُبَاشِرُ بِهِ قَلْبِي ، وَيَقِينًا حَتَّى أَعْلَمَ أَنَّهُ لَنْ يُصِيبَنِي إِلَّا مَا كَتَبْتَ لِي ، وَرِضْضِي مِنَ الْعَيْشِ بِمَا قَسَمْتَ لِي يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ . (٣٧) .

الزّراد عن أبي حمزه الثمالي .

- ٢- لفظه «بك» ليست في المصدر وأثبتناها من المصادر الأخرى .
- ٣- في الإقبال والمصباح للكفعمي والبلد الأمين : «أدعوه ولا أدعو غيره» .
- ٤- في الإقبال والمصباح للكفعمي والبلد الأمين : «أرجوه ولا أرجو غيره» .
- ٥- في المصدر : «للراجي» ، وما أثبتناه من المصادر الأخرى ، إذ هو المناسب للسياق .
- ٦- في الإقبال : «الأعمال السيئه» .
- ٧- في المصدر : «ثقتي» ، وما أثبتناه من المصادر الأخرى .
- ٨- إشاره إلى قوله تعالى : « وَسْئَلُوا اللَّهَ مِنْ فَضْلِهِ » (النساء : ٣٢) .
- ٩- إشاره إلى قوله تعالى : « إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا » (النساء : ٢٩) .
- ١٠- في الإقبال : «فصل على محمد وآل محمد وحق رجائي ...» .
- ١١- في الإقبال : «ندائي» .
- ١٢- ليس في الإقبال من «أين صنائعك» إلى «إحسانك القديم» .
- ١٣- في نسخه : «به وبمحمد وآل محمد» .
- ١٤- في المصدر : «لست أتكل» ، وما في المتن أثبتناه من بعض النسخ الخطية للمصدر ، وكذلك في الإقبال .
- ١٥- ما بين القوسين أثبتناه من المصادر الأخرى .
- ١٦- في الإقبال : «اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ وَاعْفِرْ...» .
- ١٧- زاد في المصباح للكفعمي والبلد الأمين : «والأئمة عليهم السلام» .
- ١٨- في الإقبال : «إلهي ما لي» بدل «اللَّهُمَّ إِنِّي» .
- ١٩- ما بين القوسين أثبتناه من الإقبال .
- ٢٠- في المصباح للكفعمي : «الشريد» .
- ٢١- زاد في الإقبال هنا : «فلك الحمد» .
- ٢٢- زاد في الإقبال هنا : «يا سيدي» .
- ٢٣- زاد في الإقبال هنا : «صلِّ على محمد وآل محمد» .
- ٢٤- في الإقبال والمصباح للكفعمي : «إلى قبر» .
- ٢٥- في الإقبال والمصباح للكفعمي : «اللَّهُمَّ فلك ...» .
- ٢٦- في الإقبال والمصباح للكفعمي والبلد الأمين : «إلّا» بدل «إلهي» .
- ٢٧- في بعض نسخ المصدر الخطية والمصادر الأخرى : «عَكَفَت» بدل «علقت» .
- ٢٨- في الإقبال : «عبادك» بدل «عيالك» .
- ٢٩- ليس في المصباح للكفعمي والبلد الأمين : «غني» ، وفي الإقبال : «سدّ فاقتي وبعنايتك أجبر عيلتي» .
- ٣٠- زاد في الإقبال هنا : «ورجائي» .
- ٣١- في البلد الأمين : «عملي» .
- ٣٢- زاد في المصباح للكفعمي هنا : «بالعفو» .

- ٣٣- فى المصباح للكفعمى : «اللهم ارحم» .
- ٣٤- فى الإقبال والمصباح للكفعمى والبلد الأمين : «يغسلنى» بدل «يقلبنى» .
- ٣٥- فى الإقبال والمصباح للكفعمى : «يقول القائلون» بدل «نقول» .
- ٣٦- زاد فى الإقبال هنا : «وحقق ظنى» .
- ٣٧- مصباح المتهدد : ٥٨٢ / ٦٩١ ، الإقبال : ١ / ١٥٧ ، المصباح للكفعمى : ٧٨١ ، البلد الأمين : ٢٠٥ ، بحار الأنوار : ٩٨ / ٨٢

ب دعای ابو حمزه ثمالی

ب دعای ابو حمزه ثمالی ۸۶۲. عنه صلی الله علیه و آله: مصباح المتهجد به نقل از ابو حمزه ثمالی: امام سجّاد علیه السلام در ماه رمضان، همه شب را نماز می خواند و چون سحر می شد، این دعا را می خواند:

«خدایا! مرا با کیفیت ادب نکن و با عقوبت غافلگیرکننده ات، به من نیرنگ مزن. پروردگارا! برایم از کجا خیر تواند بود، با آن که جز از پیش تو یافت نمی شود؛ و برایم از کجا رهایی خواهد بود، با آن که جز به یاری ات، در توان نیست؟ نه آن که نیکی کند، از یاری و رحمت بی نیاز است و نه آن که بدی کند و بر تو گستاخ شود و تو را ناخرسند سازد، از قلمرو قدرت بیرون. ای پروردگار من، ای پروردگار من، ای پروردگار من!...» .

بگویند تا آن که نفس قطع شود .

«تو را با تو شناختم و تو خود، مرا بر خودت راهنمایی کردی و به سویت خواندی و اگر تو نبودی، نمی دانستم که تو چیستی.»

سپاس، خدایی را که او را می خوانم، پس جوابم می دهد، هر چند وقتی مرا می خواند، کاهلم.

سپاس، خدایی را که از او می خواهم، پس عطایم می کند، هر چند وقتی از من وام می خواهد، بخیلیم.

سپاس، خدایی را که هر گاه بخوام، برای نیازم او را می خوانم و هر گاه بخوام، برای راز و نیازم با او خلوت می کنم، بدون هیچ واسطه ای. او نیز حاجتم را برمی آورد.

سپاس، خدایی را که جز او را نمی خوانم، و اگر جز او را بخوانم، دعایم را اجابت نمی کند.

سپاس، خدایی را که جز به او امید ندارم، و اگر جز به او امید بندم، امیدم را ناامید می کند.

سپاس، خدایی را که مرا به خودش وا گذاشت. پس گرمی ام داشت و مرا به مردم وا نگذاشت تا خوارم سازند .

سپاس، خدایی را که با من اظهار دوستی کرد، با آن که او از من، بی نیاز است .

سپاس، خدایی را که نسبت به [گناهان] من بردباری می ورزد، چنان که گویی مرا گناهی نیست. پس، پروردگارم، پیش من ستوده ترین چیز و شایسته ترین کس به ستایش من است .

خداوند! من راه های نیازخواهی را به سوی تو باز می بینم و چشمه های امید به درگاهت را پُر آب می یابم و یاری جستن از احسان تو را برای امیدواران به تو روا می بینم و درهای دعا به پیشگاهت را برای فریادخواهان، گشوده می یابم؛ و می دانم

که برای امیدواران، در جایگاه اجابتی و برای پریشان‌خاطران، در کمینِ فریادرسی، و [می دانم که] در نالیدن به درگاه جود تو و خرسندی از تقدیر تو، بهترین عوض از بخلِ بخیلان است و وسعت و بی‌نیازی از آنچه در دست دنیاطلبان است و [نیز می دانم] آن که به سوی تو کوچ کند، راهش نزدیک است و تو خود را از بندگانت نمی‌پوشانی، مگر آن که کارهای بد آنان، حجابی میان آنان و تو گردد. من خواسته‌ام را به درگاه تو آورده‌ام و نیازم را نزد تو باز می‌گویم و پناهجویی‌ام را به نزد تو و وسیله‌جویی‌ام را با دعا به آستان تو قرار داده‌ام، بی‌آن که شایسته آن باشم که از من بشنوی و یا از من درگذری؛ بلکه از آن رو که به بزرگواری ات اطمینان دارم و به درستی وعده ات دل آرامم و به ایمان به یگانگی ات پناه برده‌ام و یقین دارم که مرا چنان می‌شناسی که پروردگاری جز تو و معبودی غیر از تو ندارم، که تو یگانه بی‌شریکی.

خداوندا! تو فرموده‌ای و سخت حق و وعده ات راست است که: «از فضل (احسان) خدا بخواهید» (۱) «همانا خداوند به شما مهربان است» (۲) و از صفات تو ای سرور من آن نیست که به خواستن، فرمان دهی، ولی عطا نکنی، در حالی که تو با بخشش هایت، به اهل مملکت خویش نعمت دهنده‌ای و با رأفت و مهربانی ات، به آنان عنایت داری.

خداوندا! مرا از کوچکی، در دامان نعمت و احسانت پروراندی و در بزرگی هم بلندآوازه‌ام کردی. پس، ای آن که در دنیا با نیکی و احسان و نعمت‌هایش مرا پرورد و در آخرت به بخشایش و بزرگواری اش اشارتم فرمود! ای مولای من! معرفتم، راهنمای من بر توست و محبتم به تو، واسطه من به درگاهت است و من به راهنمایی تو، به این راهنمایم اطمینان دارم و به شفاعت تو، به شفیع خود دل گرمم.

سرورم! تو را با زبانی می‌خوانم که گناهش، آن را لال کرده است و با قلبی با تو نجوا می‌کنم که جرمش، او را به هلاکت افکنده است.

پروردگارا! تو را می‌خوانم، بیمناک و مشتاق، و امیدوار و ترسان. مولای من! چون به گناهانم می‌نگرم، وحشت زده می‌نالم و چون بر کرم چشم می‌دوزم، امیدوار می‌شوم. پس اگر ببخشایی، بهترین مهربانی و اگر عذاب کنی، ستم نکرده‌ای.

خدایا! حجت من در گستاخی‌ام بر خواستن از تو، با این که آنچه را نمی‌پسندی، انجام داده‌ام، بخشش و کرم توست و پشتوانه‌ام در سختی خویش با وجود بی‌شرمی‌ام، رأفت و مهربانی توست. امید بسته‌ام که بین اینها، ناامیدم نمی‌کنی. پس، امیدم را برآور و دعایم را بشنو، ای بهترین کسی که نیایشگر، او را می‌خواند و برترین کسی که امیدوار، به او امید می‌بندد!

سرورم! آرزویم بزرگ، ولی کردارم زشت است؛ از بخشایش خود به اندازه آرزویم عطا کن و مرا به بدترین کارم مؤاخذه نکن. تو بزرگوarter از آنی که گنهکاران را کیفر دهی و بردبارتر از آنی که کوتاهی کنندگان را مجازات کنی.

سرورم! به احسانت پناهنده‌ام و از تو به سوی خودت می‌گریزم و وعده‌گذشتی را که به خوش بینان به خویش داده‌ای، حتمی می‌دانم. پروردگارا! مگر من کیستم و چه اهمیتی دارم؟ به احسانت مرا ببخشای و به گذشتت بر من منت گذار.

پروردگارا! با پوششت مرا بیوشان و با ذات بزرگواریت از سرزنشم درگذر. اگر امروز، کسی جز تو بر گناهم آگاه می شد، انجامش نمی دادم و اگر از کیفر امروزت بیم داشتم، از آن پرهیز می کردم، [البته] نه آن که پیش من بی مقدارترین بینندگان یا ناچیزترین مطلقان از من باشی؛ بلکه چون تو ای پروردگار بهترین پوشانندگان و دادگترین داوران و بزرگواریت بزرگواری؛ [و] عیب پوش و خطابخش و غیب دانی؛ [و] با کرمت گناه را می پوشی و با بردباری ات، کیفر را به تأخیر می افکنی. پس، تو را سپاس بر بردباری ات پس از دانستنت، و بر گذشتت پس از قدرتت. بردباری ات به من، بر گناه، گستاخ می کند و عیب پوشی ات بر من، به بی شرمی ام می کشاند و شناختی که از رحمت گسترده و گذشت بزرگ تو دارم، مرا در روی آوردن به گناهان، شتاب می بخشد.

ای بردبار، ای بزرگوار، ای زنده پابرجا، ای آمرزنده گناه، ای پذیرنده توبه، ای بزرگ منت و ای دیرین احسان! کجاست پوشش زیبایت؟ کجاست گذشت بزرگت؟ کجاست گشایش نزدیکت؟ کجاست پناه دادن سریع؟ کجاست رحمت گسترده ات؟ کجاست بخشش های فراوانت؟ کجاست عطاها گوارایت؟ کجاست رفتارهای ارجمندت؟ کجاست فضل بزرگ و منت عظیم و احسان دیرینت؟ کرمت کجاست، ای کریم؟ با کرمت، نجاتم بخش و با رحمت، رهایم کن!

ای احسان کننده، ای زیبا کردار، ای نعمت بخش و ای صاحب احسان! در نجات از کیفرت، به اعمال خود تکیه نمی کنیم؛ بلکه به احسانت بر ما، دل بسته ایم؛ چرا که تو اهل تقوا و اهل آمرزشی. از روی نعمت، آغازگر احسانی و از روی کرم، بخشاینده گناه. نمی دانیم چگونه سپاست گوئیم و کدام نعمت را شکر کنیم: آیا بر آن زیبایی ای که می گستری؟ یا بر آن زشتی ای که می پوشانی؟ یا بر آن بلاها و امتحان های بزرگی که آسان ساختی؟ و یا آن سختی های بسیاری که از آنها نجات و عافیت بخشیدی؟

ای دوست آن که به درگاهت مهر ورزد! ای نور چشم آن که به تو پناه آورد و از دیگران بگسلد! تو نیکوکاری و ما بدکاریم. پس، پروردگارا! به زیبایی لطف و کرمت، از زشتی گناهان درگذر!

پروردگارا! کدام نابخردی است که بخشش تو نتواند آن را فرا گیرد؟ یا کدام زمان، بلندمدت تر از تحملت توست؟ و اندازه کارهای ما در کنار نعمت های تو چیست؟ و چگونه کارهای زشتان را در مقابل بزرگواری ات، زیاد بشماریم؟ بلکه چگونه مجال بر گناهکاران، تنگ می شود، با آن رحمت گسترده تو که آنان را فرا گرفته است؟

ای گسترده آمرزش، ای گشاده دست به رحمت! به عزت سوگند ای سرورم اگر مرا برانی، از درگاهت نروم و از التماس به تو دست بردارم؛ چرا که تو را با جود و کرم می شناسم. تو آنچه را بخواهی، می کنی؛ و هر که را هر گونه بخواهی، عذاب می کنی؛ و هر که را به هر سبب که بخواهی، هر گونه که بخواهی، رحم می کنی.

در کار تو، چون و چرا نیست و در فرمان روایی ات کسی مخالف نیست. در فرمانت، بی شریکی و در حکومت، بی رقیبی و در تدبیرت، کسی بر تو ایراد نمی گیرد. آفرینش و فرمان، برای توست. خجسته است خداوند، پروردگار جهانیان.

پروردگارا! این، جایگاه کسی است که به تو روی آورده و به آستان کرمت پناهنده شده و همدم احسان و نعمت های

توست. تو، آن بخشنده ای هستی که گذشتِ تو تنگ نمی شود و احسانت کاسته و رحمت کم نمی گردد. ما به عفو دیرین تو و احسان بزرگ و رحمت گسترده ات، اطمینان داریم. پروردگارا! آیا ممکن است بر خلاف گمانمان با ما رفتار کنی و یا آرزوهایمان را بر نیاوری؟ هرگز، ای بزرگوار! نه گمان ما به تو این گونه است و نه انتظار ما از تو، چنین.

پروردگارا! ما به درگاهت آرزویی طولانی و بسیار و بزرگ داریم. نافرمانی ات کرده ایم؛ لیک امید آن داریم که بر ما پوشانی. تو را خوانده ایم و امید استجابت داریم. مولای ما! امیدمان را بر آور، که می دانیم با کارهایمان مستحق چه کیفی هستیم؛ لیکن این که به ما آگاهی و این که می دانیم روی رحمت از ما بر نمی گردانی، ما را بر آن داشته که به درگاهت رغبت کنیم، هر چند شایسته رحمت نباشیم؛ اما تو شایسته آنی که بر ما و گنهکاران، با احسان گسترده ات، بخشش کنی. پس، آن گونه که تو شایسته آنی، بر ما منت بگذار و بر ما ببخش، که ما نیازمند احسان تویم.

ای آمرزنده! به فروغ تو، راه یافته ایم و به احسان تو، بی نیاز شده ایم و صبح و شام ما، همدم نعمت توست. گناهانمان پیش روی توست؛ از آنها به درگاهت آرمزش می طلبیم و توبه می کنیم. تو با نعمت ها، به ما محبت می کنی و ما با گناهان، با تو مخالفت می کنیم. نیکی تو بر ما فرود می آید؛ ولی بدی ما به سویت بالا می رود. همیشه فرشته ای بزرگوار، از ما کار زشت به حضورت می آورد؛ امّا این، سبب نمی شود که نعمت ها و نیکی هایت را از ما دریغ بداری. پس، متزهی تو، از آغاز تا انجام. چه بردبار و بزرگ و کریم بوده ای و هستی! نام هایت مقدّس، ستایشت بزرگ، و نعمت ها و کارهایت بزرگوارانه بوده است. خدایا! احسان و بردباری ات، گسترده تر و بزرگ تر از آن است که آن را با رفتار و خطای من مقایسه کنی. پس سرورم، سرورم، سرورم! ببخشای، ببخشای!

خداوندا! ما را به یاد خودت مشغول دار و از خشم و عذابت پناهمان ده و از نعمت هایت روزی مان بخش و از احسان خود بر ما نعمت بده و حجّ خانه ات و زیارت قبر پیامبرت را که درود و رحمت و آرمزش و رضوان تو بر او و خاندانش باد روزی مان کن. همانا تو نزدیک و شنوایی؛ و به ما عمل به فرمانبری ات را روزی کن و ما را بر آیین خود و سنّت پیامبرت صلی الله علیه و آله بمیران!

خداوندا! مرا و پدر و مادرم را بیامرز و رحمتشان کن، آن گونه که در خُردی، تربیتم کردند. آنان را در مقابل نیکی، پاداش نیک و در مقابل گناهان، آرمزش عطا کن. خداوندا! مردان و زنان مؤمن، زندگان و مردگانشان را بیامرز و در نیکی ها میان ما و آنان پیونده بده. خدایا! زنده و مرده ما را، حاضر و غایب ما را، مرد و زن ما را، کوچک و بزرگ ما را و آزاد و برده ما را ببخشای. آنان که از خدا برگشتند، دروغ گفتند و بسیار گم راه شدند و به خسارتی آشکار دچار گشتند.

خداوندا! بر محمّد و خاندان محمّد درود فرست و کار مرا با نیکی به پایان ببر و درباره آنچه (از کار دنیا و آخرتم) مرا پریشان خاطر کرده، کفایت کن و آن که را بر من رحم نمی کند، بر من چیره مگردان و از پیش خود، برایم نگه دارنده و باقی دارنده قرار بده، و نعمت های شایسته ای را که به من داده ای، از من مگیر، و از فضل خویش، مرا روزی گسترده و حلال و پاکیزه، عطا کن. خداوندا! با نگاهبانی ات، مرا نگاهبان باش و با نیروی نگه دارنده ات، مرا نگه دار و با حمایت، مرا در پناه خود بگیر و حجّ خانه با حرمت خودت و زیارت قبر پیامبرت را امسال و هر سال، روزی ام گردان و مرا از آن حرم های با شرافت و جاهای با کرامت، دور مگردان.

خداوند! توفیق توبه ام ده تا نافرمانی ات نکنم ، و نیکی و عمل به نیکی را به من الهام کن و خشیت خودت را در شب و روز ، تا زنده ام ، ارزانی ام دار ، ای پروردگار جهانیان!

خداوند! من هر چه پیش خود گفتم که: «آماده و مهیا شدم و برای نماز و مناجات در پیشگاهت ایستادم» ، [ولی] هنگام نماز بر من حالت خواب انداختی و توفیق مناجات را هنگام مناجاتم از من گرفتی. مرا چه شده که هر گاه گفته ام: «دروغم پاک و شایسته شده است و به مجالس توبه کاران راه یافته ام» ، باز هم بلایی برایم پیش آمده ، گامم را لغزانده و مرا از خدمتت باز داشته است؟

سرور! شاید مرا از درگاهت رانده و از خدمتت دورم کرده ای! یا شاید چون دیده ای حقت را سبک می شمارم ، دورم ساخته ای! یا شاید چون دیده ای که از تو روی گردانم ، بر من غضب کرده ای! یا شاید چون مرا در زمره دروغگویان یافته ای ، ردم کرده ای! یا شاید چون نسبت به نعمت هایت ناسپاسم دیده ای ، محرومم ساخته ای! یا شاید چون مرا در مجالس عالمان نیافته ای، مرا وا گذاشته ای! یا شاید چون مرا در جمع غافلان دیده ای ، از رحمتت نومیدم کرده ای! یا شاید چون دیده ای که همدم مجالس اهل باطم ، مرا با همانان وا گذاشته ای! یا شاید چون دوست نداشتی دعایم را بشنوی ، دورم کرده ای! یا شاید مرا به جرم و خطایم کیفر داده ای! و یا شاید مرا به بی شرمی ام مجازات کرده ای!

پروردگارا! پس اگر در گذری ، چه بسیار گنهکارانی که پیش از من از آنان در گذشته ای؛ چرا که کرمت ای پروردگار بالاتر از آن است که بندگان مقصیر را کیفر دهی. من پناهنده به فضل تو ام [و] از تو به سوی تو گریزانم [و] وعده ای را که داده ای که از هر که به تو خوش گمان باشد ، درمی گذاری ، حتمی می دانم.

خدایا! احسان تو گسترده تر، و بردباری ات بزرگ تر از آن است که مرا با عملم بسنجی ، یا به خطایم خوارم گردانی ، و مگر ای سرورم من چیستم و چه اهمیتی دارم؟ مرا ای مولای من به فضل خویش ببخشای و با گذشت خود بر من ، منت بگذار و با خطاپوشی ات ، مرا بپوشان و با ذات بزرگواریت ، از سرزنشم در گذر.

سرورم! منم آن کوچکی که تربیتش کردی. منم آن نادانی که علمش آموختی. منم آن گم راهی که هدایتش کردی. منم آن پستی که رفعتم دادی. منم آن ترسانی که آرامش ساختی و گرسنه ای که سیرش کردی و تشنه ای که سیرابش ساختی و عریانی که جامه اش پوشاندی و تنگ دستی که بی نیازش کردی و ناتوانی که نیرومندش ساختی و خواری که عزتش بخشیدی و بیماری که شفایش دادی و خواهانی که عطایش کردی و گنهکاری که گناهش را پوشاندی و خطاکاری که از او درگذشتی. منم آن اندکی که فزونش کردی و ناتوانی که یاری اش کردی و رانده ای که پنااهش دادی.

پروردگارا! منم آن که در نهان ، از تو شرم نکردم و در آشکار ، تو را مراقب نبودم. منم صاحب مصیبت های بزرگ. منم آن که بر سرور خود ، گستاخی کردم. منم آن که خدای جبار آسمان را نافرمانی کردم. منم آن که بر گناهان بزرگ ، رشوه دادم. منم آن که چون مژده گناه بزرگ به من دادند ، شتابان به سویش رفتم. منم آن که مهلتم دادی؛ اما از گناه برنگشتم ، و بر من پرده افکندی؛ امّا شرم نکردم و نافرمانی ها کردم و از حد گذشتم ، و مرا از چشم خود انداختی؛ ولی باز هم اعتنا نکردم. پس با بردباری ات ، مهلتم دادی و با پرده پوشی ات مرا پوشاندی ، تا آن جا که گویی از من غافل شده ای و مرا از

کیفرهای گناهانم دور داشته ای، تا آن جا که گویا تو از من شرم کرده ای.

خدایا! آن گاه که نافرمانی ات کردم، نه پروردگاری ات را منکر بودم و نه فرمانت را سبک می شمردم و نه خود را در معرض کیفرت قرار می دادم و نه وعیدهای تو را نادیده می انگاشتم؛ بلکه گناهی بود که پیش آمد. نفس [آماره] من نیز آن را بر من مشتبه ساخت و هوسم بر من چیره شد. بدبختی ام هم به یاری اش آمد و پرده پوشی ات بر من نیز مغرورم ساخت. پس با اختیار و تلاش خودم، تو را نافرمانی و مخالفت کردم. پس، اینک کیست که از عذابت نجاتم دهد؟ و فردای قیامت، چه کسی از دست دشمنان، رهایم سازد؟ اگر تو ریسمان رحمتت را از من بگسلی، به ریسمان چه کس آویزم؟ پس، وای بر من از کردار زشتم، که کتاب تو آن را بر من به شمار آورده است! اگر امیدی که به کرم و رحمت گسترده ات دارم، نبود و تو نهی نکرده بودی که ناامید نباشم، وقتی گناهانم را یاد می کردم، مأیوس می شدم، ای بهترین کسی که هر نیایشگر او را خوانده است و [ای] برترین کسی که هر امیدواری به او امید بسته است!

خداوند! به سبب پیمان اسلام به تو توسل می جویم و به احترام قرآن، بر تو تکیه می کنم و با عشقی که به پیامبر اُمّی قُرشی هاشمی عربی تَهامی مکی مدنی دارم، امیدوارم که در پیشگاهت مقرب شوم. پس اُنس مرا به سبب ایمانم، به وحشت، مبدل مکن و پاداش مرا، پاداش آن که جز تو را پرستید، قرار مده؛ چرا که گروهی برای حفظ جانشان، به زبان، ایمان آوردند و به خواسته شان رسیدند، و ما با زبان ها و دل هایمان به تو ایمان آورده ایم تا از ما درگذری. پس، ما را به خواسته هایمان برسان و امیدت را در سینه هایمان استوار بدار و پس از آن که هدایتمان کردی، دل هایمان را به گم راهی میفکن و ما را از پیش خودت رحمتی بخش، که همانا تویی بخشنده!

پس به عزّت سوگند، اگر مرا برانی، از درگاهت نمی روم و دست از تملّق به آستانت بر نمی دارم؛ چرا که کرم و رحمت گسترده ات، بر دلم الهام شده است. بنده، جز به درگاه مولایش کجا می رود؟ و آفریده، جز به آستان آفریدگارش کجا پناه می برد؟

خدایا! اگر مرا به بندها و زنجیرها بکشی و از میان همه، مرا از رحمت محروم کنی و چشم بندگانت را به رسوایی هایم باز کنی و فرمان دهی که به آتشم افکنند و میان من و نیکان، جدایی اندازی، امیدم را از تو نمی گسلم و آرزوی بخشش را از تو بر نمی گردانم و محبتت، از دلم بیرون نمی رود. من، هرگز نعمت هایت را در حق خودم از یاد نمی برم و آنچه را در سرای دنیا بر من پوشاندی، فراموش نمی کنم.

سرور من! محبت دنیا را از دلم بیرون کن و میان من و محمد مصطفی صلی الله علیه و آله (که برگزیده تو از میان آفریدگانت، و خاتم پیامبرانت است) و خاندانش، جمع کن و مرا به رتبه توبه در درگاهت منتقل ساز و یاری ام کن تا بر خویش بگریم؛ چرا که عمرم را با تأخیر انداختن ها و آرزوها تباه کردم و به جایگاه ناامیدان از خیر خویش، فرود آمده ام. اگر مرا با همین حال به گورم ببرند، چه کسی بدحال تر از من است، که نه آن را آماده آرمیدنم ساخته ام و نه آن را با عمل صالح، برای خوابیدنم فرش کرده ام؟ چرا نگریم، در حالی که نمی دانم سرنوشتم چه خواهد شد؟ نفس من با من نیرنگ می کند و روزگارم با من خدعه می ورزد و عقاب مرگ بر بالینم بال و پر می زند. پس چرا نگریم؟!

می‌گیرم برای جان‌کنندم ، می‌گیرم برای تاریکی‌گورم ، می‌گیرم برای تنگی‌قبرم ، می‌گیرم برای سؤال‌نکیر و منکر از من ، می‌گیرم بر این که عریان و خوار ، با بار سنگین گناهان بر دوش ، از گورم بیرون می‌آیم ، که گاهی به راست می‌نگرم و گاهی به چپ ، در حالی که هر کس در حالتی است غیر از حالت من. هر کس از آنان را آن روز ، کاری است که او را بس است. آن روز ، چهره‌هایی سفید و خندان و شادمان‌اند و چهره‌هایی غبارآلود و خوار و ذلیل.

سرورم! تکیه‌گاه و اعتماد و امید و توکلم بر توست و به رحمت وابسته‌ام. رحمت را به هر کس خواهی ، می‌رسانی و به بزرگواری ات هر که را خواهی ، هدایت می‌کنی. تو را سپاس ، که دلم را از شرک ، پاک ساختی و تو را شکر ، که زبانه را گشودی. آیا با این زبان گنگ ، سپاست گویم ، یا با نهایت تلاش در کارم ، خشنودت سازم؟ مگر پروردگارا اندازه زبانه در کنار شکر تو چه قدر است و کارم در برابر نعمت‌ها و احسانت بر من ، چه ارزشی دارد؟

خدایا! بخشندگی ات ، آرزویم را گسترده ، و سپاس‌گزاری ات کارم را پذیرفته است. سرور! شوق و رغبت و آرزومندی ام ، به توست. آرزویم ، مرا به سوی تو می‌کشاند و ای یکتا پروردگارم هم‌تم به تو وابسته است و شوقم به پاداشی که نزد توست ، بال‌گشوده است. امید و هراس خالصانه‌ام ، برای توست و محبتم ، با تو انس گرفته است. دستم را به درگاه رحمت ، و هراسم را به رشته طاعتت آویخته‌ام.

مولای من! دلم زنده به یاد توست و با مناجات به درگاهت ، رنج هراس را از خویش آرام ساخته‌ام. پس ، ای مولای من ، ای امید من ، و ای نهایت‌خواسته‌ام! میان من و گناه ، که مرا از اطاعت پیوسته باز داشته ، جدایی افکن! خواست من از تو ، به خاطر این است که امید دیرینم به تو ، و آرزوی بزرگم از توست که آن را بر خویش حتمی کرده‌ای ، از سرِ رأفت و رحمت . فرمان ، تنها از آن توست و مردم ، همه نانخوران تو و در قبضه اراده تو هستند و همه چیز ، فرمان بردار توست. خجسته‌ای ، ای پروردگار جهانیان!

خدایا! مرا رحم کن ، آن‌گاه که دلیم قطع می‌شود و زبانه از پاسخ دادن به تو باز می‌ماند و هوش و خردم آن‌گاه که از من سؤال می‌کنی به اضطراب می‌افتد. پس ، ای امید بزرگم! آن‌گاه که نیازم شدت می‌یابد ، محروم مکن و به نادانی ام ردم منما و به خاطر کم‌صبری ام محروم مگردان! چون نیازمندم ، عطایم کن و چون ناتوانم ، رحم کن!

سرور! تکیه‌گاه و اعتماد و امید و توکلم بر توست و دل بستگی ام به رحمت توست. به درگاه احسانت ، بار می‌افکنم و خواسته‌ام را از آستان جود تو می‌طلبم و دعایم را پروردگارا به کرم تو باز می‌گشایم و رفع نیازم را از پیشگاه تو امیدوارم و ناداری خود را با توانگری تو جبران می‌کنم. زیر سایه بخشایش ایستاده‌ام و نگاهم را به آستان جود و کرمت دوخته‌ام و چشمم پیوسته به لطف و احسان توست. پس ، مرا که به تو امید بسته‌ام ، به آتش مسوزان و در دوزخم جای نده؛ چرا که تو فروغ دیدگان منی. ای سرورم! گمان نیکویی را که به احسانت دارم ، دروغ مگردان ، که تو تکیه‌گاه منی؛ و از پاداش خود محروم مساز ، که نیازم را می‌شناسی!

خدایا! اگر زمان مرگم نزدیک شده و معلم مرا به تو نزدیک نساخته است ، اعتراف به گناه خود را اسباب عذرخواهی ام قرار داده‌ام.

خدایا! اگر عفو کنی ، از تو شایسته تر کیست؟ و اگر کیفر دهی ، از تو دادگرت‌تر در داوری کیست؟

[خدایا!] ، رحم کن در این دنیا به غربتم ، و هنگام مرگ به غم و حسرت‌م! و در قبر به تنهایی و وحشتم! و هنگامی که برای حساب زنده می شوم در پیشگاهت به وقوف ذلیلانه‌ام! و آنچه را (از کارم) بر آدمیان پوشیده است ، بیا مرز و پوشش خود را بر خطایم ادامه بده و مرا رحم کن ، آن گاه که بر بستر مرگ افتاده‌ام و دست های دوستانم مرا می گردانند! بر من لطف کن ، آن گاه که مرا بر سنگ غسل خوابانده‌اند و همسایگان خوبم مرا به چپ و راست می چرخانند! و بر من احسان کن ، آن دم که مرا با تابوت برمی دارند و خویشاوندان ، اطراف جنازه‌ام را می گیرند! و بر من کرم کن ، آن گاه که در گورم تنها به حضورت می آیم! در آن خانه نو بر غربتم ترحم کن ، تا جز به تو انس نگیرم!

سرور! اگر مرا به خودم وا گذاری ، تباه می شوم. سرورم! اگر گناه‌م را نیامرزی ، به که پناه برم و اگر عنایتت را در آرامگاهم از دست بدهم ، به چه کسی روی آورم و اگر گرفتاری‌ام را برطرف نسازی ، به که پناهنده شوم؟

سرورم! من ، که را دارم و کیست که بر من رحم کند ، اگر تو بر من ترحم نکنی؟ و به احسان که آرزو بندم ، اگر هنگام نیازم ، از احسان تو محروم گردم؟ و اگر اجلم فرا رسد ، از گناهانم به سوی چه کسی بگریزم؟ سرورم! عذابم مکن ، در حالی که به تو امیدوارم.

خدایا! امیدم را بر آور و هراسم را ایمنی بخش؛ چرا که درباره گناهان فراوانم ، جز به عفو تو امید ندارم!

سرورم! من از تو ، چیزی را طلب می کنم که سزاوار آن نیستم و تو ، اهل تقوا و آمرزشی . پس مرا بیا مرز و از نگاه کریمانه ات ، جامه ای بر من بپوشان که پیامدهای گناه‌م را بر من بپوشاند و [بدین ترتیب] ، آنها را ببخشی و به خاطر آنها مؤاخذه نشوم! همانا تو صاحب احسان دیرین و گذشت بزرگ و چشم پوشی کریمانه‌ای.

خدایا! تو آن کریمی هستی که با پروردگاری ات ، احسان خویش را حتی بر آنان که از تو درخواست نمی کنند و بر آنان که انکارت می کنند ، سرازیر می کنی. پس ، با آن که دست نیاز به درگاهت دارد و یقین دارد که عالم آفرینش ، برای تو و امور ، به سوی توست ، چگونه خواهی بود؟ خجسته و والا گشته‌ای ، ای پروردگار جهانیان!

سرورم! بنده ات به درگاه توست [و] نیاز ، او را در آستانت قرار داده است. با دعایش ، در رحمتت را می کوبد و با امید درونی اش ، چشم به عنایت و توجه زیبای تو دوخته است. پس ، چهره کریمانه ات را از من بر مگردان و آنچه را می گویم ، از من بپذیر! من تو را با این دعا خوانده‌ام و امیدوارم که ردم نمی کنی؛ چرا که به رأفت و مهربانی ات آشنایم. خدایا! تو آنی که هیچ پُرسنده‌ای ، به ستوهت نمی آورد و هیچ بخششی ، از تو نمی کاهد. تو ، آن گونه‌ای که خود می گویی و برتر از آنی که ما می گوییم.

خداوند! از تو صبری نیکو ، گشایشی نزدیک ، گفتاری صادقانه و پاداشی بزرگ می طلبم. پروردگارا! از تو از همه نیکی ها می خواهم : آنچه می دانم و آنچه نمی دانم. پروردگارا! از تو بهترین چیزهایی را که بندگان شایسته ات از تو می طلبند ، می خواهم.

ای بهترین درخواست شونده، ای بخشنده ترین عطابخش! خواسته ام را درباره خودم، خانواده ام، پدر و مادرم، فرزندانم، خاندانم و برادران دینی ام، برآور؛ زندگی ام را سرشار و جوان مردی ام را آشکار کن؛ همه احوالم را سامان بخش؛ مرا از آنانی قرار ده که عمرشان را طولانی، و کارشان را نیکو ساخته ای و نعمت را بر آنان کامل گردانده ای و از آنان خرسندی و آنان را با زندگی پاک و مداوم ترین مسرت و سرشارترین کرامت و کامل ترین زندگانی، حیات بخشیده ای! تو آنچه را خواهی، انجام می دهی و آنچه جز تو بخواهد، انجام نمی گیرد.

خداوندا! مرا از سوی خودت به یاد ویژه ات، مخصوص گردان و آنچه را با آن، در لحظات شب و ساعات روز، به درگاهت تقرب می جویم، برای ریا و نامجویی و از روی برتری طلبی و بی خیالی، قرار مده و مرا از خاشعان درگاهت قرار بده!

خداوندا! مرا گشایش در روزی، امتیث در وطن، روشنایی چشم در مورد خانواده و مال و فرزند، پایدگی نعمت هایت نزد من، درستی در انجام دادن کارها، نیرومندی در بدن و سلامت در دین عطا کن؛ و تا مرا عمر می دهی، مرا در خدمت اطاعت خودت و فرستاده ات محمد صلی الله علیه و آله، به کار گیر و مرا از بهره مندترین بندگان قرار بده، در بهره بردن از هر خیری که در ماه رمضان در شب قدر و در طول سال، نازل کرده و می کنی، و از هر رحمتی که می گسترانی و عافیتی که می پوشانی و بلایی که برمی گردانی و حسناتی که قبول می کنی و گناهای که می بخشایی؛ و زیارت خانه خودت را امسال و همه سال روزی ام کن و از رحمت گسترده ات، روزی گسترده عطا کن!

سرورم! بدی ها را از من برگردان؛ وام ها و حقوق مردم را از جانب من ادا کن تا به هیچ یک از آنها آزرده نشوم؛ گوش ها و چشم های دشمنانم و حسودان به من و ستمگران بر من را به روی من ببند و مرا بر آنان یاری کن؛ چشمم را فروغ بخش؛ دلم را شاد گردان؛ برایم از اندوه و رنجم، گشایش و رهایی قرار بده؛ هر که را از همه آفریدگانت نسبت به من قصد بدی دارد، زیر پاهایم [تحت سلطه ام] قرار ده؛ شرّ شیطان، شرّ حکومت و بدی های عملم را از من کفایت کن؛ از همه گناهان، پاکم کن؛ با عفو خویش، از آتشم نگه دار و با رحمت خویش به بهشتم درآور؛ به فضل خویش، با حوریان بهشتی قرینم ساز و مرا به دوستان شایسته ات، محمد و خاندان شایسته و پاکیزه و پاک و خویش که درود تو و رحمت خدا و برکاتش بر آنان باد ملحق ساز!

خدایا و سرورا! به عزّت و جلالّت سوگند که اگر مرا به گناهانم بازخواست کنی، تو را به بخشایشت طلب می کنم، و اگر مرا به فرومایگی ام بازخواست کنی، تو را به کرمّت درخواست می کنم، و اگر مرا به آتش افکنی، به دوزخیان خواهم گفت که دوستت دارم.

خدایا و سرورا! اگر جز دوستان و مطیعان را نمی آموزی، پس گنهکاران به که روی آورند؟ و اگر جز اهل وفا را نمی نوازی، پس بدکاران به که پناهنده شوند؟

خدایا! اگر مرا به آتش افکنی، شادمانی دشمنان در این است، و اگر به بهشتم ببری، پیامبرت خرسند می شود، و من به خدا سوگند می دانم که شادمانی پیامبرت را بیش از شادی دشمنان دوست داری.

خداوندا! از تو می خواهم که دلم را از محبت به تو و خشیت از خودت ، از تصدیق تو و ایمان به خودت ، و از بیم از تو و اشتیاق به خودت بیاکنی.

ای شکوهمند باکرامت! دیدارت را محبوبم گردان و دیدارم را دوست بدار و برایم در دیدار خودت ، آسایش و گشایش و کرامت قرار بده!

خداوندا! مرا به گذشتگان شایسته ملحق ساز و از آیندگان شایسته قرار بده؛ مرا به راه صالحان بدار و مرا در غلبه بر نفس خود یاری کن ، به آنچه صالحان را برای غلبه بر نفسشان یاری می کنی؛ کارم را به بهترین صورت به پایان ببر و با رحمت خویش پاداش عملم را بهشت قرار بده و مرا در به کارگیری شایسته آنچه عطایم کردی ، یاری کن؛ مرا پروردگارا ثابت قدم بدار و مرا به آن بدی که از آن نجاتم دادی ، بر مگردان ، ای پروردگار جهانیان!

خداوندا! از تو ایمانی می خواهم که پایانی جز دیدارت نداشته باشد. تا مرا زنده داشته ای ، بر آن ایمان ، زنده بدارم و چون می میرانی ، بر آن بمیرانم و چون مرا برانگیختی ، بر آن برانگیز؛ و دلم را از ریا ، تردید و آوازه خواهی در دینت ، پیراسته کن تا کارم ، خالص برای تو باشد!

خداوندا! مرا بصیرتی در دینت ، فهمی در حکمت ، ژرف نگری در دانشت ، دو سهم از رحمت ، و پرهیزی بازدارنده از نافرمانی ات ، عطا کن و با نور خویش ، روسفیدم گردان و اشتیاقم را به آنچه نزد توست ، قرار بده و مرا در راهت و بر آیین پیامبرت صلی الله علیه و آله بمیران!

خداوندا! به درگاهت پناه می برم از : تنبلی ، بی حالی ، سستی ، اندوه ، ترس ، بخل ، غفلت ، سنگ دلی ، خواری ، بیچارگی ، تنگ دستی ، نیازمندی و از هر بلا و از زشتی های آشکار و نهان. به تو پناه می برم از نفسی که قانع نمی شود ، شکمی که سیر نمی گردد ، دلی که خشوع نمی یابد ، دعایی که اجابت نمی شود و عملی که سود نمی بخشد. و به تو پروردگارا از شیطان رانده شده پناه می برم درباره خودم ، دینم ، مالم و همه آنچه روزی ام کرده ای. همانا تویی تو شنوای دانا.

خداوندا! جز تو ، کسی مرا از قهرت پناه نمی دهد و جز تو ، پشت و پناهی نمی یابم. پس ، مرا در هیچ عذابی قرار مده و مرا به سوی هلاکت ، و مرا به سوی عذاب دردناک ، باز نگردان!

خداوندا! از من پذیرا باش؛ یادم را بلند و رتبه ام را والا گردان؛ بار گناهم را فرو ریز؛ گناهم را به یادم نینداز؛ پاداش نشستن و سخن گفتن و نیایشم را رضای خود و بهشت قرار بده؛ و همه آنچه را از تو خواستم و بیش از آن را پروردگارا از احسان خویش عطایم کن! من مشتاق تو هستم ، ای پروردگار جهانیان!

خداوندا! در کتاب خویش ، چنین نازل کرده ای که : از آن که بر ما ستم کرد ، درگذریم. ما به خود ، ستم کرده ایم. پس ، از ما درگذر ، که تو بر این گذشت ، سزاوارتر از مایی؛ و ما را فرمان داده ای که نیازمندی را از در خود نرانیم. اینک من ، نیازمندانه ، به درگاهت آمده ام. مرا جز با برآوردن حاجتم ، بر نگردان؛ و ما را به احسان به بردگانمان دستور داده ای. ما بردگان تویم. پس ، ما را از آتش دوزخ برهان!

ای پناهگاه من در هنگام رنج و بلایم! ای فریادرس من در هنگام گرفتاری ام! به درگاه تو نالیدم و به آستان تو پناه آوردم و جز به درگاہت به دیگری پناه نمی برم و جز از تو ، گشایش نمی طلبم. پس بر محمد و خاندان محمد درود فرست و پناهم ده و گرفتاری ام را بزدای!

ای آن که اندک را می پذیری و از گناه بسیار درمی گذری! اندکم را بپذیر و گناه فراوانم را ببخشای! همانا تو مهربان و آمرزنده ای.

خداوندا! از تو ایمانی می خواهم که دلم را همدم آن سازی و یقینی که بدانم جز آنچه برایم مقدر کرده ای ، به من نخواهد رسید. مرا از زندگی به آنچه برایم سهم نهاده ای ، خرسند ساز ، ای مهربان ترین مهربانان!» .

۱- اشاره است به آیه ۲۹ سوره نساء .

۲- اشاره است به آیه ۳۲ سوره نساء.

ص: ٤٠٠

..

ص: ٤٠١

..

ص: ٤٠٢

..

ص: ٤٠٧

..

ص: ٤٠٩

..

ص: ٤١١

..

ص: ٤١٢

..

ص: ۴۱۳

..

ص: ٤١٥

..

ص: ٤١٧

..

ص: ٤١٨

..

ص: ٤٢١

..

ج دُعَاءُ إِدْرِيسَ عَلَيْهِ السَّلَامُ ٨٦٠. امام صادق عليه السلام: مصباح المتهجد: ويَدْعُو أَيْضًا فِي السَّحْرِ بِدُعَاءِ إِدْرِيسَ عَلَيْهِ السَّلَامُ (١)

سُبْحَانَكَ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ يَا رَبَّ كُلِّ شَيْءٍ وَوَارِثُهُ ، يَا إِلَهَ الْآلِهَةِ الرَّفِيعِ فِي جَلَالِهِ ، يَا اللَّهُ الْمَحْمُودُ فِي كُلِّ فِعَالِهِ ، يَا رَحْمَانَ كُلِّ شَيْءٍ وَرَاحِمَهُ ، يَا حَيُّ حِينَ لَا - حَيٌّ فِي دَيْمُومِهِ مُلْكِهِ وَبَقَائِهِ ، يَا قَيُّومٌ فَلَا يَفُوتُ شَيْئًا عِلْمُهُ وَلَا يُوَوِّدُهُ ، يَا وَاحِدٌ الْبَاقِيَ أَوَّلَ كُلِّ شَيْءٍ وَآخِرُهُ ، يَا دَائِمٌ بَعِيرٍ فَنَاءٍ وَلَا زَوَالٍ لِمُلْكِهِ ، يَا صَمَدًا مِنْ غَيْرِ شَبِّهِ وَلَا شَيْءَ كَمِثْلِهِ ، يَا بَارٌّ وَلَا شَيْءَ كُفُوفُهُ وَلَا مُدَانِي لَوْصِفِهِ ، يَا كَبِيرٌ أَنْتَ الَّذِي لَا - تَهْتَدِي الْقُلُوبُ لِعَظَمَتِهِ ، يَا بَارِيُّ الْمُنَشِئِي بِلَا مِثَالٍ خَلَا مِنْ غَيْرِهِ ، يَا زَاكِي الطَّاهِرُ مِنْ كُلِّ آفَةٍ بِقُدْسِهِ ، يَا كَافِي المَوْسِعِ لِمَا خَلَقَ مِنْ عَطَايَا فَضْلِهِ ، يَا نَقِيٌّ مِنْ كُلِّ جُورٍ لَمْ يَرْضَهُ وَلَمْ يُخَالِطْهُ فِعَالُهُ ، يَا حَنَّانُ الَّذِي وَسَعَتْ كُلُّ شَيْءٍ رَحْمَتُهُ ، يَا مَنَّانُ ذَا الْإِحْسَانِ قَدْ عَمَّ الْخَلَائِقَ مِنْهُ ، يَا دَيَّانَ الْعِبَادِ فَكُلُّ يَقُومُ خَاضِعًا لِرَهْبَتِهِ ، يَا خَالِقَ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِينَ وَكُلُّ إِلَيْهِ مَعَادَةٌ ، يَا رَحْمَانَ كُلِّ صَرِيخٍ وَمَكْرُوبٍ وَغِيَاثَهُ وَمَعَادَةَ ، يَا بَارٌّ فَلَا تَصِفُ الْأَلْسُنُ كُنْهَ جَلَالِ مُلْكِهِ وَعِزِّهِ ، يَا مُبْدِيَّ الْبَرَائِيَا لَمْ يَبِغْ فِي إِنْشَائِهَا أَعْوَانًا مِنْ خَلْقِهِ ، يَا عَلَامَ الْغُيُوبِ فَلَا يُوَوِّدُهُ مِنْ شَيْءٍ حَفِظُهُ ، يَا مُعِيدًا مَا أَفْنَاهُ (٢) إِذَا بَرَزَ الْخَلَائِقُ لِذَعْوَتِهِ مِنْ مَخَافَتِهِ ، يَا حَلِيمٌ ذَا الْأَنَاءِ فَلَا - شَيْءَ يَعْدِلُهُ مِنْ خَلْقِهِ ، يَا مَحْمُودَ الْفِعَالِ ذَا الْمَنْ عَلَى جَمِيعِ خَلْقِهِ بِطَفْهِ ، يَا عَزِيزُ الْمَنِيغِ الْغَالِبِ عَلَى أَمْرِهِ وَلَا شَيْءَ يَعْدِلُهُ ، يَا قَاهِرٌ ذَا الْبَطْشِ الشَّدِيدِ أَنْتَ الَّذِي لَا يُطَاقُ انْتِقَامُهُ ، يَا مُتَعَالَى الْقَرِيبِ فِي عُلوِّ ارْتِفَاعِ دُنُوبِهِ ، يَا جَبَّارُ الْمِيدَلُّ كُلِّ شَيْءٍ بِقَهْرِ عَزِيزِ سُلْطَانِهِ ، يَا نَوْرَ كُلِّ شَيْءٍ أَنْتَ الَّذِي فَلقَ الظُّلُمَاتِ نَوْرَهُ ، يَا قُدُوسُ الطَّاهِرُ مِنْ كُلِّ سُوءٍ وَلَا شَيْءَ يَعْدِلُهُ ، يَا قَرِيبُ الْمُجِيبِ الْمُتَدَانِي دُونَ كُلِّ شَيْءٍ قُرْبُهُ ، يَا عَالِي السَّمَاخِ فِي السَّمَاءِ فَوْقَ كُلِّ شَيْءٍ عُلوِّ ارْتِفَاعِهِ ، يَا بَدِيعَ الْبِدَائِعِ وَمُعِيدَهَا بَعْدَ فَنَائِهَا بِقُدْرَتِهِ ، يَا جَلِيلُ الْمُتَكَبِّرِ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ فَالْعَدْلُ أَمْرُهُ وَالصُّدُقُ وَعَدُّهُ ، يَا مَجِيدٌ فَلَا يَبْلُغُ الْأَوْهَامُ كُلَّ شَأْنِهِ وَمَجْدِهِ ، يَا كَرِيمُ الْعَفْوِ ذَا الْعِيدِلِ أَنْتَ الَّذِي مَلَأَ كُلَّ شَيْءٍ عَيْدَلُهُ ، يَا عَظِيمُ ذَا النِّئَاءِ الْفَاخِرِ وَالْعِزِّ وَالْكَبْرِيَاءِ فَلَا يَزِيدُ عِزَّهُ ، يَا عَجِيبُ فَلَا تَنْطِقُ الْأَلْسُنُ بِكُلِّ آيَاتِهِ وَتَنَائِهِ .

أَسْأَلُكَ يَا مُعْتَمِدِي عِنْدَ كُلِّ كُرْبَةٍ وَغِيَاثِي عِنْدَ كُلِّ شِدَّةٍ بِهَذِهِ الْأَسْمَاءِ أَمَانًا مِنْ عُقُوبَاتِ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ ، (و) أَسْأَلُكَ أَنْ تَصْرِفَ عَنِّي بِهِنَّ كُلَّ سُوءٍ وَمَخُوفٍ وَمَحْذُورٍ ، وَتَصْرِفَ عَنِّي أَبْصَارَ الظُّلْمَةِ الْمُرِيدِينَ بِي السُّوءِ الَّذِي نَهَيْتَ عَنْهُ مِنْ شَرِّ مَا يُضْمِرُونَ إِلَيَّ خَيْرٍ مَا لَا يَمْلِكُونَ وَلَا يَمْلِكُهُ غَيْرُكَ يَا كَرِيمُ .

اللَّهُمَّ لَا - تَكَلْنِي إِلَى نَفْسِي فَأَعَجِزَ عَنْهَا ، وَلَا إِلَى النَّاسِ فَيَظْفِرُوا بِي (٣) ، وَلَا - تُخَيِّبْنِي وَأَنَا أَرْجُوكَ وَلَا تُعَيْدْبْنِي وَأَنَا أَدْعُوكَ ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَدْعُوكَ كَمَا أَمَرْتَنِي فَأَجِبْنِي كَمَا وَعَدْتَنِي . اللَّهُمَّ اجْعَلْ خَيْرَ عُمْرِي مَا وَلِيَّ أَجْلِي ، اللَّهُمَّ لَا تُغَيِّرْ جَسَدِي وَلَا تُرْسِلْ حَظِي وَلَا تَسُوِّ صَدِيقِي . أَعُوذُ بِكَ مِنْ سِدْقِ مُضْرِعٍ وَفَقْرِ مُدْقِعٍ وَمِنْ الذُّلِّ وَبِسِّ الْخِلِّ . اللَّهُمَّ سَلِّ قَلْبِي عَنْ كُلِّ شَيْءٍ لَا أَتْرُودُهُ إِلَيْكَ ، وَلَا أَتَنْفَعُ بِهِ يَوْمَ الْفَاكِ مِنْ حَلَالٍ أَوْ حَرَامٍ ، ثُمَّ أَعْطِنِي قُوَّةَ عَلَيْهِ وَعِزًّا وَقَنَاعَةً وَمَقْتَالَهُ وَرِضَاكَ فِيهِ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ .

اللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ عَلَى عَطَايَاكَ الْجَزِيلَةِ ، وَلَكَ الْحَمْدُ عَلَى مَنِّكَ الْمُتَوَاتِرَةِ الَّتِي بِهَا دَافَعْتَ عَنِّي مَكَارِهِ الْأُمُورِ ، وَبِهَا آتَيْتَنِي مَوَاهِبَ السُّرُورِ مَعَ تَمَادِي فِي الْعَفَلَةِ وَمَا بَقِيَ فِيَّ مِنَ الْقَسْوَةِ ، فَلَمْ يَمْنَعَكَ ذَلِكَ مِنْ فِعْلِي أَنْ عَفَوْتَ عَنِّي وَسَيَّرْتَ ذَلِكَ عَلَيَّ وَسَوَّغْتَنِي مَا فِي يَدِي مِنْ نِعْمِكَ ، وَتَابَعْتَ عَلَيَّ إِحْسَانَكَ ، وَصَفَحْتَ لِي عَنْ قَبِيحٍ مَا أَفْضَيْتَ بِهِ إِلَيْكَ ، وَانْتَهَكْتَهُ مِنْ مَعَاصِيكَ .

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِكُلِّ اسْمٍ هُوَ لَكَ يَحِقُّ عَلَيْكَ فِيهِ إِجَابَةُ الدُّعَاءِ إِذَا دُعِيَ بِهِ وَأَسْأَلُكَ بِكُلِّ ذِي حَقٍّ عَلَيْكَ وَبِحَقِّكَ عَلَى جَمِيعٍ مَن هُوَ دُونَكَ ، أَن تُصَلِّيَ عَلَيَّ عَلَى مُحَمَّدٍ عَبْدِكَ وَرَسُولِكَ وَعَلَى آلِهِ ، وَمَن أَرَادَنِي بِسُوءٍ فَخُذْ بِسَمْعِهِ وَبَصَرِهِ وَمِن بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِن خَلْفِهِ وَعَن يَمِينِهِ وَعَن شِمَالِهِ ، وَامْنَعُهُ مِنِّي بِحَوْلَتِكَ وَقُوَّتِكَ ، يَا مَن لَيْسَ مَعَهُ رَبٌّ يُدْعَى ، وَيَا مَن لَيْسَ فَوْقَهُ خَالِقٌ يُخْشَى ، وَيَا مَن لَيْسَ دُونَهُ إِلَهٌ يُتَّقَى ، وَيَا مَن لَيْسَ لَهُ وَزِيرٌ يُؤْتَى ، وَيَا مَن لَيْسَ لَهُ حَاجِبٌ يُرْشَى ، وَيَا مَن لَيْسَ لَهُ بَوَّابٌ يُنَادَى ، وَيَا مَن لَا يَزِدَادُ عَلَى كَثْرَةِ الْعَطَاءِ إِلَّا كَرَمًا وَجُودًا وَعَلَى تَتَابِعِ الذُّنُوبِ إِلَّا مَغْفِرَةً وَعَفْوًا صَلَّى عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ وَفَعَلَ بِي مَا أَنْتَ أَهْلُهُ إِنَّكَ أَهْلُ التَّقْوَى وَأَهْلُ الْمَغْفِرَةِ . (٤) .

- ١- .وزاد في الإقبال: «ورأيت في إسناد هذا الدعاء أنه الذي رفعه الله جلّ جلاله به إليه ، وأنه من أفضل الدعاء» ؛ وفي المصباح للكفعمي : «ثم ادع بدعاء إدريس عليه السلام وهو أربعون اسماً عدد أيام التوبة» .
- ٢- .في المصدر: «إذا أفنى» ، والتصويب من الإقبال وبحار الأنوار ، وفي المصباح للكفعمي : «لما أفناه» .
- ٣- .في الإقبال: «فيرفضوني» بدل «فيظفروا بي» .
- ٤- .مصباح المتهدّد: ٦٠١ / ٦٩٣ ، الإقبال: ١ / ١٨٠ ، المصباح للكفعمي: ٨٠٠ ، البلد الأمين: ٢١٦ ، بحار الأنوار: ٩٨ / ٩٨ / ٢

ج دعای ادريس عليه السلام

ج دعای ادريس عليه السلام ۸۶۲. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : مصباح المتهجد: نیز در سحر ، دعای ادريس عليه السلام (۱) را بخواند :

«پاک و منزّهی تو . معبودی جز تو نیست . ای پروردگار و وارث هر چیز! ای خدای همه معبودها که در شکوهت ، والایی! ای خداوندی که در همه کارهایت ستوده ای! ای بخشنده و بخشایشگر هر چیز! ای زنده ، از آن زمان که زنده ای نبود ، در ماندگاری فرمان روایی! ای برپای استواری که چیزی از علم تو بیرون نمی ماند و بر آن سنگینی نمی کند! ای یگانه باقی ، در آغاز و انجام هر چیز! ای ماندگار بی فنا که مُلک تو ، بی زوال است! ای بی نیاز بی همتا که چیزی همانند تو نیست! ای نیکو کردار بی همانند که کسی هم وصف او نیست! ای بزرگ! تو آنی که دل ها به درک عظمتت راه نمی یابند.

ای آفریدگار ، که بی نمونه گیری از دیگری ، پدید آورنده است! ای منزّه پاک ، که با قداست خود ، از هر آفتی میزاست! ای کفایت کننده ای که از بخشش های احسان خود ، روزی مخلوقاتش را وسعت می بخشد! ای پاک از هر ستمی که خود ، آن را نپسندیده و با کارهایش در نیامیخته است! ای مهربانی که رحمتش هر چیز را فرا گرفته است! ای عطابخش صاحب احسان که نیکی خود را بر همه بندگانش گسترده است! ای جزادهنده بندگان که همه در برابر عظمتش خاکسارند! ای آفریدگار هر که در آسمان ها و زمین هاست و بازگشت همه به سوی اوست! ای رحم آورنده و پشت و پناه هر فریادگر و گرفتار! ای نیکو کرداری که هیچ زبانی را یارای وصف کُنه شکوه فرمان روایی و عزّتش نیست! ای پدید آورنده موجودات ، که در آفرینش آنها در پی یاورانی از خلقش نبوده است! ای بسیار غیب دان ، که حفظ هیچ چیزی او را خسته نمی سازد! ای بازآفریننده آنچه نابودش ساخته است ، آن روز که همه آفریده ها از مهابت او در پاسخ دعوتش فراز آیند! ای بردبار شکیب ، که هیچ چیزی از آفریدگانش ، همتای او نیست! ای ستوده کردار صاحب نعمت بر همه مخلوقاتش از روی لطفش! ای قدرتمند بلندمرتبه چیره بر کارش ، که هیچ چیزی با او برابر نیست! ای پُرتوان نیرومند! تویی آن که کسی را تاب انتقامت نیست.

ای بزرگ مرتبه نزدیک که نزدیکی اش درجه ای والا دارد! ای صاحب قدرتی که با قدرت حکومت شکست ناپذیرش ، هر چیز را در هم می شکند! ای فروغ هر چیز! تویی آن که فروغش ظلمت ها را دریده است.

ای منزّه پاک از هر بدی ، که چیزی همتای او نیست! ای نزدیک اجابت کننده نزدیک شونده ، که قرب او نزدیک تر از هر چیز است! ای والای بلندمرتبه در آسمان ، که والایی رفعتش برتر از هر چیز است! ای آفریننده و بازآفریننده هر چیز پس از فنایش با قدرت خود! ای سرفراز والاتر از هر چیز ، که فرمانش عدالت ، و وعده اش راست است! ای شوکت‌مندی که اندیشه ها ، به همه شأن و شکوه او نمی رسند! ای نیکو بخشایش صاحب عدالت! تویی آن که عدالتش هر چیز را آکنده است.

ای بزرگ صاحب ستایش والا و عزّت و بزرگی ، که عزّتش در هم نمی شکند! ای شگفت ، که زبان ها گویای همه نعمت ها و ستایش او نیستند! ای تکیه گاهم در هر گرفتاری ، و پناهم در هر سختی! به حقّ این نام ها ، ایمنی از کیفیهای دنیا و آخرت

را از تو می خواهم و به برکت این نام ها از تو می طلبم که هر بدی و بیمناکی و خطری را از من دور گردانی و چشم های ستمگرانی را که قصد سوء به من دارند و تو از آن نهی کرده ای ، از من دور سازی و اندیشه های بد و پنهانی آنان را به خیری که نه آنان و نه جز تو ، مالک آن است ، بگردانی ، ای بزرگوار!

خداوندا! مرا به خودم وا مگذار که در نتیجه از او ناتوان گردم (۲) و نه به مردم وا گذار که بر من چیره شوند ، و مرا ناکام مگردان ، که به تو امیدوارم ، و عذابم مکن ، که تو را می خوانم!

خداوندا! آن گونه که فرمانم داده ای ، می خوانمت. پس ، آن گونه که وعده ام داده ای ، پاسخم ده!

خداوندا! بهترین قسمت عمرم را آن قسمتی قرار بده که نزدیک آجلم باشد!

خداوندا! بدنم را دگرگون مساز؛ بهره ام را وا مگذار؛ دوستم را بد مکن! به تو پناه می برم از: بیماری خوارکننده و فقری که خاک نشین سازد و از : خواری و همنشین بد.

خداوندا! دلم را از هر چه ره توشه ام به سوی تو نیست و از هر حلال و حرامی که در روز دیدار تو سودم نمی بخشد ، رها ساز و مرا بر آن توانا گردان و نسبت به آن ، عزت و قناعتم بخش و در نظرم نکوهیده دار و خشنودی ات را در آن ، روزی ام گردان ، ای مهربان ترین مهربانان!

خداوندا! تو را سپاس بر بخشش های فراوانت؛ تو را سپاس بر نعمت های پیاپی ات که ناخوشایندی کارها را با آنها از من دور کردی و موهبت های شادی آفرین را با آنها به من دادی ، با این که پیوسته در غفلت و برخوردار از قساوت بودم؛ ولی این گونه کارهایم مانع نشد که مرا ببخشایی و بر من خطاپوشی کنی و نعمت هایت را در دستانم قرار دهی و احسانت را بر من ادامه دهی و از کارهای زشتی که در حضورت انجام داده ام و با نافرمانی ات حریمت را شکسته ام ، در گذری.

خداوندا! تو را به هر اسمی که داری ، همان که اگر با آن بخوانندت ، سزاوار است که دعا را اجابت کنی ، می خوانمت ، و تو را به حقّ هر که بر تو حقّی دارد و به حقّی که تو بر هر کس جز خویش داری ، می خوانمت که بر بنده و فرستاده ات محمّد و خاندانش درود فرستی و هر کس به من قصد بدی داشت ، گوش و چشمش را و از پیش او و پشت سر و راست و چپش او را بگیری و با توان و قدرت او را [از آسیب رسانی] باز داری.

ای که با او پروردگاری نیست که بخوانندش! ای که فراتر از او آفریدگاری نیست که از او بترسند! ای که فروتر از او معبودی نیست که از او پروا کنند! ای که وزیری ندارد تا به سراغش بروند! ای که واسطه ای ندارد تا رشوه اش دهند! ای که دربانی ندارد که صدایش کنند! ای که با عطای بسیار ، جز بر کرم و جودش نیفزاید و بر گناهان پیوسته ، جز آمرزش و گذشتش ، افزون نگردد! بر محمّد و خاندانش درود فرست و با من ، آن کن که تو شایسته آنی! همانا تو سزاوار تقوا و شایسته آمرزشی».

۱- در الإقبال نیز افزوده است: «در سند این دعا دیدم که این ، همان دعایی است که خداوند ، او را به سبب آن نزد خویش بالا برد و از بهترین دعاهاست». در المصباح کفعمی آمده است: «سپس دعای ادریس علیه السلام را بخوان ، که چهل نام (به تعداد روزهای توبه) است».

۲- سید ابن طاووس در پایان این دعا نوشته است : در این دعا آمده است «لا تکلنی إلی نفسی فاعجز عنها؛ مرا به خود وا مگذار که در نتیجه از آن ناتوان شوم . در حالی ظاهرا باید چنین باشد : «ولا- تکلنی إلی نفسی فتعجز عني؛ مرا به نفسم وا مگذار که در نتیجه از من ناتوان شود» . اما متن را چنین یافتیم .

ص: ٤٢٥

..

ص: ٤٢٧

..

دُعاء «يا عُدَّتِي فِي كُرْبَتِي» مصباح المتهجد: ويدعو أيضا فِي السَّحْرِ بِهَذَا الدُّعاء: يا عُدَّتِي فِي كُرْبَتِي ، ويا صاحِبِي فِي شِدَّتِي ، ويا وِلْيَتِي فِي نِعْمَتِي ، ويا غَايَتِي فِي رَغْبَتِي ، أَنْتَ السَّائِرُ عَوْرَتِي وَالْمُؤْمِنُ رَوْعَتِي وَالْمُقِيلُ عَثْرَتِي ، فَاعْفِرْ لِي خَطِيئَتِي . اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ خُشُوعَ الْإِيمَانِ قَبْلَ خُشُوعِ الذُّلِّ فِي النَّارِ ، يا واحِدُ يا أَحَدُ يا صِمْدُ يا مَنْ لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ ، يا مَنْ يُعْطِي مَنْ سَأَلَهُ تَحَنُّنًا مِنْهُ وَرَحْمَةً ، وَيَبْتَدِئُ بِالْخَيْرِ مَنْ لَمْ يَسْأَلْهُ تَفَضُّلاً مِنْهُ وَكَرَمًا ، بِكَرَمِكَ الدَّائِمِ صَلِّ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَأَهْلِ بَيْتِهِ ، وَهَبْ لِي رَحْمَةً وَسَمْعَةً جَامِعَةً أَبْلُغُ بِهَا خَيْرَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ . اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْتَغْفِرُكَ لِمَا تُبْتُ إِلَيْكَ مِنْهُ ثُمَّ عَمِدْتُ فِيهِ ، وَأَسْتَغْفِرُكَ لِكُلِّ خَيْرٍ أَرَدْتُ بِهِ وَجَهَّكَ فَخَالَطَنِي فِيهِ مَا لَيْسَ لَكَ . اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَعَافُ عَن ظُلْمِي وَجُرْمِي بِحِلْمِكَ وَجُودِكَ يا كَرِيمُ ، يا مَنْ لا يَخِيبُ سَائِلُهُ ولا يَنْفَعُ نَائِلُهُ ، يا مَنْ عَلَا فِلا شَيْءَ فَوْقَهُ وَدَنَا فِلا شَيْءَ دُونَهُ ، صَلِّ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَارْحَمْنِي يا فَالِقَ الْبَحْرِ لِمُوسَى ، اللَّيْلَةَ اللَّيْلَةَ اللَّيْلَةَ ، السَّاعَةَ السَّاعَةَ السَّاعَةَ . اللَّهُمَّ طَهِّرْ قَلْبِي مِنَ التَّفَاقِ ، وَعَمَلِي مِنَ الرِّيَاءِ ، وَلِسَانِي مِنَ الكَذِبِ ، وَعَيْنِي مِنَ الخِيَانَةِ فَإِنَّكَ تَعْلَمُ خَائِنَةَ الْأَعْيُنِ وَمَا تُخْفِي الصُّدُورِ . يا رَبِّ هَذَا مَقَامُ الْعائِدِ بِكَ مِنَ النَّارِ ، هَذَا مَقَامُ الْمُسْتَجِيرِ بِكَ مِنَ النَّارِ ، هَذَا مَقَامُ الْهَارِبِ إِلَيْكَ مِنَ النَّارِ ، هَذَا مَقَامُ مَنْ يَبُوءُ لَكَ بِخَطِيئَتِهِ وَيَعْتَرِفُ بِذَنْبِهِ وَيَتُوبُ إِلَى رَبِّهِ ، هَذَا مَقَامُ الْبَائِسِ الْفَقِيرِ ، هَذَا مَقَامُ الْخَائِفِ الْمُسْتَجِيرِ ، هَذَا مَقَامُ الْمَحْزُونِ الْمَكْرُوبِ ، هَذَا مَقَامُ الْمَحْزُونِ الْمَغْمُومِ الْمَهْمُومِ ، هَذَا مَقَامُ الْغَرِيبِ الْغَرِيقِ ، هَذَا مَقَامُ الْمُسْتَوْحِشِ الْفَرِيقِ ، هَذَا مَقَامُ مَنْ لا يَجِدُ لِدَنْبِهِ غَافِرًا غَيْرَكَ ولا لَصَعْفِهِ مُقَوِّيًا إِلَّا أَنْتَ ، ولا لِهَمِّهِ مُفَرِّجًا سِوَاكَ . يا اللَّهُ يا كَرِيمُ ، لا تُحْرِقْ وَجْهِي بِالنَّارِ بَعْدَ سُجُودِي لَكَ وَتَعْفِيرِي بِغَيْرِ مَنْ مَنَى عَلَيْكَ ، يَلِ لَكَ الْحَمْدُ وَالْمِنَّةُ وَالْتَفَضُّلُ عَلَيَّ . اِرْحَمْ أَيُّ رَبِّ أَيُّ رَبِّ أَيُّ رَبِّ حَيَّتِي يَنْقَطِعُ النَّفْسُ ضَعْفِي وَقَلَّةُ حِيلَتِي وَرِقَّةُ جِلْدِي وَتَبَدُّدُ أَوْصَالِي وَتَنَائُرُ لَحْمِي وَجِسْمِي وَجَسَدِي وَوَحْدَتِي وَوَحْشَتِي فِي قَبْرِي وَجَزَعِي مِنْ صَغِيرِ الْبَلَاءِ .

أَسْأَلُكَ يا رَبِّ قُوَّةَ الْعَيْنِ وَالْإِغْتِبَاطَ يَوْمَ الْحَسْرَةِ وَالنَّدَامَةِ ، بَيِّضَ وَجْهِي يا رَبِّ يَوْمَ تَسَوَّدَ فِيهِ الْوُجُوهُ ، آمِنِّي مِنَ الْفَرْعِ الْأَكْبَرِ ، أَسْأَلُكَ الْبُشْرَى يَوْمَ تُقَلَّبُ فِيهِ الْقُلُوبُ وَالْأَبْصَارُ ، وَالْبُشْرَى عِنْدَ فِرَاقِ الدُّنْيَا . الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَرْجُوهُ عَوْنًا فِي حَيَاتِي ، وَأَعِدُّهُ ذُخْرًا لِيَوْمِ فِاقَتِي ، الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَدْعُوهُ (و) لا أَدْعُو غَيْرَهُ وَلَوْ دَعَوْتُ غَيْرَهُ لَخَيَّبَ دُعَائِي . الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَرْجُوهُ ولا أَرْجُو غَيْرَهُ وَلَوْ رَجَوْتُ غَيْرَهُ لَمَخْلَفَ رَجَائِي ، الْحَمْدُ لِلَّهِ الْمُنْعِمِ الْمُحْسِنِ الْمُجْمِلِ الْمُفْضِلِ ذِي الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ ، وَلِي كُلِّ نِعْمَةٍ ، وَصَاحِبِ كُلِّ حَسَنَةٍ ، وَمُنْتَهَى كُلِّ رَغْبَةٍ ، وَقَاضِي كُلِّ حَاجَةٍ . اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ ، وَارْزُقْنِي الْيَقِينَ وَحُسْنَ الظَّنِّ بِكَ ، وَأَثْبِتْ رَجَاكَ فِي قَلْبِي ، واقطع رَجَائِي عَمَّنْ سِوَاكَ حَتَّى لا أَرْجُو غَيْرَكَ ولا أَثِقُ إِلَّا بِكَ . يا لَطِيفًا لِمَا يَشَاءُ ، الطَّفُّ لِي فِي جَمِيعِ أَحْوَالِي بِمَا تُحِبُّ وَتَرْضَى . يا رَبِّ إِنِّي ضَعِيفٌ عَلَيَّ النَّارِ فَلَا تُعَذِّبْنِي بِالنَّارِ . يا رَبِّ اِرْحَمْ دُعَائِي وَتَضَرُّعِي وَخَوْفِي وَذُلِّي وَمَسْكَتِيوتَعْوِذِي وتلويدِي . يا رَبِّ إِنِّي ضَعِيفٌ عَيْنِ طَلَبِ الدُّنْيَا وَأَنْتَ وَسِيعٌ كَرِيمٌ ، أَسْأَلُكَ يا رَبِّ بِقُوَّتِكَ عَلَيَّ ذَلِكَ وَقُدْرَتِكَ عَلَيَّ وَغَنَاكَ عَنْهُ وَحَاجَتِي إِلَيْهِ ، أَنْ تَرْزُقَنِي فِي عَامِي هَذَا وَشَهْرِي وَيَوْمِي هَذَا وَسَاعَتِي هَذِهِ رِزْقًا تُغْنِينِي بِهِ عَن تَكْلُفِ مَا فِي أَيْدِي النَّاسِ ؛ مِنْ رِزْقِكَ الْحَلَالِ الطَّيِّبِ . أَيُّ رَبِّ ، مِنْكَ أَطْلُبُ وَإِلَيْكَ أَرْغَبُ وَإِيَّاكَ أَرْجُو وَأَنْتَ أَهْلُ ذَلِكَ ، لا أَرْجُو غَيْرَكَ ولا أَثِقُ إِلَّا بِكَ يا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ . أَيُّ رَبِّ ، ظَلَمْتُ نَفْسِي فَاعْفِرْ لِي وَارْحَمْنِي وَعَافِنِي ، يا سَامِعُ كُلِّ صَوْتٍ ، ويا جَامِعُ كُلِّ قُوَّةٍ ، ويا بَارِيَّ النَّفْسِ بَعْدَ الْمَوْتِ ، يا مَنْ لا تَغْشَاهُ الظُّلُمَاتُ ولا تَشْتَبِهُ عَلَيْهِ الْأَصْوَاتُ ، ولا يَشْغَلُهُ شَيْءٌ عَن شَيْءٍ أُعْطِيَ مُحَمَّدًا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ أَفْضَلَ مَا سَأَلَكَ وَأَفْضَلَ مَا سَأَلْتَ لَهُ وَأَفْضَلَ مَا أَنْتَ مَسْئُولٌ لَهُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ ، وَهَبْ لِي الْعَافِيَةَ حَتَّى تُهَيِّئَنِي الْمَعِيشَةَ ، وَاخْتِمْ لِي بِخَيْرٍ حَتَّى لا تَضُرَّنِي الذُّنُوبُ . اللَّهُمَّ رَضِّنِي بِمَا قَسِمْتَ لِي حَتَّى لا أَسْأَلَ أَحَدًا شَيْئًا ، اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَافْتِحْ لِي خَزَائِنَ رَحْمَتِكَ ، وَارْحَمْنِي رَحْمَةً لا تُعَذِّبُنِي بَعْدَهَا أَيُّدًا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ ، وَارْزُقْنِي مِنْ فَضْلِكَ

الواسعِ رِزقا حلالاً طيباً لا تُفقرُنِي إلى أَحَدٍ بَعْدَهُ سِوَاكَ ، تَزِيدُنِي بِذَلِكَ شُكْراً وَإِلَيْكَ فَاقَةً وَفَقْراً وَبِكَ عَمَّنْ سِوَاكَ غِنًى وَتَعَفُّفاً ، يا مُحْسِنُ يا مُجْمِلُ ، يا مُنْعِمُ يا مُفْضِلُ ، يا مَلِيكُ يا مُقْتَدِرُ صَلِّ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَاكْفِنِي المُهِمَّ كُلَّهُ ، وَاقْضِ لِي بِالْحُسْنَى بَارِكْ لِي فِي جَمِيعِ أُمُورِي وَاقْضِ لِي جَمِيعَ حَوَائِجِي . اللَّهُمَّ يَسِّرْ لِي ما أَخافُ تَعْسِيرَهُ فَإِنَّ تَيْسِيرَ ما أَخافُ تَعْسِيرَهُ عَلَيَّكَ يَسِيرٌ ، وَسَيِّئٌ لِي ما أَخافُ حُزُونَتَهُ ، وَنَفْسٌ عَنِّي ما أَخافُ ضَيْقَهُ ، وَكُفٌّ عَنِّي ما أَخافُ غَمَّهُ ، وَاصْرِفْ عَنِّي ما أَخافُ بَلِيَّتَهُ يا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ . اللَّهُمَّ امْلَأْ قَلْبِي حُبًّا لَكَ وَخَشْيَةً مِنْكَ ، وَتَصَدِيقًا (١) وَإِيمَانًا بِكَ وَفَرَقًا مِنْكَ وَشَوْقًا إِلَيْكَ ، يا ذَا الْجَلالِ وَالْإِكْرامِ . اللَّهُمَّ إِنَّ لِمَكَ حُقُوقًا فَتَصَيَّرْ دَقَّ بِهَا عَلَيَّ ، وَلِلنَّاسِ قِبَلِي تَبِعَاتٌ فَتَحْمَلْها عَنِّي ، وَقَدْ أُوجِبْتَ لِكُلِّ ضَيْفٍ قَرِيٌّ وَأنا ضَيْفُكَ فَاجْعَلْ قَرِيَّ اللَّيْلَةِ الْجَنَّةِ ، يا وَهَّابَ الْجَنَّةِ ، يا وَهَّابَ الْمَغْفِرَةِ ، ولا حَوْلَ ولا قُوَّةَ إِلَّا بِكَ . (٢)

١- في الإقبال : «و تصديقا بكتابك» .

٢- مصباح المتهجد : ٥٩٨ / ٦٩٢ ، الإقبال : ١ / ١٧٧ ، المصباح للكفعمي : ٧٩٧ ، البلد الأمين : ٢١٤ ، بحار الأنوار : ٩٨ / ٩٥ /

د دعای «یا عُدَّتِی فی کُرْبَتِی»

د دعای «یا عُدَّتِی فی کُرْبَتِی» مصباح المتہجد: نیز در سحر ، این دعا را بخواند: «ای پشتوانه من در پریشانی ام! ای همراه من در سختی ام! ای سرپرست من در بر خورداری ام! ای منتہای اشتیاقم! تویی پوشاننده عییم و ایمنی بخش ہراسم و در گذرنده از خطایم. پس ، گناہم را بیامرز! خداوندا! از تو فروتنی ایمان را پیش از خواری و ذلت آتش ، می طلبم. ای یگانہ! ای یکتا! ای بی نیاز! ای آن کہ نزادہ است و زادہ کسی نیست و هیچ ہمتایی ندارد! ای آن کہ از روی مہربانی و رحمت خویش ، بہ ہر کہ از او بخواہد ، عطا می کند و از روی فضل و بزرگواری ، ہر کہ را ہم کہ از او درخواست نکند ، بی تقاضا عطایش می کند! بہ حق کرم دایم ، بر محمّد و خاندانش درود فرست و مرا رحمتی گستردہ و فراگیر ببخش کہ با آن بہ خیر دنیا و آخرت برسم! خداوندا! از تو بہ خاطر گناہی کہ از آن بہ درگاہت توبہ کردم ، ولی باز انجامش دادم ، آمرزش می طلبم و از تو بہ خاطر ہر نیکی کہ خواستم خالصانہ انجامش دہم ، ولی نیت های غیر خدایی بہ آن آمیخت ، آمرزش می خواہم. خداوندا! بر محمّد و خاندان محمّد درود فرست و ای بزرگواری بہ خاطر بردباری و بخششت ، از ستم و جرمم در گذر! ای آن کہ خواہانش ناکام نشود و برخوردار از نعمتش ، بی بہرہ نماند! ای آن کہ برتری یافت؛ پس ، چیزی برتر از او نیست! ای آن کہ نزدیک شد؛ پس ، چیزی نزدیک تر از او نیست! بر محمّد و خاندان محمّد درود فرست و بر من رحمت آور ای شکافندہ دریا برای موسی ہمین امشب ، ہمین امشب ، ہمین ساعت ، ہمین ساعت ، ہمین ساعت! خداوندا! دلم را از نفاق ، پاک گردان و عملم را از ریا ، و زبانم را از دروغ ، و چشمم را از خیانت ، پاکیزہ دار ، کہ تو چشم های خیانتکار و آنچه را در سینہ ہا نہان است ، می دانی! پروردگارا! این ، جایگاہ کسی است کہ از دوزخ ، بہ تو پناہ می آورد. این ، جایگاہ کسی است کہ از آتش ، بہ تو پناہندہ می شود . این ، جایگاہ کسی است کہ از آتش ، از درگاہ تو یاری می جوید. این ، جایگاہ کسی است کہ از آتش ، بہ درگاہ تو می گریزد. این ، جایگاہ کسی است کہ از خطایش ، بہ آستان تو روی می آورد و بہ گناہش اعتراف دارد و بہ سوی پروردگارش توبہ می کند. این ، جایگاہ پریشان نیازمند است. این ، جایگاہ ترسان پناہجوست. این ، جایگاہ غمگین گرفتار است. این ، جایگاہ اندوہگین غمناک پریشان خاطر است. این ، جایگاہ بی کس غرق گشتہ است. این ، جایگاہ وحشت زدہ ہراسان است. این ، جایگاہ کسی است کہ برای گناہش آمرزندہ ، و برای ناتوانی اش توانبخش ، و برای اندوہش غم زدایی جز تو نمی یابد. ای خدا ، ای بزرگواری! چہرہ ام را بہ آتش مسوزان ، پس از آن کہ بدون منتی از من بر تو ، در پیشگاہت سجدہ کردہ و بہ خاک افتادہ ام؛ بلکہ تو را بر من حقّ سپاس و منت و احسان است. رحم کن ای پروردگار ، ای پروردگار ، ای پروردگارا!» بگوید تا آن کہ نَفَس قطع شود «ناتوانی و بیچارگی ام را ، نازکی پوست و از ہم گسستن رگ هایم را ، فروپاشی گوشت و بدن و جسمم را ، تنہایی و وحشتم را در گورم ، و بی تابی ام را از بلای کوچک! پروردگارا! از درگاہت ، در روز حسرت و پشیمانی ، فروغ دیدہ و شادمانی می طلبم. پروردگارا! آن روز کہ چہرہ ہا سیاہ می شود ، روسفیدم گردان و در روز ہراس بزرگ ، ایمنم ساز! از تو ، آن روز کہ دل ہا و دیدہ ہا ہراسان و نگران می شوند و ہنگام جدایی از دنیا ، بشارت می طلبم. سپاس ، خدایی را کہ در زندگی ام بہ یاری او امیدوارم و برای روز نیازم ، ذخیرہ اش می شمارم. سپاس ، خدایی را کہ تنہا او را می خوانم و دیگری را نمی خوانم و اگر دیگری را بخوانم ، دعایم را ناکام می گذارد. سپاس ، خدایی را کہ بہ او امید دارم و جز بہ او امیدم نیست و اگر بہ غیر او امیدوار شوم ، ناامیدم می کند. سپاس ، خدایی را کہ نعمت بخش و نیکوکار و اہل احسان و نیکی و دارای شُکوہ و بزرگواری است و صاحب ہر

نعمت و حسنه ای است و نهایت هر اشتیاق و برآورنده هر نیاز است. خداوند! بر محمّد و خاندان محمّد درود فرست و مرا یقین و خوش باوری به خودت روزی گردان؛ امیدت را در دلم استوار دار؛ امیدم را از جز خودت بپر تا به غیر خودت امید نبندم و جز به تو اطمینان نکنم! ای صاحب لطف، به هر چه خواهی! در همه حالاتم، آن گونه که دوست داری و می پسندی، به من لطف کن! پروردگارا! بر آتش دوزخ، ناتوانم. پس به آتش، عذابم مکن! پروردگارا! بر دعا و نالیدنم، بر بیم و خواری و نیازمندی ام، بر پناهجویی و پناهندگی ام، رحم کن! پروردگارا! من از دنیا طلبیدن ناتوانم. تو هم وسعت بخش و بزرگواری. پروردگارا! از تو، که بر خواسته دنیایی ام توانایی و از آن بی نیازی و من بدان نیازمندم، می خواهم که در همین سال و همین ماه و همین روز و همین ساعت، از روزی حلال و پاک خود، چنان روزی ام دهی که از زحمت دستیابی به آنچه در دست مردم است، بی نیازم گردانی. پروردگارا! از تو می خواهم و به تو مشتاقم و از تو امید دارم و تو شایسته آنی. به غیر تو امید ندارم و جز به تو اعتماد نمی کنم، ای مهربان ترین مهربانان! پروردگارا! بر خویش ستم کردم. پس، مرا بیامرز و ترخم کن و از من درگذر! ای شنوای هر صدا! ای گردآورنده هر از دست رفته! ای بازآفریننده آدمیان، پس از مرگ! ای آن که نه تاریکی، او را فرا می گیرد و نه صداها بر او اشتباه می شود و نه چیزی او را از چیزی غافل می سازد! به محمّد که درود خدا بر او و خاندانش باد بهترین چیزی را که از تو خواسته و برترین چیزی را که تو برایش خواسته ای و برترین چیزی که تا روز قیامت برای او از تو می خواهند، عطا کن و مرا هم عافیت بخش تا زندگی ام را گوارا کند و مرا عاقبت به خیر گردان تا گناهان، زیانم نرسانند! خداوند! به آنچه قسمتم کردی، راضی ام گردان تا از کسی چیزی نخواهم! خداوند! بر محمّد و خاندان محمّد درود فرست و گنجینه های رحمتت را بر من بگشای و مرا چنان رحمتی عنایت کن که پس از آن هرگز در دنیا و آخرت، عذابم نکنی و از احسان گسترده ات، چنان روزی حلال و پاکیزه ای روزی ام گردان که پس از آن به هیچ کس جز خودت، نیازمندم نسازی و به خاطر آن، سپاسم را بیفزایی و نیازم را به درگاهت و بی نیازی و پرهیزم را از جز خودت، افزون کنی! ای نیکویی کننده، ای صاحب لطف، ای نعمت بخش، ای عطاکننده، ای فرمانروا، ای توانمند! بر محمّد و خاندان محمّد درود فرست و همه مهمّات امورم را برآور و به بهترین صورت برایم ادا کن و همه کارهایم را خجسته گردان و همه نیازهایم را برآور! خداوند! آنچه را از دشواری اش می ترسم، برایم آسان ساز؛ چرا که آسان ساختن آنچه از دشواری اش بیمناکم، بر تو آسان است؛ و آنچه را از سختی و ناهنجاری اش می ترسم، برایم آسان کن؛ و آنچه را از تنگنایی اش هراس دارم، غمش را از من بزدای؛ و آنچه را از اندوهش نگرانم، از من دور بدار؛ و آنچه را از گرفتاری اش ترسانم، از من بگردان، ای مهربان ترین مهربانان! خداوند! دلم را از محبت و خشیت خودت و از باور و ایمان به خودت و از خوف از تو و اشتیاق به خویش، لبریز گردان، ای صاحب شکوه و بزرگواری! خداوند! تو را [بر من] حقوقی است. پس، آنها را بر من ببخش! مردم را نیز بر من حقوقی است. آنها را هم از جانب من بر عهده گیر! برای هر میهمانی، پذیرایی ای واجب کرده ای. من هم میهمان تو ام. پس، امشب، پذیرایی مرا بهشت قرار بده، ای بخشنده بهشت، ای عطاکننده آمرزش! قدرت و نیرویی جز به تو نیست».

ص: ٤٣٠

..

ص: ۴۳۱

..

ص: ۴۳۲

..

ص: ۴۳۳

..

ه دُعَاءُ «يَا مَفْرَعِي عِنْدَ كُرْبَتِي» الإقبال: دعاءٌ آخَرَ فِي السَّحْرِ نُقِلَ مِنْ أَصْلِ عَتِيقٍ مِنْ أَصُولِ أَصْحَابِنَا ، أَوَّلُ رِوَايَتِهِ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مَجْبُوبٍ ، وَتَارِيخُ كِتَابَتِهِ سَنَةُ ثَلَاثٍ وَسَبْعِينَ وَثَلَاثِمِئَةٍ : يَا مَفْرَعِي عِنْدَ كُرْبَتِي ، وَيَا غَوْثِي عِنْدَ شِدَّتِي ، إِلَيْكَ فَرِزْتُ وَبِكَ اسْتَعَنْتُ وَبِكَ لُذْتُ ، لَا- أَلُوذُ بِسِوَاكَ وَلَا- أَطْلُبُ الْفَرَجَ إِلَّا- مِنْكَ ، فَأَعِثْنِي وَفَرِّجْ عَنِّي ، يَا مَنْ يَقْبَلُ الْيَسِيرَ وَيَعْفُو عَنِ الْكَثِيرِ ، إِقْبَلْ مِنِّي الْيَسِيرَ وَاعْفُ عَنِّي الْكَثِيرَ إِنَّكَ أَنْتَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ . اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ إِيمَانًا تُبَاشِرُ بِهِ قَلْبِي ، وَيَقِينًا حَتَّى أَعْلَمَ أَنَّهُ لَنْ يُصِيبَنِي إِلَّا مَا كَتَبْتَ لِي ، وَرِضْنِي مِنَ الْعَيْشِ بِمَا قَسَمْتَ لِي يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ . يَا عِيَدَّتِي فِي كُرْبَتِي ، وَيَا صَاحِبِي فِي شِدَّتِي ، وَيَا وَلِيِّي فِي نِعْمَتِي ، وَيَا غَايَتِي فِي رَغْبَتِي ، أَنْتَ السَّاتِرُ عَوْرَتِي وَالْآمِنُ رَوْعَتِي وَالْمُقِيلُ عَثْرَتِي ، فَاعْفِرْ لِي خَطِيئَتِي يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ . (١)

ه دعای «یا مَفْرَعی عِنْدَ کُرْبَتی»

ه دعای «یا مَفْرَعی عِنْدَ کُرْبَتی» الإقبال: دعایی دیگر برای وقت سحر است که از یکی از منابع کهن اصحاب ما ، نقل شده است. اول روایت وی ، نام حسن بن محبوب است و تاریخ نوشتن آن ، سال ۳۷۳ [ق]: «ای پناهگاه من در هنگام گرفتاری ام! ای فریادرس من در هنگام سختی ام! به آستان تو پناه آورده ام و تو را به فریادرسی می خوانم و به تو پناهنده شده ام. جز به تو به کسی پناه نمی برم و جز از تو ، از کسی گشایش نمی طلبم. پس به فریادم برس و گشایشم ده! ای که طاعت اندک را می پذیری و از گناه بسیار می گذری! اندک مرا بپذیر و بسیار مرا ببخشای! همانا تویی آمرزنده مهربان. خداوندا! از تو ایمانی می خواهم که با آن همیشه در دلم باشی ، و یقینی که بدانم جز آنچه برایم نوشته ای ، مرا نخواهد رسید. مرا از زندگی به آنچه قسمتم فرموده ای ، خرسند ساز ، ای مهربان ترین مهربانان! ای تکیه گاه (ذخیره) من در گرفتاری ام! ای همدم من در سختی ام! ای سرپرست من در نعمتم! ای نهایت آرزوی من در خواسته ام! تویی که عیب پوش منی و ایمنی بخش هراس منی و پذیرای پوزش منی. پس ، خطایم را بیامرز ، ای مهربان ترین مهربانان!».

والتسبيح للإقبال: وقال في الكتاب المذكور (١): التَّسْبِيحُ فِي السَّحْرِ: سُبْحَانَ مَنْ يَعْلَمُ جَوَارِحَ الْقُلُوبِ، سُبْحَانَ مَنْ يُحْصِي عَدَدَ الذُّنُوبِ، سُبْحَانَ مَنْ لَا تَخْفَى عَلَيْهِ خَافِيَةٌ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِينَ، سُبْحَانَ الرَّبِّ الْوَدُودِ، سُبْحَانَ الْفَرْدِ الْوَاتِرِ، سُبْحَانَ الْعَظِيمِ الْأَعْظَمِ، سُبْحَانَ مَنْ لَا يَعْتَدِي عَلَى أَهْلِ مَمْلَكَتِهِ، سُبْحَانَ مَنْ لَا يُؤَاخِذُ أَهْلَ الْأَرْضِ بِالْوَانِ الْعِذَابِ، سُبْحَانَ الْحَنَّانِ الْمَنَّانِ، سُبْحَانَ الرُّؤُوفِ الرَّحِيمِ، سُبْحَانَ الْجَبَّارِ الْجَوَادِ، سُبْحَانَ الْحَلِيمِ الْكَرِيمِ، سُبْحَانَ الْبَصِيرِ الْعَلِيمِ، سُبْحَانَ الْبَصِيرِ الْوَاسِعِ، سُبْحَانَ اللَّهِ عَلَى إِقْبَالِ النَّهَارِ، سُبْحَانَ اللَّهِ عَلَى إِدْبَارِ النَّهَارِ، سُبْحَانَ اللَّهِ عَلَى إِدْبَارِ اللَّيْلِ وَإِقْبَالِ النَّهَارِ، وَلَهُ الْحَمْدُ وَالْمَجْدُ وَالْعَظْمَةُ وَالْكِبْرِيَاءُ مَعَ كُلِّ نَفْسٍ، وَكُلِّ طَرْفَةِ عَيْنٍ وَكُلِّ لَمَحَةٍ سَبَقَ فِي عِلْمِهِ، سُبْحَانَكَ مِلءَ مَا أَحْصَى كِتَابُكَ، سُبْحَانَكَ زِينَةُ عَرْشِكَ، سُبْحَانَكَ سُبْحَانَكَ سُبْحَانَكَ (٢).

٣ / ٤ أدعِيَهُ كُلَّ يَوْمٍ دُعَاءَ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ الْكَافِي: عَنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ بَشِيرٍ عَنِ بَعْضِ رِجَالِهِ أَنَّ عَلِيَّ بْنَ الْحُسَيْنِ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ كَانَ يَدْعُو بِهَذَا الدُّعَاءِ (٣) فِي كُلِّ يَوْمٍ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ: اللَّهُمَّ إِنَّ هَذَا شَهْرُ رَمَضَانَ، وَهَذَا شَهْرُ الصِّيَامِ، وَهَذَا شَهْرُ الْإِنَابَةِ، وَهَذَا شَهْرُ التَّوْبَةِ، وَهَذَا شَهْرُ الْمَغْفِرَةِ وَالرَّحْمَةِ، وَهَذَا شَهْرُ الْعِتْقِ مِنَ النَّارِ وَالْفَوْزِ بِالْجَنَّةِ، اللَّهُمَّ فَسَلِّمْهُ لِي وَتَسَلِّمْهُ مِنِّي، وَأَعِنِّي عَلَيْهِ بِأَفْضَلِ عَوْنِكَ، وَوَقِّفْنِي فِيهِ لِطَاعَتِكَ، وَفَرِّغْنِي فِيهِ لِعِبَادَتِكَ وَدُعَائِكَ وَتِلَاوَةِ كِتَابِكَ، وَأَعْظِمْ لِي فِيهِ الْبَرَكَهَ وَأَحْسِنْ لِي فِيهِ الْعَاقِبَةَ، وَأَصِحِّحْ لِي فِيهِ يَدَنِي وَأَوْسِعْ فِيهِ رِزْقِي، وَكَفِّفْنِي فِيهِ مَا أَهَمَّنِي وَاسْتَجِبْ لِي فِيهِ دُعَائِي وَبَلِّغْنِي فِيهِ رَجَائِي. اللَّهُمَّ أَذْهِبْ عَنِّي فِيهِ النُّعَاسَ وَالْكَسَلَ وَالسَّامَةَ وَالْفَتْرَةَ وَالْقَسْوَةَ وَالْغَفْلَةَ وَالْعِزَّةَ. اللَّهُمَّ جَنِّبْنِي فِيهِ الْعِلْمَ وَالْأَسْقَامَ، وَالْهُمُومَ وَالْأَحْزَانَ، وَالْأَعْرَاضَ وَالْأَمْرَاضَ، وَالْخَطَايَا وَالذُّنُوبَ، وَاصْرِفْ عَنِّي فِيهِ السُّوءَ وَالْفَحْشَاءَ وَالْجَهْدَ وَالْبَلَاءَ وَالتَّعَبَ وَالْعَنَاءَ إِنَّكَ سَمِيعُ الدُّعَاءِ. اللَّهُمَّ أَعِزَّنِي فِيهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ وَهَمَزِهِ وَلَمَزِهِ وَنَفْيِهِ وَنَفْخِهِ وَوَسْوَاسِهِ وَكَيْدِهِ وَمَكْرِهِ وَحِيلِهِ وَأَمَانِيهِ وَخُدَعِهِ وَغُرُورِهِ وَفِتْنَتِهِ وَرَجَلِهِ وَشَرَكِهِ وَأَعْوَانِهِ وَأَتْبَاعِهِ وَأَخْدَانِهِ وَأَشْيَاعِهِ وَأَوْلِيَانِهِ وَشُرَكَائِهِ وَجَمِيعِ كَيْدِهِمْ. اللَّهُمَّ ارْزُقْنِي فِيهِ تَمَامَ صِيَامِهِ وَبُلُوغَ الْأَمَلِ فِي قِيَامِهِ، وَاسْتِكْمَالَ مَا يُرْضِيكَ فِيهِ صَبْرًا وَإِيمَانًا وَيَقِينًا وَاحْتِسَابًا، ثُمَّ تَقَبَّلْ ذَلِكَ مِنَّا بِالْأَضْعَافِ الْكَثِيرَةِ وَالْأَجْرِ الْعَظِيمِ. اللَّهُمَّ ارْزُقْنِي فِيهِ الْجِدَّةَ وَالْإِجْتِهَادَ وَالْقُوَّةَ وَالنَّشَاطَ وَالْإِنَابَةَ وَالتَّوْبَةَ وَالرَّغْبَةَ وَالرَّهْبَةَ وَالْجَزَعَ وَالرَّقَّةَ وَصِدْقَ اللِّسَانِ، وَالْوَجَلَ مِنْكَ وَالرَّجَاءَ لَكَ وَالتَّوَكُّلَ عَلَيْكَ وَالثَّقَةَ بِكَ، وَالْوَرَعَ عَنْ مَحَارِمِكَ بِصَالِحِ الْقَوْلِ وَمَقْبُولِ السَّعْيِ وَمَرْفُوعِ الْعَمَلِ وَمُسْتَجَابِ الدُّعَاءِ وَلَا تَحُلْ بَيْنِي وَبَيْنَ شَيْءٍ مِنْ ذَلِكَ بَعْرَضٍ وَلَا مَرَضٍ وَلَا هَمٍّ وَلَا غَمٍّ بِرَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ (٤).

١- أ.ي: من أصل عتيق من أصول أصحابنا.

٢- الإقبال: ١ / ١٨٤، بحار الأنوار: ٩٨ / ١٠٠ / ٢.

٣- أقول: ممّا ينبغي التنبيه عليه هو أنّ هذا الدعاء قد ورد أيضا ولكن مع زيادات كثيرة ومن دون إسناد إلى المعصوم في المصادر التالية: تهذيب الأحكام: ٣ / ١١١، مصباح المتهجد: ٦١٠ / ٦٩٦، المقنعه: ٣٣٢، الإقبال: ١ / ٢٠٢، المصباح للكفعمي: ٨١٧، البلد الأمين: ٢٢٣.

٤- الكافي: ٤ / ٧٥ / ٧، كتاب من لا يحضره الفقيه: ٢ / ١٠٤ / ١٨٤٩.

۳ / ۴ دعاهای هر روز

الف دعای امام سجّاد علیه السلام

و تسبیحاً لإقبال: در همان کتاب (۱) آمده است: تسبیح هنگام سحر [چنین است]: «منزّه است خدایی که دستاوردهای دل ها را می داند. منزّه است آن که تعداد گناهان را بر می شمارد. منزّه است آن که هیچ پوشیده و پنهانی در آسمان ها و زمین ها بر او پنهان نیست. منزّه است پروردگار مهربان. منزّه است آن یکتای بی همتا. منزّه است آن بزرگ بزرگ تر. منزّه است آن که به اهل مملکتش تجاوز نمی کند. منزّه است آن که زمینیان را با انواع عذاب ها تنبیه نمی کند. منزّه است آن مهرورز نعمت بخش. منزّه است آن خیرخواه مهربان. منزّه است آن شوکتمند بخشنده. منزّه است آن بُردبار بزرگوار. منزّه است آن بینای دانا. منزّه است آن بینای نعمت گستر. منزّه است خداوند ، هنگام روی آوردن روز. منزّه است خداوند ، هنگام به پایان رسیدن روز. منزّه است خداوند ، هنگام فرو رفتن شب و برآمدن روز. با هر نفس ، با هر چشم بر هم زدن ، با هر اشاره ای که در علم او هست ، او را ستایش و بزرگواری و عظمت و کبریایی است. منزّهی تو ، به اندازه ای که کتابت برشمرده است. منزّهی تو ، همسنگ عرشت. منزّهی تو ، منزّهی تو ، منزّهی تو».

۳ / ۴ دعاهای هر روز الف دعای امام سجّاد علیه السلام ۸۶۴. عنه صلی الله علیه و آله : الکافی به نقل از عبد الرحمان بن بشیر ، از برخی راویان خود : امام سجّاد علیه السلام در هر روز از ماه رمضان ، این دعا را می خواند : ۲

«خداوندا! این ، ماه رمضان است. این ، ماه روزه داری است. این ، ماه بازگشت است. این ، ماه توبه است. این ، ماه آمرزش و رحمت است. این ، ماه آزادی از آتش و رسیدن به بهشت است.

خداوندا! آن را برایم سلامت بدار و آن را از من ، سالم بگیر و مرا با بهترین یاری ات ، بر [روزه داری] آن ، یاری کن و به اطاعتت در آن ، توفیقم ده و مرا برای عبادت و دعا به درگاهت و خواندن کتابت ، فارغ گردان و برکنم را در آن ، بزرگ بدار و عاقبتم را در آن ، نیکو کن و بدنم را در آن سلامت بدار و روزی ام را در آن ، وسعت بخش و آنچه اندوهگینم می سازد ، برطرف ساز و دعایم را در آن ، اجابت کن و مرا به امیدم برسان!

خداوندا! در آن ، چُرت و کسالت و ملالت و سستی و سنگ دلی و غفلت و غرور را از من دور کن!

خداوندا! در این ماه ، مرا از دردها و بیماری ها ، غم ها و اندوه ها ، عوارض و مرض ها و از لغزش ها و گناهان ، دور بدار و در این ماه ، بدی و زشتی و مشقّت و بلا و خستگی و رنج را از من برگردان! همانا تو شنوای دعایی.

خداوندا! در این ماه ، مرا از شیطان رانده شده و بدگویی و عیبجویی اش ، از نفوذ و دم و وسوسه و نیرنگ و حيله و آرزوهای

شیطانی، از فریب و غرور و فتنه و پیاده نظام شیطان، و از شریکان و یاران و پیروان و دوستان و هواداران و هواخواهان و شریکان او و از همه کید و نیرنگ آنان، پناه ده!

خداوندا! در این ماه، روزه داری کامل، عبادت در نهایت آرزو، و به کمال رساندن آنچه را خرسندت می سازد، از روی صبر و ایمان و یقین و خلوص، روزی ام کن. سپس آن را چندین برابر و با پاداش بزرگ، از ما قبول فرما!

خداوندا! در این ماه، جدّیت و تلاش، نیرو و نشاط، بازگشت و توبه، شوق و خوف، تضرّع و رقت، راستگویی، بیم از خودت، امید و توکل و اعتماد به خودت و پرهیز از حرام هایت را روزی ام کن، با سخنی شایسته و تلاشی پذیرفته و عملی به سوی خدا بالارفته و دعایی اجابت شده؛ و میان من و این خواسته ها، با هیچ عارضه و بیماری و غم و اندوهی، فاصله نینداز، به رحمت، ای مهربان ترین مهربانان!.

۱- اشاره به کتابی است که در آغاز حدیث شماره ۵۰۷ بدان اشاره شد.

ص: ۴۳۹

..

ب تَسْبِيحَاتُ كُلِّ يَوْمٍ ٨٦٦. عَنْهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: الإقبال: وَمَنْ الْعَمَلِ فِي كُلِّ يَوْمٍ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ التَّسْبِيحُ ، رَوَيْنَاهُ بِإِسْنَادِنَا إِلَى أَبِي الْعَبَّاسِ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ سَعِيدِ بْنِ عَقْدَةَ ، قَالَ : أَخْبَرَنَا أَبُو عَبْدِ اللَّهِ يَحْيَى بْنُ زَكَرِيَّا بْنِ شَيْبَانَ الْعَلَّافُ فِي كِتَابِهِ سَنَةَ خَمْسٍ وَسِتِّينَ وَمِئَتَيْنِ ، قَالَ : أَخْبَرَنَا أَبُو الْحَسَنِ عَلِيُّ بْنُ أَبِي حَمَزَةَ عَنْ أَبِيهِ ، وَحُسَيْنُ بْنُ أَبِي الْعَلَاءِ الزَّنَدَجِيُّ (١) جَمِيعًا عَنْ أَبِي بَصِيرٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ : تُسَبِّحُ فِي كُلِّ يَوْمٍ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ وَتَذْكُرُ فِيهِ زِيَادَةً مِنْ رِوَايَةِ جَدِّي أَبِي جَعْفَرِ الطُّوسِيِّ (٢) :

الأول : سُبْحَانَ اللَّهِ بَارِي النَّسَمِ ، سُبْحَانَ اللَّهِ الْمُصَوِّرِ ، سُبْحَانَ اللَّهِ خَالِقِ الْأَزْوَاجِ كُلِّهَا ، سُبْحَانَ اللَّهِ جَاعِلِ الظُّلُمَاتِ وَالنُّورِ ، سُبْحَانَ اللَّهِ فَالِقِ الْحَبِّ وَالنَّوَى ، سُبْحَانَ اللَّهِ خَالِقِ كُلِّ شَيْءٍ ، سُبْحَانَ اللَّهِ خَالِقِ مَا يُرَى وَمَا لَا يُرَى ، سُبْحَانَ اللَّهِ مَدَادَ كَلِمَاتِهِ ، سُبْحَانَ اللَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ، سُبْحَانَ اللَّهِ السَّمِيعِ الَّذِي لَيْسَ شَيْءٌ أَسْمَعُ مِنْهُ ، يَسْمَعُ مِنْ فَوْقِ عَرْشِهِ مَا تَحْتَ سَبْعِ أَرْضِينَ ، وَيَسْمَعُ مَا فِي ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ ، وَيَسْمَعُ الْأَنِينَ وَالشَّكْوَى ، وَيَسْمَعُ السَّرَّ وَأَخْفَى ، وَيَسْمَعُ وَسَاوِسَ الصُّدُورِ وَلَا يُصَمُّ سَمْعُهُ صَوْتًا .

الثاني : سُبْحَانَ اللَّهِ بَارِي النَّسَمِ ، سُبْحَانَ اللَّهِ الْمُصَوِّرِ ، سُبْحَانَ اللَّهِ خَالِقِ الْأَزْوَاجِ كُلِّهَا ، سُبْحَانَ اللَّهِ جَاعِلِ الظُّلُمَاتِ وَالنُّورِ ، سُبْحَانَ اللَّهِ فَالِقِ الْحَبِّ وَالنَّوَى ، سُبْحَانَ اللَّهِ خَالِقِ كُلِّ شَيْءٍ ، سُبْحَانَ اللَّهِ خَالِقِ مَا يُرَى وَمَا لَا يُرَى ، سُبْحَانَ اللَّهِ مَدَادَ كَلِمَاتِهِ ، سُبْحَانَ اللَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ .

سُبْحَانَ اللَّهِ الْبَصِيرِ الَّذِي لَيْسَ شَيْءٌ أَبْصَرَ مِنْهُ ، يُبْصِرُ مِنْ فَوْقِ عَرْشِهِ مَا تَحْتَ سَبْعِ أَرْضِينَ ، وَيُبْصِرُ مَا فِي ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ ، لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ ، وَلَا تَغْشَى بَصِيرَهُ الظُّلْمَةُ وَلَا يُسْتَتَرُ مِنْهُ بَيْتَرٌ ، وَلَا يُوَارَى مِنْهُ جِدَارٌ وَلَا يَغِيبُ عَنْهُ بَرٌّ وَلَا بَحْرٌ ، وَلَا يَكُنُّ مِنْهُ جَبَلٌ مَا فِي أَصْلِهِ وَلَا قَلْبٌ مَا فِيهِ وَلَا جَنْبٌ مَا فِي قَلْبِهِ ، وَلَا يَسْتَتِرُ مِنْهُ صَغِيرٌ وَلَا كَبِيرٌ ، وَلَا يَسْتَخْفَى مِنْهُ صَغِيرٌ لِصَغَرِهِ ، وَلَا يَخْفَى عَلَيْهِ شَيْءٌ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ هُوَ الَّذِي يُصَوِّرُكُمْ فِي الْأَرْحَامِ كَيْفَ يَشَاءُ ، لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ .

الثالث : سُبْحَانَ اللَّهِ بَارِي النَّسَمِ ، سُبْحَانَ اللَّهِ الْمُصَوِّرِ ، سُبْحَانَ اللَّهِ خَالِقِ الْأَزْوَاجِ كُلِّهَا ، سُبْحَانَ اللَّهِ جَاعِلِ الظُّلُمَاتِ وَالنُّورِ ، سُبْحَانَ اللَّهِ فَالِقِ الْحَبِّ وَالنَّوَى ، سُبْحَانَ اللَّهِ خَالِقِ كُلِّ شَيْءٍ ، سُبْحَانَ اللَّهِ خَالِقِ مَا يُرَى وَمَا لَا يُرَى ، سُبْحَانَ اللَّهِ مَدَادَ كَلِمَاتِهِ ، سُبْحَانَ اللَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ .

سُبْحَانَ اللَّهِ الَّذِي يُنْشِئُ السَّحَابَ الثَّقَالَ وَيُسَبِّحُ الرَّعْدُ بِحَمْدِهِ وَالْمَلَائِكَةُ مِنْ خِيفَتِهِ وَيُرْسِلُ الصَّوَاعِقَ فَيُصِيبُ بِهَا مَنْ يَشَاءُ ، وَيُرْسِلُ الرِّيَّاحَ بُشْرَى بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ ، وَيُنْزِلُ الْمَاءَ مِنَ السَّمَاءِ بِكَلِمَاتِهِ ، وَيُنْبِتُ النَّبَاتَ بِقُدْرَتِهِ وَيَسْقُطُ الْوَرَقَ بِعِلْمِهِ (٣) ، سُبْحَانَ اللَّهِ الَّذِي لَا يَعْزُبُ عَنْهُ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ ، وَلَا أَصْغَرَ مِنْ ذَلِكَ وَلَا أَكْبَرَ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ .

الرابع : سُبْحَانَ اللَّهِ بَارِي النَّسَمِ ، سُبْحَانَ اللَّهِ الْمُصَوِّرِ ، سُبْحَانَ اللَّهِ خَالِقِ الْأَزْوَاجِ كُلِّهَا ، سُبْحَانَ اللَّهِ جَاعِلِ الظُّلُمَاتِ وَالنُّورِ ، سُبْحَانَ اللَّهِ فَالِقِ الْحَبِّ وَالنَّوَى ، سُبْحَانَ اللَّهِ خَالِقِ كُلِّ شَيْءٍ ، سُبْحَانَ اللَّهِ خَالِقِ مَا يُرَى وَمَا لَا يُرَى ، سُبْحَانَ اللَّهِ مَدَادَ كَلِمَاتِهِ ، سُبْحَانَ اللَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ .

سُبْحَانَ اللَّهِ الَّذِي يَعْلَمُ مَا تَحْمِلُ كُلُّ أُنْثَى وَمَا تَغِيضُ الْأَرْحَامُ وَمَا تَزْدَادُ وَكُلُّ شَيْءٍ عِنْدَهُ بِمِقْدَارٍ ، عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْكَبِيرِ

الْمُتَعَالِ سِوَاءِ مِنْكُمْ مَنْ أَسِرَّ الْقَوْلَ وَمَنْ جَهَرَ بِهِ وَمَنْ هُوَ مُسْتَخْفٍ بِاللَّيْلِ وَسَارِبٌ بِالنَّهَارِ لَهُ مُعَقَّبَاتٌ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ يَحْفَظُونَهُ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ ، سُبْحَانَ اللَّهِ الَّذِي يُمِيتُ الْأَحْيَاءَ وَيُحْيِي الْمَوْتَى وَيَعْلَمُ مَا تَنْقُصُ الْأَرْضُ مِنْهُمْ وَيُقَرِّئُ (٤) فِي الْأَرْحَامِ مَا يَشَاءُ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى .

الخامس : سُبْحَانَ اللَّهِ بَارِي النَّسَمِ ، سُبْحَانَ اللَّهِ الْمُصَوِّرِ ، سُبْحَانَ اللَّهِ خَالِقِ الْأَزْوَاجِ كُلِّهَا ، سُبْحَانَ اللَّهِ جَاعِلِ الظُّلُمَاتِ وَالنُّورِ ، سُبْحَانَ اللَّهِ فَالِقِ الْحَبِّ وَالنَّوَى ، سُبْحَانَ اللَّهِ خَالِقِ كُلِّ شَيْءٍ سُبْحَانَ اللَّهِ خَالِقِ مَا يَرَى وما لَا يَرَى ، سُبْحَانَ اللَّهِ مَدَادَ كَلِمَاتِهِ ، سُبْحَانَ اللَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ .

سُبْحَانَ اللَّهِ مَالِكِ الْمُلْكِ تُؤْتِي الْمُلْكَ مَنْ تَشَاءُ وَتَنْزِعُ الْمُلْكَ مِمَّنْ تَشَاءُ وَتُعْزِزُ مَنْ تَشَاءُ وَتُذِلُّ مَنْ تَشَاءُ بِيَدِكَ الْخَيْرُ إِنَّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ، تَوَلَّجَ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَتَوَلَّجَ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ وَتُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَتُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَتَرْزُقُ مَنْ تَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ .

السادس : سُبْحَانَ اللَّهِ بَارِي النَّسَمِ ، سُبْحَانَ اللَّهِ الْمُصَوِّرِ ، سُبْحَانَ اللَّهِ خَالِقِ الْأَزْوَاجِ كُلِّهَا ، سُبْحَانَ اللَّهِ جَاعِلِ الظُّلُمَاتِ وَالنُّورِ ، سُبْحَانَ اللَّهِ فَالِقِ الْحَبِّ وَالنَّوَى ، سُبْحَانَ اللَّهِ خَالِقِ كُلِّ شَيْءٍ سُبْحَانَ اللَّهِ خَالِقِ مَا يَرَى وما لَا يَرَى ، سُبْحَانَ اللَّهِ مَدَادَ كَلِمَاتِهِ ، سُبْحَانَ اللَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ، سُبْحَانَ اللَّهِ الَّذِي عِنْدَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا هُوَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْبُرِّ وَالْبَحْرِ وما تَسْقُطُ مِنْ وَرَقِهِ إِلَّا يَعْلَمُهَا وَلَا حَبَّةٌ فِي ظُلُمَاتِ الْأَرْضِ وَلَا رَطْبٌ وَلَا يَابِسٌ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ .

السابع : سُبْحَانَ اللَّهِ بَارِي النَّسَمِ ، سُبْحَانَ اللَّهِ الْمُصَوِّرِ ، سُبْحَانَ اللَّهِ خَالِقِ الْأَزْوَاجِ كُلِّهَا ، سُبْحَانَ اللَّهِ جَاعِلِ الظُّلُمَاتِ وَالنُّورِ ، سُبْحَانَ اللَّهِ فَالِقِ الْحَبِّ وَالنَّوَى ، سُبْحَانَ اللَّهِ خَالِقِ كُلِّ شَيْءٍ سُبْحَانَ اللَّهِ خَالِقِ مَا يَرَى وما لَا يَرَى ، سُبْحَانَ اللَّهِ مَدَادَ كَلِمَاتِهِ ، سُبْحَانَ اللَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ، سُبْحَانَ اللَّهِ الَّذِي لَا يُحْصِي مَدْحَتَهُ الْقَائِلُونَ وَلَا يَجْزِي بِالْآيَةِ الشَّاكِرُونَ الْعَابِدُونَ وَهُوَ كَمَا قَالَ وَفَوْقَ مَا نَقُولُ ، وَاللَّهُ سُبْحَانَهُ كَمَا أَتَى عَلَى نَفْسِهِ وَلَا- يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِنْ عِلْمِهِ إِلَّا- بِمَا شَاءَ وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَلَا يَئُودُهُ حِفْظُهُمَا وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ .

الثامن : سُبْحَانَ اللَّهِ بَارِي النَّسَمِ ، سُبْحَانَ اللَّهِ الْمُصَوِّرِ ، سُبْحَانَ اللَّهِ خَالِقِ الْأَزْوَاجِ كُلِّهَا ، سُبْحَانَ اللَّهِ جَاعِلِ الظُّلُمَاتِ وَالنُّورِ ، سُبْحَانَ اللَّهِ فَالِقِ الْحَبِّ وَالنَّوَى ، سُبْحَانَ اللَّهِ خَالِقِ كُلِّ شَيْءٍ ، سُبْحَانَ اللَّهِ خَالِقِ مَا يَرَى وما لَا يَرَى ، سُبْحَانَ اللَّهِ مَدَادَ كَلِمَاتِهِ ، سُبْحَانَ اللَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ، سُبْحَانَ اللَّهِ الَّذِي يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِي الْأَرْضِ وما يَخْرُجُ مِنْهَا وما يَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ وما يَعْرُجُ فِيهَا ، وَلَا يَشْغَلُهُ مَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ وما يَعْرُجُ فِيهَا عَمَّا يَلِجُ فِي الْأَرْضِ وما يَخْرُجُ مِنْهَا ، وَلَا يَشْغَلُهُ مَا يَلِجُ فِي الْأَرْضِ وما يَخْرُجُ مِنْهَا عَمَّا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ وما يَعْرُجُ فِيهَا ، وَلَا يَشْغَلُهُ عِلْمُ شَيْءٍ عَنْ عِلْمِ شَيْءٍ ، وَلَا يَشْغَلُهُ خَلْقُ شَيْءٍ عَنْ خَلْقِ شَيْءٍ وَلَا حِفْظُ شَيْءٍ عَنْ حِفْظِ شَيْءٍ ، وَلَا يُسَاوِيهِ شَيْءٌ وَلَا يَعْدِلُهُ شَيْءٌ لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ .

التاسع : سُبْحَانَ اللَّهِ بَارِي النَّسَمِ ، سُبْحَانَ اللَّهِ الْمُصَوِّرِ ، سُبْحَانَ اللَّهِ خَالِقِ الْأَزْوَاجِ كُلِّهَا ، سُبْحَانَ اللَّهِ جَاعِلِ الظُّلُمَاتِ وَالنُّورِ ، سُبْحَانَ اللَّهِ فَالِقِ الْحَبِّ وَالنَّوَى ، سُبْحَانَ اللَّهِ خَالِقِ كُلِّ شَيْءٍ ، سُبْحَانَ اللَّهِ خَالِقِ مَا يَرَى وما لَا يَرَى ، سُبْحَانَ اللَّهِ مَدَادَ كَلِمَاتِهِ ، سُبْحَانَ اللَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ، سُبْحَانَ اللَّهِ فَاطِرِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ جَاعِلِ الْمَلَائِكَةِ رُسُلًا أُولَى أَجْنَحَةٍ مثنى وثلاث ورباع يزيد في الخلق ما يشاء إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ، ما يَفْتِيحُ اللَّهُ لِلنَّاسِ مِنْ رَحْمَةٍ فَلَا مُمْسِكَ لَهَا وما يُمْسِكُ فَلَا مُرْسِلَ لَهُ مِنْ بَعْدِهِ

وهو العزيز الحكيم .

العاشر: سُبْحَانَ اللَّهِ بَارِيٍّ؟ النَّسَم ، سُبْحَانَ اللَّهِ الْمُصَوِّر ، سُبْحَانَ اللَّهِ خَالِقِ الْأَزْوَاجِ كُلِّهَا ، سُبْحَانَ اللَّهِ جَاعِلِ الظُّلُمَاتِ وَالنُّورِ ، سُبْحَانَ اللَّهِ فَالِقِ الْحَبِّ وَالنَّوَى ، سُبْحَانَ اللَّهِ خَالِقِ كُلِّ شَيْءٍ ، سُبْحَانَ اللَّهِ خَالِقِ مَا يُرَى وَمَا لَا يُرَى ، سُبْحَانَ اللَّهِ مِدَادَ كَلِمَاتِهِ سُبْحَانَ اللَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ، سُبْحَانَ اللَّهِ الَّذِي يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ، مَا يَكُونُ مِنْ نَجْوَى ثَلَاثِهِ إِلَّا هُوَ رَابِعُهُمْ وَلَا خَمْسَهُ إِلَّا هُوَ سَادِسُهُمْ وَلَا - أدنى من ذلك ولا أكثر إلا هُوَ مَعَهُمْ أَيْنَمَا كَانُوا ثُمَّ يُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوا يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ، سُبْحَانَ الَّذِي بِنِعْمَتِهِ تَتِمُّ الصَّالِحَاتُ . (٥) .

- ١- في المصدر: «الزبدجى» ، وما فى المتن أثبتناه من المصادر الرجاليه .
- ٢- وفى مصباح المتهدج: «ويسبح فى كل يوم من شهر رمضان إلى آخره عشره أجزاء ، كل جزء منها على حده» .
- ٣- فى الطبعه المعتمده: «ويسط الرزق بعلمه» ، وما أثبتناه من الطبعه الحجرية والمصادر الأخرى .
- ٤- فى المصدر «وتقر» ، والصحيح ما أثبتناه كما فى جميع المصادر .
- ٥- الإقبال : ١ / ٢٠٨ ، تهذيب الأحكام : ٣ / ١١٥ ، مصباح المتهدج : ٦١٦ / ٦٩٨ ، المقنعه : ٣٢٤ ، المصباح للكفعمى : ٨٢٥ ، البلد الأمين : ٢٢٧ كلها من دون إسناد إلى المعصوم ، بحار الأنوار : ٩٨ / ١٠٥ / ٣ .

ب تسبیح های هر روز

ب تسبیح های هر روز ۸۶۸. مسند ابن حنبل عن أبي رزین العقیلی: الإقبال: از اعمال هر روز ماه رمضان ، تسبیح است. با سند ما به ابو العباس احمد بن محمد بن سعید بن عقده ، برای ما روایت شده که گفت: یحیی بن زکریا بن شیبان علاف در کتابش در سال ۲۶۵ [ق] خبر داده است که علی بن حمزه ، از پدرش و حسین بن ابی العلاء زندجی ، همگی از ابو بصیر ، از امام صادق علیه السلام روایت کرده اند که فرمود: «در هر روز از ماه رمضان ، چنین تسبیح می گویی» و در این تسبیح ، افزوده ای از روایت جدم ابو جعفر طوسی را می آوریم: (۱)

اول . «منزه است خداوند ، آفریدگار بندگان. منزه است خداوند صورت آفرین. منزه است خداوند ، آفریدگار همه جفت ها. منزه است خداوند ، پدیدآورنده تاریکی ها و روشنی. منزه است خداوند ، شکافنده دانه و هسته. منزه است خداوند ، آفریننده هر چیز. منزه است خداوند ، آفریدگار آنچه دیدنی و نادیدنی است. منزه است خداوند ، به اندازه کلمات بی پایانش. منزه است خداوند ، پروردگار جهانیان. منزه است خداوند شنوایی که چیزی شنواتر از او نیست؛ از فراز عرش خود ، آنچه را زیر زمین های هفتگانه است ، می شنود و آنچه را در تاریکی های خشکی و دریاست ، می شنود ، و ناله و شکوه را ، و راز و نهان را ، و وسوسه های سینه را می شنود و از شنوایی او ، هیچ صدایی ناشنیده نمی ماند».

دوم . «منزه است خداوند ، آفریدگار بندگان. منزه است خداوند صورت آفرین. منزه است خداوند ، آفریدگار همه جفت ها. منزه است خداوند ، پدیدآورنده تاریکی ها و روشنی. منزه است خداوند ، شکافنده دانه و هسته. منزه است خداوند ، آفریننده هر چیز. منزه است خداوند ، آفریدگار آنچه دیدنی و نادیدنی است. منزه است خداوند ، به اندازه کلمات بی پایانش . منزه است خداوند ، پروردگار جهانیان.

منزه است خداوند بینایی که چیزی شنواتر از او نیست؛ از فراز عرش خود ، آنچه را زیر زمین های هفتگانه است ، می بیند و آنچه را در تاریکی های خشکی و دریاست ، می بیند. دیدگان ، او را نمی بینند و او دیدگان را می بیند و او لطیف و آگاه است. نه تاریکی ، چشمش را می پوشاند و نه چیزی با پرده ، از او پوشیده می ماند و نه دیواری ، چیزی را از او پنهان می سازد و نه خشکی و نه دریایی ، از او پوشیده است و نه کوهی ، آنچه را در ریشه خود دارد ، از او می پوشاند و نه دلی ، آنچه را در آن است و نه پهلویی ، آنچه را در دلش است . و هیچ ریز و درشتی ، از او پوشیده نیست و هیچ کوچکی به خاطر کوچکی اش از او مخفی نمی شود و چیزی نه در زمین و نه در آسمان ، از او پوشیده نمی ماند. اوست که در رجم ها ، شما را آن گونه که می خواهد ، تصویرگری می کند. معبودی جز او نیست؛ او که قدرتمند حکیم است».

سوم . «منزه است خداوند ، آفریدگار بندگان. منزه است خداوند صورت آفرین. منزه است خداوند ، آفریدگار همه جفت ها. منزه است خداوند ، پدیدآورنده تاریکی ها و روشنی. منزه است خداوند ، شکافنده دانه و هسته. منزه است خداوند ، آفریننده هر چیز. منزه است خداوند ، آفریدگار آنچه دیدنی و نادیدنی است. منزه است خداوند ، به اندازه کلمات بی پایانش. منزه است خداوند ، پروردگار جهانیان.

منزه است خداوندی که ابرهای سنگین را پدید می آورد و رعد با ستایش او ، تسبیح می گوید و فرشتگان ، از بیم او تسبیح می گویند و آذرخش را می فرستد و با آن ، هر که را بخواهد ، هدف قرار می دهد و بادها را پیشاپیش رحمتش می فرستد و با کلماتش از آسمان ، آب فرو می فرستد و با قدرت خود ، گیاه را می رویاند و با علم او برگ درخت ، فرو می افتد. منزه است خداوندی که همسنگ ذره ای ، نه در زمین و نه در آسمان ، از او پنهان نمی ماند؛ و نه کوچک تر از آن و نه بزرگ تر از آن نیست ، مگر آن که در نوشته ای روشنگر است».

چهارم . «منزه است خداوند ، آفریدگار بندگان. منزه است خداوند صورت آفرین. منزه است خداوند ، آفریدگار همه جفت ها. منزه است خداوند ، پدیدآورنده تاریکی ها و روشنی. منزه است خداوند ، شکافنده دانه و هسته. منزه است خداوند ، آفریننده هر چیز. منزه است خداوند ، آفریدگار آنچه دیدنی و نادیدنی است. منزه است خداوند ، به اندازه کلمات بی پایانش. منزه است خداوند ، پروردگار جهانیان.

منزه است خداوندی که می داند هر زنی چه باری دارد و رجم ها چه اندازه [از زمان بارداری را] کم یا زیاد می کنند ، و هر چیزی نزد او به اندازه است. دانای نهران و آشکار ، و بزرگ و متعالی است. یکسان است کسی از شما سخن را پنهانی بگوید یا آشکارا ، و نیز کسی که شبانه پنهان می شود و در روز آشکار می گردد. برای هر چیز و هر کس ، نگرهبانانی است که از پیش رو و پشت سر به فرمان خدا نگرهبانانی اش می کنند. منزه است خداوندی که زندگان را می میراند و مردگان را حیات می بخشد و می داند که زمین ، از آنان چه می کاهد ، و آنچه را بخواهد ، تا زمانی معین در رجم ها نگه می دارد».

پنجم . «منزه است خداوند ، آفریدگار بندگان. منزه است خداوند صورت آفرین. منزه است خداوند ، آفریدگار همه جفت ها. منزه است خداوند ، پدیدآورنده تاریکی ها و روشنی. منزه است خداوند ، شکافنده دانه و هسته. منزه است خداوند ، آفریننده هر چیز. منزه است خداوند ، آفریدگار آنچه دیدنی و نادیدنی است. منزه است خداوند ، به اندازه کلمات بی پایانش. منزه است خداوند ، پروردگار جهانیان.

منزه است خداوند ، مالک فرمان روابی. به هر که بخواهی ، فرمان روابی می دهی و از هر که بخواهی ، فرمان روابی را می ستانی. هر که را خواهی ، عزت می بخشی و هر که را خواهی ، خوار می سازی. نیکی به دست توست. همانا تو بر هر چیز ، توانایی. شب را وارد روز می کنی و روز را به شب وارد می کنی و زنده را از مرده بیرون می آوری و مرده را از زنده بیرون می آوری و هر که را بخواهی ، بی حساب روزی می دهی».

ششم . «منزه است خداوند ، آفریدگار بندگان. منزه است خداوند صورت آفرین. منزه است خداوند ، آفریدگار همه جفت ها. منزه است خداوند ، پدیدآورنده تاریکی ها و روشنی . منزه است خداوند ، شکافنده دانه و هسته . منزه است خداوند ، آفریننده هر چیز. منزه است خداوند ، آفریدگار آنچه دیدنی و نادیدنی است. منزه است خداوند ، به اندازه کلمات بی پایانش . منزه است خداوند ، پروردگار جهانیان.

منزه است خداوندی که کلیدهای غیب ، نزد اوست و آنها را جز او نمی داند ، و می داند آنچه را در خشکی و دریاست ، و هیچ برگی [از درختی] نمی افتد ، مگر آن که می داندش ، و هیچ دانه ای در تاریکی های زمین نیست و نه هیچ تر و خشکی

، مگر آن که در کتابی روشنگر است» .

هفتم . «منزه است خداوند ، آفریدگار بندگان. منزه است خداوندِ صورت آفرین. منزه است خداوند ، آفریدگار همه جفت ها. منزه است خداوند ، پدیدآورنده تاریکی ها و روشنی. منزه است خداوند ، شکافنده دانه و هسته. منزه است خداوند ، آفریننده هر چیز. منزه است خداوند ، آفریدگار آنچه دیدنی و نادیدنی است. منزه است خداوند ، به اندازه کلمات بی پایانش. منزه است خداوند ، پروردگار جهانیان.

منزه است خداوندی که گویندگان ، ستایش او را نمی توانند شمرد و سپاس گزارانِ پرستنده ، از عهده شکر نعمت هایش برنمی آیند ، و او همان گونه است که خود فرموده و بالاتر از آن است که ما می گوییم. و خداوندِ پاک ، همان گونه است که خویش را ستوده و جز به مقداری که او بخواهد ، به چیزی از علم او احاطه نیابند. تخت فرمان روایی اش ، آسمان ها و زمین را فرا گرفته است و نگهبانی آسمان ها و زمین ، او را خسته نمی سازد و او بلندمرتبه بزرگ است».

هشتم . «منزه است خداوند ، آفریدگار بندگان. منزه است خداوندِ صورت آفرین. منزه است خداوند ، آفریدگار همه جفت ها . منزه است خداوند ، پدیدآورنده تاریکی ها و روشنی . منزه است خداوند ، شکافنده دانه و هسته. منزه است خداوند ، آفریننده هر چیز. منزه است خداوند ، آفریدگار آنچه دیدنی و نادیدنی است. منزه است خداوند ، به اندازه کلمات بی پایانش. منزه است خداوند ، پروردگار جهانیان.

منزه است خداوندی که می داند آنچه را در زمین فرو می رود و آنچه را از آن بیرون می آید و آنچه را از آسمان فرود می آید و آنچه را به آسمان بالا می رود. آنچه از آسمان فرود می آید و در آسمان فرو می رود ، او را از آنچه در زمین فرو می رود و آنچه از زمین بیرون می آید ، مشغول نمی سازد ؛ آگاهی به چیزی ، او را از آگاهی به چیزی دیگر ، مشغول نمی سازد ؛ آفرینش چیزی ، از آفرینش چیزی دیگر مشغولش نمی سازد ؛ و نگهبانی از چیزی ، از نگهبانی از چیزی دیگر مشغولش نمی سازد. هیچ چیزی همسان و برابر با او نیست و هیچ چیزی مانند او نیست و او شنوای بیناست».

نهم . «منزه است خداوند ، آفریدگار بندگان. منزه است خداوندِ صورت آفرین. منزه است خداوند ، آفریدگار همه جفت ها. منزه است خداوند ، پدیدآورنده تاریکی ها و روشنی . منزه است خداوند ، شکافنده دانه و هسته . منزه است خداوند ، آفریننده هر چیز. منزه است خداوند ، آفریدگار آنچه دیدنی و نادیدنی است. منزه است خداوند ، به اندازه کلمات بی پایانش. منزه است خداوند ، پروردگار جهانیان.

منزه است خداوند ، آفریننده آسمان ها و زمین ، که فرشتگان را فرستادگانی دارای دو بال ، سه بال و [یا] چهار بال ، قرار داد! در آفرینش ، آنچه می خواهد ، می افزاید. همانا خداوند بر هر چیز ، تواناست. هر رحمتی را که خداوند برای مردم بگشاید ، جلوگیری از آن نیست و هر چه را او جلو بگیرد ، پس از او ، فرستنده ای نیست. و او قدرتمند حکیم است».

دهم . «منزه است خداوند ، آفریدگار بندگان. منزه است خداوندِ صورت آفرین. منزه است خداوند ، آفریدگار همه جفت ها. منزه است خداوند ، پدیدآورنده تاریکی ها و روشنی. منزه است خداوند ، شکافنده دانه و هسته. منزه است خداوند ، آفریننده

هر چیز. منزه است خداوند ، آفریدگار آنچه دیدنی و نادیدنی است. منزه است خداوند ، به اندازه کلمات بی پایانش. منزه است خداوند ، پروردگار جهانیان.

منزه است خداوندی که آنچه را در آسمان ها و آنچه در زمین است ، می داند. هیچ رازگویی سه نفره ای نیست ، مگر آن که او چهارمین آنان است و نه رازگویی پنج نفره ای ، مگر آن که او ششمین شان است و نه کمتر و نه بیشتر از آن ، مگر آن که او با آنان است ، هر جا که باشند. سپس در روز قیامت ، آنان را از عملکردشان آگاه می سازد. همانا خداوند بر هر چیز ، داناست. منزه است آن که کارهای شایسته ، با نعمت او کمال می یابند».

۱- در مصباح المتهجد است: «در هر روز از ماه رمضان تا آخرش ، ده بخش تسبیح گفته می شود که هر بخشی از آن ، تسبیحی جداگانه است».

ص: ٤٤٢

..

ص: ۴۴۳

..

ص: ۴۴۴

..

ص: ۴۴۵

..

ص: ٤٤٧

..

ج الصَّلَاةِ عَلَى النَّبِيِّ وَآلِهِمْ صَبَاحَ الْمُتَهَجِّدِ بَعْدَ ذِكْرِ تَسْبِيحَاتِ كُلِّ يَوْمٍ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ: ثُمَّ أَتْبَعُهُ بِالصَّلَاةِ عَلَى النَّبِيِّ وَآلِهِ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ فَنَقُولُ: «إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا» (١)، لَنَبِيِّكَ يَا رَبِّ وَسَيِّدِيكَ وَسَيِّبِحَانِكَ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَبَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ وَبَارَكْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَآلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مُجِيدٌ. اللَّهُمَّ ارْحَمْ مُحَمَّدًا وَآلَ مُحَمَّدٍ كَمَا رَحِمْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ (٢) وَآلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مُجِيدٌ. اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى نُوْحٍ فِي الْعَالَمِينَ. اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ كَمَا هَدَيْتَنَا بِهِ. اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَابْعَثْهُ مَقَامًا مَحْمُودًا يَغْبِطُهُ بِهِ الْأَوَّلُونَ وَالْآخِرُونَ. عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ السَّلَامُ كُلَّمَا طَلَعَتْ شَمْسٌ أَوْ غَرَبَتْ، عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ السَّلَامُ كُلَّمَا طَرَفَتْ عَيْنٌ أَوْ بَرَقَتْ، عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ السَّلَامُ كُلَّمَا ذَكَرَ السَّلَامُ، عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ السَّلَامُ كُلَّمَا سَبَّحَ اللَّهُ مَلَكٌ أَوْ قَدَسَهُ. السَّلَامُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ فِي الْأَوَّلِينَ، وَالسَّلَامُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ فِي الْآخِرِينَ، السَّلَامُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ، (السَّلَامُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ وَرَحِمَهُ اللَّهُ وَبَرَكَاتُهُ). اللَّهُمَّ رَبَّ الْبَلَدِ الْحَرَامِ وَرَبَّ الرُّكْنِ وَالْمَقَامِ وَرَبَّ الْحِلِّ وَالْحَرَامِ أبلغْ مُحَمَّدًا نَبِيَّكَ عَنَّا السَّلَامَ. (٣) اللَّهُمَّ أَعْطِ مُحَمَّدًا مِنَ الْبَهَاءِ وَالنُّضْرَةِ وَالشُّرُورِ وَالْكَرَامَةِ وَالْغِبْطَةِ وَالْوَسِيلَةَ وَالْمَنْزِلَةَ وَالْمَقَامَ وَالشَّرْفَ وَالرَّفْعَةَ وَالشَّفَاعَةَ عِنْدَكَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَفْضَلَ مَا تُعْطِي أَحَدًا مِنْ خَلْقِكَ، وَأَعْطِ مُحَمَّدًا وَآلَهُ فَوْقَ مَا تُعْطِي الْخَلَائِقَ مِنَ الْخَيْرِ أضعافًا (مضاعفًا) كَثِيرَةً لَا يُحْصِيهَا غَيْرُكَ. اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ أَطْيَبَ وَأَطْهَرَ وَأَزْكَى وَأَنْمَى وَأَفْضَلَ مَا صَلَّيْتَ عَلَى (أَحَدٍ مِنَ) الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ وَعَلَى أَحَدٍ مِنْ خَلْقِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ. اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى (عَلِيٍّ) أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ (٤) وَوَالِ مِنْ وَالِاهُ وَعَادٍ مِنْ عَادَاهُ، وَضَاعِفِ الْعَذَابِ عَلَى مَنْ شَرِكَ فِي دَمِهِ. اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى فَاطِمَةَ بِنْتِ نَبِيِّكَ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ وَآلِهِ السَّلَامُ وَالْعَنِ مَنْ آذَى نَبِيَّكَ فِيهَا. (اللَّهُمَّ وَالِ مَنْ وَالَاهَا وَعَادِ مَنْ عَادَاهَا وَضَاعِفِ الْعَذَابِ عَلَى مَنْ ظَلَمَهَا). اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى الْحَسَنِ وَالْحُسَيْنِ إِمَامِي الْمُسْلِمِينَ، وَوَالِ مَنْ وَالَاهُمَا وَعَادِ مَنْ عَادَاهُمَا وَضَاعِفِ الْعَذَابِ عَلَى مَنْ شَرِكَ فِي دَمِهِمَا. اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ إِمَامِ الْمُسْلِمِينَ، وَوَالِ مَنْ وَالَاهُ وَعَادِ مَنْ عَادَاهُ وَضَاعِفِ الْعَذَابِ عَلَى مَنْ ظَلَمَهُ. اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ إِمَامِ الْمُسْلِمِينَ، وَوَالِ مَنْ وَالَاهُ وَعَادِ مَنْ عَادَاهُ وَضَاعِفِ الْعَذَابِ عَلَى مَنْ ظَلَمَهُ. اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ إِمَامِ الْمُسْلِمِينَ، وَوَالِ مَنْ وَالَاهُ وَعَادِ مَنْ عَادَاهُ وَضَاعِفِ الْعَذَابِ عَلَى مَنْ شَرِكَ فِي دَمِهِ. اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى عَلِيِّ بْنِ مُوسَى إِمَامِ الْمُسْلِمِينَ، وَوَالِ مَنْ وَالَاهُ وَعَادِ مَنْ عَادَاهُ وَضَاعِفِ الْعَذَابِ عَلَى مَنْ شَرِكَ فِي دَمِهِ. اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ إِمَامِ الْمُسْلِمِينَ، وَوَالِ مَنْ وَالَاهُ وَعَادِ مَنْ عَادَاهُ وَضَاعِفِ الْعَذَابِ عَلَى مَنْ ظَلَمَهُ. اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ إِمَامِ الْمُسْلِمِينَ وَوَالِ مَنْ وَالَاهُ وَعَادِ مَنْ عَادَاهُ وَضَاعِفِ الْعَذَابِ عَلَى مَنْ ظَلَمَهُ. اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى الْخَلْفِ مِنْ بَعْدِهِ إِمَامِ الْمُسْلِمِينَ وَوَالِ مَنْ وَالَاهُ وَعَادِ مَنْ عَادَاهُ. اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى الْقَاسِمِ وَالطَّاهِرِ ابْنَيْ نَبِيِّكَ، اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى رُقَيْيَةَ بِنْتِ نَبِيِّكَ وَالْعَنِ مَنْ آذَى نَبِيَّكَ فِيهَا، اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى أُمَّ كَلثُومِ بِنْتِ نَبِيِّكَ وَالْعَنِ مَنْ آذَى نَبِيَّكَ فِيهَا. اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى ذُرِّيَةِ نَبِيِّكَ، اللَّهُمَّ اخْلُفْ نَبِيَّكَ فِي أَهْلِ بَيْتِهِ، اللَّهُمَّ مَكِّنْ لَهُمْ فِي الْأَرْضِ، اللَّهُمَّ اجْعَلْنَا مِنْ عِيَدِهِمْ وَمَيِّدِهِمْ وَأَنْصَارِهِمْ عَلَى الْحَقِّ فِي السَّرِّ وَالْعَلَانِيَةِ، اللَّهُمَّ اطْلُبْ بِحَدِّهِمْ وَوَتْرِهِمْ وَدِمَائِهِمْ وَكُفِّ عَنَّا وَعَنْهُمْ وَعَنْ كُلِّ مُؤْمِنٍ وَمُؤْمِنَةٍ بِأَسِّ كُلِّ بَاغٍ وَطَاغٍ، وَكُلِّ دَابَّةٍ أَنْتَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهَا إِنَّكَ أَشَدُّ بَأْسًا وَأَشَدُّ تَكْيِيلًا. (٥)

- ١- الأجزاء : ٥٦ .
- ٢- كذا فى مصباح المتهدّج ، وفى جميع المصادر «كما رحمت إبراهيم...» وهو المناسب للسياق .
- ٣- فى نسخه : «أبلغ نبيك محمدا وأهل بيته عنّا أفضل التحية والسلام» .
- ٤- فى جميع المصادر زياده : «ووصى رسول ربّ العالمين» هنا .
- ٥- مصباح المتهدّج : ٦٢٠ / ٦٩٩ ، الإقبال : ١ / ٢١٢ ، المصباح للكفعمى : ٨٢٩ ، البلد الأمين : ٢٢٩ كلّها نحوه ، بحار الأنوار : ٣ / ١٠٨ / ٩٨ .

ج صلوات بر پیامبر و خاندانش

ج صلوات بر پیامبر و خاندانش مصباح المتهجد پس از ذکر تسبیحات هر روز ماه رمضان: سپس در پی آنها بر پیامبر صلی الله علیه و آله و خاندانش صلوات می فرستی و می گویی: «خداوند و فرشتگانش، بر پیامبر درود می فرستند. ای کسانی که ایمان آورده اید! بر او درود بفرستید و سلام دهید، سلامی شایسته». فرمانت را اجابت می کنم و به روی چشم پروردگارا و تو منزهی. خداوندا! بر محمد و خاندان محمد درود فرست و به محمد و خاندان محمد برکت عطا کن، آن گونه که بر ابراهیم و خاندان ابراهیم، درود و خجستگی نثار کردی! همانا تو ستوده و بزرگواری. خداوندا! بر محمد و خاندان محمد رحمت آور، آن گونه که بر ابراهیم و خاندان ابراهیم، رحمت آوردی! همانا تو ستوده و بزرگواری. خداوندا! بر محمد و خاندان محمد درود فرست، آن گونه که در جهانیان بر نوح، درود فرستادی! خداوندا! بر محمد و خاندان محمد درود فرست، آن گونه که ما را با او هدایت فرمودی! خداوندا! بر محمد و خاندان محمد درود فرست و او را به جایگاهی پسندیده برسان که اولین و آخرین، به مقام او رشک برند! سلام بر محمد و خاندانش، هر چه خورشید برمی آید یا غروب می کند! سلام بر محمد و خاندانش، هر چه چشمی بر هم می خورد و می درخشد! سلام بر محمد و خاندانش، هر چه سلام، ذکر می شود! سلام بر محمد و خاندانش، هر چه فرشته ای خدا را تسبیح می گوید و منزّه می شمارد! سلام بر محمد و خاندانش در اولین! سلام بر محمد و خاندانش در آخرین! سلام بر محمد و خاندانش در دنیا و آخرت! سلام و رحمت و برکات خدا بر محمد و خاندانش! خداوندا! ای پروردگار شهر امن (مکه)، و ای پروردگار رکن و مقام، و ای پروردگار غیر حرم و حرم! بر پیامبرت محمد از جانب ما سلام برسان! (۱) خداوندا! محمد را شکوه، شادابی، شادی، کرامت، مایه رشک بودن، وسیله بودن، منزلت، مقام، شرافت، رفعت، و شفاعت نزد خودت در روز قیامت، عطا کن، به برترین وجهی که به یکی از بندگانت عطا می کنی، و به محمد و خاندانش عطا کن بالاترین چیزی را که از خیر، به بندگان می دهی، چندین برابر بیشتر، که جز تو کسی شمار آن را نداند! خداوندا! بر محمد و خاندانش محمد درود فرست، پاکیزه ترین، پاک ترین، بالنده ترین و برترین درودی را که بر کسی از اولین و آخرین فرستاده ای و برترین درودی را که بر یکی از آفریدگانت فرستاده ای، ای مهربان ترین مهربانان! خداوندا! بر علی، امیر مؤمنان، (۲) درود فرست و با آن که با او دوستی می کند، دوستی کن و با هر که دشمنش است، دشمن باش و کیفر آن را که در خون او شرکت جست، دو چندان کن! خداوندا! بر فاطمه دختر پیامبرت محمد که بر او و خاندانش سلام باد درود فرست و هر کس را که درباره او پیامبرت را آزرده، لعنت کن! خدایا! با هر که با او دوستی کرد، دوستی کن و عذاب هر که را بر او ستم کرد، دو چندان کن! خداوندا! بر حسن و حسین، دو پیشوای مسلمانان، درود فرست و با هر که با آن دو دوستی می کند، دوستی کن و با هر که دشمنش است، دشمن باش و عذاب هر که را در خون آن دو شرکت جست، دو چندان کن! خداوندا! بر علی بن الحسین، پیشوای مسلمانان، درود فرست و با هر که با او دوستی می کند، دوستی کن و با هر که دشمنش است، دشمن باش و عذاب هر که را بر او ستم کرد، دو چندان کن! خداوندا! بر جعفر بن محمد، پیشوای مسلمانان، درود فرست و با هر که با او دوستی می کند، دوستی کن و با هر که دشمنش است، دشمن باش و عذاب هر که را بر او ستم کرد، دو چندان کن! خداوندا! بر موسی بن جعفر، پیشوای مسلمانان، درود فرست و با هر که با او دوستی می کند،

دوستی کن و با هر که دشمنش است ، دشمن باش و عذاب هر که را در خون او شرکت جست ، دو چندان کن! خداوندا! بر علی بن موسی ، پیشوای مسلمانان ، درود فرست و با هر که با او دوستی می کند ، دوستی کن و با هر که دشمنش است ، دشمن باش و عذاب هر که را در خون او شرکت جست ، دو چندان کن! خداوندا! بر محمّد بن علی ، پیشوای مسلمانان ، درود فرست و با هر که با او دوستی می کند ، دوستی کن و با هر که دشمن باش و عذاب هر که را بر او ستم کرد ، دو چندان کن! خداوندا! بر علی بن محمّد ، پیشوای مسلمانان ، درود فرست و با هر که با او دوستی می کند ، دوستی کن و با هر که دشمنش است ، دشمن باش و عذاب هر که را بر او ستم کرد ، دو چندان کن! خداوندا! بر حسن بن علی ، پیشوای مسلمانان ، درود فرست و با هر که با او دوستی می کند ، دوستی کن و با هر که دشمنش است ، دشمن باش و عذاب هر که را بر او ستم کرد ، دو چندان کن! خداوندا! بر جانشین پس از او ، پیشوای مسلمانان ، درود فرست و با هر که با او دوستی می کند ، دوستی کن و با هر که دشمنش است ، دشمن باش! خداوندا! بر قاسم و طاهر ، پسران پیامبرت ، درود فرست! خداوندا! بر رقیّه ، دختر پیامبرت ، درود فرست و هر که پیامبرت را درباره او آزار داد ، لعنت کن! خداوندا! بر اُمّ کلثوم ، دختر پیامبرت ، درود فرست و هر که پیامبرت را درباره او آزار داد ، لعنت کن! خداوندا! بر فرزندان پیامبرت درود فرست! خداوندا! پیامبرت را درباره خاندانش جانشینی (سرپرستی) کن! خداوندا! آنان را در روی زمین ، قدرت و توان ببخش! خداوندا! ما را از شمار آنان و مددکاران و یارانِ بر حقّ آنان در نهان و آشکار ، قرار بده! خداوندا! خونخواه آنان باش و از ما و آنان و از هر مرد و زن مؤمن ، ستم هر تجاوزگر سرکش و هر جنبنده ای را که اختیارش در دست توست ، باز بدار! همانا قدرت تو ، بیشتر و بازدارندگی و عبرت دهی تو ، سخت تر است».

۱- در نسخه ای چنین است: «بر پیامبرت محمّد و خاندانش ، از جانب ما بهترین تحیّت و سلام را برسان!»

۲- در همه منابع ، در این فراز ، افزوده است: «و جانشین فرستاده پروردگار جهانیان».

ص: ٤٥٣

..

دُعَاءُ «اللَّهُمَّ رَبَّ شَهْرِ رَمَضَانَ» البلد الأمين: ثُمَّ ادْعُ بِمَا ذَكَرَهُ السَّيِّدُ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ بْنِ بَاقِي؛ فِي اخْتِيَارِهِ؛ فَقَدْ رُوِيَ أَنَّهُ مَنْ دَعَا بِهِ كُلَّ يَوْمٍ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ غَفَرَ اللَّهُ لَهُ ذُنُوبَ أَرْبَعِينَ سَنَةً، وَهُوَ: اللَّهُمَّ رَبَّ شَهْرِ رَمَضَانَ الَّذِي أَنْزَلْتَ فِيهِ الْقُرْآنَ وَافْتَرَضْتَ عَلَى عِبَادِكَ فِيهِ الصِّيَامَ، أَرْزُقْنِي حَيْجَ بَيْتِكَ الْحَرَامِ فِي هَذَا الْعَامِ وَفِي كُلِّ عَامٍ، وَاغْفِرْ لِي الذُّنُوبَ الْعِظَامَ؛ فَإِنَّهُ لَا يَغْفِرُهَا غَيْرُكَ يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ. (١)

١- البلد الأمين: ٢٢٣، المصباح للكفعمي: ٨١٧، المزار الكبير: ٦٢٨.

د دعای «اللّٰهُمَّ رَبَّ شَهْرِ رَمَضَانَ»

د دعای «اللّٰهُمَّ رَبَّ شَهْرِ رَمَضَانَ» البلد الأمين: سپس دعایی را بخوان که سید علی بن الحسین بن باقی رحمه اللہ آن را در کتابش (الاختیار) نقل کرده است. روایت شده که هر کس آن را در هر روز از ماه رمضان بخواند ، خداوند گناهان چهل سال او را می آمرزد. آن دعا ، این است: «خداوندا! ای پروردگار ماه رمضان که در آن قرآن را نازل کرده و روزه داری در آن را بر بندگانت واجب ساخته ای! امسال و همه سال ، حجّ خانه خودت را روزی ام کن و گناهان بزرگ مرا بیامرزد؛ چرا که جز تو ، آنها را نمی آمرزد ، ای صاحب شکوه و بزرگواری!».

ه دُعَاءٌ آخَرٌ لِكُلِّ يَوْمٍ مُمَصَّبِحِ الْمُتَهَجِّدِ : وَيَدْعُو أَيْضًا فِي كُلِّ يَوْمٍ بِهَذَا الدُّعَاءِ : اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنْ فَضْلِكَ بِأَفْضَلِهِ وَكُلُّ فَضْلِكَ فَاضِلٌ . اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِفَضْلِكَ كُلَّهُ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنْ رِزْقِكَ بِأَعْمِهِ وَكُلُّ رِزْقِكَ عَامٌّ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِرِزْقِكَ كُلَّهُ ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنْ عَطَايِكَ بِأَهْنَيْهِ وَكُلُّ عَطَايِكَ هَنِيءٌ ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِعَطَايِكَ كُلَّهُ ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنْ خَيْرِكَ بِأَعَجِبِهِ وَكُلُّ خَيْرِكَ عَاجِلٌ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِخَيْرِكَ كُلَّهُ ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنْ إِحْسَانِكَ بِأَحْسَنِهِ وَكُلُّ إِحْسَانِكَ حَسَنٌ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِإِحْسَانِكَ كُلَّهُ ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِمَا تُجِيبُنِي بِهِ حِينَ أَسْأَلُكَ ، فَأَجِبْنِي يَا اللَّهُ وَصَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ عَبْدِكَ الْمُتَرْضَى وَرَسُولِكَ الْمُصْطَفَى وَأَمِيَّتِكَ وَنَجِيَّتِكَ دُونَ خَلْقِكَ ، وَنَجِيَّتِكَ مِنْ عِبَادِكَ وَنَبِيِّكَ بِالصِّدْقِ وَحَبِيبِكَ . وَصَلِّ عَلَى رَسُولِكَ وَخَيْرَتِكَ مِنَ الْعَالَمِينَ ، الْبَشِيرِ النَّذِيرِ السَّرَاحِ الْمُنِيرِ ، وَعَلَى أَهْلِ بَيْتِهِ الْأَبْرَارِ الطَّاهِرِينَ وَعَلَى مَلَائِكَتِكَ الَّذِينَ اسْتَخَصْتَهُمْ لِنَفْسِكَ وَحَبَّبْتَهُمْ عَنْ خَلْقِكَ ، وَعَلَى أَنْبِيَائِكَ الَّذِينَ يُنْبِئُونَ عَنْكَ بِالصِّدْقِ ، وَعَلَى رُسُلِكَ الَّذِينَ خَصَّصْتَهُمْ بِوَحْيِكَ وَفَضَّلْتَهُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ بِرِسَالَاتِكَ وَعَلَى عِبَادِكَ الصَّالِحِينَ الَّذِينَ أَدْخَلْتَهُمْ فِي رَحْمَتِكَ ، الْأَنْبِيَاءِ الْمُهْتَدِينَ الرَّاشِدِينَ ، وَأَوْلِيائِكَ الْمُطَهَّرِينَ ، وَعَلَى جِبْرَائِيلَ وَمِيكَائِيلَ وَإِسْرَافِيلَ وَمَلَكَ الْمَوْتِ ، وَمَلَائِكَةِ خَازِنِ النَّارِ ، وَرِضْوَانَ خَازِنِ الْجَنَّةِ ، وَرُوحَ الْقُدُسِ ، وَالرُّوحَ الْأَمِينِ ، وَحَمَلَةَ عَرْشِكَ الْمُقَرَّبِينَ ، وَعَلَى الْمَلَائِكَةِ الْحَافِظِينَ عَلَيَّ ، بِالصَّلَاةِ الَّتِي تُحِبُّ أَنْ يُصَلِّيَ بِهَا عَلَيْهِمْ أَهْلُ السَّمَاوَاتِ وَأَهْلُ الْأَرْضِينَ ، صِيْلَةَ طَيْبَةٍ كَثِيرَةٍ مُبَارَكَةٍ زَاكِيَةٍ نَامِيَةٍ ، ظَاهِرَةٍ بَاطِنَةٍ شَرِيفَةٍ فَاضِلَةٍ ، تُبَيِّنُ بِهَا فَضْلَهُمْ عَلَى الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ . اللَّهُمَّ أَعْطِ مُحَمَّدًا الْوَسِيلَةَ وَالشَّرْفَ وَالْفَضِيلَةَ وَاجْزِهِ عَنَّا خَيْرَ مَا جَزَيْتَ نَبِيًّا عَن أُمَّتِهِ ، اللَّهُمَّ وَأَعْطِ مُحَمَّدًا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ مَعَ كُلِّ زُلْفَةٍ زُلْفَةً ، وَمَعَ كُلِّ وَسِيلَةٍ وَسِيلَةً ، وَمَعَ كُلِّ فَضِيلَةٍ فَضِيلَةً ، وَمَعَ كُلِّ شَرَفٍ شَرَفًا! تُعْطَى (١) مُحَمَّدًا وَآلَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ، أَفْضَلَ مَا أُعْطِيَتْ أَحَدًا مِنَ الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ ، اللَّهُمَّ وَاجْعَلْ مُحَمَّدًا صِلَى اللَّهِ عَلَيْهِ وَآلِهِ أَدْنَى الْمُرْسَلِينَ مِنْكَ مَجْلِسًا ، وَأَفْسَحَهُمْ فِي الْجَنَّةِ عِنْدَكَ مَنَزِلًا ، وَأَقْرَبَهُمْ إِلَيْكَ وَسِيلَةً ، وَاجْعَلْهُ أَوَّلَ شَافِعٍ وَأَوَّلَ مُشْفَعٍ وَأَوَّلَ قَائِلٍ وَأَنْجَحِ سَائِلِ وَأَبْعَثْهُ الْمَقَامَ الْمَحْمُودَ الَّذِي يَغِطُّهُ بِهِ الْأَوْلُونَ وَالْآخِرُونَ ، يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ . وَأَسْأَلُكَ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ ، وَأَنْ تَسْمَعَ صَوْتِي وَتُجِيبَ دَعْوَتِي وَتَجَاوَزَ عَن خَطِيئَتِي وَتَصْفَحَ عَن ظُلْمِي ، وَتُنَجِّحَ طَلِبَتِي وَتَقْضِيَ حَاجَتِي وَتُنَجِّزَ لِي مَا وَعَدْتَنِي ، وَتُقِيلَ عَثْرَتِي وَتَغْفِرَ ذُنُوبِي ، وَتَعْفُوَ عَن جُرْمِي ، وَتُقِيلَ عَمَلِي وَلَا تُعْرِضَ عَنِّي ، وَتُرْحَمَنِي وَلَا تُعَذِّبَنِي ، وَتُعَافِنِي وَلَا تُبْتَلِنِي ، وَتُرْزُقَنِي مِنَ الرِّزْقِ الطَّيِّبِ وَأَوْسَعِهِ وَلَا تَحْرِمَنِي يَا رَبِّ ، وَاقْضِ عَنِّي دِينِي وَضَعْ عَنِّي وَرِزْقِي ، وَلَا تُحْمِلْنِي مَا لَا طَاقَةَ لِي بِهِ ! يَا مَوْلَايَ وَأَدْخِلْنِي فِي كُلِّ خَيْرٍ أَدْخَلْتَ فِيهِ مُحَمَّدًا وَآلَ مُحَمَّدٍ وَأَخْرِجْنِي مِنْ كُلِّ سُوءٍ أَخْرَجْتَ مِنْهُ مُحَمَّدًا وَآلَ مُحَمَّدٍ صِلَاؤَاتِكَ عَلَيْهِ وَالسَّلَامُ عَلَيْهِمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ . ثُمَّ قُلْ : اللَّهُمَّ إِنِّي أَدْعُوكَ كَمَا أَمَرْتَنِي ، فَاسْتَجِبْ لِي كَمَا وَعَدْتَنِي ثَلَاثًا . اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ قَلِيلًا مِنْ كَثِيرٍ مَعَ حَاجَةٍ بِي إِلَيْهِ عَظِيمَةٍ وَغِنَاكَ عَنْهُ قَدِيمٍ ، وَهُوَ عِنْدِي كَثِيرٌ وَهُوَ عَلَيْكَ سَهْلٌ يَسِيرٌ ، فَاْمُنْ عَلَيَّ بِهِ إِنَّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ، آمِينَ رَبَّ الْعَالَمِينَ (٢) .

١- في بحار الأنوار : «اللهم أعط» .

٢- مصباح المتهجد : ٦٢٣ / ٧٠٠ ، تهذيب الأحكام : ٣ / ١٢١ ، الإقبال : ١ / ٢١٦ ، المصباح للكفعمي : ٨٢٣ كلها من دون إسناد إلى المعصوم ، بحار الأنوار : ٩٨ / ١١١ .

ه دعایی دیگر برای هر روز

ه دعایی دیگر برای هر روز مصباح المتهجد: نیز هر روز، روزه دار، این دعا را بخواند: «خداوندا! از احسان تو، بهترینش را می خواهم و همه احسان تو، نیکوست. خداوندا! من از تو، همه احسان تو را می خواهم. خداوندا! من از روزی تو، فراگیرترینش را می خواهم و همه روزی تو، فراگیر است. خداوندا! من از تو، همه روزی تو را می خواهم. خداوندا! من از بخشش تو، گواراترینش را می خواهم و همه بخشش تو، گواراست. خداوندا! من از تو، همه بخشش تو را می خواهم. خداوندا! من از خیر تو، نزدیک ترینش را می خواهم و همه خیر تو، نزدیک است. خداوندا! من از تو همه خیر تو را می خواهم. خداوندا! من از نیکی تو، بهترینش را می خواهم و همه نیکی تو، زیباست. خداوندا! من از تو، همه نیکی تو را می خواهم. خداوندا! تو را به چیزی می خوانم که هر گاه تو را به آن بخوانم، جوابم می دهی. پس، خداوندا! جوابم ده و بر بنده پسندیده و فرستاده برگزیده ات، محمد، امین تو و محرم رازت (از میان همه آفریدگانت) و برگزیده ات (از میان بندگانت) و پیامبر راستین و محبوبت، درود فرست! و بر پیامبرت، برگزیده از میان جهانیان، بشارت دهنده بیم دهنده، چراغ فروزان، درود فرست و نیز بر خاندان او که نیکان و پاکان اند، و بر فرشتگانت که آنان را ویژه خود گردانده و از بندگانت پوشانده ای، و بر پیامبرانت که صادقانه از تو خبر می دهند، و بر فرستادگانت که آنان را مخصوص وحی خود ساخته ای و با رسالت های خود آنان را بر جهانیان برتری داده ای، و بر بندگان شایسته ات که آنان را در رحمت خویش وارد کرده ای، [همان] پیشوایان هدایت یافته راهنما و دوستان پاک خود، و بر جبرئیل و میکائیل و اسرافیل و فرشته مرگ و «مالک» که نگهبان دوزخ است و «رضوان» که نگهبان بهشت است، و بر روح القدس و روح الامین و حاملان مقرب عرش و دو فرشته ای که بر من گماشته شده اند؛ درودی که دوست داری آسمانیان و زمینیان، آن گونه بر آنان درود فرستند: درودی پاک، فراوان، خجسته، رشدیابنده، آشکار، پنهان، نیکو، و بافضیلت، تا بدین وسیله، برتری آنان را بر اولین و آخرین، روشن سازی! خداوندا! به محمد، وسیله شرافت و فضیلت عطا کن و او را از سوی ما به بهترین پاداشی که به پیامبری از سوی امتش می دهی، پاداش ده! خداوندا! محمد را که درود خدا بر او و خاندانش باد با هر رتبه ای، رتبه ای دیگر؛ و با هر وسیله ای، وسیله ای دیگر؛ و با هر فضیلتی، فضیلتی بالاتر؛ و با هر شرافتی، شرافتی دیگر عطا کن! روز قیامت، محمد و خاندانش را عطا کن بهترین چیزی را که به هر یک از اولین و آخرین، عطا کرده ای! خداوندا! محمد را که درود خدا بر او و خاندانش باد نزدیک ترین پیامبران به خودت از جهت جایگاه، و وسیع ترین آنان در بهشت از جهت منزل، و نزدیک ترین آنان از جهت وسیله، قرار بده! او را اولین شفاعت کننده و اولین کسی که شفاعتش پذیرفته است و اولین گوینده و کامیاب ترین خواهنده، قرار بده و او را به مقام پسندیده (مقام شفاعت) که مایه رشک اولین و آخرین است، برسان، ای مهربان ترین مهربانان! و از تو می خواهم بر محمد و خاندان محمد درود فرستی و صدایم را بشنوی و دعایم را پاسخ دهی و از خطایم درگذری و ستم مرا ببخشی و خواسته ام را برآوری و نیازم را برطرف کنی و آنچه را وعده ام داده ای، وفا کنی و لغزشم را ببخشی و گناهانم را ببامری و جرمم را عفو کنی و عملم را قبول کنی و از من روی نگردانی، و مرا رحمت کنی نه عذاب، و عافیتم بخشی نه بلا، و پاکیزه ترین و وسیع ترین روزی را روزی ام کنی و نیز پروردگارا محروم نسازی و بدهی ام را ادا کنی و بار [گناه] مرا از دوشم برگیری و آنچه طاقتش را ندارم، بر دوشم نهدی. سرورم! مرا در هر چیزی که محمد و خاندان محمد را در آن وارد کرده ای، وارد ساز، و از هر بدی که محمد و خاندان محمد را که درود و سلام و رحمت و برکات تو بر او و

آنان باد از آن بیرون آورده ای ، بیرونم آور!». سپس بگو : «خداوندا! تو را می خوانم ، آن گونه که فرمانم داده ای. پس ، اجابتم کن ، آن گونه که وعده ام داده ای» (سه بار). «خداوندا! از تو اندکی از بسیار را می خواهم ، با آن که نیازم به تو بسیار بزرگ است و بی نیازی تو از آن ، دیرین است و آن خواسته نزد من ، بسیار ؛ ولی بر تو ، آسان و اندک است. پس با اجابت این خواسته ، بر من منت بگذار! همانا تو بر هر چیز ، توانایی. آمین ، ای پروردگار جهانیان!».

٣ / ٥٥ دعاء الجوشن الكبير الإمام زين العابدين عن أبيه عن جدّه عليهم السلام: نَزَلَ جَبْرَائِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ هُوَ فِي بَعْضِ غَزَوَاتِهِ وَعَلَيْهِ جَوْشَنٌ ثَقِيلٌ أَلَمَهُ ثِقَلُهُ ، وَقَالَ : « يَا مُحَمَّدُ رَبُّكَ يُقَرِّتُكَ السَّلَامَ وَيَقُولُ لَكَ : اِخْلَعْ هَذَا الْجَوْشَنَ وَاقْرَأْ هَذَا الدُّعَاءَ ، فَهُوَ أَمَانٌ لَكَ وَلِأُمَّتِكَ ؛ فَمَنْ قَرَأَهُ عِنْدَ خُرُوجِهِ مِنْ مَنَزِلِهِ أَوْ حَمَلَهُ ، حَفِظَهُ اللَّهُ وَأَوْجَبَ حَقَّهُ عَلَيْهِ ، وَوَفَّقَهُ اللَّهُ تَعَالَى لِصَالِحِ الْأَعْمَالِ ... . وَمَنْ دَعَا بِهِ بَيْتِهِ خَالِصَةً فِي أَوَّلِ شَهْرِ رَمَضَانَ رَزَقَهُ اللَّهُ تَعَالَى لَيْلَةَ الْقَدْرِ ، وَخَلَقَ لَهُ سَبْعِينَ أَلْفَ مَلَكٍ يُسَبِّحُونَ اللَّهَ وَيُقَدِّسُونَهُ ، وَجَعَلَ ثَوَابَهُمْ لَهُ . [يَا مُحَمَّدُ ، مَنْ دَعَا بِهِ لَمْ يَبْقَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ اللَّهِ تَعَالَى حِجَابٌ ، وَلَمْ يَطْلُبْ مِنَ اللَّهِ تَعَالَى شَيْئًا إِلَّا أَعْطَاهُ] (١) ... . وَمَنْ دَعَا بِهِ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ [أَوْ مَرَّةً وَاحِدَةً] (٢) حَرَّمَ اللَّهُ تَعَالَى جَسَدَهُ عَلَى النَّارِ ، وَأَوْجَبَ لَهُ الْجَنَّةَ ، وَوَكَّلَ اللَّهُ بِهِ مَلَكَ يَحْفَظَانِهِ مِنَ الْمَعَاصِي ، وَكَانَ فِي أَمَانِ اللَّهِ طَوْلَ حَيَاتِهِ ، يَا مُحَمَّدُ ، لَا تُعَلِّمُهُ إِلَّا لِمُؤْمِنٍ تَقِيٍّ » . قَالَ الْحَسَنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ : أَوْصَانِي أَبِي عَلِيٍّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ بِحِفْظِ هَذَا الدُّعَاءِ وَتَعْظِيمِهِ ، وَأَنْ أُكْتُبَهُ عَلَى كَفِّهِ ، وَأَنْ أُعَلِّمَهُ أَهْلِي وَأَحْبَثَهُمْ عَلَيْهِ ، وَهُوَ أَلْفُ اسْمٍ وَفِيهِ الْإِسْمُ الْأَعْظَمُ . ٣

١- ما بين المعقوفين أثبتناه من بحار الأنوار .

٢- المصباح للكفعمي : ٣٣٢ أورده في الحاشية ، بحار الأنوار : ٩٤ / ٣٨٢ وج ٨١ / ٣٣١ / ٣٢ .

۳ / ۵ دعای جوشن کبیر

۳ / ۵ دعای جوشن کبیر امام سجّاد علیه السلام به نقل از پدرش ، از جدّش علیهما السلام: در یکی از جنگ ها که پیامبر خدا زره سنگینی در بر داشت و سنگینی آن آزارش می داد ، جبرئیل بر ایشان نازل شد و گفت: «ای محمّد! پروردگارت سلام می رساند و می فرماید: این زره را بر کن و این دعا را بخوان ، که برای تو و امت تو ، مایه ایمنی است. هر کس آن را در هنگام بیرون آمدن از خانه بخواند یا با خود داشته باشد ، خداوند او را حفظ می کند و حقّ او را بر خود لازم می سازد و او را به کارهای شایسته موفّق می دارد ... و هر کس با نیت خالص ، آن را در آغاز ماه رمضان بخواند ، خداوند متعال ، شب قدر را روزی او می کند و برایش هفتاد هزار فرشته می آفریند که خدا را تسبیح می گویند و تقدیس می کنند و پاداش آنان را برای او قرار می دهد. ای محمّد! هر کس این دعا را بخواند ، میان او و خدای متعال ، حجابی نمی ماند و از خداوند ، چیزی درخواست نمی کند ، مگر آن که خدا آن را به وی عطا می کند ... و هر کس آن را در ماه رمضان سه بار (۱) [یا یک بار] بخواند ، خداوند بدن او را بر آتش ، حرام می کند و بهشت را برایش حتمی می سازد و دو فرشته بر او می گمارد که از گناهان نگاهش دارند و تا زنده است ، در امان خدا خواهد بود. ای محمّد! آن را جز به مؤمن پرهیزگار ، نیاموز». امام حسین علیه السلام فرمود: «پدرم علی بن ابی طالب علیه السلام ، مرا به حفظ و بزرگداشت این دعا توصیه فرمود و نیز این که آن را بر کفن او بنویسم و آن را به خانواده ام بیاموزم و بر خواندنش تشویق کنم. این دعا ، هزار نام است و اسم اعظم ، در آن است».

۱- به نظر می رسد که این دعا ، مخصوص ماه رمضان نیست؛ لیکن بر خواندن آن در اوّل ماه رمضان ، همچنین سه بار خواندنش در این ماه ، تأکید شده است. از این رو ، دلیلی بر قرار دادن این دعا در اعمال شب های قدر نیست. البتّه علامه مجلسی در زاد المعاد (ص ۱۷۶) چنین گفته است: «در برخی روایات ، خواندن دعای جوشن کبیر در هر یک از این سه شب ، آمده است». گفتنی است که مرحوم شیخ عبّاس قمی در مفاتیح الجنان می فرمایند: «در روایات ، چیزی نیست که به استحباب خواندن این دعا در شب های قدر اشاره کند؛ لیکن سخن علامه مجلسی در زاد المعاد در این زمینه کافی است». نگارنده گوید: بعید است که علامه مجلسی در این باره به روایت دیگری دست یافته باشد و به نظر می رسد که ایشان ، جمله: «هر کس آن را در ماه رمضان سه بار بخواند» را بر شب های قدر تطبیق کرده است که اشکال آن ، پوشیده نیست. روشن است که خواندن این دعا در شب های قدر ، به قصد قربت مطلق ، کاری پسندیده است ، همان گونه که در ایران معمول است.

المصباح للكفعمي: دُعَاءُ الْجَوْشَنِ الْكَبِيرِ مَرْوِيُّ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَهُوَ مِثْلُ فَصْلِ كُلِّ فَصْلٍ عَشْرَةَ أَسْمَاءٍ، وَتَقُولُ فِي آخِرِ كُلِّ فَصْلٍ مِنْهَا: سُبْحَانَكَ يَا لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ الْعَوْتُ الْعَوْتُ خَلَّصْنَا مِنَ النَّارِ يَا رَبِّ. الْأَوَّلُ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ يَا اللَّهُ، يَا رَحْمَانَ، يَا رَحِيمًا، يَا كَرِيمًا، يَا مُقِيمًا، يَا عَظِيمًا، يَا قَدِيمًا، يَا عَلِيمًا، يَا حَلِيمًا، يَا حَكِيمًا. الثَّانِي: يَا سَيِّدَ السَّادَاتِ، يَا مُجِيبَ الدَّعَوَاتِ، يَا رَافِعَ الدَّرَجَاتِ، يَا وَلِيَّ الْحَسَنَاتِ، يَا غَافِرَ الْخَطِيئَاتِ، يَا مُعْطِيَ الْمَسْأَلَاتِ، يَا قَابِلَ التَّوْبَاتِ، يَا سَامِعَ الْأَصْوَاتِ، يَا عَالِمَ الْخَفِيَّاتِ، يَا دَافِعَ الْبَلِيَّاتِ. الثَّلَاثُ: يَا خَيْرَ الْغَافِرِينَ، يَا خَيْرَ الْفَاتِحِينَ، يَا خَيْرَ النَّاصِرِينَ، يَا خَيْرَ الْحَاكِمِينَ، يَا خَيْرَ الرَّازِقِينَ، يَا خَيْرَ الْوَارِثِينَ، يَا خَيْرَ الْحَامِدِينَ، يَا خَيْرَ الذَّاكِرِينَ، يَا خَيْرَ الْمُتَزَلِّينَ، يَا خَيْرَ الْمُحْسِنِينَ. الرَّابِعُ: يَا مَنْ لَهُ الْعِزَّةُ وَالْجَمَالُ، يَا مَنْ لَهُ الْقُدْرَةُ وَالْكَمَالُ، يَا مَنْ لَهُ الْمُلْكُ وَالْجَلَالُ، يَا مَنْ هُوَ الْكَبِيرُ الْمُتَعَالِ، يَا مُنْشِئَ السَّحَابِ الثَّقَالِ، يَا مَنْ هُوَ شَدِيدُ الْمِحَالِ، يَا مَنْ هُوَ سَرِيعُ الْحِسَابِ، يَا مَنْ هُوَ شَدِيدُ الْعِقَابِ، يَا مَنْ عِنْدَهُ حُسْنُ التَّوَابِ، يَا مَنْ عِنْدَهُ أَمُّ الْكِتَابِ. الْخَامِسُ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ يَا حَنَّانًا، يَا مَنَّانًا، يَا دَيَّانًا، يَا بُرْهَانَ، يَا سَيِّدَ السُّلْطَانِ، يَا رِضْوَانَ، يَا غُفْرَانَ، يَا سُبْحَانَ، يَا مُسْتَعَانَ، يَا ذَا الْمَنِّ وَالْبَيَانِ. السَّادِسُ: يَا مَنْ تَوَاضَعَ كُلُّ شَيْءٍ لِعَظَمَتِهِ، يَا مَنْ اسْتَسَلَّمَ كُلُّ شَيْءٍ لِقُدْرَتِهِ، يَا مَنْ ذَلَّ كُلُّ شَيْءٍ لِعِزَّتِهِ، يَا مَنْ خَضَعَ كُلُّ شَيْءٍ لِهَيْبَتِهِ، يَا مَنْ انْقَادَ كُلُّ شَيْءٍ مِنْ خَشْيَتِهِ، يَا مَنْ تَشَقَّقَتِ الْجِبَالُ مِنْ مَخَافَتِهِ، يَا مَنْ قَامَتِ السَّمَاوَاتُ بِأَمْرِهِ، يَا مَنْ اسْتَقَرَّتِ الْأَرْضُونَ بِإِذْنِهِ، يَا مَنْ يُسَبِّحُ الرَّعْدُ بِحَمْدِهِ، يَا مَنْ لَا يَعْتَدِي عَلَى أَهْلِ مَمْلَكَتِهِ. السَّابِعُ: يَا غَافِرَ الْخَطَايَا، يَا كَاشِفَ الْبَلَايَا، يَا مُنْتَهَى الرَّجَايَا، يَا مُجْزِلَ الْعَطَايَا، يَا وَاهِبَ الْهَدَايَا، يَا رَازِقَ الْبَرَايَا، يَا قَاضِيَ الْمَنَايَا، يَا سَامِعَ الشُّكَايَا، يَا بَاعِثَ الْبَرَايَا، يَا مُطْلِقَ الْأَسَارَى. الثَّامِنُ: يَا ذَا الْحَمْدِ وَالنَّانَاءِ، يَا ذَا الْفَخْرِ وَالْبَهَاءِ، يَا ذَا الْمَجْدِ وَالسَّنَاءِ، يَا ذَا الْعَهْدِ وَالْوَفَاءِ، يَا ذَا الْعَفْوِ وَالرِّضَاءِ، يَا ذَا الْمَنِّ وَالْعَطَاءِ، يَا ذَا الْفَضْلِ (١) وَالْقَضَاءِ، يَا ذَا الْعِزِّ وَالْبَقَاءِ، يَا ذَا الْجُودِ وَالسَّخَاءِ، يَا ذَا الْإِلَاءِ وَالنَّعْمَاءِ. التَّاسِعُ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ يَا مَانِعَ، يَا دَافِعَ، يَا رَافِعَ، يَا صَانِعَ، يَا نَافِعَ، يَا سَامِعَ، يَا جَامِعَ، يَا شَافِعَ، يَا وَاسِعَ، يَا مُوسِعَ. الْعَاشِرُ: يَا صَانِعَ كُلِّ مَصْنُوعٍ، يَا خَالِقَ كُلِّ مَخْلُوقٍ، يَا رَازِقَ كُلِّ مَرْزُوقٍ، يَا مَالِكَ كُلِّ مَمْلُوكٍ، يَا كَاشِفَ كُلِّ مَكْرُوبٍ، يَا فَارِجَ كُلِّ مَهْمُومٍ، يَا رَاحِمَ كُلِّ مَرْحُومٍ، يَا نَاصِرَ كُلِّ مَخْذُولٍ، يَا سَاتِرَ كُلِّ مَعْيُوبٍ، يَا مَلْجَأَ كُلِّ مَطْرُودٍ. الْحَادِي عَشَرَ: يَا عُذَّتِي عِنْدَ شِدَّتِي، يَا رَجَائِي عِنْدَ مُصِيبَتِي، يَا مُؤْنِسِي عِنْدَ وَحْشَتِي، يَا صَاحِبِي عِنْدَ غُرْبَتِي، يَا وَلِيَّتِي عِنْدَ نِعْمَتِي، يَا غِيَاثِي عِنْدَ كُرْبَتِي، يَا دَلِيلِي عِنْدَ حَيْرَتِي، يَا غِنَايِي عِنْدَ افْتِقَارِي، يَا مَلْجَأِي عِنْدَ اضْطِرَارِي، يَا مُعِينِي عِنْدَ مَفْرَعِي. الثَّانِي عَشَرَ: يَا عَلَامَ الْغُيُوبِ، يَا غَفَّارَ الذُّنُوبِ، يَا سَيِّدَ الْغُيُوبِ، يَا كَاشِفَ الْكُرُوبِ، يَا مُقَلِّبَ الْقُلُوبِ، يَا طَيِّبَ الْقُلُوبِ، يَا مُؤَوِّرَ الْقُلُوبِ، يَا أُنَيْسَ الْقُلُوبِ، يَا مُفَرِّجَ الْهَمُومِ، يَا مُنْفَسَ الْغُمُومِ. الثَّلَاثُ عَشَرَ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ يَا جَلِيلًا، يَا جَمِيلًا، يَا وَكِيلًا، يَا كَفِيلًا، يَا ذَلِيلًا، يَا قَبِيلًا، يَا مُدِيلًا، يَا مُنِيلًا، يَا مُقِيلًا، يَا مُحِيلًا. الرَّابِعُ عَشَرَ: يَا دَلِيلَ الْمُتَحَيِّرِينَ، يَا غِيَاثَ الْمُسْتَغِيثِينَ، يَا صَرِيخَ الْمُسْتَصْرِخِينَ، يَا جَارَ الْمُسْتَجِيرِينَ، يَا أَمَانَ الْخَائِفِينَ، يَا عَوْنَ الْمُؤْمِنِينَ، يَا رَاحِمَ الْمَسَاكِينِ، يَا مَلْجَأَ الْعَاصِينَ، يَا غَافِرَ الْمِيذَنِيِّينَ، يَا مُجِيبَ دَعْوَةِ الْمُضْطَرِّينَ. الْخَامِسُ عَشَرَ: يَا ذَا الْجُودِ وَالْإِحْسَانِ، يَا ذَا الْفَضْلِ وَالْإِمْتِنَانِ، يَا ذَا الْأَمْنِ وَالْأَمَانِ، يَا ذَا الْقُدْسِ وَالسُّبْحَانِ، يَا ذَا الْحِكْمَةِ وَالْبَيَانِ، يَا ذَا الرَّحْمَةِ وَالرِّضْوَانِ، يَا ذَا الْحُجَّةِ وَالْبُرْهَانِ، يَا ذَا الْعَظَمَةِ وَالسُّلْطَانِ، يَا ذَا الرَّأْفَةِ وَالْمُسْتَعَانَ، يَا ذَا الْعَفْوِ وَالْغُفْرَانِ. السَّادِسُ عَشَرَ: يَا مَنْ هُوَ رَبُّ كُلِّ شَيْءٍ، يَا مَنْ هُوَ إِلَهُ كُلِّ شَيْءٍ، يَا مَنْ هُوَ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ، يَا مَنْ هُوَ صَانِعُ كُلِّ شَيْءٍ، يَا مَنْ هُوَ قَبْلَ كُلِّ شَيْءٍ، يَا مَنْ هُوَ بَعْدَ كُلِّ شَيْءٍ، يَا مَنْ هُوَ فَوْقَ كُلِّ شَيْءٍ، يَا مَنْ هُوَ عَالِمٌ بِكُلِّ شَيْءٍ، يَا مَنْ هُوَ قَادِرٌ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ، يَا مَنْ هُوَ يَبْقَى وَيَفْنَى كُلُّ شَيْءٍ. السَّابِعُ عَشَرَ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ يَا مُؤْمِنًا، يَا مُهَيِّمًا، يَا مُكَوِّنًا، يَا مُلْقِنًا، يَا مُبِينًا، يَا مُهُوِّنًا، يَا مُمَكِّنًا، يَا مُزَيِّنًا، يَا مُعَلِّنًا، يَا مُقَسِّمًا. الثَّامِنُ عَشَرَ: يَا مَنْ هُوَ فِي مُلْكِهِ مُقِيمٌ، يَا مَنْ هُوَ فِي سُلْطَانِهِ قَدِيمٌ، يَا مَنْ هُوَ فِي

جلاله عظيم، يا من هو على عبادِه رحيم، يا من هو بكل شىء عليم، يا من هو بمن عصاه حليم، يا من هو بمن رجاه كريم، يا
 من هو فى صنعِه حكيم، يا من هو فى حكمتِه لطيف، يا من هو فى لطفِه قديم. التاسع عشر: يا من لا يرجى إلا فضلُه، يا من لا
 يسأل إلا عفوه، يا من لا ينظر إلا بره، يا من لا يخاف إلا عدله، يا من لا يدوم إلا ملكه، يا من لا سلطان إلا سيلاطنه، يا من
 وسعت كل شىء رحمته، يا من سبقت رحمته غضبه، يا من أحاط بكل شىء علمه، يا من ليس أحد مثله. العشرون: يا فارح
 الهم، يا كاشف الغم، يا غافر الذنب، يا قابل التوب، يا خالق الخلق، يا صادق الوعد، يا موفى العهد، يا عالم السر، يا فالق
 الحب، يا رازق الأنام. الحادى والعشرون: اللهم إنى أسألك باسمك يا على، يا وفى، يا غنى، يا ملئى، يا حفى، يا رضى، يا
 زكى، يا بدى، يا قوى، يا ولئى. الثانى والعشرون: يا من أظهر الجميل، يا من ستر القبيح، يا من لم يؤاخذ بالجريره، يا من لم
 يهتك الستر، يا عظيم العفو، يا حسن التجاوز، يا واسع المغفره، يا باسط اليدين بالرحمه، يا صاحب كل نجوى، يا منتهى كل
 شكوى. الثالث والعشرون: يا ذا النعمه السابغ، يا ذا الرحمه الواسع، يا ذا المنه السابقه، يا ذا الحكمه البالغه، يا ذا القدره
 الكامله، يا ذا الحجه القاطعه، يا ذا الكرامه الظاهره، يا ذا العزه الدائمه، يا ذا القوه المتينه، يا ذا العظمه المنيعه. الرابع
 والعشرون: يا بديع السموات، يا جاعل الظلمات، يا راحم العبرات، يا مقبل العثرات، يا ساتر العورات، يا محيي الأموات، يا
 منزل الآيات، يا مضعف الحسنيات، يا ماجئ السيئات، يا شديد النقمات. الخامس والعشرون: اللهم إنى أسألك باسمك يا
 مصور، يا مقدر، يا مدبر، يا مطهر، يا منور، يا ميسر، يا مبشر، يا منذر، يا مقدم، يا مؤخر. السادس والعشرون: يا رب البيت
 الحرام، يا رب الشهر الحرام، يا رب البلد الحرام، يا رب الركن والمقام، يا رب المشعر الحرام، يا رب المسجد الحرام، يا
 رب الجبل والحرام، يا رب النور والظلام، يا رب التحيه والسلام، يا رب القدره فى الأنام. السابع والعشرون: يا أحكم
 الحاكمين، يا عدل العادلين، يا أصدق الصادقين، يا أظهر الظاهرين، يا أحسن الخالقين، يا أسرع الحاسبين، يا أسمع
 السامعين، يا أبصر الناظرين، يا أشفع الشافعين، يا أكرم الأكرمين. الثامن والعشرون: يا عماد من لا عماد له، يا ساند من لا
 سند له، يا دخر من لا دخر له، يا حرز من لا حرز له، يا غياث من لا غياث له، يا فخر من لا فخر له، يا عز من لا عز له، يا
 معين من لا معين له، يا أنيس من لا أنيس له، يا أمان من لا أمان له. التاسع والعشرون: اللهم إنى أسألك باسمك يا عاصم،
 يا قائم، يا دائم، يا راحم، يا سالم، يا حاكم، يا عالم، يا قاسم، يا قابض، يا باسط. الثلاثون: يا عاصم من استعصمه، يا
 راحم من استرحمه، يا غافر من استغفره، يا ناصر من استنصره، يا حافظ من استحفظه، يا مكرم من استكرمه، يا مرشد من
 استرشده، يا صيرىخ من استصرخه، يا معين من استعانه، يا مغيث من استغاثه. الحادى والثلاثون: يا عزيزا لا يضام، يا لطيفا لا
 يرام، يا قيوما لا ينام، يا دائما لا يفوت، يا حيا لا يموت، يا ملكا لا يزول، يا باقيا لا يفنى، يا عالما لا يجهل، يا صمدا لا يطعم،
 يا قويا لا يضعف. الثانى والثلاثون: اللهم إنى أسألك باسمك يا أحد، يا واحد، يا شاهد، يا ماجد، يا حامد، يا راشد، يا
 باعث، يا وارث، يا ضار، يا نافع. الثالث والثلاثون: يا أعظم من كل عظيم، يا أكرم من كل كريم، يا أرحم من كل رحيم،
 يا أعلم من كل عليم، يا أحكم من كل حكيم، يا أقدم من كل قديم، يا أكبر من كل كبير، يا ألطف من كل لطيف، يا أجل
 من كل جليل، يا أعز من كل عزيز. الرابع والثلاثون: يا كريم الصفح، يا عظيم المن، يا كثير الخير، يا قديم الفضل، يا دائم
 اللطف، يا لطيف الصنع، يا منفس الكرب، يا كاشف الضر، يا مالك الملك، يا قاضى الحق. الخامس والثلاثون: يا من هو
 فى عهدِه وفى، يا من هو فى وفائه قوى، يا من هو فى قوته على، يا من هو فى علوه قريب، يا من هو فى قربِه لطيف، يا من هو
 فى لطفِه شريف، يا من هو فى شرفِه عزيز، يا من هو فى عزِه عظيم، يا من هو فى عظمتِه مجيد، يا من هو فى مجده حميد.
 السادس والثلاثون: اللهم إنى أسألك باسمك يا كافى، يا شافى، يا وافى، يا معافى، يا هادى، يا داعى، يا قاضى، يا راضى
 ، يا عالى، يا باقى. السابع والثلاثون: يا من كل شىء خاضع له، يا من كل شىء خاشع له، يا من كل شىء كائن له، يا من

كُلُّ شَيْءٍ مَوْجُودٌ بِهِ ، يَا مَنْ كُلُّ شَيْءٍ مُنِيبٌ إِلَيْهِ ، يَا مَنْ كُلُّ شَيْءٍ خَائِفٌ مِنْهُ ، يَا مَنْ كُلُّ شَيْءٍ قَائِمٌ بِهِ ، يَا مَنْ كُلُّ شَيْءٍ صَائِرٌ
 إِلَيْهِ ، يَا مَنْ كُلُّ شَيْءٍ يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ ، يَا مَنْ كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ . الثَّامِنُ وَالثَّلَاثُونَ : يَا مَنْ لَا مَفْرَجَ إِلَّا إِلَيْهِ ، يَا مَنْ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِهِ ، يَا مَنْ لَا
 يُسْتَعَانُ إِلَّا بِهِ ، يَا مَنْ لَا يُتَوَكَّلُ إِلَّا عَلَيْهِ ، يَا مَنْ لَا يُرْجَى إِلَّا هُوَ ، يَا مَنْ لَا يُعِيدُ إِلَّا إِيَّاهُ . التَّاسِعُ وَالثَّلَاثُونَ : يَا خَيْرَ الْمَرْهُوبِينَ ، يَا
 خَيْرَ الْمَرْغُوبِينَ ، يَا خَيْرَ الْمَطْلُوبِينَ ، يَا خَيْرَ الْمَسْئُولِينَ ، يَا خَيْرَ الْمَسْكُورِينَ ، يَا خَيْرَ الْمَحْبُوبِينَ ، يَا خَيْرَ الْمَدْعُودِينَ ، يَا خَيْرَ الْمُسْتَأْنَسِينَ . الْأَرْبَعُونَ : اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ يَا غَافِرٌ ، يَا سَائِرٌ ، يَا قَادِرٌ ، يَا قَاهِرٌ ، يَا
 فَاطِرٌ ، يَا كَاسِرٌ ، يَا جَابِرٌ ، يَا ذَاكِرٌ ، يَا نَاطِرٌ ، يَا نَاصِرٌ . الْحَادِي وَالْأَرْبَعُونَ : يَا مَنْ خَلَقَ فَسْوَى ، يَا مَنْ قَدَّرَ فَهَدَى ، يَا مَنْ يَكْشِفُ
 الْبَلْوَى ، يَا مَنْ يَسْمَعُ النَّجْوَى ، يَا مَنْ يُنْقِذُ الْغَرْقَى ، يَا مَنْ يُنْجِي الْهَلْكَى ، يَا مَنْ يَشْفِي الْمَرْضَى ، يَا مَنْ أَصْحَكَ وَأَبْكَى ، يَا مَنْ
 أَمَاتَ وَأَحْيَا ، يَا مَنْ خَلَقَ الزَّوْجِينَ الذَّكَرَ وَالْأُنْثَى . الثَّانِي وَالْأَرْبَعُونَ : يَا مَنْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ سَبِيلُهُ ، يَا مَنْ فِي الْآفَاقِ آيَاتُهُ ، يَا مَنْ
 فِي الْآيَاتِ بُرْهَانُهُ ، يَا مَنْ فِي الْمَمَاتِ قُدْرَتُهُ ، يَا مَنْ فِي الْقُبُورِ عِبْرَتُهُ ، يَا مَنْ فِي الْقِيَامَةِ مُلْكُهُ ، يَا مَنْ فِي الْحِسَابِ هَيْبَتُهُ ، يَا مَنْ
 فِي الْمِيزَانِ قِسْطُهُ ، يَا مَنْ فِي الْجَنَّةِ ثَوَابُهُ ، يَا مَنْ فِي النَّارِ عِقَابُهُ . الثَّلَاثُ وَالْأَرْبَعُونَ : يَا مَنْ إِلَيْهِ يَهْرَبُ الْخَائِفُونَ ، يَا مَنْ إِلَيْهِ يَفْرَعُ
 الْمُذْنِبُونَ ، يَا مَنْ إِلَيْهِ يَقْصُدُ الْمُتَنَبِّهُونَ ، يَا مَنْ إِلَيْهِ يَرْغَبُ الزَّاهِدُونَ ، يَا مَنْ إِلَيْهِ يَلْجَأُ الْمُتَحَيِّرُونَ ، يَا مَنْ بِهِ يَسْتَأْنَسُ الْمُرِيدُونَ (٢) ،
 يَا مَنْ بِهِ يَفْتَحِرُ الْمُحِبُّونَ ، يَا مَنْ فِي عَفْوِهِ يَطْمَعُ الْخَاطِئُونَ (٣) يَا مَنْ إِلَيْهِ يَسْكُنُ الْمُوقِنُونَ ، يَا مَنْ عَلَيْهِ يَتَوَكَّلُ الْمُتَوَكِّلُونَ . الزَّابِعُ
 وَالْأَرْبَعُونَ : اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ يَا حَبِيبٌ ، يَا طَيِّبٌ ، يَا قَرِيبٌ ، يَا رَقِيبٌ ، يَا حَسِيبٌ ، يَا مُهَيْبٌ ، يَا مُثِيبٌ ، يَا مُجِيبٌ ، يَا
 خَبِيرٌ ، يَا بَصِيرٌ . الْخَامِسُ وَالْأَرْبَعُونَ : يَا أَقْرَبَ مِنْ كُلِّ قَرِيبٍ ، يَا أَحَبَّ مِنْ كُلِّ حَبِيبٍ ، يَا أَبْصَرَ مِنْ كُلِّ بَصِيرٍ ، يَا أَخْبَرَ مِنْ كُلِّ
 خَبِيرٍ ، يَا أَشْرَفَ مِنْ كُلِّ شَرِيفٍ ، يَا أَرْفَعَ مِنْ كُلِّ رَفِيعٍ ، يَا أَقْوَى مِنْ كُلِّ قَوِيٍّ ، يَا أَغْنَى مِنْ كُلِّ غَنِيٍّ ، يَا أَجْوَدَ مِنْ كُلِّ جَوَادٍ ، يَا
 أَرْأَفَ مِنْ كُلِّ رَوْوْفٍ . السَّادِسُ وَالْأَرْبَعُونَ : يَا غَالِبًا غَيْرَ مَغْلُوبٍ ، يَا صَانِعًا غَيْرَ مَصْنُوعٍ ، يَا خَالِقًا غَيْرَ مَخْلُوقٍ ، يَا مَالِكًا غَيْرَ
 مَمْلُوكٍ ، يَا قَاهِرًا غَيْرَ مَقْهُورٍ ، يَا رَافِعًا غَيْرَ مَرْفُوعٍ ، يَا حَافِظًا غَيْرَ مَحْفُوظٍ ، يَا نَاصِرًا غَيْرَ مَنْصُورٍ ، يَا شَاهِدًا غَيْرَ غَائِبٍ ، يَا قَرِيبًا غَيْرَ
 بَعِيدٍ . السَّابِعُ وَالْأَرْبَعُونَ : يَا نَوْرَ النَّوْرِ ، يَا مُنَوَّرَ النَّوْرِ ، يَا خَالِقَ النَّوْرِ ، يَا مُدَبِّرَ النَّوْرِ ، يَا مُقَدِّرَ النَّوْرِ ، يَا نَوْرَ كُلِّ نَوْرٍ ، يَا نَوْرًا قَبْلَ
 كُلِّ نَوْرٍ ، يَا نَوْرًا بَعْدَ كُلِّ نَوْرٍ ، يَا نَوْرًا فَوْقَ كُلِّ نَوْرٍ ، يَا نَوْرًا لَيْسَ كَمِثْلِهِ نَوْرٌ . الثَّامِنُ وَالْأَرْبَعُونَ : يَا مَنْ عَطَاؤُهُ شَرِيفٌ ، يَا مَنْ
 فِعْلُهُ لَطِيفٌ ، يَا مَنْ لُطْفُهُ مُقِيمٌ ، يَا مَنْ إِحْسَانُهُ قَدِيمٌ ، يَا مَنْ قَوْلُهُ حَقٌّ ، يَا مَنْ وَعْدُهُ صِدْقٌ ، يَا مَنْ عَفْوُهُ فَضْلٌ ، يَا مَنْ عَدَابَتُهُ عَدْلٌ
 ، يَا مَنْ ذِكْرُهُ حُلُوهٌ ، يَا مَنْ فَضْلُهُ عَمِيمٌ . التَّاسِعُ وَالْأَرْبَعُونَ : اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ يَا مُسَهِّلٌ ، يَا مُفْضِلٌ ، يَا مُبَدِّلٌ ، يَا مُدَلِّلٌ ،
 يَا مُنَزِّلٌ ، يَا مُنَوِّلٌ ، يَا مُفْضِلٌ ، يَا مُجَزِّلٌ ، يَا مُمَهِّلٌ ، يَا مُجْمِلٌ . الْخَمْسُونَ : يَا مَنْ يَرَى وَلَا يُرَى ، يَا مَنْ يَخْلُقُ وَلَا يُخْلَقُ ، يَا مَنْ
 يَهْدِي وَلَا يُهْدَى ، يَا مَنْ يُحْيِي وَلَا يُحْيَا ، يَا مَنْ يُسْأَلُ وَلَا يَسْأَلُ ، يَا مَنْ يُطْعَمُ وَلَا يُطْعَمُ ، يَا مَنْ يُجْبَرُ وَلَا يُجَارُ عَلَيْهِ ، يَا مَنْ يَقْضَى
 وَلَا يَقْضَى عَلَيْهِ ، يَا مَنْ يَحْكُمُ وَلَا يُحْكَمُ عَلَيْهِ ، يَا مَنْ لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ . الْحَادِي وَالْخَمْسُونَ : يَا نِعَمَ
 الْحَسِيبِ ، يَا نِعَمَ الطَّيِّبِ ، يَا نِعَمَ الرَّقِيبِ ، يَا نِعَمَ الْقَرِيبِ ، يَا نِعَمَ الْمُجِيبِ ، يَا نِعَمَ الْحَبِيبِ ، يَا نِعَمَ الْكَفِيلِ ، يَا نِعَمَ الْوَكِيلِ ، يَا
 نِعَمَ الْمَوْلَى ، يَا نِعَمَ النَّصِيرِ . الثَّانِي وَالْخَمْسُونَ : يَا شَرُورَ الْعَارِفِينَ ، يَا مُنَى الْمُحِبِّينَ ، يَا أُنَيْسَ الْمُرِيدِينَ ، يَا حَبِيبَ التَّوَابِينَ ، يَا
 رَازِقَ الْمُقْلِينَ ، يَا رَجَاءَ الْمَدِينِينَ (٤) ، يَا قُرَّةَ عَيْنِ الْعَابِدِينَ ، يَا مُنْفَسًا عَنِ الْمَكْرُوبِينَ ، يَا مُفْرَجًا عَنِ الْمَغْمُومِينَ ، يَا إِلَهَ الْأَوْلِيَيْنِ
 وَالْآخِرِينَ . الثَّلَاثُ وَالْخَمْسُونَ : اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ يَا رَبَّنَا ، يَا إِلَهَنَا ، يَا سَيِّدَنَا ، يَا مَوْلَانَا ، يَا نَاصِرَنَا ، يَا حَافِظَنَا ، يَا دَلِيلَنَا ،
 يَا مُعِينَنَا ، يَا حَبِيبَنَا ، يَا طَيِّبَنَا . الزَّابِعُ وَالْخَمْسُونَ : يَا رَبَّ النَّبِيِّينَ وَالْأَبْرَارِ ، يَا رَبَّ الصِّدِّيقِينَ وَالْأَخْيَارِ ، يَا رَبَّ الْجَنَّةِ وَالنَّارِ ، يَا رَبَّ
 الصُّغَارِ وَالْكَبَارِ ، يَا رَبَّ الْحُبُوبِ وَالثَّمَارِ ، يَا رَبَّ الْأَنْهَارِ وَالْأَشْجَارِ ، يَا رَبَّ الصَّحَارَى وَالْقِفَارِ ، يَا رَبَّ الْبَرَارَى وَالْبِحَارِ ، يَا رَبَّ
 اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ ، يَا رَبَّ الْإِعْلَانِ وَالْإِسْرَارِ . الْخَامِسُ وَالْخَمْسُونَ : يَا مَنْ نَفَذَ فِي كُلِّ شَيْءٍ أَمْرَهُ ، يَا مَنْ لَحِقَ بِكُلِّ شَيْءٍ عِلْمُهُ ، يَا مَنْ

بَلَّغْتَ إِلَى كُلِّ شَيْءٍ قُدْرَتَهُ ، يَا مَنْ لَا تُحْصِي الْعِبَادُ نِعَمَهُ ، يَا مَنْ لَا تَبْلُغُ الْخَلْقُ شُكْرَهُ ، يَا مَنْ لَا تُدْرِكُ الْأَفْهَامُ جَلَالَهُ ، يَا مَنْ لَا تَسْأَلُ الْأَوْهَامُ كُنْهَهُ ، يَا مَنْ الْعِظَمَةُ وَالْكَبِيرِيَاءُ رِدَاؤُهُ ، يَا مَنْ لَا تَرْتَدُّ الْعِبَادُ قِضَاءَهُ ، يَا مَنْ لَا مُلْكَ إِلَّا مُلْكُهُ ، يَا مَنْ لَا عَطَاءَ إِلَّا عَطَاؤُهُ . السَّادِسُ وَالْخَمْسُونَ : يَا مَنْ لَهُ الْمَثَلُ الْأَعْلَى ، يَا مَنْ لَهُ الصِّفَاتُ الْعُلْيَا ، يَا مَنْ لَهُ الْآخِرَةُ وَالْأُولَى ، يَا مَنْ لَهُ جَنَّةُ الْمَأْوَى ، يَا مَنْ لَهُ الْآيَاتُ الْكُبْرَى ، يَا مَنْ لَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى ، يَا مَنْ لَهُ الْحُكْمُ وَالْقَضَاءُ ، يَا مَنْ لَهُ الْهَوَاءُ وَالْفَضَاءُ يَا مَنْ لَهُ الْعَرْشُ وَالنَّارُ ، يَا مَنْ لَهُ السَّمَاوَاتُ الْعُلَى . السَّابِعُ وَالْخَمْسُونَ : اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ يَا عَفُوٌّ ، يَا غَفُورٌ ، يَا صَبُورٌ ، يَا شَكُورٌ ، يَا رَوْوْفٌ ، يَا عَطُوفٌ ، يَا مَسْوُولٌ ، يَا وَدُودٌ ، يَا سُبُّوحٌ ، يَا قُدُوسٌ . الثَّامِنُ وَالْخَمْسُونَ : يَا مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ (٥) عَظَمَتُهُ ، يَا مَنْ فِي الْأَرْضِ آيَاتُهُ ، يَا مَنْ فِي كُلِّ شَيْءٍ دَلَالَةٌ ، يَا مَنْ فِي الْبِحَارِ عَجَائِبُهُ ، يَا مَنْ فِي الْجِبَالِ خَزَائِنُهُ ، يَا مَنْ بَدَأَ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ ، يَا مَنْ إِلَيْهِ يَرْجِعُ الْأَمْرُ كُلُّهُ ، يَا مَنْ أَظْهَرَ فِي كُلِّ شَيْءٍ لُطْفَهُ ، يَا مَنْ أَحْسَنَ كُلِّ شَيْءٍ خَلْقَهُ ، يَا مَنْ تَصَرَّفَ فِي الْخَلْقِ قُدْرَتَهُ . التَّاسِعُ وَالْخَمْسُونَ : يَا حَبِيبَ مَنْ لَا حَبِيبَ لَهُ ، يَا طَيِّبَ مَنْ لَا طَيِّبَ لَهُ ، يَا مُجِيبَ مَنْ لَا مُجِيبَ لَهُ ، يَا شَفِيقَ مَنْ لَا شَفِيقَ لَهُ ، يَا رَفِيقَ مَنْ لَا رَفِيقَ لَهُ ، يَا مُغِيثَ مَنْ لَا- مُغِيثَ لَهُ ، يَا دَلِيلَ مَنْ لَا دَلِيلَ لَهُ ، يَا أُنَيْسَ مَنْ لَا أُنَيْسَ لَهُ ، يَا رَاحِمَ مَنْ لَا رَاحِمَ لَهُ ، يَا صَاحِبَ مَنْ لَا صَاحِبَ لَهُ . السَّنُونُ : يَا كَافِيَّ مَنْ اسْتَكْفَاهُ ، يَا هَادِيَ مَنْ اسْتَهْدَاهُ ، يَا كَالِيَّ مَنْ اسْتَكَلَاهُ ، يَا رَاعِيَ مَنْ اسْتَرَعَاهُ ، يَا شَافِيَ مَنْ اسْتَشْفَاهُ ، يَا قَاضِيَ مَنْ اسْتَقْضَاهُ ، يَا مُغْنِيَ مَنْ اسْتَغْنَاهُ ، يَا مَوْفِيَ مَنْ اسْتَوْفَاهُ ، يَا مُقْوَى مَنْ اسْتَقْوَاهُ ، يَا وَلِيَّ مَنْ اسْتَوْلَاهُ . الْحَادِي وَالسَّنُونُ : اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ يَا خَالِقُ يَا رَازِقُ ، يَا نَاطِقُ يَا صَادِقُ ، يَا فَالِقُ يَا فَارِقُ ، يَا فَاتِقُ يَا رَاتِقُ ، يَا سَابِقُ يَا سَامِقُ . الثَّانِي وَالسَّنُونُ : يَا مَنْ يُقَلِّبُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ ، يَا مَنْ جَعَلَ الظُّلُمَاتِ وَالْأَنْوَارَ ، يَا مَنْ خَلَقَ الظِّلَّ وَالْحَرُورَ ، يَا مَنْ سَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ ، يَا مَنْ قَدَّرَ الْخَيْرَ وَالشَّرَّ ، يَا مَنْ خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ ، يَا مَنْ لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ ، يَا مَنْ لَمْ يَنْجِدْ صَاحِبَهُ وَلَا وَلَدًا ، يَا مَنْ لَيْسَ لَهُ شَرِيكَ فِي الْمُلْكِ ، يَا مَنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ وَلِيٌّ مِنَ الدُّلِّ . الثَّلَاثُ وَالسَّنُونُ : يَا مَنْ يَعْلَمُ مُرَادَ الْمُرِيدِينَ ، يَا مَنْ يَعْلَمُ ضَمِيرَ الصَّامِتِينَ ، يَا مَنْ يَسْمَعُ أُنِينَ الْوَاهِنِينَ ، يَا مَنْ يَرَى بُكَاءَ الْخَائِفِينَ ، يَا مَنْ يَمْلِكُ حَوَائِجَ السَّائِلِينَ ، يَا مَنْ يَقْبَلُ عُذْرَ التَّائِبِينَ ، يَا مَنْ لَا يُصْلِحُ عَمَلَ (٦) الْمُفْسِدِينَ ، يَا مَنْ لَا يُضِيحُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ، يَا مَنْ لَا يَبْعُدُ عَنْ قُلُوبِ الْعَارِفِينَ ، يَا أَجُودَ الْأَجُودِينَ . الرَّابِعُ وَالسَّنُونُ : يَا دَائِمَ الْبَقَاءِ ، يَا سَامِعَ الدُّعَاءِ ، يَا وَسِعَ العَطَاءِ ، يَا غَافِرَ الخَطَايَا ، يَا يَدِيحَ السَّمَاءِ ، يَا حَسَنَ الْبَلَاءِ ، يَا جَمِيلَ النَّوَاءِ ، يَا قَدِيمَ السَّنَاءِ ، يَا كَثِيرَ الْوَفَاءِ ، يَا شَرِيفَ الْجَزَاءِ . الْخَامِسُ وَالسَّنُونُ : اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ يَا سِتَارُ يَا غَفَارُ ، يَا قَهَّارُ يَا جَبَّارُ ، يَا صَبَّارُ يَا بَارُ ، يَا مُخَنَّرُ يَا فَتِيحُ ، يَا نَفَّاحُ يَا مُرْتَاحُ . السَّادِسُ وَالسَّنُونُ : يَا مَنْ خَلَقَنِي وَسَوَّانِي ، يَا مَنْ رَزَقَنِي وَرَبَّانِي ، يَا مَنْ أَطْعَمَنِي وَسَقَانِي ، يَا مَنْ قَرَّبَنِي وَأَدْنَانِي ، يَا مَنْ عَصَيْتُ مَنِي وَكَفَانِي ، يَا مَنْ حَفِظَنِي وَكَلَانِي ، يَا مَنْ أَعَزَّنِي وَأَغْنَانِي ، يَا مَنْ وَفَّقَنِي وَهَدَانِي ، يَا مَنْ أَنْسَنِي وَأَوَّانِي ، يَا مَنْ أَمَاتَنِي وَأَحْيَانِي . السَّابِعُ وَالسَّنُونُ : يَا مَنْ يُحِقُّ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهِ ، يَا مَنْ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ ، يَا مَنْ يَحُولُ بَيْنَ الْمَرءِ وَقَلْبِهِ ، يَا مَنْ لَا- تَنْفَعُ الشَّفَاعَةُ إِلَّا- بِإِذْنِهِ ، يَا مَنْ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ ، يَا مَنْ لَا مُعَقَّبَ لِحُكْمِهِ ، يَا مَنْ لَا رَادَّ لِقَضَائِهِ ، يَا مَنْ انْقَادَ كُلُّ شَيْءٍ لِأَمْرِهِ ، يَا مَنْ السَّمَاوَاتُ مَطْوِيَّاتٌ بِيَمِينِهِ ، يَا مَنْ يُرْسِلُ الرِّيَّاحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ . الثَّامِنُ وَالسَّنُونُ : يَا مَنْ جَعَلَ الْأَرْضَ مِهَادًا ، يَا مَنْ جَعَلَ الْجِبَالَ أوتَادًا ، يَا مَنْ جَعَلَ الشَّمْسَ سِرَاجًا ، يَا مَنْ جَعَلَ الْقَمَرَ نُورًا ، يَا مَنْ جَعَلَ اللَّيْلَ لِبَاسًا ، يَا مَنْ جَعَلَ النَّهَارَ مَعَاشًا ، يَا مَنْ جَعَلَ النَّوْمَ سُبَاتًا ، يَا مَنْ جَعَلَ السَّمَاءَ بِنَاءً ، يَا مَنْ جَعَلَ الْأَشْيَاءَ أَزْوَاجًا ، يَا مَنْ جَعَلَ النَّارَ مِرْصَادًا . التَّاسِعُ وَالسَّنُونُ : اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ يَا سَمِيعُ يَا شَفِيعُ ، يَا رَفِيعُ يَا مَنِيعُ ، يَا سَرِيعُ يَا بَدِيعُ ، يَا كَبِيرُ يَا قَدِيرُ ، يَا خَبِيرُ يَا مُجِيرُ . السَّبْعُونَ : يَا حَيًّا قَبْلَ كُلِّ حَيٍّ ، يَا حَيًّا بَعْدَ كُلِّ حَيٍّ ، يَا حَيًّا الَّذِي لَيْسَ كَمِثْلِهِ حَيٌّ ، يَا حَيُّ الَّذِي لَا يُشَارِكُهُ حَيٌّ ، يَا حَيُّ الَّذِي لَا يَحْتَاجُ إِلَى حَيٍّ ، يَا حَيُّ الَّذِي يُمِيتُ كُلَّ حَيٍّ ، يَا حَيُّ الَّذِي يَرْزُقُ كُلَّ حَيٍّ ، يَا حَيًّا لَمْ يَرِثِ الْحَيَاةَ مِنْ حَيٍّ ، يَا حَيُّ الَّذِي يُحْيِي الْمَوْتَى ، يَا حَيُّ يَا قَيُّومٌ لَا تَأْخُذُهُ سِنَةٌ وَلَا نَوْمٌ . الْحَادِي وَالسَّبْعُونَ : يَا مَنْ لَهُ ذِكْرٌ لَا يُنْسَى ، يَا مَنْ لَهُ نُورٌ لَا يُطْفِئُ ، يَا مَنْ لَهُ نِعَمٌ لَا- تُعَدُّ ، يَا مَنْ لَهُ مُلْكٌ لَا- يَزُولُ ، يَا مَنْ لَهُ ثَنَاءٌ لَا يُحْصَى ، يَا مَنْ لَهُ جَلَالٌ لَا يُكْفَى ، يَا مَنْ لَهُ كَمَالٌ لَا

يُدْرِكُ ، يا مَنْ لَهُ قَضَاءٌ لَا يُرَدُّ ، يا مَنْ لَهُ صِفَاتٌ لَا تُبَدَّلُ ، يا مَنْ لَهُ نِعَوتٌ لَا تُعَيَّرُ . الثَّانِي وَالسَّبْعُونَ : يا رَبَّ الْعَالَمِينَ ، يا مالِكَ
يَوْمَ الدِّينِ ، يا غَايَةَ الطَّالِبِينَ ، يا ظَهَرَ اللَّاحِظِينَ ، يا مُدْرِكَ الهَارِبِينَ ، يا مَنْ يُحِبُّ الصَّابِرِينَ ، يا مَنْ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ ، يا مَنْ يُحِبُّ
الْمُتَطَهِّرِينَ ، يا مَنْ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ، يا مَنْ هُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ . الثَّالِثُ وَالسَّبْعُونَ : اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ يا شَفِيقُ يا رَفِيقُ ،
يا حَفِيزُ يا مُحِيطُ ، يا مُقِيتُ يا مُغِيثُ ، يا مُعِزُّ يا مُبِدِّلُ ، يا مُبْدِئُ يا مُعِيدُ . الرَّابِعُ وَالسَّبْعُونَ : يا مَنْ هُوَ أَحَدٌ بِلا ضِدِّ ، يا مَنْ هُوَ فَرْدٌ
بِلا زَمٍّ ، يا مَنْ هُوَ صَمَدٌ بِلا عَيْبٍ ، يا مَنْ هُوَ وَتَرٌ بِلا كَيْفٍ ، يا مَنْ هُوَ قاضٍ بِلا حَيْفٍ ، يا مَنْ هُوَ رَبُّ بِلا وَزِيرٍ ، يا مَنْ هُوَ عَزِيزٌ
بِلا ذُلٍّ ، يا مَنْ هُوَ غَنِيٌّ بِلا فَقْرٍ ، يا مَنْ هُوَ مَلِكٌ بِلا عَزَلٍ ، يا مَنْ هُوَ مَوْصُوفٌ بِلا شَبِيهِ . الخَامِسُ وَالسَّبْعُونَ : يا مَنْ ذِكْرُهُ شَرَفٌ
لِلذَّاكِرِينَ ، يا مَنْ شُكْرُهُ فَوْزٌ لِلشَّاكِرِينَ ، يا مَنْ حَمْدُهُ عِزٌّ لِلْحامِدِينَ ، يا مَنْ طاعَتُهُ نِجاةٌ لِلْمُطِيعِينَ ، يا مَنْ بائُهُ مَفْتوحٌ لِلطَّالِبِينَ ، يا
مَنْ سَبِيلُهُ واضِحٌ لِلْمُتَّبِعِينَ ، يا مَنْ آيَاتُهُ بُرْهانٌ لِلنَّاظِرِينَ ، يا مَنْ كِتابُهُ تَذَكُّرَةٌ لِلْمُتَّقِينَ ، يا مَنْ رِزْقُهُ عُمومٌ لِلطَّائِعِينَ وَالْعاصِينَ ، يا
مَنْ رَحْمَتُهُ قَرِيبٌ مِنَ الْمُحْسِنِينَ . السَّادِسُ وَالسَّبْعُونَ : يا مَنْ تَبَارَكَ اسْمُهُ ، يا مَنْ تَعَالَى جَدُّهُ ، يا مَنْ لا إِلَهَ غَيْرُهُ ، يا مَنْ جَلَّ ثَنائُهُ
، يا مَنْ تَقَدَّسَتْ أَسْمائُهُ ، يا مَنْ يَدومُ بَقاؤُهُ ، يا مَنْ العَظَمَةُ بِهاؤُهُ ، يا مَنْ الكِبَرِياءُ رِداؤُهُ ، يا مَنْ لا تُحصى آلاؤُهُ ، يا مَنْ لا تُعَدُّ
نِعْمائُهُ . السَّابِعُ وَالسَّبْعُونَ : اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ يا مُعِينُ يا أَمِينُ ، يا مُبِينُ يا مُتَبِينُ ، يا مَكِينُ يا رَشِيدُ ، يا حَمِيدُ يا مَجِيدُ ، يا
شَدِيدُ يا شَهِيدُ . الثَّامِنُ وَالسَّبْعُونَ : يا ذَا العَرشِ المَجِيدِ ، يا ذَا القَوْلِ السَّديدِ ، يا ذَا الفِعْلِ الرَّشِيدِ ، يا ذَا البَطشِ الشَّدِيدِ ، يا ذَا
الوَعْدِ وَالوَعِيدِ ، يا مَنْ هُوَ الوَلِيُّ الحَمِيدُ ، يا مَنْ هُوَ فَعالٌ لِمَا يُريدُ ، يا مَنْ هُوَ قَرِيبٌ غَيْرُ بَعِيدٍ ، يا مَنْ هُوَ عَلِيُّ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ، يا
مَنْ هُوَ لَيْسَ بِظَلامٍ لِلعَبِيدِ . التَّاسِعُ وَالسَّبْعُونَ : يا مَنْ لا شَرِيكَ لَهُ ولا وَزِيرَ ، يا مَنْ لا شَبِيهَ لَهُ ولا نَظِيرَ ، يا خالِقَ الشَّمسِ وَالقَمَرِ
المُنِيرِ ، يا مُغْنِيَ البائِسِ الفَقِيرِ ، يا رازِقَ الطِّفْلِ الصَّغِيرِ ، يا راحِمَ الشَّيخِ الكَبِيرِ ، يا جابِرَ العَظْمِ الكَسِيرِ ، يا عِصْمَةَ الخائِفِ
المُسْتَجِيرِ ، يا مَنْ هُوَ بِعبادِهِ خَبِيرٌ بِصِيرٍ ، يا مَنْ هُوَ عَلِيُّ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ . الثَّمانون : يا ذَا الجُودِ وَالنَّعَمِ ، يا ذَا الفَضْلِ وَالكَرَمِ ، يا
خالِقَ اللُّوحِ وَالقَلَمِ ، يا بارِئَ الدَّرِّ وَالنَّسَمِ ، يا ذَا اليَأْسِ وَالنَّقَمِ ، يا مُلْهَمَ العَرَبِ وَالعَجَمِ ، يا كاشِفَ الضُّرِّ وَالآلَمِ ، يا عالِمَ السِّرِّ
وَالهَمَمِ ، يا رَبَّ البَيْتِ وَالْحَرَمِ ، يا مَنْ خَلَقَ الأَشياءَ مِنَ العَدَمِ . الحادِي وَالثَّمانون : اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ يا فاعِلُ يا جاعِلُ ،
يا قابِلُ يا كَاملُ ، يا فاضِلُ يا فاضِلُ (V) ، يا عادِلُ يا غالِبُ ، يا طالِبُ يا واهِبُ . الثَّانِي وَالثَّمانون : يا مَنْ أَنْعَمَ بِطولِهِ ، يا مَنْ أَكْرَمَ
بِجودِهِ ، يا مَنْ جادَ بِلُطْفِهِ ، يا مَنْ تَعَزَّزَ بِقُدْرَتِهِ ، يا مَنْ قَدَّرَ بِحُكْمَتِهِ ، يا مَنْ حَكَمَ بِتَدْبِيرِهِ ، يا مَنْ دَبَّرَ بِعِلْمِهِ ، يا مَنْ تَجَاوَزَ بِحِلْمِهِ ،
يا مَنْ دَنَا فِي عُلُوِّهِ ، يا مَنْ عَلَا فِي دُنُوِّهِ . الثَّالِثُ وَالثَّمانون : يا مَنْ يَخْلُقُ ما يَشاءُ ، يا مَنْ يَفْعَلُ ما يَشاءُ ، يا مَنْ يَهْدِي مَنْ يَشاءُ ، يا
مَنْ يُضِلُّ مَنْ يَشاءُ ، يا مَنْ يُعَذِّبُ مَنْ يَشاءُ ، يا مَنْ يَغْفِرُ لِمَنْ يَشاءُ ، يا مَنْ يُعِزُّ مَنْ يَشاءُ ، يا مَنْ يُبَدِّلُ مَنْ يَشاءُ ، يا مَنْ يُصَوِّرُ فِي
الأَرْحامِ ما يَشاءُ ، يا مَنْ يَخْتَصُّ بِرَحْمَتِهِ مَنْ يَشاءُ . الرَّابِعُ وَالثَّمانون : يا مَنْ لَمْ يَتَّخِذْ صاحِبَهُ ولا وَالدَّ ، يا مَنْ جَعَلَ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدرا
، يا مَنْ لا يُشْرِكُ فِي حُكْمِهِ أَحداً ، يا مَنْ جَعَلَ المَلائِكَةَ رُسُلاً ، يا مَنْ جَعَلَ فِي السَّماءِ بُرُوجاً ، يا مَنْ جَعَلَ الأَرْضَ قَراراً ، يا مَنْ
خَلَقَ مِنَ المَياهِ بَشَراً ، يا مَنْ جَعَلَ لِكُلِّ شَيْءٍ أَمِداً ، يا مَنْ أَحاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ عِلْماً ، يا مَنْ أَحصى كُلَّ شَيْءٍ عِداداً . الخَامِسُ
وَالثَّمانون : اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ يا أَوَّلُ يا آخِرُ ، يا باطِنُ يا ظاهِرُ ، يا بَرُّ يا حَقُّ ، يا فَرْدُ يا وَتَرُ ، يا صَمَدُ يا سَرْمَدُ . السَّادِسُ
وَالثَّمانون : يا خَيْرَ مَعروفٍ عَرِفَ ، يا أَفْضَلَ مَعْبودٍ عُبِدَ ، يا أَجَلَ مَشكورٍ شُكِرَ ، يا أَعزَّ مَذكورٍ ذُكِرَ ، يا أَعلى مَحمودٍ حُمِدَ ، يا
أَقْدَمَ مَوْجودٍ طُلِبَ ، يا أَرَفَعَ مَوْصوفٍ وُصِفَ ، يا أَكَبَرَ مَقْصودٍ قُصِدَ ، يا أَكْرَمَ مَسْؤولٍ سِئِلَ ، يا أَشْرَفَ مَحْبوبٍ عُلِمَ . السَّابِعُ
وَالثَّمانون : يا حَبِيبَ الباكِينَ ، يا سَيِّدَ المَتَوَكِّلِينَ ، يا هادِيَ المُضْطَلِّينَ ، يا وَلِيَّ المُؤْمِنِينَ ، يا أنيسَ الذَّاكِرِينَ ، يا مَفزَعَ المَلْهُوفِينَ ،
يا مُنْجِيَ الصَّادِقِينَ ، يا أَقدَرَ القادِرِينَ ، يا أَعْلَمَ العالِمِينَ ، يا إِلَهَ الخَلْقِ أَجمَعِينَ . الثَّامِنُ وَالثَّمانون : يا مَنْ عَلَا فَفَهَرَ ، يا مَنْ مَلَكَ
فَقَدَرَ ، يا مَنْ بَطَنَ فَخَبَرَ ، يا مَنْ عُبِدَ فَشَكَرَ ، يا مَنْ عَصِيَ فَعَفَرَ ، يا مَنْ لا تَحْوِيهِ الفِكْرُ ، يا مَنْ لا يُدْرِكُهُ بَصِيرٌ ، يا مَنْ لا يَخْفَى
عَلَيْهِ أَثَرُ ، يا رازِقَ البَشَرِ ، يا مُقدَّرَ كُلِّ قَدَرٍ . التَّاسِعُ وَالثَّمانون : اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ يا حافِظُ يا بارِئُ ، يا ذارِئُ يا باذِخُ ، يا

فَارِحُ يَا فَاتِحَ ، يَا كَاشِفُ يَا ضَامِنُ ، يَا آمِرُ يَا نَاهِي . التَّسْعُونَ : يَا مَنْ لَا يَعْلَمُ الْغَيْبَ إِلَّا هُوَ ، يَا مَنْ لَا يَصْرِفُ السُّوءَ إِلَّا هُوَ ، يَا مَنْ لَا يَخْلُقُ الْخَلْقَ إِلَّا هُوَ ، يَا مَنْ لَا يَغْفِرُ الذَّنْبَ إِلَّا هُوَ ، يَا مَنْ لَا يُنَمُّ النَّعْمَةَ إِلَّا هُوَ ، يَا مَنْ لَا يُقَلِّبُ الْقُلُوبَ إِلَّا هُوَ ، يَا مَنْ لَا يُدَبِّرُ الْأَمْرَ إِلَّا هُوَ ، يَا مَنْ لَا يُنَزِّلُ الْغَيْثَ إِلَّا هُوَ ، يَا مَنْ لَا يَبْسُطُ الرِّزْقَ إِلَّا هُوَ ، يَا مَنْ لَا يُحْيِي الْمَوْتَى إِلَّا هُوَ . الحَادِي وَالتَّسْعُونَ : يَا مُعِينِ الضُّعْفَاءِ ، يَا صَاحِبِ الْغُرَبَاءِ ، يَا نَاصِرَ الْأَوْلِيَاءِ ، يَا قَاهِرَ الْأَعْدَاءِ ، يَا رَافِعَ السَّمَاءِ ، يَا أُنَيْسَ الْأَصْفِيَاءِ ، يَا حَبِيبَ الْأَتْقِيَاءِ ، يَا كَنَزَ الْفُقَرَاءِ ، يَا إِلَهَ الْأَغْنِيَاءِ ، يَا أَكْرَمَ الْكُرَمَاءِ . الثَّانِي وَالتَّسْعُونَ : يَا كَافِيَا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ ، يَا قَائِمًا عَلَى كُلِّ شَيْءٍ ، يَا مَنْ لَا يُشْبِهُهُ شَيْءٌ ، يَا مَنْ لَا يَزِيدُ فِي مُلْكِهِ شَيْءٌ ، يَا مَنْ لَا يَخْفَى عَلَيْهِ شَيْءٌ ، يَا مَنْ لَا يَنْقُصُ مِنْ خَزَائِنِهِ شَيْءٌ ، يَا مَنْ لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ ، يَا مَنْ لَا يَعْزُبُ عَنْ عِلْمِهِ شَيْءٌ (٨) ، يَا مَنْ هُوَ خَيْرٌ بِكُلِّ شَيْءٍ ، يَا مَنْ وَسِعَتْ رَحْمَتُهُ كُلَّ شَيْءٍ . الثَّلَاثُ وَالتَّسْعُونَ : اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ يَا مُكْرِمُ يَا مُطْعِمُ ، يَا مُنْعِمُ يَا مُعْطَى ، يَا مُغْنِي يَا مُقْنَى ، يَا مُغْنِي يَا مُحْيِي ، يَا مُرْضِي يَا مُنْجِي . الرَّابِعُ وَالتَّسْعُونَ : يَا أَوَّلَ كُلِّ شَيْءٍ وَآخِرَهُ ، يَا إِلَهَ كُلِّ شَيْءٍ وَمَلِيكَهُ ، يَا رَبَّ كُلِّ شَيْءٍ وَصَانِعَهُ ، يَا بَارِي (٩) كُلِّ شَيْءٍ وَخَالِقَهُ ، يَا قَابِضَ كُلِّ شَيْءٍ وَبَاسِطَهُ ، يَا مُبْدِيَّ كُلِّ شَيْءٍ وَمُعِيدَهُ ، يَا مُنْشِئَ كُلِّ شَيْءٍ وَمُقَدِّرَهُ ، يَا مُكَوِّنَ كُلِّ شَيْءٍ وَمُحَوِّلَهُ ، يَا مُحْيِيَّ كُلِّ شَيْءٍ وَمُؤْمِتَهُ ، يَا خَالِقَ كُلِّ شَيْءٍ وَوَارِثَهُ . الْخَامِسُ وَالتَّسْعُونَ : يَا خَيْرَ ذَاكِرٍ وَمِذْكُورٍ ، يَا خَيْرَ شَاكِرٍ وَمَشْكُورٍ ، يَا خَيْرَ حَامِدٍ وَمَحْمُودٍ ، يَا خَيْرَ شَاهِدٍ وَمَشْهُودٍ ، يَا خَيْرَ دَاعٍ وَمَدْعُودٍ ، يَا خَيْرَ مُجِيبٍ وَمُجَابٍ ، يَا خَيْرَ مُؤْنِسٍ وَأُنَيْسٍ ، يَا خَيْرَ صَاحِبٍ وَجَلِيسٍ ، يَا خَيْرَ مَقْصُودٍ وَمَطْلُوبٍ ، يَا خَيْرَ حَبِيبٍ وَمُحْبُوبٍ . السَّادِسُ وَالتَّسْعُونَ : يَا مَنْ هُوَ لِمَنْ دَعَاهُ مُجِيبٌ ، يَا مَنْ هُوَ لِمَنْ أَطَاعَهُ حَبِيبٌ ، يَا مَنْ هُوَ إِلَى مَنْ أَحَبَّهُ قَرِيبٌ ، يَا مَنْ هُوَ بِمَنْ اسْتَحْفَظَهُ رَقِيبٌ ، يَا مَنْ هُوَ بِمَنْ رَجَاهُ كَرِيمٌ ، يَا مَنْ هُوَ بِمَنْ عَصَاهُ حَلِيمٌ ، يَا مَنْ هُوَ فِي عَظَمَتِهِ رَحِيمٌ ، يَا مَنْ هُوَ فِي حِكْمَتِهِ عَظِيمٌ ، يَا مَنْ هُوَ فِي إِحْسَانِهِ قَدِيمٌ ، يَا مَنْ هُوَ بِمَنْ أَرَادَ عَلَيْهِ . السَّابِعُ وَالتَّسْعُونَ : اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ يَا مُسَبِّبٌ ، يَا مُرْغَبٌ ، يَا مُقَلَّبٌ ، يَا مُعَقَّبٌ ، يَا مُرْتَبٌ ، يَا مُخَوَّفٌ ، يَا مُجَذِّدٌ ، يَا مُدَكِّرٌ ، يَا مُسَيِّخِرٌ ، يَا مُعَيِّرٌ . الثَّمَانِي وَالتَّسْعُونَ : يَا مَنْ عِلْمُهُ سَابِقٌ ، يَا مَنْ وَعْدُهُ صَادِقٌ ، يَا مَنْ لُطْفُهُ ظَاهِرٌ ، يَا مَنْ أَمْرُهُ غَالِبٌ ، يَا مَنْ كِتَابُهُ مُحْكَمٌ ، يَا مَنْ قَضَاؤُهُ كَائِنٌ ، يَا مَنْ قُرْآنُهُ مَجِيدٌ ، يَا مَنْ مُلْكُهُ قَدِيمٌ ، يَا مَنْ فَضْلُهُ عَمِيمٌ ، يَا مَنْ عَرْشُهُ عَظِيمٌ . التَّاسِعُ وَالتَّسْعُونَ : يَا مَنْ لَا يَشْغَلُهُ سَمْعٌ عَنْ سَمْعٍ ، يَا مَنْ لَا يَمْنَعُهُ فِعْلٌ عَنْ فِعْلٍ ، يَا مَنْ لَا يُلْهِمُهُ قَوْلٌ عَنْ قَوْلٍ ، يَا مَنْ لَا يُغَلِّطُهُ سُؤَالٌ عَنْ سُؤَالٍ ، يَا مَنْ لَا يَحْجُبُهُ شَيْءٌ عَنْ شَيْءٍ ، يَا مَنْ لَا يُبْرِمُهُ الْإِحْسَاحُ الْمُلْحِنَ ، يَا مَنْ هُوَ غَايَةُ مُرَادِ الْمُتْرِيدِينَ ، يَا مَنْ هُوَ مُنْتَهَى هِمَمِ الْعَارِفِينَ ، يَا مَنْ هُوَ مُنْتَهَى طَلَبِ الطَّالِبِينَ ، يَا مَنْ لَا يَخْفَى عَلَيْهِ ذَرَّةٌ فِي الْعَالَمِينَ . الْمِئَةُ : يَا حَلِيمًا لَا يَعْجَلُ ، يَا جَوَادًا لَا يَبْخُلُ ، يَا صَادِقًا لَا يُخْلِفُ ، يَا وَهَابًا لَا يَمَلُّ ، يَا قَاهِرًا لَا يُغَلَّبُ ، يَا عَظِيمًا لَا يُوَصَّفُ ، يَا عَدْلًا لَا يَحِيفُ ، يَا غَنِيًّا لَا يَفْتَقِرُ ، يَا كَبِيرًا لَا يَصْغُرُ ، يَا حَافِظًا لَا يَغْفُلُ . سُبْحَانَكَ يَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ ، الْعَوْتُ الْعَوْتُ ، خَلَّصْنَا مِنَ النَّارِ يَا رَبِّ . (١٠)

١- في المصدر: «الفضل»، والتصويب من البلد الأمين .

٢- في المصدر: «المزيدون»، والتصويب من البلد الأمين .

٣- في نسخة: «الخائفون» .

٤- في البلد الأمين: «يا رجاء المذنبين» .

٥- في نسخة: «السماء» .

٦- في نسخة: «أعمال» .

- ٧- فى البلد الأملن : «فاصل ، فا واصل» بدل «فاصل ، فا فاصل» .
- ٨- أى لا ففب عن علمه ولا فففى (مجمع البقرن : ٢ / ١٢٠٦) .
- ٩- أثبتناها من البلد الأملن وبحار الأنوار ، وفى المصدر : «باءى» وفى الطبعه القفدومه : «مبءى» .
- ١٠- المصباح للكفعمى : ٣٣٤ ، البلد الأملن : ٤٠٢ ، بحار الأنوار : ٩٤ / ٣٨٤ .

المصباح کفعمی (۱): دعای جوشن کبیر ، از پیامبر صلی الله علیه و آله روایت شده است و صد بخش است و هر بخشی ده نام است و در آخر هر بخش آن ، می گویی: «سبحانک یا لا اله الا انت! العوث ، العوث ، العوث ، خلصنا من النار یا رب! منزهی تو ، ای آن که معبودی جز تو نیست! به فریاد رس ، به فریاد رس ، به فریاد رس . پروردگارا! ما را از آتش ، نجات بده». یکم . «خداوندا! تو را به نامت می خوانم: ای خداوند ، ای بخشایشگر ، ای مهربان ، ای بزرگوار ، ای برپادارنده ، ای بزرگ ، ای دیرین ، ای دانا ، ای بردبار ، ای حکیم!». دوم . «ای سَرور سَروران ، ای اجابت کننده دعاها ، ای بالابرنده رتبه ها ، ای سرپرست نیکی ها ، ای آمرزنده خطاها ، ای برآورنده خواسته ها ، ای پذیرنده توبه ها ، ای شنوای صداها ، ای دانای نهان ها ، ای زداینده بلاها!». سوم . «ای بهترین آمرزندگان ، ای بهترین گشایندگان ، ای بهترین یاوران ، ای بهترین داوران ، ای بهترین روزی دهندگان ، ای بهترین میراث بران ، ای بهترین ستایشگران ، ای بهترین یادآوران ، ای بهترین نازل کنندگان ، ای بهترین نیکوکاران!». چهارم . «ای که عزّت و زیبایی ، از آن اوست؛ ای که قدرت و کمال ، از آن اوست؛ ای که فرمان روایی و جلال ، از آن اوست؛ ای آن که بزرگ و والاست؛ ای پدیدآورنده ابرهای سنگین و پربار؛ ای آن که سخت کیفر است؛ ای آن که زودحسابگر است؛ ای آن که عقوبتش دشوار است؛ ای آن که پاداش نیکو ، نزد اوست؛ ای آن که اصل علوم و حقایق ، پیش اوست!». پنجم . «خداوندا! تو را به نامت می خوانم: ای مهرورز ، ای نعمت بخش ، ای پاداش دهنده ، ای برهان ، ای حاکم ، ای مایه خرسندی ، ای آمرزنده ، ای وارسته ، ای یاری خواسته شده ، ای صاحب نعمت و بخشنده نعمت بیان!». ششم . «ای آن که هر چیزی در برابر عظمتش فروتن است ، ای آن که هر چیزی تسلیم قدرت اوست ، ای آن که هر چیزی در برابر قدرتش ذلیل است ، ای آن که هر چیزی در برابر هیبتش خاضع است ، ای آن که هر چیزی رام خشیت اوست ، ای آن که کوه ها از بیم او از هم می شکافند ، ای آن که آسمان ها به فرمان او برپایند ، ای آن که زمین ها به اذن او پابرجایند ، ای آن که رعد تسبیحگوی حمد اوست ، ای آن که بر اهل مملکت خویش ستم نمی کند!». هفتم . «ای بخشاینده خطاها ، ای زداینده بلاها ، ای نهایت آرزوها ، ای افزون کننده عطاها ، ای بخشنده هدایا ، ای روزی بخش بندگان ، ای برآورنده آرزوها ، ای شنوای شکوه ها ، ای برانگیزنده آفریده ها ، ای آزادکننده اسیران!». هشتم . «ای صاحب ستایش و ثنا ، ای صاحب فخر و شکوه ، ای صاحب والایی و بزرگی ، ای صاحب عهد و وفا ، ای صاحب بخشایش و رضا ، ای صاحب نعمت و عطا ، ای صاحب تفکیک و تقدیر ، ای صاحب عزّت و جاودانگی ، ای صاحب سخاوت و بخشندگی ، ای صاحب موهبت ها و نعمت ها!». نهم . «خداوندا! تو را می خوانم ، ای بازدارنده ، ای زداینده ، ای بالابرنده ، ای آفریننده ، ای سودرساننده ، ای شنونده ، ای گردآورنده ، ای شفاعت پذیرنده ، ای گسترده رحمت ، ای گسترنده!». دهم . «ای پدیدآورنده هر پدیده ، ای آفریننده هر آفریده ، ای روزی رسان هر روزی خورنده ، ای صاحب هر بنده ، ای زداینده هر غصّه ، ای گشاینده هر غم زده ، ای رحم کننده هر رحمت شده ، ای یاور هر بی کس ، ای پوشاننده هر عیناک ، ای پناهگاه هر رانده شده!». یازدهم . «ای پشتوانه من در هنگام سختی ام ، ای امید من در هنگام مصیبت ، ای همدم من در هنگام وحشتم ، ای همنشین من در هنگام غربتم ، ای سرپرست من در هنگام نعمت داری ام ، ای پناه من در هنگام گرفتاری ام ، ای راهنمای من در هنگام سرگردانی ام ، ای مایه بی نیازی من در هنگام نیازمندی ام ، ای پناهگاه من در هنگام درماندگی ام ، ای یاور من در هنگام هراسانی ام!». دوازدهم . «ای دانای غیب ها ، ای آمرزنده گناه ها ، ای پوشاننده عیب ها ، ای زداینده سختی ها ، ای دگرگون ساز دل ها ، ای طیب قلب ها ، ای روشنگر دل ها ، ای همدم دل ها ، ای از بین برنده غم ها ، ای زداینده اندوه ها!». سیزدهم . «خداوندا! تو را به نامت

می خوانم: ای باعظمت ، ای زیبا ، ای نگهدار ، ای عهده دار ، ای راهنما ، ای روی آور به هستی ، ای چیره بر قدرت ها ، ای عطابخش ، ای پوزش پذیر ، ای کارساز عالم!». چهاردهم . «ای رهنمای سرگشتگان ، ای فریادرس یاری خواهان ، ای دادرس دادخواهان ، ای پناه پناهجویان ، ای امان ترسانان ، ای یاور مؤمنان ، ای ترخم کننده بر بینویان ، ای پناهگاه گنهکاران ، ای آمرزنده خطاکاران ، ای پاسخگوی دعای درماندگان!». پانزدهم . «ای صاحب بخشندگی و نیکی ، ای صاحب نعمت و منت ، ای صاحب امتیّت و امان ، ای صاحب قداست و پاکی ، ای صاحب حکمت و گویایی ، ای صاحب رحمت و رضوان ، ای صاحب حجّت و برهان ، ای صاحب عظمت و فرمان روایی ، ای صاحب عطوفت و یاری رسانی ، ای صاحب گذشت و آمرزش!». شانزدهم . «ای آن که پروردگار هر چیز است ، ای آن که معبود هر چیز است ، ای آن که آفریننده هر چیز است ، ای آن که پدیدآورنده هر چیز است ، ای آن که پیش از هر چیز [بوده] است ، ای آن که پس از هر چیز است ، ای آن که برتر از هر چیز است ، ای آن که دانا به هر چیز است ، ای آن که توانای بر هر چیز است ، ای آن که می ماند و هر چیزی فانی می شود!». هفدهم . «خداوندا! تو را به نامت می خوانم: ای ایمنی بخش ، ای مقتدر ، ای هستی بخش ، ای تلقین کننده ، ای روشنگر ، ای آسان ساز ، ای قدرت بخش ، ای آراسته ساز ، ای آشکارکننده ، ای تقسیم کننده!». هجدهم . «ای آن که در فرمان روایی اش پایدار است ، ای آن که در حکومتش دیرین است ، ای آن که در شکوهش بزرگ است ، ای آن که به بندگانش مهربان است ، ای آن که به هر چیزی دانا است ، ای آن که به نافرمانش بردبار است ، ای آن که به امیدوارش بخشنده است ، ای آن که در آفرینش خود حکیم است ، ای آن که در حکمتش با لطف است ، ای آن که در لطف و رحمتش دیرین است!». نوزدهم . «ای آن که جز به احسان او امید نیست ، ای آن که جز بخشایش او را نخواهند ، ای آن که جز به نیکی او چشم امید نیست ، ای آن که جز از عدالتش بیمی نیست ، ای آن که جز فرمان روایی او پایدار نیست ، ای آن که حکومتی جز حکومتش نیست ، ای آن که رحمتش فراگیر هر چیز است ، ای آن که رحمتش پیش از خشم اوست ، ای آن که دانشش دربرگیرنده هر چیز است ، ای آن که هیچ کس همچون او نیست!». بیستم . «ای زداینده اندوه ، ای برطرف ساز غم ، ای آمرزنده گناه ، ای پذیرای توبه ، ای آفریننده خلق ، ای درست وعده ، ای وفاکننده به پیمان ، ای دانای نهران ، ای شکافنده دانه ، ای روزی بخش مردم!». بیست و یکم . «خداوندا! تو را به نامت می خوانم: ای والا ، ای وفاکننده ، ای بی نیاز ، ای دارای مطلق ، ای دانای مهربان ، ای خرسندساز ، ای پاک ، ای سرآغاز ، ای نیرومند ، ای سرپرست (عهده دار)!». بیست و دوم . «ای آن که زیبایی را آشکار کرد ، ای آن که زشتی را پوشاند ، ای آن که بندگان را به گناه نگرفت ، ای آن که پرده را ندرید ، ای بزرگ بخشایش ، ای نیکوگذشت ، ای گسترده آمرزش ، ای گشاده دست به رحمت ، ای آگاه از هر راز نهران ، ای نهایت هر شکوه و حاجتمندی!». بیست و سوم . «ای صاحب نعمت سرشار ، ای صاحب رحمت گسترده ، ای صاحب نعمت پیشین ، ای صاحب حکمت رسا ، ای صاحب قدرت کامل ، ای صاحب برهان محکم ، ای صاحب بزرگواری آشکار ، ای صاحب عزّت ابدی ، ای صاحب نیروی استوار ، ای صاحب عظمت دست نیافتنی!». بیست و چهارم . «ای پدیدآورنده آسمان ها ، ای آفریننده تاریکی ها ، ای رحم کننده بر اشک ها ، ای خطابخش لغزش ها ، ای پوشاننده عیب ها ، ای حیات بخش مرده ها ، ای نازل کننده آیه ها ، ای افزون ساز نیکی ها ، ای زداینده گناه ها ، ای سخت انتقام!». بیست و پنجم . «خداوندا! تو را به نامت می خوانم: ای صورت آفرین ، ای تقدیرکننده ، ای تدبیرکننده ، ای پاک کننده ، ای روشنی بخش ، ای آسان ساز ، ای بشارت دهنده ، ای بیم دهنده ، ای پیش اندازنده ، ای تأخیراندازنده!». بیست و ششم . «ای پروردگار خانه گرامی (کعبه) ، ای پروردگار ماه حرام ، ای پروردگار شهر آمن (مکه) ، ای پروردگار رکن و مقام ، ای پروردگار مشعر الحرام ، ای پروردگار مسجد الحرام ، ای پروردگار غیرحرم و حرم ، ای پروردگار روشنی و تاریکی ، ای پروردگار درود و

سلام، ای پروردگار قدرت در میان مردم!». بیست و هفتم. «ای برترین داوران، ای دادگرتین دادگران، ای راستگوتین راستگویان، ای پاک ترین پاکان، ای بهترین آفرینندگان، ای سریع ترین حسابگران، ای شنواترین شنوایان، ای بیناترین بینندگان، ای شفاعت پذیرترین شفاعت پذیران، ای بزرگوارترین بزرگواران!». بیست و هشتم. «ای تکیه گاه آن که بی تکیه گاه است، ای نگهدار آن که بی نگهدار است، ای ذخیره آن که بی پشتوانه است، ای نگهبان آن که بی نگهبان است، ای فریادرس آن که بی فریادرس است، ای فخر آن که بی افتخار است، ای عزت بخش آن که بی عزت است، ای یاری رسان آن که بی یاور است، ای همدم آن که بی همدم است، ای ایمنی بخش آن که بی امان است!». بیست و نهم. «خداوندا! تو را به نامت می خوانم: ای نگه دارنده، ای برپادارنده، ای همیشگی، ای صاحب رحمت، ای سلامت بخش، ای داور، ای دانا، ای تقسیم کننده، ای گیرنده، ای گشاینده!». سی ام. «ای نگهدار آن که از او عصمت طلبد، ای ترحم کننده بر آن که از او رحمت خواهد، ای بخشاینده آن که از او آمرزش طلبد، ای یاور آن که از او یاری جوید، ای نگهدار آن که از او محافظت طلبد، ای گرمی دارنده آن که از او کرامت خواهد، ای راهنمای آن که از او هدایت طلبد، ای فریادرس آن که او را به دادخواهی خواند، ای یاریگر آن که از او کمک طلبد، ای دادرس آن که از او پناه خواهد!». سی و یکم. «ای قدرتمندی که خوار نگردد، ای لطیفی که دست نیافتنی است، ای پاینده ای که نمی خوابد، ای ابدی ای که نابود نمی شود، ای زنده ای که نمی میرد، ای فرمان روایی که حکومتش پایان نمی پذیرد، ای باقی بی فنا، ای دانای بی جهل، ای بی نیازی که نیازمند غذا نیست، ای نیرومندی که ناتوان نمی گردد!». سی و دوم. «خداوندا! تو را به نامت می خوانم: ای یکتا، ای یگانه، ای گواه، ای باعظمت، ای ستایش کننده، ای راهنما، ای برانگیزنده، ای میراث بر، ای زیان رسان، ای سودبخش!». سی و سوم. «ای بزرگ تر از هر بزرگ، ای باکرامت تر از هر کریم، ای مهربان تر از هر مهربان، ای داناتر از هر دانا، ای حکیم تر از هر حکیم، ای پیشین تر از هر قدیم، ای بزرگ تر از هر بزرگ، ای مهرورزتر از هر صاحب لطف، ای شکوهنده تر از هر باشکوه، ای قدرتمندتر از هر شکست ناپذیر!». سی و چهارم. «ای درگذرنده بزرگوار، ای نعمت بخش بزرگ، ای دارنده خیر بسیار، ای دیرین عطا، ای پیوسته لطف، ای ظریف آفرینش، ای غم زدا، ای زداینده درد و رنج، ای مالک فرمان روایی، ای دادگر حق!». سی و پنجم. «ای آن که در پیمانش اهل وفاست، ای آن که در وفایش تواناست، ای آن که در توانایی اش والاست، ای آن که در والایی اش نزدیک است، ای آن که در نزدیکی اش لطیف است، ای آن که در لطفش شریف است، ای آن که در شرافتش قدرتمند است، ای آن که در قدرتمندی اش بزرگوار است، ای آن که در بزرگواری اش شکوهمند است، ای آن که در شکوهش ستوده است!». سی و ششم. «خداوندا! تو را به نامت می خوانم: ای کفایت کننده، ای شفابخش، ای وفاکننده، ای عافیت دهنده، ای هدایتگر، ای دعوتگر، ای دادگر، ای راضی شونده، ای والامقام، ای پاینده!». سی و هفتم. «ای آن که هر چیز، خاضع در برابر اوست؛ ای آن که هر چیز، خاشع برای اوست؛ ای آن که هر چیز، برای او هست؛ ای آن که هر چیز، به سبب او هست؛ ای آن که هر چیز، بازگردنده به سوی اوست؛ ای آن که هر چیز، ترسان از اوست؛ ای آن که هر چیز، برپا به اوست؛ ای آن که هر چیز، برگشته به سوی اوست؛ ای آن که هر چیز، با ستایش خود، تسبیح گوی اوست؛ ای آن که هر چیز، نابودشدنی است، جز ذات او!». سی و هشتم. «ای آن که گریزگاهی جز به سوی او نیست، ای آن که پناهگاهی جز درگاه او نیست، ای آن که مقصدی جز به سوی او نیست، ای آن که راه نجاتی از او جز به سوی او نیست، ای آن که رغبتی جز به سوی او نیست، ای آن که هیچ قدرت و توانی جز به او نیست، ای آن که جز از او یاری نخواهند، ای آن که جز بر او تکیه نکنند، ای آن که جز به او امید نبندند، ای آن که جز او را نپرستند!». سی و نهم. «ای بهترین کسی که از او می ترسند، ای بهترین کسی که به او اشتیاق دارند، ای

بهترین طلب شدگان ، ای بهترین درخواست شوندگان ، ای بهترین مقصودان ، ای بهترین یادشدگان ، ای بهترین سپاس گزاری شدگان ، ای بهترین محبوبان ، ای بهترین خواننده شدگان ، ای بهترین اُنس گرفتگان!». چهلیم . «خداوندا! تو را به نامت می خوانم: ای آمرزنده ، ای پوشاننده ، ای توانا ، ای غالب ، ای آفریننده ، ای شکننده ، ای جبران کننده ، ای یادکننده ، ای بیننده ، ای یاری کننده!». چهل و یکم . «ای آن که آفرید ، پس سامان داد؛ ای آن که مقدر کرد ، پس هدایت نمود؛ ای آن که گرفتاری را برطرف می سازد؛ ای آن که راز پنهان را می شنود؛ ای آن که غرق شدگان را نجات می دهد؛ ای آن که هلاک شدگان را می رهاوند؛ ای آن که بیماران را شفا می بخشد؛ ای آن که خندانید و گریانید؛ ای آن که میراند و حیات بخشید؛ ای آن که دو جفت مرد و زن را آفرید!». چهل و دوم . «ای آن که راهش در خشکی و دریاست ، ای آن که نشانه هایش در آفاق است ، ای آن که برهان او در نشانه هاست ، ای آن که قدرتش در مُردن افراد است ، ای آن که عبرتش در گورهاست ، ای آن که فرمان روایی اش در قیامت است ، ای آن که مهابت او در حسابرسی است ، ای آن که داوری اش در سنجش [اعمال] است ، ای آن که پاداشش در بهشت است ، ای آن که کیفرش در آتش دوزخ است!». چهل و سوم . «ای آن که خائفان ، به سوی او می گریزند ؛ ای آن که گنهکاران ، به درگاه او پناه می برند ؛ ای آن که اهل انابت ، به او توجه می کنند؛ ای آن که پارسایان ، به او مشتاق اند؛ ای آن که سرگردانان ، به آستان او پناه می آورند؛ ای آن که مریدان با او اُنس می گیرند؛ ای آن که دوستداران ، به او می بالند؛ ای آن که خطاکاران ، به بخشایش او طمع می ورزند؛ ای آن که اهل یقین ، با او آرامش می یابند؛ ای آن که اهل توکل ، بر او تکیه می کنند!». چهل و چهارم . «خداوندا! تو را به نامت می خوانم: ای محبوب ، ای طیب ، ای نزدیک ، ای مراقب ، ای حسابگر ، ای باهیت ، ای جزادهنده ، ای اجابت کننده ، ای آگاه ، ای بینا!». چهل و پنجم . «ای نزدیک تر از هر نزدیک ، ای بهتر از هر محبوب ، ای بینا تر از هر بینا ، ای آگاه تر از هر آگاه ، ای برتر از هر شریف ، ای والاتر از هر والا ، ای نیرومندتر از هر نیرومند ، ای بی نیازتر از هر بی نیاز ، ای بخشنده تر از هر بخشنده ، ای مهربان تر از هر مهربان!». چهل و ششم . «ای چیره ای که مغلوب نمی شود ، ای سازنده ای که ساخته شده نیست ، ای آفریننده ای که پدیده آمده نیست ، ای مالکی که بنده نیست ، ای غالبی که بی شکست است ، ای رفعت بخشی که کسی برتر از او نیست ، ای نگهبانی که کسی نگهبان او نیست ، ای یاری کننده ای که نیازمند یاری نیست ، ای گواهی که غایب نیست ، ای نزدیکی که دور نیست!». چهل و هفتم . «ای نورِ نور ، ای روشنی بخش نور ، ای آفریدگار نور ، ای تدبیرکننده نور ، ای تقدیرکننده نور ، ای فروغِ هر نور ، ای نور پیش از هر نور ، ای نور پس از هر نور ، ای نور برتر از هر نور ، ای نوری که نوری همچون او نیست!». چهل و هشتم . «ای آن که عطایش باشرافت است ، ای آن که کارش از روی لطف است ، ای آن که لطفش همیشگی است ، ای آن که احسانش دیرین است ، ای آن که سخنش حق است ، ای آن که وعده اش راست است ، ای آن که گذشتش فضل است ، ای آن که کیفرش عادلانه است ، ای آن که یادش شیرین است ، ای آن که احسانش فراگیر است!». چهل و نهم . «خداوندا! تو را به نامت می خوانم: ای آسان ساز ، ای عطابخش ، ای تبدیل کننده ، ای خوارسازنده ، ای فرودآورنده ، ای نعمت دهنده ، ای احسان کننده ، ای بخشنده نعمت بسیار ، ای مهلت دهنده ، ای نیکویی کننده!». پنجاهم . «ای آن که می بیند و دیده نمی شود ، ای آن که می آفریند و آفریده نیست ، ای آن که هدایت می کند و به راهنمایی نیازش نیست ، ای آن که حیات می بخشد و حیاتش از کسی نیست ، ای آن که می پرسد و از او حقّ پرسش نیست ، ای آن که غذا می دهد و غذایش ندهند ، ای آن که پناه می دهد و پناه نیاز ندارد ، ای آن که داوری می کند و نیازمند داوری نیست ، ای آن که حکم می کند و بر او حکم نمی شود ، ای آن که نه می زاید و نه زاده کسی است و کسی همتای او نیست!». پنجاه و یکم . «ای حسابرس نیک ، ای طیب خوب ، ای مراقب شایسته ، ای نزدیک خوب ، ای جواب

دهنده خوب ، ای محبوب خوب ، ای عهده دار شایسته ، ای سرپرست خوب ، ای مولای نیکو ، ای یاور خوب!». پنجاه و دوم .
«ای شادمانی عارفان ، ای آرزوی دوستداران ، ای همدم مریدان ، ای محبوب تائبان ، ای روزی دهنده تهی دستان ، ای امید
بدهکاران ، ای نور چشم پرستشگران ، ای غم زدای گرفتاران ، ای گشایش بخش اندوهناکان ، ای معبود اولین و آخرین!».
پنجاه و سوم . «خداوندا! تو را به نامت می خوانم: ای پروردگار ما ، ای معبود ما ، ای سرور ما ، ای مولای ما ، ای یاور ما ، ای
نگهدار ما ، ای راهنمای ما ، ای کمک کننده ما ، ای محبوب ما ، ای طیب ما!». پنجاه و چهارم . «ای پروردگار پیامبران و
نیکان ، ای پروردگار صدیقان و شایستگان ، ای پروردگار بهشت و دوزخ ، ای پروردگار کوچکان و بزرگان ، ای پروردگار
دانه ها و میوه ها ، ای پروردگار رودها و درختان ، ای پروردگار صحراها و دشت ها ، ای پروردگار خشکی ها و دریاها ، ای
پروردگار شب و روز ، ای پروردگار پیدا و پنهان!». پنجاه و پنجم . «ای آن که فرمانش در هر چیز ، نافذ است؛ ای آن که
دانشش به هر چیز ، پیوسته و محیط است؛ ای آن که قدرتش به هر چیز ، رسیده است؛ ای آن که بندگان ، نعمتش را نتوانند
شمرند؛ ای آن که آفریدگان ، از سپاسش ناتوان اند؛ ای آن که فهم ها جلال او را در نمی یابند؛ ای آن که اندیشه ها به کُنه او
نمی رسند؛ ای آن که عظمت و بزرگی ، جامه زینده اوست؛ ای آن که بندگان ، از تقدیرش سرپیچی نتوانند؛ ای آن که هیچ
فرمان روایی ای جز فرمان روایی او نیست؛ ای آن که عطایی ، جز بخشش او نیست!». پنجاه و ششم . «ای آن که برترین مثال ،
از آن اوست؛ ای آن که صفات والا- ، از آن اوست؛ ای آن که انجام و آغاز ، از آن اوست؛ ای آن که بهشت جایگاه ابدی ،
از آن اوست؛ ای آن که نشانه های بزرگ ، از آن اوست؛ ای آن که نام های نیکو ، از آن اوست؛ ای آن که حکم و تقدیر ،
از آن اوست؛ ای آن که هوا و فضا ، از آن اوست؛ ای آن که عرش و زمین خاکی ، از آن اوست؛ ای آن که آسمان های بلند
، از آن اوست!». پنجاه و هفتم . «خداوندا! تو را به نامت می خوانم: ای باگذشت ، ای آمرزنده ، ای شکیبا ، ای پذیرای سپاس
، ای رثوف ، ای عطوف ، ای سؤال شده ، ای مهرورز ، ای متزه ، ای وارسته!». پنجاه و هشتم . «ای آن که عظمتش در آسمان
هاست؛ ای آن که نشانه هایش در زمین است؛ ای آن که در هر چیز ، نشانه های راهنمای اوست؛ ای آن که شگفتی هایش در
دریاهاست؛ ای آن که گنجینه هایش در کوه هاست؛ ای آن که آفرینش را آغاز می کند و سپس باز می آفریند؛ ای آن که
همه کارها به او برمی گردد؛ ای آن که لطفش را در هر چیز ، آشکار ساخته است؛ ای آن که هر چه را آفریده ، نیکو آفریده
است؛ ای آن که قدرتش در همه آفریده ها دست اندر کار است!». پنجاه و نهم . «ای محبوب آن که محبوبی ندارد ، ای
طیب آن که طیبی ندارد ، ای پاسخگوی آن که جواب دهنده ای ندارد ، ای مهربان آن که مهربانی ندارد ، ای رفیق آن که
همراهی ندارد ، ای فریادرس آن که فریادرسی ندارد ، ای راهنمای آن که راهنمایی ندارد ، ای همدم آن که مونسی ندارد ،
ای رحم کننده بر آن که رحم کننده ای ندارد ، ای همنشین آن که بی همنشین است!». شصتم . «ای کفایت کننده آن که از
او کفایت خواهد ، ای راهنمای آن که از او هدایت جوید ، ای سرپرست آن که از او سرپرستی طلبد ، ای عهده دار آن که از
او رعایت خواهد ، ای شفابخش آن که از او درمان جوید ، ای داور آن که او را به قضاوت خواند ، ای بی نیازکننده آن که
از او بی نیازی طلبد ، ای وفاکننده آن که از او وفا جوید ، ای نیروبخش آن که از او قدرت طلبد ، ای سرپرست آن که او را
به ولایت گزیند!». شصت و یکم . «خداوندا! تو را به نامت می خوانم: ای آفریدگار ، ای روزی رسان ، ای گویا ، ای راست
گفتار ، ای شکافنده ، ای جداکننده ، ای گشاینده بسته ها ، ای بر هم آورنده گشوده ها ، ای پیش از همه چیز ، ای برتر از هر
چیز!». شصت و دوم . «ای آن که شب و روز را می گرداند ، ای آن که تاریکی ها و روشنی ها را پدید آورد ، ای آن که
سایه و گرمای خورشید را آفرید ، ای آن که آفتاب و ماه را رام ساخت ، ای آن که نیک و بد را مقدر کرد ، ای آن که
مرگ و زندگی را آفرید ، ای آن که آفرینش و فرمان برای اوست ، ای آن که جفت و فرزند برنگرفت ، ای آن که در فرمان

روایی بی شریک است، ای آن که سرپرستی (یاری) برایش نیست، البته نه از روی خواری!». شصت و سوم. «ای آن که خواسته خواهندگان را می داند، ای آن که درون خاموشان را می خواند، ای آن که ناله خسته دلان را می شنود، ای آن که گریه خائفان را می بیند، ای آن که نیاز نیازمندان را داراست، ای آن که عذرخواهی تائبان را پذیراست، ای آن که کار تبهکاران را سامان نمی بخشد، ای آن که پاداش نیکوکاران را تباه نمی سازد، ای آن که از دل های عارفان دور نیست، ای باسقاوت ترین بخشندگان!». شصت و چهارم. «ای همیشه باقی، ای شنوای دعا، ای گسترده عطا، ای آمرزنده خطا، ای پدیدآورنده آسمان، ای شایسته آزمون، ای زیباستایش، ای دیرین شکوه، ای بسیار باوفا، ای نیکوپاداش!». شصت و پنجم. «خداوندا! تو را به نامت می خوانم: ای عیب پوش، ای آمرزنده، ای فاتح، ای صاحب عظمت، ای بسیار شکیبا، ای نیکوکار، ای برگزیننده، ای گشاینده، ای نعمت بخش، ای وسعت بخش!». شصت و ششم. «ای آن که مرا آفرید و آراست، ای آن که مرا روزی داد و تربیت کرد، ای آن که مرا سیر کرد و سیراب نمود، ای آن که مرا مقرب و نزدیک ساخت، ای آن که مرا حفظ کرد و کفایت نمود، ای آن که مرا نگه داشت و سرپرستی کرد، ای آن که مرا بی نیاز ساخت و عزتم بخشید، ای آن که مرا توفیق داد و هدایت کرد، ای آن که همدم من شد و پناهم داد، ای آن که مرا میراند و زنده کرد!». شصت و هفتم. «ای آن که حق را با کلمات خود ثابت می کند، ای آن که توبه را از بندگانش می پذیرد، ای آن که میان انسان و دلش حایل می شود، ای آن که شفاعت جز به اذن او سود نمی بخشد، ای آن که او داناتر است به کسی که از راهش گم راه می شود، ای آن که فرمانش را چیزی به تأخیر نمی اندازد، ای آن که تقدیرش را چیزی بر نمی گرداند، ای آن که هر چیزی تسلیم فرمان اوست، ای آن که آسمان ها پیچیده در دست قدرت اوست، ای آن که بادها را پیشاپیش رحمتش مژده رسان می فرستد!». شصت و هشتم. «ای آن که زمین را گهواره ساخت، ای آن که کوه ها را نگه دارنده زمین قرار داد، ای آن که خورشید را چراغ قرار داد، ای آن که ماه را روشنایی قرار داد، ای آن که شب را پوشش قرار داد، ای آن که روز را وسیله معاش ساخت، ای آن که خواب را مایه آرامش قرار داد، ای آن که آسمان را بنایی افزاشته ساخت، ای آن که اشیاء را جفت قرار داد، ای آن که آتش دوزخ را کمینگاه [کافران] قرار داد!». شصت و نهم. «خداوندا! تو را به نامت می خوانم: ای شنوا، ای شفاعت پذیر، ای والا، ای بلندمرتبه، ای سریع، ای پدیدآورنده، ای بزرگ، ای توانا، ای آگاه، ای پناه دهنده!». هفتماد. «ای زنده قبل از هر زنده، ای زنده پس از هر زنده، ای زنده ای که هیچ زنده ای همانند او نیست، ای زنده ای که هیچ زنده ای شریک او نیست، ای زنده ای که به هیچ زنده ای نیازمند نیست، ای زنده ای که هر زنده ای را می میراند، ای زنده ای که هر زنده ای را روزی می دهد، ای زنده ای که حیات را از هیچ زنده ای به ارث نبرده است، ای زنده ای که مردگان را زنده می کند، ای زنده، ای پایداری که هیچ چرت و خوابی او را فرا نمی گیرد!». هفتاد و یکم. «ای آن که او را یادی فراموش نشدنی است، ای آن که او را فروغی خاموشی ناپذیر است، ای آن که او را نعمت های بی شمار است، ای آن که او را حکومتی بی زوال است، ای آن که او را ستایشی بی اندازه است، ای آن که او را شکوهی وصف ناپذیر است، ای آن که او را کمالی دست نیافتنی است، ای آن که او را تقدیری برگشت ناپذیر است، ای آن که او را صفاتی تبدیل ناشدنی است، ای آن که او را اوصافی تغییرناپذیر است!». هفتاد و دوم. «ای پروردگار جهانیان، ای فرمان روای روز جزا، ای منتهای خواسته طلب کنندگان، ای پشت و پناه پناهندگان، ای درباننده گریزانان، ای دوستدار شکیبایان، ای دوستدار توبه کاران، ای دوستدار پاکی جویان، ای دوستدار نیکوکاران، ای داناتر به ره یافتگان!». هفتاد و سوم. «خداوندا! تو را به نامت می خوانم: ای شفیق، ای مهربان، ای نگه دارنده، ای احاطه یابنده، ای نگهبان، ای پناه دهنده، ای عزت بخش، ای خوارکننده، ای آغازکننده، ای بازگرداننده!». هفتاد و چهارم. «ای آن که یگانه بی ضد است، ای آن که یکتای بی مانند است، ای آن

که بی نیاز بی عیب است ، ای آن که یکتایی بی چگونگی است ، ای آن که داور بی ستم است ، ای آن که پروردگار بی همکار است ، ای آن که قدرتمند بدون خواری است ، ای آن که توانگر بی نیاز است ، ای آن که پادشاه بدون عزل است ، ای آن که وصف شده ای بی مانند است!». هفتاد و پنجم . «ای آن که یادش شرافتِ ذاکران است ، ای آن که سپاسش رستگاریِ شاکران است ، ای آن که ستایشش عزتِ ستایشگران است ، ای آن که اطاعتش نجات فرمان برداران است ، ای آن که درش برای جویندگان باز است ، ای آن که راهش برای بازگردندگان روشن است ، ای آن که نشانه هایش برهانِ بینندگان است ، ای آن که کتابش مایه یاد اهل تقواست ، ای آن که روزی اش فراگیر مطیعان و نافرمانان است ، ای آن که رحمتش به نیکوکاران نزدیک است!». هفتاد و ششم . «ای آن که نامش خجسته است؛ ای آن که عظمتش والاست؛ ای آن که معبودی جز او نیست؛ ای آن که ثنای او ، شکوهمند است؛ ای آن که نام هایش مقدس است؛ ای آن که بقای او ، جاودانی است؛ ای آن که بزرگی ، جلوه اوست؛ ای آن که بزرگواری ، برازنده اوست؛ ای آن که موهبتش قابل شمارش نیست ؛ ای آن که نعمت های او بیرون از شمار است!». هفتاد و هفتم . «خداوندا! تو را به نامت می خوانم: ای یاور ، ای امان بخش ، ای روشنگر ، ای استوار ، ای قدرتمند ، ای راهنما ، ای ستوده ، ای باشکوه ، ای سرسخت ، ای گواه!». هفتاد و هشتم . «ای صاحب عرش شکوهمند؛ ای صاحب سخن استوار؛ ای صاحب رفتار درست؛ ای صاحب قدرتِ سخت؛ ای صاحب وعده و وعید؛ ای آن که سرپرست و ستوده است؛ ای آن که آنچه را بخواهد ، حتما انجام می دهد؛ ای آن که نزدیک است ، نه دور ؛ ای آن که بر هر چیز ، گواه است؛ ای آن که هرگز به بندگان ، ستمگر نیست!». هفتاد و نهم . «ای آن که بی شریک و وزیر است ، ای آن که بی همتا و بی نظیر است ، ای آفریننده خورشید و ماه فروزان ، ای بی نیازکننده بینوای نیازمند ، ای روزی دهنده کودک خردسال ، ای ترخم کننده بر پیر سال خورده ، ای جبران کننده استخوان شکسته ، ای نگه دارنده ترسان پناهنده ، ای آن که به بندگان آگاه و بیناست ، ای آن که بر هر چیزی تواناست!». هشتادم . «ای صاحب سخاوت و نعمت ها، ای صاحب احسان و بزرگواری ، ای آفریدگار لوح و قلم ، ای پدیدآورنده موران و آدمیان ، ای صاحب قدرت و انتقام ، ای الهام بخش عرب و عجم ، ای زداینده رنج و درد ، ای دانای نهان ها و نیت ها، ای پروردگار کعبه و حرم ، ای آن که موجودات را از نیستی آفرید!». هشتاد و یکم . «خداوندا! تو را به نامت می خوانم : ای انجام دهنده ، ای آفریننده ، ای پذیرنده ، ای کامل ، ای نیکویی کننده ، ای جداکننده ، ای دادگر ، ای پیروز ، ای خواهنده ، ای بخشنده!». هشتاد و دوم . «ای آن که با توانمندی اش نعمت بخشید ، ای آن که با بخشندگی اش کرم نمود ، ای آن که با لطفش جود ورزید ، ای آن که با قدرتش عزت یافت ، ای آن که با حکمتش مقدر کرد ، ای آن که با تدبیرش حکم کرد ، ای آن که با علمش تدبیر نمود ، ای آن که با بردباری اش گذشت کرد ، ای آن که با بلندی اش نزدیک است ، ای آن که با نزدیکی اش بلند است!». هشتاد و سوم . «ای آن که هر چه بخواهد ، می آفریند؛ ای آن که هر چه بخواهد ، می کند؛ ای آن که هر که را بخواهد ، هدایت می کند؛ ای آن که هر که را بخواهد ، گم راه می کند؛ ای آن که هر که را بخواهد ، کیفر می دهد؛ ای آن که هر که را بخواهد ، می آمرزد؛ ای آن که هر که را بخواهد ، عزت می بخشد؛ ای آن که هر که را بخواهد ، خوار می سازد؛ ای آن که آنچه را بخواهد ، در رجم ها تصویرگری می کند؛ ای آن که هر که را بخواهد ، به رحمت خویش مخصوص می سازد!». هشتاد و چهارم . «ای آن که جفت و فرزندی نگرفت؛ ای آن که برای هر چیز ، اندازه ای قرار داد؛ ای آن که در فرمان روایی اش کسی را شریک نمی سازد؛ ای آن که فرشتگان را پیام رسانان خود قرار داد؛ ای آن که در آسمان ، برج هایی قرار داد؛ (۲) ای آن که زمین را جایی آرام قرار داد ؛ ای آن که از آب ، بشری آفرید ؛ ای آن که برای هر چیز ، فرجامی قرار داد ؛ ای آن که دانش او ، هر چیز را فرا گرفته است؛ ای آن که شمار هر چیز را می داند!». هشتاد و پنجم . «خداوندا! تو را به نامت می

خوانم: ای اوّل، ای آخر، ای پنهان، ای آشکار، ای نیکو، ای حق، ای یکتا، ای بی همتا، ای بی نیاز، ای همیشگی!». هشتاد و ششم. «ای بهترین معروف شناخته شده، ای برترین معبود پرستیده شده، ای والا-ترین سپاس گفته شده، ای مقتدرترین یادشده ای که یادش کرده اند، ای برترین ستوده ای که ثنائش گفته اند، ای قدیم ترین موجودی که طلبش کرده اند، ای والا-ترین موصوفی که وصفش گفته اند، ای بزرگ ترین مقصودی که به او روی آورده اند، ای گرمی ترین درخواست شده ای که از او خواسته اند، ای شریف ترین محبوبی که شناخته شده است!». هشتاد و هفتم. «ای محبوب گریه کنندگان، ای سیرور توکل کنندگان، ای هدایتگر گم راهان، ای سرپرست مؤمنان، ای همدم یادآوران، ای پناه درماندگان، ای نجات بخش راستگویان، ای تواناترین توانایان، ای داناترین دانایان، ای معبود همه آفریدگان!». هشتاد و هشتم. «ای آن که والا-گشت و چیره شد، ای آن که حکومت یافت و قدرتمند گشت، ای آن که نهان گشت و از هر چیز خبر یافت، ای آن که پرستیده شد و پاداش داد، ای آن که نافرمانی شد و آمرزید، ای آن که اندیشه ها او را در نیابند، ای آن که چشمی او را نبیند، ای آن که نشانی از او پنهان نماند، ای روزی دهنده بشر، ای تقدیرکننده هر اندازه!». هشتاد و نهم. «خداوندا! تو را به نامت می خوانم: ای نگه دارنده، ای پدیدآورنده، ای آفریننده، ای والا، ای گشاینده، ای فاتح، ای آشکارکننده، ای ضامن، ای فرمان دهنده، ای نهی کننده!». نودم. «ای آن که جز او غیب نداند، ای آن که جز او بلا را برطرف نکند، ای آن که آفریدگان را جز او نیافریند، ای آن که جز او گناه را نیامرزد، ای آن که جز او نعمت را کامل نسازد، ای آن که جز او دل ها را دگرگون نکند، ای آن که جز او کار را سامان ندهد، ای آن که جز او باران نفرستد، ای آن که جز او روزی نگستراند، ای آن که جز او مردگان را حیات نبخشد!». نود و یکم. «ای یاور ناتوانان، ای همنشین غریبان، ای یاریگر دوستان، ای کوبنده دشمنان، ای برافرازانده آسمان، ای همدم پاک دلان، ای محبوب تقوایندگان، ای گنج نیازمندان، ای معبود توانگران، ای کریم ترین بزرگواران!». نود و دوم. «ای کفایت کننده از هر چیز، ای نگهبان استوار بر هر چیز، ای آن که چیزی همانند او نیست، ای آن که چیزی در فرمان روایی اش نیفزاید، ای آن که چیزی از او نهان نماند، ای آن که از گنجینه هایش چیزی نکاهد، ای آن که چیزی همانند او نیست، ای آن که از دانش او چیزی پوشیده نیست، ای آن که بر هر چیزی آگاه است، ای آن که رحمتش همه چیز را فرا گرفته است!». نود و سوم. «خداوندا! تو را به نامت می خوانم: ای کرم کننده، ای طعام دهنده، ای نعمت بخش، ای بخشنده، ای بی نیازکننده، ای عطاکننده، ای فانی سازنده، ای حیات بخش، ای خرسندساز، ای نجات بخش!». نود و چهارم. «ای آغاز و انجام هر چیز، ای معبود و مالک هر چیز، ای پروردگار و آفریدگار هر چیز، ای پدیدآورنده و آفریننده هر چیز، ای گیرنده و گشاینده هر چیز، ای هستی بخش و بازآفریننده هر چیز، ای ایجادکننده و تقدیرکننده هر چیز، ای هستی بخش و دگرگون ساز هر چیز، ای حیات بخش و میراننده هر چیز، ای آفریدگار و میراث بر هر چیز!». نود و پنجم. «ای بهترین یادکننده و یادشده، ای بهترین سپاس گزار و سپاس شده، ای بهترین ستایشگر و ستوده، ای بهترین گواه و گواهی شونده، ای بهترین دعوتگر و خواننده شده، ای بهترین پاسخ دهنده و اجابت شده، ای بهترین مونس و همدم، ای بهترین رفیق و همنشین، ای بهترین مقصود و مطلوب، ای بهترین دوستدار و دوست!». نود و ششم. «ای آن که هر که را بخواندش، پاسخ می دهد؛ ای آن که هر که را اطاعتش کند، دوست می دارد؛ ای آن که به هر که دوستش بدارد، نزدیک است؛ ای آن که نگهبان کسی است که از او نگهبانی خواهد؛ ای آن که به هر که امید به او بندد، بزرگوار است؛ ای آن که به هر که نافرمانی اش کند، بردبار است؛ ای آن که با همه عظمتش مهربان است؛ ای آن که با همه حکمتش بزرگ است؛ ای آن که در احسان خود، دیرین است؛ ای آن که به هر که بخواهد، داناست!». نود و هفتم. «خداوندا! تو را به نامت می خوانم: ای سبب ساز، ای شوق آفرین، ای دگرگون ساز، ای تعقیب کننده، ای ترتیب دهنده،

ای ترساننده ، ای برحذر دارنده ، ای یادآورنده ، ای تسخیرکننده ، ای تغییردهنده!». نود و هشتم . «ای آن که دانشش پیشین است ، ای آن که وعده اش راست است ، ای آن که لطفش آشکار است ، ای آن که فرمانش چیره است ، ای آن که کتابش استوار است ، ای آن که تقدیرش حتمی است ، ای آن که قرآنش باعظمت است ، ای آن که فرمان روایی اش دیرین است ، ای آن که نعمتش فراگیر است ، ای آن که عرشش بزرگ است!». نود و نهم . «ای آن که شنیدنی ، او را از شنیدن دیگر ، باز نمی دارد؛ ای آن که کاری ، او را از کار دیگر ، باز نمی دارد؛ ای آن که سخنی ، او را از سخن دیگر ، مشغول نمی سازد؛ ای آن که درخواستی ، او را از درخواست دیگر ، به خطا نمی افکند؛ ای آن که چیزی ، حجاب او نسبت به چیز دیگر نمی شود؛ ای آن که اصرار درخواست کنندگان ، او را به ستوه نمی آورد؛ ای آن که نهایت خواسته مریدان است؛ ای آن که منتهای همّت عارفان است؛ ای آن که نهایت خواسته جویندگان است؛ ای آن که در جهانیان ، چیزی بر او پوشیده نمی ماند!». صدم . «ای بردباری که [در کیفر دادن ،] شتاب نمی کند؛ ای بخشنده ای که بخل نمی ورزد ، ای راستگویی که خلاف وعده عمل نمی کند؛ ای بخشنده ای که از بخشش ، خسته نمی شود؛ ای قدرتمندی که شکست نمی خورد؛ ای بزرگی که به وصف نمی آید؛ ای دادگری که ستم نمی کند؛ ای بی نیازی که فقیر نمی شود؛ ای بزرگی که کوچک نمی شود؛ ای نگهبانی که غافل نمی گردد! منزهی تو ، ای آن که معبودی جز تو نیست! به فریاد رس ، به فریاد رس ، به فریاد رس. پروردگارا! ما را از آتش ، نجات بده!».

-
- ۱- در البلد الأَمین آمده است: «دعای جوشن کبیر ، از پیامبر صلی الله علیه و آله روایت شده است و صد بخش دارد و هر بخشی ، ده نام است. در آغاز هر بخش ، بسم الله الرحمن الرحیم می گویی و در آخر هر بخش می گویی: سبحانک یا لا إله إلا أنت ، الغوث ، الغوث ، صلّ علی محمد و آله و خلّصنا من النار یا ربّ ، یا ذا الجلال و الإکرام ، یا أرحم الراحمین».
  - ۲- برج های آسمان ، منزلگاه های ماه و خورشید است. بروج ، به معنای ستارگان بزرگ نیز آمده است (ر . ک : مجمع البحرین : ۱ / ۱۳۲).

ص: ٤٧١

..

ص: ٤٧٢

..

ص: ٤٧٣

..

ص: ٤٧٥

..

ص: ٤٧٨

..

ص: ٤٧٩

..

ص: ٤٩٢

..

ص: ۴۹۳

..

الفصل الرابع الآدابُ الْمُخْتَصَّةُ بِاللَّيَالِي ٤ / آدابُ اللَّيْلِ الْأُولَى الْغُسْلُ لِلْإِمَامِ الصَّادِقِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: غُسْلُ أَوَّلِ لَيْلِهِ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ يُسْتَحَبُّ . (١)

عنه عليه السلام: مَنْ أَحَبَّ أَلَّا يَكُونَ بِهِ الْحِكْمَةُ فَلْيَغْتَسِلْ أَوَّلَ لَيْلِهِ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ ؛ فَإِنَّهُ مَنْ اغْتَسَلَ أَوَّلَ لَيْلِهِ مِنْهُ لَا يُصِيبُهُ حِكْمَةٌ إِلَى شَهْرِ رَمَضَانَ مِنْ قَابِلٍ . (٢)

ب الصَّلاة ٨٦٤. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله عنه عليه السلام: مَنْ صَلَّى أَوَّلَ لَيْلِهِ مِنْ الشَّهْرِ رَكَعَتَيْنِ بِسُورَةِ الْأَنْعَامِ وَسَأَلَ اللَّهَ أَنْ يَكْفِيَهُ ، كَفَاهُ اللَّهُ تَعَالَى مَا يَخَافُهُ فِي ذَلِكَ الشَّهْرِ ، وَوَقَاهُ مِنَ الْمَخَافِ وَالْأَسْقَامِ . (٣)

١- الكافي : ٣ / ٤٠ / ٢ ، تهذيب الأحكام : ١ / ١٠٤ / ٢٧٠ ، كتاب من لا يحضره الفقيه : ١ / ٧٩ / ١٧٦ كلها عن سماعة بن مهران .

٢- الإقبال : ١ / ٥٦ ، بحار الأنوار : ٨١ / ١٨ / ٢٤ .

٣- الإقبال : ١ / ٧٥ ، الدرر الوقية : ٤٠ نحوه ، بحار الأنوار : ٩١ / ٣٨٢ / ٦ وج ٩٧ / ١٣٣ / ١ .

فصل چهارم: آداب مخصوص شب های ماه رمضان

۴ / ۱ آداب شب نخست

الف غسل

ب نماز

فصل چهارم: آداب مخصوص شب های ماه رمضان ۴ / ۱ آداب شب نخستالف غسل: غسل اولین شب ماه رمضان، مستحب است.

امام صادق علیه السلام: هر کس دوست دارد خارش پوست نداشته باشد، شب اول ماه رمضان غسل کند، که هر کس در نخستین شب از این ماه غسل کند، تا رمضان آینده دچار خارش نمی شود.

ب نماز امام صادق علیه السلام: هر کس در شب اول این ماه، دو رکعت نماز با سوره انعام بخواند و از خداوند بخواهد که او را کفایت کند، خداوند او را در آن ماه، از آنچه می ترسد، کفایت می کند، و او را از هراس ها و بیماری ها حفظ می کند.

ج الدعاء رسول الله صلى الله عليه وآله مِمَّا كَانَ يَدْعُو بِهِ أَوَّلَ لَيْلِهِ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ: الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَكْرَمَنَا بِكَ أَيُّهَا الشَّهْرُ الْمُبَارَكُ ، اللَّهُمَّ فَقِّوْنَا عَلَى صِيَامِنَا وَقِيَامِنَا ، وَتَبَّتْ أقدامنا وَانصيرنا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ . اللَّهُمَّ أَنْتَ الْوَاحِدُ فَلَا وَلَدَ لَكَ ، وَأَنْتَ الصَّمَدُ فَلَا شِبْهَ لَكَ ، وَأَنْتَ الْعَزِيزُ فَلَا يُعْزُكَ شَيْءٌ ، وَأَنْتَ الْغَنِيُّ وَأَنَا الْفَقِيرُ ، وَأَنْتَ الْمَوْلَى وَأَنَا الْعَبْدُ ، وَأَنْتَ الْعَفْوُ وَأَنَا الْمُنْدُبُ ، وَأَنْتَ الرَّحِيمُ وَأَنَا الْمُخْطِئُ ، وَأَنْتَ الْخَالِقُ وَأَنَا الْمَخْلُوقُ ، وَأَنْتَ الْحَيُّ وَأَنَا الْمَيِّتُ ، أَسْأَلُكَ بِرَحْمَتِكَ أَنْ تَغْفِرَ لِي وَتَرْحَمَنِي وَتَتَجَاوَزَ عَنِّي ، إِنَّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ . (١)

المقنعه: إذا صَلَّى المغرب من هذه الليلة وهي أول ليله في الشهر فادعُ بهذا الدعاء وهو دعاء الحج فتقول: اللَّهُمَّ (٢) مِنْكَ أَطْلُبُ حَاجَتِي ، وَمَنْ طَلَبَ حَاجَتَهُ إِلَى أَحَدٍ مِنَ النَّاسِ فَيَأْتِي لَّا أَطْلُبُ حَاجَتِي إِلَّا مِنْكَ وَحَدَكَ لِأَشْرِيكَ لَكَ ، وَأَسْأَلُكَ بِفَضْلِكَ وَرِضْوَانِكَ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَيَّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَأَنْ تَجْعَلَ لِي مِنْ عَامِي هَذَا إِلَى بَيْتِكَ الْحَرَامِ سَبِيلًا حَجَّهَ مَبْرورَةً مُتَقَبَّلَةً زَاكِيَةً خَالِصَةً لَكَ تَقَرُّ بِهَا عَيْنِي وَتَرْفَعُ بِهَا دَرَجَتِي وَتَرْزُقَنِي أَنْ أَعْضَّ بَصِيرِي وَأَنْ أَحْفَظَ فَرْجِي وَأَنْ أَكْفَّ عَنْ جَمِيعِ مَحَارِمِكَ حَتَّى لَا يَكُونَ شَيْءٌ آثَرَ عِنْدِي مِنْ طَاعَتِكَ وَخَشْيَتِكَ وَالْعَمَلِ بِمَا أَحْبَبْتَ وَالتَّرَكِّ لِمَا كَرِهْتَ وَنَهَيْتَ عَنْهُ ، وَاجْعَلْ ذَلِكَ فِي يُسْرٍ وَعَافِيَةٍ (٣) و[أوزعني شكر] (٤) ما أَنْعَمْتَ بِهِ عَلَيَّ . وَأَسْأَلُكَ أَنْ تَجْعَلَ وَفَاتِي قَتْلًا فِي سَبِيلِكَ تَحْتَ رَايَةِ نَبِيِّكَ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ مَعَ أَوْلِيائِكَ (٥) وَأَسْأَلُكَ أَنْ تَقْتُلَ بِي أَعْدَاءَكَ وَأَعْدَاءَ رَسُولِكَ ، وَأَسْأَلُكَ أَنْ تُكْرِمَنِي بِهَوَانٍ مَنِ شِئْتَ مِنْ خَلْقِكَ وَلَا تُهَنِّي بِكَرَامِهِ أَحَدٍ مِنْ أَوْلِيائِكَ . اللَّهُمَّ اجْعَلْ لِي مَعَ الرَّسُولِ سَبِيلًا حَسْبِيَ اللَّهُ ، مَا شَاءَ اللَّهُ وَصَلَّى اللَّهُ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَآلِهِ الطَّاهِرِينَ . (٦)

١- الإقبال : ١ / ١٤٦ ، البلد الأمين : ١٩٥ نحوه ، بحار الأنوار : ٩٨ / ٧٤ / ٢ .

٢- في المصادر الأخرى : «اللهم إني بك ومنك أطلب ...» .

٣- في بعض نسخ المصدر : «في يسر منك وعافيه» وفي الكافي والإقبال : «في يسر ويسار وعافيه» .

٤- ما بين المعقوفين أثبتناه من المصادر الأخرى .

٥- في البلد الأمين والمصباح للكفعمي : «وليك» بدل «أوليائك» .

٦- المقنعه : ٣١٣ ، الكافي : ٤ / ٧٤ / ٦ ، الإقبال : ١ / ٧٨ نحوه وكلاهما عن أبي بصير عن الإمام الصادق عليه السلام ، البلد

الأمين : ٢٢٢ ، المصباح للكفعمي : ٨١٦ ، بحار الأنوار : ٩٨ / ١ / ١ نقلًا عن خطِّ الشيخ الجباعي من دون إسنادٍ إلى المعصوم .

ج دعا

ج دعایمبر خدا صلی الله علیه و آله از جمله دعاهایی که در اولین شب ماه رمضان می خوانند: ای ماه مبارک! خداوندی را سپاس که ما را به تو کرامت بخشید. خداوند! ما را بر روزه داری و عبادت‌مان نیرو بخش و گام های ما را استوار بدار و ما را بر گروه کافران یاری کن! خداوند! تو یکتای بی فرزندی، و تو بی نیاز (۱) بی همانندی، تو آن قدرتمندی هستی که چیزی به تو قدرت نمی بخشد. تو بی نیازی و من نیازمندم. تو مولایی و من بنده ام. تو آمرزنده ای و من گنهکارم. تو مهربانی و من خطاکارم. تو آفریدگاری و من آفریده ام. تو زنده ای و من مرده ام. تو را به مهربانی ات می خوانم که مرا بیامرزی، بر من رحم کنی و از من درگذری. همانا تو بر هر چیز، توانایی.

المقنعه: چون نماز مغرب امشب شب اول ماه رمضان را خواندی، این دعا را که دعای حج است، بخوان (۲): «خداوند! حاجتم را از تو می طلبم. هر کس حاجتش را از یکی از مردمان می خواهد؛ اما من حاجتم را تنها از تو طلب می کنم. انبازی برای تو نیست. تو را به احسان و رضوانت می خوانم که بر محمد و خاندان محمد درود فرستی و برای من از این سال، راهی برای زیارت خانه خودت قرار دهی، برای حاجی شایسته، قبول شده، پاک و خالص برای تو، که چشمم را بدان روشن سازی و رتبه ام را بدان بالا-بری و روزی ام کنی که چشم [از گناه] بر بندم و عفاًم را نگه دارم و از همه گناهانت دست بردارم، تا آن که هیچ چیز نزد من برگزیده تر و بهتر از طاعت تو و پروا کردن از تو و عمل به آنچه واجب کرده ای و ترک آنچه برای تو ناخوشایند است و از آن نهی کرده ای، نباشد. و این همه را در آسانی و توانگری و تن درستی قرار بده و توفیقم بده نعمتی را که به من داده ای، سپاس گویم؛ و از تو می خواهم که مرگم را کشته شدن در راحت، زیر پرچم پیامبرت با دوستان خودت قرار دهی؛ و از تو می خواهم که دشمنانت و دشمنان پیامبرت به دست من کشته شوند؛ و از تو می خواهم که با خواری هر کدام از بندگانت که بخواهی، بر من اکرام کنی و با اکرام هیچ یک از اولیایت، مرا خوار نسازی. خداوند! برای من راهی (ارتباطی) با پیامبر صلی الله علیه و آله قرار بده! مرا خداوند، بسنده است. و درود خداوند بر محمد و خاندان پاکش باد!».

۱- صمد، یعنی آنچه جسم ندارد و تو خالی نیست (ر. ک: بحار الأنوار: ۴ / ۱۸۹).

۲- در الکافی است: «امام صادق علیه السلام این دعا را در ماه رمضان می خواند». در الإقبال است: «امام صادق علیه السلام فرمود: در شب های ماه رمضان بعد از نماز مغرب این دعا را که برای حج است، بخوان...» در بحار الأنوار است: «دعای حج، در اولین شب ماه رمضان خوانده می شود». کفعمی در المصباح و البلد الأمين گفته است: «مستحب است در هر روز از ماه رمضان و در شب اول آن، این دعا را بخواند که دعای حج نامیده می شود. کراجکی در روضه العابدین، شیخ مفید و کلینی هم آن را از امام صادق علیه السلام نقل کرده اند».

الإمام الصادق عليه السلام: إذا كان أول ليلة من شهر رمضان فقل: اللهم رب شهر رمضان ومُنزِل القرآن، هذا شهر رمضان الذي أنزلت فيه القرآن وأنزلت فيه آيات بينات من الهدى والفرقان، اللهم ارزقنا صيامه وأعنا على قيامه، اللهم سلمه لنا وسلمنا فيه وتسلمه منا في يسر منك ومُعافاه، واجعل فيما تقضى وتقدر من الأمر المحتوم فيما يفرق (١) من الأمر الحكيم في ليلة القدر من القضاء الذي لا يُرد ولا يُبدل، أن تكتبني من حجاج بيتك الحرام، المبرور حجهم المشكور سعيهم، المغفور ذنبهم (٢) المكفر عنهم سيئاتهم، واجعل فيما تقضى وتقدر أن تطيل لي في عمري وتوسع علي من الرزق الحلال (٣).

وانظر: ص ١٢٣ (أدعية التهئة لضيافة الله كلها، فإنها تقرأ على الأغلب في الليلة الأولى).

د إتيان أهل القرآن «أجل لكم ليلة الصيام الرَفْتِ إِلَى نَسِيَالِكُمْ هُنَّ لِيَاسٍ لَكُمْ وَأَنْتُمْ لِيَاسٍ لَهُنَّ عَلِمَ اللَّهُ أَنَّكُمْ كُنْتُمْ تَخْتَانُونَ أَنْفُسَكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ وَعَفَا عَنْكُمْ فَالْآنَ بَشِّرُوهُمْ وَابْتَغُوا مِمَّا كَتَبَ اللَّهُ لَكُمْ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ ثُمَّ أَتُمُوا الصِّيَامَ إِلَى الْيَلِّ وَلَا تَبَشِّرُوهُمْ وَأَنْتُمْ عَاكِفُونَ فِي الْمَسْجِدِ تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَقْرُبُوهَا كَذَّ لِكُمْ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ» (٤).

١- في الإقبال: «وفيما تفرق».

٢- في الإقبال: «المغفور ذنوبهم».

٣- الكافي: ٤ / ٧١ / ٢، الإقبال: ١ / ٧٧ كلاهما عن عمّار الساباطي وص ١٤٥ نقلاً عن ابن أبي قرّه نحوه.

٤- البقره: ١٨٧.

د همخوابگی با همسر

امام صادق علیه السلام: چون شب اول ماه رمضان شود، بگو: «خداوندا! ای پروردگار ماه رمضان و نازل کننده قرآن! این، ماه رمضان است که در آن، قرآن را فرو فرستادی و در آن، آیه‌هایی روشن از هدایت و فرقان نازل کردی. خداوندا! روزه داری آن را روزی ما کن و بر عبادت این ماه، یاری ما نما! خداوندا! آن را برای ما سالم بدار و ما را در آن، تن درست کن و آن را از ما همراه با آسانی از سوی خود و عافیت، بگیر؛ و قرار بده در آنچه از قضا و تقدیر خویش قرار می‌دهی، از امر حتمی در آنچه در شب قدر از فرمان حکیمانه ات مقدر می‌کنی، تقدیری که بر نمی‌گردد و تغییر نمی‌یابد، این که مرا از حاجیان خانه با حرمت خویش بنویسی، از آنان که حجاجان نیکو و تلاششان قدردانی می‌شود و گناهانشان بخشوده و بدی‌هایشان پوشانده می‌شود؛ و در آنچه مقرر و مقدر می‌کنی، چنین قرار بده که عمرم را بلند گردانی و از روزی حلال، بر من بگسترانی!».

ر. ک: ص ۲۰۱ (دعاهای آمادگی برای میهمانی خدا که اغلب در شب اول خوانده می‌شوند).

د همخوابگی با همسر قرآن «در شب روزه داری، همخوابگی با زنانان بر شما حلال شده است. آنان برای شما لباس اند و شما هم برای آنان لباسید. خداوند دانست که شما به خودتان خیانت می‌کنید؛ پس توبه شما را پذیرفت و از شما درگذشت. پس، اینک با آنان در آمیزید و آنچه را خداوند برای شما مقرر کرده، طلب کنید، و بخورید و بیاشامید، تا آن دم که رشته سفید (صبح) از رشته سیاه (شب) در سپیده دم، بر شما نمودار شود. سپس روزه را تا شب، به پایان برید. و در حالی که در مسجدها معتکف عبادتید، با آنان در نیامیزید. اینها حدود الهی اند. پس به آنها نزدیک نشوید. خداوند، آیاتش را این گونه برای مردم، روشن می‌سازد. باشد که تقوا پیشه کنند».

الحديث الإمام الصادق عليه السلام: حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ جَدِّي عَنْ آبَائِهِ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ أَنَّ عَلِيًّا صَيَّلُوا اللَّهَ عَلَيْهِ قَالَ: يُسْتَحَبُّ لِلرَّجُلِ أَنْ يَأْتِيَ أَهْلَهُ أَوَّلَ لَيْلَةٍ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ؛ لِقَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ: «أُحِلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفَثُ إِلَى نِسَائِكُمْ»، وَالرَّفَثُ الْمُجَامَعَةُ.

(١)

٤ / ٢ دُعَاءُ اللَّيْلِ الثَّانِيهِ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: يَا إِلَهَ الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ، وَإِلَهَ مَنْ بَقِيَ وَإِلَهَ مَنْ مَضَى، رَبَّ السَّمَاوَاتِ السَّبْعِ وَمَنْ فِيهِنَّ، فَالِقَ الْإِصْبَاحِ وَجَاعِلَ اللَّيْلِ سَكَنًا وَالشَّمْسِ وَالْقَمَرَ حُسْبَانًا، لَكَ الْحَمْدُ وَلَكَ الشُّكْرُ، وَلَكَ الْمَنْ وَالكَ الطُّوْلُ، وَأَنْتَ الْوَاحِدُ الصَّمِيدُ. أَسْأَلُكَ بِجَلَالِكَ سَيِّدِي وَجَمَالِكَ مَوْلَايَ، أَنْ تُصَيِّلَنِي عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ، وَأَنْ تَغْفِرَ لِي وَتَرْحَمَنِي وَتَتَجَاوَزَ عَنِّي، إِنَّكَ أَنْتَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ. (٢)

-
- ١- الكافي: ٤ / ١٨٠ / ٣ عن أبي بصير، كتاب من لا يحضره الفقيه: ٢ / ١٧٣ / ٢٠٥٢ وج ٣ / ٤٧٣ / ٤٦٥٣، الخصال: ٦١٢ / ١٠ عن أبي بصير ومحمد بن مسلم، مكارم الأخلاق: ١ / ٤٦١ / ١٥٦٩، الإقبال: ١ / ١٩٠، بحار الأنوار: ٩٧ / ٣٤٨ / ٣.
- ٢- الإقبال: ١ / ٢٤٨، البلد الأمين: ١٩٥، بحار الأنوار: ٩٨ / ١٧ / ٢ و ص ٧٤ / ٢.

۴ / ۲ دعای شب دوم

حدیث امام صادق علیه السلام: پدرم از جدم از پدرانش روایت کرد که علی علیه السلام فرمود: «برای مرد ، مستحب است که شب اول ماه رمضان با همسرش آمیزش کند ؛ چرا که خداوند فرموده است: «در شبِ روزه داری ، همخوابگی با زنانان برای شما حلال شده است» و رَفَثِ [موجود در اصل آیه،] یعنی آمیزش جنسی». ۱

۴ / ۲ دعای شب دوم ۹۳۵. الأمالی للصدوق عن الأصبغ بن نباته : پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : ای معبود اولین و آخرین و ای معبود آن که مانده و آن که در گذشته است! ای پروردگار آسمان های هفتگانه و هر که در آنهاست! ای شکافنده صبح و ای که شب را برای آرامش ، و خورشید و ماه را برای حسابگری قرار دادی! تو را ستایش و تو را سپاس و تو را نعمت بزرگ و تو را نیکی و والایی است و تو یگانه بی نیازی.

سرورم! تو را به جلالَت می خوانم. مولا-یم! تو را به جمالت می خوانم که بر محمد و خاندان محمد ، درود فرستی و مرا بیامرزی و بر من ترحم کنی و از من درگذری. همانا تو آمرزنده مهربانی.

٤ / ٣ دُعَاءُ اللَّيْلَةِ الثَّلَاثَةِ ٩٣٦. امام صادق عليه السلام: رسول الله صلى الله عليه وآله: يا إله إبراهيم وإله إسحاق وإله يعقوب والأسباط، ربّ الملائكهِ وَالرُّوحِ، السَّمِيعِ الْعَلِيمِ، الْحَلِيمِ الْكَرِيمِ، الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ، لَمَكَ صِيْمَةٌ وَعَلَى رِزْقِكَ أَفْطَرْتُ، وَإِلَى كَنْفِكَ أُوَيْتُ، وَإِلَيْكَ أَنْبْتُ وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ، وَأَنْتَ الرَّؤُوفُ الرَّحِيمُ، قَوْنِي عَلَى الصَّلَاةِ وَالصِّيَامِ، وَلَا تُخْزِنِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ، إِنَّكَ لَا تُخْلِفُ الْمِعَادَ. (١) ٤ / ٤ دُعَاءُ اللَّيْلَةِ الرَّابِعَةِ ٩٣٨. رسول الله صلى الله عليه وآله: رسول الله صلى الله عليه وآله: يا رحمان الدنيا والآخرة ورحيمهما، يا جبار الدنيا ويا مالِك الملوك، يا رازق العباد، هذا شهر التَّوْبَةِ وهذا شهر الثَّوَابِ وهذا شهر الرِّجَاءِ، وَأَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ.

أَسْأَلُكَ أَنْ تَجْعَلَنِي فِي عِبَادِكَ الصَّالِحِينَ الَّذِينَ لَا خَوْفَ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ، وَأَنْ تَسْتُرَنِي بِالسُّتْرِ الَّذِي لَا يُهْتَكُ، وَتُجَلِّلَنِي بِعَافِيَتِكَ الَّتِي لَا تُرَامُ، وَتُعْطِنِي سُؤْلِي وَتُدْخِلَنِي الْجَنَّةَ بِرَحْمَتِكَ، وَأَلَّا تَدْعَ لِي ذَنْبًا إِلَّا غَفَرْتَهُ، وَلَا هَمًّا إِلَّا فَرَّجْتَهُ، وَلَا كُرْبَةً إِلَّا كَشَفْتَهَا، وَلَا حَاجَةً إِلَّا قَضَيْتَهَا، بِحَقِّ مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ، إِنَّكَ أَنْتَ الْأَجَلُّ الْأَعْظَمُ. (٢).

١- الإقبال: ١ / ٢٥١، البلد الأمين: ١٩٥، بحار الأنوار: ٩٨ / ١٩ / ٢ / ٧٤.

٢- الإقبال: ١ / ٢٥٦، البلد الأمين: ١٩٥، بحار الأنوار: ٩٨ / ٢١ / ٢ / ٧٥.

۴ / ۳ دعای شب سوم**۴ / ۴ دعای شب چهارم**

۴ / ۳ دعای شب سوم ۹۴۱. عنه صلی الله علیه و آله: پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: ای معبود ابراهیم و معبود اسحاق و معبود یعقوب و نوادگان! ای پروردگار فرشتگان و روح! ای شنوای دانا! ای بردبار بزرگوار! ای والای بزرگ! برای تو روزه گرفتم و با روزی تو افطار کردم و به حمایت تو پناه آوردم و به سوی تو بازگشتم و سرانجامم ، به سوی توست و تو رثوف و مهربانی. بر نماز و روزه داری ، نیرویم بخش و در روز قیامت ، خوارم مکن! همانا تو از وعده تخلف نمی کنی. ۴ / ۴ دعای شب چهارم ۹۴۰. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: ای بخشنده دنیا و آخرت و مهربان در آن دو! ای قدرتمند دنیا! ای فرمانروای پادشاهان! ای روزی دهنده بندگان! این ، ماه توبه است و این ، ماه پاداش است و این ، ماه امید است و تو ، شنوای دانایی.

از تو می خواهم مرا در زمره بندگان شایسته ات قرار دهی ، آنان که نه بیمی بر آنان است و نه اندوهگین می شوند. و می خواهم مرا با پوششی بیوشانی که دریده نمی شود ، و مرا با عافیت خویش در برگیری که آسیبی به آن نمی رسد ، و خواسته ام را عطا کنی ، و به رحمت خود وارد بهشتم کنی ، و این که هیچ گناهی را وانگذاری ، جز آن که آن را آمرزیده باشی؛ و نه اندوهی را ، مگر آن که زدوده باشی؛ و نه غصه جانکاهی را ، مگر آن که برطرف کرده باشی؛ و نه حاجتی را ، جز آن که برآورده کرده باشی ، به حقّ محمّد و خاندان محمّد. همانا تویی تو ، با شکوه تر و بزرگ تر.

٤ / ٥ دُعَاءُ اللَّيْلَةِ الْخَامِسَةِ ٩٤٢. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله (در نامه اش به نجرانیان) رسول الله صلی الله علیه و آله : یا صانع کُلِّ مَصْنُوعٍ ، ویا جابِرَ کُلِّ کَسِيرٍ ، ویا شاهِدَ کُلِّ نَجْوَى ، ویا رَبَّاهُ ویا سَيِّدَاهُ ، أَنْتَ التَّوْرُ فَوْقَ التَّوْرِ وَنورٌ کُلِّ نورٍ ، فیا نورَ کُلِّ نورٍ أَسْأَلُكَ أَنْ تَغْفِرَ لِي ذُنُوبَ اللَّيْلِ وَذُنُوبَ النَّهَارِ ، وَذُنُوبَ السَّرِّ وَذُنُوبَ الْعَلَانِيَةِ .

یا قَادِرُ یا قَدِيرُ ، یا وَاحِدُ یا أَحَدُ یا صَيِّمُدُ ، یا وَدُودُ یا غَفُورُ یا رَحِيمُ ، یا غَافِرَ الذَّنْبِ وَقَابِلَ التَّوْبِ شَدِيدَ الْعِقَابِ ذَا الطَّلُوعِ ، لا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ وَحَدَّكَ لا شَرِيكَ لَكَ ، تُحْيِي وَتُمِيتُ وَتُمِيتُ وَتُحْيِي ، وَأَنْتَ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ ، صَلَّى عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ ، وَاعْفِرْ لِي وَارْحَمْنِي وَاعْفُ عَنِّي ، إِنَّكَ أَنْتَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ . (١) ٤ / ٦ دُعَاءُ اللَّيْلَةِ السَّادِسَةِ ٩٤٤. رسول الله صلی الله علیه و آله (فی وَصِيَّتِهِ لِأَبِي ذَرٍّ) رسول الله صلی الله علیه و آله : اللَّهُمَّ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ، وَأَنْتَ الْوَاحِدُ الْكَرِيمُ ، وَأَنْتَ الْإِلَهُ الصَّمَدُ ، رَفَعْتَ السَّمَاوَاتِ بِقُدْرَتِكَ ، وَدَحَوْتَ الْأَرْضَ بِعِزَّتِكَ ، وَأَنْشَأْتَ السَّحَابَ بِوَحْدَانِيَّتِكَ ، وَأَجْرَيْتَ الْبِحَارَ بِسُلْطَانِكَ .

یا مَنْ سَبَّحَتْ لَهُ الْحَيْتَانُ فِي الْبُحُورِ وَالسَّبَاعُ فِي الْفَلَوَاتِ ، یا مَنْ لا تَخْفَى عَلَيْهِ خَافِيَةٌ فِي السَّمَاوَاتِ السَّبْعِ وَالْأَرْضِينَ السَّبْعِ .

یا مَنْ يُسَبِّحُ لَهُ السَّمَاوَاتُ السَّبْعُ وَالْأَرْضُونَ السَّبْعُ وَمَا فِيهِنَّ ، یا مَنْ لا يَمُوتُ وَلا يَبْقَى إِلَّا وَجْهَهُ الْجَلِيلُ الْجَبَّارُ ، صَلَّى عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ ، وَاعْفِرْ لِي وَارْحَمْنِي وَاعْفُ عَنِّي ، إِنَّكَ أَنْتَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ . (٢) .

١- الإقبال : ١ / ٢٥٨ ، البلد الأمين : ١٩٦ وفيه «يامقتدر» بدل «يا قدير» ، بحار الأنوار : ٩٨ / ٢٢ / ٢ و ص ٧٥ / ٢ .

٢- الإقبال : ١ / ٢٦٢ ، البلد الأمين : ١٩٦ ، بحار الأنوار : ٩٨ / ٧٥ / ٢ .

۴ / ۵ دعای شب پنجم**۴ / ۶ دعای شب ششم**

۴ / ۵ دعای شب پنجم ۹۴۴. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله (در سفارش به ابو ذر) پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : ای آفریننده هر آفریده ، ای جبران کننده هر شکسته ، ای گواه هر رازگویی ، ای پروردگار و سرور! تویی آن نور بالای نور و نور هر نور. پس ای فروغ هر روشنایی از تو می خواهم که گناهان شب و گناهان روز و گناهان پنهان و گناهان آشکارم را بیامرزی.

ای توانا ، ای توانگر! ای یگانه ، ای یکتا ، ای بی نیاز! ای با رأفت ، ای آمرزنده ، ای مهربان! ای بخشاینده گناه و ای پذیرنده توبه! ای سخت کیفر صاحب نعمت! معبودی جز تو نیست. یکتایی بی شریکی ، زنده می کنی و می میرانی و می میرانی و زنده می کنی و تویی یکتای قدرتمند. بر محمد و خاندان محمد درود فرست و مرا بیامرز و بر من ترحم کن و از من درگذر! همانا تو بخشاینده و مهربانی. ۴ / ۶ دعای شب ششم ۹۴۷. رسول الله صلی الله علیه و آله : پیامبر خدا صلی الله علیه و آله خداوند! تویی شنوای دانا و تویی یکتای بزرگوار و تویی معبود بی نیاز. با قدرتت آسمانها را بر افراستی و با توانمندی ات زمین را گستراندی و با یکتایی ات ابر را پدید آوردی و با قدرتت دریاها را به جریان انداختی.

ای آن که ماهیان در دریاها و درندگان در بیابانها تسبیح گوی اویند! ای آن که هیچ پنهانی در آسمانهای هفتگانه و زمینهای هفتگانه ، بر او پوشیده نیست!

ای آن که آسمانهای هفتگانه و زمینهای هفتگانه و آنچه در آنهاست ، تسبیح گوی اویند! ای خدای نامیرا! ای آن که جز ذات شکوهمند و مقتدر او پاینده نیست! بر محمد و خاندانش درود فرست و مرا بیامرز و بر من ترحم کن و از من درگذر! همانا تو آمرزنده مهربانی.

۴ / ۷ دعای شب هفتم

۴ / ۷ دعای شب هفتم ۹۵۰. رسول الله صلی الله علیه و آله : پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : ای آن که بوده است و خواهد بود و چیزی همانند او نیست! ای خدای نامیرا که جز ذات مقتدر او پاینده نیست! ای آن که رعد ، با ستایش او ، تسیحگویی اوست و فرشتگان از بیم او تسیح گوی اویند! ای آن که چون خوانده شود ، پاسخ می دهد! ای آن که چون از او رحمت خواهند ، ترحم می کند! ای آن که از نهایت عظمتش توصیفگران ، توصیف او را نتوانند! ای آن که چشم ها او را در نمی یابند و او چشم ها را درک می کند و او صاحب لطف است و آگاه است! ای آن که می بیند و دیده نمی شود و بر فراز نگریستن است! ای آن که چیزی او را شکست نمی دهد و کسی برتر از او نیست! ای آن که اختیار بندگان به دست اوست!

تو را می خوانم به حقّ محمّد بر تو و به حقّ تو بر محمّد ، که بر محمّد و خاندان محمّد درود فرستی و بر محمّد و خاندان محمّد رحمت آوری ، آن گونه که بر ابراهیم و خاندان ابراهیم در جهانیان ، درود و برکت فرستادی و رحمت آوردی. همانا تو ستوده باشکوهی.

٤ / ٨ دُعَاءُ اللَّيْلِ الثَّامِنَةِ ٩٥٣. رسول الله صلى الله عليه وآله: رسول الله صلى الله عليه وآله: اللهم هذا شهرُكَ الَّذِي أَمَرْتَ فِيهِ عِبَادَكَ بِاللُّدْعَاءِ وَضَمِنْتَ لَهُمُ الْإِجَابَةَ ، وَقُلْتَ : «وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ» ، (١) فَأَدْعُوكَ يَا مُجِيبَ دَعْوَةِ الْمُضْطَرِّ ، وَيَا كَاشِفَ السُّوءِ عَنِ الْمَكْرُوبِ ، وَيَا جَاعِلَ اللَّيْلِ سَيِّكِنًا ، وَيَا مَنْ لَا يَمُوتُ اغْفِرْ لِمَنْ يَمُوتُ ، قَدَّرْتَ وَخَلَقْتَ وَسَوَّيْتَ فَلَكَ الْحَمْدُ ، أَطَعَمْتَ وَسَقَيْتَ وَأَوَيْتَ وَرَزَقْتَ فَلَكَ الْحَمْدُ .

أَسْأَلُكَ أَنْ تُصَلِّىَ عَلَيَّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ فِي اللَّيْلِ إِذَا يَغْشَى ، وَفِي النَّهَارِ إِذَا تَجَلَّى ، وَفِي الْآخِرَةِ وَالْأُولَى ، وَأَنْ تَكْفِينِي مَا أَهَمَّنِي ، وَتَغْفِرَ لِي إِنَّكَ أَنْتَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ . (٢) ٤ / ٩ دُعَاءُ اللَّيْلِ التَّاسِعَةِ ٩٥٠. پیامبر خدا صلى الله عليه وآله: رسول الله صلى الله عليه وآله: يا سيِّداهُ ويا رَبَّاهُ ، ويا ذَا الْجَلالِ وَالْإِكْرَامِ ، ويا ذَا الْعَرْشِ الَّذِي لَا يَنَامُ ، ويا ذَا الْعِزِّ الَّذِي لَا يُرَامُ ، يا قاضِيَ الْأُمُورِ ، يا شافِيَ الصُّدُورِ ، اجْعَلْ لِي مِنْ أَمْرِي فَرْجًا وَمَخْرَجًا ، وَقادِفَ رَجاءِ كَ فِي قَلْبِي حَتَّى لَا أَرْجُو أَحَدًا سِوَاكَ ، عَلَيْكَ سَيِّدِي تَوَكَّلْتُ ، وَإِلَيْكَ مَوْلَايَ أَنْبْتُ وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ .

أَسْأَلُكَ يَا إِلَهَ الْآلِهَةِ ، وَيَا جَبَّارَ الْجَبابِرَةِ ، وَيَا كَبِيرَ الْأَكابِرِ ، الَّذِي مَنْ تَوَكَّلَ عَلَيْهِ كَفاهُ وَكَانَ حَسْبَهُ وَبِالْغِ أَمْرِهِ ، عَلَيْكَ تَوَكَّلْتُ فَاكْفِنِي ، وَإِلَيْكَ أَنْبْتُ فَارْحَمْنِي ، وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ فَاغْفِرْ لِي ، وَلَا تُسَوِّدْ وَجْهِي يَوْمَ تُسَوِّدُ وُجُوهًُ وَتَبْيَضُّ وُجُوهًُ ، إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ، وَصَلِّ اللَّهُمَّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ ، وَارْحَمْنِي وَتَجَاوَزْ عَنِّي إِنَّكَ أَنْتَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ . (٣) .

١- البقره : ١٨٦ .

٢- الإقبال : ١ / ٢٦٩ ، البلد الأمين : ١٩٦ وليس فيه «أطعمت وسقيت وآويت ورزقت فلك الحمد» ، بحار الأنوار : ٩٨ / ٢٧ / ٢ و ص ٢ / ٧٦ .

٣- الإقبال : ١ / ٢٧٢ ، البلد الأمين : ١٩٧ وليس فيه «ويا ذا العرش الذي لا ينام» ، بحار الأنوار : ٩٨ / ٢٩ / ٢ و ص ٢ / ٧٦ .

۴ / ۸ دعای شب هشتم

۴ / ۹ دعای شب نهم

۴ / ۸ دعای شب هشتم ۹۵۳. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: خداوند! این ، ماه توست که بندگانت را فرمان داده ای که در آن تو را بخوانند و برای آنان اجابت را تضمین کرده ای و فرموده ای: «و هر گاه بندگانم از تو درباره من پرسیدند ، پس همانا من نزدیکم؛ دعای خواننده را آن گاه که مرا بخوانند ، جواب می دهم» پس تو را می خوانم ، ای اجابت کننده دعای درمانده ، و ای زداینده بدی از پریشان ، و ای که شب را مایه آرامش قرار داد و ای آن که نمی میرد! پیامرز آن را که می میرد!

مقدر کردی ، آفریدی ، و پرداختی. پس ، تو را ستایش. خوراندی ، سیراب کردی ، پناه دادی و روزی بخشیدی. پس ، تو را ستایش.

از تو می خواهم که بر محمد و خاندان محمد درود بفرستی ، در شب (آن گاه که فرا می گیرد) و در روز (آن گاه که روشن می گردد) و در آخرت و دنیا ، و نیز این که آنچه مرا اندوهگین ساخته ، از من کفایت کنی و مرا بیامری. همانا تویی آمرزنده مهربان. ۴ / ۹ دعای شب نهم ۹۵۶. رسول الله صلی الله علیه و آله: پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: سرورا! پروردگارا! ای صاحب شکوه و بزرگواری! ای صاحب عرشی که نمی خوابد! ای صاحب عزتی که کسی را یارای تعرض به او نیست! ای مقدر کننده کارها! ای شفابخش سینه ها! برای من از کارم گشایش و راه نجاتی قرار بده و امیدت را در دلم افکن تا جز به تو ، امید نبندم!

سرورا! بر تو تکیه کردم. مولای من! به سوی تو روی آوردم ، و بازگشت به سوی توست.

ای معبود همه معبودها! ای قدرتمند همه قدرتمندان! ای بزرگ بزرگان ، آن که هر کس بر او توکل کند ، کفایتش نماید و او را بس است و کارش را به پایان می رساند! از تو می خواهم . بر تو توکل کردم؛ پس کفایتم کن. به سوی تو رو کردم؛ پس بر من ترحم کن. بازگشت ، به سوی توست؛ پس مرا بیامرز و آن روز که چهره هایی سیاه و چهره هایی سفید می شوند ، روسیاهم مکن! همانا تو قدرتمند حکیمی. بر محمد و خاندان محمد درود فرست و بر من رحمت آور و از من درگذر! همانا تویی آمرزنده مهربان.

١٠ / ٤ دُعَاءُ اللَّيْلَةِ الْعَاشِرَةِ ٩٥٩. عنه صلى الله عليه وآله: رسول الله صلى الله عليه وآله: اللَّهُمَّ يَا سَلَامُ يَا مُؤْمِنُ يَا مُهَيِّمُنُ ، يَا جَبَّارُ يَا مُتَكَبِّرُ ، يَا أَحَدُ يَا صَيِّمُدُ ، يَا وَاحِدُ يَا فَرْدُ ، يَا غَفُورُ يَا رَحِيمُ ، يَا وَدُودُ يَا حَلِيمُ ، مَضَى مِنَ الشَّهْرِ الْمُبَارَكِ التُّلُثُ ، وَلَسْتُ أَدْرِي سَيِّدِي مَا صَنَعْتَ فِي حَاجَتِي ، هَلْ غَفَرْتَ لِي؟ إِنْ أَنْتَ غَفَرْتَ لِي فَطُوبَى لِي ، وَإِنْ لَمْ تُكُنْ غَفَرْتَ لِي فَوَأَسْوَأُ تَأَهُ .

فَمِنَ الْآيَاتِ سَيِّدِي فَمَا غَفِرَ لِي وَارْحَمَنِي وَتُبْ عَلَيَّ وَلَا تَخْذُلْنِي ، وَأَقْلِنِي عَمْرَتِي ، وَاسْتُرْنِي بِسِتْرِكَ وَاعْفُ عَنِّي بِعَفْوِكَ وَارْحَمْنِي بِرَحْمَتِكَ ، وَتَجَاوَزْ عَنِّي بِقُدْرَتِكَ ، إِنَّكَ تَقْضِي وَلَا يُقْضَى عَلَيْكَ وَأَنْتَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ. (١).

١- الإقبال : ١ / ٢٧٥ ، البلد الأمين : ١٩٧ وزاد فيه «يا عزيز» بعد «يا مهيمن» وليس فيه «مضى من الشهر المبارك الثلث» ، بحار الأنوار : ٩٨ / ٣١ / ٢ و ص ٢ / ٧٦ .

۴ / ۱۰ دعای شب دهم

۴ / ۱۰ دعای شب دهم ۹۵۸. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: خداوندا، ای سلام! ای ایمنی بخش، ای مُهْمِین! (۱) ای مقتدر، ای بزرگ! ای یگانه، ای بی نیاز! ای یکتا، ای بی نظیر! ای آمرزنده، ای مهربان! ای با رأفت، ای بردبار! یک سوم از ماه مبارک گذشت و سرورا نمی دانم که در مورد نیازم چه کرده ای. آیا مرا آمرزیده ای؟ که اگر مرا آمرزیده ای، پس خوشا به حالم و اگر مرا نیامرزیده ای، پس وای بر من!

پس، از هم اکنون سرورم مرا بیامرز و بر من رحمت آور و توبه ام را بپذیر و خوارم مکن و از لغزشم درگذر و با پوشش خودت [عیب های] مرا ببوشان و با بخشایش خودت مرا ببخشای و با رحمتت بر من ترحم کن و با قدرتت از من درگذر! همانا تو مقدر می کنی و کسی بر تو فرمان نمی راند و تو بر هر چیز، توانایی.

۱- مُهْمِین، از نام های خداوند است؛ یعنی: آن که عهده دار کارها، اجل ها و روزی های مردم است. نیز گفته شده: یعنی مراقب بر هر چیز و نیز: امینی که حق کسی، نزد او ضایع نمی شود (ر. ک: مجمع البحرین: ۳ / ۱۸۹۵).

٤ / ١١ دُعَاءُ اللَّيْلِ الْحَادِيَةِ عَشْرَةَ ٩٦١. عَنْهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْتَأْنِفُ الْعَمَلِ وَأَرْجُو الْعَفْوَ، وَهَذِهِ أَوَّلُ لَيْلِهِ مِنْ لَيَالِي الثُّلُثِينَ، أَدْعُوكَ بِأَسْمَائِكَ الْحُسْنَى، وَأَسْتَجِيرُ بِكَ مِنْ نَارِكَ الَّتِي لَا تُطْفَأُ، وَأَسْأَلُكَ أَنْ تُقَوِّينِي عَلَى قِيَامِهِ وَصِيَامِهِ، وَأَنْ تَغْفِرَ لِي وَتَرْحَمَنِي إِنَّكَ لَا تُخْلِفُ الْمِيعَادَ.

اللَّهُمَّ بِرَحْمَتِكَ الَّتِي وَسَّعَتْ كُلَّ شَيْءٍ وَبِهَا تَتِمُّ الصَّالِحَاتُ، وَعَلَيْهَا اتَّكَلْتُ، وَأَنْتَ الصَّمِيدُ الَّذِي لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ، وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ، صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ، وَاغْفِرْ لِي وَارْحَمْنِي وَتَجَاوَزْ عَنِّي، إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ. (١) ٤ / ١٢ دُعَاءُ اللَّيْلِ الثَّانِيَةِ عَشْرَةَ ٩٦٤. مَسْنَدُ ابْنِ حَنْبَلٍ عَنْ أَنَسٍ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: اللَّهُمَّ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ وَأَنْتَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ وَأَنْتَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ، لَمَكَ الْحَمْدُ حَمْدًا يَبْقَى وَلَا يَفْنَى، وَلَمَكَ الشُّكْرُ شُكْرًا يَبْقَى وَلَا يَفْنَى، وَأَنْتَ الْحَيُّ الْحَكِيمُ الْعَلِيمُ.

أَسْأَلُكَ بِنُورِ وَجْهِكَ الْكَرِيمِ، وَبِجَلَالِكَ الَّذِي لَا يُرَامُ، وَبِعِزَّتِكَ الَّتِي لَا تُقَهَّرُ، أَنْ تُصَلِّيَ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ، وَأَنْ تَغْفِرَ لِي وَتَرْحَمَنِي، إِنَّكَ أَنْتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ. (٢).

١- الإقبال: ١ / ٢٧٨، البلد الأمين: ١٩٧ نحوه، بحار الأنوار: ٩٨ / ٣٢ / ٢ و ص ٧٧ / ٢.

٢- الإقبال: ١ / ٢٨٢، البلد الأمين: ١٩٧ وليس فيه «وأنت الغفور الرحيم»، بحار الأنوار: ٩٨ / ٣٤ / ٢ و ص ٧٧ / ٢.

۴ / ۱۱ دعای شب یازدهم**۴ / ۱۲ دعای شب دوازدهم**

۴ / ۱۱ دعای شب یازدهم ۹۶۲. مسند ابن حنبل (به نقل از ابو سعید خُدَری) پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : خداوندا! کار را از سر می گیرم و امید عفو دارم و این ، نخستین شب از شب های دهه دوم است. تو را به نام های نیکت می خوانم و از آن آتش همیشه شعله ورت به تو پناه می برم و از تو می خواهم که بر عبادت و روزه داری آن نیرویم بخشی و مرا بیامرزی و بر من ترخّم کنی. همانا تو وعده را خلاف نمی کنی.

خداوندا! به آن رحمت که همه چیز را فرا گرفته است و کارهای نیک با آن به کمال می رسند و تکیه ام بر آن است و تو آن بی نیازی که نه زاده ای و نه زاییده کسی هستی و هیچ کس همتای تو نیست ، بر محمّد و خاندان محمّد درود فرست و مرا بیامرز و بر من رحمت آور و از من درگذر! همانا تو توبه پذیر مهربانی. ۴ / ۱۲ دعای شب دوازدهم ۹۶۵. مسند اُبی یعلی عن عمر : پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : خداوندا! تویی قدرتمند حکیم ، و تویی آمرزنده مهربان ، و تویی والامرتبه بزرگ. تو را سپاس ، سپاسی ماندگار و فناپذیر؛ و تو را شکر ، شگری ماندگار و فناپذیر. و تویی زنده حکیم دانا.

از تو می خواهم ، به فروغ ذات با کرامت و به آن شکوهت که بدان آسیب نمی رسد و به آن عزّت که شکست نمی خورد ، این که بر محمّد و خاندان محمّد درود بفرستی و مرا بیامرزی و بر من ترخّم کنی. همانا تویی مهربان ترین مهربانان.

٤ / ١٣ دُعَاءُ اللَّيْلَةِ الثَّلَاثَةِ عَشْرَةَ ١١٤٣. رسول الله صلى الله عليه وآله: رسول الله صلى الله عليه وآله: يَا جَبَّارَ السَّمَاوَاتِ وَجَبَّارَ الْأَرْضِينَ ، وَيَا مَنْ لَهُ مَلَكَوَتُ السَّمَاوَاتِ وَمَلَكَوَتُ الْأَرْضِينَ ، وَعَفَّارَ الذُّنُوبِ وَالسَّمِيعَ الْعَلِيمَ ، الْعَفُورَ الْعَزِيزَ الْحَلِيمَ الرَّحِيمَ ، الصَّمِيدَ الْفَرْدَ الَّذِي لَا شَبِيهَ لَكَ وَلَا وَلِيَّ لَكَ ، أَنْتَ الْعَلِيُّ الْأَعْلَى وَالْقَدِيرُ الْقَادِرُ ، وَأَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ، أَسْأَلُكَ أَنْ تُصَلِّمَنِي عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ ، وَأَنْ تَغْفِرَ لِي وَتَرْحَمَنِي إِنَّكَ أَنْتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ . (١) ٤ / ١٤ دُعَاءُ اللَّيْلَةِ الرَّابِعَةَ عَشْرَةَ ١١٤٠. پیامبر خدا صلى الله عليه وآله: [رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم]: (٢).

يَا أَوَّلَ الْأَوَّلِينَ وَيَا آخِرَ الْآخِرِينَ ، يَا وَلِيَّ الْأَوْلِيَاءِ وَجَبَّارَ الْجَبَابِرَةِ ، أَنْتَ خَلَقْتَنِي وَلَمْ أَكُ شَيْئًا ، وَأَنْتَ أَمَرْتَنِي بِالطَّاعَةِ فَأَطَعْتُ سَيِّدِي جَهْدِي ، فَإِنْ كُنْتُ تَوَانَيْتُ أَوْ أَخْطَأْتُ أَوْ نَسِيتُ فَتَفَضَّلْ عَلَيَّ سَيِّدِي ، وَلَا تَقْطَعْ رَجَائِي فَاْمُنْ عَلَيَّ بِالْجَنَّةِ ، وَاجْمَعْ بَيْنِي وَبَيْنَ نَبِيِّ الرَّحْمَةِ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ ، وَاغْفِرْ لِي إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ . (٣).

١- الإقبال : ١ / ٢٨٦ ، البلد الأمين : ١٩٧ نحوه ، بحار الأنوار : ٩٨ / ٣٦ / ٢ و ص ٧٧ / ٢ .

٢- سقط اسم رسول الله صلى الله عليه وآله في المصدر من أول الدعاء في هذه الليلة وفي الليلة الخامسة عشره ، والحال أن هذه الأدعية الثلاثين قد وردت بروايه واحده متسلسله كما في البلد الأمين .

٣- الإقبال : ١ / ٢٩١ ، البلد الأمين : ١٩٧ وليس فيه «يا وليّ الأولياء» وزاد فيه «ويا إله الأولين والآخريين» بعد «الجباره» ، بحار الأنوار : ٩٨ / ٣٩ / ٢ و ص ٧٧ / ٢ .

۴ / ۱۳ دعای شب سیزدهم

۴ / ۱۴ دعای شب چهاردهم

۴ / ۱۳ دعای شب سیزدهم ۱۱۴۱. رسول الله صلی الله علیه و آله: پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: ای جبار آسمان ها و زمین ها (۱) و ای آن که فرمان روایی آسمان ها و فرمان روایی زمین ها از آن اوست ، و ای آمرزنده گناهان و شنوای دانا! ای آمرزنده قدرتمند و بردبار مهربان! ای بی نیاز یگانه ای که نه همتایی داری و نه سرپرستی! تویی و الامر تبه برتر و قدرتمند توانا ، و تویی توبه پذیر مهربان. از تو می خواهم بر محمد و خاندان محمد درود بفرستی و مرا بیامرزی و بر من ترحم کنی. همانا تویی مهربان ترین مهربانان. ۴ / ۱۴ دعای شب چهاردهم ۱۱۳۸. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: ای آغاز آغازها و ای فرجام پایان ها! ای سرپرست اولیا. و ای چیره بر همه زورمندان! تو مرا آفریدی ، در حالی که چیزی نبودم؛ و تو مرا به فرمان برداری دستور دادی و من ای سرورم به اندازه توانم اطاعت کردم. پس اگر کوتاهی یا خطای فراموش کردم ، سرور من بر من احسان کن و امیدم را ناامید نکن و با بهشت ، بر من منت بگذار و مرا با پیامبر رحمت ، محمد بن عبد الله صلی الله علیه و آله همدم ساز و مرا بیامرز! همانا تویی توبه پذیر مهربان.

۱- جبار ، معانی متعددی دارد ، اما درباره خدا به معنای چیره است و نیز آن که وضع مردم را اصلاح و کاستی آنان را جبران می کند (ر . ک : مجمع البحرین : ۱ / ۲۶۵).

٤ / ١٥ آدابُ اللَّيْلَةِ الْخَامِسَةِ عَشْرَ هَالَيْلِهِ الْخَامِسَةِ عَشْرَهُ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ الْمُبَارَكِ هِيَ لَيْلَةُ وِلَادَةِ الْإِمَامِ الْحَسَنِ الْمَجْتَبَى عَلَيْهِ السَّلَامُ ، وَفِي رِوَايَةٍ أُخْرَى أَنَّهَا لَيْلَةُ وِلَادَةِ الْإِمَامِ مُحَمَّدِ الْجَوَادِ عَلَيْهِ السَّلَامُ . قَالَ الشَّيْخُ الْمُفِيدُ قَدَسَ سِرُّهُ : فِي يَوْمِ النُّصْفِ مِنْهُ سَنَةٌ ثَلَاثٌ مِنَ الْهَجْرَةِ كَانَ مَوْلِدَ سَيِّدِنَا أَبِي مُحَمَّدٍ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ . وَفِي مِثْلِ هَذَا الْيَوْمِ سَنَةٌ خَمْسٌ وَتَسْعِينَ وَمِئَةٌ وَلِدَ سَيِّدِنَا أَبُو جَعْفَرٍ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ مُوسَى عَلَيْهِمُ السَّلَامُ (١) ، وَهُوَ يَوْمٌ سُرُورِ الْمُؤْمِنِينَ . وَيَسْتَحَبُّ فِيهِ الصَّدَقَةُ وَالتَّطَوُّعُ بِالْخَيْرَاتِ ، وَالْإِكْتَارُ مِنْ شُكْرِ اللَّهِ تَعَالَى عَلَى ظُهُورِ حُجَّتِهِ وَإِقَامَةُ دِينِهِ بِخَلِيفَتِهِ فِي الْعَالَمِينَ وَابْنِ نَبِيِّهِ سَيِّدِ الْمُرْسَلِينَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ . (٢) وَفِيمَا يَلِي آدَابُ لَيْلَةِ النُّصْفِ مِنْهُ :

أَلِ الْغُسْلِ ١١٣٥ . بِيَا مَبْرُ خَدَا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ : الْإِقْبَالُ فِي بَيَانِ اسْتِحْبَابِ الْغُسْلِ فِي هَذِهِ اللَّيْلَةِ : أَمَّا الْغُسْلُ فَرَوَيْنَاهُ عَنِ الشَّيْخِ الْمُفِيدِ رَحِمَهُ اللَّهُ .

وَفِي رِوَايَةٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّهُ (٣) يُسْتَحَبُّ لَيْلَةَ النُّصْفِ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ . (٤) .

١- المشهور أنّ ولادته عليه السلام كانت في غير هذا اليوم .

٢- مسارّ الشيعة : ٢٤ .

٣- في بعض نسخ المصدر : «أنه قال : ...» .

٤- الإقبال : ١ / ٢٩٣ ، بحار الأنوار : ٩٨ / ٤٠ / ٢ .

الف غسل

۴ / ۱۵ آداب شب پانزدهم شب پانزدهم ماه مبارک رمضان ، شب میلاد امام حسن مجتبی علیه السلام و به روایتی میلاد امام محمد جواد علیه السلام است. شیخ مفید رحمه الله گفته است: «در نیمه رمضان سال سوم هجرت ، تولد مولایمان ابو محمد حسن بن علی بن ابی طالب علیهما السلام اتفاق افتاده است. نیز در چنین روزی در سال ۱۹۵ [ق] ، سرورمان ابو جعفر محمد بن علی بن موسی علیهما السلام به دنیا آمده است (۱) و این روز ، روز شادی مؤمنان است و مستحب است صدقه دادن و انجام دادن کارهای نیک و شکرگزاری فراوان به درگاه خداوند به خاطر آشکار شدن حجّتش و برپایی دینش در میان جهانیان به وسیله جانشینش و فرزند پیامبرش ، سرور رسولان صلی الله علیه و آله». آنچه در پی می آید ، آداب شب نیمه رمضان است .

الف غسل ۱۱۳۴. رسول الله صلی الله علیه و آله (فی الدُّعَاءِ) الإقبال در بیان مستحب بودن غسل در این شب : «ما غسل ، ما آن را از شیخ مفید روایت کرده ایم. (۲)

و در روایتی از امام صادق علیه السلام است که غسل در شب نیمه ماه رمضان ، مستحب است.

۱- مشهور ، آن است که تولد امام جواد علیه السلام ، در غیر این روز است.

۲- شیخ مفید در مسارّ الشیعه ، (ص ۲۳) گفته است: «غسل در شب نیمه ماه رمضان ، مستحب است» و در المقنعه (ص ۳۱۱) گفته است: «از آداب رمضان ، غسل در شش شب از آن است : ... و در شب نیمه آن».

ب الزياره ١١٣٢. پیامبر خدا صلى الله عليه و آله: الإقبال: عَنْ أَبِي الْمُفَضَّلِ الشَّيْبَانِيِّ ، بِإِسْنَادِهِ مِنْ كِتَابِ عَلِيِّ بْنِ عَبْدِ الْوَاحِدِ النَّهْدِيِّ فِي حَدِيثٍ ، يَقُولُ فِيهِ عَنِ الصِّادِقِ عَلَيْهِ السَّلَامُ ، أَنَّهُ قِيلَ لَهُ : فَمَا تَرَى لِمَنْ حَضَرَ قَبْرَهُ يَعْنِي الْحُسَيْنَ عَلَيْهِ السَّلَامُ لَيْلَةَ النَّصْفِ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ؟

فَقَالَ : «يَخْبِجُ! مَنْ صَلَّى عِنْدَ قَبْرِهِ لَيْلَةَ النَّصْفِ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ عَشْرَ رَكَعَاتٍ مِنْ بَعْدِ الْعِشَاءِ مِنْ غَيْرِ صِيْلَةٍ لَيْلٍ ، يَقْرَأُ فِي كُلِّ رَكَعَةٍ بِ«فَاتِحَةِ الْكِتَابِ» وَ «قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ» عَشْرَ مَرَّاتٍ ، وَاسْتَجَارَ بِاللَّهِ مِنَ النَّارِ ، كَتَبَهُ اللَّهُ عَتِيقًا مِنَ النَّارِ ، وَلَمْ يَمُتْ حَتَّى يَرَى فِي مَنَامِهِ مَلَائِكَةً يُبَشِّرُونَهُ بِالْجَنَّةِ ، وَمَلَائِكَةً يُؤْمِنُونَهُ مِنَ النَّارِ» . (١) وانظر: ص ٣٥٨ (ما يؤكد استحبابه من الأعمال / زياره الإمام الحسين).

ج الصَّلَاةُ مِنْهُ رَكَعَةٌ ١١٣٢. عنه صلى الله عليه و آله: رسول الله صلى الله عليه و آله: مَنْ صَلَّى لَيْلَةَ النَّصْفِ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ مِنْهُ رَكَعَةٍ ، يَقْرَأُ فِي كُلِّ رَكَعَةٍ «الْحَمْدَ» ، وَ «قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ» عَشْرَ مَرَّاتٍ ، أَهْبَطَ اللَّهُ إِلَيْهِ عَشْرَةَ مَلَائِكَةٍ يَدْرُؤُونَ عَنْهُ أَعْدَاءَهُ مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ ، وَأَهْبَطَ اللَّهُ عِنْدَ مَوْتِهِ ثَلَاثِينَ مَلَائِكَةً يُبَشِّرُونَهُ بِالْجَنَّةِ ، وَثَلَاثِينَ مَلَائِكَةً يُؤْمِنُونَهُ مِنَ النَّارِ . (٢) ١١٣١. رسول الله صلى الله عليه و آله: تهذيب الأحكام: عَنْ أَبِي يَحْيَى عَنِ عِدَّةٍ مِمَّنْ يُوَثَّقُ بِهِمْ قَالُوا :

قَالَ (٣) : «مَنْ صَلَّى لَيْلَةَ النَّصْفِ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ مِنْهُ رَكَعَةٍ ، يَقْرَأُ فِي كُلِّ رَكَعَةٍ عَشْرَ مَرَّاتٍ بِ «قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ» فَذَلِكَ أَلْفُ مَرَّةٍ فِي مَنَامِهِ ، لَمْ يَمُتْ حَتَّى يَرَى فِي مَنَامِهِ مِنْهُ مِنَ الْمَلَائِكَةِ ، ثَلَاثِينَ يُبَشِّرُونَهُ بِالْجَنَّةِ ، وَثَلَاثِينَ يُؤْمِنُونَهُ مِنَ النَّارِ ، وَثَلَاثِينَ تَعَصِّمُهُ مِنْ أَنْ يُحْطَى، وَعَشْرَةَ يَكِيدُونَ مِنْ كَادِهِ» . (٤) .

١- الإقبال: ١ / ٢٩٤ ، بحار الأنوار: ١٠١ / ٣٤٩ / ٢ و ج ٩٨ / ٤٠ / ٢ .

٢- الإقبال: ١ / ٢٩٣ عن الإمام الصادق عن أبيه عليهما السلام ، تهذيب الأحكام: ٣ / ٦٢ / ٢١٢ عن سليمان بن عمرو ، المقنعه: ١٧١ كلاهما عن الإمام الصادق عليه السلام وليس فيهما «يبشرونه بالجنة» ، الدعوات: ٢٧٨ / ٨٠٥ نحوه وكلها عن الإمام علي عليه السلام من دون إسناد إليه صلى الله عليه و آله .

٣- كذا في المصدر مضمرا .

٤- تهذيب الأحكام: ٣ / ٦٢ / ٢١١ ، الإقبال: ١ / ٢٩٤ نقلاً عن ابن أبي قره نحوه ، بحار الأنوار: ٩٨ / ٤٠ / ٢ ؛ الدعاء للطبراني: ٢٨٥ / ٩١٧ نحوه .

ب زیارت ج نماز صد رکعت

ب زیارت ۱۱۲۹. پیامبر خدا (در دعا) الإقبال به نقل از ابو مفضل شیبانی، به سند خود از کتاب علی بن عبدالواحد نهدی: به امام صادق علیه السلام گفتند: درباره آن که شب نیمه ماه رمضان به زیارت قبر حسین علیه السلام می رود، چه می فرمایید؟

فرمود: «به به! هر کس شب نیمه ماه رمضان، در کنار قبر آن امام، پس از عشا، چند رکعت غیر از نماز شب بخواند، بدین صورت که در هر رکعت، سوره حمد و ده بار سوره «قل هو الله» را بخواند و به خداوند از آتش پناه ببرد، خداوند او را آزاد شده از دوزخ قرار می دهد و او نمی میرد، تا آن که در خواب می بیند که فرشتگانی او را به بهشت مژده می دهند و نیز فرشتگانی او را از آتش، بیمه می کنند». ر. ک: ص ۳۵۹ (کارهایی که بر استحباب آنها تأکید شده است / زیارت امام حسین علیه السلام).

ج نماز صد رکعت ۱۱۲۹. عنه صلی الله علیه و آله (فی الدعاء) پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: هر کس در شب نیمه شعبان، صد رکعت نماز بخواند که در هر رکعت، سوره حمد و ده بار سوره «قل هو الله احد» بخواند، خداوند ده فرشته به سوی او می فرستد که دشمنان او را از جنّ و انس، از او دفع کنند، و هنگام مرگش سی فرشته می فرستد که او را به بهشت مژده دهند و سی فرشته که او را مژده ایمنی از آتش دهند. ۱۱۲۸. عنه صلی الله علیه و آله (فی دعاء الجوشن الکبیر) تهذیب الأحکام به نقل از ابو یحیی، از گروهی که مورد اطمینان بوده اند [از یکی از امامان علیهم السلام روایت کرده که]: فرمود (۱): «هر کس در شب نیمه ماه رمضان، صد رکعت نماز بخواند و در هر رکعتش ده بار سوره قل هو الله احد را بخواند (که در صد رکعت، هزار بار می شود)، نخواهد مرد تا آن که در خواب، صد فرشته را ببیند که [از آنها] سی فرشته، او را مژده بهشت می دهند و سی فرشته، او را مژده ایمنی از آتش می دهند و سی فرشته، او را از خطا کردن نگه می دارند و ده فرشته به هر که به او نیرنگ بزند، نیرنگ می زنند».

۱- در منبع نیز نام معصوم، ذکر نشده است.

١١٢٧. رسول الله صلى الله عليه وآله (في بيان صفات الباري جلّ وعلا -) مسارّ الشيعة: وفيليه النصف منه يستحبّ الغسل والتنفّل بمئه ركعه، يقرأ في كل ركعه منها « الحمد » واحده، وعشر مرات « قل هو الله أحد » ، خارجه عن الألف ركعه التي ذكرناها فيما تقدم، وقد ورد الخبر في فضل ذلك بأمر جسيم. (١) الدعاء ١١٢٦. مصباح الشريعة (فيما نسبه إلى الإمام الصادق عليه السلام) [رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم]: الحنان أنت سيدي ، المنان أنت مولاي ، الكريم أنت سيدي ، العفو أنت مولاي ، الحليم أنت سيدي ، الوهاب أنت مولاي ، العزيز أنت سيدي ، القريب أنت مولاي ، الواحد أنت سيدي ، القاهر أنت مولاي ، الصمد أنت سيدي ، العزيز أنت مولاي ، صل على محمد وآله ، واغفر لي وارحمني وتجاوز عني إنك أنت الأجل الأعظم . (٢) ١٦ / ٤ دعاء الليلة السادسة عشرة ١١٢٣. يا مبر خدا صلى الله عليه وآله : رسول الله صلى الله عليه وآله : يا الله يا الله ، يا الله يا الله ، يا الله يا الله ، يا الله يا الله ، يا رحمان يا رحمان ، يا رحمان يا رحمان ، يا رحمان يا رحمان ، يا رحمان يا رحمان ، يا رحيم يا رحيم ، يا رحيم يا رحيم ، يا رحيم يا رحيم ، يا غفور يا غفور ، يا غفور يا غفور ، يا غفور يا غفور ، يا حنان يا حنان ، يا حنان يا حنان ، يا حنان يا حنان ، يا علي يا علي ، يا علي يا علي ، يا علي يا علي ، صل على محمد وآله إنك أنت الغفور الرحيم . (٣) .

١- مسارّ الشيعة : ٢٣ .

٢- الإقبال : ١ / ٢٩٦ ، البلد الأمين : ١٩٨ نحوه ، بحار الأنوار : ٩٨ / ٤٢ / ٢ و ص ٧٧ / ٢ .

٣- الإقبال : ١ / ٣٠١ ، البلد الأمين : ١٩٨ وفيه « يا جبار سبعا » بدل « يا حنان ... » ، بحار الأنوار : ٩٨ / ٤٤ / ٢ و ص ٧٨ / ٢ .

٤ / ١٧ آدابُ اللَّيْلَةِ السَّابِعَةَ عَشْرَهَا الْغُسْلُ ١١١٧. امام رضا عليه السلام: الإمام الباقر عليه السلام: الْغُسْلُ فِي سَبْعَةِ عَشَرَ مَوْطِنًا: لَيْلَهُ سَبْعَ عَشْرَةَ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ؛ وَهِيَ لَيْلَةُ التَّقَاءِ الْجَمْعَيْنِ لَيْلَةُ بَدْرِ ... (١) ب الدُّعَاءِ ١١٢١. التوحيد عن مرآزم عن الإمام الصادق عليه السلام: رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم: اللَّهُمَّ هَذَا شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أَنْزَلْتَ فِيهِ الْقُرْآنَ، وَأَمَرْتَ فِيهِ بِعِمَارَةِ الْمَسَاجِدِ وَالِدُّعَاءِ وَالصِّيَامِ وَالْقِيَامِ وَضَمِنْتَ لَنَا فِيهِ الْإِسْتِجَابَةَ، فَقَدْ اجْتَهَدْنَا وَأَنْتَ أَعْتَنَّا فَاعْفِرْ لَنَا فِيهِ، وَلَا تَجْعَلْهُ آخِرَ الْعَهْدِ مِنَّا، وَعَافُ عَنَّا فَإِنَّكَ رَبُّنَا، وَارْحَمْنَا فَإِنَّكَ سَيِّدُنَا، وَاجْعَلْنَا مِمَّنْ يَنْقَلِبُ إِلَى مَغْفِرَتِكَ وَرِضْوَانِكَ إِنَّكَ أَنْتَ الْأَجَلُّ الْأَعْظَمُ. (٢).

١- الخصال: ٥٠٨ / ١، تهذيب الأحكام: ١ / ١١٤ / ٣٠٢ وليس فيه «ليلة بدر» وكلاهما عن محمد بن مسلم والأخير عن أحدهما عليهما السلام، كتاب من لا يحضره الفقيه: ١ / ٧٧ / ١٧٢ وليس فيه «وهي ليلة التقاء الجمعيتين ليلة بدر»، بحار الأنوار: ٨١ / ٥ / ٦ وج ٩٧ / ١٥ / ٢٨.

٢- الإقبال: ١ / ٣٠٥، البلد الأمين: ١٩٨ وزاد فيه «هدى للناس وبيئات من الهدى والفرقان» بعد «القرآن» و«بحق محمد وآله» بعد «ورضوانك»، بحار الأنوار: ٩٨ / ٤٧ / ٢ و ص ٧٨ / ٢.

الف غُسل

ب دعا

۴ / ۱۷ آداب شب هفدهم الف غُسل ۱۱۱۷. الإمام الرضا علیه السلام: امام باقر علیه السلام: غسل در هفدهم مورد [، مستحب است]: شب هفدهم ماه رمضان ، که شب درگیری مسلمانان و کفار در شب بدر است... ب دعا ۱۱۱۵. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله (در دعای «جوشن کبیر») پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : خداوندا! این ، ماه رمضان است که در آن قرآن نازل کردی و در آن به آباد ساختن مساجد ، دعا ، روزه داری ، نماز و عبادت فرمان دادی و برای ما اجابت را تضمین کردی. پس ما کوشیدیم. تو هم یاری مان کردی. پس در این ماه ، ما را پیامرز و آن را آخرین رمضان ما قرار مده و از ما درگذر که همانا تو پروردگار مایی ، و بر ما ترحم کن که تو سیرور مایی و ما را از آنانی قرار ده که به سوی آمرزش و رضوان تو باز می گردند! همانا تویی باشکوه تر و بزرگ تر.

١١١٤. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله :الإقبال :دُعَاءُ آخِرُ فِي اللَّيْلَةِ السَّابِعَةِ عَشْرَةَ مِنْهُ رَوَيْنَاهُ بِإِسْنَادِنَا إِلَى الْعَالَمِ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّهُ قَالَ :
إِنَّ هَذِهِ اللَّيْلَةَ هِيَ اللَّيْلَةُ الَّتِي التَّقَى فِيهَا الْجَمْعَانَ يَوْمَ بَدْرٍ ، وَأَظْهَرَ اللَّهُ تَعَالَى آيَاتِهِ الْعِظَامَ فِي أَوْلِيَائِهِ وَأَعْدَائِهِ ، الدُّعَاءُ فِيهَا :

يا صاحب مُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ يَوْمَ حُنَيْنٍ ، ويا مُبِيرَ الْجَبَرِيَّاتِ وَيَا عَاصِمَ النَّبِيِّينَ ، أَسْأَلُكَ يَا سَيِّدَ الْقُرْآنِ الْحَكِيمِ وَبِطْنِهِ
وَسَائِرِ الْقُرْآنِ الْعَظِيمِ ، أَنْ تُصَلِّيَ عَلَيَّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ ، وَأَنْ تَهَبَ لِي اللَّيْلَةَ تَأْيِيداً تُشَدُّ بِهِ عَضُدِي وَتُسَدُّ بِهِ خَلْتِي ، يَا كَرِيمُ أَنَا
الْمُقِرُّ بِالذُّنُوبِ فَأَفْعَلْ بِي مَا تَشَاءُ لَنْ يُصَيِّبَنِي إِلَّا مَا كَتَبْتَ لِي ، عَلَيْكَ تَوَكَّلْتُ وَأَنْتَ حَسْبِي ، وَأَنْتَ رَبُّ الْعَرْشِ الْكَرِيمِ .

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ خَيْرَ الْمَعِيشَةِ أَيْدِئاً مَا أَبْقَيْتَنِي بُلْغَهُ إِلَى انْقِضَاءِ أَجَلِي ، أَتَقَوَّى بِهَا عَلَى جَمِيعِ حَوَائِجِي ، وَأَتَوَصَّلُ بِهَا إِلَيْكَ ، مِنْ
غَيْرِ أَنْ تَفْتِنَنِي بِإِكْثَارِ فَاطِنِي ، أَوْ بِتَقْتِيرِ (١) عَلَيَّ فَأَشْقِي ، وَلَا تَشْغَلْنِي عَنْ شُكْرِ نِعْمَتِكَ ، وَأَعْطِنِي غِنًى عَنِ شِرَارِ خَلْقِكَ ، وَأَعُوذُ
بِكَ مِنْ شَرِّ الدُّنْيَا وَشَرِّ مَا فِيهَا .

اللَّهُمَّ لَا تَجْعَلِ الدُّنْيَا لِي سَجْنًا ، وَلَا تَجْعَلِ فِرَاقَهَا لِي حُزْنًا ، أَخْرِجْنِي عَنْ فِتْنِهَا إِذَا كَانَتْ الْوَفَاءَ خَيْرًا لِي مِنْ حَيَاتِي ، مَقْبُولًا عَمَلِي
إِلَى دَارِ الْحَيَوَانِ وَمَسَاكِنِ الْأَخْيَارِ ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ أَرْزُلِهَا وَزَلْزَلِهَا ، وَسَطَوَاتِ سُلْطَانِهَا وَبَغْيِ بُغَاتِهَا .

اللَّهُمَّ مَنْ أَرَادَنِي فَأَرِدْهُ وَمَنْ كَادَنِي فَكِدْهُ ، وَاكْفِنِي هَمًّا مَنْ أَدْخَلَ عَلَيَّ هَمَّهُ ، وَصِدِّقْ قَوْلِي بِفِعْلِي ، وَأَصْلِحْ لِي حَالِي ، وَبَارِكْ
لِي فِي أَهْلِي وَمَالِي وَوُلْدِي وَإِخْوَانِي .

اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي مَا مَضَى مِنْ ذُنُوبِي ، وَاعْصِمْنِي فِي مَا بَقِيَ مِنْ عُمْرِي ، حَتَّى أَلْقَاكَ وَأَنْتَ عَنِّي رَاضٍ . وَتَسْأَلُ حَاجَتَكَ .

ثُمَّ تَسْجُدُ عَقِيبَ الدُّعَاءِ وَتَقُولُ فِي سُجُودِكَ :

سَجَدَ وَجْهِي الْفَانِي الْبَالِي الْمَوْقُوفُ الْمُحَاسِبُ الْمَذْنِبُ الْخَاطِئُ لَوْجِهِكَ الْكَرِيمِ الْبَاقِي الدَّائِمِ الْغَفُورِ الرَّحِيمِ . سُبْحَانَ رَبِّي الْأَعْلَى
وَبِحَمْدِهِ . أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ .

زيادہ :

اللَّهُمَّ رَبِّ هَذِهِ اللَّيْلَةِ الْعَظِيمَةِ ، لَكَ الْحَمْدُ كَمَا عَصَمْتَنِي مِنْ مَهَاوِي الْهَلَكَةِ ، وَالتَّمَسُّكِ بِجِبَالِ الظُّلْمَةِ ، وَالْجُحُودِ لِطَاعَتِكَ ، وَالرِّدِّ
عَلَيْكَ أَمْرَكَ ، وَالتَّوَجُّهِ إِلَى غَيْرِكَ ، وَالزُّهْدِ فِي مَا عِنْدَكَ وَالرَّغْبَةَ فِي مَا عِنْدَ غَيْرِكَ ، مَنًّا مَنَّتَ بِهِ عَلَيَّ وَرَحْمَةً رَحِمْتَنِي بِهَا ،
مِنْ غَيْرِ عَمَلٍ سَالِفٍ مِنِّي وَلَا اسْتِحْقَاقٍ لِمَا صَيَّرْتَنِي بِي ، وَاسْتَوْجَبْتَ مِنِّي الْحَمْدَ عَلَى الدَّلَالَةِ عَلَى الْحَمْدِ ، وَاتَّبَعَ أَهْلَ الْفَضْلِ
وَالْمَعْرِفَةِ ، وَالتَّبَصُّرِ بِأَبْوَابِ الْهُدَى ، وَلَوْلَاكَ مَا اهْتَدَيْتُ إِلَى طَاعَتِكَ وَلَا عَرَفْتُ أَمْرَكَ وَلَا سَيَّلْتُ سَبِيلَكَ ، فَلَكَ الْحَمْدُ كَثِيرًا
وَلَكَ الْمَنْ فَاضِلًا ، وَبِنِعْمَتِكَ تَتِمُّ الصَّالِحَاتُ . (٢) .

١- في المصدر : «بتقصير» وما أثبتناه من بحار الأنوار .

٢- الإقبال : ١ / ٣٠٤ ، بحار الأنوار : ٩٨ / ٤٥ / ٢ .

۱۱۱۳. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله :الإقبال: دعایی دیگری در شب هفدهم ماه رمضان است که آن را با سند خویش از عالم (امام کاظم علیه السلام) روایت کرده ایم که فرمود: «این شب ، شبی است که دو گروه (مسلمانان و کفار) در روز بدر با هم نبرد کردند و خداوند متعال ، نشانه های بزرگ خویش را در مورد دوستان و دشمنانش آشکار ساخت. دعای این شب چنین است:

«ای همراه محمد صلی الله علیه و آله ، در روز حُنین و ای هلاک کننده طغیانگران و ای نگه دارنده پیامبران! تو را می خوانم به یاسین و قرآن حکیم و به طاها و بقیه قرآن عظیم ، که بر محمّد و خاندان محمّد درود فرستی و امشب ، مرا تأییدی بخشی که با آن بازویم را استوار کنی و نیازم را برآوری.

ای بزرگوار! منم اعتراف کننده به گناهان. پس با من ، آن کن که خودت می خواهی. جز آنچه مقدر کرده ای ، مرا نخواهد رسید. بر تو تکیه کردم و تو برای من بسی ، و تو پروردگار عرش والایی.

خداوندا! از تو می طلبم بهترین زندگی را در حدّ کفّام ، همواره تا مرا باقی داشته ای ، تا آن گاه که مهلتم سرآید؛ آن گونه معیشتی که به سبب آن بر همه نیازهایم توان یابم و به سبب آن به تو برسم ، بی آن که با ثروت زیاد ، مرا بیازمایی که طغیان کنم یا با تنگ دستی ، که شقاوت یابم. و مرا از سپاس نعمت باز مَیدار و مرا بی نیازی از بندگان بد خویش عطا کن! از شرّ دنیا و شرّ آنچه در آن است ، به تو پناه می برم.

خداوندا! دنیا را زندان من مگردان و جدایی از آن را مایه حُزنم مساز! اگر مرگ برایم بهتر از زندگی ام است ، مرا از فتنه های آن برون آر و در حالی که عمل مرا پذیرفته ای ، مرا به سرای زندگی و قرارگاه نیکان ببر! از تنگناها و لرزش ها و سختی های حاکمانش و سرکشی سرکشانش ، به تو پناه می برم .

خداوندا! هر که درباره ام اندیشه بد می کند ، در پی او باش و هر که نیرنگم می زند ، او را نیرنگ بزن و اندوهی را که هر کس بر من وارد می آورد ، کفایت کن و کارم را گواه سخنم قرار ده و حالم را اصلاح کن و مرا درباره خانواده و مال و فرزندان و برادرانم برکت عطا کن!

خداوندا! گناهان گذشته ام را بیامرز و مرا در باقی مانده عمرم نگه دار تا در حالی دیدارت کنم که از من خرسندی!

حاجت خویش را می طلبی. سپس بعد از دعا سجده می کنی و در سجده ات می گویی :

چهره فانی ، پوسیده ، نگه داشته شده ، بازخواست شده ، گنهکار و خطاکار من ، در پیشگاه ذات بزرگوار ، پایدار ، ابدی ، آمرزنده و مهربان تو سجود کرده است. منزّه است پروردگار برتر من و او را می ستایم. از خداوند ، آمرزش می طلبم و به سوی او توبه می کنم».

«خداوندا! ای پروردگار این شب بزرگ! تو را سپاس ، آن گونه که مرا از پرتگاه های هلاکت ننگه داشتی و مرا از: چنگ زدن به ریسمان ستمگران ، انکار آگاهانه طاعت ، سرپیچی از فرمانت ، روی آوردن به غیر خودت ، بی رغبتی به آنچه نزد توست و گرایش به آنچه نزد دیگران است ، حفظ کردی. این ، نعمتی بود که عطایم کردی و رحمتی بود که با آن مرا مورد ترحم قرار دادی ، بی آن که از گذشته ، عملی در خور ، و شایستگی بهره مندی از این بزرگواری ات را داشته باشم. و چون مرا به ستایش خویش رهنمون شدی و به پیروی از اهل فضل و معرفت ، راهنمایی ام کردی و به درهای هدایت ، بینایم ساختی ، از سوی من مستوجب ثناگشتی. اگر تو نبودی ، نه به طاعتت راه می یافتم و نه فرمانت را می شناختم و نه راهت را می پیمودم. پس ، تو را سپاس فراوان ، و تو را نعمت افزون [بر من] است؛ و کارهای شایسته ، به سبب نعمت تو کمال می یابند».

٤ / ١٨ دُعَاءُ اللَّيْلَةِ الثَّامِنَةَ عَشْرَةَ ١١١٠. مجمع البيان (به نقل از ابو ذر و ابو سعيد خُدری) رسول الله صلى الله عليه و آله :الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَكْرَمَنَا بِشَهْرِنَا هَذَا وَأَنْزَلَ عَلَيْنَا فِيهِ الْقُرْآنَ وَعَرَّفَنَا حَقَّهُ ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى الْبَصِيرَةِ ، فَبِنُورِ وَجْهِكَ يَا إِلَهَنَا وَإِلَهَ آبَائِنَا الْأَوَّلِينَ ارزُقْنَا فِيهِ التَّوْبَةَ ، وَلَا تَخْذُلْنَا وَلَا تَخْلِفْ ظَنَّنَا ، إِنَّكَ أَنْتَ الْجَلِيلُ الْجَبَّارُ . (١) ٤ / ١٩ دُعَاءُ اللَّيْلَةِ التَّاسِعَةَ عَشْرَةَ ١١١٣. عنه صلى الله عليه و آله :رسول الله صلى الله عليه و آله :سُبْحَانَ مَنْ لَا يَمُوتُ ، سُبْحَانَ مَنْ لَا يَزُولُ مُلْكُهُ ، سُبْحَانَ مَنْ لَا يَخْفَى عَلَيْهِ خَافِيَةٌ ، سُبْحَانَ مَنْ لَا تَسْقُطُ وَرَقَةٌ إِلَّا بِعِلْمِهِ ، وَلَا حَبَّةٌ فِي ظُلُمَاتِ الْأَرْضِ وَلَا رَطْبٌ وَلَا يَابِسٌ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ إِلَّا بِعِلْمِهِ وَيُقَدِّرَتِهِ

فَسُبْحَانَهُ سُبْحَانَهُ ، سُبْحَانَهُ سُبْحَانَهُ ، سُبْحَانَهُ سُبْحَانَهُ ، مَا أَعْظَمَ شَأْنَهُ وَأَجَلَّ سُلْطَانَهُ ، اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ ، وَاجْعَلْنَا مِنْ عَتَقَائِكَ وَسُعْدَائِ خَلْقِكَ بِمَغْفِرَتِكَ ، إِنَّكَ أَنْتَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ . (٢) وانظر : ص ٨١٦ (آداب ليله القدر المشتركة) . ص ٨٤٤ (ما يختص بالليله التاسعه عشره) .

١- الإقبال : ١ / ٣١٠ ، البلد الأمين : ١٩٨ و زاد فيه «بك صل على محمد وآله واعف عنا وارحمنا» بعد «ولاتخلف ظننا» ، بحار الأنوار : ٩٨ / ٤٩ / ٢ و ص ٧٨ / ٢ .

٢- الإقبال : ١ / ٣٤٩ ، البلد الأمين : ١٩٨ ، بحار الأنوار : ٩٨ / ١٤٨ / ٣ و ص ٧٨ / ٢ .

۴ / ۱۸ دعای شب هجدهم

۴ / ۱۹ دعای شب نوزدهم

۴ / ۱۸ دعای شب هجدهم ۱۱۰۹. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله (در دعا) پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: سپاس، خدایی را که با این ماه، ما را مورد کرامت قرار داد و در آن قرآن را بر ما فرو فرستاد و حق آن را به ما شناساند. خدا را سپاس بر نعمت بصیرت. تو را به نور ذات سوگند ای معبود ما و خدای پدران پیشین ما که در این ماه، توفیق توبه روزی ما گردانی و ما را خوار مگردانی و گمان [نیک] ما را [به خودت]، خلاف مسازی! همانا تو بزرگوار و مقتدری. ۴ / ۱۹ دعای شب نوزدهم ۱۱۰۸. رسول الله صلی الله علیه و آله: پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: منزّه است آن که نمی میرد. منزّه است آن که فرمان روایی اش بی زوال است. منزّه است آن که هیچ نهانی بر او پوشیده نیست. منزّه است آن که هیچ برگی مگر با دانش او، فرو نمی افتد و نه دانه ای که در تاریکی های زمین است و نه هیچ تر و خشکی، مگر آن که در نوشته ای روشن است، مگر آن که با علم و قدرت اوست.

پس، منزّه است او، منزّه است او، منزّه است او، منزّه است او، منزّه است او، منزّه است او، شأنش چه بزرگ، و حکومتش چه شکوهمند است!

خداوندا! بر محمّد و خاندانش درود فرست و ما را در سایه آموزش خویش، از آزادشدگان و بندگان رستگارت قرار بده! همانا تو آمرزنده و مهربانی. ر. ک: ص ۸۱۷ (آداب مشترک شب قدر). ص ۸۴۵ (آنچه مخصوص شب نوزدهم است).

۴ / ۲۰ دعای شب بیستم

۴ / ۲۱ دعای شب بیست و یکم

۴ / ۲۰ دعای شب بیستم ۱۱۰۳. عنه صلی الله علیه و آله: پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: از خداوند، آمرزش می خواهم بر گناهان گذشته ام؛ آنهایی که فراموششان کرده ام و بر من ثبت شده اند و نویسندگان والا قدر خدا (که آنچه می کنم، می دانند)، آنها را بر من می شمارند.

از خداوند، آمرزش می خواهم بر گناهان هلاکت بار. از او آمرزش می خواهم بر گناهان زشت. از او آمرزش می خواهم بر آنچه بر من واجب ساخته است و من سستی کرده ام. از او آمرزش می خواهم بر فراموش کردن چیزی که مرا از پروردگارم دور ساخته است.

از او آمرزش می خواهم از: لغزش ها، گم راهی ها، و آنچه دستنم انجام داده اند. به او ایمان دارم و بسیار بر او توکل می کنم. از او آمرزش می خواهم، از او آمرزش می خواهم، از او آمرزش می خواهم، از او آمرزش می خواهم، از او آمرزش می خواهم، از او آمرزش می خواهم، از او آمرزش می خواهم. پس بر محمد و خاندان محمد درود فرست! می خواهم که از من درگذری و گناهان گذشته ام را ببامری. سرورا! دعایم را بپذیر! همانا تو توبه پذیر و مهربانی. ۴ / ۲۱ دعای شب بیستم و یکم ۱۱۰۲. رسول الله صلی الله علیه و آله: پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: گواهی می دهم که معبودی جز خداوند یکتای بی شریک نیست. و گواهی می دهم که محمد، بنده او و فرستاده اوست. و گواهی می دهم که بهشت، حق است و آتش، حق است و این که قیامت، بی شک، آمدنی است و این که خداوند همه به گورخفتگان را برمی انگیزد.

و گواهی می دهم که پروردگار، پروردگار من است و شریک، فرزند، و پدری ندارد. و گواهی می دهم که او هر چه را بخواهد، می کند و بر هر چیز، تواناست و هر چه را بخواهد، می آفریند و هر که را بخواهد مغلوب، می سازد و هر که را بخواهد، بالا می برد. فرمانروای هستی، روزی دهنده بندگان، آمرزنده مهربان و دانای بردبار است.

گواهی می دهم، گواهی می دهم، گواهی می دهم، گواهی می دهم، گواهی می دهم، گواهی می دهم، گواهی می دهم که تو سرور منی، این گونه ای و بالاتر از آنی. توصیف کنندگان، به گنه عظمت تو نمی رسند.

خداوند! بر محمد و خاندانش درود فرست و مرا هدایت کن و پس از آن که هدایتم کردی، به گم راهی ام میفکن! همانا تو هدایتگر هدایت یافته ای.

وانظر: ص ٨١٦ (آداب ليله القدر المشتركه). ص ٨٤٦ (ما يختص بالليله الحاديه والعشرين).

٤ / ٢٢ دعاء الليله الثانيه والعشرين ١١٠٠. رسول الله صلى الله عليه وآله: رسول الله صلى الله عليه وآله: أنت سيدي جبار غفار قادر قاهر، سميع عليهم غفور رحيم، غافر الذنب وقابل التوب شديد العقاب، فالق الحب والنوى، مولج الليل في النهار ومولج النهار في الليل، ومخرج الحي من الميت ومخرج الميت من الحي، ورازق العباد بغير حساب.

يا جبار يا جبار، يا جبار يا جبار، يا جبار يا جبار، يا جبار يا جبار (صل على محمد وآل محمد) واعف عني واغفر لي وارحمني، إنك أنت الغفور الرحيم. (١).

١- الإقبال: ١ / ٣٧٢، البلد الأمين: ١٩٩ وفيه «في هذا الشهر وهذه الليله» بدل «وارحمني» وليس فيه «غفور رحيم»، بحار الأنوار

: ٩٨ / ٥٣ / ٢ و ص ٧٩ / ٢.

۴ / ۲۲ دعای شب بیست و دوم

ر. ک: ص ۸۱۷ (آداب مشترک شب قدر). ص ۸۴۷ (آنچه مخصوص شب بیست و یکم است).

۴ / ۲۲ دعای شب بیستم و دوم ۱۰۹۸. عنه صلی الله علیه و آله: پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: تو سرور منی؛ قدرتمند و آمرزنده و توانا و غالبی؛ شنوای دانا، آمرزنده مهربان، بخشاینده گناه و توبه پذیر و سخت کیفری؛ شکافنده دانه و هسته ای؛ فرو برنده شب (۱) در روز و فروبرنده روز در شبی؛ بیرون آورنده زنده از مرده، بیرون آورنده مرده از زنده، و روزی دهنده بی حساب به بندگانی.

ای قدرتمند، ای قدرتمند، ای قدرتمند، ای قدرتمند، ای قدرتمند، ای قدرتمند، ای قدرتمند! بر محمد و خاندان محمد درود فرست و از من درگذر و مرا پیامرز و بر من ترخم کن! همانا تو آمرزنده مهربانی.

۱- یعنی این را در آن، وارد می کنی. پس در هر کدام که افزایشی پدید آید، از دیگری کاسته می شود. مثل: کوتاهی روز در زمستان و بلندی شبش و درازی روز در تابستان و کوتاهی شبش (ر. ک: مجمع البحرین: ۳ / ۱۹۷۳).

٤ / ٢٣ دعاءُ اللَّيْلَةِ الثَّلَاثَةِ وَالْعِشْرِينَ ١٠٩٥. پیامبر خدا صلى الله عليه و آله : رسول الله صلى الله عليه و آله : سُبُّوحٌ قُدُّوسٌ رَبُّ الْمَلَائِكَةِ وَالرُّوحِ ، سُبُّوحٌ قُدُّوسٌ رَبُّ الْعَرْشِ وَالْعَرْشِ ، سُبُّوحٌ قُدُّوسٌ رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِينَ ، سُبُّوحٌ قُدُّوسٌ رَبُّ الْبِحَارِ وَالْجِبَالِ ، سُبُّوحٌ قُدُّوسٌ يُسَبِّحُ لَهُ الْحَيَاتُ وَالْهَوَامُّ وَالسَّبَاعُ فِي الْأَكَامِ ، سُبُّوحٌ قُدُّوسٌ سَبَّحَتْ لَهُ الْمَلَائِكَةُ الْمُقَرَّبُونَ ، سُبُّوحٌ قُدُّوسٌ عَلَا فَهْرَهُ وَخَلَقَ فَصَدْرَهُ ، سُبُّوحٌ سُبُّوحٌ ، سُبُّوحٌ سُبُّوحٌ ، سُبُّوحٌ سُبُّوحٌ ، سُبُّوحٌ قُدُّوسٌ ، قُدُّوسٌ قُدُّوسٌ ، قُدُّوسٌ قُدُّوسٌ قُدُّوسٌ . (١) وانظر : ص ٨١٦ (آداب ليله القدر المشتركة) . ص ٨٧٠ (ما يختص بالليله الثالثه والعشرين) .

٤ / ٢٤ آدابُ اللَّيْلَةِ الرَّابِعَةِ وَالْعِشْرِينَ أَلْغُسْلُ ١٠٩٣. تنبيه الخواطر :الإمام الصادق عليه السلام لِعَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ :اغْتَسِلْ فِي لَيْلِهِ أَرْبَعٍ وَعِشْرِينَ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ ، مَا عَلَيْكَ أَنْ تَعْمَلَ فِي اللَّيْلَتَيْنِ جَمِيعًا! (٢) وانظر : ص ٥٧٤ (الأعمال المختصه بالعشر الأواخر / الغسل) .

١- الإقبال : ١ / ٣٧٧ ، البلد الأمين : ١٩٩ وزاد في آخره «أسألك أن تصلى على محمد وآله وأن تغفر لي وترحمني فإنك أنت الأحد الصمد» ، بحار الأنوار : ٩٨ / ١٦١ / ٥ و ص ٧٩ / ٢ .

٢- الإقبال : ١ / ٣٨٨ ، الخصال : ٥٠٨ / ١ ، بحار الأنوار : ٨١ / ٢٠ / ٢٥ و ج ٩٨ / ٥٥ / ٢ .

۴ / ۲۳ دعای شب بیست و سوم

۴ / ۲۴ آداب شب بیست و چهارم

الف غسل

۴ / ۲۳ دعای شب بیستم و سوم ۱۰۹۱. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: منزه و بی عیب است پروردگار فرشتگان و روح. منزه و بی عیب است، پروردگار روح و عرش. منزه و بی عیب است پروردگار آسمان ها و زمین ها. منزه و بی عیب است پروردگار دریاها و کوه ها. منزه و بی عیب است آن که ماهی ها و پرندگان و درندگان در کوه ها و دشت ها او را تسبیح می گویند. منزه و بی عیب است آن که فرشتگان مقرب، او را تسبیح می گویند. منزه و بی عیب است آن که والاست و غالب؛ آن که آفرید و اندازه گرفت. منزه است، منزه است، منزه است، منزه است، منزه است، منزه است، منزه است. بی عیب است، بی عیب است، بی عیب است، بی عیب است، بی عیب است، بی عیب است. (۱) ر. ک: ص ۸۱۷ (آداب مشترک شب قدر). ص ۸۵۵ (آنچه مخصوص شب بیست و سوم است).

۴ / ۲۴ آداب شب بیستم و چهارم الف غسل ۱۰۸۹. رسول الله صلی الله علیه و آله: امام صادق علیه السلام خطاب به عبد الرحمان بن ابی عبد الله: شب بیست و چهارم از ماه رمضان، غسل کن مانعی ندارد که در هر دو شب چنین کنی. ر. ک: ص ۵۹۱ (اعمال مخصوص دهه آخر / غسل).

۱- در یک نسخه، چنین افزوده ای دارد: «از تو می خواهم که بر محمد و خاندانش درود بفرستی و مرا پیامبری و بر من ترحم کنی. همانا تو یکتای بی نیازی» (ر. ک: بحار الأنوار: ۹۸ / ۱۶۱).

ب الدعاء ١٠٨٦. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله :رسول الله صلی الله علیه و آله :اللَّهُمَّ أَنْتَ أَمَرْتَ بِالِدُّعَاءِ وَضَمِنْتَ الْإِجَابَةَ ، فَدَعَوْنَاكَ وَنَحْنُ عِبَادُكَ وَبَنُو إِمَائِكَ نَوَاصِينَا بِيَدِكَ ، وَأَنْتَ رَبُّنَا وَنَحْنُ عِبَادُكَ ، وَلَمْ يَسْأَلِ الْعِبَادُ مِثْلَكَ ، وَنَرُغِبُ إِلَيْكَ وَلَمْ يَرُغِبِ الْخَلَائِقُ إِلَى مِثْلِكَ ، يَا مَوْضِعَ شَكْوَى السَّائِلِينَ وَمُنْتَهَى حَاجَةِ الرَّاغِبِينَ ، يَا ذَا الْجَبْرُوتِ وَالْمَلَكُوتِ ، وَيَا ذَا السُّلْطَانِ وَالْعِزِّ

يَا حَيُّ يَا قَيُّوْمُ ، يَا بَارُّ يَا رَحِيْمُ ، يَا حَنَّانُ يَا مَنَّانُ ، يَا يَدِيْعَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ، يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ ، يَا ذَا النُّعْمِ الْجِسَامِ وَالطُّوْلِ الَّذِي لَا يُرَامُ ، صَلَّى عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ ، وَأَغْفِرْ لِي إِنَّكَ أَنْتَ الْغَفُورُ الرَّحِيْمُ . (١) ٤ / ٢٥ آدابُ اللَّيْلَةِ الْخَامِسَةِ وَالْعِشْرِينَ الْغُسْلُ ١٠٨٦. عنه صلى الله عليه و آله :الإقبال :عَنْ عَلِيِّ بْنِ عَبْدِ الْوَاحِدِ بِإِسْنَادِهِ إِلَى عَيْسَى بْنِ رَاشِدٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ ، قَالَ : سَأَلْتُهُ عَنِ الْغُسْلِ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ ، فَقَالَ : كَانَ أَبِي يَغْتَسِلُ فِي لَيْلَةِ تِسْعِ عَشْرَةَ ، وَإِحْدَى وَعِشْرِينَ ، وَثَلَاثَ وَعِشْرِينَ ، وَخَمْسَ وَعِشْرِينَ . (٢) .

-
- ١- الإقبال : ١ / ٣٩٠ ، البلد الأمين : ١٩٩ وفيه «ولن يصل العباد مسألتك والرغبة إليك كرمًا وجوداً وربوبيته ووحدانيته» بدل «وبنو إمائك نواصينا بيدك وأنت ربنا ... الخلائق إلى مثلك» ، بحار الأنوار : ٩٨ / ٥٦ / ٢ و ص ٨٠ / ٢ .
- ٢- الإقبال : ١ / ٣٩٣ ، بحار الأنوار : ٨١ / ١٩ / ٢٥ و ج ٩٨ / ٥٨ / ٢ .

ب دعا

۴ / ۲۵ آداب شب بیست و پنجم

الف غسل

ب دعا ۱۰۸۴. الکافی (به نقل از ابن ابی عمیر ، از محمد بن مسلم ، از) پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : تو به دعا فرمان داده ای و اجابت را تضمین کرده ای. ما هم تو را خوانده ایم ، در حالی که ما ، بندگان تویم و فرزندانِ بندگان تو. اختیار ما ، در دست توست. تو ، پروردگار مایی و ما ، بندگان تویم. بندگان ، هرگز از کسی چون تو نخواسته اند. ما مشتاق تویم و خلاق به مثل تو رغبت ندارند ، ای جایگاه شکایت خواستاران و نهایت نیاز مشتاقان! ای صاحب قدرت و فرمان روایی! ای صاحب حکومت و عزت!

ای زنده پایدار و عهده دار جهان و جهانیان! ای نیکوکار! ای مهربان! ای عطوف! ای صاحب احسان! ای آفریننده آسمان ها و زمین! ای صاحب شُکوه و بزرگواری! ای صاحب نعمت های بزرگ و احسان بی نظیر! بر محمد و خاندان او درود فرست و مرا بیامرز! همانا تو آمرزنده مهربانی. ۴ / ۲۵ آداب شب بیستم و پنجم الف غسل ۱۰۸۲. امام جواد علیه السلام (در پاسخ به نامه مردی که به ایشان نوشته بود و در) الإقبال به نقل از علی بن عبدالواحد ، با سندش به عیسی بن راشد : از امام صادق علیه السلام درباره غسل در ماه رمضان پرسیدم. فرمود: «پدرم در شب های: نوزدهم ، بیست و یکم ، بیست و سوم و بیست و پنجم ، غسل می کرد».

ب الدعاء ١٠٨٠. كنز العمال (به نقل از عبد الله بن مسعود) رسول الله صلى الله عليه و آله : تَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ ، خَالِقُ الْخَلْقِ وَمُنْشِئُ السَّحَابِ ، وَأَمْرُ الرَّعْدِ أَنْ يُسَبِّحَ لَهُ ، تَبَارَكَ الَّذِي بِيَدِهِ الْمُلْكُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ، الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ لِيُبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا ، تَبَارَكَ الَّذِي نَزَّلَ الْفُرْقَانَ عَلَى عَبْدِهِ لِيَكُونَ لِلْعَالَمِينَ نَذِيرًا .

تَبَارَكَ الَّذِي إِنْ شَاءَ جَعَلَ لَكَ خَيْرًا مِنْ ذَلِكَ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ وَيَجْعَلُ لَكَ قُصُورًا ، تَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ .
(١) ٤ / ٢٦ دعاء الليلية السادسة والعشرين ١٠٨٠. كنز العمال عن ابن مسعود : رسول الله صلى الله عليه و آله : رَبَّنَا لَا تُرْغِ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ ، رَبَّنَا إِنَّنا سَمِعنا مُنَادِيًا يُنَادِي لِلإِيمَانِ أَنْ آمِنُوا بِرَبِّكُمْ فَآمَنَّا ، رَبَّنَا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَكَفِّرْ عَنَّا سَيِّئَاتِنَا وَتَوَفَّنَا مَعَ الْأَبْرَارِ . رَبَّنَا وَآتِنَا مَا وَعَدْتَنَا عَلَى رُسُلِكَ وَلَا تُخْزِنَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّكَ لَا تُخْلِفُ الْمِيعَادَ .

رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِنْ نَسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا ، رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَا إصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِنَا ، رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِ ، وَاعْفُ عَنَّا وَاعْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا أَنْتَ مَوْلَانَا فَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ . (٢) .

١- الإقبال : ١ / ٣٩٥ ، البلد الأمين : ١٩٩ ، بحار الأنوار : ٩٨ / ٥٩ / ٢ و ص ٨٠ / ٢ .

٢- الإقبال : ١ / ٣٩٨ ، البلد الأمين : ٢٠٠ نحوه ، بحار الأنوار : ٩٨ / ٦٠ / ٢ و ص ٨٠ / ٢ .

۴ / ۲۶ دعای شب بیست و ششم

ب دعا ۱۰۷۹. رسول الله صلی الله علیه و آله: پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: خجسته است خداوند، که بهترین آفریدگاران است؛ آفریننده خلق، پدیدآورنده ابر و فرمان دهنده به رعد که او را تسبیح گوید.

خجسته است آن که فرمان روایی به دست اوست و او بر هر چیز، تواناست؛ آن که مرگ و زندگی را آفرید تا شما را بیازماید که کدامتان بهتر عمل می کنید.

خجسته است آن که فرقان (۱) را بر بنده خود نازل کرد تا بیم دهنده جهانیان باشد.

خجسته است آن که اگر بخواهد، بهتر از این را برایت قرار می دهد: باغ هایی که از زیر درختانش نهرها جاری اند، و برای تو، کاخ هایی قرار می دهد.

خجسته است خداوند، که بهترین آفریدگاران است. ۴ / ۲۶ دعای شب بیستم و ششم ۱۰۷۶. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: پروردگارا! پس از آن که هدایتمان کردی، دل های ما را [از حق و ایمان] بر مگردان (۲) و از سوی خود برای ما رحمتی عطا کن! همانا تو بخشنده ای.

پروردگارا! ما منادی ای را شنیدیم که به ایمان فرا می خواند که: «به پروردگارتان ایمان آورید». ما هم ایمان آوردیم.

پروردگارا! گناهان ما را بیامرز و خطاهای ما را ببوشان و ما را با نیکان بمیران!

پروردگارا! آنچه با فرستادگانت به ما وعده داده ای، به ما عطا کن و ما را در روز قیامت، خوار مگردان! همانا تو وعده را خلاف نمی کنی.

پروردگارا! اگر فراموش یا خطا کردیم، ما را تنبیه نکن!

پروردگارا! بار گناهی را که بر پیشینیان ما نهادی، بر عهده ما مگذار!

پروردگارا! آنچه را فراتر از توان ماست، بر دوش ما مگذار، و از ما درگذر، و ما را بیامرز، و بر ما ترحم کن! تو مولای مایی. پس، ما را بر گروه کافران، پیروز گردان!

- ۱- فرقان ، از نام های قرآن است ، به معنای جداکننده حق و باطل و حلال و حرام (ر . ک : لسان العرب : ۱۰ / ۳۰۲) .
- ۲- یعنی از ما توفیق بر هدایت را که نصییمان کرده ای ، دریغ مکن .

٤ / ٢٧ آدابُ اللَّيْلَةِ السَّابِعَةِ وَالْعِشْرِينَ الغُسلُ ١٠٧٨. عنه صلى الله عليه وآله: الإقبال عن ابن أبي يعفور عن الإمام الصادق عليه السلام، قال: سألتُهُ عَنِ الغُسلِ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ، فَقَالَ: «اغْتَسِلْ لَيْلَةَ تِسْعِ عَشْرَةَ، وَإِحْدَى وَعِشْرِينَ، وَثَلَاثَ وَعِشْرِينَ، وَسَبْعَ وَعِشْرِينَ، وَتِسْعَ وَعِشْرِينَ». (١) ب الصَّلَاةِ ١٠٧٦. رسول الله صلى الله عليه وآله: رسول الله صلى الله عليه وآله: إِنَّ مَنْ صَلَّى لَيْلَةَ سَبْعَ وَعِشْرِينَ رَكَعَتَيْنِ يَقْرَأُ فِي كُلِّ رَكَعَةٍ «فَاتِحَةَ الْكِتَابِ»، وَ «إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ» مَرَّةً، وَ «قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ» خَمْسًا وَعِشْرِينَ مَرَّةً، فَإِذَا سَلَّمَ اسْتَغْفَرَ مِنْهُ مَرَّةً، وَصَلَّى عَلَى النَّبِيِّ وَآلِهِ مِنْهُ مَرَّةً، فَقَدْ أَدْرَكَ لَيْلَةَ الْقَدْرِ. ٢ ج الدُّعَاءِ ١٠٧٤. رسول الله صلى الله عليه وآله: رسول الله صلى الله عليه وآله: رَبَّنَا آمَنَّا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَكَفِّرْ عَنَّا سَيِّئَاتِنَا وَتَوَفَّنَا مَعَ الْأَبْرَارِ، رَبَّنَا مَا وَعَدْتَنَا عَلَى رُسُلِكَ وَلَا تُخْزِنَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّكَ لَا تُخْلِفُ الْمِيعَادَ، رَبَّنَا أَمَتْنَا اثْنَتَيْنِ وَأَحْيَيْتَنَا اثْنَتَيْنِ فَاعْتَرَفْنَا بِذُنُوبِنَا فَهَلْ إِلَى خُرُوجٍ مِنْ سَبِيلٍ .

رَبَّنَا اصْرِفْ عَنَّا عَذَابَ جَهَنَّمَ إِنَّ عَذَابَهَا كَانَ غَرَامًا، رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا وَذُرِّيَّاتِنَا قُرَّةَ أَعْيُنٍ وَاجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ إِمَامًا، رَبَّنَا عَلَيْكَ تَوَكَّلْنَا وَإِلَيْكَ أَنبَأْنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ .

رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِلَّذِينَ كَفَرُوا، رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ، وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِلَّذِينَ آمَنُوا، رَبَّنَا إِنَّكَ رَؤُوفٌ رَحِيمٌ. (٢) .

١- الإقبال : ١ / ٤٠٠ ، بحار الأنوار : ٩٨ / ٦١ / ٢ .

٢- الإقبال : ١ / ٤٠٣ ، البلد الأمين : ٢٠٠ نحوه وفيه من «رَبَّنَا اصْرِفْ عَنَّا...» ، بحار الأنوار : ٩٨ / ٦٣ / ٢ وض ٢ / ٨١ .

۴ / ۲۷ آداب شب بیست و هفتم

الف غسل

ب نماز

ج دعا

۴ / ۲۷ آداب شب بیستم و هفتمالف غسل ۱۰۷۰. معانی الأخبار (به نقل از احمد بن ابی عبد الله برقی ، از پدرش) الإقبال به نقل از ابن ابی یعفر: از امام صادق علیه السلام درباره غسل در ماه رمضان پرسیدم. فرمود: «شب های: نوزدهم ، بیست و یکم ، بیست و سوم ، بیست و هفتم ، و بیست و نهم ، غسل کن». ب نماز ۱۰۷۱. الترغیب والترهیب عن أبی فراس: پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: هر کس در شب بیست و هفتم ، دو رکعت نماز بخواند (در هر رکعت «فاتحه الكتاب» و سوره «إنا أنزلناه» را یک بار و سوره «قل هو الله أحد» را بیست و پنج بار) و چون سلام نماز را گفت ، صد بار استغفار کند و صد بار بر پیامبر و خاندانش صلوات بفرستد ، شب قدر را درک کرده است. ج دعا ۱۰۶۹. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: پروردگارا! ایمان آوردیم. پس، گناهانمان را بیامرز و خطاهایمان را بپوشان و ما را با نیکان بمیران!

پروردگارا! آنچه با پیامبرانت به ما وعده داده ای، به ما عطا کن و روز قیامت ، خوارمان مگردان! همانا تو وعده را خلاف نمی کنی.

پروردگارا! ما را دو بار میراندی و دو بار زنده کردی. پس به گناهانمان اعتراف کردیم. پس ، آیا راهی برای برون رفتن هست؟

پروردگارا! عذاب دوزخ را از ما برگردان ، که عذاب آن ، همیشگی و هلاکت بار است!

پروردگارا! از همسران و فرزندان ما برای ما نور چشم عطا کن و ما را پیشوای پرهیزگاران قرار بده!

پروردگارا! بر تو تکیه کردیم و به سوی تو روی آوردیم و بازگشت ، به سوی توست.

پروردگارا! ما را وسیله آزمایش کافران قرار مده!

پروردگارا! ما را و برادران ما را که پیش از ما ایمان آوردند ، بیخشی و در دل های ما کینه به مؤمنان را قرار مده! پروردگارا! تو رؤف و مهربانی.

١٠٦٨. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: الإقبال عن زيد بن علي عليه السلام: سَمِعْتُ أَبِي عَلِيَّ بْنَ الْحُسَيْنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ لَيْلَةَ سَبْعِ وَعِشْرِينَ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ يَقُولُ مِنْ أَوَّلِ اللَّيْلِ إِلَى آخِرِهِ :

اللَّهُمَّ ارْزُقْنِي التَّجَافِي عَن دَارِ الْغُرُورِ وَالْإِنَابَةَ إِلَى دَارِ الْخُلُودِ ، وَالِاسْتِعْدَادَ لِلْمَوْتِ قَبْلَ حُلُولِ الْفَوْتِ . (١) ٤ / ٢٨ دُعَاءُ اللَّيْلَةِ الثَّامِنَةِ وَالْعِشْرِينَ ١٠٦٨. عنه صلى الله عليه و آله : رسول الله صلى الله عليه و آله : آمَنَّا بِاللَّهِ وَكَفَرْنَا بِالْجِبْتِ وَالطَّاغُوتِ ، آمَنَّا بِمَنْ لَا يَمُوتُ ، آمَنَّا بِمَنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِينَ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُومَ وَالْجِبَالَ وَالشَّجَرَ وَالِدَّوَابَّ ، وَخَلَقَ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ . آمَنَّا بِمَا أَنْزَلَ إِلَيْنَا وَأَنْزَلَ إِلَيْكُمْ وَإِلَهُنَا وَإِلَهُكُمْ وَاحِدٌ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ ، آمَنَّا بِرَبِّ هَارُونَ وَمُوسَى ، آمَنَّا بِرَبِّ الْمَلَائِكَةِ وَالرُّوحِ ، آمَنَّا بِاللَّهِ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ ، آمَنَّا بِمَنْ أَنْشَأَ السَّحَابَ ، وَخَلَقَ الْعِدَابَ وَالْعِقَابَ ، آمَنَّا آمَنَّا آمَنَّا آمَنَّا آمَنَّا بِاللَّهِ . (٢) .

١- الإقبال : ١ / ٤٠٢ ، بحار الأنوار : ٩٨ / ٦٣ / ١ .

٢- الإقبال : ١ / ٤٠٦ ، البلد الأمين : ٢٠٠ وفيه « آمنا بك سبعا ربنا فاغفر لنا ذنوبنا بحق محمد وآله وتجاوز عنا إنك أنت العزيز الجبار » بدل « آمنا آمنا ... » ، بحار الأنوار : ٩٨ / ٦٥ / ٢ و ص ٨١ / ٢ .

۴ / ۲۸ دعای شب بیست و هشتم

۱۰۶۷. رسول اللّٰه صلی الله علیه و آله: الإقبال به نقل از زید بن علی علیه السلام: شنیدم که پدرم علی بن الحسین علیهما السلام در شب بیست و هفتم ماه رمضان، از اوّل شب تا آخر آن می گفت:

«پروردگارا! فاصله گرفتن از سرای غرور و فریب را نصییم کن و روی آوردن به سرای جاودانگی و آمادگی برای مرگ را پیش از آن که فرصت از دست برود، روزی ام گردان!» ۴ / ۲۸ دعای شب بیستم و هشتم ۱۰۶۴. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: به خداوند، ایمان آوردیم و به جبت و طاغوت، کفر ورزیدیم. (۱) به کسی ایمان آوردیم که نمی میرد. به کسی ایمان آوردیم که آسمان ها و زمین ها و خورشید و ماه و ستارگان و کوه ها و درختان و جنندگان را آفرید و جن و انس را خلق کرد.

به آنچه بر ما نازل شده و بر شما نازل شده، ایمان آوردیم. معبود ما و معبود شما، یکی است و ما تسلیم اویم.

به پروردگار هارون و موسی ایمان آوردیم. به پروردگار فرشتگان و روح ایمان آوردیم. به خداوند یکتای بی شریک، ایمان آوردیم به آن که ابر را پدید آورد و عذاب و کیفر (مجازات) را آفرید. ایمان آوردیم، ایمان آوردیم، ایمان آوردیم، ایمان آوردیم، ایمان آوردیم، ایمان آوردیم، ایمان آوردیم، ایمان آوردیم، به خداوند ایمان آوردیم. (۲)

۱- جبت، هر معبود غیر خداست. جبت به جادو هم گفته می شود. جبت و طاغوت، به معنای کاهنان و شیاطین است. گویند: «جبت، کلمه ای است که به بُت، کاهن و جادوگر گفته می شود». طاغوت، از «طغیان» است، یعنی سرکشی. گاهی هم به کافر، شیطان، بت ها و بر هر سر کرده گم راهی، طاغوت گفته می شود (ر. ک: مجمع البحرین: ۱ / ۲۶۵ و ۲ / ۱۱۰۵).

۲- در نسخه ای، به جای «ایمان آوردیم، ایمان آوردیم، ایمان آوردیم، ایمان آوردیم، ایمان آوردیم، ایمان آوردیم، ایمان آوردیم، ایمان آوردیم، ایمان آوردیم، ایمان آوردیم»، چنین آمده است: (هفت بار) به تو ایمان آوردیم. پس، گناهان ما را بیا مرز به حقّ محمّد و خاندان او و از ما در گذر! همانا تو قدرتمند شکست ناپذیری» (ر. ک: بحار الأنوار: ۹۸ / ۶۵ / ۲ و ص ۸۱ / ۲).

٢٩ / ٤ دُعَاءُ اللَّيْلَةِ التَّاسِعَةِ وَالْعِشْرِينَ ١٠٦٦. رسول الله صلى الله عليه وآله: رسول الله صلى الله عليه وآله: تَوَكَّلْتُ عَلَى السَّيِّدِ الَّذِي لَا يَغْلِبُهُ أَحَدٌ ، تَوَكَّلْتُ عَلَى الْجَبَّارِ الَّذِي لَا يَقْهَرُهُ أَحَدٌ ، تَوَكَّلْتُ عَلَى الْعَزِيزِ الرَّحِيمِ الَّذِي يَرَانِي حِينَ أَقُومُ وَتَقْبَلُنِي فِي السَّاجِدِينَ ، تَوَكَّلْتُ عَلَى الْحَيِّ الَّذِي لَا يَمُوتُ ، تَوَكَّلْتُ عَلَى مَنْ بِيَدِهِ نَوَاصِي الْعِبَادِ .

تَوَكَّلْتُ عَلَى الْحَلِيمِ الَّذِي لَا يَعْجَلُ ، تَوَكَّلْتُ عَلَى الْعَدْلِ الَّذِي لَا يَجُورُ ، تَوَكَّلْتُ عَلَى الصَّمِيدِ الَّذِي لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ ، تَوَكَّلْتُ عَلَى الْقَادِرِ الْقَاهِرِ الْعَلِيِّ الصَّمِيدِ ، تَوَكَّلْتُ تَوَكَّلْتُ تَوَكَّلْتُ تَوَكَّلْتُ تَوَكَّلْتُ تَوَكَّلْتُ . (١) ٣٠ / ٤ دُعَاءُ اللَّيْلَةِ الثَّلَاثِينَ ١٠٦٣. فلاح السائل عن مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ: رسول الله صلى الله عليه وآله: رَبَّنَا فَاتِنَا هَذَا الشَّهْرَ الْمُبَارَكُ الَّذِي أَمَرْنَا فِيهِ بِالصَّيَامِ وَالْقِيَامِ ، اللَّهُمَّ وَلَا تَجْعَلْهُ آخِرَ الْعَهْدِ مِنَّا بِهِ ، وَاعْفِرْ لَنَا مَا تَقَدَّمَ مِن دُنُونِنَا وَمَا تَأَخَّرَ ، رَبَّنَا وَلَا تَخْذُلْنَا وَلَا تَحْرِمْنَا الْمَغْفِرَةَ ، وَاعْفُ عَنَّا وَاعْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا وَتُبْ عَلَيْنَا وَارْزُقْنَا وَارْضَ عَنَّا ، وَاجْعَلْنَا مِن أَوْلِيَائِكَ الْمُتَّهِدِينَ وَمِن أَوْلِيَائِكَ الْمُتَّقِينَ بِحَقِّ مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ ، وَتَقَبَّلْ مِنَّا هَذَا الشَّهْرَ وَلَا تَجْعَلْهُ آخِرَ الْعَهْدِ مِنَّا بِهِ ، وَارْزُقْنَا حَجَّ بَيْتِكَ الْحَرَامِ فِي عَامِنَا هَذَا وَفِي كُلِّ عَامٍ ، إِنَّكَ أَنْتَ الْمُعْطَى الرَّازِقُ الْحَنَانُ الْمَنَّانُ . (٢) وانظر: فيما يتعلق بالليله الحاديه والعشرين إلى الليله الثلاثين: ص ٥٩٠ (الأعمال المختصه بالعشر الأواخر).

١- الإقبال: ١ / ٤٠٩ ، البلد الأمين: ٢٠٠ وفيه «العلِّي الأعلى الأحد» بدل «العلِّي الصمد» وليس فيه «توكلت على العدل الذي لا يجور»، بحار الأنوار: ٩٨ / ٦٧ / ٢ و ص ٢ / ٨١ .

٢- البلد الأمين: ٢٠٠ ، الإقبال: ١ / ٤١٧ ، بحار الأنوار: ٩٨ / ٧٣ / ٢ و ص ٢ / ٨١ .

۴ / ۲۹ دعای شب بیست و نهم

۴ / ۳۰ دعای شب سی ام

۴ / ۲۹ دعای شب بیستم و نهم ۱۰۵۹. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: بر سروری توکل کردم که کسی بر او چیره نمی شود. بر مقتدری توکل کردم که کسی او را شکست نمی دهد. بر قدرتمند مهربانی توکل کردم که وقتی برمی خیزم و در میان سجده کنندگان جابه جا می شوم، مرا می بیند. بر زنده ای توکل کردم که نمی میرد. بر کسی توکل کردم که اختیار بندگان، به دست اوست.

بر بردباری توکل کردم که شتاب نمی کند. بر دادگری توکل کردم که ستم نمی کند. بر بی نیازی توکل کردم که نه زاده و نه زاده کسی است و نه هیچ کس، همتای اوست. بر خدای توانا و چیره و والای بی نیاز، توکل کردم. توکل کردم، توکل کردم، توکل کردم، توکل کردم، توکل کردم، توکل کردم، توکل کردم، توکل کردم. ۴ / ۳۰ دعای شب سی ام ۱۰۵۹. رسول الله صلی الله علیه و آله: پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: پروردگارا! این ماه مبارک، از دست ما رفت؛ ماهی که ما را در آن به روزه و عبادت، فرمان دادی. خداوندا! این را آخرین رمضان ما قرار مده و گناهان گذشته و آینده ما را بیامرز!

پروردگارا! ما را خوار مکن و از آمرزش، محرومان مساز و از ما درگذر و ما را بیامرز و بر ما ترحم کن و توبه ما را بپذیر و ما را روزی بده و از ما راضی باش و ما را از دوستان هدایت یافته و دوستان پروا پیشه خود قرار بده به حق محمد و خاندان محمد و این ماه را از ما بپذیر و آن را آخرین دیدار ما با آن قرار مده و حج خانه خودت را امسال و همه ساله روزی مان کن! همانا تو عطا کننده، روزی دهنده، دلسوز و اهل احسانی. ر. ک: آنچه به شب بیست و یکم تا شب سی ام مربوط می شود: ص ۵۹۱ (اعمال مخصوص دهه آخر)

ص: ۵۵۱

فهرست تفصیلی .

جلد ۲

اشاره

ص: ۵۶۰

الفصل الخامس : الآداب المختصّة بالأيام ٥ / آدابُ اليومِ الأوَّلِ الغُسلِ ٥٢٣. رسولُ الله صلى الله عليه و آله :الإمام على عليه السلام :مَنِ اغْتَسَلَ أَوَّلَ يَوْمٍ مِنَ السَّنَةِ فِي مَاءٍ جَارٍ ، وَصَبَّ عَلَى رَأْسِهِ ثَلَاثِينَ غُرْفَةً ، كَانَ دَوَاءً لِسَيِّئَتِهِ ، وَإِنَّ أَوَّلَ كُلِّ سَنَةٍ أَوَّلُ يَوْمٍ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ . (١) ب الصَّلَاةِ ٥٢٤. عنه صلى الله عليه و آله :السَّيِّدُ ابْنُ طَاوُوسٍ قَدَسَ سِرُّهُ فِي الإِقْبَالِ :اعْلَمْ أَنَا قَدَّمْنَا فِي كِتَابِ عَمَلِ السَّنَةِ (٢) صَلَاةَ رَكَعَتَيْنِ فِي أَوَّلِ كُلِّ شَهْرٍ ، يَقْرَأُ فِي الْأُولَى مِنْهُمَا «الْحَمْدَ» مَرَّةً وَ « قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ » ثَلَاثِينَ مَرَّةً ، وَفِي الثَّانِيَةِ :«الْحَمْدَ» مَرَّةً وَ « إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ » ثَلَاثِينَ مَرَّةً ، وَيَتَصَدَّقُ مَعَهَا بِشَيْءٍ مِنَ الصَّدَقَاتِ ، فَتَكُونُ دَافِعَةً لِمَا فِي الشَّهْرِ جَمِيعِهِ مِنَ الْمَحْذُورَاتِ :

وَنَحْنُ الْآنَ ذَاكِرُونَ لَهَا مَرَّةً أُخْرَى ؛ لِأَنَّ أَوَّلَ السَّنَةِ أَحَقُّ بِالِاسْتِظْهَارِ فِي دَفْعِ الْمَخُوفَاتِ بِالصَّلَوَاتِ وَالِدَّعَوَاتِ .

رَوَيْنَاهَا بِإِسْنَادِنَا إِلَى مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ الْوَلِيدِ قَالَ : أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ الصَّفَّارُ قَالَ : أَخْبَرَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عَيْسَى ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ ، عَنِ الْوَشَاءِ قَالَ : كَانَ أَبُو جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ إِذَا دَخَلَ شَهْرًا جَدِيدًا يُصَلِّي أَوَّلَ يَوْمٍ مِنْهُ رَكَعَتَيْنِ ، يَقْرَأُ لِكُلِّ يَوْمٍ مِنْهُ إِلَى آخِرِهِ « قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ » فِي الرَّكَعَةِ الْأُولَى ، وَفِي الرَّكَعَةِ الثَّانِيَةِ « إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ » ، وَيَتَصَدَّقُ بِمَا يَتَسَهَّلُ ، فَيَشْتَرِي بِهِ سَلَامَةً ذَلِكَ الشَّهْرِ كُلِّهِ . (٣) .

- ١- الإقبال : ١ / ١٩٣ عن السكوني عن الإمام الصادق عن آبائه عليهم السلام، بحار الأنوار : ٩٧ / ٣٥٠ / ٣ وج ١٨ / ١٨ / ٢٤ .
- ٢- انظر الدروع الواقيه : ٤٣ ٤٦ فإنه قدس سره أورد فيه مع الشرح والتفصيل .
- ٣- الإقبال : ١ / ١٩٧ ، مصباح المتهجد : ٥٢٣ ، الدروع الواقيه : ٤٣ ، الدعوات : ١٠٦ / ٢٣٤ ، المصباح للكفعمي : ٥٣٥ وذكر فيها الحديث فقط ، بحار الأنوار : ٩١ / ٣٨١ / ١ وج ٩٧ / ١٣٣ / ١ و ص ٣٥٣ / ٣ .

فصل پنجم: آداب مخصوص روزهای ماه رمضان

۵ / ۱ آداب روز اول

الف غسل

ب نماز

فصل پنجم: آداب مخصوص روزهای ماه رمضان ۵ / ۱ آداب روز اول الف غسل ۵۲۲. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: امام علی علیه السلام: هر کس در نخستین روز سال، در آب جاری غسل کند و سی مشت آب بر سرش بریزد، داروی آن سالش خواهد بود. اول هر سال، نخستین روز از ماه رمضان است. ب نماز ۵۲۳. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: سید ابن طاووس در الإقبال: بدان که پیش تر، ما در کتاب عمل السنه نماز دو رکعتی اول هر ماه را گفتیم، که در رکعت اول، یک بار «حمد» و سی بار سوره «قل هو الله أحد» و در رکعت دوم، یک بار «حمد» و سی بار سوره «إنا أنزلناه» می خواند و همراه آن، چیزی صدقه می دهد تا در همه ماه، بدی ها را از خود دور سازد.

اکنون یک بار دیگر، آن را یادآوری می کنیم؛ چرا که آغاز سال، برای دفع بیم ها و خطرها به وسیله نمازها و دعاها، سزاوارتر است. این را با سند خودمان به محمّد بن حسن بن ولید، روایت کرده ایم. وی گوید: محمّد بن حسن صفّار گفت: احمد بن محمّد بن عیسی، از محمّد بن سنان، از وشاء نقل کرده است که:

هر گاه ماه نو وارد می شد، امام باقر علیه السلام در اولین روز آن، دو رکعت نماز می خواند. او برای هر روز آن تا آخر ماه، در رکعت اول، سوره «قل هو الله أحد» و در رکعت دوم، سوره «إنا أنزلناه فی ليله القدر» می خواند و در حدی که می توانست، صدقه می داد و بدین وسیله، تن درستی در همه آن ماه را می خرید.

٥٢٤. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: الإقبال: عن مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي قُرَّةٍ فِي كِتَابِهِ فِي عَمَلِ أَوَّلِ يَوْمٍ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ عَنِ الْعَالِمِ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ أَنَّهُ قَالَ :

«مَنْ صَلَّى عِنْدَ دُخُولِ شَهْرِ رَمَضَانَ رَكَعَتَيْنِ تَطَوُّعًا ، قَرَأَ فِي أُولَاهُمَا «أُمَّ الْكِتَابِ» ، وَ «إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُبِينًا» وَالْآخِرَى مَا أَحَبَّ ، دَفَعَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ سُوءَ سَنَّتِهِ ، وَلَمْ يَزَلْ فِي حِرْزِ اللَّهِ تَعَالَى إِلَى مِثْلِهَا مِنْ قَابِلٍ» . (١) ٥ / ٢ أَدْعِيَهُ كُلَّ يَوْمٍ ٥٢٥. عنه صلى الله عليه و آله :المصباح للكفعمي :يُستحبُّ أن يدعُو في أيامِ شهرِ رَمَضَانَ بِهذهِ الأَدْعِيَةِ لِكُلِّ يَوْمٍ دُعَاءً عَلَى حِدَةٍ مِنْ أَوْلِهِ إِلَى آخِرِهِ ، مِنْ كِتَابِ الدَّخِيرَةِ رَوَاهَا ابْنُ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آله :

تَقُولُ فِي الْيَوْمِ الْأَوَّلِ : «اللَّهُمَّ اجْعَلْ صِيَامِي فِيهِ صِيَامَ الصَّائِمِينَ ، وَهَبْ لِي جُرْمِي فِيهِ يَا إِلَهَ الْعَالَمِينَ ، وَاعْفُ عَنِّي يَا عَافِيًا عَنِ الْمُجْرِمِينَ» (٢) لِيُعْطَى أَلْفَ أَلْفِ حَسَنَةٍ . الخبر .

وَفِي الْيَوْمِ الثَّانِي : «اللَّهُمَّ قَرِّبْنِي فِيهِ إِلَى مَرْضَاتِكَ وَجَنِّبْنِي فِيهِ سَيِّئَاتِكَ وَنِقْمَاتِكَ ، وَوَفِّقْنِي فِيهِ لِقِرَاءَةِ آيَاتِكَ بِرَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ» لِيُعْطَى بِكُلِّ خَطْوَةٍ لَهُ فِي جَمِيعِ عُمْرِهِ عِبَادَةٍ سَنَةٍ صَائِمًا نَهَارًا قَائِمًا لَيْلًا .

وَفِي الْيَوْمِ الثَّلَاثِ : «اللَّهُمَّ ارْزُقْنِي فِيهِ الذِّهْنَ وَالتَّنْبِيهَ وَأَبْعِدْنِي مِنَ السَّفَاهَةِ وَالتَّمْوِيهِ ، وَاجْعَلْ لِي نَصِيبًا فِي كُلِّ خَيْرٍ أَنْزَلَ فِيهِ (٣) يَا أَجْوَدَ الْأَجْوَدِينَ» لِيُنْبِي لَهُ بَيْتٌ فِي جَنَّةِ الْفِرْدَوْسِ . الخبر .

وَفِي الْيَوْمِ الرَّابِعِ : «اللَّهُمَّ قَوِّنِي فِيهِ عَلَى إِقَامَةِ أَمْرِكَ (٤) وَأَوْزِعْنِي لِأَدَاءِ شُكْرِكَ بِكَرَمِكَ ، وَاحْفَظْنِي بِحِفْظِكَ وَسِتْرِكَ يَا أَبْصَرَ النَّاطِرِينَ» لِيُعْطَى فِي جَنَّةِ الْخُلْدِ سَبْعِينَ أَلْفَ سَرِيرٍ عَلَى كُلِّ سَرِيرٍ حوراءٌ .

وَفِي الْيَوْمِ الْخَامِسِ : «اللَّهُمَّ اجْعَلْنِي فِيهِ مِنَ الْمُسْتَغْفِرِينَ ، وَاجْعَلْنِي فِيهِ مِنْ عِبَادِكَ الصَّالِحِينَ وَاجْعَلْنِي فِيهِ مِنْ أَوْلِيَاءِكَ الْمُتَّقِينَ بِرَأْفَتِكَ يَا أَكْرَمَ الْأَكْرَمِينَ» (٥)

لِيُعْطَى فِي جَنَّةِ الْمَأْوَى أَلْفَ أَلْفِ قَصْعَةٍ ، فِي كُلِّ قَصْعَةٍ أَلْفُ أَلْفِ لَوْنٍ مِنَ الطَّعَامِ .

وَفِي الْيَوْمِ السَّادِسِ : «اللَّهُمَّ لَا تَخْذُلْنِي [فِيهِ] (٦) لِتَعَرُّضِ مَعَاصِيكَ ، وَأَعِزَّنِي مِنْ سَيِّئَاتِ نِقْمَتِكَ وَمَهَاوِيكَ ، وَأَجِرْنِي (٧) مِنْ مَوْجِبَاتِ سَخَطِكَ بِمَنِّكَ وَأَيَادِيكَ يَا مُنْتَهَى رَغْبَةِ الرَّاعِينَ» لِيُعْطِيَهُ اللَّهُ أَرْبَعِينَ أَلْفَ مَدِينَةٍ . الخبر .

وَفِي الْيَوْمِ السَّابِعِ : «اللَّهُمَّ أَعِنِّي [فِيهِ] (٨) عَلَى صِيَامِهِ وَقِيَامِهِ وَجَنِّبْنِي فِيهِ مِنْ هَفْوَاتِهِ وَأَثَامِهِ ، وَارْزُقْنِي ذِكْرَكَ وَشُكْرَكَ بِدَوَامِ هِدَايَتِكَ يَا هَادِيَ الْمُؤْمِنِينَ» (٩) لِيُعْطَى فِي الْجَنَّةِ مَا يُعْطَى الشُّهَدَاءُ وَالسُّعْدَاءُ وَالْأَوْلِيَاءُ .

وَفِي الْيَوْمِ الثَّامِنِ : «اللَّهُمَّ ارْزُقْنِي فِيهِ رَحْمَةَ الْآيَاتِمِ وَإِطْعَامَ الطَّعَامِ وَإِفْشَاءَ السَّلَامِ ، وَارْزُقْنِي فِيهِ صُحْبَةَ الْكِرَامِ وَمُجَانَبَةَ اللَّثَامِ بِطَوْلِكَ يَا أَمَلِ الْأَمَلِينَ» (١٠) لِيُرْفَعَ عَمَلُهُ بِعَمَلِ أَلْفِ صِدِّيقٍ .

وفى اليوم التاسع: «اللَّهُمَّ اجْعَلْ لِي فِيهِ نَصِيباً مِنْ رَحْمَتِكَ الْوَاسِعَةِ ، وَاهْدِنِي فِيهِ بِبِرَاهِينِكَ الْقَاطِعَةِ (١١) ، وَخُذْ بِنَاصِيَتِي إِلَى مَرْضَاتِكَ الْجَامِعَةِ بِمَحَبَّتِكَ يَا أَمَلِ الْمُشْتَاقِينَ» لِيُعْطَى ثَوَابَ بَنِي إِسْرَائِيلَ .

وفى اليوم العاشر: «اللَّهُمَّ اجْعَلْنِي فِيهِ مِنَ الْمُتَوَكِّلِينَ عَلَيْكَ ، الْفَائِزِينَ لَدَيْكَ ، الْمُقَرَّبِينَ إِلَيْكَ [يَا حَسَنُكَ] (١٢) يَا غَايَةَ الطَّالِبِينَ» لِيَسْتَغْفِرَ لَهُ كُلُّ شَيْءٍ .

وفى اليوم الحادى عشر: «اللَّهُمَّ حَبِّبْ إِلَيَّ فِيهِ الْإِحْسَانَ وَكَرِّهْ إِلَيَّ فِيهِ الْفُسُوقَ وَالْعِصْيَانَ ، وَحَرِّمْ عَلَيَّ فِيهِ السَّخَطَ وَالنِّيرَانَ بِقُوَّتِكَ (١٣) يَا غَوْثَ الْمُسْتَغِيثِينَ» لِيُكْتَبَ لَهُ حَجَّهَ مَقْبُولَةً مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ . الْخَبِيرُ .

وفى اليوم الثانى عشر: «اللَّهُمَّ ارْزُقْنِي فِيهِ السَّتْرَ وَالْعِفَافَ وَالْبِسْنَى فِيهِ لِبَاسَ الْقُنُوعِ وَالْكَفَافِ ، وَنَجِّنِي فِيهِ مِمَّا أَحْدَرُ وَأَخَافُ (١٤) ، بِعِصْمَتِكَ يَا عِصْمَةَ الْخَائِفِينَ» لِيُغْفَرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ وَمَا تَأَخَّرَ ، وَيُبَدَّلَ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِ حَسَنَاتٍ .

وفى اليوم الثالث عشر: «اللَّهُمَّ طَهِّرْنِي فِيهِ مِنَ الدَّنَسِ وَالْأَقْدَارِ ، وَصَبِّرْنِي عَلَى كَائِنَاتِ الْأَقْدَارِ ، وَوَقِّفْنِي لِلتَّقَى وَصِيْحَبِهِ الْأَبْرَارِ بِعَوْنِكَ يَا قُرَّةَ عَيْونِ الْمَسَاكِينِ» لِيُعْطَى بِكُلِّ حَجَرٍ وَمَدْرٍ حَسَنَةً وَدَرَجَةً فِي الْجَنَّةِ .

وفى اليوم الرابع عشر: «اللَّهُمَّ لَا تُؤَاخِذْنِي فِيهِ بِالْعَثَرَاتِ وَأَقْلِنِي فِيهِ مِنَ الْخَطَايَا وَالْهَفَوَاتِ ، وَلَا تَجْعَلْنِي غَرَضاً لِلْبَلَايَا وَالْآفَاتِ بِعِزِّكَ يَا عِزَّ الْمُسْلِمِينَ» فَكَاثِمًا صَامًا مَعَ النَّبِيِّ وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ .

وفى اليوم الخامس عشر: «اللَّهُمَّ ارْزُقْنِي فِيهِ طَاعَةَ الْعَابِدِينَ ، وَاشْرَحْ فِيهِ صَدْرِي يَا نَابِيَهُ الْمُخْبِتِينَ (١٥) يَا أَمَانَ الْخَائِفِينَ» لِيَقْضَى اللَّهُ لَهُ ثَمَانِينَ حَاجَةً مِنْ حَوَائِجِ الدُّنْيَا . الْخَبِيرُ .

وفى اليوم السادس عشر: «اللَّهُمَّ اهْدِنِي فِيهِ لِعَمَلِ الْأَبْرَارِ ، وَجَنِّبْنِي فِيهِ مُرَافَقَةَ الْأَشْرَارِ ، وَأَدْخِلْنِي فِيهِ بِرَحْمَتِكَ دَارَ الْقَرَارِ بِالْهَيْتِكَ يَا إِلَهَ الْعَالَمِينَ» لِيُعْطَى يَوْمَ خُرُوجِهِ مِنْ قَبْرِهِ نُورًا سَاطِعًا يَمْشَى بِهِ وَحُلَّةً يَلْبَسُهَا وَنَاقَةً يَرْكَبُهَا وَيُسْقَى **fe** مِنْ شَرَابِ الْجَنَّةِ .

وفى اليوم السابع عشر: «اللَّهُمَّ اهْدِنِي فِيهِ لِصَالِحِ الْأَعْمَالِ وَقْضِ لِي فِيهِ الْحَوَائِجَ وَالْأَمَالَ ، يَا مَنْ لَا يَحْتَاجُ إِلَى السُّؤَالِ (١٦) ، يَا عَالِمًا بِمَا فِي صُدُورِ الْعَالَمِينَ» لِيُغْفَرَ لَهُ وَلَوْ كَانَ مِنَ الْخَاسِرِينَ .

وفى اليوم الثامن عشر: «اللَّهُمَّ بَهِّنِي فِيهِ لِبَرَكَاتِ أَسْحَارِهِ ، وَنُورِ قَلْبِي بِضِيَاءِ أَنْوَارِهِ ، وَخُذْ بِكُلِّ أَعْضَائِي إِلَى اتِّبَاعِ آثَارِهِ ، يَا مُنَوَّرَ قُلُوبِ الْعَارِفِينَ» لِيُعْطَى ثَوَابَ أَلْفِ نَبِيٍّ .

وفى اليوم التاسع عشر: «اللَّهُمَّ وَفِّرْ [فِيهِ] (١٧) حَظِّي بِبَرَكَاتِهِ ، وَسَهِّلْ سَبِيلِي إِلَى خَيْرَاتِهِ ، وَلَا تَحْرِمْنِي قَبُولَ حَسَنَاتِهِ ، يَا هَادِيًا (١٨) إِلَى الْحَقِّ الْمُبِينِ» لِيَسْتَغْفَرَ لَهُ مَلَائِكَةُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَيَدْعُوا لَهُ .

وفى اليوم العشرين: «اللَّهُمَّ افْتَحْ لِي فِيهِ أَبْوَابَ الْجَنَانِ ، وَأغْلِقْ عَنِّي أَبْوَابَ النَّيرَانِ ، وَوَقِّفْنِي فِيهِ لِتِلَاوَةِ الْقُرْآنِ ، يَا مُنْزِلَ السَّكِينَةِ فِي قُلُوبِ الْمُؤْمِنِينَ» لِيُكْتَبَ لَهُ بِكُلِّ مَنْ صَامَ شَهْرَ رَمَضَانَ سِتِّينَ سَنَةً مَقْبُولَةً . الْخَبِيرُ .

وفى اليوم الحادى وَالْعِشْرِينَ : «اللَّهُمَّ اجْعَلْ لى فِيهِ إِلَى مَرْضَاتِكَ دَلِيلًا ، وَلَا تَجْعَلْ عَلَيَّ فِيهِ لِلشَّيْطَانِ سَبِيلًا (١٩) ، يَا قَاضِيَ حَوَائِجِ السَّائِلِينَ» لِيُنَوِّرَ اللَّهُ قَبْرَهُ ، وَيُبَيِّضَ وَجْهَهُ ، وَيَمُرَّ عَلَى الصَّرَاطِ كَالْبَرْقِ الْخَاطِفِ .

وفى اليومِ الثَّانِي وَالْعِشْرِينَ : «اللَّهُمَّ افْتَحْ لى فِيهِ أَبْوَابَ فَضْلِكَ وَأَنْزِلْ عَلَيَّ فِيهِ بَرَكَاتِكَ ، وَوَفِّقْنى فِيهِ لِمَوْجِبَاتِ مَرْضَاتِكَ ، وَأَسْكِنى فِيهِ بُحْبُوحَةَ جَنَّاتِكَ يَا مُجِيبَ دَعْوَةِ الْمُضْطَرِّينَ» لِيَهْوُونَ اللَّهُ عَلَيْهِ سَيِّئَاتِ الْمَوْتِ ، وَمَسْأَلَهُ مُنْكَرٍ وَنَكِيرٍ وَيُثَبِّتَهُ بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ .

وفى اليومِ الثَّالِثِ وَالْعِشْرِينَ : «اللَّهُمَّ اغْشِيْ لى فِيهِ مِنَ الدُّنُوبِ وَطَهَّرْنى فِيهِ مِنَ الْعُيُوبِ ، وَامْتَحِنْ فِيهِ قَلْبى بِتَقْوَى الْقُلُوبِ يَا مُقِيلَ عَثْرَاتِ الْمُذْنِبِينَ» لِيَمُرَّ عَلَى الصَّرَاطِ كَالْبَرْقِ الْخَاطِفِ مَعَ النَّبِيِّينَ وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ .

وفى اليومِ الرَّابِعِ وَالْعِشْرِينَ : «اللَّهُمَّ إِنِّى أَسْأَلُكَ فِيهِ مَا يُرْضِيكَ وَأَعُوذُ بِكَ فِيهِ مِمَّا يُؤْذِيكَ ، بِأَنْ أُطِيعَكَ وَلَا أُعْصِيكَ ، يَا عَالِمًا بِمَا فى صُدُورِ الْعَالَمِينَ (٢٠)» لِيُعْطى بِعَدَدِ كُلِّ شَعْرَةٍ عَلَى رَأْسِهِ وَجَسَدِهِ أَلْفَ خَادِمٍ وَأَلْفَ غَلَامٍ كَالْمَرْجَانِ وَالْيَاقُوتِ .

وفى اليومِ الْخَامِسِ وَالْعِشْرِينَ : (٢١) «اللَّهُمَّ اجْعَلْنى [فِيهِ] مُجِبًّا لِأَوْلِيَائِكَ وَمُعَادِيًّا لِأَعْدَائِكَ ، وَمُتَمَسِّكًا بِسُنَنِ خَاتَمِ أَنْبِيَائِكَ يَا عَظِيمًا فى قُلُوبِ النَّبِيِّينَ» لِيُنْبى لهُ فى الْجَنَّةِ مِثَّةٌ قَصْرٍ عَلَى كُلِّ قَصْرِ حَيْمَةٍ خَضْرَاءٍ .

وفى اليومِ السَّادِسِ وَالْعِشْرِينَ (٢٢) : «اللَّهُمَّ اجْعَلْ سَعْيى فِيهِ مَشْكُورًا وَذَنْبى فِيهِ مَغْفُورًا ، وَعَمَلى فِيهِ مَقْبُولًا ، وَعَيْبى فِيهِ مَسْتُورًا ، يَا أَسْمَعَ السَّمْعِينَ» لِيُنَادى فى الْقِيَامَةِ : لَا تَخَفْ وَلَا تَحْزَنْ فَقَدْ غَفَرَ لَكَ .

وفى اليومِ السَّابِعِ وَالْعِشْرِينَ (٢٣) : «اللَّهُمَّ وَفِّرْ حَظى فِيهِ مِنَ التَّوَاقِلِ ، وَأَكْرِمْنى فِيهِ بِإِحْضَارِ الْأَحْرَازِ مِنَ (٢٤) الْمَسَائِلِ ، وَقَرِّبْ وَسِيلَتى إِلَيْكَ مِنْ بَيْنِ الْوَسَائِلِ ، يَا مَنْ لَا يَشْغَلُهُ الْإِحَاحُ الْمُلْحِنُ» فَكَأَنَّمَا أُطْعِمَ كُلَّ جَائِعٍ . الْخَبْرُ .

وفى اليومِ الثَّامِنِ وَالْعِشْرِينَ (٢٥) : «اللَّهُمَّ عَشِّنى فِيهِ بِالرَّحْمَةِ وَالتَّوْفِيقِ وَالْعِصْمَةِ ، وَطَهَّرْ قَلْبى مِنْ عَائِبَاتِ التُّهْمَةِ ، يَا رَوْوْفًا بِعِبَادِهِ الْمُؤْمِنِينَ» لَوْ قِيسَ نَصِيبُهُ فى الْجَنَّةِ بِالْدُّنْيَا لَكَانَ مِثْلَهَا أَرْبَعِينَ مَرَّةً .

وفى اليومِ التَّاسِعِ وَالْعِشْرِينَ (٢٦) : «اللَّهُمَّ ارْزُقْنى فِيهِ لَيْلَةَ الْقَدْرِ ، وَصَبِّرْ لى كُلَّ عُسْرٍ إِلَى يُسْرٍ ، وَاقْبَلْ مَعَاذِيرى وَحُطَّ عَنى الْوِزْرَ يَا رَحِيمًا بِعِبَادِهِ الْمُؤْمِنِينَ» لِيُنْبى لهُ أَلْفُ مَدِينَةٍ فى الْجَنَّةِ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَالزُّمْرَدِ وَاللُّؤْلُؤِ .

وفى اليومِ الثَّلَاثِينَ : «اللَّهُمَّ اجْعَلْ صِيَامى فِيهِ بِالشُّكْرِ وَالْقَبُولِ عَلَى مَا تَرْضَاهُ وَيَرْضَاهُ الرَّسُولُ ، مُحْكَمَةً فُرُوعُهُ بِالْأَصُولِ ، بِحَقِّ مُحَمَّدٍ وَآلِهِ الطَّيِّبِينَ الطَّاهِرِينَ» (٢٧) لِيُكْرِمَهُ اللَّهُ تَعَالَى كَرَامَةَ الْأَنْبِيَاءِ وَالْأَوْصِيَاءِ . (٢٨) .

١- الإقبال : ١ / ١٩٧ ، بحار الأنوار : ٩٧ / ٣٥٣ / ٣ .

٢- فى الإقبال ج ١ ص ٢٢٩ : «اللَّهُمَّ اجْعَلْ صِيَامى صِيَامِ الصَّائِمِينَ ، وَقِيَامى قِيَامِ الْقَائِمِينَ ، وَتَبَهَّنِى فِيهِ عَنِ نَوْمِ الْغَافِلِينَ ، وَهَبْ لى جِرمى يَا إِلَهَ الْعَالَمِينَ» .

٣- فى الإقبال ج ١ ص ٢٥٤ : «من كل خير تنزل فيه بجودك يا ...» .

- ٤- وزاد فى الإقبال ج ١ ص ٢٥٧ هنا : «وأذقنى فيه حلاوه ذكر ك» .
- ٥- فى الإقبال ج ١ ص ٢٦٠ : «يا أرحم الراحمين» بدل «يا أكرم الأكرمين» .
- ٦- ما بين المعقوفين أثبتناه من الإقبال : ١ / ٢٦٣ .
- ٧- فى الإقبال : «ولاتضربنى فيه بسياط نقمتك وزحزحنى» بدل «وأعدنى من سياط نقمتك ومهاويك وأجرنى» .
- ٨- ما بين المعقوفين أثبتناه من الإقبال : ١ / ٢٦٧ .
- ٩- فى الإقبال : «بدوامه بتوفيقك يا ولئى المؤمنين» بدل «بدوام ..» .
- ١٠- فى الإقبال ج ١ ص ٢٧٠ : «يا ملجأ الآملين» .
- ١١- فى الإقبال ج ١ ص ٢٧٣ : «لبراهينك الساطعه» .
- ١٢- ما بين المعقوفين أثبتناه من الإقبال : ١ / ٢٧٦ .
- ١٣- فى بعض النسخ : «بعونك» بدل «بقوتك» و«غياث» بدل «غوث» .
- ١٤- فى الإقبال ج ١ ص ٢٨٤ : «زيتى» بدل «ارزقنى» و«وحلنى فيه بحلئى الفضل والإنصاف» بدل «ونجنى فيه ممّا أخطر وأخاف» .
- ١٥- فى الإقبال ج ١ ص ٢٩٧ : «الخشعين وأشعر فيه قلبى إنابه المخلصين» بدل «العابدين ... المخبتين» .
- ١٦- فى الإقبال ج ١ ص ٣٠٧ : «إلى التفسير والسؤال» .
- ١٧- ما بين المعقوفين أثبتناه من الإقبال : ١ / ٣٥٠ .
- ١٨- فى المصدر : «هادى» والتصويب من البلد الأمين والإقبال .
- ١٩- وزاد فى الإقبال ج ١ ص ٣٦٩ هنا : «واجعل الجنه منزلاً لى ومقيلاً» .
- ٢٠- وفى الإقبال ج ١ ص ٣٩٢ : «يا عالماً بأحوال السائلين» وزاد فيه «والتوفيق» قبل «بأن أطيعك» .
- ٢١- أورد هذا الدعاء فى الإقبال فى اليوم السادس والعشرين وفيه «مستناً» بدل «متمسكاً» و«يا عاصم قلوب النييين» بدل «يا عظيماً فى قلوب النييين» .
- ٢٢- أورد هذا الدعاء فى الإقبال فى اليوم الخامس والعشرين وفيه «يا سامع أصوات المبتهلين» بدل «يا أسمع السامعين» .
- ٢٣- أورد هذا الدعاء فى الإقبال فى اليوم الثامن والعشرين وفيه «الأحلام فى المسائل» بدل «الأحراز من المسائل» .
- ٢٤- كذا فى المصدر ولعلّ عبارته «الأحراز من» زائده .
- ٢٥- أورد هذا الدعاء فى الإقبال فى اليوم التاسع والعشرين وفيه «غياهب» بدل «عائبات» و«المدنبيين» بدل «المؤمنين» .
- ٢٦- أورد هذا الدعاء فى الإقبال فى اليوم السابع والعشرين وفيه «يا رؤوفاً بعباده الصالحين» بدل «يا رحيماً بعباده المؤمنين» .
- ٢٧- وزاد فى الإقبال ج ١ ص ٤٤٨ : «الأخيار الأبرار صلى الله عليهم» .
- ٢٨- المصباح للكفعمى : ٨١٠ ، البلد الأمين : ٢١٩ ، وأورد السيد ابن طاووس قدس سره هذه الأدعية ومن دون إسناد إلى المعصوم فى الإقبال موزّعه على الأبواب وباختلاف فى بعض الألفاظ والعبارات كما أشرنا إلى أهمّها فى الهوامش السابقه .

۵ / ۲ دعاهای هر روز ماه رمضان

۵۲۶. عنه صلی الله علیه و آله: الإقبال: به نقل از محمد بن ابی قُرّه در کتابش در اعمال روز اول ماه رمضان ، از عالم (امام کاظم علیه السلام) که درود خدا بر او باد روایت کرده که فرمود:

«هر کس هنگام فرا رسیدن ماه رمضان ، دو رکعت نماز مستحب بخواند و در رکعت اول ، «فاتحه» و «فتح» ، و در رکعت دوم ، هر سوره ای را که دوست داشت ، بخواند ، خداوند بدی آن سال را از او دور می کند و همواره در امان خداوند خواهد بود ، تا همان هنگام از سال آینده». ۵ / ۲ دعاهای هر روز ماه رمضان ۵۲۷. مسند ابی یعلی عن ابن عمر: المصباح کفعمی: مستحب است که در روزهای ماه رمضان ، این دعاها خوانده شوند ، برای هر روز ، از اول تا آخر ماه ، دعایی جداگانه ، در کتاب الذخیره آمده که ابن عباس از پیامبر صلی الله علیه و آله ، چنین روایت کرده است:

در روز اول می گویی: «خداوندا! روزه مرا در این روز ، روزه روزه داران [واقعی] قرار بده و در آن ، خطایم را ببخش ای معبود جهانیان و از من در گذر ای بخشاینده مجرمان!»

تا هزار هزار حسنه داده شود....

و در روز دوم [می گویی]: «خداوندا! در این روز ، مرا به موجبات خرسندی ات نزدیک گردان و مرا از خشم و کيفر خویش دور ساز و مرا در آن ، توفیق خواندن آیات عطا کن ، به رحمت ، ای مهربان ترین مهربانان!»

تا در برابر هر گامش در تمام عمرش ، پاداش عبادت یک سال را ، در حالی که روزش را روزه و شبش را به عبادت پرداخته ، داده شود.

و در روز سوم [می گویی]: «خداوندا! در این روز ، مرا ذهن و هوشیاری عطا کن و مرا از نابخردی و آمیختگی حق و باطل دور گردان و مرا از هر خیری که در آن نازل می شود ، بهره ای قرار بده ، ای بخشنده ترین بخشندگان!»

تا برای او خانه ای در بهشت فردوس بسازند....

و در روز چهارم [می گویی]: «خداوندا! در این روز ، مرا برای برپایی فرمانت ، نیرومند ساز و با کرمّت ، توفیق سپاس گذاری ات را عطا کن و با نگهداری خود ، مرا حفظ کن ، ای بیناترین بینندگان!»

تا در بهشت ابدی ، به او هفتاد هزار تخت بدهند که بر هر تختی ، یک حوری است.

و در روز پنجم [می گویی]: «خداوندا! در این روز ، مرا از آمرزش خواهان قرار بده و مرا در آن ، از بندگان شایسته ات قرار بده و مرا در آن ، از دوستان پرهیزگار خود قرار بده ، به مهربانی ات ، ای بزرگوارترین بزرگواران!»

تا در بهشت برین به او هزار هزار خوانِ غذا دهند که در هر خوانی ، هزار هزار رنگِ غذاست.

و در روز ششم [می گویی]: «خداوندا! [در این روز،] مرا به سبب رفتن به سراغ نافرمانی هایت خوار مگردان و مرا از تازیانه های انتقام و تأدیب خویش ، پناه بده و مرا از آنچه موجب خشم توست ، در امان دار، به نعمت و احسانت ، ای نهایت خواسته خواهندگان!»

تا خداوند به او چهل هزار شهر بدهد....

و در روز هفتم [می گویی]: «خداوندا! در این روز ، مرا به روزه داری و عبادتش یاری کن و مرا از سقوط و گناهانش دور بدار و با هدایت پیوسته ات ، یاد و سپاست را روزی ام کن ، ای هدایتگر مؤمنان!»

تا در بهشت ، آنچه به شهیدان و سعادتمندان و اولیا می دهند ، به او هم بدهند.

و در روز هشتم [می گویی]: «خداوندا! در این روز ، توفیق ترحم بر یتیمان و غذا دادن [به گرسنگان] و آشکارا سلام دادن را عطایم کن و همنشینی با بزرگواران و دوری از فرومایگان را روزی ام گردان ، به احسانت ، ای آرزوی آرزومندان!»

تا عمل او برابر با عمل هزار صدیق ، بالا برده شود.

و در روز نهم [می گویی]: «خداوندا! در این روز ، مرا از رحمت گسترده ات نصیبی قرار بده و در آن مرا به دلایل قاطع و روشن خود ، رهنمون باش و زمام اختیار مرا به سوی خرسندی های فراگیری به دست گیر ، به محبت ، ای آرزوی مشتاقان!»

تا پاداش بنی اسرائیل را به او بدهند.

و در روز دهم [می گویی]: «خداوندا! در این روز ، از تکیه کنندگان بر خودت ، از کامیابان در پیشگاهت و از نزدیکان آستانت قرار بده ، ای نهایت خواسته جویندگان!»

تا هر چیزی برای او آمرزش بخواهد.

و در روز یازدهم [می گویی]: «خداوندا! در این روز ، نیکی را در نظرم محبوب گردان و زشتکاری و نافرمانی را در نظرم ناخوشایند ساز و خشم و دوزخ را در آن بر من حرام کن ، به نیرویت ، ای پناه پناهجویان!»

تا برای او پاداش یک حج مقبول همراه پیامبر صلی الله علیه و آله نوشته شود....

و در روز دوازدهم [می گویی]: «خداوندا! در این روز ، مرا پوشش و پاک دامنی ، روزی کن و جامه قناعت و کفاف را بر من بیوشان و مرا از آنچه حذر و بیم دارم ، نجات بده ، به نگهداری ات ، ای نگهدار ترسندگان!»

تا گناهان گذشته و آینده اش بخشوده شوند و بدی هایش تبدیل به خوبی گردند.

و در روز سیزدهم [می گویی]: «خداوندا! در این روز، مرا از آلودگی و پلیدی ها پاک کن و مرا بر حوادث تقدیرشده شکیبیا ساز و مرا به تقوا و همنشینی با نیکان، موفّق بدار، به یاری ات، ای نور چشم بینوایان!»

تا به شمار هر سنگ و کلوخی، به او حسنه و درجه ای در بهشت داده شود.

و در روز چهاردهم [می گویی]: «خداوندا! در این روز، مرا با لغزش ها مؤاخذه مکن و پوزش مرا از خطاها و لغزش ها پذیر و مرا هدف تیر بلاها و آفت ها قرار مده، به عزّت، ای مایه عزّت مسلمانان!»

[با این دعا] گویا با پیامبران، شهیدان و صالحان، روزه گرفته است.

و در روز پانزدهم [می گویی]: «خداوندا! در این روز، طاعت عابدان را روزی ام کن و دلم را به بازگشت و توبه خاشعان، گشاده گردان، به ایمن بخشی ات، ای ایمنی هراسناکان!»

تا خداوند، هشتاد حاجت از حاجت های دنیایی او را برآورد....

و در روز شانزدهم [می گویی]: «خداوندا! در این روز، مرا به کار نیکان، راهنمایی کن و در آن، مرا از همنشینی با بدان، دور بدار و به رحمت، مرا در سرای جاوید، وارد کن، به خداوندی ات، ای معبود جهانیان!»

تا در روزی که از گورش بیرون می آید، نور تابناکی به او عطا شود که با فروغ آن، راه برود و پوششی که آن را پوشد و شتری که سوارش شود و از شراب بهستی به او نوشانده شود.

و در روز هفدهم [می گویی]: «خداوندا! در این روز، مرا به کارهای شایسته رهنمون باش و در آن، حاجت ها و آرزوهایم را برآور، ای آن که نیاز به پرسش ندارد! ای آن که به آنچه در سینه های جهانیان است، داناست!»

تا آمرزیده شود، هر چند از زیانکاران باشد.

و در روز هیجدهم [می گویی]: «خداوندا! در این روز، مرا به برکت های سحرگانه هشیار بگردان و دلم را با فروغ روشنی هایش نورانی کن و همه اعضا را به پیروی از آثارش به کار گیر، ای روشنگر دل های عارفان!»

تا پاداش هزار پیامبر یابد.

و در روز نوزدهم [می گویی]: «خداوندا! بهره مندی مرا از برکات این روز، سرشار بگردان و راه مرا به سوی نیکی های آن آسان ساز و مرا از پذیرش نیکوکاری ها در آن محروم مگردان، ای هدایتگر به سوی حق آشکار!»

تا فرشتگان آسمان ها و زمین برای او آمرزش بخواهند و برایش دعا کنند.

و در روز بیستم [می گویی]: «خداوندا! در این روز، درهای بهشت ها را به رویم بگشای و درهای آتش ها را به رویم بر بند

و در آن ، مرا به تلاوت قرآن موفّق بدار ، ای فرودآورنده آرامش در دل مؤمنان!»

تا به شمار همه آنان که ماه رمضان را روزه گرفته اند ، برای او شصت سال روزه مقبول بنویسند... .

و در روز بیست و یکم [می گویی]: «خداوندا! در این روز ، برایم راهنمایی به سوی رضامندی های خویش قرار بده و در آن برای شیطان ، راه نفوذی در من ، قرار مده ، ای برآورنده نیازهای سائلان!»

تا خداوند ، قبرش را نورانی و چهره اش را سفید کند و همچون برق جهنده بر صراط بگذرد.

و در روز بیست و دوم [می گویی]: «خداوندا! در این روز ، درهای احسانت را به رویم بگشای و برکت های خویش را بر من فرودآور و مرا به آنچه موجب رضای توست ، موفّق گردان و مرا در میان بهشت های خودت جای ده ، ای پاسخگوی دعای درماندگان!»

تا خداوند ، سختی های جان کندن و سؤال منکر و نکیر را بر او آسان سازد و او را با عقیده ثابت ، استوار دارد.

و در روز بیست و سوم [می گویی]: «خداوندا! در این روز ، مرا از گناهان بشوی و مرا در آن از عیب ها پاک گردان و دلم را در آن با تقوای دل ها بیازمای ، ای پوزش پذیر خطای گناهکاران!»

تا همچون برق جهنده همراه پیامبران و شهیدان و صالحان بر صراط بگذرد.

و در روز بیست و چهارم [می گویی]: «خداوندا! در این روز ، آنچه تو را خرسند می سازد ، از تو می خواهم و از آنچه تو را می آزارد ، به تو پناه می برم، به این که فرمان بردارت باشم و نافرمانی ات نکنم ، ای دانا به آنچه در سینه های جهانیان است!»

تا به شمار هر مویی که در سر و بدن اوست ، هزار خدمت گزار و هزار غلامش دهند که همچون مرجان و یاقوت اند.

و در روز بیست و پنجم [می گویی]: «خداوندا! در این روز ، مرا دوستدار دوستان و دشمن دشمنانت و چنگ زنده به سنت آخرین پیامبرانت قرار بده ، ای بزرگ در دل های پیامبران!»

تا در بهشت برای او صد قصر بسازند که بر هر قصری ، خیمه ای سبز است.

و در روز بیست و ششم [می گویی]: «خداوندا! در این روز ، تلاشم را پاداش یافته و گناهم را در آن آمرزیده و عملم را قبول شده و عیبم را پوشیده قرار بده ، ای شنواترین شنوندگان!»

تا در قیامت به او خطاب شود: «نترس و اندوهگین مباش ، که آمرزیده شدی».

و در روز بیست و هفتم [می گویی]: «خداوندا! در این روز ، بهره مرا از مستحبات سرشار بگردان و با آماده ساختن خواسته ها در آن ، مرا گرامی بدار و وسیله ام را در آن از میان وسایل ، فراهم ساز ، ای آن که اصرار اصرارکنندگان ، او را مشغول

[با این دعا] گویا هر گرسنه ای را سیر کرده است... .

و در روز بیست و هشتم [می گویی]: «خداوندا! در این روز، مرا در پوشش رحمت و توفیق و نگهداری قرار بده و دلم را از عیب های موجب تهمت، پاک کن، ای مهربان به بندگان مؤمنش!»

که اگر بهره اش را از بهشت با دنیا بسنجند، چهل برابر آن خواهد بود.

و در روز بیستم و نهم [می گویی]: «خداوندا! در این روز، شب قدر را نصیب کن و هر سختی را برایم آسان بگردان و پوزش هایم را بپذیر و بار گناهانم را از دوشم بردار، ای مهربان به بندگان مؤمنش!»

تا در بهشت برای او هزار شهر از طلا و نقره و زمرد و لؤلؤ بسازند. (۱)

و در روز سی ام [می گویی]: «خداوندا! در این روز، روزه ام را همراه با پاداش و پذیرش قرار بده، بدان گونه که تو آن را می پسندی و پیامبر از آن خرسند می شود، در حالی که شاخ و برگش با ریشه ها محکم باشد، به حق محمّد و خاندان پاکیزه و پاک او!»

تا خداوند او را به کرامت پیامبران و اوصیا، گرامی بدارد. (۲)

۱- زمرد، از سنگ های قیمتی است. رنگ سبز روشن دارد و هر چه سبزتر باشد، بهتر و نفیس تر است و اصل این واژه فارسی است (ر. ک: المنجد).

۲- سید ابن طاووس، این دعاها را بدون اسناد به معصوم در الإقبال در جاهای مختلف آورده است، با اختلاف هایی که در برخی الفاظ و عبارات وجود دارد. به مهم ترین این موارد در پاورقی های گذشته اشاره شد.

٥ / ٣ «دُعَاءُ الْمُجِيرِ» لِلْأَيَّامِ الْبَيْضِ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ رَوَاهُ الْكُفَعْمِيُّ قَدَسَ سِرُّهُ فِي الْبَلَدِ الْأَمِينِ وَالْمُصْبَاحِ ، وَقَالَ فِي حَاشِيَةِ مُصْبَاحِهِ : «هَذَا الدُّعَاءُ يُسَمَّى «دُعَاءُ الْمُجِيرِ» ، رَفِيعُ الشَّأْنِ عَظِيمُ الْمَنْزِلَةِ . وَلَهُ نَسْخٌ كَثِيرَةٌ ، أَكْمَلَهَا مَا رَقَمْنَاهُ ، وَهُوَ مَرْوِيُّ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ ، نَزَلَ جَبْرَيْلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَهُوَ يَصَلِّي فِي مَقَامِ إِبْرَاهِيمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ . وَمُلَخَّصُ فَضْلِهِ أَنَّهُ مَنْ قَرَأَهُ فِي الْأَيَّامِ الْبَيْضِ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ غُفِرَتْ ذُنُوبُهُ ... وَبِهِ يَشْفَى اللَّهُ تَعَالَى الْمَرِيضَ وَيَقْضِي الدِّينَ ...» . (١)

۳ / ۵ «دعای مُجیر» برای اَیام البیضِ ماهِ رمضان

۳ / ۵ «دعای مُجیر» برای اَیام البیضِ (۱) ماهِ رمضان ۳ کفعمی ، این دعا را در البلد الامین و المصباح روایت کرده و در حاشیه المصباح گفته است: «این دعا که دعای مجیر نامیده می شود ، دارای شأن والا و منزلت عظیم است و نسخه های بسیاری دارد که کامل ترین آنها ، همان است که ما آورده ایم. این دعا ، از پیامبر صلی الله علیه و آله روایت شده است. [ماجرای این دعا چنین است که] وقتی پیامبر صلی الله علیه و آله در مقام ابراهیم نماز می خواند ، جبرئیل علیه السلامنازل شد [و آن را آورد]. خلاصه فضیلت آن ، این که: هر کس آن را در اَیام البیضِ ماهِ رمضان بخواند ، گناهانش آمرزیده شوند... و به سبب این دعا خداوند ، بیمار را شفا می دهد و بدهی را ادا می کند...».

۱- . اَیام البیضِ هر ماه ، روزهای سیزدهم ، چهاردهم و پانزدهم آن ماه است.

٦٥٥. عنه صلى الله عليه و آله :البلد الأمين :دُعَاءُ الْمُجْبِرِ وَهُوَ مَرُورِيٌّ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آله :

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ سُبْحَانَكَ يَا أَللَّهُ ، تَعَالَيْتَ يَا رَحْمَانُ ، أَجْرْنَا مِنَ النَّارِ يَا مُجْبِرُ. سُبْحَانَكَ يَا رَحِيمٌ ، تَعَالَيْتَ يَا كَرِيمٌ ، أَجْرْنَا مِنَ النَّارِ يَا مُجْبِرُ. سُبْحَانَكَ يَا مَلِكٌ ، تَعَالَيْتَ يَا مَالِكٌ ، أَجْرْنَا مِنَ النَّارِ يَا مُجْبِرُ . سُبْحَانَكَ يَا قُدُّوسٌ ، تَعَالَيْتَ يَا سَلَامٌ ، أَجْرْنَا مِنَ النَّارِ يَا مُجْبِرُ . سُبْحَانَكَ يَا مُؤْمِنٌ ، تَعَالَيْتَ يَا مُهَيِّمٌ ، أَجْرْنَا مِنَ النَّارِ يَا مُجْبِرُ . سُبْحَانَكَ يَا عَزِيزٌ ، تَعَالَيْتَ يَا جَبَّارٌ ، أَجْرْنَا مِنَ النَّارِ يَا مُجْبِرُ . سُبْحَانَكَ يَا مُتَكَبِّرٌ ، تَعَالَيْتَ يَا مُتَجَبِّرٌ ، أَجْرْنَا مِنَ النَّارِ يَا مُجْبِرُ . سُبْحَانَكَ يَا خَالِقٌ ، تَعَالَيْتَ يَا بَارِئٌ ، أَجْرْنَا مِنَ النَّارِ يَا مُجْبِرُ . سُبْحَانَكَ يَا مُصَوِّرٌ ، تَعَالَيْتَ يَا مُفَضِّلٌ ، أَجْرْنَا مِنَ النَّارِ يَا مُجْبِرُ . سُبْحَانَكَ يَا هَادِيٌ ، تَعَالَيْتَ يَا بَاقِيٌ ، أَجْرْنَا مِنَ النَّارِ يَا مُجْبِرُ . سُبْحَانَكَ يَا وَهَّابٌ ، تَعَالَيْتَ يَا تَوَّابٌ ، أَجْرْنَا مِنَ النَّارِ يَا مُجْبِرُ . سُبْحَانَكَ يَا فَتَّاحٌ ، تَعَالَيْتَ يَا مُرْتَّاحٌ ، أَجْرْنَا مِنَ النَّارِ يَا مُجْبِرُ . سُبْحَانَكَ يَا سَيِّدِي ، تَعَالَيْتَ يَا مَوْلَايَ ، أَجْرْنَا مِنَ النَّارِ يَا مُجْبِرُ . سُبْحَانَكَ يَا مُبْدِيٌ ، تَعَالَيْتَ يَا مُعِيدٌ ، أَجْرْنَا مِنَ النَّارِ يَا مُجْبِرُ. سُبْحَانَكَ يَا حَمِيدٌ ، تَعَالَيْتَ يَا مَجِيدٌ ، أَجْرْنَا مِنَ النَّارِ يَا مُجْبِرُ . سُبْحَانَكَ يَا قَدِيمٌ ، تَعَالَيْتَ يَا عَظِيمٌ ، أَجْرْنَا مِنَ النَّارِ يَا مُجْبِرُ . سُبْحَانَكَ يَا غَفُورٌ ، تَعَالَيْتَ يَا شَكُورٌ ، أَجْرْنَا مِنَ النَّارِ يَا مُجْبِرُ . سُبْحَانَكَ يَا شَاهِدٌ ، تَعَالَيْتَ يَا شَهِيدٌ ، أَجْرْنَا مِنَ النَّارِ يَا مُجْبِرُ . سُبْحَانَكَ يَا حَنَّانٌ ، تَعَالَيْتَ يَا مَنَّانٌ ، أَجْرْنَا مِنَ النَّارِ يَا مُجْبِرُ . سُبْحَانَكَ يَا بَاعِثٌ ، تَعَالَيْتَ يَا وَارِثٌ ، أَجْرْنَا مِنَ النَّارِ يَا مُجْبِرُ . سُبْحَانَكَ يَا مُحْيِيٌ ، تَعَالَيْتَ يَا مُمِيتٌ ، أَجْرْنَا مِنَ النَّارِ يَا مُجْبِرُ . سُبْحَانَكَ يَا شَفِيقٌ ، تَعَالَيْتَ يَا رَفِيقٌ ، أَجْرْنَا مِنَ النَّارِ يَا مُجْبِرُ . سُبْحَانَكَ يَا أَنِيسٌ ، تَعَالَيْتَ يَا مُؤْنِسٌ ، أَجْرْنَا مِنَ النَّارِ يَا مُجْبِرُ . سُبْحَانَكَ يَا جَلِيلٌ ، تَعَالَيْتَ يَا جَمِيلٌ ، أَجْرْنَا مِنَ النَّارِ يَا مُجْبِرُ . سُبْحَانَكَ يَا خَبِيرٌ ، تَعَالَيْتَ يَا بَصِيرٌ ، أَجْرْنَا مِنَ النَّارِ يَا مُجْبِرُ . سُبْحَانَكَ يَا حَفِيٌّ (١) ، تَعَالَيْتَ يَا مَلِيٌّ ، أَجْرْنَا مِنَ النَّارِ يَا مُجْبِرُ . سُبْحَانَكَ يَا مَعْبُودٌ ، تَعَالَيْتَ يَا مَوْجُودٌ ، أَجْرْنَا مِنَ النَّارِ يَا مُجْبِرُ . سُبْحَانَكَ يَا غَفَّارٌ ، تَعَالَيْتَ يَا قَهَّارٌ ، أَجْرْنَا مِنَ النَّارِ يَا مُجْبِرُ . سُبْحَانَكَ يَا مِذْكَورٌ ، تَعَالَيْتَ يَا مَشْكَورٌ ، أَجْرْنَا مِنَ النَّارِ يَا مُجْبِرُ . سُبْحَانَكَ يَا جَوَادٌ ، تَعَالَيْتَ يَا مَعَادٌ ، أَجْرْنَا مِنَ النَّارِ يَا مُجْبِرُ . سُبْحَانَكَ يَا جَمَالٌ ، تَعَالَيْتَ يَا جَلالٌ ، أَجْرْنَا مِنَ النَّارِ يَا مُجْبِرُ . سُبْحَانَكَ يَا سَابِقٌ ، تَعَالَيْتَ يَا رَازِقٌ ، أَجْرْنَا مِنَ النَّارِ يَا مُجْبِرُ . سُبْحَانَكَ يَا صَادِقٌ ، تَعَالَيْتَ يَا فَالِقٌ ، أَجْرْنَا مِنَ النَّارِ يَا مُجْبِرُ . سُبْحَانَكَ يَا سَمِيعٌ ، تَعَالَيْتَ يَا سَرِيعٌ ، أَجْرْنَا مِنَ النَّارِ يَا مُجْبِرُ . سُبْحَانَكَ يَا رَفِيعٌ ، تَعَالَيْتَ يَا يَدِيعٌ ، أَجْرْنَا مِنَ النَّارِ يَا مُجْبِرُ . سُبْحَانَكَ يَا فَعِيالٌ ، تَعَالَيْتَ يَا مُتَعَالٍ ، أَجْرْنَا مِنَ النَّارِ يَا مُجْبِرُ . سُبْحَانَكَ يَا قَاضِيٌ ، تَعَالَيْتَ يَا رَاضِيٌ ، أَجْرْنَا مِنَ النَّارِ يَا مُجْبِرُ . سُبْحَانَكَ يَا قَاهِرٌ ، تَعَالَيْتَ يَا ظَاهِرٌ ، أَجْرْنَا مِنَ النَّارِ يَا مُجْبِرُ . سُبْحَانَكَ يَا حَاكِمٌ ، تَعَالَيْتَ يَا حَاكِمٌ ، أَجْرْنَا مِنَ النَّارِ يَا مُجْبِرُ . سُبْحَانَكَ يَا دَائِمٌ ، تَعَالَيْتَ يَا قَائِمٌ ، أَجْرْنَا مِنَ النَّارِ يَا مُجْبِرُ . سُبْحَانَكَ يَا عَاصِمٌ ، تَعَالَيْتَ يَا قَاصِمٌ ، أَجْرْنَا مِنَ النَّارِ يَا مُجْبِرُ . سُبْحَانَكَ يَا غَنِيٌّ ، تَعَالَيْتَ يَا مُغْنِيٌ ، أَجْرْنَا مِنَ النَّارِ يَا مُجْبِرُ . سُبْحَانَكَ يَا وَفِيٌّ ، تَعَالَيْتَ يَا قَوِيٌّ ، أَجْرْنَا مِنَ النَّارِ يَا مُجْبِرُ . سُبْحَانَكَ يَا كَافِيٌ ، تَعَالَيْتَ يَا شَافِيٌ ، أَجْرْنَا مِنَ النَّارِ يَا مُجْبِرُ . سُبْحَانَكَ يَا مُقَدِّمٌ ، تَعَالَيْتَ يَا مُؤَخَّرٌ ، أَجْرْنَا مِنَ النَّارِ يَا مُجْبِرُ . سُبْحَانَكَ يَا أَوَّلٌ ، تَعَالَيْتَ يَا آخِرٌ ، أَجْرْنَا مِنَ النَّارِ يَا مُجْبِرُ . سُبْحَانَكَ يَا ظَاهِرٌ ، تَعَالَيْتَ يَا بَاطِنٌ ، أَجْرْنَا مِنَ النَّارِ يَا مُجْبِرُ . سُبْحَانَكَ يَا رَجَاءٌ ، تَعَالَيْتَ يَا مُرْتَجَى ، أَجْرْنَا مِنَ النَّارِ يَا مُجْبِرُ . سُبْحَانَكَ يَا ذَا الْمَنِّ ، تَعَالَيْتَ يَا ذَا الطَّوْلِ ، أَجْرْنَا مِنَ النَّارِ يَا مُجْبِرُ . سُبْحَانَكَ يَا أَحَدٌ ، تَعَالَيْتَ يَا أَحَدٌ ، أَجْرْنَا مِنَ النَّارِ يَا مُجْبِرُ . سُبْحَانَكَ يَا وَاحِدٌ ، تَعَالَيْتَ يَا أَحَدٌ ، أَجْرْنَا مِنَ النَّارِ يَا مُجْبِرُ . سُبْحَانَكَ يَا قَدِيرٌ ، تَعَالَيْتَ يَا كَبِيرٌ ، أَجْرْنَا مِنَ النَّارِ يَا مُجْبِرُ . سُبْحَانَكَ يَا سَيِّدٌ ، تَعَالَيْتَ يَا صَيِّمٌ ، أَجْرْنَا مِنَ النَّارِ يَا مُجْبِرُ . سُبْحَانَكَ يَا عَالِيٌ (٢) ، أَجْرْنَا مِنَ النَّارِ يَا مُجْبِرُ . سُبْحَانَكَ يَا عَلِيٌّ ، تَعَالَيْتَ يَا أَعْلَى ، أَجْرْنَا مِنَ النَّارِ يَا مُجْبِرُ .

سُبْحَانَكَ يَا وَلِيُّ، تَعَالَيْتَ يَا مَوْلَى، أَجْرْنَا مِنَ النَّارِ يَا مُجِيرٌ. سُبْحَانَكَ يَا ذَارِيٌّ، تَعَالَيْتَ يَا بَارِيٌّ، أَجْرْنَا مِنَ النَّارِ يَا مُجِيرٌ.
سُبْحَانَكَ يَا خَافِضٌ، تَعَالَيْتَ يَا رَافِعٌ، أَجْرْنَا مِنَ النَّارِ يَا مُجِيرٌ. سُبْحَانَكَ يَا مُقْسِطٌ، تَعَالَيْتَ يَا جَامِعٌ، أَجْرْنَا مِنَ النَّارِ يَا مُجِيرٌ.
سُبْحَانَكَ يَا مُعِزٌّ، تَعَالَيْتَ يَا مُدِلُّ، أَجْرْنَا مِنَ النَّارِ يَا مُجِيرٌ. سُبْحَانَكَ يَا حَافِظٌ، تَعَالَيْتَ يَا حَفِيطٌ، أَجْرْنَا مِنَ النَّارِ يَا مُجِيرٌ.
سُبْحَانَكَ يَا قَادِرٌ، تَعَالَيْتَ يَا مُقْتَدِرٌ، أَجْرْنَا مِنَ النَّارِ يَا مُجِيرٌ. سُبْحَانَكَ يَا عَلِيمٌ، تَعَالَيْتَ يَا حَلِيمٌ، أَجْرْنَا مِنَ النَّارِ يَا مُجِيرٌ.
سُبْحَانَكَ يَا حَكَمٌ، تَعَالَيْتَ يَا حَكِيمٌ، أَجْرْنَا مِنَ النَّارِ يَا مُجِيرٌ. سُبْحَانَكَ يَا مُعْطَى، تَعَالَيْتَ يَا مَانِعٌ، أَجْرْنَا مِنَ النَّارِ يَا مُجِيرٌ.
سُبْحَانَكَ يَا ضَارٌّ، تَعَالَيْتَ يَا نَافِعٌ، أَجْرْنَا مِنَ النَّارِ يَا مُجِيرٌ. سُبْحَانَكَ يَا مُجِيبٌ، تَعَالَيْتَ يَا حَسِيبٌ، أَجْرْنَا مِنَ النَّارِ يَا مُجِيرٌ.
سُبْحَانَكَ يَا عَادِلٌ، تَعَالَيْتَ يَا فَاضِلٌ، أَجْرْنَا مِنَ النَّارِ يَا مُجِيرٌ. سُبْحَانَكَ يَا لَطِيفٌ، تَعَالَيْتَ يَا شَرِيفٌ، أَجْرْنَا مِنَ النَّارِ يَا مُجِيرٌ.
سُبْحَانَكَ يَا رَبُّ، تَعَالَيْتَ يَا حَقٌّ، أَجْرْنَا مِنَ النَّارِ يَا مُجِيرٌ. سُبْحَانَكَ يَا مَاجِدٌ، تَعَالَيْتَ يَا وَاحِدٌ، أَجْرْنَا مِنَ النَّارِ يَا مُجِيرٌ.
سُبْحَانَكَ يَا عَفُوٌّ، تَعَالَيْتَ يَا مُنْتَقِمٌ، أَجْرْنَا مِنَ النَّارِ يَا مُجِيرٌ. سُبْحَانَكَ يَا وَاسِعٌ، تَعَالَيْتَ يَا مُوسِعٌ، أَجْرْنَا مِنَ النَّارِ يَا مُجِيرٌ.
سُبْحَانَكَ يَا رَوْوْفٌ، تَعَالَيْتَ يَا عَطُوفٌ، أَجْرْنَا مِنَ النَّارِ يَا مُجِيرٌ. سُبْحَانَكَ يَا فَرْدٌ، تَعَالَيْتَ يَا وَتَرٌ، أَجْرْنَا مِنَ النَّارِ يَا مُجِيرٌ.
سُبْحَانَكَ يَا مُقَيَّتٌ، تَعَالَيْتَ يَا مُحِيطٌ، أَجْرْنَا مِنَ النَّارِ يَا مُجِيرٌ. سُبْحَانَكَ يَا وَكِيلٌ، تَعَالَيْتَ يَا عَدِلٌ، أَجْرْنَا مِنَ النَّارِ يَا مُجِيرٌ.
سُبْحَانَكَ يَا مُبِينٌ، تَعَالَيْتَ يَا مُتِينٌ، أَجْرْنَا مِنَ النَّارِ يَا مُجِيرٌ. سُبْحَانَكَ يَا بُرٌّ، تَعَالَيْتَ يَا وَدُودٌ، أَجْرْنَا مِنَ النَّارِ يَا مُجِيرٌ. سُبْحَانَكَ
يَا رَشِيدٌ، تَعَالَيْتَ يَا مُرْتَدِدٌ، أَجْرْنَا مِنَ النَّارِ يَا مُجِيرٌ. سُبْحَانَكَ يَا نُورٌ، تَعَالَيْتَ يَا مُنَوَّرٌ، أَجْرْنَا مِنَ النَّارِ يَا مُجِيرٌ. سُبْحَانَكَ يَا
نَصِيرٌ، تَعَالَيْتَ يَا نَاصِرٌ، أَجْرْنَا مِنَ النَّارِ يَا مُجِيرٌ. سُبْحَانَكَ يَا صَبُورٌ، تَعَالَيْتَ يَا صَابِرٌ، أَجْرْنَا مِنَ النَّارِ يَا مُجِيرٌ. سُبْحَانَكَ يَا مُحْصَى
، تَعَالَيْتَ يَا مُنْشَى، أَجْرْنَا مِنَ النَّارِ يَا مُجِيرٌ. سُبْحَانَكَ يَا سُبْحَانَ، تَعَالَيْتَ يَا دَيَّانٌ، أَجْرْنَا مِنَ النَّارِ يَا مُجِيرٌ. سُبْحَانَكَ يَا مُغِيثٌ،
تَعَالَيْتَ يَا غِيَاثٌ، أَجْرْنَا مِنَ النَّارِ يَا مُجِيرٌ. سُبْحَانَكَ يَا فَاطِرٌ، تَعَالَيْتَ يَا حَاضِرٌ، أَجْرْنَا مِنَ النَّارِ يَا مُجِيرٌ. سُبْحَانَكَ يَا ذَا الْعِزِّ
وَالْجَمَالِ، تَبَارَكَتَ يَا ذَا الْجَبْرُوتِ وَالْجَلَالِ. سُبْحَانَكَ (٣) لا- إله إلا- أنت، سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ، فَاسْتَجِبْنَا لَهُ
وَنَجِّنَاهُ مِنَ الْعَمِّ، وَكَذَلِكَ نُنَجِّي الْمُؤْمِنِينَ، وَصَلَّى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ (أَجْمَعِينَ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ، وَحَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ
الْوَكِيلُ؛ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ) (٤). (٥).

١- في المصباح: «يا خفي».

٢- في المصباح: «يا متعالى».

٣- في المصباح: «سبحانك يا...».

٤- أثبتنا ما بين القوسين من المصباح، وفي البلد الأمين: «ثم حمدل وحسبل وحولق».

٥- البلد الأمين: ٣٦٢، المصباح للكفعمي: ٣٥٨.

۶۵۴. عنه صلی الله علیه و آله :البلد الأمين [در بیان] دعای مُجیر ، روایت شده از پیامبر صلی الله علیه و آله :به نام خداوند بخشنده مهربان. منزهی تو ، ای خداوند! والایی تو ، ای بخشنده! ما را از آتش پناه بده ، ای پناه دهنده!

منزهی تو، ای مهربان! والایی تو، ای بزرگوار! ما را از آتش پناه بده، ای پناه دهنده! منزهی تو ، ای فرمان روا! والایی تو ، ای مالک! ما را از آتش پناه بده ، ای پناه دهنده! منزهی تو ، ای بی عیب ! والایی تو ، ای سلام! ما را از آتش پناه بده ، ای پناه دهنده! منزهی تو ، ای ایمنی بخش! والایی تو ، ای حاکم بر همه چیز! ما را از آتش پناه بده ، ای پناه دهنده! منزهی تو ، ای ارجمند! والایی تو ، ای غالب! ما را از آتش پناه بده ، ای پناه دهنده! منزهی تو ، ای صاحب بزرگی! والایی تو ، ای صاحب جبروت! ما را از آتش پناه بده ، ای پناه دهنده! منزهی تو ، ای آفریننده! والایی تو ، ای پدیدآورنده! ما را از آتش پناه بده ، ای پناه دهنده! منزهی تو ، ای صورت آفرین! والایی تو ، ای تقدیرکننده! ما را از آتش پناه بده ، ای پناه دهنده! منزهی تو ، ای هدایتگر! والایی تو ، ای ماندگار! ما را از آتش پناه بده ، ای پناه دهنده! منزهی تو ، ای بخشنده! والایی تو ، ای توبه پذیر! ما را از آتش پناه بده ، ای پناه دهنده! منزهی تو ، ای گشاینده! والایی تو ، ای رحمت آور (بهدت آفرین)! ما را از آتش پناه بده ، ای پناه دهنده! منزهی تو ، ای سرپرست من! ما را از آتش پناه بده ، ای پناه دهنده! منزهی تو ، ای نزدیک! والایی تو ، ای مراقب! ما را از آتش پناه بده ، ای پناه دهنده! منزهی تو ، ای آغازگر! والایی تو ، ای بازآفرین! ما را از آتش پناه بده ، ای پناه دهنده! منزهی تو ، ای ستوده! والایی تو ، ای شکوهمند! ما را از آتش پناه بده ، ای پناه دهنده! منزهی تو ، ای خدای دیرین! والایی تو ، ای بزرگ! ما را از آتش پناه بده ، ای پناه دهنده! منزهی تو ، ای آمرزنده! والایی تو ، ای سپاس گزار! ما را از آتش پناه بده ، ای پناه دهنده! منزهی تو ، ای گواه! والایی تو ، ای حاضر! ما را از آتش پناه بده ، ای پناه دهنده! منزهی تو ، ای مهرورز! والایی تو ، ای نعمت بخش! ما را از آتش پناه بده ، ای پناه دهنده! منزهی تو ، ای برانگیزاننده! والایی تو ، ای میراث برنده! ما را از آتش پناه بده ، ای پناه دهنده! منزهی تو ، ای اهل مدارا! ما را از آتش پناه بده ، ای پناه دهنده! منزهی تو ، ای همدم! والایی تو ، ای مونس! ما را از آتش پناه بده ، ای پناه دهنده! منزهی تو ، ای با عظمت! والایی تو ، ای زیبا! ما را از آتش پناه بده ، ای پناه دهنده! منزهی تو ، ای آگاه! والایی تو ، ای بینا! ما را از آتش پناه بده ، ای پناه دهنده! منزهی تو ، ای پذیرنده! والایی تو ، ای مهلت دهنده! ما را از آتش پناه بده ، ای پناه دهنده! منزهی تو ، ای معبود! والایی تو ، ای موجود! ما را از آتش پناه بده ، ای پناه دهنده! منزهی تو ، ای دانا! والایی تو ، ای مهلت دهنده! ما را از آتش پناه بده ، ای پناه دهنده! منزهی تو ، ای آمرزنده! والایی تو ، ای قدرتمند! ما را از آتش پناه بده ، ای پناه دهنده! منزهی تو ، ای یادشده ! والایی تو ، ای سپاس گزاری شده! ما را از آتش پناه بده ، ای پناه دهنده! منزهی تو ، ای بخشنده! والایی تو ، ای پناهگاه! ما را از آتش پناه بده ، ای پناه دهنده! منزهی تو ، ای زیبایی! والایی تو ، ای سُکوه! ما را از آتش پناه بده ، ای پناه دهنده! منزهی تو ، ای سبقت گیرنده! والایی تو ، ای روزی دهنده! ما را از آتش پناه بده ، ای پناه دهنده! منزهی تو ، ای راستگو ! والایی تو ، ای شکافنده! ما را از آتش پناه بده ، ای پناه دهنده! منزهی تو ، ای شنوا! والایی تو ، ای باشتاب! ما را از آتش پناه بده ، ای پناه دهنده! منزهی تو ، ای والا! والایی تو ، ای پدیدآورنده! ما را از آتش پناه بده ، ای پناه دهنده! منزهی تو ، ای بسیارکار! والایی تو ، ای بلندمرتبه! ما را از آتش پناه بده ، ای پناه دهنده! منزهی تو ، ای داور! والایی تو ، ای راضی

شونده! ما را از آتش پناه بده ، ای پناه دهنده! منزهی تو ، ای قدرتمند! والایی تو ، ای آشکار! ما را از آتش پناه بده ، ای پناه دهنده! منزهی تو ، ای دانا! والایی تو ، ای حاکم! ما را از آتش پناه بده ، ای پناه دهنده! منزهی تو ، ای ابدی! والایی تو ، ای همیشه پا برجا! ما را از آتش پناه بده ، ای پناه دهنده! منزهی تو ، ای نگه دارنده! والایی تو ، ای در هم شکننده! ما را از آتش پناه بده ، ای پناه دهنده! منزهی تو ، ای بی نیاز! والایی تو ، ای بی نیازکننده! ما را از آتش پناه بده ، ای پناه دهنده! منزهی تو ، ای وفاکننده! والایی تو ، ای نیرومند! ما را از آتش پناه بده ، ای پناه دهنده! منزهی تو ، ای کفایت کننده! والایی تو ، ای شفا دهنده! ما را از آتش پناه بده ، ای پناه دهنده! منزهی تو ، ای مقدم دارنده! والایی تو ، ای تأخیر اندازنده! ما را از آتش پناه بده ، ای پناه دهنده! منزهی تو ، ای نخست! والایی تو ، ای فرجام! ما را از آتش پناه بده ، ای پناه دهنده! منزهی تو ، ای آشکار! والایی تو ، ای پنهان! ما را از آتش پناه بده ، ای پناه دهنده! منزهی تو ، ای امید! والایی تو ، ای امیدگاہ! ما را از آتش پناه بده ، ای پناه دهنده! منزهی تو ، ای صاحب نعمت! والایی تو ، ای صاحب احسان! ما را از آتش پناه بده ، ای پناه دهنده! منزهی تو ، ای زنده! والایی تو ، ای همیشه برپا! ما را از آتش پناه بده ، ای پناه دهنده! منزهی تو ، ای یکتا! والایی تو ، ای یگانه! ما را از آتش پناه بده ، ای پناه دهنده! منزهی تو ، ای سیرور! والایی تو ، ای نفوذناپذیر! ما را از آتش پناه بده ، ای پناه دهنده! منزهی تو ، ای توانا! والایی تو ، ای بزرگ! ما را از آتش پناه بده ، ای پناه دهنده! منزهی تو ، ای سرپرست! والایی تو ، ای بلندمرتبه! ما را از آتش پناه بده ، ای پناه دهنده! منزهی تو ، ای والا! والایی تو ، ای برتر! ما را از آتش پناه بده ، ای پناه دهنده! منزهی تو ، ای صاحب اختیار! والایی تو ، ای سرپرست! ما را از آتش پناه بده ، ای پناه دهنده! منزهی تو ، ای هستی آفرین! والایی تو ، ای آفریدگار! ما را از آتش پناه بده ، ای پناه دهنده! منزهی تو ، ای پایین آورنده! والایی تو ، ای بالا برنده! ما را از آتش پناه بده ، ای پناه دهنده! منزهی تو ، ای دادگر! والایی تو ، ای جمع کننده! ما را از آتش پناه بده ، ای پناه دهنده! منزهی تو ، ای عزت بخش! والایی تو ، ای خوارکننده! ما را از آتش پناه بده ، ای پناه دهنده! منزهی تو ، ای نگهبان! والایی تو ، ای نگهدار! ما را از آتش پناه بده ، ای پناه دهنده! منزهی تو ، ای توانا! والایی تو ، ای مقتدر! ما را از آتش پناه بده ، ای پناه دهنده! منزهی تو ، ای دانا! والایی تو ، ای بردبار! ما را از آتش پناه بده ، ای پناه دهنده! منزهی تو ، ای داور! والایی تو ، ای استوارکار! ما را از آتش پناه بده ، ای پناه دهنده! منزهی تو ، ای عطا کننده! والایی تو ، ای بازدارنده! ما را از آتش پناه بده ، ای پناه دهنده! منزهی تو ، ای زیان رسان! والایی تو ، ای سودرسان! ما را از آتش پناه بده ، ای پناه دهنده! منزهی تو ، ای اجابت کننده! والایی تو ، ای حسابگر! (1) ما را از آتش پناه بده ، ای پناه دهنده! منزهی تو ، ای عادل! والایی تو ، ای صاحب نعمت! ما را از آتش پناه بده ، ای پناه دهنده! منزهی تو ، ای صاحب لطف! والایی تو ، ای باشرافت! ما را از آتش پناه بده ، ای پناه دهنده! منزهی تو ، ای پروردگار! والایی تو ، ای حق! ما را از آتش پناه بده ، ای پناه دهنده! منزهی تو ، ای صاحب مجد! والایی تو ، ای یگانه! ما را از آتش پناه بده ، ای پناه دهنده! منزهی تو ، ای بخشاینده! والایی تو ، ای انتقام گیرنده! ما را از آتش پناه بده ، ای پناه دهنده! منزهی تو ، ای گسترده (رحمت)! والایی تو ، ای گستراننده (هستی)! ما را از آتش پناه بده ، ای پناه دهنده! منزهی تو ، ای صاحب رأفت! والایی تو ، ای مهرورز! ما را از آتش پناه بده ، ای پناه دهنده! منزهی تو ، ای یگانه! والایی تو ، ای یکتا! ما را از آتش پناه بده ، ای پناه دهنده! منزهی تو ، ای جزا دهنده! والایی تو ، ای فراگیر! ما را از آتش پناه بده ، ای پناه دهنده! منزهی تو ، ای عهده دار! والایی تو ، ای دادگر! ما را از آتش پناه بده ، ای پناه دهنده! منزهی تو ، ای روشنگر! والایی تو ، ای استوار! ما را از آتش پناه بده ، ای پناه دهنده! منزهی تو ، ای نیکی کننده! والایی تو ، ای مهربان! ما را از آتش پناه بده ، ای پناه دهنده! منزهی تو ، ای ره یافته! والایی تو ، ای راهنما! ما را از آتش پناه بده ، ای پناه دهنده! منزهی تو ، ای نور! والایی تو ، ای روشنی بخش! ما را از آتش پناه بده ، ای پناه دهنده! منزهی تو ، ای یاور! والایی تو

ای یاریگر! ما را از آتش پناه بده ، ای پناه دهنده! منزهی تو ، ای صبرپیشه! والایی تو ، ای شکیب! ما را از آتش پناه بده ، ای پناه دهنده! منزهی تو ، ای شمارنده! والایی تو ، ای پدیدآورنده! ما را از آتش پناه بده ، ای پناه دهنده! منزهی تو ، ای بی عیب! والایی تو ، ای داور! ما را از آتش پناه بده ، ای پناه دهنده! منزهی تو ، ای پناه دهنده! والایی تو ، ای پناهگاه! ما را از آتش پناه بده ، ای پناه دهنده! منزهی تو ، ای شکافنده! والایی تو ، ای حاضر! ما را از آتش پناه بده ، ای پناه دهنده! منزهی تو ، ای صاحب عزت و زیبایی! خجسته ای تو ، ای صاحب قدرت و شکوه! منزهی تو. « معبودی جز تو نیست . منزهی تو . من از ستمگران بوده ام. پس ، او را اجابت کردیم و او را از اندوه رهانندیم و این گونه ، مؤمنان را نجات می بخشیم . »

و درود خدا بر محمد و همه خاندانش باد و ستایش ، از آن خداوند ، پروردگار جهانیان است. و خداوند ، ما را بس است و خوب عهده داری است و هیچ قدرتی و نیرویی نیست ، مگر به خداوند والای بزرگ .

۱- در متن عربی ، واژه «حسیب» آمده که بجز حسابگر ، سه معنای دیگر هم دارد: کفایت کننده ، دانا ، مقتدر (ر . ک : مجمع البحرین : ۱ / ۴۰۰) .

الفصل السادس : الأعمال المختصّة بالعاشر الأواخر ٦ / ١ الغسل ٦٥٣. عنه صلى الله عليه وآله : الإمام الصادق عليه السلام : كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ يَغْتَسِلُ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ فِي الْعَشْرِ الْآخِرِ فِي كُلِّ لَيْلَةٍ . (١) ٦ / ٢ الدُّعَاءُ الْأَدْعِيَةُ الْمَشْتَرَكَةُ ٦٥٢. عنه صلى الله عليه وآله : الإمام الصادق عليه السلام : تَقُولُ فِي الْعَشْرِ الْآخِرِ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ فِي كُلِّ لَيْلَةٍ :

أَعُوذُ بِجَلَالِ وَجْهِكَ الْكَرِيمِ ، أَنْ يَنْقُضِيَ عَنِّي شَهْرَ رَمَضَانَ أَوْ يَطَّلِعَ الْفَجْرُ مِنْ لَيْلَتِي هَذِهِ ، وَلَكَ قَبْلِي ذَنْبٌ أَوْ تَبِعَهُ تُعَذِّبُنِي عَلَيْهِ . (٢) . (٣) .

١- الإقبال : ١ / ٣٥٨ عن محمّد بن أبي عمير عن بعض أصحابه و ص ٤١١ ، بحار الأنوار : ٨١ / ١٩ / ٢٤ و ج ٩٨ / ٦٨ و ص ١٥١ .

٢- في المقنعه : «تعذبني به يوم ألقاك» ، وفي الإقبال : «بقي لك عندي تبعه أو ذنب تعذبني عليه يوم ألقاك» .

٣- الكافي : ١ / ١٦٠ / ٤ عن ابن أبي عمير عن بعض أصحابنا ، كتاب من لا يحضره الفقيه : ٢٠٣٢ / ٢ / ١٦١ ، الإقبال : ١ / ٣٦٥ كلاهما عن ابن أبي عمير ، المقنعه : ١٨٩ وفيه «يستحب أن يقال في كل ليلة من العشر الأواخر» ، بحار الأنوار : ٩٨ / ١٥٦ / ٤ .

فصل ششم: اعمال مخصوص دهه آخر

۶ / ۱ غسل

۶ / ۲ دعا

الف دعاهای مشترک

فصل ششم: اعمال مخصوص دهه آخر ۶ / ۱ غسل ۶۵۱. رسول الله صلی الله علیه و آله: امام صادق علیه السلام: پیامبر خدا در دهه آخر ماه رمضان، هر شب غسل می کرد. ۶ / ۲ دعاهای مشترک ۶۵۰. عنه صلی الله علیه و آله: امام صادق علیه السلام: در دهه آخر ماه رمضان، هر شب چنین می گویی:

«به شکوه ذات کریم تو پناه می برم که ماه رمضان بر من بگذرد، یا سپیده امشب بدمد و مرا نزد تو، گناه یا خطایی باشد که بر آن، عذابم کنی». (۱)

۱- در نقل المقنعه (ص ۱۸۹) چنین آمده است: «در روز دیدار تو بر آن عذابم کنی».

٦٤٩. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله :المصباح : أدع في كلِّ ليله من العشرِ الأخيرِ بما روى عن الصادق عليه السلام أنه كان يقولُ بعدَ الفرائضِ والتَّوافلِ :

اللَّهُمَّ أدِّعْنَا حَقَّ مَا مَضَى مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ وَاغْفِرْ لَنَا تَقْصِيرَنَا فِيهِ ، وَتَسَلَّمَهُ مِنَّا مَقْبُولًا ، وَلَا تُؤَاخِذْنَا بِإِسْرَافِنَا عَلَى أَنْفُسِنَا ، وَاجْعَلْنَا مِنَ الْمَرْحُومِينَ وَلَا تَجْعَلْنَا مِنَ الْمَحْرُومِينَ . (١) ٦٤٨. سنن الدارمی (به نقل از ابو امامه) الإقبال :عَنْ مُرَازِمٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ فِي كُلِّ لَيْلَةٍ مِنَ الْعَشْرِ الْأَوَاخِرِ :

اللَّهُمَّ إِنَّكَ قُلْتَ فِي كِتَابِكَ الْمُنَزَّلِ : «شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِنَ الْهُدَى وَالْفُرْقَانِ» (٢) ، فَعَظَّمْتَ حُرْمَةَ شَهْرِ رَمَضَانَ بِمَا أُنزِلَتْ فِيهِ مِنَ الْقُرْآنِ ، وَخَصَّصْتَهُ بِلَيْلَةِ الْقَدْرِ ، وَجَعَلْتَهَا خَيْرًا مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ .

اللَّهُمَّ وَهَذِهِ أَيَّامُ شَهْرِ رَمَضَانَ قَدْ انقَضَتْ وَلِيَالِيهِ قَدْ تَصَيَّرْتُمْ ، وَقَدْ صَبَرْتُ يَا إِلَهِي مِنْهُ إِلَى مَا أَنْتَ أَعْلَمُ بِهِ مِنِّي ، وَأَحْصَى لِعَدَدِهِ مِنَ الْخَلْقِ أَجْمَعِينَ .

فَأَسْأَلُكَ بِمَا سَأَلْتَنِي بِهِ مَلَائِكَتُكَ الْمُقَرَّبُونَ ، وَأَنْبِيَائُكَ الْمُرْسَلُونَ ، وَعِبَادُكَ الصَّالِحُونَ ، أَنْ تُصَلِّئَنِي عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ ، وَأَنْ تُفَكَّ رَقَبَتِي مِنَ النَّارِ ، وَتُدْخِلَنِي الْجَنَّةَ بِرَحْمَتِكَ ، وَأَنْ تَتَفَضَّلَ عَلَيَّ بِعَفْوِكَ وَكَرَمِكَ ، وَتَتَقَبَّلَ تَقَرُّبِي ، وَتَسْتَجِيبَ دُعَائِي ، وَتُؤَمِّنَّ عَلَيَّ بِالْأَمْنِ يَوْمَ الْخَوْفِ مِنْ كُلِّ هَوْلٍ أَعَدَدْتَهُ لِيَوْمِ الْقِيَامَةِ .

إِلَهِي وَأَعُوذُ بِوَجْهِكَ الْكَرِيمِ وَبِجَلَالِكَ الْعَظِيمِ ، أَنْ تَنْقُضِيَ أَيَّامَ شَهْرِ رَمَضَانَ وَلِيَالِيهِ ، وَلَكَ قَبْلِي تَبَعَهُ أَوْذَنْبٌ تُؤَاخِذُنِي بِهِ أَوْ خَطِيئَةٌ تُرِيدُ أَنْ تَقْتَصَّهَا مِنِّي لَمْ تَغْفِرْهَا لِي .

سَيِّدِي سَيِّدِي سَيِّدِي ، أَسْأَلُكَ يَا لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ إِذْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ إِنْ كُنْتَ رَضِيْتَ عَنِّي فِي هَذَا الشَّهْرِ فَازِدْ عَنِّي رِضَى ، وَإِنْ لَمْ تَكُنْ رَضِيْتَ عَنِّي فَمِنَ الْآنَ فَارْضَ عَنِّي يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ ، يَا اللَّهُ يَا أَحْيِدُ يَا صَيِّمُدُ ، يَا مَنْ لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ . (٣) .

١- .المصباح للكفعمي : ٧٧٣ أورده في الحاشيه .

٢- .البقره : ١٨٥ .

٣- .الإقبال : ١ / ٣٦٤ ، بحار الأنوار : ٩٨ / ١٥٥ / ٤ .

۶۴۷. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله (درباره این سخن خدای متعال: {Q} «آیا ندیده اند (المصباح: در هر شب از دهه آخر ، بخوان آنچه را از امام صادق علیه السلام روایت شده که آن امام ، پس از نمازهای واجب و مستحب می گفت:

«خداوندا! حق آنچه را از ماه رمضان گذشته است ، از سوی ما ادا کن و کوتاهی ما را در آن بیامرزد و آن را قبول شده از ما تحویل بگیر و ما را به سبب اسرافمان بر خویشتن ، کیفر مکن و ما را از رحمت یافتگان ، قرار بده و ما را از محروم شدگان قرار مده!» ۶۴۶. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: الإقبال به نقل از مُرازم: امام صادق علیه السلام در هر شب از دهه آخر می گفت:

«خداوندا! در کتاب نازل شده ات فرموده ای: « ماه رمضان ، که در آن قرآن نازل شده است ، برای هدایت مردم و نشانه هایی از هدایت و فرقان » . پس ، با قرآن که در ماه رمضان نازل کردی ، قدر آن را بزرگ داشته ای و آن را با شب قدر ، ویژه ساخته ای و آن را از هزار ماه ، بهتر قرار داده ای.

خداوندا! این روزها ، روزهای ماه رمضان است که گذشته است ، و شب های آن است که سپری شده است ، و بهره من از آن ، همان شده است که تو به آن ، داناتر از من و شمارشگرتر به شمار آن از همگانی.

پس ، تو را می خوانم ، به آنچه فرشتگان مقرب و پیامبران فرستاده و بندگان شایسته ات تو را به آن خوانده اند ، که بر محمد و خاندان محمد درود بفرستی و مرا از آتش برهانی و با رحمت خویش به بهشتم درآوری و با بخشایش و کرم خود بر من نیکی کنی و تقرب جُستم را بپذیری و دعایم را مستجاب کنی و در روز ترس ، با ایمنی از هر هراسی که برای روز قیامت آماده کرده ای ، بر من منت نهی.

خدایا! به ذات با کرامت و شکوه بزرگ تو پناه می برم که روزها و شب های ماه رمضان بگذرد و مرا در حق تو ، خطا و گناهی باشد که به سبب آن کیفرم دهی ، یا لغزشی باشد که آن را نیامرزیده باشی و بخواهی به سبب آن از من قصاص بکشی.

سرورم ، سرورم ، سرورم! از تو می خواهم که ای آن که معبودی جز تو نیست؛ چرا که جز تو معبودی نیست اگر در این ماه ، از من خشنود شده ای ، خشنودی خویش از من را بیفزایی. و اگر از من خشنود نشده ای ، از هم اینک از من راضی باشی، ای مهربان ترین مهربانان! ای خداوند، ای یکتا، ای نفوذناپذیر! ای آن که نه زاده است و نه زاده شده است و هیچ کس برای او همتا نیست!» .

بِ الْأَدْعِيَةِ الْمُخْتَصَّةِ بِكُلِّ لَيْلَةٍ ٦٤٩. رسول الله صلى الله عليه وآله: الكافي عن أيوب بن يقطين أو غيره عنهم عليهم السلام: دعاء العشرِ الأخيرِ ، تقولُ في اللَّيْلَةِ الْأُولَى :

يا مولجَ اللَّيْلِ فِي النَّهَارِ وَمولجَ النَّهَارِ فِي اللَّيْلِ ، وَمُخْرِجَ الْحَيِّ مِنَ الْمَيِّتِ وَمُخْرِجَ الْمَيِّتِ مِنَ الْحَيِّ ، يا رازِقَ مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ، يا اللَّهُ يا رَحْمَانُ يا اللَّهُ يا رَحِيمٌ ، يا اللَّهُ يا اللَّهُ يا اللَّهُ لَكَ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى وَالْأَمْثَالُ الْعُلْيَا وَالْكَبْرِيَاءُ وَالْآلَاءُ .

أَسْأَلُكَ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَيَّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى أَهْلِ بَيْتِهِ ، وَأَنْ تَجْعَلَ اسْمِي فِي هَذِهِ اللَّيْلَةِ فِي السُّعْدَاءِ وَرُوحِي مَعَ الشُّهَدَاءِ وَإِحْسَانِي فِي عِلِّيِّينَ وَإِسَاءَتِي مَغْفُورَةً ، وَأَنْ تَهَبَ لِي يَقِينًا تُبَاشِرُ بِهِ قَلْبِي وَإِيمَانًا يَذْهَبُ بِالشَّكِّ عَنِّي وَتُرَضِّعَنِي بِمَا قَسَمْتَ لِي ، وَآتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ الْحَرِيقِ ، وَارزُقْنَا فِيهَا ذِكْرَكَ وَشُكْرَكَ وَالرَّغْبَةَ إِلَيْكَ وَالْإِنَابَةَ وَالتَّوْفِيقَ لِمَا وَفَّقْتَ لَهُ مُحَمَّدًا وَآلَ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ .

وَتَقُولُ فِي اللَّيْلَةِ الثَّانِيَةِ :

يا سَالِحِ النَّهَارِ مِنَ اللَّيْلِ فَإِذَا نَحْنُ مُظْلَمُونَ ، وَمُجْرِي الشَّمْسِ لِمُسْتَقَرِّهَا بِتَقْدِيرِكَ يا عَزِيزُ يا عَلِيمُ ، وَمُقَدِّرِ الْقَمَرِ مَنَازِلَ حَتَّى عَادَ كَالْعُرْجُونِ الْقَدِيمِ ، يا نَوْرَ كُلِّ نَوْرٍ وَمُنْتَهَى كُلِّ رَغْبَةٍ وَوَلِيَّ كُلِّ نِعْمَةٍ ، يا اللَّهُ يا رَحْمَانُ ، يا اللَّهُ يا قُدُّوسُ يا أَحَدُ يا وَاحِدُ يا فَرْدُ ، يا اللَّهُ يا اللَّهُ يا اللَّهُ لَكَ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى وَالْأَمْثَالُ الْعُلْيَا [وَالْكَبْرِيَاءُ وَالْآلَاءُ] .

أَسْأَلُكَ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَيَّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى أَهْلِ بَيْتِهِ ، وَأَنْ تَجْعَلَ اسْمِي فِي هَذِهِ اللَّيْلَةِ فِي السُّعْدَاءِ وَرُوحِي مَعَ الشُّهَدَاءِ وَإِحْسَانِي فِي عِلِّيِّينَ وَإِسَاءَتِي مَغْفُورَةً ، وَأَنْ تَهَبَ لِي يَقِينًا تُبَاشِرُ بِهِ قَلْبِي وَإِيمَانًا يَذْهَبُ بِالشَّكِّ عَنِّي وَتُرَضِّعَنِي بِمَا قَسَمْتَ لِي ، وَآتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ الْحَرِيقِ ، وَارزُقْنِي فِيهَا ذِكْرَكَ وَشُكْرَكَ وَالرَّغْبَةَ إِلَيْكَ وَالْإِنَابَةَ وَالتَّوْفِيقَ لِمَا وَفَّقْتَ لَهُ مُحَمَّدًا وَآلَ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ . (١)

وَتَقُولُ فِي اللَّيْلَةِ الثَّالِثَةِ :

يا رَبَّ لَيْلَةِ الْقَدْرِ وَجَاعِلَهَا خَيْرًا مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ ، وَرَبَّ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَالْجِبَالِ وَالْبِحَارِ وَالظُّلَمِ وَالْأَنْوَارِ وَالْأَرْضِ وَالسَّمَاءِ ، يا بَارِئُ يا مُصَوِّرُ ، يا حَنَّانُ يا مَنَّانُ ، يا اللَّهُ يا رَحْمَانُ ، يا اللَّهُ يا قَيُّومُ ، يا اللَّهُ يا بَدِيعُ ، يا اللَّهُ يا اللَّهُ لَكَ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى وَالْأَمْثَالُ الْعُلْيَا وَالْكَبْرِيَاءُ وَالْآلَاءُ .

أَسْأَلُكَ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَيَّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ ، وَأَنْ تَجْعَلَ اسْمِي فِي هَذِهِ اللَّيْلَةِ فِي السُّعْدَاءِ وَرُوحِي مَعَ الشُّهَدَاءِ وَإِحْسَانِي فِي عِلِّيِّينَ وَإِسَاءَتِي مَغْفُورَةً ، وَأَنْ تَهَبَ لِي يَقِينًا تُبَاشِرُ بِهِ قَلْبِي وَإِيمَانًا يَذْهَبُ بِالشَّكِّ عَنِّي وَتُرَضِّعَنِي بِمَا قَسَمْتَ لِي ، وَآتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ الْحَرِيقِ ، وَارزُقْنِي فِيهَا ذِكْرَكَ وَشُكْرَكَ وَالرَّغْبَةَ إِلَيْكَ وَالْإِنَابَةَ وَالتَّوْبَةَ وَالتَّوْفِيقَ لِمَا وَفَّقْتَ لَهُ مُحَمَّدًا وَآلَ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ ...

وَتَقُولُ فِي اللَّيْلَةِ الرَّابِعَةِ :

يا فَالِقَ الْإِصْبَاحِ وَجَاعِلَ اللَّيْلِ سَكَنًا وَالشَّمْسِ وَالْقَمَرِ حُسْبَانًا ، يا عَزِيزُ يا عَلِيمُ ، يا ذَا الْمَنِّ وَالطُّوْلِ وَالْقُوَّةِ وَالْحَوْلِ وَالْفَضْلِ وَالْإِنْعَامِ وَالْمُلْكِ وَالْإِكْرَامِ ، (يا ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ) يا اللَّهُ يا رَحْمَانُ ، يا اللَّهُ يا فَرْدُ يا وَتَرُ ، يا اللَّهُ يا ظَاهِرُ يا بَاطِنُ ، يا حَيُّ يا لا إِلَهَ إِلاَّ أَنْتَ ، لَكَ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى وَالْأَمْثَالُ الْعُلْيَا وَالْكَبْرِيَاءُ .

أَسْأَلُكَ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَيَّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى أَهْلِ بَيْتِهِ ، وَأَنْ تَجْعَلَ اسْمِي فِي هَذِهِ اللَّيْلَةِ فِي السُّعِيدِ وَرُوحِي مَعَ الشُّهَدَاءِ وَإِحْسَانِي فِي عِلِّيِّينَ وَإِسَاءَتِي مَغْفُورَةً ، وَأَنْ تَهَبَ لِي يَقِينًا تُبَاشِرُ بِهِ قَلْبِي وَإِيمَانًا يُذْهِبُ الشُّكَّ عَنِّي وَرِضَى بِمَا قَسَمْتَ لِي ، وَآتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ الْحَرِيقِ ، وَارْزُقْنِي فِيهَا ذِكْرَكَ وَشُكْرَكَ وَالرَّغْبَةَ إِلَيْكَ وَالْإِنَابَةَ وَالتَّوْبَةَ وَالتَّوْفِيقَ لِمَا وَفَّقْتَ لَهُ مُحَمَّدًا وَآلَ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ .

وَتَقُولُ فِي اللَّيْلَةِ الْخَامِسَةِ :

يا جَاعِلَ اللَّيْلِ لِبَاسًا وَالنَّهَارِ مَعَاشًا وَالْأَرْضِ مِهَادًا وَالْجِبَالِ أوتَادًا ، يا اللَّهُ يا قَاهِرُ ، يا اللَّهُ يا جَبَّارُ ، يا اللَّهُ يا سَمِيعُ ، يا اللَّهُ يا قَرِيبُ ، يا اللَّهُ يا مُجِيبُ ، يا اللَّهُ يا اللَّهُ يا اللَّهُ لَكَ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى وَالْأَمْثَالُ الْعُلْيَا وَالْكَبْرِيَاءُ وَالْآلَاءُ .

أَسْأَلُكَ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَيَّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى أَهْلِ بَيْتِهِ ، وَأَنْ تَجْعَلَ اسْمِي فِي هَذِهِ اللَّيْلَةِ فِي السُّعِيدِ وَرُوحِي مَعَ الشُّهَدَاءِ وَإِحْسَانِي فِي عِلِّيِّينَ وَإِسَاءَتِي مَغْفُورَةً ، وَأَنْ تَهَبَ لِي يَقِينًا تُبَاشِرُ بِهِ قَلْبِي وَإِيمَانًا يُذْهِبُ الشُّكَّ عَنِّي وَرِضَى بِمَا قَسَمْتَ لِي ، وَآتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ الْحَرِيقِ ، وَارْزُقْنِي فِيهَا ذِكْرَكَ وَشُكْرَكَ وَالرَّغْبَةَ إِلَيْكَ وَالْإِنَابَةَ وَالتَّوْبَةَ وَالتَّوْفِيقَ لِمَا وَفَّقْتَ لَهُ مُحَمَّدًا وَآلَ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ .

وَتَقُولُ فِي اللَّيْلَةِ السَّادِسَةِ :

يا جَاعِلَ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ آتِيْنِ ، يا مَنْ مَحَا آيَةَ اللَّيْلِ وَجَعَلَ آيَةَ النَّهَارِ مُبْصِرَةً لَتَبْتَغُوا فَضْلًا مِنْهُ وَرِضْوَانًا ، يا مُفْضِلَ كُلِّ شَيْءٍ تَفْصِيلًا ، يا مَاجِدُ يا وَهَّابُ يا اللَّهُ يا جَوَادُ ، يا اللَّهُ يا اللَّهُ يا اللَّهُ ، لَكَ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى وَالْأَمْثَالُ الْعُلْيَا وَالْكَبْرِيَاءُ وَالْآلَاءُ .

أَسْأَلُكَ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَيَّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى أَهْلِ بَيْتِهِ وَأَنْ تَجْعَلَ اسْمِي فِي هَذِهِ اللَّيْلَةِ فِي السُّعِيدِ وَرُوحِي مَعَ الشُّهَدَاءِ وَإِحْسَانِي فِي عِلِّيِّينَ وَإِسَاءَتِي مَغْفُورَةً ، وَأَنْ تَهَبَ لِي يَقِينًا تُبَاشِرُ بِهِ قَلْبِي وَإِيمَانًا يُذْهِبُ الشُّكَّ عَنِّي وَتَرْضِيَنِي بِمَا قَسَمْتَ لِي ، وَآتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ الْحَرِيقِ ، وَارْزُقْنِي فِيهَا ذِكْرَكَ وَشُكْرَكَ وَالرَّغْبَةَ إِلَيْكَ وَالْإِنَابَةَ وَالتَّوْبَةَ وَالتَّوْفِيقَ لِمَا وَفَّقْتَ لَهُ مُحَمَّدًا وَآلَ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ .

وَتَقُولُ فِي اللَّيْلَةِ السَّابِعَةِ :

يا مَادَّ الظِّلِّ وَلَوْ شِئْتَ لَجَعَلْتَهُ سَاكِنًا وَجَعَلْتَ الشَّمْسَ عَلَيْهِ دَلِيلًا ثُمَّ قَبَضْتَهُ إِلَيْكَ قَبْضًا يَسِيرًا ، يا ذَا الْجُودِ وَالطُّوْلِ وَالْكَبْرِيَاءِ وَالْآلَاءِ ، لا إِلَهَ إِلاَّ أَنْتَ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ ، لا إِلَهَ إِلاَّ أَنْتَ يا قُدُّوسُ يا سَلَامُ ، يا مُؤْمِنُ يا مُهَيِّمُنُ ، يا عَزِيزُ يا جَبَّارُ ، يا مُتَكَبِّرُ يا اللَّهُ يا خَالِقُ يا بَارِئُ يا مُصَوِّرُ ، يا اللَّهُ يا اللَّهُ يا اللَّهُ لَكَ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى وَالْأَمْثَالُ الْعُلْيَا وَالْكَبْرِيَاءُ وَالْآلَاءُ .

أَسْأَلُكَ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَيَّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى أَهْلِ بَيْتِهِ ، وَأَنْ تَجْعَلَ اسْمِي فِي هَذِهِ اللَّيْلَةِ فِي السُّعِيدِ وَرُوحِي مَعَ الشُّهَدَاءِ وَإِحْسَانِي فِي

عَلِيْنَ وَإِسَاءَتِي مَغْفُورَةً ، وَأَنْ تَهَبَ لِي يَقِيْنًا تُبَاشِرُ بِهِ قَلْبِي وَإِيْمَانًا يُذْهِبُ الشَّكَّ عَنِّي وَتُرَضِّئِنِي بِمَا قَسَيْتَ لِي ، وَآتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ الْحَرِيْقِ ، وَارْزُقْنِي فِيهَا ذِكْرَكَ وَشُكْرَكَ وَالرَّغْبَةَ إِلَيْكَ وَالْإِنَابَةَ وَالتَّوْبَةَ وَالتَّوْفِيْقَ لِمَا وَفَّقْتَ لَهُ مُحَمَّدًا وَآلَ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ .

وَتَقُولُ فِي اللَّيْلَةِ الثَّامِنَةِ :

يَا خَازِنَ اللَّيْلِ فِي الْهَوَاءِ وَخَازِنَ النَّوْرِ فِي السَّمَاءِ ، وَمَانِعَ السَّمَاءِ أَنْ تَقَعَ عَلَى الْأَرْضِ إِلَّا بِإِذْنِهِ وَحَاطِسَهُمَا أَنْ تَزُولَا ، يَا عَلِيْمُ يَا غَفُورُ ، يَا دَائِمُ يَا اللَّهُ ، يَا وَارِثُ يَا بَاعِثُ مَنْ فِي الْقُبُورِ ، يَا اللَّهُ يَا اللَّهُ يَا اللَّهُ لَكَ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى وَالْأَمْثَالُ الْعُلْيَا وَالْكَبْرِيَاءُ وَالْأَلْيَاءُ .

أَسْأَلُكَ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَيَّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى أَهْلِ بَيْتِهِ ، وَأَنْ تَجْعَلَ اسْمِي فِي هَذِهِ اللَّيْلَةِ فِي السُّعْيِدَاءِ وَرُوحِي مَعَ الشُّهَيْدَاءِ وَإِحْسَانِي فِي عَلِيْنَ وَإِسَاءَتِي مَغْفُورَةً ، وَأَنْ تَهَبَ لِي يَقِيْنًا تُبَاشِرُ بِهِ قَلْبِي وَإِيْمَانًا يُذْهِبُ الشَّكَّ عَنِّي وَتُرَضِّئِنِي بِمَا قَسَيْتَ لِي ، وَآتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ الْحَرِيْقِ ، وَارْزُقْنِي فِيهَا ذِكْرَكَ وَشُكْرَكَ وَالرَّغْبَةَ إِلَيْكَ وَالْإِنَابَةَ وَالتَّوْبَةَ وَالتَّوْفِيْقَ لِمَا وَفَّقْتَ لَهُ مُحَمَّدًا وَآلَ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ .

وَتَقُولُ فِي اللَّيْلَةِ التَّاسِعَةِ :

يَا مُكَوِّرَ اللَّيْلِ عَلَى النَّهَارِ وَمُكَوِّرَ النَّهَارِ عَلَى اللَّيْلِ ، يَا عَلِيْمُ يَا حَكِيْمُ يَا اللَّهُ ، يَا رَبَّ الْأَرْبَابِ وَسَيِّدَ السُّادَاتِ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ ، يَا أَقْرَبَ إِلَيَّ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيْدِ ، يَا اللَّهُ يَا اللَّهُ يَا اللَّهُ لَكَ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى وَالْأَمْثَالُ الْعُلْيَا وَالْكَبْرِيَاءُ وَالْأَلْيَاءُ .

أَسْأَلُكَ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَيَّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى أَهْلِ بَيْتِهِ ، وَأَنْ تَجْعَلَ اسْمِي فِي هَذِهِ اللَّيْلَةِ فِي السُّعْيِدَاءِ وَرُوحِي مَعَ الشُّهَيْدَاءِ وَإِحْسَانِي فِي عَلِيْنَ وَإِسَاءَتِي مَغْفُورَةً ، وَأَنْ تَهَبَ لِي يَقِيْنًا تُبَاشِرُ بِهِ قَلْبِي وَإِيْمَانًا يُذْهِبُ الشَّكَّ عَنِّي وَتُرَضِّئِنِي بِمَا قَسَيْتَ لِي ، وَآتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ الْحَرِيْقِ ، وَارْزُقْنِي فِيهَا ذِكْرَكَ وَشُكْرَكَ وَالرَّغْبَةَ إِلَيْكَ وَالْإِنَابَةَ وَالتَّوْبَةَ وَالتَّوْفِيْقَ لِمَا وَفَّقْتَ لَهُ مُحَمَّدًا وَآلَ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ .

وَتَقُولُ فِي اللَّيْلَةِ الْعَاشِرَةِ :

الْحَمْدُ لِلَّهِ لَا شَرِيْكَ لَهُ ، الْحَمْدُ لِلَّهِ كَمَا يَتَّبَعِي لِكَرَمِ وَجْهِهِ وَعِزِّ جَلَالِهِ وَكَمَا هُوَ أَهْلُهُ ، يَا قُدُّوسُ يَا نُوْرَ الْقُدْسِ ، يَا سُبُّوحُ يَا مُنْتَهَى التَّسْبِيْحِ ، يَا رَحْمَانُ يَا فَاعِلَ الرَّحْمَةِ ، يَا عَلِيْمُ يَا كَبِيْرُ يَا اللَّهُ ، يَا لَطِيْفُ يَا جَلِيْلُ يَا اللَّهُ ، يَا سَمِيْعُ يَا بَصِيْرُ يَا اللَّهُ ، يَا اللَّهُ يَا اللَّهُ لَكَ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى وَالْأَمْثَالُ الْعُلْيَا وَالْكَبْرِيَاءُ وَالْأَلْيَاءُ .

أَسْأَلُكَ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَيَّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى أَهْلِ بَيْتِهِ ، وَأَنْ تَجْعَلَ اسْمِي فِي هَذِهِ اللَّيْلَةِ فِي السُّعْيِدَاءِ وَرُوحِي مَعَ الشُّهَيْدَاءِ وَإِحْسَانِي فِي عَلِيْنَ وَإِسَاءَتِي مَغْفُورَةً ، وَأَنْ تَهَبَ لِي يَقِيْنًا تُبَاشِرُ بِهِ قَلْبِي وَإِيْمَانًا يُذْهِبُ الشَّكَّ عَنِّي وَتُرَضِّئِنِي بِمَا قَسَيْتَ لِي ، وَآتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ الْحَرِيْقِ ، وَارْزُقْنِي فِيهَا ذِكْرَكَ وَشُكْرَكَ وَالرَّغْبَةَ إِلَيْكَ وَالْإِنَابَةَ وَالتَّوْبَةَ وَالتَّوْفِيْقَ لِمَا وَفَّقْتَ لَهُ مُحَمَّدًا وَآلَ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ . (٢) .

- ١- أثبتنا ما بين المعقوفين من مصباح المتهجد والمصادر الأخرى ، وفي المصدر بعد «والأمثال العليا» : «ثم تعود إلى الدعاء الأول إلى قوله : أسألك أن تصلّي على محمّد وأهل بيته إلى آخر الدعاء» .
- ٢- الكافي : ٤ / ١٦٤ / ٢ ، تهذيب الأحكام : ٣ / ١٠١ / ٢٦٣ كتاب من لا يحضره الفقيه : ٢ / ١٦١ ، المقنعه : ١٨٤ ، مصباح المتهجد : ٦٢٨ / ٧٠٥ ، المزار الكبير : ٦٠٩ وفي الأخير من دون إسناد إلى المعصوم ، الإقبال : ١ / ٣٦٢ عن عمر بن يزيد عن الإمام الصادق عليه السلام نحوه مع زياده في دعاء كلّ ليله ، بحار الأنوار : ٩٨ / ١٥٤ / ٤ .

ب دعاهای مخصوص هر شب

ب دعاهای مخصوص هر شب ۶۴۸ سنن الدارمی عن أبي أمامه عن رسول الله صلى الله عليه وسلم نقل از ایوب بن یقظین یا دیگری، از امامان علیهم السلام، درباره دعای دهه آخر:

در شب اول می گویی:

«ای فرو برنده شب در روز و فرو برنده روز در شب و بیرون آورنده زنده از مرده و بیرون آورنده مرده از زنده! ای روزی دهنده بی شمار، به هر که خواهد! ای خداوند، ای بخشاینده، ای خداوند! ای مهربان! ای خداوند، ای خداوند، ای خداوند! نام های نیکوتر، مثل های والاتر و بزرگی و نعمت ها از آن توست.

از تو می خواهم بر محمد و خاندانش درود فرستی و نامم را امشب در میان سعادت‌مندان، روحم را با شهیدان، نیکوکاری ام را در والامرتبگان، و گناهم را آمرزیده قرار دهی و مرا یقینی بدهی که به سبب آن با دلم همدم شوی و ایمانی عطا کنی که با آن، شک را از من ببری و به آنچه قسمتم کرده ای، راضی ام گردانی.

ما را در دنیا نیکی عطا کن و در آخرت هم نیکی عطا کن و از عذاب آتش سوزان، نگاهمان دار و در این ماه، یادت، سپاست، اشتیاق به تو، بازگشت [به تو]، و توفیق به آنچه محمّد و خاندانش محمّد را بر آن موفق داشته ای، روزی ام گردان!».

و در شب دوم می گویی:

«ای بیرون آورنده روز از شب که ما، ناگهان در ظلمت قرار می گیریم و جاری کننده خورشید به سوی قرارگاهش به تقدیر خودت! ای ارجمند، ای دانا و ای تقدیرکننده ماه در برج ها (منزلگاه ها) تا آن که همچون شاخه زرد کهنه گردد! ای فروغ هر روشنایی و نهایت هر تمایل و آرزو و صاحب هر نعمت! ای خداوند، ای مهربان! ای خداوند، ای پاک! ای یگانه، ای یکتا، ای بی نظیر! ای خداوند، ای خداوند، ای خداوند! نام های نیکوتر، مثل های والاتر و بزرگی و نعمت ها از آن توست.

از تو می خواهم بر محمد و خاندانش درود فرستی و امشب، نامم را در میان سعادت‌مندان، روحم را با شهیدان، نیکوکاری ام را در والامرتبگان، و گناهم را آمرزیده قرار دهی و مرا یقینی بدهی که به سبب آن با دلم همدم شوی و ایمانی عطا کنی که با آن، شک را از من ببری و به آنچه قسمتم کرده ای، راضی ام گردانی.

ما را در دنیا نیکی عطا کن و در آخرت هم نیکی عطا کن و از عذاب آتش سوزان، نگاهمان دار و در این ماه، یادت، سپاست، اشتیاق به تو، بازگشت [به تو] و توفیق به آنچه محمّد و خاندان محمّد را بر آن موفق داشته ای، روزی ام گردان!».

و در شب سوم می گویی:

«ای پروردگار شب قدر و ای که آن را بهتر از هزار ماه قرار دادی، و ای پروردگار شب و روز و کوه ها و دریاها و تاریکی ها و روشنایی ها و زمین و آسمان! ای پدیدآورنده، ای صورت آفرین! ای مهربان، ای صاحب احسان! ای خداوند، ای بخشنده! ای خداوند، ای برپای! ای خداوند، ای آفریننده! ای خداوند، ای خداوند! نام های نیکوتر، مثل های والاتر و بزرگی و نعمت ها از آنِ توست.»

از تو می خواهم بر محمد و خاندان او درود فرستی و امشب نامم در میان سعادت‌مندان، روحم را با شهیدان، نیکوکاری ام را در والامرتبگان، و گناهم را آمرزیده قرار دهی و مرا یقینی بدهی که به سبب آن با دلم همدم شوی و ایمانی عطا کنی که با آن، شک را از من ببری و به آنچه قسمت کرده ای، راضی ام گردانی.

ما را در دنیا نیکی عطا کن و در آخرت هم نیکی عطا کن و از عذاب سوزان، نگاهمان دار و در این ماه، یادت، سپاست، اشتیاق به تو، بازگشت [به تو] و توفیق به آنچه محمد و خاندان محمد را بر آن موفق داشته ای، روزی ام گردان!

و در شب چهارم می گویی:

«ای شکافنده صبح و ای که شب را مایه آرامش، و خورشید و ماه را وسیله اندازگیری [زمان]، قرار دادی! ای ارجمند! ای دانا! ای صاحب نعمت و نیکی و نیرو و قدرت و احسان و عطا و پادشاهی و بزرگواری! ای صاحب شکوه و بزرگواری! ای خداوند، ای بخشاینده! ای خداوند، ای یکتا، ای یگانه! ای خداوند، ای آشکار، ای پنهان! ای زنده، ای آن که جز تو معبودی نیست! نام های نیکوتر، مثل های والاتر و بزرگی و نعمت ها از آنِ توست.»

از تو می خواهم که بر محمد و خاندان او درود فرستی و امشب، نامم را در میان سعادت‌مندان، روحم را با شهیدان، نیکوکاری ام را در والامرتبگان، و گناهم را آمرزیده قرار دهی و مرا یقینی بدهی که به سبب آن با دلم همدم شوی و ایمانی عطا کنی که با آن، شک را از من ببری و به آنچه قسمت کرده ای، راضی ام گردانی.

ما را در دنیا نیکی عطا کن و در آخرت هم نیکی عطا کن و از عذاب سوزان، نگاهمان دار و در این ماه، یادت، سپاست، اشتیاق به تو، بازگشت [به تو]، و توفیق به آنچه محمد و خاندان محمد را بر آن موفق داشته ای، روزی ام گردان!

و در شب پنجم می گویی:

«ای که شب را مایه پوشش، و روز را وسیله کسب معاش، و زمین را بستری گسترده، و کوه ها را میخ های استوار، قرار دادی! ای خداوند، ای چیره! ای خداوند، ای مقتدر! ای خداوند! ای شنوا! ای خداوند، ای نزدیک! ای خداوند، ای اجابت کننده! ای خداوند، ای خداوند، ای خداوند! نام های نیکوتر، مثل های والاتر و بزرگی و نعمت ها از آنِ توست.»

از تو می خواهم که بر محمد و خاندان او درود فرستی و امشب، نامم را در میان سعادت‌مندان، روحم را با شهیدان، نیکوکاری ام را در والامرتبگان، و گناهم را آمرزیده قرار دهی و مرا یقینی بدهی که به سبب آن با دلم همدم شوی و ایمانی عطا کنی که با آن، شک را از من ببری و به آنچه قسمت کرده ای، راضی ام گردانی.

ما را در دنیا نیکی عطا کن و در آخرت هم نیکی عطا کن و از عذاب سوزان ، نگاهمان دار و در این ماه ، یادت ، سپاست ، اشتیاق به تو ، بازگشت [به تو] ، و توفیق به آنچه محمّد و خاندان محمّد را بر آن موفّق داشته ای ، روزی ام گردان!».

و در شب ششم می گویی:

«ای که شب و روز را دو نشانه قرار داد! ای که نشانه شب را زدود و نشانه روز را روشن قرار داد تا نیکی و رضای خداوندی را طلب کنید! ای تفصیل دهنده هر چیز به تفصیلی شایسته! ای شکوهمند ، ای بخشنده! ای خداوند ، ای سخاوتمند! ای خداوند ، ای خداوند ، ای خداوند! نام های نیکوتر ، مثل های والاتر و بزرگی و نعمت ها از آن توست.

از تو می خواهم بر محمّد و خاندان او درود فرستی و امشب ، نامم را در میان سعادت‌مندان ، روحم را با شهیدان ، نیکوکاری ام را در والامرتبگان ، و گناهم را آمرزیده قرار دهی و مرا یقینی بدهی که به سبب آن با دلم همدم شوی و ایمانی عطا کنی که با آن ، شک را از من ببری و به آنچه قسمتم کرده ای ، راضی ام گردانی.

ما را در دنیا نیکی عطا کن و در آخرت هم نیکی عطا کن و از عذاب سوزان ، نگاهمان دار و در این ماه ، یادت ، سپاست ، اشتیاق به تو ، بازگشت [به تو] ، و توفیق به آنچه محمّد و خاندان محمّد را بر آن موفّق داشته ای ، روزی ام گردان!».

و در شب هفتم می گویی:

«ای گسترنده سایه ، اگر می خواستی ، آن را ساکن می ساختی و خورشید را نشان آن قرار می دادی و سپس آن را اندکی به سوی خویش بر می گرفتی! ای صاحب بخشندگی و احسان و بزرگی و نعمت ها! معبودی جز تو نیست. تو ، دانای نهان و آشکار و بخشنده و مهربانی.

معبودی جز تو نیست. ای پاک ، ای بی عیب! ای ایمنی بخش ، ای حاکم بر هر چیز! ای مقتدر ، ای قدرتمند! ای صاحب بزرگی ، ای خداوند! ای آفریدگار ، ای پدیدآورنده ، ای صورت آفرین! ای خداوند ، ای خداوند ، ای خداوند! نام های نیکوتر ، مثل های والاتر و بزرگی و نعمت ها از آن توست.

از تو می خواهم بر محمّد و خاندان او درود فرستی و امشب ، نامم را در میان سعادت‌مندان روحم را با شهیدان ، نیکوکاری ام را در والامرتبگان ، و گناهم را آمرزیده قرار دهی و مرا یقینی بدهی که به سبب آن با دلم همدم شوی و ایمانی عطا کنی که با آن ، شک را از من ببری و به آنچه قسمتم کرده ای ، راضی ام گردانی.

ما را در دنیا نیکی عطا کن و در آخرت هم نیکی عطا کن و از عذاب سوزان ، نگاهمان دار و در این ماه ، یادت ، سپاست ، اشتیاق به تو ، بازگشت [به تو] ، و توفیق به آنچه محمّد و خاندان محمّد را بر آن موفّق داشته ای ، روزی ام گردان!».

و در شب هشتم می گویی:

«ای خزینه دار شب در هوا و خزینه دار نور در آسمان و نگه دارنده آسمان از سقوط مگر به اذن او و نگه دارنده آن دو

(آسمان و زمین) از نابودی! ای دانا، ای آمرزنده! ای همیشگی، ای خداوند! ای میراث بر، ای برانگیزاننده خفتگان گورها!
ای خداوند، ای خداوند، ای خداوند! نام های نیکوتر، مثل های والاتر و بزرگی و نعمت ها از آن توست.

از تو می خواهم بر محمد و خاندان او درود فرستی و امشب، نامم را در میان سعادت‌مندان، روحم را با شهیدان، نیکوکاری ام
را در والامرتبگان، و گناهم را آمرزیده قرار دهی و مرا یقینی بدهی که به سبب آن با دلم همدم شوی و ایمانی عطا کنی که
با آن، شک را از من ببری و به آنچه قسمتم کرده ای، راضی ام گردانی.

ما را در دنیا نیکی عطا کن و در آخرت هم نیکی عطا کن و از عذاب سوزان، نگاهمان دار و در این ماه، یادت، سپاست،
اشتیاق به تو، بازگشت [به تو]، و توفیق به آنچه محمد و خاندان محمد را بر آن موفق داشته ای، روزی ام گردان!.

و در شب نهم می گویی:

«ای واردکننده شب بر روز، و واردکننده روز بر شب! ای دانا، ای حکیم، ای خداوند! ای پروردگار همه پرورندگان و سرور
سروران! معبودی جز تو نیست. ای آن که از رگ گردن به من نزدیک تری! ای خداوند، ای خداوند، ای خداوند! نام های
نیکوتر، مثل های والاتر و بزرگی و نعمت ها از آن توست.

از تو می خواهم بر محمد و خاندان او درود فرستی و امشب، نام مرا در میان سعادت‌مندان، روحم را با شهیدان، نیکوکاری ام
را در والامرتبگان، و گناهم را آمرزیده قرار دهی و مرا یقینی بدهی که به سبب آن با دلم همدم شوی و ایمانی عطا کنی که
با آن، شک را از من ببری و به آنچه قسمتم کرده ای، راضی ام گردانی.

ما را در دنیا نیکی عطا کن و در آخرت هم نیکی عطا کن و از عذاب سوزان، نگاهمان دار و در این ماه، یادت، سپاست،
اشتیاق به تو، بازگشت [به تو]، و توفیق به آنچه محمد و خاندان محمد را بر آن موفق داشته ای، روزی ام گردان!.

و در شب دهم می گویی:

«ستایش، برای خداست؛ شریکی ندارد. ستایش، برای خداست، آن گونه که شایسته ذات بزرگوار و عزت شکوهمندی
اوست و آن گونه که او سزاوار آن است. ای پاک، ای فروغ پاکی! ای منزه، ای نهایت ستودگی! ای بخشنده، ای رحمت
ساز! ای دانا، ای بزرگ، ای خداوند! ای لطیف، ای بزرگ، ای خداوند! ای شنوا، ای بینا، ای خداوند! ای خداوند، ای
خداوند! نام های نیکوتر، مثل های والاتر و بزرگی و نعمت ها از آن توست.

از تو می خواهم بر محمد و خاندان او درود فرستی و امشب، نام مرا در میان سعادت‌مندان، روحم را با شهیدان، نیکوکاری ام
را با والامرتبگان، و گناهم را آمرزیده قرار دهی و مرا یقینی بدهی که به سبب آن با دلم همدم شوی و ایمانی عطا کنی که با
آن، شک را از من ببری و به آنچه قسمتم کرده ای، راضی ام گردانی.

ما را در دنیا نیکی عطا کن و در آخرت هم نیکی عطا کن و از عذاب سوزان، نگاهمان دار و در این ماه، یادت، سپاست،
اشتیاق به تو، بازگشت [به تو]، و توفیق به آنچه محمد و خاندان محمد را بر آن موفق داشته ای، روزی ام گردان!.

ج الأدعية الواردة في مصباح ابن باقى رحمه الله ٦٤٧. عنه صلى الله عليه وآله (فى قولِ اللهِ تعالى: {Q} «أَوْ لَمْ يَرَوْا» المصباح للكفعمى: وأما أدعيته مصباح السيد ابن باقى (١) فقول فى الليلة الأولى :

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَأَقْسِمِ لِي حِلْمًا يَسُدُّ عَنِّي بَابَ الْجَهْلِ، وَهُدًى تَمُنُّ بِهِ عَلَيَّ مِنْ كُلِّ ضَلَالَةٍ، وَغِنًى تَسُدُّ بِهِ عَنِّي بَابَ كُلِّ فَقْرٍ، وَقُوَّةً تَزُدُّ بِهَا عَنِّي كُلَّ ضَعْفٍ، وَعِزًّا تُكْرِمُنِي بِهِ عَنْ كُلِّ ذُلٍّ، وَرِفْعَةً تَرْفَعُنِي بِهَا عَنْ كُلِّ ضَعْفٍ، وَأَمْنًا تَزُدُّ بِهِ عَنِّي كُلَّ خَوْفٍ، وَعَافِيَةً تَسْتُرُنِي بِهَا مِنْ كُلِّ بَلَاءٍ، وَعِلْمًا تَفْتَحُ لِي بِهِ كُلَّ يَقِينٍ، وَيَقِينًا تَذْهَبُ بِهِ عَنِّي كُلَّ شَكٍّ، وَدُعَاءً تَبْسُطُ لِي بِهِ الْإِجَابَةَ فِي هَذِهِ اللَّيْلَةِ وَفِي هَذِهِ السَّاعَةِ السَّاعَةِ السَّاعَةِ يَا كَرِيمُ، وَخَوْفًا تَنْشُرُ لِي بِهِ كُلَّ رَحْمَةٍ، وَعِصْمَةً تَحُولُ بِهَا بَيْنِي وَبَيْنَ الدُّنُوبِ حَتَّى أَفْلِحَ بِهَا بَيْنَ الْمُعْصُومِينَ عِنْدَكَ، بِرَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ .

وفى الليلة الثانية :

يَا ظَهَرَ اللَّاجِئِينَ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ، وَكُنْ لِي حِصْنًا وَحِرْزًا يَا كَهْفَ الْمُسْتَجِيرِينَ، صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَكُنْ لِي كَهْفًا وَعَضُدًا وَنَاصِرًا يَا غِيَاثَ الْمُسْتَغِيثِينَ، صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَكُنْ لِي غِيَاثًا وَمُجِيرًا يَا وَلِيَّ الْمُؤْمِنِينَ، صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَكُنْ لِي وَلِيًّا يَا مُجِيرَ غُضَيْصِ الْمُؤْمِنِينَ، صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَأَجِرْ غُضَيْصِي وَنَفْسَ هَمِّي وَأَسْعِدْنِي فِي هَذَا الشَّهْرِ الْعَظِيمِ سَعَادَةً لَا أَشْقَى بَعْدَهَا يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ .

وفى الليلة الثالثة :

اللَّهُمَّ امدد لى فى عُمُرى وأوسع لى فى رِزقى وأصِحِّ جِسمى وبلِّغنى أُملى ، وإن كُنْتُ مِنَ الْأَشْقِيَاءِ فَاْمُحْنِي مِنَ الْأَشْقِيَاءِ وَاكْتُبْنِي مِنَ السُّعْدَاءِ ، فَإِنَّكَ تَمْحُو مَا تَشَاءُ وَتُثَبِّتُ وَعِنْدَكَ أُمُّ الْكِتَابِ ، اللَّهُمَّ إِيَّاكَ تَعَمَّدْتُ بِحَاجَتِي فِي هَذِهِ اللَّيْلَةِ ، وَبِكَ أَنْزَلْتُ فَقْرِي وَمَسَكَنَتِي لِتَسِيَعَنِي اللَّيْلَةَ بِرَحْمَتِكَ وَعَفْوِكَ ، وَأَنَا لِرَحْمَتِكَ أَرْجِي مَنِّي لِعَمَلِي ، وَمَغْفِرَتِكَ وَرَحْمَتِكَ أَوْسَعُ مِنْ ذُنُوبِي ، فَاقْضِ لِي كُلَّ حَاجَةٍ هِيَ لِي صِيْلَاحٌ وَلَكَ رِضْوَانٌ بِقُدْرَتِكَ عَلَى ذَلِكَ وَتَيْسِيرِهِ عَلَيْكَ ، فَإِنِّي لَمْ أَصِبْ خَيْرًا قَطُّ إِلَّا مِنْكَ ، وَلَمْ يَصْرِفْ عَنِّي أَحَدٌ سِوَا قَطُّ غَيْرِكَ ، وَلَيْسَ رَجَائِي لِإِدْنِي وَدُنْيَايَ وَأَخْرَجْتَنِي وَلَا لِيَوْمِ فَقْرِي وَفَاقَتِي يَوْمَ أَدْلَى فِي حُفْرَتِي وَتُفْرِدْنِي النَّاسَ بِعَمَلِي غَيْرِكَ ، يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ .

وفى الليلة الرابعة :

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ يَا سَيِّدِي سُؤَالَ مَسْكِينٍ فَقِيرٍ إِلَيْكَ خَائِفٍ مُسْتَجِيرٍ ، أَسْأَلُكَ يَا سَيِّدِي أَنْ تُصَلِّيَ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ ، وَأَنْ تُجِيرَنِي مِنَ خِزْيِ الدُّنْيَا وَمِنْ عَذَابِ الْآخِرَةِ ، وَتُضَاعِفَ لِي فِي هَذِهِ اللَّيْلَةِ وَفِي هَذَا الشَّهْرِ عَمَلِي وَتَرْحَمَ مَسَكَنَتِي ، وَتَتَجَاوَزَ عَمَّا أَحْصَيْتَهُ عَلَيَّ وَخَفِيَّ عَنْ خَلْقِكَ وَسَرَّتَّهُ عَلَيَّ مَنَا مِنْكَ ، وَسَيَّلَمْتَنِي مِنْ شَيْنِهِ وَفَضِيحَتِهِ وَعَارِهِ فِي عَاجِلِ الدُّنْيَا ، فَلَكَ الْحَمْدُ عَلَى ذَلِكَ وَعَلَى كُلِّ حَالٍ ، وَأَسْأَلُكَ يَا رَبَّ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَتُبْتَمَّ نِعْمَتَكَ عَلَيَّ بِسَرِّ ذَلِكَ فِي الْآخِرَةِ ، وَتُسَيِّلَمْنِي مِنَ فَضِيحَتِهِ وَعَارِهِ بِمَنْكَ وَإِحْسَانِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ .

وفى الليله الخامسه :

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ أَنْ تُكْمِلَ لِي التَّوَابَ بِأَفْضَلِ مَا أُرْجُو مِنْ رَحْمَتِكَ وَتَصْرِفَ عَنِّي كُلَّ سُوءٍ ، فَإِنِّي لَا أَسْتَطِيعُ دَفْعَ مَا أَحَازِرُ إِلَّا بِكَ ، وَقَدْ أَمْسَيْتُ مُرْتَهَنًا بِعَمَلِي وَأَمْسَى الْأَمْرُ وَالْقَضَاءُ فِي يَدَيْكَ ، وَلَا فَاقِرٌ أَفْقَرُ مِنِّي ، فَصَلِّ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَاغْفِرْ لِي ظُلْمِي وَجُرْمِي وَجَهْلِي وَجِدِّي وَهَزْلِي وَكُلَّ ذَنْبٍ ارْتَكَبْتُهُ ، وَبَلِّغْنِي رِزْقِي بِغَيْرِ مَشَقَّةٍ مِنِّي ، وَلَا تُهْلِكْ رُوحِي وَجَسَدِي فِي طَلْبِ مَا لَمْ تُقَدِّرْ لِي يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ .

وفى الليله السادسه :

اللَّهُمَّ إِنَّكَ عَيَّرْتَ أَقْوَامًا عَلَى لِسَانِ نَبِيِّكَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ فَقُلْتَ : «قُلِ ادْعُوا الَّذِينَ زَعَمْتُمْ مِنْ دُونِي فَلَا يَمْلِكُونَ كَشْفَ الضَّرِّ عَنْكُمْ وَلَا تَحْوِيلًا» (٢) فَيَا مَنْ لَا يَمْلِكُ كَشْفَ الضَّرِّ عَنَّا وَلَا تَحْوِيلَهُ غَيْرُهُ ، صَلِّ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَاكْشِفْ مَا بِي مِنْ ضَرٍّ وَحَوْلُهُ عَنِّي ، وَانْقُلْنِي فِي هَذَا الشَّهْرِ الْعَظِيمِ مِنْ ذُلِّ الْمَعَاصِي إِلَى عِزِّ الطَّاعَةِ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ .

وفى الليله السابعة :

اللَّهُمَّ ارْزُقْنِي التَّجَافِي عَنِ دَارِ الْغُرُورِ وَالْإِنَابَةَ إِلَى دَارِ الْخُلُودِ ، وَالِاسْتِعْدَادَ لِلْمَوْتِ قَبْلَ حُلُولِ الْفَوْتِ ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ وَأُقْسِمُ بِعَلَيْكَ بِكُلِّ اسْمٍ هُوَ لَكَ سَمَّاكَ بِهِ أَحَدٌ مِنْ خَلْقِكَ أَوْ اسْتَأْثَرْتَ بِهِ فِي عِلْمِ الْغَيْبِ عِنْدَكَ ، وَأَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الْأَعْظَمِ الَّذِي حَقَّ عَلَيْكَ أَنْ تُجِيبَ مَنْ دَعَاكَ بِهِ ، أَنْ تُصَلِّيَ عَلَيَّ مُحَمَّدِي وَآلِ مُحَمَّدِي وَأَنْ تُسَعِدَنِي فِي هَذِهِ اللَّيْلَةِ سَعَادَةً لَا أَشْقَى بَعْدَهَا أَبَدًا ، يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ .

وفى الليله الثامنة :

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَيَّ مُحَمَّدِي وَآلِ مُحَمَّدِي ، وَأَنْ تَهَبَ لِي قَلْبًا خَاشِعًا وَلِسَانًا صَادِقًا وَجَسَدًا صَابِرًا ، وَتَجْعَلَ ثَوَابَ ذَلِكَ الْجَنَّةِ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ .

وفى الليله التاسعه :

اللَّهُمَّ لَا تَفْتِنِّي بِطَلْبِ مَا رَوَيْتَ عَنِّي بِحَوْلِكَ وَقُوَّتِكَ ، فَأَعْنِنِي يَا رَبِّ بِرِزْقٍ وَاسِعٍ بِحِلَالِكَ عَنْ حَرَامِكَ ، وَارْزُقْنِي الْعِفَّةَ فِي بَطْنِي وَفَرْجِي ، وَفَرِّجْ عَنِّي كُلَّ هَمٍّ وَعَمٍّ ، وَلَا تُشِمْتْ بِي عُدْوَى ، وَوَفِّقْ لِي لَيْلَةَ الْقَدْرِ عَلَى أَفْضَلِ مَا رَأَاهَا أَحَدٌ مِنْ خَلْقِكَ ، وَوَفِّقْنِي لِمَا وَفَّقْتَ لَهُ مُحَمَّدًا وَآلَ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ وَعَلَيْهِمُ السَّلَامُ ، وَافْعَلْ بِي كَذَا وَكَذَا السَّاعَةَ السَّاعَةَ حَتَّى يَنْقَطِعَ النَّفْسُ .

وتقول هذا الدعاء في كل ليلة من العشر الأخير .

وفى الليله العاشره :

اللَّهُمَّ رَبِّ شَهْرِ رَمَضَانَ وَمُنْزَلِ الْقُرْآنِ ، وَهَذَا شَهْرُ رَمَضَانَ قَدْ تَصَيَّرَمَ ، أَي رَبِّ إِنِّي أَعُوذُ بِوَجْهِكَ الْكَرِيمِ أَنْ يَطَّلِعَ الْفَجْرُ مِنْ

لَيْتَى هَذِهِ أَوْ يَخْرُجَ شَهْرُ رَمَضَانَ وَلَكَ عِنْدِي تَبِعَهُ أَوْ ذَنْبٌ تُرِيدُ أَنْ تُعَذِّبَنِي عَلَيْهِ يَوْمَ الْفَاكِ إِلَّا غَفَرْتَهُ لِي بِكَرَمِكَ وَجُودِكَ يَا
أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ ، اللَّهُمَّ وَصَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ إِنَّكَ حَمِيدٌ مُجِيدٌ .

وَأَكْثَرَ وَأَنْتَ قَائِمٌ وَقَاعِدٌ وَرَائِعٌ وَسَاجِدٌ مِنْ قَوْلِكَ :

يَا مُدَبِّرَ الْأُمُورِ ، يَا بَاعِثَ مَنْ فِي الْقُبُورِ ، يَا مُجْرِيَ الْبُحُورِ ، يَا مُلَيِّنَ الْحَدِيدِ لِداوَدَ عَلَيْهِ السَّلَامُ ، صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ
وَافْعَلْ بِي كَذَا وَكَذَا السَّاعَةَ السَّاعَةَ حَتَّى يَنْقَطِعَ النَّفْسُ . (٣) .

١- أقول : أورد هذه الأدعية مع تفاوت يسير في الإقبال بعد الأدعية السابقة وذكر في أولها : «زياده بغير الروايه» .

٢- الإسراء : ٥٦ .

٣- المصباح للكفعمي : ٧٧٨ ، البلد الأمين : ٢٠٢ ، الإقبال : ١ / ٣٦٣ / ٤١٥ نحوه .

ج دعاهای وارد شده در «المصباح» ابن باقی

ج دعاهای وارد شده در «المصباح» ابن باقی ۶۴۶. عنه صلی الله علیه و آله: المصباح کفعمی: و اما دعاهای المصباح سید ابن باقی (۱):

پس در شب اول می گویی:

«خداوندا! بر محمد و خاندان محمد درود فرست و مرا حلمی ببخش که در جهالت را بر من ببندد و از هر گم راهی، هدایتی ببخش که با آن بر من منت می گذاری و بی نیازی ای ببخش که با آن در هر نیازمندی ای را بر من می بندی و نیرویی ببخش که با آن هر ناتوانی ای را از من بر می گردانی و عزتی ببخش که با آن مرا از هر خواری ای کرامت می بخشی و رفعتی ببخش که با آن مرا از هر پستی ای بر می آوری و امتی بیخش که با آن هر بیمی را از من بر می گردانی و عافیتی ببخش که با آن مرا از هر بلایی می پوشانی و دانشی ببخش که با آن هر یقینی را به رویم می گشایی و یقینی ببخش که با آن هر شکی را از من می زدایی و دعایی ببخش که با آن همین امشب، در همین ساعت و هم اکنون، اجابت را برایم می گستری ای بزرگوار و بیمی ببخش که با آن هر رحمتی را بر من می گستری و عصمتی ببخش که با آن میان من و گناهان فاصله می اندازی تا آن که با آن، پیش تو در میان معصومان به رستگاری رسم، به رحمت، ای مهربان ترین مهربان!».

و در شب دوم [می گویی]:

«ای پشت و پناه پناهجویان! بر محمد و خاندان محمد درود فرست و مرا دژ و پناهگاه باش! ای پناه پناهندگان! بر محمد و خاندان محمد درود فرست و برایم پناهگاه و پشتیبان و یاور باش! ای فریادرس دادخواهان! بر محمد و خاندان محمد درود فرست و برای من، فریادرس و پناه باش! ای سرپرست مؤمنان! بر محمد و خاندان محمد درود فرست و برایم سرپرست باش!

ای پناه غم های اهل ایمان! بر محمد و خاندان محمد درود فرست و غصه ام را بزدای و اندوهم را برطرف کن و در این ماه بزرگ، مرا به سعادت برسان که پس از آن، دچار شقاوت نشوم، ای مهربان ترین مهربانان!».

و در شب سوم [می گویی]:

«خداوندا! عمرم را بلند گردان؛ روزی ام را وسعت بخش؛ جسمم را تن درستی بده؛ مرا به آرزویم برسان؛ اگر از اهل شقاوت بوده ام، مرا از میان بدبختان محو کن و در میان سعادت مندان بنویس! همانا تو آنچه را خواهی، محو می کنی و آنچه را خواهی، نگه می داری و کتاب اصلی (لوح محفوظ)، پیش توست.

خداوندا! در این شب، حاجتم را با تو در میان گذاشتم و نیاز و بی نوایی ام را به آستان آوردم تا رحمت و بخشایش تو، امشب، مرا فراگیرد. من به رحمت تو امیدوارتر از عمل خویشم و آمرزش و رحمت تو، گسترده تر از گناهان من است. پس،

هر حاجتی را از من که صلاح من و خرسندی تو در آن است ، با قدرتت بر آن و آسانی آن بر تو ، برآور! من جز از سوی تو به خیری نرسیده ام و جز تو ، کسی بدی را از من برنگردانده است و امیدم برای دین و دنیا و آخرتم و برای روز نیاز و تهی دستی ام ، آن روز که من در گور نهاده می شوم و مردم ، مرا با عملم تنها می گذارند ، جز به تو نیست ، ای پروردگار جهانیان ، ای مهربان ترین مهربانان!».

و در شب چهارم [می گویی]:

«خداوندا! از تو می خواهم سرورم خواستنِ بینوای نیازمند به درگاہت و هراسان و پناهنده به آستانت. از تو می خواهم سرورم که بر محمّد و خاندان محمّد درود فرستی و مرا از خواری دنیا و عذاب آخرت ، در امان داری و امشب و در این ماه ، عمل مرا دو چندان کنی و بر بینوایی ام رحم کنی و از گناہانی که بر من بر شمرده ای ، در گذری ؛ گناہانی که از بندگانت پنهان است و از روی نیکی بر من پوشانده ای و مرا از ننگ و عار آن در این دنیا ، نگه داشته ای. پس ، تو را بر این نعمت و در هر حال سپاس.

پروردگارا! از تو می خواهم بر محمّد و خاندان محمّد درود فرستی و با پوشاندن آن عیب در آخرت ، نعمتت را بر من کامل سازی و با نعمت و احسانت ، مرا از رسوایی و ننگ آن ، ایمن داری ، ای مهربان ترین مهربانان!».

و در شب پنجم [می گویی]:

«خداوندا! از تو می خواهم که با بهترین چیزی که از رحمتت امیدوارم ، پاداش مرا کامل سازی و هر بدی را از من دورگردانی ، که من جز به عنایت تو نمی توانم آنچه را از آن بیم دارم ، دفع کنم. شب فرا رسیده و من در گرو عمل خویشم و کار و تقدیر ، در دستان توست و هیچ کس ، نیازمندتر از من نیست. پس بر محمّد و خاندان محمّد درود فرست و ظلم و گناه مرا ، نادانی و جدّی و شوخی مرا و نیز هر گناہی را که مرتکب شده ام، بیامرزد و مرا بی رنج و دشواری ، به روزی ام برسان ، و روح و جسمم را در طلب آنچه برایم مقدر نکرده ای، به نابودی نیفکن ، ای مهربان ترین مهربانان!».

و در شب ششم [می گویی]:

«خداوندا! از زبان پیامبرت صلی الله علیه و آله کسانی را ملامت کرده و فرموده ای: « بگو: کسانی را که بجز خدا معبود می پندارید ، بخوانید . آنان نمی توانند زیان را از شما بزدایند و نه تغییری پدید آورند» .

پس ، ای آن که جز تو ، کسی توان رنج زدایی و دفع ضرر از ما را ندارد! بر محمّد و خاندان محمّد درود فرست و زیان و رنج مرا بزدا و از من دور گردان و در این ماه بزرگ ، مرا از خواری گناہان ، به عزّت اطاعت ببر ، ای مهربان ترین مهربانان!».

و در شب هفتم [می گویی]:

«خداوندا! کنار کشیدن از سرای فریب و غرور ، و بازگشت به سرای جاودانگی ، و آمادگی برای مرگ را پیش از فرا رسیدن

فوت ، روزی ام کن.

خداوندا! از تو می خواهم و تو را قسم می دهم به هر اسمی که داری؛ اسمی که هر یک از بندگان تو را به آن ، نامیده است یا آن را در علم غیبی که نزد توست ، برگزیده ای ، و تو را به آن نام بزرگی می خوانم که بر تو حتمی ساخته که هر کس تو را به آن بخواند ، پاسخش دهی که بر محمد و خاندان محمد درود فرستی و مرا امشب به سعادت برسانی که پس از آن ، هرگز بدبخت نشوم ، ای مهربان ترین مهربانان!».

و در شب هشتم [می گویی]:

«خداوندا! از تو می خواهم بر محمد و خاندان محمد درود فرستی و مرا دلی خاشع و زبانی راستگو و تنی شکبیا عطا کنی و پاداش آن را بهشت قرار دهی ، ای مهربان ترین مهربانان!».

و در شب نهم [می گویی]:

«خداوندا! مرا به طلب آنچه با نیرو و قدرتت از من بازداشته ای ، نیازم ای و مرا پروردگار با روزی گسترده و حلال خود ، از حرام خویش بی نیاز گردان و مرا پاک دامنی در شکم و شهوت ، روزی کن ، و هر اندوه و غمی را از من برطرف ساز ، و مرا به شماتت دشمنم دچار مکن ، و مرا در شب قدر ، بر بهترین چیزی که هیچ یک از بندگان آن را ندیده است ، موفق بدار ، و مرا به آنچه محمد و خاندان محمد را که درودت بر او و آنان باد به آن توفیق داده ای ، موفق بدار و با من چنین کن ، اکنون ، اکنون!» [، بگو] تا آن که نفست به پایان رسد.

و این دعا را در هر یک از شب های دهه آخر می گویی.

و در شب دهم [می گویی]:

«خداوندا ، ای پروردگار ماه رمضان و نازل کننده قرآن! این ، ماه رمضان ، سپری شد پروردگار! به ذات بزرگوار تو پناه می برم از این که سپیده امشب بدمد ، یا ماه رمضان به پایان رسد ، در حالی که مرا نزد تو ، کیفر یا گناهی مانده باشد که بخواهی در روز دیدارت ، مرا به سبب آن کیفر دهی ، مگر آن که با کرم و بخشش خود ، آن را آمرزیده باشی ، ای مهربان ترین مهربانان!

خداوندا! بر محمد و خاندان محمد درود فرست! همانا تو ستوده و شکوهمندی».

و در حالی که ایستاده ، نشسته و یا در حال رکوع و سجودی ، بسیار بگو:

«ای تدبیرکننده امور ، ای برانگیزاننده هر که در گورهاست ، ای جاری سازنده دریاها ، ای نرم سازنده آهن برای داوود علیه السلام! بر محمد و خاندان محمد درود فرست و با من [چنین و چنان کن] (۲) هم اکنون ، هم اکنون!» [، بگو] تا آن که نفست قطع شود.

۱- سید ابن طاووس در الإقبال ، این دعاها را پس از دعاهای پیشین با ترتیب و نقل دیگری و نیز اندک تفاوت هایی در متن آنها آورده است .

۲- مقصود نام بردن حاجت است .

٦ / ٣ الاعتكاف ٦٤٥. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: السید ابن طاووس قدس سره فی الإقبال: إِنَّ الْإِعْتِكَافَ فِي هَذِهِ الْعَشْرِ الْآخِرِ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ عَظِيمُ الْفَضْلِ وَالرُّجْحَانِ ، مُتَقَدِّمٌ عَلَى غَيْرِهِ مِنَ الْأَزْمَانِ . وَقَدْ رَوَيْنَا بِعَدَّةِ طُرُقٍ عَنِ الشَّيْخِ مُحَمَّدِ بْنِ يَعْقُوبِ الْكَلِينِيِّ ، وَأَبِي جَعْفَرِ مُحَمَّدِ بْنِ بَابَوَيْهِ ، وَحَدِيثِي أَبِي جَعْفَرِ الطُّوسِيِّ قَدَّسَ اللَّهُ أَرْوَاحَهُمْ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ كَانَ يَعْتَكِفُ هَذِهِ الْعَشْرَ الْآخِرَ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ . (١)

١- الإقبال : ١ / ٣٥٦ ، بحار الأنوار : ٩٨ / ١٥٠ / ٤ .

اشاره

۳ / ۶ اعتکاف ۶۴۴. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: سید ابن طاووس در الإقبال: اعتکاف در دهه آخر ماه رمضان، فضیلت و برتری بزرگی دارد و بر زمان های دیگر، مقدم است. با سندهای متعدد از محمد بن یعقوب کلینی، صدوق و جدم شیخ طوسی روایت کرده ایم که: پیامبر خدا، دهه آخر ماه رمضان را معتکف می شد.

٦٤٣. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: الکافی عن الحلبي عن الإمام الصادق عليه السلام: «كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ إِذَا كَانَ الْعَشْرُ الْأَوَاخِرُ اعْتَكَفَ فِي الْمَسْجِدِ، وَضَرَبَتْ لَهُ قُبَّةٌ مِنْ شَعْرِ، وَشَمَّرَ الْمِئْزَرَ، وَطَوَى فِرَاشَهُ» ١. وَقَالَ بَعْضُهُمْ: وَاعْتَزَلَ النِّسَاءَ

فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «أَمَّا اعْتَزَلَ النِّسَاءَ فَلَا». (١) وانظر: ص ٣٦٤ (ما يؤكد استحبابه من الأعمال / الاعتكاف).

١- الكافي: ٤ / ١٧٥ / ١، تهذيب الأحكام: ٤ / ٢٨٧ / ٨٦٩، الاستبصار: ٢ / ١٣٠ / ٤٢٦، كتاب من لا يحضره الفقيه: ٢ / ١٨٤ / ٢٠٨٧، بحار الأنوار: ١٦ / ٢٧٣ / ١٠٢.

نکته

۶۴۲. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: الکافی به نقل از حلبی، از امام صادق علیه السلام: «دهه آخر ماه رمضان که می شد، پیامبر خدا در مسجد، معتکف می شد و برای او چادری بافته شده از مو [ی چارپایان] برافراشته می گشت. کمر [به عبادت] می بست و بستر خود را جمع می کرد». (۱)

و برخی گفتند: از زنان نیز کناره می گرفت.

امام صادق علیه السلام فرمود: «اما کناره گیری از زنان، نه». نکته سید ابن طاووس گوید: کمال اعتکاف، آن است که عقل و دل و اعضا را تنها برای عمل صالح، اختصاص دهد و آنها را در آستان خدای متعال و اراده مقدس او نگه دارد و نیز با قید و بندهای مراقبت الهی، مقید سازد و آنها را از آنچه یک روزه دار خود را به نحو کامل از آنها نگه می دارد، نگه دارد و بر احتیاط روزه دار در روزه اش، معنای اراده شده از اعتکاف و همواره اقبال داشتن به سوی خدا و ترک اعراض از او، بیفزاید. پس هر گاه معتکف، در راه های انوار عقل و دلش، خاطر را برای غیر خدا رها سازد، یا عضوی را در غیر اطاعت پروردگارش به کار گیرد، به همان اندازه که غافل شود و یا کمال اوصاف را نادیده بگیرد، حقیقت کمال اعتکاف را تباه ساخته است. (۲)

ر. ک: ص ۳۶۵ (کارهایی که بر استحباب آنها، تأکید شده است / اعتکاف).

۱- علامه مجلسی گفته است: «جمع کردن بستر، کنایه از ترک آمیزش و همخوابگی یا کاستن از خواب است. البته احتمال اول، قوی تر است و با این سخن امام علیه السلام که: «اما کناره گیری از زنان، نه» منافات ندارد؛ چون مقصود از این کلام، کناره گیری کلی از زنان است، به نحوی که نتوانند خدمت و گفتگو و همنشینی کنند» (ر. ک: مرآة العقول: ۱۶ / ۴۲۶).
شیخ طوسی در الاستبصار گفته است: «این سخن امام صادق علیه السلام که: اما کناره گیری از زنان، نه، معنایش گفتگو و همنشینی با زنان است، نه آمیزش با زنان در حال اعتکاف؛ زیرا آنچه در حال اعتکاف حرام است، همبستر شدن است، نه چیزهایی که یاد کردیم».

۲- الإقبال: ۱ / ۳۵۷.

٤ / ٦ / زيارَةُ الإمامِ الحُسينِ ٦٤١. پیامبرِ خدا صلی الله علیه و آله : الإقبال عن أحمد بن محمد بن أبي نصر : سَمِعْتُ الرُّضَا عَلِيَّ بْنَ موسى عليهما السلام يقولُ : «عُمَرَةُ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ تَعْدِلُ حَجَّهَ ، وَاعْتِكَافُ لَيْلِهِ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ يَعْدِلُ حَجَّهَ ، وَاعْتِكَافُ لَيْلِهِ فِي مَسْجِدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَعِنْدَ قَبْرِهِ يَعْدِلُ حَجَّهَ وَعُمَرَةَ ، وَمَنْ زَارَ الحُسينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَعْتَكِفُ عِنْدَهُ العَشْرَ العَوَابِرَ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ فَكَأَنَّمَا اعْتَكَفَ عِنْدَ قَبْرِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ ، وَمَنْ اعْتَكَفَ عِنْدَ قَبْرِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ كَانَ ذَلِكَ أَفْضَلَ لَهُ مِنْ حَجَّهِ وَعُمَرِهِ بَعْدَ حَجَّهِ الإِسْلَامِ» .

قال الرُّضَا عليه السلام : «وَلْيَحْرِصْ مَنْ زَارَ الحُسينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ أَلَّا يَفُوتَهُ لَيْلَةُ الجَهَنَّمَ عِنْدَهُ ، وَهِيَ لَيْلَةُ ثَلَاثٍ وَعِشْرِينَ ؛ فَإِنَّهَا اللَّيْلَةُ المَرْجُوءَةُ» .

قال : «وَأَدْنَى الإِعْتِكَافِ سَاعَةٌ بَيْنَ العِشَاءِ يَنْ ؛ فَمَنْ اعْتَكَفَهَا فَقَدْ أَدْرَكَ حَظَّهُ أَوْ قَالَ : نَصِييَهُ مِنْ لَيْلَةِ القَدْرِ» . (١) وانظر : ص ٣٥٨ (ما يؤكد استحبابه من الأعمال / زياره الإمام الحسين) .

٤ / ٦ / الإِجْتِهَادُ فِي العِبَادَةِ ٦٤٠. پیامبرِ خدا صلی الله علیه و آله : السنن الكبرى عن عائشه : كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ يَجْتَهِدُ فِي العَشْرِ الأَوَاخِرِ مِنْ رَمَضَانَ مَا لَا يَجْتَهِدُ فِي غَيْرِهَا . (٢) ٦٤٥. عنه صلى الله عليه وآله : صحيح مسلم عن عائشه : كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ إِذَا دَخَلَ العَشْرَ أَحْيَا اللَّيْلَ ، وَأَيَقُظُ أَهْلَهُ ، وَجَدَّ وَشَدَّ المِئْزَرَ . (٣) .

١- الإقبال : ١ / ٣٥٨ بحار الأنوار : ٩٨ / ١٥١ / ٤ .

٢- السنن الكبرى : ٤/٥١٦/٨٥٦١ ، صحيح مسلم : ٢ / ٨٣٢ / ٨ ، سنن الترمذی : ٣/١٦١/٧٩٦ ، سنن ابن ماجه : ١ / ٥٦٢ / ١٧٦٧ ليس فيها «من رمضان» ، مسند ابن حنبل : ٩ / ٣٦٥ / ٢٤٥٨٢ و ص ٢٤٩٦٧ / ٤٣٨ كلاهما نحوه ، كنز العمال : ٧ / ٨٧ / ١٨٠٩٢ و ج ٨ / ٦٣٢ / ٢٤٤٧٩ .

٣- صحيح مسلم : ٢ / ٨٣٢ / ٧ ، سنن أبي داود : ٢ / ٥٠ / ١٣٧٦ ، سنن النسائي : ٣ / ٢١٨ ، سنن ابن ماجه : ١ / ٥٦٢ / ١٧٦٨ ، صحيح ابن حبان : ٨ / ٢٢٢ / ٣٤٣٦ ، السنن الكبرى : ٤ / ٥١٥ / ٨٥٦٠ .

۶ / ۴ زیارت امام حسین

۶ / ۵ تلاش برای عبادت

۶ / ۴ زیارت امام حسین ۶۴۴. عنه صلی الله علیه و آله: الإقبال به نقل از احمد بن محمد بن ابی نصر: از [امام] علی بن موسی الرضا علیه السلام شنیدم که می فرمود: «یک عمره در ماه رمضان، برابر با یک حج است، و اعتکاف یک شب در ماه رمضان، برابر با یک حج است، و اعتکاف یک شب در مسجد پیامبر خدا و کنار قبر او، برابر با یک حج و عمره است، و هر کس امام حسین علیه السلام را زیارت کند و ده روز آخر ماه رمضان را نزد او اعتکاف بدارد، گویا نزد قبر پیامبر صلی الله علیه و آله معتکف شده است و هر کس کنار قبر پیامبر خدا معتکف شود، این برای او از یک حج و عمره، پس از حج واجب، برتر است».

امام رضا علیه السلام فرمود: «هر که امام حسین علیه السلام را در ماه رمضان زیارت می کند، مواظب باشد که ماندن در نزد قبر آن امام در شبِ جُهَنی (شب بیست و سوم) از او فوت نشود، که آن، شبی است که مورد امید است».

فرمود: «کمترین حدّ اعتکاف، یک ساعت میان مغرب و عشا است. هر کس آن اندازه را اعتکاف کند، بهره خویش را از شب قدر برده است». ر. ک: ص ۳۵۹ (کارهایی که بر استحباب آنها تأکید شده است / زیارت امام حسین علیه السلام).

۶ / ۵ تلاش برای عبادت ۶۴۳. عنه صلی الله علیه و آله: السنن الکبری به نقل از عایشه: پیامبر خدا، تلاشی را که [برای عبادت] در دهه آخر از رمضان داشت، در غیر آن نداشت. ۶۴۲. رسول الله صلی الله علیه و آله: صحیح مسلم به نقل از عایشه: هر گاه دهه آخر می رسید، پیامبر خدا شب را بیدار می ماند و خانواده را بیدار می کرد و کمر [به عبادت] می بست.

٦٤١. عنه صلى الله عليه وآله: الإمام علي عليه السلام: إِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ كَانَ يُوَقِّظُ أَهْلَهُ فِي الْعَشْرِ الْأَوَاخِرِ مِنْ رَمَضَانَ . (١) ٦٤٠. رسول الله صلى الله عليه وآله: عنه عليه السلام: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ إِذَا كَانَ الْعَشْرُ الْأَوَاخِرُ مِنْ رَمَضَانَ شَمَّرَ الْمِئْزَرَ ، وَاعْتَرَلَ النَّسَاءَ . (٢) ٦٣٩. پیامبر خدا صلى الله عليه وآله: عنه عليه السلام: إِذَا كَانَ أَوَّلُ لَيْلِهِ مِنَ الْعَشْرِ قَامَ [رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ] فَحَمِدَ اللَّهَ وَأَتَى عَلَيْهِ ... ثُمَّ قَامَ ، وَشَمَّرَ وَشَدَّ الْمِئْزَرَ ، وَبَرَزَ مِنْ بَيْتِهِ ، وَاعْتَكَفَ وَأَحْيَا اللَّيْلَ كُلَّهُ ، وَكَانَ يَغْتَسِلُ كُلَّ لَيْلَةٍ مِنْهُ بَيْنَ الْعِشَاءِ يَنْ . (٣) ٦٣٨. پیامبر خدا صلى الله عليه وآله: الإمام الصادق عليه السلام: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ إِذَا دَخَلَ الْعَشْرَ الْأَوَاخِرَ شَدَّ الْمِئْزَرَ ، وَاجْتَنَبَ النَّسَاءَ ، وَأَحْيَا اللَّيْلَ ، وَتَفَرَّغَ لِلْعِبَادَةِ . (٤) ٦٣٧. پیامبر خدا صلى الله عليه وآله: الأصول الستة عشر عن إسحاق بن عمّار أو سماعة بن مهران عن الإمام الصادق عليه السلام: «كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ إِذَا دَخَلَ الْعَشْرَ الْأَوَاخِرَ ، ضَرَبَتْ لَهُ قَبَّةُ شَعْرٍ ، وَشَدَّ الْمِئْزَرَ» .

قَالَ : قُلْتُ لَهُ : وَاعْتَرَلَ النَّسَاءَ؟

قَالَ : «أَمَّا اعْتَرَلَ النَّسَاءَ فَلَا» . (٥) وانظر: ص ٦١٤ ، ح ٥٧٦ والهامش ٢ .

- ١- سنن الترمذی: ٣ / ١٦١ / ٧٩٥ ، مسند ابن حنبل: ١ / ٢١٠ / ٧٦٢ وص ٢٨٩ / ١١٥٣ ، المعجم الأوسط: ٧ / ٢٥٣ / ٧٤٢٥ ، مسند أبي يعلى: ١ / ١٧٦ / ٢٧٧ کلها عن هبیره ، کنز العمال: ٨ / ٦٣١ / ٢٤٤٧١ ؛ مجمع البيان: ١٠ / ٧٨٧ .
- ٢- فضائل الأوقات للبيهقي: ٥٢ / ٩٤ عن عاصم بن ضميره ، مسند ابن حنبل: ١ / ٢٨٠ / ١١٠٥ عن هبیره بن یریم وفيه « أيقظ» بدل «اعتزل» ، کنز العمال: ٨ / ٦٣١ / ٢٤٤٧٥ .
- ٣- الإقبال: ١ / ٧٢ ، بحار الأنوار: ٨١ / ١٨ / ٢٤ .
- ٤- الكافي: ٣ / ١٥٥ / ٤ ، كتاب من لا يحضره الفقيه: ٢٠١٨ / ٢ / ١٥٦ ، مجمع البيان: ١٠ / ٧٨٧ کلها عن أبي بصير .
- ٥- الأصول الستة عشر: ١١٢ .

۶۳۶. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : امام علی علیه السلام: پیامبر صلی الله علیه و آله خانواده خود را برای دهه آخر از [ماه] رمضان ، بیدار می کرد. ۶۳۵. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : امام علی علیه السلام: هر گاه دهه آخر از [ماه] رمضان می شد ، پیامبر خدا کمر خود را می بست و از زنان ، کناره می گرفت. ۶۳۴. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : امام علی علیه السلام: چون اولین شب از دهه [ی آخر] می شد ، پیامبر خدا برمی خاست و خداوند را حمد و ثنا می گفت... . پس می ایستاد ، آستین بالا می زد و کمر را می بست و از خانه اش بیرون می آمد و معتکف می شد و همه شب را احیا می داشت و در هر شب از این ده شب ، بین نماز مغرب و عشا غسل می کرد. ۶۳۹. عنه صلی الله علیه و آله : امام صادق علیه السلام: چون دهه آخر وارد می شد ، پیامبر خدا کمر را می بست و از زنان ، کناره می گرفت و شب را احیا می داشت و تنها به عبادت می پرداخت. ۶۳۸. عنه صلی الله علیه و آله : الأصول الستة عشر به نقل از اسحاق بن عمار یا سماعه بن مهران : امام صادق علیه السلام فرمود : « چون دهه آخر فرا می رسید ، برای پیامبر خدا خیمه ای بافته شده از مو بر می افراشتند و او کمر را [برای عبادت] می بست».

عرض کردم : از زنان نیز کناره می گرفت؟

فرمود : « اما کناره گیری از زنان ، نه» . ر . ك : ص ۶۱۵ ، ح ۵۷۶ و پانوش بر آن .

الفصل السابع : نوافل شهر رمضان ٧ / ١ صلاة ركعتين في كل ليلة ٦٣٧. رسول الله صلى الله عليه وآله : رسول الله صلى الله عليه وآله : من صلى في شهر رمضان في كل ليلة ركعتين ، يقرأ في كل ركعة : ب «فاتحه الكتاب» مرة ، و «قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ» ثلاث مرات إن شاء صيلاهما في أول الليل (١) والذي بعثني بالحق نبيا ، إن الله عز وجل يبعث بكل ركعة مئة ألف ملك يكتبون له الحسنات ويمحون عنه السيئات ويرفعون له الدرجات ، وأعطاه ثواب من اعتق سبعين رقبة . (٢) ٧ / ٢ الصلوات المخصصة بكل ليلة على حده ٦٣٦. عنه صلى الله عليه وآله : الإمام على عليه السلام في فضل شهر رمضان وفضل الصلاة فيه : من صلى أول ليلة من شهر رمضان أربع ركعات ، يقرأ في كل ركعة «الحمد» مرة ، وخمس عشرة مرة «قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ» ، أعطاه الله تعالى ثواب الصديقين والشهداء ، وغفر له جميع ذنوبه وكان يوم القيامة من الفائزين .

ومن صلى في الليلة الثانية من شهر رمضان أربع ركعات ، يقرأ في كل ركعة «الحمد» مرة ، و «إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ» عشرين مرة ، غفر الله له جميع ذنوبه ، ووسّع عليه رزقه وكفى أمر سنته .

ومن صلى في الليلة الثالثة من شهر رمضان عشر ركعات ، يقرأ في كل ركعة «فاتحة الكتاب» مرة ، وخمسين مرة «قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ» ناداه مناد من قبل الله تعالى : «ألا إن فلان ابن فلان عتيق الله من النار» ، وفتحت له أبواب السماوات ، ومن قام تلك الليلة فأحيها غفر الله له .

ومن صلى في الليلة الرابعة من شهر رمضان ثمان ركعات ، يقرأ في كل ركعة «الحمد» مرة ، و «إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ» عشرين مرة ، رفع الله تعالى له عمله تلك الليلة كعمل سبعه أنبياء ممن بلغ رسالات ربه .

ومن صلى في الليلة الخامسة ركعتين ، بمئة مرة «قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ» في كل ركعة خمسين مرة ، فإذا فرغ صلى على محمد صلى الله عليه وآله مئة مرة ، زاحمني يوم القيامة على باب الجنة .

ومن صلى في الليلة السادسة من شهر رمضان أربع ركعات ، يقرأ في كل ركعة «الحمد» ، و «تَبَرَّكَ الَّذِي بِيَدِهِ الْمُلْكُ» فكأنما صادف ليلة القدر .

ومن صلى في الليلة السابعة من شهر رمضان أربع ركعات ، يقرأ في كل ركعة «الحمد» مرة ، و «إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ» ثلاث عشرة مرة ، بنى الله له في جنه عدن قصرى ذهب ، وكان في أمان الله تعالى إلى شهر رمضان مثله .

ومن صلى في الليلة الثامنة من شهر رمضان ركعتين ، يقرأ في كل ركعة «الحمد» مرة ، و «قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ» عشر مرات ، وسبح ألف تسبيحه ، فتحت له أبواب الجنان الثمانية يدخل من أيها شاء .

ومن صلى في الليلة التاسعة من شهر رمضان بين العشاءين ست ركعات ، يقرأ في كل ركعة «الحمد» ، و «آيَةُ الْكُرْسِيِّ» سبع مرات ، وصلى على النبي صلى الله عليه وآله و آلهم خمسين مرة ، صعدت الملائكة بعمله الصديقين والشهداء والصالحين .

ومن صلى في الليلة العاشرة من شهر رمضان عشرين ركعة ، يقرأ في كل ركعة «الحمد» مرة ، و «قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ» ثلاثين مرة ،

وَسَعَّ اللَّهُ عَلَيْهِ رِزْقَهُ وَكَانَ مِنَ الْفَائِزِينَ .

وَمَنْ صَلَّى لَيْلَةَ إِحْدَى عَشْرَةَ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ رَكَعَتَيْنِ ، يَقْرَأُ فِي كُلِّ رَكَعَةٍ «الْحَمْدَ» مَرَّةً ، وَ «إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ» عِشْرِينَ مَرَّةً ، لَمْ يَتَّبِعْهُ ذَنْبٌ ذَلِكَ الْيَوْمِ وَإِنْ جَهَدَ إِبْلِيسُ جَهْدَهُ .

وَمَنْ صَلَّى لَيْلَةَ اثْنَتَيْ عَشْرَةَ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ ثَمَانِي رَكَعَاتٍ ، يَقْرَأُ فِي كُلِّ رَكَعَةٍ «الْحَمْدَ» مَرَّةً ، وَ «إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ» ثَلَاثِينَ مَرَّةً ، أَعْطَاهُ اللَّهُ تَعَالَى ثَوَابَ الشَّاكِرِينَ ، وَكَانَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنَ الْفَائِزِينَ .

وَمَنْ صَلَّى لَيْلَةَ ثَلَاثَ عَشْرَةَ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ ، يَقْرَأُ فِي كُلِّ رَكَعَةٍ «فَاتِحَةَ الْكِتَابِ» مَرَّةً ، وَخَمْسًا وَعِشْرِينَ مَرَّةً «قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ» جَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَى الصِّرَاطِ كَالْبَرْقِ الْخَاطِفِ .

وَمَنْ صَلَّى لَيْلَةَ أَرْبَعَ عَشْرَةَ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ سِتَّ رَكَعَاتٍ ، يَقْرَأُ فِي كُلِّ رَكَعَةٍ «الْحَمْدَ» مَرَّةً ، وَ «إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ» ثَلَاثِينَ مَرَّةً ، هَوَّنَ اللَّهُ عَلَيْهِ سَكَرَاتِ الْمَوْتِ وَمُنْكَرًا وَنَكِيرًا .

وَمَنْ صَلَّى لَيْلَةَ النُّصْفِ مِنْهُ مِئَةَ رَكَعَةٍ ، يَقْرَأُ فِي كُلِّ رَكَعَةٍ «الْحَمْدَ» مَرَّةً ، وَعِشْرَةَ مَرَّاتٍ «قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ» وَصَلَّى أَيْضًا أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ يَقْرَأُ فِي الْأُولَيَيْنِ مِنْهُ مَرَّةً «قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ» وَالْآخِرَتَيْنِ الْأَخِيرَتَيْنِ خَمْسِينَ مَرَّةً «قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ» غَفَرَ اللَّهُ لَهُ ذُنُوبَهُ وَلَوْ كَانَتْ مِثْلَ زَبَدِ الْبَحْرِ ، وَرَمَلِ عَالِجٍ ، وَعَدَدِ نُجُومِ السَّمَاءِ ، وَوَرَقِ الشَّجَرِ فِي أَسْرَعٍ مِنْ طَرْفَةِ عَيْنٍ ، مَعَ مَا لَهُ عِنْدَ اللَّهِ مِنَ الْمَزِيدِ .

وَمَنْ صَلَّى لَيْلَةَ سِتِّ عَشْرَةَ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ اثْنَتَيْ عَشْرَةَ رَكَعَةً ، يَقْرَأُ فِي كُلِّ رَكَعَةٍ «الْحَمْدَ» مَرَّةً ، وَ «أَلْهَلِكُمْ التَّكَاثُرُ» اثْنَتَيْ عَشْرَةَ مَرَّةً ، خَرَجَ مِنْ قَبْرِهِ وَهُوَ رِيَانٌ يُنَادِي بِشَهَادَةِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ ، حَتَّى يَرِدَ الْقِيَامَةَ ، فَيُؤَمَّرُ بِهِ إِلَى الْجَنَّةِ بِغَيْرِ حِسَابٍ .

وَمَنْ صَلَّى لَيْلَةَ سَبْعَ عَشْرَةَ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ رَكَعَتَيْنِ ، يَقْرَأُ فِي الْأُولَى : مَا تَبَيَّرَ بَعْدَ «فَاتِحَةِ الْكِتَابِ» ، وَفِي الثَّانِيَةِ : مِنْهُ مَرَّةً «قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ» وَقَالَ : «لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ» مِنْهُ مَرَّةً ، أَعْطَاهُ اللَّهُ ثَوَابَ أَلْفِ أَلْفِ حَجَّهِ وَأَلْفِ عُمْرِهِ ، وَأَلْفِ غَزْوِهِ .

وَمَنْ صَلَّى لَيْلَةَ ثَمَانِي عَشْرَةَ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ ، يَقْرَأُ فِي كُلِّ رَكَعَةٍ «الْحَمْدَ» ، وَ «إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ» خَمْسًا وَعِشْرِينَ مَرَّةً ، لَمْ يَخْرُجْ مِنَ الدُّنْيَا حَتَّى يُبَشِّرَهُ مَلَكُ الْمَوْتِ بِأَنَّ اللَّهَ تَعَالَى عَنْهُ رَاضٍ غَيْرُ غَضَبَانَ .

وَمَنْ صَلَّى لَيْلَةَ تِسْعَ عَشْرَةَ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ خَمْسِينَ رَكَعَةً ، يَقْرَأُ فِي كُلِّ رَكَعَةٍ «الْحَمْدَ» مَرَّةً ، وَ «إِذَا زُلْزِلَتِ» خَمْسِينَ مَرَّةً ، لَقِيَ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ كَمَنْ حَجَّ مِنْهُ حَجَّهِ ، وَاعْتَمَرَ مِنْهُ عُمْرَهُ ، وَقَبِلَ اللَّهُ مِنْهُ سَائِرَ عَمَلِهِ .

وَمَنْ صَلَّى لَيْلَةَ عِشْرِينَ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ ثَمَانِي رَكَعَاتٍ ، يَقْرَأُ فِيهَا مَا شَاءَ ، غَفَرَ اللَّهُ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ وَمَا تَأَخَّرَ .

وَمَنْ صَلَّى لَيْلَةَ إِحْدَى وَعِشْرِينَ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ ثَمَانِي رَكَعَاتٍ ، فَتَحَتْ لَهُ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ ، وَاسْتَجِيبَ لَهُ الدُّعَاءُ مَعَ مَا لَهُ عِنْدَ اللَّهِ مِنَ الْمَزِيدِ .

وَمَنْ صَلَّى لَيْلَةَ اثْنَتَيْنِ (٣) وَعِشْرِينَ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ ثَمَانِي رَكَعَاتٍ ، فَتَحَتْ لَهُ ثَمَانِيَةَ أَبْوَابِ الْجَنَّةِ يَدْخُلُ مِنْ أَيُّهَا شَاءَ .

وَمَنْ صَلَّى لَيْلَةَ ثَلَاثٍ وَعِشْرِينَ مِنْهُ ثَمَانِي رَكَعَاتٍ ، يَقْرَأُ فِيهَا مَا شَاءَ ، فَتُحْتَلُّ لَهُ أَبْوَابُ السَّمَاوَاتِ السَّبْعِ ، وَاسْتُجِيبَ دُعَاؤُهُ .

وَمَنْ صَلَّى لَيْلَةَ أَرْبَعٍ وَعِشْرِينَ مِنْهُ ثَمَانِي رَكَعَاتٍ ، يَقْرَأُ فِيهَا مَا يَشَاءُ ، كَانَ لَهُ مِنَ الثَّوَابِ كَمَنْ حَجَّ وَعَتَمَرَ .

وَمَنْ صَلَّى لَيْلَةَ خَمْسٍ وَعِشْرِينَ مِنْهُ ثَمَانِي رَكَعَاتٍ ، يَقْرَأُ فِيهَا «الْحَمْدَ» ، وَعَشْرَ مَرَّاتٍ «قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ» ، كَتَبَ اللَّهُ لَهُ ثَوَابَ الْعَابِدِينَ .

وَمَنْ صَلَّى لَيْلَةَ سِتِّ وَعِشْرِينَ مِنْهُ ثَمَانِي رَكَعَاتٍ ، يَقْرَأُ فِي كُلِّ رَكَعَةٍ بَعْدَ «الْحَمْدِ» ، «قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ» مِثْلَ مَرَّةٍ ، فَتُحْتَلُّ لَهُ سَبْعُ سَمَاوَاتٍ ، وَاسْتُجِيبَ لَهُ الدُّعَاءُ ، مَعَ مَا لَهُ عِنْدَ اللَّهِ مِنَ الْمَزِيدِ .

وَمَنْ صَلَّى لَيْلَةَ سَبْعٍ وَعِشْرِينَ مِنْهُ أَرْبَعِ رَكَعَاتٍ ، بِ «فَاتِحَةِ الْكِتَابِ» مَرَّةً ، وَ «تَبَرَكَ الَّذِي بِيَدِهِ الْمُلْكُ» مَرَّةً ، فَإِنْ لَمْ يَحْفَظْ «تَبَارَكَ» فَبِخَمْسٍ وَعِشْرِينَ (٤) مَرَّةً «قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ» ، غَفَرَ اللَّهُ لَهُ وَلِوَالِدَيْهِ .

وَمَنْ صَلَّى لَيْلَةَ ثَمَانٍ وَعِشْرِينَ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ سِتِّ رَكَعَاتٍ ، بِ «فَاتِحَةِ الْكِتَابِ» ، وَعَشْرَ مَرَّاتٍ «آيَةِ الْكُرْسِيِّ» ، وَعَشْرَ مَرَّاتٍ «إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكُوْثَرَ» وَعَشْرَ مَرَّاتٍ «قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ» وَصَلَّى عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ ، غَفَرَ اللَّهُ تَعَالَى لَهُ .

وَمَنْ صَلَّى لَيْلَةَ تِسْعٍ وَعِشْرِينَ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ رَكَعَتَيْنِ بِ «فَاتِحَةِ الْكِتَابِ» ، وَعِشْرِينَ مَرَّةً «قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ» ، مَاتَ مِنَ الْمَرْحُومِينَ ، وَرُفِعَ كِتَابُهُ فِي أَعْلَى عِلِّيِّينَ .

وَمَنْ صَلَّى لَيْلَةَ الثَّلَاثِينَ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ اثْنَتَيْ عَشْرَةَ رَكَعَةً ، يَقْرَأُ فِي كُلِّ رَكَعَةٍ «فَاتِحَةَ الْكِتَابِ» مَرَّةً ، وَعِشْرِينَ مَرَّةً «قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ» ، وَيُصَلِّي عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ مِثْلَ مَرَّةٍ ، خَتَمَ اللَّهُ لَهُ بِالرَّحْمَةِ . (٥) .

١- . وإن شاء في آخر الليل . في المصدر : «ليل» في الموضوعين ، والتصحيح من مستدرک الوسائل : ٧ / ٤٨١ .

٢- . بحار الأنوار : ٩٦ / ٣٤٦ / ١١ نقلاً عن النوادر للراوندي عن أبي هريره .

٣- . في المصدر : «اثنتي» والتصحيح من وسائل الشيعة .

٤- . في المصدر و وسائل الشيعة : فخمس وعشرون ، وما أثبتناه من بحار الأنوار .

٥- . الأربعون حديثاً للشهيد الأول : ٨٧ / ٤٠ عن الحارث ، المصباح للكفعمي : ٧٤٦ ، البلد الأمين : ١٧٥ كلاهما نحوه ، بحار الأنوار : ٩٧ / ٣٨١ / ٥ ، وسائل الشيعة : ٨ / ٣٧ / ١ .

فصل هفتم: نوافل ماه رمضان

۷ / ۱ دو رکعت نماز در هر شب

۷ / ۲ نمازهای مخصوص هر شب

فصل هفتم: نوافل ماه رمضان ۷ / ۱ دو رکعت نماز در هر شب ۶۳۵. عنه صلی الله علیه و آله: پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: هر کس در ماه رمضان، هر شب، دو رکعت نماز بخواند و در هر رکعت، یک بار «فاتحه الكتاب» و سه بار سوره «قل هو الله أحد» بخواند و اگر خواست، این دو رکعت را در اول شب یا آخر شب بخواند سوگند به آن که مرا به حق به پیامبری برانگیخت، خداوند برای هر رکعت، صد هزار فرشته می آفریند که برای او حسنات می نویسند و گناهان را از او محو می کنند و درجات او را بالا می برند و خداوند، پاداش کسی را به او می دهد که هفتاد برده آزاد کرده باشد. ۷ / ۲ نمازهای مخصوص هر شب ۶۳۴. رسول الله صلی الله علیه و آله: امام علی علیه السلام در بیان فضیلت ماه رمضان و فضیلت نماز در آن: هر کس در شب اول ماه رمضان، چهار رکعت نماز بخواند و در هر رکعت، یک بار «حمد» و پانزده بار سوره «قل هو الله أحد» بخواند، خداوند پاداش صدیقان و شهدا را به او می دهد و همه گناهانش را می آمرزد و روز قیامت، از کامیابان خواهد بود.

و هر کس در شب دوم از ماه رمضان، چهار رکعت نماز بخواند و در هر رکعت، یک بار «حمد» و بیست بار سوره «إنا أنزلناه فی لیلہ القدر» بخواند، خداوند همه گناهانش را می آمرزد و روزی او را وسعت می بخشد و کار یک سالش را کفایت می کند.

و هر کس در شب سوم از ماه رمضان، ده رکعت نماز بخواند و در هر رکعت، یک بار «فاتحه الكتاب» و پنجاه بار سوره «قل هو الله أحد» بخواند، نداگری از سوی خداوند به او ندا می دهد: «هلا فلانی پسر فلانی، آزادشده خداوند از آتش» و درهای آسمان برای او گشوده می شوند. و هر کس آن شب را به عبادت، شب زنده داری کند، خداوند او را می آمرزد.

و هر کس در شب چهارم از ماه رمضان، هشت رکعت نماز بخواند و در هر رکعت، یک بار «حمد» و بیست بار سوره «إنا أنزلناه فی لیلہ القدر» بخواند، آن شب، عمل او را بالا می برد، همچون عمل هفت پیامبری که رسالت های الهی را رسانده اند.

و هر کس در شب پنجم، با صد سوره «قل هو الله أحد» دو رکعت نماز بخواند (یعنی [در هر رکعت، پنجاه بار])، و چون از نماز فارغ شود، صد بار بر پیامبر صلی الله علیه و آلهو خاندانش صلوات بفرستد، روز قیامت کنار در بهشت با من، دوشادوش خواهد بود.

و هر کس در شب ششم از ماه رمضان، چهار رکعت نماز بخواند و در هر رکعت، «حمد» و سوره «تَبَارَكَ الَّذِي بِيَدِهِ الْمُلْكُ» بخواند، گویا شب قدر درک کرده است.

و هر کس در شب هفتم از ماه رمضان ، چهار رکعت نماز بخواند ، و در هر رکعت ، یک بار «حمد» و سیزده بار سوره «إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ» بخواند ، خداوند در بهشت برین ، قصری از طلا برایش می سازد و تا رمضان سال آینده در امان خدا خواهد بود.

و هر کس در شب هشتم از ماه رمضان ، دو رکعت نماز بخواند و در هر رکعت ، یک بار «حمد» و ده بار سوره «قل هو الله أحد» بخواند و هزار «سبحان الله» بگوید ، هشت در بهشت به روی او گشوده می شوند تا از هر کدام بخواند ، وارد شود.

و هر کس در شب نهم از ماه رمضان بین مغرب و عشاء ، شش رکعت نماز بخواند و در هر رکعت ، سوره «حمد» و هفت بار «آیه الکرسی» بخواند و پنجاه بار بر پیامبر صلی الله علیه و آله صلوات بفرستد ، فرشتگان عمل او را همچون عمل صدیقان و شهدا (گواهان) و صالحان ، بالا می برند.

و هر کس در شب دهم از ماه رمضان ، بیست رکعت نماز بخواند و در هر رکعت ، یک بار «حمد» و سی بار سوره «قل هو الله أحد» بخواند ، خداوند روزی او را وسعت می دهد و از کامیابان خواهد بود.

و هر کس در شب یازدهم از ماه رمضان ، دو رکعت نماز بخواند و در هر رکعت ، یک بار «حمد» و بیست بار سوره کوثر بخواند ، در آن روز ، گناهی از او سر نخواهد زد ، هر چند ابلیس ، تمام تلاش خود را به کار گیرد.

و هر کس در شب دوازدهم از ماه رمضان ، هشت رکعت نماز بخواند و در هر رکعت ، یک بار «حمد» و سی بار سوره «إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ» بخواند ، خداوند متعال ، پاداش شاکران را به او می دهد و در روز قیامت نیز از کامیابان خواهد بود.

و هر کس در شب سیزدهم از ماه رمضان ، چهار رکعت نماز بخواند و در هر رکعت ، یک بار ، «فاتحه الكتاب» و بیست و پنج بار سوره «قل هو الله أحد» بخواند ، روز قیامت همچون برق جهنده از پل صراط بگذرد.

و هر کس در شب چهاردهم از ماه رمضان ، شش رکعت نماز بخواند و در هر رکعت ، یک بار «حمد» و سی بار سوره «إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ» بخواند ، خداوند سختی های مرگ و منکر و نکیر را بر او آسان می سازد.

و هر کس در نیمه آن ، صد رکعت نماز بخواند و در هر رکعت ، یک بار «حمد» و ده بار سوره «قل هو الله أحد» بخواند ، و نیز چهار رکعت نماز بخواند و در دو رکعت اول ، صد بار سوره «قل هو الله أحد» و در دو رکعت دوم ، پنجاه بار سوره «قل هو الله أحد» بخواند ، خداوند گناهان او را می آمرزد ، هر چند مثل کف دریا و توده انباشته ریگ ها و به عدد ستارگان آسمان و برگ درختان باشند ، در کمتر از یک چشم به هم زدن؛ افزون بر پاداش های دیگر که نزد خداوند دارد .

و هر کس در شب شانزدهم از ماه رمضان ، دوازده رکعت نماز بخواند و در هر رکعت ، یک بار «حمد» و دوازده بار سوره «أَلْهَكُمُ التَّكَاثُرُ» بخواند ، از قبرش سیراب بیرون می آید ، در حالی که به یگانگی خدا شهادت می دهد ، تا آن که وارد قیامت شود. پس دستور می دهند او را بدون حساب به بهشت ببرند .

و هر کس در شب هفدهم از ماه رمضان ، دو رکعت نماز بخواند و در رکعت اول ، پس از «فاتحه الكتاب» ، هر سوره ای که

خواست و در رکعت دوم ، صد بار سوره «قل هو الله أحد» و صد بار «لا إله إلا الله» بگوید ، خداوند به او پاداش هزار هزار حج و هزار عمره و هزار غزوه می دهد.

و هر کس در شب هجدهم از ماه رمضان ، چهار رکعت نماز بخواند و در هر رکعت ، «حمد» و بیست و پنج بار سوره «إنا أعطيناك الكوثر» بخواند ، از دنیا بیرون نمی رود تا آن که فرشته مرگ به او مژده می دهد که خداوند از او راضی است و خشمگین نیست.

و هر کس در شب نوزدهم از ماه رمضان ، پنجاه رکعت نماز بخواند و در هر رکعت ، یک بار «حمد» و پنجاه بار سوره «إذا زلزلت» بخواند ، روز قیامت ، خداوند را همچون کسی که صد بار حج و صد بار عمره انجام داده است ، ملاقات می کند و خداوند ، اعمال دیگر او را هم قبول می کند.

و هر کس در شب بیستم از ماه رمضان ، هشت رکعت نماز بخواند ، با هر سوره ای که بخواند ، خداوند گناهان گذشته و آینده او را می آمرزد.

و هر کس شب بیست و یکم از ماه رمضان هشت رکعت نماز بخواند ، درهای هفت آسمان به روی او گشوده می شوند و دعایش پذیرفته می گردد؛ افزون بر پاداش های دیگری که نزد خداوند دارد.

هر کس در شب بیست و دوم از ماه رمضان ، هشت رکعت نماز بخواند ، درهای هشتگانه بهشت به روی او باز می شوند تا از هر کدام که بخواند ، وارد شود.

و هر کس در شب بیست و سوم از این ماه ، هشت رکعت نماز بخواند ، با هر سوره ای که بخواند ، درهای آسمان هفتگانه به رویش باز می شوند و دعایش مستجاب می گردد.

و هر کس در شب بیست و چهارم از این ماه ، هشت رکعت نماز بخواند ، با هر سوره ای که بخواند ، پاداش او همچون کسی خواهد بود که حج و عمره انجام داده است.

و هر کس در شب بیست و پنجم از این ماه ، هشت رکعت نماز بخواند و در آن ، «حمد» و ده بار سوره «قل هو الله أحد» ، بخواند خداوند برای او پاداش عبادت کنندگان را می نویسد.

و هر کس در شب بیست و ششم از این ماه ، هشت رکعت نماز بخواند و در هر رکعت ، پس از «حمد» ، صد بار سوره «قل هو الله أحد» بخواند ، هفت آسمان به رویش باز می شوند و دعایش مستجاب می شود؛ افزون بر پاداش های دیگری که نزد خداوند دارد.

و هر کس در شب بیست و هفتم از این ماه چهار رکعت نماز بخواند ، با «فاتحه الكتاب» و یک بار سوره «تبارک الذی بیده المُلک» و در صورت در حفظ نداشتن سوره «تبارک» ، بیست و پنج بار سوره «قل هو الله أحد» ، خداوند او و پدر و مادرش را می آمرزد.

و هر کس در شب بیست و هشتم از ماه رمضان ، شش رکعت نماز بخواند ، با «فاتحه الكتاب» و بیست بار «آیه الکرسی» و ده بار سوره «إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ» و ده بار سوره «قل هو الله أحد» ، و بر پیامبر صلی الله علیه و آله صلوات بفرستد خداوند او را می آمرزد.

و هر کس در شب بیست و نهم از ماه رمضان ، دو رکعت نماز بخواند ، با «فاتحه الكتاب» و بیست بار سوره «قل هو الله أحد» ، جزو بخشوده شدگان خواهد مُرد و نامه اعمالش به بالاترین درجات ، بالا برده خواهد شد.

و هر کس در شب سی ام از ماه رمضان ، دوازده رکعت نماز بخواند و در هر رکعت ، یک بار «فاتحه الكتاب» و بیست بار سوره «قل هو الله أحد» بخواند و صد بار بر پیامبر صلی الله علیه و آله صلوات بفرستد ، خداوند کارش را با رحمت ، ختم می کند.

ص: ٦٢٣

..

ص: ٦٢٧

..

٧ / ٣ أَلْفَ رَكَعَةٍ فِي كُلِّ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ ٦٣٣. بِإِمْرٍ خَدَا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: الْإِمَامُ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: إِنْ اسْتَطَعْتَ أَنْ تُصَلِّيَ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ وَغَيْرِهِ فِي الْيَوْمِ وَاللَّيْلَةِ أَلْفَ رَكَعَةٍ فَافْعَلْ؛ فَإِنَّ عَلَيْنَا عَلَيْهِ السَّلَامُ كَانَ يُصَلِّي فِي الْيَوْمِ وَاللَّيْلَةِ أَلْفَ رَكَعَةٍ. (١) وانظر: ص ٥٩١، ح ٦٣٨.

٧ / ٤ أَلْفَ رَكَعَةٍ فِي الشَّهْرِ وَهِيَ الْمُسَمَّاهُ بِ «نَوَافِلِ شَهْرِ رَمَضَانَ» ٦٣٢. بِإِمْرٍ خَدَا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: الْإِمَامُ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: يُصَلِّي فِي شَهْرِ رَمَضَانَ إِلَى أَلْفِ رَكَعَةٍ. (٢) ٦٣١. بِإِمْرٍ خَدَا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: الْمَقْنَعَةُ: وَمِنْ سُنَّتِهِ قِيَامُ لَيْلِهِ بِالْأَلْفِ رَكَعَةٍ سِوَى الْإِحْدَى وَالْخَمْسِينَ. (٣).

-
- ١- تهذيب الأحكام: ٣ / ٦١ / ٢٠٩، الاستبصار: ١ / ٤٦١ / ١٧٩٤ كلاهما عن جميل بن صالح.
  - ٢- المعتمر: ٢ / ٣٦٨ عن المفضل بن عمر، وسائل الشيعة: ٨ / ٣٥ / ١٢ وفيه «تصلي في شهر رمضان ألف ركعة».
  - ٣- المقنعة: ٣١١.

۳ / ۷ هزار رکعت در هر شب و روز

۴ / ۷ هزار رکعت در ماه (معروف به نوافل ماه رمضان)

۳ / ۷ هزار رکعت در هر شب و روز ۶۳۰. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: امام صادق علیه السلام: اگر بتوانی در ماه رمضان و غیر آن، در شبانه روز، هزار رکعت نماز بخوانی، چنین کن؛ چرا که علی علیه السلام در شبانه روز، هزار رکعت نماز می خواند. ر. ک: ص ۶۳۹، ح ۵۹۱.

۴ / ۷ هزار رکعت در ماه (معروف به نوافل ماه رمضان) ۶۲۹. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: امام صادق علیه السلام: در ماه رمضان، هزار رکعت نماز خوانده می شود. ۶۲۸. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: المقنعه: از مستحبات [ماه] رمضان، شب را با هزار رکعت نماز به عبادت پرداختن است، به غیر از آن پنجاه و یک رکعت.

ص: ٦٣٢

..

سخنی در فضیلت نوافل ماه رمضان و تشویق بر آنها

سخنی در فضیلت نوافل ماه رمضان و تشویق بر آنها شیخ مفید رحمه الله گوید: بدان که خداوند بزرگ، ماه رمضان را بر ماه های دیگر برتری داد؛ چون مصلحت آن را برای بندگانش می دانست. پس، حکم روزه را در قرآن بیان کرد و روزه ماه رمضان را الزامی ساخت و بر مواظبت از واجبات در ماه رمضان تأکید کرد و به کارهای خیر در این ماه فرا خواند و مرتبه آن را بزرگ نمود و شرافتش بخشید و شأن آن را والا ساخت و بنیانش را استوار نمود و خبر داد که: قرآن عظیم را در این ماه نازل کرده و در این ماه، شبی است که بهتر از هزار ماه برای جهانیان است. از جمله آنچه خداوند به آن فرا خوانده و تشویق نموده، هزار رکعت نماز است که بنده، آنها را به قصد تقرب به خدا انجام می دهد و افزون بر این، جبران کاستی هایی است که در نمازهای واجب پیش می آید. پس، آنها را درک کن خداوند، هدایت کند و دانش آنها را به دست آور و تصمیم بگیر که آنها را انجام دهی تا از

مخلصان باشی. (۱) و نیز گفته است: و بدان که این هزار رکعت ، غیر از نافله هایی است که در سایر ماه ها به صورت نوافل شبانه روزی به جا می آوری ؛ چرا که این هزار رکعت ، به خاطر عظمت احترام ماه رمضان ، افزون بر آنهاست. نه آنها را به خاطر این هزار رکعت وا گذار و نه این هزار رکعت را به خاطر آنها ترک کن. هر دو را به جا بیاور و از خداوند ، یاری و توفیق بر انجام دادن آنها بطلب. درباره امام صادق علیه السلام روایت است که چون از شرح این نماز برای مفضل بن عمر جعفی فراغت یافت ، فرمود: «ای مفضل! این ، فضل خداست که به هر کس بخواهد ، می دهد و خداوند صاحب فضل بزرگ است» (۲) . (۳) عالم ربّانی مرحوم میرزا جواد آقا ملکی تبریزی گوید: برای سالک ، سزاوار است که در حال خویش نیک بیندیشد و درباره حالت نشاط و بی حالی خود و گرفتاری و آسودگی و قوت و ضعف خویش نسبت به انجام دادن نوافل و مستحبات ، تأمل کند و پس از مراعات حال خویش ، آنچه را بافضیلت تر است ، انتخاب نماید. از جمله آنها چیزی است که در روایات بسیار ، به صورت نافله هزار رکعت ، در این ماه ، افزون بر نوافل دیگر آمده است. اگر انجام دادن آنها را بهتر ببیند ، پس این توفیق ، گوارایش باد؛ لیکن دعاهاى وارد

۱- .المقنعه : ۱۶۵ .

۲- .ر . ک : ص ۶۵۱ ، ذیل حدیث ۵۹۷ .

۳- .المقنعه : ۱۷۰ .

شده در روایات (۱) را ترک نکند؛ چون در این دعاها، مضامین بلندی است که برخی از آنها در دعاهاى دیگر یافت نمى شود. بنده باید در دعا خواندن، سرزنده و صادق باشد تا بهره اش از خواندن آنها، مناجات با قاضى الحاجات باشد، نه فقط به زبان آوردن الفاظ. و اگر حقیقت آنچه مى گوید و حال و موقعیتی که در این دعاها توصیف مى کند، برایش حاصل شود، پس خوشا به حالش و چه نیکو سرانجامی است! وقتی بنده، دل خود را با حالتی توصیف مى کند (مثلاً با گفتن: «وای بر من»، خود را نفرین مى کند) و یاد مى کند که گناهانش، آن چنان است که اگر زمین آنها را بداند، او را مى بلعد و اگر کوه ها آنها را بداند، او را ساقط مى کنند و اگر دریاها آنها را بداند، او را غرق مى کنند آن گونه که در برخی دعاهاست، این، حالتی است که گمان مى کنم اگر برای ابلیس هم پیدا شود، به نجاتش مى انجامد، تا چه رسد به مسلمان یا مؤمن! بخصوص اگر بیم و نگرانی او از خشم مولایش، بیش از نگرانی اش از عذاب آتش باشد، آن گونه که پس از این فقرات، ذکر مى کند. این، حالتی عالی است که در دلی پیدا نمى شود، مگر آن که پروردگارش از او راضی باشد. مضامین بلند دیگری که در این دعاها هستند نیز همین گونه اند؛ یعنی جایی هستند برای پیدا شدن حالات و صفاتی در جان و دل که دل و جان را از هلاکت ها مى رهانند و به حالت عالی و درجات بلند مى رسانند.

۱- دعاهاى روایت شده بعد از نوافل یادشده را در همین کتاب آورده ایم (ر. ک: ص ۶۴۷ ۷۱۹).

اگر عمل کننده ، در برخی اوقات ، برای عمل ، بی حال و بی نشاط بود ، باید مراقب حال خویش باشد. چنانچه پنداشت اگر به عمل پردازد ، یا خود را به عمل وا دارد ، برایش حال می آورد ، پس مشغول شود و ترک نکند تا شیطان بر جان او چیره نشود ، که انسان اگر ، عمل را به صِرف بی حالی ترک کند ، به ترک کلی عمل کشیده می شود. باید در حال خویش تأمل نماید و تلاش کند. اگر دید با ترک عمل ، اشتیاقش به آن افزون می شود ، پس ترک کند و خود را به عمل با بی حالی و کسلی عادت ندهد. و اگر دید ترک عمل موجب ترک دیگر می شود ، پس انجام دهد و ترک ننماید. چه بسا که سالک ، با دل گرفتگی و بی حوصلگی وارد عمل می شود ، ولی حال او در اثنای عمل ، برتر از آنچه امید داشته ، می گردد. بر او لازم است که در کوشش برای ترجیح ترک بر انجام دادن ، خطا نکند ؛ چرا که در ذائقه نفس ، بی حالی ، از غسل ، شیرین تر است و این ، گاهی انسان را از معرفت درست واقعیت ، باز می دارد. (۱)

٧ / ٥ ترتيب نوافل شهر رمضان ٦٢٧. پیامبر خدا صلى الله عليه و آله :الإمام الصادق عليه السلام :مِمَّا كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ يَصْنَعُ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ ، كَانَ يَتَنَفَّلُ فِي كُلِّ لَيْلَةٍ ، وَيَزِيدُ عَلَى صَلَاتِهِ الَّتِي كَانَ يُصَلِّيُهَا قَبْلَ ذَلِكَ مُنْذُ أَوَّلِ لَيْلَةٍ إِلَى تَمَامِ عِشْرِينَ لَيْلَةٍ فِي كُلِّ لَيْلَةٍ عِشْرِينَ رَكَعَةً ؛ ثَمَانِي رَكَعَاتٍ مِنْهَا بَعْدَ الْمَغْرِبِ وَاثْنَتَى عَشْرَةَ بَعْدَ الْعِشَاءِ الْآخِرَةِ ، وَيُصَلِّي فِي الْعَشْرِ الْأَوَاخِرِ فِي كُلِّ لَيْلَةٍ ثَلَاثِينَ رَكَعَةً ؛ اثْنَتَى عَشْرَةَ مِنْهَا بَعْدَ الْمَغْرِبِ وَثَمَانِي عَشْرَةَ بَعْدَ الْعِشَاءِ الْآخِرَةِ ، وَيَدْعُو وَيَجْتَهِدُ اجْتِهَادًا شَدِيدًا ، وَكَانَ يُصَلِّي فِي لَيْلَةٍ إِحْدَى وَعِشْرِينَ مِئَةَ رَكَعَةٍ ، وَيُصَلِّي فِي لَيْلَةٍ ثَلَاثٍ وَعِشْرِينَ مِئَةَ رَكَعَةٍ ، وَيَجْتَهِدُ فِيهِمَا . (١) ٦٢٦. پیامبر خدا صلى الله عليه و آله :الكافي عن علي بن أبي حمزة :دَخَلْنَا عَلَى أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَقَالَ لَهُ أَبُو بَصِيرٍ : مَا تَقُولُ فِي الصَّلَاةِ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ؟

فَقَالَ : «لِشَهْرِ رَمَضَانَ حُرْمَةٌ وَحَقٌّ لَا يُشْبِهُهُ شَيْءٌ مِنَ الشُّهُورِ ، صِيْلٌ مِمَّا اسْتَطَعْتَ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ تَطَوُّعًا بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ ، فَإِنْ اسْتَطَعْتَ أَنْ تُصَلِّيَ فِي كُلِّ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ أَلْفَ رَكَعَةٍ فَافْعَلْ ، إِنَّ عَلَيَّ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي آخِرِ عُمْرِهِ كَانَ يُصَلِّي فِي كُلِّ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ أَلْفَ رَكَعَةٍ ؛ فَصَلِّ يَا أبا مُحَمَّدٍ زِيَادَةً فِي رَمَضَانَ» .

فَقُلْتُ : كَمْ جُعِلَتْ فِدَاكَ!؟

فَقَالَ : «فِي عِشْرِينَ لَيْلَةً تُصَلِّي فِي كُلِّ لَيْلَةٍ عِشْرِينَ رَكَعَةً ، ثَمَانِي رَكَعَاتٍ قَبْلَ الْعَتَمَةِ وَاثْنَتَا عَشْرَةَ رَكَعَةً بَعْدَهَا ، سِوَى مَا كُنْتَ تُصَلِّي قَبْلَ ذَلِكَ ، فَإِذَا دَخَلَ الْعَشْرُ الْأَوَاخِرُ فَصَلِّ ثَلَاثِينَ رَكَعَةً ، فِي كُلِّ لَيْلَةٍ ثَمَانِي رَكَعَاتٍ قَبْلَ الْعَتَمَةِ وَاثْنَتِينَ وَعِشْرِينَ رَكَعَةً بَعْدَهَا ، سِوَى مَا كُنْتَ تَفْعَلُ قَبْلَ ذَلِكَ» . (٢) .

١- تهذيب الأحكام : ٣ / ٦٢ / ٢١٣ ، الاستبصار : ١ / ٤٦٢ / ١٧٩٦ ، الإقبال : ١ / ٥٣ كلها عن مسعدة بن صدقه وفيه «وكان يجتهد في ليله تسع عشرة اجتهاداً شديداً» بدل «ويدعو ويجتهد اجتهاداً شديداً» .

٢- الكافي : ٤ / ١٥٤ / ١ ، تهذيب الأحكام : ٣ / ٦٣ / ٢١٥ ، الاستبصار : ١ / ٤٦٣ .

۷ / ۵ ترتیب نافله های ماه رمضان

۷ / ۵ ترتیب نافله های ماه رمضان ۶۳۳. عنه صلی الله علیه و آله : امام صادق علیه السلام: از جمله کارهایی که پیامبر خدا در ماه رمضان انجام می داد ، این بود که هر شب نافله می خواند و بر نمازهایی که پیش تر ، از شب اول تا پایان بیست شب می خواند ، هر شب بیست رکعت می افزود: هشت رکعت پس از مغرب و دوازده رکعت پس از عشا.

و در دهه آخر ، در هر شب ، سی رکعت می خواند: دوازده رکعت پس از مغرب و هجده رکعت پس از عشا، و دعا می کرد و بسیار در عبادت می کوشید و در شب بیست و یکم ، صد رکعت نماز می خواند ، و در شب بیست و سوم نیز صد رکعت ، و در این دو شب ، کوشا بود. ۶۳۲. عنه صلی الله علیه و آله : الکافی به نقل از علی بن ابی حمزه : خدمت امام صادق علیه السلام رسیدیم. ابو بصیر گفت: درباره نماز در ماه رمضان چه می گویند؟

فرمود : «ماه رمضان ، احترام و حقی دارد که هیچ یک از ماه ها مانند آن نیست. در ماه رمضان تا می توانی ، در شبانه روز نماز مستحب بخوان و اگر بتوانی در هر شبانه روز ، هزار رکعت بخوانی ، چنین کن. علی علیه السلام در آخر عمرش هر شبانه روز ، هزار رکعت نماز می خواند. پس ، ای ابو محمد! در ماه رمضان ، بیشتر نماز بخوان».

گفتم: فدایت شوم! چه قدر؟

فرمود: «در بیست شب ، هر شب ، بیست رکعت می خوانی: هشت رکعت قبل از عشا و دوازده رکعت بعد از آن ، بجز آنچه پیش تر می خواندی. پس چون دهه آخر وارد شود ، سی رکعت بخوان : در هر شب ، هشت رکعت پیش از [نماز] عشا و بیست و دو رکعت پس از آن ، بجز آنچه پیش تر می خواندی».

٦٣١. عنه صلى الله عليه وآله :تهذيب الأحكام عن سماعه بن مهران :سألتُهُ (١) عَنْ شَهْرِ رَمَضَانَ كَمْ يُصَلَّى فِيهِ؟ فَقَالَ : « كَمَا يُصَلَّى فِي غَيْرِهِ ، إِلَّا أَنْ لِرَمَضَانَ عَلَى سَائِرِ الشُّهُورِ مِنَ الْفَضْلِ مَا يَتَّبَعِي لِلْعَبْدِ أَنْ يَزِيدَ فِي تَطَوُّعِهِ ، فَإِنْ أَحَبَّ وَقَوِيَ عَلَى ذَلِكَ أَنْ يَزِيدَ فِي أَوَّلِ الشَّهْرِ (إِلَى) (٢) عِشْرِينَ لَيْلَةً ؛ كُلَّ لَيْلَةٍ عِشْرِينَ رَكْعَةً ، سِوَى مَا كَانَ يُصَلِّي قَبْلَ ذَلِكَ مِنْ هَذِهِ الْعِشْرِينَ ؛ اِثْنَتَيْ عَشْرَةَ رَكْعَةً بَيْنَ الْمَغْرِبِ وَالْعَتَمَةِ ، وَثَمَانِيَّ رَكْعَاتٍ بَعْدَ الْعَتَمَةِ ، ثُمَّ يُصَلِّي صَلَاةَ اللَّيْلِ الَّتِي كَانَ يُصَلِّي قَبْلَ ذَلِكَ ثَمَانِيَّ رَكْعَاتٍ ؛ وَالْوَتْرَ ثَلَاثَ رَكْعَاتٍ ؛ رَكْعَتَيْنِ يُسَلِّمُ فِيهِمَا ، ثُمَّ يَقُومُ فَيُصَلِّي وَاحِدَةً يَقْنُتُ فِيهَا فَهَذَا الْوَتْرُ ، ثُمَّ يُصَلِّي رَكْعَتَيْ الْفَجْرِ حِينَ يَسْدُقُ الْفَجْرُ ، فَهَذِهِ ثَلَاثَ عَشْرَةَ رَكْعَةً .

فَإِذَا بَقِيَ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ عَشْرُ لَيَالٍ ، فَلْيُصَلِّ ثَلَاثِينَ رَكْعَةً فِي كُلِّ لَيْلَةٍ سِوَى هَذِهِ الثَّلَاثِ عَشْرَةَ رَكْعَةً ، يُصَلِّي بَيْنَ الْمَغْرِبِ وَالْعِشَاءِ اثْنَتَيْنِ وَعِشْرِينَ رَكْعَةً ، وَثَمَانِيَّ رَكْعَاتٍ بَعْدَ الْعَتَمَةِ ، ثُمَّ يُصَلِّي بَعْدَ صَلَاةِ اللَّيْلِ ثَلَاثَ عَشْرَةَ رَكْعَةً كَمَا وَصَفْتُ لَكَ .

وَفِي لَيْلَةٍ إِحْدَى وَعِشْرِينَ وَثَلَاثَ وَعِشْرِينَ يُصَلِّي فِي كُلِّ وَاحِدَةٍ مِنْهُمَا إِذَا قَوِيَ عَلَى ذَلِكَ مِنْهُ رَكْعَةً ، سِوَى هَذِهِ الثَّلَاثِ عَشْرَةَ رَكْعَةً ، وَلَيْسَ فِيهِمَا حَتَّى يُصْبِحَ ، فَإِنَّ ذَلِكَ يُسْتَحَبُّ أَنْ يَكُونَ فِي صِيَلِهِ وَدُعَاءِهِ وَتَضَرُّعِهِ ؛ فَإِنَّهُ يُرْجَى أَنْ تَكُونَ لَيْلَةُ الْقَدْرِ فِي إِحْدَاهُمَا» . (٣) .

١- . كذا في المصدر مضمرا .

٢- . أثبتناها من المصادر الأخرى .

٣- . تهذيب الأحكام : ٣/٦٣/٢١٤ ، الاستبصار : ١ / ٤٦٢ / ١٧٩٧ ، كتاب من لا يحضره الفقيه : ٢/١٣٨/١٩٦٧ ، الإقبال : ١ / ٤٨ .

۶۳۰. عنه صلی الله علیه و آله: تهذیب الأحکام به نقل از سماعه بن مهران: از امام علیه السلام (۱) پرسیدم: در ماه رمضان، چه مقدار نماز خوانده شود؟

فرمود: «همان گونه که در غیر این ماه خوانده می شود، جز این که ماه رمضان، بر ماه های دیگر، شرافتی دارد که سزاوار است بنده بر نمازهای مستحبش بیفزاید. اگر دوست داشت و می توانست، در اوّل ماه تا بیست شب، هر شب، بیست رکعت نماز بخواند؛ بجز آنچه پیش از این می خواند: دوازده رکعت، میان [نماز] مغرب و عشا و هشت رکعت، پس از [نماز] عشا.

سپس نماز شب را که پیش تر می خواند، بخواند: هشت رکعت و سه رکعت و تر (: دو رکعت را که خواند، سلام می دهد. سپس برخاسته، یک رکعت می خواند و قنوت می گیرد. این، و تر است). سپس دو رکعت نافله صبح را می خواند، آن گاه که سپیده می دمدم. این، سیزده رکعت.

پس وقتی ده شب از ماه رمضان مانده است، در هر شب، غیر از این سیزده رکعت، سی رکعت بخواند: بیست و دو رکعت، بین [نماز] مغرب و عشا و هشت رکعت، پس از [نماز] عشا.

آن گاه پس از نماز شب، سیزده رکعت می خواند، آن گونه که برای تو صیغ کردم.

و در شب بیست و یکم و بیست و سوم، در هر یک از این دو شب، اگر توان داشته باشد، صد رکعت غیر از این سیزده رکعت بخواند و در این دو شب، تا سپیده دم، بیدار بماند که مستحب است در حال نماز و دعا و تضرع باشد؛ چون امید است که شب قدر، در یکی از این دو شب باشد».

۱- در منبع حدیث، نام امام، یاد نشده است.

٦٢٩. عنه صلى الله عليه وآله: الاستبصار عن الحسن بن علي عن أبيه: كَتَبَ رَجُلٌ إِلَى أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ سَأَلَهُ عَنْ صِيَلِهِ نَوَافِلِ شَهْرِ رَمَضَانَ وَعَنِ الزِّيَادَةِ فِيهَا؟

فَكَتَبَ عَلَيْهِ السَّلَامُ إِلَيْهِ كِتَابًا قَرَأْتُهُ بِحَظِّهِ: «صَلِّ فِي أَوَّلِ شَهْرِ رَمَضَانَ فِي عِشْرِينَ لَيْلَةً عِشْرِينَ رَكَعَةً، صَلِّ مِنْهَا مَا بَيْنَ الْمَغْرِبِ وَالْعَتَمَةِ ثَمَانِي رَكَعَاتٍ، وَبَعْدَ الْعِشَاءِ اثْنَتَيْ عَشْرَةَ رَكَعَةً، وَفِي الْعَشْرِ الْأَوَاخِرِ ثَمَانِي رَكَعَاتٍ بَيْنَ الْمَغْرِبِ وَالْعَتَمَةِ، وَاثْنَتَيْنِ وَعِشْرِينَ رَكَعَةً بَعْدَ الْعَتَمَةِ، إِلَّا فِي لَيْلَةِ إِحْدَى وَعِشْرِينَ وَثَلَاثِ وَعِشْرِينَ فَإِنَّ الْمِئَةَ تُجْزِيكَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ. وَذَلِكَ سِوَى الْخَمْسِينَ. وَأَكْثَرُ مِمَّنْ قَرَأَهُ «إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ»». (١) ٦٢٨. عنه صلى الله عليه وآله: الإقبال عن محمد بن أحمد بن مطهر: كَتَبْتُ إِلَى سَيِّدِي أَبِي مُحَمَّدٍ صَاحِبِ الْعَسْكَرِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: إِنَّ رَجُلًا يَقُولُ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ لَمْ يَزِدْ فِي صِيَلَاتِهِ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ عَلَى مَا كَانَ يُصَلِّي فِي غَيْرِهِ.

فَكَتَبَ فِي الْجَوَابِ: «كَذِبَ، فَضَّ اللَّهُ فَاهُ! كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ يُصَلِّي فِي عِشْرِينَ لَيْلَةً مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ عِشْرِينَ رَكَعَةً فِي كُلِّ لَيْلَةٍ، وَفِي لَيْلَةِ إِحْدَى وَعِشْرِينَ، وَلَيْلَةِ ثَلَاثِ وَعِشْرِينَ مِئَةَ رَكَعَةٍ، وَفِي الْعَشْرِ الْأَوَاخِرِ فِي كُلِّ لَيْلَةٍ ثَلَاثِينَ رَكَعَةً». (٢) ٦٢٧. عنه صلى الله عليه وآله: الكافي: عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ مُطَهَّرٍ أَنَّهُ كَتَبَ إِلَى أَبِي مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ سَأَلَهُ بِمَا جَاءَتْ بِهِ الرُّوَايَةُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ كَانَ يُصَلِّي فِي شَهْرِ رَمَضَانَ وَغَيْرِهِ مِنَ اللَّيْلِ ثَلَاثَ عَشْرَةَ رَكَعَةً مِنْهَا: الْوَتْرُ، وَرَكَعَتَا الْفَجْرِ.

فَكَتَبَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «فَضَّ اللَّهُ فَاهُ! صَلِّ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ فِي عِشْرِينَ لَيْلَةً، كُلَّ لَيْلَةٍ عِشْرِينَ رَكَعَةً: ثَمَانِي بَعْدَ الْمَغْرِبِ، وَاثْنَتَيْ عَشْرَةَ بَعْدَ الْعِشَاءِ الْآخِرَةِ، وَاعْتَسَلَ لَيْلَةَ تِسْعِ عَشْرَةَ، وَلَيْلَةَ إِحْدَى وَعِشْرِينَ، وَلَيْلَةَ ثَلَاثِ وَعِشْرِينَ، وَصَلِّ فِيهِمَا ثَلَاثِينَ رَكَعَةً: اثْنَتَيْ عَشْرَةَ بَعْدَ الْمَغْرِبِ، وَثَمَانِي عَشْرَةَ بَعْدَ عِشَاءِ الْآخِرَةِ، وَصَلِّ فِيهِمَا مِئَةَ رَكَعَةٍ يَقْرَأُ فِي كُلِّ رَكَعَةٍ: «فَاتِحَةَ الْكِتَابِ»، وَ«قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ» عَشْرَ مَرَّاتٍ، وَصَلِّ إِلَى آخِرِ الشَّهْرِ كُلِّ لَيْلَةٍ ثَلَاثِينَ رَكَعَةً كَمَا فَسَّرْتُ لَكَ». (٣).

١- الاستبصار: ١ / ٤٦٤ / ١٨٠٠، تهذيب الأحكام: ٣ / ٦٧ / ٢٢٠.

٢- الإقبال: ١ / ٤٩، تهذيب الأحكام: ٣ / ٦٨ / ٢٢١ نحوه.

٣- الكافي: ٤ / ١٥٥ / ٦، تهذيب الأحكام: ٣ / ٦٨ / ٢٢٢، الاستبصار: ١ / ٤٦٣ / ١٧٩٩ كلاهما نحوه.

۶۲۶. رسول الله صلی الله علیه و آله: الاستبصار به نقل از حسن بن علی، از پدرش: مردی به امام باقر علیه السلام نامه نوشت و از نافله های ماه رمضان و افزون بر آنها پرسید.

امام علیه السلام در پاسخ، نامه ای نوشت که به خط خود او خوانده ام: «در بیست شب اول ماه رمضان، بیست رکعت نماز بخوان: هشت رکعت بین مغرب و عشا و دوازده رکعت، پس از عشا؛ و در ده شب آخر: [سی رکعت نماز بخوان]: هشت رکعت بین مغرب و عشا و بیست و دو رکعت، پس از عشا، مگر در شب بیست و یکم و بیست و سوم که صد رکعت نماز، به خواست خدا تو را کفایت می کند و این، بجز پنجاه رکعت است. و سوره اِنَّا أَنْزَلْنَاهُ رَا زِيَادَ بَخْوَانِ». ۶۲۵. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: الإقبال به نقل از محمد بن احمد بن مطهر: به سرورم امام عسکری علیه السلام نامه نوشتم که مردی می گوید: پیامبر خدا در ماه رمضان، بر نمازهایی که در غیر آن ماه می خواند، نیفزود.

امام علیه السلام در پاسخ نوشت: «دروغ گفته است. خدا دهانش را بشکند! پیامبر خدا در بیست شب ماه رمضان، هر شب، بیست رکعت نماز می خواند و در شب بیست و یکم و بیست و سوم، صد رکعت نماز می خواند و در ده شب آخر، هر شب، سی رکعت نماز می خواند». ۶۲۴. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: الکافی درباره محمد بن احمد بن مطهر: به امام عسکری علیه السلام نامه نوشت و خبر داد از روایتی که می گوید: پیامبر صلی الله علیه و آله در ماه رمضان و غیر آن، شبانه سیزده رکعت می خواند، که نماز وتر و دو رکعت نافله صبح هم جزو آن بود.

امام علیه السلام نوشت: «خدا دهانش را بشکند! پیامبر صلی الله علیه و آله در بیست شب از ماه رمضان، هر شب بیست رکعت نماز خواند: هشت رکعت پس از مغرب و بیست و دو رکعت پس از عشا. نیز در شب نوزدهم و بیست و یکم و بیست و سوم، غسل کرد و در این دو شب، سی رکعت نماز خواند: دوازده رکعت پس از مغرب و هیجده رکعت پس از عشا، و در این دو شب، صد رکعت نماز خواند: در هر رکعت، فاتحه الکتاب و ده بار سوره قل هو الله أحد، و تا آخر ماه، هر شب، سی رکعت نماز خواند، به گونه ای که بیان کردم».

٦٢٣. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : تهذیب الأحکام عن محمد بن أبی الصهبان ، عن محمد بن سلیمان : إنَّ عِدَّةَ مِنْ أَصْحَابِنَا اجْتَمَعُوا عَلَى هَذَا الْحَدِيثِ ، مِنْهُمْ : يُونُسُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ ، وَصَبَّاحُ الْحَدَاءِ ، عَنْ إِسْحَاقِ بْنِ عَمَّارٍ ، عَنْ أَبِي الْحَسَنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ ، وَسَمَاعَةُ بْنُ مِهْرَانَ ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ .

قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ سُلَيْمَانَ : وَسَأَلْتُ الرَّضَا عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ هَذَا الْحَدِيثِ فَأَخْبَرَنِي بِهِ ،

وَقَالَ هُوَ لِأَجْمَعًا : سَأَلْنَا عَنِ الصَّلَاةِ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ كَيْفَ هِيَ؟ وَكَيْفَ فَعَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ؟

فَقَالُوا جَمِيعًا: «إِنَّهُ لَمَّا دَخَلَتْ أَوَّلُ لَيْلِهِ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ صَلَّى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ الْمَغْرِبَ ، ثُمَّ صَلَّى أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ الَّتِي كَانَ يُصَلِّيهِنَّ بَعْدَ الْمَغْرِبِ فِي كُلِّ لَيْلَةٍ ، ثُمَّ صَلَّى ثَمَانِي رَكَعَاتٍ ، فَلَمَّا صَلَّى الْعِشَاءَ الْآخِرَةَ وَصَلَّى الرَّكَعَتَيْنِ اللَّتَيْنِ كَانَ يُصَلِّيهِمَا بَعْدَ الْعِشَاءِ الْآخِرَةِ ، وَهُوَ جَالِسٌ فِي كُلِّ لَيْلَةٍ قَامَ فَصَلَّى اثْنَتَيْ عَشْرَةَ رَكَعَةً ، ثُمَّ دَخَلَ بَيْتَهُ ، فَلَمَّا رَأَى ذَلِكَ النَّاسَ وَنَظَرُوا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَقَدْ زَادَ فِي الصَّلَاةِ حِينَ دَخَلَ شَهْرَ رَمَضَانَ سَأَلُوهُ عَنْ ذَلِكَ ، فَأَخْبَرَهُمْ أَنَّ هَذِهِ الصَّلَاةَ صَلَّى بِهَا لِفَضْلِ شَهْرِ رَمَضَانَ عَلَى الشُّهُورِ .

فَلَمَّا كَانَ مِنَ اللَّيْلِ قَامَ يُصَلِّي فَاصْطَفَى النَّاسُ خَلْفَهُ ، فَانصَرَفَ إِلَيْهِمْ فَقَالَ : أَيُّهَا النَّاسُ ، إِنَّ هَذِهِ الصَّلَاةَ نَافِلَةٌ وَلَنْ يُجْتَمَعَ لِلنَّافِلَةِ وَلا يُصَلَّى كُلُّ رَجُلٍ مِنْكُمْ وَحِدَةً ، وَلَيَقْبَلُ مَا عَلَّمَهُ اللَّهُ مِنْ كِتَابِهِ ، وَاعْلَمُوا أَنَّهُ لِاجْتِمَاعِهِ فِي نَافِلَةٍ ، فَافْتَرَقَ النَّاسُ فَصَلَّى كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمْ عَلَى حِيَالِهِ لِنَفْسِهِ .

فَلَمَّا كَانَ لَيْلَةَ تِسْعِ عَشْرَةَ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ اغْتَسَلَ حِينَ غَابَتِ الشَّمْسُ وَصَلَّى الْمَغْرِبَ بِغُسْلِ ، فَلَمَّا صَلَّى الْمَغْرِبَ وَصَلَّى أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ الَّتِي كَانَ يُصَلِّي بِهَا فِيمَا مَضَى فِي كُلِّ لَيْلَةٍ بَعْدَ الْمَغْرِبِ دَخَلَ إِلَى بَيْتِهِ ، فَلَمَّا أَقَامَ بِلَالٌ لَصِيْلَةَ الْعِشَاءِ الْآخِرَةِ خَرَجَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ فَصَلَّى بِالنَّاسِ ، فَلَمَّا انْفَتَلَ صَلَّى الرَّكَعَتَيْنِ وَهُوَ جَالِسٌ ، كَمَا كَانَ يُصَلِّي فِي كُلِّ لَيْلَةٍ ، ثُمَّ قَامَ فَصَلَّى مَعَهُ رَكَعَةً ، يَقْرَأُ فِي كُلِّ رَكَعَةٍ «فَاتِحَةَ الْكِتَابِ» ، وَ«قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ» عَشْرَ مَرَّاتٍ ، فَلَمَّا فَرَغَ مِنْ ذَلِكَ صَلَّى صَلَاتَهُ الَّتِي كَانَ يُصَلِّي فِي كُلِّ لَيْلَةٍ فِي آخِرِ اللَّيْلِ وَأَوْتَرَ .

فَلَمَّا كَانَ لَيْلَةَ عِشْرِينَ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ فَعَلَ كَمَا كَانَ يَفْعَلُ قَبْلَ ذَلِكَ مِنَ اللَّيَالِي فِي شَهْرِ رَمَضَانَ ، ثَمَانِي رَكَعَاتٍ بَعْدَ الْمَغْرِبِ ، وَاثْنَتَيْ عَشْرَةَ رَكَعَةً بَعْدَ الْعِشَاءِ الْآخِرَةِ .

فَلَمَّا كَانَتْ لَيْلَةُ إِحْدَى وَعِشْرِينَ اغْتَسَلَ حِينَ غَابَتِ الشَّمْسُ ، وَصَلَّى فِيهَا مِثْلَ مَا فَعَلَ فِي لَيْلَةِ تِسْعِ عَشْرَةَ ، فَلَمَّا كَانَ فِي لَيْلَةِ اثْنَتَيْنِ وَعِشْرِينَ زَادَ فِي صَلَاتِهِ فَصَلَّى ثَمَانِي رَكَعَاتٍ بَعْدَ الْمَغْرِبِ ، وَاثْنَتَيْنِ وَعِشْرِينَ رَكَعَةً بَعْدَ الْعِشَاءِ الْآخِرَةِ .

فَلَمَّا كَانَتْ لَيْلَةُ ثَلَاثِ وَعِشْرِينَ اغْتَسَلَ أَيْضًا ، كَمَا اغْتَسَلَ فِي لَيْلَةِ تِسْعِ عَشْرَةَ ، وَكَمَا اغْتَسَلَ فِي لَيْلَةِ إِحْدَى وَعِشْرِينَ ، ثُمَّ فَعَلَ مِثْلَ ذَلِكَ .

قَالُوا : فَسَأَلُوهُ عَنِ صَلَاةِ الْخَمْسِينَ مَا حَالُهَا فِي شَهْرِ رَمَضَانَ؟

فَقَالَ : «كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ يُصَلِّي هَذِهِ الصَّلَاةَ ، وَيُصَلِّي صَلَاةَ الْخَمْسِينَ عَلَى مَا كَانَ يُصَلِّي فِي غَيْرِ شَهْرِ رَمَضَانَ وَلَا يَنْقُصُ مِنْهَا شَيْئًا» . (١) .

١- تهذيب الأحكام : ٣ / ٦٤ / ٢١٧ ، الاستبصار : ١ / ٤٦٤ / ١٨٠١ ، الإقبال : ١ / ٤٩ .

۶۰۹. عنه صلى الله عليه و آله :تهذيب الأحكام به نقل از محمد بن ابی الصهبان ، از محمد بن سلیمان : گروهی از اصحاب ما بر این حدیث ، هم سخن اند ، از جمله: یونس بن عبد الرحمان در نقلی از عبد الله بن سنان از امام صادق علیه السلام ، و صباح حدّاء در نقلی از اسحاق بن عمّار از امام رضا علیه السلام ، و سماعه بن مهران در نقلی از امام صادق علیه السلام .

درباره این حدیث از امام رضا علیه السلام پرسیدم و وی مرا به آن آگاه ساخت.

و آن گروه گفته اند: از نماز در ماه رمضان و چگونگی آن پرسیدیم و این که پیامبر خدا چگونه می خواند؟

همه گفته اند: «چون اولین شب ماه رمضان فرا رسید ، پیامبر خدا نماز مغرب را خواند ، سپس چهار رکعتی را که هر شب پس از مغرب می خواند ، خواند . سپس هشت رکعت نماز خواند . و چون نماز عشا را خواند و دو رکعت را که هر شب ، نشسته پس از نماز عشا می خواند ، خواند ، برخاست و دوازده رکعت خواند . سپس وارد خانه اش شد .

چون مردم دیدند که پیامبر خدا پس از ورود ماه رمضان بر نماز خود افزود ، در این باره پرسیدند . به آنان خبر داد که: این نمازی که خواندم ، به خاطر فضیلت ماه رمضان بر ماه های دیگر است .

چون شب شد ، پیامبر صلی الله علیه و آله ایستاد که نماز بخواند . مردم ، پشت سر او صف بستند . پیامبر صلی الله علیه و آله رو به آنان کرد و فرمود: ای مردم! این نماز ، نافله است و نافله به جماعت خوانده نمی شود . هر یک از شما به تنهایی بخواند و آنچه را خداوند از کتابش به او آموخته ، بخواند . بدانید که در نافله ، جماعت نیست . مردم ، پراکنده شدند و هر کدام ، جداگانه برای خودشان نماز خواندند .

چون شب نوزدهم ماه رمضان شد ، پیامبر صلی الله علیه و آله پس از غروب خورشید ، غسل کرد و با غسل ، نماز مغرب را خواند . چون نماز مغرب و چهار رکعتی را که در گذشته هر شب پس از نماز مغرب می خواند ، خواند ، وارد خانه اش شد . چون بلال برای نماز عشا اقامه گفت ، پیامبر صلی الله علیه و آله بیرون آمد و با مردم نماز خواند . چون نماز پایان یافت ، دو رکعت نشسته خواند ، همچون هر شب . سپس برخاست و صد رکعت نماز خواند (در هر رکعت ، فاتحه الکتاب و ده بار سوره قل هو الله أحد) . چون از این نماز فارغ شد ، نمازی را که هر شب در آخر شب می خواند و نیز نماز وتر را خواند .

چون شب بیستم ماه رمضان شد ، همچون شب های گذشته ماه رمضان ، انجام داد: هشت رکعت ، پس از مغرب و دوازده رکعت ، پس از عشا .

پس چون شب بیست و یکم شد ، هنگام غروب آفتاب ، غسل کرد و در آن شب مثل شب نوزدهم ، نماز خواند . و چون شب بیست و دوم شد ، بر نماز خود افزود و هشت رکعت ، پس از مغرب و بیست و دو رکعت ، پس از عشا نماز بخواند .

شب بیست و سوم که شد ، باز غسل کرد ، همچون شب نوزدهم و شب بیست و یکم ، و مانند آن انجام داد .»

گفته اند: از او درباره پنجاه رکعت نماز در ماه رمضان پرسیدند.

فرمود: «پیامبر خدا این نماز را می خواند و پنجاه رکعت را طبق آنچه در غیر ماه رمضان می خواند ، می خواند و چیزی از آن نمی کاست».

ص: ٦٤٧

..

٥٩٢. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: تهذیب الأحکام عن المفضل بن عمر عن الإمام الصادق علیه السلام: «يُصَلِّي فِي شَهْرِ رَمَضَانَ زِيَادَةَ أَلْفِ رَكَعَةٍ». قَالَ: قُلْتُ: وَمَنْ يَقْدِرُ عَلَى ذَلِكَ؟

قَالَ: «لَيْسَ حَيْثُ تَذَهَبُ، أَلَيْسَ تُصَلِّي (١) فِي شَهْرِ رَمَضَانَ زِيَادَةَ أَلْفِ رَكَعَةٍ، فِي تِسْعِ عَشْرَةَ مِنْهُ فِي كُلِّ لَيْلَةٍ عِشْرِينَ رَكَعَةً، وَفِي لَيْلَةٍ تِسْعَ عَشْرَةَ مِنْهُ رَكَعَةٍ، وَفِي لَيْلَةٍ إِحْدَى وَعِشْرِينَ مِنْهُ رَكَعَةٍ، وَفِي لَيْلَةٍ ثَلَاثٍ وَعِشْرِينَ مِنْهُ رَكَعَةٍ، وَتُصَلِّي فِي ثَمَانِ لَيَالٍ مِنْهُ فِي الْعَشْرِ الْأَوَاخِرِ ثَلَاثِينَ رَكَعَةً، فَهَذِهِ تِسْعُمِئَةٍ وَعِشْرُونَ رَكَعَةً».

قَالَ: قُلْتُ: جَعَلَنِي اللَّهُ فِدَاكَ! فَزَجَّتْ عَنِّي لَقَدْ كَانَ ضَاقَ بِي الْأَمْرُ، فَلَمَّا أَنْ أَتَيْتَ لِي بِالتَّفْسِيرِ فَزَجَّتْ عَنِّي، فَكَيْفَ تَمَامُ الْأَلْفِ رَكَعَةٍ؟

قَالَ: «تُصَلِّي فِي كُلِّ يَوْمٍ جُمُعَةٍ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ لِأَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ، وَتُصَلِّي رَكَعَتَيْنِ لِابْنِهِ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ، وَتُصَلِّي بَعْدَ الرَّكَعَتَيْنِ أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ لِجَعْفَرِ الطَّيَّارِ، وَتُصَلِّي فِي لَيْلَةِ الْجُمُعَةِ فِي الْعَشْرِ الْأَوَاخِرِ لِأَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامِ عِشْرِينَ رَكَعَةً، وَتُصَلِّي فِي عَشِيِّ الْجُمُعَةِ لَيْلَةَ السَّبْتِ عِشْرِينَ رَكَعَةً لِابْنِهِ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ».

ثُمَّ قَالَ: «اسْمَعْ وَعِمْ وَعَلِّمْ ثِقَاتِ إِخْوَانِكَ هَذِهِ الْأَرْبَعَ وَالرَّكَعَتَيْنِ؛ فَإِنَّهُمَا أَفْضَلُ الصَّلَوَاتِ بَعْدَ الْفَرَائِضِ، فَمَنْ صَيَّ لَهَا فِي شَهْرِ رَمَضَانَ أَوْ غَيْرِهِ انْفَتَلَ وَلَيْسَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ اللَّهِ عِزٌّ وَجَلٌّ مِنْ ذَنْبٍ».

ثُمَّ قَالَ: «يَا مُفَضَّلَ بْنَ عُمَرَ، تَقْرَأُ فِي هَذِهِ الصَّلَاةِ كُلِّهَا أَعْنَى صِيْلَةِ شَهْرِ رَمَضَانَ، الزِّيَادَةَ مِنْهَا «بِالْحَمْدِ»، وَ«قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ»، إِنْ شِئْتَ مَرَّةً، وَإِنْ شِئْتَ ثَلَاثًا، وَإِنْ شِئْتَ خَمْسًا، وَإِنْ شِئْتَ سَبْعًا، وَإِنْ شِئْتَ عَشْرًا».

فَأَمَّا صِيْلَةُ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَإِنَّهُ تَقْرَأُ فِيهَا «بِالْحَمْدِ» فِي كُلِّ رَكَعَةٍ وَخَمْسِينَ مَرَّةً «قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ»، وَتَقْرَأُ فِي صِيْلَةِ ابْنِهِ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ فِي أَوَّلِ رَكَعَةٍ «بِالْحَمْدِ»، وَ«إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ» مِنْهُ مَرَّةً، وَفِي الرَّكَعَةِ الثَّانِيَةِ «بِالْحَمْدِ»، وَ«قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ» مِنْهُ مَرَّةً، فَإِذَا سَلِّمْتَ فِي الرَّكَعَتَيْنِ سَبَّحَ تَسْبِيحَ فَاطِمَةَ الزَّهْرَاءِ عَلَيْهَا السَّلَامُ، وَهُوَ: اللَّهُ أَكْبَرُ أَرْبَعًا وَثَلَاثِينَ مَرَّةً، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ ثَلَاثًا وَثَلَاثِينَ مَرَّةً، وَسُبْحَانَ اللَّهِ ثَلَاثًا وَثَلَاثِينَ مَرَّةً، فَوَاللَّهِ لَوْ كَانَ شَيْءٌ أَفْضَلَ مِنْهُ لَعَلَّمَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ إِيَّاهَا».

وَقَالَ لِي: «تَقْرَأُ فِي صِيْلَةِ جَعْفَرٍ فِي الرَّكَعَةِ الْأُولَى «الْحَمْدَ»، وَ«إِذَا زُلْزِلَتْ»، وَفِي الثَّانِيَةِ «الْحَمْدَ»، وَ«الْعَادِيَاتِ»، وَفِي الثَّلَاثَةِ «الْحَمْدَ»، وَ«إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ»، وَفِي الرَّابِعَةِ «الْحَمْدَ»، وَ«قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ»».

ثُمَّ قَالَ لِي: «يَا مُفَضَّلُ، ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ، وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ». (٢).

١- في المصدر: «يصلِّي»، وما في المتن أثبتناه من الاستبصار والإقبال.

٢- تهذیب الأحکام: ٣ / ٦٦ / ٢١٨، الاستبصار: ١ / ٤٦٦ / ١٨٠٢ وفيه إلى «ثقات إخوانك»، الإقبال: ١ / ٥١.

۵۸۳. عنه صلى الله عليه و آله: تهذيب الأحكام به نقل از مفضل بن عمر: امام صادق عليه السلام فرمود: «در ماه رمضان، هزار رکعت بیشتر خوانده می شود».

گفتم: چه کسی توان چنین کاری دارد؟

فرمود: «آن گونه نیست که می پنداری. مگر نه این که در ماه رمضان، هزار رکعت، زیادتر می خوانی؟ در هیجده شب از آن، هر شب، بیست رکعت؛ در شب نوزدهم، صد رکعت؛ در شب بیست و یکم، صد رکعت؛ در شب بیست و سوم، صد رکعت؛ و در هشت شب از دهه آخر، سی رکعت. اینها، نهصد و بیست رکعت».

گفتم: فدایت شوم! گشایشی برایم نمودی. نزدیک بود عرصه بر من تنگ شود و چون تفسیر آن را بیان فرمودی، نگرانی ام برطرف شد. پس، تمام شدن هزار رکعت چگونه است؟

فرمود: «در هر روز جمعه از ماه رمضان، چهار رکعت برای امیر مؤمنان علیه السلام دو رکعت برای دختر پیامبر صلی الله علیه و آله و پس از آن، چهار رکعت برای جعفر طیار می خوانی. نیز در شب جمعه در دهه آخر، بیست رکعت برای امیر مؤمنان علیه السلام در شام جمعه (شب شنبه) بیست رکعت برای دختر پیامبر صلی الله علیه و آله می خوانی».

سپس فرمود: «بشنو و دریاب و این چهار رکعت و دو رکعت را به برادران مورد اطمینان بیاموز که پس از نمازهای واجب، برترین نمازهایند. هر کس آنها را در ماه رمضان یا غیر آن بخواند، به پایان می برد، در حالی که میان او و خداوند، گناهی نیست».

سپس فرمود: «ای مفضل بن عمر! در همه این نمازها» یعنی نمازهایی که در ماه رمضان افزوده است «حمد و سوره قل هو الله أحد می خوانی؛ اگر خواستی، یک بار و اگر خواستی، سه بار و اگر خواستی، پنج بار و اگر خواستی، هفت بار و اگر خواستی، ده بار».

و امّا نماز امیر مؤمنان علیه السلام در آن، در هر رکعت، حمد و پنجاه بار سوره قل هو الله أحد می خوانی و در نماز دختر پیامبر صلی الله علیه و آله، در رکعت اول، حمد و صد بار سوره إنا أنزلناه فی لیله القدر و در رکعت دوم، حمد و صد بار سوره قل هو الله أحد می خوانی و پس از سلام در این دو رکعت، تسبیح حضرت فاطمه زهرا علیها السلام را می گویی (۳۴ مرتبه الله اکبر، ۳۳ مرتبه الحمد لله و ۳۳ مرتبه سبحان الله). به خدا سوگند، اگر چیزی برتر از این بود، پیامبر خدا به وی می آموخت».

و به من فرمود: «در نماز جعفر طیار، در رکعت اول، حمد و سوره إذا زلزلت و در رکعت دوم، حمد و سوره عادیات و در رکعت سوم، حمد و سوره إذا جاء نصر الله و در رکعت چهارم، حمد و سوره قل هو الله أحد می خوانی».

سپس به من فرمود: «ای مفضل! این، فضل خداست که به هر کس بخواهد، می دهد و خداوند صاحب احسان بزرگ است».

سخنی درباره نوافل ماه رمضان و ترتیب آنها

اشاره

سخنی درباره نوافل ماه رمضان و ترتیب آنها ماه رمضان ، بجز نافله های نمازهای پنجگانه ، نافله هایی دارد. روایات اهل بیت علیهم السلام ، بر نافله های دیگری در این ماه ، تشویق و توصیه دارند که از این قرار است: ۱. افزودن بر نماز [های مستحبی] به طور کلی ، (۱) ۲. دو رکعت نماز در هر شب ، (۲) ۳. نوافل مخصوص شب های: نوزدهم ، بیست و یکم و بیست و سوم ، (۳) ۴. نوافل شب های: سیزدهم ، چهاردهم و پانزدهم ، (۴) ۵. نوافل مخصوص شب نیمه ماه رمضان ، (۵) ۶. هزار رکعت نماز در هر شبانه روز ، بلکه در هر شب و در هر روز ، (۶)

-
- ۱- ر. ک: آنچه بر استحبابش تأکید شده است / «زیاد نماز خواندن» ، ص ۳۵۳.
  - ۲- ر. ک: نوافل ماه رمضان / «دو رکعت نماز در هر شب» ، ص ۶۲۱.
  - ۳- ر. ک: آداب مشترک شب قدر / نماز ، ص ۸۲۳.
  - ۴- ر. ک: وسائل الشیعه : ۸ / ۲۴ / باب ۳ .
  - ۵- ر. ک: آداب مخصوص شب ها / آداب شب پانزدهم: نماز صد رکعت ، ص ۵۲۳ .
  - ۶- ر. ک: نوافل ماه رمضان / «هزار رکعت در هر شب و روز» ، ص ۶۱۵.

یک . آزادی نمازگزار در گزینش

دو . تراحم نداشتن با عبادتی مهم تر

سه . استحباب هزار رکعت در ماه رمضان

۷. هزار رکعت نماز در همه ماه رمضان ، (۱) ۸ . نمازهای مخصوص هر شب به طور جداگانه . (۲) درباره این نافله ها و نمازهای اضافی ، نکات مهمی وجود دارند که باید به آنها توجه داشت . این نکات ، عبارت اند از:

یک . آزادی نمازگزار در گزینش ظاهرها انگیزه نهفته در پس آن همه تأکید موجود در روایات برای انجام دادن این حجم بسیار از نوافل ، به این باز می گردد که نمازگزار ، برای انتخاب نمازی متناسب با حال و عمل و توان و وقت خویش ، فرصت گزینش داشته باشد و بهره بیشتری از برکات این ماه و فیض های معنوی آن ببرد ، وگرنه انجام دادن این همه نافله در ماه رمضان ، عملاً برای انسان ، شدنی نیست .

دو . تراحم نداشتن با عبادتی مهم تر توصیه به این نوافل ، مشروط به این است که انجام دادن آنها با یک تکلیف واجب یا مستحب مهم تر تراحم نداشته باشد ، که در صورت مزاحم بودن ، ترک آنها لازم است .

سه . استحباب هزار رکعت در ماه رمضان در میان نوافل ، تأکید ویژه ای بر انجام دادن هزار رکعت نماز نافله در ماه رمضان وجود دارد و روایات بسیاری ، کیفیت آن را از پیامبر صلی الله علیه و آله و امامان اهل بیت علیهم السلام بیان کرده اند . آنچه نزد فقهای مکتب اهل بیت علیهم السلام مشهور است ، اعتقاد آنان به استحباب هزار رکعت در این ماه ، افزون بر بقیه نوافل است . مرحوم ملا احمد

۱- ر . ک : نوافل ماه رمضان / «هزار رکعت در ماه» ، ص ۶۳۱ .

۲- ر . ک : نوافل ماه رمضان / «نمازهای مخصوص هر شب» ، ص ۶۲۱ .

نراقی (م ۱۲۴۵ ق) در مستند الشیعه ، هنگام نقل نمازهای مستحبّ غیر روزانه ، چنین گفته است: سوم. هزار رکعت نافله ماه رمضان ، افزون بر نافله های مشخص شده است . این هزار رکعت ، طبق روایت و فتوای مشهورتر ، مستحب است ؛ بلکه از سید (۱) و ابن ادریس حلی (۲) و دیلمی (۳) ، اجماع بر آن نقل شده است ، امّا این ادعای اجماع با آنچه صاحب ریاض المسائل از شیخ صدوق نقل کرده (۴) و شیخ طوسی در کتاب خلاف به اصحاب ما نسبت می دهد (۵) و نیز با برخی روایات (۶) همخوان نیست ولی چون این موارد ، نادرند ، شیخ صدوق خود در کتاب من لایحضره الفقیه قائل به جواز شده است . و جواز ، مستلزم استحباب است . (۷) پس ، جواز آن ، اجماعی است . (۸)

۱- الانتصار : ۱۶۹ .

۲- السرائر : ۱ / ۳۱۰ .

۳- المراسم العلویه : ۸۱ .

۴- ریاض المسائل : ۴ / ۱۹۵ .

۵- الخلاف : ۱ / ۵۳۱ .

۶- ر . ک : کتاب من لایحضره الفقیه : ۲ / ۱۳۷ / ۱۹۶۵ و ح ۱۹۶۶ ، وسائل الشیعه : ۸ / ۴۲ ۴۴ / أبواب نافله شهر رمضان ب ۹ ح ۳۱ . نیز ، ر . ک : سخن شیخ حرّ عاملی در تأویل و حلّ این روایت ها .

۷- ر . ک : کتاب من لایحضره الفقیه : ۲ / ۱۳۹ ذیل حدیث ۱۹۶۷ . همچنین صدوق در الأمالی (ص ۷۴۶ ، مجلس ۹۳) ضمن توصیف آیین شیعه می گوید: «نماز در ماه رمضان ، مثل نماز در ماه های دیگر است. هر کس که می خواهد بیشتر بخواند ، هر شب ، بیست رکعت بخواند: هشت رکعت بین مغرب و عشا و دوازده رکعت پس از وقت عشا ، تا آن که از ماه رمضان ، بیست شب بگذرد. سپس هر شب ، سی رکعت نماز می خواند : هشت رکعت در میان مغرب و عشا و بیست و دو رکعت پس از عشا ، و در هر رکعت ، حمد و آنچه می تواند ، از قرآن بخواند ، مگر در شب بیست و یکم و شب بیست و سوم ، که مستحب است این دو شب را زنده بدارد و در هر شب ، صد رکعت نماز بخواند ، در هر رکعت ، یک بار حمد و صد بار قل هو الله» .

۸- مستند الشیعه : ۶ / ۳۷۷ .

چهار . چگونگی آوردن هزار رکعت نافله در ماه رمضان

چهار . چگونگی آوردن هزار رکعت نافله در ماه رمضان انجام دادن هزار رکعت نافله در ماه رمضان ، به یکی از دو ترتیب زیر است: ۱. تا پایان شب بیستم ، هر شب بیست رکعت نافله می خواند: هشت رکعت بعد از نماز مغرب و دوازده رکعت پس از نماز عشا ، یا بر عکس. در دهه آخر نیز در هر شب ، ده رکعت پس از نماز عشا می افزاید. همچنین در سه شب قدر ، هر شب صد رکعت ، بیشتر می خواند. (۱) هر شب تا شب نوزدهم ، بیست رکعت نماز می خواند و در شب های: نوزدهم ، بیست و یکم و بیست و سوم ، هر شب ، صد رکعت نماز می افزاید. سپس در هشت شب آخر ، هر شب ، سی رکعت می افزاید تا مجموع آنها ، نهصد و بیست رکعت شود. (۲) اما هشتاد رکعت باقی مانده را این گونه می خوانی: در هر جمعه از ماه رمضان ، چهار رکعت نماز امیرمؤمنان ، علی علیه السلام ، دو رکعت نماز حضرت فاطمه علیها السلام ، و چهار رکعت نماز جعفر طیار را می خوانی و در آخرین شب جمعه ، بیست رکعت برای امام علی علیه السلام و در شامگاه آن (شب شنبه) ، بیست رکعت برای حضرت فاطمه علیها السلام می خوانی. (۳) از منابع حدیثی یادشده در متن ، چنین روشن می شود که برای هر یک از این دو شیوه روایاتی وجود دارند. از این رو ، مقتضای جمع بین روایات ، تخییر است ، آن گونه که در مستند الشیعه آمده است.

۱- ر. ک: ص ۶۳۹ ، ح ۵۹۰ و ص ۶۴۱ ، ح ۵۹۲.

۲- ر. ک: ترتیب نافله های ماه رمضان ، ص ۶۳۹ ، ح ۵۹۰ و ص ۶۴۳ ، ح ۵۹۶ ۵۹۴.

۳- ر. ک: ص ۶۴۵ ، ح ۵۹۶ و ص ۶۴۹ ، ح ۵۹۷.

٧ / ٦ أول من صلي النوافل جماعه نوافل شهر رمضان لقد اتضح من الروايات المتقدمه ان النبي صلى الله عليه وآله كان كثير التنفل في شهر رمضان ، وكان يرغب الناس ويحثهم على ذلك . ثم إنها كانت تُصلى فرادى لاجماعه ، وإنما أخذ الناس بصلاه النافله في شهر رمضان جماعه في زمن عمر بن الخطاب وبأمر منه . وإليك بيان ذلك :

٥٨٢. عنه صلى الله عليه وآله : صحيح مسلم عن أبي هريره : كان رسول الله صلى الله عليه وآله يُرغب في قيام رمضان من غير أن يرأمرهم فيه بعزيمه ، فيقول : «من قام رمضان إيماناً واحتساباً عُفِرَ له ما تقدم من ذنبه» . فتوفى رسول الله صلى الله عليه وآله والأمر على ذلك ، ثم كان الأمر على ذلك في خلافه أبي بكر وصيه دراً من خلافه عمر على ذلك . (١) ٥٨١. عنه صلى الله عليه وآله : صحيح البخارى عن عبدالرحمن بن عبد القارى : خرجت مع عمر بن الخطاب ليلة في رمضان إلى المسجد ، فإذا الناس أوزاع متفرقون ، يصلي الرجل لنفسه ، ويصلي الرجل فيصلي بصلاته الرهط ، فقال عمر : إني أرى لو جمعت هؤلاء على قارى؟ واحد لكان أمثل ، ثم عزم فجمعهم على أبي بن كعب ، ثم خرجت معه ليلة أخرى والناس يصلون بصلاه قارئهم .

قال عمر : نعم البدعه هذه! (٢) ٥٨٠. عنه صلى الله عليه وآله : الإمام الصادق عليه السلام : صوم شهر رمضان فريضة ، والقيام في جماعه في ليلة بدعه ، وما صلاها رسول الله صلى الله عليه وآله ولو كان خيراً ما تركها ، وقد صلى في بعض ليالى شهر رمضان وحده صلى الله عليه وآله ، فقام قوم خلفه فلما أحس بهم دخل بيته ، ففعل ذلك ثلاث ليال ، فلما أصبح بعد ثلاث ليال صعد المبر ، فحمد الله وأثنى عليه .

ثم قال : «أيها الناس ، لا تصيوا غير الفريضة ليلاً في شهر رمضان ولا في غيره في جماعه ، إن الذي صيتم بدعه ، ولا تصيوا ضحى ؛ فإن الصلاة ضحى بدعه ، وكل بدعه ضلالة ، وكل ضلالة سبيلها إلى النار» ، ثم نزل وهو يقول : «عمل قليل في سنه ، خير من عمل كثير في بدعه ...» .

وإن الصلاة نافله في جماعه في ليل شهر رمضان لم تكن في عهد رسول الله صلى الله عليه وآله ، ولم تكن في أيام أبي بكر ، ولا في صدر من أيام عمر ، حتى أحدث ذلك عمر فاتبعوه عليه . (٣) .

١- . صحيح مسلم : ١/٥٢٣/١٧٤ ، صحيح البخارى : ٢ / ٧٠٧ / ١٩٠٥ وفيه من «من قام ...» ، الموطأ : ١/١١٣/٢ وفيهما «قال ابن

شهاب : فتوفى رسول الله ...» ، السنن الكبرى : ٢ / ٦٩٣ / ٤٥٩٩ وص ٦٩٤ / ٤٦٠٢ .

٢- . صحيح البخارى : ٢ / ٧٠٧ / ١٩٠٦ ، الموطأ : ١ / ١١٤ / ٣ ، السنن الكبرى : ٢ / ٦٩٤ / ٤٦٠٣ وح ٤٦٠٤ .

٣- . دعائم الإسلام : ١ / ٢١٣ ، بحار الأنوار : ٩٧ / ٣٨١ / ٤ .

۷ / ۶ نخستین کسی که نافله ها را به جماعت خواند

۶ / ۷ نخستین کسی که نافله ها را به جماعت خواند از روایات پیشین روشن شد که در ماه رمضان ، پیامبر صلی الله علیه و آله نافله بسیار می خواند و مردم را نیز به آن تشویق و ترغیب می کرد و نافله ها به صورت فرادا خوانده می شد ، نه به جماعت. مردم در زمان عمر بن خطاب و به دستور او خواندن نافله را به صورت جماعت آغاز کردند. و اینک ، توضیح مطلب:

۵۷۹. عنہ صلی الله علیه و آله : صحیح مسلم به نقل از ابو هریره : پیامبر خدا به عبادت و نماز در ماه رمضان ترغیب می کرد ، بدون آن که دستور حتمی بدهد. می فرمود: «هر کس در ماه رمضان از روی ایمان و برای خدا نماز بخواند ، گناهان گذشته اش آمرزیده می شود». پیامبر خدا در گذشت ، در حالی که کار به همین صورت بود. (۱) در دوران خلافت ابو بکر و بخشی از دوران خلافت عمر نیز کار به همین روال بود. ۵۷۸. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : صحیح البخاری به نقل از عبد الرحمن بن عبد القاری : در ماه رمضان ، شبی با عمر بن خطاب به سوی مسجد بیرون رفتم. مردم را دسته دسته و پراکنده دیدیم. هر کس برای خود نماز می خواند ، یا کسی نماز می خواند و تعدادی اندک با او به جماعت نماز می خواندند. عمر گفت: «به نظر من اگر همه این جمعیت ، پشت سر یک نفر نماز بخوانند ، بهتر است». پس تصمیم گرفت و همه را پشت سر اُبی بن کعب گرد آورد.

شبی دیگر با او بیرون آمدم ، مردم پشت سر یک نفر نماز می خواندند. عمر گفت: «این ، چه بدعت خوبی است!». ۵۷۷. سنن الدارمی (به نقل از عبد الله بن عمرو) امام صادق علیه السلام: روزه ماه رمضان ، واجب است و نماز مستحب در شب ماه رمضان به صورت جماعت ، بدعت است و پیامبر خدا چنان نخواند و اگر خوب بود ، آن را ترک نمی کرد.

پیامبر صلی الله علیه و آله در بعضی از شب های ماه رمضان ، به تنهایی نماز می خواند. گروهی پشت سر او به نماز ایستادند. چون آنان را [در پشت سر خویش] احساس کرد ، وارد خانه اش شد و این کار را سه شب انجام داد. پس از سه شب ، صبح به منبر رفت و خدا را حمد و ثنا گفت. سپس فرمود:

«ای مردم! در شب ، غیر از نماز واجب ، نماز دیگری را به جماعت نخوانید ، نه در ماه رمضان و نه در جز آن. آنچه کردید ، بدعت است. در روز هم نماز مستحب را به جماعت نخوانید که نماز [مستحب به جماعت آوردن] در روز هم بدعت است و هر بدعتی گم راهی است و هر گم راهی ای راه به دوزخ می برد».

سپس فرود آمد ، در حالی که می فرمود: «کار اندک ، اما همراه با سنت ، بهتر از کار بسیار همراه با بدعت است...».

و نماز مستحب را به جماعت خواندن در شب ماه رمضان ، در روزگار پیامبر خدا و زمان ابو بکر و اوایل دوران عمر نبود ، تا آن که عمر ، آن را بدعت نهاد. دیگران هم از او پیروی کردند.

۱- یعنی در ماه رمضان ، نمازهای مستحب را به جماعت نمی خواندند .

٥٧٦. سنن ابن ماجه (به نقل از عبد الله بن عمرو) تهذيب الأحكام عن عمار عن الإمام الصادق عليه السلام ، قال : سَأَلْتُهُ عَنِ الصَّلَاةِ فِي رَمَضَانَ فِي الْمَسَاجِدِ؟

قَالَ : «لَمَّا قَدِمَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ الْكُوفَةَ أَمَرَ الْحَسَنَ بْنَ عَلِيٍّ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ أَنْ يُنَادِيَ فِي النَّاسِ : لَا صَلَاةَ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ فِي الْمَسَاجِدِ جَمَاعَةً ، فَنَادَى فِي النَّاسِ الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ بِمَا أَمَرَهُ بِهِ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ ، فَلَمَّا سَمِعَ النَّاسُ مَقَالَهُ الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ صَاحُوا : وَأَعْمَرَاهُ وَأَعْمَرَاهُ!!

فَلَمَّا رَجَعَ الْحَسَنُ عَلَيْهِ السَّلَامُ إِلَى أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ لَهُ : مَا هَذَا الصَّوْتُ؟

فَقَالَ : يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ ، النَّاسُ يَصِيحُونَ : وَأَعْمَرَاهُ وَأَعْمَرَاهُ!!

فَقَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ : قُلْ لَهُمْ : صِلُوا! . (١) ٥٧٨. رسول الله صلى الله عليه وآله : تفسير العياشى عن أحدهما عليهما السلام : لَمَّا كَانَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي الْكُوفَةِ أَتَاهُ النَّاسُ فَقَالُوا : اجْعَلْ لَنَا إِمَامًا يُؤْمِنَا فِي شَهْرِ رَمَضَانَ ، فَقَالَ : لَا ، وَنَهَاهُمْ أَنْ يَجْتَمِعُوا فِيهِ ، فَلَمَّا أَمْسُوا جَعَلُوا يَقُولُونَ : ابْكُوا فِي رَمَضَانَ ، وَارْمِضَانَاهُ!

فَأَتَاهُ الْحَارِثُ الْأَعْوَرُ فِي أَنْاسٍ ، فَقَالَ : يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ ، ضَجَّ النَّاسُ وَكَرِهُوا قَوْلَكَ .

فَقَالَ عِنْدَ ذَلِكَ : «دَعُوهُمْ وَمَا يُرِيدُونَ ، لِيَصِلَ بِيَهُمْ مَنْ شَاؤُوا» ، ثُمَّ قَالَ : «فَمَنْ يَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ نُؤَلِّهِ مَا تَوَلَّى وَنُضِلِّهِ جَهَنَّمَ وَسَاءَتْ مَصِيرًا» (٢) . (٣) .

١- تهذيب الأحكام : ٣ / ٧٠ / ٢٢٧ .

٢- النساء : ١١٥ .

٣- تفسير العياشى : ١ / ٢٧٥ / ٢٧٢ ، مستطرفات السرائر : ١٤٦ / ١٨ ، بحار الأنوار : ٩٦ / ٣٨٥ / ٥ .

۵۷۷. سنن الدارمی عن عبد الله بن عمرو: تهذيب الأحكام به نقل از عمار: از امام صادق علیه السلام درباره [چگونگی] نماز در [ماه] رمضان در مساجد پرسیدم.

فرمود: «چون امیر مؤمنان علیه السلام به کوفه آمد، به حسن بن علی علیهما السلام فرمان داد تا میان مردم ندا دهد که در ماه رمضان در مساجد، نمازها [ی مستحب] به جماعت نیست. حسن بن علی علیهما السلام طبق فرمان امیر مؤمنان علیه السلام ندا داد. مردم، چون سخن حسن بن علی علیهما السلام را شنیدند، فریاد کشیدند: وا عُمراه! وا عُمراه! .

چون حسن علیه السلام نزد امیر مؤمنان علیه السلام برگشت، امیر مؤمنان پرسید: این صدا چیست؟

گفت: ای امیر مؤمنان! مردم فریاد می زنند: وا عُمراه! وا عُمراه! . (۱)

امیر مؤمنان فرمود: به آنان بگو: [هر طور که می خواهید،] نماز بخوانید! . ۵۷۶. سنن ابن ماجه عن عبد الله بن عمرو: تفسیر العیاشی به نقل از یکی از دو امام (باقر و صادق) علیهما السلام: وقتی امیر مؤمنان علیه السلام در کوفه بود، مردم به نزد او آمد و گفتند: برای ما پیش نمازی قرار بده تا در ماه رمضان برای ما امامت کند.

فرمود: «نه» و آنان را از اجتماع کردن در ماه رمضان [برای نماز مستحب] نهی کرد.

عصر که شد، می گفتند: درباره رمضان گریه کنید. رمضان از دست رفت!

حارث أعور، به همراه گروهی نزد امام علیه السلام آمد و گفت: ای امیر مؤمنان! مردم به ناله و فریاد آمدند و از سخن تو ناخشنودند.

پس فرمود: «بگذارید هر کار می خواهند، بکنند و هر کس را می خواهند، به پیش نمازی برگزینند».

سپس فرمود: «پس، هر کس «از راهی جز راه مؤمنان پیروی کند، او را به همان راه وا می داریم و دوزخ را به او می چشانیم و بد سرانجامی است» . .

٥٧٥. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله :الإمام علی علیه السلام :قد عمِلتِ الوُلاةُ قبلي أعمالاً خالفوا فيها رسولَ الله صلی الله علیه و آله... . مُعَيَّرِينَ لِسَيِّئَتِهِ، وَلَوْ حَمَلْتُ النَّاسَ عَلَى تَرْكِهَا وَحَوَّلْتُهَا إِلَى مَوَاضِعِهَا وَإِلَى مَا كَانَتْ فِي عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لَتَفَرَّقَ عَنِّي جُنْدِي ... .

وَاللَّهِ لَقَدْ أَمَرْتُ النَّاسَ أَلَّا يَجْتَمِعُوا فِي شَهْرِ رَمَضَانَ إِلَّا فِي فَرِيضَةٍ ، وَأَعْلَمْتُهُمْ أَنَّ اجْتِمَاعَهُمْ فِي النَّوَافِلِ بِدَعْوَةٍ ، فَتَنَادَى بَعْضُ أَهْلِ عَسْكَرِي مِمَّنْ يُقَاتِلُ مَعِي : يَا أَهْلَ الْإِسْلَامِ ، غُيِّرَتْ سُنَّةُ عُمَرَ! يَنْهَانَا عَنِ الصَّلَاةِ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ تَطَوُّعًا .

وَلَقَدْ خِفْتُ أَنْ يَثُورُوا فِي نَاحِيَةِ جَانِبِ عَسْكَرِي ! ... (١) ٧ / ٧٧ أَدْعِيَةُ نَوَافِلِ شَهْرِ رَمَضَانَ الدُّعَاءُ بَيْنَ كُلِّ رَكْعَتَيْنِ ٥٢٥. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله :الإقبال عن رجاء بن يحيى بن سامان :خَرَجَ إِلَيْنَا مِنْ دَارِ سَيِّدِنَا أَبِي مُحَمَّدٍ الْحَسَنِ ابْنِ عَلِيٍّ صَاحِبِ الْعَسْكَرِ سَنَةَ خَمْسٍ وَخَمْسِينَ وَمِئَتَيْنِ ، فَذَكَرَ الرَّسَالََةَ الْمُقْبَعَةَ بِأَسْرِهَا .

قَالَ : وَلَيْكُنْ مِمَّا تَدْعُو بِهِ بَيْنَ كُلِّ رَكْعَتَيْنِ مِنْ نَوَافِلِ شَهْرِ رَمَضَانَ :

اللَّهُمَّ اجْعَلْ فِيمَا تَقْضِي وَتُقَدِّرُ مِنَ الْأَمْرِ الْمَحْتَمِ ، وَفِيمَا تَفْرُقُ مِنَ الْأَمْرِ الْحَكِيمِ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ ، أَنْ تَجْعَلَنِي مِنْ حُجَّاجِ بَيْتِكَ الْحَرَامِ ، الْمَبْرُورِ حُجَّتِهِمْ ، الْمَشْكُورِ سَيِّئَاتِهِمْ ، الْمَغْفُورِ ذُنُوبِهِمْ ، وَأَسْأَلُكَ أَنْ تُطِيلَ عُمْرِي فِي طَاعَتِكَ ، وَتُوسِّعَ لِي فِي رِزْقِي ، يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ . (٢) .

١- الكافي : ٨ / ٥٩ / ٢١ عن سليم بن قيس الهلالي ، بحار الأنوار : ٩٦ / ٣٨٤ / ١ .

٢- الإقبال : ١ / ٨٠ ، بحار الأنوار : ٩٧ / ٣٥٨ / ١ .

اشاره

الف دعا بین هر دو رکعت

۵۲۶. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: امام علی علیه السلام: زمامداران پیش از من، کارهایی کردند که در آنها با پیامبر خدا مخالفت نمودند و... و سنتش را دگرگون ساختند. من اگر مردم را وادار می کردم که آنها را ترک کنند و کارها را به جایگاه خود و به آنچه زمان پیامبر خدا بود، برمی گرداندم، سپاهم متفرق می شد... .

به خدا سوگند، مردم را فرمان دادم که در ماه رمضان، جز برای نماز واجب، اجتماع نکنند و به آنان اعلام کردم که گردآمدنشان بر نافله ها [به صورت جماعت]، بدعت است. برخی از لشکریانم که همراه من پیکار می کنند، فریاد برآوردند که: ای مسلمانان! سنت عمر، دگرگون شد؛ ما را از نماز مستحب در ماه رمضان، نهی می کند.

بیم آن داشتم که در بخشی از لشکریانم شورش پدید آورند... ۷ / ۷ دعاهای نوافل ماه رمضان الف دعا بین هر دو رکعت ۵۲۷. مسند ابی یعلی (به نقل از ابن عمر) الإقبال به نقل از رجاء بن یحیی بن سامان: از خانه سرورمان امام حسن عسکری علیه السلام در سال ۲۵۵ [ق] نوشته ای صادر شد. وی همه نامه متقاعدکننده را نقل کرده است.

فرمود: «از جمله آنچه میان دو رکعت از نافله های ماه رمضان می خوانی، این دعا باشد:

خداوندا! در آنچه حتمی مقدر می کنی، از فرمان قطعی، و در آنچه در شب قدر از امر حکیمانه خود جدا می کنی، این را قرار بده که مرا از حجاج خانه با حرمت خویش قرار دهی؛ از آنان که حجشان پذیرفته، تلاششان پاداش یافته، و گناهانشان آمرزیده است؛ و از تو می خواهم که عمرم را در اطاعت خویش بلند گردانی و روزی مرا گسترده سازی، ای مهربان ترین مهربانان!».

ب أدعيته العشرين ركعة ٥٢٨. سنن ابن ماجه عن أنس: السيد ابن طاووس قدس سره فى الإقبال: وها نحنُ نبدأ بين كل ركعة بدعواتٍ مختصراتٍ (١)، نقلها من خط جدى أبى جعفر الطوسى، أمده الله تعالى بالرحمات والعنايات.

فمنها فى تهذيب الأحكام وغيره عن الصادق عليه السلام:

[١ و ٢] «إذا صليت المغرب ونوافلها فصل الثمانى ركعات التى بعد المغرب، فإذا صليت ركعتين فسبح تسبيح الزهراء عليها السلام بعد كل ركعتين، وقل:

اللهم أنت الأول فليس قبلك شىء، وأنت الآخر فليس بعدك شىء، وأنت الظاهر فليس فوقك شىء، وأنت الباطن فليس دونك شىء، وأنت العزيز الحكيم.

اللهم صل على محمد وآل محمد، وأدخلنى فى كل خير أدخلت فيه محمدًا وآل محمد، وأخرجنى من كل سوء أخرجت منه محمدًا وآل محمد، والسلام عليه وعليهم ورحمة الله وبركاته» (٢) ...

[٣ و ٤] ثم تصلى ركعتين، وتقول بعدهما ما نقلناه من خط جدى أبى جعفر الطوسى بإسناده عن الصادق عليه السلام:

الحمد لله الذى علا فقهر، والحمد لله الذى ملك فقدر، والحمد لله الذى بطن فخبز، والحمد لله الذى يحيى الموتى، ويميت الأحياء، وهو على كل شىء قدير، والحمد لله الذى تواضع كل شىء لعظمته، والحمد لله الذى ذل كل شىء لعزته، والحمد لله الذى استسلم كل شىء لقدرته، والحمد لله الذى خضع كل شىء لمملكته، والحمد لله الذى يفعل ما يشاء غيره.

اللهم صل على محمد وآل محمد، وأدخلنى فى كل خير أدخلت فيه محمدًا وآل محمد، وأخرجنى من كل سوء أخرجت منه محمدًا وآل محمد صلى الله عليه وعليهم، والسلام عليه وعليهم ورحمة الله وبركاته وسلم تسليمًا كثيرًا (٣) ...

[٥ و ٦] ثم تصلى ركعتين، وتقول بعدهما ما نقلناه من خط جدى أبى جعفر الطوسى رحمه الله مِمَّا رواه عن الصادق عليه السلام:

اللهم إنى أسألك بمعانى جميع ما دعاك به عبادك الذين اصطفيتهم لنفسك، المأمونون على سرك، المحتجبون بغيبك، المستترون بدينك المعلنون به، الواصفون لعظمتك، المنزهون (٤) عن معاصيك، الداعون إلى سبيلك، السابِقون فى علمك، الفائزون بكرامتك.

أدعوك على مواضع خدودك وكمال طاعتك، وبما يدعوك به ولأه أمرك، أن تصلى على محمد وآل محمد، وأن تفعل بى ما أنت أهله، ولا تفعل بى ما أنا أهله (٥) ...

[٧ و ٨] ثُمَّ تُصَلِّي رَكَعَتَيْنِ ، وَتَقُولُ مَا نَقَلْنَاهُ مِنْ خَطِّ جَدِّي أَبِي جَعْفَرِ الطُّوسِيِّ مِمَّا رَوَاهُ عَنْ مَوْلَانَا الصَّادِقِ عَلَيْهِ السَّلَامُ :

يَا ذَا الْمَنِّ لَا يُمَنَّ (٤) عَلَيْكَ ، يَا ذَا الطَّلُولِ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ ، ظَهَرُ اللَّاجِينَ ، وَمَأْمَنُ الْخَائِفِينَ ، وَجَارُ الْمُسْتَجِيرِينَ ، إِنْ كَانَ فِي أُمَّ الْكِتَابِ عِنْدَكَ أَنْتَى شَقِيٌّ أَوْ مَحْرُومٌ أَوْ مُقْتَرٌ عَلَيَّ رِزْقِي ، فَاْمُحْ مِنْ أُمَّ الْكِتَابِ شِقَائِي وَحِرْمَانِي وَإِقْتَارِ رِزْقِي ، وَاكْتُبْنِي عِنْدَكَ سَعِيداً مُوَفَّقاً لِلْخَيْرِ مُوسِعاً عَلَيَّ فِي رِزْقِكَ .

فَبِأَنَّكَ قُلْتَ فِي كِتَابِكَ الْمُنزَلِ عَلَى لِسَانِ نَبِيِّكَ الْمُرْسَلِ صَيَلُوا تُكَ عَلَيْهِ وَآلِهِ : «يَمُحُوا اللَّهُ مَا يَشَاءُ وَيُثَبِّتُ وَعِنْدَهُ أُمُّ الْكِتَابِ» (٧) ، وَقُلْتَ : «وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ» (٨) وَأَنَا شَيْءٌ فَلْتَسِّرْ عَنِّي رَحْمَتَكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ ، وَصَلِّ عَلَيَّ سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ . (٩)

وَادْعُ بِمَا بَدَأَكَ ...

فَإِذَا فَرَعْتَ مِنَ الدُّعَاءِ سَجَدْتَ وَقُلْتَ فِي سُجُودِكَ ، مَا نَقَلْنَاهُ مِنْ خَطِّ جَدِّي أَبِي جَعْفَرِ الطُّوسِيِّ رَحِمَهُ اللَّهُ :

اللَّهُمَّ أَغْنِنِي بِالْعِلْمِ ، وَزَيِّنِي بِالْحِلْمِ ، وَكْرَمْنِي بِالتَّقْوَى ، وَجَمِّلْنِي بِالْعَافِيَةِ ، يَا وَلِيَّ الْعَافِيَةِ ، عَفْوَكَ عَفْوَكَ مِنَ النَّارِ .

فَإِذَا رَفَعْتَ رَأْسَكَ فَقُلْ :

يَا اللَّهُ يَا اللَّهُ يَا اللَّهُ ، أَسْأَلُكَ يَا لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ ، بِاسْمِكَ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ، يَا رَحْمَانُ ، يَا اللَّهُ يَا رَبِّ ، يَا قَرِيبُ يَا مُجِيبُ ، يَا بَدِيعَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ، يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ ، يَا حَنَّانُ يَا مَنَّانُ ، يَا حَيُّ يَا قَيُّوْمُ .

أَسْأَلُكَ بِكُلِّ اسْمٍ هُوَ لَكَ تُحِبُّ أَنْ تُدْعَى بِهِ ، وَبِكُلِّ دَعْوَةٍ دَعَاكَ بِهَا أَحَدٌ مِنَ الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ فَاسْتَجَبْتَ لَهَا ، أَنْ تُصَلِّيَ عَلَيَّ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ ، وَأَنْ تُصَرِّفَ قَلْبِي إِلَى خَشِيَّتِكَ وَرَهْبَتِكَ وَأَنْ تَجْعَلَنِي مِنَ الْمُخْلِصِينَ ، وَتُقَوِّى أَرْكَانِي كُلَّهَا لِعِبَادَتِكَ ، وَتُشْرَحَ صَدْرِي لِلْخَيْرِ وَالتَّقْوَى ، وَتُطَلِّقَ لِسَانِي لِتِلَاوَةِ كِتَابِكَ ، يَا وَلِيَّ الْمُؤْمِنِينَ ، وَصَلِّ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ .

وَادْعُ بِمَا أَحْبَبْتَ . ثُمَّ صَلِّ الْعِشَاءَ الْآخِرَةَ وَمَا يَتَعَقَّبُهَا . (١٠) .

١- أقول : أورد في الإقبال بعد هذه الأدعية المختصره أدعيه أخرى مفصلة من كتاب محمد بن أبي قره في عمل شهر رمضان ، فمن أرادها فلينظر الإقبال : ١ / ٨١ / ١١٠ .

٢- الإقبال : ١ / ٨١ ، تهذيب الأحكام : ٣ / ٧١ / ٢٢٩ عن علي بن حسان عن بعض أصحابه عن رجل ، مصباح المتهجد : ٥٤٢ / ٦٢٩ كلاهما نحوه ، بحار الأنوار : ٩٧ / ٣٥٩ / ١ .

٣- الإقبال : ١ / ٨٥ ، تهذيب الأحكام : ٣ / ٧١ / ٢٣٠ عن علي بن حسان عن بعض أصحابه عن رجل ، مصباح المتهجد : ٥٤٣ / ٦٣٠ ، بحار الأنوار : ٩٧ / ٣٦٢ / ١ .

٤- في تهذيب الأحكام ونسخه أخرى : «المتنزهون» .

٥- الإقبال : ١ / ٨٧ ، تهذيب الأحكام : ٣ / ٧٢ / ٢٣١ عن عيسى بن بشير عن رجل ، مصباح المتهجد : ٥٤٣ / ٦٣١ ، بحار الأنوار

١ / ٣٦٣ / ٩٧ .

٦- .فى المصادر الأخرى : «لامن» .

٧- .الرعد : ٣٩ .

٨- .الأعراف : ١٥٦ .

٩- .الإقبال : ١ / ٩٢ ، تهذيب الأحكام : ٣ / ٧٢ / ٢٣٢ عن ذريح بن محمد بن يزيد المحاربي ، مصباح المتهجد : ٥٤٤ / ٦٣٢ ،

بحار الأنوار : ١ / ٣٦٧ / ٩٧ .

١٠- .الإقبال : ١ / ٩٤ ، تهذيب الأحكام : ٣ / ٧٣ ذيل ح ٢٣٢ ، مصباح المتهجد : ٥٤٤ / ٦٣٣ و ٦٣٤ كلاهما من دون إسناد إلى

المعصوم ، بحار الأنوار : ١ / ٣٦٨ / ٩٧ .

ب دعاهای بیست رکعت

ب دعاهای بیست رکعت ۵۲۹. مسند ابن حنبل عن ابن عباس: سید ابن طاووس در الإقبال: آغاز می کنیم به بیان دعاهای کوتاه (۱) بین هر رکعت. اینها را از خطّ جدّم ابو جعفر طوسی که خداوند، پیوسته با رحمت ها و عنایاتش او را یاری کند نقل می کنم. پس، از جمله آنهاست در تهذیب الأحکام و غیر آن، از امام صادق علیه السلام که:

[۱ و ۲] «چون نماز مغرب و نوافل آن را خواندی، هشت رکعت مربوط به پس از مغرب را بخوان. چون دو رکعت را خواندی، تسبیح [حضرت] زهرا علیها السلام را پس از هر دو رکعت بگو و بگو:

خداوندا! تو نخستینی و پیش از تو چیزی نیست؛ و تو واپسینی و پس از تو چیزی نیست؛ و تو آشکاری و برتر از تو چیزی نیست؛ و تو نهانی و فروتر از تو چیزی نیست؛ و تو توانمند حکیمی.

خداوندا! بر محمّد و خاندان محمّد درود فرست و مرا در هر خیری که محمّد و خاندان محمّد را در آن وارد کرده ای، وارد کن و مرا از هر بدی که محمّد و خاندان محمّد را از آن برون آورده ای، بیرون آور! و سلام و رحمت و برکات خداوند، بر او و آنان باد!... .

[۳ و ۴] سپس دو رکعت نماز می خوانی و پس از آن، آنچه را از خطّ جدّم ابو جعفر طوسی (با سند خود، از امام صادق علیه السلام) نقل کرده ایم، می گویی:

«سپاس، خدایی را که چیره شد و حاکم گشت. سپاس، خدایی را که مالک شد و توانا گشت. سپاس خدایی را که نهان شد و آگاه گشت. سپاس، خدایی را که مردگان را زنده می کند و زندگان را می میراند و او بر هر چیز، تواناست. سپاس، خدایی را که هر چیز در برابر بزرگی اش فروتن است. سپاس، خدایی را که هر چیز در برابر اقتدارش خوار است. سپاس، خدایی را که هر چیز، تسلیم قدرت اوست. سپاس، خدایی را که هر چیز در برابر فرمان روایی اش خاضع است. سپاس، خدایی را که آنچه بخواهد، انجام می دهد و آنچه دیگری بخواهد، انجام نمی دهد.

خداوندا! بر محمّد و خاندان محمّد درود فرست و مرا در هر خیری که محمّد و خاندان محمّد را در آن وارد کرده ای، وارد کن و مرا از هر بدی که محمّد و خاندان محمّد را درود خدا بر او و بر آنان باد از آن برون آورده ای، بیرون آور! سلام و رحمت و برکات الهی بر او و آنان باد و خداوند، درود فراوان نثارشان سازد!...».

[۵ و ۶] سپس دو رکعت نماز می خوانی و پس از آن، آنچه را از خطّ جدّم ابو جعفر طوسی (به روایت از امام صادق علیه السلام) نقل کرده ایم، می خوانی:

«خداوندا! از تو می خواهم، به معانی همه آنچه بندگانت تو را به آن خوانده اند؛ آنان که ایشان را برای خود برگزیده ای،

آنان که امین راز تو ، نگهبان غیب تو ، رازدار دین تو و آشکارسازنده آن ، ستایشگران عظمت تو ، وارستگان از نافرمانی تو ، دعوتگران به راه تو ، پیشتازان در علم تو ، و کامیابان به کرامت تو اند.

تو را می خوانم [با تکیه] بر جایگاه های حدودت و کمال اطاعتت و به آنچه صاحبان فرمانت تو را به آن می خوانند ، که بر محمد و خاندان محمد درود فرستی و با من چنان کنی که تو شایسته آنی و با من چنان نکنی که من شایسته آنم...».

[۷ و ۸] سپس دو رکعت نماز می خوانی و آنچه را از خطّ جدّم ابو جعفر طوسی (به روایت از مولای ما امام صادق علیه السلام) نقل کرده ایم ، می گویی:

«ای صاحب منّتی که بر تو منّت نمی نهند! ای قدرتمند صاحب عطایی که جز تو معبودی نیست ، [همان] پشتوانه پناهندگان ، پناهگاه بیمناکان ، و پناه پناهجویانی! اگر در کتاب اصلی (لوح محفوظ) نزد تو ، چنین است که من بدبخت یا محروم و روزی ام اندک است ، پس ، بدبختی و محرومیت و کمی روزی ام را از آن کتاب بزدا و مرا نزد خود ، سعادتمند و موفق به نیکی و پر روزی قرار ده؛ همانا تو در کتاب خویش که بر زبان پیامبر فرستاده ات که درود تو بر او و خاندانش باد نازل کرده ای ، فرموده ای: « خداوند ، آنچه را بخواهد ، محو می کند و ثابت می کند و کتاب اصلی نزد اوست . » و فرموده ای: « رحمت من ، هر چیز را فرا گرفته است » من نیز چیزی هستم . پس ، رحمت فراگیر من نیز باشد ، ای مهربان ترین مهربانان! و بر سرورمان ، محمد و خاندان محمد درود فرست!» و آنچه خواستی ، دعا کن.

چون از دعا فارغ شدی ، سجده می کنی و در سجده ات آنچه را از خطّ جدّم ابو جعفر طوسی نقل کرده ایم ، می گویی:

«خداوند! با دانش ، بی نیازم کن؛ با حلم ، مرا بیارای؛ با تقوا کرامتم بخش؛ و با عافیت ، آراسته ام کن. ای صاحب عافیت! عفو تو را ، عفو تو را از آتش می طلبم.».

پس چون سرت را بالا آوردی ، بگو:

«ای خداوند ، ای خداوند ، ای خداوند! از تو می خواهم ای که معبودی جز تو نیست به نام تو ، به نام خداوند بخشنده مهربان ، ای بخشنده ، ای خداوند ، ای پروردگار! ای نزدیک ، ای اجابت کننده! ای آفریننده آسمان ها و زمین! ای شکوهمند بزرگوار! ای دلسوز ، ای نیکی کننده! ای زنده ، ای پا برجا!

از تو می خواهم به هر نامی که داری و دوست می داری تو را به آن بخوانند ، و به هر دعایی که هر یک را اولین و آخرین ، تو را به آن خوانده است و جوابش داده ای ، که بر محمّد و خاندان محمد درود فرستی و دلم را به خشیت و هراس از خود برگردانی و مرا از برگزیدگان قرار دهی و همه اعضايم را برای پرستش نیرو دهی و سینه ام را برای نیکی و پرهیزگاری گشاده سازی و زبانم را برای خواندن کتابت گویا گردانی. ای سرپرست مؤمنان! بر محمّد و خاندان محمّد درود فرست» و آنچه خواستی ، دعا کن.

سپس نماز عشا و آنچه را در پی آن است ، بخوان.

۱- در الإقبال (ج ۱ ، ص ۸۱ ۱۱۰) ، پس از این دعاهای کوتاه ، دعاهای مفصّل دیگری را از کتاب محمّد بن ابی قره در اعمال ماه رمضان آورده است.

٥٣٠. مسند ابن حنبل عن ابن عباس: السيد ابن طاووس قدس سره في الإقبال: فصل فيما نذكره من ترتيب نافله شهر رمضان بعد العشاء الآخرة وأدعيتها في كل ليلة تكون نافلتها عشرين ركعة أيضاً:

[٩ و ١٠] ثُمَّ تُصَلِّي رَكَعَتَيْنِ ، وَتَقُولُ بَعْدَهُمَا مَا نَقَلْنَاهُ مِنْ حَظِّ جَدِّي أَبِي جَعْفَرِ الطُّوسِيِّ رَحِمَهُ اللَّهُ مِمَّا رَوَاهُ عَنِ الصَّادِقِ عَلَيْهِ السَّلَامُ :

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِبَهَائِكَ وَجَلَالِكَ وَجَمَالِكَ وَعَظَمَتِكَ وَنُورِكَ وَسِعَةِ رَحْمَتِكَ ، وَبِأَسْمَائِكَ وَعِزَّتِكَ ، وَقُدْرَتِكَ وَمَشِيَّتِكَ وَنَفَازِ أَمْرِكَ ، وَمُنْتَهَى رِضَاكَ وَشَرَفِكَ وَكَرَمَتِكَ ، وَدَوَامِ عِزِّكَ وَسُلْطَانِكَ ، وَفَخْرِكَ وَعُلُوِّ شَأْنِكَ وَقَدِيمِ مَنَّكَ ، وَعَجِيبِ آيَاتِكَ ، وَفَضْلِكَ وَجُودِكَ ، وَعُمُومِ رِزْقِكَ وَعَطَائِكَ وَخَيْرِكَ وَإِحْسَانِكَ ، وَتَفَضُّلِكَ وَامْتِنَانِكَ ، وَشَأْنِكَ وَجَبْرُوتِكَ ، وَأَسْأَلُكَ بِجَمِيعِ مَسَائِلِكَ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ ، وَتُنَجِّنِي مِنَ النَّارِ وَتَمُنَّ عَلَيَّ بِالْجَنَّةِ ، وَتُوسِّعَ عَلَيَّ مِنَ الرِّزْقِ الْحَلَالِ الطَّيِّبِ ، وَتُدْرَأَ عَنِّي شَرٌّ فَسَدَّ قَهَ الْعَرَبِ وَالْعَجَمِ ، وَتَمْنَعْ لِسَانِي مِنَ الْكَاذِبِ ، وَقَلْبِي مِنَ الْحَسَدِ ، وَعَيْنِي مِنَ الْخِيَانَةِ ، فَإِنَّكَ تَعْلَمُ خَائِنَةَ الْأَعْيُنِ وَمَا تُخْفِي الصُّدُورُ ، وَتَرْزُقُنِي فِي عَامِي هَذَا وَفِي كُلِّ عَامٍ الْحَيِّجِّ وَالْعُمْرَةَ ، وَتَغُضِّ بَصِيرِي وَتُحْصِنَ فَرْجِي ، وَتُوسِّعَ رِزْقِي وَتَعِصِمَنِي مِنْ كُلِّ سُوءٍ ، يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ (١) ...

[١١ و ١٢] ثُمَّ تُصَلِّي رَكَعَتَيْنِ وَتَقُولُ مَا نَقَلْنَاهُ مِنْ حَظِّ جَدِّي أَبِي جَعْفَرِ الطُّوسِيِّ رَحِمَهُ اللَّهُ مِمَّا رَوَاهُ عَنِ الصَّادِقِ عَلَيْهِ السَّلَامُ :

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ حُسْنَ الظَّنِّ بِكَ ، وَالصِّدْقَ فِي التَّوَكُّلِ عَلَيْكَ ، وَأَعُوذُ بِكَ أَنْ تَبْتَلِيَنِي بِبَيْتِي تَحْمِلُنِي ضَرُورَتُهَا عَلَيَّ التَّعَرُّضِ بِشَيْءٍ مِنْ مَعَاصِيكَ ، وَأَعُوذُ بِكَ أَنْ تُدْخِلَنِي فِي حَالٍ كُنْتُ أَوْ أَكُونُ فِيهَا فِي عُسْرٍ أَوْ يُسْرٍ ، أَظُنُّ أَنَّ مَعَاصِيكَ أَنْجَحُ لِي مِنْ طَاعَتِكَ ، وَأَعُوذُ بِكَ أَنْ أَقُولَ قَوْلًا حَقًّا مِنْ (٣) طَاعَتِكَ أَلْتَمِسُ بِهِ سِوَاكَ ، وَأَعُوذُ بِكَ أَنْ تَجْعَلَنِي عِظَةً لِغَيْرِي ، وَأَعُوذُ بِكَ أَنْ يَكُونَ أَحَدٌ أَسْعَدَ بِمَا آتَيْتَنِي بِهِ مِنِّي ، وَأَعُوذُ بِكَ أَنْ أَتَكَلَّفَ طَلَبَ مَا لَمْ تَقْسِمْ لِي ، وَمَا قَسَمْتَ لِي مِنْ قِسْمٍ ، أَوْ رَزَقْتَنِي مِنْ رِزْقٍ ، فَأَتِنِي بِهِ فِي يُسْرٍ مِنْكَ ، وَعَافِيَةٍ خَلَالًا طَيِّبًا .

وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ زَحَرَ بَيْنِي وَبَيْنَكَ ، أَوْ بَاعَدَ بَيْنِي وَبَيْنَكَ ، أَوْ نَقَصَ بِهِ حَظِّي عِنْدَكَ ، أَوْ صَيَّرَ بِوَجْهِكَ الْكَرِيمِ عَنِّي ، وَأَعُوذُ بِكَ أَنْ تَحُولَ خَطِيئَتِي أَوْ ظُلْمِي أَوْ جُرْمِي ، أَوْ إِسْرَافِي عَلَيَّ نَفْسِي وَاتِّبَاعِ هَوَايَ وَاسْتِعْمَالِ (٤) شَهْوَتِي ، دُونَ مَغْفِرَتِكَ وَرِضْوَانِكَ وَثَوَابِكَ وَنَائِلِكَ (٥) وَبَرَكَاتِكَ ، وَمَوْعِدِكَ الْحَسَنِ الْجَمِيلِ عَلَيَّ نَفْسِكَ (٦) ...

[١٣ و ١٤] ثُمَّ تُصَلِّي رَكَعَتَيْنِ وَتَقُولُ مَا نَقَلْنَاهُ مِنْ حَظِّ جَدِّي أَبِي جَعْفَرِ الطُّوسِيِّ رَحِمَهُ اللَّهُ فِيمَا رَوَاهُ عَنِ الصَّادِقِ عَلَيْهِ السَّلَامُ :

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِعِزَّتِكَ وَمَغْفِرَتِكَ وَبِوَجِبِ رَحْمَتِكَ ، السَّلَامَةَ مِنْ كُلِّ إِثْمٍ وَالْغَنِيمَةَ مِنْ كُلِّ بَرٍّ ، وَالْفَوْزَ بِالْجَنَّةِ وَالنَّجَاةَ مِنَ النَّارِ .
اللَّهُمَّ دَعَاكَ الدَّاعُونَ وَدَعْوَتَكَ ، وَسَأَلَكَ السَّائِلُونَ وَسَأَلْتُكَ ، وَطَلَبَكَ الطَّالِبُونَ وَطَلَبْتُ إِلَيْكَ .

اللَّهُمَّ أَنْتَ الثَّقَةُ وَالرَّجَاءُ ، وَإِلَيْكَ مُنْتَهَى الرَّغْبَةِ وَالرَّجَاءِ فِي الشُّدَّةِ وَالرَّخَاءِ .

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ، وَاجْعَلِ الْيَقِينَ فِي قَلْبِي ، وَالنُّورَ فِي بَصِيرِي، وَالنَّصِيحَةَ فِي صَدْرِي ، وَذَكَرَكَ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ عَلَى لِسَانِي، وَرِزْقًا وَاسِعًا غَيْرَ مَمْنُونٍ (٧) وَلَا مَحْظُورٍ فَارْزُقْنِي ، وَبَارِكْ لِي فِيمَا رَزَقْتَنِي ، وَاجْعَلْ غِنَايَ فِي نَفْسِي وَرَغْبَتِي فِيمَا عِنْدَكَ ، بِرَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ (٨) ...

[١٥ و ١٦] وَتُصَلِّي رَكَعَتَيْنِ وَتَقُولُ مَا نَقَلْنَاهُ مِنْ خَطِّ جَدِّي أَبِي جَعْفَرِ الطُّوسِيِّ رَحِمَهُ اللهُ فِيمَا رَوَاهُ عَنِ الصَّادِقِ عَلَيْهِ السَّلَامُ :

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ ، وَفَرِّغْنِي لِمَا خَلَقْتَنِي لَهُ وَلَا تَشْغَلْنِي بِمَا قَدْ تَكَلَّفْتُ (٩) لِي بِهِ .

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ إِيْمَانًا لَا يَرْتَدُّ ، وَنَعِيمًا لَا يَنْفَدُ ، وَمُرَافَقَةً نَبِيِّكَ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ فِي أَعْلَى جَنَّةِ الْخُلْدِ .

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ رِزْقَ يَوْمٍ بِيَوْمٍ لَا قَلِيلًا فَأَشْقَى وَلَا كَثِيرًا فَأَطْعَى .

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَارْزُقْنِي مِنْ فَضْلِكَ مَا تَرْزُقُنِي بِهِ الْحَيَّ وَالْعُمَرَ فِي عَامِي هَذَا ، وَتُقَوِّبْنِي بِهِ عَلَى الصَّوْمِ وَالصَّلَاةِ ، فَإِنَّكَ أَنْتَ رَبِّي وَرَجَائِي وَعِصْمَتِي ، لَيْسَ لِي مُعْتَصِمٌ إِلَّا أَنْتَ ، وَلَا رَجَاءٌ غَيْرَكَ ، وَلَا مَنْجَى (١٠) مِنْكَ إِلَّا إِلَيْكَ ، فَصَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ ، وَآتِنِي فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً ، وَفِي بَرَحْمَتِكَ عَذَابَ النَّارِ (١١) ...

[١٧ و ١٨] ثُمَّ تُصَلِّي رَكَعَتَيْنِ وَتَقُولُ مَا نَقَلْنَاهُ مِنْ خَطِّ جَدِّي أَبِي جَعْفَرِ الطُّوسِيِّ رَحِمَهُ اللهُ فِيمَا رَوَاهُ عَنِ الصَّادِقِ عَلَيْهِ السَّلَامُ :

اللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ كُلُّهُ (١٢) وَلَكَ الْمُلْكُ كُلُّهُ وَبِيَدِكَ الْخَيْرُ كُلُّهُ ، وَإِلَيْكَ يَرْجِعُ الْأَمْرُ كُلُّهُ عَلَانِيَتُهُ وَسِرُّهُ ، وَأَنْتَ مُنْتَهَى الشَّأْنِ كُلِّهِ .

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنَ الْخَيْرِ كُلِّهِ ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ الشَّرِّ كُلِّهِ .

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَرَضِّنِي بِقَضَائِكَ ، وَبَارِكْ لِي فِي قَدْرِكَ ، حَتَّى لَا أُحِبُّ تَعْجِيلَ مَا أَخَّرْتَ وَلَا تَأْخِيرَ مَا عَجَّلْتَ .

اللَّهُمَّ وَأَوْسِعْ عَلَيَّ مِنْ فَضْلِكَ وَارْزُقْنِي بِرُكْنَيْكَ ، وَاسْتَعْمِلْنِي فِي طَاعَتِكَ ، وَتَوَفَّنِي عِنْدَ انْقِضَاءِ أَجَلِي عَلَى سَبِيلِكَ ، وَلَا تُؤَلِّ أَمْرِي غَيْرَكَ ، وَلَا تُرْغِ (١٣) قَلْبِي بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنِي وَهَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ (١٤) ...

[١٩ و ٢٠] ثُمَّ تُصَلِّي رَكَعَتَيْنِ وَتَقُولُ مَا نَقَلْنَاهُ مِنْ خَطِّ جَدِّي أَبِي جَعْفَرِ الطُّوسِيِّ فِيمَا رَوَاهُ عَنِ الصَّادِقِ عَلَيْهِ السَّلَامُ ، قَالَ : وَكَانَ يُسَمِّيهِ الدُّعَاءَ الْجَامِعَ :

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ ، آمَنْتُ بِاللَّهِ وَبِجَمِيعِ رُسُلِ اللَّهِ وَبِجَمِيعِ مَا أَنْزَلَتْ بِهِ جَمِيعِ رُسُلِ اللَّهِ ، وَأَنَّ وَعَدَ اللَّهُ حَقًّا وَلِقَاءَهُ حَقٌّ ، وَصَدَقَ اللَّهُ وَبَلَغَ الْمُرْسِلُونَ ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ . وَسُبْحَانَ اللَّهِ كُلِّمَا سَبَّحَ اللَّهُ شَيْءٌ وَكَمَا يُحِبُّ اللَّهُ أَنْ يُسَبَّحَ ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ كُلِّمَا حَمِدَ اللَّهُ شَيْءٌ وَكَمَا يُحِبُّ اللَّهُ أَنْ يُحْمَدَ ، وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ كُلِّمَا هَلَّلَ اللَّهُ شَيْءٌ وَكَمَا يُحِبُّ اللَّهُ أَنْ يُهَلَّلَ ، وَاللَّهُ أَكْبَرُ كُلِّمَا كَبَّرَ اللَّهُ شَيْءٌ وَكَمَا يُحِبُّ اللَّهُ أَنْ يُكَبَّرَ .

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مَفَاتِيحَ الْخَيْرِ وَخَوَاتِيمَهُ ، سَوَابِغَهُ وَفَوَائِدَهُ وَبَرَكَاتِهِ ، مِمَّا بَلَغَ عِلْمَهُ عِلْمِي وَمَا قَصَرَ عَنِ إِحْصَائِهِ حِفْظِي .

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ ، وَانْهَجْ لِي أَسْبَابَ مَعْرِفَتِهِ وَافْتَحْ لِي أَبْوَابَهُ ، وَغَشِّنِي بِرَكَاتِ رَحْمَتِكَ ، وَمُنِّ عَلَيَّ بِعِصْمِهِ عَنِ الْإِزَالَةِ عَنْ دِينِكَ ، وَطَهِّرْ قَلْبِي مِنَ الشُّكِّ ، وَلَا تَشْغَلْ قَلْبِي بِدُنْيَايَ وَعَاجِلِ مَعَاشِي عَنْ آجَلِ ثَوَابِ آخِرَتِي ، وَاشْغَلْ قَلْبِي بِحِفْظِ مَا لَا تَقْبَلُ مِنِّي جَهْلُهُ ، وَذَلِّ لِكُلِّ خَيْرٍ لِسَانِي ، طَهِّرْ قَلْبِي مِنَ الرِّيَاءِ وَالشُّمْعَةِ وَلَا تُجْرِهِ فِي مَفَاصِلِي ، وَاجْعَلْ عَمَلِي خَالِصًا لَكَ .

اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الشَّرِّ وَأَنْوَاعِ الْفَوَاحِشِ كُلِّهَا ، ظَاهِرِهَا وَبَاطِنِهَا وَغَفَلَاتِهَا ، وَجَمِيعِ مَا يُرِيدُنِي بِهِ الشَّيْطَانُ الرَّجِيمُ ، وَمَا يُرِيدُنِي بِهِ السُّلْطَانُ الْعَنِيدُ ، مِمَّا أَحْطَتْ بِعِلْمِهِ ، وَأَنْتَ الْقَادِرُ عَلَى صَرْفِهِ عَنِّي .

اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ طَوَارِقِ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ وَزَوَابِعِهِمْ وَبَوَائِقِهِمْ وَمَكَابِدِهِمْ وَمَشَاهِدِ الْفَسَادِ مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ ، وَأَنْ أُسْتَرْلَ عَنْ دِينِي فَتَفْسِدَ عَلَيَّ آخِرَتِي ، وَأَنْ يَكُونَ ذَلِكَ مِنْهُمْ ضَرَرًا عَلَيَّ فِي مَعَاشِي ، أَوْ تَعَرُّضَ بَلَاءٍ يُصِيبُنِي مِنْهُمْ لَا قُوَّةَ لِي بِهِ ، وَلَا صَبْرَ لِي عَلَى احْتِمَالِهِ ، فَلَا تَبْتَلْنِي يَا إِلَهِي بِمُقَاسَاتِهِ ، فَيَمْنَعَنِي ذَلِكَ مِنْ ذِكْرِكَ وَيَشْغَلَنِي عَنْ عِبَادَتِكَ ، أَنْتَ الْعَاصِمُ الْمَانِعُ وَالِدَّافِعُ الْوَاقِي مِنْ ذَلِكَ كُلِّهِ .

أَسْأَلُكَ اللَّهُمَّ الرَّفَاهِيَةَ فِي مَعِيشَتِي مَا أَبْقَيْتَنِي ، مَعِيشَةً أَقْوَى بِهَا عَلَى طَاعَتِكَ وَأُبْلَغُ بِهَا رِضْوَانِكَ ، وَأُصِيرُ بِهَا بِمَنِّكَ إِلَى دَارِ الْحَيَوَانِ غَدًا .

اللَّهُمَّ ارْزُقْنِي رِزْقًا حَلَالًا يَكْفِينِي ، وَلَا تَرْزُقْنِي رِزْقًا يُطْغِينِي ، وَلَا تَبْتَلْنِي بِفَقْرٍ أَشْقَى بِهِ مُضَيِّقًا عَلَيَّ ، أَعْطِنِي حَظًّا وَافِرًا فِي آخِرَتِي ، وَمَعَاشًا وَسَعَةً هَنِيئًا مَرِيئًا فِي دُنْيَايَ ، وَلَا تَجْعَلِ الدُّنْيَا عَلَيَّ سِتْرًا وَلَا تَجْعَلْ فِرَاقَهَا عَلَيَّ حُزْنًا ، أَجْرِنِي مِنْ فِتْنَتِهَا سَلِيمًا ، وَاجْعَلْ عَمَلِي فِيهَا مَقْبُولًا ، وَسَعِي فِيهَا مَشْكُورًا .

اللَّهُمَّ ، وَمَنْ أَرَادَنِي بِسُوءٍ فَأَرِدُهُ ، وَمَنْ كَادَنِي فِيهَا فَكِدُهُ ، وَاصْرِفْ عَنِّي هَمَّ مَنْ أَدْخَلَ عَلَيَّ هَمَّهُ ، وَامْكُرْ بَيْنَ مَكْرٍ بِي فَإِنَّكَ خَيْرُ الْمَاكِرِينَ ، وَافْقًا عَنِّي عُيُونَ الْكُفْرَةِ الظَّلْمَةِ الطُّغَاهِ الحَسَدِ .

اللَّهُمَّ صِلْ عَلَيَّ مُحَمَّدًا وَآلِهِ وَأَنْزِلْ عَلَيَّ مِنْكَ سَيِّدِي ، وَأَلْبَسْنِي دِرْعِيكَ الْحَصِينَةَ وَاحْفَظْنِي بِسِتْرِكَ الْوَاقِي ، وَجَلِّئْنِي عَافِيَتِكَ النَّافِعَةَ ، وَصِدِّقْ قَوْلِي وَفَعَالِي وَبَارِكْ لِي فِي أَهْلِي وَوُلْدِي وَمَالِي ، وَمَا قَدَّمْتُ وَمَا أَخَّرْتُ وَمَا أَغْفَلْتُ وَمَا تَعَمَّدْتُ وَمَا تَوَانَيْتُ ، وَمَا أَعْلَنْتُ وَمَا أَسْرَرْتُ فَصَافِرْ لِي يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ ، وَصَلِّ عَلَيَّ مُحَمَّدًا وَآلِهِ الطَّيِّبِينَ الطَّاهِرِينَ كَمَا أَنْتَ أَهْلُهُ يَا وَلِيَّ الْمُؤْمِنِينَ (١٥) ...

ثُمَّ اسْجُدْ وَقُلْ : اللَّهُمَّ أَغْنِنِي بِالْعِلْمِ ، وَزَيِّنِي بِالْحِلْمِ ، وَكْرَمْنِي بِالتَّقْوَى ، وَجَمِّلْنِي بِالْعَافِيَةِ ، يَا وَلِيَّ الْعَافِيَةِ ، عَفْوِكَ عَفْوِكَ مِنَ النَّارِ .

ثُمَّ ارْفَعْ رَأْسَكَ وَقُلْ : يَا اللَّهُ يَا اللَّهُ يَا اللَّهُ ، أَسْأَلُكَ يَا لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ (١٦) ، أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ، يَا اللَّهُ يَا رَبُّ ، يَا قَرِيبُ يَا مُجِيبُ ، يَا بَدِيعَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ، يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ ، يَا حَنَّانُ يَا مَنَّانُ ، يَا حَيُّ يَا قَيُّومُ .

أَسْأَلُكَ بِكُلِّ اسْمٍ هُوَ لَكَ تُحِبُّ أَنْ تُدْعَى بِهِ ، وَبِكُلِّ دَعْوَةٍ دَعَاكَ بِهَا أَحَدٌ مِنَ الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ فَاسْتَجَبْتَ لَهَا ، أَنْ تُصَلِّيَ عَلَيَّ عَلَى

مُحَمَّدٍ وَآلِهِ ، وَأَنْ تَصْرِفَ قَلْبِي إِلَى خَشِيَّتِكَ وَرَهْبَتِكَ ، وَتَجْعَلَنِي مِنَ الْمُخْلِصِينَ ، وَتُقَوِّى أَرْكَانِي كُلَّهَا لِعِبَادَتِكَ ، وَتَشْرَحَ بِهِ صِدْرِي لِلْخَيْرِ وَالتَّقَى ، وَتُطَلِّقَ لِسَانِي لِتِلَاوَةِ كِتَابِكَ يَا وَلِيَّ الْمُؤْمِنِينَ ، صِلْ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَآلِهِ وَافْعَلْ بِي كَذَا وَكَذَا . وَتَسْأَلُ حَوَائِجَكَ . (١٧) .

١- الإقبال : ١ / ٩٥ ، تهذيب الأحكام : ٣ / ٧٣ / ذيل ح ٢٣٢ ، مصباح المتهجد : ٥٤٥ / ٦٣٥ كلاهما من دون إسناد إلى المعصوم ، بحار الأنوار : ٩٧ / ٣٦٩ / ١ .

٢- فى تهذيب الأحكام : «التعوذ» ، وفى مصباح المتهجد وبحار الأنوار : «التعوذ» ، وفى نسخة أخرى للمصدر الخطيّه : «التعوذ» .

٣- فى نسخة أخرى : «فى» .

٤- فى تهذيب الأحكام ومصباح المتهجد : «واستعجال» .

٥- النائل : العطاء (مجمع البحرين : ٣ / ١٨٥٠) .

٦- الإقبال : ١ / ٩٩ ، تهذيب الأحكام : ٣ / ٧٤ / ٢٣٣ عن عبد الله بن السراج عن رجل ، مصباح المتهجد : ٥٤٦ / ٦٣٦ ، بحار الأنوار : ٩٧ / ٣٧٢ / ١ .

٧- فى نسخة أخرى : «ممنوع» .

٨- الإقبال : ١ / ١٠١ ، تهذيب الأحكام : ٣ / ٧٤ / ٢٣٣ ، مصباح المتهجد : ٥٤٦ / ٦٣٧ كلاهما من دون إسناد إلى المعصوم ، بحار الأنوار : ٩٧ / ٣٧٤ / ١ .

٩- فى تهذيب الأحكام : «تكفّلت» .

١٠- فى نسخة أخرى : «ولا ملجأ ولا منجى ...» .

١١- الإقبال : ١ / ١٠٣ ، تهذيب الأحكام : ٣ / ٧٥ / ٢٣٣ ، مصباح المتهجد : ٥٤٧ / ٦٣٨ كلاهما من دون إسناد إلى المعصوم ، بحار الأنوار : ٩٧ / ٣٧٥ / ١ .

١٢- فى نسخة أخرى : «ذلك المنّ كلّ» .

١٣- لا تُترغ قلبى : أى لا تمله عن الإيمان (النهاية : ٢ / ٣٢٤) .

١٤- الإقبال : ١ / ١٠٥ ، تهذيب الأحكام : ٣ / ٧٥ / ٢٣٣ ، مصباح المتهجد : ٥٤٨ / ٦٣٩ كلاهما من دون إسناد إلى المعصوم ، بحار الأنوار : ٩٧ / ٣٧٦ / ١ .

١٥- الإقبال : ١ / ١٠٧ ، الكافى : ٢ / ٥٨٧ / ٢٦ ولم يذكره فى أدعيه نوافل رمضان بل ذكره فى باب دعوات موجزات لجميع الحوائج للدنيا والآخرة ، تهذيب الأحكام : ٣ / ٧٦ / ٢٣٤ وفيهما «عن أبى حمزة الثمالى قال : أخذت هذا الدعاء عن أبى جعفر عليه السلام وكان يسميه : الدعاء الجامع» ، مصباح المتهجد : ٥٤٨ / ٦٤٠ ، بحار الأنوار : ٩٧ / ٣٧٨ / ١ .

١٦- فى نسخة أخرى : «بلا إله إلا أنت» .

١٧- الإقبال : ١ / ١١٠ ، تهذيب الأحكام : ٣ / ٧٧ / ذيل ح ٢٣٤ ، مصباح المتهجد : ٥٥٠ / ذيل ح ٦٤٠ وفيهما «ثم تسجد وتدعو فى حال السجود بالدعاء المقدم ذكره» فقط ، بحار الأنوار : ٩٧ / ٣٨٠ / ١ .

۵۳۱. صحیح البخاری عن أنس: سید ابن طاووس در الإقبال: فصلی است درباره چگونگی ترتیب نافله ماه رمضان پس از عشا (که در هر شب، بیست رکعت است) و دعاهاى مربوط به آن.

[۹ و ۱۰] سپس دو رکعت نماز می خوانی و پس از آن، آنچه را از خطّ جدّم ابو جعفر طوسی (به روایت از امام صادق علیه السلام) نقل کرده ایم، می گویی:

«خداوندا! از تو می خواهم به شکوه و جلالت، به زیبایی و عظمت، به نور و رحمت گسترده ات، به نام ها و عزّت، به قدرت و خواست و نفوذ فرمانت، به نهایت خرسندی و شرافت و بزرگواری ات، به همیشگی عزّت و حکومت، به فخر و الایی مرتبه و احسان دیرین و نشانه های شگفت، به احسان و سخاوت، به فراگیری روزی و بخشش و خیر و احسانت، به نیکی و نعمت دادنت، و به شأن و جبروتت؛ و از تو می خواهم به همه آنچه از تو خواسته شده، که بر محمّد و خاندان محمّد درود فرستی و مرا از آتش، برهانی و با بهشت، بر من منت نهی و از روزی حلال و پاک، روزی ام را گسترده کنی و شرّ تبهکاران عرب و عجم را از من دور سازی و زبانم را از دروغ، دلم را از حسد، و چشمم را از خیانت، باز داری؛ همانا تو چشم های خیانتکار (نگاه های پنهانی) و آنچه را در سینه هاست، می دانی و امسال و هر سال، حج و عمره روزی ام گردانی و چشمم را [از گناه] آفرو پوشی و عفافم را نگه داری و روزی ام را وسعت بخشی و از هر بدی حفظم کنی، ای مهربان ترین مهربانان!...».

[۱۱ و ۱۲] سپس دو رکعت نماز می خوانی و آنچه را از خطّ جدّم ابو جعفر طوسی (به روایت از امام صادق علیه السلام) نقل کرده ایم، می خوانی:

«خداوندا! از تو خوش گمانی به خودت و راستی در تو کمال بر تو را می خواهم؛ و پناه می برم به تو از این که مرا به بلایی دچار سازی که از ناچاری، در پی برخی نافرمانی های بروم؛ و پناه می برم به تو که مرا به حالتی وارد کنی که در آن حالت، چه سختی، باشد و چه آسانی، چنین پندارم که نافرمانی ها نسبت به تو، برایم سودمندتر از اطاعت تو است؛ و به تو پناه می برم که سخن حقّی را از طاعت تو برای به دست آوردن غیر تو بگویم؛ و پناه می برم به تو که مرا مایه پند دیگری سازی؛ و پناه می برم به تو که با وجود آنچه به من داده ای، کسی از من سعادت مندتر باشد؛ و پناه می برم به تو که خود را در پی آنچه قسمتم نکرده ای یا آنچه قسمتم کرده و یا روزی ام کرده ای، به زحمت اندازم. پس مرا از پیش خودت، روزی حلال و پاک همراه با آسانی و تن درستی عطا کن!

و پناه می برم به تو از هر چه میان من و تو فاصله اندازد یا مرا از تو دور سازد، یا مایه کاهش بهره ام نزد تو گردد و یا روی بزرگوار تو را از من برگرداند؛ و پناه می برم به تو که خطایم یا ستمم یا جرمم، یا اسرافم بر خویش یا پیروی از هوای نفس و به کارگیری شهوتم، بین من و آمرزش و خرسندی و پاداش و عطا و برکات تو و وعده زیبا و نیکی که بر خود قرار داده ای، فاصله اندازد...».

[۱۳ و ۱۴] سپس دو رکعت نماز می خوانی و آنچه را از خطّ جدّم ابو جعفر طوسی (به روایت از امام صادق علیه السلام) نقل نموده ایم می گویی:

«خداوندا! از تو می خواهم به موجبات آمرزش و رحمت حتمی ات ، سلامت از هر گناه را و بهره مندی از هر نیکی و کامیابی به بهشت و نجات از آتش را .

خداوندا! دعاکنندگان ، تو را خواندند. من هم تو را خواندم. درخواست کنندگان از تو خواستند. من نیز از تو خواستم. جویندگان از تو طلبیدند. من هم به درگاہت خواسته آوردم.

خداوندا! تو اعتماد و امیدی؛ و نهایت خواستن (شوق) و دعا در سختی و آسودگی ، به سوی توست.

خداوندا! بر محمّد و خاندان محمّد درود فرست و یقین را در دلم ، روشنایی را در دیده ام ، خیرخواهی را در سینه ام و یاد شبانه روزی ات را بر زبانم قرار بده و روزی گسترده و بی منت و مانع را روزی ام کن و در آنچه روزی ام کرده ای ، برکت قرار بده و بی نیازی ام را در جانم ، و اشتیاقم را به آنچه نزد توست ، قرار بده ، ای مهربان ترین مهربانان!...».

[۱۵ و ۱۶] و دو رکعت نماز می خوانی و آنچه را از خطّ جدّم ابو جعفر طوسی (به روایت از امام صادق علیه السلام) نقل کرده ایم ، می خوانی:

«خداوندا! بر محمّد و خاندان محمّد درود فرست و مرا برای کاری فارغ ساز که مرا برای آن آفریده ای و به کاری مگمار که خود را به زحمت آن ، دچار ساخته ام.

خداوندا! از تو ، ایمانی بی برگشت ، نعمتی تمام ناشدنی ، و همنشینی با پیامبرت محمّد را که درود تو بر او و خاندانش باد در بالاترین مرتبه بهشت جاودان ، می خواهم.

خداوندا! از تو روزی روز به روز می خواهم ، نه اندک ، که به شقاوت افتم و نه زیاد ، که طغیان کنم.

خداوندا! بر محمّد و خاندان محمّد درود فرست و از نعمت خویش که روزی ام می کنی ، حج و عمره را در این سال روزی ام گردان و بر روزه و نماز ، نیرویم بخش ، که تویی تو پروردگارم و امید و نگهدارم. جز تو مرا نگهداری نیست و جز به تو امیدم نیست و از تو ، جز به درگاه خودت ، راه نجاتی نیست. پس بر محمّد و خاندان محمّد درود فرست و مرا در دنیا حسنه و در آخرت ، حسنه عطا کن و به رحمت از عذاب آتش ، نگاهم دار!..».

[۱۷ و ۱۸] سپس دو رکعت نماز می خوانی و آنچه را از خطّ جدّم ابو جعفر طوسی (به روایت از امام صادق علیه السلام) نقل کرده ایم ، می گویی:

«خداوندا! همه ستایش ، از آن توست؛ همه پادشاهی ، برای توست؛ همه خیر ، در دست توست؛ همه کارها ، نهان و آشکارش ، به تو باز می گردد و تو پایان همه اموری.

خداوندا! از تو همه خیر را می طلبم و به درگاہت از همه بدی ها پناه می برم.

خداوندا! بر محمد و خاندان محمد درود فرست و مرا به تقدیر خویش راضی ساز و آنچه را مقدر کرده ای ، برایم مبارک کن تا آن که تعجیل را در آنچه به تأخیر انداخته ای و تأخیر را در آنچه جلو انداخته ای ، دوست نداشته باشم.

خداوندا! از نعمت خویش بر من گشایشی بده و برکت خود را روزی ام کن و مرا در طاعت خویش به کار گیر و آن گاه که مهلتم به پایان می رسد ، مرا در راه خودت بمیران و کارم را به جز خودت مسپار و دلم را پس از آن که هدایت کردی ، به بیراهه مکشان و مرا از پیش خودت رحمتی عطا کن! همانا تو بسیار بخشنده ای...».

[۱۹ و ۲۰] سپس دو رکعت نماز می خوانی و آنچه را از خطّ جدّم ابو جعفر طوسی (به روایت از امام صادق علیه السلام نقل) کرده ایم ، می گویی ، که امام علیه السلام نام آن را «دعای جامع» می نامید:

«به نام خداوند بخشنده مهربان. گواهی می دهم که جز خداوند ، معبودی نیست؛ یکتایی بی شریک است. و گواهی می دهم که محمد ، بنده و فرستاده اوست. ایمان آوردم به خداوند و به همه فرستادگان خدا و به همه آنچه به تمام پیامبران الهی نازل شده است ، و به این که وعده خدا و دیدار او درست است ، و خداوند راست گفته و پیامبران ، ابلاغ کرده اند. و سپاس ، از آن خدای پروردگار جهانیان است. و منزّه است خداوند ، تا هر گاه که چیزی خدا را تسبیح گوید؛ و همان گونه که خداوند دوست دارد ، تسبیحش گویند. خدا را سپاس ، تا هر گاه که چیزی خدا را سپاس گوید؛ و همان گونه که خداوند دوست دارد ، سپاسش گویند. معبودی جز خدا نیست؛ تا هر گاه که چیزی به یکتایی اش گواهی دهد؛ و همان گونه که خدا دوست دارد ، یکتایش دانند. خدا بزرگ تر است ، تا هر گاه که چیزی خدا را بزرگ شمارد؛ و همان گونه که خدا دوست دارد ، بزرگش شمارند.

خداوندا! از تو می خواهم همه گشاینده ها و پایان های نیکی را ، فراوانی و بهره ها و برکات خیر را ، از آنچه دانش من به آن می رسد و آنچه ذهنم از شمارش آن نارساست .

خداوندا! بر محمد و خاندان محمد درود فرست ، و اسباب شناخت او را برایم فراهم ساز ، و درهای آن را به رویم بگشای ، و مرا با برکات رحمتت بپوشان ، و با عصمتی که مرا از جدا شدن از دینت نگه می دارد ، بر من ممت بگذار ، و دلم از شک پاک کن ، و قلبم را با اشتغال به دنیای خودم و زندگی کنونی ام ، از ثواب آینده آخرتم غافل مساز ، و دلم را به حفظ چیزی بگمار که نادانی به آن را از من نمی پذیری ، و زبانم را برای هر نیکی رام گردان و دلم را از ریا و شهرت طلبی پاک کن ، و آنها را در اندامم جاری نساز ، و عملم را برای خودت خالص بگردان!

خداوندا! به تو پناه می برم از بدی و از همه زشتی های گوناگون ، آشکار و نهانش ، و از غفلت هایش ، و از همه آنچه شیطان رانده ، از من می خواهد و آنچه حکومت سرکش ، از من می طلبد؛ از آنچه تو به دانش آن احاطه داری ، و تو می توانی آن را از من برگردانی.

خداوندا! به تو پناه می برم از حوادث ناگوار شبانه از سوی جنّ و انس و سران آنان و از گرفتاری ها و نیرنگ هایشان و از

جاهای حضور جنّ و انس فاسق ، و از این که از دینم لغزانده شوم و آخرتم بر من تباه شود و از این که آنان موجب زیان بر زندگی ام شوند ، یا از سوی آنان بلایی به من روی آورد که توان برگرداندنش و شکیبایی بر تحملش را نداشته باشم. پس ، خدایا! مرا دچار چشیدن آن گرفتاری ها مکن که مرا از یادت باز دارد و از عبادت مشغول سازد! تویی نگهدارنده بازدارنده و دفع کننده نگهدار از همه اینها .

خداوندا! تا مرا باقی می داری ، از تو آسایش در زندگی را می خواهم؛ چنان زندگی ای که با آن بر عبادت توانا شوم و با آن به رضایت تو برسم و به سبب آن با نعمت تو فردا به سرای زندگی برسم.

خداوندا! مرا روزیِ حلالی که کفایت کند ، روزی کن. و روزی ای که مرا به طغیان کشد ، روزی ام مکن؛ مرا به فقری دچار نساز که بر من تنگ آید و با آن به شقاوت افتم؛ مرا بهره ای سرشار در آخرتم ببخش؛ زندگی گسترده ، گوارا و دل نشین در دنیا عطایم کن؛ دنیا را برایم زندان و جدایی از آن را برایم مایه اندوه قرار مده؛ مرا از فتنه آن ، سالم در پناه خویش بگیر؛ و عملم را در دنیا پذیرفته و تلاشم را در آن پاداش یافته قرار بده!

خداوندا! هر کس اندیشه بد نسبت به من دارد ، در اندیشه او باش و هر کس با من نیرنگ می زند ، به او نیرنگ بزن؛ اندوه کسی که اندوهش را بر من وارد می کند ، از من دور گردان؛ و هر که به من مکر می کند ، به او مکر کن که تو بهترین مکرکنندگانی؛ و چشم کافران ستمگر و طغیان گران حسود را به جهت آسیب رسانی به من ، کور ساز!

خداوندا! بر محمّد و خاندانش درود فرست و از پیش خود آرامشی بر من فرود آر و زره استوار و نگه دارنده ات را بر من بپوشان و با پوشش حفظ کننده ات مرا نگه دار و عافیت سودمندت را بر من افکن و گفتار و کردارم را راست گردان و در خانواده و فرزندان و مالم برکت قرار بده و گناهای را که در گذشته و آینده دارم و آنچه از روی غفلت ، یا عمد ، یا سستی ، آشکار یا نهان از من ، سر زده ، بیامرز ، ای مهربان ترین مهربانان! بر محمّد و خاندان پاک و طاهر او ، همان گونه که سزاواری ، درود فرست ، ای سرپرست مؤمنان!...».

سپس سجده کن و بگو:

«خداوندا! با دانش ، بی نیازم کن و با بردباری ، آراسته ام کن و با تقوا گرامی ام دار و با عافیت ، زیبایم ساز. ای صاحب عافیت! عفو تو را ، عفو تو را از آتش می طلبم.».

سپس سرت را بردار و بگو:

«ای خداوند ، ای خداوند ، ای خداوند! از تو می خواهم ، ای آن که معبودی جز تو نیست! از تو می خواهم به نامت ، به نام خداوند بخشنده مهربان ، ای خداوند ، ای پروردگار! ای نزدیک ، ای اجابت کننده! ای پدیدآورنده آسمان ها و زمین! ای صاحب شکوه و بزرگواری! ای دلسوز ، ای اهل احسان! ای زنده ، ای پایدار!

از تو می خواهم به هر نامی که دوست داری با آن خوانده شوی ، و به هر دعایی که یکی از اولین و آخرین ، تو را به آن

خوانده است و جوابش داده ای که بر محمد و خاندانش درود فرستی و دلم را به خشیت و هراس از خودت برگردانی و مرا از برگزیدگان قرار دهی و همه اعضايم را برای پرستش خودت نیرو دهی و سینه ام را برای نیکی و تقوا گشاده سازی و زبانم را برای تلاوت کتاب خود گویا سازی. ای سرپرست مؤمنان! بر محمد و خاندانش درود فرست و با من چنین و چنان کن!» و حاجت های خود را می طلبی..

ص: ٦٧٣

..

ص: ٦٧٩

..

ج أدعيه الثمانين ركعه تمام المئه ٥٢٨. سنن ابن ماجه (به نقل از آنس بن مالك) السيد ابن طاووس قدس سره فى الإقبال: قد روى أن هذه المئه ركعه تُصلى فى كل ليلة من المفردات ، كل ركعه ب «الحمد» مره ، و «قل هو الله أحد» عشر مرات .

وإن قويت على ذلك فاعمل عليه ، وَاغْنِمِ أَيُّهَا الْعَبْدُ الْمَيِّتُ الْفَانِي مَا يَبْلُغُ اجْتِهَادَكَ عَلَيْهِ ؛ فَإِنَّ سَمَّ الْفَنَاءِ يَسْرَى إِلَى الْأَعْضَاءِ مُدَّ خَرَجَتْ إِلَى دَارِ الْفَنَاءِ ، وَآخِرُهُ هُجُومُ الْمَمَاتِ وَانْقِطَاعُ الْأَعْمَالِ الصَّالِحَاتِ وَأَنْ تَصِيرَ مِنْ جُمْلَةِ الْقُبُورِ الدَّارِسَاتِ الْمَهْجُورَاتِ ، فَبَادِرِ إِلَى السَّعَادَاتِ الدَّائِمَاتِ .

فَصَلِّ مَا تَقَدَّمَ ذِكْرُهُ مِنَ الْعِشْرِينَ رَكْعَةً وَأَدْعِئْتَهَا ، وَسَبِّحْ تَسْبِيحَ الزَّهْرَاءِ عَلَيْهَا السَّلَامِينَ كُلَّ رَكْعَتَيْنِ مِنْ جَمِيعِ الرُّكْعَاتِ ، ثُمَّ قُمْ صَلِّ الثَّمَانِينَ رَكْعَةً الْبَاقِيَاتِ .

[٢١ و ٢٢] تُصَلِّي رَكْعَتَيْنِ وَتَقُولُ :

يَا حَسَنَ الْبَلَاءِ عِنْدِي ، يَا قَدِيمَ الْعَفْوِ عَنِّي ، يَا مَنْ لَا غِنَاءَ لِشَيْءٍ عَنَّهُ ، يَا مَنْ لَا بُدَّ لِشَيْءٍ مِنْهُ ، يَا مَنْ مَرَدُّ كُلِّ شَيْءٍ إِلَيْهِ ، يَا مَنْ مَصِيرُ كُلِّ شَيْءٍ إِلَيْهِ ، تَوَلَّنِي سَيِّدِي وَلَا تَوَلُّ أَمْرِي شِرَارَ خَلْقِكَ ، أَنْتَ خَالِقِي وَرَازِقِي يَا مَوْلَايَ ، فَلَا تُضَيِّعْنِي .

[٢٣ و ٢٤] ثُمَّ تُصَلِّي رَكْعَتَيْنِ وَتَقُولُ :

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ ، وَاجْعَلْنِي مِنْ أَوْفَرِ عِبَادِكَ نَصِيبًا مِنْ كُلِّ خَيْرٍ أَنْزَلْتَهُ فِي هَذِهِ اللَّيْلَةِ أَوْ أَنْتَ مُنْزِلُهُ ، مِنْ نُورٍ تَهْدِي بِهِ أَوْ رَحْمَةٍ تَنْشُرُهَا ، وَمِنْ رِزْقٍ تَبْسُطُهُ وَمِنْ ضُرٍّ تَكْشِفُهُ ، وَمِنْ بَلَاءٍ تَرْفَعُهُ وَمِنْ سُوءٍ تَدْفَعُهُ وَمِنْ فِتْنَةٍ تَصْرِفُهَا ، وَاکْتُبْ لِي مَا كَتَبْتَ لِأَوْلِيَائِكَ الصَّالِحِينَ الَّذِينَ اسْتَوْجَبُوا مِنْكَ الثَّوَابَ ، وَأَمِنُوا بِرِضَاكَ عَنْهُمْ مِنْكَ الْعَذَابَ .

يَا كَرِيمُ يَا كَرِيمُ ، صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ ، وَعَجِّلْ فَرَجَهُمْ ، وَاغْفِرْ لِي ذَنْبِي ، وَبَارِكْ لِي فِي كَسْبِي ، وَقْنَعْنِي بِمَا رَزَقْتَنِي ، وَلَا تَفْتِنِّي بِمَا زَوَيْتَ عَنِّي .

[٢٥ و ٢٦] ثُمَّ تُصَلِّي رَكْعَتَيْنِ وَتَقُولُ :

اللَّهُمَّ إِلَيْكَ نَصَيْبَتْ يَدِي ، وَفِيمَا عِنْدَكَ عَظُمَتْ رَغْبَتِي ، فَاقْبَلْ يَا سَيِّدِي تَوْبَتِي وَارْحَمْ ضَعْفِي وَاغْفِرْ لِي وَارْحَمْنِي ، وَاجْعَلْ لِي فِي كُلِّ خَيْرٍ نَصِيبًا وَإِلَى كُلِّ خَيْرٍ سَبِيلًا .

اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْكِبَرِ وَمَوَاقِفِ الْخِزْيِ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ .

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ ، وَاغْفِرْ لِي مَا سَلَفَ مِنْ ذُنُوبِي ، وَاعصمني فيما بقى من عمري ، وأورد علي أسباب طاعتك واستعملني بها ، واصرف عني أسباب معصيتك وحل بيني وبينها ، واجعلني وأهلي وولدي ومالي في ودائعك التي لا تضيع ، واعصمني من النار .

وَاصْرِفْ عَنِّي شَرَّ فَسَقَه الْجِنَّ وَالْإِنْسِ ، وَشَرَّ كُلِّ ذِي شَرٍّ ، وَشَرَّ كُلِّ ضَعِيفٍ أَوْ شَدِيدٍ مِنْ خَلْقِكَ ، وَشَرَّ كُلِّ دَائِبَةٍ أَنْتَ آخِذٌ بِنَاصِيَتَيْهَا ، إِنَّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ .

[٢٧ و ٢٨] ثُمَّ تُصَلِّي رَكَعَتَيْنِ وَتَقُولُ :

اللَّهُمَّ أَنْتَ مُتَعَالَى الشَّانِ ، عَظِيمُ الْجَبْرُوتِ شَدِيدُ الْمِحَالِ ، عَظِيمُ الْكِبْرِيَاءِ ، قَادِرٌ قَاهِرٌ ، قَرِيبُ الرَّحْمَةِ ، صَادِقُ الْوَعْدِ ، وَفِي الْعَهْدِ ، قَرِيبٌ مُجِيبٌ ، سَامِعُ الدُّعَاءِ ، قَابِلُ التَّوْبَةِ ، مُحْصٍ لِمَا خَلَقْتَ ، قَادِرٌ عَلَى مَا أَرَدْتَ ، مُدْرِكٌ مَنْ طَلَبْتَ ، رَازِقٌ مَنْ خَلَقْتَ ، شَاكِرٌ إِنْ شَكَرْتَ ، ذَاكِرٌ إِنْ ذَكَرْتَ .

فَأَسْأَلُكَ يَا إِلَهِي مُحْتَاجًا وَأَرْغَبُ إِلَيْكَ فَقِيرًا ، وَأَتَضَرَّعُ إِلَيْكَ خَائِفًا ، وَأُبْكِي إِلَيْكَ مَكْرُوبًا ، وَأَرْجُوكَ نَاصِرًا ، وَأَسْتَغْفِرُكَ مُتَضَرِّعًا ، وَأَتَوَكَّلُ عَلَيْكَ مُحْتَسِبًا ، وَأَسْتَرْزُقُكَ مَتَوَسِّعًا .

وَأَسْأَلُكَ يَا إِلَهِي أَنْ تُصَلِّيَ لِي عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ ، وَأَنْ تَغْفِرَ لِي ذُنُوبِي ، وَتَقَبَّلَ عَمَلِي وَتُيسِّرَ مُنْقَلَبِي ، وَتُفَرِّجَ قَلْبِي ، يَا إِلَهِي أَسْأَلُكَ أَنْ تُصَدِّقَ ظَنِّي ، وَتَعْفُوَ عَن خَطِيئَتِي وَتَعَصِمَنِي مِنَ الْمَعَاصِي .

إِلَهِي ضَعُفْتُ فَلَاحَ قُوَّةَ لِي ، وَعَجَزْتُ فَلَاحَ حِيلَ لِي ، يَا إِلَهِي جِئْتُكَ مُسْرِفًا عَلَى نَفْسِي ، مُقِرًّا بِسُوءِ عَمَلِي ، قَدْ ذَكَرْتُ غَفْلَتِي ، وَأَشْفَقْتُ مِمَّا كَانَ مِنِّي ، فَصَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ ، وَارْضَ عَنِّي ، وَاقْضَ لِي جَمِيعَ حَوَائِجِي مِنْ حَوَائِجِ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ ، يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ .

[٢٩ و ٣٠] ثُمَّ تُصَلِّي رَكَعَتَيْنِ وَتَقُولُ :

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْعَافِيَةَ مِنْ جَهْدِ الْبَلَاءِ وَشِمَاتِهِ الْأَعْدَاءِ ، وَسُوءِ الْقَضَاءِ وَدَرَكِ الشَّقَاءِ ، وَمِنْ الضَّرْرِ فِي الْمَعِيشَةِ ، وَأَنْ تَبْتَلِيَنِي بِبَلَاءٍ لَاطِفَةٍ لِي بِهِ ، أَوْ تُسَلِّطَ عَلَيَّ طَاغِيًا ، أَوْ تَهْتِكَ لِي سِتْرًا ، أَوْ تُبَدِي لِي عَوْرَةً ، أَوْ تُحَاسِبَنِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ مُقَاصًّا أَحْوَجَ مَا أَكُونُ إِلَى عَفْوِكَ وَتَجَاوُزِكَ عَنِّي .

فَأَسْأَلُكَ بِوَجْهِكَ الْكَرِيمِ ، وَكَلِمَاتِكَ التَّامَّةِ أَنْ تُصَلِّيَ لِي عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ ، وَأَنْ تَجْعَلَنِي مِنْ عَتَقَائِكَ وَطُلُقَائِكَ مِنَ النَّارِ ، اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ ، وَأَدْخِلْنِي الْجَنَّةَ وَاجْعَلْنِي مِنْ سُكَّانِهَا وَعُمَّارِهَا .

اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ سَفَعَاتِ النَّارِ ، اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ ، وَارْزُقْنِي الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ وَالصِّيَامَ وَالصَّدَقَةَ لِوَجْهِكَ .

مَنْ تَسْجُدُ وَتَقُولُ فِي سُجُودِكَ : يَا سَامِعُ كُلِّ صَوْتٍ ، وَيَا بَارِيَّ النَّفُوسِ بَعْدَ الْمَوْتِ ، وَيَا مَنْ لَا تَغْشَاهُ الظُّلُمَاتُ ، وَيَا مَنْ لَا تَشَابَهُ عَلَيْهِ الْأَصْوَاتُ ، وَيَا مَنْ لَا يَشْغَلُهُ شَيْءٌ عَن شَيْءٍ ، أَعْطِ مُحَمَّدًا أَفْضَلَ مَا سَأَلْتُكَ ، وَأَفْضَلَ مَا سُئِلْتُ لَهُ ، وَأَفْضَلَ مَا أَنْتَ مَسْئُولٌ لَهُ ، وَأَسْأَلُكَ أَنْ تَجْعَلَنِي مِنْ عَتَقَائِكَ وَطُلُقَائِكَ مِنَ النَّارِ .

لِلَّهِمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ ، وَاجْعَلِ الْعَافِيَةَ شِعَارِي وَدِثَارِي ، وَنَجَاةً لِي مِنْ كُلِّ سُوءٍ يَوْمَ الْقِيَامَةِ .

[٣١ و ٣٢] ثُمَّ تَصَلِّي رَكَعَتَيْنِ وَتَقُولُ :

أَنْتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ رَبُّ الْعَالَمِينَ ، أَنْتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ ، وَأَنْتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ، وَأَنْتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ، وَأَنْتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ .

وَأَنْتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ مَلِكُ يَوْمِ الدِّينِ ، وَأَنْتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ مِنْكَ بَدَأَ الْخَلْقُ وَإِلَيْكَ يَعُودُ ، وَأَنْتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ خَالِقُ الْجَنَّةِ وَالنَّارِ ، وَأَنْتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ خَالِقُ الْخَيْرِ وَالشَّرِّ ، وَأَنْتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ لَمْ تَزَلْ وَلَا تَزَالُ .

وَأَنْتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ الْوَاحِدُ الْأَحَدُ الصَّمِيدُ الَّذِي لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ ، وَأَنْتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ ، وَأَنْتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ الْمَلِكُ الْقُدُّوسُ السَّلَامُ الْمُؤْمِنُ الْمُهَيِّمُ الْعَزِيزُ الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُ ، سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ .

وَأَنْتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ الْخَالِقُ الْبَارِئُ الْمُصَوِّرُ لَكَ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى يُسَبِّحُ لَكَ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ، وَأَنْتَ اللَّهُ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ، وَأَنْتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ وَالْكِبْرِيَاءُ رِدَاؤُكَ .

ثُمَّ تَصَلِّي عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ ، وَتَدْعُو بِمَا أَحْبَبْتَ .

قَالَ الشَّيْخُ بِإِسْنَادِهِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ : « مَا مِنْ مُؤْمِنٍ يَسْأَلُ اللَّهَ بِهِنَّ ، وَيُقْبَلُ بِهِنَّ قَلْبَهُ إِلَى اللَّهِ عِزُّهُ وَجَلَّ إِلَهُ الْقَضَى اللَّهُ عِزُّهُ وَجَلَّ لَهُ حَاجَتُهُ ، وَلَوْ كَانَ شَقِيًّا رَجَوْتُ أَنْ يُحَوَّلَ سَعِيدًا » .

[٣٣ و ٣٤] ثُمَّ تَصَلِّي رَكَعَتَيْنِ وَتَقُولُ مَا رَوَى عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ :

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْحَلِيمُ الْكَرِيمُ ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ ، سُبْحَانَ اللَّهِ رَبِّ السَّمَاوَاتِ السَّبْعِ وَرَبِّ الْأَرْضِينَ السَّبْعِ وَرَبِّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ .

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِدِرْعِكَ الْحَصِينَةِ ، وَبِقُوَّتِكَ وَعَظَمَتِكَ وَسُلْطَانِكَ أَنْ تُجِيرَنِي مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ ، وَمَنْ شَرُّ كُلِّ جَبَّارٍ عَنِيدٍ .

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِحُبِّي إِيَّاكَ وَبِحُبِّي رَسُولَكَ وَبِحُبِّي أَهْلَ بَيْتِ رَسُولِكَ صِلَوَاتِكَ عَلَيْهِ وَعَلَيْهِمْ ، يَا خَيْرًا مِنْ أَبِي وَأُمِّي وَمِنْ النَّاسِ جَمِيعًا ، إِقْدِرْ لِي خَيْرًا مِنْ قَدْرِي لِنَفْسِي ، وَخَيْرًا لِي مِمَّا يَقْدِرُ لِي أَبِي وَأُمِّي ، أَنْتَ جَوَادٌ لَا يَبْخُلُ وَحَلِيمٌ لَا يَعْجَلُ وَعَزِيزٌ لَا مُسْتَدَلٌّ .

اللَّهُمَّ مَنْ كَانَ النَّاسُ ثِقَتَهُ وَرَجَاءَهُ فَأَنْتَ ثِقَتِي وَرَجَائِي ، اقْدِرْ لِي خَيْرَهَا عَاقِبَةً ، وَرَضْنِي بِمَا قَضَيْتَ لِي ، اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ ، وَأَلْسِنِي عَافِيَتَكَ الْحَصِينَةَ ، وَإِنْ ابْتَلَيْتَنِي فَصَبِّرْنِي وَالْعَافِيَةَ أَحَبُّ إِلَيَّ .

[٣٥ و ٣٦] ثُمَّ تَصَلِّي رَكَعَتَيْنِ وَتَقُولُ مَا رَوَى عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ :

اللَّهُمَّ إِنَّكَ أَعْلَمْتَ سَبِيلًا مِنْ سُبُلِكَ ، فَجَعَلْتَ فِيهِ رِضَاكَ ، وَنَدَبْتَ إِلَيْهِ أَوْلِيَاءَكَ ، وَجَعَلْتَهُ أَشْرَفَ سُبُلِكَ عِنْدَكَ ثَوَابًا ، وَأَكْرَمَهَا

لَدَيْكَ مَابًا ، وَأَحْبُهَا إِلَيْكَ مَسْلَكًا ، ثُمَّ اشْتَرَيْتَ فِيهِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنْ لَّهُمُ الْجَنَّةَ ، يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِكَ فَيَقْتُلُونَ وَيُقْتَلُونَ وَعَدًّا عَلَيْكَ حَقًّا ، فَاجْعَلْنِي مِمَّنْ اشْتَرَى فِيهِ مِنْكَ نَفْسَهُ ، ثُمَّ وَفَى لِمَكَ بَيْعِهِ (١) الَّذِي بَايَعَكَ عَلَيْهِ ، غَيْرَ نَاكِثٍ وَلَا نَاقِضٍ عَهْدًا ، وَلَا مَبْدِلٍ تَبْدِيلًا ، إِلَّا - اسْتِنْجَازًا لَوْعْدِكَ وَاسْتِجَابًا لِمَحَبَّتِكَ ، وَتَقَرُّبًا بِهِ إِلَيْكَ فَضَّلَ عَلَيَّ مُحَمَّدٌ وَآلِهِ ، وَاجْعَلْهُ خَاتِمَةَ عَمَلِي ، وَارْزُقْنِي فِيهِ لَكَ وَبِكَ مِنَ الْوَفَاءِ مَشْهَدًا تَوْجِبُ لِي بِهِ الرِّضَا ، وَتَحُطُّ عَنِّي بِهِ الْخَطِيَا .

اجْعَلْنِي فِي الْأَحْيَاءِ الْمَرْزُوقِينَ بِأَيْدِي الْعُدَاةِ الْعُصَاةِ ، تَحْتَ لُؤَاءِ الْحَقِّ وَرَايَةِ الْهُدَى ، مَاضِيًا عَلَى نُصْرَتِهِمْ قَدَمًا غَيْرَ مُؤَلِّدُورًا ، وَلَا مُحَدِّثٍ شَكًّا ، أَعُوذُ بِكَ عِنْدَ ذَلِكَ مِنَ الذَّنْبِ الْمُحِيطِ لِلْأَعْمَالِ .

[٣٧ و ٣٨] ثُمَّ تَصَلَّى رَكَعَتَيْنِ ، وَتَقُولُ مَا رُوِيَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَنِ أَبِيهِ عَنِ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ :

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِرَحْمَتِكَ الَّتِي لَا تُنَالُ مِنْكَ إِلَّا بِالرِّضَا وَالْخُرُوجِ مِنْ مَعَاصِيكَ وَالِدُخُولِ فِيمَا يُرْضِيكَ ، نَجَاءً مِنْ كُلِّ وَرْطَةٍ ، وَالْمَخْرَجِ مِنْ كُلِّ كُفْرٍ ، وَالْعَفْوِ عَنْ كُلِّ سَيِّئَةٍ يَأْتِي بِهَا مِنِّي عَمْدًا ، أَوْ زَلَّ بِهَا مِنِّي خَطَأً ، أَوْ خَطَرَتْ بِهَا مِنِّي خَطَرَاتٌ ، نَسِيتُ أَنْ أَسْأَلَكَ خَوْفًا تُعِينُنِي بِهِ عَلَى حُدُودِ رِضَاكَ .

وَأَسْأَلُكَ الْأَخْذَ بِأَحْسَنِ مَا أَعْلَمُ ، وَالتَّرَكَكَ لِشَرِّ مَا أَعْلَمُ ، وَالْعِصْمَةَ مِنْ أَنْ أُعْصِيَ وَأَنَا أَعْلَمُ أَوْ أُخْطِئَ مِنْ حَيْثُ لَا أَعْلَمُ ، وَأَسْأَلُكَ السَّعَةَ فِي الرِّزْقِ ، وَالرُّهْدَ فِيمَا هُوَ وَبَالٌ .

وَأَسْأَلُكَ الْمَخْرَجَ بِالْبَيَانِ مِنْ كُلِّ شُبُهَةٍ ، وَالْفَلَاحَ بِالصَّوَابِ فِي كُلِّ حُجَّةٍ ، وَالصَّدَقَ فِيمَا عَلَيَّ وَلِي ، وَذَلَّلْنِي بِإِعْطَاءِ النَّصْفِ مِنْ نَفْسِي فِي جَمِيعِ الْمَوَاطِنِ ، فِي الرِّضَا وَالسَّخَطِ وَالتَّوَاضُعِ وَالْفَضْلِ ، وَتَرَكَ قَلِيلِ الْبَغْيِ وَكَثِيرِهِ فِي الْقَوْلِ مِنِّي وَالْفِعْلِ .

وَأَسْأَلُكَ تَمَامَ النُّعْمَةِ فِي جَمِيعِ الْأَشْيَاءِ ، وَالتُّشْكُرَ بِهَا حَتَّى تَرْضَى وَبَعْدَ الرِّضَا ، وَالْخَيْرَةَ فِيمَا يَكُونُ فِيهِ الْخَيْرَةُ بِمَيْسُورِ جَمِيعِ الْأُمُورِ لَا بِمَعْسُورِهَا ، يَا كَرِيمُ .

[٣٩ و ٤٠] ثُمَّ تَصَلَّى رَكَعَتَيْنِ ، وَتَقُولُ مَا رُوِيَ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ عَنِ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ :

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَصَلَّى اللَّهُ عَلَى أَطْيَبِ الْمُرْسَلِينَ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ ، الْمُتَنَجِّبِ الْفَاتِحِ الزَّاتِقِ ، اللَّهُمَّ فَخَصَّ مُحَمَّدًا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ بِالذِّكْرِ الْمَحْمُودِ ، وَالْحَيَاةِ الْمَيُورِودِ ، اللَّهُمَّ أَعْطِ مُحَمَّدًا صِلَاوَاتِكَ عَلَيْهِ وَآلِهِ الْوَسِيلَةَ وَالرَّفْعَةَ وَالْفَضِيلَةَ ، وَفِي الْمُصْطَفِينَ مَحَبَّتَهُ ، وَفِي الْعَلِيِّينَ دَرَجَتَهُ ، وَفِي الْمُقَرَّبِينَ كَرَامَتَهُ .

اللَّهُمَّ أَعْطِ مُحَمَّدًا صِلَاوَاتِكَ عَلَيْهِ وَآلِهِ مِنْ كُلِّ كَرَامَةٍ أَفْضَلَ تِلْكَ الْكَرَامَةِ ، وَمِنْ كُلِّ نَعِيمٍ أَوْسَعَ ذَلِكَ النَّعِيمِ ، وَمِنْ كُلِّ عَطَاءٍ أَجْزَلَ ذَلِكَ الْعَطَاءِ ، وَمِنْ كُلِّ يُسْرٍ أَيْسَرَ ذَلِكَ الْيُسْرِ ، وَمِنْ كُلِّ قِسْمٍ أَوْفَرَ ذَلِكَ الْقِسْمِ ، حَتَّى لَا يَكُونَ أَحَدٌ مِنْ خَلْقِكَ أَقْرَبَ مِنْهُ مَجْلِسًا ، وَلَا أَرْفَعَ مِنْهُ عِنْدَكَ ذِكْرًا وَمَنْزِلَةً ، وَلَا أَعْظَمَ عَلَيْكَ حَقًّا ، وَلَا أَقْرَبَ وَسِيلَةً مِنْ مُحَمَّدٍ صِلَاوَاتِكَ عَلَيْهِ وَآلِهِ ، إِمَامِ الْخَيْرِ وَقَائِدِهِ وَالِدَاعِي إِلَيْهِ ، وَالتَّبَرُّكَهُ عَلَى جَمِيعِ الْعِبَادِ وَالْبِلَادِ وَرَحْمَةٍ لِلْعَالَمِينَ .

اللَّهُمَّ اجْمَعْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ مُحَمَّدٍ صِلَاوَاتِكَ عَلَيْهِ وَآلِهِ فِي بَرْدِ الْعَيْشِ وَبَرْدِ الرُّوحِ ، وَقَرَارِ النُّعْمَةِ ، وَشَهْوَةِ الْأَنْفُسِ ، وَمُنَى الشَّهَوَاتِ ، وَنَعِيمِ اللَّذَاتِ ، وَرَجَاءِ الْفَضِيلَةِ ، وَشُهُودِ الطَّمَأْنِينَةِ ، وَشُؤْدَدِ الْكَرَامَةِ ، وَقُرَّةِ الْعَيْنِ ، وَنُصْرَةِ النَّعِيمِ ، وَبَهْجَةِ لَا تُشْبَهُ بِهَجَاتِ الدُّنْيَا ،

نَشَهُدُ أَنَّهُ قَدْ بَلَغَ الرِّسَالَةَ ، وَأَدَّى النَّصِيحَةَ ، وَاجْتَهَدَ لِلْإِمَّةِ ، وَأُوذِيَ فِي جَنبِكَ ، وَجَاهِدَ فِي سَبِيلِكَ ، وَعَبَدَكَ حَتَّى أَتَاهُ الْيَقِينُ ، فَصَلِّ اللَّهُمَّ عَلَيْهِ وَآلِهِ الطَّيِّبِينَ .

اللَّهُمَّ رَبَّ الْبَلَدِ الْحَرَامِ وَرَبَّ الرُّكْنِ وَالْمَقَامِ ، وَرَبَّ الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ وَرَبَّ الْحِلِّ وَالْحَرَامِ ، بَلِّغْ رُوحَ مُحَمَّدٍ صَلَوَاتِكَ عَلَيْهِ وَآلِهِ عَنَّا السَّلَامَ .

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مَلَائِكَتِكَ الْمُقَرَّبِينَ ، وَعَلَى أَنْبِيَائِكَ الْمُرْسَلِينَ (وَرُسُلِكَ أَجْمَعِينَ) (٢) ، وَصَلِّ اللَّهُمَّ عَلَى الْحَفَظَةِ الْكِرَامِ الْكَاتِبِينَ ، وَعَلَى أَهْلِ طَاعَتِكَ مِنْ أَهْلِ السَّمَاوَاتِ السَّبْعِ ، وَأَهْلِ الْأَرْضِينَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَجْمَعِينَ .

فَإِذَا فَرَعْتَ مِنَ الدُّعَاءِ سَجَدْتَ وَقُلْتَ : اللَّهُمَّ إِلَيْكَ تَوَجَّهْتُ وَبِكَ اعْتَصِمْتُ وَعَلَيْكَ تَوَكَّلْتُ ، اللَّهُمَّ أَنْتَ ثِقَتِي وَأَنْتَ رَجَائِي ، اللَّهُمَّ فَمَا كَفَيْتَنِي مَا أَهَمَّنِي وَمَا لَمْ يَهْمُنِي ، وَمَا أَنْتَ أَعْلَمُ بِهِ مِنِّي ، عَزَّ جَارُكَ وَجَلَّ ثَنَاؤُكَ وَلَا إِلَهَ غَيْرُكَ ، صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ ، وَعَجِّلْ فَرَجَهُمْ .

ثُمَّ ارْفَعْ رَأْسَكَ وَقُلْ : اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ زَحَرَ بَيْنِي وَبَيْنَكَ ، أَوْ صَدِرَ بِهِ عَنِّي وَجْهَكَ الْكَرِيمَ ، أَوْ نَقَصَ بِهِ مِنْ حَظِّي عِنْدَكَ .

اللَّهُمَّ فَصَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ ، وَوَفِّقْنِي لِكُلِّ شَيْءٍ يُرْضِيكَ عَنِّي ، وَيُقَرِّبُنِي إِلَيْكَ ، وَارْفَعْ دَرَجَتِي عِنْدَكَ ، وَأَعْظِمْ حَظِّي وَأَحْسِنْ مَثْوَايَ ، وَبَثِّنِي بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ ، وَوَفِّقْنِي لِكُلِّ مَقَامٍ مَحْمُودٍ تُحِبُّ أَنْ تُدْعَى فِيهِ بِأَسْمَائِكَ ، وَتُسْأَلُ فِيهِ مِنْ عَطَائِكَ .

رَبِّ لَا تَكْشِفْ عَنِّي سِتْرَكَ وَلَا تُبَدِّ عَوْرَتِي لِلْعَالَمِينَ ، وَصَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ ، وَاجْعَلِ اسْمِي فِي هَذِهِ اللَّيْلَةِ فِي السُّعِيدَاءِ حَتَّى تَسْمَعَ الدُّعَاءَ .

[٤١ و ٤٢] ثُمَّ تُصَلِّي رَكَعَتَيْنِ وَتَقُولُ :

اللَّهُمَّ أَنْتَ ثِقَتِي فِي كُلِّ كَرْبٍ ، وَأَنْتَ لِي فِي كُلِّ شِدِيدَةٍ ، وَأَنْتَ لِي فِي كُلِّ أَمْرٍ نَزَلَ بِي ثِقَةٌ وَعُدَّةٌ ، كَمْ مِنْ كَرْبٍ يَضْعُفُ عَنْهُ الْفُؤَادُ وَيَقْلُ فِيهِ الْحِيلَةُ ، وَيَخْذُلُ عَنْهُ الْقَرِيبُ وَيَشْمَتُ بِهِ الْعَدُوُّ ، وَتُعِينُنِي فِيهِ الْأُمُورُ ، أَنْزَلْتَهُ بِكَ وَشَكَوْتُهُ إِلَيْكَ ، رَاغِبًا إِلَيْكَ فِيهِ عَمَّنْ سِوَاكَ ، فَفَرَّجْتَهُ وَكَشَفْتَهُ وَكَفَيْتَنِيهِ ، فَأَنْتَ وَلِيُّ كُلِّ نَعْمَةٍ ، وَصَاحِبُ كُلِّ حَاجَةٍ ، وَمُنْتَهَى كُلِّ رَغْبَةٍ ، لَكَ الْحَمْدُ كَثِيرًا وَلَكَ الْمَنْ فَاضِلًا .

رَوَى هَذَا الدُّعَاءَ ابْنُ أَبِي عُمَيْرٍ ، عَنْ حَفْصِ بْنِ الْبُخْتَرِيِّ ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ : كَانَ مِنْ دُعَاءِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ يَوْمَ الْأَحْزَابِ : اللَّهُمَّ أَنْتَ ثِقَتِي إِلَى تَمَامِ الدُّعَاءِ .

[٤٣ و ٤٤] ثُمَّ تُصَلِّي رَكَعَتَيْنِ وَتَقُولُ [مَا رَوَى عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ] :

يَا مَنْ أَظْهَرَ الْجَمِيلَ وَسَتَرَ الْقَبِيحَ ، يَا مَنْ لَمْ يَهْتِكِ السِّرَّ وَلَمْ يُؤَاخِذْ بِالْجَرِيرَةِ ، يَا عَظِيمَ الْعَفْوِ يَا حَسَنَ التَّجَاوُزِ ، يَا وَاسِعَ الْمَغْفِرَةِ ،

يا باسِطَ اليَدَيْنِ بِالرَّحْمَةِ .

يا صاحِبَ كُلِّ نَجْوَى وَمُنْتَهَى كُلِّ شَكْوَى ، يَأْمِقِلُ العُتْرَاتِ ، يَأْكْرِيمُ الصِّفْحِ ، يا عَظِيمَ المَنِّ ، يا مُبْتَدِئاً بِالنَّعْمِ قَبْلَ اسْتِحْقاقِها ، يا رَبَّاهُ يا سَيِّداهُ ، يا أَمَلاهُ يا غايَةَ رَغْبَتاهُ .

أَسأَلُكَ بِكَ يا اللهُ أَنْ لا تُشَوِّهَ خَلْقِي بِالنَّارِ ، وَأَنْ تَقْضِيَ لِي حَوَائِجَ آخِرَتِي وَدُنْيَايَ ، وَتَفْعَلَ بِي كَذَا وَكَذَا .

وَتُصَلِّيَ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَتَدْعُو بِمَا بَدَأَ لَكَ .

[٤٥ و ٤٦] ثُمَّ تُصَلِّي رَكَعَتَيْنِ وَتَقُولُ [ما رَوَى عَنْ أَبِي عَبْدِ اللهِ عَلَيْهِ السَّلَام] :

اللَّهُمَّ خَلَقْتَنِي فَأَمَرْتَنِي وَنَهَيْتَنِي ، وَرَغَبْتَنِي فِي ثَوَابِ ما بِهِ أَمَرْتَنِي ، وَرَهَبْتَنِي عِقَابَ ما عَنْهُ نَهَيْتَنِي ، وَجَعَلْتَ لِي عَيْدُواً يَكِيدُنِي وَسَيِّطَةً مَنِي عَلَيَّ ما لَمْ تَسَيِّطْ لِي عَلَيَّ مِنْهُ ، فَأَسْكَنْتَهُ صَدْرِي وَأَجْرَيْتَهُ مَجْرَى الدَّمِّ مَنِي ، لا يَغْفُلُ إِنْ غَفَلْتُ وَلا يَنْسِي إِنْ نَسَيْتُ ، يُؤَمِّنُنِي عَيْدِابِكَ وَيُخَوِّفُنِي بِغَيْرِكَ ، إِنْ هَمَمْتُ بِفَاحِشِهِ شَجَعَنِي ، وَإِنْ هَمَمْتُ بِصَالِحِ بَطْنِي ، يَنْصِبُ لِي بِالشَّهَوَاتِ وَيَعْرِضُ لِي بِها ، إِنْ وَعَيْدُنِي كَذَبْتَنِي وَإِنْ مَنَانِي قَنَطْنِي ، وَإِنْ اتَّبَعْتُ هَوَاهُ أَضَلَّنِي ، وَإِلَّا تَصَرَّفَ عَنِّي كَيْدُهُ يَسْتَرِلْنِي ، وَإِلَّا تُفَلْتَنِي مِنْ حَبَائِلِهِ يَصِيدُنِي ، وَإِلَّا تَعَصَّ مَنِي مِنْهُ يَفْتِنِي . اللَّهُمَّ فَصِّلْ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَآلِهِ ، وَاقْهَر سَيِّطَانَهُ عَنِّي بِسَيِّطَانِكَ عَلَيَّ ، حَتَّى تَحْبِسَهُ عَنِّي بِكَتْرِهِ الدُّعَاءِ لَكَ مَنِي ، فَأَفُوزَ فِي المَعْصومِينَ مِنْهُ بِكَ ، وَلا حَوْلَ وَلا قُوَّةَ إِلَّا بِكَ .

رَوَى هَذَا الدُّعَاءَ وَالَّذِي قَبْلَهُ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللهِ عَلَيْهِ السَّلَام .

[٤٧ و ٤٨] ثُمَّ تُصَلِّي رَكَعَتَيْنِ ، وَتَقُولُ ما رَوَى عَنْ أَبِي عَبْدِ اللهِ عَلَيْهِ السَّلَام :

يا أَجودَ مَنْ أَعْطَى ويا خَيْرَ مَنْ سُئِلَ ، ويا أَرْحَمَ مَنْ اسْتَرْحِمَ ، ويا وَاحِدُ يا أَحَدُ يا صَمَدُ ، يا مَنْ لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُواً أَحَدُ ، يا مَنْ لَمْ يَتَّخِذْ صَاحِبَهُ وَلا وَالِداً ، يا مَنْ يَفْعَلُ ما يَشَاءُ وَيَحْكُمُ ما يُرِيدُ ، وَيَقْضِي ما أَحَبَّ ، يا مَنْ يَحُولُ بَيْنَ المَرءِ وَقَلْبِهِ .

يا مَنْ هُوَ بِالْمَنْظَرِ الأَعْلَى ، يا مَنْ لَيْسَ كَمَثَلِهِ شَيْءٌ يا سَمِيعُ يا بَصِيرُ ، صَلِّ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَآلِهِ ، وَأَوْسِعْ عَلَيَّ مِنْ رِزْقِكَ الحَلالِ ما أَكْفُ بِهِ وَجْهِي ، وَأُوَدِّدْ بِهِ أَمَانَتِي ، وَأَصِلْ بِهِ رَحْمِي ، وَيَكُونُ عَوْناً لِي عَلَيَّ الحِجِّ وَالْعُمْرَةِ .

[٤٩ و ٥٠] ثُمَّ تُصَلِّي رَكَعَتَيْنِ ، وَتَقُولُ ما رَوَى عَنِ الرِّضَا عَلَيْهِ السَّلَام :

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَآلِهِ فِي الأَوَّلِينَ ، وَصَلِّ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَآلِهِ فِي الآخِرِينَ ، وَصَلِّ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَآلِهِ فِي المَلَأِ؟ الأَعْلَى ، وَصَلِّ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَآلِهِ فِي النَّبِيِّينَ وَالمُرْسَلِينَ ، اللَّهُمَّ أَعْطِ مُحَمَّدًا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ الوَسِيلَةَ وَالشَّرَفَ وَالفَضِيلَةَ وَالدَّرَجَةَ الكَبِيرَةَ .

اللَّهُمَّ إِنِّي آمَنْتُ بِمُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَلمَ أَرُهُ ، فَلا تَحْرِمْنِي يَوْمَ القِيامَةِ رُؤْيَتَهُ وَارزُقْنِي صُحْبَتَهُ وَتَوَفَّنِي عَلَيَّ مِلَّتِهِ ، وَاسْقِنِي مِنْ حَوْضِهِ مَشْرَباً رَوِيّاً لا أَظْمَأُ بَعْدَهُ أَبَداً إِنَّكَ عَلَيَّ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ .

اللَّهُمَّ كَمَا آمَنْتُ بِمُحَمَّدٍ صَلَوَاتِكَ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَلَمْ أَرَهُ ، فَعَرَّفْنِي فِي الْجَنَانِ وَجْهَهُ ، اللَّهُمَّ بَلِّغْ رُوحَ مُحَمَّدٍ عَنِّي تَحِيَّهً كَثِيرَةً وَسَلَامًا .

ثُمَّ ادْعُ بِمَا بَدَأَ لَكَ ، ثُمَّ اسْجُدْ وَقُلْ فِي سُجُودِكَ : اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ يَا سَامِعُ كُلِّ صَوْتٍ ، وَيَا بَارِيَّ النَّفُوسِ بَعْدَ الْمَوْتِ ، يَا مَنْ لَا- تَغْشَاهُ الظُّلُمَاتُ وَلَا تَنْشَابُهُ عَلَيْهِ الْأَصْوَاتُ وَلَا تَغْلُظُهُ الْحَاجَاتُ ، وَيَا مَنْ لَا يَنْسَى شَيْئًا لِشَيْءٍ وَلَا يَشْغَلُهُ شَيْءٌ عَنِ شَيْءٍ ، أَعْطِ مُحَمَّدًا وَآلَ مُحَمَّدٍ صَلَوَاتِكَ عَلَيْهِ وَعَلَيْهِمْ أَفْضَلَ مَا سَأَلُوا ، وَخَيْرَ مَا سَأَلُوكَ ، وَخَيْرَ مَا سُرِّئْتَ لَهُمْ ، وَخَيْرَ مَا أَنْتَ مَسْئُولٌ لَهُمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ .

ثُمَّ ارْفَعْ رَأْسَكَ وَادْعُ بِمَا أَحْبَبْتَ .

[٥١ و ٥٢] ثُمَّ تَصَلِّي رَكَعَتَيْنِ ، وَتَقُولُ مَا رُوِيَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَنِ أَبِيهِ عَنِ آبَائِهِ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ :

اللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ كُلُّهُ، اللَّهُمَّ لَا هَادِيَ لِمَنْ أَضَلَّتْ وَلَا مُضِلَّ لِمَنْ هَدَيْتَ، اللَّهُمَّ لَا مَانِعَ لِمَا أَعْطَيْتَ وَلَا مُعْطِيَ لِمَا مَنَعْتَ ، اللَّهُمَّ لَا قَابِضَ لِمَا بَسَطْتَ وَلَا بَاسِطَ لِمَا قَبَضْتَ ، اللَّهُمَّ لَا مُقَدِّمَ لِمَا أَخَّرْتَ وَلَا مُؤَخَّرَ لِمَا قَدَّمْتَ .

اللَّهُمَّ أَنْتَ الْحَلِيمُ فَلَا- تَجْهَلْ ، اللَّهُمَّ أَنْتَ الْجَوَادُ فَلَا- تَبْخُلْ ، اللَّهُمَّ أَنْتَ الْعَزِيزُ فَلَا تُسْتَدَلُّ ، اللَّهُمَّ أَنْتَ الْمَنِيْعُ فَلَا تُرَامُ ، اللَّهُمَّ أَنْتَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ .

وَادْعُ بِمَا شِئْتَ .

[٥٣ و ٥٤] ثُمَّ تَصَلِّي رَكَعَتَيْنِ ، وَتَقُولُ مَا رُوِيَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ :

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْعَافِيَةَ مِنْ جَهْدِ الْبَلَاءِ وَشِمَاتِهِ الْأَعْدَاءِ ، وَسُوءِ الْقَضَاءِ وَدَرَكِ الشَّقَاءِ ، وَمِنْ الضَّرْرِ فِي الْمَعِيشَةِ ، وَأَنْ تَبْتَلِيَنِي بِبَلَاءٍ لَا- طَاقَةَ لِي بِهِ ، أَوْ تُسَلِّطَ عَلَيَّ طَاغِيًا ، أَوْ تَهْتِكَ لِي سِتْرًا ، أَوْ تُبَدِي لِي عَوْرَةً ، أَوْ تُحَاسِبَنِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ مُنَاقِشًا ، أَوْ حَوِّجَ مَا أَكُونُ إِلَى عَفْوِكَ وَتَجَاوُزِكَ عَنِّي فِيمَا سَلَفَ .

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الْكَرِيمِ وَكَلِمَاتِكَ التَّامَّةِ ، أَنْ تُصَلِّيَ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ ، وَأَنْ تَجْعَلَنِي مِنَ عَتَقَائِكَ وَطَلْقَائِكَ مِنَ النَّارِ .

[٥٥ و ٥٦] ثُمَّ تَصَلِّي رَكَعَتَيْنِ وَتَقُولُ :

يَا اللَّهُ لَيْسَ يَرُدُّ غَضَبَكَ إِلَّا حِلْمُكَ ، وَلَا تُنْجِي مِنْ نِقْمَتِكَ إِلَّا رَحْمَتُكَ ، وَلَا يُنْجِي مِنْ عَذَابِكَ إِلَّا التَّضَرُّعُ إِلَيْكَ ، فَهَبْ لِي يَا إِلَهِي مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً تُغْنِيَنِي بِهَا عَنْ رَحْمَةِ مَنْ سِوَاكَ ، بِالْقُدْرَةِ الَّتِي بِهَا تُحْيِي مَيِّتَ الْبِلَادِ وَبِهَا تُشْرُ مَيِّتَ الْعِبَادِ .

وَلَا- تُهْلِكْنِي عَمِيًّا حَتَّى تَغْفِرَ لِي وَتَرْحَمَنِي ، وَتُعَرِّفَنِي الْإِسْتِجَابَةَ فِي دُعَائِي ، وَأَذِقْنِي طَعْمَ الْعَافِيَةِ إِلَى مُنْتَهَى أَجْلِي ، وَلَا تَشْمَتْ بِي عُذْوِي وَلَا تُمَكِّنْهُ مِنْ رَقَبَتِي .

اللَّهُمَّ إِنْ وَضَعْتَنِي فَمَنْ ذَا الَّذِي يَرْفَعُنِي ، وَإِنْ رَفَعْتَنِي فَمَنْ ذَا الَّذِي يَضَعُنِي ، وَإِنْ أَهْلَكْتَنِي فَمَنْ ذَا الَّذِي يَحُولُ بَيْنَكَ وَبَيْنِي أَوْ يَتَعَرَّضُ لِمَكَ فِي شَيْءٍ مِنْ أَمْرِي ، وَقَدْ عَلِمْتُ يَا إِلَهِي أَنْ لَيْسَ فِي حُكْمِكَ ظُلْمٌ وَلَا فِي نِقْمَتِكَ عَجَلَةٌ ، إِنَّمَا يَعَجُلُ مَنْ يَخَافُ الْقَوْتَ ، وَإِنَّمَا يَحْتَاجُ إِلَى الظُّلْمِ الضَّعِيفُ ، وَقَدْ تَعَالَيْتَ يَا إِلَهِي عَنِ ذَلِكَ عُلُوًّا كَبِيرًا .

فَلَا تَجْعَلْنِي لِلْبَلَاءِ غَرَضًا وَلَا لِنِقْمَتِكَ نَصِيبًا ، وَمَهْلِنِي وَنَفْسِنِي ، وَأَقْلِنِي عَثْرَتِي ، وَلَا تُتْبِعْنِي بِلَاءً عَلَى أَثَرِ بِلَاءٍ ، فَقَدْ تَرَى ضَعْفِي وَقَلَّةَ حِيلَتِي ، أَسْتَجِيرُ بِكَ اللَّهُمَّ فَأَجِرْنِي ، وَأَسْتَعِيذُ بِكَ مِنَ النَّارِ فَأَعِذْنِي ، وَأَسْأَلُكَ الْجَنَّةَ فَلَا تَحْرِمْنِي .

[٥٧ و ٥٨] ثُمَّ تَصَلِّي رَكَعَتَيْنِ ، وَتَقُولُ بَعْدَهُمَا مَا رُوِيَ عَنْ أَبِي الْحَسَنِ مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ :

اللَّهُمَّ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ وَلَا أَعْبُدُ إِلَّا إِيَّاكَ وَلَا أُشْرِكُ بِكَ شَيْئًا .

اللَّهُمَّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي فَاغْفِرْ لِي وَارْحَمْنِي إِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ .

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَاغْفِرْ لِي مَا قَدَّمْتُ وَمَا أَخَّرْتُ ، وَأَعْلَنْتَ وَأَسْرَرْتَ ، وَمَا أَنْتَ أَعْلَمُ بِهِ مِنِّي ، وَأَنْتَ الْمُقَدِّمُ وَأَنْتَ الْمُؤَخِّرُ .

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ ، وَذُلْنِي عَلَى الْعَدْلِ وَالْهُدَى وَالصَّوَابِ وَقِوَامِ الدِّينِ .

اللَّهُمَّ وَاجْعَلْنِي هَادِيًا مَهْدِيًّا رَاضِيًّا مَرْضِيًّا ، غَيْرَ ضَالٍّ وَلَا مُضِلٍّ .

اللَّهُمَّ رَبَّ السَّمَاوَاتِ السَّبْعِ ، وَرَبَّ الْأَرْضِينَ السَّبْعِ ، وَرَبَّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ ، اِكْفِنِي الْمُهِمَّ مِنْ أَمْرِي بِمَا شِئْتُمْ ، وَصَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ .

وَادْعُ بِمَا أَحْبَبْتَ .

[٥٩ و ٦٠] ثُمَّ تَصَلِّي رَكَعَتَيْنِ وَتَقُولُ :

اللَّهُمَّ إِنَّ عَفْوَكَ عَنْ ذَنْبِي وَتَجَاوُزَكَ عَنْ خَطِيئَتِي ، وَصِفْحَكَ عَنْ ظُلْمِي وَسِتْرَكَ عَلَى قَبِيحِ عَمَلِي ، وَحِلْمَكَ عَنْ كَثِيرِ جُرْمِي عِنْدَمَا كَانَ مِنْ خَطَائِي وَعَمْدِي ، أَطْمَعُنِي فِي أَنْ أَسْأَلَكَ مَا لَا أَسْتَوْجِبُهُ مِنْكَ ، الَّذِي رَزَقْتَنِي مِنْ رَحْمَتِكَ وَأَرَيْتَنِي مِنْ قُدْرَتِكَ وَعَزَفْتَنِي مِنْ إِجَابَتِكَ .

فَصَبْرْتُ أَدْعُوكَ آمِنًا وَأَسْأَلُكَ مُسْتَأْنِسًا لَا خَائِفًا وَلَا وَجَلًا ، مُدِلًّا عَلَيْكَ فِيمَا قَصَيْدْتُ فِيهِ إِلَيْكَ ، فَإِنْ أَبْطَأَ عَنِّي عَثَبْتُ بِجَهْلِي عَلَيْكَ ، وَلَعَلَّ الَّذِي أَبْطَأَ عَنِّي هُوَ خَيْرٌ لِي لِعِلْمِكَ بِعَاقِبَةِ الْأُمُورِ ، فَلَمْ أَرْ مَوْلَى كَرِيمًا أَصْبَرَ عَلَى عَبْدٍ لَيْمٍ مِنْكَ عَلَيَّ .

يَا رَبِّ إِنَّكَ تَدْعُونِي فَأَوْلِي عَنكَ ، وَتَتَحَبَّبُ إِلَيَّ فَأَتَبَغَّضُ إِلَيْكَ ، وَتَتَوَدَّدُ إِلَيَّ فَلَا أَقْبِلُ مِنْكَ ، كَأَنَّ لِي التَّطَوُّلَ عَلَيْكَ ، ثُمَّ لَمْ يَمْنَعَكَ ذَلِكَ مِنْ الرِّحْمَةِ لِي وَالْإِحْسَانِ إِلَيَّ وَالتَّفْضِيلِ عَلَيَّ بِجُودِكَ وَكَرَمِكَ ، فَارْحَمْ عَبْدَكَ الْجَاهِلَ وَجِدْ عَلَيْهِ بِفَضْلِ إِحْسَانِكَ ، إِنَّكَ جَوَادٌ كَرِيمٌ .

وَادْعُ بِمَا أَحْبَبْتَ .

فَمَاذَا فَرَعْتَ مِنَ الدُّعَاءِ فَاسْجُدْ ، وَقُلْ فِي سُجُودِكَ : يَا كَائِنًا قَبْلَ كُلِّ شَيْءٍ وَيَا كَائِنًا بَعْدَ كُلِّ شَيْءٍ وَيَا مُكَوَّنَ كُلِّ شَيْءٍ ، لَا تَفْضَحْنِي فَإِنَّكَ بِي عَالِمٌ ، وَلَا تُعَذِّبْنِي فَإِنَّكَ عَلَيَّ قَادِرٌ .

اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْعَيْدِيلَةِ عِنْدَ الْمَوْتِ ، وَمِنَ سُوءِ الْمَرْجِعِ فِي الْقُبُورِ ، وَمِنَ النَّدَامَةِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ عَيْشَةً هَنِيئَةً وَمِيتَةً سَوِيَّةً ، وَمُنْقَلَبًا كَرِيمًا غَيْرَ مُخْزٍ وَلَا فَاضِحٍ .

ثُمَّ ارْفَعْ رَأْسَكَ مِنَ السُّجُودِ وَادْعُ بِمَا شِئْتَ .

[٦١ و ٦٢] ثُمَّ تَصَلِّي رَكَعَتَيْنِ ، وَتَقُولُ مَا رَوَى عَنْ أَحَدِهِمَا عَلَيْهِمَا السَّلَام :

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِأَنَّ لَكَ الْحَمْدَ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ الْمَنَّانُ ، بَدِيعِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ ، إِنِّي سَائِلٌ فَقِيرٌ ، وَخَائِفٌ مُسْتَجِيرٌ ، وَتَائِبٌ مُسْتَغْفِرٌ .

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ ، وَاغْفِرْ لِي ذُنُوبِي كُلَّهَا قَدِيمَهَا وَحَدِيثَهَا ، وَكُلَّ ذَنْبٍ أَذْنَبْتُهُ ، اللَّهُمَّ لَا تُجْهِدْ بِلَائِي ، وَلَا تُشِمِتْ بِي أَعْدَائِي ؛ فَإِنَّهُ لَا دَافِعَ وَلَا مَانِعَ إِلَّا أَنْتَ .

[٦٣ و ٦٤] ثُمَّ تَصَلِّي رَكَعَتَيْنِ ، وَتَقُولُ مَا رَوَى عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَام :

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ إِيمَانًا تُبَاشِرُ بِهِ قَلْبِي ، وَيَقِينًا حَتَّى أَعْلَمَ أَنَّهُ لَنْ يُصِيبَنِي إِلَّا مَا كَتَبْتَ لِي وَالرِّضَا بِمَا قَسَمْتَ لِي .

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ نَفْسًا طَيِّبَةً تُؤْمِنُ بِلِقَائِكَ وَتَفْتَحُ بِعَطَائِكَ وَتَرْضَى بِقَضَائِكَ .

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ إِيمَانًا لَا أَحْجَلَ لَهُ دُونَ لِقَائِكَ ، تَوْلَنِي مَا أَبْقَيْتَنِي عَلَيْهِ ، وَتُحِينِي مَا أَحْيَيْتَنِي عَلَيْهِ ، وَتَوَفَّنِي إِذَا تَوَفَّيْتَنِي عَلَيْهِ ، وَتَبَعَّثَنِي إِذَا بَعَثْتَنِي عَلَيْهِ ، وَتُبْرِئُ بِهِ صَدْرِي مِنَ الشُّكِّ وَالرَّيْبِ فِي دِينِي .

[٦٥ و ٦٦] ثُمَّ تَصَلِّي رَكَعَتَيْنِ ، وَتَقُولُ مَا رَوَى عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَام :

يَا حَلِيمُ يَا كَرِيمُ ، يَا عَالِمُ يَا عَلِيمُ ، يَا قَادِرُ يَا قَاهِرُ ، يَا خَبِيرُ يَا لَطِيفُ ، يَا اللَّهُ يَا رَبَّاهُ ، يَا سَيِّدَاهُ يَا مَوْلَاهُ ، يَا رَجَائَاهُ ، يَا غَايَةَ رَغْبَتَاهُ ، فَاسْأَلُكَ أَنْ تَصَلِّيَ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ .

وَأَسْأَلُكَ نَفْحَةً مِنْ نَفْحَاتِكَ كَرِيمَةً رَحِيمَةً ، تَلُمُّ بِهَا شِعْثِي وَتُصَلِّحُ بِهَا شَأْنِي وَتَقْضِي بِهَا دِينِي ، وَتَنْعَشُنِي بِهَا وَعِيَالِي وَتُغْنِيَنِي بِهَا عَمَّنْ سِوَاكَ .

يَا مَنْ هُوَ خَيْرٌ لِي مِنْ أَبِي وَأُمِّي وَمِنَ النَّاسِ أَجْمَعِينَ ، صِلْ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ ، وَافْعَلْ ذَلِكَ بِبَيْتِ السِّيَاعَةِ ، إِنَّكَ عَلَيَّ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ .

[٦٧ و ٦٨] ثُمَّ تَصَلِّي رَكَعَتَيْنِ وَتَقُولُ :

اللَّهُمَّ إِنَّ الْإِسْتِغْفَارَ مَعَ الْإِصْرَارِ لَوْثٌ ، وَتَرَكِي الْإِسْتِغْفَارَ مَعَ مَعْرِفَتِي بِكَرَمِكَ عَجْزٌ ، فَكَمْ تَتَجَبَّبُ إِلَيَّ بِالنَّعْمِ مَعَ غِنَاكَ عَنِّي ، وَاتَّبَعُضُ إِلَيْكَ بِالْمَعَاصِي مَعَ فَقْرِي إِلَيْكَ .

يَا مَنْ إِذَا وَعِيدَ وَفِي إِذَا تَوَعَّدَ عَفَا ، صَيَّلَ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ ، وَافْعَلِ بِي أَوْلَى الْأَمْرَيْنِ بِكَ ؛ فَإِنَّ مِنْ شَأْنِكَ الْعَفْوَ وَأَنْتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ .

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِحُرْمَةِ مَنْ عَادَ بِكَ مِنْكَ ، وَلَجَأَ إِلَى عِزِّكَ وَاسْتَنْظَلَ بِفَيْئِكَ وَاعْتَصَمَ بِحَبْلِكَ ، يَا جَزِيلَ الْعَطَايَا ، يَا فَكَّاكَ الْأَسَارَى ، يَا مَنْ سَمِيَ نَفْسُهُ مِنْ جُودِهِ الْوَهْيَابَ ، صَيَّلَ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ ، وَاجْعَلْ لِي يَا مَوْلَايَ مِنْ أَمْرِي فَرْجًا وَمَخْرَجًا وَرِزْقًا وَاسِعًا ، كَيْفَ تَشَاءُ وَأَنْتَ شَيْءٌ وَبِمَا شِئْتَ وَحَيْثُ شِئْتَ ، فَإِنَّهُ يَكُونُ مَا شِئْتَ إِذَا شِئْتَ كَيْفَ شِئْتَ .

[٦٩ و ٧٠] ثُمَّ تَصَلِّي رَكَعَتَيْنِ ، وَتَقُولُ مَا رُوِيَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ :

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الْمَكْتُوبِ فِي سُورَةِ الْمَجِيدِ ، وَأَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الْمَكْتُوبِ فِي سُورَةِ الْبَهَاءِ ، وَأَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الْمَكْتُوبِ فِي سُورَةِ الْعِزَّةِ ، وَأَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الْمَكْتُوبِ فِي سُورَةِ الْجَلَالِ ، وَأَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الْمَكْتُوبِ فِي سُورَةِ الْعِزَّةِ ، وَأَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الْمَكْتُوبِ فِي سُورَةِ الْقُدْرَةِ ، وَأَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الْمَكْتُوبِ فِي سُورَةِ السَّرَائِرِ ، السَّابِقِ الْفَائِقِ ، الْحَسَنِ النَّصِيرِ ، رَبِّ الْمَلَائِكَةِ الثَّمَانِيَةِ وَرَبِّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ .

وَبِالْعَيْنِ الَّتِي لَا تَنَامُ ، وَبِالْإِسْمِ الْأَكْبَرِ الْأَكْبَرِ ، وَبِالْإِسْمِ الْأَعْظَمِ الْأَعْظَمِ ، الْمُحِيطِ بِمَلَكُوتِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ، وَبِالْإِسْمِ الَّذِي أَشْرَقَتْ لَهُ السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ ، وَبِالْإِسْمِ الَّذِي أَشْرَقَتْ بِهِ الشَّمْسُ ، وَأَضَاءَ بِهِ الْقَمَرُ ، وَسُجِّرَتْ بِهِ الْبِحَارُ ، وَنُصِبَتْ بِهِ الْجِبَالُ .

وَبِالْإِسْمِ الَّذِي قَامَ بِهِ الْعَرْشُ وَالْكُرْسِيُّ ، وَبِأَسْمَائِكَ الْمُكْرَمَاتِ الْمُقَدَّسَاتِ الْمَكْنُونَاتِ ، الْمَخْزُونَاتِ فِي عِلْمِ الْغَيْبِ عِنْدَكَ ، أَسْأَلُكَ بِذَلِكَ كُلِّهِ أَنْ تَصَلِّيَ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَآلِهِ .

وَتَدْعُو بِمَا أَحْبَبْتَ .

فَإِذَا فَرَّغْتَ مِنَ الدُّعَاءِ فَاسْجُدْ ، وَقُلْ فِي سُجُودِكَ : سَجَدَ وَجْهِي لِلنَّيْمِ لَوْجِهِ رَبِّي الْكَرِيمِ ، سَجَدَ وَجْهِي الْحَقِيرُ لَوْجِهِ رَبِّي الْعَزِيزِ ، يَا كَرِيمُ يَا كَرِيمُ ، بِكَرَمِكَ وَجُودِكَ اغْفِرْ لِي ظُلْمِي وَجُرْمِي وَإِسْرَافِي عَلَى نَفْسِي .

ثُمَّ ارْفَعْ رَأْسَكَ وَادْعُ بِمَا شِئْتَ .

[٧١ و ٧٢] ثُمَّ تَصَلِّي رَكَعَتَيْنِ ، وَتَقُولُ مَا رُوِيَ عَنْ أَحَدِهِمَا عَلَيْهِمَا السَّلَامُ :

اللَّهُمَّ لِمَكَ الْحَمْدُ بِمَحَامِدِكَ كُلِّهَا عَلَى نِعْمَاتِكَ كُلِّهَا ، حَتَّى يَنْتَهِيَ الْحَمْدُ إِلَى مَا تُحِبُّ وَتَرْضَى ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ خَيْرَكَ

وَخَيْرَ مَا أَرْجُو ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا أَحَدَرْتُ وَمِنْ شَرِّ مَا لَا أَحَدَرُ ، اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ ، وَأَوْسِعْ لِي فِي رِزْقِي ،
وَأَمُدِدْ لِي فِي عُمْرِي ، وَاعْفِرْ لِي ذَنْبِي ، وَاجْعَلْنِي مِمَّنْ تَنْتَصِرُ بِهِ لِدِينِكَ ، وَلَا تَسْتَبِدِلْ بِي غَيْرِي .

[٧٣ و ٧٤] ثُمَّ تُصَلِّي رَكَعَتَيْنِ وَتَقُولُ :

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ ، وَأَقْسِمَ لَنَا مِنْ خَشْيَتِكَ مَا يَحُولُ بَيْنَنَا وَبَيْنَ مَعَاصِيكَ ، وَمِنْ طَاعَتِكَ مَا تُبَلِّغُنَا بِهِ جَنَّتِكَ ، وَمِنْ
الْيَقِينِ مَا تُهَوِّنُ بِهِ عَلَيْنَا مُصِيبَاتِ الدُّنْيَا ، وَمَتَّعْنَا بِأَسْمَاعِنَا وَأَبْصَارِنَا ، وَأَنْصُرِنَا عَلَى مَنْ عَادَانَا ، وَلَا تَجْعَلْ مُصِيبَتَنَا فِي دِينِنَا ، وَلَا
تَجْعَلِ الدُّنْيَا أَكْبَرَ هَمِّنَا ، وَلَا تُسَلِّطْ عَلَيْنَا مَنْ لَا يَرْحَمُنَا .

[٧٥ و ٧٦] ثُمَّ تُصَلِّي رَكَعَتَيْنِ وَتَقُولُ :

إِلَهِي ذُنُوبِي تُخَوِّفُنِي مِنْكَ ، وَجُودُكَ يُبَشِّرُنِي عَنْكَ ، فَأَخْرِجْنِي بِالْخَوْفِ مِنَ الْخَطَايَا وَأَوْصِلْنِي بِجُودِكَ إِلَى الْعَطَايَا ، حَتَّى
أَكُونَ عَدَا فِي الْقِيَامَةِ عَتِيقَ كَرَمِكَ ، كَمَا كُنْتُ فِي الدُّنْيَا رَيْبَ نِعْمِكَ ، فَلَيْسَ مَا تَبْدُلُهُ عَدَا مِنَ النَّجَاءِ بِأَعْظَمَ مِمَّا قَدْ مَنَحْتَهُ الْيَوْمَ
مِنَ الرَّجَاءِ ، وَمَتَى خَابَ فِي فِنَائِكَ آمِلٌ؟ أَمْ مَتَى انْصَرَفَ بِالرَّدِّ عَنْكَ سَائِلٌ؟

إِلَهِي مَا دَعَاكَ مَنْ لَمْ تُجِبْهُ، لِأَنَّكَ قُلْتَ: «ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ» وَأَنْتَ لَا تُخَلِّفُ الْمِيعَادَ، فَصَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ يَا إِلَهِي
وَاسْتَجِبْ دُعَائِي.

[٧٧ و ٧٨] ثُمَّ تُصَلِّي رَكَعَتَيْنِ ، وَتَقُولُ مَا رُوِيَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ :

اللَّهُمَّ بَارِكْ لِي فِي الْمَيُوتِ ، اللَّهُمَّ أَعِنِّي عَلَى سَيِّئَاتِ الْمَوْتِ ، اللَّهُمَّ أَعِنِّي عَلَى غَمِّ الْقَبْرِ ، اللَّهُمَّ أَعِنِّي عَلَى ضَيْقِ الْقَبْرِ ، اللَّهُمَّ
أَعِنِّي عَلَى وَحْشَةِ الْقَبْرِ ، اللَّهُمَّ أَعِنِّي عَلَى ظُلْمَةِ الْقَبْرِ ، اللَّهُمَّ أَعِنِّي عَلَى أَهْوَالِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ ، اللَّهُمَّ بَارِكْ لِي فِي طَوْلِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ ،
اللَّهُمَّ زَوِّجْنِي مِنَ الْحُورِ الْعِينِ .

[٧٩ و ٨٠] ثُمَّ تُصَلِّي رَكَعَتَيْنِ وَتَقُولُ :

اللَّهُمَّ لَا بُدَّ مِنْ أَمْرِكَ ، وَلَا بُدَّ مِنْ قَدْرِكَ ، وَلَا بُدَّ مِنْ قَضَائِكَ ، وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِكَ ، اللَّهُمَّ فَمَا قَضَيْتَ عَلَيْنَا مِنْ قَضَاءٍ أَوْ
قَدَّرْتَ عَلَيْنَا مِنْ قَدَرٍ فَأَعْطِنَا مَعَهُ صَبْرًا يَقْهَرُهُ وَيَدْمَعُهُ ، وَاجْعَلْهُ لَنَا صَاعِدًا فِي رِضْوَانِكَ ، يَنْمَى فِي حَسَنَاتِنَا وَتَفْضِيلِنَا وَسُودُودِنَا
وَشَرَفِنَا وَمَجْدِنَا وَنِعْمَاتِنَا وَكَرَامَاتِنَا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَلَا تَنْقُصْ مِنْ حَسَنَاتِنَا .

اللَّهُمَّ وَمَا أَعْطَيْتَنَاهُ مِنْ عَطَاءٍ ، أَوْ فَضَّلْتَنَا بِهِ مِنْ فَضِيلَةٍ ، أَوْ أَكْرَمْتَنَا بِهِ مِنْ كَرَامَةٍ ، فَأَعْطِنَا مَعَهُ شُكْرًا يَقْهَرُهُ وَيَدْمَعُهُ ، وَاجْعَلْهُ لَنَا
صَاعِدًا فِي رِضْوَانِكَ ، وَفِي حَسَنَاتِنَا وَسُودُودِنَا وَشَرَفِنَا وَنِعْمَاتِكَ وَكَرَامَتِكَ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ .

اللَّهُمَّ لَا تَجْعَلْهُ لَنَا أَشْرًا وَلَا بَطْرًا وَلَا فِتْنَةً وَلَا مَقْتًا ، وَلَا عَذَابًا وَلَا خِزْيًا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ ، اللَّهُمَّ إِنَّا نَعُوذُ بِكَ مِنْ عَثْرَةِ اللِّسَانِ وَسُوءِ
المَقَامِ وَخِفَةِ المِيزَانِ .

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ ، وَلَقِّنَا حَسَنَاتِنَا فِي الْمَمَاتِ وَلَا تُرِنَا أَعْمَالَنَا عَلَيْنَا حَسِيرَاتٍ ، وَلَا تُخْرِزْنَا عِنْدَ لِقَائِكَ وَلَا تَفْضَحْنَا بِسَيِّئَاتِنَا يَوْمَ نَلْقَاكَ ، وَاجْعَلْ قُلُوبَنَا تَذْكُرُكَ وَلَا تَنْسَاكَ وَتَخْشَاكَ كَأَنَّهَا تَرَكَ حَتَّى تَلْقَاكَ ، وَصَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ ، وَيَدِّدْ سَيِّئَاتِنَا حَسَنَاتٍ وَاجْعَلْ حَسَنَاتِنَا دَرَجَاتٍ ، وَاجْعَلْ دَرَجَاتِنَا غُرَفَاتٍ وَاجْعَلْ غُرَفَاتِنَا عَالِيَاتٍ ، اللَّهُمَّ وَأَوْسِعْ لِفَقِيرِنَا مِنْ سَعَةِ مَا قَضَيْتَ عَلَى نَفْسِكَ .

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ ، وَمَنْ عَلَيْنَا بِالْهُدَى مَا أَبَقَيْتَنَا وَالْكَرَامَةَ مَا أَحْيَيْتَنَا وَالْمَغْفِرَةَ إِذَا تَوَفَّيْتَنَا ، وَالْحِفْظَ فِيمَا يَبْقَى مِنْ عُمْرِنَا ، وَالْبَرَكَهَ فِيمَا رَزَقْتَنَا ، وَالْعَوْنَ عَلَى مَا حَمَلْنَا وَالثَّبَاتَ عَلَى مَا طَوَّقْتَنَا ، وَلَا تُؤَاخِذْنَا بِظُلْمِنَا وَلَا تُقَايِسْنَا بِجَهْلِنَا ، وَلَا تَسْتَدْرِجْنَا بِخَطَايَانَا ، وَاجْعَلْ أَحْسَنَ مَا نَقُولُ ثَابِتًا فِي قُلُوبِنَا ، وَاجْعَلْنَا عُظَمَاءَ عِنْدَكَ وَفِي أَنْفُسِنَا أَذِلَّةً ، وَانْفَعْنَا بِمَا عَلَّمْتَنَا وَزِدْنَا عِلْمًا نَافِعًا .

أَعُوذُ بِكَ مِنْ قَلْبٍ لَا يَخْشَعُ ، وَمِنْ عَيْنٍ لَا تَدْمَعُ وَصَلَاةٍ لَا تُقْبَلُ ، أَجْرِنَا مِنْ سُوءِ الْفِتَنِ ، يَا وَلِيَّ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ .

فَإِذَا فَرَعْتَ مِنَ الدُّعَاءِ فَاسْجُدْ ، وَقُلْ فِي سُجُودِكَ مَا رُوِيَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ :

سَجَدَ وَجْهِي لَكَ تَعْبُدًا وَرِقًا ، لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ حَقًّا حَقًّا ، الْأَوَّلُ قَبْلَ كُلِّ شَيْءٍ ، وَالْآخِرُ بَعْدَ كُلِّ شَيْءٍ ، هَذَا بَيْنَ يَدَيْكَ ، نَاصِيَتِي بِيَدِكَ ، فَاعْفِرْ لِي إِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ الْعِظَامَ غَيْرُكَ ، فَاعْفِرْ لِي فَإِنِّي مُقِرٌّ بِذُنُوبِي عَلَى نَفْسِي ، وَلَا يَدْفَعُ الذَّنْبَ الْعَظِيمَ غَيْرُكَ .

ثُمَّ ارْفَعْ رَأْسَكَ مِنَ السُّجُودِ ، فَإِذَا اسْتَوَيْتَ قَائِمًا فَادْعُ بِمَا أَحْبَبْتَ .

[٨١ و ٨٢] ثُمَّ تَصَلِّي رَكَعَتَيْنِ ، وَتَقُولُ مَا رُوِيَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ :

اللَّهُمَّ أَنْتَ نَفْتِي فِي كُلِّ كُرْبَةٍ ، وَأَنْتَ رَجَائِي فِي كُلِّ شِدَّةٍ ، وَأَنْتَ لِي فِي كُلِّ أَمْرٍ نَزَلَ بِي نَفْعُهُ وَعُدَّةٌ ، كَمْ مِنْ كَرْبٍ يَضْعُفُ عَنْهُ الْفُؤَادُ وَتَقَلُّ فِيهِ الْحِيلَةُ ، وَيَخْذُلُ عَنْهُ الْقَرِيبُ وَيَشْمَتُ بِهِ الْعِيدُوُّ وَتُعَيِّنِي فِيهِ الْأُمُورُ ، أَنْزَلْتَهُ بِكَ وَشَكَوْتُهُ إِلَيْكَ رَاغِبًا إِلَيْكَ فِيهِ عَمَّنْ سِوَاكَ ، فَفَرَّجْتَهُ وَكَشَفْتَهُ وَكَفَيْتَهُ ، فَأَنْتَ وَلِيُّ كُلِّ نِعْمَةٍ وَصَاحِبُ كُلِّ حَاجَةٍ وَمُنْتَهَى كُلِّ رَغْبَةٍ ، لَكَ الْحَمْدُ كَثِيرًا وَلَكَ الْمُنُّ فَاضِلًا .

[٨٣ و ٨٤] ثُمَّ تَصَلِّي رَكَعَتَيْنِ ، وَتَقُولُ مَا رُوِيَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّهُ كَانَ يَأْمُرُ بِهَذَا الدُّعَاءِ :

اللَّهُمَّ إِنَّكَ تُنَزِّلُ فِي اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ مَا شِئْتُمْ ، فَصَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ ، وَأَنْزِلْ عَلَيَّ وَعَلَى إِخْوَانِي وَأَهْلِي وَجِيرَانِي بَرَكَاتِكَ وَمَغْفِرَتِكَ وَالرِّزْقَ الْوَاسِعَ وَاكْفِنَا الْمُؤُونَ .

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ ، وَارزُقْنَا مِنْ حَيْثُ نَحْتَسِبُ وَمِنْ حَيْثُ لَا نَحْتَسِبُ ، وَاحْفَظْنَا مِنْ حَيْثُ نَحْتَفِظُ وَمِنْ حَيْثُ لَا نَحْتَفِظُ .

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ ، وَاجْعَلْنَا فِي جِوَارِكَ وَحِرْزِكَ ، عَزَّ جَارُكَ وَجَلَّ ثَنَاؤُكَ وَلَا إِلَهَ غَيْرُكَ .

[٨٥ و ٨٦] ثُمَّ تَصَلِّي رَكَعَتَيْنِ وَتَقُولُ مَا رُوِيَ عَنِ الرُّضَا عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّهُ قَالَ : هَذَا دُعَاءُ الْعَافِيَةِ :

يا اللَّهُ يا وَلِيَّ العَافِيَةِ وَالْمَنَّانَ بِالعَافِيَةِ ورازِقَ العَافِيَةِ ، وَالْمُنْعِمَ بِالعَافِيَةِ وَالْمُتَفَضِّلَ بِالعَافِيَةِ عَلَيَّ وَعَلَى جَمِيعِ خَلْقِكَ ، رَحْمَانَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَرَحِيمَهُمَا ، صَيِّلٌ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَعَجَّلْ لَنَا فَرْجًا وَمَخْرَجًا ، وَارزُقْنَا العَافِيَةَ وَدَوَامَ العَافِيَةِ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ ، يا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ .

[٨٧ و ٨٨] ثُمَّ تَصَلِّي رَكَعَتَيْنِ وَتَقُولُ [ما رَوَى عَنْهُمْ عَلَيْهِمُ السَّلَام] :

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِرَحْمَتِكَ الَّتِي وَسَّعَتْ كُلَّ شَيْءٍ ، وَبِقُدْرَتِكَ الَّتِي قَهَرَتْ كُلَّ شَيْءٍ ، وَبِجَبَرُوتِكَ الَّتِي غَلَبَتْ كُلَّ شَيْءٍ ، وَبِقُوْرَتِكَ الَّتِي لَا يَقُومُ لَهَا شَيْءٌ ، وَبِعِظَمَتِكَ الَّتِي مَلَأَتْ كُلَّ شَيْءٍ ، وَبِعِلْمِكَ الَّذِي أَحَاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ ، وَبِوَجْهِكَ الْبَاقِي بَعْدَ فَنَاءِ كُلِّ شَيْءٍ ، وَبِنُورِ وَجْهِكَ الَّذِي أَضَاءَ لَهُ كُلُّ شَيْءٍ ، يا نُورُ يا نُورُ ، يا أَوَّلَ الْأَوَّلِينَ ويا آخِرَ الْآخِرِينَ ، يا اللَّهُ يا رَحْمَانُ ، يا اللَّهُ يا رَحِيمُ .

يا اللَّهُ أَعُوذُ بِكَ مِنَ الدُّنُوبِ الَّتِي تُحْدِثُ النَّقَمَ ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ الدُّنُوبِ الَّتِي تُورِثُ النَّدَمَ ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ الدُّنُوبِ الَّتِي تَحْبِسُ الْقِسَمَ ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ الدُّنُوبِ الَّتِي تَهْتِكُ الْعِصَمَ ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ الدُّنُوبِ الَّتِي تَمْنَعُ الْقِضَاءَ ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ الدُّنُوبِ الَّتِي تُنَزِلُ الْبَلَاءَ .

وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ الدُّنُوبِ الَّتِي تُدِيلُ الْأَعْدَاءَ ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ الدُّنُوبِ الَّتِي تَحْبِسُ الدُّعَاءَ ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ الدُّنُوبِ الَّتِي تُعَجِّلُ الْفَنَاءَ ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ الدُّنُوبِ الَّتِي تَقْطَعُ الرَّجَاءَ . وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ الدُّنُوبِ الَّتِي تُورِثُ الشَّقَاءَ ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ الدُّنُوبِ الَّتِي تَظْلِمُ الْهُوَاءَ ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ الدُّنُوبِ الَّتِي تَكْشِفُ الْغِطَاءَ ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ الدُّنُوبِ الَّتِي تَحْبِسُ غَيْثَ السَّمَاءِ .

[٨٩ و ٩٠] ثُمَّ تَصَلِّي رَكَعَتَيْنِ ، وَتَقُولُ ما رَوَى عَنْهُمْ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ وَالْدُّعَاءَ الْمُتَقَدِّمَ :

اللَّهُمَّ إِنَّكَ حَفِظْتَ الْغُلَامِينَ لِصِيْلَاحِ أَبِيهِمَا ، وَدَعَاكَ الْمُؤْمِنُونَ فَقَالُوا : « رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ » (٣) ، اللَّهُمَّ إِنِّي أُنشِدُكَ بِرَحْمَتِكَ ، وَأُنشِدُكَ بِنَبِيِّ الرَّحْمَةِ ، وَأُنشِدُكَ بِعَلِيِّ وَفَاطِمَةَ ، وَأُنشِدُكَ بِحَسَنِ وَحُسَيْنِ صِلَوَاتِكَ عَلَيْهِ وَعَلَيْهِمْ أَجْمَعِينَ ، وَأُنشِدُكَ بِأَسْمَائِكَ وَأَرْكَانِكَ كُلِّهَا .

وَأُنشِدُكَ بِاسْمِكَ الْأَعْظَمِ الْأَعْظَمِ الْأَعْظَمِ ، الَّذِي إِذَا دُعِيَ بِهِ لَمْ تَرُدَّ ما كَانَ أَقْرَبَ مِنْ طَاعَتِكَ وَأَبْعَدَ مِنْ مَعْصِيَتِكَ وَأَوْفَى بِعَهْدِكَ وَأَقْضَى لِحَقِّكَ .

فَأَسْأَلُكَ أَنْ تَصَلِّيَ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَأَنْ تُنْشِطَنِي لَهُ ، وَأَنْ تَجْعَلَنِي لَكَ عَبْدًا شَاكِرًا ، تَجِدُ مِنْ خَلْقِكَ مَنْ تُعَذِّبُهُ غَيْرِي وَلَا أَجِدُ مَنْ يَغْفِرُ لِي إِلَّا أَنْتَ ، أَنْتَ عَنْ عَذَابِي غَنِيٌّ وَأَنَا إِلَى رَحْمَتِكَ فَقِيرٌ .

أَنْتَ مَوْضِعُ كُلِّ شَكْوَى ، وَشَاهِدُ كُلِّ نَجْوَى ، وَمُنْتَهَى كُلِّ حَاجَةٍ ، وَمُنْجٍ مِنْ كُلِّ عَثْرَةٍ ، وَغَوْثُ كُلِّ مُسْتَعِيثٍ .

فَأَسْأَلُكَ أَنْ تَصَلِّيَ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ ، وَأَنْ تَعِصِمَنِي بِطَاعَتِكَ عَنْ مَعْصِيَتِكَ ، وَبِمَا أَحْبَبْتَ عَمَّا كَرِهْتَ ، وَبِالْإِيمَانِ عَنِ الْكُفْرِ ، وَبِالْهُدَى عَنِ الضَّلَالَةِ ، وَبِالْيَقِينِ عَنِ الزَّيْبِ ، وَبِالْأَمَانَةِ عَنِ الْخِيَانَةِ ، وَبِالْصِّدْقِ عَنِ الْكَذِبِ ، وَبِالْحَقِّ عَنِ الْبَاطِلِ ، وَبِالتَّقْوَى عَنِ الْإِثْمِ ، وَبِالمَعْرُوفِ عَنِ الْمُنْكَرِ ، وَبِالدُّكْرِ عَنِ النُّسْيَانِ .

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ ، وَعَافِنِي مَا أَحْيَيْتَنِي ، وَأَلْهِمْنِي الشُّكْرَ عَلَى مَا أَعْطَيْتَنِي ، وَكُنْ بِي رَحِيمًا وَعَلَيَّ عَطُوفًا يَا كَرِيمُ

فَإِذَا فَرَعْتَ مِنَ الدُّعَاءِ فَاسْجُدْ ، وَقُلْ فِي سُجُودِكَ :

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ ، وَاعْفُ عَن ظُلْمِي وَجُرْمِي بِحِلْمِكَ وَجُودِكَ يَا رَبِّ يَا كَرِيمُ ، يَا مَنْ لَا يَخِيبُ سَائِلُهُ وَلَا يَنْفُدُ نَائِلُهُ ، يَا مَنْ عَلَا فَلَاشَيْءَ فَوْقَهُ ، وَيَا مَنْ دَنَا فَلَاشَيْءَ دُونَهُ ، صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ .

وَادْعُ بِمَا أَحْبَبْتَ .

[٩١ و ٩٢] ثُمَّ تُصَلِّي رَكَعَتَيْنِ وَتَقُولُ :

يَا عِمَادَ مَنْ لَا- عِمَادَ لَهُ ، وَيَا ذُخْرَ مَنْ لَا- ذُخْرَ لَهُ ، وَيَا سَيِّدَ مَنْ لَا سَيِّدَ لَهُ ، يَا غِيَاثَ مَنْ لَا غِيَاثَ لَهُ ، يَا حِرْزَ مَنْ لَا حِرْزَ لَهُ ، يَا كَرِيمَ الْعَفْوِ يَا حَسَنَ الْبَلَاءِ يَا عَظِيمَ الرَّجَاءِ .

يَا عَوْنَ الضُّعْفَاءِ ، يَا مُنْقِذَ الْعَرَقِيِّ ، يَا مُنْجِيَ الْهَلَكِيِّ ، وَيَا مُجِبِلُ يَا مُنْعِمُ يَا مُفْضِلُ ، أَنْتَ الَّذِي سَيِّدَ لَكَ سَوَادُ اللَّيْلِ وَنُورُ النَّهَارِ وَضَوْءُ الْقَمَرِ وَضِيَاءُ الشَّمْسِ ، وَخَرِيرُ الْمَاءِ وَدَوِيُّ الرِّيَّاحِ وَخَفِيفُ الشَّجَرِ .

يَا اللَّهُ يَا اللَّهُ ، لَمَكَ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى لَا- شَرِيكَ لَكَ ، يَا رَبِّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ ، وَنَجِّنَا مِنَ النَّارِ بِعَفْوِكَ ، وَأَدْخِلْنَا الْجَنَّةَ بِرَحْمَتِكَ ، وَزَوِّجْنَا مِنَ الْحُورِ الْعِينِ بِجُودِكَ ، وَصَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ ، وَافْعَلْ بِي مَا أَنْتَ أَهْلُهُ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ ، إِنَّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ .

وَادْعُ بِمَا أَحْبَبْتَ .

[٩٣ و ٩٤] ثُمَّ تُصَلِّي رَكَعَتَيْنِ وَتَقُولُ :

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِأَسْمَائِكَ الْحَمِيدَةِ الْكَرِيمَةِ الَّتِي إِذَا وُضِعَتْ عَلَى الْأَشْيَاءِ ذَلَّتْ لَهَا ، وَإِذَا طُلِبَتْ بِهَا الْحَسَنَاتُ أُدْرِكَتْ ، وَإِذَا أُرِيدَ بِهَا صَيْرُفُ السَّيِّئَاتِ صِيرِفَتْ ، وَأَسْأَلُكَ بِكَلِمَاتِكَ التَّامَاتِ الَّتِي لَوْ أَنَّ مَا فِي الْأَرْضِ مِنْ شَجَرَةٍ أَقْلَامٌ وَالْبَحْرُ يَمِيدُهُ مِنْ بَعْدِهِ سَبَعُهُ أَبْحُرُ مَا نَفِدَتْ كَلِمَاتُ اللَّهِ ، إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ .

يَا حَيُّ يَا قَيُّومُ ، يَا كَرِيمُ يَا عَلِيُّ يَا عَظِيمُ ، يَا أَبْصِيرَ النَّاطِرِينَ ، وَيَا أَسْمَعَ السَّامِعِينَ ، وَيَا أَسْرَعَ الْحَاسِبِينَ ، وَيَا أَحْكَمَ الْحَاكِمِينَ ، وَيَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ .

أَسْأَلُكَ بِعِزَّتِكَ وَأَسْأَلُكَ بِقُدْرَتِكَ عَلَى مَا تَشَاءُ ، وَأَسْأَلُكَ بِكُلِّ شَيْءٍ أَحَاطَ بِهِ عِلْمُكَ ، وَأَسْأَلُكَ بِكُلِّ حَرْفٍ أَنْزَلْتَهُ فِي كِتَابٍ مِنْ كُتُبِكَ ، وَبِكُلِّ اسْمٍ دَعَاكَ بِهِ أَحَدٌ مِنْ مَلَائِكَتِكَ وَرُسُلِكَ وَأَنْبِيَائِكَ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ .

وَادْعُ بِمَا بَدَأَ لَكَ .

[٩٥ و ٩٦] ثُمَّ تُصَلِّي رَكَعَتَيْنِ وَتَقُولُ :

سُبْحَانَ مَنْ أَكْرَمَ مُحَمَّدًا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ ، سُبْحَانَ مَنْ انْتَجَبَ مُحَمَّدًا ، سُبْحَانَ مَنْ انْتَجَبَ عَلِيًّا ، سُبْحَانَ مَنْ خَصَّ الْحَسِينَ وَالْحُسَيْنَ ، سُبْحَانَ مَنْ فَطَمَ بِفَاطِمَةَ مَنْ أَحَبَّهَا مِنَ النَّارِ ، سُبْحَانَ مَنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِإِذْنِهِ .

سُبْحَانَ مَنْ اسْتَعْبَدَ أَهْلَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِينَ بِوَلَايَةِ مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ ، سُبْحَانَ مَنْ خَلَقَ الْجَنَّةَ لِمُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ ، سُبْحَانَ مَنْ يَوْمَئِذٍهَا مُحَمَّدًا وَآلَ مُحَمَّدٍ وَشِيَعَتَهُمْ ، سُبْحَانَ مَنْ خَلَقَ النَّارَ لِأَجْلِ أَعْدَاءِ مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ ، سُبْحَانَ مَنْ يَمْلِكُهَا مُحَمَّدًا وَآلَ مُحَمَّدٍ ، سُبْحَانَ مَنْ خَلَقَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةَ وَمَا سَكَنَ فِي اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ لِمُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ .

الْحَمْدُ لِلَّهِ كَمَا يَتَّبَعِي لِلَّهِ ، وَاللَّهُ أَكْبَرُ كَمَا يَتَّبَعِي لِلَّهِ ، وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ كَمَا يَتَّبَعِي لِلَّهِ ، وَسُبْحَانَ اللَّهِ كَمَا يَتَّبَعِي لِلَّهِ ، وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ كَمَا يَتَّبَعِي لِلَّهِ ، وَصَلَّى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ وَعَلَى جَمِيعِ الْمُرْسَلِينَ حَتَّى يَرْضَى اللَّهُ .

اللَّهُمَّ مِنْ أَيْدِيكَ وَهِيَ أَكْثَرُ مِنْ أَنْ تُحْصَى ، وَمِنْ نَعْمِكَ وَهِيَ أَجَلٌ مِنْ أَنْ تُغَادَرَ أَنْ يَكُونَ عِدْوِي عَدُوَّكَ ، وَلَا صَبَرَ لِي عَلَى أَنْتِكَ ، فَعَجَّلْ هَلَاكَهُمْ وَبَوَارَهُمْ وَدَمَارَهُمْ .

[٩٧ و ٩٨] ثُمَّ تُصَلِّي رَكَعَتَيْنِ وَتَقُولُ :

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ، اللَّهُمَّ فَاطِرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ عَالِمَ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الرَّحْمَنَ الرَّحِيمَ ، إِنِّي أَعْهَدُ إِلَيْكَ فِي دَارِ الدُّنْيَا إِنِّي أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ وَحَدَّكَ لَا شَرِيكَ لَكَ ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُكَ وَرَسُولُكَ ، وَأَنَّ الدِّينَ كَمَا شَرَعْتَ وَالْإِسْلَامَ كَمَا وَصَّيْتَ ، وَالْكِتَابَ كَمَا أَنْزَلْتَ وَالْقَوْلَ كَمَا حَدَّثْتَ ، وَأَنَّكَ أَنْتَ أَنْتَ اللَّهُ الْحَقُّ الْمُبِينُ ، جَزَى اللَّهُ مُحَمَّدًا خَيْرَ الْجَزَاءِ ، وَحَيَّا اللَّهُ مُحَمَّدًا وَآلَ مُحَمَّدٍ بِالسَّلَامِ .

[٩٩ و ١٠٠] ثُمَّ تُصَلِّي رَكَعَتَيْنِ ، وَتَقُولُ مَا رَوَى عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ : إِذَا فَرَّغْتَ مِنْ صَلَاتِكَ فَقُلْ هَذَا الدُّعَاءَ :

اللَّهُمَّ إِنِّي أَدِينُكَ بِطَاعَتِكَ وَوِلَايَتِكَ وَوِلَايَةِ رَسُولِكَ وَوِلَايَةِ الْأَيْمَةِ مِنْ أَوْلِيهِمْ وَتُسْمِيهِمْ ثُمَّ تَقُولُ : آمِينَ .

أَدِينُكَ بِطَاعَتِهِمْ وَوِلَايَتِهِمْ وَالرِّضَا بِمَا فَضَّلْتَهُمْ بِهِ غَيْرَ مُنْكَرٍ وَلَا مُسْتَكْبِرٍ ، عَلَى مَعْنَى مَا أَنْزَلْتَ فِي كِتَابِكَ عَلَى حُدُودِ مَا أَتَانَا مِنْهُ وَمَا لَمْ يَأْتِنَا ، مُؤْمِنٌ مُقَرَّبٌ بِذَلِكَ مُسَلِّمٌ ، رَاضٍ بِمَا رَضِيَتْ بِهِ يَا رَبِّ .

أُرِيدُ بِهِ وَجْهَكَ وَالْدَّارَ الْآخِرَةَ ، مَرْهُوبًا وَمَرْغُوبًا إِلَيْكَ فِيهِ ، فَأُحِينِي مَا أَحْيَيْتَنِي عَلَيْهِ ، وَأُمْتِنِي إِذَا أُمْتِنْتَ عَلَيَّ ، وَابْعَثْنِي إِذَا بَعَثْتَنِي عَلَيَّ ، وَإِنْ كَانَ مِنِّي تَقْصِيرٌ فِيمَا مَضَى فَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْكَ مِنْهُ ، وَأُرْغَبُ إِلَيْكَ فِيمَا عِنْدَكَ .

وَأَسْأَلُكَ أَنْ تَعْصِمَنِي مِنْ مَعَاصِيكَ ، وَلَا تَكِلْنِي إِلَى نَفْسِي طَرْفَةَ عَيْنٍ أَبَدًا مَا أَحْيَيْتَنِي وَلَا أَقْلٌ مِنْ ذَلِكَ وَلَا أَكْثَرُ ، إِنَّ النَّفْسَ لِلْأَمْيَارَةِ بِالسُّوءِ إِلَّا مَا رَحِمْتَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ ، وَأَسْأَلُكَ أَنْ تَعْصِمَنِي بِطَاعَتِكَ حَتَّى تَوْفَانِي عَلَيْهَا وَأَنْتَ عَنِّي رَاضٍ ، وَأَنْ تَخْتِمَ لِي بِالسَّعَادَةِ وَلَا تُحَوِّلَنِي عَنْهَا أَبَدًا ، وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِكَ .

ثُمَّ تَدْعُو بِمَا أَحْبَبْتَ .

فَإِذَا فَرَغْتَ مِنَ الدُّعَاءِ فَاسْجُدْ وَقُلْ فِي سُجُودِكَ :

سَيِّدَ وَجْهِىَ الْبَالِىِ الْفَانِىِ لَوْجْهِكَ الدَّائِمِ الْبَاقِىِ ، سَيِّدَ وَجْهِىَ الدَّلِيلِ لَوْجْهِكَ الْعَزِيزِ ، سَيِّدَ وَجْهِىَ الْفَقِيرِ لَوْجْهِكَ الْعَظِيمِ
الْغَنَى الْكَرِيمِ .

رَبِّ إِنِّى أَسْتَغْفِرُكَ مِمَّا كَانَ وَأَسْتَغْفِرُكَ مِمَّا يَكُونُ ، رَبِّ لَا تُجْهِدْ بِلَايِّى ، رَبِّ لَا تُسِئْ قَضَائِى ، رَبِّ لَا تُشْمِتْ بى أَعْدَائِى ، رَبِّ
إِنَّهُ لَا دَافِعَ وَلَا مَانِعَ إِلَّا- أَنْتَ ، رَبِّ صَيِّلٌ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ بِأَفْضَلِ صَيِّلِ لَمَوَاتِكَ ، وَبَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ بِأَفْضَلِ
بَرَكَاتِكَ .

اللَّهُمَّ إِنِّى أَعُوذُ بِكَ مِنْ سَيِّطَوَاتِكَ ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ نِقْمَاتِكَ ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ جَمِيعِ غَضَبِكَ وَسَيِّئِ خَطْبِكَ ، سُبْحَانَكَ أَنْتَ اللَّهُ
رَبُّ الْعَالَمِينَ .

وَرُوىَ هَذَا الدُّعَاءُ فِي السُّجُودِ عَنِ أبى عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ . (٤) .

١- فى المصدر : «ببيعته» ، وما فى المتن أثبتناه من المصادر الأخرى .

٢- ليس ما بين القوسين فى بعض النسخ .

٣- يونس : ٨٥ .

٤- الإقبال : ١ / ٣١٣ ، مصباح المتهجد : ٥٧٧ ٥٥٠ ، تهذيب الأحكام : ٣ / ٧٧ ١٠٠ ، المصباح للكفعمى : ٧٥٥ ٧٦٩ ، بحار
الأنوار : ٩٨ / ١٢٣ ١٤٠ .

ج دعاهای هشتاد رکعت ، تکمیل صد رکعت

ج دعاهای هشتاد رکعت ، تکمیل صد رکعت (۱) ۵۲۹. مسند ابن حنبل (به نقل از ابن عیّاس) سیّد ابن طاووس در الإقبال روایت شده است که این صد رکعت ، در هر یک از شب های فرد (۲) خوانده می شود ، در هر رکعت: «حمد» یک بار و سوره «قل هو الله أحد» ده بار.

اگر توان داشتی ، این گونه عمل کن. و ای بنده میرای فانی! تا آن جا که توان داری ، غنیمت شمار؛ چون زهر فنا ، از آن دم که انسان به این دنیای فانی گام می نهد ، به اعضایش سرایت می کند و سرانجام آن نیز هجوم مرگ است و پایان یافتن [فرصت انجام دادن] کارهای نیک و تبدیل شدن تو به گورهای کهنه و متروک. پس به سوی سعادت های همیشگی بشتاب.

پس ، آن بیست رکعت و دعاهایش را که گفته شد ، بخوان و تسبیح حضرت زهرا علیهاالسلامرا میان هر دو رکعت از همه این رکعت ها بخوان. سپس برخیز و هشتاد رکعت باقی مانده را بخوان.

[۲۱ و ۲۲] دو رکعت نماز می خوانی و می گویی:

«ای آن که از آزمایش من ، نیکو به درآمده ای! ای آن که گذشتت از من ، دیرین است! ای آن که هیچ چیز ، از او بی نیاز نیست! ای آن که هیچ چیز ، چاره ای از او ندارد! ای آن که بازگشت هر چیز ، به سوی اوست! ای آن که سرانجام هر چیز ، به سوی اوست! خودت ای سرورم سرپرستی ام کن و کارم را به بندگان شرورت وا مگذار! تویی آفریننده و روزی دهنده من. ای سرپرست من! پس محرومم مکن.»

[۲۳ و ۲۴] سپس دو رکعت نماز می خوانی و می گویی:

«خداوندا! بر محمّد و خاندان محمّد درود فرست و مرا از بهره مندترین بندگان از آنچه در این شب نازل کرده ای یا می کنی ، قرار بده؛ از نوری که با آن هدایت می کنی ، یا رحمتی که آن را می گستری ، و از روزی ای که می گسترانی و از رنج و اندوهی که برطرف می سازی و از بلایی که برمی داری و از بدی که دفع می کنی و از فتنه ای که برمی گردانی ، و برای من بنویس آنچه را برای دوستان شایسته ات نوشته ای؛ آنان که شایسته پاداش از سوی تو شده اند و به خاطر خرسندی ات از آنان ، از عذاب تو آسوده خاطر گشته اند!

ای بزرگوار ، ای بزرگوار ، ای بزرگوار! بر محمّد و خاندان محمّد درود فرست و در فرج آنان بشتاب و گناهم را بیامرز و در کسبم برکت قرار بده و به آنچه روزی ام کرده ای قانعم ساز و مرا با آنچه از من دور ساخته ای ، میازمای!».

[۲۵ و ۲۶] سپس دو رکعت نماز می خوانی و می گویی:

«خداوندا! دستم را به سویت گشوده ام و اشتیاق فراوان من ، به چیزی است که نزد توست. توبه ام را سرورم بپذیر و بر ناتوانی

ام ترحم کن و مرا بیامرز و رحم کن و برایم بهره ای از هر چیز و راهی به سوی هر خیر قرار بده!

خداوندا! از کبر و جایگاه های خواری در دنیا و آخرت ، به تو پناه می برم.

خداوندا! بر محمّد و خاندان محمّد درود فرست و گناهان گذشته ام را بیامرز و در باقی مانده عمرم نگاهم دار ، و اسباب اطاعت خود را بر من وارد کن و مرا بر آنها به کار گیر و اسباب نافرمانی خود را از من بپر و میان من و آنها فاصله بینداز ، و مرا ، خانواده ام را ، و فرزندانم و مالم را در آن سپرده های خویش قرار بده که تباه نمی شود ، و مرا از آتش ننگه دار ، و شرّ فاسقان جنّ و انس را از من دور گردان ، و نیز شرّ هر شرور را و شرّ هر یک از بندگان ضعیف یا نیرومندت را و شرّ هر جنبنده ای را که اختیارش به دست توست! همانا تو بر هر چیز ، توانایی.»

[۲۷ و ۲۸] سپس دو رکعت نماز می خوانی و می گویی:

«خداوندا! تو والا شانی؛ شکوهمند و پر قدرت و با تدبیری؛ بزرگ و توانا و چیره ای؛ رحمتت نزدیک ، و وعده ات راست است؛ به عهدت وفا می کنی؛ نزدیک و اجابت کننده ای؛ شنوای دعایی؛ توبه پذیری؛ حسابگر آنی که آفریده ای؛ بر هر چیز بخواهی ، توانایی؛ هر که را بجویی ، می یابی؛ هر که را آفریده ای ، روزی می بخشی؛ اگر سپاست گویند ، پاداش می دهی؛ اگر یادت کنند ، یاد می کنی.

خدایا! نیازمندان از تو می خواهم و فقیرانه به درگاهت مشتاقم و خائفانه به آستانت می نالم و گرفتارانه به درگاهت می گریم و یاورانه به تو امید دارم و نالان از تو آمرزش می خواهم و با امید به پاداشت بر تو توکل می کنم و وسعت خواهانه از تو روزی می طلبم.

از تو ای خدا می خواهم که بر محمّد و خاندان محمّد درود فرستی و گناهانم را بیامرزی و عملم را بپذیری و بازگشتم را آسان سازی و دلم را بگشایی. خدایا! از تو می خواهم که گمانم را [به رحمت ،] برآوری و از خطایم درگذری و از گناهان نگاهم داری.

خدایا! ناتوان شده ام، نیرو ندارم؛ عاجز گشته ام ، توانی ندارم. خدایا! به درگاهت آمده ام ، در حالی که بر خویش اسراف کرده ام ، به بدی کارم اعتراف دارم ، غفتم را یاد نموده ام ، و از کارهایم بیمناکم. پس بر محمّد و خاندان محمّد درود فرست و از من راضی باش و همه نیازهای دنیوی و اخروی مرا برآور ، ای مهربان ترین مهربانان!».

[۲۹ و ۳۰] سپس دو رکعت نماز می خوانی و می گویی:

«خداوندا! از تو می خواهم عافیت از رنج و بلا و شماتت دشمنان را ، و عافیت از بدی تقدیر (سرنوشت) و پستی بدبختی و زیان در زندگی را ، و این که مرا به بلایی دچار کنی که مرا طاقت آن نیست ، یا طغیانگری را بر من مسلط کنی ، یا پرده ای از من بدری ، یا عیبی را از من آشکار کنی و یا روز قیامت که بیشترین نیاز به عفو و گذشت تو دارم ، مرا قصاصگرانه حسابرسی کنی.

از تو می خواهم به ذات بزرگوارت و نام های کاملت ، که بر محمد و خاندان محمد درود فرستی و مرا از آزادشدگان و رهِدگان از آتش ، قرار دهی.

خداوندا! بر محمد و خاندان محمد درود فرست و مرا وارد بهشت کن و مرا از ساکنان و آبادگران آن قرار بده!

خداوندا! از به کام کشیدن آتش ، به تو پناه می برم.

خداوندا! بر محمد و خاندانش درود فرست و مرا حج و عمره و روزه داری و صدقه به خاطر رضای خودت ، روزی کن!.

سپس سجده می کنی و در سجده ات می گویی:

«ای شنونده هر صدا! ای بازآفریننده جان ها پس از مرگ! ای آن که تاریکی ها او را فرا نمی گیرند! ای آن که صداها بر او اشتباه نمی شوند! ای آن که چیزی او را از چیزی مشغول نمی سازد! به محمد صلی الله علیه و آله بهترین آنچه را از تو خواسته است و برترین چیزی را که برای او از تو خواسته اند و بهترین چیزی را که از تو می خواهند ، عطا کن! و از تو می خواهم که مرا از آزادشدگان و رهِدگان از آتش ، قرار بدهی.

خداوندا! بر محمد و خاندانش درود فرست و عافیت را جامه زیرین و روین من قرار بده و برایم در روز قیامت ، نجات از هر بدی قرار بده! .

[۳۱ و ۳۲] سپس دو رکعت نماز می خوانی و می گویی:

«تویی خداوند. معبودی جز تو نیست ، که پروردگار جهانیانی! تویی خداوند. معبودی جز تو نیست ، که والا و بزرگی! تویی خداوند. معبودی جز تو نیست ، که مقتدر و حکیمی! تویی خداوند. معبودی جز تو نیست ، که آمرزنده و مهربانی! تویی خداوند. معبودی جز تو نیست ، که بخشنده و مهربانی! تویی خداوند. معبودی جز تو نیست ، که مالک روز جزایی!

تویی خداوند. معبودی جز تو نیست ، که آفرینش از تو آغاز شده و به سوی تو برمی گردد! تویی خداوند. معبودی جز تو نیست ، که آفریدگار بهشت و دوزخی! تویی خداوند. معبودی جز تو نیست ، که آفریدگار خیر و شری! (۳) تویی خداوند. معبودی جز تو نیست ، که همیشه بوده ای و خواهی بود!

تویی خداوند. معبودی جز تو نیست ، که یکتا و یگانه و بی نیازی! آن که نه زاده است و نه زاده شده است و نه هرگز کسی همتای او بوده است! تویی خداوند. معبودی جز تو نیست ، که دانای غیب و شهود ، و بخشنده و مهربانی! تویی خداوند. معبودی جز تو نیست ، که فرمان روای پاک ، بی عیب ، ایمنی بخش ، غالب ، مقتدر ، جبار و با کبریایی! منزهی از آنچه شرک می ورزند.

تویی خداوند. معبودی جز تو نیست ، که آفریدگار ، پدیدآورنده و تصویرگری! بهترین نام ها از آن توست و آنچه در آسمان ها و زمین است ، تو را تسبیح می گویند. تویی خداوند مقتدر حکیم! تویی خداوند. معبودی جز تو نیست و بزرگی ، زبینه

توست!».

سپس بر محمد و خاندان محمد درود می فرستی و آنچه دوست داشتی ، دعا می کنی.

شیخ با سند خویش از امام صادق علیه السلام نقل کرده است که فرمود: «هیچ مؤمنی نیست که خدا را با این اسامی و صفات بخواند و دلش را با آنها متوجه خدای متعال کند ، مگر آن که خداوند حاجتش را بر می آورد. و اگر اهل شقاوت باشد ، امیدوارم که سعادتمند گردد».

[۳۳ و ۳۴] سپس دو رکعت نماز می خوانی و آنچه را از امام باقر علیه السلام روایت شده است ، می گویی :

«هیچ معبودی جز خداوندِ بردبار بزرگوار نیست. هیچ معبودی جز خداوندِ والا و بزرگ نیست. منزّه است خداوند، پروردگار آسمان های هفتگانه و زمین های هفتگانه و پروردگار عرش بزرگ؛ و ستایش ، از آن خداوند ، پروردگار جهانیان ، است. خداوند! از تو می خواهم به زره نگه دارنده ات و به نیرو و عظمت و حکومت ، که مرا از شیطان رانده شده و از شرّ هر گردنکش مغرور سرکش ، پناهی دهی.

خداوند! از تو می خواهم ، به خاطر دوستی ام نسبت به تو و پیامبرت و دوستی ام نسبت به خاندان پیامبرت (که درود تو بر او و آنان باد) ای بهتر از پدر و مادرم و از همه مردم که برای من ، بهتر از آنچه خودم برای خویش مقدر می کنم و بهتر از آنچه پدر و مادرم برایم مقدر می کنند ، مقدر کنی. تو بخشنده ای بی بخل ، و بردباری بی شتاب ، و عزیزی خوارناشدنی هستی.

خداوند! هر که مردم مورد اعتماد و امیدش باشند ، [لیکن] مورد اعتماد و امید من ، تویی. برایم آنچه را نیک فرجام تراست ، مقدر کن و مرا به آنچه برایم مقدر کرده ای ، خرسند ساز!

خداوند! بر محمد و خاندان محمد درود فرست و عافیت نگه دارنده خود را بر من بپوشان و اگر مبتلایم ساختی ، شکیبایم کن. البتّه عافیت رابیشتر دوست دارم».

[۳۵ و ۳۶] سپس دو رکعت نماز می خوانی و آنچه را از امام باقر علیه السلام از پدرش امام سجّاد علیه السلام از امیرمؤمنان علیه السلام روایت شده است ، می خوانی:

«خداوند! راهی از راه های خودت را اعلام کرده ای و رضای خود را در آن قرار داده ای و اولیای خود را به آن فرا خوانده ای و آن را نزد خود ، گرامی پاداش ترین راه هایت و نیک فرجام ترین و محبوب ترین راه و روش قرار داده ای. آن گاه از مؤمنان ، جان ها و اموالشان را به بهای بهشت خریده ای. آنان در راه تو می جنگند و می کشند و کشته می شوند و این ، وعده حقّی بر توست. پس ، مرا از آنانی قرار بده که جانشان را در راه خود خریده ای و به داد و ستدی که با تو کرده اند ، وفادار مانده اند ، بی آن که پیمان را بشکنند و آن عهد را نقض کنند و دگرگون سازند ، جز آن که وعده تو را عملی سازند و محبت تو را به دست آورند و بدان سبب به تو تقرّب جویند.

پس بر محمد و خاندان او درود فرست و این را پایان بخش عملم قرار بده و برایم صحنه ای از وفا برای تو و با نیروی خودت قرار بده که به خاطر آن ، از من خرسند گردی و به خاطر آن ، گناهانم را بریزی؛ و مرا در زمره زندگانی که به دست تجاوزگرانِ نافرمان روزی می خورند ، زیر پرچم حق و رایتِ هدایت قرار بده ، در حالی که در یاری رسانی به حق پیشگام باشم ، نه روی گردان و نه تردید آفرین! در آن هنگام ، از گناهی که اعمال را نابود سازد ، به تو پناه می برم».

[۳۷ و ۳۸] سپس دو رکعت نماز می خوانی و آنچه را از امام صادق علیه السلام ، از پدرش ، از امام سجّاد علیه السلام روایت شده است ، می گویی:

«خداوندا! به آن رحمتی که جز با رضای تو و با خروج از نافرمانی های تو و ورود به آنچه خشنودت می سازد ، به دست نمی آید ، از تو می خواهم نجاتی از هر لغزش را و راه خروج از هر کفر را و گذشت از هر بدی را که به عمد از من سر می زند ، یا به خطا از من رخ می دهد ، و یا بر دلم گذشته و فراموش کرده ام. از تو بیمی می طلبم که به سبب آن مرا یاری کنی تا حدود رضایت تو را پاس بدارم.

از تو می خواهم عمل به بهترین چیزی که می دانم و ترک بدترین چیزی که می دانم ، و مصونیت از این که آگاهانه نافرمانی ات یا ندانسته خطا کنم.

از تو وسعت در روزی و بی رغبتی به آنچه مایه وبال است ، می خواهم.

از تو می خواهم بیرون آمدن از هر شبهه را با بیان ، و دستیابی به درستی را در هر دلیل ، و راستی را در هر چه به سود و زیانم باشد. مرا رام ساز تا در همه جا و در حال رضا و خشم و فروتنی و برتری ، انصاف (۴) را درباره خود بپذیرم و سرکشی را ، کم یا زیاد ، در گفتار و رفتارم ترک کنم!

از تو در همه چیز ، همه نعمت را درخواست می کنم و [نیز] سپاس گذاری آن را ، تا آن که راضی شوی و پس از رضایت ، کار نیک را در هر آنچه در آن ، عمل نیکی هست . آسان ترین همه امور را از تو می طلبم و نه دشوار آنها ، ای بزرگوار!».

[۳۹ و ۴۰] سپس دو رکعت نماز می خوانی و آنچه از امام حسن علیه السلام از امیر مؤمنان علیه السلام روایت شده است ، می گویی:

«ستایش ، از آن خداوند ، پروردگار جهانیان است . درود خدا بر پاک ترین فرستادگان ، محمد بن عبد الله آن برگزیده سامان بخش کارها.

خداوندا! محمد صلی الله علیه و آله را به یاد پسندیده و حوض [کوثر]ی که بر آن وارد می شوند ، مخصوص گردان!

خداوندا! محمد صلی الله علیه و آله را وسیله و والایی و برتری ببخش و محبت او را در میان برگزیدگان ، و رتبه اش را در میان والا قدران ، و کرامتش را در میان مقربان ، افزون کن!

خداوندا! بر محمد صلی الله علیه و آله از هر کرامتی ، برترین آن کرامت را و از هر نعمتی ، گسترده ترین آن نعمت را و از هر بخششی ، سرشارترین آن بخشش را و از هر آسانی ، آسان ترین آن آسان را و از هر تقسیم (بهره ای) ، فراوان ترین آن را عطا کن ، تا آن که هیچ یک از بندگانت نزد تو نزدیک تر ، بلندآوازه تر ، بلندمرتبه تر ، بزرگ حق تر ، و از نظر وسیله نزدیک تر از محمد صلی الله علیه و آله نباشد. درود تو بر او که پیشوای خیر و دعوت کننده به آن و مایه برکت برای همه بنده ها و آبادی ها ، و رحمت برای همه جهانیان است!

خداوندا! میان ما و محمد صلی الله علیه و آله جمع کن (ما را با او قرار بده) ، در گوارایی زندگی و خوشی روح و دوام نعمت و خواسته جان ها و آرزوی خواستنی ها و نعمت لذت ها و امید فضیلت و دیدار آرامش و سروری کرامت و فروغ چشم و شادابی نعمت و مسرتی که شبیه مسرت های دنیا نیست. شاهدیم که رسالت را رسانده و خیرخواهی را ادا کرده و برای امت کوشیده و به خاطر تو رنج کشیده و در راه تو جهاد کرده و تو را پرستیده است ، تا آن که یقین [و مرگ] او را فرا رسیده است. پس بر او و بر خاندان پاک او درود فرست!

خداوندا! ای پروردگار شهر حرام (مکه) و ای پروردگار رکن و مقام و ای پروردگار معشر حرام و ای پروردگار غیر حرم و حرم! از سوی ما به روح محمد که درود تو بر او و خاندانش باد سلام بفرست!

خداوندا! بر فرشتگان مقرب خود درود فرست و بر پیامبران فرستاده شده و همه فرستادگان و بر نگهبانان و نویسندگان ارجمند [اعمال] درود فرست و بر فرمان بردارانت در آسمان های هفتگانه و همه زمینیان مؤمن ، درود فرست!.

پس چون از دعا فراغت یافتی ، سجده می کنی و می گویی:

«خداوندا! به سوی تو روی آوردم و به تو چنگ زدم و بر تو تکیه کردم. خداوندا! تو تکیه گاه من ، و تو امید منی. خداوندا! مرا درباره آنچه اندوهگینم می سازد و آنچه اندوهگینم نمی سازد و آنچه تو به آن از من دانتری ، کفایت کن! پناهنده تو عزیز است ، ثنای تو با شکوه است و معبودی جز تو نیست. بر محمد و خاندان محمد درود فرست و گشایش آنان را شتاب بخش!».

سپس سر خود را بلند کن و بگو:

«خداوندا! از هر چه میان من و تو فاصله می اندازد ، یا توجه کریمانه ات را از من بر می گرداند و یا بهره مرا در پیشگاهت کاهش می دهد ، به تو پناه می برم.

خداوندا! بر محمد و خاندان محمد درود فرست و مرا به هر کاری که موجب خرسندی تو از من می شود و مرا به تو نزدیک می سازد ، موفق بدار؛ رتبه ام را پیش خودت بالا- ببر و بهره ام را بزرگ کن و جایگاهم را نیکوساز؛ و در زندگی دنیا و در آخرت ، مرا بر ایمان ثابت ، استوار بدار؛ و مرا برای هر جایگاه پسندیده ای که دوست داری در آن ، تو را به نام هایت بخوانند و از عطایت بخواهند ، موفق بدار!

پروردگارا! پوشش خود را از من برمگیر و عییم را بر جهانیان آشکار مکن ، و بر محمد و خاندان محمد درود فرست و امشب ، نامم را در میان سعادت‌مندان قرار بده...!» تا آن که دعا تمام شود. (۵)

[۴۱ و ۴۲] سپس دو رکعت نماز می خوانی و می گویی:

«خداوندا! تو در هر گرفتاری ، تکیه گاه منی و در هر سختی ، در کنار منی و در هر چه بر من پیش می آید ، تکیه گاه و پشتوانه منی. چه بسیار گرفتاری ای که دل در برابرش ناتوان ، و چاره در مقابلش اندک می شود و نزدیکان از یاری کردن برای آن ، دست می کشند و دشمن با آن ، شماتت می کند و کارها مرا به ستوه می آورند ، که آن را پیش تو آوردم و شکوه به آستانت نمودم ، به امیدی که به تو داشتم و نه دیگری ، و تو آن را برطرف کردی و زدودی و کفایت کردی. پس ، تو سرپرست در نعمت و صاحب هر حاجت و نهایت هر خواسته ای. تو را سپاس بسیار و تو را نعمت افزون است.»

این دعا را ابن ابی عمیر ، از حفص بن بختری ، از امام صادق علیه السلام روایت کرده که فرمود: «از جمله دعای پیامبر صلی الله علیه و آله در روز جنگ احزاب این بود: خداوندا! تو در هر گرفتاری تکیه گاه منی.... (تا آخر دعا)».

[۴۳ و ۴۴] سپس دو رکعت نماز می خوانی و می گویی: (۶)

«ای آن که زیبا را نمایان کرد و زشت را پوشاند! ای آن که پرده دری نکرد و به گناه مؤاخذه نمود! ای بزرگ بخشایش! ای نیکو گذشت! ای گسترده آمرزش! ای گشوده دو دست به رحمت! ای همدم هر نجوا! ای نهایت هر شکوه! ای بخشاینده لغزش ها! ای بزرگوارانه گذشت! ای بزرگ احسان! ای آغازگر نعمت ، پیش از شایستگی به آن! ای پروردگارا! ای سرور! ای آرزو ، ای نهایت شوق!

خداوندا! از تو به حق خودت می خواهم که چهره ام را با آتش ، زشت نکنی و نیازهای آخرت و دنیا را برآوری و با من چنین و چنان کنی». آن گاه ، بر محمد و خاندان محمد درود می فرستی و آنچه در نظر داری ، دعا می کنی.

[۴۵ و ۴۶] سپس دو رکعت نماز می خوانی و [بر اساس آنچه از امام صادق علیه السلام نقل شده ،] می گویی:

«خداوندا! مرا آفریدی و مرا امر و نهی کردی و به پاداش آنچه به آن فرمانم دادی ، تشویق نمودی و از کیفر آنچه مرا از آن نهی کردی ، بیم دادی و برای من دشمنی قرار دادی که مرا می فریبد و او را بر من در آنچه مرا بر او مسلط نساختی ، چیره ساختی و او را در سینه ام جا دادی و او را همچون جریان خون در من جاری ساختی ، [که] اگر من غافل شوم ، او غافل نیست و اگر من فراموش کنم ، او فراموش نمی کند؛ او مرا به ایمنی از عذاب تو مطمئن می سازد و مرا از غیر تو بیم می دهد؛ هر گاه تصمیم به گناهی بگیرم ، تحریکم می کند و چون نیت کار نیک کنم ، بازم می دارد؛ مرا به شهوت ها و می دارد و مرا در معرض آنها قرار می دهد؛ چون وعده ام دهد ، دروغ می گوید و چون امیدوارم کند ، مأیوسم می سازد. هر گاه از خواسته اش پیروی کنم ، گم راهم می کند. اگر نیرنگ او را از من بر نگردانی ، مرا می لغزاند و اگر مرا از دام های او رها نکنی ، [از راه حق] بازم می دارد و اگر مرا از او نگه نداری ، مرا به گناه می اندازد.

خداوندا! پس بر محمد و خاندانش درود فرست و با آن قدرتی که بر او داری، قدرتش را بر من بشکن، تا با دعاهای بسیار من بر درگاہت، او را از من باز داری، تا با لطف تو در زمره حفظ شدگان از او باشم، و هیچ نیرو و قدرتی جز به تو نیست».

این دعا و دعای پیش از آن، از امام صادق علیه السلام روایت شده است.

[۴۷ و ۴۸] سپس دو رکعت نماز می خوانی و آنچه را از امام صادق علیه السلام روایت شده است، می خوانی :

«ای بخشنده ترین بخشنده ها! ای بهترین کسی که درخواست می شود! ای رحم کننده ترین کسی که از او درخواست رحمت می شود! ای یکتا! ای یگانه! ای بی نیاز! ای کسی که نه زاده است و نه زاده می شود و هیچ همتایی برایش نیست! ای که همسر و فرزندی برنگزیده است! ای آن که هر چه بخواهد، می کند و به هر چه اراده نماید، حکم می راند و هر چه را دوست بدارد، تقدیر می کند! ای که میان انسان و قلب او حایل است! ای کسی که در اُفقِ والاست! ای که هیچ مثل و مانندی ندارد! ای شنوا! ای بینا! بر محمد و خاندانش درود فرست و بر من روزیِ حلالیت را چنان بگستران که آبرویم را با آن حفظ کنم و امانتم را ادا نمایم و صله رحم کنم. و مددکاری برای حج و عمره باشد!».

[۴۹ و ۵۰] سپس دو رکعت نماز می خوانی و آنچه را از امام رضا روایت شده است، می گویی:

«خداوندا! در میان اولین بر محمد و خاندانش درود فرست و در میان آخرین بر محمد و خاندانش درود فرست و در ملکوت برین بر محمد و خاندانش درود فرست و در میان پیامبران و فرستادگان، بر محمد و خاندانش درود فرست!

خداوندا! به محمد صلی الله علیه و آله وسیله، شرافت، برتری و درجه بزرگ عطا کن!

خداوندا! من با آن که محمد صلی الله علیه و آله را ندیده ام، به او ایمان آورده ام. پس، روز قیامت از دیدارش محروم مکن و همنشینی با او را روزی ام گردان و مرا بر آیین او بمیران و مرا از حوض [کوثر] او سیراب بگردان، آن چنان که پس از آن هرگز تشنه نگردم! همانا تو بر هر چیز، توانایی.

خداوندا! همان گونه که به محمد که درود تو بر او باد ایمان آوردم، بی آن که او را دیده باشم، [تو نیز] در بهشت چهره او را به من شناسان!

خداوندا! از سوی من به روح محمد، درود بسیار و سلام برسان!».

سپس هر چه خواستی، دعا کن. آن گاه سجده کن و در سجده ات بگو:

«خداوندا! من از تو می خواهم. ای شنوای هر صدا! ای پدیدآورنده جان ها پس از مرگ! ای آن که تاریکی ها او را فرامی گیرند و صداها بر او مشتبه نمی شوند و نیازخواهی ها او را به اشتباه نمی اندازند! ای آن که چیزی را به خاطر چیزی از یاد نمی برد و چیزی او را از چیزی غافل نمی سازد! به محمد و خاندان محمد که درود تو بر او و آنان باد برترین چیزی که خواسته اند و بهترین چیزی که خواسته اند و بهترین چیزی که از تو برای آنان خواسته شده است و بهترین چیزی که من برای

آنان از تو خواسته ام و بهترین آنچه تا روز قیامت از تو برای آنان خواسته می شود ، عطا کن!».

سپس سرت را بردار و آنچه دوست داشتی ، دعا کن.

[۵۱ و ۵۲] سپس دو رکعت نماز می خوانی و آنچه را از امام صادق علیه السلام از پدرش ، از پدرانش ، از پیامبر خدا روایت شده است ، می گویی:

«خداوندا! همه ستایش ، از آنِ توست. خداوندا! آن را که گم راه کنی ، هدایتگری نیست و هر که راه هدایت کنی ، گم راه کننده ای نیست. خداوندا! آنچه را عطا کنی ، جلوگیری نیست و آنچه را منع کنی ، بخشنده ای نیست.

خداوندا! آنچه را تو گشایی ، کسی نبندد و آنچه را تو ببندی ، گشاینده ای نیست. خداوندا! آنچه را تو به آخر اندازی ، جلو اندازه ای نیست و آنچه را تو جلو افکنی ، تأخیر اندازنده ای نیست.

خداوندا! تو بردباری ، بی آن که ناآگاه باشی. خداوندا! تو بخشنده ای ، بی آن که بخیل باشی. خداوندا! تو عزیزی ، بی آن که خوار شوی. خداوندا! تو دست نیافتنی هستی ، بی آن که کسی قصد آسیب زدن به تو کند. خداوندا! تو صاحب شُکوه و بزرگواری هستی. پس ، بر محمد و خاندان محمد درود فرست!» و آنچه خواستی ، دعا کن.

[۵۳ و ۵۴] سپس دو رکعت نماز می خوانی و آنچه را از امام صادق علیه السلام روایت شده است ، می گویی:

«خداوندا! از تو می خواهم آسودگی و عافیت از رنج بلا و بدگویی دشمنان را ، و عافیت از سرنوشت بد و پرتگاه شقاوت را ، و ایمنی از زیان را در زندگی ، و این که مرا به بلایی دچار کنی که طاقتش را ندارم یا طغیانگری را بر من مسلط سازی ، یا پرده ای از من بدری ، یا عیبی را از من آشکار کنی ، یا روز قیامت ، سختگیرانه از من حساب بکشی؛ آن روز که بیشترین نیاز را به گذشت و بخشایش برای گذشته ام دارم.

خداوندا! تو را به نام بزرگوار و کلمات کاملت می خوانم که بر محمد و خاندان محمد درود فرستی و مرا از آزادشدگان و رهاگشتگان خود از آتش قرار دهی».

[۵۵ و ۵۶] سپس دو رکعت نماز می خوانی و می گویی:

«ای خداوندا! خشم تو را جز بردباری ات بر نمی گرداند و جز رحمت ، از انتقامت نجات بخشی نیست و جز نالیدن به درگاهت ، نجات بخشی از عذابت نیست. از سوی خود ای خدا مرا رحمتی عطا کن که از رحمت هر که جز تو ، بی نیازم کند ، با همان قدرتی که سرزمین های مرده را با آن حیات می بخشی و بندگان مرده را بر می انگیزی؛ و مرا از اندوه ممیران تا مرا بیماری و رحمت کنی و استجابت دعایم را به من بشناسانی؛ و طعم عافیت را تا پایان عمرم به من بچشان؛ و دشمنم را شماتت کننده من مساز و او را بر من مسلط مکن! خداوندا! اگر تو مرا خوار کنی ، چه کسی رفعم بخشد؟ اگر تو رفعم بخشی ، کیست که مرا پست سازد؟ و اگر تو مرا هلاک کنی ، کیست که میان تو و من حایل شود یا درباره چیزی از کار من متعرض تو شود؟ دانسته ام ای خدا که در داوری ات ظلمی و در انتقامت شتابی نیست. کسی شتاب می کند که بیم از دست

رفتن دارد و کسی نیازمند ظلم است که ناتوان باشد و تو ای خدای من نسبت به اینها ، والا و بزرگی.

پس ، مرا هدف بلا و آماج انتقام خویش قرار مده؛ و مرا مهلت و فرصت بده؛ و لغزشم را ببخشای؛ و مرا به بلایی در پی بلایی دچار مکن ، که ناتوانی و بیچارگی مرا می بینی! به تو پناه می آورم ، پس پناهم ده؛ از آتش به تو پناهنده می شوم. پس ، نگاهم دار؛ و از تو بهشت می خواهم. پس ، محرومم مکن!.

[۵۷ و ۵۸] سپس دو رکعت نماز می خوانی و پس از آن دعایی را که از امام کاظم علیه السلام روایت شده است ، می خوانی:

«خداوندا! جز تو معبودی نیست ، و جز تو را نمی پرستم ، و چیزی را شریک تو قرار نمی دهم.

خداوندا! بر خود ستم کردم. پس ، مرا بیامرز و رحم کن ، که جز تو گناهان را نمی آمرزد!

خداوندا! بر محمد و خاندان محمد درود فرست و گناهان گذشته و آینده ام را و گناهان آشکار و پنهانم را و هر چه را تو به آن از من داناتری ، بیامرز! تویی مقدم کننده و تویی به تأخیر اندازنده.

خداوندا! بر محمد و خاندان محمد درود فرست و مرا به دادگری ، هدایت ، درستی و استواری دین ، راهنمایی کن!

خداوندا! مرا هدایتگر ، هدایت شده ، راضی و مورد رضایت ، قرار بده ، نه گم راه و نه گم راه کننده!

خداوندا! ای پروردگار آسمان های هفتگانه و پروردگار زمین های هفتگانه و پروردگار عرش بزرگ! به هر گونه که می خواهی ، در مورد آنچه [از کارم] مرا اندوهگین ساخته ، کفایتم کن و بر محمّد و خاندانش درود فرست! و هر چه دوست داشتی ، دعا کن.

[۵۹ و ۶۰] سپس دو رکعت نماز می خوانی و می گویی:

«خداوندا! گذشت تو از گناهم ، و چشم پوشی ات از خطایم ، و نادیده گرفتن ظلمم به وسیله تو و پرده پوشی ات بر کار زشتم ، و بردباری ات بر گناه بسیارم ، آن گاه که به خطا یا به عمد بوده ، مرا به طمع انداخته تا از تو چیزی بخواهم که شایسته آن نیستم ؛ آن رحمتی را که روزی ام کرده ای و آن قدرتی که نشانم داده ای و آن اجابتی که به من شناسانده ای.

پس ، از روی ایمنی ، از تو می خواهم و از روی اُنس ، از تو می طلبم ، نه ترسان و نه هراسان ، و در آنچه از تو می طلبم ، عشوه گرانه می خواهم. پس ، اگر دیر شود ، جاهلانه سرزنشت می کنم. و شاید آنچه از من تأخیر می شود ، برایم بهتر باشد؛ چرا که تو فرجام امور را می دانی. من هیچ مولای بزرگواری را نسبت به بنده پست خود ، شکیباتر از تو ندیده ام.

پروردگارا! تو مرا می خوانی و من روی برمی گردانم. تو با من دوستی می کنی و من با تو دشمنی می کنم. تو با من مهر می ورزی و من از تو نمی پذیرم ، گویا این منم که بر تو منت دارم ؛ اما باز هم اینها سبب نمی شود که رحمت و احسان و نیکی

خود را با جود و بزرگواری ات ، از من دریغ کنی. پس بر بنده نادانت رحم کن و با احسان افزون خویش بر او ببخش؛ همانا تو بخشنده بزرگواری». و آنچه دوست داشتی ، دعا کن.

و چون از دعا فارغ شدی ، سجده کن و در سجده ات بگو:

«ای آن که پیش از هر چیز بوده ای و پس از هر چیز خواهی بود ، ای هستی بخشِ هر چیز! رسوایم مکن که تو بر من آگاهی و مرا عذاب مکن که تو بر من توانایی.

خداوندا! از عدول از حق هنگام مرگ ، از بدی سرانجام در قبر و از پشیمانی در روز قیامت ، به درگاہت پناه می برم.

خداوندا! از تو زندگی گوارا ، مرگی خوب و سرانجامی شایسته ، دور از خواری و رسوایی ، می خواهم».

سپس سر از سجده بردار و آنچه خواستی ، دعا کن.

[۶۱ و ۶۲] سپس دو رکعت نماز می خوانی و آنچه را یکی از دو امام [باقر و صادق] علیهماالسلام روایت شده است ، می گویی:

«خداوندا! از تو می خواهم ، به حقّ این که ستایش ، از آنِ توست و معبوی جز تو نیست . خدای نعمت بخش ، پدیدآورنده آسمان ها و زمین ، صاحب شکوه و بزرگواری ، همانا من سائلی نیازمند و ترسانی پناهجو و توبه کننده ای آمرزش خواهم.

خداوندا! بر محمد و خاندان محمد درود فرست و همه گناهانم را ، دیرین و تازه آنها را ، و هر گناهی را که مرتکب شده ام ، بیامرز!

خداوندا! رنج و بلایم را به بالاترین حد نرسان و مرا به شماتت دشمنان دچار مکن! هیچ دفع کننده و بازدارنده ای جز تو نیست».

[۶۳ و ۶۴] سپس دو رکعت نماز می خوانی و آنچه را از امام صادق علیه السلام روایت شده است ، می گویی:

«خداوندا! از تو ایمانی می طلبم که با آن همدم دلم شوی ، و یقینی که بدانم جز آنچه برایم مقدر کرده ای ، به من نخواهد رسید ، و نیز خرسندی به آنچه برایم تقسیم کرده ای.

خداوندا! از تو جانی پاک می طلبم که به دیدار تو باور دارد و به بخشش تو قانع ، و به تقدیر تو راضی است.

خداوندا! از تو ایمانی می طلبم که سرآمدی جز دیدار تو نداشته باشد که: تا باقی ام گذاشته ای ، مرا بر آن نگه داری و تا زنده ام داشته ای ، مرا بر آن زنده بداری و چون بمیرانی ، مرا بر آن ایمان بمیرانی و چون برانگیزی ، مرا با آن برانگیزی و سینه ام را به سبب آن از شک و تردید در دینم حفظ کنی».

[۶۵ و ۶۶] سپس دو رکعت نماز می خوانی و آنچه را از امام صادق علیه السلام روایت شده است ، می گویی:

«ای بردبار ، ای بزرگوار! ای داندۀ ، ای دانا! ای توانا ، ای چیره! ای آگاه ، ای لطیف! ای خداوند ، ای پروردگار! ای سیرور ، ای مولا! ای امید! ای نهایت اشتیاقم! از تو می خواهم بر محمّد و خاندان محمّد درود فرستی.

از تو عطای پر آرج و پر مهری از بخشش هایت را می طلبم که به سبب آن ، آشفتگی ام را سامان بخشی و کارم را اصلاح کنی و بدهی ام را ادا کنی و با آن ، مرا و خانواده ام را نشاط بخشی و با آن مرا از جز خودت بی نیاز گردانی.

ای آن که برای من از پدرم ، مادرم و از همه مردم ، بهتر است! بر محمّد و خاندان محمّد درود فرست و هم اکنون این خواسته را بر آور! همانا تو بر هر چیز ، توانایی.»

[۶۷ و ۶۸] سپس دو رکعت نماز می خوانی و می گویی:

«خداوند! آموزش خواهی با اصرار بر گناه ، شومی است و آموزش نخواستم ، با آن که به بزرگواری ات آگاهم ، ناتوانی است. چه بسا با من به نعمت هایت دوستی می کنی ، با آن که از من بی نیازی؛ و چه بسا من با گناهان با تو دشمنی می کنم ، با این که به تو نیازمندم.

ای آن که هر گاه وعده دهد ، وفا می کند و چون تهدید کند ، در می گذرد! بر محمّد و خاندان محمّد درود فرست و شایسته ترین دو کار را با من کن؛ چرا که بخشودن ، شأن توست و تو مهربان ترین مهربانانی.

خداوند! تو را می خوانم ، به حرمت آن که از تو به تو پناه آورده و پناهنده به عزّت تو گشته و در سایه سار تو آرمیده و به ریسمان تو چنگ زده است. ای فراوان بخشش ، ای آزادکننده اسیران ، ای آن که خود را به سبب بخشندگی اش ، وهّاب نامیده است! بر محمّد و خاندان محمّد درود فرست و برای من ای سرورم در کارم گشایش و راه برون رفت و روزی گسترده عطا کن ، آن گونه که می خواهی و هر گاه که خواستی و به هر چه و هر جا که خواستی؛ چرا که آنچه را بخواهی ، هر گاه و هر گونه که بخواهی ، همان می شود.»

[۶۹ و ۷۰] سپس دو رکعت نماز می خوانی و آنچه را از امام صادق علیه السلام روایت شده است ، می گویی:

«خداوند! تو را به آن نامت که در سراپرده شکوه نوشته شده ، می خوانم و به آن نامت که در سراپرده درخشندگی ثبت است ، می خوانم و تو را به آن نامت که در سراپرده عظمت نوشته شده ، می خوانم ، و تو را به آن نامت که در سراپرده جلال نوشته شده ، می خوانم ، و تو را به آن نامت که در سراپرده عزّت نگاشته شده می خوانم ، و تو را به آن نامت که در سراپرده قدرت نوشته شده ، می خوانم ، و تو را به آن نامت که در سراپرده نمان ها نوشته شده ، می خوانم ؛ پیشین برتر ، نیک شاداب ، پروردگار فرشتگان هشتگانه و پروردگار عرش بزرگ.

و [تو را] به آن چشمی که نمی خوابد ، و به آن نام بزرگ تر بزرگ تر بزرگ تر ، و به آن نام عظیم تر ، عظیم تر ، عظیم تر ، آن نامی که فراگیرنده ملکوت آسمان ها و زمین است ، و به آن نامی که آسمان ها و زمین برای آن تابان گشتند و به آن

نامی که به سبب آن خورشید ، فروزان شد و ماه تابید و دریاها به سبب آن در هم متراکم شدند و کوه ها به سبب آن استوار گشتند ، و به آن نامی که عرش و کرسی به سبب آن برپا شد و به نام های گرامی ، مقدّس پنهان و اندوخته در علم غیبی که پیش توست؛ تو را به همه اینها می خوانم و می خواهم که بر محمّد و خاندانش درود بفرستی» و هر دعایی که دوست داشتی ، می خوانی.

چون از دعا فارغ شدی ، سجده کن و در سجده ات بگو:

«چهره فرومایه ام برای ذات بزرگوار پروردگارم سجده کرد. چهره ناچیزم برای ذات پروردگار عزیزم سجده کرد. ای بزرگوار ، ای بزرگوار ، ای بزرگوار! به حقّ بزرگواری و بخشندگی ات ، ستم و جرم و اسرافم را بر خویش بیامرز!».

سپس سر بردار و هر چه خواستی ، دعا کن.

[۷۱ و ۷۲] سپس دو رکعت نماز می خوانی و آنچه را از یکی از دو امام باقر و صادق علیهماالسلام روایت شده ، می خوانی:

«خداوندا! تو را سپاس ، با همه ستایش هایت بر همه نعمت هایت ، تا آن که ستایش به آن جا رسد که تو دوست داری و خرسند می شوی .

خداوندا! خیر تو و خیر آنچه را امید دارم ، از تو می خواهم و از شرّ آنچه می پرهیزم و از شرّ آنچه نمی پرهیزم ، به تو پناه می برم.

خداوندا! بر محمّد و آل محمّد درود فرست و روزی ام را وسعت بخش و عمرم را طولانی کن و گناهم را بیامرز و مرا از کسانی قرار بده که برای دین خودت از آنان یاری می جویی ، و دیگری را جایگزین من مساز!».

[۷۳ و ۷۴] سپس دو رکعت نماز می خوانی و می گویی:

«خداوندا! بر محمّد و خاندان محمّد درود فرست و ما را از بیم خود ، آنچه را میان ما و نافرمانی هایت فاصله می شود ، عطا کن و به ما از فرمان برداری ات ، آنچه ما را به سبب آن به بهشت می رسانی و از یقین ، آنچه مصیبت های دنیا را بر ما آسان می سازد ، عطا کن و ما را از گوش ها و چشم هایمان بهره مند ساز و ما را بر آن که با ما دشمنی می کند ، پیروز کن و مصیبت ما را در دین ما قرار مده و دنیا را بزرگ ترین دل مشغولی ما مساز و آن که را بر ما رحم نمی کند ، بر ما چیره مگردان!».

[۷۵ و ۷۶] سپس دو رکعت نماز می خوانی و می گویی:

«خدایا! گناهانم مرا از تو بیمناک می کنند و بخشندگی ات ، از سوی تو بشارتم می دهد. مرا به وسیله ترس ، از گناهانم درآور و به بخشندگی ات به عطاها برسان تا در فردای قیامت ، آزادشده کَرمت باشم ، آن سان که در دنیا پرورده نعمت هایت بودم ، که آن نجاتی که فردا عطا می کنی ، از امیدی که امروز بخشیده ای ، بزرگ تر نیست. کی آرزومند درگاهت

ناکام گشته و چه زمان ، خواهنده تو تهی دست برگشته است؟

خدایا! کسی تو را نخوانده که جوابش نداده باشی؛ چرا که تو گفته ای: «مرا بخوانید تا شما را اجابت کنم» و تو وعده را خلاف نمی کنی. پس ، ای خدای من! بر محمد و خاندان محمد درود فرست و دعایم را اجابت کن!».

[۷۷ و ۷۸] سپس دو رکعت نماز می خوانی و آنچه را از امام صادق علیه السلام روایت شده است ، می گویی:

«خداوندا! مرگ را برایم خجسته گردان. خداوندا! بر سختی های جان کندن ، یاری ام کن. خداوندا! بر اندوه قبر ، یاورم باش. خداوندا! مرا بر تنگی گور ، یاری کن. خداوندا! بر وحشت قبر ، یاری ام کن. خداوندا! بر تاریکی قبر ، کمکم کن. خداوندا! بر هراس های روز قیامت ، یاری ام کن. خداوندا! بلندای روز قیامت را بر من خجسته گردان. خداوندا! از حوریان بهشتی ، همسرم ساز».

[۷۹ و ۸۰] سپس دو رکعت نماز می خوانی و می گویی:

«خداوندا! چاره ای از فرمانت نیست و چاره ای از تقدیرت نیست و چاره ای از قضایت نیست و هیچ نیرو و توانی جز از تو نیست.

خداوندا! آنچه بر ما از قضا و تقدیر رقم زده ای ، همراه آن به ما صبری عطا کن که بر آن غالب و چیره آید و آن را بالا برنده ما در رضوانت (بهشت) قرار بده که حسنات و برتری و سروری و شرف و شکوه و نعمت و کرامت ما را در دنیا و آخرت بیفزاید ، و از حسنات ما مکاه!

خداوندا! هر عطایی که به ما بخشیده ای و هر فضیلتی که به ما عطا کرده ای و هر کرامتی که ما را با آن گرامی داشته ای ، همراه آن به ما شکری عطا کن که بر آن غالب و چیره آید و آن را بالا برنده ما در رضوانت (بهشت) قرار بده و مایه افزایش حسنات و سروری و شرف ما و نعمت کرامت تو در دنیا و آخرت گردان!

خداوندا! آن (نعمت) را برای ما مایه غرور و سرمستی و فتنه و عذاب و خواری در دنیا و آخرت قرار مده!

خداوندا! از لغزش زبان و بدی جایگاه و سبکی وزنه اعمال به تو پناه می بریم.

خداوندا! بر محمد و خاندان محمد درود فرست و حسنات ما را هنگام مرگ ، به دیدارمان بفرست و کارهایمان را با مایه حسرت بودن به ما نشان مده و هنگام دیدارت خوارمان مکن و روزی که تو را دیدار می کنیم ، به سبب گناهانمان رسوایمان مساز و دل های ما را چنان کن که به یاد تو باشد و تو را فراموش نکند و چنان از تو بیم داشته باشد که گویی تو را می بیند ، تا آن که تو را دیدار کنند ، و بر محمد و خاندانش درود فرست و بدی های ما را به نیکی تبدیل کن و حسنات ما را برای ما درجات قرار بده و رتبه های ما غرفه های بهشتی قرار بده و غرفه های ما را بالا و والا بگردان!

خداوندا! نیازمندا را از آن وسعتی که بر خویش حتمی ساخته ای، وسعت عطا کن!

خداوند! بر محمد و خاندان محمد درود فرست و تا ما را باقی داشته ای ، با هدایت بر ما منت بگذار و تا ما را زنده داشته ای ، بر ما کرامت کن و چون ما را میراندی ، ما را بیمارز و در باقی مانده عمرمان نگهدارمان باش و در آنچه روزی مان می دهی ، برکت بده و در آنچه بر دوش ما نهاده ای ، یاورمان باش و در آنچه به گردن ما نهاده ای استوارمان کن و ما را به خاطر ستممان مؤاخذه مکن و با ما به نادانی ما رفتار مکن و نعمت هایت را به خاطر خطاهایمان از ما مگیر و بهترین چیزی را که می گوئیم ، در دل هایمان ثابت قرار بده و ما را نزد خودت بزرگ و پیش خودمان خاکسار قرار بده و ما را از علمی که به ما داده ای ، بهره مند بگردان و دانش سودمند برای ما بیفزای!

به تو پناه می برم از دلی که خاشع نمی شود و از چشمی که اشک نمی بارد و از نمازی که پذیرفته نمی شود. ما را از فتنه ها و آزمون های بد ، پناه بده ، ای سرپرست دنیا و آخرت!.

پس چون از دعا فارغ شدی ، سجده کن و در سجود خود ، آنچه را از امام صادق علیه السلام روایت شده است ، بگو:

«رویم از روی عبادت و بندگی ، تو را سجده می کند. معبود حقی جز تو نیست ؛ تو که پیش از هر چیز ، نخستینی و پس از هر چیز ، واپسینی . اینک ، منم در برابر تو ؛ اختیارم به دست توست. مرا بیمارز ، که جز تو ، گناهان بزرگ را نمی بخشاید. پس ، مرا بیمارز که من خود بر گناهان خویش اعتراف دارم و جز تو گناه بزرگ را دفع نمی کند».

سپس سرت را از سجده بردار و چون ایستادی ، هر چه دوست داشتی ، دعا کن.

[۸۱ و ۸۲] سپس دو رکعت نماز می خوانی و آنچه را از امام صادق علیه السلام روایت شده است ، می گویی:

«خداوند! در هر گرفتاری ، تو تکیه گاه منی و در هر سختی ، تو امید منی و در هر چه بر من فرود می آید ، تو تکیه گاه و پشتوانه منی. چه بسیار گرفتاری ای که دل از تحملش ناتوان می شود و چاره در آن اندک می گردد و نزدیک ، از یاری دست می شوی و دشمن ، شماتت می کند و کارها با آنها مرا درمانده می کنند ، که آن را پیش تو آوردم و شکوه به درگاه تو کردم و با شوق به تو از دیگران روی گرداندم و تو برای من گشایش و غم زدایی و کفایت کردی. پس ، تو سرپرست هر نعمت و صاحب هر نیاز و نهایت هر اشتیاقی. تو را ستایش فراوان ، و تو را نعمت و احسان افزون است».

[۸۳ و ۸۴] سپس دو رکعت نماز می خوانی و آنچه را از امام صادق علیه السلام روایت شده ، می خوانی که ایشان به خواندن این دعا دستور می داد:

«خداوند! در شب و روز ، آنچه را می خواهی ، فرود می آوری. پس بر محمد و خاندانش درود فرست و برکات و آمرزش و روزی گسترده خود را بر من و برادرانم و خانواده و همسایگانم فرو فرست و هزینه های ما را کفایت کن!

خداوند! بر محمد و خاندان محمد درود فرست و ما را از آن جا که گمان می بریم و از آن جا که گمان نمی بریم ، روزی بده و ما را از آنچه [خود را] نگاه می داریم و از آنچه نگاه نمی داریم ، حفظ کن!

خداوند! بر محمد و خاندان محمد درود فرست و ما را در پناه و امان خویش قرار بده! پناه تو ، استوار ، و ستایش تو ، والاست

و معبودی جز تو نیست».

[۸۵ و ۸۶] سپس دو رکعت نماز می خوانی و آنچه را از امام رضا علیه السلام روایت شده، می گویی که ایشان فرمود: «این، دعای عافیت (آسایش) (۷) است:

ای خداوند ، ای عهده دار عافیت ، ای عافیت بخش ، ای روزی کننده عافیت و نعمت بخش با عافیت و احسان کننده با عافیت بر من و بر همه آفریدگانت ! ای بخشنده دنیا و آخرت و مهربان هر دو سرای! بر محمد و خاندان محمد درود فرست و برای ما گشایش و راه خروجی به سرعت فراهم آر و عافیت و دوام عافیت را در دنیا و آخرت ، روزی ما کن ، ای مهربان ترین مهربانان!».

[۸۷ و ۸۸] سپس دو رکعت نماز می خوانی و می گویی : (۸)

«خداوند! تو را به آن رحمت می خوانم که همه چیز را فرا گرفته و به آن قدرت می خوانم که همه چیز را مغلوب خود ساخته و به آن عظمت می خوانم که بر همه چیز ، غالب گشته و به آن نیرویت می خوانم که چیزی جلودار آن نیست و به آن عظمت که هر چیز را در بر گرفته و به آن دانشت که بر هر چیز ، احاطه دارد و به ذات پایدار تو پس از فزونی هر چیز و [نیز] به فروغ ذات که هر چیز برای او تابان گشته است. ای نور ، ای نور! ای نخستِ نخست ها و ای پایانِ پایان ها! ای خداوند ، ای بخشنده! ای خداوند ، ای مهربان!

ای خداوند! از گناهای به تو پناه می برم که عذاب آورند. از گناهایی به تو پناه می برم که پشیمانی آفرینند. از گناهایی به تو پناه می برم که بهره ها را باز می دارند. (۹) از گناهایی به تو پناه می برم که پرده ها را می درند. (۱۰) از گناهایی به تو پناه می برم که جلوی قضا را می گیرند. از گناهایی به تو پناه می برم که بلا فرود می آورند.

از گناهایی به تو پناه می برم که دشمنان را چیره می سازند. از گناهایی به تو پناه می برم که مانع اجابت دعا می شوند. از گناهایی به تو پناه می برم که نابودی را شتاب می بخشند . از گناهایی به تو پناه می برم که امید را می بُرند. از گناهایی به تو پناه می برم که بدبختی می آورند. از گناهایی به تو پناه می برم که هوا را تیره می سازند. (۱۱) از گناهایی به تو پناه می برم که پرده را کنار می زند ، و از گناهایی به تو پناه می برم که جلوی باران آسمان را می گیرند».

[۸۹ و ۹۰] سپس دو رکعت نماز می خوانی و آنچه را امامان علیهم السلام روایت شده و نیز دعای پیشین را می گویی :

«خداوند! تویی که آن دو نوجوان را به خاطر صلاح پدر و مادرشان حفظ کردی و مؤمنان، تو را خواندند و گفتند: «ما را مایه آزمایش گروه ستمگران قرارمده» .

خداوند! تو را به رحمت سوگند می دهم و تو را به پیامبرت ، پیامبر رحمت ، سوگند می دهم و تو را به علی و فاطمه سوگند می دهم و تو را به حسن و حسین که درود تو بر او و همه آنان باد سوگند می دهم و تو را به همه نام ها و صفات (۱۲) سوگند می دهم و تو را به نام بزرگ تر بزرگ تر سوگند می دهم؛ نامی که چون به آن نام خوانده شوی ، آنچه را به

طاعتت نزدیک تر و از نافرمانی ات دورتر و به عهدهت وفاکننده تر و حَقّت را اداکننده تر باشد ، رد نمی کنی.

از تو می خواهم که بر محمّد و خاندان محمّد درود فرستی و مرا به آن نشاط بخشی و مرا بنده سپاس گزار خویش سازی. تو از میان بندگان ، کسی جز مرا می یابی که عذابش کنی؛ اما من جز تو را نمی یابم که مرا بیامزد. تو بی نیاز از عذاب منی و من به رحمتت نیازمندم.

تو جایگاه هر شکایت و حاضر در هر نجوا و نهایت هر نیاز و نجات دهنده از هر لغزش و پناه هر پناهجویی.

از تو می خواهم که بر محمّد و خاندان محمّد درود فرستی و با فرمان بُرداری ات ، مرا از نافرمانی ات نگه داری و با آنچه دوست داری ، از آنچه خوش نداری ، نگه داری و با ایمان از کفر ، با هدایت از گم راهی ، با یقین از شک ، با امانت از خیانت ، با راستی از دروغ ، با حق از باطل ، با تقوا از گناه ، با معروف از منکر ، و با یاد از فراموشی ، حفظم کنی.

خداوندا! بر محمّد و خاندان محمّد درود فرست و تا مرا زنده داشته ای ، عافیتم بخش و سپاس را بر آنچه به من داده ای ، الهام کن و بر من مهربان و عطف باش ، ای بزرگوار!

چون از دعا فارغ شدی ، سجده کن و در سجده ات بگو:

«خداوندا! بر محمّد و خاندان محمّد درود فرست و با حلم و بخشندگی خود ، از ستم و گناهم درگذر. ای پروردگار! ای بزرگوار! ای آن که خواهانش ناکام نمی شود و بهره مند از درگاهش ، تهی دست نمی گردد! ای آن که والاست و برتر از او چیزی نیست ، و ای آن که نزدیک است و نزدیک تر از او چیزی نیست! بر محمّد و خاندان محمّد درود فرست» و هر چه خواستی ، دعا کن.

[۹۱ و ۹۲] سپس دو رکعت نماز می خوانی و می گویی:

«ای تکیه گاه آن که بی تکیه گاه است! ای ذخیره آن که بی پشتوانه است! ای پشتوانه آن که بی پشتوانه است! ای پناه آن که بی پناه است! ای نگهبان آن که بی نگهدارنده است! ای نیک بخشایش! ای نیک آزمایش! ای امید بزرگ!

ای یاور ضعیفان! ای نجات بخش غریقان! ای رهاساز هلاک یافتگان! ای نیکو رفتار! ای نعمت بخش! ای بخشنده! تویی آن که سیاهی شب و روشنایی روز و فروغ ماه و پرتو خورشید و خروش آب و صدای باد و آوای درخت ، تو را سجده می کنند.

ای خداوند ، ای خداوند! نیکوترین نام ها از آن توست. شریکی نداری. پروردگار! بر محمّد و خاندان محمّد درود فرست و با بخشایش ، ما را از آتش برهان و با رحمت ، ما را وارد بهشت کن و با بخشندگی ات ، از حوریان بهشتی همسرمان کن و بر محمّد و خاندان محمّد درود فرست و با من ، آن کن که تو شایسته آنی ، ای مهربان ترین مهربانان! همانا تو بر هر چیز ، توانایی» و هر چه را دوست داشتی ، دعا کن.

[۹۳ و ۹۴] سپس دو رکعت نماز می خوانی و می گویی:

«خداوند! تو را به آن نام های ستوده و ارجمندت می خوانم که اگر بر اشیا نهاده شود، رام آنها می شوند و اگر با آن نیکی ها خواسته شوند، بدانها می رسند و هر گاه با آن برطرف شدن بدی ها خواسته شود، برطرف می شوند. و تو را به کلمات کامل خودت می خوانم؛ آنها که اگر آنچه درخت در زمین است، قلم شوند و دریا، با مدد هفت دریای دیگر [مرگب شوند]، کلمات الهی پایان نمی پذیرند، همانا خداوند، قدرتمند حکیم است.

ای زنده، ای برپای! ای بزرگوار، ای والا، ای بزرگ! ای بیناترین ناظران، ای شنواترین شنوندگان، ای سریع ترین حسابگران، ای دادگرتزین داوران و ای مهربان ترین مهربانان! به عزّت از تو می خواهم و به قدرتی که بر هر چیز داری، می طلبم و به هر چه دانش تو فراگیرنده آن است، می خوانمت و از تو می خواهم به هر حرفی که در کتابی از کتاب هایت فرو فرستاده ای و به هر نامی که هر یک از فرشتگان و فرستادگان و پیامبران تو را به آن خوانده اند، بر محمد و خاندان محمد درود فرستی» و هر چه خواستی، دعا کن.

[۹۵ و ۹۶] سپس دو رکعت نماز می خوانی و می گویی:

«منزه است خدایی که محمد صلی الله علیه و آله را گرامی داشت. منزه است خدایی که محمد صلی الله علیه و آله را برگزید. منزه است خدایی که علی علیه السلام را برگزید. منزه است خدایی که حسن و حسین علیهما السلام را ویژه ساخت. منزه است خدایی که به سبب فاطمه علیها السلام دوستداران وی را از آتش، دور ساخت. منزه است خدایی که با فرمانش آسمان ها و زمین را آفرید.

منزه است خدایی که با ولایت محمد و خاندان محمد، آسمانیان و زمینیان را به پرستش فرا خواند. منزه است خدایی که بهشت را برای محمد و خاندان محمد آفرید. منزه است خدایی که بهشت را برای محمد و خاندان محمد و پیروانشان به میراث می نهد. منزه است آن که آتش را به خاطر دشمنان محمد و خاندان محمد آفرید. منزه است آن که آن (آتش) را در اختیار محمد و آل محمد قرار می دهد. منزه است خدایی که دنیا و آخرت و آنچه را در شب و روز، ساکن است، برای محمد و خاندان محمد آفرید.

خدا را سپاس، آن گونه که شایسته خداوند است. خدا بزرگ تر است، آن گونه که [بزرگی] سزاوار خداوند است. هیچ معبودی جز خداوند نیست، آن گونه که سزاوار اوست. منزه است خدا، آن گونه که برای خداوند، سزاوار است. و هیچ نیرو و قوتی جز خدا نیست، آن گونه که سزاوار خداوند است. درود خدا بر محمد و خاندانش و همه فرستادگان، تا آن که خدا راضی شود.

خداوند! از نعمت های بی شمار تو و از نعمت های تو که فراتر از ادراک است، آن است که دشمن من، دشمن تو باشد. مرا بر بردباری تو شکیب نیست. پس، هر چه زودتر آنان را هلاک و نابود و ریشه کن ساز!

[۹۷ و ۹۸] سپس دو رکعت نماز می خوانی و می گویی:

«به نام خداوند بخشنده مهربان. خداوند، ای پدیدآورنده آسمان ها و زمین، ای دانای نمان و آشکار، ای بخشاینده مهربان!

من در سرای دنیا با تو عهد می بندم که گواهی دهم: معبودی جز تو نیست؛ یکتای بی شریکی؛ محمد بنده و فرستاده توست؛ آیین ، همان است که تو قرار دادی و اسلام ، همان گونه است که تو توصیف کردی و کتاب ، همان گونه است که تو فرو فرستادی و سخن ، همان است که تو گفتی و همانا تو ، تو ، تویی خداوند حق روشن و روشنگر. خداوند ، بهترین پاداش را به محمد صلی الله علیه و آله دهد و با سلام ، بر محمد و خاندان محمد درود فرستد!».

[۹۹ و ۱۰۰] سپس دو رکعت نماز می خوانی و آنچه را از امام صادق علیه السلام روایت شده است ، می گویی که فرمود: «هر گاه از نماز خود فارغ شدی ، این دعا را بگو:

خداوندا! من با اطاعت تو و ولایت تو و ولایت پیامبرت و ولایت امامان ، از اولیشان تا آخرینشان (آنان را نام می بری) ، پذیرای آیین تو ام!»

سپس می گویی: «آمین! پرستنده توام ، با اطاعت و ولایت آنان و رضا به آنچه آنان را به سبب آن برتری بخشیده ای ، نه مُنکرَم ، نه مستکبر ، به همان معنا که در کتابت نازل کرده ای ، با حدودی که از آن به ما رسیده و آنچه نرسیده است. به این عقیده ، ایمان و اقرار دارم و تسلیم و فرمان بردارم. پروردگارا! به هر چه تو راضی باشی ، راضی ام.

با این ، رضای تو و سرای آخرت را می جویم و درباره آن ، رغبتم به تو و هراسم از توست. پس تا مرا زنده می داری ، بر این عقیده زنده بدار و هر گاه مرا میراندی ، بر آن بمیران و آن گاه که مرا برانگیختی ، بر آن برانگیز!

اگر در گذشته از سوی من کوتاهی بوده ، از آن به درگاہت توبه می کنم ، و به آمرزشی که نزد توست ، مشتاقم.

از تو می خواهم که مرا از نافرمانی هایت نگه داری و تا زنده ام داشته ای ، هرگز به اندازه یک چشم بر هم زدن و نیز کمتر و بیشتر از آن ، مرا به خودم وا نگذاری ، که نفس ، بسیار فرمان دهنده به بدی هاست ، مگر آن که تو ترحم کنی ، ای مهربان ترین مهربانان!

از تو می خواهم که به طاعت خویش نگهدارم باشی تا جانم را بر همین طاعت بگیری ، در حالی که از من خرسندی ، و این که پایان عمرم را به سعادت ختم کنی و مرا از آن هرگز برنگردانی؛ و نیرویی جز به مدد تو نیست».

سپس آنچه دوست داشتی ، دعا می کنی و چون از دعا فارغ شدی ، سجده کن و در سجده ات بگو:

«چهره پوسیده فانی من برای ذات ابدی پایدار تو سجده کرد. چهره خوار من برای ذات ارجمند تو سجده کرد. چهره نیازمند من برای ذات بزرگ و بی نیاز و بزرگوار تو سجده کرد.

پروردگارا! از گذشته و آینده ام از تو آمرزش می طلبم. پروردگارا! بلایم را طاققت فرسا قرار نده. پروردگارا! تقدیر مرا از یاد مبر. پروردگارا! مرا به شماتت دشمنانم دچار مکن. پروردگارا! جز تو دفع کننده و بازدارنده ای نیست. پروردگارا! بر محمد و خاندان محمد با بهترین درودهایت درود فرست و با برترین برکاتت ، بر محمد و خاندان محمد خجسته گردان!

خداوند! از خشم و قهر تو ، و از انتقام هایت ، و از همه خشم و غضبت ، به تو پناه می برم . منزهی تو ! تویی خداوند ، پروردگار جهانیان».

این دعا در سجود از امام صادق علیه السلام روایت شده است.

۱- می توان دعاهای بیست رکعت گذشته را در همه شب های ماه رمضان خواند؛ چون کمترین نافله ای که روزه دار در شب های این ماه می خواند ، بیست رکعت است (ر . ک : ترتیب نوافل ماه رمضان). اما دعاهای هشتاد رکعت دیگر (یادشده در این موضوع) مخصوص شب های قدر است ؛ چون نافله صد رکعت ، تنها از مختصات این شب هاست؛ لیکن چون نافله دهه آخر این ماه ، سی رکعت است ، انسان اگر بخواهد ، می تواند دعاهای ده رکعتی را که پس از بیست رکعت سابق است ، بخواند.

۲- مقصود ، شب های سه گانه قدر (یعنی نوزدهم و بیست و یکم و بیست و سوم) است .

۳- سید ابن طاووس در پایان دعا نوشته است : در دو روایت حاوی دعاهای غیر ماه رمضان دیدم چنین نوشته بود : «مالک خیر و شر» ، و نه «آفریدگار خیر و شر» .

۴- انصاف ، آن است که به دیگری نیز همان حق را بدهی که خود را شایسته آن می دانی (ر . ک : تاج العروس : ۱۲ / ۵۰۲) .

۵- تتمه دعا ، چنین است: «و روحم را با شهیدان ، و نیکی ام را در میان بلندمرتبانان ، و گناهم را آمرزیده قرار بده؛ و می خواهم که مرا یقینی ببخشی که با آن همدم جانم شوی و ایمانی بدهی که شک را از من ببرد و مرا به آنچه روزی ام ساخته ای ، راضی گردانی. در دنیا و در آخرت به ما نیکی عطا کن و ما را از عذاب آتش ، نگه دار و در این شب ، یادت ، سپاست ، اشتیاق به خودت و توبه و بازگشت [به سوی تو] و توفیق به آنچه محمد و خاندان محمد را بر آن موفق داشته ای ، روزی ام کن!».

۶- در پایان دعای بعدی خواهد آمد که این دعا و دعای بعد ، از امام صادق علیه السلام روایت شده است.

۷- عافیت، به معنای «سلامت جسم و روح» و «آسایش مادی و معنوی» است .

۸- در آغاز دعای بعدی خواهد آمد که این دعا از ائمه علیهم السلام روایت شده است.

۹- گناهایی که جلوی بهره ها (سهم ها) را می گیرند ، عبارت اند از: اظهار تنگ دستی ، خوابیدن بدون خواندن نماز عشا و صبح ، کوچک شمردن نعمت ها ، شکایت کردن از معبود (ر . ک : مجمع البحرین : ۳ / ۱۴۸۰) .

۱۰- مقصود از دریدن پرده ها: یا برداشتن حفاظت الهی از گناهان است ، یا برداشتن پرده ای که او را از فرشتگان و جن و انس پوشانده است (ر . ک: مرآه العقول : ۱۶ / ۲۲۱) . گناهایی که پرده ها را می درند ، به فرموده امام صادق علیه السلام ، عبارت اند از: میخواری ، قماربازی ، شوخی ها و بازی هایی که مردم را می خندانند (دلچک بازی) ، ذکر عیب مردم ، همنشینی با ریاکاران (ر . ک : مجمع البحرین : ۲ / ۱۲۲۶) .

۱۱- کنایه از سرگردانی است ، یا بلای شدید و آشکار شدن آثار خشم خدا در فضا (ر . ک: بحار الأنوار: ۵۸/۲۷۴ و ج ۸۷/۲۵۳) .

۱۲- شاید مقصود از ارکان ، مطلق صفات خدا یا صفات ذات او باشد ، گویا که بر آنها تکیه می شود و شاید ارکان آفرینش ، از عرش و کرسی و آسمان ها مقصود باشد (ر . ک : ملاذ الأخیار : ۵ / ۹۲) .

ص: ٦٩١

..

ص: ٦٩٣

..

ص: ٧٠٠

..

ص: ٧٠١

..

ص: ٧٠٢

..

ص: ٧٠٧

..

ص: ٧٠٩

..

ص: ٧١٠

..

ص: ٧١١

..

ص: ٧١٢

..

ص: ٧١٣

..

ص: ٧١٤

..

ص: ٧٢١

..

ص: ٧٢٤

..

ص: ٧٢٨

..

ص: ٧٢٩

..

ص: ٧٣٠

..

ص: ٧٣١

..

ص: ٧٣٢

..

ص: ٧٣٣

..

٥٣٠. مسند ابن حنبل (به نقل از ابن عباس) الإمام الصادق عليه السلام :فَإِذَا رَفَعْتَ رَأْسَكَ مِنَ السُّجُودِ فَخُذْ فِي الدُّعَاءِ وَقِرَاءِهِ :
«إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ» وَغَيْرِهِ مِمَّا يُسْتَحَبُّ أَنْ يُقْرَأَ ، فَإِنْ لَمْ يَتَهَيَّأْ لَكَ أَنْ تَدْعُوَ بَيْنَ كُلِّ رَكْعَتَيْنِ فَادْعُ فِي الْعَشْرَاتِ . (١).

١- .تهذيب الأحكام : ٣ / ١٠٠ / ٢٦٠ عن مرازم عن رجل ، مصباح المتهجد : ٥٧٧ من دون إسناد إلى المعصوم .

۵۳۱. صحیح البخاری (به نقل از انس) امام صادق علیه السلام: پس چون سرت را از سجده برداشتی ، شروع کن به دعا و خواندنِ سوره «إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ» و غیر آن ، از آنچه خواندندش مستحب است. پس اگر دعا بین هر دو رکعت برایت مهیا نبود ، بین هر ده رکعت ، دعا بخوان. .

ص: ۷۳۷

بخش چهارم : شب قدر

اشاره

بخش چهارم : شب قدر

.

الفصل الأول : فضائلها وخصائصها ١ / افضائل ليله القدر القرآن «إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلِهِ الْقَدْرِ * وَمَا أَدْرَاكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ * لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِّنْ أَلْفِ شَهْرٍ * تَنَزَّلُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ مِّنْ كُلِّ أَمْرٍ * سَلَامٌ هِيَ حَتَّىٰ مَطْلَعِ الْفَجْرِ». (١)

«حم * وَ الْكِتَابِ الْمُبِينِ * إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلِهِ مُبْرَكَةٍ إِنَّا كُنَّا مُنذِرِينَ * فِيهَا يُفْرَقُ كُلُّ أَمْرٍ حَكِيمٍ * أَمْرًا مِّنْ عِنْدِنَا إِنَّا كُنَّا مُرْسِلِينَ». (٢)

«يُنزِّلُ الْمَلَائِكَةَ بِالرُّوحِ مِنْ أَمْرِهِ عَلَىٰ مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ أَنْ أَنْذِرُوا أَنَّهُو لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاتَّقُونِ». (٣)

«شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِّلنَّاسِ وَ بَيِّنَاتٍ مِّنَ الْهُدَىٰ وَالْفُرْقَانِ». (٤)

١- القدر : ٥١ .

٢- الدخان : ٥١ .

٣- النحل : ٢ .

٤- البقره : ١٨٥ .

فصل یکم : فضایل و ویژگی های شب قدر

۱ / ۱ فضایل شب قدر

فصل اول : فضایل و ویژگی های شب قدر ۱ / فضایل شب قدر قرآن « ما آن (قرآن) را در شب قدر نازل کردیم * و تو چه دانی که شب قدر چیست؟ * شب قدر ، بهتر از هزار ماه است * در آن شب ، فرشتگان و روح به فرمان پروردگارشان در پی هر کاری فرود می آیند * آن شب تا دمیدن سپیده ، ایمن است» .

« حم * سوگند به کتاب روشنگر * همانا ما آن را در شبی خجسته نازل کردیم و همانا ما بیم دهندگان بودیم * در آن شب ، هر کار حکمت آمیزی فیصله داده می شود * فرمانی از سوی ماست و ما فرستنده [ی فرستادگان] هستیم» .

« فرشتگان را با روح ، به فرمان خویش ، بر هر کس از بندگانش که بخواهد ، نازل می کند که: «بیم دهید ، که معبودی جز من نیست. پس ، از من پروا کنید»» .

«ماه رمضان ، ماهی که قرآن در آن نازل شده است ، تا هدایتی برای مردم و نشانه هایی روشن از هدایت و جدایی حق از باطل باشد» .

الحديث ٥٣٢. صحيح البخارى عن أبى موسى الأشعرى: رسول الله صلى الله عليه وآله: شهر رمضان سيّد الشهور، وليّ القدر سيّد الليالى . (١) ٥٣٣. صحيح البخارى عن ابن عباس: عنه صلى الله عليه وآله: إن الله عز وجل اختار من الأيام الجمعه، ومن الشهور شهر رمضان، ومن الليالى ليّله القدر . (٢) ٥٣٤. سنن الترمذى عن سلمان: عنه صلى الله عليه وآله: قال موسى: إلهى أريدُ قُربَكَ .

قال: «قُربى لمن يستقيظ ليّله القدر» .

قال: إلهى أريدُ رحمتَكَ .

قال: «رحمتى لمن رحّم المساكين ليّله القدر» .

قال: إلهى أريدُ الجوازَ على الصراط .

قال: «ذلك لمن تصدّق بصدقه في ليّله القدر» .

قال: إلهى أريدُ أشجارَ الجنّه وثمارها .

قال: «ذلك لمن سبح تسبيحه في ليّله القدر» .

قال: إلهى أريدُ النّجاه من النار .

قال: «ذلك لمن استغفر في ليّله القدر» .

قال: إلهى أريدُ رضاكَ .

قال: «رضاي لمن صيّمى ركعتين في ليّله القدر» . (٣) ٥٣٥. رسول الله صلى الله عليه وآله: عنه صلى الله عليه وآله: يُفتح أبواب السّموات في ليّله القدر، فما من عبدٍ يصيّمى فيها إلا كتّب الله تعالى له بكلّ سجده شجرة في الجنّه لو يسير الزّاكب في ظلّها منه عام لا يقطعها، وبكلّ ركعه بيتا في الجنّه من درّ وياقوت وزبرجد ولؤلؤ، وبكلّ آية تاجا من تيجان الجنّه . (٤) .

١- بحار الأنوار: ٤٠ / ٥٤ / ٨٩ نقلًا عن كثر الفوائد عن سلمان .

٢- كمال الدين: ٢٨١ / ٣٢ عن أبى بصير عن الإمام الصادق عليه السلام، الصراط المستقيم: ٢ / ١٢٠ عن جابر، بحار الأنوار: ٩٧ / ٧ / ٩ نقلًا عن كتاب مقتضب الأثر .

٣- الإقبال: ١ / ٣٤٥، بحار الأنوار: ٩٨ / ١٤٥ / ٣ .

٤- الإقبال: ١ / ٣٤٥، بحار الأنوار: ٩٨ / ١٤٥ / ٣ .

حدیث ۵۳۲. صحیح البخاری (به نقل از ابو موسی اشعری) پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: ماه رمضان ، سرور ماه هاست و شب قدر ، سرور شب ها. ۵۳۳. صحیح البخاری (به نقل از ابن عباس) پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: خداوند از میان روزها جمعه ها را ، از میان ماه ها ماه رمضان را ، و از میان شب ها شب قدر را برگزید. ۵۳۴. سنن الترمذی (به نقل از سلمان) پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: موسی گفت: خدایا! نزدیکی به تو را می خواهم.

فرمود: «نزدیکی به من ، برای کسی است که شب قدر را بیدار می ماند».

گفت: خدایا! رحمت تو را می خواهم.

فرمود: «رحمت من ، برای کسی است که در شب قدر بر بینوایان ترحم کند».

گفت: خدایا! عبور از صراط را می خواهم.

فرمود: «آن ، برای کسی است که در شب قدر ، صدقه ای بدهد».

گفت: خدایا! درختان و میوه های بهشتی می خواهم.

فرمود: «آن ، برای کسی است که در شب قدر ، تسبیح گوید».

گفت: خدایا! رهایی از آتش را می خواهم.

فرمود: «آن ، برای کسی است که در شب قدر ، آمرزش بخواهد و استغفار کند».

گفت: خدایا! خرسندی تو را می خواهم.

فرمود: «خرسندی من ، برای کسی است که در شب قدر ، دو رکعت نماز بگزارد». ۵۳۵. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: در شب قدر ، درهای آسمان گشوده می شوند. پس ، هیچ بنده ای نیست که در آن شب ، نماز بخواند ، مگر آن که خداوند برای هر سجده اش درختی در بهشت برای او قرار می دهد ، که اگر سواره صد سال در سایه آن راه بپیماید ، به پایانش نمی رسد ، و برای هر رکعت ، خانه ای از دُرّ و یاقوت و زبرجد و لؤلؤ قرار می دهد و برای هر آیه ، تاجی از تاج های بهشتی قرار می دهد. .

٥٣٦. عنه صلى الله عليه و آله : ثواب الأعمال : عن حمران أنه سأل أبا جعفر عليه السلام عن قول الله عز و جل : « إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ مُبَرَّكَهٖ » .

قال : « نَعَمْ ، هِيَ لَيْلَةُ الْقَدْرِ ، وَهِيَ مِنْ كُلِّ سَنَةٍ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ فِي الْعَشْرِ الْأَوَاخِرِ ، فَلَمْ يُنَزَلِ الْقُرْآنُ إِلَّا فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ . قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ : « فِيهَا يُفْرَقُ كُلُّ أَمْرٍ حَكِيمٍ » قَالَ : يُقَدَّرُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ كُلُّ شَيْءٍ يَكُونُ فِي تِلْكَ السَّنَةِ إِلَى مِثْلِهَا مِنْ قَابِلٍ مِنْ خَيْرٍ أَوْ شَرٍّ ، أَوْ طَاعَةٍ أَوْ مَعْصِيَةٍ ، أَوْ مَوْلُودٍ أَوْ أَجَلٍ أَوْ رِزْقٍ ، فَمَا قُدِّرَ فِي تِلْكَ اللَّيْلَةِ وَقُضِيَ فَهُوَ مِنَ الْمَحْتَمِمْ وَلِلَّهِ فِيهِ الْمَشِيئَةُ » .

قال : قُلْتُ لَهُ : « لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ » أَيُّ شَيْءٍ عُنِيَ بِهَا؟

قال : « الْعَمَلُ الصَّالِحُ فِيهَا مِنَ الصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ وَأَنْوَاعِ الْخَيْرِ ، خَيْرٌ مِنَ الْعَمَلِ فِي أَلْفِ شَهْرٍ لَيْسَ فِيهَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ ، وَلَوْلَا مَا يُضَاعَفُ اللَّهُ لِلْمُؤْمِنِينَ مَا بَلَغُوا ، وَلَكِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يُضَاعَفُ لَهُمُ الْحَسَنَاتِ . (١) ٥٣٧. المعجم الأوسط عن عبد الله بن مسعود : الإمام الصادق عليه السلام لما سُئِلَ : كَيْفَ يَكُونُ لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرًا مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ؟ قال : الْعَمَلُ فِيهَا خَيْرٌ مِنَ الْعَمَلِ فِي أَلْفِ شَهْرٍ لَيْسَ فِيهَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ . (٢) ٥٧٤. پیامبر خدا صلى الله عليه و آله : تهذيب الأحكام عن سماعة : قال (٣) لى : « صَلَّ فِي لَيْلَةِ إِحْدَى وَعِشْرِينَ ، وَلَيْلَةِ ثَلَاثِ وَعِشْرِينَ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ فِي كُلِّ وَاحِدَةٍ مِنْهُمَا إِنْ قَوَيْتَ عَلَى ذَلِكَ مِنْهُ رَكَعَهُ سِوَى الثَّلَاثِ عَشْرَةَ ، وَاسْهَرِ فِيهِمَا حَتَّى تُصْبِحَ ؛ فَإِنَّهُ يُسْتَحَبُّ أَنْ تَكُونَ فِي صَلَاةٍ وَدُعَاءٍ وَتَضَرُّعٍ ؛ فَإِنَّهُ يُرْجَى أَنْ تَكُونَ لَيْلَةُ الْقَدْرِ فِي إِحْدَاهُمَا ، وَلَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ » .

فَقُلْتُ لَهُ : كَيْفَ هِيَ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ؟

قال : « الْعَمَلُ فِيهَا خَيْرٌ مِنَ الْعَمَلِ فِي أَلْفِ شَهْرٍ وَلَيْسَ فِي هَذِهِ الْأَشْهُرِ لَيْلَةُ الْقَدْرِ ، وَهِيَ تَكُونُ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ ، وَفِيهَا يُفْرَقُ كُلُّ أَمْرٍ حَكِيمٍ » .

فَقُلْتُ : وَكَيْفَ ذَاكَ؟

فَقَالَ : « مَا يَكُونُ فِي السَّنَةِ ، وَفِيهَا يُكْتَبُ الْوَفْدُ إِلَى مَكَّةَ » . (٤) .

١- ثواب الأعمال : ٩٢ / ١١ ، الكافي : ٤ / ١٥٧ / ٦ ، كتاب من لا يحضره الفقيه : ٢ / ١٥٨ / ٢٠٢٤ كلاهما نحوه ، بحار الأنوار : ٩٧ / ١٩ / ٤١ .

٢- الكافي : ٤ / ١٥٧ / ٤ عن ابن عمير عن غير واحد ، كتاب من لا يحضره الفقيه : ٢ / ١٥٨ / ٢٠٢٥ ، الإقبال : ١ / ٣٥١ .

٣- كذا في المصدر مضمرا .

٤- تهذيب الأحكام : ٣ / ٥٨ / ١٩٩ ، الأمالى للطوسى : ٦٨٩ / ١٤٦٥ ، بحار الأنوار : ٩٧ / ٣ / ٤ .

۵۷۳. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: ثواب الأعمال به نقل از حُمران: از امام باقر علیه السلام درباره سخن خداوند: « همانا ما آن را در شبی خجسته نازل کردیم» پرسیدم.

فرمود: «آری. آن، شب قدر است و آن، در هر سال در ماه رمضان و در دهه آخر است. قرآن، جز در شب قدر، نازل نشده است.

خداوند فرموده است: «در آن شب، هر کار حکمت آمیزی فیصله داده می شود». در آن شب، هر چیز نیک و بدی که در آن سال تا سال آینده خواهد شد و هر طاعت یا معصیتی، یا هر نوزاد یا اجل یا روزی ای، مقدر می شود. پس، آنچه در آن شب، مقدر و حتمی شود، قطعی است و مشیت خدا در همان است».

به امام علیه السلام گفتم: مقصود از: «شب قدر، بهتر از هزار ماه است» چیست؟

فرمود: «در آن شب، کار شایسته (مثل: نماز و زکات و خوبی های گوناگون) بهتر از کار در هزار ماهی است که شب قدر در آنها نباشد و اگر چنین نبود که خداوند، بر پاداش مؤمنان می افزاید، به آن نمی رسیدند؛ لیکن خداوند بر حسنات آنان می افزاید». ۵۷۲. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: امام صادق علیه السلام در پاسخ: «چگونه شب قدر، بهتر از هزار ماه است؟»: عمل در آن شب، بهتر از عمل در هزار ماهی است که شب قدر در آنها نباشد. ۵۷۱. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: تهذیب الأحكام به نقل از سَماعه: به من فرمود: «در شب بیست و یکم و بیست و سوم از ماه رمضان، در هر یک از این دو شب، اگر توانستی، صد رکعت، بجز آن سیزده رکعت، نماز بخوان و آن دو شب را تا صبح بیدار بمان؛ چرا که مستحب است که در حال نماز و دعا و تضرع باشی؛ چون امید است که شب قدر در یکی از این دو باشد و شب قدر، بهتر از هزار ماه است».

به او گفتم: چگونه آن شب، بهتر از هزار شب است؟

فرمود: «عمل در آن، بهتر از عمل در هزار ماهی است که در آن ماه ها شب قدر نباشد و آن شب، در ماه رمضان است و در آن شب، هر کار حکمت آمیزی فیصله داده می شود».

گفتم: چگونه؟

فرمود: «آنچه در سال، انجام خواهد شد. در همان شب، [نام] حاجیانی که به مکه می روند، نوشته می شود».

٥٧٥. عنه صلى الله عليه وآله: الإمام الصادق عليه السلام: قَلْبُ شَهْرِ رَمَضَانَ لَيْلَةُ الْقَدْرِ . (١) ٥٧٤. عنه صلى الله عليه وآله: السنن الكبرى عن مجاهد: إِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ ذَكَرَ رَجُلًا مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ لَبَسَ السَّلَاحَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَلْفَ شَهْرٍ .

قال : فَعَجِبَ الْمُسْلِمُونَ مِنْ ذَلِكَ .

قال : فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ «إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ * وَمَا أَدْرَاكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ * لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ» الَّتِي لَبَسَ فِيهَا ذَلِكَ الرَّجُلُ السَّلَاحَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَلْفَ شَهْرٍ . (٢) .

-
- ١- الكافي : ٤ / ٦٦ / ١ ، تهذيب الأحكام : ٤ / ١٩٢ / ٥٤٦ ، فضائل الأشهر الثلاثة : ٨٧ / ٦٦ ، الأمالي للصدوق : ١١٨ / ١٠٥
كلها عن عمرو الشامى ، كتاب من لا يحضره الفقيه : ٢ / ٩٩ / ١٨٤٣ ، بحار الأنوار : ٥٨ / ٣٧٦ / ٩ .
- ٢- السنن الكبرى : ٤ / ٥٠٥ / ٨٥٢٢ ، فضائل الأوقات للبيهقي : ٥٣ / ٩٦ ، أسباب نزول القرآن : ٤٨٦ / ٨٦٤ ، تفسير ابن كثير : ٨ / ٤٦٣ ، تفسير القرطبي : ٢٠ / ١٣١ عن ابن مسعود .

۵۷۳. عنه صلی الله علیه و آله : امام صادق علیه السلام: شب قدر ، قلب ماه رمضان است. ۵۷۲. عنه صلی الله علیه و آله : السنن الکبری به نقل از مجاهد : پیامبر صلی الله علیه و آله از مردی از بنی اسرائیل یاد کرد که در راه خدا ، هزار ماه سلاح به تن کرد.

مسلمانان از این سخن در شگفت شدند. پس خداوند ، این آیات را نازل فرمود: « ما آن را در شب قدر فرو فرستادیم * و تو چه دانی که شب قدر چیست؟ * شب قدر ، بهتر از هزار ماه است» .

شبی که آن مرد در آن شب در راه خدا سلاح به تن کرد ، همان شبی بود که هزار ماه است. .

٥٧١. عنه صلى الله عليه وآله: تفسير ابن كثير عن علي بن عروه: ذَكَرَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ يَوْمًا أَرْبَعَةً مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ عَبَدُوا اللَّهَ ثَمَانِينَ عَامًا ، لَمْ يَعْصُوهُ طَرْفَهُ عَيْنٍ ؛ فَذَكَرَ أَيُّوبَ ، وَزَكَرِيَّا ، وَحِزْقِيلَ بْنَ الْعَجُوزِ ، وَيُوشَعَ بْنَ نُونٍ .

قَالَ : فَعَجِبَ أَصْحَابُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ مِنْ ذَلِكَ فَأَتَاهُ جِبْرِيلُ .

فَقَالَ : « يَا مُحَمَّدُ ، عَجِبْتَ أُمَّتَكَ مِنْ عِبَادِهِ هَؤُلَاءِ النَّفَرِ ثَمَانِينَ سَنَةً لَمْ يَعْصُوهُ طَرْفَهُ عَيْنٍ ؛ فَقَدْ أَنْزَلَ اللَّهُ خَيْرًا مِنْ ذَلِكَ فَقَرَأَ عَلَيْهِ « إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ * وَمَا أَدْرَاكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ * لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ » ، هَذَا أَفْضَلُ مِمَّا عَجِبْتَ أَنْتَ وَ أُمَّتُكَ » .

قَالَ : فَسُيِّرَ بِذَلِكَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَالنَّاسُ مَعَهُ . (١) / ٢ خصائص ليله القدر فيها تقدير كل شئ يكون في السنه ٥٧٠. پیامبر خدا صلى الله عليه وآله: الإمام علي عليه السلام: سَلُوا اللَّهَ الْحَجَّ فِي لَيْلِهِ سَبْعَ عَشْرَةَ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ ، وَفِي تِسْعَ عَشْرَةَ ، وَفِي إِحْدَى وَعِشْرِينَ ، وَفِي ثَلَاثِ وَعِشْرِينَ مِنْهُ ؛ فَإِنَّهُ يُكْتَبُ الْوَفْدُ فِي كُلِّ عَامٍ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ ، وَفِيهَا كَمَا قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ « يُفَرِّقُ كُلُّ أَمْرٍ حَكِيمٍ » . (٢) ٥٦٩. پیامبر خدا صلى الله عليه وآله: الإمام الباقر عليه السلام في قول الله تعالى : « وَ لَنْ يُؤَخَّرَ اللَّهُ نَفْسًا إِذَا جَاءَ أَجَلُهَا » (٣) : إِنَّ عِنْدَ اللَّهِ كُتُبًا مَرْقُومَةً (٤) يُقَدِّمُ مِنْهَا مَا يَشَاءُ ، وَيُؤَخِّرُ مَا يَشَاءُ ، فَإِذَا كَانَ لَيْلَةَ الْقَدْرِ أَنْزَلَ اللَّهُ فِيهَا كُلَّ شَيْءٍ يَكُونُ إِلَى لَيْلِهِ مِثْلَهَا ، فَذَلِكَ قَوْلُهُ : « وَ لَنْ يُؤَخَّرَ اللَّهُ نَفْسًا إِذَا جَاءَ أَجَلُهَا » إِذَا أَنْزَلَهُ وَكَتَبَهُ كُتَابَ السَّمَاوَاتِ ، وَهُوَ الَّذِي لَا يُؤَخِّرُهُ . (٥) .

١- تفسير ابن كثير : ٨ / ٤٦٤ ، تفسير القرطبي : ٢٠ / ١٣٢ عن الإمام علي عليه السلام وعروه وليس فيه «والناس معه» ، الدرر

المنثور : ٨ / ٥٦٨ نقلًا عن ابن أبي حاتم .

٢- دعائم الإسلام : ١ / ٢٨١ ، بحار الأنوار : ٩٧ / ٩ / ١٢ .

٣- المنافعون : ١١ .

٤- المرقوم : المکتوب (مجمع البحرين : ٢ / ٧٢٥) .

٥- تفسير القمي : ٢ / ٣٧١ عن أبي بصير ، بحار الأنوار : ٩٧ / ١٣ / ٢١ .

۱ / ۲ ویژگی های شب قدر

الف تقدیر هر چه در سال خواهد شد ، در آن شب است

۵۶۸. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله (به معاذ ، هنگامی که او را به سوی یمن فرستاد) تفسیر ابن کثیر به نقل از علی بن عروه روزی ، پیامبر خدا از چهار نفر از بنی اسرائیل یاد کرد که هشتاد سال خدا را پرستیدند ، بی آن که یک چشم بر هم زدنی ، او را نافرمانی کنند و از: ایوب ، زکریا ، حزقیل بن عجوز و یوشع بن نون یاد کرد.

اصحاب پیامبر خدا از آن تعجب کردند. جبرئیل ، نزد پیامبر صلی الله علیه و آله آمد و گفت: «ای محمد! امت تو از آن چند نفر که هشتاد سال خدا را پرستیدند و یک چشم بر هم زدند هم او را نافرمانی نکردند ، در شگفت شدند! خداوند ، بهتر از آن را نازل کرده است» و آن گاه ، این آیه را بر پیامبر صلی الله علیه و آله تلاوت نمود: « ما آن را در شب قدر نازل کردیم * و تو چه دانی که شب قدر چیست؟ * شب قدر ، بهتر از هزار ماه است». این ، برتر از آن چیزی است که تو و امت تو [از آن ،] تعجب کردید».

پیامبر خدا و کسانی که با او بودند ، از این خبر ، خوش حال شدند. ۱ / ۲ ویژگی های شب قدر الف تقدیر هر چه در سال خواهد شد ، در آن شب است ۵۶۷. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : امام علی علیه السلام: در شب هفدهم ماه رمضان و شب های: نوزدهم ، بیست و یکم و بیست و سوم از ماه رمضان ، از خداوند حج بطلبید؛ چرا که حاجیان هر سال ، در شب قدر معین می شوند و همان گونه که خداوند فرموده است: « در آن شب ، هر کار حکمت آمیزی فیصله داده می شود». ۵۶۶. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : امام باقر علیه السلام درباره این آیه: «وقتی اجل کسی فرا رسد ، خداوند آن را تأخیر نمی اندازد»: نزد خداوند ، نامه های نوشته شده ای است که از آنها آنچه را بخواهد ، جلو یا عقب می اندازد. چون شب قدر فرا برسد ، خداوند هر چه را تا شب قدر آینده خواهد شد ، نازل (مقدر) می کند. این ، همان سخن خداست که: «وقتی اجل کسی فرا رسد ، خداوند ، آن را تأخیر نمی اندازد». وقتی که اجل کسی را نازل کرد و نگارندگان آسمان ها آن را نگاهشتند ، دیگر آن را عقب نمی اندازد.

٥٦٥. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : عنه علیه السلام فی قولِ اللهِ تعالیٰ : «تَنْزَلُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ فِيهَا» : تَنْزَلُ فِيهَا الْمَلَائِكَةُ وَالْكَتَبَةُ إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا ، فَيَكْتُبُونَ مَا يَكُونُ فِي السَّنَةِ مِنْ أُمُورٍ مَا يُصِيبُ الْعِبَادَ ، وَالْأَمْرُ عِنْدَهُ مَوْقُوفٌ ، لَهُ فِيهِ الْمَشِيئَةُ ، فَيَقْدَمُ مَا يَشَاءُ ، وَيُؤَخَّرُ مَا يَشَاءُ ، وَيَمْحُو مَا يَشَاءُ وَيُثَبِّتُ ، وَعِنْدَهُ أُمُّ الْكِتَابِ . (١) ٥٧٠. عنه صلی الله علیه و آله : عنه علیه السلام : يَقْدَرُ فِي لَيْلِهِ الْقَدَرِ كُلُّ شَيْءٍ يَكُونُ فِي تِلْكَ السَّنَةِ إِلَى مِثْلِهَا مِنْ قَابِلٍ مِنْ خَيْرٍ أَوْ شَرٍّ ، أَوْ طَاعَةٍ أَوْ مَعْصِيَةٍ ، أَوْ مَوْلُودٍ أَوْ أَجَلٍ أَوْ رِزْقٍ ، فَمَا قَدَّرَ فِي تِلْكَ اللَّيْلَةِ وَقَضَىٰ فَهُوَ مِنَ الْمَحْتَمِمْ وَلِلَّهِ فِيهِ الْمَشِيئَةُ . (٢) ٥٦٩. رسول الله صلی الله علیه و آله : تفسير القمى عن عبد الله بن مسكان ، عن الإمام الصادق عليه السلام : «إِذَا كَانَتْ لَيْلَةُ الْقَدَرِ نَزَلَتِ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ وَالْكَتَبَةُ إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا ، فَيَكْتُبُونَ مَا يَكُونُ مِنْ قَضَاءِ اللَّهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَىٰ فِي تِلْكَ السَّنَةِ ، فَإِذَا أَرَادَ اللَّهُ أَنْ يُقَدِّمَ أَوْ يُؤَخَّرَ ، أَوْ يَنْقُصَ شَيْئًا أَوْ يَزِيدَهُ ، أَمَرَ اللَّهُ أَنْ يَمْحُوَ مَا يَشَاءُ ، ثُمَّ أُثْبِتَ الَّذِي أَرَادَ» .

قُلْتُ : وَكُلُّ شَيْءٍ هُوَ عِنْدَهُ بِمِقْدَارٍ مُثَبَّتٍ فِي كِتَابِهِ؟

قَالَ : «نَعَمْ» .

قُلْتُ : فَأَيُّ شَيْءٍ يَكُونُ بَعْدَهُ؟

قَالَ : «سُبْحَانَ اللَّهِ! ثُمَّ يُحْدِثُ اللَّهُ أَيْضًا مَا يَشَاءُ تَبَارَكَ اللَّهُ وَتَعَالَى» . (٣) .

١- دعائم الإسلام : ١ / ٢٨١ ، الكافي : ٤ / ١٥٧ / ٣ ، كتاب من لا يحضره الفقيه : ٢ / ١٥٩ / ٢٠٢٨ كلاهما عن محمد بن مسلم عن أحدهما ، تفسير العياشى : ٢ / ٢١٥ / ٥٨ ، الأمالى للطوسى : ٦٠ / ٨٩ كلاهما عن محمد بن مسلم عن الإمام الباقر عليه السلام وكلها نحوه ، بحار الأنوار : ٩٧ / ٩ / ١٢ و ص ٣٣ / ١٦ .

٢- انظر تمام الحديث وتخريجه فى العنوان السابق ص ٧٤٢ ، ح ٦١٣ .

٣- تفسير القمى : ١ / ٣٦٦ ، بحار الأنوار : ٩٧ / ١٢ / ١٨ .

۵۶۳. عنه صلی الله علیه و آله : امام باقر علیه السلام درباره آیه « در آن شب ، فرشتگان و روح ، فرود می آیند » : در آن شب ، فرشتگان و نگارندگان [اعمال] ، به آسمان دنیا فرود می آیند و کارهایی را که به بندگان در طول سال خواهد رسید ، می نویسند و کار ، بسته به فرمان خدا و خواست اوست . آنچه را بخواد ، جلو ، و آنچه را بخواد ، عقب می اندازد ، و آنچه را بخواد ، محو یا ثابت می کند ؛ و أمّ الکتاب (کتاب اصلی) پیش اوست . ۵۶۲. عنه صلی الله علیه و آله : امام باقر علیه السلام : در شب قدر ، هر چه در آن سال تا شب قدر آینده (از : خیر و شرّ یا اطاعت و معصیت ، یا مولود و مرگ و یا روزی) خواهد شد ، مقدر می گردد . پس ، آنچه در آن شب ، مقدر و حتمی گردد ، از امور قطعی خواهد بود و خواست خداوند ، همان است . ۵۶۱. عنه صلی الله علیه و آله : تفسیر القمّی به نقل از عبد الله بن مُسکان : امام صادق علیه السلام فرمود : « چون شب قدر شود ، فرشتگان و روح و نویسندگان [اعمال] ، به آسمان پایین تر فرود می آیند و آنچه را قضای الهی در آن سال است ، می نویسند . پس خداوند ، هر گاه بخواد چیزی را پیش و پس کند ، یا از چیزی بکاهد و یا بر آن بیفزاید ، فرمان می دهد که آنچه را می خواهد [تغییر دهد] ، محو کنند . سپس آنچه را می خواهد ، ثبت می کند » .

گفتم : آیا هر چیزی نزد او ، به اندازه ثبت شده در کتاب اوست ؟

فرمود : « آری » .

گفتم : پس از آن ، چه می شود ؟

فرمود : « سبحان الله ! پس از آن ، خداوند متعال ، هر چه را می خواهد پدید می آورد » . .

٥٦٠. رسول الله صلى الله عليه وآله: الكافي: عَنْ الْمَسْمَعِيِّ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ يُوصِي وَوَلَدَهُ إِذَا دَخَلَ شَهْرُ رَمَضَانَ: فَاجْهَدُوا أَنْفُسَكُمْ فَإِنَّ فِيهِ تُقَسَّمُ الْأَرْزَاقُ، وَتُكْتَبُ الْأَجَالُ، وَفِيهِ يُكْتَبُ وَفَدُ اللَّهُ الَّذِينَ يَفِدُونَ إِلَيْهِ، وَفِيهِ لَيْلَةُ الْعَمَلِ فِيهَا خَيْرٌ مِنْ الْعَمَلِ فِي أَلْفِ شَهْرٍ. (١) ٥٥٩. پیامبر خدا صلى الله عليه وآله: الإمام الصادق عليه السلام: اللَّيْلَةُ الَّتِي يُفْرَقُ فِيهَا كُلُّ أَمْرٍ حَكِيمٍ، يُنَزَّلُ فِيهَا مَا يَكُونُ فِي السَّنَةِ إِلَى مِثْلِهَا مِنْ خَيْرٍ أَوْ شَرٍّ، أَوْ رِزْقٍ أَوْ أَمْرٍ، أَوْ مَوْتٍ أَوْ حَيَاةٍ، وَيُكْتَبُ فِيهَا وَفَدُ مَكَّةَ؛ فَمَنْ كَانَ فِي تِلْكَ السَّنَةِ مَكْتُوبًا، لَمْ يَسْتَطِعْ أَنْ يَحْبِسَ وَإِنْ كَانَ فَقِيرًا مَرِيضًا، وَمَنْ لَمْ يَكُنْ فِيهَا مَكْتُوبًا، لَمْ يَسْتَطِعْ أَنْ يُحْيَجَّ وَإِنْ كَانَ غَنِيًّا صَحِيحًا. (٢) ٥٥٨. پیامبر خدا صلى الله عليه وآله: تفسير العياشي عن إسحاق بن عمار، عن الإمام الصادق عليه السلام: «فِي تِسْعَةِ عَشَرَ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ، يَلْتَقِي الْجَمْعَانِ».

قُلْتُ: مَا مَعْنَى قَوْلِهِ: يَلْتَقِي الْجَمْعَانِ؟

قَالَ: «يَجْتَمِعُ فِيهَا مَا يُرِيدُ مِنْ تَقْدِيمِهِ وَتَأْخِيرِهِ، وَإِرَادَتِهِ وَقَضَائِهِ». (٣) ٥٥٧. پیامبر خدا صلى الله عليه وآله: الإمام الصادق عليه السلام: إِذَا كَانَتْ لَيْلَةُ تِسْعِ عَشْرَةٍ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ أَنْزَلَتْ صِكَاكُ الْحَاجِّ، وَكُتِبَتِ الْأَجَالُ وَالْأَرْزَاقُ، وَأُطْلِعَ اللَّهُ عَلَى خَلْقِهِ، فَيَغْفِرُ لِكُلِّ مُؤْمِنٍ مَا خَلَا شَارِبَ مُسْكِرٍ، أَوْ صَارِمَ رَحِمٍ مَاسَهُ مُؤْمِنِهِ. (٤).

١- الكافي: ٤ / ٦٦ / ٢، تهذيب الأحكام: ٤ / ١٩٢ / ٥٤٧، كتاب من لا يحضره الفقيه: ٢ / ٩٩ / ١٨٤٢ وفيه «وكان الصادق عليه السلام يوصي ولده...»، فضائل الأشهر الثلاثة: ١٠٣ / ٩٠، دعائم الإسلام: ٢ / ٢٦٨ وفيه «عنه عليه السلام إنه كان يقول لبنيه»، بحار الأنوار: ٩٦ / ٣٤١ / ٦.

٢- الإقبال: ١ / ٣٤١ عن منصور بن حازم، بحار الأنوار: ٩٨ / ١٤٢ / ٣.

٣- تفسير العياشي: ٢ / ٦٤ / ٦٧، بحار الأنوار: ٩٧ / ١ / ١.

٤- الإقبال: ١ / ٣٤٣ عن عبد الله بن سنان، بحار الأنوار: ٩٨ / ١٤٣ / ٣.

۵۵۹. عنه صلی الله علیه و آله: الکافی درباره مَسْمَعی: وی شنید که امام صادق علیه السلام هر گاه ماه رمضان وارد می شد، به فرزندانش چنین سفارش می کرد:

«خود را به تلاش افکنید، که در این ماه، روزی ها تقسیم می شوند و اَجَل ها نوشته می شوند، و در این ماه، میهمانان خدا که به زیارت خانه اش می روند، نوشته (معین) می شوند و در آن، شبی است که عمل در آن بهتر از عمل در هزار ماه است.» ۵۵۸. عنه صلی الله علیه و آله: امام صادق علیه السلام: در شبی که در آن هر کار حکمت آمیزی فیصله داده می شود، هر چه در طول سال تا شب قدر آینده خواهد شد (از: خیر و شر، یا روزی و هر کاری، یا مرگ و زندگی)، فرو فرستاده می شود. در آن شب، کاروانیان مکه، نوشته می شوند. پس از حاجیان آن سال، هر که نوشته (تعیین) شده باشد، نمی تواند به مکه نرود، هر چند تهی دست و بیمار باشد و هر که حج او مقدر نباشد، نمی تواند حج بگذارد، هر چند ثروتمند و تن درست باشد. ۵۵۷. رسول الله صلی الله علیه و آله: تفسیر العیاشی به نقل از اسحاق بن عمار: امام صادق علیه السلام فرمود: «در نوزدهم ماه رمضان، دو مجموعه به هم می رسند».

گفتم: معنای این که دو مجموعه به هم می رسند، چیست؟

فرمود: «هر آنچه را خداوند بخواهد که جلو یا عقب بیندازد و اراده کند و حتمی سازد، در آن شب، گرد می آیند.» ۵۵۶. جامع بیان العلم و فضله (به نقل از ابو هریره) امام صادق علیه السلام: چون شب نوزدهم ماه رمضان شود، پرونده حاجیان فرود می آید و اَجَل ها و روزی ها ثبت می شوند و خداوند بر آفریدگانش اِشْرَاف یافته، هر مؤمنی را می آمرزد، جز شرابخوار و کسی را که با خویشاوند مؤمن خود، قطع رابطه کرده باشد.

٥٥٥. المراسيل (به نقل از زيد بن اسلم) علل الشرايع عن علي بن سالم عن الإمام الصادق عليه السلام : «مَنْ لَمْ يُكْتَبْ لَهُ فِي اللَّيْلَةِ الَّتِي يُفْرَقُ فِيهَا كُلُّ أَمْرٍ حَكِيمٍ لَمْ يَحْجَّ تِلْكَ السَّنَةَ ، وَهِيَ لَيْلَةُ ثَلَاثٍ وَعِشْرِينَ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ ؛ لِأَنَّ فِيهَا يُكْتَبُ وَفْدُ الْحَاجِّ ، وَفِيهَا يُكْتَبُ الْأَرْزَاقُ وَالْأَجَالُ وَمَا يَكُونُ مِنَ السَّنَةِ إِلَى السَّنَةِ .»

قَالَ : قُلْتُ : فَمَنْ لَمْ يُكْتَبْ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ لَمْ يَسْتَطِعِ الْحَجَّ؟

فَقَالَ : «لَا» ، قُلْتُ : كَيْفَ يَكُونُ هَذَا؟!

قَالَ : «لَسْتُ فِي خُصُومَتِكُمْ مِنْ شَيْءٍ ، هَكَذَا الْأَمْرُ» . (١) ٥٥١. عنه صلى الله عليه وآله : عيون أخبار الرضا عليه السلام عن الحسن بن محمد النوفلي : قَالَ سُلَيْمَانُ [الْمَرْوَزِيُّ لِلرُّضَا عَلَيْهِ السَّلَامُ] : أَلَا تُخْبِرُنِي عَنْ «إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ» فِي أَيِّ شَيْءٍ أَنْزَلَتْ؟

قَالَ : «يَا سُلَيْمَانُ ، لَيْلَةُ الْقَدْرِ يُقَدِّرُ اللَّهُ عِزَّ وَجَلَّ فِيهَا مَا يَكُونُ مِنَ السَّنَةِ إِلَى السَّنَةِ ، مِنْ حَيَاةٍ أَوْ مَوْتٍ ، أَوْ خَيْرٍ أَوْ شَرٍّ ، أَوْ رِزْقٍ ؛ فَمَا قَدَرَهُ فِي تِلْكَ اللَّيْلَةِ فَهُوَ مِنَ الْمَحْتَمِ» .

قَالَ سُلَيْمَانُ : الْآنَ قَدْ فَهَمْتُ جُعِلَتْ فِدَاكَ! فَزِدْنِي .

قَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ : «يَا سُلَيْمَانُ ، إِنَّ مِنَ الْأُمُورِ أُمُورًا مَوْقُوفَةً عِنْدَ اللَّهِ عِزَّ وَجَلَّ ، يُعَدِّمُ مِنْهَا مَا يَشَاءُ ، وَيُؤَخِّرُ مَا يَشَاءُ ، وَيَمْحُو مَا يَشَاءُ» . (٢) ٥٥٠. عنه صلى الله عليه وآله : الإمام الرضا عليه السلام : شَهْرُ رَمَضَانَ ... فِيهِ لَيْلَةُ الْقَدْرِ الَّتِي هِيَ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ ، وَفِيهَا يُفْرَقُ كُلُّ أَمْرٍ حَكِيمٍ وَهُوَ رَأْسُ السَّنَةِ ، يُقَدِّرُ فِيهَا مَا يَكُونُ فِي السَّنَةِ مِنْ خَيْرٍ أَوْ شَرٍّ ، أَوْ مَضَرٍّ أَوْ مَنفَعَةٍ ، أَوْ رِزْقٍ أَوْ أَجَلٍ ؛ وَلِذَلِكَ سُمِّيَتْ : لَيْلَةُ الْقَدْرِ . (٣) .

١- .علل الشرايع : ٣ / ٤٢٠ ، بحار الأنوار : ٩٧ / ١٧ / ٣٧ ، وانظر المحاسن : ١ / ٤٦١ / ١٠٦٧ .

٢- .عيون أخبار الرضا عليه السلام : ١ / ١٨٢ / ١ ، التوحيد : ١ / ٤٤٤ ، بحار الأنوار : ٩٧ / ١٤ / ٢٤ .

٣- .عيون أخبار الرضا عليه السلام : ٢ / ١١٦ / ١ ، علل الشرايع : ٩ / ٢٧٠ ، كلاهما عن الفضل بن شاذان ، بحار الأنوار : ٦ / ٨٠ / ١ وج ٩٦ / ٣٧٠ / ٥١ .

۷۶۰. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: علل الشرائع به نقل از علی بن سالم: امام صادق علیه السلام فرمود: «کسی که در آن شب که هر کار حکمت آمیزی در آن، فیصله داده می شود حج برایش نوشته نشود، آن سال به حج نمی رود، و آن شب، شب بیست و سوم ماه رمضان است؛ چرا که در آن شب، گروه حاجیان نوشته (معین) می شود، و در آن شب، روزی ها و آجل ها و آنچه از آن سال تا سال بعد رخ خواهد داد، نوشته می شود».

گفتم: پس هر که در شب قدر برایش حج نوشته نشود، نمی تواند حج بگزارد؟

فرمود: «نه».

گفتم: این، چگونه خواهد بود؟!؟

فرمود: «من کاری به کشمکش شما ندارم. کار، چنین است!» ۷۵۹. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: عیون أخبار الرضا علیه السلام به نقل از حسن بن محمد نوفلی: سلیمان مَرَوَزی به امام رضا علیه السلام عرض کرد: آیا به من خبر نمی دهی که [سوره] «إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ» درباره چه نازل شده است؟

فرمود: «ای سلیمان! در شب قدر، خداوند آنچه را از این سال تا سال آینده (از: زندگی و مرگ، خیر و شر و یا روزی) خواهد شد، مقدر می کند. پس، آنچه را خدا در آن شب مقدر می کند، از امور قطعی است».

سلیمان گفت: فدایت شوم! اینک فهمیدم. بیشتر بگوئید.

فرمود: «ای سلیمان! برخی از امور نزد خدا موقوف است [تقدیر قطعی ندارد]. آنچه را بخواهد، مقدم می دارد و آنچه را بخواهد، عقب می اندازد و آنچه را بخواهد، [و آنچه را مقدر شده] محو می کند» ۷۵۸. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: امام رضا علیه السلام: ماه رمضان... در آن، شب قدر است که از هزار ماه، بهتر است. در آن شب، هر کار حکمت آمیزی فیصله داده می شود و آن، آغاز سال است و هر خیر و شر، یا زیان و سود، یا روزی و یا آجلی که در آن سال خواهد بود، در آن شب، مقدر می شود. از این رو، «شب قدر» نامیده شده است. .

وانظر: ص ٧٨٨ (دور ثلاث ليال في التقدير).

ب هِيَ أَوَّلُ السَّنَةِ وَأَخْرَجَهَا (١) ٧٥٧. پیامبر خدا صلى الله عليه و آله :الإمام الصادق عليه السلام :لَيْلَةُ الْقَدْرِ هِيَ أَوَّلُ السَّنَةِ ، وَهِيَ أَخْرَجَهَا . (٢) ٧٥٦. پیامبر خدا صلى الله عليه و آله :عنه عليه السلام :رَأَسُ السَّنَةِ لَيْلَةُ الْقَدْرِ ، يُكْتَبُ فِيهَا مَا يَكُونُ مِنَ السَّنَةِ إِلَى السَّنَةِ . (٣) وانظر: ص ٤٢ (خصائص شهر رمضان / أول السنة).

ج إختصاصُها بِوَلَاةِ الْأَمْرِ ٧٦٠. عنه صلى الله عليه و آله :رسول الله صلى الله عليه و آله :آمَنُوا بِلَيْلَةِ الْقَدْرِ ؛ إِنَّهَا تَكُونُ لِعَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ وَلِوَلَدِهِ الْأَحَدَ عَشَرَ مِنْ بَعْدِي . (٤) ٧٥٩. رسول الله صلى الله عليه و آله :الإمام الجواد عليه السلام :إِنَّ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ لِابْنِ عَبَّاسٍ : «إِنَّ لَيْلَةَ الْقَدْرِ فِي كُلِّ سَنَةٍ ، وَإِنَّهُ يَنْزِلُ فِي تِلْكَ اللَّيْلَةِ أَمْرُ السَّنَةِ ، وَلِذَلِكَ الْأَمْرُ وُلاةٌ بَعْدَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ» .

فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ : مَنْ هُمْ؟

قَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ : «أَنَا وَأَحَدَ عَشَرَ مِنْ صُلْبِي أَيْمَّةٌ مُحَدَّثُونَ» . (٥) .

- ١- الظاهر أنّ الأوليه باعتبار التقدير ، أى أول السنه الذى يقدر فيه الأمور ليله القدر ، والآخريه باعتبار المجاوره ؛ فإنّ ما قدر فى السنه الماضيه انتهى إليها ... (روضه المتقين : ٣ / ٤٣٧) .
- ٢- الكافى : ٤ / ١٦٠ / ١١ ، كتاب من لا يحضره الفقيه : ٢ / ١٥٦ / ٢٠٢١ ، الخصال : ٧ / ٥١٩ / ٧ كلّها عن رفاعه ، الإقبال : ١ / ٣٣ ، روضه الواعظين : ٣٨١ ، بحار الأنوار : ٩٧ / ١٦ / ٣١ .
- ٣- تهذيب الأحكام : ٤ / ٣٣٢ / ١٠٤٢ عن رفاعه ، وانظر علل الشرايع : ٧ / ٢٧٠ و عيون أخبار الرضا عليه السلام : ٢ / ١١٦ / ١ .
- ٤- الكافى : ١ / ٥٣٣ / ١٢ ، الخصال : ٤٨ / ٤٨٠ كلاهما عن الحسن بن العباس عن الإمام الجواد عليه السلام ، كمال الدين : ٢٨١ / ٣٠ ، الإرشاد : ٢ / ٣٤٦ كلاهما عن الحسن بن العباس عن الإمام الجواد عن آبائه عن الإمام علىّ عليهم السلام عنه صلى الله عليه و آله ، روضه الواعظين : ٢٨٦ ، بحار الأنوار : ٩٧ / ١٥ / ٢٦ .
- ٥- الكافى : ١ / ٥٣٢ / ١١ و ص ٢٤٧ / ٢ ، الإرشاد : ٢ / ٣٤٦ ، الغيبه للطوسى : ١٤٢ / ١٠٦ ، الخصال : ٤٧٩ / ٤٧ ، كمال الدين ، ٣٠٤ / ١٩ ، إعلام الورى : ٢ / ١٧٢ ، كفايه الأثر : ٢٢١ كلّها عن الحسن بن العباس ، بحار الأنوار : ٩٧ / ١٥ / ٢٥ .

ب آغاز و پایان سال است**ج اختصاص آن به پیشوایان**

ر. ک: ص ۷۸۹ (نقش سه شب در سرنوشت).

ب آغاز و پایان سال است (۱) ۷۵۸. عنه صلی الله علیه و آله: امام صادق علیه السلام: شب قدر، آغاز سال و پایان آن است. ۷۵۷. رسول الله صلی الله علیه و آله: امام صادق علیه السلام: سر سال، شب قدر است. در آن شب، آنچه از این سال تا سال آینده خواهد شد، نوشته می شود. ر. ک: ص ۴۳ (ویژگی های ماه رمضان / آغاز سال).

ج اختصاص آن به پیشوایان ۷۵۶. رسول الله صلی الله علیه و آله: پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: به شب قدر ایمان بیاورید. آن شب، پس از من، از آن علی بن ابی طالب و فرزندان یازده گانه اوست. ۷۵۵. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: امام جواد علیه السلام: امیر مؤمنان علیه السلام به ابن عباس فرمود: «شب قدر، در هر سال هست. در آن شب، برنامه سال، فرود می آید و پس از پیامبر خدا، آن برنامه را عهده دارانی است».

ابن عباس گفت: آنان کیان اند؟

[امیر مؤمنان علیه السلام] فرمود: «من و یازده نفر از نسل من، پیشوایانی مُحدَّث [که از عالم غیب با آنان سخن گفته می شود]».

۱- آغاز بودن، ظاهراً به اعتبار «مقدّر شدن کارها» است، به این معنا که در شب قدر، کارهای آن سال، مقدّر می شود. پایان بودن هم به اعتبار «مجاور بودن» است؛ چون آنچه در سال گذشته مقدّر شده است، به شب قدر این سال منتهی می شود (ر. ک: روضه المتّقین: ۳ / ۴۳۷).

٧٥٤. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله :الإمام علی علیه السلام: قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: «يَا عَلِيُّ، أَتَدْرِي مَا مَعْنَى لَيْلِهِ الْقَدْرِ؟»

فَقُلْتُ: لا، يَا رَسُولَ اللَّهِ.

فَقَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: «إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى قَدَّرَ فِيهَا مَا هُوَ كَائِنٌ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ، فَكَانَ فِيمَا قَدَّرَ عِزٌّ وَجَلٌّ وَلَا يُتَّكَرُ وَوِلَايَةُ الْأَيْمَةِ مِنْ وُلْدِكَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ». (١) ٧٥٣. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله :الإمام الباقر علیه السلام: يَا مَعْشَرَ الشَّيْعَةِ، خَاصَّةً مَوَا بِسُورِهِ «إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ» تَفَلُّجُوا (٢)، فَوَاللَّهِ إِنَّهَا لَحُجَّةُ اللَّهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى عَلَى الْخَلْقِ بَعْدَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ، وَإِنَّهَا لَسَيِّدَةُ دِينِكُمْ، وَإِنَّهَا لَغَايَةُ عِلْمِنَا.

يَا مَعْشَرَ الشَّيْعَةِ، خَاصَّةً مَوَا ب «حَمٍ * وَ الْكُتُبِ الْمُبِينِ * إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلِهِ مُبْرَكَةٍ إِنَّا كُنَّا مُنذِرِينَ»؛ فَإِنَّهَا لَوْلَاهِ الْأَمْرُ خَاصَّةً بَعْدَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ. (٣) ٧٥٥. رسول الله صلی الله علیه و آله :الإمام الصادق علیه السلام: قَالَ رَجُلٌ لِأَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ ... فَهَلْ يَعْلَمُ الْأَوْصِيَاءُ مَا لَا يَعْلَمُ الْأَنْبِيَاءُ؟

قَالَ: «لا، وَكَيْفَ يَعْلَمُ وَصِيٌّ غَيْرَ عِلْمِ مَا أَوْصَى إِلَيْهِ؟»

قَالَ السَّائِلُ: فَهَلْ يَسْعُنَا أَنْ نَقُولَ: إِنَّ أَحَدًا مِنَ الْوُصَاةِ يَعْلَمُ مَا لَا يَعْلَمُ الْآخَرُ؟ قَالَ: «لا، لَمْ يَمُتْ نَبِيُّ إِلَّا وَعِلْمُهُ فِي جَوْفِ وَصِيِّهِ، وَإِنَّمَا تَنْزَلُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ فِي لَيْلِهِ الْقَدْرِ بِالْحُكْمِ الَّذِي يَحْكُمُ بِهِ بَيْنَ الْعِبَادِ».

قَالَ السَّائِلُ: وَمَا كَانُوا عَالِمُوا ذَلِكَ الْحُكْمِ؟

قَالَ: «بَلَى، قَدْ عَلِمُوهُ، وَلَكِنَّهُمْ لَا يَسْتَطِيعُونَ إِمْضَاءَ شَيْءٍ مِنْهُ حَتَّى يُؤْمَرُوا فِي لَيْلِي الْقَدْرِ كَيْفَ يَصْنَعُونَ إِلَى السَّنَةِ الْمُقْبِلَةِ».

قَالَ السَّائِلُ: يَا أبا جَعْفَرٍ، لَا أَسْتَطِيعُ إِنْكَارَ هَذَا؟

قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «مَنْ أَنْكَرَهُ فَلَيْسَ مِنَّا».

قَالَ السَّائِلُ: يَا أبا جَعْفَرٍ، أَرَأَيْتَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ هَلْ كَانَ يَأْتِيهِ فِي لَيْلِي الْقَدْرِ شَيْءٌ لَمْ يَكُنْ عَالِمَهُ؟

قَالَ: «لَا يَحِلُّ لَكَ أَنْ تَسْأَلَ عَنْ هَذَا، أَمَّا عِلْمُ مَا كَانَ وَمَا سَيَكُونُ فَلَيْسَ يَمُوتُ نَبِيُّ وَلَا وَصِيٌّ إِلَّا وَالْوَصِيُّ الَّذِي بَعْدَهُ يَعْلَمُهُ، أَمَّا هَذَا الْعِلْمُ الَّذِي تَسْأَلُ عَنْهُ فَإِنَّ اللَّهَ عِزُّ وَجَلُّ أَبِي أَنْ يُطَّلِعَ الْأَوْصِيَاءَ عَلَيْهِ إِلَّا أَنْفُسَهُمْ». (٤).

١- معاني الأخبار: ٣١٥ / ١ عن الأصعب بن نباته، بحار الأنوار: ٩٧ / ١٨ / ٣٨.

٢- تفلجوا: أي تظفروا، وتغلبوا من خاصمكم (مجمع البحرين: ٣ / ١٤١٢).

- ٣- الكافي : ١ / ٢٤٩ / ٦ ، تأويل الآيات الظاهرة : ٢ / ٨٢٤ / ١٣ كلاهما عن الحسن بن العباس عن الإمام الجواد عن الإمام الصادق عليهما السلام ، الإقبال : ١ / ١٥١ وفيه «تفلحوا» بدل «تفلجوا» .
- ٤- الكافي : ١ / ٢٥١ / ٨ عن الحسن بن العباس بن الحريش عن الإمام الجواد عليه السلام ، بحار الأنوار : ٢٥ / ٨١ / ٦٨ .

۷۵۴. رسول الله صلی الله علیه و آله : امام علی علیه السلام: پیامبر خدا به من فرمود: «ای علی! آیا می دانی معنای شب قدر چیست؟».

گفتم: نه ، ای پیامبر خدا!

فرمود: «خداوند متعال در آن شب ، آنچه را تا روز قیامت خواهد شد ، مقدر کرده است و از جمله آنچه مقدر کرده ، ولایت تو و ولایت امامان از نسل تو تا روز قیامت است». ۷۵۳. رسول الله صلی الله علیه و آله : امام باقر علیه السلام: ای گروه شیعه! با سوره «إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ» مخاصمه و مجادله کنید تا چیره شوید. به خدا سوگند که این سوره ، پس از پیامبر خدا ، حجت خدای متعال بر مردم است و این سوره ، سرور آیین شما و نهایت دانش ماست.

ای گروه شیعه! با سوره «حم * وَ الْكِتَابِ الْمُبِينِ * إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ مُبَرَّكَةٍ إِنَّا كُنَّا مُنذِرِينَ» مخاصمه کنید ، که این آیات ، ویژه پیشوایان الهی پس از پیامبر خداست. ۷۵۲. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : امام صادق علیه السلام: مردی به امام باقر علیه السلام گفت: آیا اوصیا (جانشینان پیامبران) چیزی می دانند که پیامبران ندانند؟

فرمود: «نه؛ چگونه وصی ، چیزی جز آنچه به او وصایت (آموخته) شده است ، بداند؟».

سؤال کننده پرسید: آیا می توانیم بگوئیم یکی از اوصیا چیزی را می داند که دیگری نمی داند؟

فرمود: «نه؛ هیچ پیامبری از دنیا نرفته ، مگر آن که دانش او در دل وصی اوست. و فرشتگان و روح { در شب قدر ، حکمی را فرود می آورند که با آن ، میان بندگان داوری کند».

سؤال کننده پرسید: آیا آن حکم را نمی دانستند؟

فرمود: «چرا می دانستند؛ لیکن آنان هیچ یک از آنها را نمی توانند اجرا کنند ، تا آن که در شب های قدر به آنان دستور داده شود که تا سال بعد چگونه عمل کنند».

سؤال کننده گفت: ای ابو جعفر! من حق انکار این را ندارم؟

فرمود: «هر کس انکارش کند ، از ما نیست».

سؤال کننده گفت: ای ابو جعفر! به نظر شما ، آیا در شب های قدر ، چیزی بر پیامبر صلی الله علیه و آله گفته می شد که پیش تر آن را نمی دانست؟

فرمود: «بر تو روا نیست که از چنین چیزی بپرسی. اما درباره دانش آنچه بوده و خواهد شد. هیچ پیامبری و وصی ای نمی میرد ، مگر آن که جانشین پس از او آن را می داند. و اما این دانشی که از آن می پرسی: خداوند متعال نخواست است ، مگر این

که خودِ جانشینان را از آن آگاه سازد».

٧٥١. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: معانی الأخبار عن المفضل بن عمر: ذُكِرَ عِنْدَ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ « إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ » قَالَ: « مَا أَبَيَّنَ فَضْلَهَا عَلَى الشُّورِ » ، قَالَ: قُلْتُ: وَأَيُّ شَيْءٍ فَضْلُهَا؟

قَالَ: « نَزَلَتْ وَلايَهُ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِيهَا » .

قُلْتُ: فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ الَّتِي نَرْتَجِيهَا فِي شَهْرِ رَمَضَانَ؟

قَالَ: « نَعَمْ ، هِيَ لَيْلَةُ قُدْرَتِ فِيهَا السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ ، وَقُدْرَتِ وَلايَهُ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِيهَا » . (١)

١- معانی الأخبار: ٣١٦ / ٢ ، فضائل الأشهر الثلاثة: ١١٩ / ١١٦ وليس فيه «وقدّرت ولايه أمير المؤمنين عليه السلام فيها» ، بحار الأنوار: ٩٧ / ١٨ / ٣٩ .

۷۵۰. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: معانی الأخبار به نقل از مفضل بن عمر: نزد امام صادق علیه السلام از سوره «إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ» یاد شد. فرمود: «چه قدر روشن است فضیلت آن بر [دیگر] سوره ها!».

گفتم: فضیلت آن چیست؟

فرمود: «ولایت امیر مؤمنان علیه السلام در آن نازل شده است».

گفتم: در شب قدری که در ماه رمضان به آن امید داریم؟

فرمود: «آری. آن، شبی است که آسمان ها و زمین در آن مقدر شده اند و ولایت امیر مؤمنان علیه السلام نیز در آن، مقدر شده است».

٧٤٩. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : بصائر الدرجات عن الحسن بن العباس بن حريش : عَرَضْتُ هَذَا الْكِتَابَ عَلَى أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَأَقْرَبَهُ :

قَالَ (١) : قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ : « قَالَ عَلِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي صُبْحِ أَوَّلِ لَيْلَةِ الْقَدْرِ الَّتِي كَانَتْ بَعْدَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ : سَيَلُونِي فَوَاللَّهِ لَا أُخْبِرُنْكُمْ بِمَا يَكُونُ إِلَى ثَلَاثِمِئَةٍ وَسِتِّينَ يَوْمًا ، مِنْ الدَّرِّ فَمَا دُونَهَا فَمَا فَوْقَهَا ، ثُمَّ لَا أُخْبِرُنْكُمْ بِشَيْءٍ مِنْ ذَلِكَ لَا يَبْتَكُلُفُ وَلَا - بِرَأْيٍ وَلَا بِإِدْعَاءٍ فِي عِلْمٍ إِلَّا مِنْ عِلْمِ اللَّهِ وَتَعْلِيمِهِ ، وَاللَّهِ لَا يَسْأَلُنِي أَهْلُ التَّوْرَةِ وَلَا أَهْلُ الْإِنْجِيلِ ، وَلَا أَهْلُ الزَّبُورِ وَلَا أَهْلُ الْفُرْقَانِ إِلَّا فَزَعْتُ بَيْنَ كُلِّ أَهْلِ كِتَابٍ بِحُكْمِ مَا فِي كِتَابِهِمْ » .

قَالَ : قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ : أَرَأَيْتَ مَا تَعَلَّمُونَهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ هَلْ تَمَضَى تِلْكَ السَّنَةَ ، وَبَقِيَ مِنْهُ شَيْءٌ لَمْ تَتَكَلَّمُوا بِهِ ؟

قَالَ : « لا - ، وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ ، لَوْ أَنَّهُ فِيمَا عَلَّمْنَا فِي تِلْكَ اللَّيْلَةِ أَنْ انصَبْنَا لِأَعْدَائِكُمْ لَنَصَبْنَا ، فَالْتَصَتْ أَشَدُّ مِنَ الْكَلَامِ » .
 (٢) ٧٤٨. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : بصائر الدرجات : عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَبَّاسِ بْنِ حَرِيشٍ أَنَّهُ عَرَضَهُ عَلَى أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَقَرَّبَهُ بِهِ قَالَ :

فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ : « إِنَّ الْقَلْبَ الَّذِي يُعَايِنُ مَا يَنْزِلُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ لِعَظِيمِ الشَّانِ » .

قُلْتُ : وَكَيْفَ ذَاكَ يَا أبا عَبْدِ اللَّهِ ؟

قَالَ : « لَيْشَقُّ وَاللَّهِ بَطْنَ ذَلِكَ الرَّجُلِ ، ثُمَّ يُؤْخَذُ إِلَى قَلْبِهِ ، وَيُكْتَبُ عَلَيْهِ بِمِدَادِ النُّورِ فَذَلِكَ جَمِيعُ الْعِلْمِ ، ثُمَّ يَكُونُ الْقَلْبُ مُصْحَفًا لِلْبَصْرِ ، وَيَكُونُ اللِّسَانُ مُتْرَجِمًا لِلْأُذُنِ ، إِذَا أَرَادَ ذَلِكَ الرَّجُلُ عِلْمَ شَيْءٍ نَظَرَ بِبَصَرِهِ وَقَلْبِهِ فَكَأَنَّهُ يَنْظُرُ فِي كِتَابٍ » .

قُلْتُ لَهُ بَعْدَ ذَلِكَ : وَكَيْفَ الْعِلْمُ فِي غَيْرِهَا ، أَيْشَقُّ الْقَلْبَ فِيهِ أَمْ لَا ؟

قَالَ : « لا - يُشَقُّ ، لَكِنَّ اللَّهَ يُلْهِمُ ذَلِكَ الرَّجُلَ بِالْقَدْرِ فِي الْقَلْبِ ، حَتَّى يُخَيَّلَ إِلَى الْأُذُنِ أَنَّهَا تُكَلِّمُ بِمَا شَاءَ اللَّهُ مِنْ عِلْمِهِ ، وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ » . (٣) .

١- .أى : قال راوى الكتاب المذكور .

٢- .بصائر الدرجات : ٢٢٢ / ١٢ ، بحار الأنوار : ٩٧ / ٢٠ / ٤٤ .

٣- .بصائر الدرجات : ٢٢٣ / ١٤ ، تأويل الآيات الظاهرة : ٢ / ٨٢٧ / ١٦ ، بحار الأنوار : ٩٧ / ٢٠ / ٤٥ .

۷۵۲. عنه صلی الله علیه و آله: بصائر الدرجات به نقل از حسن بن عباس بن حریش: این نوشته را به امام جواد علیه السلام عرضه کردم. امام علیه السلام آن را پذیرفت و به آن اقرار کرد.

راوی گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: «علی علیه السلام در سحرگاه اولین شب قدر پس از [رحلت] پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: از من بپرسید. به خدا به شما خبر می دهم از آنچه تا سیصد و شصت سال اتفاق خواهد افتاد، از: مورچه و کوچک تر و بالاتر از آن. سپس از آن به شما خبر می دهم، نه با زحمت و نه با رأی و ادعای دانایی، و تنها از دانش خداوند، که مرا آموخته است. به خدا سوگند که اهل تورات، اهل انجیل، اهل زبور و اهل فرقان چیزی از من نپرسند، مگر آن که میان هر یک از اهل کتاب، به حکمی که در کتابشان است، داوری می کنم.»

به امام صادق علیه السلام گفتم: آیا آنچه را در شب قدر می دانید، ممکن است آن سال بگذرد و چیزی بماند که درباره آن سخن نگفته اید؟

فرمود: «نه. سوگند به آن که جانم به دست اوست، اگر در آنچه آن شب می دانیم، این باشد که: در برابر دشمنان ساکت باشید، سکوت می کنیم، و سکوت، سخت تر از سخن گفتن است.» ۷۵۱. عنه صلی الله علیه و آله: بصائر الدرجات به نقل از حسن بن عباس بن حریش: این حدیث را بر امام صادق علیه السلام عرضه کردم. وی نیز به آن اقرار نمود.

امام صادق علیه السلام فرمود: «قلبی که آنچه را در شب قدر فرود می آید، می بیند، جایگاه بزرگی دارد.»

گفتم: این چگونه است، ای ابو عبد الله؟

فرمود: «به خدا سوگند، دل آن فرد را می شکافند و به قلبش راه می یابند و با جوهری از نور بر آن می نویسند. این، همه دانش است. سپس آن دل، کتاب چشم می شود و زبان، ترجمان گوش. هر گاه آن شخص بخواهد چیزی را بداند، با چشم و دلش می نگرد؛ گویا که در یک نوشته نگاه می کند.»

پس از آن به ایشان گفتم: در جز آن، دانش چگونه است؟ آیا در غیر این مورد هم دل شکافته می شود یا نه؟

فرمود: «شکافته نمی شود؛ لیکن خداوند به آن شخص الهام می کند و در دلش می افکند، تا آن که گوش می پندارد که درباره آنچه خداوند از دانش خود خواسته، با او سخن گفته شده است، و خداوند وسعت بخش داناست.» .

٧٥٠. عنه صلى الله عليه وآله: بصائر الدرجات عن عمر بن يزيد: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: أَرَأَيْتَ مَنْ لَمْ يُقَرَّرْ بِمَا يَأْتِيكُمْ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ كَمَا ذُكِرَ وَلَمْ يَجْحَدْهُ؟

قَالَ: «أَمَّا إِذَا قَامَتْ عَلَيْهِ الْحُجَّةُ مِمَّنْ يَتَّقِي بِهِ فِي عِلْمِنَا فَلَمْ يَتَّقِ بِهِ فَهُوَ كَافِرٌ، وَأَمَّا مَنْ لَمْ يَسْمَعْ ذَلِكَ فَهُوَ فِي عُذْرٍ حَتَّى يَسْمَعَ»، ثُمَّ قَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَيُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِينَ» (١). (٢) دُنُزُولُ الْمَلَائِكَةِ فِيهَا إِلَى صَاحِبِ الْأَمْرِ ٧٤٩. عَنْهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَالْإِمَامُ الْبَاقِرُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: لَا تَخْفَى عَلَيْنَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ، إِنَّ الْمَلَائِكَةَ يَطُوفُونَ بِهَا فِيهَا. (٣) ٧٤٨. رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: تَفْسِيرُ الْقَمِّي: قِيلَ لِأَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ: تَعْرِفُونَ لَيْلَةَ الْقَدْرِ؟

فَقَالَ: «وَكَيْفَ لَا نَعْرِفُ لَيْلَةَ الْقَدْرِ وَالْمَلَائِكَةَ يَطُوفُونَ بِهَا فِيهَا». (٤) ٧٤٧. بِبَابِ خَدَا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ (دُرُودُ سَفَارِشِ خَضِرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ بِهِ مُوسَى عَلَيْهِ الْآلُ) رِجَالُ الْكُشِيِّ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أَبِي حَمْزَةَ: رَكِبَ أَبُو جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَوْمًا إِلَى حَائِطٍ لَهُ مِنْ حِطَانِ الْمَدِينَةِ، فَرَكِبَتْ مَعَهُ إِلَى ذَلِكَ الْحَائِطِ وَمَعَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ خَالِدٍ.

فَقَالَ لَهُ سُلَيْمَانُ بْنُ خَالِدٍ: جُعِلْتُ فِدَاكَ! يَعْلَمُ الْإِمَامُ مَا فِي يَوْمِهِ؟

فَقَالَ: «يَا سُلَيْمَانُ، وَالَّذِي بَعَثَ مُحَمَّدًا بِالنَّبُوَّةِ وَاصْطَفَاهُ بِالرِّسَالَةِ، إِنَّهُ لَيَعْلَمُ مَا فِي يَوْمِهِ، وَفِي شَهْرِهِ، وَفِي سَنَّتِهِ».

ثُمَّ قَالَ: «يَا سُلَيْمَانُ، أَمَا عَلِمْتَ أَنَّ رُوحًا تَنْزِلُ عَلَيْهِ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ فَيَعْلَمُ مَا فِي تِلْكَ السَّنَةِ إِلَى مِثْلِهَا مِنْ قَابِلٍ، وَعَلِمَ مَا يَحْدُثُ فِي اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ». (٥).

١- التوبة: ٦١.

٢- بصائر الدرجات: ٢٢٤ / ١٥، بحار الأنوار: ٩٧ / ٢١ / ٤٦.

٣- تفسير القمي: ٢ / ٢٩٠، عن أبي المهاجر، بصائر الدرجات: ٢٢١ / ٥ عن أبي الهذيل، بحار الأنوار: ٩٧ / ١٣ / ١٩.

٤- تفسير القمي: ٢ / ٤٣١، بحار الأنوار: ٩٧ / ١٤ / ٢٣.

٥- رجال الكشي: ٢ / ٦٤٦ / ٦٦٤، بحار الأنوار: ٤٦ / ٢٧٢ / ٧٦.

د نزول فرشتگان در آن شب بر صاحب الأمر

۷۴۶. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: بصائر الدرجات به نقل از عمر بن یزید: به امام صادق علیه السلام گفتم: وضع کسی که به آنچه در شب قدر آن گونه که یاد شده به شما می رسد، باور ندارد و آن را انکار هم نمی کند، چگونه است؟

فرمود: «اگر به وسیله کسی که در دانش ما مورد اطمینان اوست، حجت بر او تمام باشد و او اطمینان نکند، او کافر است؛ اما اگر کسی آن را نشنیده است، معذور است، تا آن که بشنود».

سپس فرمود: «به خدا ایمان دارد و از مؤمنان می پذیرد [و باور می کند]». د نزول فرشتگان در آن شب بر صاحب الأمر ۷۴۵. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: امام باقر علیه السلام: شب قدر بر ما پوشیده نمی ماند. فرشتگان در آن شب، گرد ما می چرخند. ۷۴۷. عنه صلی الله علیه و آله (فی ذکر وصیته الخضر لموسی علیهما السلام) تفسیر القمی: به امام باقر علیه السلام گفتند: شب قدر را می شناسید؟

فرمود: «چگونه شب قدر را شناسیم، در حالی که فرشتگان در آن شب بر گرد ما می چرخند؟!». ۷۴۶. عنه صلی الله علیه و آله: رجال الکشی به نقل از اسماعیل بن ابی حمزه: روزی، امام باقر علیه السلام سوار [بر مرکب] شد و به باغی که اطراف مدینه داشت، رفت. من نیز سوار شدم و تا آن نخلستان همراهش بودم. سلیمان بن خالد نیز با ما بود. سلیمان بن خالد به امام علیه السلام گفت: فدایت شوم! آیا امام می داند که در روزش چه اتفاقی می افتد؟

فرمود: «ای سلیمان! سوگند به آن که محمد را به نبوت برانگیخت و او را به رسالت برگزید، امام می داند که در روزش، در ماهش و در سالش چه اتفاقی خواهد افتاد».

سپس فرمود: «ای سلیمان! آیا نمی دانی که روح در شب قدر بر او فرود می آید و او آنچه را در این سال تا سال آینده و آنچه را در شب و روز رخ می دهد، می داند؟».

٧٤٥. عنه صلى الله عليه وآله: بصائر الدرجات عن ابن بكير عن الإمام الصادق عليه السلام: «إِنَّ لَيْلَةَ الْقَدْرِ يُكْتَبُ مَا يَكُونُ مِنْهَا فِي السَّنَةِ إِلَى مِثْلِهَا مِنْ خَيْرٍ أَوْ شَرٍّ، أَوْ مَوْتٍ أَوْ حَيَاةٍ، أَوْ مَطَرٍ، وَيُكْتَبُ فِيهَا وَفْدُ الْحَاجِّ، ثُمَّ يُفْضَى (١) ذَلِكَ إِلَى أَهْلِ الْأَرْضِ».

فَقُلْتُ: إِلَى مَنْ مِنْ أَهْلِ الْأَرْضِ؟

فَقَالَ: «إِلَى مَنْ تَرَى». (٢) ٧٤٤. پیامبر خدا صلى الله عليه وآله: بصائر الدرجات عن داوود بن فرقد: سَأَلْتُهُ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ: «إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ * وَمَا أَدْرَاكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ»، قَالَ: «نَزَلَ (٣) فِيهَا مَا يَكُونُ مِنَ السَّنَةِ إِلَى السَّنَةِ مِنْ مَوْتٍ أَوْ مَوْلُودٍ».

قُلْتُ لَهُ: إِلَى مَنْ؟

فَقَالَ: «إِلَى مَنْ عَسَى أَنْ يَكُونَ، إِنَّ النَّاسَ فِي تِلْكَ اللَّيْلَةِ فِي صِيْلَةٍ وَدُعَاءٍ وَمَسْأَلَةٍ، وَصَاحِبِ هَذَا الْأَمْرِ فِي شُغْلٍ تَنْزِلُ الْمَلَائِكَةُ إِلَيْهِ بِأُمُورِ السَّنَةِ مِنْ غُرُوبِ الشَّمْسِ إِلَى طُلُوعِهَا مِنْ كُلِّ أَمْرٍ، سَلَامٌ هِيَ لَهُ إِلَى أَنْ يَطْلُعَ الْفَجْرُ». (٤).

١- في المصدر: «يقضى»، وما أثبتناه من بحار الأنوار وبعض نسخ المصدر الخطية.

٢- بصائر الدرجات: ٢٢٠ / ١، بحار الأنوار: ٩٧ / ٢٢ / ٤٨.

٣- في مستدرک الوسائل ج ٧ ص ٤٦٢ ح ٨٦٦٣: «يَنْزِلُ» بدل «نَزَلَ».

٤- بصائر الدرجات: ٢٢٠ / ٢، بحار الأنوار: ٩٧ / ٢٢ / ٤٩.

۷۴۳. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: بصائر الدرجات به نقل از ابن بُکیر، از امام صادق علیه السلام: «در شب قدر، آنچه از: خیر و شر، یا مرگ و زندگی و یا باران، در آن سال تا سال بعد خواهد شد، نوشته می شود و در آن شب، گروه حاجیان نوشته می شود. سپس آن تقدیر به زمینیان رسانده می شود».

گفتم: چه کسی از زمینیان؟

فرمود: «به کسی که می بینی!» ۷۴۲. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: بصائر الدرجات به نقل از داوود بن فرقد: امام علیه السلام درباره [سوره] «إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ...» پرسیدم. فرمود: «در آن شب، آنچه (از: مرگ و میر و زاد و ولد) تا سال آینده می شود، فرود می آید».

گفتم: بر چه کس؟

فرمود: «به کسی که ای بسا هست! مردم، در آن شب، در حال نماز و دعا و خواستن اند و صاحب این امر (عهد دار منصب امامت)، کاری دارد: فرشتگان بر او فرود می آیند و کارهای سال را درباره هر چیزی، بر او از غروب آفتاب تا طلوع خورشید، فرود می آورند. آن شب برای او ایمن است، تا آن که سپیده بدمد».

٧٤١. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : بصائر الدرجات عن هشام : قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ : قَوْلَ اللَّهِ تَعَالَى فِي كِتَابِهِ : «فِيهَا يُفَرَّقُ كُلُّ أَمْرٍ حَكِيمٍ» . (١)

قَالَ : «تِلْكَ لَيْلَةُ الْقَدْرِ يُكْتَبُ فِيهَا وَفِدُ الْحَاجِّ ، وَمَا يَكُونُ فِيهَا مِنْ طَاعَةٍ أَوْ مَعْصِيَةٍ ، أَوْ مَوْتٍ أَوْ حَيَاةٍ ، وَيُحَدِّثُ اللَّهُ فِي اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ مَا يَشَاءُ ، ثُمَّ يُلْقِيهِ إِلَى صَاحِبِ الْأَرْضِ» .

قَالَ الْحَارِثُ بْنُ الْمُغِيرَةِ الْبَصْرِيُّ ، قُلْتُ : وَمَنْ صَاحِبُ الْأَرْضِ؟

قَالَ : «صَاحِبُكُمْ» . (٢) ٧٤٠. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : بصائر الدرجات عن داود بن فرقد : سَأَلْتُهُ عَنْ لَيْلَةِ الْقَدْرِ الَّتِي تَنْزَلُ فِيهَا الْمَلَائِكَةُ ، فَقَالَ : «تَنْزَلُ الْمَلَائِكَةُ وَ الرُّوحُ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ مِنْ كُلِّ أَمْرٍ * سَلَّمَ هِيَ حَتَّى مَطْلَعِ الْفَجْرِ» .

قَالَ : ثُمَّ قَالَ لِي أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ : «مِمَّنْ؟ وَإِلَى مَنْ؟ وَمَا يَنْزِلُ؟» (٣) ٧٤٤. رسول الله صلی الله علیه و آله : بصائر الدرجات عن سعيد بن يسار : كُنْتُ عِنْدَ الْمُعَلَّى بْنِ خُنَيْسٍ إِذْ جَاءَ رَسُولُ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ .

فَقُلْتُ لَهُ : سَلُهُ عَنْ لَيْلَةِ الْقَدْرِ ، فَلَمَّا رَجَعَ قُلْتُ لَهُ : سَأَلْتُهُ؟

قَالَ : نَعَمْ ، فَأَخْبَرَنِي بِمَا أَرَدْتُ وَمَا لَمْ أَرِدْ .

قَالَ : «إِنَّ اللَّهَ يَقْضِي فِيهَا مَقَادِيرَ تِلْكَ السَّنَةِ ، ثُمَّ يَقْدِفُ بِهِ إِلَى الْأَرْضِ» .

فَقُلْتُ : إِلَى مَنْ؟

فَقَالَ : «إِلَى مَنْ تَرَى يَا عَاجِزُ أَوْ يَا ضَعِيفُ» . (٤)

١- الدُّخَانُ : ٤ .

٢- بصائر الدرجات : ٢٢١ / ٤ ، بحار الأنوار : ٩٧ / ٢٣ / ٥١ .

٣- بصائر الدرجات : ٢٢١ / ٦ ، بحار الأنوار : ٩٧ / ٢٣ / ٥٣ .

٤- بصائر الدرجات : ٢٢١ / ٧ ، بحار الأنوار : ٩٧ / ٢٣ / ٥٤ .

۷۴۳. رسول الله صلی الله علیه و آله: بصائر الدرجات به نقل از هشام: به امام صادق علیه السلام گفتم: این سخن خداوند که « در آن شب ، هر کار حکمت آمیزی فیصله داده می شود» چیست؟

فرمود: «آن ، شب قدر است. در آن شب ، گروه حاجیان آنچه در آن سال (از: اطاعت و معصیت یا مرگ و زندگی) خواهد بود ، نوشته (مقدّر) می شود و خداوند در شب و روز ، آنچه را بخواهد ، پدید می آورد؛ سپس آن را به صاحب زمین می رساند».

حارث بن مغیره بصری گوید: گفتم: صاحب زمین کیست؟

فرمود: «پیشوای شما». ۷۴۲. عنه صلی الله علیه و آله: بصائر الدرجات به نقل از داوود بن فرقد: از امام صادق علیه السلام درباره شب قدر ، که فرشتگان در آن فرود می آیند ، پرسیدم.

فرمود: « در آن شب ، فرشتگان و روح به اذن پروردگارشان در پی هر کاری فرود می آیند * آن شب تا دمیدن سپیده ، ایمن است» .

سپس امام صادق علیه السلام به من فرمود: «از سوی چه کسی؟ و بر چه کسی؟ و چه چیزی فرود می آید؟». ۷۴۱. رسول الله صلی الله علیه و آله: بصائر الدرجات به نقل از سعید بن یسار: پیش معلی بن خنیس بودم که فرستاده امام صادق علیه السلام آمد.

به او گفتم: از امام علیه السلام از شب قدر بپرس. چون برگشت ، به او گفتم: از وی پرسیدی؟

گفت: آری؛ آنچه را خواستم و آنچه را نمی خواستم ، به من خبر داد.

فرمود: «خداوند در آن شب ، مقدرات آن سال را حتمی می کند. سپس آن را به سوی زمین می افکند».

گفتم: نزد چه کسی؟

فرمود: «به کسی که می بینی ، ای ناتوان!». .

٧٤٠. رسول الله صلى الله عليه وآله: تفسير القمى: قوله تعالى: «تَنْزَلُ الْمَلَكُ وَ الرُّوحُ فِيهَا» قَالَ (١): «تَنْزَلُ الْمَلَائِكَةُ وَرُوحُ الْقُدُسِ عَلَى إِمَامِ الزَّمَانِ، وَيُدْفَعُونَ إِلَيْهِ مَا قَدْ كَتَبُوهُ مِنْ هَذِهِ الْأُمُورِ». (٢) ه سَلَامٌ هِيَ حَتَّى مَطْلَعِ الْفَجْرِ ٧٣٩. پیامبر خدا صلى الله عليه وآله: رسول الله صلى الله عليه وآله: إنَّ الشَّيْطَانَ لَا يَخْرُجُ فِي هَذِهِ اللَّيْلَةِ حَتَّى يُضَيَّءَ فَجْرُهَا وَلَا يَسْتَطِيعُ فِيهَا عَلَى أَحَدٍ بِخَيْلٍ أَوْ دَاءٍ، أَوْ ضَرْبٍ مِنْ ضُرُوبِ الْفَسَادِ، وَلَا يُنْفَذُ فِيهِ سِحْرٌ سَاحِرٍ». (٣) ٧٣٨. پیامبر خدا صلى الله عليه وآله: الإمام زين العابدين عليه السلام من دُعَائِهِ عِنْدَ دُخُولِ شَهْرِ رَمَضَانَ: ثُمَّ فَضَّلَ لَيْلَهُ وَاحِدَةً مِنْ لَيَالِيهِ عَلَى لَيَالِي أَلْفِ شَهْرٍ، وَسَمَّاها لَيْلَةَ الْقَدْرِ، تَنْزَلُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ مِنْ كُلِّ أَمْرٍ، سَلَامٌ دَائِمٌ الْبَرَكَةِ إِلَى طُلُوعِ الْفَجْرِ عَلَى مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ بِمَا أَحْكَمَ مِنْ قَضَائِهِ. (٤) ٧٣٧. پیامبر خدا صلى الله عليه وآله: الإمام الصادق عليه السلام: كَانَ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ يَقُولُ: «إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ» صَدَقَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ، أَنْزَلَ اللَّهُ الْقُرْآنَ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ «وَمَا أَدْرَاكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ» قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: لَا أَدْرِي، قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: «لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ» لَيْسَ فِيهَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ، قَالَ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: «وَهَلْ تَدْرِي لِمَ هِيَ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ؟»

قَالَ: لَا.

قَالَ: «لِأَنَّهَا تَنْزَلُ فِيهَا الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ بِإِذْنِ رَبِّهِمْ مِنْ كُلِّ أَمْرٍ، وَإِذَا أَدْنَى اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ بِشَيْءٍ فَقَدَرْتَهُ رِضِيَّةً، «سَلِمَتْ هِيَ حَتَّى مَطْلَعِ الْفَجْرِ» يَقُولُ: تُسَلِّمُ عَلَيْكَ يَا مُحَمَّدُ مَلَائِكَتِي وَرُوحِي بِسَلَامِي مِنْ أَوَّلِ مَا يَهْبِطُونَ إِلَى مَطْلَعِ الْفَجْرِ». (٥).

١- كذا في المصدر مضمرا.

٢- تفسير القمى: ٢ / ٤٣١، بحار الأنوار: ٩٧ / ١٤ / ٢٣.

٣- مجمع البيان: ١٠ / ٧٨٩؛ تفسير القرطبي: ٢٠ / ١٣٧.

٤- الصحيفه السجاديّه: ١٦٦ الدعاء ٤٤، مصباح المتهجد: ٦٠٧ / ٦٩٥ وفيه إلى «طلوع الفجر»، الإقبال: ١ / ١١٢.

٥- الكافي: ١ / ٢٤٨ / ٤ عن الحسن بن العباس بن الحريش عن الإمام الجواد عليه السلام، بحار الأنوار: ٢٥ / ٨٠ / ٦٧.

ه آن شب ، تا دمیدن سپیده ایمن است

۷۳۶. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: تفسیر القمّی: درباره این آیه که: «در آن شب، فرشتگان و روح فرود می آیند» فرمود: «فرشتگان و روح القدس بر امام زمان فرود می آیند و آنچه را از این کارها نوشته اند، به وی تحویل می دهند.» ه آن شب، تا دمیدن سپیده ایمن است ۷۳۵. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: شیطان در این شب، بیرون نمی آید تا آن که سپیده اش تابان شود و در آن شب، او نمی تواند کسی را فلج یا دردمند سازد، یا فساد بر کسی وارد آورد. و در آن، جادوی هیچ جادوگری کارگر نمی شود. ۷۳۴. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: امام سجّاد علیه السلام در دعای خویش هنگام شروع ماه رمضان: سپس از شب های این ماه، یک شب را بر شب های هزار ماه، برتری داد و آن را «شب قدر» نامید. در آن شب، فرشتگان و «روح» به فرمان پروردگارشان برای هر کاری فرود می آیند. [آن شب،] ایمن و پیوسته خجسته است، تا دمیدن سپیده، بر هر کس از بندگانش که بخواهد، طبق تقدیری که استوار داشته است. ۷۳۹. عنه صلی الله علیه و آله: امام صادق علیه السلام: [امام] سجّاد علیه السلام می گفت: «ما آن را در شب قدر نازل کردیم». خداوند، راست فرمود. خداوند، این آیه را در شب قدر فرو فرستاد که: «تو چه دانی که شب قدر چیست؟».

پیامبر خدا عرض کرد: نمی دانم.

خداوند فرمود: «شب قدر، بهتر از هزار ماه است» که در آنها شب قدر نباشد.

به پیامبر خدا فرمود: آیا می دانی که چرا آن شب، بهتر از هزار شب است؟

عرض کرد: نه.

فرمود: برای آن که «در آن شب، فرشتگان و روح به فرمان پروردگارشان برای هر کاری فرود می آیند» و وقتی خداوند به چیزی اجازه دهد، به آن راضی است.

«آن شب تا دمیدن سپیده، ایمن است». خداوند می فرماید: ای محمّد! فرشتگان من و روح من، از اولین لحظه ای که فرود می آیند، تا دمیدن سپیده، سلام مرا به تو می رسانند.»

١ / ٣ استمراؤ ليله القدر في كل عام ٧٣٨. عنه صلى الله عليه وآله: المستدرک عن أبي ذر: قلت: يا رسول الله، تكون [ليله القدر] مع الأنبياء ما كانوا فإذا قبض الأنبياء رفعت أم هي إلى يوم القيامة؟

قال: «بل هي إلى يوم القيامة». (١) ٧٣٧. عنه صلى الله عليه وآله: المصنف عن مرثد بن أبي مرثد عن أبيه: كنت مع أبي ذر عند الجمره الوسطى فسألته عن ليله القدر.

فقال: كان أسأل الناس عنها رسول الله صلى الله عليه وآله [أنا، قلت: يا رسول الله] (٢) ليله القدر كانت تكون على عهد الأنبياء فإذا ذهبوا رفعت؟ قال: «لا، ولكن تكون إلى يوم القيامة». (٣).

١- المستدرک على الصحيحين: ١ / ٦٠٣ / ١٥٩٦ وج ٢ / ٥٧٨ / ٣٩٦٠، صحيح ابن خزيمة: ٣ / ٣٢١ / ٢١٧٠.

٢- سقط ما بين المعقوفين من المصدر هنا، وأثبتناها من نفس المصدر ص ٤٨٧ ح ٥. وانظر: ص ٣٧ ح ٢٨.

٣- المصنف لابن أبي شيبة: ٥ / ٣٩٤ / ٢، صحيح ابن خزيمة: ٣ / ٣٢٠ / ٢١٦٩، مجمع الزوائد: ٥٣ / ٥٠٥٣ / ٣ / ٤١١ نقلًا عن البزار عن مرثد وفيهما «قلت: يا رسول الله ليله القدر أنزلت على الأنبياء بوحى إليهم فيها ثم ترجع (ترفع)؟ فقال: بل هي إلى يوم القيامة»؛ مجمع البيان: ١٠ / ٧٨٦، تأويل الآيات الظاهره: ٢ / ٨١٩ / ٥ كلاهما نحوه، بحار الأنوار: ٢٥ / ٩٧ / ٧٢.

۱ / ۳ وجود شب قدر در هر سال

۱ / ۳ وجود شب قدر در هر سال ۷۳۶. عنه صلی الله علیه و آله: المستدرک به نقل از ابو ذر: گفتم: ای پیامبر خدا! تا پیامبران هستند، شب قدر با آنان است. وقتی پیامبران می میرند، آیا شب قدر برداشته می شود، یا تا روز قیامت هست؟

فرمود: «آن شب، تا روز قیامت هست». ۷۳۵. عنه صلی الله علیه و آله: المصنّف به نقل از مرثد بن ابی مرثد، از پدرش: با ابو ذر [در مینا] کنار جمره میانی بودم. از او درباره شب قدر پرسیدم.

گفت: بیش از همه، من درباره آن از پیامبر خدا می پرسیدم. [یک بار] گفتم: ای پیامبر خدا! آیا شب قدر در عهد و دوران پیامبران بود؟ و آن گاه که در گذشتند، آن شب هم برداشته شد؟ فرمود: «نه؛ بلکه تا روز قیامت خواهد بود».

٧٣٤. رسول الله صلى الله عليه و آله :الإمام الباقر عليه السلام :لَقَدْ خَلَقَ اللَّهُ جَلَّ ذِكْرُهُ لَيْلَةَ الْقَدْرِ أَوَّلَ مَا خَلَقَ الدُّنْيَا ، وَلَقَدْ خَلَقَ فِيهَا أَوَّلَ نَبِيٍّ يَكُونُ ، وَأَوَّلَ وَصِيٍّ يَكُونُ ، وَلَقَدْ قَضَى أَنْ يَكُونَ فِي كُلِّ سِنَةٍ لَيْلَةٌ يَهْبِطُ فِيهَا بِتَفْسِيرِ الْأُمُورِ إِلَى مِثْلِهَا مِنَ السَّنَةِ الْمُقْبِلَةِ . (١) ٧٣٣. پیامبر خدا صلى الله عليه و آله :الكافي عن داود بن فرقد عن يعقوب :سَمِعْتُ رَجُلًا يَسْأَلُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ لَيْلَةَ الْقَدْرِ ، فَقَالَ : أَخْبِرْنِي عَنْ لَيْلَةِ الْقَدْرِ ، كَانَتْ أَوْ تَكُونُ فِي كُلِّ عَامٍ؟

فَقَالَ لَهُ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ : «لَوْ رُفِعَتْ لَيْلَةُ الْقَدْرِ لَرُفِعَ الْقُرْآنُ» . (٢) وانظر : ص ٤٦ ، ح ٢٧ و ٢٨ . ص ٧٧٤ ، ح ٦٦١ .

-
- ١- الكافي : ١ / ٢٥٠ / ٧ ، تأويل الآيات الظاهرة : ٢ / ١٤ / ٨٢٥ ، بحار الأنوار : ٢٥ / ٧٣ / ٦٣ . انظر تمام الحديث في المصدر .
  - ٢- الكافي : ٤ / ١٥٨ / ٧ ، كتاب من لا يحضره الفقيه : ٢ / ١٥٨ / ٢٠٢٣ وفيه «سأل رجل الصادق عليه السلام...» ، علل الشرايع : ١ / ٣٨٨ ، بحار الأنوار : ٩٧ / ١٧ / ٣٦ .

۷۳۲. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: امام باقر علیه السلام: که یادش بزرگ باد خداوند نخستین دورانی که دنیا را آفرید ، شب قدر را هم آفرید. نیز در آن شب ، اولین پیامبر و اولین جانشین پیامبر را آفرید و مقدر کرد که در هر سال ، شبی باشد که در آن شب ، تفسیر کارها را تا سال آینده فرود آورد. ۷۳۱. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: الکافی به نقل از داوود بن فرقد ، از یعقوب: شنیدم که مردی از امام صادق علیه السلام درباره شب قدر می پرسید که: مرا خبر بده ، آیا شب قدر بوده است ، یا هر سال خواهد بود؟

امام صادق علیه السلام به او فرمود: «اگر شب قدر برداشته شود ، قرآن هم برداشته می شود». ر . ک : ص ۴۷ ، ح ۲۷ و ۲۸ . ص ۷۷۵ ، ح ۶۶۱ .

الفصل الثانی : ائى ليله هى ٢؟ / ١ فى العشر الاواخر ٧٣٠. بيا مبر خدا صلى الله عليه و آله : رسول الله صلى الله عليه و آله : تَحَرَّوْا لَيْلَةَ الْقَدْرِ فِي الْعَشْرِ الْاَوْاخِرِ مِنْ رَمَضَانَ . (١) ٧٣٣. عنه صلى الله عليه و آله : عنه صلى الله عليه و آله : تَحَرَّوْا لَيْلَةَ الْقَدْرِ فِي الْوَتْرِ مِنَ الْعَشْرِ الْاَوْاخِرِ مِنْ رَمَضَانَ . (٢) ٧٣٢. عنه صلى الله عليه و آله : الإمام على عليه السلام : سُئِلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ عَنْ لَيْلَةِ الْقَدْرِ ، فَقَالَ : «الْتِمِسُوهَا فِي الْعَشْرِ الْاَوْاخِرِ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ» . (٣) ٧٣١. رسول الله صلى الله عليه و آله : ثواب الأعمال : عَنْ حُمْرَانَ أَنَّهُ سَأَلَ أَبَا جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ : «إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ مُبَرَّكَهٍ» .

قَالَ : «نَعَمْ ، هِيَ لَيْلَةُ الْقَدْرِ ، وَهِيَ مِنْ كُلِّ سَنَةٍ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ فِي الْعَشْرِ الْاَوْاخِرِ» . (٤) .

-
- ١- صحيح البخارى : ٢ / ٧١٠ / ١٩١٦ ، صحيح مسلم : ٢ / ٨٢٨ / ٢١٩ ، سنن الترمذى : ٣ / ١٥٨ / ٧٩٢ ، مسند ابن حنبل : ٩ / ٣١٧ / ٢٤٣٤٦ ج ١٠ / ١٧ / ٢٥٧٤٨ ، السنن الكبرى : ٤ / ٥٠٦ / ٨٥٢٧ كلها عن عائشه ، الموطأ : ١ / ٣١٩ / ١٠ عن هشام بن عروه عن ابيه ، كنز العمال : ٨ / ٥٣٣ / ٢٤٠٢٤ نقلاً عن الطبرانى عن ابن عباس .
  - ٢- صحيح البخارى : ٢ / ٧١٠ / ١٩١٣ ، مسند ابن حنبل : ٩ / ٣٤٨ / ٢٤٤٩٩ ، السنن الكبرى : ٤ / ٥٠٧ / ٨٥٣١ كلها عن عائشه ، كنز العمال : ٨ / ٥٣٦ / ٢٤٠٤٢ .
  - ٣- دعائم الاسلام : ١ / ٢٨٢ ، بحار الأنوار : ١٠ / ٩٧ .
  - ٤- ثواب الأعمال : ٩٢ / ١١ ، الكافى : ٤ / ١٥٧ / ٦ ، كتاب من لا يحضره الفقيه : ٢ / ١٥٨ / ٢٠٢٤ كلاهما نحوه ، بحار الأنوار : ٩٧ / ١٩ / ٤١ . انظر تمامه فى ص ٧٤٢ ح ٦١٣ .

فصل دوم : شبِ قدر ، چه شبی است؟

۲ / ۱ در دهه آخر

فصل دوم : شبِ قدر چه شبی است؟ ۲ / ۱ در دهه آخر ۷۳۰. عنه صلی الله علیه و آله : پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : شب قدر را در دهه آخر ماه رمضان بجویید. ۷۲۹. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : شب قدر را در شبی طاق (فرد) از شب های دهه آخر ماه رمضان بجویید. ۷۲۸. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : امام علی علیه السلام : از پیامبر خدا درباره شب قدر پرسیدند. فرمود: «آن را در دهه آخر ماه رمضان بجویید». ۷۲۷. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : ثواب الأعمال : حمران از امام باقر علیه السلام درباره آیه: « همانا ، آن را در شبی خجسته نازل کردیم» پرسید.

فرمود: «آری. آن ، شب قدر است . آن شب ، در هر سال ، در ماه رمضان و در دهه آخر آن است».

٧٢٦. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله :مسند ابن حنبل عن عباده بن الصامت :أخبرنا رسولُ الله صلی الله علیه و آله عن لَيْلَةِ الْقَدْرِ فَقَالَ : «هِيَ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ ، فَالْتَمِسُوهَا فِي الْعَشْرِ الْأَوَاخِرِ ؛ فَإِنَّهَا وَتَرُّ لَيْلَةٍ إِحْدَى وَعِشْرِينَ ، أَوْ ثَلَاثٍ وَعِشْرِينَ ، أَوْ خَمْسٍ وَعِشْرِينَ ، أَوْ سَبْعٍ وَعِشْرِينَ ، أَوْ آخِرُ لَيْلَةٍ مِنْ رَمَضَانَ ، مَنْ قَامَهَا احْتِسَابًا ، غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ» . (١) ٢ / لَيْلَةُ ثَلَاثٍ وَعِشْرِينَ وَإِحْدَى وَعِشْرِينَ وَتِسْعَ عَشْرَةَ ٧٢٩. رسول الله صلی الله علیه و آله :الإمام الباقر عليه السلام :إِنَّ عَلَيْنَا كَانَ يَتَحَرَّى لَيْلَةَ الْقَدْرِ ، لَيْلَةَ تِسْعَ عَشْرَةَ ، وَإِحْدَى وَعِشْرِينَ ، وَثَلَاثٍ وَعِشْرِينَ . (٢) ٧٢٨. رسول الله صلی الله علیه و آله :مجمع البيان عن حسان بن أبي علي :سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ لَيْلَةِ الْقَدْرِ .

قَالَ : «أُطْلِبُهَا فِي تِسْعَ عَشْرَةَ ، وَإِحْدَى وَعِشْرِينَ ، وَثَلَاثٍ وَعِشْرِينَ» . (٣) .

١- .مسند ابن حنبل : ٨ / ٤١٤ / ٢٢٨٢٧ و ص ٢٢٨٠٥ / ٤٠٨ و ص ٢٢٧٧٦ / ٤٠٢ وزادا فيهما «أو تسع وعشرين» ، كنز العمال : ٨ / ٥٣٦ / ٢٤٠٤٠ نقلًا عن الطبراني و ص ٥٤٤ / ٢٤٠٨٦ ؛ مستدرک الوسائل : ٧ / ٤٧٦ / ٨٦٩٨ نقلًا عن ابن أبي جمهور في درر اللآلي وانظر الإقبال : ١ / ١٥٥ .

٢- .المصنّف لعبد الرزاق : ٤ / ٢٥١ / ٧٦٩٦ عن الإمام الصادق عليه السلام .

٣- .مجمع البيان : ١٠ / ٧٨٧ ؛ كنز العمال : ٨ / ٥٣٩ / ٢٤٠٥٧ نقلًا عن أبي داود والبيهقي عن ابن مسعود عن رسول الله صلی الله علیه و آله :الله عليه و آلهنحوه .

۲ / ۲ شب های بیست و سوم و بیست و یکم و نوزدهم

۷۲۷. عنه صلی الله علیه و آله: مسند ابن حنبل به نقل از عباد بن صامت: پیامبر خدا درباره شب قدر به ما خبر داد و فرمود: «آن در ماه رمضان است. پس، آن را در دهه آخر بجویید، که شب طاق است: شب بیست و یکم، یا بیست و سوم، یا بیست و پنجم، یا بیست و هفتم و یا شب آخر ماه رمضان. هر که به خاطر خدا آن را به عبادت زنده بدارد، گناهان گذشته اش آمرزیده می شود». ۲ / ۲ شب های بیست و سوم و بیست و یکم و نوزدهم ۷۲۶. رسول الله صلی الله علیه و آله: امام باقر علیه السلام: همانا علی علیه السلام شب قدر را در شب: نوزدهم و بیست و یکم و بیست و سوم می جست. ۷۲۵. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: مجمع البیان به نقل از حسان بن ابی علی: از امام صادق علیه السلام درباره شب قدر پرسیدم. فرمود: «آن را در [شب: نوزدهم و بیست و یکم و بیست و سوم بجوی]».

٢ / ٣ لَيْلَهُ ثَلَاثٌ وَعِشْرِينَ وَإِحْدَى وَعِشْرِينَ ٧٢٤. پیامبر خدا صلى الله عليه و آله :مجمع البيان عن عبدالواحد بن المختار :سَأَلْتُ أَبَا جَعْفَرَ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ لَيْلِهِ الْقَدْرِ؟

قَالَ : «فِي لَيْلَتَيْنِ : لَيْلَهُ ثَلَاثٌ وَعِشْرِينَ ، وَإِحْدَى وَعِشْرِينَ» .

فَقُلْتُ : أَفَرِدَ لِي إِحْدَاهُمَا . (١)

فَقَالَ : «وَمَا عَلَيْكَ أَنْ تَعْمَلَ فِي لَيْلَتَيْنِ هِيَ إِحْدَاهُمَا؟!» (٢) ٧٢٣. پیامبر خدا صلى الله عليه و آله (در دعایش) تهذيب الأحكام عن زراره عن الإمام الباقر عليه السلام ، قَالَ : سَأَلْتُهُ عَنْ لَيْلِهِ الْقَدْرِ .

قَالَ : «هِيَ لَيْلَهُ إِحْدَى وَعِشْرِينَ ، أَوْ ثَلَاثٌ وَعِشْرِينَ» .

قُلْتُ : أَلَيْسَ إِنَّمَا هِيَ لَيْلَةٌ؟

قَالَ : «بَلَى» ،

قُلْتُ : فَأَخْبِرْنِي بِهَا .

فَقَالَ : «وَمَا عَلَيْكَ أَنْ تَفْعَلَ خَيْرًا فِي لَيْلَتَيْنِ؟» . (٣) ٧٢٢. پیامبر خدا صلى الله عليه و آله :الكافي عن حسان بن مهران عن الإمام الصادق عليه السلام ، قَالَ : سَأَلْتُهُ عَنْ لَيْلِهِ الْقَدْرِ .

فَقَالَ : «إِلْتِمَسْهَا فِي لَيْلِهِ إِحْدَى وَعِشْرِينَ ، أَوْ لَيْلِهِ ثَلَاثٌ وَعِشْرِينَ» . (٤) ٧٢٥. عنه صلى الله عليه و آله :مجمع البيان عن شهاب بن عبد ربّه :قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَخْبِرْنِي بِلَيْلِهِ الْقَدْرِ؟

فَقَالَ : «لَيْلَهُ إِحْدَى وَعِشْرِينَ ، وَلَيْلَهُ ثَلَاثٌ وَعِشْرِينَ» . (٥)

١- في المصدر : «أحدهما» ، وما أثبتناه من مستطرفات السرائر .

٢- مجمع البيان : ١٠ / ٧٨٧ ، الإقبال : ١ / ٣٥٦ نحوه ، مستطرفات السرائر : ١٧ / ١ وفيه «عن حمران قال : سألت أبا عبد الله عليه السلام عن ليله القدر؟ قال : هي ليله ثلاث أو أربع ، قلت : أفرد...» ، بحار الأنوار : ٩٧ / ٢٤ / ٥٨ .

٣- تهذيب الأحكام : ٣ / ٥٨ / ٢٠٠ ، الأمالي للطوسي : ٦٨٩ / ١٤٦٦ ، بحار الأنوار : ٩٧ / ٤ / ٤ .

٤- الكافي : ٤ / ١٥٦ / ١ ، الخصال : ٨ / ٥١٩ ، الإقبال : ١ / ٣٥٦ عن حمران وفيهما «و» بدل «أو» ، بحار الأنوار : ٩٧ / ١٦ / ٣٢ .

٥- مجمع البيان : ١٠ / ٧٨٧ .

۲ / ۳ شب های بیست و سوم و بیست و یکم

۲ / ۳ شب های بیست و سوم و بیست و یکم ۷۲۴. رسول الله صلی الله علیه و آله: مجمع البیان به نقل از عبد الواحد بن مختار: از امام باقر علیه السلام درباره شب قدر پرسیدم. فرمود: «در دو شب است: شب بیست و سوم و بیست و یکم».

گفتم: یکی از این دو را برایم تعیین کن.

فرمود: «چه عیبی دارد که در دو شبی که قدر یکی از آن دوست ، عمل کنی؟!». ۷۲۳. عنه صلی الله علیه و آله (فی دُعَائِهِ) تهذیب الأحکام به نقل از زراره: از امام باقر علیه السلام درباره شب قدر پرسیدم.

فرمود: «شب بیست و یکم یا بیست و سوم است».

گفتم: مگر نه این که شب قدر ، یک شب است؟

فرمود: «آری».

گفتم: پس ، آن را به من خبر بده.

فرمود: «چه عیبی دارد که در دو شب ، کار خیر انجام دهی؟!». ۷۲۲. رسول الله صلی الله علیه و آله: الکافی به نقل از حسان بن مهران: از امام صادق علیه السلام درباره شب قدر پرسیدم. فرمود: «آن را در شب بیست و یکم یا شب بیست و سوم بجوی». ۷۲۱. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله (در آنچه هر گاه شب هنگام بیدار می شد می گفت) مجمع البیان به نقل از شهاب بن عبد ربّه: به امام صادق علیه السلام گفتم: از شب قدر به من خبر بده.

فرمود: «شب بیست و یکم و شب بیست و سوم».

٧٢٠. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : الکافی عن علی بن أبی حمزه الثمالی (١): كُنْتُ عِنْدَ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَقَالَ لَهُ أَبُو بَصِيرٍ: جُعِلَتْ فِدَاكَ! اللَّيْلَةُ الَّتِي يُرْجَى فِيهَا مَا يُرْجَى؟

فَقَالَ: «فِي لَيْلِهِ إِحْدَى وَعِشْرِينَ، أَوْ ثَلَاثٍ وَعِشْرِينَ».

قَالَ: فَإِنْ لَمْ أَقَوْ عَلَى كِلْتَيْهِمَا؟

فَقَالَ: «مَا أَيْسَرَ لَيْلَتَيْنِ فِيمَا تَطْلُبُ!»

قَالَ: قُلْتُ: فَرُبَّمَا رَأَيْنَا الْهَلَالَ عِنْدَنَا وَجَاءَنَا مَنْ يُخْبِرُنَا بِخِلَافِ ذَلِكَ مِنْ أَرْضٍ أُخْرَى؟

فَقَالَ: «مَا أَيْسَرَ أَرْبَعِ لَيَالٍ تَطْلُبُهَا فِيهَا!»

قُلْتُ: جُعِلَتْ فِدَاكَ! لَيْلَهُ ثَلَاثٍ وَعِشْرِينَ لَيْلَةَ الْجُهَنِيِّ؟

فَقَالَ: «إِنَّ ذَلِكَ لَيُقَالُ».

قُلْتُ: جُعِلَتْ فِدَاكَ! إِنَّ سُلَيْمَانَ بْنَ خَالِدٍ رَوَى فِي تِسْعِ عَشْرَةَ يُكْتَبُ وَفَدُ الْحَاجِّ.

فَقَالَ لِي: «يَا أَبَا مُحَمَّدٍ، وَفَدُ الْحَاجِّ يُكْتَبُ فِي لَيْلَةِ الْقَدَرِ، وَالْمَنَايَا وَالْبَلَايَا وَالْأَرْزَاقُ وَمَا يَكُونُ إِلَى مِثْلِهَا فِي قَابِلٍ، فَاطْلُبْهَا فِي لَيْلِهِ إِحْدَى وَعِشْرِينَ، وَثَلَاثٍ وَعِشْرِينَ». (٢).

١- في أكثر النسخ: عن أبي حمزه الثمالی . وفي الفقيه والتهذيب عن علي بن أبي حمزه ، وهي الصواب ؛ إذ رواه الجوهري عن البطائني أكثر من أن يحصى ، وروايته عن الثمالی غير معهود (مرآة العقول : ١٦ / ٣٨١) .

٢- الكافي : ٤ / ١٥٦ / ٢ ، تهذيب الأحكام : ٣ / ٥٨ / ٢٠١ ، كتاب من لا يحضره الفقيه : ٢ / ١٥٩ / ٢٠٢٩ ، الأمالي للطوسي : ٦٩٠ / ١٤٦٧ ، مجمع البيان : ١٠ / ٧٨٨ ، بحار الأنوار : ٩٧ / ٢ / ٤ .

۷۱۹. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: الکافی به نقل از علی بن ابی حمزه ثمالی: نزد امام صادق علیه السلام بودم. ابو بصیر به امام علیه السلام گفت: فدایت شوم! شبی که در آن شب ، امید [به آمرزش] می رود ، کدام است؟

فرمود: «در شب بیست و یکم ، یا بیست و سوم [، چنین است]».

گفت: اگر نتوانستم هر دو شب را بیدار بمانم؟

فرمود: «در مورد آنچه می جویی ، دو شب ، بسیار آسان است».

گفتم: گاهی هلال را پیش خودمان می بینیم. کسی هم از سرزمین دیگر می آید و خلاف آن را می گوید؟

فرمود: «در مورد آن شبی که می جویی ، چهار شب ، بسیار آسان است».

گفتم: فدایت شوم! شب بیست و سوم ، شبِ جُهنی (۱) است؟

فرمود: «چنین می گویند».

گفتم: فدایت شوم! سلیمان بن خالد روایت کرده است که گروه حاجیان در شب نوزدهم ، مقدر (تعیین) می شوند.

به من فرمود: «ای ابو محمد! گروه حاجیان در شب قدر نوشته می شود و نیز حوادث و مرگ ها و روزی ها

و آنچه تا سال آینده خواهد شد. پس ، آن را در شب بیست و یکم و بیست و سوم بجوی».

۱- نام مردی است که به پیامبر خدا گفت: «راه من دور است. یک شب را تعیین کن که بیایم». پیامبر صلی الله علیه و آله هم شب بیست و سوم را فرمود (ر. ک : ح ۶۷۲).

٢ / ٤ لَيْلَهُ ثَلَاثٌ وَعِشْرِينَ ٧١٨. پیامبر خدا صلى الله عليه وآله: رسول الله صلى الله عليه وآله: لَيْلَةُ الْقَدْرِ لَيْلَهُ ثَلَاثٌ وَعِشْرِينَ .
 (١) ٧٢١. رسول الله صلى الله عليه وآله (فيما كان يقولُهُ إِذَا اسْتَيْقَظَ مِنَ اللَّيْلِ) المصنّف عن عبد الله بن أنيس: أَمَرَنِي النَّبِيُّ
 صلى الله عليه وآله أن أنزل المدينة لَيْلَهُ ثَلَاثٌ وَعِشْرِينَ مِنْ رَمَضَانَ . (٢) ٧٢٠. عنه صلى الله عليه وآله: المصنّف عن أبي النضر
 : إِنَّ عَبْدِ اللَّهِ بْنَ أَنَيْسٍ الْجُهَنِيَّ قَالَ : يَا رَسُولَ اللَّهِ ، إِنِّي رَجُلٌ شَاسِعُ الدَّارِ فَأَمَرَنِي بِلَيْلِهِ أَنْزَلَ فِيهَا .

فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ : «أَنْزَلَ لَيْلَهُ ثَلَاثٌ وَعِشْرِينَ» . (٣) ٧١٩. عنه صلى الله عليه وآله: السنن الكبرى عن عبد الله بن
 أنيس: كُنَّا بِالْبَادِيَةِ فَقُلْنَا : إِنْ قَدِمْنَا بِأَهْلِينَا شَقَّ عَلَيْنَا ، وَإِنْ حَلَفْنَاهُمْ أَصَابَتْهُمْ ضَيْقَةٌ . فَبَعَثُونِي وَكُنْتُ أَصْغَرَهُمْ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى
 اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ ، فَذَكَرْتُ لَهُ قَوْلَهُمْ ، فَأَمَرَنَا بِلَيْلِهِ ثَلَاثٌ وَعِشْرِينَ . (٤) ٧١٨. عنه صلى الله عليه وآله: المصنّف عن ابن جريج
 : أَخْبَرْتُ أَنَّ الْجُهَنِيَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ أَنَيْسٍ جَاءَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ فَقَالَ : يَا رَسُولَ اللَّهِ ، إِنِّي ذُو ثِقَلَةٍ وَضَيْعَةٍ وَكَانَ صَاحِبَ زَرْعٍ
 فَأَمَرَنِي بِلَيْلِهِ ، قَالَ : «أَوْ لَيْتَيْنِ؟»

قَالَ : بَلْ لَيْلِهِ ، فَدَعَاهُ فَسَارَهُ مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا ، فَأَمَرَهُ بِلَيْلِهِ ثَلَاثٌ وَعِشْرِينَ .

فَكَانَ يُمَسِّي تِلْكَ اللَّيْلَةَ فِي الْمَسْجِدِ ، وَلا يَخْرُجُ مِنْهُ حَتَّى يُصْبِحَ ، وَلا يَشْهَدُ شَيْئًا مِنْ رَمَضَانَ قَبْلَهَا وَلا بَعْدَهَا ، وَلا يَوْمَ الْفِطْرِ .
 (٥) .

١- الإقبال : ١ / ٣٧٥ عن ضميره الأنصاري عن أبيه ، بحار الأنوار : ٩٨ / ١٦٠ / ٤ .

٢- المصنّف لعبد الرزاق : ٤ / ٢٥١ / ٧٦٩٤ و ح ٧٦٩٢ .

٣- المصنّف لعبد الرزاق : ٤ / ٢٥٠ / ٧٦٩١ ، سنن أبي داود : ٢ / ٥٢ / ١٣٨٠ ، أسد الغابه : ٣ / ١٧٨ / ٢٨٢٤ كلاهما نحوه .

٤- السنن الكبرى : ٤ / ٥٠٩ / ٨٥٣٧ ، فضائل الأوقات للبيهقي : ٥٧ / ١٠٩ .

٥- المصنّف لعبد الرزاق : ٤ / ٢٥٠ / ٧٦٩٠ .

۲ / ۴ شب بیست و سوم

۲ / ۴ شب بیست و سوم ۷۱۷. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: شب قدر ، شب بیست و سوم است. ۷۱۶. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: المصنّف به نقل از عبد الله بن اُنیس: پیامبر صلی الله علیه و آله به من دستور داد که شب بیست و سوم ماه رمضان ، به مدینه وارد شوم. ۷۱۵. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: المصنّف به نقل از ابو نصر: عبد الله بن اُنیس جُهَنی گفت: ای پیامبر خدا! من مردی هستم که خانه ام دور است. یک شب را دستور بده که بیایم و در مدینه بمانم.

پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: «شب بیست و سوم بیا». ۷۱۴. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: السنن الکبری به نقل از عبد الله بن اُنیس: در صحرا بودیم. گفتیم اگر با خانواده خود [به مدینه برای احیا] بیاییم ، بر ما سخت خواهد بود و اگر آنان را وانهیم و خود بیاییم ، بر آنان تنگنا خواهد شد. مرا که کوچک ترین آنان بودم ، نزد پیامبر خدا فرستادند . سخن آنان را به ایشان باز گفتم. ما را دستور داد که شب بیست و سوم بیاییم. ۷۱۳. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: المصنّف به نقل از ابن جریج: خبر یافتم که عبد الله بن اُنیس جُهَنی نزد پیامبر صلی الله علیه و آله آمده و گفته است: ای پیامبر خدا! من امانتدار کالاها و بارهای مردم (وی خودش کشاورزی داشت). دستور بده یک یا دو شب را [برای شب قدر] بیایم. سپس گفت: بلکه یک شب را. پس ، پیامبر صلی الله علیه و آله او را فرا خواند و دو یا سه بار با او سرّی سخن گفت و به او دستور داد که شب بیست و سوم بیاید.

از این رو ، او آن شب را در مسجد می ماند و تا صبح ، بیرون نمی رفت و پیش از آن و پس از آن ، در ماه رمضان ، و نه در روز عید فطر ، به مسجد نمی آمد.

٧١٢. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله :الإمام الباقر علیه السلام : إِنَّ الْجُهَنِّيَّ أَتَى إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ فَقَالَ لَهُ : يَا رَسُولَ اللَّهِ ، إِنَّ لِي إِبِلًا وَغَنَمًا وَغَلَمَةً ، فَأُحِبُّ أَنْ تَأْمُرَنِي لَيْلَةَ أُدْخِلُ فِيهَا فَأَشْهَدُ الصَّلَاةَ وَذَلِكَ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ فَدَعَا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ فَسَارَهُ فِي أذُنِهِ .

قَالَ : فَكَانَ الْجُهَنِّيُّ إِذَا كَانَتْ لَيْلَةُ ثَلَاثٍ وَعِشْرِينَ دَخَلَ بِإِبِلِهِ وَغَنَمِهِ وَأَهْلِهِ وَوُلْدِهِ وَغَلَمَتِهِ ، فَكَانَ تِلْكَ اللَّيْلَةَ لَيْلَةَ ثَلَاثٍ وَعِشْرِينَ بِالْمَدِينَةِ ، فَإِذَا أَصْبَحَ خَرَجَ بِأَهْلِهِ وَغَنَمِهِ وَإِبِلِهِ إِلَى مَكَانِهِ . (١) ٧١١. پیامبر خدا علیه السلام (در مناجاتش) الإمام الباقر أو الإمام الصادق عليهما السلام : لَيْلَةَ ثَلَاثٍ وَعِشْرِينَ وَهِيَ لَيْلَةُ الْجُهَنِّيِّ ، وَحَدِيثُهُ أَنَّهُ قَالَ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ : إِنَّ مَنَزِلِي نَاءٍ عَنِ الْمَدِينَةِ ، فَمُرْنِي بِلَيْلِهِ أُدْخِلُ فِيهَا ، فَأَمَرَهُ بِلَيْلَةِ ثَلَاثٍ وَعِشْرِينَ . (٢) ٧١٧. عنه صلى الله عليه و آله : مستدرک الوسائل عن ضميره بن عبد الله : كُنْتُ فِي جَمَاعَةٍ مِنْ بَنِي سَلَمَةَ ، فَقَالُوا : مَنْ الَّذِي يَذْهَبُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ ، فَيَسْأَلُهُ عَنِ لَيْلَةِ الْقَدْرِ؟ فَقُلْتُ : أَنَا .

فَأَتَيْتُ الْمَدِينَةَ لَيْلًا ، وَذَهَبْتُ إِلَى بَابِ بَيْتِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ ، فَأَمَرَ لِي بِطَعَامٍ فَأَكَلْتُ ، فَقَالَ : «إِبْتِنِي بِنَعْلِي» ، فَوَضَعْتُهُ بَيْنَ يَدَيْهِ ، وَخَرَجَ وَأَتَى إِلَى الْمَسْجِدِ ، فَقَالَ : «أَلَكِ حَاجَةٌ؟»

فَقُلْتُ : إِنَّ بَنِي سَلَمَةَ أُرْسَلُونِي لِأَسْأَلُكَ عَنِ لَيْلَةِ الْقَدْرِ ، أَيُّ لَيْلَةٍ هِيَ؟

فَقَالَ : «أَيُّ لَيْلَةٍ هَذِهِ اللَّيْلَةُ مِنَ الشَّهْرِ؟» قُلْتُ : الثَّانِيَةِ وَالْعِشْرِينَ .

فَقَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ : «اللَّيْلَةُ الْآتِيَةُ لَيْلَةُ الثَّالِثَةِ وَالْعِشْرِينَ» . (٣) .

١- الإقبال : ١ / ٣٧٥ ، تهذيب الأحكام : ٤ / ٣٣٠ / ١٠٣٢ ليس فيه «وولده وغلتمته ... وغنمه وإبله» و كلاهما عن محمد بن يوسف عن أبيه ، دعائم الإسلام : ١ / ٢٨٢ نحوه ، بحار الأنوار : ٩٧ / ٩ / ١٢ و ج ٩٨ / ١٦٠ / ٤ .

٢- تهذيب الأحكام : ٤ / ١٩٦ / ٥٦١ ، كتاب من لا يحضره الفقيه : ٢ / ١٦١ / ٢٠٣١ ، مصباح المتهجد : ٦٢٧ كلها عن زراره ، بحار الأنوار : ٨١ / ١٦ / ٢٣ .

٣- مستدرک الوسائل : ٧ / ٤٧٦ / ٨٦٩٧ نقلًا عن أبي الفتوح الرازي في تفسيره .

۷۱۶. عنه صلى الله عليه و آله : امام باقر عليه السلام : جُهَنِي نَزِدَ بِبِامْرِ خِدا آمَد و كَفت: اَي بِيامِرِ خِدا! مَن شِتران و كُوسفندان و غلاماني دارم. دوست دارم كه دستور دهِي يَك شب را به مسجد بِيامِ و در نماز ، حاضر شوم. و اين ، در ماه رمضان بود.

بِيامِرِ صلى الله عليه و آله او را فرا خواند و در گوش او آهسته چيزي كَفت.

از آن پس ، هر گاه شب بيست و سوم مي شد ، جُهَنِي با شتران و كُوسفندان و خانواده و فرزندانش و غلامانش وارد مي شد ، آن شب (شب بيست و سوم) را در مدينه مي ماند و صبح كه مي شد ، با خانواده و كُوسفندان و شترانش به جاي خود بر مي كَشت. ۷۱۵. عنه صلى الله عليه و آله : امام باقر يا امام صادق عليهما السلام : شب بيست و سوم ، شب جُهَنِي است. داستان او چنين است كه وي به بِيامِرِ خِدا كَفت: خانه من دور از مدينه است. مرا يَك شب دستور بده كه همان شب بِيامِ. بِيامِرِ صلى الله عليه و آله هم به او دستور داد كه شب بيست و سوم بِيامِد. ۷۱۴. عنه صلى الله عليه و آله : مستدرِك الوسائل به نقل از ضَمَرَه بن عبد الله : با گروهِي از بني سَلَمَه بودم. كَفتند: كيست كه نَزِدَ بِيامِرِ خِدا برود و شب قدر را از او بپرسد؟

كَفتم: من.

شبانهِ به مدينه آمدم و به خانه بِيامِرِ خِدا رفتم. دستور داد براي من غذا آورند. خوردم.

فرمود: «كفش مرا بياور».

كفش او را پيش پايش نهادم. وي به سوي مسجد بيرون شد و كَفت: «كاري داري؟».

كَفتم: بني سلمه مرا فرستاده اند كه از شما بپرسم: شب قدر ، کدام شب است؟

فرمود: «امشب ، شب چندم از ماه است؟».

كَفتم: بيست و دوم.

فرمود: «فردا شب ، شب بيست و سوم [شب قدر] است».

٧١٣. عنه صلى الله عليه وآله: الإقبال عن سفيان بن السمط: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَفَرِدَ لِي لَيْلَةُ الْقَدْرِ .

قَالَ : «لَيْلَةُ ثَلَاثٍ وَعِشْرِينَ» . (١) ٧١٢. رسول الله صلى الله عليه وآله: الإقبال عن عبدالواحد بن المختار الأنصاري: سَأَلْتُ أَبَا جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنِ لَيْلَةِ الْقَدْرِ .

فَقَالَ : «أَخْبِرُكَ وَاللَّهِ ، ثُمَّ لَا أَعْمَى عَلَيْكَ ، هِيَ أَوَّلُ لَيْلَةٍ مِنَ السَّبْعِ الْآخِرِ» . (٢) ٧١١. رسول الله صلى الله عليه وآله (فِي مُنَاجَاهِهِ لَهُ) مستطرفات السرائر عن عبدالواحد الأنصاري: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنِ لَيْلَةِ الْقَدْرِ ، قَالَ : «إِنِّي أَخْبِرُكَ بِهَا لَا أَعْمَى عَلَيْكَ ، هِيَ لَيْلَةُ أَوَّلِ السَّبْعِ» . وَقَدْ كَانَتْ تَلْتَبِسُ عَلَيْهِ لَيْلَةُ أَرْبَعٍ وَعِشْرِينَ . (٣) ٧١٠. پیامبر خدا صلى الله عليه وآله (به علی علیه السلام) الإمام الصادق عليه السلام: لَيْلَةُ ثَلَاثٍ وَعِشْرِينَ اللَّيْلَةُ الَّتِي يُفْرَقُ فِيهَا كُلُّ أَمْرٍ حَكِيمٍ ، وَفِيهَا يُكْتَبُ وَفَدُ الْحَاجِّ وَمَا يَكُونُ مِنَ السَّنَةِ إِلَى السَّنَةِ . (٤) ٧٠٩. پیامبر خدا صلى الله عليه وآله: كتاب من لا يحضره الفقيه عن سفيان بن السمط: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ : اللَّيَالِي الَّتِي يُرْجَى فِيهَا مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ؟

فَقَالَ : « [لَيْلَةُ] (٥) تِسْعَ عَشْرَةَ ، وَإِحْدَى وَعِشْرِينَ ، وَثَلَاثٍ وَعِشْرِينَ» .

قُلْتُ : فَإِنْ أَخَذَتْ إِنْسَانًا الْفَتْرَةَ أَوْ عِلَّهُ ، مَا الْمُعْتَمَدُ عَلَيْهِ مِنْ ذَلِكَ؟ فَقَالَ : « [لَيْلَةُ] ثَلَاثٍ وَعِشْرِينَ» . (٦) .

١- الإقبال : ١ / ٣٧٤ ، بحار الأنوار : ٨ / ١٥٩ / ٥ .

٢- الإقبال : ١ / ٣٧٤ ، بحار الأنوار : ٩٨ / ١٥٩ / ٥ .

٣- مستطرفات السرائر : ١٧ / ٢ ، بحار الأنوار : ٩٧ / ٢٤ / ٥٩ وانظر تاريخ دمشق : ٣٥ / ١٢٨ و ص ١٢٩ .

٤- الهداياه : ١٩٧ ، بحار الأنوار : ٩٧ / ٩ / ١١ .

٥- ما بين المعقوفين أثبتناه لاقتضاء السياق .

٦- كتاب من لا يحضره الفقيه : ٢ / ١٦٠ / ٢٠٣٠ .

۷۰۸. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: الإقبال به نقل از سفیان بن سَیْمَط: به امام صادق علیه السلام گفتم: شب قدر را در یک شب برایم معین کن. فرمود: «شب بیست و سوم». ۷۰۷. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: الإقبال به نقل از عبدالواحد بن مختار انصاری: از امام باقر علیه السلام درباره شب قدر پرسیدم. فرمود: «به خدا سوگند، تو را خبر می‌دهم و آن را بر تو پوشیده نمی‌گذارم. اولین شب از هفت شب آخر است». ۱۷۱۰. رسول الله صلی الله علیه و آله (لِعَلِّيَّ عَلَيْهِ السَّلَام) مستطرفات السرائر به نقل از عبد الواحد انصاری: از امام صادق علیه السلام درباره شب قدر پرسیدم. فرمود: «تو را با خبر می‌کنم و بر تو پوشیده نمی‌دارم. شب اول از هفت شب است».

گاه شب بیست و چهارم به اشتباه شب قدر تصور می‌شده است. (۱) ۷۰۹. عنه صلی الله علیه و آله: امام صادق علیه السلام: شب بیست و سوم، شبی است که در آن هر کار حکمت آمیزی فیصله می‌یابد. در آن شب، گروه حاجیان و آنچه از این سال تا سال آینده خواهد شد، نوشته می‌شوند. ۷۰۸. عنه صلی الله علیه و آله: کتاب من لایحضره الفقیه به نقل از سفیان بن سَیْمَط: به امام صادق علیه السلام گفتم: شب هایی از ماه رمضان که امید به آنهاست، کدام اند؟

فرمود: «[شب] نوزدهم و بیست و یکم و بیست و سوم».

گفتم: اگر کسی را تنبلی یا بیماری بگیرد، به کدام یک از آنها اعتماد کند؟

فرمود: «[شب] بیست و سوم».

۱- این اشتباه ناشی از ۲۹ روز و یا ۳۰ روز بودن ماه رمضان است که توضیح آن در پانوش حدیث قبلی گذشت.

٧٠٧. رسول الله صلى الله عليه وآله: الإمام الصادق عليه السلام: إِنَّ لَيْلَةَ الثَّلَاثِ وَالْعِشْرِينَ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ هِيَ لَيْلَةُ الْجَهَنِّيِّ ، فِيهَا يُفَرَّقُ كُلُّ أَمْرٍ حَكِيمٍ ، وَفِيهَا تَثْبُتُ الْبَلَايَا وَالْمَنَايَا ، وَالْأَجَالُ وَالْأَرْزَاقُ وَالْقَضَايَا ، وَجَمِيعٌ مَا يُحْدِثُ اللَّهُ عِزًّا وَجَلًّا فِيهَا إِلَى مِثْلِهَا مِنْ الْحَوْلِ .

فَطَوَّبِي لِعَبْدٍ أَحْيَاهَا رَاكِعًا وَسَاجِدًا ، وَمَثَلٌ خَطَايَاهُ بَيْنَ عَيْنَيْهِ وَيَبْكِي عَلَيْهَا ، فَإِذَا فَعَلَ ذَلِكَ رَجَوْتُ أَلَّا يَخِيبَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ .
(١) وانظر: ص ٧٥٢ ، ح ٦٢٨ . ص ٨٥٤ (ما يختص بالليله الثالثه والعشرين) .

٢ / ٥ دور ثلاث ليالٍ في التقدير ٧٠٦. پیامبر خدا صلى الله عليه وآله: الإمام الصادق عليه السلام: التَّقْدِيرُ فِي لَيْلِهِ تِسْعَ عَشْرَةَ ، وَالْإِبْرَامُ فِي لَيْلِهِ إِحْدَى وَعِشْرِينَ ، وَالْإِمْضَاءُ فِي لَيْلِهِ ثَلَاثٍ وَعِشْرِينَ . (٢) ٧٠٥. پیامبر خدا صلى الله عليه وآله: عنه عليه السلام: فِي لَيْلِهِ تِسْعَ عَشْرَةَ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ التَّقْدِيرُ ، وَفِي لَيْلِهِ إِحْدَى وَعِشْرِينَ الْقَضَاءُ ، وَفِي لَيْلِهِ ثَلَاثٍ وَعِشْرِينَ إِبْرَامٌ مَا يَكُونُ فِي السَّنَةِ إِلَى مِثْلِهَا ، لِلَّهِ حَيْلٌ ثَنَاؤُهُ (أَنْ) (٣) يَفْعَلُ مَا يَشَاءُ فِي خَلْقِهِ . (٤) ٧٠٤. پیامبر خدا صلى الله عليه وآله: الإقبال عن عبد الله بن سنان: سَأَلْتُهُ (٥) عَنِ النُّصْفِ مِنْ شَعْبَانَ .

فَقَالَ: «مَا عِنْدِي فِيهِ شَيْءٌ ، وَلَكِنْ إِذَا كَانَتْ لَيْلُهُ تِسْعَ عَشْرَةَ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ ، قُسِّمَ فِيهَا (٦) الْأَرْزَاقُ ، وَكُتِبَ فِيهَا الْأَجَالُ ، وَخُرَجَ فِيهَا صِدْقٌ كَأَنَّكَ الْحَاجُّ ، وَأَطَّلَعَ اللَّهُ إِلَى عِبَادِهِ فَعَفَرَ اللَّهُ لَهُمْ إِلَّا شَارِبَ مُسْكِرٍ ، فَإِذَا كَانَتْ لَيْلُهُ ثَلَاثٍ وَعِشْرِينَ فِيهَا يُفَرَّقُ كُلُّ أَمْرٍ حَكِيمٍ ، ثُمَّ يَنْتَهَى ذَلِكَ وَيَقْضَى» .

قَالَ: قُلْتُ إِلَى مَنْ؟

قَالَ: «إِلَى صَاحِبِكُمْ ، وَلَوْلَا ذَلِكَ لَمْ يَعْلَمَ» . (٧) .

١- الدعوات: ٢٠٧ / ٥٦١ ، بحار الأنوار: ٩٧ / ٤ / ٥ .

٢- الكافي: ٤ / ١٥٩ / ٩ ، الإقبال: ١ / ١٥٠ كلاهما عن زراره .

٣- أثبتنا ما بين القوسين من المصادر الأخرى .

٤- الكافي: ٤ / ١٦٠ / ١٢ عن ربيع المسلي وزبيد بن أبي الحلال ذكره عن رجل ، كتاب من لا يحضره الفقيه: ٢ / ١٥٦ / ٢٠٢٠ ، الإقبال: ١ / ١٥٠ .

٥- الظاهر أنه سأل الإمام الصادق عليه السلام .

٦- في المصدر: «قسّم فيه» والتصويب من الطبعه الحجرية .

٧- الإقبال: ١ / ٣٤١ ، بصائر الدرجات: ٢٢٠ / ٣ وفيه «ينهى ذلك ويمضى» بدل «ينتهي ذلك ويقضى» ، بحار الأنوار: ٩٧ / ٢٢ / ٥٠ وج ٩٨ / ١٤٢ / ٣ .

۲ / ۵ نقش سه شب در سرنوشت

۷۰۳. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: امام صادق علیه السلام: شب بیست و سوم ماه رمضان، شبِ جُهَنی است. در آن شب، هر کار حکمت آمیزی فیصله می یابد و در آن شب، بلاها و مرگ ها و آجل ها و روزی ها و حوادث و مقدرات، ثبت می شوند و نیز همه آنچه خداوند متعال در آن شب تا سال آینده پدید می آورد.

پس خوشا به حال آن که آن شب را با رکوع و سجوده زنده بدارد و گناهانش را در برابر چشمش بیاورد و بر آنها بگریزد. پس هر گاه چنین کند، امید دارم که اگر خدا بخواهد، محروم و ناکام نگردد. ر. ک: ص ۷۵۳، ح ۶۲۸. ص ۸۵۵ (آنچه مخصوص شب بیست و سوم است).

۲ / ۵ نقش سه شب در سرنوشت ۷۰۲. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: امام صادق علیه السلام: سرنوشت (مُقَدَّر شدن)، در شب نوزدهم است و محکم ساختن، در شب بیست و یکم و امضا (حتمی سازی)، در شب بیست و سوم. ۷۰۱. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: امام صادق علیه السلام: در شب نوزدهم ماه رمضان، سرنوشت (مُقَدَّر شدن) است و در شب بیست و یکم، حتمی سازی است و در شب بیست و سوم، محکم سازی آنچه در [طول] سال تا سال آینده خواهد بود. خدای متعال و ستوده، حق دارد که درباره بندگانش هر چه بخواهد، انجام دهد. ۷۰۶. رسول الله صلی الله علیه و آله: الإقبال به نقل از عبد الله بن سنان: از امام علیه السلام درباره نیمه شعبان پرسیدم.

فرمود: «در نزد من چیزی درباره آن نیست؛ امّا وقتی شب هفدهم ماه رمضان می شود، روزی ها در آن تقسیم می شود، آجل ها نوشته می شوند، طومار حجّ حاجیان صادر می گردد، خداوند بر بندگانش اشراف یافته، آنان را می آمرزد، بجز میخواره را. پس هر گاه شب بیست و سوم فرا می رسد، در آن هر کار استواری فیصله می یابد، سپس نهایی شده، حتمی می گردد».

گفتم: به چه کسی؟

فرمود: «به پیشوایتان. و اگر چنین نبود، نمی دانست».

٧٠٥. عنه صلى الله عليه وآله: الكافي عن إسحاق بن عمّار [عن أبي عبد الله عليه السلام] (١)، قال: الكافي عن إسحاق بن عمّار [عن أبي عبد الله عليه السلام] (٢)، قال: سمعته يقول، وناس يسألونه يقولون: الأرزاق تُقسّم ليله النصف من شعبان؟

قال: فقال: «لا، والله ما ذاك إلا في ليله تسع عشرة من شهر رمضان، وإحدى وعشرين، وثلاث وعشرين؛ فإن في ليله تسع عشرة يلتقى الجمعان، وفي ليله إحدى وعشرين «يُفرق كل أمر حكيم» (٣)، وفي ليله ثلاث وعشرين يمضى ما أراد الله عز وجل من ذلك، وهى ليله القدر التى قال الله عز وجل: «خَيْرٌ مِّنْ أَلْفِ شَهْرٍ» (٤).

قال: قلت: ما معنى قوله: يلتقى الجمعان؟

قال: «يجمع الله فيها ما أراد من تقديمه وتأخيرهِ، وإرادته وقضائه».

قال: قلت: فما معنى يمضيه في ثلاث وعشرين؟

قال: «إنه يفرقه في ليله إحدى وعشرين، ويكون له فيه البداء، فإذا كانت ليله ثلاث وعشرين أمضاه، فيكون من المحتوم الذى لا يبدو له فيه تبارك وتعالى» . ٥ .

١- ما بين المعقوفين أثبتناه من الإقبال .

٢- الدخان : ٤ .

٣- القدر : ٣ .

٤- الكافي : ٤ / ١٥٨ / ٨ ، الإقبال : ١ / ٣٤٣ ، بحار الأنوار : ٩٨ / ١٤٤ / ٣ .

۷۰۴. عنه صلی الله علیه و آله: الکافی به نقل از اسحاق بن عمار: در حالی که مردم از امام صادق علیه السلامی پرسیدند و می گفتند: «آیا روزی ها در شب نیمه شعبان تقسیم می شود؟»، فرمود: «نه، به خدا چنین نیست، مگر در شب نوزدهم ماه رمضان و بیست و یکم و بیست و سوم. در شب نوزدهم، دو مجموعه به هم می رسند و در شب بیست و یکم، «هر کار حکمت آمیزی فیصله می یابد» و در شب بیست و سوم، از آنها آنچه را اراده الهی باشد، حتمی می شود و آن، شب قدری است که خداوند فرموده: «بهتر از هزار ماه است».

گفتم: معنای این که دو مجموعه به هم می رسند، چیست؟

فرمود: «آنچه را خداوند می خواهد که جلو یا عقب بیندازد و آن را اراده و مقدر کند، در آن شب، گرد می آورد».

گفتم: معنای این که آن را در شب بیست و سوم حتمی می سازد، چیست؟

فرمود: «آن را در شب بیست و یکم فیصله می دهد، و گاهی برای او یداء (عوض شدن تصمیم) حاصل می شود، و چون شب بیست و سوم شود، آن را امضا می کند و آن گاه، از مقدرات حتمی خواهد شد که نظر خدای متعال درباره آن بر نمی گردد».

٧٠٣. رسول الله صلى الله عليه وآله: بصائر الدرجات عن محمد بن حمران عن الإمام الصادق عليه السلام، قال: قلت له: إنَّ النَّاسَ يَقُولُونَ إِنَّ لَيْلَةَ النُّصْفِ مِنْ شَعْبَانَ تُكْتَبُ فِيهِ الْأَجَالُ، وَتُقَسَّمُ فِيهِ الْأَرْزَاقُ، وَتَخْرُجُ صِكَائِكُ الْحَاجِّ .

فَقَالَ: «مَا عِنْدَنَا فِي هَذَا شَيْءٍ وَلَكِنْ إِذَا كَانَتْ لَيْلَةُ تِسْعِ عَشْرَةٍ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ يُكْتَبُ فِيهَا الْأَجَالُ، وَيُقَسَّمُ فِيهَا الْأَرْزَاقُ، وَيَخْرُجُ صِكَائِكُ الْحَاجِّ، وَيَطَّلِعُ اللَّهُ عَلَى خَلْقِهِ، فَلَا يَبْقَى مُؤْمِنٌ إِلَّا غَفَرَ لَهُ إِلَّا شَارِبَ مُسْكِرٍ، فَإِذَا كَانَتْ لَيْلَةُ ثَلَاثِ وَعِشْرِينَ فِيهَا يُفْرَقُ كُلُّ أَمْرٍ حَكِيمٍ أَمْضَاءً ثُمَّ أَنْهَاءً»، قَالَ: قُلْتُ: إِلَى مَنْ جُعِلَتْ فِدَاكَ!؟

فَقَالَ: «إِلَى صَاحِبِكُمْ، وَلَوْلَا ذَلِكَ لَمْ يَعْلَمْ مَا يَكُونُ فِي تِلْكَ السَّنَةِ». (١) وانظر: ص ٧٤٦ (خصائص ليله القدر / فيها تقدير كل شيء يكون في السنة).

٢ / ٦ سَتَرَهَا نَظْرًا لَكُمْ ٧٠٢. عنه صلى الله عليه وآله: مجمع الزوائد عن عبد الله بن أنيس: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَخْبِرْنِي أَيُّ لَيْلَةٍ تُبْتَغَى فِيهَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ؟

فَقَالَ: «لَوْلَا أَنْ تَتْرَكَ النَّاسُ الصَّلَاةَ إِلَّا تِلْكَ اللَّيْلَةَ لَأَخْبَرْتُكَ». (٢).

١- بصائر الدرجات: ٢٢٢ / ١١، بحار الأنوار: ٩٧ / ١٩ / ٤٣.

٢- مجمع الزوائد: ٣ / ٤١٤ / ٥٠٦٢، كنز العمالي: ٨ / ٥٤٣ / ٢٤٠٨٢ وزاد فيه «ولكن ابتغها في ثلاث وعشرين من الشهر» وكلاهما نقلًا عن الطبراني.

۲ / ۶ پوشیده بودن آن ، به سود شماست

۷۰۱. رسول الله صلی الله علیه و آله : بصائر الدرجات به نقل از محمد بن حمران : به امام صادق علیه السلام گفتم : مردم می گویند : در شب نیمه شعبان ، آجل ها نوشته می شود ، روزی ها تقسیم می شود و طومار (فهرست) حاجیان در می آید .

فرمود : «در این باره پیش ما چیزی نیست ؛ لیکن چون شب نوزدهم ماه رمضان شود ، در آن شب ، آجل ها نوشته می شود و روزی ها تقسیم می شود و فهرست حاجیان در می آید و خداوند بر بندگانش اشراف می یابد و نظر می کند . پس ، هیچ مؤمنی نمی ماند ، مگر این که او را می آمرزد ، مگر شرابخوار را . پس چون شب بیست و یکم شود ، در آن شب ، هر کار حکمت آمیزی فیصله می یابد ؛ آن را حتمی می سازد ، و سپس به پایان می برد» .

گفتم : به که فدایت شوم ؟

فرمود : «به امامتان ، و اگر چنان نبود ، نمی دانست که در آن سال چه خواهد شد» . ر . ک : ص ۷۴۷ (ویژگی های شب قدر / تقدیر هر چه در سال خواهد شد ...) .

۲ / ۶ پوشیده بودن آن ، به سود شماست ۷۰۰ . پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : مجمع الزوائد به نقل از عبد الله بن اُنیس : [به پیامبر صلی الله علیه و آله گفتم : ای پیامبر خدا ! مرا خبر بده که کدام شب است که در آن ، شب قدر را باید جست ؟

فرمود : «اگر نبود بیم آن که مردم جز در آن شب ، نماز را ترک کنند ، به تو خبر می دادم» .

٦٩٩. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله :شرح نهج البلاغه عن ابن عراده :قيل [لِأَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ]: أَخْبَرْنَا عَنْ لَيْلَةِ الْقَدْرِ؟ قَالَ: «مَا أَحْلُو مِنْ أَنْ أَكُونَ أَعْلَمُهَا فَاسْتَرْ عَلِمَهَا، وَلَسْتُ أَشْكُ أَنَّ اللَّهَ إِنَّمَا يَسْتَرْهَا عَنْكُمْ نَظَرًا لَكُمْ؛ لِأَنَّهُ لَوْ أَعْلَمَكُمْوَمَا عَمِلْتُمْ فِيهَا وَتَرَكْتُمْ غَيْرَهَا، وَأَرْجُو أَنْ لَا تُخْطِئُكُمْ إِنْ شَاءَ اللَّهُ». (١) وانظر: ص ٧٩٦، ح ٦٩٤ و ص ٧٩٨، ح ٦٩٩.

٢ / ٧ طُرُقُ مَعْرِفَةِ لَيْلَةِ الْقَدْرِ قِرَاءَةُ سُورَةِ الدُّخَانِ كُلِّ لَيْلَةٍ مِنْ رَمَضَانَ مِثْلَهُ مَرَّةً ٦٩٨. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله :الإمام الصادق عليه السلام :قال رَجُلٌ لِأَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ : ... يَا بْنَ رَسُولِ اللَّهِ ، كَيْفَ أَعْرِفُ أَنَّ لَيْلَةَ الْقَدْرِ تَكُونُ فِي كُلِّ سَنَةٍ؟

قال : «إِذَا أَتَى شَهْرُ رَمَضَانَ فَاقْرَأْ سُورَةَ الدُّخَانِ فِي كُلِّ لَيْلَةٍ مِثْلَهُ مَرَّةً ، فَإِذَا أَتَتْ لَيْلَةَ ثَلَاثٍ وَعِشْرِينَ ، فَإِنَّكَ نَاطِقٌ إِلَى تَصْدِيقِ الَّذِي سَأَلْتَ عَنْهُ». (٢) ب قِرَاءَةُ سُورَةِ الْقَدْرِ كُلِّ لَيْلَةٍ مِنْ رَمَضَانَ أَلْفَ مَرَّةً ٧٠٠. عنه صلی الله علیه و آله :الإمام الصادق عليه السلام :إِذَا أَتَى شَهْرُ رَمَضَانَ فَاقْرَأْ كُلَّ لَيْلَةٍ «إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ» أَلْفَ مَرَّةً ، فَإِذَا أَتَتْ لَيْلَةَ ثَلَاثٍ وَعِشْرِينَ ، فَاشْدُدْ قَلْبَكَ ، وَافْتَحْ أُذُنَيْكَ بِسِمَاعِ الْعَجَائِبِ مِمَّا تَرَى. (٣) وانظر: ص ٨٦٠ (ما يختص بالليله الثالثه والعشرين / قراءه سوره القدر ألف مره) .

١- شرح نهج البلاغه : ٢٠ / ١٥٤ ؛ بحار الأنوار : ٩٧ / ٥ / ٦ .

٢- الكافي : ١ / ٢٥١ / ٨ عن الحسن بن العباس بن الحریش عن الإمام الجواد عليه السلام ، الأملی للصدوق : ٧٥١ / ١٠٠٨ وفيه «مره» بدل «مئه مره» ، الإقبال : ١ / ١٤٩ ، بحار الأنوار : ٩٦ / ٣٧٩ / ٣ .

٣- الأملی للصدوق : ٧٥١ / ١٠٠٧ ، الإقبال : ١ / ١٤٩ ، بحار الأنوار : ٩٦ / ٣٧٩ / ٣ .

۲ / ۷ راه های شناخت شب قدر

الف صد بار خواندن سوره دخان در هر شب ماه رمضان

ب هزار بار خواندن سوره قدر در هر شب ماه رمضان

۶۹۹. عنه صلی الله علیه و آله: شرح نهج البلاغه به نقل از ابن عراده: [به امیر مؤمنان علیه السلام] گفتند: ما را از شب قدر آگاه کن. فرمود: «خالی از این نیستم که آن را بدانم و از شما پنهان کنم. شک ندارم که خداوند به خاطر کمک کردن و مهلت دادن به شما آن را از شما می پوشاند؛ چون اگر آن را به شما اعلام می کرد، در همان شب، عمل می کردید و در غیر آن شب، عبادت را ترک می کردید، و امید آن دارم که اگر خدا بخواهد، شب قدر را به خطا نگیرید». ر. ک: ص ۷۹۷، ح ۶۹۴ و ص ۷۸۳، ح ۶۹۹ ص ۸۰۷ (پژوهشی پیرامون شب قدر / تعیین شب قدر).

۲ / ۷ راه های شناخت شب قدر الف صد بار خواندن سوره دخان در هر شب ماه رمضان ۶۹۸. رسول الله صلی الله علیه و آله: امام صادق علیه السلام: مردی به امام باقر علیه السلام گفت: ... ای پسر پیامبر! از کجا بدانم که در هر سال، شب قدر است؟

فرمود: «هر گاه ماه رمضان آمد، هر شب سوره دخان را صد بار بخوان. پس چون شب بیست و سوم آید، به درست بودن آنچه از آن پرسیدی، خواهی نگریست». ب هزار بار خواندن سوره قدر در هر شب ماه رمضان ۶۹۷. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: امام صادق علیه السلام: چون ماه رمضان آید، هر شب، هزار بار سوره «إنا أنزلناه» بخوان. پس چون شب بیست و سوم آید، دلت را محکم کن و گوش هایت را برای شنیدن شگفتی هایی از آنچه می بینی، بگشای. ر. ک: ص ۸۶۱ (آنچه مخصوص شب بیست و سوم است / خواندن هزار بار سوره قدر).

٢ / ٨ علامته ليله القدر ٦٩٦. پیامبر خدا صلى الله عليه وآله: الكافي عن محمد بن مسلم عن أحدهما عليهما السلام ، قال :سألته عن علامه ليله القدر .

فقال : «علامتها أن تطيب ريحها ، وإن كانت في بردٍ دفئت ، وإن كانت في حرٍّ بردت فطابت» . (١) ٢ / ٩ من يُدرك ليله القدر ٦٩٥. پیامبر خدا صلى الله عليه وآله :الإمام الباقر عليه السلام :إن النبي صلى الله عليه وآله لما انصرفت من عرفاتٍ وسار إلى منى ، دخل المسجد فاجتمع إليه الناس يسألونه عن ليله القدر ، فقام خطيباً ، فقال بعد الثناء على الله عز وجل :

«أما بعد ، فإنكم سألتموني عن ليله القدر ولم أطوها عنكم لأني لم أكن بها عالماً ، أعلموا أيها الناس أنه من ورد عليه شهر رمضان وهو صحيح سوى فصام نهاره ، وقام ورداً من ليله ، وواظب على صلاته وهجر إلى جماعته ، وغدا إلى عيده ؛ فقد أدرك ليله القدر ، وفاز بجائزته الرب عز وجل » . (٢) ٦٩٤. پیامبر خدا صلى الله عليه وآله :رسول الله صلى الله عليه وآله :من صلى من أول شهر رمضان إلى آخره في جماعه ، فقد أخذ بحظ من ليله القدر . (٣) .

١- الكافي : ٤ / ١٥٧ / ٣ ، كتاب من لا يحضره الفقيه : ٢ / ١٥٩ / ٢٠٢٧ ، الأصول الستة عشر : ١٥٥ وفيهما «وطابت» ، دعائم الإسلام : ١ / ٢٨١ عن الإمام الباقر عليه السلام ، بحار الأنوار : ٩٧ / ٩ / ١٢ .

٢- كتاب من لا يحضره الفقيه : ٢ / ٩٧ / ١٨٣٤ ، ثواب الأعمال : ٣ / ٨٩ ، كلاهما عن زراره ، المقنعه : ٣٠٧ ، روضه الواعظين : ٣٨٢ ، بحار الأنوار : ٩٧ / ١٨ / ٤٠ .

٣- كنز العمال : ٨ / ٥٤٥ / ٢٤٠٩٠ نقلاً عن تاريخ بغداد عن أنس .

۲ / ۸ نشانه شب قدر**۲ / ۹ آن که شب قدر را درمی یابد**

۲ / ۸ نشانه شب قدر ۶۹۳. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: الکافی به نقل از محمّد بن مسلم: از او (امام باقر یا امام صادق علیهما السلام) درباره نشانه شب قدر پرسیدم.

فرمود: «از نشانه آن ، این است که بوی آن خوش است. اگر در فصل سرما باشد ، آن شب گرم می شود و اگر در فصل گرما باشد ، خنک و خوب و خوش می شود.» ۲ / ۹ آن که شب قدر را درمی یابد ۶۹۲. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: امام باقر علیه السلام: پیامبر صلی الله علیه و آله ، چون از عرفات برگشت و به منا رفت ، وارد مسجد شد. مردم ، گرد او جمع شدند و از شب قدر می پرسیدند. پیامبر صلی الله علیه و آله به سخن ایستاد و پس از ثنای الهی چنین فرمود:

«اما بعد ، شما مرا از شب قدر پرسیدید ، بیان نکردن آن برای این نبود که نسبت به آن عالم نبودم. بدانید ای مردم هر کس ماه رمضان بر او وارد شود و او صحیح و سالم باشد ، پس ، روزش را روزه بدارد و بخشی از شب آن را به عبادت برخیزد و مواظب نمازش باشد و در گرمای آن به نماز جمعه اش برود و سحرگاه به نماز عیدش برود ، به یقین ، شب قدر را دریافته و به جایزه پروردگار ، دست یافته است.» ۶۹۷. عنه صلی الله علیه و آله: پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: هر کس از آغاز تا پایان ماه رمضان ، نماز را به جماعت بخواند ، بهره ای از شب قدر برده است.

٦٩٦. عنه صلى الله عليه وآله: عنه صلى الله عليه وآله: مَنْ صَلَّى لَيْلَةَ الْقَدْرِ الْعِشَاءِ وَالْفَجْرِ فِي جَمَاعَةٍ ، فَقَدْ أَخَذَ مِنْ لَيْلَةِ الْقَدْرِ بِالنَّصِيبِ الْوَافِرِ . (١) ٦٩٥. عنه صلى الله عليه وآله: عنه صلى الله عليه وآله: مَنْ صَلَّى الْمَغْرِبَ وَالْعِشَاءَ فِي جَمَاعَةٍ ، حَتَّى يَنْقُضِيَ شَهْرَ رَمَضَانَ ، فَقَدْ أَصَابَ مِنْ لَيْلَةِ الْقَدْرِ بِحَظٍّ وَافِرٍ . (٢) ٦٩٤. رسول الله صلى الله عليه وآله: عنه صلى الله عليه وآله: مَنْ صَلَّى الْعِشَاءَ الْآخِرَةَ فِي جَمَاعَةٍ فِي رَمَضَانَ ، فَقَدْ أَدْرَكَ لَيْلَةَ الْقَدْرِ . (٣) ٦٩٣. عنه صلى الله عليه وآله: الإقبال: فِي كِتَابِ عَلِيِّ بْنِ إِسْمَاعِيلَ الْمَيْمَنِيِّ : فِي كِتَابِ أَصْلُهُ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ : كَانَ إِذَا دَخَلَ شَهْرُ رَمَضَانَ تَصَدَّقَ فِي كُلِّ يَوْمٍ بِدِرْهَمٍ ، فَيَقُولُ : «لَعَلِّي أَصِيبُ لَيْلَةَ الْقَدْرِ» . (٤) وانظر : ص ٥٤٤ (آداب الليلة السابعة والعشرين / الصلاة) .

١- تاريخ بغداد : ٥ / ٣٣٠ ، كنز العمال : ٨ / ٥٤٥ / ٢٤٠٨٩ .

٢- شعب الإيمان : ٣٧٠٧ / ٣ / ٣٤٠ ، فضائل الأوقات : ١٣٧ / ٦٧ كلاهما عن أنس ، كنز العمال : ٨ / ٥٤٥ / ٢٤٠٩١ .

٣- صحيح ابن خزيمة : ٣ / ٣٣٣ / ٢١٩٥ ، شعب الإيمان : ٣ / ٣٤٠ / ٣٧٠٦ ، فضائل الأوقات للبيهقي : ٦٧ / ١٣٨ كلها عن أبي هريره ، كنز العمال : ٨ / ٥٤٥ / ٢٤٠٩٢ .

٤- الإقبال : ١ / ١٥٠ ، بحار الأنوار : ٩٨ / ٨٢ / ١ .

۶۹۲. عنه صلی الله علیه و آله: پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: هر کس شب قدر، نماز عشا و صبح را به جماعت بخواند، بهره سرشاری از شب قدر برده است. ۶۹۱. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: هر کس نماز مغرب و عشا را به جماعت بخواند تا آن که ماه رمضان سپری شود، بهره سرشاری از شب قدر برده است. ۶۹۰. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: هر کس در ماه رمضان نماز عشا را به جماعت بخواند، شب قدر را دریافته است. ۶۸۹. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: الإقبال: در کتاب علی بن اسماعیل میثمی، چنین آمده است:

در نوشته ای که اصل آن از امام سجّاد علیه السلام است، نقل شده که آن امام، هر گاه ماه رمضان فرا می رسد، هر روز، یک درهم صدقه می داد و می فرمود: «شاید شب قدر را دریابم». ار. ک: ص ۵۴۵ (آداب شب بیست و هفتم / نماز).

ص: ٨٠٠

..

پژوهشی پیرامون شب قدر

اشاره

پژوهشی پیرامون شب قدر «إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ»؛ ما قرآن را در شب قدر نازل کردیم. سخن درباره شب قدر است؛ شب شکوهمند به سبب نزول قرآن؛ شبی که والاترین و پر برکت ترین شب های سال به شمار می رود؛ شبی بزرگ که پیامبر خدا آن را چنین ستوده است:

۶۸۸. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: شَهْرُ رَمَضَانَ سَيِّدُ الشُّهُورِ ، وَ لَيْلَةُ الْقَدْرِ سَيِّدَةُ اللَّيَالِي ؛ (۱) ۶۹۱. عنه صلی الله علیه و آله: ماه رمضان ، سِرور ماه ها و شب قدر ، سِرور شب هاست. جایگاه والای این شب و نقش رسای آن در میهمان سرای الهی و بهره وری از برکات و دست آوردهای این ضیافت الهی ، تا آن جاست که امام صادق علیه السلام آن را «قلب» این ماه نامیده است:

۶۹۰. عنه صلی الله علیه و آله: قَلْبُ شَهْرِ رَمَضَانَ لَيْلَةُ الْقَدْرِ ؛ (۲) ۶۸۹. عنه صلی الله علیه و آله: قلب ماه رمضان ، شب قدر است. کسی که بخواهد ماه رمضان برای او ماهی زنده ، با نشاط ، حیات آفرین و سرشار

۱- بحار الأنوار : ۴۰ / ۵۴ / ۸۹ .

۲- ر . ک : الکافی : ۴ / ۶۶ / ۱ .

یکم . معنای شب قدر

و پربار باشد ، باید از این قلب ، مواظبت کند. مراقبت از این قلب ، ممکن است سرنوشت ساز و بیمه کننده همه عمر انسان باشد ، که « لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ ؛ شب قدر ، بهتر از هزار ماه است » . برای شناخت قلب ماه رمضان و به خاطر دست یافتن به دست آوردهای خوب این شب عظیم و پرثمر ، نکاتی را که برگرفته از ره نموده های روشنگر و زندگی ساز اهل بیت علیهم السلام است ، تقدیم می داریم:

یکم . معنای شب قدر آیه شریف « وَ مَا أَدْرَاكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ ؛ و تو چه دانی که شب قدر چیست؟ » ، به روشنی بر این نکته دلالت دارد که دست یافتن به معنای حقیقی شب قدر ، بسیار دشوار و فراتر از سطح ادراک توده های مردم است. روشن است که وقتی مخاطب این آیه ، پیامبر صلی الله علیه و آله باشد ، پرسش موجود در آیه ، نشان دهنده عظمت و ارج شب قدر است؛ چرا که مفهوم شب قدر ، هرگز بر شخصیتی عظیم که قرآن بر دل پاک او فرود آمده و جان او جایگاه شب قدر است ، و فرشتگان الهی در آن شب برای سامان بخشی به امور جهان و تقدیر هستی نزد او می آیند ، ناشناخته نیست . افزون بر این ، فراهم آمدن زمینه شناخت و شهود حقیقت شب قدر (هر چند اندک) برای شماری از اهل سیر و سلوک که با بهره گیری از تعالیم اهل بیت علیهم السلام (۱) در این زمینه ، به آن رسیده اند گویای این حقیقت است. عالم ربّانی آیه الله میرزا جواد آقا ملکی تبریزی رحمه الله در پاسخ این سؤال که: «معنای دیدار شب قدر و لذت آن چیست؟» ، می گوید: دیدار شب قدر ، عبارت است از: کشف فرود آمدن امر آسمانی به زمین در این شب ، آن گونه که برای امام زمان علیه السلام آشکار می شود (۲) .

۱- ر . ک : ص ۷۹۵ (راه های شناخت شب قدر) و ص ۷۹۷ (نشانه شب قدر).

۲- المراقبات : ۱۳۷ .

دوم . ویژگی های شب قدر

الف برنامه ریزی سال

دیدن آن حقیقت و توفیق یافتن به این دیدار و شهود ، کاری بس عظیم و والاست ، همان گونه که امام صادق علیه السلام آن را چنین توصیف فرموده است:

۵۴۹. رسول الله صلى الله عليه وآله: إِنَّ الْقَلْبَ الَّذِي يُعَايِنُ مَا يُنَزَّلُ فِي لَيْلِهِ الْقَدْرِ لَعَظِيمُ الشَّانِ ؛ (۱) ۵۴۸. سنن الترمذی (به نقل از زید بن ثابت) دلی که آنچه را در شب قدر فرود آورده می شود ، می بیند ، بسی والاست. اما اسلام ، مردم را در همین سطح به خود وا نگذارده است و برای آن که توده مردم نیز شناختی اجمالی از معنای شب قدر دریابند ، روایات دینی ، تصویری از آن حقیقت را در ضمن بیان ویژگی ها و فضایل آن شب ارائه داده اند که به نمونه هایی از آنها در ادامه اشاره می شود.

دوم . ویژگی های شب قدرالف برنامه ریزی سالدر بسیاری از روایات ، به عنوان نخستین ویژگی شب قدر ، بر این تأکید شده است که تقدیر امور مردم و سامان بخشی اوضاع و احوال آنان در طول سال ، در این شب رقم زده می شود؛ شبی که سرنوشت و فیصله یافتن همه کارهایی که تا سال آینده پیش خواهد آمد ، در این شب فرود می آید. شاید نزول قرآن در شب قدر نیز به لحاظ همین جهت باشد؛ کتابی که برنامه زندگی انسان را ارائه می کند. از همین جاست که انسان می تواند با بهره گیری از برنامه ای که قرآن آن را ترسیم نموده ، سرنوشت خود و زندگی اش را در شب قدر عوض کند و برای سال آینده خویش ، بهترین سرنوشت و برای خویش سودمندترین کسب و کار را تحقق بخشد. در این جا دو مطلب مهم است که شایان توجه اند : مطلب اوّل . رقم خوردن سرنوشت انسان در شب قدر ، در چارچوب مقدرات او در علم ازلی خداوند است. به دیگر سخن ، به گفته روایات اهل بیت علیهم السلام ، آنچه در

۱- برای آگاهی از متن کامل حدیث و منابع آن ، ر. ک : ص ۷۶۰ ح ۶۴۰ .

ب آغاز سال تقدیر

علم حضرت حق ، در طول سال برای مردم مقدر است ، به صورت برنامه ای نوشته شده آشکار می شود که فرشتگان ، آن را می نویسند و به امام عصر علیه السلام تحویل می دهند. و این ، به تناسب کاری است که انسان در شب قدر انجام می دهد. مطلب دوم . بر اساس شماری از روایات ، تعیین سرنوشت انسان در شب قدر و رقم خوردن آنچه در یک سال کامل بر او خواهد گذشت ، به معنای آن نیست که او به طور کامل در برابر این سرنوشت ، بی اختیار باشد ، بدان سان که برای تغییر آن ، هیچ کاری از او بر نیاید؛ بلکه می تواند در سایه دعا و توسل و با کارهای شایسته ، مقدرات حتمی خود در شب قدر را نیز تغییر دهد. از این رو ، امام باقر علیه السلام فرموده است:

۵۴۷. المعجم الكبير (به نقل از زید بن ثابت) فَمَا قُدِّرَ فِي تِلْكَ اللَّيْلَةِ وَقُضِيَ فَهُوَ مِنَ الْمَحْتُمِ وَلِلَّهِ عِزٌّ وَجَلٌّ فِيهِ الْمَشِيئَةُ ؛ (۱) ۵۴۶. سنن الترمذی (به نقل از زید بن ثابت) آنچه در آن شب ، مقدر و معین شده ، حتمی است و خدا می تواند در آنها ، آن گونه که بخواهد ، عمل کند. با توجه به ساختار و مضمون این گونه روایات (۲) و افزودن آن به ادله قطعی ، که بر «اجابت دعا در طول سال بخصوص در عرفات و حرم های مطهر» دلالت دارند ، نمی توان ظاهر برخی روایات را پذیرفت که: مقدرات شب قدر ، هرگز تغییر یافتنی نیست. (۳)

ب آغاز سال تقدیر در درآمد کتاب توضیح دادیم که آغاز سال ، به اعتبارهای مختلف ، متفاوت است. روایاتی که «شب قدر» را آغاز سال می دانند که به برخی از آنها در کتاب اشاره شد به اعتبار سال برنامه ریزی امور مردم و سامان بخشی وضع آنان و آنچه پیش خواهد آمد ، صادر شده اند. با همین اعتبار ، شب قدر ، پایان سال نیز به شمار

۱- برای آگاهی از متن کامل حدیث و منابع آن ، ر. ک : ص ۷۴۸ ، ح ۶۲۲ .

۲- ر. ک : ص ۷۴۷ ، ح ۶۲۰ و ص ۷۵۳ ، ح ۶۲۹ .

۳- ر. ک : ص ۷۴۷ ، ح ۶۱۹ و ص ۷۵۳ ، ح ۶۲۸ .

ج اختصاص داشتن به امام زمان د بهتر از هزار ماه!

می رود؛ یعنی پایان سال برنامه ریزی شده ای که سپری شده و اول سال برنامه ریزی شده نو است.

ج اختصاص داشتن به امام زمانسومین ویژگی شب قدر، این است که خدای سبحان، کامل ترین و شایسته ترین و برترین انسان را از برنامه ریزی و حکم خود، آگاه می سازد. تفسیر القمی، در ذیل آیه « تَنْزَلُ الْمَلَلَاءُ كَهَ وَالرُّوحُ فِيهَا؛ در آن شب، فرشتگان و «روح» به فرمان پروردگارشان در پی هر کاری فرود می آیند»، چنین آمده است:

۵۴۵. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: تَنْزَلُ الْمَلَائِكَةُ وَرُوحُ الْقُدُسِ عَلَى إِمَامِ الزَّمَانِ، وَ يَدْفَعُونَ إِلَيْهِ مَا قَدْ كَتَبُوا مِنْ هَذِهِ الْأُمُورِ؛ (۱) ۵۴۴. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: فرشتگان و روح القدس بر امام زمان فرود می آیند و از این امور، آنچه را نوشته اند، به او تقدیم می کنند. این نکته، هر چند که با صراحت به امام معصوم نسبت داده نشده؛ لیکن جمع بندی مضمون همه روایاتی است که در این باب آمده است. پس می توان گفت: از ویژگی های شب قدر، اختصاص داشتن آن به امام مهدی عجل الله فرجه است. از این رو، توسل به آن امام در این شب خاص، نقش مؤثری در گشایش کارهای انسان و گشودن آفاق در پیش او دارد و می تواند سرنوشت او را در جهتی که دست آوردهای بیشتری را در سال آینده نصیب او سازد، تنظیم کند.

د بهتر از هزار ماه! به تصریح قرآن کریم، «لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِّنْ أَلْفِ شَهْرٍ؛ شب قدر، بهتر از هزار ماه است»، و این نشانگر استثنایی بودن این برهه خاص زمانی و برکاتی است که در بر دارد، به نحوی که کار شایسته در آن، با کار شایسته در عمری طولانی (بیش از هشتاد سال) برابر است. از این رو، در تفسیر این آیه آمده است:

۱- برای آگاهی از منابع حدیث، ر. ک: ص ۷۶۸، ح ۶۵۰.

سوم . تداوم شب قدر

۵۴۳. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: الْعَمَلُ الصَّالِحُ فِيهَا مِنَ الصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ وَأَنْوَاعِ الْخَيْرِ ، خَيْرٌ مِنَ الْعَمَلِ فِي أَلْفِ شَهْرٍ لَيْسَ فِيهَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ ؛ (۱) ۵۴۸. سنن الترمذی عن زید بن ثابت : کار شایسته در آن شب (از قبیل: نماز، زکات و انواع نیکی ها) بهتر از عمل در هزار ماهی است که شب قدر نداشته باشد. این برکات گسترده و سرشار شب قدر، تفسیرکننده تأکید و تشویق پیامبر صلی الله علیه و آله و آلهو امامان علیهم السلام است که مسلمانان را بر بهره بردن از لحظه لحظه شب قدر فرا خوانده اند، تا آن جا که پیامبر صلی الله علیه و آله از خوابیدن در شب بیست و سوم نهی فرموده است (۲) و به همین جهت، فاطمه زهرا علیها السلام، دختر گرامی پیامبر صلی الله علیه و آله، نمی گذاشت که در آن شب، کسی از اهل خانه اش بخوابد. (۳) آری! کسی که از نعمت ایمان به قرآن برخوردار است و می داند که عمل در یک شب، از نظر برکات، برابر با حیات جاوید او و بهره مندی در طول حیات ابدی است، نمی تواند این فرصت گران بها و موهبت بی نظیر را رایگان از دست بدهد.

سوم . تداوم شب قدر بررسی آیات سوره قدر و تأمل در روایات دینی، نشان می دهند که شب قدر، ویژه زمان نزول قرآن و دوران پیامبر صلی الله علیه و آله نیست؛ بلکه همیشگی است و از آغاز آفرینش انسان بوده و تا پایان جهان و وجود انسان در آن نیز تداوم خواهد داشت؛ به چند دلیل: یکم . شب قدر، ظرف نزول قرآن است و ظرف باید پیش از مظروف وجود داشته باشد. دوم . در سوره قدر، فعل مضارع «تَنْزَلُ» (فرود می آیند) به کار رفته و بر استمرار، دلالت می کند. نیز جمله اسمیه: «سَلَّمَ هِيَ حَتَّى مَطَّلَعَ الْفَجْرِ؛ آن شب تا دمیدن

۱- برای آگاهی از متن کامل حدیث و منابع آن، ر. ک: ص ۷۴۲، ح ۶۱۳.

۲- ر. ک: ص ۸۲۱، ح ۷۱۰ و ص ۸۵۵، ح ۷۴۲.

۳- ر. ک: ص ۸۵۷، ح ۷۴۴.

چهارم . تعیین شب قدر

سپیده ، ایمن است» ، مفهوم تداوم دارد. سوم . قرآن کریم بارها تأکید کرده که سنّت الهی در تدبیر جهان ، تغییرناپذیر است. (۱) از این رو ، این سنّت الهی که مربوط به تدبیر امور انسان ها و سرنوشت آنان است ، همه امت ها و اقوام گذشته و حال و آینده را در بر می گیرد. چهارم . روایات فراوان (شاید در حدّ تواتر) ، تداوم شب قدر را پس از پیامبر خدا می رسانند. (۲) شماری از این روایات ، استمرار این شب را از آغاز خلقت (۳) و همراه انسان تا پایان عمر جهان ، تأیید می کنند. پس ، آنچه در تفسیر الدرّ المنثور ، از پیامبر صلی الله علیه و آله روایت شده که: «خداوند ، شب قدر را به امت من بخشید و آن را به پیشینیان عطا نکرده بود» ، علاوه بر ضعف سند ، در برابر قرائن و دلایل گذشته ، قابل اعتماد نیست.

چهارم . تعیین شب قدر قرآن کریم ، از یک سو ، نزول قرآن را در ماه رمضان می داند: « شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ ؛ ماه رمضان ، ماهی که قرآن در آن نازل شده است» و از سویی با صراحت ، نزول آن را در شب قدر می داند: « إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ ؛ آن را در شب قدر نازل کردیم» . مقتضای جمع میان این دو آیه ، آن است که شب قدر ، حتما در ماه رمضان باشد. این ، در حالی است که در روایات اهل سنّت ، در بیان این که شب قدر ، کدام شب از شب های ماه رمضان است ، اختلافات فراوانی است ، به گونه ای که جمع میان آنها ممکن نیست. (۴)

۱- از جمله در: فاطر ، آیه ۴۳؛ اسراء ، آیه ۷۷؛ احزاب ، آیه ۳۸ و ۶۲؛ فتح ، آیه ۲۳.

۲- ر . ک : ص ۷۷۱ (وجود شب قدر در هر سال).

۳- ر . ک : ص ۷۷۳ ، ح ۶۵۶ .

۴- ر . ک : الدرّ المنثور : ۸ / ۵۷۱ ۵۸۳ .

روایاتی که از اهل بیت علیهم السلام در تعیین شب قدر نقل شده، (۱) به پنج دسته قابل تقسیم اند: دسته اول. روایاتی که شب قدر را در دهه آخر ماه رمضان تعیین می کنند. (۲) دسته دوم. روایاتی که می گویند: شب قدر را در یکی از سه شب: نوزدهم، بیست و یکم و بیست و سوم بجویند. (۳) دسته سوم. روایاتی که می گویند: شب قدر، در یکی از دو شب بیست و یکم و بیست و سوم است. (۴) دسته چهارم. روایاتی که شب بیست و سوم را به طور معین، شب قدر می دانند. (۵) دسته پنجم. روایاتی که دلالت می کنند بر این که شب های: نوزدهم، بیست و یکم و بیست و سوم، هر کدام به گونه ای در تعیین سرنوشت انسان ها و امور آنان نقش دارد؛ ولی نقش اساسی و نهایی، مربوط به شب بیست و سوم است. (۶) تأمل در این پنج دسته از روایات، نشان می دهد که نه تنها میان آنها تعارضی نیست، بلکه مؤید یکدیگرند. توضیح، این که: از دید روایات اهل بیت علیهم السلام و شمار قابل توجهی از روایات اهل سنت، شب قدر، شب بیست و سوم است. از این رو، ابن بابویه صدوق (م ۳۸۱ ق) می فرماید: اتفق مشایخنا رضی الله عنهم [فی ليله القدر] علی أنّها الليله الثالثه والعشرون

۱- از روایاتی که در متن کتاب (از ص ۷۷۵ تا ۷۹۳) آمده، میان برخی روایات اهل سنت و روایات اهل بیت علیهم السلام هماهنگی دیده می شود.

۲- ر. ک: ص ۷۷۵ (شب قدر، چه شبی است؟ / در دهه آخر).

۳- ر. ک: ص ۷۷۷ (شب قدر، چه شبی است؟ / شب های بیست و سوم و بیست و یکم و نوزدهم).

۴- ر. ک: ص ۷۷۹ (شب قدر، چه شبی است؟ / شب های بیست و سوم و بیست و یکم).

۵- ر. ک: ص ۷۸۳ (شب قدر، چه شبی است؟ / شب بیست و سوم).

۶- ر. ک: ص ۷۸۹ (شب قدر، چه شبی است؟ / نقش سه شب در سرنوشت).

پنجم . شب قدر در مناطق مختلف

من شهر رمضان ؛ (۱) بزرگان ما درباره شب قدر ، همه یک سخن اند که: شب بیست و سوم ماه رمضان است. روایات دسته اول ، دوم و سوم که برای درک فضیلت شب قدر ، به احیا و کارهای خوب در دهه آخر ماه رمضان توصیه دارند ، همچنین روایاتی که به احیای شب های: نوزدهم ، بیست و یکم و بیست و سوم سفارش دارند ، همگی به دو نکته بر می گردند: نخست . مسلمانان از شب زنده داری شب های ماه رمضان ، بیشترین بهره را از عطایا و دستاوردهای آن داشته باشند. از این رو ، در روایتی که راز پوشیده بودن شب قدر را میان شب ها بیان می کند ، آمده است:

۵۴۲. عنه صلی الله علیه و آله : إِنَّ اللَّهَ إِتْمَا يَسْتُرُهَا عَنْكُمْ نَظْرًا لَكُمْ ؛ (۲) ۵۴۱. عنه صلی الله علیه و آله : خداوند ، آن را از شما پنهان داشته تا عنایت بیشتری به شما کند. دوم . گرچه شب قدر شب بیست و سوم است ، اما به آن معنا نیست که آن دو شب ، دیگر هیچ نقشی نداشته و در تقدیر امور و سرنوشت انسان ، بی اثر باشند.

پنجم . شب قدر در مناطق مختلفیکی از مسائل مهم درباره شب قدر ، این است که : آیا شب قدر در مناطق مختلف ، یکی است یا متفاوت است؟ بررسی این موضوع ، به چند نظریه می انجامد که به آنها اشاره می شود : ۱. نظریه منسوب به مشهور فقهای شیعه که معتقدند آغاز ماه های قمری در همه

۱- الخصال : ۷ / ۵۱۹ ، بحار الأنوار : ۳۱ / ۱۶ / ۹۷ .

۲- برای آگاهی از متن کامل حدیث و منابع آن ، ر. ک : ص ۷۹۴ ، ح ۶۹۰ .

شهرها ، یکسان نیست؛ بلکه اِتِّحَادُ اُفُق ، (۱) شرط ثبوت هلال است. بنا بر این نظریه ، شب قدر ، در همه مناطق و شهرها یکی نخواهد بود. ۲. شماری از محققان ۲ بر این عقیده اند که آغاز ماه های قمری ، در همه مناطق ، یکی است و اگر در یک منطقه ، هلال ماه رمضان دیده شود ، در مناطق دیگر هم ماه رمضان آغاز می شود. ۳ بر اساس این نظریه ، شب قدر در همه مناطق ، یک شب

۱- مگر در مواردی که هلال با رؤیت قطعی ، ثابت می شود.

ص: ٨١١

..

معین خواهد بود. ۳. شب قدر ، عبارت است از: یک دوره کامل شب در همه کره زمین. پس فرقی نیست که آغاز ماه های قمری در همه مناطق و سرزمین ها ، یکی باشد یا مختلف. توضیح ، آن که: «شب ، همان سایه نیم کره زمین است که بر نیم کره دیگر می افتد و می دانیم این سایه ، همراه با گردش زمین در حرکت است و یک دوره کامل آن ، در بیست و چهار ساعت انجام می شود. بنا بر این ، ممکن است شب قدر ، یک دوره کامل شب به دور زمین باشد؛ به این معنا که مدت بیست و چهار ساعت تاریکی (که تمام نقاط زمین را زیر پوشش خود قرار می دهد) شب قدر است که آغاز آن از یک نقطه شروع می شود و در نقطه ای دیگر پایان می گیرد». (۱) بر این اساس ، جدا کردن حکم شب قدر از حکم روز اول ماه ، درست نیست ، که اگر استدلال نظریه سوم را بپذیریم و شب قدر را یک «بیست و چهار ساعت» بدانیم ، با همین محاسبه می توان نسبت به روز اول ماه نیز برخورد کرد و آن را در همه مناطق و سرزمین ها یکی شمرد ، بخصوص که اطلاق روایات هم مؤید این می شود. در نتیجه ، این نظریه با نظریه دوم یکی می شود. باری! به نظر ما ، نظریه دوم ، به ظواهر قرآن و احادیث و به مقتضای عقل و اعتبار ، نزدیک تر است. و افزون بر همه استدلال هایی که برای تعیین و وحدت ليله القدر شده ، می توان گفت که اهمیت فوق العاده این شب بزرگ ، اقتضا می کرد که

اهل بیت علیهم السلام بخصوص هنگامی که در اثر فتوحات بزرگ ، اسلام تا اقصی ممالک جهان پیشرفت کرده بود متعدّد بودن شب قدر را تذکر دهند . لیکن با این حال ، با عنایت به نظریه مشهور ، رعایت احتیاط ، بی تردید ، موجب بهره گیری بیشتر از برکات ماه رمضان خواهد شد . و خوشا آنان که از این نعمت برخوردارند که برای شناخت و تعیین شب قدر ، نیازی به این گونه حرف ها ندارند و با چشم دل ، حقایق شب قدر و فرود فرشتگان و «روح» را می بینند و از برکات آن به بهترین شکل ، بهره های سرشار می برند. نعمتی که اینان از آن برخوردارند ، تنها شناخت شب قدر نیست؛ بلکه در تعیین اول ماه نیز چنین اند و نیازی به استهلال و گواهی شاهدان و بهره گیری از ابزار علمی و نجومی ندارند. عارف بزرگوار و فقیه وارسته ، سید ابن طاووس رحمه الله ، این حالت را چنین توصیف می کند: بدان که وقتی خداوند بخواهد مراد خود را به بندگانش بفهماند ، راه ، آن منحصر به ادراک عقلی یا نگاه شرعی نیست؛ چرا که خداوند ، قدرت ذاتی دارد و می تواند هر چه را هر وقت اراده کند ، به بندگانش بشناساند. من ، کسی را به یقین می شناسم که اول ماه ها را می داند ، بی آن که به هلال بنگرد ، یا شاهدان پیش او گواهی دهند ، یا به روایاتی که گذشت عمل کند ، یا به سخن منجم یا به استخاره یا به گفته اهل عدد و یا به خواب تکیه کند؛ بلکه او بر اساس فضل پروردگار جهان که به او فروغ خرد بخشیده است ، بی آن که خواسته باشد؛ و علم به بدیهیات را به او عطا کرده ، بی آن که آن را طلبیده باشد می داند؛ لیکن تنها خود او مکلف به آن یقینی است که به نحو معین به آن رسیده است. (۱)

ششم . بهترین اعمال در شب قدر

الف کدام علم و کدام عبادت؟

به نظر می رسد که در متن یاد شده ، اشاره سید ابن طاووس به خودش باشد و برای پرهیز از خودستایی ، به آن تصریح نکرده است.

ششم . بهترین اعمال در شب قدر محدث بزرگوار ، ابن بابویه رحمه الله در مجلس ۹۳ از کتاب الامالی ، پس از بیان نوافل شب های ماه رمضان و صد رکعت نماز برای هر یک از شب های بیست و یکم و بیست و سوم ، می گوید: ومن أحيا هاتين الليلتين بمذاكره العلم فهو أفضل ؛ (۱) هر کس این دو شب را با گفتگوی علمی احیا بدارد ، بهتر است. به نظر می رسد که این مطلب ، برگرفته از سخن پیامبر خدا به ابوذر است که در آن ، برتری علم را بر عبادت به تفصیل ، بیان ، و در پایان آن فرموده است:

۵۴۰. عنه صلى الله عليه وآله : يا أبا ذرَّ الجُلوسُ ساعةً عندَ مُذاكره العلمِ خيرٌ لِمَكَ مِنْ عِبَادِهِ سَنَةً صِيَامِ نَهَارِهَا وَقِيَامِ لَيْلِهَا ؛ (۲) ۵۳۹. عنه صلى الله عليه وآله : ای ابو ذر! یک ساعت نشستن برای گفتگوی علمی برای تو ، از عبادت یک سال که روزش را روزه بداری و شبش را به نماز بپایستی ، بهتر است. افزون بر این حدیث ، منابع حدیثی ، روایات بی شماری از اهل بیت علیهم السلام را نقل کرده اند که می رساند آموختن دانش ، به مراتب ، برتر از عبادت است؛ (۳) لیکن برای روشن تر شدن این موضوع ، توجه به چند مطلب ضروری است:

الف کدام علم و کدام عبادت؟ از دیدگاه فقهی ، «آموختن علم» ، احکام پنجگانه را دارد و بررسی متن احادیث

۱- الامالی ، صدوق : ۷۴۷ .

۲- جامع الأخبار : ۱۰۹ / ۱۹۵ ، بحار الأنوار : ۱ / ۲۰۳ / ۲۱ .

۳- ر . ک : العلم و الحکمه فی الکتاب و السنه : ۱ / ۳۰۹ (برتری دانشجویی بر عبادت).

ب نقش عبادت در پیدایش نور علم ج سیره اهل بیت علیهم السلام

فراوانی که علم را برتر از عبادت می دانند، به روشنی می رساند که مقصود، برتری آموختن واجب یا مستحب بر عبادات مستحب است.

ب نقش عبادت در پیدایش نور علماز نگاه متون اسلامی، عبادات، نقشی بنیادی در پیدایش و تداوم فروغ علم دارند. از این رو، هدف احادیثی که علم را برتر از عبادت می دانند، تضعیف یا انکار نقش سازنده عبادت در کنار علم نیست؛ بلکه تأکید بر همراه ساختن عبادت با علم و برحذر داشتن از عبادتِ ناآگاهانه است که نه تنها بی ارزش، بلکه خطرآفرین است.

ج سیره اهل بیت علیهم السلامبررسی و تأمّل در سیره عملی اهل بیت علیهم السلام درباره شب قدر و عنایت ویژه آنان به عبادت و ذکر در شب های: نوزدهم، بیست و یکم و بیست و سوم، و توجه به رهنمودها و سفارش هایی که به بهره گیری بیشتر از این شب ها داشته اند، همگی به روشنی نشان می دهند که این شب ها، جز در موارد استثنایی، باید صرف عبادت و ذکر و نیایش و اُنس با خدای سبحان شوند. البته این، بدان معنا نیست که نتوان بخشی از شب قدر را به تألیف (۱) یا بیان معارف و علومی پرداخت که سطح آگاهی و معرفت مردم را بالا می برد؛ بلکه مقصود، هشدار دادن به این نکته است که به بهانه و به استناد روایاتی که علم را بر عبادات ترجیح می دهند، نباید در شب قدر، از برکات اُنس با خداوند و بهره بردن از تضرّع در پیشگاه او، غافل شد.

۱- شماری از بزرگان علما، تألیف های معروف خود را در شب قدر به پایان برده اند، همچون شیخ محمّد حسن، صاحب جواهر، که این کتاب عظیم را در شب بیست و سوم ماه رمضان تمام کرده است. نیز ملاّ هادی سبزواری، در بیست و سوم رمضان سال ۱۲۶۱ ق، تألیف کتاب منظومه را به پایان رسانده است. همین نکته را درباره مفسّر برجسته قرآن، علامه طباطبایی نیز می بینیم که تفسیر ارزشمند خویش المیزان را در بیست و سوم رمضان سال ۱۳۹۲ ق، تمام کرده است. خود این خدمت گزار کوچک احادیث اهل بیت علیهم السلام نیز کار تدوین کتاب میزان الحکمه را در بیست و سوم ماه رمضان سال ۱۴۰۵ ق، به فضل الهی به پایان رساندم.

الفصل الثالث : آداب ليله القدر المشتركة ٣ / ١١ الغسل ٥٣٨. رسول الله صلى الله عليه و آله :الإمام الباقر عليه السلام :الغسلُ في سبعة عشرَ موطنًا : ليله سبعَ عشرةَ من شهرِ رَمَضانَ وهى ليلةُ التَّقاءِ الجَمعِينِ ليلهُ يَدِرٍ ، وليلهُ تسعَ عشرةَ وفيها يُكْتَبُ الوَفْدُ وفدُ السَّنَةِ ، وليلهُ إحدى وعشرينَ وهى اللّيلةُ الَّتى ماتَ فيها أوصِياءُ النَّبِيِّينَ عليهم السلاموفيهما رُفِعَ عيسى بنُ مريمَ وقُبِضَ موسى عليهماالسلام ، وليله ثلاثٌ وعشرينَ يُرْجى فيها ليلهُ القَدْرِ . (١) ٥٣٧. المعجم الأوسط (به نقل از عبد الله بن مسعود) الكافي عن سليمان بن خالد :سَأَلْتُ أبا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام : كمُ أَعْتَسِلُ في شَهْرِ رَمَضانَ ليلَةً؟

قالَ : «لَيْلَةَ تِسْعَ عَشْرَةَ ، وَلَيْلَةَ إِحْدَى وَعِشْرِينَ ، وَثَلَاثِ وَعِشْرِينَ» . (٢) ٥٣٦. پیامبر خدا صلى الله عليه و آله :الإمام الصادق عليه السلام :إِعْتَسِلْ لَيْلَةَ تِسْعَ عَشْرَةَ مِنْ شَهْرِ رَمَضانَ ، وإحدى وعشرينَ ، وَثَلَاثِ وَعِشْرِينَ ، وَاجْهَدْ أَنْ تُحَيِّيَهَا (٣) . (٤) .

١- الخصال : ١ / ٥٠٨ عن محمد بن مسلم ، بحار الأنوار : ٩٧ / ١٥ / ٢٨ .

٢- الكافي : ٤ / ١٥٣ / ٢ .

٣- فى بحار الأنوار : «تحييها» .

٤- الهداياه : ١٩٦ ، بحار الأنوار : ٩٧ / ٨ / ١١ .

فصل سوم: آداب مشترک شب قدر**۳ / ۱ غسل**

فصل سوم: آداب مشترک شب قدر ۳ / ۱ غسل ۶۸۳. عنه صلی الله علیه و آله: امام باقر علیه السلام: غسل در هفده جا [مستحب] است: شب هفدهم ماه رمضان، که شبی است که دو گروه (مسلمانان و کفار) در شب بیدار با هم برخورد کردند؛ شب نوزدهم، که در آن، گروه حاجیان سال، نوشته (معین) می شود؛ شب بیست و یکم، که جانشینان پیامبران علیهم السلام در آن شب از دنیا رفته اند و در آن شب، عیسی بن مریم علیهما السلام به آسمان رفت و موسی علیه السلام در گذشت؛ و شب بیست و سوم، که امید می رود شب قدر در آن باشد. ۶۸۲. عنه صلی الله علیه و آله: الکافی به نقل از سلیمان بن خالد: از امام صادق علیه السلام پرسیدم: در ماه رمضان، چند [شب] غسل کنم؟

فرمود: «شب نوزدهم، شب بیست و یکم و [شب] بیست و سوم». ۶۸۱. عنه صلی الله علیه و آله: امام صادق علیه السلام: شب نوزدهم ماه رمضان و بیست و یکم و بیست و سوم، غسل کن و بکوش که این شب ها را زنده بداری.

٦٨٠. عنه صلى الله عليه وآله :عنه عليه السلام: غُسلُ لَيْلِهِ إِحْدَى وَعِشْرِينَ ، وَغُسلُ لَيْلِهِ ثَلَاثٍ وَعِشْرِينَ سُنَّةٌ لَا تَتْرُكُهَا ؛ فَإِنَّهُ يُرْجَى فِي إِحْدَاهُنَّ لَيْلَةُ الْقَدْرِ . (١) ٦٧٩. عنه صلى الله عليه وآله :فضائل الأشهر الثلاثة عن إسماعيل بن مهران عن الإمام الصادق عليه السلام: «مَنْ اغْتَسَلَ لَيْلَى الْغُسْلِ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ خَرَجَ مِنْ ذُنُوبِهِ كَهَيْئَةِ يَوْمٍ وَلَدَتْهُ أُمُّهُ» .

فَقُلْتُ : يَا بْنَ رَسُولِ اللَّهِ ، مَا لَيْلَى الْغُسْلِ؟

قَالَ : «لَيْلَةُ سَبْعِ عَشْرَةَ ، وَلَيْلَةُ تِسْعِ عَشْرَةَ ، وَلَيْلَةُ إِحْدَى وَعِشْرِينَ ، وَلَيْلَةُ ثَلَاثِ وَعِشْرِينَ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ» . (٢) ٦٧٨. رسول الله صلى الله عليه وآله :تهذيب الأحكام عن بكير بن أعين: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ : فِي أَيِّ اللَّيَالِي اغْتَسَلُ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ؟ قَالَ : «فِي تِسْعِ عَشْرَةَ ، وَفِي إِحْدَى وَعِشْرِينَ ، وَفِي ثَلَاثِ وَعِشْرِينَ ، وَالْغُسْلُ أَوَّلَ اللَّيْلِ» .

قُلْتُ : فَإِنْ نَامَ بَعْدَ الْغُسْلِ؟

قَالَ : «هُوَ مِثْلُ غُسْلِ يَوْمِ الْجُمُعَةِ ، إِذَا اغْتَسَلْتَ بَعْدَ الْفَجْرِ أَجْرًا كَ» . (٣) ٦٧٧. پیامبر خدا صلى الله عليه وآله :الإمام الباقر أو الإمام الصادق عليهما السلام: الْغُسْلُ فِي لَيْالٍ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ فِي تِسْعِ عَشْرَةَ ، وَإِحْدَى وَعِشْرِينَ ، وَثَلَاثِ وَعِشْرِينَ ، وَأُصِيبَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ فِي لَيْلِهِ تِسْعِ عَشْرَةَ ، وَقُبِضَ فِي لَيْلِهِ إِحْدَى وَعِشْرِينَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ . قَالَ : وَالْغُسْلُ فِي أَوَّلِ لَيْلِهِ وَهُوَ يُجْزَى إِلَى آخِرِهِ . (٤) .

١- الكافي : ٣ / ٤٠ / ٢ ، تهذيب الأحكام : ١ / ١٠٤ / ٢٧٠ ، كتاب من لا يحضره الفقيه : ١ / ٧٩ / ١٧٦ كلها عن سماعه بن مهران .

٢- فضائل الأشهر الثلاثة : ١٣٧ / ١٤٧ .

٣- تهذيب الأحكام : ١ / ٣٧٣ / ١١٤٢ ، قرب الإسناد : ١٦٧ / ١٦٣ و ح ٦١٤ عن عبد الله بن بكير نحوه ، بحار الأنوار : ٩٧ / ١٢ / ١٧ /

٤- الكافي : ٤ / ١٥٤ / ٤ ، كتاب من لا يحضره الفقيه : ٢ / ١٥٥ / ٢٠١٥ كلاهما عن محمد بن مسلم .

۶۷۶. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: امام صادق: غسلِ شب بیست و یکم و شب بیست و سوم ، مستحب است و آنها را ترک نکن؛ چرا که امید است شب قدر ، در یکی از آنها باشد. ۶۷۵. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: فضائل الأشهر الثلاثة به نقل از اسماعیل بن مهران: امام صادق علیه السلام فرمود: «هر کس شب های غسل ماه رمضان را غسل کند ، همچون روز تولد از مادر ، از گناهانش بیرون می آید».

گفتم: ای پسر پیامبر! شب های غسل ، کدام اند؟

فرمود: «شب هفدهم ، شب نوزدهم ، شب بیست و یکم و شب بیست و سوم از ماه رمضان». ۶۷۴. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: تهذیب الأحکام به نقل از بکیر بن اعین: از امام صادق علیه السلام پرسیدم: در کدام یک از شب های ماه رمضان ، غسل کنم؟ فرمود: «در نوزدهم ، بیست و یکم و بیست و سوم. و غسل در اوّل شب باشد».

گفتم: اگر [کسی] پس از غسل بخوابد؟

فرمود: «آن ، همانند غسل روز جمعه است. اگر پس از سپیده دم غسل کنی ، برایت کافی است». ۶۷۷. عنه صلی الله علیه و آله: امام باقر یا امام صادق علیهما السلام: غسل ، در شب هایی از ماه رمضان [، مستحب] است: نوزدهم ، بیست و یکم و بیست و سوم. امیر مؤمنان علیه السلام ، شب نوزدهم ، ضربت خورد و شب بیست و یکم ، شهید شد . درود خدا بر او باد! غسل در اوّل شب است و تا آخرِ شب ، کفایت می کند .

٣ / ١٢ الإحياء ٦٧٦. عنه صلى الله عليه وآله: رسول الله صلى الله عليه وآله: مَنْ أَحْيَا لَيْلَةَ الْقَدْرِ حُوِّلَ عَنْهُ الْعَذَابُ إِلَى السَّنَةِ الْقَابِلَةِ .
 (١) ٦٧٥. عنه صلى الله عليه وآله: مستدرك الوسائل عن رسول الله صلى الله عليه وآله: مَنْ أَحْيَا لَيْلَةَ الْقَدْرِ فَهُوَ أَكْرَمُ عَلَى اللَّهِ
 مِمَّنْ أَحْيَا شَهْرَ رَمَضَانَ وَلَمْ يُحْيِ تِلْكَ اللَّيْلَةَ ، وَالَّذِي بَعَثَنِي بِالْحَقِّ ، إِنَّ أَهْلَهُ وَوُلْدَهُ يَشْفَعُونَ فِي سَبْعِمِئَةِ أَلْفٍ ، لِكُلِّ وَاحِدٍ فِي
 سَبْعِمِئَةِ أَلْفٍ ، إِلَى آخِرِ ثَلَاثِ مَرَّاتٍ .

وقال صلى الله عليه وآله: إِنَّ لَيْلَةَ الْقَدْرِ تَكْرِمَةُ الْأَحْيَاءِ ، وَغَنِيمَةُ الْأَمْوَاتِ . (٢) ٦٧٤. رسول الله صلى الله عليه وآله: فضائل الأشهر
 الثلاثة عن أبي هريره: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: «مَنْ قَامَ لَيْلَةَ الْقَدْرِ إِيمَانًا وَاحْتِسَابًا غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ» .

وكان رسول الله صلى الله عليه وآله يُحْيِيهِ وَلَا يَخْتِمُهُ (٣) . (٤) ٦٧٣. پیامبر خدا صلى الله عليه وآله: الإمام الباقر عن آبائه عليهم
 السلام: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ نَهَى أَنْ يُغْفَلَ عَنْ لَيْلِهِ إِحْدَى وَعِشْرِينَ ، وَعَنْ لَيْلِهِ ثَلَاثِ وَعِشْرِينَ ، وَنَهَى أَنْ يَنَامَ أَحَدٌ
 تِلْكَ اللَّيْلَةَ . (٥) .

١- الإقبال: ١ / ٣٤٥ ، بحار الأنوار: ٩٨ / ١٤٥ / ٣ .

٢- مستدرك الوسائل: ٧ / ٤٥٨ / ٨٦٥٢ نقلاً عن القطب الراوندى فى لبّ اللباب .

٣- فى روضه الواعظين: «يحثُّ عليه ولا يحتمه» .

٤- فضائل الأشهر الثلاثة: ١٣٦ / ١٤٤ ، روضه الواعظين: ٣٨٢ .

٥- دعائم الإسلام: ١ / ٢٨١ ، بحار الأنوار: ٩٧ / ٩ / ١٢ .

۳ / ۲ شب زنده داری

۳ / ۲ شب زنده داری ۶۷۲. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: هر کس شب قدر را زنده بدارد ، تا سال آینده عذاب از او برگردانده می شود. ۶۷۱. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله (به ابو ذر) مستدرک الوسائل به نقل از پیامبر خدا: «کسی که شب قدر را زنده بدارد ، او نزد خداوند ، گرامی تر از کسی است که همه ماه رمضان را شب زنده داری کرده ، ولی آن شب را زنده نداشته است.

سوگند به آن که مرا به حق برانگیخت ، خانواده و فرزندانم ، درباره هفتصد هزار نفر شفاعت می کنند ، که هر کدام از آنان نیز درباره هفتصد هزار نفر ، تا سه بار ، حق شفاعت دارند».

و فرمود: «شب قدر ، گرامی داشت زندگان و غنیمت [برای] مردگان است». ۶۷۰. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: فضائل الأشهر الثلاثة به نقل از ابو هریره: پیامبر خدا فرمود: «هر کس شب قدر را از روی ایمان و برای پاداش الهی به عبادت بایستد ، گناهان گذشته اش آمرزیده می شود».

پیامبر خدا ، آن را زنده می داشت و الزام نمی کرد آن را [که دیگران هم بیدار بمانند]. ۶۶۹. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: امام باقر علیه السلام به نقل از پدرانش علیهم السلام: پیامبر خدا نهی کرد که از شب بیست و یکم و شب بیست و سوم ، غفلت شود و نهی کرد که کسی در آن شب بخوابد.

٦٦٨. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله :الإمام الباقر علیه السلام :مَنْ أَحْيَا لَيْلَةَ الْقَدْرِ غُفِرَتْ لَهُ ذُنُوبُهُ وَلَوْ كَانَتْ عَدَدَ نُجُومِ السَّمَاءِ ، وَمَثاقِيلِ الْجِبَالِ ، وَمَكاييلِ الْبِحَارِ . (١) ٦٧٣. عنه صلى الله عليه و آله :عنه عليه السلام :مَنْ وافَقَ لَيْلَةَ الْقَدْرِ فَقَامَهَا ، غَفَرَ اللَّهُ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ وَمَا تَأَخَّرَ . (٢) ٦٧٢. عنه صلى الله عليه و آله :الأمامي عن يحيى بن العلاء :كَانَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ مَرِيضًا دَنِفًا فَأَمَرَ ، فَأُخْرِجَ إِلَى مَسْجِدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ ، فَكَانَ فِيهِ حَتَّى أَصْبَحَ لَيْلَةَ ثَلَاثِ وَعِشْرِينَ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ . (٣) ٦٧١. عنه صلى الله عليه و آله (لأبي ذر) الإمام الكاظم عليه السلام :مَنْ اغْتَسَلَ لَيْلَةَ الْقَدْرِ وَأَحْيَاهَا إِلَى طُلُوعِ الْفَجْرِ خَرَجَ مِنْ ذُنُوبِهِ . (٤) ٦٧٠. عنه صلى الله عليه و آله :فضائل الأشهر الثلاثة عن صالح بن أبي حماد :كَتَبْتُ إِلَى أَبِي مُحَمَّدٍ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ مُوسَى بْنِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ أَسْأَلُهُ عَنِ الْغُسْلِ فِي لَيَالِي شَهْرِ رَمَضَانَ .

فَكَتَبَ عَلَيْهِ السَّلَامُ : «إِنْ اسْتَطَعْتَ أَنْ تَغْتَسِلَ لَيْلَةَ سَبْعِ عَشْرَةَ ، وَلَيْلَةَ تِسْعِ عَشْرَةَ ، وَلَيْلَةَ إِحْدَى وَعِشْرِينَ ، وَلَيْلَةَ ثَلَاثِ وَعِشْرِينَ فَافْعَلْ ، فَإِنَّ فِيهَا تُرْجَى لَيْلَةُ الْقَدْرِ ، فَإِنْ لَمْ تَقْدِرْ عَلَى إِحْيَائِهَا فَلَا يَفُوتَنَّكَ إِحْيَاءُ لَيْلَةِ ثَلَاثِ وَعِشْرِينَ ، تُصَلِّي فِيهَا مِنْهُ رَكَعَهُ ، تَقْرَأُ فِي كُلِّ رَكَعَةٍ : «الْحَمْدُ» مَرَّةً ، وَ «قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ» عَشْرَ مَرَّاتٍ . (٥) .

-
- ١- فضائل الأشهر الثلاثة : ١١٨ / ١١٤ ، الإقبال : ١ / ٣٨٥ كلاهما عن الحسن بن عباس عن الإمام الجواد عن آبائه عليهم السلام ٣٤٦ ، بحار الأنوار : ٩٨ / ١٤٦ / ٣ و ص ١٦٨ / ٥ .
  - ٢- دعائم الإسلام : ١ / ٢٨١ ، بحار الأنوار : ٩٧ / ٩ / ١٢ .
  - ٣- الأمامي للطوسي : ٦٧٦ / ١٤٢٨ ، بحار الأنوار : ٩٧ / ٤ / ٤ .
  - ٤- فضائل الأشهر الثلاثة : ١٣٧ / ١٤٦ عن ابن أبي عمير ، الدعوات : ٢٨٨ / ٢٥ ، روضه الواعظين : ٣٨٢ ، بحار الأنوار : ٨٣ / ١٢٨ / ٨٤ .
  - ٥- فضائل الأشهر الثلاثة : ١٠٣ / ٩١ .

۶۶۹. عنه صلى الله عليه و آله: امام باقر عليه السلام: هر کس شب قدر را زنده بدارد ، گناهانش بخشوده می شود ، هر چند به شمار ستارگان آسمان و سنگینی کوه ها و حجم دریاها باشد. ۶۶۸. رسول الله صلى الله عليه و آله: امام باقر عليه السلام: هر کس شب قدر را دریابد و آن را به عبادت زنده بدارد ، خداوند ، گناهان گذشته و آینده اش را می آمرزد. ۶۶۷. المواعظ العددیه: الأمالی به نقل از یحیی بن علاء: امام صادق علیه السلام سخت بیمار بود. دستور داد او را به مسجد پیامبر خدا بردند. آن جا بود ، تا صبح شب بیست و سوم ماه رمضان. ۶۶۶. پیامبر خدا صلى الله عليه و آله: امام کاظم علیه السلام: هر کس در شب قدر غسل کند و آن شب را تا سپیده دم زنده بدارد ، از گناهانش بیرون می آید. ۶۶۵. پیامبر خدا صلى الله عليه و آله: فضائل الأشهر الثلاثة به نقل از صالح بن ابی حمّاد: به امام حسن عسکری علیه السلام نامه نوشتم و از وی درباره غسل در شب های ماه رمضان پرسیدم. چنین پاسخ نوشت:

«اگر بتوانی شب هفدهم ، شب نوزدهم ، شب بیست و یکم و شب بیست و سوم غسل کنی ، چنان کن؛ چرا که امید است شب قدر ، در این شب ها باشد. پس اگر توانایی شب زنده داری در آنها را نداری ، زنده داشتن شب بیست و سوم را از دست مده. در آن شب ، صد رکعت نماز ، در هر رکعت: یک بار حمد { و ده بار سوره قل هو الله أحد } می خوانی» .

وانظر : ص ٨٤٠ (آداب ليله القدر المشتركه / الصلاه / الصلاه مئه ركعه) . ص ٨٥٤ (ما يختص بالليله الثالثه والعشرين / تأكيد الإحياء) .

٣ / ١٣ الدعاء التأكيد على الدعاء في ليله القدر ٦٦٤. پیامبر خدا صلى الله عليه و آله :الكافى عن الفضيل بن يسار :كان أبو جعفر عليه السلام إذا كانت ليله إحدى وعشرين ، وليله ثلاث وعشرين أخذ في الدعاء حتى يزول الليل ، فإذا زال الليل صلى . (١) ٦٦٣. پیامبر خدا صلى الله عليه و آله :الإقبال عن حماد بن عثمان :دخلت على أبي عبد الله عليه السلام ليلة إحدى وعشرين من شهر رمضان ، فقال لى : «يا حماد ، اغتسلت؟»

قلت : نعم ، جعلت فداك ! فدعا بحصير ، ثم قال : «إلى لى لى فضل» .

فلم يزل يصلى وأنا أصلى إلى لى حتى فرغنا من جميع صلاتنا ،

ثم أخذ يدعو وأنا أو من على دعائه إلى أن اعترض الفجر ، فأذن وأقام ودعا بعض غلمانه ، فقمنا خلفه فتقدم وصلى بنا الغداة . (٢) ٦٦٧. المواعظ العددية :تهذيب الأحكام عن سماعه :قال (٣) لى : «صل فى ليلة إحدى وعشرين ، وليلة ثلاث وعشرين من شهر رمضان فى كل واحد منهما إن قويت على ذلك مئه ركعه سوى الثلاث عشرة ، واسهر فيهما حتى تصبح ؛ فإنه يستحب أن تكون فى صلاه ودعاء وتضرع ؛ فإنه يرجى أن تكون ليلة القدر فى إحداهما» . (٤) .

١- الكافى : ٤ / ١٥٥ / ٥ ، الخصال : ٥ / ٥١٩ ، بحار الأنوار : ٩٧ / ١٦ / ٢٩ .

٢- الإقبال : ١ / ٣٦٦ ، بحار الأنوار : ٩٨ / ١٥٧ / ٤ .

٣- كذا فى المصدر مضمرا .

٤- تهذيب الأحكام : ٣ / ٥٨ / ١٩٩ ، الأمالى للطوسى : ٦٨٩ / ١٤٦٥ ، بحار الأنوار : ٩٧ / ٣ / ٤ .

الف تأکید بر دعا در شب قدر

ر . ک : ص ۸۴۱ (آداب مشترک شب قدر / نماز / صد رکعت نماز) . ص ۸۵۵ (آنچه مخصوص شب بیست و سوم است / تأکید بر شب زنده داری) .

۳ / ۳ دعا الف تأکید بر دعا در شب قدر ۶۶۶. رسول الله صلی الله علیه و آله : الکافی به نقل از فضیل بن یسار : وقتی شب بیست و یکم و شب بیست و سوم می شد ، امام باقر علیه السلام شروع به دعا کردن می کرد تا شب سپری شود . چون شب می گذشت ، نماز می خواند . ۶۶۵. عنه صلی الله علیه و آله : الإقبال به نقل از حماد بن عثمان : شب بیست و یکم ماه رمضان ، خدمت امام صادق علیه السلام وارد شدم . به من فرمود : «ای حماد! غسل کرده ای؟» .

گفتم : آری ، فدایت شوم .

پس ، حصیری طلید . سپس فرمود : «کنار من بیا و نماز بخوان» .

امام علیه السلام همواره نماز می خواند و من نیز کنار او نماز می خواندم ، تا آن که از همه نمازهایمان فارغ شدیم . سپس شروع کرد به دعا کردن . من نیز دعای او را آمین می گفتم ، تا آن که سپیده دمید . اذان و اقامه گفتم و بعضی از فرزندان نوجوان خود را صدا زد . ما پشت سرش ایستادیم و او جلو رفت و برای ما نماز صبح را به جماعت خواند . ۶۶۴. عنه صلی الله علیه و آله : تهذیب الأحکام به نقل از سماعه : به من فرمود (۱) : «در هر یک از شب های بیست و یکم و بیست و سوم ماه رمضان ، اگر توانستی ، صد رکعت نماز بخوان ، بجز سیزده رکعت . و در این دو شب ، بیدار بمان تا صبح شود ، چون مستحب است در حال نماز و دعا و تضرع باشی ؛ چرا که امید است شب قدر ، در یکی از این دو باشد» .

۱- در منبع ، نام معصوم نیامده است .

وانظر: ص ٣٤٨ (ما يؤكد استحبابه من الأعمال / كثره الدعاء والذكر).

ب أدعيه ليله القدر ٦٦٣. عنه صلى الله عليه وآله: المعجم الأوسط: عن عبد الله بن يزيد عن عائشة أنها قالت: يا رسول الله، إن وافقت ليله القدر ما أسأل الله؟

قال [صلى الله عليه وآله]: «سليه العافية». (١) ٦٦٢. پیامبر خدا صلى الله عليه وآله (در آنچه به علی علیه السلام سفارش کرده است) سنن الترمذی عن عائشه: قلت: يا رسول الله، أرأيت إن علمت أي ليلة القدر ما أقول فيها؟

قال: «قولي: اللهم إنيك عفو كريم تحب العفو، فاعف عني». (٢) ٦٦١. پیامبر خدا صلى الله عليه وآله (در سفارشش به علی علیه السلام) الإقبال: دعاء الحسن بن عليّ عليهما السلام في ليلة القدر:

يا باطنا في ظهوره ويا ظاهرا في بطونه، يا باطنا ليس يخفى يا ظاهرا ليس يرى، يا موصوفا لا يبلغ بكنونيته (٣) موصوفا ولا حد محدود، يا غائبا غير مفقود ويا شاهدا غير مشهود يطلب فيصاب، ولم يخل منه السماوات والأرض وما بينهما طرفه عين، لا يدرك بكيف، ولا يؤين بأين، ولا يحيث.

أنت نور التور ورب الأرباب، أخطت بجميع الأمور، سبحان من ليس كمثل شئ وهو السميع البصير، سبحان من هو هكذا ولا هكذا غيره.

ثم تدعو بما تريد. (٤).

١- المعجم الأوسط: ٣ / ٦٦ / ٢٥٠٠، المصنف لابن أبي شيبة: ٧ / ٢٦ / ٦ من دون إسناد إليه صلى الله عليه وآله؛ مستدرک الوسائل: ٧ / ٤٥٨ / ٨٦٥٤ نقلاً عن القطب الراوندى في لبّ اللباب وكلاهما نحوه.

٢- سنن الترمذی: ٥ / ٥٣٤ / ٣٥١٣، سنن ابن ماجه: ٢ / ١٢٦٥ / ٣٨٥٠، عمل اليوم والليله للنسائي: ٤٩٩ / ٨٧٢، مسند ابن حنبل: ٩ / ٥٢٦ / ٢٥٤٣٩، المستدرک على الصحيحين: ١ / ٧١٢ / ١٩٤٢، الدعاء للطبراني: ٢٨٥ / ٩١٦، شعب الإيمان: ٣ / ٣٣٨ / ٣٧٠٠، كنز العمال: ٢ / ٩٠ / ٣٢٧٩.

٣- في المصدر: «بكينونته»، والتصحيح من البحار.

٤- الإقبال: ١ / ٣٨٢، بحار الأنوار: ٩٨ / ١٦٥ / ٥ وفيه «دعاء علي بن الحسين عليهما السلام».

ب دعاهای شب قدر**اشاره**

ر. ک: ص ۳۴۹ (کارهایی که بر استحباب آنها تأکید شده است / زیاد دعا خواندن و ذکر گفتن).

ب دعاهای شب قدر ۶۶۰. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: المعجم الأوسط به نقل از عبد الله بن یزید: عایشه گفت: ای پیامبر خدا! اگر شب قدر را درک کردم، از خدا چه بخواهم؟

پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: «از او عافیت بخواه». ۶۵۹. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: سنن الترمذی به نقل از عایشه: گفتم: ای پیامبر خدا! به نظر شما اگر دانستم که شب قدر، کدام شب است، در آن شب چه بگویم؟

فرمود: «بگو: خداوند! تو بخشاینده و بزرگواری و گذشت را دوست می داری. پس، از من در گذر». ۶۵۸. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: الإقبال در بیان دعای امام حسن مجتبی علیه السلام در شب قدر: «ای آن که در آشکاری اش پنهان است! ای آن که در نمان بودنش آشکار است! ای پنهانی که نمان نیست! ای آشکاری که دیده نمی شود! ای آن که هیچ توصیفگری به حقیقت هستی اش نمی رسد و به حدی محدود نیست! ای غایبی که گم شده نیست! ای حاضری که دیده نمی شود: طلبش می کنند و به او می رسند؛ آسمان ها و زمین و آنچه میان آنهاست، حتی چشم بر هم زدنی، تهی از او نیست؛ نه به چگونگی، درک می شود و نه به کجایی، جایی برای او بیان می گردد!»

تو فروغ فروغ ها و پروردگار پروردگاران. تو بر همه چیز، احاطه داری. منزّه است آن که چیزی همچون او نیست، و او شنوای بیناست. منزّه است آن که این گونه است و جز او چنین نیست».

سپس هر چه خواستی دعا می کنی و از او می خواهی.

٦٥٧. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله :المصباح :أدُع في هذه اللَّيْلَةِ [يَعْنِي لَيْلَةَ ثَلَاثٍ وَعِشْرِينَ] وفي لَيْلَتِي تِسْعَ عَشْرَةَ ، وإحدى وعشرين بما كَانَ يَدْعُو بِهِ زَيْنُ الْعَابِدِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي لَيَالِي الْإِفْرَادِ قَائِمًا [و] رَاكِعًا وَسَاجِدًا :

اللَّهُمَّ إِنِّي أَمْسَيْتُ لَكَ عَبْدًا دَاخِرًا لَا أَمْلِكُ لِنَفْسِي نَفْعًا وَلَا ضَرًّا وَلَا أَصْرِفُ عَنْهَا سُوءًا ، أَشْهَدُ بِذَلِكَ عَلَى نَفْسِي وَأَعْتَرِفُ لَكَ بِضَعْفِ قُوَّتِي وَقَلَّةِ حِيلَتِي ، فَصَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ وَأَنْجِزْ لِي مَا وَعَدْتَنِي ، وَجَمِيعَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ مِنَ الْمَغْفِرَةِ فِي هَذِهِ اللَّيْلَةِ ، وَأَتِمِّمْ عَلَيَّ مَا آتَيْتَنِي ، فَإِنِّي عَبْدُكَ الْمِسْكِينُ الْمُسْتَكِينُ الضَّعِيفُ الْفَقِيرُ الْمَهِينُ .

اللَّهُمَّ لَا تَجْعَلْنِي نَاسِيًا لِذِكْرِكَ فِيمَا أَوْلَيْتَنِي ، وَلَا غَافِلًا لِإِحْسَانِكَ فِيمَا أَعْطَيْتَنِي ، وَلَا آيسًا مِنْ إِجَابَتِكَ وَإِنْ أَبْطَأَتْ عَنِّي ، فِي سَرَاءٍ كُنْتُ أَوْ ضَرَاءً ، أَوْ شِدَّةٍ أَوْ رَخَاءٍ ، أَوْ عَافِيَةٍ أَوْ بَلَاءٍ ، أَوْ بُؤْسٍ أَوْ نِعْمَاءٍ ، إِنَّكَ سَمِيعُ الدُّعَاءِ . (١) ٦٥٦. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله :الإمام الصادق عليه السلام :تقول :

اللَّهُمَّ اجْعَلْ فِيمَا تَقْضِي ، وَفِيمَا تُقَدِّرُ مِنَ الْأَمْرِ الْمَحْتَمِ ، وَفِيمَا تَفْرُقُ مِنَ الْأَمْرِ الْحَكِيمِ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ ، مِنَ الْقَضَاءِ الَّذِي لَا يُرَدُّ وَلَا يُبَدَّلُ ، أَنْ تَكْتُبَنِي مِنْ حُجَّاجِ بَيْتِكَ الْحَرَامِ فِي عَامِي هَذَا ، الْمَبْرُورِ حُجَّتِهِمْ ، الْمَشْكُورِ سَعِيَّتِهِمْ ، الْمَغْفُورِ ذُنُوبُهُمْ ، الْمَكْفَرِ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ ، وَاجْعَلْ فِيمَا تَقْضِي ، وَفِيمَا تُقَدِّرُ أَنْ تُطِيلَ عُمْرِي ، وَتُوسِّعَ لِي فِي رِزْقِي . ٢ .

١- .المصباح للكفعمي : ٧٧٩ ، البلد الأمين : ٢٠٣ ، الإقبال : ١ / ٣٤٨ من دون إسنادٍ إلى المعصوم وذكره في الليلة التاسعة عشره خاصه ، بحار الأنوار : ٩٨ / ١٢١ / ٢ و ص ١٤٧ / ٣ .

۶۶۲. عنه صلی الله علیه و آله (أَيْضاً) المصباح: در این شب (شب بیست و سوم) و در شب نوزدهم و شب بیست و یکم ، دعایی را بخوان که امام سجّاد علیه السلام در شب های طاق ، ایستاده و در رکوع و سجود می خواند:

«خداوندا! بنده کوچک خوار توام. برای خود ، مالک [هیچ] سود و زیانی نیستم و بدی را از خود نمی توانم دفع کنم. این را بر ضدّ خودم گواهی می دهم و در پیشگاه تو به ضعف توانم و ناچاری ام اعتراف می کنم. پس بر محمّد و خاندانش درود فرست و به آن آمرزشی که در این شب به من و همه مردان و زنان مؤمن ، وعده داده ای ، وفا کن و آنچه را به من داده ای ، کامل ساز ، که من بنده بینوا و شکسته بال و ناتوان و نیازمند و خوار تو هستم!

خداوندا! در آنچه به من سپرده ای مرا به فراموشی یادت دچار مکن؛ و در آنچه عطایم کرده ای ، از احسانت غافلم مساز؛ و از اجابت خویش ، هر چند دیر ، مأیوسم مگردان ، در خوشی و رفاه باشم یا در رنج ، در سختی باشم یا آسایش ، در تن درستی باشم یا بلا- ، و یا در گرفتاری باشم یا در برخورداری از نعمت! همانا تو شنوای دعایی». ۶۶۱. عنه صلی الله علیه و آله (مِنْ وَصِيَّتِهِ لَعَلِّي عَلَيْهِ السَّلَام) امام صادق علیه السلام: [در شب قدر چنین] می گویی:

«خداوندا! در آنچه حکم می رانی و مقدر می کنی از آن امر حتمی ، و در آن کار حکمت آمیزی که در شب قدر فیصله می دهی ، از آن قضایی که بر نمی گردد و عوض نمی شود ، این را مقرر فرما که مرا امسال از حاجیان خانه خودت قرار دهی؛ از آنان که حجّشان پذیرفته ، تلاششان پاداش یافته ، گناهانشان آمرزیده و خطاهایشان بخشوده است؛ و در آنچه مقدر و حتمی می کنی ، این را قرار بده که عمرم را بلند و روزی ام را گسترده گردانی!». . .

وانظر : ص ٥٣٢ (دعاء الليله التاسعه عشر) . ص ٥٣٤ (دعاء الليله الحاديه والعشرين) . ص ٥٣٨ (دعاء الليله الثالثه والعشرين) .
ص ٥٩٠ (الأعمال المختصّه بالعهش الأواخر / الدعاء) . ص ٦٦٢ (أدعيه نوافل شهر رمضان) .

نکته ای لطیف

ر . ک : ص ۵۳۳ (دعای شب نوزدهم) ص ۵۳۵ (دعای شب بیست و یکم) ص ۵۳۹ (دعای شب بیست و سوم) ص ۵۹۱ (اعمال مخصوص دهه آخر / دعا) ص ۶۶۳ (دعاهای نوافل ماه رمضان).

نکته ای لطیف مرحوم سید ابن طاووس رحمه الله گوید: شبی ارجمند از ماه رمضان ، پس از گذشت مدتی از تألیف این کتاب (الإقبال) ، در سحرگاه ، مشغول دعا بودم ، برای کسی که لازم و نیکوست که پیش از همه ، دعا برای او انجام گیرد ، و برای خودم ، و برای هر که لیاقت این توفیق را داشت که دعایش کنم. به خاطرم گذشت که ابتدا سزاوار است به آنان دعا کنم که مُنکر خدایند و نعمت های او را ناسپاسی می کنند و حرمت او را سبک می شمارند و حکم او را درباره بندگان و مخلوقاتش عوض می کنند؛ دعا کنم که خداوند از این گم راهی ، هدایتشان کند؛ چرا که جنایت آنان بر ساحت ربوبی خدا و حکمت الهی و جلالت نبوی ، سخت تر از جنایت عارفان به خدا و پیامبر صلی الله علیه و آله است. بزرگداشت و تکریم جلالت خداوند و بزرگداشت پیامبر خدا و حقّ هدایت پیامبر صلی الله علیه و آله با سخنان و رفتار خویش ، ایجاب می کند که ابتدا برای هدایت کسی دعا شود که ضررش بزرگ تر و خطرش شدیدتر است ، که ایشان نتوانست با جهاد ، آن را بزداید و آنان را از

کفر و فساد ، باز دارد. می گویم: دعا کردم که هر گم راه از خدا ، به سوی خدا هدایت شود و هر گم راه از پیامبر صلی الله علیه و آله ، به سوی او باز گردد و هر گم راه از حق ، حق را بپذیرد و بر آن تکیه کند. سپس برای اهل توفیق و پیروان حق ، دعا کردم که توفیقشان بیاید و حقجویی شان افزون شود. نیز برای خودم و کسانی که کارشان به من مربوط است ، بر اساس امیدی که داشتم و به ترتیبی که به خدا و به خواسته پیامبرش صلی الله علیه و آله نزدیک تر باشد ، دعا کردم و مهم ترین حاجت ها را طبق امیدی که داشتم به اجابت نزدیک تر است ، مقدم داشتم. آیا نمی بینی که قرآن مقدس ، وساطت ابراهیم علیه السلام برای ناسپاسان را بیان کرده است؟ خداوند می فرماید: «يُجِدُّلْنَا فِي قَوْمِ لُوطٍ * إِنَّ إِبْرَاهِيمَ لَحَلِيمٌ أَوَّهٌ مُّنِيبٌ ؛ درباره قوم لوط با ما مجادله می کند * همانا ابراهیم ، بردبار و نرم دل و بازگشت کننده [به سوی خدا] است». (۱) خداوند ، بردباری و شفاعت و مجادله وی را درباره قوم لوط ، که کفر (ناسپاسی) آنان به آن جا رسیده بود که کیفرشان زود فرا رسید ، ستوده است. آیا ندیده ای که در میان روایات مربوط به پیامبر صلی الله علیه و آله که پیشوای اهل جلال است ، چنین آمده که هر گاه قوم کافر ، ایشان را آزار می داد و آزار را به نهایت می رساند ، پیامبر صلی الله علیه و آله می گفت: «خدایا! قوم مرا ببخشای. آنان نادان اند؟» آیا حدیث عیسی علیه السلام را ندیده ای که: «همچون خورشید باش که بر نیک و بد ، یکسان می تابد؟» و سخن پیامبرمان را ندیده ای که: «نیکی

را هم به اهلش و هم به ناهل انجام بده؛ اگر او اهل خیر نیست ، تو اهل خیر باش؟ این آیه شریف ، مقام آنان را که به بدکاران نیکی می کنند ، برتر می داند: « لَا يَنْهَكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ لَمْ يُقْتَلُوا فِي الدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوا مِنْ دِينِكُمْ أَنْ تَبَرُّوهُمْ وَ تُقْسِطُوا إِلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ ؛ خداوند شما را نهی نمی کند از این که به آنان بر سر دین با شما نجنگیدند و شما را از سرزمین خودتان بیرون نکردند ، نیکی و عدل و داد کنید. همانا خداوند ، دادگران را دوست می دارد» (۱) و همین بس که محمد صلی الله علیه و آله ، به عنوان «رحمت برای جهانیان» برانگیخته شده است. (۲)

۱- ممتحنه : آیه ۸ .

۲- الإقبال : ۱ / ۳۸۴ .

ج الإستشفاع بالقرآن ٦٦٠. عنه صلى الله عليه وآله: الإمام الباقر عليه السلام: تأخذ المصحف في ثلاث ليالٍ من شهر رمضان ، فتشهره وتضعه بين يديك وتقول :

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِكِتَابِكَ الْمُنزَلِ وَمَا فِيهِ ، وَفِيهِ اسْمُكَ الْأَكْبَرُ وَأَسْمَاؤُكَ الْحُسْنَى وَمَا يُخَافُ وَيُرْجَى ، أَنْ تَجْعَلَنِي مِنْ عَتَقَائِكَ مِنَ النَّارِ .

وتدعو بما بدا لك من حاجه . (١) د الإستشفاع بالقرآن وأهل البيت ٦٥٩. عنه صلى الله عليه وآله: الإقبال عن الإمام الصادق عليه السلام: خذ المصحف فدعه على رأسك وقل :

اللَّهُمَّ بِحَقِّ هَذَا الْقُرْآنِ ، وَبِحَقِّ مَنْ أَرْسَلْتَهُ بِهِ ، وَبِحَقِّ كُلِّ مُؤْمِنٍ مَدَحْتَهُ فِيهِ ، وَبِحَقِّكَ عَلَيْهِمْ فَلَا أَحَدَ أَعْرَفُ بِحَقِّكَ مِنْكَ ، بِكَ يَا اللَّهُ عَشْرَ مَرَّاتٍ ثُمَّ تَقُولُ : بِمُحَمَّدٍ عَشْرَ مَرَّاتٍ ، بِعَلِيِّ عَشْرَ مَرَّاتٍ ، بِفَاطِمَةَ عَشْرَ مَرَّاتٍ ، بِالْحَسَنِ عَشْرَ مَرَّاتٍ ، بِالْحُسَيْنِ عَشْرَ مَرَّاتٍ ، بِعَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ عَشْرَ مَرَّاتٍ ، بِمُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ عَشْرَ مَرَّاتٍ ، بِجَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَشْرَ مَرَّاتٍ ، بِمُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ عَشْرَ مَرَّاتٍ ، بِجَعْفَرِ بْنِ جَعْفَرٍ عَشْرَ مَرَّاتٍ ، بِعَلِيِّ بْنِ مُوسَى عَشْرَ مَرَّاتٍ ، بِمُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ عَشْرَ مَرَّاتٍ ، بِالْحُجْبَةِ عَشْرَ مَرَّاتٍ وَتَسْأَلُ حَاجَتَكَ .

وذكر في حديثه إجابته الداعي وقضاء حوائجه . (٢) .

١- الإقبال : ١ / ٣٤٦ عن حريز بن عبد الله السجستاني ، الكافي : ٢ / ٦٢٩ / ٩ عن زراره وفيه «في الثلث الثاني» بدل «في ثلاث ليال» ، المقنعه : ١٩٠ من دون إسناد إلى المعصوم ، الدعوات : ٢٠٦ / ٥٦٠ عن زراره عن الإمام الصادق عليه السلام ، بحار الأنوار : ٩٨ / ١٤٦ و ج ٩٧ / ٤ / ٥ .

٢- الإقبال : ١ / ٣٤٦ ، بحار الأنوار : ٩٨ / ١٤٦ وانظر الأمالى للطوسي : ٢٩٢ / ٥٦٧ و جمال الأسبوع : ٨١ .

ج واسطه قرار دادن قرآن

د واسطه قرار دادن قرآن و اهل بیت علیهم السلام

ج واسطه قرار دادن قرآن ۶۵۸. عنه صلی الله علیه و آله : امام باقر علیه السلام: در سه شب از ماه رمضان ، قرآن را [به دست] می گیری ، باز می کنی و جلوی روی خود قرار می دهی و می گویی:

«خداوندا! تو را به کتاب نازل شده ات می خوانم و به آنچه در آن است و نام بزرگ تر و نام های نیکوتر تو و آنچه مایه بیم و امید است ، در آن است که مرا از آزادشدگانِ خودت از آتش قرار دهی» و برای هر نیازی که به نظرت می رسد ، دعا می کنی. د واسطه قرار دادن قرآن و اهل بیت علیهم السلام ۶۸۴. عنه صلی الله علیه و آله : الإقبال به نقل از امام صادق علیه السلام : قرآن را بگیر و آن را بر سرت بگذار و بگو :

«خداوندا! به حقّ این قرآن و به حقّ آن که او را با قرآن مبعوث کردی و به حقّ هر مؤمنی که در قرآن او را ستوده ای و به حقّی که بر آنان داری و هیچ کس به حقّ تو ، آشناتر از خودت نیست ، تو را قسم می دهم ، به خودت ، ای خداوندا! (ده بار) .»

سپس می گویی :

«به حقّ محمّد (ده بار) ، به حقّ علی (ده بار) ، به حقّ فاطمه (ده بار) ، به حقّ حسن (ده بار) ، به حقّ حسین (ده بار) ، به حقّ علی بن حسین (ده بار) ، به حقّ محمّد بن علی (ده بار) ، به حقّ جعفر بن محمد (ده بار) ، به حقّ موسی بن جعفر (ده بار) ، به حقّ علی بن موسی (ده بار) ، به حقّ محمّد بن علی (ده بار) ، به حقّ علی بن محمد (ده بار) ، به حقّ حسن بن علی (ده بار) ، به حقّ حجّت (ده بار) » و حاجت خویش را می طلبی .

[امام علیه السلام] در حدیث خود فرموده است که دعای دعاکننده ، مستجاب و حاجت هایش برآورده می شود.

٦٨٥. عنه صلى الله عليه وآله: الإمام الكاظم عليه السلام: خُذِ الْمُصْحَفَ فِي يَدِكَ وَارْفَعَهُ فَوْقَ رَأْسِكَ وَقُلْ :

اللَّهُمَّ بِحَقِّ هَذَا الْقُرْآنِ ، وَبِحَقِّ مَنْ أَرْسَلْتَهُ إِلَى خَلْقِكَ ، وَبِكُلِّ آيَةٍ هِيَ فِيهِ ، وَبِحَقِّ كُلِّ مُؤْمِنٍ مَدَحْتَهُ فِيهِ ، وَبِحَقِّ عَلَيْكَ وَلَا أَحَدٌ أَعْرَفُ بِحَقِّهِ مِنْكَ .

يَا سَيِّدِي يَا سَيِّدِي يَا أَلَلَّهُ يَا أَلَلَّهُ عَشْرَ مَرَّاتٍ ، وَبِحَقِّ مُحَمَّدٍ عَشْرَ مَرَّاتٍ ، وَبِحَقِّ كُلِّ إِمَامٍ تَعُدُّهُمْ حَتَّى تَنْتَهِيَ إِلَى إِمَامِ زَمَانِكَ عَشْرَ مَرَّاتٍ .

فَإِنَّكَ لَا تَقُومُ مِنْ مَوْضِعٍ عِكَ حَتَّى يُقْضَى لَكَ حَاجَتُكَ ، وَتَيَسَّرَ لَكَ أَمْرُكَ . (١) ٣ / ٤ زيارته الإمام الحسين ٦٧٨. پیامبر خدا صلى الله عليه وآله: الإمام الصادق عليه السلام: إذا كَانَ لَيْلَةُ الْقَدْرِ وَفِيهَا يُفْرَقُ كُلُّ أَمْرٍ حَكِيمٍ ، نَادَى مُنَادٍ تِلْكَ اللَّيْلَةَ مِنْ بَطْنَانِ الْعَرْشِ : إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى قَدْ غَفَرَ لِمَنْ أَتَى قَبْرَ الْحُسَيْنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي هَذِهِ اللَّيْلَةِ . (٢) ٦٧٩. پیامبر خدا صلى الله عليه وآله: الإقبال عن زيد بن أسامة عن الإمام الصادق عليه السلام في قوله تعالى : «يُفْرَقُ كُلُّ أَمْرٍ حَكِيمٍ» : هِيَ لَيْلَةُ الْقَدْرِ ، يُقْضَى فِيهِ أَمْرُ السَّنَةِ مِنْ حَجٍّ وَعُمْرَةٍ ، أَوْ رِزْقٍ أَوْ أُجْرٍ ، أَوْ أَمْرٍ أَوْ سَفَرٍ ، أَوْ نِكَاحٍ أَوْ وِلْدٍ ، إِلَى سَائِرِ مَا يُلَاقِي ابْنَ آدَمَ مِمَّا يُكْتَبُ لَهُ أَوْ عَلَيْهِ فِي بَقِيَّةِ ذَلِكَ الْحَوْلِ مِنْ تِلْكَ اللَّيْلَةِ إِلَى مِثْلِهَا مِنْ عَامٍ قَابِلٍ .

وَهِيَ فِي الْعَشْرِ الْأَوَاخِرِ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ ؛ فَمَنْ أَدْرَكَهَا أَوْ قَالَ : شَهِدَهَا عِنْدَ قَبْرِ الْحُسَيْنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ يُصَلِّي عِنْدَهُ رَكَعَتَيْنِ أَوْ مَا تَيَسَّرَ لَهُ ، وَسَأَلَ اللَّهَ تَعَالَى الْجَنَّةَ ، وَاسْتَعَاذَ بِهِ مِنَ النَّارِ ، آتَاهُ اللَّهُ تَعَالَى مَا سَأَلَ ، وَأَعَادَهُ مِمَّا اسْتَعَاذَ مِنْهُ .

وَكَذَلِكَ إِنْ سَأَلَ اللَّهَ تَعَالَى أَنْ يُؤْتِيَهُ مِنْ خَيْرِ مَا فَرَّقَ وَقَضَى فِي تِلْكَ اللَّيْلَةِ ، وَأَنْ يَقِيَهُ مِنْ شَرِّ مَا كَتَبَ فِيهَا ، أَوْ دَعَا اللَّهَ وَسَأَلَهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى فِي أَمْرٍ لَا إِثْمَ فِيهِ رَجَوْتُ أَنْ يُؤْتِيَ سُؤْلَهُ ، وَيُوقِيَ مَحَازِيرَهُ ، وَيُشَفِّعَ فِي عَشْرِهِ مِنْ أَهْلِ بَيْتِهِ ، كُلِّهِمْ قَدْ اسْتَوْجَبُوا الْعَذَابَ ، وَاللَّهُ إِلَى سَائِلِهِ وَعَبْدِهِ بِالْخَيْرِ أَسْرَعُ . (٣) .

١- الإقبال : ١ / ٣٤٧ عن علي بن يقطين ، بحار الأنوار : ٩٨ / ١٤٦ .

٢- تهذيب الأحكام : ٦ / ٤٩ / ١١١ ، المزار للمفيد : ٥٤ / ١ ، كامل الزيارات : ٣٤١ / ٥٧٦ ، الإقبال : ١ / ٣٨٤ كلها عن أبي الصباح الكناني ، بحار الأنوار : ٩٨ / ١٦٦ / ٥ .

٣- الإقبال : ١ / ٣٨٣ ، بحار الأنوار : ٩٨ / ١٦٦ و ج ١٠١ / ٩٩ / ٣٠ .

۶۸۰. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: امام کاظم علیه السلام: قرآن را در دست بگیر و آن را بالای سرت ببر و بگو:

«خداوندا! به حقّ این قرآن، و به حقّ آن که او را با قرآن به سوی بندگانت فرستادی، و به هر آیه ای که در قرآن است و به حقّ هر مؤمنی که او را در قرآن ستوده ای و به حقّ او بر تو که هیچ کس به حقّ او داناتر از تو نیست، ای سرورم، ای سرورم، ای سرورم! خداوندا، خداوندا، خداوندا! (ده بار) و به حقّ محمّد (ده بار) و به حقّ هر امام (ده بار)» و امامان را می شماری تا به امام زمانت برسی.

به یقین، از جای خود بر نمی خیزی، مگر آن که حاجت برآید و کارت برایت آسان شود. ۳ / ۴ زیارت امام حسین ۶۸۱. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: امام صادق علیه السلام: هر گاه شب قدر شود که در آن، هر کار حکمت آمیزی فیصله می یابد، آن شب، منادی از دل عرش بانگ بر می آورد که: «خداوند، هر کس را امشب به زیارت قبر حسین علیه السلام آمد، آمرزید». ۵۳۸. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: الإقبال به نقل از زید بن أسامه، از امام صادق علیه السلام درباره آیه «هر کار حکمت آمیزی فیصله داده می شود»: آن، شب قدر است. در آن شب، کار سال (از: حج و عمره یا روزی یا اجل، یا هر کاری و مسافرتی یا ازدواج و یا تولّدی، تا چیزهای دیگری که آدمی زاد در بقیه سال به آن برمی خورد از آن شب تا مثل آن شب از سال آینده)، مقدّر می شود.

شب قدر، در دهه آخر ماه رمضان است. پس هر کس آن را درک کند و کنار قبر امام حسین علیه السلام باشد و نزد قبر او دو رکعت یا هر چه توانست، نماز بخواند و از خداوند بهشت بطلبد و از آتش به او پناه ببرد، خداوند آنچه را خواسته، به او می دهد و از هر چه پناه جسته، پناهِش می دهد.

همچنین اگر از خدا بخواهد که از چیزی [نعمتی] که در آن شب، پراکنده و مقدّر کرده است، به او بدهد و او را از شرّ آنچه در آن شب، حتمی ساخته، نگاه بدارد، یا خدا را بخواند و از او چیزی را که گناه در آن نیست، بخواهد، امید دارم خواسته اش را بدهند و از خطرها و بدی ها نگاهش بدارند و شفاعت او درباره ده نفر از خانواده اش که همگی مستحقّ عذاب اند، پذیرفته شود. خداوند به سوی سائل در گاهش و بنده اش، نسبت به خیر، پرشتاب تر است.

وانظر: ص ٨٥٨ (ما يختص بالليله الثالثه والعشرين / تأكيد زياره الإمام الحسين).

٣ / ١٥ الصَّلاهاُ التَّأَكِيدُ عَلَى الصَّلَاةِ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ ٥٣٩. پیامبر خدا صلى الله عليه و آله :رسول الله صلى الله عليه و آله :مَنْ صَلَّى لَيْلَةَ الْقَدْرِ إِيمَانًا وَاحْتِسَابًا غُفِرَ اللَّهُ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ . (١) ٥٤٠. پیامبر خدا صلى الله عليه و آله :عنه صلى الله عليه و آله :مَنْ يَقُمْ لَيْلَةَ الْقَدْرِ إِيمَانًا وَاحْتِسَابًا غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ . (٢) وانظر : ص ٨٢٠ (آداب ليله القدر المشتركه / الإحياء) . ص ٨٢٤ (التأكيد على الدعاء فى ليله القدر) . ص ٨٤٠ ، ح ٧٣٣ .

-
- ١- .الأمالى للطوسى : ١٥٠ / ٢٤٧ عن أبى هريره ، فضائل الأشهر الثلاثه : ١٠٥ / ٩٤ عن ابن عباس ، بحار الأنوار : ٩٧ / ١٧ / ٣٥ ؛ صحيح البخارى : ٢ / ٦٧٢ / ١٨٠٢ و ص ٧٠٩ / ١٩١٠ ، صحيح مسلم : ١ / ٥٢٤ / ١٧٥ ، سنن أبى داود : ٢ / ٤٩ / ١٣٧٢ ، سنن الترمذى : ٣ / ٦٧ / ٦٨٣ ، سنن النسائى : ٤ / ١٥٧ ، السنن الكبرى : ٤ / ٥٠٥ / ٨٥٢٣ كلها عن أبى هريره وفيها «قام» بدل «صلى» .
- ٢- .صحيح البخارى : ١ / ٢٢ / ٣٥ ، صحيح مسلم : ١ / ٥٢٤ / ١٧٦ وفيه «من يقيم ليله القدر فيوافقها ...» ، السنن الكبرى : ٤ / ٥٠٥ / ٨٥٢٤ وفيه «من يقيم ليله القدر فيوافقها ...» وكلها عن أبى هريره ، كنز العمال : ٨ / ٥٤٤ / ٢٤٠٨٧ .

اشاره

الف تأکید بر نماز خواندن در شب قدر

ر. ک: ص ۸۵۹ (آنچه مخصوص شب بیست و سوم است / تأکید بر زیارت امام حسین علیه السلام).

۳ / ۵ نماز الف تأکید بر نماز خواندن در شب قدر ۵۴۱. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: هر که در شب قدر، از روی ایمان و برای پاداش الهی نماز بخواند، خداوند گناه گذشته او را می آمرزد. ۵۴۲. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: هر کس شب قدر را از روی ایمان و برای پاداش الهی به عبادت و نماز بایستد، گناه گذشته او آمرزیده می شود. ر. ک: ص ۸۲۱ (آداب مشترک شب قدر / شب زنده داری). ص ۸۲۵ (تأکید بر دعا در شب قدر). ص ۸۴۱، ح ۷۳۳.

ب صَلَاةٍ رَكَعَتَيْنِ ٥٤٣. عَنْهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: مَنْ صَلَّى رَكَعَتَيْنِ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ، يَقْرَأُ فِي كُلِّ رَكَعَةٍ: «فَاتِحَةَ الْكِتَابِ» مَرَّةً وَ «قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ» سَبْعَ مَرَّاتٍ، فَإِذَا فَرَغَ يَسْتَغْفِرُ سَبْعِينَ مَرَّةً، لَا يَقُومُ مِنْ مَقَامِهِ حَتَّى يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُ وَلِأَبْوَيْهِ، وَبَعَثَ اللَّهُ مَلَائِكَةً يَكْتُبُونَ لَهُ الْحَسَنَاتِ إِلَى سِنِيهِ أُخْرَى، وَبَعَثَ اللَّهُ مَلَائِكَةً إِلَى الْجَنَانِ يَغْرِسُونَ لَهُ الْأَشْجَارَ، وَيَبْنُونَ لَهُ الْقُصُورَ، وَيُجْرُونَ لَهُ الْأَنْهَارَ، وَلَا يَخْرُجُ مِنَ الدُّنْيَا حَتَّى يَرَى ذَلِكَ كُلَّهُ. (١) ج صَلَاةٌ مِنْهُ رَكَعَةٌ ٥٤٤. رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: فَضَائِلُ الْأَشْهُرِ الثَّلَاثَةِ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ مَهْرَانَ عَنِ الْإِمَامِ الصَّادِقِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «مَنْ اغْتَسَلَ لَيْلَى الْغُسْلِ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ، خَرَجَ مِنْ ذُنُوبِهِ كَهَيْئَةِ يَوْمٍ وَلَدَتْهُ أُمُّهُ...» .

فَقُلْتُ: هَلْ فِيهَا صَلَاةٌ غَيْرُ مَا فِي سَائِرِ لَيْلَى الشَّهْرِ؟

قَالَ: «لَا، إِلَّا فِي لَيْلَةِ إِحْدَى وَعِشْرِينَ، وَثَلَاثِ وَعِشْرِينَ؛ فَإِنَّ فِيهَا يَرْجُو لَيْلَةَ الْقَدْرِ، وَيُسْتَحَبُّ أَنْ يُصَلِّيَ فِي كُلِّ لَيْلَةٍ مِنْهَا مِنْهُ رَكَعَةٍ، فِي كُلِّ رَكَعَةٍ: «الْحَمْدُ» مَرَّةً، وَ «قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ» مِنْهُ، فَإِنْ فَعَلَ ذَلِكَ أَعْتَقَهُ اللَّهُ مِنَ النَّارِ وَأَوْجَبَ لَهُ الْجَنَّةَ، وَشَفَعَهُ فِي مِثْلِ رَيْبَعَةٍ وَمُضْرٍ». (٢) ٥٤٥. عَنْهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: الْكَافِي عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي حَمْزَةَ الثَّمَالِيِّ: كُنْتُ عِنْدَ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَقَالَ لَهُ أَبُو بَصِيرٍ: جُعِلْتُ فِدَاكَ! اللَّيْلَةُ الَّتِي يُرْجَى فِيهَا مَا يُرْجَى؟

فَقَالَ: «فِي إِحْدَى وَعِشْرِينَ، أَوْ ثَلَاثِ وَعِشْرِينَ، إِلَى أَنْ قَالَ فَاطْلُبْهَا فِي لَيْلَةِ إِحْدَى وَعِشْرِينَ، وَثَلَاثِ وَعِشْرِينَ، وَصَلِّ فِي كُلِّ وَاحِدَةٍ مِنْهُمَا مِنْهُ رَكَعَةٍ، وَأُحْيِيهِمَا إِنْ اسْتَطَعْتَ إِلَى النَّوْرِ وَاغْتَسِلَ فِيهِمَا» .

قُلْتُ: فَإِنْ لَمْ أَقْدِرْ عَلَى ذَلِكَ وَأَنَا قَائِمٌ؟

قَالَ: «فَصَلِّ وَأَنْتَ جَالِسٌ» .

قُلْتُ: فَإِنْ لَمْ أُسْتَطِعْ؟

قَالَ: «فَعَلَى فِرَاشِكَ، لَا عَلَيْكَ أَنْ تَكْتَحِلَ أَوَّلَ اللَّيْلِ بِشَيْءٍ مِنَ النَّوْمِ». (٣) .

١- الإقبال: ١ / ٣٤٤، بحار الأنوار: ٩٨ / ١٤٤ / ٣ .

٢- فضائل الأشهر الثلاثة: ١٣٧ / ١٤٧ .

٣- الكافي: ٤ / ١٥٦ / ٢، تهذيب الأحكام: ٣ / ٥٨ / ٢٠١، كتاب من لا يحضره الفقيه: ٢ / ١٥٩ / ٢٠٢٩، الأمالي للطوسي:

٦٩٠ / ١٤٦٧، بحار الأنوار: ٩٧ / ٢ / ٤ .

ب دو رکعت نماز**ج صد رکعت نماز**

ب دو رکعت نماز ۵۴۶ سنن الترمذی عن زید بن ثابت: پیامبر خدا صلی الله علیه و آله هر کس در شب قدر دو رکعت نماز بخواند (در هر رکعت: یک بار «فاتحه الكتاب» و هفت بار سوره «قل هو الله أحد» بخواند) و چون فارغ شد، هفتاد بار استغفار کند، از جای خود بر نمی خیزد تا آن که خداوند، او و پدر و مادرش را می آمرزد و خداوند، فرشتگانی را بر می انگیزد که تا سال دیگر برای او حسنات می نویسند و خداوند، فرشتگانی را به سوی بهشت می فرستد که برای او درختانی بکارند و کاخ هایی بسازند و نهلهایی جاری کنند، و از دنیا بیرون نمی رود تا آن که همه اینها را ببیند. ج صد رکعت نماز ۵۴۷. المعجم الکبیر عن زید بن ثابت: فضائل الأشهر الثلاثة به نقل از اسماعیل بن مهران: امام صادق علیه السلام فرمود: «هر که در شب های غسل ماه رمضان غسل کند، از گناهانش بیرون می آید، همچون روزی که مادرش او را زاده است...».

گفتم: آیا در آن شب ها، نمازی جز آنچه در شب های دیگر ماه است، وجود دارد؟

فرمود: «نه، مگر در شب بیست و یکم و بیست و سوم که در این شب، امید شب قدر می رود. و مستحب است در هر شب از شب های قدر، صد رکعت نماز خوانده شود، در هر رکعت: یک بار حمد و صد بار سوره قل هو الله أحد. پس اگر چنین کند، خداوند، او را از آتش می رهاند و بهشت را برای او حتمی می سازد و شفاعت او را درباره جماعتی به شمار قبیله ربیعہ و مُضَر می پذیرد». ۶۸۲. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: الکافی به نقل از علی بن ابی حمزه ثمالی: نزد امام صادق علیه السلام بودم. ابو بصیر به امام علیه السلام گفت: فدایت شوم! شبی که درباره آن امید است، کدام شب است؟

فرمود: «در شب بیست و یکم یا شب بیست و سوم» تا آن که فرمود: «آن را در شب بیست و یکم و بیست و سوم بطلب و در هر یک از این دو شب، صد رکعت نماز بخوان و اگر توانستی، آن دو شب را تا سحر زنده بدار و در آن دو شب غسل کن».

گفتم: اگر توانایی نداشتم که آن را ایستاده بخوانم؟

فرمود: «نشسته نماز بخوان».

گفتم: اگر نتوانستم؟

فرمود: «در رخت خوابت بخوان. عیبی ندارد که در اوّل شب، اندکی بخوابی».

٦٨٣. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: الإمام الكاظم عليه السلام: صَلَّى لَيْلَةَ إِحْدَى وَعِشْرِينَ ، وَلَيْلَةَ ثَلَاثٍ وَعِشْرِينَ مِثَّةَ رَكَعِهِ ، تَقْرَأُ فِي كُلِّ رَكَعِهِ : [الْحَمْدَ مَرَّةً وَ] (١) «قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ» عَشْرَ مَرَّاتٍ . (٢) وانظر : ص ٧٤٢ ، ح ٦١٥ . ص ٨٢٢ ، ح ٧١٥ . ص ٨٥٦ (تأكيد الصلاة مئة ركعة) . ص ٦٣٠ (نوافل شهر رمضان / ألف ركعة في الشهر) . ص ٦٦٢ (أدعية نوافل شهر رمضان) .

١- أثبتنا ما بين المعقوفين من الخصال وكتاب من لا يحضره الفقيه .

٢- الكافي : ٤ / ١٥٥ ، تهذيب الأحكام : ٣ / ٦٢ / ٢١٠ ، كتاب من لا يحضره الفقيه : ٢ / ١٥٦ / ٢٠١٩ ، الخصال : ٥١٩ / ٦ كلها عن سليمان الجعفرى ، بحار الأنوار : ٩٧ / ١٦ / ٣٠ .

۶۸۴. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: امام کاظم علیه السلام: در شب بیست و یکم و شب بیست و سوم، صد رکعت نماز بخوان؛ در هر رکعت، [یک بار «حمد» و] ده بار سوره «قل هو الله أحد» می خوانی. ر. ک: ص ۷۴۳، ح ۶۱۵. ص ۸۲۳، ح ۷۱۵. ص ۸۵۷ (تأکید بر صد رکعت نماز). ص ۶۳۱ (نوافل ماه رمضان / هزار رکعت در ماه). ص ۶۶۳ (دعاهای نوافل ماه رمضان).

الفصل الرابع : ما يختصُّ بإحدى الليالي ٤ / ١ ما يختصُّ بالليله التاسعه عشره ٦٨٥. پیامبر خدا صلى الله عليه و آله :الإقبال :زوى أنة يُستغفرُ ليله تسع عشره من شهر رمضان منه مره ، ويلعنُ قاتلَ مولانا عليّ عليه السلام منه مره . (١) ٦٨٦. عنه صلى الله عليه و آله :مسارّ الشيعة :وفى ليله تسع عشره منه يُكتبُ وفدُ الحاجّ ، وفيها ضربَ مولانا أمير المؤمنين عليّ بنُ أبى طالبٍ عليه السلام الضربَه التى قضى فيها نحبهُ عليه السلام ، وفيها غُسلُ ... ، ويصلى فيها من الألف ركعه منه ركعه على التمام .

ويستحبُّ فيها كثرةُ الاستغفارِ ، وَالصَّلاةُ على نبيِّ الله مُحَمَّدِ بنِ عَبْدِاللهِ صلى الله عليه و آله وَالهِوَالاتِّهالُ إلى الله تعالى فى تجديدِ العذابِ على ظالمِهم من سائرِ الأنامِ ، والإكثارُ من اللعنه على قاتلِ أمير المؤمنين عليه السلام ، وهى ليله يتجددُ فيها حزنُ أهلِ الإيمانِ . (٢) .

١- .الإقبال : ١ / ٣٤٤ ، بحار الأنوار : ٩٨ / ١٤٤ / ٣ .

٢- .مسارّ الشيعة : ٢٥ .

فصل چهارم: آنچه مخصوص یکی از شب هاست

۴ / ۱ آنچه مخصوص شب نوزدهم است

فصل چهارم: آنچه مخصوص یکی از شب هاست ۴ / ۱ آنچه مخصوص شب نوزدهم است ۶۸۷. عنه صلی الله علیه و آله الإقبال: روایت شده که شب نوزدهم ماه رمضان، صد بار استغفار می شود و صد بار قاتل مولای ما علی علیه السلام، لعنت می شود. ۶۸۶. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: مسازّ الشیعه: در شب نوزدهم آن (ماه رمضان)، گروه حاجیان نوشته (معین) می شود. در همان شب، مولایمان امیر مؤمنان، علی بن ابی طالب علیه السلام، ضربتی خورد که در پی آن به شهادت رسید. و در آن شب، غسل هست... و در آن شب، صد رکعت تمام از هزار رکعت خوانده می شود.

و در آن شب، مستحب است: بسیار استغفار کردن، صلوات فرستادن بر پیامبر خدا محمد بن عبد الله صلی الله علیه و آله، دعا و نیایش به درگاه خدای متعال برای تجدید عذاب ستمگران به دودمان پیامبر صلی الله علیه و آله از سایر مردم، (۱) و بسیار لعنت کردن بر قاتل امیر مؤمنان علیه السلام. و آن، شبی است که اندوه اهل ایمان، تجدید می شود.

۱- مراد از «سایر مردم» که در نوشته شیخ مفید آمده، همان است که وی در جایی دیگر نوشته است: مردمی که راه ستم را هموار کردند و بر آن رضایت دادند (ر. ک: مسازّ الشیعه: ۲۶).

٤ / ٢ ما يَخْتَصُّ بِاللَّيْلَةِ الْحَادِيَةِ وَالْعِشْرِينَ تَأْكِيدُ الْغُسْلِ ٦٨٧. پیامبر خدا صلى الله عليه و آله :الإمام الصادق عليه السلام :غُسْلُ لَيْلِهِ إِحْدَى وَعِشْرِينَ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ سُنَّةٌ . (١) وانظر : ص ٨١٦ (آداب ليله القدر المشتركة / الغسل) .

ب تأكيد الإهتمام بهذه الليلة ٦٨٨. رسول الله صلى الله عليه و آله :السيد ابن طاووس قدس سره فى الإقبال :اعلم أن ليلة الحادي عشر من شهر الصيام ، ورد فيها أحاديث أنها أرجح من ليلة تسع عشرة منه ، وأقرب إلى بلوغ المرام .

فَمِنْ ذَلِكَ مَا رَوَيْنَاهُ بِإِسْنَادِنَا إِلَى زُرَّارَةَ عَنْ حُمْرَانَ قَالَ : سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ لَيْلَةِ الْقَدْرِ .

قَالَ : «هِيَ فِي إِحْدَى وَعِشْرِينَ ، وَثَلَاثٍ وَعِشْرِينَ» .

وَمِنْ ذَلِكَ بِإِسْنَادِنَا أَيْضًا إِلَى عَبْدِ الْوَاحِدِ بْنِ الْمُخْتَارِ الْأَنْصَارِيِّ ، قَالَ : قُلْتُ لِأَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ : أَخْبِرْنِي عَنْ لَيْلَةِ الْقَدْرِ .

قَالَ : «الْتِمِسْهَا فِي لَيْلَةِ إِحْدَى وَعِشْرِينَ ، وَثَلَاثٍ وَعِشْرِينَ» .

فَقُلْتُ : أَفْرِدْهَا لِي .

فَقَالَ : «وَمَا عَلَيْكَ أَنْ تَجْتَهِدَ فِي لَيْلَتَيْنِ؟» .

أقول : وقد قدمنا قول أبي جعفر الطوسي في التبيان : «إن ليلة القدر فى مفردات العشر الأواخر من شهر رمضان» ، وذكر أنه بلا خلاف . (٢) .

١- الإقبال : ١ / ٣٥٩ ، بحار الأنوار : ٨١ / ١٩ / ٢٥ و ج ٩٨ / ١٥١ / ٤ .

٢- الإقبال : ١ / ٣٥٦ ، بحار الأنوار : ٩٨ / ١٤٩ / ٤ .

۴ / ۲ آنچه مخصوص شب بیست و یکم است

الف تأکید بر غسل

ب تأکید بر اهمیت دادن به این شب

۴ / ۲ آنچه مخصوص شب بیست و یکم استالف تأکید بر غسل ۷۶۱. عنه صلی الله علیه و آله : امام صادق علیه السلام: غسل شب بیست و یکم ماه رمضان ، مستحب است. ر . ک : ص ۸۱۷ (آداب مشترک شب قدر / غسل).

ب تأکید بر اهمیت دادن به این شب ۵۴۹. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : سید ابن طاووس در الإقبال : بدان که درباره شب بیست و یکم ماه روزه داری ، احدیثی وارد شده که آن ، برتر از شب نوزدهم این ماه ، و برای رسیدن به مقصود ، نزدیک تر است.

از جمله آنچه با سند خود به زراره از حمران روایت کرده ایم ، این است که می گوید: از امام صادق علیه السلام درباره شب قدر پرسیدم. فرمود: «در بیست و یکم و بیست و سوم است».

و از آن جمله است ، آنچه با سند خویش به عبدالواحد بن مختار انصاری روایت کرده ایم. می گوید: به امام باقر علیه السلام گفتم: مرا از شب قدر ، بیاگاهان .

فرمود: «آن را در شب بیست و یکم و شب بیست و سوم بجوی».

گفتم: برایم یکی را تعیین کن.

فرمود: «چه می شود که در دو شب بکوشی؟».

می گویم: پیش تر ، سخن شیخ طوسی در التبیان را آوردیم که گفته است: «شب قدر ، در شب های فرد از دهه آخر ماه رمضان است» و گفته است که اختلافی در آن نیست.

٥٥٠. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: الشيخ المفيد قدس سره في مسار الشيعه: في ليله احدى وعشرين منه كان الإسراء برسول الله صلی الله علیه و آله ، وفيها رفع الله عيسى بن مريم عليهما السلام ، وفيها قبض موسى بن عمران عليه السلام ، وفي مثلها قبض وصيه يوشع بن نون عليه السلام ، وفيها كانت وفاة أمير المؤمنين عليه السلام سنة أربعين من الهجره وله يومئذ ثلاث وستون سنة .

وهي الليله التي يتجدد فيها أحزان آل محمد عليهم السلام وأشياهم ، والغسل فيها كالذي ذكرته ، وصلاه منه ركعه كصلاه ليله تسع عشره حسب ما قدمناه .

والإكثار من الصلاه على محمد وآل محمد عليهم السلام ، والاجتهاد في الدعاء على ظالمهم ، ومواصيه اللعنه على قاتلي أمير المؤمنين عليه السلام ، ومن طرقت على ذلك وسببه ، وآثره ورضيه من سائر الناس . (١) وانظر : ص ٧٧٤ (أى ليله هي / في العشر الأواخر) . ص ٧٧٨ (ليله ثلاث وعشرين و إحدى و عشرين) . ص ٧٨٨ (دور ثلاث ليال في التقدير) . ص ٧٩٢ (سترها نظراً لكم) . ص ٥٩٠ (الأعمال المختصه بالعشر الأواخر) .

ج تأكيد الصلاه والدعاء فيها وفي يومها ٥٥١. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: الإقبال عن حماد بن عثمان: دخلت على أبي عبد الله عليه السلام ليلة إحدى وعشرين من شهر رمضان ، فقال لي : «يا حماد ، اغتسلت؟»

قلت : نعم ، جعلت فداك ! فدعا بحصير ، ثم قال : «إلى لزقي فصل» . فلم يزل يصلي وأنا أصلي إلى لزقي حتى فرغنا من جميع صلاتنا ، ثم أخذ يدعو وأنا أومن على دعائه إلى أن اعترض الفجر ، فأذن وأقام ودعا بعض غلمانه ، فقمنا خلفه فتقدم وصلي بنا الغداة ، فقرأ : ب «فاتحه الكتاب» ، و «إننا أنزلناه في ليله القدر» في الأولى ، وفي الركعه الثانيه ب «فاتحه الكتاب» ، و «قل هو الله أحد» .

فلمّا فرغنا من التسيح والتحميد والتّقدس والتّناء على الله تعالى ، والصلاه على رسوله صلی الله علیه و آله والدعاء لجميع المؤمنين والمؤمنات والمسلمين ، والمسلمات الأولين والآخريين ، خرّ ساجداً لا أسمع منه إلا النفس ساعه طويله ، ثمّ سجمته يقول :

لا- إله إلا- أنت مقلب القلوب والأبصار ، لا إله إلا أنت خالق الخلق بلا حاجه فيك إليهم ، لا إله إلا أنت مبدئ الخلق لا ينقص من ملكك شيء ، لا إله إلا أنت باعث من في القبور ، لا إله إلا أنت مدبّر الأمور ، لا إله إلا أنت ديان الدين ، وجبار الجبابره .

لا- إله إلا- أنت مجرى الماء في الصخره الصماء ، لا إله إلا أنت مجرى الماء في النبات ، لا إله إلا أنت مكوّن طعم الثمار ، لا إله إلا- أنت محصى عمّد القطر وما تحمله السحاب ، لا- إله إلا- أنت محصى عمّد ما تجرى به الرياح في الهواء ، لا إله إلا أنت محصى ما في البحار من رطب ويابس ، لا إله إلا أنت محصى ما يدب في ظلمات البحار وفي أطباق الثرى .

أسألك باسمك الذي سميت به نفسك أو استأثرت به في علم الغيب عندك ، وأسألك بكل اسم سَمَاكَ به أحد من خلقك من نبي ، أو صديق ، أو شهيد ، أو أحد من ملائكتك ، وأسألك باسمك الذي إذا دعيت به أجبت وإذا سُئلت به أعطيت .

وَأَسْأَلُكَ بِحَقِّكَ عَلَى مُحَمَّدٍ وَأَهْلِ بَيْتِهِ صَيِّمَاتِكَ عَلَيْهِمْ وَبَرَكَاتِكَ ، وَبِحَقِّهِمُ الَّذِي أَوْجَبْتَهُ عَلَيَّ نَفْسِكَ وَأَنْلَتْهُمْ بِهِ فَضْلَكَ ، أَنْ تُصَلِّيَ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ عَبْدِكَ وَرَسُولِكَ الدَّاعِي إِلَيْكَ بِإِذْنِكَ وَسِرَاجِكَ السَّاطِعِ بَيْنَ عِبَادِكَ فِي أَرْضِكَ وَسَمَاوَاتِكَ ، وَجَعَلْتَهُ رَحْمَةً لِلْعَالَمِينَ وَنُورًا اسْتِضَاءَ بِهِ الْمُؤْمِنُونَ ، فَبَشِّرْنَا بِحَزِيلِ ثَوَابِكَ وَأَنْذِرْنَا الْأَلِيمَ مِنْ عَذَابِكَ .

أَشْهَدُ أَنَّكَ قَدْ جَاءَ بِالْحَقِّ مِنَ عِنْدِ الْحَقِّ وَصَدَّقَ الْمُرْسَلِينَ ، وَأَشْهَدُ أَنَّ الَّذِينَ كَذَبُوهُ ذَانِقُوا الْعَذَابِ الْأَلِيمِ .

أَسْأَلُكَ يَا اللَّهُ يَا اللَّهُ يَا اللَّهُ ، يَا رَبَّاهُ يَا رَبَّاهُ يَا رَبَّاهُ ، يَا سَيِّدِي يَا سَيِّدِي يَا سَيِّدِي ، يَا مَوْلَايَ يَا مَوْلَايَ يَا مَوْلَايَ ، أَسْأَلُكَ فِي هَذِهِ الْغَدَاةِ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ ، وَأَنْ تَجْعَلَنِي مِنْ أَوْفَرِ عِبَادِكَ وَسَائِلِيكَ نَصِيبًا ، وَأَنْ تَمُنَّ عَلَيَّ بِفِكَارِكَ رَقَبَتِي مِنَ النَّارِ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ .

وَأَسْأَلُكَ بِجَمِيعِ مَا سَأَلْتِكَ وَمَا لَمْ أَسْأَلْكَ مِنْ عَظِيمِ جَلَالِكَ ، مَا لَوْ عَلِمْتَهُ لَسَأَلْتُكَ بِهِ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَأَهْلِ بَيْتِهِ ، وَأَنْ تَأْذِنَ لِفَرَجٍ مِنْ بَفَرَجِهِ فَرَجِ أَوْلِيَائِكَ وَأَصْفِيَائِكَ مِنْ خَلْقِكَ ، وَبِهِ تُبِيدُ الظَّالِمِينَ وَتُهْلِكُهُمْ ، عَجَّلْ ذَلِكَ يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ ، وَأَعْطِنِي سُؤْلِي يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ فِي جَمِيعِ مَا سَأَلْتُكَ لِعَاجِلِ الدُّنْيَا وَآجِلِ الْآخِرَةِ .

يَا مَنْ هُوَ أَقْرَبُ إِلَيَّ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ ، أَقْلِنِي عَثْرَتِي وَأَقْلِنِي بِقَضَاءِ حَوَائِجِي ، يَا خَالِقِي وَيَا رَازِقِي وَيَا بَاعِثِي ، وَيَا مُحْيِي عِظَامِي وَهِيَ رَمِيمٌ ، صَلِّ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَاسْتَجِبْ لِي دُعَائِي يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ .

فَلَمَّا فَرَّغَ رَأْسُهُ ، قُلْتُ : جَعَلْتُ فِدَاكَ ! سَمِعْتُكَ وَأَنْتَ تَدْعُو بِفَرَجٍ مِنْ بَفَرَجِهِ فَرَجِ أَصْفِيَاءِ اللَّهِ وَأَوْلِيَائِهِ ، أَوَلَسْتَ أَنْتَ هُوَ؟

قَالَ : « لا ، ذَاكَ قَائِمُ آلِ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ » .

قُلْتُ : فَهَلْ لِيُخْرِجَهُ عِلْمُهُ؟

قَالَ : « نَعَمْ ، كُسُوفُ الشَّمْسِ عِنْدَ طُلُوعِهَا ثَلَاثِي سَاعَةٍ مِنَ النَّهَارِ ، وَخُسُوفُ الْقَمَرِ ثَلَاثِ وَعِشْرِينَ ، وَفِتْنَةُ يَصِلُ أَهْلَ مِصْرَ الْبَلَاءِ وَقَطْعُ السَّبِيلِ ، إِكْتَفٍ بِمَا بَيَّنْتُ لَكَ ، وَتَوَقُّعُ أَمْرٍ صَاحِبِكَ لِيَلِكَ وَنَهَارِكَ ، فَإِنَّ اللَّهَ كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ لَا يَشْغَلُهُ شَأْنٌ عَنِ شَأْنٍ ، ذَلِكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ، وَبِهِ تَحْصِينُ أَوْلِيَائِهِ وَهُمْ لَهُ خَائِفُونَ » . (٢) .

١- مسار الشيعه : ٢٦ .

٢- الإقبال : ١ / ٣٦٦ ، بحار الأنوار : ٩٨ / ١٥٧ / ٤ .

ج تأکید بر نماز و دعا در آن شب و نیز روز آن

۵۵۲. الدر المنثور عن جندب بن عبد الله البجلي عن رسولش یخ مفید در مساز الشیعه: معراج پیامبر خدا، در شب بیست و یکم این ماه، بود و در چنین شبی، خداوند عیسی بن مریم علیهما السلام را بالا برد و در چنین شبی، موسی بن عمران علیه السلام در گذشت و در مثل چنین شبی، جانشین او یوشع بن نون در گذشت و در چنین شبی، رحلت امیر مؤمنان علیه السلام در سال چهل هجری در ۶۳ سالگی اتفاق افتاد.

و این، شبی است که اندوه های خاندان محمد صلی الله علیه و آله و پیروانشان تجدید می شود. و غسل در آن، مثل همان است که یاد کردم و نماز صد رکعت، مثل نماز شب نوزدهم است، طبق آنچه پیش تر گفتیم. و مستحب است بسیار صلوات فرستادن بر محمد و خاندان محمد صلی الله علیه و آله و تلاش در نفرین کردن بر ستمگران بر آنان و پیوسته لعنت کردن بر قاتلان امیر مؤمنان علیه السلام و بر هر که راه را برای آن هموار کرد و سبب آن شهات شد و بر مردم دیگری که آن را برگزیدند و راضی به آن شدند. ر. ک: ص ۷۷۵ (شب قدر، چه شبی است؟ / در دهه آخر). ص ۷۷۹ (شب های بیست و سوم و بیست و یکم). ص ۷۸۹ (نقش سه شب در سرنوشت). ص ۷۹۳ (پوشیده بودن آن به خاطر شماست). ص ۵۹۱ (اعمال مخصوص دهه آخر).

ج تأکید بر نماز و دعا در آن شب و نیز روز آن ۵۵۳. الإمام علی علیه السلام عن رسول الله صلی الله علایقبال به نقل از حماد بن عثمان: شب بیست و یکم ماه رمضان، خدمت امام صادق علیه السلام رسیدم. به من فرمود: «ای حماد! غسل کرده ای؟».

گفتم: آری، فدایت شوم!

حصیری طلبید. سپس فرمود: «کنارم بیا و نماز بخوان». پیوسته نماز می خواند و من نیز کنار او نماز می خواندم تا آن که از همه نمازهایمان فارغ شدیم. شروع کرد به دعا. من نیز دعای او را آمین می گفتم تا آن که سپیده دمید. اذان و اقامه گفت و بعضی فرزندان نوجوانش را صدا کرد. پشت سر او ایستادیم و وی جلو ایستاد و نماز صبح را برای ما به جماعت خواند. در رکعت اول، «حمد» و سوره «إنا أنزلناه»، و در رکعت دوم، «حمد» و سوره «قل هو الله أحد» را خواند.

چون از تسبیح و حمد و ستایش و ثنای الهی فارغ شدیم و بر پیامبر خدا درود فرستادیم و برای همه زنان و مردان مؤمن و مسلمان، از اولین و آخرین، دعا کردیم، امام علیه السلام به سجده افتاد. ساعتی، من از او جز نفس نمی شنیدم. سپس شنیدم که می گفت:

«معبودی جز تو نیست، دگرگون کننده دل ها و دیده هایی. معبودی جز تو نیست، آفریدگار خلقی، بی آن که نیازمند باشی. معبودی جز تو نیست، آغازگر آفرینشی و از فرمان روایی ات چیزی کم نمی شود. معبودی جز تو نیست، برانگیزاننده خفتگان در گورهایی. معبودی جز تو نیست، تدبیرکننده کارهایی. معبودی جز تو نیست، داور روز جزایی و در هم شکننده

معبودی جز تو نیست ، جاری سازنده آب در صخره سختی. معبودی جز تو نیست ، جاری کننده آب در گیاهی. معبودی جز تو نیست ، پدیدآورنده طعم میوه هایی. معبودی جز تو نیست ، شمارنده تعداد قطره ها و باران ابرهایی. معبودی جز تو نیست ، شمارنده تعداد آنچه بادها در هوا می برند ، هستی. معبودی جز تو نیست ، شمارنده آنچه از تر و خشک در دریاست ، هستی. معبودی جز تو نیست ، شمارنده هر چیزی هستی که در تاریکی دریاها و طبقات خاک می جنبد.

تو را به آن نامت می خوانم که خود را بدان نامیده ای ، یا در علم غیب نزد خودت آن را برگزیده ای و تو را به هر نامی می خوانم که هر یک از آفریدگانت ، از پیامبر یا صدیق یا شهید ، یا یکی از فرشتگانت تو را به آن اسم نامیده اند ، و تو را به آن نامت می خوانم که هر گاه بدان خوانده شوی ، اجابت می کنی و چون به آن نام از تو چیزی بخواهند ، می دهی.

و تو را می خوانم به حقی که بر محمّد و خاندان او داری که درود تو و برکاتت بر آنان باد و به حقّ آنان که آن را بر خود حتمی ساخته ای و از احسان خود به آنان بخشیده ای ، که بر بنده و فرستاده ات ، محمّد ، درود فرستی؛ آن که به اذن تو دعوتگر به سوی تو بود و چراغ نورافشان تو در میان بندگانت در زمین و آسمانت بود و او را رحمتی برای جهانیان و فروغی قرار دادی که همه مؤمنان از آن نور می گرفتند و او ما را به پاداش فراوان تو مژده داد و از عذاب دردناک تو بیم داد.

گواهی می دهم که او از سوی حق ، حق را آورد و فرستادگان را تصدیق کرد ، و گواهی می دهم آنان که وی را تکذیب کردند ، چشنده عذاب دردناک اند.

از تو می خواهم خداوندا ، خداوندا ! خداوندا ، پروردگارا ، پروردگارا ، پروردگارا! سرورا ، سرورا ، سرورا! مولای من ، مولای من ، مولای من! از تو در این صبح دم می خواهم که بر محمّد و خاندان محمّد درود فرستی و مرا از بهره مندترین بندگان و درخواست کنندگانت قرار دهی و با آزاد کردن گردنم از طوقِ عذابت ، بر من مَنّت نهی ، ای مهربان ترین مهربانان!

و از تو می خواهم ، به همه آنچه از شکوه بزرگت ، از تو خواستم و نخواستم که اگر می دانستم ، از تو می خواستم که بر محمّد و خاندانش درود فرستی و به فرج کسی رخصت دهی که با فرج او ، گشایشی برای دوستان و برگزیدگان خلقت خواهد بود؛ آن که به سبب او ستمگران را هلاک و نابود می کنی. ای پروردگار جهانیان! آن فرج را نزدیک گردان و خواسته ام را ای صاحب جلال و بزرگواری درباره همه آنچه برای دنیا و آخرت خواستم ، عطا کن!

ای آن که به من از رگ گردن نزدیک تر است! از خطایم درگذر و با برآوردن نیازهایم عذر مرا بپذیر!

ای آفریدگار من ، ای روزی دهنده من ، ای برانگیزاننده من ، ای زنده کننده استخوان های پوسیده من! بر محمّد و خاندان محمّد درود فرست و دعایم را اجابت کن ، ای مهربان ترین مهربانان!.

پس امام علیه السلام چون فارغ شد، سرش را بلند کرد . گفتم: فدایت شوم! شنیدم برای فرج کسی دعا می کردی که فرج

برگزیدگان و اولیای الهی ، با فَرج اوست . مگر تو همان نیستی؟

فرمود: «نه. او قائم آل محمّد صلی الله علیه و آله است».

گفتم: آیا نشانی برای ظهور او هست؟

فرمود: «آری. گرفتن خورشید هنگام طلوعش به اندازه دو سوم ساعت از روز ، و گرفتن ماه شب بیست و سوم ، و فتنه ای که بلا- به مردم مصر می رسد ، و بریده شدن راه. به آنچه برای تو گفتم ، بسنده کن ، و شب و روز ، چشم به راه امر امام خود باش؛ چرا که خداوند ، هر روز در کاری است و کاری او را از کار دیگر باز نمی دارد. این است خداوند ، پروردگار جهانیان ، و نگه داشتن دوستانش با اوست و آنان از وی بیمناک اند».

٤ / ٣ ما يَخْتَصُّ بِاللَّيْلِ الثَّلَاثَةِ وَالْعِشْرِينَ تَأْكِيدُ الْغُسْلِ ٥٥٤. رسول الله صلى الله عليه وآله: الإقبال عن بريد بن معاوية عن الإمام الصادق عليه السلام ، قال: رَأَيْتُهُ اغْتَسَلَ فِي لَيْلِهِ ثَلَاثٍ وَعِشْرِينَ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ ، مَرَّةً فِي أَوَّلِ اللَّيْلِ ، وَمَرَّةً فِي آخِرِهِ . (١) وانظر: ص ٨١٦ (آداب ليله القدر المشتركة / الغسل) .

ب تأكيد الإحياء ٥٥٥. المراسيل عن زيد بن أسلم: الإمام علي عليه السلام: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ كَانَ يَطْوِي فِرَاشَهُ ، وَيَشُدُّ مِزْرَهُ فِي الْعَشْرِ الْأَوَاخِرِ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ ، وَكَانَ يَوْقُظُ أَهْلَهُ لَيْلَةَ ثَلَاثٍ وَعِشْرِينَ ، وَكَانَ يَرُشُّ وُجُوهَ النَّيَامِ بِالْمَاءِ فِي تِلْكَ اللَّيْلِ . (٢) ٥٥٦. جامع بيان العلم وفضله عن أبي هريره: الإقبال: رَوَى أَبُو نَعِيمٍ فِي كِتَابِ الصَّيَامِ وَالْقِيَامِ بِإِسْنَادِهِ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ كَانَ يَرُشُّ عَلَى أَهْلِ الْمَاءِ لَيْلَةَ ثَلَاثٍ وَعِشْرِينَ ، يَعْنِي مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ . (٣) .

١- الإقبال: ١ / ٣٧٥ ، تهذيب الأحكام: ٤ / ٣٣١ / ١٠٣٥ مضمراً ، بحار الأنوار: ٨١ / ٢٠ / ٢٥ ج ٩٨ / ١٦٠ / ٥ .

٢- دعائم الإسلام: ١ / ٢٨٢ ، بحار الأنوار: ٩٧ / ١٠ / ١٢ .

٣- الإقبال: ١ / ٣٧٥ ، بحار الأنوار: ٩٨ / ١٦٠ / ٥؛ المصنّف لابن أبي شيبة: ٢ / ٣٩٧ / ٢٩ ، المصنّف لعبد الرزاق: ٤ / ٢٤٩ / ٧٦٨٦ وفيهما «إِنَّ ابْنَ عَبَّاسٍ كَانَ يَرُشُّ ...» .

۴ / ۳ آنچه مخصوص شب بیست و سوم است

الف تأکید بر غسل

ب تأکید بر شب زنده داری

۴ / ۳ آنچه مخصوص شب بیست و سوم استالف تأکید بر غسل ۵۵۲. الدرّ المثلث (به نقل از جنذب ، پسر عبد الله بجلی) الإقبال به نقل از برید بن معاویه :دیدم امام صادق علیه السلام در شب بیست و سوم از ماه رمضان غسل کرد: یک بار در اوّل شب ، یک بار هم در آخر آن . ر . ک : ص ۸۱۷ (آداب مشترک شب قدر / غسل) .

ب تأکید بر شب زنده داری ۵۵۳. امام علی علیه السلام :امام علی علیه السلام: پیامبر خدا در دهه آخر ماه رمضان ، بستر خود را جمع می کرد و کمرش را می بست و شب بیست و سوم ، خانواده خود را بیدار می کرد و در آن شب ، به صورت خفتگان ، آب می پاشید. ۵۵۴. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله :الإقبال: ابو نعیم در کتاب الصیام و القیام ، با سند خویش نقل کرده است که: پیامبر صلی الله علیه و آله شب بیست و سوم ماه رمضان ، بر [صورت] خانواده اش ، آب می پاشید.

٧٦٢. عنه صلى الله عليه وآله: دعائم الإسلام: كانت فاطمة عليها السلام لا- تدع أحداً من أهلها ينام تلك الليلة [الليلة الثالثة والعشرين] وتداويهم بقله الطعام ، وتبأهب لها من النهار ، وتقول : «محرور من حرم خيرها» . (١) ٧٦٣. عنه صلى الله عليه وآله : الإقبال عن جميل وهشام وحفص : مرض أبو عبد الله عليه السلام مرضاً شديداً ، فلما كان ليلة ثلاث وعشرين أمر مواليه فحملوه إلى المسجد ، فكان فيه ليلته . (٢) وانظر : ص ٥٩٠ (الأعمال المختصه بال عشر الأواخر) . ص ٧٨٢ (أى ليله هي / ليله ثلاث وعشرين) . ص ٨٢٠ (آداب ليله القدر المشتركة / الإحياء) .

ج تأكيد الصلاة مئة ركعة ٧٦١. پیامبر خدا صلى الله عليه وآله : الإمام الباقر عليه السلام : من أحيا ليلة ثلاث وعشرين من شهر رمضان ، وصلى فيها مئة ركعة وسع الله عليه معيشته ، وكفاه أمر من يعاديه ، وأعادته من العرق ، والهيدم ، والسرق ، ومن شر الدنيا ، ورفق عنه هول منكر ونكير ، وخرج من قبره ونوره يتلألم لأهل الجمع ، ويعطى كتابه بيمينه ، ويكتب له براءة من النار ، وجواز على الصراط ، وأمان من العذاب ، ويدخل الجنة بغير حساب ، ويجعل فيها من (٣) رفقاء النبيين والصديقين والشهداء والصالحين وحسن أولئك رفيقاً . (٤) ٧٦٢. پیامبر خدا صلى الله عليه وآله : الإمام الصادق عليه السلام : يستحب أن يصلى فيها مئة ركعة يقرأ في كل ركعة : «الحمد» وعشر مرات «قل هو الله أحد» . (٥) .

١- دعائم الإسلام : ١ / ٢٨٢ ، بحار الأنوار : ٩٧ / ١٠ / ١٢ .

٢- الإقبال : ١ / ٣٨٦ ، بحار الأنوار : ٩٨ / ١٦٩ / ٥ .

٣- فى المصدر : «يجعل فيه رفقاء ...» ، والصواب ما أثبتناه كما فى المصادر الأخرى .

٤- فضائل الأشهر الثلاثة : ١٣٨ / ١٤٨ ، الإقبال : ١ / ٣٨٦ كلاهما عن جابر بن يزيد الجعفى ، روضه الواعظين : ٣٨٢ ، بحار الأنوار : ٩٨ / ١٦٨ / ٥ .

٥- الهدايه : ١٩٧ ، بحار الأنوار : ٩٧ / ٩ / ١١ .

ج تأکید بر صد رکعت نماز

۷۶۳. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: دعائم الإسلام: فاطمه علیها السلام نمی گذاشت که کسی از خانواده اش در آن شب (شب بیست و سوم) بخوابد و [خواب] آنان را با کم خوردن درمان می کرد و از روز برای آن شب، آماده می شد و می فرمود: «محرور، کسی است که از خیر آن بی بهره بماند». ۷۶۴. رسول الله صلی الله علیه و آله: الإقبال به نقل از جمیل و هشام و حفص: امام صادق علیه السلام به سختی بیمار شد. چون شب بیست و سوم فرا رسید، به غلامان خود دستور داد او را به مسجد بردند و آن شب را در مسجد بود. ر. ک: ص ۵۹۱ (اعمال مخصوص دهه آخر). ص ۷۸۳ (شب قدر، چه شبی است؟ / شب بیست و سوم). ص ۸۲۱ (آداب مشترک شب قدر / شب زنده داری).

ج تأکید بر صد رکعت نماز ۷۶۴. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: امام باقر علیه السلام: هر کس شب بیست و سوم ماه رمضان را زنده بدارد و در آن صد رکعت نماز بخواند، خداوند در زندگی او گشایش می دهد و کار دشمنان او را خود بر عهده می گیرد و او را از غرق شدن، زیر آوار ماندن، سرقت، و از شر دنیا مصون می دارد و وحشت نکیر و منکر را از او بر می دارد، و او در حالی از گور خویش بیرون می آید که نورش بر اهل رستاخیز می تابد، و نامه عملش را به دست راستش می دهند و رهایی از آتش و عبور بر صراط و ایمنی از عذاب را برای او می نویسند و بدون حساب وارد بهشت می شود و در بهشت، از همنشینان پیامبران و صدیقان و شهیدان و صالحان قرار داده می شود و آنان چه نیکو همنشینانی اند! ۷۶۵. عنه صلی الله علیه و آله: امام صادق علیه السلام: مستحب است در آن شب صد رکعت نماز خوانده شود، در هر رکعت: یک بار «حمد» و ده بار سوره «قل هو الله أحد».

د تأكيدُ زيارته الإمام الحسين ٧٦٦. الإمام الباقر عليه السلام: الإمام الرضا عليه السلام: ولْيُحْرَصَ مَنْ زَارَ الْحُسَيْنَ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ أَنْ لَا يَفُوتَهُ لَيْلَةُ الْجَهَنِّيِّ عِنْدَهُ ، وَهِيَ لَيْلَةُ ثَلَاثٍ وَعِشْرِينَ ؛ فَإِنَّهَا اللَّيْلَةُ الْمَرْجُوءَةُ . (١) ٧٦٥. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: الإمام الجواد عليه السلام: مَنْ زَارَ الْحُسَيْنَ عَلَيْهِ السَّلَامَ لَيْلَةَ ثَلَاثٍ وَعِشْرِينَ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ وَهِيَ اللَّيْلَةُ الَّتِي يُرْجَى أَنْ تَكُونَ لَيْلَةَ الْقَدْرِ ، وَفِيهَا يُفَرَّقُ كُلُّ أَمْرٍ حَكِيمٍ ، صَافِحَهُ رُوحٌ أَرْبَعَةَ وَعِشْرِينَ أَلْفَ مَلَكٍ وَنَبِيٍّ ، كُلُّهُمْ يَسْتَأْذِنُ اللَّهَ فِي زِيَارَةِ الْحُسَيْنِ عَلَيْهِ السَّلَامِ فِي لَيْلَةِ ثَلَاثٍ وَعِشْرِينَ . (٢) وانظر: ص ٨٣٦ (آداب ليله القدر المشتركة / زياره الإمام الحسين).

ه قراءة سورة العنكبوت وَالرُّومِ وَالذُّخَانَ ٧٦٦. امام باقر عليه السلام: الإمام الصادق عليه السلام لأبي بصيرٍ: مَنْ قَرَأَ سُورَتِي : الْعَنْكَبُوتِ ، وَالرُّومِ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ فِي لَيْلَةِ ثَلَاثٍ وَعِشْرِينَ ، فَهُوَ وَاللَّهِ يَا أَبَا مُحَمَّدٍ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ لَا أُسْتَنْتِي فِيهِ أَبَدًا ، وَلَا أَخَافُ أَنْ يَكْتُبَ اللَّهُ عَلَيَّ فِي يَمِينِي إِثْمًا ، وَإِنَّ لِهَاتَيْنِ السُّورَتَيْنِ مِنَ اللَّهِ مَكَانًا . (٣) ٧٦٧. رسول الله صلى الله عليه وآله (في صِدْقِهِ الْمَثْرَمِ بْنِ رَغِيبِ بْنِ الشَّيْقَبَانِ {١-}) الإقبال: وَمِنْ الزِّيَادَاتِ لَيْلَةُ ثَلَاثٍ وَعِشْرِينَ : قِرَاءَةُ سُورَةِ «الذُّخَانِ» فِيهَا وَفِي كُلِّ لَيْلَةٍ ... (٤) وانظر: ص ٨٦٠ ، ح ٧٥٣ .

-
- ١- الإقبال: ١ / ٣٥٨ عن أحمد بن محمد بن أبي نصر ، بحار الأنوار: ٩٨ / ١٥١ / ٤ .
  - ٢- الإقبال: ١ / ٣٨٣ عن عبدالعظيم الحسيني ، بحار الأنوار: ٩٨ / ١٦٦ / ٤ .
  - ٣- تهذيب الأحكام: ٣ / ١٠٠ / ٢٦١ ، ثواب الأعمال: ١٣٦ / ١ ، المقنعه: ٣١٣ ، مصباح المتهجد: ٥٧٧ وص ٦٢٨ كلها عن أبي بصير ، الإقبال: ١ / ٣٨١ ، بحار الأنوار: ٩٧ / ١٩ / ٤٢ و ج ٩٨ / ١٦٥ .
  - ٤- الإقبال: ١ / ٣٨٦ ، بحار الأنوار: ٩٨ / ١٦٨ / ٥ .

د تأکید بر زیارت امام حسین علیه السلام**ه خواندن سوره های عنکبوت ، روم و دُخان**

د تأکید بر زیارت امام حسین علیه السلام ۵۶۴. عنه صلی الله علیه و آله : امام رضا علیه السلام: کسی که در ماه رمضان ، امام حسین علیه السلام را زیارت می کند ، مواظب باشد که نزد قبر آن امام بودن را در شب جُهنی ، از دست ندهد ، و آن ، شب بیست و سوم است؛ شبی که امید است شب قدر باشد. ۵۶۰. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : امام جواد علیه السلام: هر کس در شب بیست و سوم ماه رمضان ، امام حسین علیه السلام را زیارت کند همان شبی که امید است شب قدر باشد و در آن شب ، هر کار حکمت آمیزی فیصله می یابد روح های بیست و چهار هزار فرشته و پیامبر با او مصافحه می کنند ، که همگی از خداوند اذن می گیرند که آن شب ، حسین علیه السلام را زیارت کنند. ر. ک: ص ۸۳۷ (آداب مشترک شب قدر / زیارت امام حسین علیه السلام) .

ه خواندن سوره های عنکبوت ، روم و دُخان ۵۶۱. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : امام صادق علیه السلام خطاب به ابو بصیر: هر کس دو سوره عنکبوت و روم را در ماه رمضان ، در شب بیست و سوم بخواند ، به خدا قسم ای ابو محمّد او از اهل بهشت است و هرگز در این سخن استثنا نمی کنم و نمی ترسم که خداوند ، در این سوگند گناهی بر من بنویسد. این دو سوره نزد خداوند ، جایگاهی والا دارند. ۵۶۲. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : الإقبال: و از اعمال افزون در شب بیست و سوم ، خواندن سوره دُخان در آن شب و در هر شب است... ر. ک: ص ۸۶۱ ، ح ۷۵۳ .

وَقِرَاءَةُ سُورَةِ الْقَدْرِ أَلْفَ مَرَّةٍ ٥٦٣. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: السید ابن طاووس قدس سره فی الإقبال: وَمِنْ الْقِرَاءَةِ فِيهَا سُورَةُ: «إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ» أَلْفَ مَرَّةٍ ، وَقَدْ تَقَدَّمَتْ رِوَايَةٌ لِدَلِيلِكَ فِي اللَّيْلَةِ الْأُولَى عُمُومًا فِي الشَّهْرِ كُلِّهِ .

وَرُوَيْنَا تَخْصِيصَ قِرَاءَتِهَا فِي هَذِهِ اللَّيْلَةِ بِعَدَدِهِ طُرُقًا إِلَى مَوْلَانَا أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «لَوْ قَرَأَ رَجُلٌ لَيْلَةَ ثَلَاثٍ وَعِشْرِينَ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ: «إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ» أَلْفَ مَرَّةٍ ، لَأَصْبَحَ وَهُوَ شَدِيدُ الْيَقِينِ بِالْإِعْتِرَافِ بِمَا يَخْتَصُّ فِينَا ، وَمَا ذَاكَ إِلَّا لِشَيْءٍ عَائِنَهُ فِي نَوْمِهِ». (١) ٥٦٤. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: الإمام الصادق عليه السلام: إِذَا كَانَتْ لَيْلَةُ ثَلَاثٍ وَعِشْرِينَ فَاقْرَأْ: «إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ» أَلْفَ مَرَّةٍ ، وَاقْرَأْ سُورَةَ «الْعَنَكَبُوتِ» ، وَ«الزُّمَرِ» مَرَّةً وَاحِدَةً . (٢) وانظر: ص ٧٩٤ (طرق معرفة ليلة القدر / قراءة سورة القدر كل ليلة من رمضان ألف مرّة) .

ز الدُّعَاءِ لِصَاحِبِ الْأَمْرِ ٥٦٥. عنه صلی الله علیه و آله: مصباح المتهجد عن محمد بن عيسى بإسناده عن الصالحين عليهم السلام: تَكَرَّرُ فِي لَيْلَةِ ثَلَاثٍ وَعِشْرِينَ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ هَذَا الدُّعَاءُ سَاجِدًا وَقَائِمًا وَقَاعِدًا وَعَلَى كُلِّ حَالٍ ، وَفِي الشَّهْرِ كُلِّهِ ، وَكَيْفَ مَا أَمَكَنَّكَ وَمَتَى خَضَرَ مِنْ دَهْرِكَ . تَقُولُ بَعْدَ تَمْجِيدِ اللَّهِ تَعَالَى وَالصَّلَاةِ عَلَى النَّبِيِّ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ:

اللَّهُمَّ كُنْ لِرُؤْيَاكَ فُلَانِ بْنِ فُلَانٍ فِي هَذِهِ السَّاعَةِ وَفِي كُلِّ سَاعَةٍ وَلَيْئًا وَحَافِظًا ، وَقَائِدًا وَنَاصِرًا ، وَدَلِيلًا وَعَيْنًا حَتَّى تُسَكِّنَهُ أَرْضَكَ طَوْعًا ، وَتُمَتِّعَهُ فِيهَا طَوِيلًا . (٣) .

- ١- الإقبال: ١ / ٣٨٢ ، مصباح المتهجد: ٦٢٨ ، تهذيب الأحكام: ٣ / ١٠٠ / ٢٦٢ وفيه «يخضُّ به» بدل «يختصُّ» ، المقنعه: ٣١٣ والثلاثة الأخيره من «لو قرأ رجل ...» وعن أبي يحيى الصنعاني عن الإمام الصادق عليه السلام .
- ٢- تهذيب الأحكام: ٣ / ١٠٠ / ٢٦٠ عن مرازم عن رجل ، مصباح المتهجد: ٥٧٧ من دون إسناد إلى المعصوم .
- ٣- مصباح المتهجد: ٦٣٠ / ٧٠٩ ، الكافي: ٤ / ١٦١ / ٤ ، تهذيب الأحكام: ٣ / ١٠٣ / ٢٦٥ وفيه «الصادقين» بدل «الصالحين» وكلاهما نحوه ، المزار الكبير: ٦١١ ، فلاح السائل: ١١٣ / ٥٣ ، مختصر بصائر الدرجات: ١٩٣ ، المصباح للكفعمي: ٧٧٩ وفيه «محمد بن الحسن المهدي» بدل «فلان بن فلان» .

و خواندن هزار بار سوره قدر

ز دعا برای امام زمان علیه السلام

و خواندن هزار بار سوره قدر ۵۶۶. عنه صلی الله علیه و آله :سید ابن طاووس در الإقبال: از قرائت قرآن در این شب [قرائتِ] [هزار بار سوره «إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ» است. روایتی برای این ، در شب اول ، به صورت کلی (برای همه ماه) گذشت.

اختصاص خواندن این سوره در این شب نیز با سندهای چندی از امام صادق علیه السلام برای ما روایت شده است ، که فرمود: «اگر کسی در شب بیست و سوم ماه رمضان ، هزار بار سوره «إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ بخواند ، صبح خواهد کرد ، در حالی که یقین او ، با اعتراف به آنچه مخصوص ماست ، استوار خواهد بود و این نیست ، مگر به سبب آنچه در خواب خود می بیند». ۵۶۷. عنه صلی الله علیه و آله :امام صادق علیه السلام: چون شب بیست و سوم شود ، هزار بار سوره «إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ بخوان و یک بار سوره عنکبوت و یک بار سوره روم را بخوان. ر. ک : ص ۷۹۵ (راه های شناخت شب قدر / هزار بار خواندن سوره قدر در هر شب ماه رمضان) .

ز دعا برای امام زمان علیه السلام ۵۶۸. رسول الله صلی الله علیه و آله (لِمُعَاذٍ لَمَّا بَعَثَهُ إِلَى الْيَمَنِ) مصباح المتهجد به نقل از محمد بن عیسی ، با سند خویش از امامان علیهم السلام : در شب بیست و سوم ماه رمضان ، این دعا در حال سجود ، ایستاده ، نشسته و در هر حال و در همه ماه و هر گونه و هر وقت از روزگارت که ممکن شود ، مکرر خوانده می شود. پس از ستایش خدای متعال و درود بر پیامبر ، محمد صلی الله علیه و آله ، می گویی :

«خداوندا! در این ساعت و در هر ساعت ، برای ولی خود ، فلانی پسر فلانی ، سرپرست و نگهبان و پیشوا و یاور و راهنما و چشم باش ، تا آن که او را در زمین خود ، با اطاعت و رغبت مردم ساکن سازی و وی را در آن به مدّت طولانی بهره مند گردانی!».

٧٦٨. رسول الله صلى الله عليه وآله عن جبرئيل عليه الإقبال عن محمد بن عيسى بن عبيد بإسناده عن الصالحين عليهم السلام: كَرَّرَ فِي لَيْلِهِ ثَلَاثِينَ وَعِشْرِينَ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ قَائِمًا وَقَاعِدًا وَعَلَى كُلِّ حَالٍ وَالشَّهْرُ كُلُّهُ ، وَكَيْفَ أَمَكَّنَكَ ، وَمَتَى حَضَرَكَ فِي دَهْرِكَ ، تَقُولُ بَعْدَ تَمْجِيدِ اللَّهِ تَعَالَى وَالصَّلَاةِ عَلَى النَّبِيِّ وَآلِهِ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ:

اللَّهُمَّ كُنْ لَوْلِيِّكَ الْقَائِمِ بِأَمْرِكَ الْحُجَّهِ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ الْمَهْدِيِّ عَلَيْهِ وَعَلَى آبَائِهِ أَفْضَلُ الصَّلَاةِ وَالسَّلَامِ ، فِي هَذِهِ السَّاعَةِ ، وَفِي كُلِّ سَاعَةٍ ، وَلَيْئًا وَحَافِظًا ، وَقَائِدًا وَنَاصِرًا ، وَدَلِيلًا وَمُؤَبِّدًا حَتَّى تُسَكِّنَهُ أَرْضَكَ طَوْعًا ، وَتُمَتِّعَهُ فِيهَا طَوْلًا وَعَرَضًا ، وَتَجْعَلَهُ وَدُرِّيَّتَهُ مِنْ الْأَنْئَمَةِ الْوَارِثِينَ .

اللَّهُمَّ انصُرْهُ وَاَنْصِرْ بِهِ ، وَاجْعَلِ النَّصْرَ مِنْكَ لَهُ وَعَلَى يَدِهِ ، وَالْفَتْحَ عَلَى وَجْهِهِ ، وَلَا تُوجِّهِ الْأَمْرَ إِلَى غَيْرِهِ .

اللَّهُمَّ أَظْهِرْ بِهِ دِينَكَ ، وَسُنَّةَ نَبِيِّكَ حَتَّى لَا يَسْتَخْفِيَ بِشَيْءٍ مِنَ الْحَقِّ مَخَافَةَ أَحَدٍ مِنَ الْخَلْقِ .

اللَّهُمَّ إِنِّي أَرْغَبُ إِلَيْكَ فِي دَوْلِهِ كَرِيمِهِ تُعَزُّ بِهَا الْإِسْلَامَ وَأَهْلَهُ ، وَتُذِلُّ بِهَا النِّفَاقَ وَأَهْلَهُ، وَتَجْعَلُنَا فِيهَا مِنَ الدُّعَاةِ إِلَى طَاعَتِكَ وَالْقَادَةِ إِلَى سَبِيلِكَ، وَآتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً ، وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً ، وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ . وَاجْمَعْ لَنَا خَيْرَ الدَّارَيْنِ ، وَأَقْضِ عَنَّا جَمِيعَ مَا تُحِبُّ فِيهِمَا ، وَاجْعَلْ لَنَا فِي ذَلِكَ الْخَيْرَةَ بِرَحْمَتِكَ وَمَنَّكَ فِي عَافِيِهِ ، آمِينَ رَبَّ الْعَالَمِينَ ، وَزِدْنَا مِنْ فَضْلِكَ وَيَدِكَ الْمَلَأَى ؛ فَإِنَّ كُلَّ مُعْطٍ يَنْقُصُ مِنْ مُلْكِهِ ، وَعَطَاؤُكَ يَزِيدُ فِي مُلْكِكَ . (١)

۷۶۷. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله (در توصیف مَثْرَم بن رَغِيب بن شَيْقَبَان) الإقبال به نقل از مُحَمَّد بن عِيسَى بن عبید ، با سند خویش از معصومان علیهم السلام : در شب بیست و سوم ماه رمضان ، ایستاده ، نشسته و در هر حال و در همه ماه و هر گونه که بتوانی و هر وقت از عمر خویش که پیش آمد ، پس از ستایش خداوند و درود بر پیامبر صلی الله علیه و آله و خاندان او ، این دعا را مکرّر بخوان :

«خداوندا! در این ساعت و در هر ساعت ، برای ولیّ خودت ، قیام کننده به فرمانت ، [حضرت] حَبَّت ، مُحَمَّد بن حسن مهدی که برترین درود و سلام بر او و پدرانش باد سرپرست و نگهبان و پیشوا و یاور و راهنما و پشتیبان باش ، تا آن که او را با اطاعت و رغبت ، ساکن زمین خودت گردانی و او را در روی زمین به درازا و پهنا بهره مند سازی و او و نسل او را از امامانِ ارث برنده (میراث دار زمین) گردانی!

خداوندا! او را یاری کن و با او مدد برسان و یاری خود را برای او و به دست او ، و پیروزی را برابر او قرار بده و کار را به جز او بر مگردان!

خداوندا! به سبب او ، دین خودت و سنت پیامبرت را آشکار و چیره گردان ، تا آن که از بیم هیچ یک از مردم ، چیزی از حق را پوشیده ندارد.

خداوندا! من به پیشگاه تو مشتاقم ، درباره دولت کریمی که با آن اسلام و مسلمانان را عزّت بخشی و نفاق و منافقان را خوار سازی و در آن دولت ، ما را از دعوتگران به فرمان برداری ات و پیشوایان به راهت ، قرار دهی. به ما در دنیا نیکی ، و در آخرت ، نیکی عطا کن و ما را از عذاب آتش ، نگه دار و خیر دو سرا را برای ما فراهم آور و از سوی ما ، هر چه را در دنیا و آخرت دوست داری ، ادا کن و بهترین برگزیده ها را با رحمت و احسانت همراه با عافیت برای ما در آن قرار بده آمین ، ای پروردگار جهانیان! و از احسان و دست پر کرم خویش بر ما بیفزای؛ چرا که هر بخشنده ای از فرمان روایی اش کاسته می شود ، اما بخشش تو فرمان روایی ات را می افزاید!..» .

٤ / ٤ فضيلت و آداب روز قدر

اشاره

٤ / ٤ فضلُ يَوْمِ الْقَدْرِ وأدبُهُ ٧٦٨. پیامبر خدا صلى الله عليه و آله (به نقل از جبرئيل عليه السلام) الإقبال عن هشام بن الحكم عن الإمام الصادق عليه السلام: «يَوْمُهَا مِثْلُ لَيْلَتِهَا»، يعنى: لَيْلَةُ الْقَدْرِ. (١) ٧٦٩. رسول الله صلى الله عليه و آله: الإمام الصادق عليه السلام: لَيْلَةُ الْقَدْرِ فِي كُلِّ سَنَةٍ، وَيَوْمُهَا مِثْلُ لَيْلَتِهَا. (٢) ٧٧٠. عنه صلى الله عليه و آله: عنه عليه السلام: صَبِيحَةُ يَوْمِ لَيْلَةِ الْقَدْرِ مِثْلُ لَيْلَةِ الْقَدْرِ؛ فَاعْمَلْ وَاجْتَهِدْ. (٣) تعلیققال السيد ابن طاووس قدس سره: «وَأَعْلَمُ أَنَّ الرَّوَايَةَ وَرَدَتْ مِنْ عَدَّةِ جِهَاتٍ عَنِ الصَّادِقِينَ عَنِ اللَّهِ جَلَّ جَلَالُهُ عَلَيْهِمْ أَفْضَلُ الصَّلَاةِ أَنْ يَوْمَ لَيْلَةِ الْقَدْرِ مِثْلُ لَيْلَتِهِ؛ فَإِيَّاكَ أَنْ تُهَوِّنَ بِنَهَارٍ تِسْعَ عَشْرَةَ، أَوْ إِحْدَى وَعِشْرِينَ، أَوْ ثَلَاثٍ وَعِشْرِينَ، وَتَتَكَلَّ عَلَى مَا عَمِلْتَهُ فِي لَيْلَتِهَا وَتَسْتَكْتَرُهُ لِمَوْلَاكَ، وَأَنْتَ غَافِلٌ عَنْ عَظِيمِ نِعْمَتِهِ، وَحَقُوقِ رَبِّبَيْتِهِ. وَكُنْ فِي هَذِهِ الْأَيَّامِ الثَّلَاثَةِ الْمَعْظَمَاتِ عَلَى أْبْلَغِ الْغَايَاتِ، فِي الْعِبَادَاتِ وَالِدَّعَوَاتِ، وَاعْتِنَامِ الْحَيَاةِ قَبْلَ الْمَمَاتِ. أَقُولُ: وَالْمَهْمُ مِنْ هَذِهِ اللَّيَالِي فِي ظَاهِرِ الرَّوَايَاتِ عَنِ الطَّاهِرِينَ مَا قَدَّمْنَاهُ مِنَ التَّصْرِيحِ أَنَّ لَيْلَةَ الْقَدْرِ لَيْلَةُ ثَلَاثٍ وَعِشْرِينَ؛ فَلَا تُهْمَلُ يَوْمَهَا». (٤)

وانظر: ص ٣٦٤، ح ٤٨٨.

- ١- الإقبال: ١ / ٣٥١ عن هشام بن الحكم، بحار الأنوار: ٩٨ / ١٤٩.
- ٢- تهذيب الأحكام: ٤ / ٣٣١ / ١٠٣٣، الإقبال: ١ / ٣٥١ كلاهما عن هشام بن الحكم، بحار الأنوار: ٩٨ / ١٢١ / ١.
- ٣- الأمالى للصدوق: ٧٥١ / ١٠٠٩، بحار الأنوار: ٩٧ / ١١ / ١٦.
- ٤- الإقبال: ١ / ٣٥٠.

بیان

۴ / ۴ فضیلت و آداب روز قدر ۷۷۱. عنه صلی الله علیه و آله: الإقبال به نقل از هشام بن حکم ، از امام صادق: روز شب قدر ، مثل شب قدر است. ۷۷۲. عنه صلی الله علیه و آله (فی وَصِيَّتِهِ لِعَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ) امام صادق علیه السلام: شب قدر ، در هر سال ، هست و روز شب قدر ، مثل شب قدر است. ۷۷۳. عنه صلی الله علیه و آله: امام صادق علیه السلام: صبح روز شب قدر ، مثل شب قدر است. پس ، عمل و تلاش کن. بیانسیّد ابن طاووس رحمه الله گوید: بدان که روایت ، با سندهایی چند از امامان راستگو که برترین درودهای خداوند بر آنان باد از خدای متعال نقل شده است که: «روز شب قدر ، مثل شب قدر است». پس مبادا روز نوزدهم یا بیست و یکم یا بیست و سوم را ناچیز بشماری و به آنچه در این سه شب انجام داده ای ، بسنده کنی و آن را نزد خدای خود زیاد به حساب آوری، در حالی که از نعمت بزرگ و حقوق پروردگاری اش غافل باشی! در این سه روز بزرگ و ارجمند ، بیشترین تلاش را در مورد: عبادت ها، دعاها و غنیمت شمردن زندگی پیش از فرا رسیدن مرگ ، داشته باش. می گویم: بنا به ظاهر روایاتی که از معصومان علیهم السلام نقل شده ، مهم در این شب ها ، همان است که به آن تصریح کردیم که: شب قدر ، شب بیست و سوم است. پس، درباره روز این شب، کوتاهی مکن.

ر . ک : ص ۳۶۵ ، ح ۴۸۸ .

بخش پنجم: آداب بیرون آمدن از میهمانی خدا

اشاره

بخش پنجم: آداب بیرون آمدن از میهمانی خدا

مهم ترین آداب

مهم ترین آدابمهم ترین آداب بیرون آمدن از میهمان سرای الهی در ماه رمضان ، در این جا آشکار می شود که روزه دار به خویش بنگرد و در واپسین لحظه های این ماه ، خود را ارزیابی کند که تا چه اندازه به هدف این میهمانی الهی نزدیک شده است؟ آیا احساس می کند که به یک دگرگونی معنوی دست یافته است ، یا در همان نقطه ای مانده که در آغاز ماه رمضان بوده است؟ سید ابن طاووس رحمه الله ، در این زمینه ، ضمن بیان اعمال روز آخر ماه رمضان ، می گوید: و از آن جمله است: ارزیابی پرونده اعمال از اوّل ماه تا آخرین روز آن و پیش از سپری گشتن آن... . پس بنگرد که هنگام ورود به میهمان سرای الهی و حضور در پیشگاه او ، چگونه بوده است و معرفت های خویش را نسبت به خداوند متعال و پیامبرش و ویژگان در گاهش و نیز مهم ترین کارهایی را که از تکالیف دنیوی و بزرگداشت های اخروی اوست ، ارزیابی کند . [نیز بنگرد که] آیا شناخت او نسبت به اینها و علاقه و اشتیاق و روی آوردنش به اینها و نشاط و کشش او به سوی اینها افزوده

شده است ، یا حال او در کوتاهی و تدبیر ناشایست ، مثل آغاز ماه است؟ و همچنین آیا نسبت به تدبیر الهی ، در همه کارهایش حالت «رضا» داشته است؟ یا گاهی راضی بوده و گاهی از انتخاب خداوند در تدبیر کارش ، ناخرسند بوده است؟ و [بنگرد] که توکلش بر خدای متعال چگونه بوده است؟ آیا نهایت آرامش و قرار به آستان مولای خویش را داشته ، یا در تکیه کردن به خدا ، گاهی نیازمند تکیه کردن به غیر خدا بوده و وابستگی های دنیایی اش را داشته است؟ و [بنگرد که] سپردن کارها به سررشته دار کارش چگونه بوده و چگونه به آگاهی خداوند از رازهای نهانش مراقبت داشته و در نهان و آشکارش ، چگونه با خداوند همدم بوده است؟ و نیز اطمینانش به وعده های خدای متعال و باورش به انجام گرفتن آن وعده ها چگونه بوده است؟ نیز برگزیدن خدای متعال بر غیر خدا به وسیله او چگونه بوده است؟ و [بنگرد که] محبتش به خداوند ، خواستش برای نزدیک شدن به خداوند ، و کوششش در جلب رضای خداوند چگونه بوده است؟ و نیز اشتیاقش به رها شدن از سرای آزمون و رسیدن به منزلگاه های ایمنی از جفا ، چه سان بوده است؟ و [بنگرد که] آیا از انجام دادن تکلیف ، احساس سنگینی می کرده ، یا آن را از بزرگ ترین شرافت ها می دانسته است؟ نیز نسبت به آنچه خداوند ، ناپسند دانسته (مثل: غیبت ، دروغ ، سخن چینی ، حسد ، ریاست طلبی و هر چه او را از صاحب دنیا و آخرتش باز می دارد) ، چه حالتی داشته و چگونه آنها را ناپسند می شمرده است؟ و جز اینها [را نیز بنگرد] ، از جمله ، بیماری های دینی ای که برای

برخی از انسان‌ها، گاهی از اوقات، پیش می‌آید، چگونه برای بهبود هر یک از این بیماری‌ها خدا را سپاس گفته و برای ادای حقّ نعمت پروردگار متعال و خوبی و احسان او اقدام کرده است؟ و باید خوش حالی او از بهبود بیماری‌های دینی، مهم تر از بهبود بیماری‌های بدنی باشد و شادمانی او کامل تر از شادی اش برای دست یافتن به ثروت درهم و دینار باشد تا نشان تصدیق وجود تفاوت بین بهره‌وری از دنیای ناپایدار و آخرت ماندگار باشد. می‌گوییم: پس اگر دید که چیزی از بیماری‌ها و نیت‌های بد او، همچنان بر جای مانده و درمان این ماه با عبادتش، سودی نکرده است، پس بدانند که گناه، از ناحیه خود اوست و بلا- از سوی خودش است. پس، در پیشگاه خداوند که مولای اوست بگردید و برای از بین بردن آن، از رحمت خداوند، مدد بخواهد. (۱)

الفصل الأول: وداع شهر رمضان ١ / ١ وداع الشهر في آخر جمعه منه ٧٧٦. عنه صلى الله عليه وآله: فضائل الأشهر الثلاثة عن جابر بن عبد الله الأنصاري: دَخَلْتُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ فِي آخِرِ جُمُعَةٍ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ ، فَلَمَّا بَصُرَ بِي ، قَالَ لِي : « يَا جَابِرُ ، هَذَا آخِرُ جُمُعَةٍ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ ، فَوَدَّعُهُ وَقُلْ :

اللَّهُمَّ لَا تَجْعَلْهُ آخِرَ الْعَهْدِ مِنْ صِيَامِنَا إِيَّاهُ ، فَإِنْ جَعَلْتَهُ فَاجْعَلْنِي مَرْحُومًا ، وَلَا تَجْعَلْنِي مَحْرُومًا .

فَإِنَّهُ مَنْ قَالَ ذَلِكَ ظَفَرَ بِإِحْدَى الْحُسَيْنَيْنِ ، إِمَّا بِبُلُوغِ شَهْرِ رَمَضَانَ [مِنْ قَابِلٍ] ، (١) وَإِمَّا بِغُفْرَانِ اللَّهِ وَرَحْمَتِهِ . (٢) ١ / ٢ وداع الشهر في آخر ليله منه ٧٧٧. عنه صلى الله عليه وآله: الإقبال: اعلم أن وقت الوداع لشهر الصيام رويناه عن أخيد الأئمة عليهم أفضل السلام من كتاب فيه مسائل جماعه من أعيان الأصحاب ، وقد وقع عليه السلام بعد كل مسألة بالجواب ، وهذا لفظ ما وجدناه :

وداع (٣) شهر رمضان متى يكون؟ فقد اختلف أصحابنا بعضهم قال: هو في آخر ليله منه ، وبعضهم قال: هو في آخر يوم منه ، إذا رئي هلال شوال .

الجواب: «العمل في شهر رمضان في ليلته ، والوداع يقع في آخر ليله منه ، فإن خاف أن ينقص الشهر جعله في ليلتين» . (٤) .

١- أثبتنا ما بين المعقوفين من الإقبال .

٢- فضائل الأشهر الثلاثة : ١٣٩ / ١٤٩ ، الإقبال : ١ / ٤٢٢ ، بحار الأنوار : ٩٨ / ١٧٢ / ١ .

٣- في المصدر : «من وداع» ، وحذفنا «من» طبقاً لبحار الأنوار .

٤- الإقبال : ١ / ٤٢١ ، الغيبة للطوسي : ٣٧٧ / ٣٤٥ ، الاحتجاج : ٢ / ٥٦٧ / ٣٥٤ كلاهما عن محمد بن عبد الله بن جعفر الحميري مما سأله عن الإمام المهدي عليه السلام فيما كتب إليه نحوه ، بحار الأنوار : ٩٨ / ١٧١ / ١ و ج ٩٧ / ٢٥ / ١ .

فصل یکم : وداع با ماه رمضان

۱ / ۱ وداع با ماه در آخرین جمعه آن

۱ / ۲ وداع با ماه در آخرین شب آن

فصل اول : وداع با ماه رمضان ۱ / ۱ وداع با ماه در آخرین جمعه آن ۷۷۸. عنه صلی الله علیه و آله : فضائل الأشهر الثلاثة به نقل از جابر بن عبد الله انصاری : در آخرین جمعه ماه رمضان ، خدمت پیامبر خدا رسیدم . چون مرا دید ، به من فرمود : «ای جابر! این آخرین جمعه ماه رمضان است . با آن خداحافظی کن و بگو :

خداوند! آن را آخرین روزه داری ما در این ماه قرار مده ، و اگر چنین قرار دادی ، مرا آمرزیده قرار بده و محروم مگردان!

هر کس چنین بگوید ، به یکی از دو نیکی می رسد : یا به ماه رمضان آینده می رسد ، یا به آمرزش و رحمت خدا نایل می شود» . ۱ / ۲ وداع با ماه در آخرین شب آن ۷۷۹. عنه صلی الله علیه و آله : الإقبال : بدان که وقت وداع با ماه روزه را از یکی امامان علیهم السلام ، از کتابی که در آن سؤال های گروهی از بزرگان اصحاب است ، روایت کرده ایم . امام علیه السلام پس از سؤال ، پاسخ را نگاشته است . عین لفظ آنچه یافته ایم ، این است :

«وداع با ماه رمضان ، کی است؟ اصحاب ما اختلاف دارند . برخی گویند : در آخرین شب این ماه است . و بعضی گویند : در آخرین روز آن ، آن گاه که هلال شوال دیده شود .

پاسخ : عمل در ماه رمضان ، در شب های آن است . وداع هم در آخرین شب آن است . پس اگر بیم دارد که ماه کم باشد ، در دو شب ، وداع کند» .

٧٨٠. رسول الله صلى الله عليه وآله: الإمام الصادق عليه السلام: إذا كانت آخر ليلة من شهر رمضان، فقل:

اللَّهُمَّ هذا شهر رمضان الذي أنزلت فيه القرآن وقد تصيررم، وأعوذُ بوجهك الكريم يا رب، أن يطلع الفجر من ليلتي هذه أو يتصيررم شهر رمضان، ولك قبلي تبعه أو ذنب تُريد أن تُعدّني به يوم ألقاك. (١) ٧٧٤. پیامبر خدا صلى الله عليه وآله عنه عليه السلام: مَنْ ودّع شهر رمضان في آخر ليلة منه وقال:

اللَّهُمَّ لا تجعله آخر العهد من صيامي لشهر رمضان، وأعوذُ بك أن يطلع فجر هذه الليلة إلا وقد غفرت لي.

غفر الله تعالى له قبل أن يصبح ورزقه الإجابة إليه. (٢) ٧٧٥. پیامبر خدا صلى الله عليه وآله: الإقبال: روى أنه يقرأ آخر ليلة من شهر رمضان سورة «الأنعام»، و«الكهف»، و«يس»، ويقول منه مرّة: «أستغفر الله وأتوب إليه». (٣).

١- الكافي: ٤ / ١٦٤ / ٥ عن عمّار بن موسى .

٢- الإقبال: ١ / ٤٣٦، بحار الأنوار: ٩٨ / ١٨١ / ٢ .

٣- الإقبال: ١ / ٤١٩، بحار الأنوار: ٩٨ / ٧٤ .

۷۷۶. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: امام صادق علیه السلام: چون آخرین شب ماه رمضان شود ، بگو:

«خداوندا! این ماه رمضان که در آن قرآن را نازل کرده ای ، سپری شد . پروردگارا! به ذات بزرگوار تو پناه می برم از این که سپیده این شب بر من بدمد یا ماه رمضان به پایان رسد و تو را پیش من ، کیفر یا گناهی مانده باشد که بخواهی مرا در روزی که تو را دیدار می کنم ، به سبب آن ، عذاب کنی.» ۷۷۷. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: امام صادق علیه السلام: هر کس در شب آخر ماه رمضان ، با آن وداع کند و بگوید :

«خداوندا! این ماه را آخرین روزه داری من در ماه رمضان قرار مده! پناه به تو می برم از این که سپیده این شب بدمد ، مگر آن که مرا آمرزیده باشی» ، خداوند متعال پیش از صبح ، او را می آمرزد و توفیق توبه به درگاهش به او روزی می کند. ۷۷۸. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: الإقبال: روایت شده که [روزه دار ،] در آخرین شب ماه رمضان ، سوره های «انعام» ، «کهف» و «یس» را بخواند و صد بار بگوید: «أستغفرالله و أتوب إليه» .

۱ / ۳ سیره امام سجاد در آخرین شب آن

۱ / ۳ سیره امام سجاد در آخرین شب آن ۷۸۰. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: امام صادق علیه السلام: چون ماه رمضان وارد می شد، امام علی بن الحسین علیهما السلام و کنیز خود را تنبیه نمی کرد و اگر غلام و کنیز، خطا و نافرمانی می کردند، پیش خود می نوشت: «فلان غلام و فلان کنیز در فلان روز و فلان وقت، گناه کرد» و او را تنبیه نمی کرد و تنبیه آنان را نگه می داشت، تا آن که آخرین شب ماه رمضان می شد. [پس،] همه را صدا می کرد و دور خودش جمع می نمود. سپس آن نوشته را بیرون می آورد و می فرمود: «فلانی! چنین و چنان کردی و من تو را تنبیه نکردم. آیا به یاد داری؟».

می گفت: آری، ای پسر پیامبر خدا!

تا آن که به آخرین نفر می رسید و از همه اعتراف می گرفت. سپس میان آنان می ایستاد و به آنان می فرمود: «با صدای بلند بگوئید: ای علی بن الحسین! خداوند، همه کارهایت را زیر نظر داشته است، آن گونه که تو کارهای ما را زیر نظر داشته ای. نزد او نوشته ای است که به حق بر تو گواهی می دهد و هیچ کار کوچک و بزرگی را که کرده ای، فروگذار نمی کند و همه را حسابرسی می کند و هر کاری را که کرده ای، نزد او حاضر می یابی، همان گونه که ما هر چه را کرده ایم، نزد تو حاضر یافتیم. پس، عفو کن و درگذر، همچنان که تو از خدای بزرگ، انتظار عفو داری و دوست داری که آن فرمان روا از تو درگذرد. پس، از ما درگذر تا او را بخشاینده بیابی که او به تو مهربان و آمرزنده است و پروردگارت به کسی ستم نمی کند. همان گونه که نزد تو نوشته ای است که بر ضد ما به حق گواهی می دهد و هر کار ریز و درشتی را که انجام داده ایم، بر شمرده است. پس، ای علی بن الحسین! به یاد آور خواری ایستادنت را در برابر پروردگارت، آن داور دادگر که به اندازه سنگینی خردلی به کسی ظلم نمی کند و آن را روز قیامت می آورد و خداوند به عنوان حسابگر و گواه، کافی است. پس، عفو کن و درگذر تا خدای فرمان روا هم از تو درگذرد و ببخشاید؛ چرا که خود او می فرماید: «و باید عفو کنند و گذشت نمایند. آیا دوست ندارید که خداوند شما را بیامزد؟»».

امام سجاد علیه السلام این سخنان را درباره خود بلند می گفت و به آن غلامان تلقین می کرد. آنان نیز همراه وی هم صدا می شدند، در حالی که وی میان آنان ایستاده بود و گریه و زاری می کرد و می گفت:

«خدایا! ما را دستور داده ای که از هر که بر ما ستم کرده، درگذریم. ما به خودمان ستم کرده ایم. ما از آن که بر ما ستم کرده، گذشتیم، آن گونه که تو فرمان دادی. پس، تو هم از ما درگذر که تو به بخشایش، سزاوارتر از ما و فرمانبرانی. تو ما را فرمان دادی که درخواست کننده ای را از در خود نرانیم. اینک، ما به درگاه تو آمده ایم و سائلانی بینوایم و در آستان تو، به خاک افتاده ایم و خواستار بخشش و احسان و عطای تویم. پس با عطای خود بر ما منت بگذار و محرومان مکن، که تو بر این، از ما و فرمانبران، سزاوارتری!

خدایا! تو بزرگواری، پس مرا گرامی بدار؛ چون از خواهندگان درگاه تو ام، و احسان خویش را عطا می کنی، پس مرا هم

به بهره‌مندان از احسانت بیامیز ، ای بزرگوار!».

سپس رو به آنان می‌کرد و می‌فرمود: «من شما را بخشیدم. آیا شما هم از من و از بدرفتاری من با خودتان درگذشتید؟ من مالک بدی هستم. فرومایه و ستمگرم. برده مالکی هستم که بزرگوار و بخشنده و دادگر و نیکوکار و اهل احسان است».

می‌گفتند: سرور! از تو درگذشتیم. تو بدی نکرده‌ای!

پس به آنان می‌فرمود: «بگویید: خدایا! از علی بن‌الحسین درگذر ، آن‌گونه که او از ما گذشت. او را از آتش آزاد کن ، آن‌گونه که ما را از بردگی رهایی».

آنان نیز چنین می‌گفتند .

پس می‌فرمود: «خدایا ، ای پروردگار جهانیان! اجابت کن. بروید ، شما را بخشودم و آزادتان کردم ، به امید آن‌که [خداوند] از من درگذرد و آزاد کند». پس ، آنان را آزاد می‌کرد.

روز عید فطر که می‌شد ، به آنان جایزه می‌داد که [آبروی] آنان را نگه دارد و از آنچه در دست مردم است ، بی‌نیازشان کند....

١ / ٤ دعاء الإمام زين العابدين في وداع الشهر ٧٨١. عنه صلى الله عليه وآله (في جوابه لسعد حين قال : يا رسول الله) الإمام زين العابدين عليه السلام : اللهم يا من لا يرغب في الجزاء ، ويا من لا يندم على العطاء ، ويا من لا يكافئ عبده على السواء ، منتهك ابتداء ، وعفوك تفضل ، وعقوبتك عدل ، وقضاؤك خير ، إن أعطيت لم تشب عطاءك بمن ، وإن منعت لم يكن منعك تعدياً ، تشكر من شكرك وأنت ألهمته شكرك ، وتكافئ من حمدك وأنت علمته حمدك .

تستتر على من لو شئت فضحتة ، وتجوذ على من لو شئت منعتة ، وكلاهما أهل منك للفضيحة والمنع ، غير أنك بنيت أفعالك على التفضل ، وأجريت قدرتك على التجاوز ، وتلقيت من عصاك بالحلم ، وأمهل من قصد لنفسه بالظلم ، تستنظرهم بأناتك إلى الإنابة ، وتترك معاجلتهم إلى التوبة لكيلا يهلك عليك هالكهم ، ولا يشقى بنعمتك شقيهم إلا عن طول الإعدار إليه ، وبعد ترادف الحجة عليه ، كرماً من عفوك يا كريم ، وعائده من عطفك يا حلیم .

أنت الذي فتحت لعبادك باباً إلى عفوك وسميته التوبة ، وجعلت على ذك الباب دليلاً من وحيك لئلا يضلوا عنه ، فقلت تبارك اسمك : «توبوا إلى الله توبه نصحاً عسى ربكم أن يكفر عنكم سيئاتكم ويدخلكم جنت تجري من تحتها الأنهار يوم لا يخزي الله النبي والذين آمنوا معه نورهم نورهم يسعى بين أيديهم وبأيمانهم يقولون ربنا آتينا ربنا نورنا واغفر لنا إنك على كل شيء قدير» (١) فما عذر من أغفل دخول ذلك المنزل بعد فتح الباب ، وإقامه الدليل .

وأنت الذي زدت في السوم على نفسك لعبادك تريد ربهم في مساجرتهم لك ، وفوزهم بالوفاء عليك والزيادة منك ، فقلت تبارك اسمك وتعاليت : «من جاء بالحسنة فلهو عشر أمثالها ومن جاء بالسيئة فلا يجزي إلا مثلها» (٢) وقلت : «مثل الذين ينفقون أموالهم في سبيل الله كمثل حبه أمتبت سبع سنابل في كل سنبلة مائة حبه والله يضاعف لمن يشاء» (٣) وقلت : «من ذا الذي يقرض الله قرضاً حسناً فيضاعفه لهُ أضعافاً كثيرة» (٤) وما أنزلت من نظائره في القرآن من تضاعيف الحسنات .

وأنت الذي دللتهم بقولك من عيبك وترغيبك الذي فيه حظهم على ما لو سترته عنهم لم تدركه أبصارهم ، ولم تبعه أسماعهم ، ولم تلحقه أوهاهم ، فقلت : اذكروني أذكركم واشكروا لي ولا تكفرون (٥) وقلت : «لئن شكرتم لأزيدنكم ولئن كفرتم إن عذابي لشديد» (٦) وقلت : «ادعوني أستجب لكم إن الذين يستكبرون عن عبادتي سيدخلون جهنم داخرين» (٧) فسَميت دعاءك عبادة وتركة استكباراً ، وتوعدت على تركه دخول جهنم داخرين ، فدكروك بمنك ، وشكروك بفضلك ، ودعوك بأمرك ، وتصدقوا لك طلباً لمزيدك ، وفيها كانت نجاتهم من غضبك ، وفوزهم برضاك .

ولو دل مخلوق مخلوقاً من نفسه على مثل الذي دللت عليه عبادة منك ، كان موصوفاً بالإحسان ، ومنعوتاً بالإمتنان ، ومحموداً بكل لسان ، فللك (٨) الحمد ما وجد في حمدك مذهب ، وما بقى للحمد لفظ تحمد به ، ومعنى ينصرف إليه ، يا من تحمد إلى عباده بالإحسان والفضل ، وعمرهم باليمن والطول ، ما أفسى فينا نعمتك ، وأسبغ علينا منتك ، وأحصنا ببرك ، هديتنا لدينك الذي اصطفيت ، وملتكت التي ارتضيت ، وسيلك الذي سهلت ، وبصرتنا الزلفه لديك ، والوصول إلى كرامتك .

اللهم وأنت جعلت من صفايا تلك الوظائف ، وخصائص تلك الفروض شهر رمضان الذي اختصته من سائر الشهور ، وتخيرته

من جميع الأزمنة والدهور ، وآثرته على كل أوقات السنه بما أنزلت فيه من القرآن والنور ، وضاعفت فيه من الإيمان ، وفرضت فيه من الصيام ، ورغبت فيه من القيام ، وأجلت فيه من ليله القدر التي هي خير من ألف شهر .

ثم آثرتنا به على سائر الأمم ، واصطفينا بفضلِهِ دون أهل الملل ، فصيمنا بأمرِك نهاره ، وقمنا بعونِك ليله متعريضين بصيامه وقيامه لما عرّضتنا له من رحمتِك ، وتسببنا إليه من ثوابِك . وأنت الملىء بما رغب فيه إليك ، الجواد بما سئلت من فضلك ، القريب إلى من حاول قربك .

وقد أقام فينا هذا الشهر مقام حمد ، وصيحبنا صيحه مبرور ، وأربحنا أفضل أرباح العالمين ، ثم قد فارقنا عند تمام وقته وانقطاع ميّده ، ووفاء عيده ، فنحن مودّعوه وداع من عزّ فراقه علينا ، وعمّنا وأوحشنا انصرافه عنا ، ولزّنا له الدمام المحفوظ والحرمه المرعيه ، والحقّ المقضي ، فنحن قائلون :

السّلام عليك يا شهر الله الأكبر يا عيد أوليائه .

السّلام عليك يا أكرم مصحوب من الأوقات ، يا خير شهر في الأيام والساعات .

السّلام عليك من شهر قربت فيه الآمال ، ونشرت فيه الأعمال .

السّلام عليك من قرين جل قدره موجوداً ، وأفجع فقده مفقوداً ومرجو آلم فراقه .

السّلام عليك من أليف آنس مقبلاً فسّر ، وأوحش منقضيًا فمض .

السّلام عليك من مجاور رقت فيه القلوب ، وقلت فيه الذنوب .

السّلام عليك من ناصر أعان على الشيطان ، وصاحب سهل سبل الإحسان .

السّلام عليك ما أكثر عتقاء الله فيك ، وما أسعد من رعى حرمتك بك .

السّلام عليك ما كان أمحاك للذنوب وأسترَك لأنواع العيوب .

السّلام عليك ما كان أطولك على المجرمين ، وأهيبك في صدور المؤمنين .

السّلام عليك من شهر لا تنافسه الأيام .

السّلام عليك من شهر هو من كل أمر سلام .

السّلام عليك غير كراهه المصاحبه ، ولا ذميم الملبسه .

السّلام عليك كما وفدت علينا بالبركات ، وغسلت عنا دنس الخطيئات .

السَّلَامُ عَلَيْكَ غَيْرِ مُودِّعٍ بَرِّمَا ، وَلَا مَتْرُوكٍ صِيَامُهُ سَأَمًا .

السَّلَامُ عَلَيْكَ مِنْ مَطْلُوبٍ قَبْلَ وَقْتِهِ ، وَمَحْزُونٍ عَلَيْهِ قَبْلَ فَوْتِهِ .

السَّلَامُ عَلَيْكَ كَمِ مِنْ سَوْءٍ صُرِفَ بِكَ عَنَّا ، وَكَمِ مِنْ خَيْرٍ أُفِيضَ بِكَ عَلَيْنَا .

السَّلَامُ عَلَيْكَ وَعَلَى لَيْلِهِ الْقَدْرِ الَّتِي هِيَ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ .

السَّلَامُ عَلَيْكَ مَا كَانَ أَحْرَصْنَا بِالْأَمْسِ عَلَيْكَ ، وَأَشَدَّ شَوْقَنَا عَدَا إِلَيْكَ .

السَّلَامُ عَلَيْكَ وَعَلَى فَضْلِكَ الَّذِي حُرْمَانُهُ ، وَعَلَى مَاضٍ مِنْ بَرَكَاتِكَ سُلْبَانُهُ .

اللَّهُمَّ إِنَّا أَهْلَ هَذَا الشَّهْرِ الَّذِي شَرَّفْتَنَا بِهِ ، وَوَفَّقْتَنَا بِمَنِّكَ لَهُ ، حِينَ جَهَلَ الْأَشْقِيَاءُ وَقْتَهُ ، وَحُرِّمُوا لِشَقَائِهِمْ فَضْلَهُ . أَنْتَ وَلِيُّ مَا آثَرْتَنَا بِهِ مِنْ مَعْرِفَتِهِ ، وَهَدَيْتَنَا لَهُ مِنْ سُنَّتِهِ ، وَقَدْ تَوَلَّيْنَا بِتَوْفِيقِكَ صِيَامَهُ وَقِيَامَهُ عَلَى تَقْصِيرٍ ، وَأَدَيْنَا فِيهِ قَلِيلًا مِنْ كَثِيرٍ .

اللَّهُمَّ فَلَكَ الْحَمْدُ إِقْرَارًا بِالْإِسَاءَةِ ، وَاعْتِرَافًا بِالْإِضَاعَةِ ، وَلَكَ مِنْ قُلُوبِنَا عَقْدُ النَّدَمِ ، وَمِنْ أَلْسِنَتِنَا صِدْقُ الْإِعْتِدَارِ ، فَأَجْرْنَا عَلَى مَا أَصَابَنَا فِيهِ مِنَ التَّفْرِيطِ ، أَجْرًا نَسْتَدْرِكُ بِهِ الْفَضْلَ الْمَرْغُوبَ فِيهِ ، وَنَعْتَاضُ بِهِ مِنْ أَنْوَاعِ الدُّخْرِ الْمَحْرُوصِ عَلَيْهِ ، وَأَوْجِبْ لَنَا عُيُودَكَ عَلَى مَا قَصَّرْنَا فِيهِ مِنْ حَقِّكَ ، وَابْلُغْ بِأَعْمَارِنَا مَا بَيْنَ أَيْدِينَا مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ الْمُقْبِلِ ، فَإِذَا بَلَغْتَنَا فَأَعِنَّا عَلَى تَنَاوُلِ مَا أَنْتَ أَهْلُهُ مِنَ الْعِبَادَةِ ، وَأَدِّنَا إِلَى الْقِيَامِ بِمَا يَسْتَحِقُّهُ مِنَ الطَّاعَةِ ، وَأَجِرْ لَنَا مِنْ صَالِحِ الْعَمَلِ مَا يَكُونُ دَرَكًا لِحَقِّكَ فِي الشَّهْرَيْنِ مِنَ شَهْرِ الدَّهْرِ .

اللَّهُمَّ وَمَا أَلَمْنَا بِهِ فِي شَهْرِنَا هَذَا مِنْ لَمَمٍ أَوْ إِثْمٍ ، أَوْ وَقَعْنَا فِيهِ مِنْ ذَنْبٍ ، وَاکْتَسَبْنَا فِيهِ مِنْ خَطِيئَةٍ عَلَى تَعَمُّدٍ مِنَّا ، أَوْ عَلَى نِسْيَانٍ ظَلَمْنَا فِيهِ أَنْفُسِنَا ، أَوْ انْتَهَكْنَا بِهِ حُرْمَةً مِنْ غَيْرِنَا ؛ فَضَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ ، وَاسْتُرْنَا بِسِتْرِكَ ، وَاعْفُ عَنَّا بِعَفْوِكَ ، وَلَا تَنْصِبْنَا فِيهِ لِأَعْيُنِ الشَّامِتِينَ ، وَلَا تَبْسِطْ عَلَيْنَا فِيهِ أَلْسُنَ الطَّاغِينَ ، وَاسْتَعْمِلْنَا بِمَا يَكُونُ حِطَّةً وَكَفَّارَةً لِمَا أَنْكَرْتَ مِنَّا فِيهِ ، بِرَأْفَتِكَ الَّتِي لَا تَنْفَدُ وَفَضْلِكَ الَّذِي لَا يَنْقُصُ .

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ ، وَاجْبُرْ مُصِيبَتَنَا بِشَهْرِنَا ، وَبَارِكْ لَنَا فِي يَوْمِ عِيدِنَا وَفِطْرِنَا ، وَاجْعَلْهُ مِنْ خَيْرِ يَوْمٍ مَرَّ عَلَيْنَا ، أَجْلِبْهُ لِعَفْوٍ وَأَمْحَاهُ لِذَنْبٍ ، وَاعْفِرْ لَنَا مَا خَفِيَ مِنْ ذُنُوبِنَا وَمَا عَلَنَ .

اللَّهُمَّ اسْلَخْنَا بِانْسِلَاخِ هَذَا الشَّهْرِ مِنْ خَطَايَانَا ، وَأَخْرِجْنَا بِخُرُوجِهِ مِنْ سَيِّئَاتِنَا ، وَاجْعَلْنَا مِنْ أَسْعَدِ أَهْلِهِ بِهِ وَأَجْزَلِهِمْ قِسْمًا فِيهِ ، وَأَوْفَرِهِمْ حَظًّا مِنْهُ .

اللَّهُمَّ وَمَنْ رَعَى (٩) هَذَا الشَّهْرَ حَقَّ رِعَايَتِهِ ، وَحَفِظَ حُرْمَتَهُ حَقَّ حِفْظِهَا ، وَقَامَ بِجِدْوَدِهِ حَقَّ قِيَامِهَا ، وَاتَّقَى ذُنُوبَهُ حَقَّ تَقَاتِهَا ، أَوْ تَقَرَّبَ إِلَيْكَ بِقُرْبِهِ أَوْجَبَتْ رِضَاكَ لَهُ ، وَعَطَفَتْ رَحْمَتَكَ عَلَيْهِ ، فَهَبْ لَنَا مِثْلَهُ مِنْ وُجْدِكَ ، وَأَعْطِنَا أضعافَهُ مِنْ فَضْلِكَ ، فَإِنَّ فَضْلَكَ لَا يَغِيضُ ، وَإِنَّ خَزَائِكَ لَا تَنْقُصُ بَلْ تَفِيضُ ، وَإِنَّ مَعَادِنَ إِحْسَانِكَ لَا تَفْنَى ، وَإِنَّ عَطَاءَكَ لِلْعَطَاءِ الْمُهْنَأُ .

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ ، وَاكْتُبْ لَنَا مِثْلَ أَجْرِ مَنْ صَامَهُ ، أَوْ تَعَبَّدَ لَكَ فِيهِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ .

اللَّهُمَّ إِنَّا نَتُوبُ إِلَيْكَ فِي يَوْمِ فِطْرِنَا الَّذِي جَعَلْتَهُ لِلْمُؤْمِنِينَ عِيداً وَسُرُوراً ، وَلِأَهْلِ مِلَّتِكَ مَجْمَعاً وَمُحْتَشِداً مِنْ كُلِّ ذَنْبٍ أَذْنَبْنَاهُ ، أَوْ سِوَاهُ أَسْلَفْنَاهُ ، أَوْ خَاطِرٍ شَرٍّ أَضْمَرْنَاهُ ، تَوْبَةً مَنْ لَا يَنْطَوِي عَلَى رُجُوعٍ إِلَى ذَنْبٍ ، وَلَا يَعُودُ بَعْدَهَا فِي خَطِيئَتِهِ ، تَوْبَةً نَصُوحاً خَلَصَتْ مِنَ الشُّكِّ وَالْإِرتِيَابِ ، فَتَقَبَّلْهَا مِنَّا وَارْضَ عَنَّا وَتَبَّتْنَا عَلَيْهَا .

اللَّهُمَّ ارْزُقْنَا خَوْفَ عِقَابِ الْوَعِيدِ ، وَشَوْقَ ثَوَابِ الْمَوْعُودِ ، حَتَّى نَجِدَ لَدُنَّكَ مَا نَدْعُوكَ بِهِ وَكَأَبَهُ مَا نَسْتَجِيرُكَ مِنْهُ ، وَاجْعَلْنَا عِنْدَكَ مِنَ التَّوَّابِينَ الَّذِينَ أُوجِبَتْ لَهُمْ مَحَبَّتُكَ ، وَقَبِلَتْ مِنْهُمْ مُرَاجَعَتَهُ طَاعَتِكَ ، يَا أَعْدَلَ الْعَادِلِينَ .

اللَّهُمَّ تَجَاوَزْ عَن آبَائِنَا وَأُمَّهَاتِنَا وَأَهْلِ دِينِنَا جَمِيعاً مَنْ سَلَفَ مِنْهُمْ وَمَنْ غَبَرَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ .

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ نَبِيِّنَا وَآلِهِ كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى مَلَائِكَتِكَ الْمُقَرَّبِينَ ، وَصَلِّ عَلَيْهِ وَآلِهِ كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى أَنْبِيَائِكَ الْمُرْسَلِينَ ، وَصَلِّ عَلَيْهِ وَآلِهِ كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى عِبَادِكَ الصَّالِحِينَ ، وَأَفْضَلَ مِنْ ذَلِكَ يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ ، صِيلاً تَبْلُغُنَا بَرَكَتُهَا ، وَيَنَالُنَا نَفْعُهَا ، وَيُسْتَجَابُ لَهَا دُعَاؤُنَا ، إِنَّكَ أَكْرَمُ مَنْ رُغِبَ إِلَيْهِ ، وَأَكْفَى مَنْ تَوَكَّلَ عَلَيْهِ ، وَأَعْطَى مَنْ سَأَلَ مِنْ فَضْلِهِ ، وَأَنْتَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ . (١٠) .

١- .التحریم : ٨ .

٢- .الأنعام : ١٦٠ .

٣- .البقره : ٢٦١ .

٤- .البقره : ٢٤٥ .

٥- .إشاره إلى قوله تعالى : « فَاذْكُرُونِي أَذْكُرْكُمْ وَاشْكُرُوا لِي وَلَا تَكْفُرُونِ » (البقره : ١٥٢) .

٦- .إبراهيم : ٧ .

٧- .غافر : ٦٠ .

٨- .في نسخه : « كان محموداً فلك الحمد ... » .

٩- .في مصباح المتهجد : « رعى حرمة هذا الشهر » ، وفي المصادر الأخرى : « رعى حق هذا الشهر » .

١٠- .الصحيحه السجاديّه : ١٧١ الدعاء ٤٥ ، مصباح المتهجد : ٦٤٢ / ٧١٨ ، الإقبال : ١ / ٤٢٢ كلاهما نحوه ، المزار الكبير : ٦١٩ ،

البلد الأمين : ٤٨٠ ، المصباح للكفعمي : ٨٤٥ ، بحار الأنوار : ٩٨ / ١٧٢ / ١ .

۱ / ۴ دعای امام سجّاد در وداع با ماه رمضان

۱ / ۴ دعای امام سجّاد در وداع با ماه ۷۸۲. عنہ صلی اللہ علیہ و آلہ : امام سجّاد علیہ السلام: خداوند! ای آن که [در برابر عطاهایت ،] چشمداشت پاداش نداری ، و ای آن که از بخشش پشیمان نمی شوی ، و ای آن که بنده ات را برابر کرده اش پاداش نمی دهی [و بیشتر می دهی!] نعمت بخشی تو آغاز گرانه است و بخشایش ، از روی تفضّل و احسان. کیفر تو عدالت است و داوری ات بهترین. اگر عطا کنی ، آن را به منت نمی آمیزی و اگر محروم کنی ، ندادنت از روی تجاوز نیست. هر که سپاست گوید ، پاداشش می دهی ، در حالی که شکرگزاری او نیز با الهام توست و هر که ستایش کند ، جزایش می دهی ، با این که تو او را آموخته ای که ستایش کند.

بر گناه کسی پرده می افکنی که اگر می خواستی ، رسوایش می کردی و بر کسی بخشش می کنی که اگر می خواستی ، محرومش می ساختی ، در حالی که هر دو از سوی تو شایسته رسوا ساختن و محروم کردن اند ، جز آن که تو کارهایت را بر تفضّل بنا نهاده ای و قدرتت را بر گذشت جاری ساخته ای. با هر که نافرمانی ات کند ، با بردباری برخورد کرده ای و هر که را قصد ستم بر خویشتن کند ، با بردباری ات مهلت داده ای تا باز گردد. و از کیفرشان چشم می پوشی تا توبه کنند ، تا هر کس از آنان که هلاک می شود ، با خواسته تو نباشد و هر که بدبخت می شود ، با نعمت تو شقاوت نیابد ، مگر پس از عذرآوری طولانی و تمام شدن حجت بر وی. این ، از بزرگواری بخشایش توست ، ای کریم ، و احسانی از مهربانی توست ، ای بردبار!

تویی آن که برای بندگانت دری به سوی بخشایش گشوده و نام آن را «توبه» گذاشته ای و بر آن در ، راهنمایی از وحی خود گمارده ای تا آن را گم نکنند و فرموده ای ای که نامت خجسته است : « به درگاه خدا توبه ای راستین کنید. باشد که پروردگارتان خطاهایتان را ببوشانند و شما را وارد بهشت هایی کند که از زیر درختانش نهرا جاری اند ، در روزی که خداوند ، پیامبر و مؤمنان همراهش را خوار نمی سازد. نورشان پیشاپیش آنان و از سمت راستشان جلو می رود. می گویند: پروردگارا! نور ما را برای ما کامل کن و ما را بیامرز! همانا تو بر هر چیز ، توانایی. پس ، آن که پس از گشوده شدن این در و با وجود راهنما ، از ورود به این خانه غافل شود ، چه عذر و بهانه ای دارد؟

تویی آن که بهای معامله با بندگانت را به سود آنان افزوده ای تا در این داد و ستد با تو ، به آنان سود برسانی و در ورود به آستان تو کامیابشان کنی و از تو افزون یابند. تو خود فرموده ای ای که نامت خجسته و ذات والاست : « هر کس کار نیک انجام دهد ، پاداش او ده برابر است و هر که کار بد کند ، جز همانند آن ، کیفر نیابد» و فرموده ای: « مثل آنان که در راه خدا دارایی خود را انفاق می کنند ، همچون مثل دانه ای است که هفت خوشه برآورد و در هر خوشه ، صد دانه باشد و خداوند برای هر که بخواهد ، چند برابر می کند» و فرموده ای: « کیست که به خداوند ، وام نیکو دهد تا خداوند هم آن را چند برابر بیشتر بيفزاید؟» و آیاتی از این گونه که در قرآن درباره چند برابر شدن پاداش حسنات نازل کرده ای.

تویی آن که با سخنان غیبی ات ، آنان را راهنمایی کرده ای و به آنچه بهره ایشان در آن است ، تشویق نموده ای؛ بر چیزی که

اگر از آنان می پوشانندی ، دیدگانشان آن را در نمی یافت و گوش هایشان آن را درک نمی کرد و خیال هایشان به آن نمی رسید. و فرموده ای : « مرا یاد کنید تا یادتان کنم و مرا سپاس گوید و ناسپاسی ام نکنید » و فرموده ای : « اگر سپاس گوید ، بر شما می افزایم و اگر ناسپاسی کنید ، عذاب من سخت است » و فرموده ای : « مرا بخوانید تا پاسختان گویم. همانا آنان که از پرستش من سرکشی کنند ، زود است که با خواری وارد دوزخ شوند ». نیایش به درگاهت را پرستش ، و ترک آن را کبرورزی نامیده ای و بر ترک دعا وعده ورود ذلیلانه به دوزخ داده ای. پس ، تو را به نعمت یاد کردند و با احسانت سپاس گفتند و به فرمانت دعایت کردند و برای رسیدن به پاداش افزونت برایت صدقه دادند ، که در این کارها رهایی شان از خشم تو و رسیدن به رضای تو بود.

اگر آفریده ای آفریده دیگر را از سوی خود ، آن گونه که تو بندگانت را از سوی خود راهنمایی کرده ای ، راهنمایی می کرد ، او را به نیکوکاری و احسان وصف می کردند و به هر زبانی ستوده بود. پس ، تو را ستایش ، تا آن جا که راهی برای ستایشت یافت شود و واژه ای برای ستودنت مانده باشد و معنایی که لفظ ، به آن روی آورد.

ای آن که با نیکی و تفضل بر بندگانش و غرقه کردن آنان در دریای احسان و بزرگواری اش ، ستوده بندگانش گشته است! چه آشکار است نعمت تو میان ما و چه سرشار است احسان تو بر ما و چه ویژه است نیکی تو برای ما. ما را به دین برگزیده خودت و آیین پسندیده خویش و راهی که هموار ساختی ، رهنمون گشتی و برای راهی که ما را مقرب تو سازد و به کرامت برساند ، بینایمان ساختی.

خداوند! تو از جمله آن وظایف برگزیده و واجبات ویژه خویش ، ماه رمضان را قرار دادی ؛ ماهی که آن را از ماه های دیگر ویژه ساختی و در میان همه زمان ها و روزگاران ، آن را برگزیدی و بر همه اوقات سال ، آن را برتر ساختی ، با قرآن و نوری که در آن فرو فرستادی و ایمانی که در آن افزودی و روزه ای که در آن واجب کردی و عبادت و نمازی که بر آن تشویق فرمودی و شب قدری را (که بهتر از هزار ماه است) در آن بزرگ داشتی.

سپس ما را به وسیله آن بر امت های دیگر و بر آیین های دیگر ، با فضل آن برگزیدی. از این رو ، روزه را به فرمانت روزه داشتیم و شبش را به یاری ات به عبادت برخاستیم ، در حالی که با این روزه داری و عبادتش ، خود را در معرض رحمتی قرار دادیم که برایمان فراهم آوردی و سببی یافتیم تا به پاداشت برسیم. تویی که بر هر چه در این ماه از آستانت بجویند ، توانایی و به هر چه از احسانت از تو بخواهند ، بخشنده ای و به هر که خواستار نزدیکی به تو باشد ، نزدیکی.

این ماه ، در میان ما ، ستوده ماند و با ما به نیکی همنشینی کرد و برترین سودهای جهانیان را به ما رساند ، و چون وقتش پایان یافت و مدتش سر آمد و شمارش به آخر رسید ، از ما جدا شد. اینک از آن خداحافظی می کنیم ، همچون خداحافظی با کسی که فراقش بر ما سخت است و رخت بر بستن آن ما را اندوهگین و وحشت زده می کند و عهدی نگه داشتنی و احترامی مراعات کردنی و حقی اداشدنی بر دوش ما می نهد. پس ، این گونه می گوئیم:

بدرود ، ای برترین ماه خدا و ای عید اولیای خدا!

بدرود ، ای گرمی ترین اوقات همراه و ای بهترین ماه در میان روزها و ساعت ها!

بدرود ، ای ماهی که آرزوها در آن ، نزدیک و سفره عمل ها در آن ، گشوده شد!

بدرود ، ای همنشینی که تا بود ، ارزشمند بود و چون از دست می رود ، فقدانش غمبار است ، و ای امیدگاهی که هجرانش دردآور است!

بدرود ، ای همدمی که چون آمدی ، مایه الفت گشتی و شاد کردی و چون سپری شدی ، ما را به دردِ فراق نشانیدی!

بدرود ، ای همسایه ای که با بودند دل ها رقت می یافت و گناهان کم می شد!

بدرود ، ای یآوری که ما را در غلبه بر شیطان یاری کردی ، و ای همنشینی که راه های نیکی را هموار ساختی!

بدرود ، که در تو آزادشدگان خدا [از آتش] چه بسیار بودند و چه خوش بخت اند آنان که حرمت تو را به خاطر تو نگه داشتند!

بدرود ، که چه آمرزنده گناهان و پوشاننده انواع عیب ها بودی!

بدرود ، که بر خطاکاران چه درازمدت بودی و در سینه های مؤمنان چه شکوهی داشتی!

بدرود ، ای ماهی که روزها [در ارزش] به پای تو نمی رسند!

بدرود ، ای ماهی که از هر امری ، ایمن بودی!

بدرود ، که نه همنشینی با تو ، ناخوشایند بود و نه همدمی با تو ، ناپسند.

بدرود ، آن گونه که چون آمدی ، برکات آوردی و گناهان را از ما شستی.

بدرود ، که خداحافظی با تو ، نه از روی خستگی بود و نه ترک روزه ، از روی ناراحتی.

بدرود ، که پیش از فرا رسیدنت تو را طلبیدیم و پیش از پایان یافتنت بر تو اندوهگین شدیم.

بدرود ، که چه بسا بدی که به خاطر تو از ما برطرف شد ، و چه بسا خیری که به سبب تو به ما رسید.

بدرود ، از تو و از شب قدر که بهتر از هزار ماه است.

بدرود ، که دیروز چه خواهانت بودیم و فردا چه شوقی به تو خواهیم داشت .

بدرود ، از تو و از فضیلت تو که از آن محروم شدیم و از برکات گذشته که از ما گرفته شد.

خداوندا! ما اهل این ماهیم که به سبب آن ، شرافتمان دادی و با احسانت ، برای آن ، توفیقمان بخشیدی ، آن گاه که شقاوتمندان ، زمانش را نشناختند و به سبب شقاوتشان از فضیلتش محروم شدند. تو صاحب معرفت آن هستی که آن را به ما بخشیدی و به سنت آن رهنمونمان گشتی؛ ما نیز با توفیق تو ، هر چند با تقصیر ، به روزی داری و عبادت آن پرداختیم و اندکی از حقّ بسیار آن را ادا کردیم.

خداوندا! ستایش تو راست ، با اقراری که به بدکاری خود داریم و اعترافی که به تباہسازی آن می کنیم. در آستان تو ، از عمق دل هایمان پشیمانیم و صادقانه زبان به پوزش گشوده ایم. پس با همه کوتاهی ها، بر آنچه در این ماه به ما رسیده است ، پاداشمان ده؛ پاداشی که با آن به احسان مورد رغبت در این ماه ، دست یابیم و آن را عوض ذخیره های گوناگونی که مورد اشتیاق است ، قرار دهیم؛ و عذرپذیری خود را بر کوتاهی ما در ادای حقت حتمی گردان و عمرهای ما را تا ماه رمضان آینده طولانی گردان و چون ما را به آن رساندی ، به عبادتی که شایسته توست ، یاری مان کن و به انجام دادن طاعتی در خور عظمتت توفیقمان بده و آن چنان ما را به کار شایسته بگمار که ادای حقّ تو در این دو ماه (رمضان امسال و آینده) از ماه های روزگار ، باشد.

خداوندا! در این ماه ، به هر لغزش و گناهی که نزدیک شدیم ، یا به هر گناهی که در افتادیم و هر خطایی را که به عمد یا اشتباه مرتکب شدیم و بر خویش ستم کردیم ، یا هر حرمتی را که از دیگری شکستیم [، با این همه] خدایا بر محمد و خاندان او درود فرست و با پوشش خود ، ما را بپوشان و با عفو خویش از ما در گذر و ما را در برابر دیدگان شماتت کنندگان قرار مده و زبان های طغیان گران را بر ما مگشای و ما را به کاری بگمار که مایه ریزش گناهان و جبران زشتکاری هایمان در این ماه باشد ، به حقّ آن مهربانی ات که بی پایان است و آن احسانت که نمی کاهد!

خداوندا! بر محمد و خاندان او درود فرست و مصیبت ما را بر [فقدان] این ماه ، جبران کن ، و عید ما و افطار ما را بر ما مبارک گردان و آن را از بهترین روزهای گذشته ما قرار بده؛ روزهایی که عفو تو را جلب کننده تر و گناه ما را محوکننده تر باشد ، و گناهان نهان و آشکار ما را بیامرزا!

خداوندا! با سپری شدن این ماه ، ما را از گناهانمان بیرون آر و با خروج این ماه ، ما را از بدی هایمان بیرون کن و ما را از کامیاب ترین و بهره مندترین مردم در این ماه ، قرار بده!

خداوندا! هر کس که حقّ این ماه را به طور شایسته رعایت کرد و حرمتش را آن گونه که باید ، نگه داشت و حدود آن را به نحو شایسته انجام داد و در آن از گناهان به نحو شایسته پرهیز کرد ، یا به سوی تو با کاری که رضای تو را فراهم می آورد ، تقرب جست و رحمت را بر خویش معطوف داشت ، ما را نیز چون او از خزانه جودت عطا کن و از فضل خویش چندین برابر او به ما ببخش؛ چرا که از فضل تو نمی کاهد و گنجینه های کاسته نمی شود بلکه افزوده می گردد و سرچشمه های احسانت پایان نمی پذیرد؛ و عطای تو ، عطای گواراست.

خداوندا! بر محمد و خاندانش درود فرست و تاقیامت برای ما ، مثل پاداش های روزه داران و عبادت کنندگان در این ماه را بنویس!

خداوندا! در این روز عید فطر که آن را برای مؤمنان ، عید و مایه سُرور و برای پیروان آیین خود ، مایه همایش و اجتماع قرار داده ای ، از هر گناهی که مرتکب شده ایم یا [هر] بدی که انجام داده ایم یا [هر] فکر بدی که در دل داشته ایم، به درگاہت توبه می کنیم؛ توبه کسی که در دل ، قصد گناه دوباره ندارد و پس از توبه ، به خطا روی نمی آورد ، توبه ای راستین و خالص از شک و شبهه. پس ، این توبه را از ما بپذیر و از ما خرسند باش و ما را بر این ، استوار بدار!

خداوندا! بیم از کیفر وعده داده شده و شوق به پاداش وعده داده شده را روزی ما کن تا لذت آنچه تو را به آن می خوانیم و رنج آنچه را از آن به تو پناه می بریم ، دریابیم. ما را در پیشگاه خود ، از توبه کنندگانی قرار بده که محبت خویش را برایشان حتمی ساخته ای و طاعت دوباره را از آنان پذیرفته ای ، ای دادگرتین دادگران!

خداوندا! از پدران و مادران و همه هم کیشان ما ، از گذشتگان و آیندگانشان تا روز قیامت در گذر!

خداوندا! بر پیامبران محمّد و خاندانش درود فرست ، آن گونه که بر فرشتگان مقرب خود درود فرستادی؛ و بر او و خاندانش درود فرست ، آن گونه که بر پیامبران فرستاده ات درود فرستادی؛ و بر او و خاندانش درود فرست ، آن گونه که بر بندگان صالح خود درود فرستادی و برتر از آن ای پروردگار جهانیان ، درودی که برکتش و سودش به ما برسد و دعای ما برای آن مستجاب شود! همانا تو بزرگواریترین کسی هستی که به او رغبت آرند و کارسازترین کسی که بر او توکل کنند و بخشنده ترین کسی که از فضل او بخواهند و تو بر هر چیز ، توانایی.

١ / ٥٥ دُعَاءُ الْإِمَامِ الصَّادِقِ فِي وَدَاعِ الشَّهْرِ ٧٨٣. رسول الله صلى الله عليه وآله: الإمام الصادق عليه السلام: اللَّهُمَّ إِنَّكَ قُلْتَ فِي كِتَابِكَ الْمُتَنَزَّلِ عَلَى لِسَانِ نَبِيِّكَ الْمُرْسَلِ صِيَمَ لِمَوَاتِكَ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَقَوْلُكَ حَقٌّ: « شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ » وَهَذَا شَهْرُ رَمَضَانَ قَدْ تَصَرَّمٌ ، فَأَسْأَلُكَ بِوَجْهِكَ الْكَرِيمِ وَكَلِمَاتِكَ الثَّامَّةِ ، إِنْ كَانَ بَقِيَ عَلَيَّ ذَنْبٌ لَمْ تَغْفِرْهُ لِي ، أَوْ تُرِيدُ أَنْ تُعَذِّبَنِي عَلَيْهِ أَوْ تُقَايَسَنِي بِهِ ، أَنْ يَطَّلَعَ (١) فَجَزَّ هَذِهِ اللَّيْلَةَ أَوْ يَتَصَرَّمَ هَذَا الشَّهْرَ إِلَّا وَقَدْ غَفَرْتَهُ لِي ، يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ .

اللَّهُمَّ لِمَكَ الْحَمْدُ بِمَحَامِدِكَ كُلِّهَا أَوْلَهَا وَآخِرُهَا ، مَا قُلْتَ لِنَفْسِكَ مِنْهَا ، وَمَا قَالَ لَكَ الْخَلَائِقُ الْحَامِدُونَ ، الْمُجْتَهِدُونَ ، الْمُعَدِّدُونَ (٢) ، الْمُؤَثِّرُونَ فِي ذِكْرِكَ وَالشُّكْرِ لَكَ ، الَّذِينَ أَعْنَتَهُمْ عَلَى أَدَاءِ حَقِّكَ مِنْ أَصْنَافِ خَلْقِكَ ، مِنَ الْمَلَائِكَةِ الْمُقَرَّبِينَ وَالنَّبِيِّينَ وَالْمُرْسَلِينَ ، وَأَصْنَافِ النَّاطِقِينَ الْمُسَبِّحِينَ لِمَكَ مِنْ جَمِيعِ الْعَالَمِينَ ، عَلَى أَنَّكَ بَلَّغْتَنَا شَهْرَ رَمَضَانَ وَعَلَيْنَا مِنْ نِعْمِكَ ، وَعِنْدَنَا مِنْ قِسْمِكَ وَإِحْسَانِكَ وَتَظَاهِرِ امْتِنَانِكَ بِذَلِكَ ، لَكَ مُنْتَهَى الْحَمْدِ الْخَالِدِ الدَّائِمِ الزَّائِدِ الْمُخَلَّدِ السَّرْمَدِ الَّذِي لَا يَنْفَدُ طَوْلَ الْأَبَدِ ، جَلَّ ثَنَاؤُكَ أَعْنَتْنَا عَلَيْهِ حَتَّى قَضَيْتَ عَنَّا صِيَامَهُ وَقِيَامَهُ ، مِنْ صَلَاةٍ وَمَا كَانَ مِنَّا فِيهِ مِنْ بَرٍّ أَوْ شُكْرٍ أَوْ ذِكْرٍ .

اللَّهُمَّ فَتَقَبَّلْهُ مِنَّا بِأَحْسَنِ قَبُولِكَ وَتَجَاوَزْكَ وَعَفْوِكَ ، وَصِيْفِحْكَ وَعُفْرَانِكَ وَحَقِيقَةَ رِضْوَانِكَ ، حَتَّى تُظْفِرْنَا فِيهِ بِكُلِّ خَيْرٍ مَطْلُوبٍ ، وَجَزِيلٍ عَطَاءٍ مَوْهُوبٍ ، وَتُؤَمِّنَّا فِيهِ مِنْ كُلِّ أَمْرٍ مَرْهُوبٍ وَذَنْبٍ مَكْسُوبٍ .

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِعَظِيمِ مَا سَأَلْتُكَ أَحَدٌ مِنْ خَلْقِكَ ، مِنْ كَرِيمِ أَسْمَائِكَ وَجَزِيلِ ثَنَائِكَ وَخَاصِهِ دُعَائِكَ ، أَنْ تُصَلِّيَ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ ، وَأَنْ تَجْعَلَ شَهْرَنَا هَذَا أَعْظَمَ شَهْرٍ رَمَضَانَ مَرَّ عَلَيْنَا مُنْذُ أُنزِلْنَا إِلَى الدُّنْيَا بَرَكَهً ، فِي عِصْمَةِ دِينِي وَخِلَاصِ نَفْسِي ، وَقَضَاءِ حَاجَتِي وَتَشْفِيعِي فِي مَسَائِلِي وَتَمَامِ النُّعْمَةِ عَلَيَّ ، وَصِيْرِفِ الشُّؤْمَ عَنِّي وَلبَاسِ العَافِيَةِ لِي ، وَأَنْ تَجْعَلَنِي بِرَحْمَتِكَ مِمَّنْ حُزَّتْ لَهُ لَيْلَةُ الْقَدْرِ وَجَعَلَتْهَا لَهُ خَيْرًا مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ ، فِي أَعْظَمِ الْأَجْرِ وَكَرَائِمِ الدُّخْرِ ، وَطَوْلِ الْعُمْرِ وَحُسْنِ الشُّكْرِ وَدَوَامِ الْيُسْرِ .

اللَّهُمَّ وَأَسْأَلُكَ بِرَحْمَتِكَ وَطَوْلِكَ وَعَفْوِكَ وَنِعْمَائِكَ ، وَجَلَالِكَ وَقَدِيمِ إِحْسَانِكَ وَامْتِنَانِكَ ، أَنْ لَا تَجْعَلَهُ آخِرَ الْعَهْدِ مِنَّا بِشَهْرِ رَمَضَانَ حَتَّى تُبَلِّغَنَا مِنْ قَابِلٍ عَلَى أَحْسَنِ حَالٍ ، وَتُعَرِّفَنِي هِلَالَهُ مَعَ النَّاطِقِينَ إِلَيْهِ وَالْمُتَعَرِّفِينَ لَهُ فِي أَعْفَى عَافِيَتِكَ ، وَأَنْعَمِ نِعْمَتِكَ وَأَوْسَعِ رَحْمَتِكَ وَأَجْزَلِ قَسْمِكَ .

اللَّهُمَّ يَا رَبِّي الَّذِي لَيْسَ لِي رَبٌّ غَيْرُهُ ، لَا يَكُونُ هَذَا الْوَدَاعُ مِنِّي وَدَاعٍ فَنَاءٍ وَلَا- آخِرَ الْعَهْدِ مِنَ اللِّقَاءِ ، حَتَّى تُرِينِيهِ مِنْ قَابِلٍ فِي أَسْبَغِ النُّعْمِ وَأَفْضَلِ الرِّجَاءِ ، وَأَنَا لَكَ عَلَى أَحْسَنِ الْوَفَاءِ ، إِنَّكَ سَمِيعُ الدُّعَاءِ .

اللَّهُمَّ اسْمِعْ دُعَائِي وَ [اِرْحَم] (٣) تَصَرُّعِي وَتَذَلُّلِي لَكَ وَاسْتِكَانَتِي وَتَوَكُّلِي عَلَيْكَ ، وَأَنَا لَكَ سِلْمٌ لَا أَرْجُو نَجَاحًا وَلَا مُعَافَاةً وَلَا تَشْرِيفًا وَلَا تَبْلِيغًا إِلَّا بِكَ وَمِنْكَ ، فَاْمُنْ عَلَيَّ جَلَّ ثَنَاؤُكَ وَتَقَدَّسَتْ أَسْمَاؤُكَ ، بِتَبْلِيغِي شَهْرَ رَمَضَانَ وَأَنَا مُعَافَى مِنْ كُلِّ مَكْرُوهٍ وَمَحْذُورٍ مِنْ جَمِيعِ الْبَوَائِقِ ، الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَعَانَنَا عَلَى صِيَامِ هَذَا الشَّهْرِ وَقِيَامِهِ حَتَّى بَلَّغْنَا آخِرَ لَيْلِهِ مِنْهُ .

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِأَحَبِّ مَا دُعِيتَ بِهِ وَأَرْضَى بِهِ مَا رَضِيتَ بِهِ عَنْ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ ، وَلَا تَجْعِلْ وَدَاعِي شَهْرَ رَمَضَانَ وَدَاعٍ خُرُوجِي مِنَ الدُّنْيَا ، وَلَا- وَدَاعٍ آخِرِ عِبَادَتِكَ فِيهِ وَلَا آخِرِ صَوْمِي لَكَ ، وَارْزُقْنِي الْعُودَ فِيهِ ثُمَّ الْعُودَ فِيهِ بِرَحْمَتِكَ يَا وَلِيَّ الْمُؤْمِنِينَ ، وَوَفَّقْنِي لِلَّيْلَةِ الْقَدْرِ وَاجْعَلْهَا لِي خَيْرًا مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ .

يا رَبِّ لَيْلَةَ الْقَدْرِ وَجَاعِلَهَا خَيْرًا مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ ، رَبِّ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَالْجِبَالِ وَالْبِحَارِ وَالظَّلْمِ وَالْأَنْوَارِ وَالْأَرْضِ وَالسَّمَاءِ ، يَا بَارِيَّ يَا مُصَوِّرُ يَا حَنَّانُ يَا مَنَّانُ ، يَا اللَّهُ يَا رَحْمَانُ يَا رَحِيمُ ، يَا قَيُّوْمُ يَا بَدِيْعَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ، لَكَ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى وَالْأَمْثَالُ الْعُلْيَا وَالْكِبْرِيَاءُ وَالْآلَاءُ ، أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ ، وَأَنْ تَجْعَلَ اسْمِي فِي هَذِهِ اللَّيْلَةِ فِي السُّعْيَاءِ ، وَرَوْحِي مَعَ الشُّهَدَاءِ ، وَإِحْسَانِي فِي عِلِّيِّينَ ، وَإِسَاءَتِي مَغْفُورَةً ، وَأَنْ تَهَبَ لِي يَقِينًا تُبَاشِرُ بِهِ قَلْبِي ، وَإِيمَانًا لَا يَشُوبُهُ شَكٌّ ، وَرِضَى بِمَا قَسَمْتَ لِي ، وَأَنْ تُؤَيِّنِي فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً ، وَأَنْ تَقِينِي عَذَابَ النَّارِ .

اللَّهُمَّ اجْعَلْ فِيمَا تَقْضِي وَتُقَدِّرُ مِنَ الْأَمْرِ الْمَحْتَمِ ، وَفِيمَا تَفْرُقُ مِنَ الْأَمْرِ الْحَكِيمِ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ ، فِي الْقَضَاءِ الَّذِي لَا يُرَدُّ وَلَا يُبَدَّلُ وَلَا يُعَيَّرُ ، أَنْ تَكْتُبَنِي مِنْ حُجَّاجِ بَيْتِكَ الْحَرَامِ ، الْمَبْرُورِ حُجَّتِهِمُ الْمَشْكُورِ سِعْيِهِمْ ، الْمَغْفُورِ ذَنْبُهُمُ الْمُكْفَرِ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ ، وَاجْعَلْ فِيمَا تَقْضِي وَتُقَدِّرُ أَنْ تُعْتِقَ رَقَبَتِي مِنَ النَّارِ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ .

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ وَلَمْ يَسْأَلِ الْعِبَادُ مِثْلَكَ كَرَمًا وَجُودًا ، وَأَرْغَبُ إِلَيْكَ وَلَمْ يُرْغَبْ إِلَى مِثْلِكَ ، أَنْتَ مَوْضِعُ مَسْأَلَةِ السَّائِلِينَ ، وَمُنْتَهَى رَغْبَةِ الرَّاعِبِينَ ، أَسْأَلُكَ بِأَعْظَمِ الْمَسَائِلِ كُلِّهَا وَأَفْضَلِهَا وَأَنْجَحِهَا الَّتِي يَتَّبَعِي لِلْعِبَادِ أَنْ يَسْأَلُوكَ بِهَا ، يَا اللَّهُ يَا رَحْمَانُ يَا رَحِيمُ ، وَبِأَسْمَائِكَ مَا عَلِمْتُ مِنْهَا وَمَا لَمْ أَعْلَمْ ، وَبِأَسْمَائِكَ الْحُسْنَى ، وَأَمْثَالِكَ الْعُلْيَا ، وَبِنِعْمَتِكَ الَّتِي لَا تُحْصَى ، وَبِأَكْرَمِ أَسْمَائِكَ عَلَيْكَ وَأَحَبِّهَا إِلَيْكَ وَأَشْرَفِهَا عِنْدَكَ مَنْزِلَةً وَأَقْرَبِهَا مِنْكَ وَسَيْلَةً ، وَأَجْزَلِهَا مِنْكَ ثَوَابًا ، وَأَسْرَعِهَا لَدَيْكَ إِجَابَةً ، وَبِاسْمِكَ الْمَكْنُونِ الْمَخْزُونِ ، الْحَيِّ الْقَيُّومِ ، الْأَكْبَرِ الْأَجَلِّ ، الَّذِي تُحِبُّهُ وَتَهْوَاهُ وَتَرْضَى بِهِ عَمَّنْ دَعَاكَ بِهِ ، وَتَسْتَجِيبُ لَهُ دُعَاءَهُ ، وَحَقُّ عَلَيْكَ الْأُتْحَابِ سَائِلِكَ .

وَأَسْأَلُكَ بِكُلِّ اسْمٍ هُوَ لَكَ فِي التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ وَالزَّبُورِ وَالْفُرْقَانِ ، وَبِكُلِّ اسْمٍ دَعَاكَ بِهِ حَمَلُهُ عَرْشِكَ ، وَمَلَأَتْهُ سَيِّمَاتُكَ وَسِيَّكَانُ أَرْضِكَ ، مِنْ نَبِيٍّ أَوْ صِدِّيقٍ أَوْ شَهِيدٍ ، وَبِحَقِّ الرَّاعِبِينَ إِلَيْكَ الْفَرِيقِينَ مِنْكَ الْمُتَعَوِّذِينَ بِكَ ، وَبِحَقِّ مُجَاوِرِي بَيْتِكَ الْحَرَامِ حُجَّاجًا وَمُعْتَمِرِينَ وَمُقَدِّسِينَ ، وَالْمُجَاهِدِينَ فِي سَبِيلِكَ ، وَبِحَقِّ كُلِّ عَبْدٍ مُتَعَبِّدٍ لَكَ فِي بَرٍّ أَوْ بَحْرٍ أَوْ سَهْلٍ أَوْ جَبَلٍ ، أَدْعُوكَ دُعَاءَ مَنْ قَدِ اشْتَدَّتْ فَاقَتُهُ ، وَكَثُرَتْ ذُنُوبُهُ ، وَعَظُمَ جُرْمُهُ ، وَضَعُفَ كَدْحُهُ ، دُعَاءَ مَنْ لَا يَجِدُ لِنَفْسِهِ سَادًا ، وَلَا لِضَعْفِهِ مُعَوَّلًا وَلَا لِدُنْيِهِ غَافِرًا غَيْرَكَ ، هَارِبًا إِلَيْكَ ، مُتَعَوِّذًا بِكَ ، مُتَعَبِّدًا لَكَ ، غَيْرَ مُسْتَكْبِرٍ وَلَا مُسْتَنْكِفٍ ، خَائِفًا بِإِسَاءَةِ قَلْبِهِ مُسْتَجِيرًا بِكَ ، أَسْأَلُكَ بِعِزَّتِكَ وَعَظَمَتِكَ وَجَبْرُوتِكَ وَسُلْطَانِكَ ، وَبِمُلْكِكَ وَبِهَيْبَتِكَ وَجُودِكَ وَكَرَمِكَ ، وَبِالْإِنِّكَ وَحُسْنِكَ وَجَمَالِكَ ، وَبِقُوَّتِكَ عَلَى مَا أَرَدْتَ مِنْ خَلْقِكَ .

أَدْعُوكَ يَا رَبِّ ، خَوْفًا وَطَمَعًا ، وَرَهْبَةً وَرَغْبَةً ، وَتَخَشُّعًا وَتَمَلُّقًا ، وَتَضَرُّعًا وَإِلْحَاحًا وَإِلْحَافًا ، خَاضِعًا لَكَ ، لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ وَحَدَاكَ لَا شَرِيكَ لَكَ ، يَا قُدُّوسُ يَا قُدُّوسُ يَا قُدُّوسُ ، يَا اللَّهُ يَا اللَّهُ يَا اللَّهُ ، يَا رَحْمَانُ يَا رَحْمَانُ يَا رَحْمَانُ ، يَا رَحِيمُ يَا رَحِيمُ يَا رَحِيمُ ، يَا رَبِّ يَا رَبِّ يَا رَبِّ ، أَعُوذُ بِكَ يَا اللَّهُ الْوَاحِدُ الْأَحَدُ الصَّمَدُ ، الْوَتَرُ الْمُتَكَبِّرُ الْمُتَعَالَى .

وَأَسْأَلُكَ بِجَمِيعِ مَا دَعَوْتُكَ بِهِ ، وَبِأَسْمَائِكَ الَّتِي تَمَلُّ أُرْكَانَكَ كُلِّهَا ، أَنْ تُصَلِّيَ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ ، وَاعْفِرْ لِي وَارْحَمْنِي وَأَوْسِعْ عَلَيَّ مِنْ فَضْلِكَ الْعَظِيمِ ، وَتَقَبَّلْ مِنِّي شَهْرَ رَمَضَانَ وَصِيَامَهُ وَقِيَامَهُ وَفَرَضَهُ وَنَوَافِلَهُ ، وَاعْفِرْ لِي وَارْحَمْنِي وَاعْفُ عَنِّي ، وَلَا تَجْعَلْهُ آخِرَ شَهْرِ رَمَضَانَ صُمَّتَهُ لَكَ وَعَبْدُتَكَ فِيهِ ، وَلَا تَجْعَلْ وَدَاعِيَّ إِيَّاهُ وَدَاعِيَّ خُرُوجِي مِنَ الدُّنْيَا .

اللَّهُمَّ أَوْجِبْ لِي مِنْ رَحْمَتِكَ وَمَغْفِرَتِكَ وَرِضْوَانِكَ وَخَشْيَتِكَ ، أَفْضَلَ مَا أَعْطَيْتَ أَحَدًا مِمَّنْ عَبْدَكَ فِيهِ .

اللَّهُمَّ فَلَا تَجْعَلْنِي أَحْسَرَ مِنْ سَأَلِكَ فِيهِ ، وَاجْعَلْنِي مِمَّنْ أَعْتَقْتَهُ فِي هَذَا الشَّهْرِ مِنَ النَّارِ وَعَفَرْتَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ وَمَا تَأَخَّرَ ، وَأَوْجِبْتَ لَهُ أَفْضَلَ مَا رَجَاكَ وَأَمَّلَهُ مِنْكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ .

اللَّهُمَّ ارْزُقْنِي الْعُودَ فِي صِيَامِهِ لَكَ وَعِبَادَتِكَ فِيهِ ، وَاجْعَلْنِي مِمَّنْ كَتَبَتْهُ فِي هَذَا الشَّهْرِ مِنْ حُجَّاجِ بَيْتِكَ الْحَرَامِ ، الْمَبْرُورِ حُجَّتِهِمْ ، الْمَغْفُورِ لَهُمْ ذُنُوبِهِمْ ، الْمُتَقَبَّلِ عَمَلُهُمْ ، آمِينَ آمِينَ آمِينَ ، رَبِّ الْعَالَمِينَ .

اللَّهُمَّ لَا تَدَعْ لِي فِيهِ ذَنْبًا إِلَّا عَفَرْتَهُ ، وَلَا خَطِيئَةً إِلَّا مَحَوْتَهَا ، وَلَا عَثْرَةً إِلَّا أَقْلَتَهَا ، وَلَا دَيْنًا إِلَّا قَضَيْتَهُ ، وَلَا عَيْلَةً إِلَّا أَغْنَيْتَهَا ، وَلَا هَمًّا إِلَّا فَرَّجْتَهُ ، وَلَا - فِاقَهُ إِلَّا سَدَدْتَهَا ، وَلَا غُرْبَانًا إِلَّا كَسَوْتَهُ ، وَلَا مَرَضًا إِلَّا شَفَيْتَهُ ، وَلَا دَاءً إِلَّا أَذْهَبْتَهُ ، وَلَا حَاجَةً مِنْ حَوَائِجِ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ إِلَّا قَضَيْتَهَا عَلَيَّ أَفْضَلَ أَمَلِي وَرَجَائِي فِيكَ ، يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ .

اللَّهُمَّ لَا تُرِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا ، وَلَا تُذَلِّلْنَا بَعْدَ إِذْ أَعَزَّنَا ، وَلَا تَضَعْ عَنَا بَعْدَ إِذْ رَفَعْتَنَا ، وَلَا تُهِنَّا بَعْدَ إِذْ أَكْرَمْتَنَا ، وَلَا تُفَقِّرْنَا بَعْدَ إِذْ أَغْنَيْتَنَا ، وَلَا تَمْنَعْنَا بَعْدَ إِذْ أَعْطَيْتَنَا ، وَلَا تَحْرِمْنَا بَعْدَ إِذْ رَزَقْتَنَا ، وَلَا تُغَيِّرْ شَيْئًا مِنْ نِعْمِكَ عَلَيْنَا وَإِحْسَانِكَ إِلَيْنَا لِشَيْءٍ كَانَ مِنْ ذُنُوبِنَا وَلَا - لِمَا هُوَ كَائِنٌ مِنَّا ؛ فَإِنَّ فِي كَرَمِكَ وَعَفْوِكَ وَفَضْلِكَ سِعَةً لِمَغْفِرِهِ ذُنُوبِنَا ، فَاعْفِرْ لَنَا وَتَجَاوَزْ عَنَّا وَلَا تُعَاقِبْنَا عَلَيْهَا ، يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ .

اللَّهُمَّ أَكْرَمْنِي فِي مَجْلِسِي هَذَا كَرَامَةً لَا تُهَيِّئُنِي بَعْدَهَا أَبَدًا ، وَأَعِزَّنِي عِزًّا لَا تُذَلِّلُنِي بَعْدَهُ أَبَدًا ، وَعَافِنِي عَافِيَةً لَا تَبْتَلِينِي بَعْدَهَا أَبَدًا ، وَارْفَعْنِي رِفْعَةً لَا تَضَعُنِي بَعْدَهَا أَبَدًا ، وَاصْرِفْ عَنِّي شَرَّ كُلِّ شَيْطَانٍ مَرِيدٍ ، وَشَرَّ كُلِّ جَبَّارٍ عَنِيدٍ ، وَشَرَّ كُلِّ قَرِيبٍ أَوْ بَعِيدٍ ، وَشَرَّ كُلِّ صَغِيرٍ أَوْ كَبِيرٍ ، وَشَرَّ كُلِّ دَابَّةٍ أَنْتَ آخِذٌ بِنَاصِيَتَيْهَا ، إِنَّ رَبِّي عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ .

اللَّهُمَّ مَا كَانَ فِي قَلْبِي مِنْ شَكٍّ أَوْ رَيْبٍ أَوْ جُحُودٍ أَوْ قُنُوطٍ ، أَوْ تَرَحٍّ أَوْ مَرَحٍ أَوْ بَطَرٍ أَوْ فَرَحٍ أَوْ خَيْلَاءٍ ، أَوْ رِيَاءٍ أَوْ سِيَمَةٍ أَوْ شِقَاقٍ أَوْ نِفَاقٍ ، أَوْ كُفْرٍ أَوْ فُسُوقٍ أَوْ مَعْصِيَةٍ ، أَوْ شَيْءٍ لَا تُحِبُّ عَلَيْهِ وَإِلَيَّا لَكَ ، فَاسْأَلْكَ أَنْ تَمَحُوهُ مِنْ قَلْبِي ، وَتُبَدِّلَنِي مَكَانَهُ إِيمَانًا بِكَ وَرِضَى بِقَضَائِكَ وَوَفَاءً بِعَهْدِكَ وَوَجَلًّا مِنْكَ ، وَزُهْدًا فِي الدُّنْيَا وَرَغْبَةً فِيمَا عِنْدَكَ ، وَثِقَةً بِكَ وَطُمَأْنِينَةً إِلَيْكَ وَتَوْبَةً نَصُوحًا إِلَيْكَ .

اللَّهُمَّ إِنْ كُنْتُ بَلَّغْتَهُ وَإِلَّا - فَأَخَّرْ آجَالَنا إِلَى قَابِلٍ حَتَّى تُبَلِّغَنَا فِي يُسْرِ مِنْكَ وَعَافِيَةٍ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ ، وَصَلَّى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ الطَّيِّبِينَ الطَّاهِرِينَ الْأَخْيَارِ ، وَسَلَّمْ كَثِيرًا طَيِّبًا وَرَحْمَةً اللَّهُ وَبَرَكَاتُهُ . (٤) .

١- في مصباح المتهجد: «أن لا يطلع» وهو الظاهر (مرآة العقول: ١٦ / ٤٠٢) .

٢- لعل المراد: الذين يعددون نعماءك (ملاذ الأخيار: ٥ / ١٦٣) .

٣- أثبتنا ما بين المعقوفين من المصادر الأخرى .

٤- تهذيب الأحكام: ٣/١٢٢/٢٦٧ وح ٢٦٨، الكافي: ٤/١٦٥/٦، كتاب من لا يحضره الفقيه: ٢/١٦٤/٢٠٣٣ وفيهما إلى « ...

حتى بلغنا آخر ليله منه»، الإقبال: ١ / ٤٣٠ كلها عن أبي بصير، مصباح المتهجد: ٦٣٦ / ٧١٧ من دون إسناد إلى المعصوم،

بحار الأنوار: ٩٨ / ١٧٦ / ٢ .

اشاره

۱ / ۵ دعای امام صادق در وداع با ماه رمضان ۷۸۴. عنه صلی الله علیه و آله : امام صادق علیه السلام: خداوندا! تو در کتاب خویش که بر زبان پیامبر فرستاده ات که درود تو بر او و خاندانش باد جاری کردی ، فرموده ای و سخن تو ، حق است که : « ماه رمضان ، ماهی است که قرآن در آن نازل شده است ». و این ، ماه رمضان است که سپری شد. از ذات بزرگوار و کلمات کامل تو می خواهم ، اگر گناهی بر من مانده که آن را برایم نیامرزیده ای و می خواهی مرا بر آن عذاب کنی و یا به سبب آن نیکی هایم را محو کنی ، سپیده این شب ندمد ، یا این ماه به پایان نرسد ، مگر این که آن را برای من آمرزیده باشی ، ای مهربان ترین مهربانان!

خداوندا! تو را ستایش ، با همه ستودگی هایت ، از آغاز تا پایانش ، آنچه را خودت برای خود فرموده ای و آنچه را بندگان ستایشگر ، تلاشگر ، نعمت شمار و برگزینندگان یاد و سپاس نعمت های تو گفته اند؛ آنان که از گروه های مختلف (آفریدگانت از فرشتگان مقرب ، پیامبران و فرستادگان) و از اصناف صاحب نطق (از همه عالمیان که تسبیح گوی تو اند) یاری شان کردی تا حق تو را ادا کنند. [تو را ستایش بر این که] ما را به ماه رمضان رساندی و از نعمت هایت به ما بخشیدی و قسمت و احسان بر ما داشتی و این گونه ، نعمت هایت بر ما پیاپی گشت. نهایت ستایش ، برای توست ؛ ستایشی جاودان ، همیشگی ، ابدی ، پا بر جا و بی پایان که تا ابد پایان نپذیرد. ثنای تو شکوهمند است. ما را بر آن یاری کردی تا این که روزه و نماز آن را از جانب ما ادا کردی و نیز آنچه را (از نیکی ، شکر یا ذکر) که در این ماه به وسیله ما انجام گرفت.

خداوندا! با بهترین قبول و عفو و گذشت و آمرزش و با حقیقت خرسندی ات ، از ما بپذیر تا در این ماه ، ما را بر هر خیر طلب شده و بخشش عطا شده نایل گردانی و در این ماه ، ما را از هر چیز بیمناک و گناه انجام شده ، ایمن داری!

خداوندا! تو را به خواسته های بزرگ هر یک از بندگان و تو را به نام های بزرگوارت و ثنای فراوانت و دعای ویژه ات می خوانم که بر محمد و خاندان محمد درود فرستی و این ماه را ، بزرگ ترین و بابرکت ترین ماه رضوانی قرار دهی که از آغاز آفرینشمان بر ما گذشته است ، همراه با محفوظ ماندن دینم و رهایی جانم و ادای حاجتم و شفاعت پذیری در خواسته هایم و کامل شدن نعمت بر من و برگرداندن بدی از من و پوشاندن جامه عافیت بر من؛ و این که به رحمت خویش مرا از آنانی قرار دهی که شب قدر را برایشان فراهم آوردی و آن را بهتر از هزار ماه قرار دادی ، همراه با بزرگ ترین پاداش و ارزشمندترین ذخیره و عمر طولانی و سپاس شایسته و دارایی پیوسته.

خداوندا! تو را می خوانم ، به رحمت و احسانت ، به گذشت و نعمت هایت ، به شکوه و احسان دیرین و نعمت بخشی ات ، که این ماه را آخرین ماه رمضان ما قرار ندی ، تا این که سال آینده ما را در بهترین حالت به آن برسانی و هلال آن را به ما بشناسانی ، همراه با آنان که به آن می نگرند و آن را می شناسند ، همراه با بهترین عافیت و برترین نعمت و گسترده ترین

رحمت و سرشارترین قسمت.

خداوندا ، ای پروردگاری که مرا جز تو پروردگاری نیست! این وداع ، وداع آخرین و آخرین دیدار من [با ماه رمضان] نباشد ، تا این که سال آینده آن را در کامل ترین نعمت ها و برترین امیدها به من بنمایانی ، در حالی که من بهترین وفادار به تو باشم! همانا تو شنونده دعایی.

خداوندا! دعایم را بشنو ، بر نالیدن و خضوع و فروتنی و توکلم بر تو ، رحمت آور. من تسلیم تو ام. هیچ کامیابی ای ، تن درستی ای ، شرافت و نیز رسیدن به هدفی را جز با قدرت تو و از سوی تو امید ندارم. پس بر من منت بگذار ای که ثنای تو باشکوه و نام هایت مقدس است و مرا به ماه رمضان برسان ، در حالی که از هر ناپسند و مشکلی سالم ، و از همه بدی ها دور باشم! ستایش ، خدا را که یاری مان کرد تا این ماه را روزه بگیریم و عبادت کنیم تا آن که ما را به آخرین شب آن رساند.

خداوندا! تو را به محبوب ترین چیزی که به آن می خوانندت و به پسندیده ترین چیزی که از محمد صلی الله علیه و آله پسندیده ای ، می خوانم که بر محمد و خاندان محمد درود فرستی و وداع مرا با ماه رمضان ، وداع بیرون رفتن از دنیا و وداع آخرین پرستش تو در آن و آخرین روزه داری من برای تو ، قرار ندهی. مرا بار دیگر ، سپس بار دیگر ، قسمت کن که به آن برگردم ، به رحمت ، ای ولی مؤمنان! و مرا بر شب قدر توفیق بده و آن را برایم بهتر از هزار ماه قرار بده ، ای پروردگار جهانیان!

ای پروردگار شب قدر و ای که آن را بهتر از هزار ماه ، قرار دادی! ای پروردگار شب و روز و کوه ها و دریاها و تاریکی ها و روشنی ها و زمین و آسمان! ای آفریننده ، ای صورت آفرین ، ای صاحب رحمت و ای صاحب نعمت! ای خداوند ، ای بخشاینده ، ای مهربان! ای برپای ، ای پدیدآورنده آسمان ها و زمین! بهترین نام ها و برترین مثل ها و بزرگی و نعمت ها همه از آن توست. تو را به نامت ، به نام خداوند بخشنده مهربان ، می خوانم که بر محمد و خاندان محمد درود فرستی و امشب ، نامم را در میان سعادت‌مندان ، روحم را با شهیدان ، نیکوکاری ام را در بلندمرتبه‌گان ، و بدی ام را آمرزیده قرار دهی و مرا یقینی عطا کنی که با دلم همنشین شوی و ایمانی که شکی به آن نیامیزد و رضا به آنچه قسمتم کرده ای، و در دنیا نیکی و در آخرت ، نیکی به من بدهی و از عذاب آتش ، نگاهم داری.

خداوندا! در آنچه مقدر می سازی ، از آن امر حتمی ، و در آنچه در شب قدر فیصله می دهی ، از هر کار حکمت آمیز ، در آن قضای حتمی و تغییرناپذیر ، چنان قرار ده که مرا از حجاج خانه خودت بنویسی؛ آنان که حجاجان پذیرفته و تلاششان پاداش یافته و گناهشان آمرزیده و بدی هایشان پوشانده شده است؛ و در آنچه حتمی و مقدر می سازی ، چنان قرار بده که مرا از آتش نجات دهی ، ای مهربان ترین مهربانان!

خداوندا! من از تو می خواهم ، و بندگان از کسی به بزرگواری و بخشش تو نخواستند؛ و به سوی تو راغبم ، و [بندگان] به کسی چون تو رغبت نیافته اند. تو جای درخواست درخواست کنندگان و نهایت شوق خواستارانی. از تو می خواهم ، به همه بزرگ ترین و برترین و کام رواترین خواسته هایی که سزاوار است بندگان تو را به آنها بخوانند ، ای خداوند ، ای بخشاینده ، ای مهربان! و [تو را می خوانم ،] به نام هایت ، آنچه را می دانم و آنچه را نمی دانم ، و به بهترین نام هایت و والاترین مثل

هایت و به نعمت بی شمارت و به گرامی ترین نام ها در پیش تو و محبوب ترین و گرامی ترین و بلندمرتبه ترین نام هایت نزد تو و به آنچه وسیله سازترین و ثواب آورترین و زود اجابت کننده ترین نام ها نزد توست؛ و [تو را می خوانم]، به آن نام نهفته پنهان، زنده بر پا، بزرگ تر والایتر، آن که دوستش داری و به آن عشق می ورزی و به آن خرسندی، از سوی هر که تو را بدان نام خواند، که دعایش را مستجاب می کنی، و بر توست که خواهان در گاهت را ناکام نگذاری.

و تو را می خوانم، به هر نامی که در تورات و انجیل و زبور و قرآن داری، و به هر نامی که حاملان عرش و فرشتگان آسمان هایت و ساکنان زمینت، از پیامبر یا صدیق یا گواه، تو را به آن نام خوانده اند، و [تو را می خوانم]، به حق مشتاقان در گاهت، بیمناکان از تو، و پناه آورندگان به تو؛ و به حق مجاوران بیت الحرام، چه حاجیان، چه عمره گزاران، چه تقدیس کنندگان و چه مجاهدان در راهت؛ و به حق هر بنده ای که در خشکی و دریا و دشت و کوه، تو را می پرستد. تو را می خوانم، خواندن کسی که نیازش سخت، گناهایش بسیار، جرمش بزرگ و تلاشش سست است؛ خواندن کسی که برای خودش بازدارنده ای، برای ناتوانی اش تکیه گاهی، و برای گناهایش آمرزنده ای جز تو نمی یابد، در حالی که به سوی تو می گریزد، به تو پناه می آورد، تو را می پرستد، بی آن که تکبر بورزد یا سرپیچی کند، ترسان، خطاکار، نیازمند و پناهجوی در گاهت. تو را می خوانم، به عزت و عظمت، به شکوه و قدرتت، به فرمان روایی و شوکتت، به بخشش و کرمیت، به نعمت ها و خوبی و زیبایی ات، و به توانت بر هر چه از بندگانت می خواهی.

تو را می خوانم ای پروردگار از روی بیم و طمع، ترس و شوق، خشوع و ستایشگری، ناله و اصرار و پافشاری و فروتنی در پیشگاهت. معبودی جز تو نیست. یکتای بی شریکی، ای پاک، ای پاک، ای پاک، ای خداوند، ای خداوند، ای خداوند، ای بخشاینده، ای بخشاینده، ای مهربان، ای مهربان، ای مهربان، ای پروردگار، ای پروردگار، ای پروردگار! به تو پناه می آورم، ای خداوند یگانه یکتای بی نیاز بی نظیر بزرگ والا!

تو را می خوانم، به همه آنچه تو را بدانها خواندم و به همه نام هایت که همه ارکان تو را پُر می کند، که بر محمد و خاندان محمد درود فرستی. مرا بیامرز، بر من ترحم کن، از نعمت و احسان بزرگت بر من وسعت بخش و ماه رمضان و روزه و نماز و واجب و مستحباتش را از من بپذیر و مرا بیامرز و بر من ترحم کن و از من درگذر و آن را آخرین ماه رضایی که آن را برای تو روزه گرفتم و تو را در آن پرستیدم، قرار مده، و وداع مرا با آن، وداع بیرون رفتن از دنیا قرار مده!

خداوند! از رحمت و آمرزش و رضایت و خشیت خود، برترین چیزی را که به هر یک از پرستندگان در این ماه عطا کردی، برای من نیز مقرر بدار!

خداوند! مرا از زیانکارترین سائلانت در این ماه قرار مده و مرا از آنانی قرار بده که در این ماه، از آتش آزادشان کردی و گناهان گذشته و آینده شان را بخشیدی و برترین چیزی را که از در گاهت امید و آرزو داشتند، برایشان مقرر داشتی!

خداوند! دوباره روزی ام کن که این ماه را برایت روزه بگیرم و تو را در آن پرستش کنم و مرا از آنانی قرار بده که آنان را در این ماه از حاجیان بیت الحرام نوشته ای؛ آنان که حجشان پذیرفته و گناهشان آمرزیده و عملشان مقبول است. آمین، آمین، آمین، ای پروردگار جهانیان!

خداوندا! در این ماه ، برایم گناهی مگذار ، مگر آن که بخشوده باشی و نه خطایی ، مگر آن که محو کرده باشی و نه لغزشی ، مگر آن که چشم پوشیده باشی و نه قرضی ، مگر آن که ادا کرده باشی و نه نیازمندی ای ، مگر آن که برطرف ساخته باشی و نه اندوهی ، مگر آن که زدوده باشی و نه فقری ، مگر آن که برطرف کرده باشی و نه عریانی ای ، مگر آن که پوشانده باشی و نه بیماری ای ، مگر آن که شفا داده باشی و نه دردی ، مگر آن که بُرده باشی و نه حاجتی از نیازهای دنیا و آخرت ، مگر آن که به برترین صورتِ آرزو و امیدم نسبت به تو برآورده باشی ، ای مهربان ترین مهربانان!

خداوندا! پس از آن که هدایت‌مان کردی ، دل هایمان را [از حق] بر مگردان و پس از عزّتی که بخشیدی ، ذلیمان مکن و پس از رفعتی که دادی ، پستمان مگردان و پس از اكرامی که کردی ، خوارمان مساز و پس از آن که بی نیازمان کردی ، تهی دستمان مکن و پس از عطایی که به ما دادی ، محروممان مگردان و پس از روزی ای که دادی ، بی بهره مان مساز و هیچ یک از نعمت هایی را که به ما دادی و احسانی را که بر ما نمودی ، به خاطر گناهان و کرده های ما تغییر مده؛ چرا که در بزرگواری ، بخشایش و احسان تو ، وسعتی برای آموزش گناهانمان است؛ پس ، ما را بیامرز و از ما درگذر و بر گناهان ، کیفرمان مکن ، ای مهربان ترین مهربانان!

خداوندا! در این جایگاه که هستم ، مرا چنان گرامی بدار که پس از آن هرگز خوارم نسازی و چنان عزّتی بخش که پس از آن هرگز ذلیم نکنی و چنان عافیتی عطا کن که پس از آن هرگز گرفتارم نسازی و چنان رفعتی بخش که پس از آن هرگز فرودم نیاوری و شرّ هر شیطان سرکش و شرّ هر طغیانگر ستیزه جو و شرّ هر نزدیک و دور و شرّ هر کوچک و بزرگ و شرّ هر جنبنده ای را که اختیارش به دست توست ، از من بر گردان! همانا پروردگارم بر راه استوار است.

خداوندا! هر شك و تردید و انكار و ناامیدی و غم و غرور و سرمستی و خوشی افراطی و کبر و ریا و شهرت طلبی و دشمنی و نفاق و کفر و گناه و نافرمانی و یا هر چه را که بر دوست خود نمی پسندی ، از تو می خواهم که از دلم بزدایی و به جای آن ایمان به تو ، رضا به تقدیرت ، وفا به پیمانانت ، بیم داشتن از تو ، پارسایی در دنیا ، رغبت به آنچه نزد توست ، اطمینان به تو ، تکیه بر خودت ، و توبه خالصانه به درگاہت را قرار دهی.

خداوندا! اگر ما را به آن رساندی [، که هیچ ،] و گرنه ، أجل های ما را تا سال آینده به تأخیر انداز تا ما را به آن (رمضان آینده) برسانی ، در آسانی و عافیت ، ای مهربان ترین مهربانان!

و درود خدا بر محمّد و دودمان پاک ، پاکیزه و نیک او ، و سلامی فراوان و پاک و رحمت و برکاتی الهی بر آنان باد!

ص: ٩٠٠

..

ص: ٩٠١

..

ص: ٩٠٢

..

ص: ٩٠٣

..

نُكِّتَهُ مُهِمَّهٗ قَالِ السَّيِّدُ ابْنُ طَاوُوسٍ قَدَسَ سِرُّهُ : اَعْلَمَ أَنَّكَ تَدَّعَى فِي بَعْضِ هَذِهِ الْوَدَاعَاتِ أَنَّ شَهْرَ رَمَضَانَ أَحْزَنَكَ فِرَاقُهُ وَفَقْدُهُ ، وَأَوْجَعَكَ مَا فَاتَكَ مِنْ فَضْلِهِ وَرِفْدِهِ (١) ، فَيَرَادُ مِنْكَ تَصْدِيقَ هَذِهِ الدَّعْوَى بِأَنْ يَكُونَ عَلَى وَجْهِكَ أَثَرُ الْحُزَنِ وَالْبَلْوَى ، وَلَا تَخْتِمَ آخِرَ يَوْمٍ مِنْهُ بِالْكَذِبِ فِي الْمَقَالِ ، وَالْخَلَلِ فِي الْفِعَالِ (٢) . (٣)

١- الرِّفْدُ : الصِّلَةُ وَالْعَطِيَّةُ (النِّهَايَةُ : ٢ / ٢٤٢) .

٢- وَفِي نَسْخِهِ : «الْأَفْعَالُ» .

٣- الْإِقْبَالُ : ١ / ٤٤٢ .

یک نکته مهم

یک نکته مهم‌سید ابن طاووس رحمه الله گوید: بدان که تو در بعضی از این وداع‌ها می‌گویی که فراق و فقدان ماه رمضان ، تو را محزون ساخته و رفتن فضیلت و عطایای آن از دستت ، ناراحتت کرده است. انتظار می‌رود که درستی این ادعا با آثار حزن و ناراحتی در سیمایت ، آشکار باشد و آخرین روز ماه رمضان را با گفتار دروغ و کار ناقص به پایان نبری.

الفصل الثانی : آداب ليله العيد ٢ / ١ الإهتمام بالليله ٧٦٩. پیامبر خدا صلى الله عليه و آله : رسول الله صلى الله عليه و آله : يسئح الله عز و جل من الخير في أربع ليالٍ سيحاً : ليله الأضحى ، والفطر... (١) . ٧٧٠. پیامبر خدا صلى الله عليه و آله : الكافي عن جابر عن الإمام الباقر عليه السلام : كان رسول الله صلى الله عليه و آله يقبل بوجهه إلى الناس فيقول : «يا معشر الناس ، إذا طلع هلال شهر رمضان غلت مرده الشياطين و ... حتى إذا طلع هلال شوال نودى المؤمنون : أن اغدوا إلى جوائزكم فهو يوم الجائزه» .

ثم قال أبو جعفر عليه السلام : أما والذي نفسى بيده ، ما هي بجائزه الدنانير ولا الدراهم . (٢) .

١- . كنز العمال : ١٢ / ٣٢٢ / ٣٥٢١٥ نقلاً عن الديلمي ، الدر المنثور : ٧ / ٤٠٢ نقلاً عن الخطيب وفيه «يفتح الله الخير...» وكلاهما عن عائشه .

٢- . الكافي : ٤ / ٦٧ / ٦ / ١٦٨ / ٣ نحوه ، تهذيب الأحكام : ٤ / ١٩٣ / ٥٥٠ ، من لا يحضره الفقيه : ٢ / ٩٧ / ١٨٣٣ ، ثواب الأعمال : ٨٩ / ٢ ، بحار الأنوار : ٩٦ / ٣٦٠ / ٢٧ ؛ تاريخ دمشق : ٥١ / ١٨٦ / ١٠٨٤٥ نحوه ، كنز العمال : ٨ / ٥٩٠ / ٢٤٢٨٨ . انظر تمام الحديث في ص ١٧٠ ح ٢٢٢ .

فصل دوم : آداب شب عید

۲ / ۱ اهمیت دادن به این شب

اشاره

فصل دوم : آداب شب عید ۲ / ۱ اهمیت دادن به این شب ۷۷۱. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : خداوند در چهار شب ، پیوسته خیر فرو می ریزد: شب عید قربان و عید فطر... ۷۷۲. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله (در سفارش به عبد الله بن مسعود) الکافی به نقل از جابر ، از امام باقر علیه السلام : پیامبر خدا به مردم رو می کرد و می فرمود: «ای مردم! چون هلال ماه رمضان برآید ، شیطان های سرکش به بند کشیده می شوند و... تا آن گاه که هلال ماه شوال برآید ، به مؤمنان ندا می شود: صبحگاهان به سوی جایزه های خویش بشتابید که امروز ، روز جایزه است.»

سوگند به آن که جانم به دست اوست ، آن جایزه ، دینار و درهم نیست.

٧٧٣. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: الإمام علی علیه السلام: إن استطعت أن تحافظ على ليله الفطر وليله النحر و... فافعل، وأكثر فيهن من الدعاء والصلاة وتلاوة القرآن. (١) ٥٨٤. عنه صلى الله عليه وآله: الإمام الصادق عليه السلام: ليلة الفطر الليلة التي يستوفى فيها الأجير أجره. (٢) ٥٨٥. عنه صلى الله عليه وآله: الفقه المنسوب للإمام الرضا عليه السلام: اجتهدوا في ليله الفطر في الدعاء والسهر. (٣) تعليقاً للشيخ المفيد قدس سره: أول ليلة منه [شهر شوال] فيها غسل عند وجوب (٤) الشمس، كما ذكرنا ذلك في أول ليلة من شهر رمضان، وفيها دعاء الاستهلال وهو عند رؤيته الهلال، وفيها ابتداء التكبير عند الفراغ من فرض المغرب، وانتهائه عند الفراغ من صلاة العيد من يوم الفطر، فيكون ذلك في عقب أربع صلوات... وتطابقت الآثار عن أئمة الهدى عليهم السلام بالحث على القيام في هذه الليلة، والانتصاب للمسألة والاستغفار والدعاء. (٥)

وانظر: ص ٩٢٤، ح ٧٩٠.

-
- ١- مصباح المتهجد: ٨٥٢ عن الحارث بن عبد الله، بحار الأنوار: ٩١ / ١٢٣ / ١٣ و ج ٩٧ / ٨٨ / ١٤.
  - ٢- الهداية: ٢١٠، بحار الأنوار: ٩١ / ١٢٤ / ١٥.
  - ٣- الفقه المنسوب للإمام الرضا عليه السلام: ٢٠٦، بحار الأنوار: ٩١ / ١٣٢ / ٣٣.
  - ٤- وجبت الشمس: إذا غابت وغربت (مجمع البحرين: ٣ / ١٩٠٧).
  - ٥- مسار الشيعة: ٢٩.

بیان

۵۸۶. عنه صلی الله علیه و آله : امام علی علیه السلام: اگر بتوانی شب عید فطر و شب عید قربان و... را مراقبت کنی ، چنان کن و در این شب ها دعا و نماز و قرآن ، بسیار بخوان. ۵۷۹. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : امام صادق علیه السلام: شب عید فطر ، شبی است که اجیر ، مزد کامل خود را دریافت می کند. ۵۸۰. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : الفقه المنسوب للإمام الرضا علیه السلام: در شب عید فطر ، در دعا و شب زنده داری بکوشید. بیان شیخ مفید فرموده است: در شب اول ماه شوال ، هنگام غروب خورشید ، غسل [، مستحب] است ، همان گونه که این را در شب اول ماه رمضان گفتیم. در این شب ، دعای استهلال ، هنگام دیدن هلال ماه [، مستحب] است. نیز در این شب ، آغاز تکبیر (۱) پس از فراغت از نماز مغرب است و پایان آن ، فراغت از نماز عید در روز عید فطر. پس ، این تکبیرها ، پس از چهار نماز گفته می شود... . روایات امامان معصوم علیهم السلام همگی بر عبادت و نماز و پرداختن به درخواست و استغفار و توبه در این شب ، تأکید دارند.

ر . ک : ص ۹۲۴ ، ح ۷۹۰

۱- مراد ، تکبیرهایی است که در حدیث ۷۸۰ می آید.

٢ / ٢ الغسل ٥٨١. پیامبر خدا صلى الله عليه و آله: الإقبال فيما يَخْتَصُّ بِلَيْلِهِ عِيدِ الْفِطْرِ: فَمِنْهَا: الْغُسْلُ الْمَنْدُوبُ الْمُشْتَمِلُ عَلَى غَسْلِ الْأَجْسَادِ بِالْمَاءِ ، وَغَسْلِ الْقُلُوبِ مِنَ الذُّنُوبِ .

وَرُوي أَنَّهُ يُغْتَسَلُ قَبْلَ الْغُرُوبِ مِنْ لَيْلَتِهِ إِذَا عَلِمَ أَنَّهَا لَيْلَةُ الْعِيدِ .

وَرُوي أَنَّهُ يُغْتَسَلُ أَوْ آخِرَ لَيْلَةِ الْعِيدِ . (١) ٢ / ٣ الصَّلاهَا صَلَاةً رَكَعَتَيْنِ ٥٨٢. پیامبر خدا صلى الله عليه و آله: رسول الله صلى الله عليه و آله: مَنْ صَلَّى لَيْلَةَ الْفِطْرِ رَكَعَتَيْنِ يَقْرَأُ فِي أَوَّلِ رَكَعِهِ مِنْهُمَا: «الْحَمْدَ» ، وَ «قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ» أَلْفَ مَرَّةٍ ، وَفِي الرَّكَعَةِ الثَّانِيَةِ: «الْحَمْدَ» ، وَ «قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ» مَرَّةً وَاحِدَةً ، لَمْ يَسْأَلِ اللَّهُ تَعَالَى شَيْئًا إِلَّا أَعْطَاهُ اللَّهُ إِيَّاهُ . (٢) ٥٨٣. پیامبر خدا صلى الله عليه و آله: الْكَافِي: رُوي أَنَّ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ كَانَ يُصَلِّي فِيهَا [أَى لَيْلَةَ الْفِطْرِ] رَكَعَتَيْنِ يَقْرَأُ فِي الْأُولَى: «الْحَمْدَ» ، وَ «قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ» أَلْفَ مَرَّةٍ ، وَفِي الثَّانِيَةِ: «الْحَمْدَ» ، وَ «قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ» مَرَّةً وَاحِدَةً . (٣) ٥٨٤. پیامبر خدا صلى الله عليه و آله: الْإِقْبَالُ عَنِ الْحَارِثِ الْأَعُورِ: إِنَّ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ كَانَ يُصَلِّي لَيْلَةَ الْفِطْرِ رَكَعَتَيْنِ ، يَقْرَأُ فِي الْأُولَى: «فَاتِحَةَ الْكِتَابِ» مَرَّةً ، وَ «قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ» أَلْفَ مَرَّةٍ ، وَفِي الثَّانِيَةِ: «فَاتِحَةَ الْكِتَابِ» ، وَ «قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ» مَرَّةً وَاحِدَةً ، ثُمَّ يَرْكَعُ (٤) وَيَسْجُدُ. فَإِذَا سَلَّمَ خَرَّ سَاجِدًا وَيَقُولُ فِي سُجُودِهِ: «أَتُوبُ إِلَى اللَّهِ» مِثْلَهُ مَرَّةً ، ثُمَّ يَقُولُ:

يَا ذَا الْمَنِّ وَالْجُودِ ، يَا ذَا الْمَنِّ وَالطَّوْلِ ، يَا مُصْطَفَى مُحَمَّدٍ ، صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ وَافْعَلْ بِي كَذَا وَكَذَا .

فَإِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ أَقْبَلَ عَلَيْنَا بِوَجْهِهِ ثُمَّ يَقُولُ: «وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَا يَفْعَلُهَا أَحَدٌ يَسْأَلُ اللَّهُ تَعَالَى شَيْئًا إِلَّا أَعْطَاهُ ، وَلَوْ أَتَاهُ مِنَ الذُّنُوبِ بَعْدَ رَمْلِ عَالِجٍ غَفَرَ اللَّهُ تَعَالَى لَهُ» . (٥) .

١- الإقبال: ١ / ٤٥٧ ، بحار الأنوار: ٩١ / ١١٥ .

٢- تهذيب الأحكام: ٣ / ٧١ / ٢٢٨ عن الإمام علي عليه السلام ، المقنعه: ١٧١ وفيه «يستحب أن يصلّي ليله الفطر...» .

٣- الكافي: ٤ / ١٦٨ / ٣ .

٤- في المصدر: «ركع» ، وما أثبتناه من بحار الأنوار.

٥- الإقبال: ١ / ٤٦٠ ، بحار الأنوار: ٩١ / ١٢٠ / ٨ .

۲ / ۲ غسل

۲ / ۳ نماز

الف دو رکعت نماز

۲ / ۲ غسل ۵۸۵. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: الإقبال در بیان اعمال مخصوص شب عید فطر: از جمله آنها غسلِ مستحب است که شامل شستن بدن با آب و شستن دل ها از گناهان می شود.

و روایت شده که قبل از غروب شب عید فطر غسل شود، آن گاه که می داند آن شب، شب عید است.

نیز روایت شده که اواخر شب عید، غسل شود. ۲ / ۳ نماز الف دو رکعت نماز ۵۸۶. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: هر کس در شب عید فطر، دو رکعت نماز بخواند (در رکعت اول، «حمد» و هزار بار سوره «قل هو الله أحد» و در رکعت دوم، «حمد» و یک بار سوره «قل هو الله أحد»)، از خدای متعال چیزی درخواست نمی کند، مگر آن که خداوند به او عطا می کند. ۵۸۷. عنه صلی الله علیه و آله: الکافی: روایت شده که امیر مؤمنان علیه السلام در شب عید فطر دو رکعت نماز می خواند: در رکعت اول، «حمد» و هزار مرتبه سوره «قل هو الله أحد» و در رکعت دوم، «حمد» و یک بار سوره «قل هو الله أحد». ۵۸۸. عنه صلی الله علیه و آله: الإقبال به نقل از حارث أعور: امیر مؤمنان علیه السلام شب عید فطر، دو رکعت نماز می خواند: در رکعت اول، یک بار سوره «فاتحه» و هزار بار سوره «قل هو الله أحد» و در رکعت دوم، سوره «فاتحه» و یک بار سوره «قل هو الله أحد». سپس رکوع و سجده می کرد و چون سلام می داد، به سجده می افتاد و در سجده اش صد بار می گفت: «أَتُوبُ إِلَى اللَّهِ؛ به درگاه خدا توبه می کنم». سپس می گفت: «ای صاحب نعمت و بخشندگی، ای صاحب نعمت و احسان، ای برگزیننده محمد! بر محمد و خاندانش درود فرست و با من چنین و چنان کن» و خواسته هایش را باز می گفت.

پس چون سر از سجده برمی داشت، رو به ما می کرد و می فرمود: «سوگند به آن که جانم در دست اوست، کسی نیست که چنین کند و از خدای متعال چیزی بخواهد، مگر آن که به او عطا کند، و اگر به بزرگی کوه های پیوسته [میان نجد و دهناء] گناه کرده باشد، خدای متعال، او را می آمرزد».

٥٨٩. عنه صلى الله عليه وآله: الإقبال عن الحارث الأعور: إِنَّ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ كَانَ يُصَلِّي لَيْلَةَ الْفِطْرِ بَعْدَ الْمَغْرِبِ وَنَافِلَتِهَا رَكَعَتَيْنِ ، يَقْرَأُ فِي الْأُولَى : «فَاتِحَةَ الْكِتَابِ» ، وَمِنْهُ مَرَّةً «قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ» ، وَفِي الثَّانِيَةِ : «فَاتِحَةَ الْكِتَابِ» ، وَ «قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ» مَرَّةً ، ثُمَّ يَقْنُتُ وَيَرْكَعُ وَيَسْجُدُ وَيُسَلِّمُ .

ثُمَّ يَحْزُرُ لِلَّهِ سَاجِدًا وَيَقُولُ فِي سُجُودِهِ : «أَتُوبُ إِلَى اللَّهِ» مِثَّةً مَرَّةً .

ثُمَّ يَقُولُ : «وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ ، لَا يَفْعَلُهَا أَحَدٌ فَيَسْأَلُ اللَّهَ تَعَالَى شَيْئًا إِلَّا أَعْطَاهُ اللَّهُ تَعَالَى ، وَلَوْ أَتَاهُ مِنَ الذُّنُوبِ مِثْلَ رَمْلِ عَالِجٍ» .
(١) بَ صَلَاةٍ سِتِّ رَكَعَاتٍ ٥٩٠. عنه صلى الله عليه وآله: رسول الله صلى الله عليه وآله: مَنْ صَلَّى لَيْلَةَ الْعِيدِ سِتِّ رَكَعَاتٍ ، يَقْرَأُ فِي كُلِّ رَكَعَةٍ خَمْسَ مَرَّاتٍ «قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ» ، إِلَّا شَفَّعَ فِي أَهْلِ بَيْتِهِ كُلِّهِمْ وَإِنْ كَانُوا قَدْ وَجَبَتْ لَهُمُ النَّارُ . (٢) .

١- الإقبال : ١ / ٤٥٩ ، بحار الأنوار : ٩١ / ١١٩ / ٧ .

٢- الإقبال : ١ / ٤٥٩ ، ثواب الأعمال : ١٠١ / ٢ عن سلمان نحوه .

ب شش رکعت نماز

۵۹۱. عنه صلی الله علیه و آله (لِعَلِّيَّ عَلَيْهِ السَّلَام) الإقبال به نقل از حارث أَعَوْر: امیر مؤمنان علیه السلام شب عید فطر ، پس از نماز مغرب و نافله آن ، دو رکعت نماز می خواند: در رکعت اول ، سوره «فاتحه» و صد بار سوره «قل هو الله أحد» و در رکعت دوم ، سوره «فاتحه» و یک بار سوره «قل هو الله أحد». سپس قنوت می گرفت و رکوع و سجود می کرد و سلام می داد. سپس در پیشگاه خدا به سجده می افتاد و در سجده اش صد بار می گفت: «أَتُوبُ إِلَى اللَّهِ ؛ به درگاه خدا توبه می کنم».

سپس می گفت: «سوگند به آن که جانم در دست اوست ، هیچ کس چنین نمی کند و از خداوند متعال چیزی نمی خواهد، مگر آن که خداوند به او می دهد، هر چند به بزرگی کوه های پیوسته [میان نجد و دهناء] ، گناه کرده باشد». ب شش رکعت نماز ۵۹۲. عنه صلی الله علیه و آله : پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: هر که شب عید ، شش رکعت نماز بخواند (در هر رکعت: پنج بار سوره «قل هو الله أحد») ، شفاعت او را درباره همه خانواده اش می پذیرند ، هر چند اهل آتش شده باشند.

ج صلاة عشر ركعات ٥٨٧. پیامبر خدا صلى الله عليه و آله : ثواب الأعمال : عن عبد الله بن مسعود عن النبي صلى الله عليه و آله عن جبرائيل عن اسرافيل عن ربه تبارك وتعالى أنه قال : «من صلى ليله الفطر عشر ركعات ، يقرأ في كل ركعة ب «فاتحه الكتاب» ، و «قل هو الله أحد» عشر مرات ، ويقول في ركوعه وسجوده : «سبحان الله والحمد لله ولا إله إلا الله والله أكبر» ، ثم يتشهد ويسلم بين كل ركعتين ؛ فإذا فرغ منها قال ألف مره : «استغفر الله وأتوب إليه» ، ثم يسجد ويقول في سجوده :

يا حى يا قيوم يا ذا الجلال والإكرام ، يا رحمان الدنيا والآخرة ورحيمهما ، يا أكرم الأكرمين يا أرحم الراحمين ، يا إله الأولين والآخريين ، اغفر لى ذنوبى وتقبل صومى وصلاتى وقيامى .

قال رسول الله صلى الله عليه و آله : والذى بعثنى بالحق نبيا إنه لا يرفع رأسه من السجود حتى يغفر الله له ويتقبل منه شهر رمضان ، ويتجاوز عن ذنوبه» . (١) د صلاة أربع عشرة ركعة ٥٨٨. پیامبر خدا صلى الله عليه و آله : الإقبال : روى أن من صلى ليله الفطر أربع عشرة ركعة ، يقرأ في كل ركعة «الحمد» ، و «آية الكرسي» ، وثلاث مرات «قل هو الله أحد» ، أعطاه الله بكل ركعة عبادة أربعين سنة ، وعبادة كل من صام وصلى فى هذا الشهر ، وذكر فضلا عظيما . (٢) .

-
- ١- ثواب الأعمال : ١٠٠ / ١ ، فضائل الأشهر الثلاثة : ١٣٤ / ١٤٣ ، الإقبال : ١ / ٤١٨ وفيهما «من صلى فى آخر ليله من شهر رمضان» و ص ٤٦٠ ، المزار الكبير : ١ / ٦٢٨ ، بحار الأنوار : ٩١ / ١٣٠ / ٣١ و ج ٩٨ / ٧٣ / ١ .
- ٢- الإقبال : ١ / ٤٦٣ ، بحار الأنوار : ٩١ / ١٢٢ / ٩ .

ج ده رکعت نماز

د چهارده رکعت نماز

ج ده رکعت نماز ۵۸۹. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : ثواب الأعمال: از عبد الله بن مسعود ، از پیامبر صلی الله علیه و آله ، از جبرئیل ، از اسرافیل ، از پروردگار متعال چنین روایت شده که فرموده است: «هر کس شب عید فطر (۱) ده رکعت نماز بخواند (در هر رکعت: سوره فاتحه و ده بار سوره قل هو الله أحد) ، و در رکوع و سجودش بگوید: سبحان الله و الحمد لله و لا إله إلا الله و الله أكبر ، سپس در بین هر دو رکعت تشهد و سلام بگوید و چون از آنها فراغت یافت ، هزار بار بگوید: أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَ أَتُوبُ إِلَيْهِ؛ از خدا آمرزش می طلبم و به درگاهش توبه می کنم ، سپس سجده کند و در سجده اش بگوید: ای زنده پا بر جای ، ای صاحب شکوه و بزرگواری ، ای بخشنده و مهربان در دنیا و آخرت ، ای گرمی ترین گرمی تران ، ای مهربان ترین مهربانان ، ای معبود اولین و آخرین! گناهان مرا بیامرز و روزه و نماز و عبادتم را بپذیر!».

پیامبر خدا فرمود: «سوگند به آن که مرا به حق به پیامبری برانگیخت ، سرش را از سجده بر نمی دارد تا آن که خداوند او را می آمرزد و ماه رمضان را از او می پذیرد و از گناهانش درمی گذرد». د چهارده رکعت نماز ۵۹۰. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : الإقبال: روایت شده است که هر کس در شب عید فطر ، چهارده رکعت نماز بخواند (در هر رکعت: «حمد» و آیه الكرسي و سه بار سوره «قل هو الله أحد» ، خداوند در برابر هر رکعت ، [پاداش] عبادت چهل سال و عبادت هر که را در این ماه نماز خوانده و روزه گرفته است ، به او عطا می کند. و فضیلت بزرگی برای آن بر شمرد.

۱- این روایت در ثواب الأعمال ، المزار الكبير والإقبال در مورد اعمال شب عید فطر ذکر شده؛ ولی در فضائل الأشهر الثلاثة و جایی دیگر از الإقبال ، در اعمال شب آخر ماه رمضان آمده است. و ظاهراً مخصوص شب عید فطر است؛ ولی مانعی ندارد که در یکی از دو شب یا در هر دو شب انجام شود ، آن گونه که از الإقبال برمی آید.

٢ / ١٤ التَّكْبِيرُ بَعْدَ الصَّلَاةِ ٥٩١. پیامبر خدا صلى الله عليه و آله (در سفارش به على عليه السلام) الإقبال عن معاوية بن عمّار سَمِعْتُ أبا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقُولُ : «إِنَّ فِي الْفِطْرِ تَكْبِيرًا» .

قُلْتُ : مَتَى ؟

قَالَ : «فِي الْمَغْرِبِ لَيْلَةَ الْفِطْرِ ، وَالْعِشَاءِ ، وَصِيْلَةَ الْفَجْرِ ، وَصِيْلَةَ الْعِيدِ ثُمَّ يَنْقَطِعُ ، وَهُوَ قَوْلُ اللَّهِ تَعَالَى : «وَلِتُكْمِلُوا الْعِدَّةَ وَلِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلَى مَا هَدَلَكُمْ» (١) وَالتَّكْبِيرُ أَنْ يَقُولَ :

اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ ، وَلِلَّهِ الْحَمْدُ عَلَى مَا هَدَانَا ، وَلَهُ الشُّكْرُ عَلَى مَا أَوْلَانَا (٢) . (٣) ٢ / ٥ زيارَةُ الإمامِ الْحُسَيْنِ ٧٧٤. عنه صلى الله عليه و آله : تهذيب الأحكام عن عبدالرحمن بن الحجاج عن الإمام الصادق عليه السلام : «مَنْ زَارَ قَبْرَ الْحُسَيْنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ لَيْلَةً مِنْ ثَلَاثٍ غَفَرَ اللَّهُ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ وَمَا تَأَخَّرَ» .

قُلْتُ : أَيُّ اللَّيَالِي جُعِلَتْ فِدَاكَ ! ؟

قَالَ : «لَيْلَةَ الْفِطْرِ ، وَلَيْلَةَ الْأَضْحَى ، وَلَيْلَةَ النُّصْفِ مِنْ شَعْبَانَ» . (٤) ٥٩٣. رسول الله صلى الله عليه و آله : الإمام الصادق عليه السلام : «مَنْ زَارَ قَبْرَ الْحُسَيْنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ لَيْلَةَ النُّصْفِ مِنْ شَعْبَانَ ، وَلَيْلَةَ الْفِطْرِ ، وَلَيْلَةَ عَرَفَةَ فِي سَنَتِهِ وَاحِدَةٍ ، كَتَبَ اللَّهُ لَهُ : أَلْفَ حَاجَةٍ مَبْرُورَةٍ وَأَلْفَ عُمْرَةٍ مُتَقَبَّلَةٍ . وَقُضِيَتْ لَهُ أَلْفُ حَاجَةٍ مِنْ حَوَائِجِ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ» . (٥) .

١- البقره : ١٨٥ .

٢- وفي نسخه : «أبْلَانَا» .

٣- الإقبال : ١/٤٥٩ ، مصباح المتهجد : ٦٤٨/٧٢١ نحوه من دون إسنادٍ إلى المعصوم ، بحار الأنوار : ٩١/١١٦/٢ .

٤- تهذيب الأحكام : ٦/٤٩/١١٢ ، المزار للمفيد : ٤٥ ، كامل الزيارات : ٣٣٥ / ٥٦٢ ، بحار الأنوار : ١٠١/٨٩/٢٣ و ص ٩٤ / ١٠ .

٥- تهذيب الأحكام : ٦ / ٥١ / ١١٩ ، كامل الزيارات : ٣١٩ / ٥٤١ و ص ٣٣٦ / ٥٦٣ ، المزار الكبير : ٣٥٠ كلّها عن يونس بن ظبيان ، روضه الواعظين : ٢١٥ ، بحار الأنوار : ١٠١ / ٩٠ / ٢٤ و ص ٩٥ / ١١ .

۲ / ۴ تکبیر پس از نمازها

۲ / ۵ زیارت امام حسین

۲ / ۴ تکبیر پس از نمازها ۵۹۴. منیه المرید: الإقبال به نقل از معاویه بن عمّار: شنیدم که امام صادق علیه السلامی فرمود: «در عید فطر، تکبیر است».

گفتم: کی؟

فرمود: «در نماز مغرب شب عید فطر و عشا و نماز صبح و نماز عید. سپس قطع می شود. و این، همان کلام الهی است که:» شمار را به کمال برسانید و خدا را بر این که هدایتتان کرده، تکبیر بگویید». و تکبیر، آن است که بگوید:

اللّٰهُ أَكْبَرُ ، اللّٰهُ أَكْبَرُ ، اللّٰهُ أَكْبَرُ . معبودی جز الله نیست. الله أكبر. خدا را سپاس بر این که هدایتمان کرد. خدا را سپاس بر این که نعمتمان داد.» ۲ / ۵ زیارت امام حسین ۵۹۵. رسول الله صلی الله علیه و آله: تهذیب الأحکام به نقل از عبد الرحمان بن حجاج ، از امام صادق: «هر کس یک شب از سه شب، قبر حسین علیه السلام را زیارت کند، خداوند گناهان گذشته و آینده اش را می آمرزد».

گفتم: فدایت شوم! کدام شب ها؟

فرمود: «شب عید فطر، شب عید قربان و شب نیمه شعبان». ۵۹۶. عنه صلی الله علیه و آله: امام صادق علیه السلام: هر کس در یک سال، شب نیمه شعبان، شب عید فطر و شب عرفه قبر حسین علیه السلام را زیارت کند، خداوند برای او هزار حج مقبول و هزار عمره مقبول می نویسد و هزار حاجت از حاجت های دنیا و آخرت از او برآورده می شود.

٢ / ٦ الإحياء ٥٩٣. پیامبر خدا صلى الله عليه و آله : رسول الله صلى الله عليه و آله : مَنْ أَحْيَا لَيْلَةَ الْعِيدِ لَمْ يَمُتْ قَلْبُهُ يَوْمَ تَمَوْتُ الْقُلُوبِ . (١) ٥٩٤. منيه المريد : عنه صلى الله عليه و آله : مَنْ قَامَ لَيْلَتِي الْعِيدَيْنِ مُحْتَسِبًا لِلَّهِ ، لَمْ يَمُتْ قَلْبُهُ يَوْمَ تَمَوْتُ الْقُلُوبِ . (٢) ٥٩٥. پیامبر خدا صلى الله عليه و آله : الإمام الكاظم عليه السلام : كَانَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقُولُ : «يُعْجِبُنِي أَنْ يُفَرِّغَ الرَّجُلُ نَفْسَهُ فِي السَّنَةِ أَرْبَعَ لَيَالٍ : لَيْلَةَ الْفِطْرِ ، وَلَيْلَةَ الْأَضْحَى ، وَلَيْلَةَ النَّصْفِ مِنْ شَعْبَانَ ، وَأَوَّلَ لَيْلَةٍ مِنْ رَجَبٍ» . (٣) ٥٩٦. پیامبر خدا صلى الله عليه و آله : الإمام الرضا عليه السلام : كَانَ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ لَا يَنَامُ ثَلَاثَ لَيَالٍ : لَيْلَةَ ثَلَاثٍ وَعِشْرِينَ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ ، وَلَيْلَةَ الْفِطْرِ ، وَلَيْلَةَ النَّصْفِ مِنْ شَعْبَانَ . (٤) ٥٩٧. رسول الله صلى الله عليه و آله : مساز الشيعه : رُوِيَ أَنَّ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ كَانَ لَا يَنَامُ فِيهَا [أَى لَيْلَةَ الْفِطْرِ] وَيُحْيِيهَا بِالصَّلَاةِ وَالِدُّعَاءِ وَالسُّؤَالِ ، وَيَقُولُ : «فِي هَذِهِ اللَّيْلَةِ يُعْطَى الْأَجِيرُ أَجْرَهُ» . (٥) .

- ١- . ثواب الأعمال : ١٠١ / ١ عن أنس ، الإقبال : ١ / ٤٦٣ ، الدعوات : ٢٧٩ / ٨٠٧ ، بحار الأنوار : ٩١ / ١٣٢ / ٣٢ ؛ المعجم الأوسط : ١ / ٥٧ / ١٥٩ عن عباد بن الصامت وفيه «من صلى ليله الفطر والأضحى ...» ، كنز العمال : ٥ / ٦٦ / ١٢٠٧٧ و ج ٨ / ٢٤٩ / ٥٤٩ .
- ٢- . سنن ابن ماجه : ١ / ٥٦٧ / ١٧٨٢ عن أبي أمامه ، كنز العمال : ٨ / ٥٤٨ / ٢٤١٠٥ .
- ٣- . مصباح المتهدج : ٨٥٢ عن إسماعيل بن موسى بن جعفر عليهما السلام ، الجعفریات : ٤٦ ، فضائل الأشهر الثلاثة : ٢٣ / ٤٦ ، قرب الإسناد : ٥٤ / ١٧٧ كلاهما عن وهب بن وهب وكلها عن الإمام الصادق عن الإمام الباقر عليهما السلام ، دعائم الإسلام : ١ / ١٨٤ عن الإمام الصادق عن أبيه عن آبائه عليهم السلام ، بحار الأنوار : ٩١ / ١٢٢ / ١٢ و ج ٩٧ / ٣٩ / ٢٥ و ص ٨٧ / ١٢ .
- ٤- . مصباح المتهدج : ٨٥٣ عن سعيد بن سعد ، مساز الشيعه : ٦٢ نحوه ، بحار الأنوار : ١٣ / ١٢٣ / ٩١ و ج ١٥ / ٨٨ / ٩٧ .
- ٥- . مساز الشيعه : ٣٠ .

۲ / ۶ شب زنده داری

۲ / ۶ شب زنده داری ۵۹۸. رسول الله صلی الله علیه و آله: پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: هر که شب عید را زنده بدارد ، در آن روز که دل ها می میرند ، دل او نمی میرد. ۵۹۹. رسول الله صلی الله علیه و آله: پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: هر کس دو شب عید [فطر و قربان] را به خاطر پاداش خدا به عبادت بپردازد ، در آن روز که دل ها می میرند ، دل او نمی میرد. ۵۹۷. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: امام کاظم علیه السلام: علی ابن ابی طالب علیه السلام فرمود: «این ، مرا شادمان می سازد که هر شخص در طول سال ، خودش را در چهار شب [برای عبادت ،] فارغ سازد: شب عید فطر ، شب عید قربان ، شب نیمه شعبان و شب اول ماه رجب». ۵۹۸. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: امام رضا علیه السلام: امیر مؤمنان علیه السلام سه شب را نمی خوابید: شب بیست و سوم ماه رمضان ، شب عید فطر و شب نیمه شعبان». ۵۹۹. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: مسأّر الشیعه: روایت شده که امیر مؤمنان علیه السلام در شب عید فطر نمی خوابید و آن شب را با نماز و دعا و درخواست از خدا زنده می داشت و می فرمود: «در این شب ، مزد اجیر به او داده می شود».

- ١- الإقبال : ١ / ٤٦٣ عن غياث بن إبراهيم عن الإمام الصادق عليه السلام ، بحار الأنوار : ٧ / ١١٩ / ٩١ وج ٣١ / ١١٥ / ٨٣ .
- ٢- في نسخه بزياده : « يا حَنَّان يا الله » .
- ٣- وفي نسخه : « ملئ » .
- ٤- في نسخه بزياده : « يا مكرم يا الله » .
- ٥- هذه الزيادة من بحار الأنوار .
- ٦- في نسخه : « طيب » .
- ٧- في نسخه : « يا عالي يا الله » .
- ٨- في نسخه بزياده : « يا الله يا رباه » .
- ٩- في نسخه : « ولا أحد » .
- ١٠- في نسخه : « من » .
- ١١- ما بين القوسين أثبتناه من بحار الأنوار .
- ١٢- الإقبال : ١ / ٤٦١ عن الحسن بن راشد ، مصباح المتهدج : ٦٤٩ / ٧٢٢ وفيه « يستحب أيضا أن يصلى بعد الفراغ من جميع صلواته في هذه الليلة ، ركعتين يقرأ ... » ، بحار الأنوار : ٩١ / ١٢٠ / ٨ .

۲ / ۷ خواندن دعاهاى رسیده

۶۰۲. عنه صلى الله عليه و آله : امام باقر عليه السلام: امام سجّاد عليه السلام شب عيد فطر را تا سپیده دم زنده مى داشت و شب عيد فطر را در مسجد به سر مى برد و مى فرمود: «پسرم! اين ، کمتر از آن (شب قدر) نيست». ۲ / ۷ خواندن دعاهاى رسیده ۶۰۳. عنه صلى الله عليه و آله : امام صادق عليه السلام: امير مؤمنان که درود خدا بر او باد فرمود: «هر کس در شب عيد فطر ، دو رکعت نماز بخواند (در رکعت اول ، يک بار حمد و هزار بار سوره قل هو الله و در رکعت دوم ، حمد و يک بار سوره قل هو الله أحد) ، چيزی از خدا نمى خواهد ، مگر آن که به وی عطا مى کند».

دعاى در پى اين نماز ، اين است:

«ای خداوند ، ای خداوند ، ای خداوند! ای بخشاینده ، ای خداوند! ای مهربان ، ای خداوند! ای فرمان روا ، ای خداوند! ای پاک ، ای خداوند! ای بی عیب ، ای خداوند! ای ایمنی بخش ، ای خداوند ، ای حاکم ، ای خداوند! ای شکست ناپذیر ، ای خداوند! ای مقتدر ، ای خداوند! ای شکوهمند ، ای خداوند! ای آفریننده ، ای خداوند! ای پدیدآورنده ، ای خداوند! ای صورتگر ، ای خداوند! ای دانا ، ای خداوند! ای بزرگ ، ای خداوند! ای بزرگوار ، ای خداوند! ای بردبار ، ای خداوند! ای حکیم ، ای خداوند! ای شنوا ، ای خداوند! ای بینا ، ای خداوند! ای نزدیک ، ای خداوند! ای اجابت کننده ، ای خداوند! ای بخشنده ، ای خداوند! ای یکتا ، ای خداوند! ای سرپرست ، ای خداوند! ای وفاکننده ، ای خداوند! ای سرور ، ای خداوند! ای داور ، ای خداوند! ای سریع ، ای خداوند! ای نیرومند ، ای خداوند! ای مهربان ، ای خداوند! ای مراقب ، ای خداوند! ای اجابت کننده ، ای خداوند! ای بخشنده ، ای خداوند!

ای شکوهمند ، ای خداوند! ای والا ، ای خداوند! ای نگهبان ، ای خداوند! ای فراگیر ، ای خداوند! ای سَرور سَروران ، ای خداوند! ای نخستین ، ای خداوند! ای واپسین ، ای خداوند! ای آشکار ، ای خداوند! ای نهان ، ای خداوند! ای شکافنده ، ای خداوند! ای غالب ، ای خداوند! ای پروردگار ، ای خداوند! ای پروردگار ، ای خداوند! ای پروردگار ، ای خداوند! ای پروردگار ، ای خداوند! ای دفع کننده ، ای خداوند! ای بازدارنده ، ای خداوند! ای برافرازنده ، ای خداوند! ای گشاینده ، ای خداوند! ای سودرسان ، ای خداوند! ای باشکوه ، ای خداوند! ای زیبا ، ای خداوند! ای گواه ، ای خداوند! ای شاهد ، ای خداوند! ای پناه دهنده ، ای خداوند! ای دوست ، ای خداوند! ای شکافنده ، ای خداوند! ای پاک کننده ، ای خداوند! ای صاحب ، ای خداوند! ای توانگر ، ای خداوند! ای گیرنده ، ای خداوند! ای گسترنده ، ای خداوند! ای زنده کننده ، ای خداوند! ای میراننده ، ای خداوند! ای اجابت کننده ، ای خداوند! ای برانگیزنده ، ای خداوند! ای عطاکننده ، ای خداوند! ای احسان کننده ، ای خداوند! ای نعمت بخش ، ای خداوند! ای حق ، ای خداوند! ای روشنگر ، ای خداوند! ای طیب ، ای خداوند! ای نیکویی کننده ، ای خداوند! ای زیباساز ، ای خداوند! ای آغازگر ، ای خداوند! ای بازآفرین ، ای خداوند! ای آفریدگار ، ای خداوند! ای نوآفرین ، ای خداوند! ای راهنما ، ای خداوند! ای کفایت کننده ، ای خداوند! ای درمان کننده ، ای خداوند! ای والا ، ای

خداوند! ای مهرورز ، ای خداوند! ای نعمت بخش ، ای خداوند! ای صاحب احسان ، ای خداوند! ای والا قدر ، ای خداوند!
ای دادگر ، ای خداوند! ای صاحب والایی ها ، ای خداوند! ای راستگو ، ای خداوند! ای پاداش دهنده ، ای خداوند! ای
ماندگار ، ای خداوند! ای شکوهمند ، ای خداوند! ای صاحب بزرگواری ، ای خداوند! ای معبود ، ای خداوند! ای ستوده ، ای
خداوند! ای سازنده ، ای خداوند! ای یاور ، ای خداوند! ای هستی بخش ، ای خداوند! ای کارساز ، ای خداوند! ای صاحب
لطف ، ای خداوند! ای با شکوه ، ای خداوند! ای آمرزنده ، ای خداوند! ای سپاس گزار ، ای خداوند! ای نور ، ای خداوند!
ای دلسوز ، ای خداوند! ای توانا ، ای خداوند! ای پروردگار ، ای خداوند! ای پروردگار ، ای پروردگار ، ای خداوند! ای
پروردگار ، ای خداوند! ای پروردگار ، ای خداوند! ای پروردگار ، ای خداوند! ای خداوند ، ای خداوند ، ای
خداوند! از تو می خواهم که بر محمّد و خاندان محمّد درود فرستی و با رضایت خویش بر من منت بگذاری و با بردباری
خویش از من درگذری و از روزی حلال و پاکیزه خودت ، از آن جا که گمان دارم و از آن جا که گمان ندارم ، بر من
وسعت دهی ، که من بنده تو ام. جز تو ، کسی را ندارم و جز تو ، کسی را نمی یابم که از او بخواهم ، ای مهربان ترین
مهربانان! آنچه را خداوند بخواهد ، همان خواهد شد. نیرویی جز از خدای والای بزرگ نیست».

سپس سجده می کنی و می گویی:

«ای خداوند ، ای خداوند! ای پروردگار ، ای خداوند! ای پروردگار ، ای خداوند! ای خداوند! ای فرودآورنده
برکت ها! هر نیازی بر آستان تو عرضه می شود. تو را می خوانم ، به هر نامی که در گنجینه غیب نزد توست و نام های
مشهوری که پیش توست و سراپرده عرش ، نگاشته شده است که بر محمّد و خاندان محمّد درود فرستی و ماه رمضان را از
من بپذیری و مرا در زمره میهمانان خانه خود بنویسی و از گناهان بزرگ من ، چشم پوشی و ای خدای مهربان گنجینه های
رحمت را برای من بیرون آوری».

ص: ٩٢٣

..

٦٠٤. عنه صلى الله عليه وآله: الكافي عن الحسن بن راشد: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: إِنَّ النَّاسَ يَقُولُونَ: إِنَّ الْمَغْفِرَةَ تَنْزِلُ عَلَى مَنْ صَامَ شَهْرَ رَمَضَانَ لَيْلَةَ الْقَدْرِ .

فَقَالَ: «يَا حَسَنُ، إِنَّ الْقَارِيَجَارَ (١) إِنَّمَا يُعْطَى أُجْرَتَهُ عِنْدَ فَرَاغِهِ، ذَلِكَ لَيْلَةُ الْعِيدِ» .

قُلْتُ: جُعِلْتُ فِدَاكَ! فَمَا يَتَّبِعِي لَنَا أَنْ نَعْمَلَ فِيهَا؟

فَقَالَ: «إِذَا غَرَبَتِ الشَّمْسُ فَاغْتَسِلْ، وَإِذَا صَلَّيْتَ الثَّلَاثَ الْمَغْرِبَ فَارْفَعْ يَدَيْكَ وَقُلْ:

يَا ذَا الْمَنِّ يَا ذَا الطَّوْلِ يَا ذَا الْجُودِ، يَا مُصْطَفِيَا مُحَمَّدًا وَنَاصِرَهُ، صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ، وَاغْفِرْ لِي كُلَّ ذَنْبٍ أَذْنَبْتُهُ أَحْصَيْتُهُ عَلَيَّ وَنَسَيْتُهُ وَهُوَ عِنْدَكَ فِي كِتَابِكَ .

وَتَخِرُّ سَاجِدًا وَتَقُولُ مِثْلَهُ مَرَّةً: «أَتُوبُ إِلَى اللَّهِ» وَأَنْتَ سَاجِدٌ، وَتَسْأَلُ حَوَائِجَكَ» . (٢) .

١- معرَّب عن «كارگر» الفارسيه أى العامل أو الأجير .

٢- الكافي: ٤ / ١٦٧ / ٣، تهذيب الأحكام: ١ / ١١٥ / ٣٠٢ وفيه إلى «فارفع يديك»، كتاب من لا يحضره الفقيه: ٢ / ١٦٧ / ٢٠٣٦، علل الشرايع: ١ / ٣٨٨، الإقبال: ١ / ٤٥٨، بحار الأنوار: ٩١ / ١١٥ / ١ .

۶۰۵. مسند ابن حنبل عن ابن عباس: الكافي به نقل از حسن بن راشد: به امام صادق علیه السلام گفتم: مردم می گویند: برای آنان که ماه رمضان را روزه گرفته اند، در شب قدر، آمرزش نازل می شود.

فرمود: «ای حسن! کارگر، مزد خودش را هنگام پایان کارش می گیرد، و آن، شب عید است».

گفتم: فدایت شوم! در آن شب، چه کاری شایسته است که انجام دهیم؟

فرمود: «چون خورشید غروب کرد، غسل کن و چون سه رکعت نماز مغرب را به پایان بردی، دستانت را بلند کن و بگو:

ای صاحب نعمت و احسان و بخشش، ای برگزیننده و یاور محمّد! بر محمّد و خاندانش درود فرست و هر گناهی را که مرتکب شده ام و تو آنها را بر من شمرده ای و من فراموش کرده ام و نزد تو در کتاب (علم) تو ثبت است، بیامرز!

و به سجده می افتی و در حال سجده، صدر بار می گویی: «أُتُوبُ إِلَى اللَّهِ؛ به درگاه خدا توبه می کنم» و از خداوند، حاجت های خود را می طلبی ..

٦٠٦. صحيح مسلم عن معاوية بن الحكم السلمي: مصباح المتهجد: وَمِنَ السُّنَنِ أَنْ يَقُولَ عَقِيبَ صَلَاةِ الْمَغْرِبِ لَيْلَةَ الْفِطْرِ وَهُوَ سَاجِدٌ: يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ، يَا مُصْطَفِيَا مُحَمَّدًا وَنَاصِرَهُ، صَلَّى عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ، وَاغْفِرْ لِي كُلَّ ذَنْبٍ أَذْنَبْتُهُ وَنَسِيتُهُ أَنَا وَهُوَ عِنْدَكَ فِي كِتَابٍ مُبِينٍ .

ثُمَّ يَقُولُ: «أَتُوبُ إِلَى اللَّهِ» مِثَّةً مَرَّةً . (١) . ٦٠٠. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله :المصباح: قُلْ عَشْرًا فِي كُلِّ لَيْلَةٍ عِيدٍ ، وَكُلَّ لَيْلَةٍ جُمُعَةٍ أَيْضًا :

يَا دَائِمَ الْفَضْلِ عَلَى الْبَرِّيَّةِ ، يَا بَاسِطَ الْيَدَيْنِ بِالْعَطِيَّةِ ، يَا صَاحِبَ الْمَوَاهِبِ السَّيِّئَةِ ، صَلَّى عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ خَيْرِ الْوَرَى سَيِّئَةٍ ، وَاغْفِرْ لَنَا يَا ذَا الْعُلَى فِي هَذِهِ الْعَشِيَّةِ . (٢) .

١- مصباح المتهجد: ٦٤٨ / ٧١٩ ، المصباح للكفعمي: ٨٥٥ نحوه .

٢- المصباح للكفعمي: ٨٥٥ .

۶۰۱. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : مصباح المتهجد : مستحب است که شب عید فطر پس از نماز مغرب در حال سجود بگوید:

«ای صاحب شکوه و بزرگواری ، ای برگزیننده و یاور محمّد! بر محمّد و خاندان محمّد درود فرست و هر گناهی را که مرتکب شده ام و آن را فراموش کرده ام، اما نزد تو در کتابی روشن ثبت است ، بیامرزا!».

سپس صد بار می گوید: «أَتُوبُ إِلَى اللَّهِ ؛ به درگاه خدا توبه می کنم». ۶۰۲. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : المصباح: در هر شب عید و نیز در هر شب جمعه ، ده بار بگو:

«ای پیوسته احسان کننده بر آفریده ها، ای گشاینده دست ها به بخشش ، ای صاحب بخشش های ارزشمند! بر محمّد و خاندان او که بهترین مردم از نظر خُلق و خویند ، درود فرست و ای صاحب والایی امشب ، ما را بیامرزا!..» .

الفصل الثالث: آداب يوم العيد ٣ / الإهتمام بيوم العيد ٦٠٣. پیامبر خدا صلى الله عليه وآله: الكافي عن جابر عن الإمام الباقر عليه السلام: قال النبي صلى الله عليه وآله: «إِذَا كَانَ أَوَّلُ يَوْمٍ مِنْ شَوَّالٍ نَادَى مُنَادٍ: أَيُّهَا الْمُؤْمِنُونَ، أَغْدُوا إِلَى جَوَائِزِكُمْ».

ثُمَّ قَالَ: يَا جَابِرُ جَوَائِزُ اللَّهِ لَيْسَتْ بِجَوَائِزِ هَؤُلَاءِ الْمُلُوكِ، ثُمَّ قَالَ: هُوَ يَوْمُ الْجَوَائِزِ. (١) ٦٠٤. پیامبر خدا صلى الله عليه وآله: رسول الله صلى الله عليه وآله: إِنَّ الْمَلَائِكَةَ يَقُومُونَ يَوْمَ الْعِيدِ عَلَى أَفْوَاهِ السُّكَّهِ، وَيَقُولُونَ:

«اغدوا إلى ربِّ كريم يُعْطَى الْجَزِيلَ وَيَغْفِرُ الْعَظِيمَ». (٢) ٦٠٥. مسند ابن حنبل (به نقل از ابن عباس) عنه صلى الله عليه وآله: إِذَا كَانَ يَوْمُ الْفِطْرِ وَقَفَّتِ الْمَلَائِكَةُ عَلَى أَبْوَابِ الطُّرُقِ فَنَادُوا: «اغدوا يا معشرَ المسلمين إلى ربِّ كريم، يَمُنُّ بِالْخَيْرِ، ثُمَّ يُثِيبُ عَلَيْهِ الْجَزِيلَ، وَلَقَدْ أَمَرْتُمْ بِقِيَامِ اللَّيْلِ فَقُمْتُمْ، وَأَمَرْتُمْ بِصِيَامِ النَّهَارِ فَصُمْتُمْ وَأَطَعْتُمْ رَبَّكُمْ؛ فَاقْبِضُوا جَوَائِزَكُمْ».

فَإِذَا صَلَّوْا نَادَى مُنَادٍ: «أَلَا إِنَّ رَبَّكُمْ قَدْ غَفَرَ لَكُمْ، فَارْجِعُوا رَاشِدِينَ إِلَى رِحَالِكُمْ فَهُوَ يَوْمُ الْجَوَائِزِ، وَيُسَمَّى ذَلِكَ الْيَوْمُ فِي السَّمَاءِ يَوْمَ الْجَوَائِزِ». (٣).

١- الكافي: ٤ / ١٦٨ / ٣ و ص ٦٨ / ٦ نحوه، الإقبال: ١ / ٤٨١ وفيه «كجوائز هؤلاء الملوك». انظر تمام الحديث و تخريجه فى ص ١٧٠، ح ٢٢٢.

٢- مستدرک الوسائل: ٦ / ١٥٤ / ٦٦٧٨ نقلاً عن القطب الراوندى فى لبّ اللباب .

٣- المعجم الكبير: ١ / ٢٢٦ / ٦١٧، أسد الغابه: ١ / ٣٢٢ / ٣٠٥ كلاهما عن أوس الأنصارى، كنز العمال: ٨ / ٤٨٣ / ٢٣٧٤٠.

فصل سوم: آداب روز عید

۳ / ۱ اهمیت دادن به روز عید

فصل سوم: آداب روز عید ۳ / ۱ اهمیت دادن به روز عید ۶۰۶. صحیح مسلم (به نقل از معاویه بن حکم سلمی) الکافی به نقل از جابر، از امام باقر علیه السلام: پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: «چون روز اول ماه شوال شود، منادی ندا می دهد: ای مؤمنان! صبحگاهان به سوی جایزه هایتان بشتابید».

سپس فرمود: «ای جابر! جایزه های خدا، جوایز این پادشاهان نیست». سپس فرمود: «آن روز، روز جایزه هاست». ۶۰۷. رسول الله صلی الله علیه و آله: پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: فرشتگان، روز عید، سرکوجه ها و گذرها می ایستند و می گویند: «بشتابید به سوی پروردگار کریم که عطای بسیار می دهد و گناه بزرگ را می آمرزد». ۶۰۸. عنه صلی الله علیه و آله: پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: چون روز عید فطر شود، فرشتگان بر سر راه ها می ایستند و ندا می دهند: «ای گروه مسلمانان! بشتابید به سوی پروردگار بزرگوار، که با نیکی منت می نهد؛ سپس پادشاه فراوان بر آن می دهد. شما را فرمان دادند که شب به عبادت پردازید، که عبادت کردید. شما را به روزه فرمان دادند، که گرفتید و پروردگارتان را فرمان برداری کردید. پس جایزه هایتان را دریافت کنید».

پس چون نماز بخوانند، منادی ندا دهد: «آگاه باشید که پروردگارتان شما را آمرزید. پس کامیاب به خانه های خود برگردید که امروز، روز جایزه است و این روز را در آسمان، روز جایزه می نامند».

٧٧٥. رسول الله صلى الله عليه وآله: عنه صلى الله عليه وآله: إذا كان ليلة القدر نزل جبريل عليه السلام في كُفِّهِ مِنَ الْمَلَائِكَةِ يُصَيِّمُونَ عَلَى كُلِّ عَبْدٍ قَائِمٍ أَوْ قَاعِدٍ يَذْكُرُ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ فَإِذَا كَانَ يَوْمَ عِيدِهِمْ يَعْنِي يَوْمَ فِطْرِهِمْ بَاهِي بِهِمْ مَلَائِكَتَهُ ، فَقَالَ : « يَا مَلَائِكَتِي ، مَا جَزَاءُ أَجِيرٍ وَفِيَّ عَمَلُهُ؟ »

قالوا: رَبَّنَا جَزَاؤُهُ أَنْ يُؤْتَى أَجْرَهُ .

قال: «يا مَلَائِكَتِي ، عبيدي وإمائي قَضَوْا فَرِيضَتِي عَلَيْهِمْ ثُمَّ خَرَجُوا يَعِجُونَ إِلَيَّ بِالِدُّعَاءِ ، وَعِزَّتِي وَجَلَالِي وَكَرَمِي وَعُلُوِّي وَارْتِفَاعِ مَكَانِي لِأَجِيبَنَّهُمْ» .

فَيَقُولُ : «ارْجِعُوا فَقَدْ غَفَرْتُ لَكُمْ ، وَبَدَلْتُ سَيِّئَاتِكُمْ حَسَنَاتٍ» فَيَرْجِعُونَ مَغْفُورًا لَهُمْ . (١) ٦١٠. عنه صلى الله عليه وآله: الإمام على عليه السلام في بعض الأعياد: إِنَّمَا هُوَ عِيدٌ لِمَنْ قَبَلَ اللَّهُ صِيَامَهُ وَشَكَرَ قِيَامَهُ ، وَكُلُّ يَوْمٍ لَا يُعْصِي اللَّهَ فِيهِ فَهُوَ عِيدٌ . (٢) ٦١١. عنه صلى الله عليه وآله: كتاب من لا يحضره الفقيه: نَظَرَ الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ إِلَى النَّاسِ فِي يَوْمِ فِطْرِ يَلْعَبُونَ وَيَضْحَكُونَ . فَقَالَ لِأَصْحَابِهِ وَالتَّفَتَ إِلَيْهِمْ : «إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ خَلَقَ شَهْرَ رَمَضَانَ مِضْمَارًا لِخَلْقِهِ يَسْتَبِقُونَ فِيهِ بِطَاعَتِهِ إِلَى رِضْوَانِهِ ، فَسَبَقَ فِيهِ قَوْمٌ فَفَازُوا وَتَخَلَّفَ آخَرُونَ فَخَابُوا ، فَالْعَجَبُ كُلُّ الْعَجَبِ مِنَ الضَّاحِكِ اللَّاعِبِ فِي الْيَوْمِ الَّذِي يُتَابُ فِيهِ الْمُحْسِنُونَ ، وَيَخِيبُ فِيهِ الْمُقْصِرُونَ ، وَإِيْمُ اللَّهِ لَوْ كَشِفَ الْغِطَاءُ لَشَغَلَتْ مُحْسِنٌ بِإِحْسَانِهِ ، وَمُسِيءٌ بِإِسَاءَتِهِ» . (٣) .

- ١- .شعب الإيمان : ٣ / ٣٤٣ / ٣٧١٧ ، فضائل الأوقات للبيهقي : ٨٤ / ١٨٣ ، مشكاة المصابيح : ١ / ٦٤٩ / ٢٠٩٦ كلُّها عن أنس وانظر بحار الأنوار : ٩٦ / ٣٥١ / ٢٢ وكنز العمال : ٨ / ٤٧٢ / ٢٣٧١٠ و ص ٥٨٦ / ٢٤٢٨١ .
- ٢- .نهج البلاغه : الحكمه ٤٢٨ ، روضه الواعظين : ٣٨٨ ، بحار الأنوار : ٩١ / ١٣٦ / ٥ .
- ٣- .كتاب من لا يحضره الفقيه : ٢ / ١٧٤ / ٢٠٥٧ و ج ١ / ٥١١ / ١٤٧٩ ، الكافي : ٤ / ١٨١ / ٥ عن أبي الصخر أحمد بن عبد الرحيم رفعه إلى أبي الحسن عليه السلام ، تحف العقول: ٢٣٦، الإقبال: ١/٤٦٧، تنبيه الخواطر: ١/٧٨ نحوه.

۶۰۷. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: چون شب قدر شود، جبرئیل علیه السلام با انبوهی از فرشتگان فرود می آیند، در حالی که بر هر بنده ایستاده یا نشسته ای که ذکر خدا می گوید، درود می فرستند. پس چون عید فطر آنان فرا می رسد، خداوند به آنان بر فرشتگانش مباحثات می کند و می فرماید: «ای فرشتگان من! پاداش اجیری که کار خود را کامل انجام داده، چیست؟».

گویند: پروردگارا! پاداش او، آن است که مزدش داده شود.

فرماید: «ای فرشتگان من! بندگان من (از زن و مرد)، واجب مرا انجام دادند. سپس برای دعا و نالیدن بیرون رفتند. به عزت و جلال و بزرگواری و والایی و بلندمرتبهگی خودم، سوگند که دعایشان را مستجاب می کنم».

پس می فرماید: «باز گردید، که شما را آمرزیدم و بدی های شما را به خوبی تبدیل کردم». پس، در حالی که آمرزیده شده اند، بر می گردند. ۶۰۸. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: امام علی علیه السلام در برخی عیدها: این، عید کسی است که خداوند، روزه او را پذیرفته و عبادتش را قبول کرده است و هر روزی که در آن، خدا معصیت نشود، آن روز عید است. ۶۰۹. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: کتاب من لایحضره الفقیه: امام حسن مجتبی علیه السلام در روز عید فطری به مردمی نگاه کرد که به بازی و خنده مشغول بودند. رو به اصحاب خود کرده، فرمود: «خدای متعال، ماه رمضان را به عنوان میدانی برای مسابقه آفریدگانش آفرید تا به وسیله فرمان برداری از خدا، به سوی رضای الهی سبقت بگیرند. گروهی پیش افتاده، برنده شدند و گروهی هم عقب مانده، محروم گشتند. پس شگفت از خنده کننده بازیگر است در روزی که نیکوکاران پاداش می یابند و کوتاهی کنندگان، ناکام می شوند. به خدا سوگند، اگر پرده کنار رود، نیکوکار سرگرم نیکوکاری خود خواهد شد و بدکار، گرفتار بدکاری خویش!». .

٦١٠. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: الإقبال عن محمد بن يزيد النحوی: خَرَجَ الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ فِي يَوْمِ فِطْرِ النَّاسِ يَضْحَكُونَ ، فَقَالَ : «إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ جَعَلَ شَهْرَ رَمَضَانَ مِضْمَارًا لِخَلْقِهِ يَسْتَبِقُونَ فِيهِ إِلَى طَاعَتِهِ ، فَسَبَقَ قَوْمٌ فَفَازُوا وَتَخَلَّفَ آخَرُونَ فَخَابُوا ، وَالْعَجَبُ مِنَ الضَّاحِكِ فِي هَذَا الْيَوْمِ الَّذِي يَفُوزُ فِيهِ الْمُحْسِنُونَ ، وَيَخْسِرُ فِيهِ الْمُبْطِلُونَ ، وَاللَّهُ لَوْ كَشَفَ الْغِطَاءَ لَشَغَلَ مُحْسِنًا بِإِحْسَانِهِ ، وَمُسِيءًا بِإِسَاءَتِهِ عَنْ تَرْجِيلِ شَعْرٍ وَتَصْقِيلِ ثَوْبٍ (١) . » (٢) ٦١١. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: الإمام الصادق عليه السلام: إِذَا كَانَ صَبِيحُهُ يَوْمَ الْفِطْرِ نَادَى مُنَادٍ : «أَغْدُوا إِلَيَّ جَوَائِزَكُمْ» . (٣) ٦١٢. رسول الله صلی الله علیه و آله: الإمام الرضا عليه السلام: إِنَّمَا جُعِلَ يَوْمُ الْفِطْرِ الْعِيدَ لِيَكُونَ لِلْمُسْلِمِينَ مُجْتَمَعًا يَجْتَمِعُونَ فِيهِ ، وَيَبْرَزُونَ لِلَّهِ عِزًّا وَجَلَّ فَيَمَجِّدُونَهُ عَلَى مَا مَنَّ عَلَيْهِمْ ، فَيَكُونُ يَوْمَ عِيدٍ وَيَوْمَ اجْتِمَاعٍ ، وَيَوْمَ فِطْرِ وَيَوْمَ زَكَاةٍ ، وَيَوْمَ رَغْبَةٍ وَيَوْمَ تَضَرُّعٍ ؛ وَلِأَنََّّهُ أَوَّلُ يَوْمٍ مِنَ السَّنَةِ يَحِلُّ فِيهِ الْأَكْلُ وَالشُّرْبُ ؛ لِأَنَّ أَوَّلَ شَهْرِ السَّنَةِ عِنْدَ أَهْلِ الْحَقِّ شَهْرُ رَمَضَانَ ، فَأَحَبُّ إِلَيْهِ عِزُّ وَجَلُّ أَنْ يَكُونَ لَهُمْ فِي ذَلِكَ مَجْمَعٌ يَحْمِدُونَهُ فِيهِ وَيُقَدِّسُونَهُ ، وَإِنَّمَا جُعِلَ التَّكْبِيرُ فِيهَا أَكْثَرَ مِنْهُ فِي غَيْرِهَا مِنَ الصَّلَاةِ ؛ لِأَنَّ التَّكْبِيرَ إِنَّمَا هُوَ تَعْظِيمٌ لِلَّهِ وَتَمْجِيدٌ عَلَى مَا هَدَى وَعَافَى ، كَمَا قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ : «وَلِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلَى مَا هَدَلَكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ» (٤) . وَإِنَّمَا جُعِلَ فِيهَا اثْنَتَا عَشْرَةَ تَكْبِيرَةً ؛ لِأَنََّّهُ يَكُونُ فِي كُلِّ رَكَعَتَيْنِ اثْنَتَا عَشْرَةَ تَكْبِيرَةً ، وَجُعِلَ سَبْعٌ فِي الْأُولَى ، وَخَمْسٌ فِي الثَّانِيَةِ ، وَلَمْ يُسَوَّ بَيْنَهُمَا ؛ لِأَنَّ السُّنَّةَ فِي الصَّلَاةِ الْفَرِيضَةِ أَنْ تُسْتَفْتَحَ بِسَبْعِ تَكْبِيرَاتٍ فَلِذَلِكَ بُدِئَ هَاهُنَا بِسَبْعِ تَكْبِيرَاتٍ ، وَجُعِلَ فِي الثَّانِيَةِ خَمْسُ تَكْبِيرَاتٍ ؛ لِأَنَّ التَّحْرِيمَ مِنَ التَّكْبِيرِ فِي الْيَوْمِ وَاللَّيْلَةِ خَمْسُ تَكْبِيرَاتٍ ، وَلِيَكُونَ التَّكْبِيرُ فِي الرَّكَعَتَيْنِ جَمِيعًا وَتَرَاءً وَتَرَاءً . (٥) .

- ١- .في نسخه «ترجيل شعره وتصقيل ثوبه» ؛ والترجيل : تسريح الشعر وتنظيفه وتحسينه . والتصقيل : من الصقل وهو الجلاء (لسان العرب : ١١ / ٢٧٠ و ٣٨٠) .
- ٢- .الإقبال : ١ / ٤٦٨ ، بحار الأنوار : ٩١ / ١١٩ / ٧ .
- ٣- .الكافي : ٤ / ١٦٨ / ٤ عن جميل بن صالح .
- ٤- .البقره : ١٨٥ .
- ٥- .كتاب من لا يحضره الفقيه : ١ / ٥٢٢ / ١٤٨٥ ، علل الشرايع : ٩ / ٢٦٩ ، عيون أخبار الرضا عليه السلام : ٢ / ١١٥ / ١ كلاهما نحوه وكلها عن الفضل بن شاذان .

۶۱۳. رسول الله صلی الله علیه و آله: الإقبال به نقل از محمّد بن یزید نحوی: امام حسن مجتبی علیه السلام در روز عید فطری بیرون آمد، در حالی که مردم می خندیدند. پس فرمود: «خداوند متعال، ماه رمضان را به عنوان میدانی برای مسابقه آفریدگانش قرار داد تا در آن روز (روز عید) به سوی اطاعت از او سبقت بگیرند. پس، گروهی پیش افتاده، برنده شدند و گروهی هم عقب مانده، محروم گشتند. شگفت از کسی است که در چنین روزی که نیکوکاران کامیاب می شوند و بدکاران زیان می کنند، می خندد. به خدا سوگند، اگر پرده کنار رود، نیکوکار، سرگرم نیکوکاری خود، و بدکار، سرگرم بدکاری خویش و شانه کردن مو و آراستن جامه است!» ۶۱۴. رسول الله صلی الله علیه و آله (من وصیته لأبی ذر) امام صادق علیه السلام: چون صبح روز عید فطر شود، منادی ندا می دهد: «به سوی جایزه هایتان بشتابید». ۶۱۲. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: امام رضا علیه السلام: روز فطر، از آن جهت، عید قرار داده شده است که مسلمانان، اجتماعی داشته باشند که در آن روز گرد هم آیند و برای خدا بیرون آیند و او را بر نعمت هایی که به آنان داده است، بستایند و روز عید، روز تجمع، روز خوردن روزه، روز زکات، روز شوق و روز نیایش است؛ و برای آن که اولین روز از سال است که خوردن و آشامیدن در آن حلال است؛ چرا که ماه رمضان، اولین ماه سال نزد اهل حق است. پس خداوند، دوست داشت که در چنین روزی، همایشی داشته باشند تا خدا را حمد و ستایش کنند و در این روز، تکبیر در نماز، از آن روی بیش از روزهای دیگر قرار داده شده که تکبیر، بزرگداشت خداوند و ستایش و ثنای او بر نعمت هدایت است، آن گونه که خداوند فرموده است: «تا خداوند را بر این که هدایتان کرد، بزرگ بدارید و باشد که شکر گزارید». و در آن روز، دوازده تکبیر قرار داده شده است؛ چون در هر دو رکعت، دوازده تکبیر است هفت تکبیر در رکعت اول و پنج تکبیر در رکعت دوم قرار داده شده و آن دو، یکسان نشده اند؛ چرا که مستحب است نماز واجب، با هفت تکبیر آغاز شود. از این رو در این جا با هفت تکبیر آغاز شده است. و در رکعت دوم، پنج تکبیر است؛ چرا که تکبیره الاحرام نمازها در شبانه روز، پنج تکبیر است، و برای این که تکبیرها در هر دو رکعت، فرد فرد باشند.

٣ / ٢ ما يَتَّبَعِي قَبْلَ الْخُرُوجِ إِلَى الصَّلَاةِ الْغُسْلُ ٦١٣. پیامبر خدا صلى الله عليه وآله : سنن ابن ماجه عن الفاكه بن سعد : إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ كَانَ يَغْتَسِلُ يَوْمَ الْفِطْرِ ، وَيَوْمَ النَّحْرِ ، وَيَوْمَ عَرَفَةَ . (١) ٦١٤. پیامبر خدا صلى الله عليه وآله (در سفارشش به ابو ذر) الإمام الباقر عليه السلام : إِنَّ عَلِيًّا كَانَ يَغْتَسِلُ يَوْمَ الْفِطْرِ ، وَيَوْمَ الْأَضْحَى قَبْلَ أَنْ يَغْدُوَ . (٢) ٦١٥. رسول الله صلى الله عليه وآله : المصنّف عن زاذان : إِنَّ رَجُلًا سَأَلَ عَلِيًّا عَنِ الْغُسْلِ فَقَالَ : «الْغُسْلُ يَوْمَ الْأَضْحَى ، وَيَوْمَ الْفِطْرِ» . (٣) .

-
- ١- سنن ابن ماجه : ١ / ٤١٧ / ١٣١٦ وح ١٣١٥ عن ابن عباس ، مسند ابن حنبل : ٥ / ٦١١ / ١٦٧٢٠ ، المعجم الأوسط : ٧ / ١٨٦ / ٧٢٣٠ ، أسد الغابه : ٤ / ٣٣٣ / ٤١٩٨ كلّها نحوه ، كنز العمال : ٧ / ٦٣ / ١٧٩٧٣ .
- ٢- المصنّف لعبد الرزاق : ٣ / ٣٠٩ / ٥٧٥١ عن رجل من أسلم عن الإمام الصادق عليه السلام .
- ٣- المصنّف لابن أبي شيبه : ٢ / ٨٦ / ٢ ، كنز العمال : ٩ / ٥٧١ / ٢٧٤٧٢ .

۳ / ۲ آنچه پیش از رفتن به سوی نماز ، سزاوار است

الف غسل

۳ / ۲ آنچه پیش از رفتن به سوی نماز ، سزاوار استالف غسل ۶۱۶. عنه صلی الله علیه و آله :سنن ابن ماجه به نقل از فاکه بن سعد :پیامبر خدا روز عید فطر ، روز عید قربان و روز عرفه ، غسل می کرد. ۶۱۷. عنه صلی الله علیه و آله :امام باقر علیه السلام:علی علیه السلام روز عید فطر و روز عید قربان ، پیش از آن که بیرون برود ، غسل می کرد. ۶۱۸. عنه صلی الله علیه و آله :المصنّف به نقل از زادن :مردی از علی علیه السلام درباره غسل پرسید. فرمود: «غسل ، در روز عید قربان و عید فطر است».

۶۲۰. رسول الله صلی الله علیه و آله : امام باقر علیه السلام: غسل در هفده جاست: ... و غسل روز عید فطر و عید قربان. ۶۲۱. رسول الله صلی الله علیه و آله : امام صادق علیه السلام: غسل روز عید فطر ، مستحب است. ۶۲۲. عنه صلی الله علیه و آله : امام صادق علیه السلام: غسل روز عید فطر و غسل روز عید قربان ، مستحب است و دوست ندارم که آنها را ترک کنم. ۶۲۳. عنه صلی الله علیه و آله : امام صادق علیه السلام: غسل جمعه و غسل عید فطر ، در مسافرت و محل سکونت ، مستحب است. ۶۲۴. عنه صلی الله علیه و آله : امام رضا علیه السلام: علت غسل عید فطر و عید قربان و غسل جمعه و غسل های دیگر ، آن است که در آن ، بزرگداشت خدا از سوی بنده است و روی آوردنش به درگاه پروردگار بزرگوار و باعظمت و درخواست آمرزش برای گناهانش ؛ و برای این که برای آنان روز عیدی شناخته شده باشد. که بر محور یاد خدا گرد هم آیند. پس ، غسل برای بزرگداشت آن روز و نیز برتر دانستن آن بر روزهای دیگر و برای افزودن بر مستحبات و عبادت ، قرار داده شده است؛ و برای این که برای بنده از این جمعه تا جمعه دیگر ، مایه پاکیزگی باشد. ۶۲۵. عنه صلی الله علیه و آله : امام صادق علیه السلام: نماز عید در روز فطر ، آن است که (با آب رود) ، غسل شود. اگر رودی نبود ، خودت با فروتنی ، آب فراهم کن و غسل کردنت ، زیر سایه یا زیر سقف باشد و تا می توانی ، پوشیده باش. و چون خواستی چنین کنی ، بگو:

«خداوندا! از روی ایمان به تو و باور به کتابت و پیروی از سنت پیامبرت محمد صلی الله علیه و آله».

سپس «بسم الله» بگو و غسل کن و چون از غسل فارغ شدی ، بگو:

«خداوندا! این را کفاره گناهانم قرار بده و آیینم را پاک گردان. خداوندا! آلودگی را از من ببر».

ب التَّزْيِينِ ٦٢٠. پیامبر خدا صلى الله عليه و آله :الإمام زين العابدين عليه السلام: يَتَزَيَّنُ كُلُّ مِنْكُمْ يَوْمَ الْعِيدِ إِلَى غُسْلِ وَإِلَى كُحْلِ وَلِيَدْعُ مَا بَلَغَ مَا اسْتَطَاعَ ، وَلَا يَكُونَنَّ أَحَدُكُمْ أَحْسَنَ هَيْئَةً وَأَرَذَلَكُمْ عَمَلًا . (١) ٦٢١. پیامبر خدا صلى الله عليه و آله :الإمام الباقر عليه السلام فى قوله تعالى : «خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ» : أَى خُذُوا ثِيَابَكُمْ الَّتِي تَتَزَيَّنُونَ بِهَا لِلصَّلَاةِ فِي الْجُمُعَاتِ وَالْأَعْيَادِ . (٢) ٦٢٢. پیامبر خدا صلى الله عليه و آله :الإمام الصادق عليه السلام فى قولِ الله عز و جل : «خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ» (٣) : فى العيدين وَالْجُمُعَةِ . (٤) ٧٨٥. عنه صلى الله عليه و آله (لَأبَى ذَرٍّ) عنه عليه السلام فى قولِ الله : «خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ» : الأَرْدِيَّةِ فِي العيدين وَالْجُمُعَةِ . (٥) ٧٨٦. عنه صلى الله عليه و آله :دعائم الإسلام عن الإمام الصادق عليه السلام : «يَتَبَغَى لِمَنْ خَرَجَ إِلَى العِيدِ أَنْ يَلْبَسَ أَحْسَنَ ثِيَابِهِ ، وَيَتَطَيَّبَ بِأَحْسَنِ طِيْبِهِ» .

وقال فى قولِ الله عز و جل : «يَبْنِيءَ آدَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُوَ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ» ، قال : «ذَلِكَ فِي العيدين وَالْجُمُعَةِ» . (٦) .

١- .مستدرک الوسائل : ٦ / ١٥٠ / ٦٦٧٠ نقلًا عن القطب الراوندى فى لبّ اللباب .

٢- .مجمع البيان : ٤ / ٦٣٧ ، بحار الأنوار : ٨٣ / ١٦٨ و ص ١٧٦ و ج ٨٩ / ١٩٦ / ٤٢ .

٣- .الأعراف : ٣١ .

٤- .الكافى : ٣ / ٤٢٤ / ٨ ، تهذيب الأحكام : ٣ / ١٣٦ / ٢٩٧ و ص ٢٤١ / ٢٤٧ / ٦٤٧ كلها عن ابن سنان ، المقنعه : ٢٠٢ ، تفسير القمى : ١ / ٢٢٩ .

٥- .تفسير العياشى : ٢ / ١٣ / ٢٧ عن المحاملى عن بعض أصحابه ، بحار الأنوار : ٨٣ / ١٦٨ و ج ٨٩ / ١٩٥ / ٤٠ و ج ٩٠ / ٣٦٩ / ١٨ .

٦- .دعائم الإسلام : ١ / ١٨٥ ، بحار الأنوار : ٩٠ / ٣٧٣ / ٢٧ .

ب آراستگی

ب آراستگی ۷۸۷. عنه صلی الله علیه و آله: امام سجّاد علیه السلام: هر یک از شما روز عید، خود را با غسل و سرمه کشیدن بیاراید و تا می تواند و می رسد، دعا کند و هیچ یک از شما در شکل، زیباتر و در عمل، پست تر نباشد! ۷۸۱. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله (در پاسخ به سعد، هنگامی که گفت: ای پیامبر خدا!) امام باقر علیه السلام درباره آیه: «زینت خود را در هر سجده گاه با خود بردارید»: یعنی در روزهای جمعه و عید، لباس هایی را که با آن خود را می آرایید، برای نماز بپوشید. ۷۸۲. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: امام صادق علیه السلام درباره آیه: «زینت خود را در هر سجده گاه با خود بردارید»: در عید فطر و عید قربان و جمعه است. ۷۸۳. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: امام صادق علیه السلام درباره آیه: «زینت خود را در هر سجده گاه با خود بردارید»: مقصود، رداها (لباس ها) در روز عید فطر و عید قربان و جمعه است. ۷۸۴. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: دعائم الإسلام به نقل از امام صادق علیه السلام: «کسی که برای نماز عید بیرون می رود، سزاوار است بهترین جامه هایش را بپوشد و خود را با بهترین عطر، خوش بو سازد».

و درباره آیه «ای فرزندان آدم! زینت خود را در هر سجده گاه با خود بردارید و بخورید و بنوشید و اسراف نکنید، که او اسرافکاران را دوست نمی دارد» فرمود: «این، در روز عید فطر و عید قربان و جمعه است».

٧٨٥. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله (به ابو ذر) قرب الإسناد عن علی بن جعفر عن أخيه عليه السلام، قال: سَأَلْتُهُ عَنِ النِّسَاءِ هَلْ عَلَيْهِنَّ مِنَ التَّطِيبِ وَالتَّزْيِينِ فِي الْجُمُعَةِ وَالْعِيدَيْنِ مَا عَلَى الرِّجَالِ؟

قال: «نَعَمْ». (١) ٧٨٦. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: تفسیر القمی: قَوْلُهُ تَعَالَى: «يَبْنِيءَ آدَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ»

قال: «فِي الْعِيدَيْنِ وَالْجُمُعَةِ يَغْتَسِلُ وَيَلْبَسُ ثِيَابًا بِيضًا». (٢) ج الإِفْطَارِ ٧٨٧. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: الإمام علی علیه السلام: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ إِذَا أَرَادَ أَنْ يَخْرُجَ إِلَى الْمُصَلَّى يَوْمَ الْفِطْرِ، كَانَ يُفِطِرُ عَلَى تَمْرَاتٍ أَوْ زَبِيبَاتٍ. (٣) ٧٨٨. عنه صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: سنن الترمذی عن أنس: إِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ كَانَ يُفِطِرُ عَلَى تَمْرَاتٍ يَوْمَ الْفِطْرِ قَبْلَ أَنْ يَخْرُجَ إِلَى الْمُصَلَّى. (٤) ٧٨٩. رسول الله صلی الله علیه و آله: سنن الترمذی عن بريده: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ لَا يَخْرُجُ يَوْمَ الْفِطْرِ حَتَّى يَطْعَمَ، وَلَا يَطْعَمُ يَوْمَ الْأَضْحَى حَتَّى يُصَلِّيَ. (٥) ٧٩٠. عنه صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: المعجم الكبير عن جابر بن سمره: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ لَا يَغْدُو يَوْمَ الْفِطْرِ حَتَّى يَأْكُلَ سَبْعَ تَمْرَاتٍ. (٦).

١- قرب الإسناد: ٢٢٤ / ٨٧٣، بحار الأنوار: ٨٩ / ٣٤٨ / ٢١ و ج ٩٠ / ٣٥٣ / ٤.

٢- تفسیر القمی: ١ / ٢٢٩، بحار الأنوار: ٨٣ / ١٦٨ / ٣ و ج ٨٩ / ١٨٩ / ٢٧.

٣- النوادر للراوندى: ١٨٧ / ٣٣٢، الجعفریات: ٤٠ كلاهما عن الإمام الكاظم عن آبائه عليهم السلام، دعائم الإسلام: ١ / ١٨٤، بحار الأنوار: ٩١ / ١٢٢ / ١١.

٤- سنن الترمذی: ٢ / ٤٢٧ / ٥٤٣، سنن ابن ماجه: ١ / ٥٥٨ / ١٧٥٤، المستدرک علی الصحیحین: ١٠٨٩ / ١ / ٤٣٣، السنن الكبرى: ٣ / ٣٩٩ / ٦١٥٢ و ص ٤٠٠ / ٦١٥٦، المصنّف لابن أبی شیبہ: ٢ / ٦٩ / ٢١ کلّها نحوه، کنز العمال: ٨ / ٦٤٤ / ٢٤٥٤٢.

٥- سنن الترمذی: ٢ / ٤٢٦ / ٥٤٢، سنن ابن ماجه: ١ / ٥٥٨، مسند ابن حنبل: ٩ / ١٧ / ٢٣٠٤٤، المستدرک علی الصحیحین: ١ / ٤٣٣ / ١٠٨٨، صحیح ابن حبان: ٧ / ٥٢ / ٢٨١٢، السنن الكبرى: ٣ / ٤٠١ / ٦١٥٩ کلّها نحوه، کنز العمال: ٧ / ٨٧ / ١٨٠٩٣.

٦- المعجم الكبير: ٢ / ٢٤٧ / ٢٠٣٩، کنز العمال: ٧ / ٨٧ / ١٨٠٩٥.

ج غذا خوردن

۷۹۱. عنه صلی الله علیه و آله: قرب الإسناد به نقل از علی بن جعفر: از برادرم (موسی بن جعفر علیهما السلام) پرسیدم: آیا زنان هم در روز جمعه و نماز عید فطر و عید قربان مثل مردان، خود را خوش بو و آراسته کنند.

فرمود: «آری» [البته در مواردی که حرمت شرعی ندارد]. ۷۹۲. عنه صلی الله علیه و آله: تفسیر القمّی: [درباره] آیه: «ای فرزندان آدم! زینت خود را در هر سجده گاه با خود بردارید» فرمود: «در روز عید فطر و عید قربان و روز جمعه، غسل کند و جامه سفید بپوشد». ج غذا خوردن ۷۹۳. عنه صلی الله علیه و آله: امام علی علیه السلام: پیامبر خدا هر گاه می خواست در روز عید فطر به مصلاً برود، چند خرما یا کشمش می خورد. ۷۸۸. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: سنن الترمذی به نقل از آنس: [پیامبر صلی الله علیه و آله] روز عید فطر، پیش از آن که برای نماز به مصلاً برود، چند خرما می خورد. ۷۸۹. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: سنن الترمذی به نقل از بُریده: روز عید فطر، پیامبر صلی الله علیه و آله [برای نماز] بیرون نمی رفت، تا آن که چیزی می خورد و روز عید قربان، چیزی نمی خورد، تا آن که نماز عید را می خواند. ۷۹۰. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: المعجم الکبیر به نقل از جابر بن سَمْره: پیامبر خدا صبح روز عید فطر، بیرون نمی رفت، تا آن که هفت دانه خرما می خورد.

٧٩١. پیامبر خدا صلى الله عليه و آله : صحیح البخاری عن أنس : كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ لَا يَغْدُو يَوْمَ الْفِطْرِ حَتَّى يَأْكُلَ تَمْرَاتٍ ... وَيَأْكُلُهُنَّ وَتَرَا . (١) ٧٩٢. پیامبر خدا صلى الله عليه و آله : المستدرک عن أنس : مَا خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ يَوْمَ فِطْرِ حَتَّى يَأْكُلَ تَمْرَاتٍ ثَلَاثًا أَوْ خَمْسًا أَوْ سَبْعًا ، أَوْ أَقَلَّ مِنْ ذَلِكَ ، أَوْ أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ وَتَرَا . (٢) ٧٩٣. پیامبر خدا صلى الله عليه و آله : كتاب من لا يحضره الفقيه : كَانَ عَلِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَأْكُلُ يَوْمَ الْفِطْرِ قَبْلَ أَنْ يَغْدُوَ إِلَى الْمُصَلَّى ، وَلَا يَأْكُلُ يَوْمَ الْأَضْحَى حَتَّى يَذْبَحَ . (٣) ٧٩٤. رسول الله صلى الله عليه و آله : كتاب من لا يحضره الفقيه عن زراره عن الإمام الباقر عليه السلام : كَانَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَأْكُلُ يَوْمَ الْأَضْحَى شَيْئًا حَتَّى يَأْكُلَ مِنْ أَضْحِيَّتِهِ ، وَلَا يَخْرُجُ يَوْمَ الْفِطْرِ حَتَّى يَطْعَمَ وَيُودِّيَ الْفِطْرَةَ ، ثُمَّ قَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ : وَكَذَلِكَ نَحْنُ . (٤) ٧٩٥. عنه صلى الله عليه و آله : الإمام الباقر عليه السلام : مَنْ اسْتَطَاعَ أَنْ يَأْكُلَ أَوْ يَشْرَبَ قَبْلَ أَنْ يَخْرُجَ إِلَى الْمُصَلَّى يَوْمَ الْفِطْرِ ، فَلْيَفْعَلْ وَلَا يَطْعَمْ يَوْمَ الْأَضْحَى حَتَّى يُضْحَى . (٥) ٧٩٦. رسول الله صلى الله عليه و آله : الإمام الصادق عليه السلام : اطعم يوم الفطر قبل أن تخرج إلى المصلى . (٦) .

- ١- صحیح البخاری : ٩١٠ / ١ / ٣٢٥ ، صحیح ابن خزيمة : ٢ / ٣٤٢ / ١٤٢٩ ، مسند ابن حنبل : ٤ / ٢٥٢ / ١٢٢٧٠ ، سنن الدارقطني : ٢ / ٤٥ / ٩ ، كنز العمال : ٨ / ٦٤٤ / ٢٤٥٤١ .
- ٢- المستدرک على الصحيحين : ١ / ٤٣٤ / ١٠٩٠ ، صحیح ابن حبان : ٧ / ٥٣ / ٢٨١٤ ، السنن الكبرى : ٣ / ٤٠٠ / ٦١٥٥ ، فضائل الأوقات للبيهقي : ٨٤ / ١٨٢ .
- ٣- كتاب من لا يحضره الفقيه : ١ / ٥٠٨ / ١٤٦٤ .
- ٤- كتاب من لا يحضره الفقيه : ١ / ٥٠٨ / ١٤٦٥ ، الإقبال : ١ / ٤٧٨ ، بحار الأنوار : ٩٠ / ٣٧٢ / ٢٥ .
- ٥- دعائم الإسلام : ١ / ١٨٥ ، بحار الأنوار : ٩٠ / ٣٧٣ / ٢٧ .
- ٦- الكافي : ٤ / ١٦٨ / ١ ، تهذيب الأحكام : ٣ / ١٣٨ / ٣٠٩ ، الإقبال : ١ / ٤٧٧ ، كلها عن الحلبي ؛ المصنف لابن أبي شيبة : ٢ / ٦٧ عن الحارث عن الإمام علي عليه السلام .

۷۹۷. عنه صلی الله علیه و آله: صحیح البخاری به نقل از انس: پیامبر خدا روز عید فطر بیرون نمی رفت ، تا آن که چند خرما می خورد... و به شمار فرد (نه جفت) خرما می خورد. ۷۹۸. رسول الله صلی الله علیه و آله: المستدرک به نقل از انس: پیامبر خدا هرگز روز عید فطر بیرون نرفت ، مگر آن که سه ، یا پنج ، یا هفت خرما یا کمتر و بیشتر از آن (به تعداد فرد) می خورد. ۷۹۴. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: کتاب من لایحضره الفقیه: علی علیه السلام روز عید فطر ، پیش از آن که به مصلاً برود ، چیزی می خورد و روز عید قربان ، چیزی نمی خورد تا آن که قربانی کند. ۷۹۵. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: کتاب من لایحضره الفقیه به نقل از زراره: امام باقر علیه السلام فرمود: «امیر مؤمنان علیه السلام روز عید قربان ، چیزی نمی خورد تا آن که از قربانی خود بخورد و روز عید فطر ، بیرون نمی رفت ، مگر آن که چیزی بخورد و زکات فطره را بپردازد». سپس فرمود: «ما نیز چنینیم». ۷۹۶. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: امام باقر علیه السلام: هر کس بتواند در روز عید فطر ، پیش از آن که به سوی مصلاً برود ، چیزی بخورد یا بیاشامد ، چنین کند و روز عید قربان ، چیزی نخورد تا آن که قربانی کند. ۷۹۷. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: امام صادق علیه السلام: روز عید فطر ، پیش از آن که به سوی مصلاً بیرون بروی ، چیزی بخور . .

٧٩٨. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : عنه علیه السلام : لِيَطْعَمَ يَوْمَ الْفِطْرِ قَبْلَ أَنْ يُصَلِّيَ ، وَلَا يَطْعَمَ يَوْمَ أَضْحَى حَتَّى يَنْصَرِفَ الْإِمَامُ . (١) ٧٩٩. عنه صلی الله علیه و آله : عنه علیه السلام : الْأَكْلُ قَبْلَ الْخُرُوجِ يَوْمَ الْعِيدِ ، وَإِنْ لَمْ تَأْكُلْ فَلَا بَأْسَ . (٢) ٨٠٠. عنه صلی الله علیه و آله : الكافي عن علي بن محمد النوفلي : قُلْتُ لِأَبِي الْحَسَنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ : إِنِّي أَفْطَرْتُ يَوْمَ الْفِطْرِ عَلَى طِينٍ (٣) وَتَمْرٍ ،

فَقَالَ لِي : « جَمَعْتَ بَرَكَهَ وَسُنَّهَ » . (٤) ٨٠١. عنه صلی الله علیه و آله : الإقبال : رَوَى ابْنُ أَبِي قُرَّةَ بِإِسْنَادِهِ عَنِ الرَّجُلِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ : « كُلُّ تَمْرَاتٍ يَوْمَ الْفِطْرِ ، فَإِنْ حَصَرَكَ قَوْمٌ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ فَأَطْعِمَهُمْ مِثْلَ ذَلِكَ » . (٥) د الدُّعَاءُ بَعْدَ صَلَاةِ الْفَجْرِ ٨٠٢. عنه صلی الله علیه و آله : الإقبال عن أبي عمرو محمد بن محمد بن نصر السكوني : سَأَلْتُ أَبَا بَكْرٍ أَحْمَدَ بْنَ مُحَمَّدِ بْنِ عُثْمَانَ الْبَغْدَادِيَّ رَحِمَهُ اللَّهُ أَنْ يُخْرِجَ إِلَيَّ دُعَاءَ شَهْرِ رَمَضَانَ الَّذِي كَانَ عَمُّهُ الشَّيْخُ أَبُو جَعْفَرٍ مُحَمَّدُ بْنُ عُثْمَانَ بْنِ سَعِيدِ الْعَمْرِيُّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَأَرْضَاهُ يَدْعُو بِهِ ، فَأَخْرَجَ إِلَيَّ دَفْتَرًا مُجَلَّدًا بِأَحْمَرَ فِيهِ أَدْعِيَةُ شَهْرِ رَمَضَانَ ، مِنْ جُمَلَتِهَا الدُّعَاءُ بَعْدَ صَلَاةِ الْفَجْرِ يَوْمَ الْفِطْرِ :

اللَّهُمَّ إِنِّي تَوَجَّهْتُ إِلَيْكَ بِمُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ أَمَامِي ، وَعَلِيٍّ مِنْ خَلْفِي وَعَنْ يَمِينِي ، وَأُئِمَّتِي عَنْ يَسَارِي (٦) ، أَسْتَبْرِ بِهَمَّ مِنْ عَذَابِكَ وَأَتَقَرَّبُ إِلَيْكَ زُلْفَى ، لَا أَجِدُ أَحَدًا أَقْرَبَ إِلَيْكَ مِنْهُمْ ، فَهَمَّ أُئِمَّتِي فَآمِنْ بِهِمْ خَوْفِي مِنْ عِقَابِكَ وَسَخَطِكَ ، وَأَدْخِلْنِي بِرَحْمَتِكَ فِي عِبَادِكَ الصَّالِحِينَ .

أَصْبَحْتُ بِاللَّهِ مُؤْمِنًا (٧) مُخْلِصًا عَلَى دِينِ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسُنَّتِهِ ، وَعَلَى دِينِ عَلِيٍّ وَسُنَّتِهِ ، وَعَلَى دِينِ الْأَوْصِيَاءِ وَسُنَّتِهِمْ ، آمَنْتُ بِسِرِّهِمْ وَعَلَانِيَتِهِمْ ، وَأَرْغَبُ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى فِيمَا رَغِبَ فِيهِ (٨) مُحَمَّدٌ وَعَلِيٌّ وَالْأَوْصِيَاءُ (٩) ، وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ ، وَلَا عِزَّةَ وَلَا مَنَعَةَ وَلَا سُلْطَانَ إِلَّا لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْفَهَّارِ الْعَزِيزِ الْجَبَّارِ (١٠) ، تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ، إِنَّ اللَّهَ بَالِغُ أَمْرِهِ .

اللَّهُمَّ إِنِّي أُرِيدُكَ فَأَرِدُنِي ، وَأَطْلُبُ مَا عِنْدَكَ فَيَسِّرْهُ لِي ، وَاقْضِ لِي حَوَائِجِي ؛ فَإِنَّكَ قُلْتَ فِي كِتَابِكَ وَقَوْلِكَ الْحَقُّ : « شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِنَ الْهُدَى وَالْفُرْقَانِ » . (١١) فَعَظَّمْتَ حُرْمَةَ شَهْرِ رَمَضَانَ بِمَا أَنْزَلْتَ فِيهِ مِنَ الْقُرْآنِ ، وَخَصَّصْتَهُ وَعَظَّمْتَهُ بِتَصْيِيرِكَ فِيهِ لَيْلَةَ الْقَدْرِ ، فَقُلْتَ : « لَيْلَةَ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ * تَنْزَلُ الْمَلَأُ كَهُ وَالرُّوحُ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ مِنْ كُلِّ أَمْرٍ * سَلَّمَ هِيَ حَتَّى مَطَّلَعَ الْفَجْرُ » . (١٢)

اللَّهُمَّ وَهَذِهِ أَيَّامُ شَهْرِ رَمَضَانَ قَدْ انْقَضَتْ ، وَلِيَالِيهِ قَدْ تَصَرَّمَتْ ، وَقَدْ صِرْتُ مِنْهُ يَا إِلَهِي إِلَى مَا أَنْتَ أَعْلَمُ بِهِ مِنِّي ، وَأَحْصَى لِعَدَدِهِ مِنْ عَدْدِي .

فَأَسْأَلُكَ يَا إِلَهِي بِمَا سَأَلْتُكَ بِهِ عِبَادُكَ الصَّالِحُونَ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَأَهْلِ بَيْتِ مُحَمَّدٍ (١٣) ، وَأَنْ تَتَقَبَّلَ (١٤) مِنِّي مَا (١٥) تَقَرَّبْتُ بِهِ إِلَيْكَ ، وَتَتَفَضَّلَ عَلَيَّ بِتَضْعِيفِ عَمَلِي وَقَبُولِ تَقَرُّبِي وَقُرْبَاتِي وَاسْتِجَابَةِ دُعَائِي ، وَهَبْ لِي مِنْكَ عِتْقَ رَقَبَتِي مِنَ النَّارِ ، وَمَنْ عَلَيَّ بِالْفَوْزِ بِالْجَنَّةِ ، وَالْأَمِنْ يَوْمَ الْخَوْفِ مِنْ كُلِّ فَرْعٍ وَمِنْ كُلِّ هَوْلٍ أَعَدَدْتَهُ لِيَوْمِ الْقِيَامَةِ .

أَعُوذُ بِحُرْمَةِ وَجْهِكَ الْكَرِيمِ ، وَبِحُرْمَةِ نَبِيِّكَ وَحُرْمَةِ الصَّالِحِينَ ، أَنْ يَنْصَرِمَ هَذَا الْيَوْمُ وَلَكَ قِبَلِي تَبَعَةٌ تُرِيدُ أَنْ تُؤَاخِذَنِي بِهَا ، أَوْ ذَنْبٌ تُرِيدُ أَنْ تُقَايِسَنِي بِهِ وَتَشْقِيَنِي وَتَفْضَحَنِي بِهِ ، أَوْ خَطِيئَةٌ تُرِيدُ أَنْ تُقَايِسَنِي بِهَا وَتَقْتَصَّهَا مِنِّي لَمْ تَغْفِرْهَا لِي .

وَأَسْأَلُكَ بِحُرْمَةِ وَجْهِكَ الْكَرِيمِ الْفَعَالِ لِمَا تُرِيدُ ، الَّذِي يَقُولُ لِلشَّيْءِ كُنْ فَيَكُونُ ، لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ .

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِإِلَهٍ إِلَّا أَنْتَ ، إِنْ كُنْتَ رَضِيتَ عَنِّي فِي هَذَا الشَّهْرِ ، أَنْ تَرِيدَنِي (١٦) فِيمَا بَقِيَ مِنْ عُمْرِي رِضَى ، وَإِنْ كُنْتَ لَمْ تَرْضَ عَنِّي فِي هَذَا الشَّهْرِ فَمِنَ الْآخِرِ فَارْضَ عَنِّي ، السَّيِّئَةَ السَّيِّئَةَ السَّيِّئَةَ ، وَاجْعَلْنِي فِي هَذِهِ السَّيِّئَةِ وَفِي هَذَا الْمَجْلِسِ مِنْ عِتْقَاتِكَ مِنَ النَّارِ ، وَطَلْقَاتِكَ مِنْ جَهَنَّمَ ، وَسُعْدَاءِ خَلْقِكَ بِمَغْفِرَتِكَ وَرَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ .

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِحُرْمَةِ وَجْهِكَ الْكَرِيمِ ، أَنْ تَجْعَلَ شَهْرِي هَذَا خَيْرَ شَهْرِ رَمَضَانَ عَيْدَتِكَ فِيهِ وَصِيْمَتُهُ لَكَ وَتَقَرَّبْتُ بِهِ إِلَيْكَ مُنْذُ أَسْكَنْتَنِي فِيهِ ، أَعْظَمَهُ أَجْرًا ، وَأَتْمَمَهُ نِعْمَةً ، وَأَعَمَّهُ عَافِيَةً ، وَأَوْسَعَهُ رِزْقًا ، وَأَفْضَلَهُ عِتْقًا مِنَ النَّارِ ، وَأَوْجَبَهُ رَحْمَةً ، وَأَعْظَمَهُ مَغْفِرَةً ، وَأَكْمَلَهُ رِضْوَانًا ، وَأَقْرَبَهُ إِلَيَّ مَا تُحِبُّ وَتَرْضَى .

اللَّهُمَّ لَا تَجْعَلْهُ آخِرَ شَهْرِ رَمَضَانَ صِيْمَتُهُ لَكَ ، وَارْزُقْنِي الْعُودَ ثُمَّ الْعُودَ حَتَّى تَرْضَى وَبَعْدَ الرِّضَا ، وَحَتَّى تُخْرِجَنِي مِنَ الدُّنْيَا سَالِمًا وَأَنْتَ عَنِّي رَاضٍ وَأَنَا لَكَ مَرْضِيٌّ .

اللَّهُمَّ اجْعَلْ فِيمَا تَقْضَى وَتُقَدَّرُ مِنَ الْأَمْرِ الْمَحْتَوِي الَّذِي لَا يُرَدُّ وَلَا يُبَدَّلُ (١٧) أَنْ تَكْتُبَنِي مِنْ حُجَّاجِ بَيْتِكَ الْحَرَامِ فِي هَذَا الْعَامِ وَفِي كُلِّ عَامٍ ، الْمَبْرُورِ حُجَّتِهِ الْمَشْكُورِ سَعِيَّتِهِمْ ، الْمَغْفُورِ ذُنُوبُهُمْ الْمُتَقَبَّلِ عَنْهُمْ مَنَاسِكُهُمْ ، الْمُعَافِينَ فِي (١٨) أَسْفَارِهِمْ ، الْمُقْبَلِينَ عَلَى نُسُكِهِمْ ، الْمَحْفُوظِينَ فِي أَنْفُسِهِمْ وَأَمْوَالِهِمْ وَذَرَارِيهِمْ وَكُلِّ مَا أَنْعَمْتَ بِهِ عَلَيْهِمْ .

اللَّهُمَّ اِقْبَلْنِي مِنْ مَجْلِسِي هَذَا ، فِي شَهْرِي هَذَا ، فِي يَوْمِي هَذَا ، فِي سَاعَتِي هَذِهِ ، مُفْلِحًا مُنْجِحًا مُسْتَجَابًا لِي ، مَغْفُورًا ذَنْبِي ، مُعَافَى مِنَ النَّارِ وَمُعْتَقًا مِنْهَا عِتْقًا لَارِقًا بَعْدَهُ أَبَدًا وَلَا رَهْبَةً ، يَا رَبَّ الْأَرْبَابِ .

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ أَنْ تَجْعَلَ فِيمَا شِئْتِ وَأَرَدْتِ ، وَقَضَيْتِ وَقَدَّرْتِ وَحَتَمْتِ وَأَنْفَدْتِ ، أَنْ تُطِيلَ عُمْرِي وَأَنْ تَنْسَأَنِي فِي أَجْلِي ، وَأَنْ تُقَوِّى ضَعْفِي وَأَنْ تُغْنِي فَقْرِي ، وَأَنْ تُجَبِّرَ فَاقَتِي وَأَنْ تَرْحَمَ مَسْكِنَتِي ، وَأَنْ تُعِزَّ ذُلِّي وَأَنْ تَرْفَعَ ضَعْفَتِي وَأَنْ تُغْنِي عَائِلَتِي ، وَأَنْ تُؤَنِّسَ وَحْشَتِي ، وَأَنْ تُكَثِّرَ قَلْبِي ، وَأَنْ تُدِرَّ رِزْقِي فِي عَافِيَةٍ وَيُسِّرَ وَخَفِّضَ ، وَأَنْ تَكْفِينِي مَا أَهَمَّنِي مِنْ أَمْرِ دُنْيَايَ وَآخِرَتِي . وَلَا تَكِلْنِي إِلَى نَفْسِي فَأَعْجِزَ عَنْهَا وَلَا إِلَى النَّاسِ فَيَرْفُضُونِي ، وَأَنْ تُعَافِنِي فِي دِينِي وَبَيْدِنِي وَجَسَدِي وَرُوحِي ، وَوُلْدِي وَأَهْلِي وَأَهْلِي مَيُودَتِي ، وَإِخْوَانِي وَجِيرَانِي مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ الْأَحْيَاءِ مِنْهُمْ وَالْأَمْوَاتِ ، وَأَنْ تَمُنَّ عَلَيَّ بِالْأَمْنِ وَالْإِيمَانِ مَا أَبْقَيْتَنِي .

فَإِنَّكَ وَلِيُّ وَمَوْلَايَ وَثِقَتِي وَرَجَائِي ، وَمَعِدُنُ مَسْأَلَتِي وَمَوْضِعُ شِكَاوَى وَمُنْتَهَى رَغْبَتِي ، فَلَا تُخَيِّبْنِي فِي رَجَائِي يَا سَيِّدِي وَمَوْلَايَ ، وَلَا تُبْطِلْ طَمَعِي وَرَجَائِي .

فَقَدْ تَوَجَّهْتُ إِلَيْكَ بِمُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ ، وَقَدَّمْتُهُمْ إِلَيْكَ أُمَامِي وَأَمَامَ حَاجَتِي وَطَلِبَتِي وَتَضَرُّعِي وَمَسْأَلَتِي ، فَاجْعَلْنِي بِهِمْ وَجِيهًا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَمِنَ الْمُقَرَّبِينَ ، فَإِنَّكَ مَنَّتَ عَلَيَّ بِمَعْرِفَتِهِمْ فَاحْتِمِ لِي بِهِمْ السَّعَادَةَ ، إِنَّكَ عَلَيَّ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ .

زيادة فيه :

مَنَّتَ عَلَيَّ بِهِمْ ، فَاحْتِمِ لِي بِالسَّعَادَةِ وَالْأَمْنِ ، وَالسَّلَامَةِ وَالْإِيمَانِ وَالْمَغْفِرَةِ وَالرِّضْوَانِ ، وَالسَّعَادَةِ وَالْحِفْظِ .

يا الله أنت لِكُلِّ حاجِه لَنَا ، فَصَلِّ عَلَي مُحَمَّدٍ وَآلِهِ وَعَافِنَا ، وَلَا تُسَلِّطْ عَلَيْنَا أَحَدًا مِنْ خَلْقِكَ لِطَاقَةِ لَنَا بِهِ ، وَاكْفِنَا كُلَّ أَمْرٍ مِنْ أَمْرِ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ ، صَلِّ عَلَي مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ ، وَتَرَحَّمْ عَلَي مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ ، وَسَيِّئِمْ عَلَي مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ ، كَأَفْضَلِ مَا صَلَّيْتَ وَبَارَكْتَ وَتَرَحَّمْتَ وَسَلَّمْتَ وَتَحَنَّنْتَ عَلَي إِبْرَاهِيمَ وَآلِ إِبْرَاهِيمَ ، إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ. (١٩).

- ١- الكافي : ٤ / ١٦٨ / ٢ ، تهذيب الأحكام : ٣ / ١٣٨ / ٣١٠ ، كتاب من لا يحضره الفقيه : ٢ / ١٧٣ / ٢٠٥٤ كلها عن جراح المدائني ، الإقبال : ١ / ٤٧٧ .
- ٢- تهذيب الأحكام : ٣ / ١٣٧ / ٣٠٣ عن سماعه .
- ٣- في المصدر : «تين» وهو تصحيف ، وما أثبتناه من المصادر الأخرى .
- ٤- الكافي : ٤ / ١٧٠ / ٤ ، كتاب من لا يحضره الفقيه : ٢ / ١٧٤ / ٢٠٥٦ وفيه «طين القبر» ، الإقبال : ١ / ٤٧٨ ، بحار الأنوار : ٦٠ / ١٦٣ / ٢٩ .
- ٥- الإقبال : ١ / ٤٧٨ ، بحار الأنوار : ٩١ / ١٢٤ / ١٦ .
- ٦- في المصادر الأخرى : «وأئمتي عن يميني وشمالي» بدل «وعن يميني وأئمتي عن يساري» .
- ٧- في نسخه : «موقنا» .
- ٨- في نسخه : «رغب إليه» .
- ٩- في نسخه بزياده : «وأعوذ بالله من شر ما استعاذوا منه» .
- ١٠- في نسخه بزياده : «المتكبر» .
- ١١- البقره : ١٨٥ .
- ١٢- القدر : ٥٣ .
- ١٣- في نسخه : «علي محمد وعلي آل محمد وعلي أهل بيت محمد» .
- ١٤- في نسخه : «تقبل» .
- ١٥- في نسخه : «كلما» .
- ١٦- في نسخه : «تزيد» .
- ١٧- في نسخه بزياده : «أن تجعلني ممن تثير وتسمى وتقضى له وتزيد وتحب له وترضى» .
- ١٨- في نسخه : «المعانين علي» .
- ١٩- الإقبال : ١ / ٤٦٨ ، المقنعه : ١٩٥ ، المهذب للقاضي ابن البراج : ١ / ١١٨ ، تهذيب الأحكام : ٣ / ١٤٠ / ٣١٥ ، مصباح المتهجد : ٦٥٥ / ٧٢٦ ، المصباح للكفعمي : ٨٦٦ ، البلد الأمين : ٢٤١ وذكر الدعاء في الأربعة الأخيره بعد صلاه العيد وكلها نحوه ، بحار الأنوار : ٩١ / ١ / ١ و ج ٩٨ / ٢٠٣ / ١ .

نکته

د دعا پس از نماز صبح

۸۰۳. عنه صلی الله علیه و آله: امام صادق علیه السلام: [مسلمان، باید] روز عید فطر، پیش از آن که نماز بخواند، چیزی بخورد؛ ولی روز عید قربان، چیزی نخورد تا آن که امام [از نماز،] فارغ شود. ۸۰۴. عنه صلی الله علیه و آله (فی وَصِيَّتِهِ لِعَلِيٍّ عَلَيْهِ السَّلَام) امام صادق علیه السلام: روز عید، خوردن، پیش از رفتن [برای نماز] است و اگر چیزی نخوری، عیبی ندارد. ۸۰۵. عنه صلی الله علیه و آله: الکافی به نقل از علی بن محمد نوفلی: به امام هادی علیه السلام گفتم: من روز عید فطر با انجیر و خرما افطار کردم. به من فرمود: «برکت و استحباب را با هم جمع کرده ای!». ۷۹۹. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: الإقبال: ابن ابی قُزّه با سند خویش از امام علیه السلام روایت کرده است که فرمود: «روز عید فطر، چند خرما بخور. اگر جمعی از مؤمنان هم پیش تو بودند. به آنان هم آن گونه بخوران». نکته سید ابن طاووس رحمه الله گوید: باید نیت روزه دار در خوردن روز عید، فرمان برداری از امر خداوند متعال باشد تا در خوردن خود نیز، مثل روزه گرفتنش، در حال عبادت و سعادت باشد.

د دعا پس از نماز صبح ۸۰۰. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: الإقبال به نقل از محمد بن محمد بن نصر سکونی: از احمد بن محمد بن عثمان بغدادی که خدا رحمتش کند خواستم دعایی را که عمویش محمد بن عثمان بن سعید عمّری که خدا از او راضی باد و او را راضی کند برای ماه رمضان می خواند، برایم بیرون آورد و نشانم دهد. برای من دفتری با جلد سرخ بیرون آورد که در آن دعاهای ماه رمضان بود. از جمله آنها دعا پیش از نماز صبح روز عید فطر بود ۱

«خداوندا! با محمد صلی الله علیه و آله از پیش رویم، با علی علیه السلام از پشت سر و سمت راست، و با پیشوایانم از سمت چپ، به تو روی آورده ام. به سبب اینان، خود را از عذابت می پوشانم و به درگاہ تقرب می جویم، [که کسی را از اینان به تو نزدیک تر نمی یابم. آنان پیشوایان من اند. پس به سبب آنان، هر اسم را از کیفر و خشم، ایمن گردان و با رحمت، مرا در زمره بندگان شایسته ات وارد کن!]

صبح کردم، در حالی که به خدا ایمان دارم و بر دین و آیین محمد صلی الله علیه و آله و الهو بر دین و آیین علی علیه السلام و بر دین و آیین جانشینان، اخلاص دارم. به پنهان و آشکار آنان، ایمان آورده ام و به درگاه خداوند، درباره آنچه محمد و علی و جانشینان به آن اشتیاق دارند، مشتاقم. قدرت و نیرویی جز از خداوند نیست و شکست ناپذیری و بازدارندگی و قدرت و حکومت، جز از آن خدای یکتای غالب مقتدر نیست. بر خداوند، تکیه کرده ام و هر که بر خدا تکیه کند، همو برایش بس است. خداوند، فرمان خود را به سامان می رساند.

خداوندا! تو را می خواهم. پس، تو هم مرا بخواه. آنچه را نزد توست، می طلبم. پس، آن را برایم آسان ساز و نیازهایم را برآور؛ چون در قرآنت فرموده ای و گفته ات حق است که: «ماه رمضان که در آن قرآن را برای هدایت مردم نازل کردی و نشانه هایی از هدایت و فرقان است...». پس با قرآنی که در ماه رمضان نازل کردی، حرمتش را بزرگ داشته و با قرار دادن

شب قدر در آن ، ویژه و بزرگش ساختی و فرمودی: « شب قدر ، بهتر از هزار ماه است * در آن شب ، فرشتگان و روح به فرمان پروردگارشان برای هر کاری فرود می آیند * آن شب تا دمیدن سپیده ، ایمن است » .

خداوندا! اینک ، روزهای ماه رمضان و شب های آن سپری شده است و نسبت به آن ، آن گونه ام که تو از من به آن داناتر و نسبت به شمارش آن از من شمارشگرتری .

تو را خدایا به آنچه بندگان شایسته ات خواسته اند ، می خواهم که بر محمد و خاندان محمد درود فرستی و آنچه را وسیله تقرب به درگاهت ساختم ، از من بپذیری و بر من احسان کرده ، عملم را دوچندان کنی و آنچه را برای تقرب به تو فراهم کرده ام و نیز قربتم را بپذیری و دعایم را اجابت کنی . و از سوی خودت با آزاد کردنم از آتش ، بر من بخشش کن و با رساندن من به بهشت ، بر من منت بگذار و در روز هراس ، مرا از هر رنج و وحشتی که برای روز قیامت آماده کرده ای ، ایمن بدار!

به احترام ذات بزرگوارت و به احترام پیامبرت و [به] احترام شایستگان ، پناه می برم که این روز بگذرد و از من نزد تو گناهی باشد که می خواهی بر آن مؤاخذه ام کنی ، یا گناهی که می خواهی برای آن از من حساب بکشی و بدبختم کنی و با آن رسوایم سازی ، یا خطایی که آن را از من نیامزیده ای و می خواهی از من حساب بکشی و قصاص کنی .

از تو می خواهم ، به حرمت ذات بزرگوار تو ، که هر چه را بخواهی ، انجام می دهی ، و هر چه را بخواهی ، می گویی: باش ؛ پس می شود . معبودی جز تو نیست .

خداوندا! تو را می خوانم به این که معبودی جز تو نیست ، که اگر در این ماه از من راضی شده ای ، در باقی مانده عمرم ، از من بیشتر راضی شوی و اگر در این ماه از من راضی نشده ای ، از هم اکنون از من راضی شو ، هم اینک ، اکنون ، حالا ؛ و در این ساعت و این مجلس ، مرا از آزادشدگان از آتش ، و رستگان از دوزخ ، و از بندگان خوش بخت خویش قرار بده ، به آمرزش و رحمت ، ای مهربان ترین مهربانان!

خداوندا! تو را به حرمت ذات بزرگوارت می خوانم که از وقتی مرا در این دنیا قرار داده ای ، این ماه را بهترین ماه رضایی قرار دهی که در آن تو را عبادت کرده ، برایت روزه گرفته و به درگاهت تقرب جسته ام ؛ رضایی با پاداش بزرگ تر ، نعمتی تمام تر ، عافیتی فراگیرتر ، روزی ای گسترده تر ، آزاد شدن از آتشی برتر ، رحمتی حتمی تر ، آمرزشی بزرگ تر ، رضایتی کامل تر و به آنچه دوست داری و می پسندی ، نزدیک تر .

خداوندا! آن را آخرین رضایی قرار مده که برایت روزه گرفتم . دوباره روزی ام کن باز هم دوباره ، تا آن که راضی شوی و نیز پس از رضایت ، تا آن که مرا از دنیا ببری ، در حالی که سالم باشم و تو از من راضی باشی و من مورد رضایت تو باشم .

خداوندا! در آنچه مقدر می کنی ، در آن امر حتمی که برگشت و تغییری ندارد ، مقرر کن که مرا از حجاج خانه با احترام در این سال و همه ساله قرار دهی ؛ از آنان که حجاج مقبول ، تلاششان پاداش یافته ، گناهانشان آمرزیده و اعمالشان پذیرفته است و در سفرهایشان سالم ، در عبادت هایشان کوشا ، و در جان ها و مال ها و نسلشان و در هر چه به آنان نعمت داده ای ،

خداوندا! مرا از این مجلس ، در این ماه و در این روز و در این ساعت ، رستگار و کامیاب و با دعای اجابت شده و گناه آمرزیده و ایمن از آتش و آزادشده از دوزخ چنان آزادی ای که پس از آن هرگز نه بردگی ای باشد و نه بیمی برگردان ، ای پروردگار همه صاحبان!

خداوندا! از تو می خواهم در آنچه خواسته ای و اراده کرده ای و مقدر نموده ای و حتمی ساخته ای و شدنی قرار داده ای ، چنین مقرر داری که عمرم را طولانی ، آجلم را با تأخیر گردانی؛ ناتوانی ام را قوت ، و فقرم را بی نیازی بخشی؛ فقر مرا جبران کنی؛ بر بینوایی ام ترحم نمایی؛ خواری ام را عزت بخشی؛ پستی ام را رفعت دهی؛ عائله ام را بی نیاز گردانی؛ وحشتم را ایمن سازی؛ کمی مرا بیش کنی؛ روزی مرا با عافیت و آسانی و فروتنی ، سرشار سازی؛ آنچه را از کار دنیا و آخرتم مرا اندوهگین ساخته ، کفایت کنی؛ مرا به خودم وا مگذاری تا نسبت به خودم ناتوان شوم و به مردم وا مگذاری که طردم کنند؛ در دین و بدن و جسد و روحم و فرزندان و خانواده و دوستان و برادرانم و همسایگان باایمانم و زنان و مردان مسلمان و مؤمن (زندگان و مردگان از آنان) ، عافیت دهی؛ و بر من تا زنده ام ، نعمت ایمنی و ایمان عطا کنی.

همانا تو سرپرست ، مولا- ، تکیه گاه و سرور من و سرچشمه درخواست و جایگاه شکوه و نهایت اشتیاق منی. پس سرور و مولای من مرا در امیدم مأیوس مساز و طمع و امیدم را تباه مکن!

به درگاه تو روی آورده ام ، به [واسطه] محمّد و خاندان محمّد ، و آنان را پیش خود روی خودم و جلوی نیاز و تقاضا و خواهش و درخواستم قرار داده ام. پس ، مرا به حقّ آنان در دنیا و آخرت ، آبرومند و از مقربان قرار بده! تو شناخت آنان را بر من منت نهاده ای؛ پس ، سعادت مرا با آنان به پایان برسان! همانا تو بر هر چیز توانایی.»

افزوده ای در این دعا:

«با آنان [خاندان رسالت] بر من منت نهاده ای. پس ، کار مرا با سعادت ، ایمنی ، تن درستی ، ایمان ، آمرزش ، رضوان ، کامیابی و نگهداری ، به آخر برسان!

خداوندا! تو امید ما برای هر نیازی. پس بر محمّد و خاندانش درود فرست و ما را عافیت بده ، و هیچ یک از آفریدگانت را که طاقتش را نداریم ، بر ما مسلط مکن و هر کار دنیا و آخرت را کفایت کن. ای صاحب شکوه و بزرگواری! بر محمّد و خاندان محمّد درود فرست و بر محمّد و خاندان محمّد رحمت آور و بر محمّد و خاندان محمّد سلام بفرست ، مثل برترین صلوات و برکت و رحمت و سلام و انعامی که بر ابراهیم و خاندان ابراهیم داشته ای! همانا تو ستوده باشکوهی.»

٨٠١. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: الإقبال عن جابر بن عبد الله الأنصاري: كُنْتُ بِالْمَدِينَةِ وَقَدْ وُلِّيَهَا مَرَوَانُ بْنُ الْحَكَمِ مِنْ قَبْلِ يَزِيدَ بْنِ مُعَاوِيَةَ ، وَكَانَ شَهْرُ رَمَضَانَ ، فَلَمَّا كَانَ فِي آخِرِ لَيْلِهِ مِنْهُ أَمَرَ مُنَادِيَهُ أَنْ يُنَادِيَ بِالنَّاسِ فِي الْخُرُوجِ إِلَى الْبَقِيعِ لِصَلَاةِ الْعِيدِ ، فَعَدَوْتُ مِنْ مَنْزِلِي أُرِيدُ إِلَى سَيِّدِي عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ غَلَسَا ، فَمَا مَرَرْتُ بِسِكَكِهِ مِنْ سِكَكِ الْمَدِينَةِ إِلَّا رَأَيْتُ أَهْلَهَا خَارِجِينَ إِلَى الْبَقِيعِ ، فَيَقُولُونَ : إِلَى أَيْنَ تُرِيدُ يَا جَابِرُ؟ فَأَقُولُ : إِلَى مَسْجِدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ ، حَتَّى أَتِيَتْ الْمَسْجِدَ فَدَخَلْتُهُ ، فَمَا وَجَدْتُ فِيهِ إِلَّا سَيِّدِي عَلِيَّ بْنَ الْحُسَيْنِ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ قَائِمًا (١) يُصَلِّي صَلَاةَ الْفَجْرِ وَحْدَهُ ، فَوَقَفْتُ وَصَلَّيْتُ بِصَلَاتِهِ ، فَلَمَّا أَنْ فَرَغَ مِنْ صَلَاتِهِ سَجَدَ سَجْدَةَ الشُّكْرِ .

ثُمَّ إِنَّهُ جَلَسَ يَدْعُو وَجَعَلْتُ أَوْمُنُ عَلَى دُعَائِهِ ، فَمَا أَتَى إِلَى آخِرِ دُعَائِهِ حَتَّى بَرَعَتِ الشَّمْسُ ، فَوَثَبَ قَائِمًا عَلَى قَدَمَيْهِ تُجَاهَ الْقِبْلَةِ وَتُجَاهَ قَبْرِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ .

ثُمَّ إِنَّهُ رَفَعَ يَدَيْهِ حَتَّى صَارَتْهَا بِإِزَاءِ وَجْهِهِ وَقَالَ :

إِلَهِي وَسَيِّدِي أَنْتَ فَطَرْتَنِي وَابْتَدَأْتَ خَلْقِي لَا لِحَاجَةٍ مِنْكَ إِلَيَّ بِيَلٍ تَفْضُلًا مِنْكَ عَلَيَّ ، وَقَدَّرْتَ لِي أَجَلًا وَرَزَقًا لَا أَتَعِدَاهُمَا وَلَا يَنْقُضُنِي أَحَدٌ مِنْهُمَا شَيْئًا ، وَكُنْتَنِي مِنْكَ بِأَنْوَاعِ النِّعَمِ وَالْكَفَايَةِ طِفْلًا وَنَاشِئًا ، مِنْ غَيْرِ عَمَلٍ عَمِلْتُهُ فَعَلِمْتَهُ مِنِّي فَجَازَيْتَنِي عَلَيْهِ ، بِيَلٍ كَانَ ذَلِكُكَ مِنْكَ تَطَوُّلًا - عَلَيَّ وَامْتِنَانًا ، فَلَمَّا بَلَغْتَ بِي أَجَلَ الْكِتَابِ مِنْ عِلْمِكَ بِي وَوَفَّقْتَنِي لِمَعْرِفَةِ وَحْدَانِيَّتِكَ وَالْإِقْرَارِ بِرُبُوبِيَّتِكَ ، فَوَحَّدْتُكَ مُخْلِصًا لَمْ أَدْعُ لَكَ شَرِيكًَا فِي مُلْكِكَ ، وَلَا مُعِينًا عَلَيَّ قُدْرَتِكَ ، وَلَمْ أَنْسِبْ إِلَيْكَ صَاحِبَهُ وَلَا وَلَدًا .

فَلَمَّا بَلَغْتَ بِي تَنَاهَى الرَّحْمَةَ مِنْكَ عَلَيَّ ، مَنَنْتَ بِي مِنْ هِدَايَتِي بِهِ مِنَ الضَّلَالَةِ ، وَاسْتَنْقَذْتَنِي بِهِ مِنَ الْهَلَكَةِ ، وَاسْتَخْلَصْتَنِي بِهِ مِنَ الْخَيْرِ وَفَكَكْتَنِي بِهِ مِنَ الْجَهَالَةِ ، وَهُوَ حَبِيبُكَ وَنَبِيِّكَ مُحَمَّدٌ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ ، أَزَلْفُ خَلْقِكَ عِنْدَكَ وَأَكْرَمُهُمْ مَنْزِلَهُ لَدَيْكَ ، فَشَهِدْتُ مَعَهُ بِالْوَحْدَانِيَّةِ وَأَقْرَرْتُ لَكَ بِالرُّبُوبِيَّةِ وَالرِّسَالَةِ ، وَأَوْجَبْتَ لَهُ عَلَيَّ الطَّاعَةَ ، فَأَطَعْتُهُ كَمَا أَمَرْتَ وَصَدَّقْتُهُ فِيمَا حَتَمْتَ ، وَخَصَّصْتَهُ بِالْكِتَابِ الْمُنَزَّلِ عَلَيْهِ وَالسَّبْعِ الْمَثَانِي الْمُوَحَّاهِ إِلَيْهِ ، وَأَسَمَيْتَهُ الْقُرْآنَ وَأَكْنَيْتَهُ الْفُرْقَانَ الْعَظِيمَ .

فَقُلْتُ جَلَّ اسْمُكَ : « وَ لَقَدْ ءَاتَيْنَكَ سَبْعًا مِنَ الْمَثَانِي وَالْقُرْآنَ الْعَظِيمَ » . (٢) وَقُلْتُ جَلَّ قَوْلُكَ لَهُ حِينَ اخْتَصَّصْتَهُ بِمَا سَمَّيْتَهُ بِهِ مِنَ الْأَسْمَاءِ : « طه مَا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لِتَشْقَى » (٣) وَقُلْتُ عَزَّ قَوْلُكَ : « يَس وَالْقُرْآنَ الْحَكِيمَ » (٤) وَقُلْتُ تَقَدَّسَتْ أَسْمَاؤُكَ : « ص وَالْقُرْآنَ ذِي الذِّكْرِ » (٥) وَقُلْتُ عَظُمْتَ آلاؤُكَ : « ق وَالْقُرْآنَ الْمَجِيدِ » (٦) فَخَصَّصْتَهُ أَنْ جَعَلْتَهُ قَسَمًا لَكَ حِينَ أَسَمَيْتَهُ وَقَرَنْتَ الْقُرْآنَ مَعَهُ ، فَمَا فِي كِتَابِكَ مِنْ شَاهِدٍ قَسَمَ وَالْقُرْآنَ مُرَدِّفٍ بِهِ إِلَّا وَهُوَ اسْمُهُ ، وَذَلِكَ شَرَفٌ شَرَّفْتَهُ بِهِ وَفَضْلٌ بَعَثْتَهُ إِلَيْهِ ، تَعَجُّزُ الْأَلْسُنِ وَالْأَفْهَامِ عَنْ وَصْفِ مُرَادِكَ بِهِ ، وَتَكَلُّفٌ عَنِ عِلْمِ ثَنَائِكَ عَلَيْهِ .

فَقُلْتُ عَزَّ جَلَالُكَ فِي تَأْكِيدِ الْكِتَابِ وَقَبُولِ مَا جَاءَ فِيهِ « هَذَا كِتَابُنَا يَنْطِقُ عَلَيْكُمْ بِالْحَقِّ » (٧) وَقُلْتُ عَزَّزْتَ وَجَلَلْتَ : « مَا فَرَطْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ » (٨) وَقُلْتُ تَبَارَكْتَ وَتَعَالَيْتَ فِي عَامَّةِ ابْتِدَائِهِ : « الرَّ تِلْكَ ءَايَاتُ الْكِتَابِ الْحَكِيمِ » (٩) وَ « الرَّ كِتَابٌ أَحْكَمْتُ ءَايَاتُهُ » (١٠) وَ « الرَّ كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ » (١١) وَ « الرَّ تِلْكَ ءَايَاتُ الْكِتَابِ الْمُبِينِ » (١٢) وَ « الْم * ذَلِكُ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ » (١٣) وَفِي أَمْثَالِهَا مِنْ سُورِ الطَّوَسِينَ وَالْحَوَامِيمِ . فِي كُلِّ ذَلِكَ تَنَبُّتٌ بِالْكِتَابِ مَعَ الْقَسَمِ الَّذِي هُوَ اسْمٌ مِنْ اخْتَصَّصْتَهُ لَوْحِيكَ وَاسْتَوَدَعْتَهُ سِرَّ غَيْبِكَ

، فَأَوْضَحَ لَنَا مِنْهُ شُرُوطَ فَرَائِضِهِ كَمَا وَأَبَانَ لَنَا عَنْ وَاضِحِ سُنَّتِكَ ، وَأَفْصَحَ لَنَا عَنِ الْحَلَالِ وَالْحَرَامِ ، وَأَنَارَ لَنَا مُدْلِهَمَاتِ الظُّلَامِ ، وَجَبَّبَنَا رُكُوبَ الآثَامِ وَالزَّمَانَ الطَّاعَةَ وَوَعَدَنَا مِنْ بَعْدِهَا الشَّفَاعَةَ .

فَكُنْتُ مِمَّنْ أَطَاعَ أَمْرَهُ وَأَجَابَ دَعْوَتَهُ وَاسْتَمْسَكَ بِحَبْلِهِ ، فَأَقَمْتُ الصَّلَاةَ وَآتَيْتُ الزَّكَاةَ وَالتَّزَمْتُ الصِّيَامَ الَّذِي جَعَلْتَهُ حَقًّا . فَقُلْتُ جَلَّ اسْمُكَ : « كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ » . (١٤) ثُمَّ إِنَّكَ أُنَبِّتَهُ فَقُلْتَ عَزَزْتَ وَجَلَلْتَ مِنْ قَائِلٍ : « شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ » (١٥) وَقُلْتَ : « فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ » . (١٦)

وَرَعَبْتُ فِي الْحَجِّ بَعْدَ إِذْ فَرَضْتَهُ إِلَى بَيْتِكَ الَّذِي حَرَّمْتَهُ ، فَقُلْتُ جَلَّ اسْمُكَ : « وَاللَّهُ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنْ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا » (١٧) وَقُلْتَ عَزَزْتَ وَجَلَلْتَ : « وَ أَدِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَا تُوتُوكَ رِجَالًا - وَ عَلَى كُلِّ ضَامِرٍ يَأْتِينَ مِنْ كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ * لِيَشْهَدُوا مَنَافِعَ لَهُمْ وَيَذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ فِي أَيَّامٍ مَعْلُومَةٍ عَلَى مَا رَزَقَهُمْ مِنْ بَيْمِهِ الْأَنْعَمِ » . (١٨)

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ أَنْ تَجْعَلَنِي مِنَ الَّذِينَ يَسْتَطِيعُونَ إِلَيْهِ سَبِيلًا ، وَمِنَ الرُّجَالِ الَّذِينَ يَأْتُونَهُ لِيَشْهَدُوا مَنَافِعَ لَهُمْ وَلِيُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلَى مَا هَدَاهُمْ ، وَأَعِنِّي اللَّهُمَّ عَلَى جِهَادِ عَدُوِّكَ فِي سَبِيلِكَ مَعَ وَلِيِّكَ ، كَمَا قُلْتَ جَلَّ قَوْلُكَ : « إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنْ لَهُمُ الْجَنَّةَ يُقْتُلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ » (١٩) ، وَقُلْتَ جَلَّتْ أَسْمَاؤُكَ : « وَ لَنَبْلُوَنَّكُمْ حَتَّى نَعْلَمَ الْمُجَاهِدِينَ مِنْكُمْ وَالصَّابِرِينَ وَ نَبْلُوَنَّكُمْ » . (٢٠) اللَّهُمَّ فَأَرِنِي ذَلِكَ السَّبِيلَ حَتَّى أُقَاتِلَ فِيهِ بِنَفْسِي وَمَالِي طَلَبَ رِضَاكَ فَأَكُونَ مِنَ الْفَائِزِينَ .

إِلَهِي أَيْنَ الْمَفْرُوعُ عِنْدَكَ فَلَا يَسْمَعُنِي بَعْدَ ذَلِكَ إِلَّا حِلْمُكَ ، فَكُنْ بِي رَوْوْفًا رَحِيمًا وَأَقْبَلْنِي وَتَقَبَّلْ مِنِّي وَأَعْظِمْ لِي فِيهِ بَرَكَهَ الْمَغْفِرَةِ وَمَثُوبَةَ الْأَجْرِ ، وَأَرِنِي صِيحَةَ التَّصَدِيقِ بِمَا سَأَلْتُ ، وَإِنْ أَنْتَ عَمَّرْتَنِي إِلَى عَامٍ مِثْلِهِ ، وَيَوْمٍ مِثْلِهِ ، وَلَمْ تَجْعَلْهُ آخِرَ الْعَهْدِ مِنِّي فَأَعِنِّي بِمَالِ التَّوْفِيقِ عَلَى بُلُوغِ رِضَاكَ ، وَأَشْرِكْنِي يَا إِلَهِي فِي هَذَا الْيَوْمِ فِي جَمِيعِ دُعَاءٍ مِنْ أَجْبَتِهِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ ، وَأَشْرِكْهُمْ فِي دُعَائِي إِذَا أَجَبْتَنِي فِي مَقَامِي هَذَا بَيْنَ يَدَيْكَ ؛ فَإِنِّي رَاغِبٌ إِلَيْكَ لِي وَلَهُمْ وَعَائِدٌ بِكَ لِي وَلَهُمْ ، فَاسْتَجِبْ لِي يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ . ٢١ .

١- في المصدر : « قائم » ، والتصحيح من بحار الأنوار .

٢- الحجر : ٨٧ .

٣- طه : ١ و ٢ .

٤- يس : ١ و ٢ .

٥- ص : ١ .

٦- ق : ١ .

٧- الجاثية : ٢٩ .

٨- الأنعام : ٣٨ .

٩- يونس : ١ .

١٠- هود : ١ .

١١- إبراهيم : ١ .

- ١٢- . يوسف : ١ .
- ١٣- . البقره : ١ و ٢ .
- ١٤- . البقره : ١٨٣ .
- ١٥- . البقره : ١٨٥ .
- ١٦- . آل عمران : ٩٧ .
- ١٧- . الحجّ ٢٧ و ٢٨ .
- ١٨- . التوبه : ١١١ .
- ١٩- . محمّد : ٣١ .
- ٢٠- . الإقبال : ١ / ٤٨٨ ، المصباح للكفعمي : ٨٥٨ ، البلد الأمين : ٢٣٨ ، بحار الأنوار : ٣ / ٧ / ٩١ .

۸۰۲. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: الإقبال به نقل از جابر بن عبد الله انصاری: در مدینه بودم و مروان بن حکم، از سوی یزید بن معاویه، والی آن جا بود و ماه رمضان بود. در آخرین شب آن، جارچی خود را فرمان داد که مردم را ندا دهد که برای نماز عید به بقیع بیایند. در تاریکی آخر شب، از منزل خود به قصد دیدار سرورم علی بن الحسین علیهما السلام بیرون آمدم. از هر کوچه ای از کوچه های مدینه که می گذشتم، مردم را می دیدم که به سوی بقیع می روند. می گفتند: «جابر! کجا می روی؟!». می گفتم: به مسجد پیامبر خدا.

تا آن که به مسجد آمده، وارد آن شدم و جز سرورم علی بن الحسین علیهما السلام کسی را ندیدم. ایستاده بود و به تنهایی، نماز صبح می خواند. ایستادم و همراهش نماز خواندم. چون از نمازش فارغ شد، سجده شکر کرد.

سپس نشست. دعا می کرد. من نیز دعایش را آمین می گفتم. به پایان دعایش که رسید، خورشید دیدم. رو به قبله و رو به قبر پیامبر صلی الله علیه و آله روی پاهایش ایستاد. آن گاه دستانش را تا مقابل صورتش بالا آورد و گفت:

«خدایا، سرورا! مرا آفریدی و آفرینش مرا آغاز کردی، نه از روی نیاز به من؛ بلکه از روی لطف تو بر من. برایم آخیل و روزی، معین کردی که از آنها فراتر نمی روم و کسی چیزی از آنها را نمی تواند بکاهد. مرا با نعمت های گوناگون خود فرا گرفتی و از کودکی و نوری، عهده دار من شدی، بی آن که کاری کرده باشم و تو آن را دانسته باشی و بر آن پاداشم داده باشی؛ بلکه از روی احسان تو و نعمت دادنت بر من بوده است.

پس چون مرا به آن سرآمدی که در دانش و تقدیر خود از من می دانستی، رساندی و مرا بر شناخت یگانگی تو و اقرار بر پروردگاری ات توفیق دادی، تو را خالصانه به یکتایی شناختم و در فرمان روایی ات شریکی برایم نخواندم و در قدرتت یآوری برایم ندانستم و هیچ همسر و فرزندی را به تو نسبت ندادم.

پس چون مرا به نهایت رحمت خویش بر من رساندی، با کسی بر من منت نهادی که به سبب او از گم راهی هدایت کردی و از نابودی نجاتم دادی و از سرگشتگی خلاصم کردی و از نادانی آزادم ساختی، و او حبیب و پیامبرت محمد صلی الله علیه و آله بود، مقرب ترین و گرامی ترین آفریدگانت در پیشگاه تو. با او به یکتایی گواهی دادم و در آستان تو بر پروردگاری تو و رسالتش اقرار کردم. اطاعتش را بر من واجب کردی؛ پس، آن گونه که فرمان دادی، فرمانش بردم و در آنچه لازم کردی، تصدیقش کردم. و او را با کتابی ویژه ساختی که بر او نازل کردی و نیز با سبع مثانی (سوره حمد) که به او وحی نمودی، و نام آن را «قرآن» نهادی و کنیه آن را «فرقان بزرگ» قرار دادی.

پس فرمودی ای که نامت شکوهمند است «تو را سبع مثانی (سوره حمد) و قرآن بزرگ دادیم» و آن گاه که او را با نام هایی، مخصوص گرداندی، فرمودی ای که سخنت والا است: «طه! قرآن را بر تو نازل نکردیم که خود را به زحمت افکنی» و فرمودی ای که کلامت عزیز است: «یس! سوگند به قرآن حکمت آمیز» و فرمودی ای که نام هایت مقدس است: «ص! سوگند به قرآن که صاحب یاد است» و فرمودی ای که نعمت هایت بزرگ است: «ق! سوگند به قرآن مجید» و او را چنین

مخصوص گرداندی که هر گاه از او نام بردی ، به او سوگند خوردی و قرآن را در کنار نامش آوردی. پس ، در کتاب تو ، هیچ شاهد سوگندی که قرآن در کنار آن آمده باشد ، جز نام او نیست و این ، شرافتی است که با آن ، شرافتش بخشیدی و نعمتی است که به سویش برانگیختی. زبان ها و فهم ها از توصیف مقصود تو از این ردیف سازی سوگندها با نام او ناتوان اند و از دانستن ستایش تو بر او ، الکن.

در تأکید کتاب و پذیرش آنچه در قرآن است ، چنین فرمودی ای که شکوهت عزیز است : « این ، کتاب ماست که به حق بر شما سخن می گوید» و فرمودی ای که قدرتمند و باشکوهی : « ما در کتاب ، چیزی را فروگذار نکردیم» و در همه آغازهای قرآن فرمودی ای که خجسته و والایی : « الر. این آیات کتاب حکمت آمیز است» و « الر. کتابی است که آیاتش استوار شده است» و « الر. کتابی است که بر تو نازل کردیم» و « الر. این ، آیات کتاب روشنگر است» و « الم * این کتاب ، تردیدی در آن نیست» و نمونه های دیگر آن ، که در سوره های «طاسین» (۱) ها و «حامیم» (۲) هاست. در همه اینها همراه قرآن ، سوگندی آورده ای که نام کسی است که او را ویژه وحی خود و امانتدار راز غیب خود ساخته ای. او از قرآن ، شرط های واجبات تو را برای ما توضیح داد و از سنت روشن تو برای ما پرده برداشت و حلال و حرام را برای ما روشن کرد و برای ما انبوه تاریکی ها را فروزان ساخت و از انجام دادن گناهان ، پرهیزمان داد و به فرمان برداری وا داشت و پس از اطاعت ، به ما وعده شفاعت داد.

من از کسانی بودم که فرمانش را اطاعت و دعوتش را اجابت کردم و به ریسمان او چنگ زدم. نماز برپا داشتیم ، زکات پرداختیم ، روزه ای را گرفتم که واجبش کردی و فرمودی ای که نامت شکوهمند است : « روزه بر شما واجب شده است ، آن گونه که بر پیشینیان شما واجب شده بود» . سپس آن را روشن ساختی و فرمودی ای که عزیز ، و گوینده ای باشکوهی : « ماه رمضان ، ماهی که قرآن در آن نازل شده است» و فرمودی : « پس ، هر که آن ماه را دریافت ، آن را روزه بدارد» .

و پس از آن که حج خانه خود را که حرمتش بخشیده ای ، واجب ساختی ، مردم را به آن تشویق کردی و فرمودی ای که نامت باشکوه است : « برای خداست بر عهده مردم ، حج خانه (کعبه) ، هر کس که قدرت و راهی به آن داشته باشد» و فرمودی ای عزیز شکوهمند : « در میان مردم ، به حج ندا بده ، تا پیاده و سواره بر هر شتر لاغری از هر راه دوری بیایند * تا شاهد منافع خویش باشند و در روزهای معینی نام خدا را بر دام ها و چارپایانی که خدا روزی شان کرده است ، ببرند» .

خداوندا! از تو می خواهم مرا از آنانی قرار دهی که توان راهیابی به آن دارند و از پیادگانی قرار دهی که به حج می آیند تا شاهد منافع خود باشند و تا خدا را بر این که هدایتشان کرده ، تکبیر گویند. مرا خداوندا بر جهاد با دشمنان در راه خودت و همراه ولی خودت یاری کن ، آن گونه که فرموده ای و سخت ارجمند است : « خداوند ، جان ها و مال های مؤمنان را به بهای بهشت از آنان خریده است. [آنان] در راه خدا پیکار می کنند» . و فرمودی ای که نام هایت باشکوه است : « و تا شما را بیازماییم ، تا مجاهدان و صابران شما را بدانیم و گزارش [مربوط به] شما را بر رسیم» .

خداوندا! آن راه را به من بنمایان تا با جان و مال در طلب رضای تو در آن پیکار کنم و از رستگاران شوم!

خدایا! از تو کجا می توان گریخت؟ پس از آن ، جز بردباری تو برایم فراهم نیست. پس با من دلسوز و مهربان باش ، مرا بپذیر

، از من بپذیر و در این ماه ، برکتِ آمرزش و پاداش مرا بزرگ بدار و درستیِ پذیرش آنچه را خواستم ، به من بنمایان و اگر تا سال دیگر و روزی این چنین ، مرا عمر دادی و این را آخرین دیدارم با این ماه و این روز قرار ندادی ، پس با توفیق بر رسیدن به رضایت یاری ام کن و خدایا در این روز ، مرا در همه دعاهاى زنان و مردان مؤمنی که دعایشان را اجابت کرده ای، شریک گردان و نیز اگر در این جایگاه که در آستان تو ام ، دعای مرا اجابت کرده ای ، آنان را در دعایم شریک کن! من برای خودم و آنان ، به تو مشتاقم و برای خودم و آنان ، به تو پناهنده ام. پس دعایم را بپذیر ، ای مهربان ترین مهربانان!..

۱- منظور ، سوره های : شعراء ، نمل و قصص است که با «طس» و «طسم» شروع می شوند .

۲- منظور ، سوره های : غافر ، فُصَلت ، شورا ، زخرف ، دُخان ، جاثیه و احقاف اند که با «حم» شروع می شوند .

ه إخراج الزكاة ٨٠٣. پیامبر خدا صلى الله عليه و آله: السنن الكبرى عن عمرو بن عوف المزني: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آله سئِلَ عَنْ قَوْلِهِ «قَدْ أَفْلَحَ مَنْ تَزَكَّى * وَ ذَكَرَ اسْمَ رَبِّهِ فَصَلَّى» (١).

قال: «هِيَ زَكَاةُ الْفِطْرِ». (٢) ٨٠٤. پیامبر خدا صلى الله عليه و آله (در سفارش به علی علیه السلام) کتاب من لا يحضره الفقيه: سئِلَ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ: «قَدْ أَفْلَحَ مَنْ تَزَكَّى» .

قال: «مَنْ أَخْرَجَ الْفِطْرَةَ» ، فَقِيلَ لَهُ: «وَ ذَكَرَ اسْمَ رَبِّهِ فَصَلَّى» .

قال: «خَرَجَ إِلَى الْجَبَانَةِ فَصَلَّى» . (٣) ٨٠٥. پیامبر خدا صلى الله عليه و آله: الإمام الصادق عليه السلام: إِنَّ مِنْ تَمَامِ الصَّوْمِ إِعْطَاءَ الزَّكَاةِ يَعْنِي الْفِطْرَةَ كَمَا أَنَّ الصَّلَاةَ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آله مِنْ تَمَامِ الصَّلَاةِ ؛ لِأَنََّّهُ مَنْ صَامَ وَ لَمْ يُؤَدِّ الزَّكَاةَ فَلَا صَوْمَ لَهُ إِذَا تَرَكَهَا مُتَعَمِّدًا ، وَ لَا صِيْلَةَ لَهُ إِذَا تَرَكَ الصَّلَاةَ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آله ، إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ قَدْ بَدَأَ بِهَا قَبْلَ الصَّلَاةِ ، قَالَ: «قَدْ أَفْلَحَ مَنْ تَزَكَّى * وَ ذَكَرَ اسْمَ رَبِّهِ فَصَلَّى» . (٤) ٨٠٦. عنه صلى الله عليه و آله: رسول الله صلى الله عليه و آله: لا يزال صيام العبد مُعَلَّقًا بَيْنَ السَّمَاءِ وَ الْأَرْضِ حَتَّى تُؤَدَّى زَكَاةُ فِطْرِهِ. (٥).

١- الأعلى: ١٤ و ١٥ .

٢- السنن الكبرى: ٤ / ٢٦٨ / ٧٦٦٨ ، فضائل الأوقات للبيهقي: ٨١ / ١٧١ ، صحيح ابن خزيمة: ٤ / ٩٠ / ٢٤٢٠ نحوه .

٣- كتاب من لا يحضره الفقيه: ١ / ٥١٠ / ١٤٧٤ ، دعائم الإسلام: ١ / ٢٦٦ ، المقنعه: ٢٤٩ نحوه ، بحار الأنوار: ٩٠ / ٣٤٨ .

٤- كتاب من لا يحضره الفقيه: ٢ / ١٨٣ / ٢٠٨٥ ، المقنعه: ٢٦٤ كلاهما عن أبي بصير وزراره ، تهذيب الأحكام: ٢ / ١٥٩ / ٦٢٥ و ج ٤ / ١٠٨ / ٣١٤ كلاهما عن زراره و كلها نحوه ، الإقبال: ١ / ٤٦٦ .

٥- تاريخ بغداد: ٩ / ١٢١ / ٤٧٣٥ ، تاريخ دمشق: ٤٣ / ٩٣ وفيه «ماله» بدل «فطره» ، الفردوس: ٢ / ٣٩٥ / ٣٧٥٤ نحوه و كلها عن أنس ، كنز العمال: ٨ / ٥٥٢ / ٢٤١٣٠ .

ه پرداخت زکات

ه پرداخت زکات ۸۰۷. مکارم الأخلاق عن عبد الله بن مسعود: السنن الكبرى به نقل از عمرو بن عوف مزنی: از پیامبر خدا درباره این آیه: « رستگار شد کسی که زکات داد * و نام پروردگارش را یاد کرد ، پس نماز خواند» پرسیدند. فرمود: «آن ، زکات فطره است» ۸۰۸. رسول الله صلی الله علیه و آله : کتاب من لایحضره الفقیه: از امام صادق علیه السلام درباره آیه : « رستگار شد کسی که زکات داد» پرسیدند.

فرمود: «کسی که فطره را پردازد» .

گفتند: « و نام پروردگارش را یاد کرد ، پس نماز خواند» ؟

فرمود: «[کسی که] به صحرا رفت ، پس نماز خواند» ۸۰۹. عنه صلی الله علیه و آله : امام صادق علیه السلام: از کمال روزه ، پرداخت زکات (یعنی فطره) است ، همان گونه که صلوات بر پیامبر صلی الله علیه و آله از کمال نماز است؛ چرا که هر کس روزه بدارد ، اما زکات نپردازد ، اگر به عمد ترک کرده باشد ، برای او روزه ای نیست ، و نیز کسی که صلوات بر پیامبر صلی الله علیه و آله را ترک کند ، نمازی برای او نیست. خدای متعال ، پیش از نماز ، زکات را گفته است؛ فرموده است: « رستگار شد کسی که زکات داد * و نام پروردگارش را یاد کرد ، و نماز خواند» ۸۰۶. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: روزه بنده همواره بین آسمان و زمین آویخته است ، تا آن که زکات فطره اش را پردازد.

٨٠٧. مكارم الأخلاق (به نقل از عبد الله بن مسعود) سنن الترمذی عن ابن عمر: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ كَانَ يَأْمُرُ بِإِخْرَاجِ الزَّكَاةِ قَبْلَ الْعُدُوِّ لِلصَّلَاةِ يَوْمَ الْفِطْرِ . (١) ٨٠٨. پیامبر خدا صلى الله عليه و آله :رسول الله صلى الله عليه و آله :أدوا صاعا من قمح أو صاعا من بُرٍّ عَنْ كُلِّ اثْنَيْنِ صَغِيرٍ أَوْ كَبِيرٍ ، ذَكَرٍ أَوْ أَنْثَى ، حَرًّا أَوْ مَمْلُوكٍ ، غَنِيًّا أَوْ فَقِيرٍ ، أَمَّا غَنِيَّتُكُمْ فَيُزَكِّيهِ اللَّهُ ، وَأَمَّا فَقِيرُكُمْ فَيَزِدُّ عَلَيْهِ أَكْثَرَ مِمَّا يُعْطَى . (٢) ٨٠٩. پیامبر خدا صلى الله عليه و آله :صحيح مسلم عن ابن عمر: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ فَرَضَ زَكَاةَ الْفِطْرِ مِنْ رَمَضَانَ عَلَى النَّاسِ صَاعًا مِنْ تَمْرٍ ، أَوْ صَاعًا مِنْ شَعِيرٍ ، عَلَى كُلِّ حُرٍّ أَوْ عَبْدٍ ، ذَكَرٍ أَوْ أَنْثَى مِنَ الْمُسْلِمِينَ . (٣) سنن أبى داود عن ابن عتياس :فَرَضَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ زَكَاةَ الْفِطْرِ طَهْرَةً لِلصَّيَائِمِ مِنَ اللَّغْوِ وَالرَّفَثِ ، وَطَعْمَةً لِلْمَسَاكِينِ ، مَنْ أَدَاها قَبْلَ الصَّلَاةِ فَهِيَ زَكَاةٌ مَقْبُولَةٌ ، وَمَنْ أَدَاها بَعْدَ الصَّلَاةِ فَهِيَ صَدَقَةٌ مِنَ الصَّدَقَاتِ . (٤)

الإمام على عليه السلام: مَنْ أَدَى زَكَاةَ الْفِطْرِ تَمَّمَ اللَّهُ بِهَا مَا نَقَصَ مِنْ زَكَاةِ مَالِهِ . (٥)

عنه عليه السلام فى خُطْبِهِ عِيدِ الْفِطْرِ: أَلَا وَإِنَّ هَذَا الْيَوْمَ يَوْمٌ جَعَلَهُ اللَّهُ لَكُمْ عِيدًا وَجَعَلَ لَهُ أَهْلًا ، فَادْكُرُوا اللَّهَ يَذْكُرْكُمْ وَادْعُوهُ يُسْتَجِبْ لَكُمْ ، وَأَدُوا فِطْرَتَكُمْ ؛ فَإِنَّهَا سُنَّةُ نَبِيِّكُمْ ، وَفَرِيضَةٌ وَاجِبَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ . (٦)

- ١- سنن الترمذى : ٣ / ٦٢ / ٦٧٧ ، مسند ابن حنبل : ٢ / ٥٤٥ / ٦٤٧٦ ، مسند ابن الجعد : ٢٧٨٧ / ٤٠٨ عن ابن شهاب وكلاهما نحوه ، كتر العمال : ٧ / ٨٨ / ١٨٠٩٧ .
- ٢- مسند ابن حنبل : ٩ / ١٦٧ / ٢٣٧٢٥ ، سنن أبى داود : ٢ / ١١٤ / ١٦١٩ نحوه ، سنن الدارقطنى : ٢ / ١٤٨ / ٣٩ ، السنن الكبرى : ٤ / ٢٨١ / ٧٧٠٩ نحوه وكلها عن ثعلبة بن أبى صغير عن أبيه ، كتر العمال : ٨ / ٥٥٠ / ٢٤١١٥ .
- ٣- صحيح مسلم : ٢ / ٦٧٧ / ١٢ ، سنن أبى داود : ٢ / ١١٢ / ١٦١١ ، مسند ابن حنبل : ٢ / ٤٥٢ / ٥٩٤٩ نحوه ، المستدرک على الصحيحين : ١ / ٥٦٩ / ١٤٩٤ فيه «بر» بدل «شعير» ، السنن الكبرى : ٤ / ٢٧٣ / ٧٦٨٨ نحوه .
- ٤- سنن أبى داود : ٢ / ١١١ / ١٦٠٩ ، سنن ابن ماجه : ١ / ٥٨٥ / ١٨٢٧ ، سنن الدارقطنى : ٢ / ١٣٨ / ١ ، فضائل الأوقات للبيهقى : ٨٢ / ١٧٩ ، كتر العمال : ٨ / ٥٥٢ / ٢٤١٢٥ و ص ٥٥٤ / ٢٤١٣٨ .
- ٥- كتاب من لا يحضره الفقيه : ٢ / ١٨٣ / ٢٠٨٤ عن السكونى بإسناده ، الجعفریات : ٥٤ ، النوادر للراوندى : ١٥١ / ٢١٨ كلاهما عن الإمام الكاظم عن آبائه عليهم السلام ، الإقبال : ١ / ٤٦٥ ، بحار الأنوار : ٩٦ / ١٠٥ / ٩ .
- ٦- كتاب من لا يحضره الفقيه : ١ / ٥١٧ / ١٤٨٢ ، مصباح المتهجد : ٦٦١ / ٧٢٨ عن جندب بن عبد الله الأزدي عن أبيه نحوه ، بحار الأنوار : ٩١ / ٣١ / ٥ .

سنن الترمذی به نقل از ابن عمر: پیامبر خدا دستور می داد که زکات را پیش از رفتن برای نماز روز عید فطر، بدهند.

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: از طرف دو نفر، یک صاع (۱) گندم پوست دار یا یک صاع گندم پوست کنده بدهید، کوچک باشد یا بزرگ، مرد باشد یا زن، آزاد باشد یا برده، توانگر باشد یا نیازمند. اما توانگرتان، خداوند او را پاک می سازد و اما نیازمندتان، بیش از آنچه می دهد، به او برگردانده می شود.

صحیح مسلم به نقل از ابن عمر: پیامبر خدا زکات فطره رمضان را بر مردم واجب کرد، به اندازه یک صاع از خرما، یا یک صاع از جو، بر هر آزاد یک برده، مرد یا زن مسلمان.

سنن أبی داوود به نقل از ابن عباس: پیامبر خدا زکات فطره را واجب کرد تا روزه دار را از لغو و زشتی، پاک سازد و خوراکی برای بینوایان باشد. هر که آن را پیش از نماز پردازد، زکاتی پذیرفته [پرداخت کرده] است و هر که آن را پس از نماز پردازد، صدقه ای از صدقه هاست.

امام علی علیه السلام: هر کس زکات فطره پردازد، خداوند به سبب آن، آنچه را از زکات مالش کاسته است، کامل می سازد.

امام علی علیه السلام در خطبه عید فطر: آگاه باشید! امروز، روزی است که خداوند آن را برای شما عید قرار داده و شما را شایسته آن ساخته است. پس خدا را یاد کنید تا شما را یاد کند و او را بخوانید تا مستجاب کند و فطره خود را پردازید که سنت پیامبر شما و تکلیفی واجب از سوی پروردگارتان است.

التوحيد عن أبان وغيره عن الإمام الصادق عليه السلام: «مَنْ حَتَمَ صِيَامَهُ بِقَوْلٍ صَالِحٍ أَوْ عَمَلٍ صَالِحٍ تَقَبَّلَ اللَّهُ مِنْهُ صِيَامَهُ». فقيل له: يا بن رسول الله، ما القول الصالح؟ قال: «شهادته أن لا إله إلا الله، والعمل الصالح إخراج الفطره». (١)

الكافي عن معتب عن الإمام الصادق عليه السلام: «إِذْهَبَ فَأَعْطَى عَن عِيَالِنَا الْفِطْرَةَ، وَأَعْطَى عَنِ الرَّفِيقِ وَاجْمَعُهُمْ، وَلَا تَدَعِ مِنْهُمْ أَحَدًا؛ فَإِنَّكَ إِنْ تَرَكْتَ مِنْهُمْ إِنْسَانًا تَخَوَّفْتَ عَلَيْهِ الْفَوْتَ». قلت: وما الفت؟ قال: «الموت». (٢)

الإقبال عن أبي الحسن الأحمسي عن الإمام الصادق عليه السلام: «أَدَّ الْفِطْرَةَ عَن كُلِّ حُرٍّ وَمَمْلُوكٍ؛ فَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ خِفْتُ عَلَيْكَ (٣) الْفَوْتَ». قلت: وما الفت؟ قال: «الموت». قلت: أصلي الصلاة أو بعدها؟ قال: «إن أخرجتها قبل الظهر فهي فطره، وإن أخرجتها بعد الظهر فهي صيدقة ولا يجزيك». قلت: فأصلي الفجر وأعزلها فتمكث يوما، أو بعض يوم آخر، ثم أتصدق بها. قال: «لا بأس هي فطره إذا أخرجتها قبل الصلاة». قال: وقال: «هي واجبه على كل مسلم محتاج أو موسر يقدر على فطره». (٤)

١- التوحيد: ٢٢/١٦، معاني الأخبار: ٢٣٦ / ١، الأمالي للصدوق: ١١٠ / ٨٦، روضه الواعظين: ٣٧٢ و ص ٣٨٨، بحار الأنوار: ٨ / ٣١٣ / ٩٦.

٢- الكافي: ٤ / ١٧٤ / ٢١، كتاب من لا يحضره الفقيه: ٢ / ١٨١ / ٢٠٧٨، علل الشرايع: ٣٩٠ / ١، الإقبال: ١ / ٤٦٥، بحار الأنوار: ٤٧ / ٥٤ / ٩٠.

٣- في نسخه: «عليه».

٤- الإقبال: ١ / ٤٦٥.

التوحيد به نقل از أبان و دیگری: امام صادق علیه السلام فرمود: «هر کس روزه داری خود را با سخن شایسته یا کار شایسته به پایان برساند ، خداوند روزه او را قبول می کند». گفتند: ای پسر پیامبر خدا! سخن شایسته چیست؟ فرمود: «شهادت دادن به این که جز خداوند ، معبودی نیست؛ و کار شایسته ، پرداخت زکات فطره است».

الکافی به نقل از معتب: امام صادق علیه السلام فرمود: «برو و از سوی خانواده ما فطره بپرداز و از سوی بردگان هم بپرداز و همه را حساب کن و کسی از آنان را وا مگذار؛ چرا که اگر یکی از آنان را وا گذاری ، از فوت او بیمناکم». گفتم: فوت چیست؟ فرمود: «مردن».

الإقبال به نقل از ابو الحسن احمسی: امام صادق علیه السلام فرمود: «زکات فطره را از طرف هر آزاد و برده بپرداز ، که اگر چنین نکنی ، از فوت تو [او] بیمناکم». گفتم: فوت چیست؟ فرمود: «مردن». گفتم: نماز [را ابتدا] بخوانم ، یا پس از فطره دادن؟ فرمود: «اگر آن را پیش از ظهر [از مالت] جدا کنی و بپردازی ، زکات فطره است و اگر بعد از ظهر بپردازی ، صدقه است و تو را کفایت نمی کند». گفتم: پس ، نماز صبح را می خوانم و آن را کنار می گذارم. پس ، یک روز ، یا تا بخشی از روز دیگر می ماند. سپس آن را صدقه می دهم. فرمود: «اشکالی ندارد. اگر آن را قبل از نماز جدا کرده باشی ، فطره است» و فرمود: «آن بر هر مسلمانی چه محتاج و چه توانگر ، که قدرت پرداخت فطره دارد ، واجب است».

الكافي عن هشام بن الحكم عن الإمام الصادق عليه السلام: التَّمَرُ فِي الْفِطْرَةِ أَفْضَلُ مِنْ غَيْرِهِ؛ لِأَنََّّهُ أَسْرَعُ مَنْفَعَةً، وَذَلِكَ أَنَّهُ إِذَا وَقَعَ فِي يَدِ صَاحِبِهِ أَكَلَ مِنْهُ. وَقَالَ: نَزَلَتِ الرَّكَاهُ وَلَيْسَ لِلنَّاسِ أَمْوَالٌ، وَإِنَّمَا كَانَتِ الْفِطْرَةُ. (١)

٣ / ٣ ما يَتَّبَعِي فِي الْخُرُوجِ إِلَى الصَّلَاةِ الْخُرُوجُ بَعْدَ طُلُوعِ الشَّمْسِ لِإِمَامِ الصَّادِقِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ يَخْرُجُ بَعْدَ طُلُوعِ الشَّمْسِ. (٢)

الإمام الباقر عليه السلام: لَا تَخْرُجُ مِنْ بَيْتِكَ إِلَّا بَعْدَ طُلُوعِ الشَّمْسِ. (٣)

تهذيب الأحكام عن سماعه: سَأَلْتُهُ عَنِ الْغُدُوِّ إِلَى الْمُصَلَّى فِي الْفِطْرِ وَالْأَضْحَى. فَقَالَ: «بَعْدَ طُلُوعِ الشَّمْسِ». (٤)

-
- ١- الكافي: ٤ / ١٧١ / ٣، تهذيب الأحكام: ٤ / ٨٥ / ٢٤٨، كتاب من لا يحضره الفقيه: ٢ / ١٨٠ / ٢٠٧٥، علل الشرايع: ٣٩٠ / ١، الإقبال: ١ / ٤٨٣، بحار الأنوار: ٩٦ / ١٠٦ / ٨.
  - ٢- الإقبال: ١ / ٤٧٨ عن أبي بصير، بحار الأنوار: ٩٠ / ٣٧١ / ٢٣.
  - ٣- الإقبال: ١ / ٤٧٩ عن زراره، بحار الأنوار: ٩٠ / ٣٧١ / ٢٣.
  - ٤- تهذيب الأحكام: ٣ / ٢٨٧ / ٨٥٩.

۳ / ۳ آنچه هنگام رفتن به سوی نماز ، سزاوار است

الف رفتن پس از طلوع آفتاب

الکافی به نقل از هشام بن حکم: امام صادق علیه السلام فرمود: «در پرداخت زکاتِ فطره ، خرما از غیر آن بهتر است؛ چون سود آن ، سریع تر است؛ چون هر گاه به دست گیرنده اش برسد ، از آن می خورد». و فرمود: «زکات ، وقتی نازل شد که مردم اموالی نداشتند و زکاتِ فطره بود» .

۳ / ۳ آنچه هنگام رفتن به سوی نماز ، سزاوار استالف رفتن پس از طلوع آفتابامام صادق علیه السلام: پیامبر خدا ، پس از طلوع خورشید ، بیرون می رفت.

امام باقر علیه السلام: از خانه ات بیرون نرو ، مگر پس از طلوع آفتاب.

تهذیب الأحکام به نقل از سماعه: از امام علیه السلام درباره بیرون رفتن به سوی مصلّا در عید فطر و عید قربان پرسیدم. فرمود: «پس از طلوع آفتاب [برو]».

ب الدُّعَاءِ عِنْدَ الْخُرُوجِ إِلَى الْإِمَامِ الْبَاقِرِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: أَدْعُ فِي الْعِيدَيْنِ وَيَوْمِ الْجُمُعَةِ ، إِذَا تَهَيَّأْتَ لِلْخُرُوجِ بِهَذَا الدُّعَاءِ : اللَّهُمَّ مَنْ تَهَيَّأَ وَتَعَبَّأَ وَأَعِيدَ وَاسْتَعَدَّ لِوَفَادِهِ إِلَى مَخْلُوقٍ رَجَاءَ رِفْدِهِ وَطَلَبَ نَائِلَهُ وَجَوَائِزَهُ وَفَوَاضِلَهُ وَنَوَافِلِهِ ، فَإِلَيْكَ يَا سَيِّدِي وَفَادَتِي وَتَهَيَّئْتِي وَتَعَبَّئْتِي وَإِعْدَادِي وَاسْتِعْدَادِي رَجَاءَ رِفْدِكَ وَجَوَائِزِكَ وَنَوَافِلِكَ ، فَلَا تُحَيِّبِ الْيَوْمَ رَجَائِي ، يَا مَنْ لَا يَخِيبُ عَلَيْهِ سَائِلٌ وَلَا يَنْقُصُهُ نَائِلٌ ، فَبِائْتِي لَمْ آتِكَ الْيَوْمَ بِعَمَلٍ صَالِحٍ قَدَّمْتَهُ وَلَا شَفَاعَةٍ مَخْلُوقٍ رَجَوْتَهُ ، وَلَكِنْ أَتَيْتُكَ مُقِرًّا بِالظُّلْمِ وَالْإِسَاءَةِ ، لَا حُجَّةَ لِي وَلَا عُذْرَ ، فَاسْأَلُكَ يَا رَبِّ ، أَنْ تُعْطِيَنِي مَسْأَلَتِي وَتَقْلِبَنِي بَرَغْبَتِي ، وَلَا تُرَدَّنِي مَجْبُوهَا وَلَا خَائِبًا ، يَا عَظِيمُ يَا عَظِيمُ يَا عَظِيمُ ، أَرْجُوكَ لِلْعَظِيمِ ، أَسْأَلُكَ يَا عَظِيمُ أَنْ تَغْفِرَ لِي الْعَظِيمَ ، لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ ، اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ ، وَارزُقْنِي خَيْرَ هَذَا الْيَوْمِ الَّذِي شَرَّفْتَهُ وَعَظَّمْتَهُ ، وَتَغْسِلُنِي فِيهِ مِنْ جَمِيعِ ذُنُوبِي وَخَطَايَايَ ، وَزِدْنِي مِنْ فَضْلِكَ إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ . (١)

عنه عليه السلام: أَدْعُ فِي الْجُمُعَةِ وَالْعِيدَيْنِ ، إِذَا تَهَيَّأْتَ لِلْخُرُوجِ فَقُلْ : اللَّهُمَّ مَنْ تَهَيَّأَ فِي هَذَا الْيَوْمِ أَوْ تَعَبَّأَ أَوْ أَعِيدَ وَاسْتَعَدَّ لِوَفَادِهِ إِلَى مَخْلُوقٍ رَجَاءَ رِفْدِهِ وَجَوَائِزِهِ وَنَوَافِلِهِ ، فَإِلَيْكَ يَا سَيِّدِي كَأَنَّتَ وَفَادَتِي وَتَهَيَّئْتِي وَإِعْدَادِي وَاسْتِعْدَادِي ، رَجَاءَ رِفْدِكَ وَجَوَائِزِكَ وَنَوَافِلِكَ . اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ عَبْدِكَ وَرَسُولِكَ وَخَيْرَتِكَ مِنْ خَلْقِكَ ، وَعَلَى أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ وَوَصِيِّ رَسُولِكَ ، وَصَلِّ يَا رَبِّ عَلَى أُمَّةِ الْمُؤْمِنِينَ : الْحَسَنِ وَالْحُسَيْنِ وَعَلِيِّ وَمُحَمَّدٍ . وَتَسَيِّمِهِمْ إِلَى آخِرِهِمْ حَتَّى تَنْتَهِيَ إِلَى صَاحِبِكَ عَلَيْهِ السَّلَامُ (٢) وَقُلْ : اللَّهُمَّ افْتَحْ لَهُ (٣) فَتْحًا يَسِيرًا وَانصُرْهُ نَصْرًا عَزِيمًا ، اللَّهُمَّ أَظْهِرْ بِهِ دِينَكَ وَسُنَّةَ رَسُولِكَ حَتَّى لَا يَسْتَخْفِيَ بِشَيْءٍ مِنَ الْحَقِّ مَخَافَةً أَحَدٍ مِنَ الْخَلْقِ . اللَّهُمَّ إِنَّا نَرْغَبُ إِلَيْكَ فِي دَوْلِهِ كَرِيمِهِ تُعَزُّ بِهَا الْإِسْلَامَ وَأَهْلَهُ ، وَتُذِلُّ بِهَا النِّفَاقَ وَأَهْلَهُ ، وَتَجْعَلُنَا فِيهَا مِنْ الدُّعَاةِ إِلَى طَاعَتِكَ وَالْقَادَةِ إِلَى سَبِيلِكَ ، وَتَرْزُقُنَا بِهَا كَرَامَةَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ ، اللَّهُمَّ مَا أَنْكَرْنَا مِنْ حَقٍّ فَعَرَّفْنَاهُ وَمَا قَصْرْنَا عَنْهُ فَبَلَّغْنَاهُ . وَتَدْعُو اللَّهَ لَهُ وَعَلَى عَدُوِّهِ ، وَتَسْأَلُ حَاجَتَكَ وَيَكُونُ آخِرُ كَلَامِكَ : اللَّهُمَّ اسْتَجِبْ لَنَا ، اللَّهُمَّ اجْعَلْنَا مِمَّنْ تَذَكَّرُ فَيَذَكَّرُ (٤) . (٥)

١- تهذيب الأحكام : ٣ / ١٤٢ / ٣١٦ ، الإقبال : ١ / ٤٧٧ نحوه وكلاهما عن أبي حمزة الثمالي ، مصباح المتهجد : ٦٥٨ / ٧٢٧ ،

المقنعة : ١٩٩ كلاهما من دون إسنادٍ إلى المعصوم ، بحار الأنوار : ٩١ / ١٩ / ٥ .

٢- في نسخه : «صاحب الزمان» .

٣- في نسخه : «لنا» .

٤- في نسخه : «يذكر فيه فيذكر» .

٥- الإقبال : ١ / ٤٧٦ عن أبي حمزة الثمالي ، بحار الأنوار : ٩١ / ٦ / ٢ .

ب دعا هنگام بیرون رفتن

ب دعا هنگام بیرون رفتن امام باقر علیه السلام: روز عید فطر و عید قربان و روز جمعه ، چون آماده بیرون رفتن شدی ، این دعا را بخوان: «خداوندا! هر کس که آماده و مهیا شود و به امید عطا و بخشش و جایزه و احسان آفریده ای ، ساز و برگ رفتن به حضور او فراهم سازد ، پس ای سرور من باریابی و آمادگی و تهیه ساز و برگ و آماده شدن من ، به درگاه توست و به امید بخشش و جایزه ها و احسان های تو. پس امروز ناامیدم مکن! ای آن که هیچ نیازمندی از درگاهش محروم نمی شود و هیچ برخورداری ، از او نمی کاهد! من امروز کار شایسته ای به درگاهت نیاورده ام و به شفاعت آفریده ای هم امید نبسته ام؛ لیکن با اعتراف به ستم و بدی ، به درگاهت آمده ام. نه دلیلی دارم و نه عذری. پروردگارا! از تو می خواهم که خواسته ام را بدهی و مرا با درخواستی برآورده برگردانی و مرا ناامید و بی بهره برنگردانی! ای بزرگ ، ای بزرگ ، ای بزرگ! برای خواسته بزرگ به تو امیدوارم. ای بزرگ! از تو می خواهم که گناه بزرگ مرا ببخشایی. معبودی جز تو نیست. خداوندا! بر محمّد و خاندان محمّد درود فرست و نیکی امروز را که شرافت و عظمتش بخشیده ای ، روزی ام کن و در این روز ، مرا از همه گناهان و لغزش هایم بشوی و از احسان خود بر من بیفزای! همانا تویی تو بسیار بخشنده».

امام باقر علیه السلام: روز جمعه و روز عید فطر و عید قربان ، چون خواستی خارج شوی ، دعا کن و بگو: «خداوندا! هر کس امروز مهیا و آماده شود و ساز و برگ ورود به بارگاه مخلوقی فراهم سازد تا از بخشش و جایزه و احسان او برخوردار شود ، سرور من بار یافتن و آماده شدن و فراهم ساختن ساز و برگ از سوی من ، به درگاه توست ، به امید بخشش و جوایز و احسان های تو. خداوندا! درود فرست بر محمّد ، بنده و فرستاده ات و برگزیده تو از میان آفریدگانت و بر امیر مؤمنان ، جانشین پیامبرت؛ و پروردگارا بر پیشوایان مؤمنان درود فرست، بر حسن و حسین و علی و محمّد...» و آنان را تا آخرشان نام می بری تا به امام زمانت برسی. و بگو: «خداوندا! برای او فتوحی آسان فراهم آور و او را با نصرتی نیرومند ، یاری کن. خداوندا! با او دین خود و سنت پیامبرت را آشکار کن تا چیزی از حق را از بیم احدی از مردم ، پنهان ندارد! خداوندا! از درگاه تو ، دولت کریمه ای را امید می بریم که با آن ، اسلام و مسلمانان را عزّت می بخشی و با آن ، نفاق و منافقان را خوار می سازی و در آن ، ما را از دعوتگران به طاعت خود و راهنمایان به راه خود قرار می دهی و با آن به ما کرامت دنیا و آخرت را روزی می کنی. خداوندا! آنچه را از حق نشناختیم ، به ما بشناسان و آنچه را به آن نرسیدیم ، به ما برسان!». و خدا را می خوانی برای او و بر ضدّ دشمن او و حاجت خود را می طلبی و پایان کلامت چنین باشد: «خداوندا! دعایمان را اجابت کن. خداوندا! ما را از آنانی قرار بده که یاد کردند ، پس یاد شدند».

الإمام الرضا عليه السلام لما خَرَجَ إلى صِلاه العِيدِ ، وَقَفَ عَلَى البابِ وَقَفَهُ ، ثُمَّ قَالَ : اللَّهُ أَكْبَرُ ، اللَّهُ أَكْبَرُ ، اللَّهُ أَكْبَرُ (اللَّهُ أَكْبَرُ) عَلَى مَا هَدَانَا ، اللَّهُ أَكْبَرُ عَلَى مَا رَزَقَنَا مِنْ بَهِيمِهِ الْأَنْعَامِ ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى مَا أْبَلَانَا نَرْفَعُ بِهَا أَصْوَاتَنَا . (١)

ج الدُّعَاءِ فِي الطَّرِيقِ لِإِقْبَالِ : اسْتَفْتَحْ خُرُوجَكَ بِهَذَا الدُّعَاءِ إِلَى أَنْ تَدْخُلَ مَعَ الْإِمَامِ فِي الصَّلَاةِ ، فَإِنْ فَاتَكَ مِنْهُ شَيْءٌ فَاقْضِهِ بَعْدَ الصَّلَاةِ : اللَّهُمَّ إِلَيْكَ وَجَّهْتُ وَجْهِي وَعَلَيْكَ تَوَكَّلْتُ ، اللَّهُ أَكْبَرُ كَمَا هَدَانَا ، اللَّهُ أَكْبَرُ إِلَهُنَا وَمَوْلَانَا ، اللَّهُ أَكْبَرُ عَلَى مَا أَوْلَانَا وَحَسَنَ مَا أْبَلَانَا ، اللَّهُ أَكْبَرُ وَثِينَا الَّذِي اجْتَبَانَا ، اللَّهُ أَكْبَرُ رَبُّنَا الَّذِي بَرَّأْنَا ، اللَّهُ أَكْبَرُ الَّذِي أَنْشَأَنَا . اللَّهُ أَكْبَرُ الَّذِي بَقَدَرْتَهُ هَدَانَا ، اللَّهُ أَكْبَرُ الَّذِي خَلَقْنَا فَسَوَّانَا ، اللَّهُ أَكْبَرُ الَّذِي بَدِينَهُ حَبَانَا ، اللَّهُ أَكْبَرُ الَّذِي مِنْ فِتْنَتِهِ عَافَانَا ، اللَّهُ أَكْبَرُ الَّذِي بِالْإِسْلَامِ اصْطَفَانَا ، اللَّهُ أَكْبَرُ الَّذِي فَضَّلَنَا بِالْإِسْلَامِ عَلَى مَنْ سِوَانَا ، اللَّهُ أَكْبَرُ وَأَكْبَرُ سُلْطَانَا ، اللَّهُ أَكْبَرُ وَأَعْلَى بُرْهَانَا ، اللَّهُ أَكْبَرُ وَأَجْلُّ سُبْحَانَا . اللَّهُ أَكْبَرُ وَأَقْدَمُ إِحْسَانَا ، اللَّهُ أَكْبَرُ وَأَعَزُّ غُفْرَانَا ، اللَّهُ أَكْبَرُ وَأَسْنَى شَأْنَا ، اللَّهُ أَكْبَرُ نَاصِرٌ مَنْ اسْتَنْصَرَ ، اللَّهُ أَكْبَرُ ذُو الْمَغْفِرَةِ لِمَنْ اسْتَغْفَرَ ، اللَّهُ أَكْبَرُ الَّذِي خَلَقَ وَصَوَّرَ . اللَّهُ أَكْبَرُ الَّذِي أَمَاتَ وَأَقْبَرَ ، اللَّهُ أَكْبَرُ الَّذِي إِذَا شَاءَ أَنْشَرَ ، اللَّهُ أَكْبَرُ وَأَعْلَى وَأَكْبَرُ ، اللَّهُ أَكْبَرُ وَأَقْدَسُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ وَأَطْهَرُ ، اللَّهُ أَكْبَرُ رَبُّ الْخَلْقِ وَالْبَرِّ وَالْبَحْرِ ، اللَّهُ أَكْبَرُ كُلَّمَا سَبَّحَ اللَّهُ شَيْءٌ وَكَبَّرَ ، اللَّهُ أَكْبَرُ كَمَا يُحِبُّ رَبُّنَا أَنْ يُكَبَّرَ . اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ عَبْدِكَ وَرَسُولِكَ وَنَبِيِّكَ وَصِيْقِكَ وَنَجِيِّكَ (٢) وَأَمِيَّتِكَ ، وَحَبِيبِكَ وَصِيْقِكَ مِنْ خَلْقِكَ ، وَخَلِيلِكَ وَخَاصِّكَ وَخَيْرِكَ مِنْ بَرِيَّتِكَ . اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ ، عَبْدِكَ الَّذِي هَدَيْتَنَا بِهِ مِنَ الْجَهَالَةِ وَبَصَّرْتَنَا بِهِ مِنَ الْعَمَى ، وَأَقَمْتَنَا بِهِ عَلَى الْمَحَجَّةِ الْعُظْمَى وَسَبِيلِ التَّقْوَى ، وَكَمَا أَرْشَدْتَنَا وَأَخْرَجْتَنَا مِنَ الْعَمْرَاتِ إِلَى جَمِيعِ الْخَيْرَاتِ ، وَأَنْقَذْتَنَا بِهِ مِنْ شَفَا جُرْفِ الْهَلَكَاتِ . اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ ، أَفْضَلِ وَأَكْمَلِ وَأَشْرَفِ وَأَكْبَرَ ، وَأَطْهَرَ وَأَطْيَبِ وَأَتَمَّ وَأَعَزَّ ، وَأَزْكِي وَأَنْمَى وَأَحْسَنَ وَأَجْمَلَ مَا صَلَّيْتَ عَلَى أَحَدٍ مِنَ الْعَالَمِينَ . اللَّهُمَّ شَرِّفْ بُنْيَانَهُ وَعَظِّمْ بُرْهَانَهُ ، وَأَعْلِ مَكَانَهُ وَكَرِّمْ فِي الْقِيَامَةِ مَقَامَهُ ، وَعَظِّمْ عَلَى رُؤُوسِ الْخَلَائِقِ حَالَهُ . اللَّهُمَّ اجْعَلْ مُحَمَّدًا وَآلَ مُحَمَّدٍ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَقْرَبَ الْخَلْقِ مِنْكَ مَنزَلَهُ ، وَأَعْلَاهُمْ مِنْكَ مَكَانًا وَأَفْسَحَهُمْ لَمَدِيكَ مَنزَلَهُ وَمَجْلِسًا ، وَأَعْظَمَهُمْ عِنْدَكَ شَرَفًا وَأَرْفَعَهُمْ مَنزَلًا . اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَالْأَنْثَمَةِ الْهُدَى الْمُهْتَدِينَ ، وَالْحُجَّجِ عَلَى خَلْقِكَ وَالْأَدْلَاءِ عَلَى سَبِيلِكَ ، وَالْبَابِ الَّذِي مِنْهُ يُوتَى وَالتَّرَاجِمِ لَوْحِيكَ ، كَمَا سَنَوْنَا سُنَّتَكَ ، النَّاطِقِينَ بِحِكْمَتِكَ وَالشُّهَدَاءِ عَلَى خَلْقِكَ . اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى وَثِيْقِكَ الْمُتَنْظِرِ أَمْرَكَ ، الْمُتَنْظِرِ لَفَرْجِ أَوْلِيَائِكَ . اللَّهُمَّ اشْعَبْ بِهِ الصَّدْعَ وَارْتُقْ بِهِ الْفَتْقَ ، وَأَمِتْ بِهِ الْجَوْرَ وَأَطْهَرْ بِهِ الْعَيْدَلَ ، وَزَيِّنْ بِطَوْلِ بَقَائِهِ الْأَرْضَ وَأَيِّدْهُ بِبَصْرِكَ وَأَنْصِرْهُ بِالرُّعْبِ ، وَقَوِّ نَاصِرَهُمْ وَاحْذُلْ خَازِلَهُمْ ، وَدَمِّمْ عَلَى مَنْ نَصَبَ لَهُمْ ، وَدَمَّرْ عَلَى مَنْ عَشَّهُمْ ، وَأَقْصِمْ بِهِمْ رُؤُوسَ الضَّلَالَةِ وَشَارِعَةَ الْبِدْعِ وَمُؤْمِنَةَ الشُّنَّةِ وَالْمُتَعَزِّزِينَ بِالْبَطَالِ ، وَأَعَزِّ بِهِمُ الْمُؤْمِنِينَ ، وَأَذَلِّ بِهِمُ الْكَاذِبِينَ وَالْمُنَافِقِينَ وَجَمِيعَ الْمُلْحِدِينَ وَالْمُخَالِفِينَ فِي مَشَارِقِ الْأَرْضِ وَمَغَارِبِهَا ، يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ . اللَّهُمَّ وَصَلِّ عَلَى جَمِيعِ الْمُرْسَلِينَ وَالنَّبِيِّينَ الَّذِينَ بَلَّغُوا عَنْكَ الْهُدَى ، وَاعْتَمَدُوا لَكَ الْمَوَاتِقَ بِالطَّاعَةِ ، وَدَعَوُوا الْعِبَادَ إِلَيْكَ بِالنَّصِيحَةِ ، وَصَيَّرُوا عَلَى مَا لَقُوا مِنَ الْأَذَى فِي جَنَابِكَ . اللَّهُمَّ وَصَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَيْهِمْ وَعَلَى ذُرَارِيهِمْ وَأَهْلِ بُيُوتَاتِهِمْ وَأَهْلِ مَوَدَّاتِهِمْ ، وَأَزْوَاجِهِمْ الطَّاهِرَاتِ وَجَمِيعِ أَشْيَاعِهِمْ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ الْأَحْيَاءِ مِنْهُمْ وَالْأَمْوَاتِ ، وَالسَّلَامُ عَلَيْهِمْ جَمِيعًا فِي هَذِهِ السَّاعَةِ وَفِي هَذَا الْيَوْمِ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ . اللَّهُمَّ اخْضِصْ أَهْلَ بَيْتِ نَبِيِّنَا مُحَمَّدٍ الْمُبَارَكِينَ السَّمَاعِينَ الْمُطِيعِينَ ، الَّذِينَ أَذْهَبَتْ عَنْهُمْ الرَّجْسَ وَطَهَّرْتَهُمْ تَطْهِيرًا بِأَفْضَلِ صَلَوَاتِكَ وَنَوَامِي بَرَكَاتِكَ ، وَالسَّلَامُ عَلَيْهِمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ . (٣)

- ١- .الكافي : ١ / ٤٨٩ / ٧ ، عيون أخبار الرضا عليه السلام : ٢ / ١٥١ / ٢١ كلاهما عن ياسر الخادم والريان بن الصلت وزاد في الأخير عن محمد بن عرفه وصالح بن سعيد الكاتب .
- ٢- .في نسخه : «نجيڪ».
- ٣- .الإقبال : ١ / ٤٨٤ ، مصباح المتهدج : ٦٥١ / ٧٢٤ ، البلد الأمين : ٢٣٩ ، بحار الأنوار : ٩١ / ١٦ / ٤ .

ج دعا در مسیر

امام رضا علیه السلام آن گاه که در هنگام بیرون رفتن برای نماز عید ، لحظه ای بر آستانه در ایستاد :الله أكبر ، الله أكبر ، الله أكبر ، الله أكبر ، الله أكبر بر آن که هدایتمان کرد. الله أكبر بر آن که ما را از چارپایان ، روزی داد. خدا را سپاس بر آن که ما را آزمود. صداهایمان را به این ذکر بلند می کنیم.

ج دعا در مسیر الإقبال: با این دعا از خانه بیرون برو ، تا آن که همراه امام ، وارد نماز شوی. اگر چیزی از آن از تو فوت شد ، پس از نماز ، قضایش کن: «خداوندا! رویم را به سوی تو کردم و بر تو توکل نمودم. الله أكبر ، آن گونه که هدایتمان کرد. الله أكبر ، خدا و مولای ما. الله أكبر بر آن که نعمتمان داد و آنچه آزمودمان ، نیکوست. الله أكبر ، برای آنچه ما را برگزید و بر عهده ما نهاد. الله أكبر ، پروردگار ما ، که ما را آفرید. الله أكبر ، که ما را هستی داد. الله أكبر ، آن که با قدرتش ما را هدایت کرد. الله أكبر ، آن که ما را آفرید و سامان بخشید. الله أكبر ، آن که با آیین خود به ما احسان کرد. الله أكبر ، آن که از فتنه اش ما را ایمن ساخت. الله أكبر ، آن که با اسلام ، ما را برگزید. الله أكبر ، آن که با اسلام ، ما را بر جز ما برتری بخشید. الله أكبر ، که قدرتش بزرگ تر است. الله أكبر ، که برهانش برتر است. الله أكبر ، که منزه تر و ستوده تر است. الله أكبر ، که احسان او دیرین تر است. الله أكبر ، که آمرزش او عزیزتر است. الله أكبر ، که شأن او والا تر است. الله أكبر ، که یاور کسی است که از او یاری بخواهد. الله أكبر ، صاحب بخشایش برای آن که از او آمرزش بطلبد. الله أكبر ، آن که آفرید و صورتگری کرد. الله أكبر ، آن که میراند و به گور برد. الله أكبر ، آن که هر گاه بخواهد ، برمی انگیزاند. الله أكبر ، خداوند برتر و بزرگ تر است. الله أكبر ، خداوند بزرگ تر و مقدس تر و پاک تر از هر چیز است. الله أكبر ، پروردگار آفریده ها و خشکی و دریا. الله أكبر ، تا آن گاه که چیزی خداوند را تسبیح کند و بزرگ بشمارد. الله أكبر ، آن گونه که پروردگارمان دوست دارد بزرگ شمرده شود. خداوندا! بر محمد ، بنده و فرستاده ات ، پیامبر و برگزیده ات ، بزرگوار و امینت ، محبوب و برگزیده ات از میان آفریدگانت ، دوست و ویژه و اختیار شده ات از میان خلائقت ، درود فرست! خداوندا! بر محمد درود فرست ، آن بنده ات که به سبب او ما را از نادانی ، هدایت کردی و به سبب او از نابینایی بینایمان ساختی و به سبب او ما را بر راه روشن و بزرگ و راه تقوا استوار داشتی ، آن گونه که با او ما را رهنمون شدی و ما را از اعماق تباهی به همه نیکی ها بیرون آوردی و با او ما را از لبه پرتگاه های نابودی رهایی دادی! خداوندا! بر محمد و خاندان محمد درود فرست ؛ بهترین ، کامل ترین ، برترین ، بزرگ ترین ، پاکیزه ترین ، پاک ترین ، تمام ترین ، فراگیرترین ، بالنده ترین ، بهترین و زیباترین درودی را که بر یکی از جهانیان فرستاده ای! خداوندا! بنیانش را گرامی ، برهانش را بزرگ ، جایگاهش را والا ، و مقامش را در قیامت گرامی بدار و موقعیت او را بر قله آفریدگان ، عظمت بخش! خداوندا! در روز قیامت ، محمد و خاندان محمد را در منزلت ، نزدیک ترین خلق به خودت ؛ در مکانت ، والاترینشان ؛ در منزلت و جایگاه ، گشاده ترین ؛ در شرافت و جایگاه ، بزرگ ترین و والاترین خلق نزد خودت ، قرار بده! خداوندا! بر محمد و امامان هدایت که هدایت شدگان اند و بر حجت های خودت بر خلقت و بر راهنمایان به راهت و دری که از آن به سوی تو می آیند و بر مفسران وحی خود ، درود فرست ، آن گونه که آنان سنت تو را استوار داشتند و به حکمت تو و گواهان بر خلق تو گویا بودند! خداوندا! بر ولی خود ، که چشم به راه فرمان تو و مورد انتظار فرج بر اولیای توست ، درود فرست! خداوندا! به سبب او پراکندگی را سامان بخش ،

گسستگی را التیام ده ، ستم را بمیران و عدالت را غالب ساز و با بقای درازمدتش ، زمین را بیارای و با یاری ات ، او را تأیید کن و با «رُعب» ، او را یاری نما و یاورشان را نیرو بخش و خوارکننده شان را خوار ساز و دشمنانشان را نابود کن و نیرنگ زندگان به آنان را هلاک ساز و به سبب آنان ، سران گم راهی ، بدعت گذاران ، میرانندگان سنت ، و عزتجویان با باطل را در هم شکن و به سبب آنان ، مؤمنان را عزیز و دروغگویان و منافقان و همه کافران و مخالفان را در شرق و غرب زمین ، خوار گردان ، ای مهربان ترین مهربانان! خداوندا! بر همه فرستادگان و پیامبرانی که از سوی تو هدایت را رساندند و برای تو پیمان های طاعت بستند و با خیرخواهی ، بندگان را به سوی تو فرا خواندند و در راه تو ، بر آزارهایی که دیدند ، صبر کردند ، درود فرست! خداوندا! بر محمد و بر آنان و بر نسلشان و اهل خانواده هایشان و بر خانواده دوستدارانشان و بر همسران پاک و همه پیروانشان از زنان و مردان باایمان و مسلمان ، از زنده و مردگانشان ، درود فرست! سلام بر همه آنان در این ساعت و این روز ، و رحمت و برکات خدا بر آنان باد! خداوندا! خاندان پیامبر ما محمد را که خجسته ، شنوا و فرمانبرند و تو هر گونه پلیدی را از آنان طرف کردی و کاملاً پاکشان ساختی ، به بهترین درودها و بالنده ترین برکت ها ویژه ساز! سلام و رحمت و برکات خداوند بر آنان باد!

د رَفَعِ الصَّوْتِ بِالتَّهْلِيلِ وَالتَّكْبِيرِ شِعْبَ الْإِيمَانِ عَنْ ابْنِ عَمْرِو: كَانَ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ يَخْرُجُ فِي الْعِيدَيْنِ رَافِعًا صَوْتَهُ بِالتَّهْلِيلِ وَالتَّكْبِيرِ . (١)

سنن الدارقطني عن ابن عمر: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ كَانَ يُكَبِّرُ يَوْمَ الْفِطْرِ مِنْ حِينَ يَخْرُجُ مِنْ بَيْتِهِ حَتَّى يَأْتِيَ الْمُصَلِّيَ . (٢)

النهاية: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ يَخْرُجُ يَوْمَ الْفِطْرِ وَالْأَضْحَى رَافِعًا صَوْتَهُ بِالتَّكْبِيرِ . (٣)

المنتهى: رُوِيَ عَنْ عَلِيِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّهُ خَرَجَ يَوْمَ الْعِيدِ ، فَلَمْ يَزَلْ يُكَبِّرُ حَتَّى انْتَهَى إِلَى الْجَبَانَةِ . (٤)

ه المشيالإمام علي عليه السلام: مِنَ السُّنَنِ أَنْ تَخْرُجَ إِلَى الْعِيدِ مَاشِيًا ، وَأَنْ تَأْكُلَ شَيْئًا قَبْلَ أَنْ تَخْرُجَ . (٥)

١- شِعْبَ الْإِيمَانِ : ٣ / ٣٤٢ / ٣٧١٤ ، كُنز الْعَمَالِ : ٧ / ٨٨ / ١٨١٠١ .

٢- سنن الدارقطني : ٢ / ٤٤ / ٦ ، المستدرک علی الصحیحین : ١ / ٤٣٨ / ١١٠٥ ، السنن الكبرى : ٣ / ٣٩٥ / ٦١٣١ ، كنز العمال : ٧ / ١٨٩ / ١٨١٠٤ و ج ٨ / ٦٤٢ / ٢٤٥٢٧ .

٣- النهاية للمحقق الحلّي : ٦٦ ، بحار الأنوار : ٩١ / ١١٨ / ٥ .

٤- منتهى المطلب : ١ / ٣٤٨ ، بحار الأنوار : ٩١ / ١١٨ / ٦ .

٥- سنن الترمذی : ٢ / ٤١٠ / ٥٣٠ ، سنن ابن ماجه : ١ / ٤١١ / ١٢٩٦ ، السنن الكبرى : ٣ / ٣٩٨ / ٦١٤٦ و ح ٦١٤٧ ، المصنّف لعبد الرزاق : ٣ / ٢٨٩ / ٥٦٦٧ ، المصنّف لابن أبي شيبة : ٢ / ٦٩ / ٢ كلّها عن الحارث نحوه وليس فيها ذيله ، كنز العمال : ٨ / ٦٣٨ / ٢٤٥٠٧ .

د بلند گفتن تهلیل و تکبیر

ه پیاده رفتن

د بلند گفتن تهلیل و تکبیر (۱) شعب الإیمان به نقل از ابن عمر: پیامبر صلی الله علیه و آله در روز عید فطر و عید قربان بیرون می آمد ، در حالی که صدایش را به تهلیل و تکبیر ، بلند می کرد.

سنن الدارقطنی به نقل از ابن عمر: پیامبر خدا روز عید فطر ، از لحظه ای که از خانه اش بیرون آمد تا وقتی به مصلاً می رسید ، تکبیر می گفت.

النهایه: پیامبر صلی الله علیه و آله روز عید فطر و عید قربان بیرون می آمد ، در حالی که صدایش را به تکبیر ، بلند می کرد.

المنتهی: روایت شده است که علی علیه السلام روز عید بیرون آمد. پیوسته تکبیر گفت تا آن که به محلّ برگزاری نماز در بیرون شهر [کوفه] رسید.

ه پیاده رفتن امام علی علیه السلام: مستحب است برای نماز عید ، پیاده بیرون بروی و پیش از بیرون آمدن ، چیزی بخوری.

۱- تهلیل ، گفتن «لا إله إلا الله» و تکبیر ، گفتن «الله أكبر» است.

سنن ابن ماجه عن ابن عمر: كَانَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ يَخْرُجُ إِلَى الْعِيدِ مَاشِيًا، وَيَرْجِعُ مَاشِيًا. (١)

وَالرُّجُوعُ مِنْ غَيْرِ طَرِيقِ الدَّهَابِ بِالْإِقْبَالِ: عَنْ أَبِي مُحَمَّدٍ هَارُونَ بْنِ مُوسَى التَّلُّعْكَبَرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، بِإِسْنَادِهِ إِلَى عَلِيِّ بْنِ مُوسَى بْنِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ قَالَ: قُلْتُ لَهُ: يَا سَيِّدِي إِنَّا نَرَوِي عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ أَنَّهُ كَانَ إِذَا أَخَذَ فِي طَرِيقٍ لَمْ يَرْجِعْ فِيهِ، وَأَخَذَ فِي غَيْرِهِ؟ فَقَالَ: «هَكَذَا كَانَ نَبِيُّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ يَفْعَلُ، وَهَكَذَا أَفْعَلُ أَنَا، وَهَكَذَا كَانَ أَبِي عَلَيْهِ السَّلَامُ يَفْعَلُ، وَهَكَذَا فَافْعَلْ، فَإِنَّهُ أَرْزُقُ لَكَ، وَكَانَ نَبِيُّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ يَقُولُ: هَذَا أَرْزُقُ لِلْعِبَادِ». (٢)

السنن الكبرى عن ابن عمر: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ كَانَ يَخْرُجُ فِي الْعِيدَيْنِ مَعَ الْفَضْلِ بْنِ الْعَبَّاسِ، وَعَبْدِ اللَّهِ، وَالْعَبَّاسِ، وَعَلِيِّ، وَجَعْفَرٍ، وَالْحَسَنِ، وَالْحُسَيْنِ، وَأَسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ، وَزَيْدِ بْنِ حَارِثَةَ، وَأَيْمَنَ بْنِ أَيْمَنَ رَافِعًا صَوْتَهُ بِالتَّهْلِيلِ وَالتَّكْبِيرِ، فَيَأْخُذُ طَرِيقَ الْحَدَّادِينَ حَتَّى يَأْتِيَ الْمُصَلَّى، وَإِذَا فَرَغَ رَجَعَ عَلَى الْحَدَّائِينَ حَتَّى يَأْتِيَ مَنْزِلَهُ. (٣)

١- سنن ابن ماجه: ١ / ٤١١ / ١٢٩٥ و ح ١٢٩٤، المستدرک علی الصحیحین: ٣ / ٧٠٣ / ٦٥٥٤، المعجم الكبير: ٦ / ٣٩ /

٥٤٤٨، تهذيب الكمال: ١٧ / ٢٣٧ / ٣٨٧٥ والثلاثة الأخيرة عن سعد القرظ، كنز العمال: ٧ / ٨٨ / ١٨٠٩٩.

٢- الإقبال: ١ / ٤٨٣، الكافي: ٥ / ٣١٤ / ٤١ و ج ٨ / ١٤٧ / ١٢٤، تهذيب الأحكام: ٧ / ٢٢٦ / ٩٨٧ كلها عن موسى بن عمر

بن بزيع عن الإمام الرضا عليه السلام نحوه، بحار الأنوار: ٩٠ / ٣٧٢ / ٢٥.

٣- السنن الكبرى: ٣ / ٣٩٥ / ٦١٣٠، فضائل الأوقات للبيهقي: ٨٤ / ١٨١، صحيح ابن خزيمة: ٢ / ٣٤٣ / ١٤٣١.

و بازگشت از راه دیگر

سنن ابن ماجه به نقل از ابن عمر: پیامبر خدا برای نماز عید ، پیاده بیرون می رفت و پیاده برمی گشت.

و بازگشت از راه دیگر الإقبال به نقل از ابو محمّد هارون بن موسی تَلْعُكْبَرِي ، با سندش به امام رضا علیه السلام: به امام علیه السلام عرض کردم: سرورم! ما روایت می کنیم که پیامبر صلی الله علیه و آلهوقتی از راهی می رفت ، از همان راه برنمی گشت؛ بلکه از راه دیگری می آمد. فرمود: «پیامبر خدا چنین می کرد. من نیز چنین می کنم. پدرم علیه السلام نیز چنین می کرد. تو نیز چنین کن که برای روزی آورتر است. پیامبر خدا می فرمود: این ، برای بندگان ، روزی آورتر است.»

السنن الکبری به نقل از ابن عمر: پیامبر خدا در روز عید فطر و عید قربان همراه فضل بن عباس ، عبد الله ، عباس ، علی ، جعفر ، حسن ، حسین ، أسامه بن زید ، زید بن حارثه و ایمن (پسر أم ایمن) بیرون می رفت ، در حالی که صدایش را به تهلیل و تکبیر ، بلند می کرد و از راه آهنگران می رفت تا به مصلاً می رسید و چون از نماز فارغ می شد ، از مسیر کفش دوزان برمی گشت تا به خانه اش برود.

سنن الترمذى عن أبي هريره: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ إِذَا خَرَجَ يَوْمَ الْعِيدِ فِي طَرِيقٍ رَجَعَ فِي غَيْرِهِ . (١)

الإمام على عليه السلام: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ إِذَا خَرَجَ إِلَى الْمُصَلَّى لَمْ يَرْجِعْ فِي الطَّرِيقِ الَّذِي ابْتَدَأَ بِهِ . (٢)

تاريخ دمشق عن عبدالرحمن بن حاطب: رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ يَأْتِي الْعِيدَ يَذْهَبُ فِي طَرِيقٍ ، وَيَرْجِعُ فِي طَرِيقٍ آخَرَ . (٣)

عوالى اللآلى: كَانَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ يَخْرُجُ إِلَى الْعِيدِ مِنْ طَرِيقِ الشَّجَرَةِ ، وَيَدْخُلُ مِنْ طَرِيقِ الْمُعْرَسِ . وَكَانَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ يَقْضِدُ فِي الْخُرُوجِ أَبْعَدَ الطَّرِيقَيْنِ ، وَيَقْضِدُ فِي الرَّجُوعِ أَقْرَبَهُمَا . (٤)

٣ / ٤ صلاة العيد ٣ / ٤ أفضلها تاريخ دمشق عن جابر: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ لَا يَكَادُ يَدْعُ أَحَدًا مِنْ أَهْلِهِ يَوْمَ عِيدِ إِلَّا أَخْرَجَهُ . (٥)

١- سنن الترمذى : ٢/٤٢٤/٥٤١ ، صحيح ابن حبان : ٧/٥٤/٢٨١٥ ، السنن الكبرى : ٣/٤٣١/٦٢٥١ ح ٦٢٥٠ و ح ٦٢٤٨ عن جابر وكلها نحوه ، كنز العمال : ٧ / ٨٩ / ١٨١٠٥ .

٢- الجعفریات : ٤٧ عن الإمام الكاظم عن آبائه عليهم السلام ، كتاب من لا يحضره الفقيه : ١ / ٥١٠ / ١٤٧٥ عن السكونى ، دعائم الإسلام : ١ / ١٨٦ من دون إسناد إلى الإمام على عليه السلام وكلاهما نحوه ، بحار الأنوار : ٩٠ / ٣٧٤ / ٢٧ .

٣- تاريخ دمشق : ٣٤ / ٢٨١ ، أسد الغابه : ٣ / ٤٣٠ / ٣٢٨٥ ، مجمع الزوائد : ٢ / ٤٣٥ / ٣٢٢٤ ، كنز العمال : ٨ / ٦٤٢ / ٢٤٥٢٨ .

٤- عوالى اللآلى : ٢ / ٢٢١ / ٢٢ و ٢٣ .

٥- تاريخ دمشق : ٤٣ / ٤ / ٩٠٦٨ ، كنز العمال : ٧ / ٨٨ / ١٨٠٩٦ و ج ٨ / ٦٤١ / ٢٤٥٢٢ .

۳ / ۴ نماز عید

۳ / ۴ فضیلت نماز عید

سنن الترمذی به نقل از ابو هُرَیْرَه: پیامبر خدا روز عید، چون از راهی بیرون می رفت، از راهی دیگر برمی گشت.

امام علی علیه السلام: پیامبر خدا، چون به مصلاً می رفت، از همان راهی که رفته بود، برنمی گشت.

تاریخ دمشق به نقل از عبد الرحمان بن حاطب: پیامبر خدا را دیدم که هنگام رفتن برای نماز عید، از راهی می رفت و از راهی دیگر برمی گشت.

عوالی اللآلی: پیامبر صلی الله علیه و آله برای نماز عید از مسیر «شجره» بیرون می رفت و از راه «مُعْرَس» (۱) برمی گشت. پیامبر هنگام رفتن، دورترین راه، و هنگام بازگشت، نزدیک ترین راه را برمی گزید.

۳ / ۴ نماز عید ۳ / ۴ فضیلت نماز عید تاریخ دمشق به نقل از جابر: پیامبر خدا روز عید، هیچ یک از خانواده اش را و نمی نهاد، مگر آن که او را بیرون می بُرد.

۱- مسیر مسجد ذی الحلیفه است که در چند مایلی مدینه بوده و پیامبر صلی الله علیه و آله به آن جا آمد و شد داشته است.

مسند ابن حنبل عن ابن عباس: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ يَأْمُرُ بِنَاتِهِ وَنِسَاءَهُ أَنْ يَخْرُجْنَ فِي الْعِيدَيْنِ . (١)

رسول الله صلى الله عليه وآله: إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَطَّلِعُ فِي الْعِيدَيْنِ إِلَى الْأَرْضِ ، فَأَبْرُزُوا مِنَ الْمَنَازِلِ تَلْحَقْكُمْ الرَّحْمَةُ . (٢)

عنه صلى الله عليه وآله: إِذَا كَانَ يَوْمُ الْفِطْرِ وَخَرَجَ النَّاسُ إِلَى الْجَبَايَاهِ أَطَّلَعَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ ، وَيَقُولُ : «عِبَادِي لِي صِيَمْتُمْ وَلِي صِيَلْتُمْ عُودُوا مَغْفُورًا لَكُمْ» . (٣)

الإمام الباقر عليه السلام: صَلَاةُ الْعِيدَيْنِ مَعَ الْإِمَامِ سُنَّةٌ ، وَلَيْسَ قَبْلَهَا ، وَلَا بَعْدَهَا صَلَاةٌ ذَلِكَ الْيَوْمَ إِلَى الزَّوَالِ . (٤)

الإمام الصادق عليه السلام: إِذَا أَرَدْتَ الشُّخُوصَ فِي يَوْمِ عِيدٍ ، فَانْفَجِرِ الصُّبْحُ وَأَنْتَ بِالْبَلَدِ ، فَلَا تَخْرُجْ حَتَّى تَشْهَدَ ذَلِكَ الْعِيدِ . (٥)

٣ / ٢٤ آدابها الصَّلَاةُ فِي الصَّحْرَاءِ أَوْ مَكَانٍ بَارِزٍ الْإِمَامُ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: قِيلَ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ يَوْمَ فِطْرٍ أَوْ يَوْمٍ أَضْحَى: لَوْ صَلَّيْتَ فِي مَسْجِدِكَ . فَقَالَ: «إِنِّي لِأَجِبُّ أَنْ أَبْرُزَ إِلَى آفَاقِ السَّمَاءِ» . (٦)

١- مسند ابن حنبل: ١ / ٤٩٨ / ٢٠٥٤ ، كنز العمال: ٧ / ٨٨ / ١٨٠٩٨ .

٢- تاريخ دمشق: ٥٥ / ١٦١ / ١١٦٥٠ عن أنس ، كنز العمال: ٨ / ٥٤٨ / ٢٤١٠٤ .

٣- مستدرک الوسائل: ٦ / ١٢١ / ٦٥٨٧ نقلًا عن القطب الراوندي في لبّ اللباب .

٤- تهذيب الأحكام: ٣ / ١٢٩ / ٢٧٧ وص ١٣٤ / ٢٩٢ ، الاستبصار: ١ / ٤٤٤ / ١٧١٢ ، كتاب من لا يحضره الفقيه: ١ / ٥٠٦ / ١٤٥٤ كلها عن زراره .

٥- تهذيب الأحكام: ٣ / ٢٨٦ / ٨٥٣ ، كتاب من لا يحضره الفقيه: ١ / ٥١٠ / ١٤٧٦ كلاهما عن أبي بصير ، بحار الأنوار: ٨٣ / ٣٠ / ١١٥ .

٦- الكافي: ٣ / ٤٦٠ / ٤ عن ليث المرادي .

الف نماز گزاردن در صحرا یا جای بدون سقف

مسند ابن حنبل به نقل از ابن عباس: پیامبر خدا به دختران و همسرانش دستور می داد که روز عید [برای نماز] بیرون بروند.

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: خداوند متعال در روز عید فطر و عید قربان ، به زمین با عنایت می نگرد. پس ، از خانه ها بیرون آید تا رحمت به شما برسد.

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله: چون روز عید فطر شود و مردم به صحرا بیرون روند ، خداوند بر آنان می نگرد و می گوید: «بندگان من! برای من روزه گرفتید و برای من نماز خواندید. به خانه هایتان باز گردید که آمرزیده اید».

امام باقر علیه السلام: [خواندن] نماز عید فطر و عید قربان با امام ، مستحب است و پیش از آن و پس از آن تا ظهر ، نمازی [مستحب] نیست.

امام صادق علیه السلام: هر گاه روز عید قصد سفر داری ، اگر صبح دمید و تو در شهر بودی ، بیرون مرو تا آن که در [مراسم] آن عید ، حضور یابی.

۳ / ۴ آداب نماز عید (۱) الف نماز گزاردن در صحرا یا جای بدون سقف امام صادق علیه السلام: یک روز عید فطر یا عید قربان ، به پیامبر خدا گفتند: خوب بود در مسجد خود نماز می خواندی. فرمود: «دوست دارم که به طرف آفاق آسمان بیرون آیم».

۱- . شیخ مفید رحمه الله گفته است: «این نماز ، برای هر که نماز جمعه بر او لازم است ، واجب است ؛ به شرط حضور امام علیه السلام. و در هنگام عدم حضور امام علیه السلام ، انفرادی خواندن آن ، مستحب است. پس چون روز عید شد ، پس از طلوع صبح ، غسل کرده ، پاکیزه ترین جامه هایت را می پوشی ، عطر می زنی و برای نماز عید به محلّ تجمّع مردم در شهر می روی. پس چون خورشید دمید ، کمی صبر کن. سپس زیر آسمان به نماز پرداز و سجودت ، بر خود زمین باشد. پس چون ایستادی ، یک تکبیر بگو» (ر . ک : المقنعه : ۱۹۴).

الإقبال عن محمّد بن الحسن بن الوليد بإسناده إلى الإمام الصادق عليه السلام: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ كَانَ يَخْرُجُ حَتَّى يَنْظُرَ إِلَى آفَاقِ السَّمَاءِ ، وَقَالَ : «لَا تُصَلِّينَ يَوْمَئِذٍ عَلَى بَسَاطٍ وَلَا بَارِيَةٍ» ، يَعْنِي : فِي الْعِيدَيْنِ . (١)

الإمام الصادق عليه السلام: لَا يُصَلِّي فِي الْعِيدَيْنِ فِي السَّقَائِفِ وَلَا فِي الثُّبُوتِ ؛ فَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ كَانَ يَخْرُجُ فِيهَا حَتَّى يَبْرُزَ لِأَفْقِ السَّمَاءِ ، وَيَضَعُ جَبْهَتَهُ عَلَى الْأَرْضِ . (٢)

كتاب من لا يحضره الفقيه: عَنِ الْحَلَبِيِّ عَنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَنِ أَبِيهِ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ أَنَّهُ كَانَ إِذَا خَرَجَ يَوْمَ الْفِطْرِ وَالْأَضْحَى أَبِي أَنْ يُؤْتَى بِطَنْفَسِهِ يُصَلِّي عَلَيْهَا ، يَقُولُ : «هَذَا يَوْمٌ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ يَخْرُجُ فِيهِ حَتَّى يَبْرُزَ لِأَفْقِ السَّمَاءِ ، ثُمَّ يَضَعُ جَبْهَتَهُ عَلَى الْأَرْضِ» . (٣)

الإمام علي عليه السلام: الْخُرُوجُ إِلَى الْجَبَانِ فِي الْعِيدَيْنِ مِنَ السُّنَّةِ . (٤)

الإمام الصادق عليه السلام: لَا يَتَّبَعِي أَنْ تُصَلِّيَ صِيْلَةَ الْعِيدَيْنِ فِي مَسْجِدِ مَسِيْقِفٍ ، وَلَا فِي بَيْتٍ ، إِنَّمَا تُصَلِّي فِي الصَّحْرَاءِ أَوْ فِي مَكَانٍ بَارِزٍ . (٥)

١- الإقبال : ١ / ٤٨٧ ، بحار الأنوار : ٩٠ / ٣٧١ .

٢- دعائم الإسلام : ١ / ١٨٥ ، بحار الأنوار : ٩٠ / ٣٧٤ / ٢٧ .

٣- كتاب من لا يحضره الفقيه : ١ / ٥٠٨ / ١٤٦٨ .

٤- المعجم الأوسط : ٤ / ٢٢٤ / ٤٠٤٠ عن الحارث ، كنز العمال : ٨ / ٦٤٤ / ٢٤٥٤٣ .

٥- كتاب من لا يحضره الفقيه : ١ / ٥٠٨ / ١٤٦٧ عن أبي بصير .

الإقبال به نقل از محمّد بن حسن بن ولید ، با سند خویش از امام صادق علیه السلام : پیامبر خدا بیرون می رفت تا به آفاق آسمان بنگرد و فرمود: «آن روز ، روی زیرانداز یا حصیر نماز نخوان». مقصود ایشان عید فطر و عید قربان بود.

امام صادق علیه السلام: در عید فطر و عید قربان ، نماز ، زیر سایه بان ها و در خانه ها خوانده نمی شود؛ چرا که پیامبر خدا در آن روزها بیرون می رفت تا برابر افق های آسمان قرار بگیرد ، و پیشانی اش را بر زمین می گذاشت.

کتاب من لایحضره الفقیه: از حلبی ، از امام صادق علیه السلام ، درباره پدرش علیه السلام روایت شده که چون روز عید فطر و عید قربان بیرون می رفت ، نمی گذاشت زیراندازی را که روی آن نماز می خواند ، بیاورند و می فرمود: «امروز ، روزی است که پیامبر خدا بیرون می رفت تا در برابر آفاق آسمان قرار بگیرد». سپس پیشانی اش را بر زمین می نهاد.

امام علی علیه السلام: بیرون رفتن به صحرا در روز عید فطر و عید قربان ، مستحب است.

امام صادق علیه السلام: سزاوار نیست که نماز عید فطر و عید قربان ، در مسجد سقّف دار خوانده شود و نه در خانه؛ بلکه در صحرا یا جای باز خوانده می شود.

ب الصَّلَاةُ بِغَيْرِ أَذَانٍ وَلَا إِقَامَةٍ الْمَعْجَمُ الْكَبِيرُ عَنْ أَبِي رَافِعٍ: إِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ كَانَ يَخْرُجُ إِلَى الْعِيدَيْنِ مَاشِيًا ، وَيُصَلِّي بِغَيْرِ أَذَانٍ وَلَا إِقَامَةٍ ، ثُمَّ يَرْجِعُ مَاشِيًا فِي طَرِيقِ آخَرَ . (١)

ج الدُّعَاءُ عِنْدَ الْقِيَامِ إِلَى الصَّلَاةِ لِإِمَامٍ الصَّادِقِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: إِذَا قُمْتَ إِلَى الصَّلَاةِ فَاسْتَقْبِلِ الْقِبْلَةَ وَكَبِّرْ وَقُلْ: اللَّهُمَّ إِنِّي عَبْدُكَ وَابْنُ عَبْدِكَ هَارِبٌ مِنْكَ إِلَيْكَ ، أْتَيْتُكَ وَإِيْدًا إِلَيْكَ تَائِبًا مِنْ ذُنُوبِي ، إِلَيْكَ زَائِرًا ، وَحَقُّ الزَّائِرِ عَلَى الْمَزُورِ التُّحْفَةُ ، فَاجْعَلْ تُحْفَتِي مِنْكَ وَتُحْفَتِكَ لِي رِضَاكَ وَالْجَنَّةَ . اللَّهُمَّ إِنَّكَ عَظَّمْتَ حُرْمَةَ شَهْرِ رَمَضَانَ ، ثُمَّ أَنْزَلْتَ فِيهِ الْقُرْآنَ ، أَي رَبِّ وَجَعَلْتَ فِيهِ لَيْلَةً خَيْرًا مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ ، ثُمَّ مَنَنْتَ عَلَيَّ بِصِيَامِهِ وَقِيَامِهِ فِيمَا مَنَنْتَ عَلَيَّ فَتَمَّمْ عَلَيَّ مِنْكَ وَرَحْمَتِكَ . أَي رَبِّ إِنَّ لَكَ فِيهِ عُتْقَاءً ، فَإِنْ كُنْتَ مِمَّنْ أَعْتَقْتَنِي فِيهِ فَتَمَّمْ عَلَيَّ وَلَا تَرُدَّنِي فِي ذَنْبٍ مَا أَبْقَيْتَنِي ، وَإِنْ لَمْ تُكُنْ فَعَلْتَ يَا رَبِّ لِصَعْفِ عَمَلٍ أَوْ لِعِظَمِ ذَنْبٍ فَبِكْرَمِكَ وَفَضْلِكَ وَرَحْمَتِكَ (٢) ، وَكِتَابِكَ الَّذِي أَنْزَلْتَ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ لَيْلَةَ الْقَدْرِ وَمَا أَنْزَلْتَ فِيهَا ، وَحُرْمَةَ مَنْ عَظَّمْتَ فِيهَا وَبِمُحَمَّدٍ وَعَلِيٍّ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ (٣) وَصَلَوَاتِكَ وَبِكَ يَا اللَّهُ أَتَوَجَّهُ إِلَيْكَ بِمُحَمَّدٍ وَبِمَنْ بَعْدَهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَيْهِمْ ، أَتَوَجَّهُ بِكُمْ إِلَى اللَّهِ ، يَا اللَّهُ أَعْتَقْنِي فِيمَنْ أَعْتَقْتَ السَّاعَةَ بِمُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ . (٤)

١- المعجم الكبير: ١ / ٣١٨ / ٩٤٣ ، كنز العمال: ٧ / ٨٨ / ١٨١٠٠ .

٢- في نسخه: «رحماتك» .

٣- في المصدر: «السلام» وما أثبتناه من بحار الأنوار .

٤- الإقبال: ١ / ٤٩٤ ، بحار الأنوار: ٩١ / ٢٠ / ٦ .

ب نماز گزاردن بدون اذان و اقامه

ج دعا هنگام ایستادن برای نماز

ب نماز گزاردن بدون اذان و اقامه المعجم الکبیر به نقل از ابو رافع: پیامبر صلی الله علیه و آله برای [خواندن] نماز عید فطر و عید قربان، پیاده بیرون می رفت و بدون اذان و اقامه نماز می خواند و پیاده از راهی دیگر باز می گشت.

ج دعا هنگام ایستادن برای نماز امام صادق علیه السلام: هر گاه به نماز ایستادی، رو به قبله کن، تکبیر بگو و چنین بگو: «پروردگارا! من بنده تو و فرزند دو بنده تو ام؛ از تو گریزان به درگاه تو ام. به درگاهت روی آورده ام و از گناهانم توبه کار. زائر تو ام و حقّ زائر بر زیارت شده، هدیه است. پس، هدیه مرا از سوی خود خشنودی ات و بهشت قرار بده! خداوندا! تو احترام ماه رمضان را بزرگ داشته و در آن قرآن را نازل کرده ای و پروردگارا در آن، شبی قرار داده ای که بهتر از هزار ماه است. سپس روزه داری و عبادت آن را بر من منت نهاده ای، در آنچه بر من منت نهاده ای. پس، نعمت و رحمت خویش را بر من کامل کن! پروردگارا! تو را در این ماه، آزادشدگانی است. پس اگر من از آنانم که در این ماه، آزادم کرده ای، آن را بر من تمام کن و تا زنده ام داشته ای، مرا به گناه باز نگردان، و اگر پروردگارا چنان نکرده ای، به سبب سستی عمل یا بزرگی گناه، پس به بزرگواری و فضل و رحمت، به کتابی که در ماه رمضان در شب قدر نازل کرده ای و به آنچه در آن فرو فرستاده ای و به حرمت آن که در این ماه، او را بزرگ داشته ای و به محمد و علی که سلام و درود تو بر آن دو باد و به خودت ای خداوند، به حقّ محمد و به حقّ آنان که پس از اویند که درود خدا بر او و آنان باد که به سبب شما روی به درگاه خدا می کنم، خداوندا به حقّ محمد صلی الله علیه و آله، هم اکنون، مرا در زمره آزادشدگان آزاد کن!» .

٣ / ٤ / ٣ كَيْفِيَّتُهُمَا صَبَاحَ الْمُتَهَجِّدِ: صَفَهُ صَلَّى عَلَيْهِ الْعِيدِ أَنْ يَقُومَ مُسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةِ فَيَسْتَفْتِحُ الصَّلَاةَ، يَتَوَجَّهُ فِيهَا، وَيُكَبِّرُ تَكْبِيرَهُ الْإِسْتِفْتَا حَ فَمَاذَا تَوَجَّهَ قَرَأَ «الْحَمْدَ»، وَ «سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى» ثُمَّ يَرْفَعُ يَدَهُ بِالتَّكْبِيرِ فَمَاذَا كَبَّرَ قَالَ: اللَّهُمَّ أَهْلَ الْكِبْرِيَاءِ وَالْعَظَمَةِ، وَأَهْلَ الْجُودِ وَالْجَبْرُوتِ، وَأَهْلَ الْعَفْوِ وَالرَّحْمَةِ، وَأَهْلَ التَّقْوَى وَالْمَغْفِرَةِ، أَسْأَلُكَ بِحَقِّ هَذَا الْيَوْمِ الَّذِي جَعَلْتَهُ لِلْمُسْلِمِينَ عِيداً، وَلِمُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ ذُخْراً وَمَزِيداً أَنْ تُصَلِّيَ عَلَيَّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ، وَأَنْ تُدْخِلَنِي فِي كُلِّ خَيْرٍ أَدْخَلْتَ فِيهِ مُحَمَّدًا وَآلَ مُحَمَّدٍ، وَأَنْ تُخْرِجَنِي مِنْ كُلِّ سُوءٍ أَخْرَجْتَ مِنْهُ مُحَمَّدًا وَآلَ مُحَمَّدٍ صِلْ لِمَوَاتِكَ عَلَيْهِ وَعَلَيْهِمْ. اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ خَيْرَ مَا سَأَلْتُكَ بِهِ عِبَادُكَ الصَّالِحِينَ، وَأَعُوذُ بِكَ مِمَّا اسْتَعَاذَ مِنْهُ عِبَادُكَ الصَّالِحُونَ. ثُمَّ يُكَبِّرُ ثَالِثَةً وَرَابِعَةً وَخَامِسَةً وَسَادِسَةً مِثْلَ ذَلِكَ، يَفْصِلُ بَيْنَ كُلِّ تَكْبِيرَتَيْنِ بِمَا ذَكَرْنَاهُ مِنَ الدُّعَاءِ، ثُمَّ يُكَبِّرُ السَّابِعَةَ وَيَرْكَعُ بِهَا، فَإِذَا صَلَّى هَذِهِ الرَّكْعَةَ قَامَ إِلَى الثَّانِيَةِ فَإِذَا اسْتَوَى قَائِماً قَرَأَ «الْحَمْدَ»، وَسُورَةَ «وَ الشَّمْسِ وَ ضُحَاهَا»، ثُمَّ يُكَبِّرُ تَكْبِيرَةً وَيَقُولُ بَعْدَهَا الدُّعَاءَ الَّذِي قَدَّمْنَاهُ، ثُمَّ يُكَبِّرُ ثَانِيَةً وَثَالِثَةً وَرَابِعَةً مِثْلَ ذَلِكَ، فَإِذَا فَرَغَ مِنَ الدُّعَاءِ كَبَّرَ الْخَامِسَةَ وَرَكَعَ بَعْدَهَا فَيَحْصُلُ لَهُ فِي الرَّكْعَتَيْنِ اثْنَتَا عَشْرَةَ تَكْبِيرَةً، سَبْعٌ فِي الْأُولَى، وَخَمْسٌ فِي الثَّانِيَةِ، مِنْهَا تَكْبِيرُهُ الْإِفْتِيحِ فِي الْأُولَى، وَتَكْبِيرُهُ الرُّكُوعِ فِي الرَّكْعَتَيْنِ. فَإِذَا سَلَّمَ عَقَّبَ بِتَسْبِيحِ الزُّهْرَاءِ عَلَيْهَا السَّلَامَ وَمَا خَفَّ عَلَيْهِ مِنَ الدُّعَاءِ.

(١)

۳ / ۴ چگونگی نماز عید مصباح المتهجد: (۱) چگونگی نماز عید ، آن است که [نماز گزار] ، رو به قبله بایستد و نماز را آغاز کند و در آن ، توجه و حضور قلب داشته باشد. تکبیر آغاز نماز را بگوید و چون توجه یافت ، سوره «حمد» و «سبح اسم ربك الأعلى» را بخواند. سپس دست خود را به تکبیر بلند کند و چون تکبیر گفت ، بگوید: «خداوندا! ای اهل بزرگی و عظمت و ای اهل بخشندگی و قدرت و ای اهل بخشایش و رحمت و ای اهل تقوا و آمرزش! به حق این روز ، که آن را برای مسلمانان ، عید و برای محمّد که درود خدا بر او و خاندانش باد مایه ذخیره و افزایش قرار داده ای ، از تو می خواهم که بر محمّد و خاندان محمّد درود فرستی و مرا در هر خیری که محمّد و خاندان محمّد را وارد آن کردی ، وارد کنی و از هر بدی که محمّد و خاندان محمّد را از آن بیرون آوردی ، بیرون آوری و درود تو بر او و بر آنان باد . خداوندا! از تو بهترین چیزی را که بندگان شایسته ات از تو خواسته اند ، می خواهم؛ و از هر چه بندگان شایسته ات از آن به تو پناه آورده اند ، به تو پناه می آورم». سپس تکبیر سوم ، چهارم ، پنجم و ششم را همان گونه می گوید و میان هر دو تکبیر ، دعایی را که یاد کردیم ، می خواند. سپس تکبیر هفتم را گفته ، به رکوع می رود. چون این رکعت را خواند ، به رکعت دوم می ایستد. پس چون ایستاد ، «حمد» و سوره «و الشمس وضحیها» را می خواند. سپس یک تکبیر گفته ، پس از آن ، دعای یادشده را می خواند. سپس تکبیر دوم ، سوم و چهارم را همان گونه می گوید. چون از دعا فارغ شد ، تکبیر پنجم را گفته ، پس از آن به رکوع می رود. پس ، در دو رکعت ، برای او دوازده تکبیر ، فراهم می آید: هفت تکبیر در رکعت اول و پنج تکبیر در رکعت دوم. یکی از آنها ، تکبیر آغاز در رکعت اول است و دو تا هم تکبیر رکوع در دو رکعت. پس چون سلام گفت ، تسبیح حضرت زهرا علیها السلام را در تعقیب آن می خواند و نیز هر دعایی که برایش سبک باشد.

۱- سیّد ابن طاووس گوید: «بدان که ما به تعدادی روایت درباره چگونگی نماز عید دست یافتیم: برخی را با سند خود به محمّد بن ابی قرّه ، برخی را از ابو جعفر ابن بابویه ، و برخی را از شیخ طوسی روایت کرده ایم». ابن طاووس سپس تنها یک روایت را برای نماز عید آورده که متن آن شبیه متن گرفته شده ماست .

الإمام الصادق عليه السلام: تقول بين كل تكبيرتين في صلاة العيدين: اللهم أهل الكبرياء والعظمة، وأهل الجود والجبروت، وأهل العفو والرحمة وأهل التقوى والمغفرة، أسألك في هذا اليوم الذي جعلته للمسلمين عيداً، ولمحمد صلى الله عليه وآله ذخراً ومزيداً، أن تصلي على محمد وآل محمد كأفضل ما صليت على عبد من عبادك، وصلي على ملائكتك المقربين ورؤسلك، واغفر للمؤمنين والمؤمنات، والمسلمين والمسلمات الأحياء منهم والأموات، اللهم إني أسألك من خير ما سألك عبادك المرسلون، وأعوذ بك من شر ما عاذ بك منه عبادك المرسلون. (١)

عنه عليه السلام: تقول في دعاء العيدين بين كل تكبيرتين: الله ربى أيداً، والإسلام ديني أيداً، ومحمد نبي أيداً، والقرآن كتابي أيداً، والكعبة قبلتي أيداً، وعلى وليي أيداً، والأوصياء أئمتي أيداً وتسميهم إلى آخرهم ولا أحد إلا الله. (٢)

عنه عليه السلام: صلاة العيدين تكبر فيها اثنتي عشرة تكبيرة، سبع تكبيرات في الأولى، وخمس تكبيرات في الثانية، تكبر باستفتاح الصلاة، ثم تقرأ: «الحمد»، وسورة «سبح اسم ربك الأعلى» ثم تكبر فتقول: الله أكبر أهل الكبرياء والعظمة، والجلال والقدرة، والسلطان والعزة، والمغفرة والرحمة، الله أكبر أول كل شيء وآخر كل شيء، وبديع كل شيء ومنتهاه، وعالم كل شيء ومنتهاه، والله أكبر مدبر الأمور باعث من في القبور، قابل الأعمال مبدى الخفيات معلن السرائر، ومصير كل شيء ومرده إليه، الله أكبر عظيم الملكوت شديد الجبروت حتى لا يموت، الله أكبر دائم لا يزول، فإذا قضى أمراً فإنما يقول له: كن فيكون. ثم تكبر وتركع وتسجد سجدتين فذلك سبع تكبيرات، أولها استفتاح الصلاة وآخرها تكبيرة الركوع، وتقول في ركوعك: خشع قلبي وسيعي وبصيري وشعري وبشري وما أقلت الأرض مني لله رب العالمين، سبحان ربّي العظيم وبحمده ثلاث مرات. فإن أحببت أن تزيد فزد ما شئت، ثم ترفع رأسك من الركوع وتعيدل وتقيم صلبك وتقول: الحمد لله، والحوال والعظمة والقوة والعزة والسلطان والملك والجبروت والكبرياء وما سكن في الليل والنهار لله رب العالمين لا شريك له. ثم تسجد وتقول في سجودك: سجد وجهي للباقي الخاطيء المذنب لوجهك الباقي الدائم العزيز الحكيم، غير مستنكف ولا مستحسر ولا مستعظم ولا متجبر، بل بائس فقير خائف مستجير، عبد ذليل مهين حقير، سبحانك وبحمدك أستغفرك وأتوب إليك. ثم تسيح وترفع رأسك وتقول: اللهم صل على محمد وعلى فاطمة والحسين والأئمة، واغفر لي وارحمني ولا تقطع بي عن محمد وآل محمد في الدنيا والآخرة، واجعلني معهم وفيهم وفي زمريهم ومن المقربين، آمين رب العالمين. ثم تسجد الثانية وتقول مثل الذي قلت في الأولى فإذا نهضت في الثانية تقول: برئت إلى الله من الحول والقوة، ولا حول ولا قوة إلا بالله. ثم تقرأ: «فاتحة الكتاب»، وسورة «و الشمس وضحلتها» ثم تكبر وتقول: الله أكبر، خشعت لك يا رب الأصوات وعت لك الوجوه وحارت من دونك الأبصار، الله أكبر كلت الألسن عن صفة عظمتك، والنواصي كلها بيدك، ومقادير الأمور كلها إليك، لا يقضى فيها غيرك ولا يئتم منها شيء دونك (الله أكبر أحاط بكل شيء علمك، وقهر كل شيء عزك، ونفذ في كل شيء أمرك، وقائم كل شيء بك) (٣)، الله أكبر تواضع كل شيء لعظمتك، وذلل كل شيء لعزتك، واستسلم كل شيء لقيادتك، وخضع كل شيء لملكك، الله أكبر. ثم تكبر وتقول وأنت رابع مثل ما قلت في ركوعك الأول، وكذلك في السجود ما قلت في الركعة الأولى، ثم تشهد بما تشهد به في سائر الصلوات، فإذا فرغت دعوت بما أحببت للدين والدنيا. (٤)

- ١- تهذيب الأحكام : ٣ / ١٣٩ / ٣١٤ عن محمد بن عيسى بن أبي منصور وح ٣١٥ عن جابر عن الإمام الباقر عليه السلامقال : « كان أمير المؤمنين عليه السلام إذا كبر في العيدين قال بين كل تكبيرتين : أشهد أن لا إله إلا الله وحده لا شريك له وأشهد أن محمداً عبده ورسوله ، اللهم أهل الكبرياء ... » ، المقنعه : ١٩٤ من دون إسناد إلى المعصوم ، الفقه المنسوب إلى الإمام الرضا عليه السلام : ١٣٢ كلاهما نحوه ، بحار الأنوار : ٩٠ / ٣٨٠ / ٣٠ .
- ٢- تهذيب الأحكام : ٣ / ٢٨٦ / ٨٥٦ عن بشير بن سعيد .
- ٣- ما بين القوسين ليس في بعض النسخ .
- ٤- الإقبال : ٢ / ٢٠٢ عن سعد بن عبد الله بإسناده ، بحار الأنوار : ٩١ / ٦٠ / ٢ .

امام صادق علیه السلام: میان هر دو تکبیر در نماز عید فطر و عید قربان ، می گویی: «خداوند! ای اهل بزرگی و قدرت ، ای اهل بخشندگی و قدرت ، ای اهل بخشایش و رحمت ، ای اهل تقوا و آمرزش! در این روز ، که آن را برای مسلمانان ، عید ، و برای محمّد صلی الله علیه و آله مایه ذخیره و افزایش قرار داده ای ، از تو می خواهم که بر محمّد و خاندان محمّد درود فرستی ، همچون برترین درودی که بر بنده ای از بندگانت فرستاده ای ؛ و بر فرشتگان مقرب و فرستادگانت ، درود فرست و زنان و مردان مؤمن و مسلمان را ، زندگان و درگذشتگانشان را بیامرزد! خداوند! از تو بهترین آنچه را بندگان فرستاده ات خواسته اند، می خواهم و از بدی هر چه بندگان فرستاده ات از آن به تو پناه برده اند، به درگاہت پناه می آورم».

امام صادق علیه السلام: در دعای نماز عید فطر و عید قربان ، بین هر دو تکبیر می گویی: «خداوند تا ابد ، پروردگار من است و اسلام ، برای همیشه دین من است و محمّد ، همیشه پیامبر من است و قرآن ، همواره کتاب من است و کعبه تا ابد ، قبله من است و علی تا ابد ، سرپرست من است و اوصیا تا ابد ، پیشوایان من اند» و یکایک آنان را تا آخر ، نام می بری «و جز خداوند ، یکتایی نیست».

امام صادق علیه السلام: در نماز عید فطر و عید قربان ، دوازده تکبیر گفته می شود: هفت تکبیر در رکعت اول و پنج تکبیر در رکعت دوم. با آغاز کردن نماز ، تکبیر می گویی. سپس «حمد» و سوره «سَبِّح اسم رَبِّكَ الْأَعْلَى» را می خوانی. سپس تکبیر گفته ، می گویی: «اللّٰهُ أَكْبَرُ ، اهل بزرگی و عظمت و شکوه و قدرت ، و حکومت و عزّت ، و آمرزش و رحمت. اللّٰهُ أَكْبَرُ ، آغاز هر چیز و پایان هر چیز و پدیدآورنده هر چیز و نهایت هر چیز و دانای هر چیز و انتهای آن. اللّٰهُ أَكْبَرُ ، تدبیرکننده کارها ، برانگیزنده خفتگان گورها ، پذیرنده عمل ها ، آشکارکننده نهان ها ، عیان کننده رازها. سرانجام و بازگشت هر چیز ، به سوی اوست. اللّٰهُ أَكْبَرُ ، فرمان روایی اش بزرگ است ، قدرتش استوار است ، زنده ای که نمی میرد. اللّٰهُ أَكْبَرُ ، همیشگی بی زوال. پس هر گاه کاری را حتمی کند ، به آن می گوید: باش ، پس می شود». سپس تکبیر گفته ، رکوع و دو سجده می کنی. اینها ، هفت تکبیر: اول آنها ، آغازگر نماز و آخر آنها ، تکبیر رکوع است. و در رکوع خود می گویی (سه بار): «دل و گوش و چشم و موی و پوست من و هر چه زمین از من بر دوش می کشد (همه اعضايم) ، برای خداوند که پروردگار جهانیان است خاشع اند. پروردگار بزرگ من ، منزّه است و به تسبیح او مشغولم». اگر دوست داشتی که بیش از سه بار بگویی ، بیفزای. سپس سرت را از رکوع برداشته ، راست می ایستی و پشت خود را صاف می گیری و می گویی: «ستایش ، از آن خداوند است ، و نیرو ، بزرگی ، قوّت ، ارجمندی ، حکومت ، فرمان روایی ، اقتدار و بزرگی و هر چه در شب و روز ساکن است ، از آن خداوند ، پروردگار جهان ، است و شریکی ندارد». سپس به سجده می روی و در سجود خویش می گویی: «چهره پوسیده فانی و خطاکار و گنهکار من ، برای ذات باقی و ابدی و همیشگی و ارجمند و حکیم تو سجود می کند. نه روی گردان است و نه خسته می شود و نه خود را بزرگ می بیند و نه گردنکشی دارد؛ بلکه بینوا ، نیازمند ، هراسان ، و پناهجو ، بنده ، خوار ، ناچیز ، و کوچک است. منزّهی تو. به ستایش مشغولم ، از تو آمرزش می خواهم و به درگاہت توبه می کنم». سپس تسبیح گفته ، سرت را بلند می کنی و می گویی: «خداوند! بر محمّد ، علی ، فاطمه ، حسن ، حسین و امامان ، درود فرست و مرا بیامرزد و بر من ترحم کن و مرا در دنیا و آخرت از محمّد و خاندان محمّد جدا مکن و مرا با آنان و در جمع آنان و در گروه آنان و از نزدیکان آنان قرار بده ، آمین ، ای پروردگار جهانیان!». سپس سجده دوم را انجام داده ، همان را

که در سجده اول گفتی ، می گویی ، و چون به رکعت دوم ایستادی ، می گویی: «به پیشگاه خداوند ، از هر قدرت و نیرویی ، بیزاری می جویم. هیچ قدرت و نیرویی ، جز به سبب خداوند نیست.» سپس سوره «فاتحه» و سوره «و الشمس و ضحیها» را می خوانی. سپس تکبیر می گویی و چنین می گویی : «الله أكبر. پروردگارا! همه صداها در برابر تو خاشع اند ، همه چهره ها برای تو خاضع اند ، همه دیده ها در پیشگاه تو حیران اند. الله أكبر. زبان ها از توصیف عظمت ناتوان اند ، پیشانی ها (اختیارها) همه به دست توست ، تقدیر و سامان همه کارها به سوی توست ، و جز تو کسی درباره آنها حکم نمی راند و جز با تو ، چیزی از آنها به کمال نمی رسد. الله أكبر. دانش تو بر همه چیز ، احاطه دارد ، قدرت تو هر چیز را مغلوب می کند ، فرمانت در هر چیز ، نافذ است ، و همه چیز به تو استوار و پایرجاست. الله أكبر. هر چیزی در پیشگاه عظمتت ، فروتن است و هر چیزی در برابر عزتت خوار است ، و هر چیزی تسلیم قدرت توست ، و هر چیزی خاضع در برابر فرمان روایی توست؛ الله أكبر.» سپس تکبیر می گویی و در حالی که به رکوع رفته ای ، آنچه را در رکوع اولت گفتی ، می گویی. همچنین در سجده ، آنچه را در رکعت اول گفتی ، می گویی. سپس تشهد می گویی ، آن گونه که در نمازهای دیگر می گویی و چون فارغ شدی ، آنچه را برای دین و دنیا دوست داشتی ، دعا می کنی.

تهذيب الأحكام عن أبي الصباح: سألت أبا عبد الله عليه السلام عن التكبير في العيدين . فقال : « اثنتا عشرة : سبِّع في الأولى ، و خمس في الأخيره ، فإذا قمت إلى الصلاه فكبر واحده ، تقول : أشهد أن لا إله إلا الله وحده لا شريك له ، وأشهد أن محمداً عبده ورسوله ، اللهم أنت أهل الكبرياء والعظمة ، وأهل الجود والجبروت والقدره والسلطان والعزه ، أسألك في هذا اليوم الذي جعلته للمسلمين عيداً ولمحمد صلى الله عليه وآله ذخراً ومزيداً ، أسألك أن تصلي على محمد وآل محمد ، وأن تصلي على ملائكتك المقربين وأنبيائك المرسلين ، وأن تغفر لنا ولجميع المؤمنين والمؤمنات ، والمسلمين والمسلمات الأحياء منهم والأموات ، اللهم إني أسألك من خير ما سألك عبادك المرسلون ، وأعوذ بك من شر ما عاذ به عبادك المخلصون ، الله أكبر أول كل شيء وآخره ، وبدئ كل شيء ومنتهاه ، وعالم كل شيء ومعاده ، ومصير كل شيء إليه ومرده ، ومدبر الأمور و باعث من في القبور ، قابض الأعمال ومبدي الخفيات معلن السرائر ، الله أكبر عظيم الملكوت شديد الجبروت ، حتى لا يموت دأبم لا يزول ، إذا قضى أمراً فإنما يقول له : كن فيكون ، الله أكبر خشعت لك الأصوات و عنت لك الوجوه ، وحارت دونك الأبصار ، و كلت الألسن عن عظمتك ، والتواصي كلها بيدك ، ومقادير الأمور كلها إليك لا يقضى فيها غيرك ولا يتنم منها شيء ، ودونك ، الله أكبر أحاط بكل شيء حفظك ، وقهر كل شيء عزك ، ونفذ كل شيء أمرك ، وقام كل شيء بك ، وتواضع كل شيء لعظمتك ، وذل كل شيء لعزتك ، واستسلم كل شيء لقدرتك ، وخضع كل شيء لملكك ، الله أكبر . وتقرأ : « الحمد » ، و « سبح اسم ربك الأعلى » ، وتكبر السابغة ، وتركع وتسجد وتقوم ، وتقرأ : « الحمد » ، « و الشمس و ضلها » ، وتقول : الله أكبر أشهد أن لا إله إلا الله وحده لا شريك له ، وأن محمداً عبده ورسوله ، اللهم أنت أهل الكبرياء ... تئمه كله كما قلت أول التكبير ، يكون هذا القول في كل تكبيره حتى يتم خمس تكبيرات . (١)

تهذیب الأحكام به نقل از ابو الصباح: از امام صادق علیه السلام درباره تکبیر دو عید پرسیدم. فرمود: «دوازده تکبیر است: هفت تکبیر در رکعت اول و پنج تکبیر در رکعت دیگر. پس چون به نماز ایستادی، یک تکبیر گفته، می گویی: گواهی می دهم که معبودی جز خداوند نیست، که یگانه ای بی شریک است؛ و گواهی می دهم که محمد، بنده و فرستاده اوست. خداوندا! تو اهل بزرگی و عظمتی، و اهل بخشندگی، توانمندی، قدرت، حکومت، و عزتی. در این روز، که آن را برای مسلمانان، عید، و برای محمد صلی الله علیه و آلهمایه ذخیره و افزونی قرار داده ای، از تو می خواهم که بر محمد و خاندان محمد درود فرستی و بر فرشتگان مقرب و پیامبران فرستاده ات درود فرستی و ما و همه زنان و مردان مؤمن و مسلمان را، زندگان و درگذشتگان را بیامری. خداوندا! از بهترین آنچه بندگان فرستاده ات از تو خواسته اند، از تو می خواهم و از شر آنچه بندگان خالصت از آن به تو پناه برده اند، به درگاہت پناه می برم. الله اکبر، که آغاز و انجام هر چیز است و پدیدآورنده و منتهای هر چیز و دانای هر چیز و بازگشتگاه آن و سرانجام و بازگشت هر چیز به سوی اوست و سامان بخش کارها و برانگیزنده خفتگان در گورها و پذیرنده عملها و آشکارکننده نهانها و برملاکننده رازهاست. الله اکبر، که حکومتش بزرگ و قدرتش استوار است؛ زنده ای که نمی میرد، همیشگی بی زوال؛ آن که چون چیزی را حتمی سازد، به آن می گوید: باش، پس می شود. الله اکبر، که صداها در برابرت خاشع، و چهره ها برایت خاضع و چشم ها در پیشگاهت حیران و زبان ها از توصیف عظمت ناتوان اند. پیشانی ها (اختیارها) همه به دست تو و تقدیر همه کارها به سوی توست و کسی جز تو در آنها حکم نمی راند و جز به تو، چیزی از آنها به کمال نمی رسد. الله اکبر، نگهداری ات بر هر چیز، احاطه دارد و قدرتت بر هر چیز، غالب است و فرمانت در هر چیز، نافذ است و هر چیز در برابر عزتت، خوار و هر چیز در برابر قدرتت، فرمان بردار و هر چیز در برابر فرمان روایی ات، خاضع است؛ الله اکبر. و سوره حمد و سبح اسم ربك الأعلى را می خوانی. تکبیر هفتم را گفته، به رکوع و سجود می روی و برمی خیزی و سوره حمد و الشمس و ضحیها را می خوانی و می گویی: الله اکبر. گواهی می دهم که معبودی جز خداوند نیست. یکتایی است که شریک ندارد، و [شهادت می دهم که] محمد، بنده و فرستاده اوست. خداوندا! تو اهل بزرگی و... و آن را مثل آنچه در تکبیر آغازین گفتی، به پایان میبری. این سخن، در هر تکبیر هست تا پنج تکبیر به پایان برسد».

٣ / ٥ حُطِبَهُ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ الْفِطْرِ مُصْبِحًا الْمَتْهَجِدَ عَنْ جَنْدَبِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْأَزْدِيِّ عَنْ أَبِيهِ: إِنَّ عَلِيًّا عَلَيْهِ السَّلَامُ كَانَ يَخْطُبُ يَوْمَ الْفِطْرِ ، فَيَقُولُ : «الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ ، وَجَعَلَ الظُّلُمَاتِ وَالنُّورَ ، ثُمَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ يَعْدِلُونَ ، لَا تُشْرِكُ بِاللَّهِ شَيْئًا ، وَلَا تَتَّخِذُ مِنْ دُونِهِ وَلِيًّا ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ، وَلَهُ الْحَمْدُ فِي الْآخِرَةِ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ ، يَعْلَمُ مَا يَلْجُ فِي الْأَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا ، وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا يَعْرُجُ فِيهَا وَهُوَ الرَّحِيمُ الْغَفُورُ ، كَذَلِكَ رَبُّنَا جَلَّ ثَنَاؤُهُ لَا أَمِيدَ وَلَا غَايَةَ وَلَا نِهَائِيَةَ وَلَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَإِلَيْهِ الْمَصِيرُ ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي يُمَسِّكُ السَّمَاءَ أَنْ تَقَعَ عَلَى الْأَرْضِ إِلَّا بِإِذْنِهِ ، إِنَّ اللَّهَ بِالنَّاسِ لَرُؤُوفٌ رَحِيمٌ . اللَّهُمَّ ارْحَمْنَا بِرَحْمَتِكَ ، وَاعْمَمْنَا بِعَافِيَتِكَ ، وَامْدُدْنَا بِعِصْمَتِكَ ، وَلَا تُخَلِّنَا مِنْ رَحْمَتِكَ إِنَّكَ أَنْتَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ لَا مَقْنُوطًا مِنْ رَحْمَتِهِ وَلَا مَخْلُوقًا مِنْ نِعْمَتِهِ ، وَلَا مُؤَيَّسًا مِنْ رَوْحِهِ ، وَلَا مُسْتَنْكِفًا عَنْ عِبَادَتِهِ ، الَّذِي بِكَلِمَتِهِ قَامَتِ السَّمَاوَاتُ السَّبْعُ ، وَقَوَّتِ الْأَرْضُونَ السَّبْعُ ، وَثَبَّتَتِ الْجِبَالُ الرُّوَاسِي ، وَجَرَّتِ الرِّيَّاحُ اللُّوَاحِجُ ، وَسَارَ فِي جَوْ السَّمَاءِ السَّحَابُ ، وَقَامَتِ عَلَى حُدُودِهَا الْبِحَارُ ، فَتَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ، إِلَهٌ قَاهِرٌ قَادِرٌ ذَلَّ لَهُ الْمُتَعَزِّزُونَ ، وَتَضَاعَلَّ لَهُ الْمُتَكَبِّرُونَ ، وَدَانَ طَوْعًا وَكَرْهًا لَهُ الْعَالَمُونَ . نَحْمَدُهُ بِمَا حَمَدَ نَفْسُهُ وَكَمَا هُوَ أَهْلُهُ ، وَنَسْتَعِينُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ وَنَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ ، يَعْلَمُ مَا تَخْفَى الصُّدُورُ ، وَمَا تَجُنُّ الْبِحَارُ ، وَمَا تَوَارَى الْأَسْرَابُ ، وَمَا تَغِيضُ الْأَرْحَامُ وَمَا تَزْدَادُ ، وَكُلُّ شَيْءٍ عِنْدَهُ بِمِقْدَارٍ ، لَا تَوَارَى مِنْهُ ظُلُمَاتٌ وَلَا تَغِيبُ عَنْهُ غَائِبَةٌ ، وَمَا تَسْقُطُ مِنْ وَرَقِهِ إِلَّا يَعْلَمُهَا ، وَلَا حَبَّةٌ فِي ظُلُمَاتِ الْأَرْضِ ، وَلَا رَطْبٌ وَلَا يَابِسٌ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ ، وَيَعْلَمُ مَا يَعْمَلُ الْعَامِلُونَ وَإِلَى أَى مُنْقَلَبٍ يَنْقَلِبُونَ ، وَنَسْتَهْدِي اللَّهُ بِالْهُدَى ، وَنَعُوذُ بِهِ مِنَ الضَّلَالَةِ وَالرَّذَى ، وَنَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَنَبِيُّهُ وَرَسُولُهُ إِلَى النَّاسِ كَافَّةً ، وَأَمِينُهُ عَلَى وَحْيِهِ ، وَأَنَّهُ بَلَغَ رِسَالَةَ رَبِّهِ ، وَجَاهِدَ فِي اللَّهِ الْمَيْدِيرِينَ عَنْهُ ، وَعَيْدَهُ حَتَّى أَتَاهُ الْيَقِينُ صَيَّأَى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ . أَوْصِيكُمْ عِبَادَ اللَّهِ بِتَقْوَى اللَّهِ الَّذِي لَا تَبْرُحُ مِنْهُ نِعْمَةٌ ، وَلَا تُفْقَدُ لَهُ رَحْمَةٌ ، وَلَا يَسْتَغْنَى عَنْهُ الْعِبَادُ وَلَا تَجْزَى أُنْعَمَهُ الْأَعْمَالُ ، الَّذِي رَغَبَ فِي الْآخِرَةِ ، وَزَهَّدَ فِي الدُّنْيَا ، وَحَذَرَ الْمَعَاصِي ، وَتَعَزَّزَ بِالْبَقَاءِ ، وَتَفَرَّدَ بِالْعِزِّ وَالْبَهَاءِ ، وَجَعَلَ الْمَوْتَ غَايَةَ الْمَخْلُوقِينَ وَسَبِيلَ الْمَاضِينَ ، فَهُوَ مَعْقُودٌ بِتَوَاصِي الْخَلْقِ كُلِّهِمْ حَتَّمٌ فِي رِقَابِهِمْ ، لَا يُعْجِزُهُ لِحُوقِ الْهَارِبِ وَلَا يَفُوتُهُ نَاءٌ وَلَا آتِبٌ ، يَهْدِمُ كُلَّ لَهْدَةٍ ، وَيُزِيلُ كُلَّ بَهْجَةٍ ، وَيَقْشَعُ كُلَّ نِعْمَةٍ . عِبَادَ اللَّهِ ، إِنَّ الدُّنْيَا دَارُ رِضْوَانِ اللَّهِ لِأَهْلِهَا الْفَنَاءِ وَقَدَرِ عَلَيْهِمْ بِهَا الْجَلَاءُ ، فَكُلُّ مَا فِيهَا نَافِثٌ وَكُلُّ مَنْ يَسْلُكُهَا بَاطِلٌ ، وَهِيَ مَعَ ذَلِكَ حُلُوهُ غَضَبِ رَبِّهِ ، رَائِقَةٌ نَضْرَةٌ ، قَدْ زَيَّنَتْ لِلطَّالِبِ ، وَلَا طَلَّتْ بِقَلْبِ الرَّازِبِ ، يُطَيِّبُهَا الطَّامِعُ ، وَيَجْتَوِيهَا الْوَاجِلُ الْخَائِفُ ، فَارْتَحِلُوا رَحِمَكُمُ اللَّهُ مِنْهَا بِأَحْسَنِ مَا بِحَضْرَتِكُمْ مِنَ الزَّادِ وَلَا تَطْلُبُوا مِنْهَا سِوَى الْبُلْغَةِ ، وَكُونُوا فِيهَا كَسْفٍ فَرَّ نَزَلُوا مِنْزِلًا فَتَمَتَّعُوا مِنْهُ بِأَدْنَى ظِلٍّ ، ثُمَّ ارْتَحِلُوا لِشَأْنِهِمْ ، وَلَا تَمِيدُوا أَعْيُنَكُمْ فِيهَا إِلَى مَا مَتَّعَ بِهِ الْمُتَرَفُونَ ، وَأَضِرُّوا فِيهَا بِأَنْفُسِكُمْ ؛ فَإِنَّ ذَلِكَ أَحْفُ لِلْحِسَابِ وَأَقْرَبُ مِنَ النَّجَاهِ . أَلَا إِنَّ الدُّنْيَا قَدْ تَنَكَّرَتْ وَأَدْبَرَتْ وَأَذْنَتْ بِوَدَاعٍ ، أَلَا وَإِنَّ الْآخِرَةَ قَدْ أَقْبَلَتْ وَأَشْرَفَتْ وَنَادَتْ بِاطِّلاعٍ ، أَلَا وَإِنَّ الْمِضْمَارَ الْيَوْمَ وَغَدًا السَّبَاقُ أَلَا وَإِنَّ السُّبْقَةَ الْجَنَّةَ وَالْغَايَةَ النَّارَ ، أَفَلَا تَأْتِبُ مِنْ خَطِيئَتِهِ قَبْلَ هُجُومِ مَيِّتِهِ؟ أَوَلَا عَامِلٌ لِنَفْسِهِ قَبْلَ يَوْمِ فَقْرِهِ وَبُؤْسِهِ؟ جَعَلْنَا اللَّهُ وَإِيَّاكُمْ مِمَّنْ يَخَافُهُ وَيَرْجُو ثَوَابَهُ . أَلَا وَإِنَّ هَذَا الْيَوْمَ يَوْمٌ جَعَلَهُ اللَّهُ عِيدًا وَجَعَلَكُمْ لَهُ أَهْلًا ، فَادْكُرُوا اللَّهَ يَذْكُرْكُمْ ، وَكَبِّرُوهُ وَعَظِّمُوهُ وَسَبِّحُوهُ وَمَجِّدُوهُ ، وَادْعُوهُ يَسْتَجِبْ لَكُمْ وَاسْتَغْفِرْهُ يَغْفِرْ لَكُمْ ، وَتَضَرَّعُوا وَابْتَهِلُوا وَتَوَبُوا وَأَنْبِئُوا ، وَأَدُّوا فِطْرَتَكُمْ ؛ فَإِنَّهَا سُنَّةُ نَبِيِّكُمْ وَفَرِيضَةٌ وَاجِبَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ ، فَلْيَخْرِجْهَا كُلُّ امْرِئٍ مِنْكُمْ عَنْ نَفْسِهِ وَعَنْ عِيَالِهِ كُلِّهِمْ ذَكَرَهُمْ وَأَنْشَأَهُمْ ، صَغِيرَهُمْ وَكَبِيرَهُمْ ، حُرَّهُمْ وَمَمْلُوكِيهِمْ ، يُخْرِجُ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمْ صَاعًا مِنْ شَعِيرٍ ، أَوْ صَاعًا مِنْ تَمْرٍ ، أَوْ نِصْفَ صَاعٍ مِنْ بُرٍّ مِنْ طَيِّبٍ كَسْبِهِ ، طَيِّبَةً بِذَلِكَ نَفْسُهُ . عِبَادَ اللَّهِ ، وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَى ، وَتَرَاحَمُوا وَتَعَاوَنُوا وَأَدُّوا فَرَائِضَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ فِيمَا أَمَرَكُمْ بِهِ ، مِنْ إِقَامَةِ الصَّلَاةِ الْمَكْتُوبَاتِ ، وَأَدَاءِ الزَّكَاةِ ، وَصِيَامِ شَهْرِ رَمَضَانَ ، وَحِجِّ الْبَيْتِ ، وَالْأَمْرِ بِالْمَعْرُوفِ وَالتَّنَاهَى عَنِ الْمُنْكَرِ ، وَالْإِحْسَانِ إِلَى نِسَائِكُمْ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ ، وَاتَّقُوا اللَّهَ فِيمَا

نَهَاكُمْ عَنْهُ ، وَأَطِيعُوهُ فِي اجْتِنَابِ قَذْفِ الْمُحْصَنَاتِ وَإِتْيَانِ الْفَوَاحِشِ ، وَشُرْبِ الْخَمْرِ ، وَبَخْسِ الْمِكْيَالِ وَنَقْصِ الْمِيزَانِ ، وَشَهَادَةِ الزُّورِ ، وَالْفِرَارِ مِنَ الرَّحْفِ ، عَصِيَمَنَا اللَّهُ وَإِيَّاكُمْ بِالتَّقْوَى وَجَعَلَ الْآخِرَةَ خَيْرًا لَنَا وَلَكُمْ مِنْ هَذِهِ الدُّنْيَا ، إِنَّ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ وَأَبْلَغَ الْمَوْعِظَةِ كَلَامُ اللَّهِ تَعَالَى ، أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ ، « بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ » إِلَى آخِرِهَا . ثُمَّ جَلَسَ وَقَامَ ، فَقَالَ : « الْحَمْدُ لِلَّهِ نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِينُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ وَنَسْتَهْدِيهِ وَنُؤْمِنُ بِهِ وَنَتَوَكَّلُ عَلَيْهِ ، وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا ، مَنْ يَهْدِ اللَّهُ فَهُوَ الْمُهْتَدَى وَمَنْ يُضِلِلْ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ وَلِيًّا مُرْشِدًا ، وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ » . وَذَكَرَ بَاقِيَ الْخُطْبَةِ الصَّغِيرَةِ فِي يَوْمِ الْجُمُعَةِ . (١)

١- مصباح المتهجد : ٦٥٩/٧٢٨ ، كتاب من لا يحضره الفقيه : ١/٥١٤/١٤٨٢ نحوه ، بحار الأنوار : ٩١/٢٩/٥ .

۳ / ۵ خطبه امیر مؤمنان در روز عید فطر

۳ / ۵ خطبه امیر مؤمنان در روز عید فطر مصباح المتهجد به نقل از جندب بن عبد الله ازدی ، از پدرش :علی علیه السلام روز عید فطر خطبه می خواند و می فرمود: «ستایش ، خداوندی را که آسمان ها و زمین را آفرید و تاریکی ها و روشنایی را پدید آورد. سپس آنان که به پروردگارشان کفر ورزیدند، از حق روی گردان می شوند. چیزی را برای خداوند ، شریک قرار نمی دهیم و جز او ، سرپرستی نمی گیریم. ستایش ، خداوندی را که آنچه در آسمان ها و آنچه در زمین است ، برای اوست ، و نیز ستایش در آخرت ، از آن اوست و او حکیم آگاه است و آنچه را در زمین فرو می رود و آنچه را از آن برمی آید و آنچه را از آسمان فرود می آید و آنچه را در آن بالا می رود ، می داند و او مهربان آمرزنده است. چنین است پروردگار ما ، که ثنای او شکوهمند است. بی پایان و بی سرانجام و بی نهایت است و معبودی جز او نیست و سرانجام ، به سوی اوست. ستایش ، خداوندی را که آسمان را نگه می دارد تا بر زمین نیفتد ، مگر به اذن او . همانا خداوند به مردم ، دلسوز و مهربان است. خداوند! با رحمت ما را بیامرز و عافیت را برای ما فراگیر ساز و با نگهداری ات ما را یاری رسان و ما را از رحمت دور مگردان! همانا تو آمرزنده مهربانی. ستایش ، خداوندی راست که از رحمتش مأیوس نمی شوند و از نعمتش محروم نمی گردند و از رحمتش ناامید نمی شوند و از پرستش او روی بر نمی تابند؛ آن که با کلمه اش ، آسمان های هفتگانه برپا شده و زمین های هفتگانه قرار یافته و کوه های بزرگ ، ثابت گشته و بادهای بارورکننده جاری شده و ابرها در فضای آسمان ، سیر کرده و دریاها بر حدود آنها برپا شده است. پس ، خجسته است خداوند ، پروردگار جهانیان ، معبودی چیره و توانا که قدرت جویان ، در برابرش خوارند و متکبران ، در مقابلش بی مقدارند و جهانیان ، خواهی نخواهی ، گردن به فرمان او نهاده اند. او را می ستاییم به آنچه خودش را ستوده و آن گونه که شایسته اوست؛ و از او یاری می طلبیم و آمرزش می خواهیم ؛ و گواهی می دهیم که معبودی جز خداوند نیست ، [و] شریکی ندارد. آنچه را سینه ها پنهان می دارند و آنچه را دریاها می پوشانند و آنچه را لانه ها پنهان می کنند و آنچه را رَحِم ها می کاهند و می افزایشند (زمان حمل) ، می داند و هر چیزی نزد او به اندازه است. نه تاریکی ها از او پنهان است و نه چیزی از علم او پنهان. هیچ برگی نمی افتد ، مگر این که آن را می داند و هیچ دانه ای در تاریکی های زمین نیست و هیچ تر و خشکی نیست ، مگر آن که در کتابی روشنگر است. و می داند که عمل کنندگان چه می کنند و به چه فرجامی برمی گردند. از خداوند ، هدایت می طلبیم و از گم راهی و تباهی به او پناه می بریم و گواهی می دهیم که محمّد ، بنده و پیامبر و فرستاده او به سوی همه مردم و امین وحی اوست . [گواهی می دهیم که] او رسالت پروردگارش را رساند و در راه خدا با روی گردانان از او ، نبرد کرد و او را پرستید ، تا آن که یقین (مرگ) ، او را فرا رسید. درود خداوند بر او و خاندانش! شما را ای بندگان خدا به پروا کردن از خدایی سفارش می کنم که هیچ یک از نعمت های او زوال نمی پذیرد و هیچ یک از رحمت های او گم نمی شود و بندگان از او بی نیاز نمی شوند و عمل ها پاداش نعمت های او نمی گردند؛ آن که به آخرت تشویق کرده و به دنیا بی علاقه ساخته و از نافرمانی ها برحذر داشته و با بقا ، عزّت یافته و با عزّت و شُکوه ، یکتا گشته و مرگ را فرجام آفریدگان و راه گذشتگان قرار داده است. پس ، مرگ بر پیشانی همه آفریده ها ثبت ، و بر گردنشان حتمی است. [مرگ] ، نه ناتوان از رسیدن به گریزنده است و نه هیچ دور و نزدیکی ، از چنگش می رود. هر لذّتی را در هم می ریزد و هر شادمانی ای را از بین می برد و هر نعمتی را می گیرد. بندگان خدا! دنیا ، سرایی است

که خداوند برای اهل آن، فنا را پسندیده و کوچیدن از آن را بر ایشان حتمی ساخته است. هر چه در آن است، پایان یافتنی است و هر که در پی آن است، نابودشدنی. اما با این همه، دنیا شیرین و لذیذ و جَدَّاب و شاداب است؛ برای جوینده، آراسته است و به دل مشتاق، چسبیده؛ طمعکار، آن را نیکو می‌شمارد و ترسانِ هراسان، از آن گریزان است. رحمت خدا بر شما! از آن با بهترین توشه ای که نزد خود دارید، بکوچید و جز مقداری که شما را به مقصد برساند، بر نگیرید. در دنیا همچون مسافرانی باشید که در منزلگاهی فرود آمده و در اندک سایه ای آرمیده اند، سپس کوچیده و به راه خود رفته اند. چشم به آنچه ثروتمندانِ خوش گذاران از آن بهره مندند، ندوزید و در دنیا به خودتان زیان برسانید، که این، حساب شما را سبک تر می‌کند و برای نجات شما، نزدیک تر است. هلا- آگاه باشید که دنیا تغییر شکل داده و پشت کرده و در آستانه خدا حافظی قرار گرفته است. آگاه باشید که آخرت نزدیک شده و روی آورده و بانگ آشنایی سر داده است. بدانید که امروز روز مسابقه و فردا روز پیشی گرفتن است. گروه این مسابقه بهشت و پایان آتش است. آیا توبه کننده ای از گناه وجود ندارد که پیش از فرارسیدن مرگش توبه کند؟ و یا عمل کننده ای که پیش از رسیدن روز تنگدستی و بدبختی اش عمل نماید؟ خداوند، ما و شما را از کسانی قرار دهد که از او بیم دارند و به امید پاداش اویند. آگاه باشید که امروز، روزی است که خداوند آن را عید قرار داده و شما را شایسته آن ساخته است. پس، خدا را یاد کنید تا شما را یاد کند، و او را بزرگ بشمارید و تسبیح و تمجید کنید و او را بخوانید تا پاسختان دهد، و از او آمرزشی بخواهید تا شما را بیامزد، و در پیشگاه او ناله و نیایش و توبه کنید و به سوی او باز گردید و زکات فطره خود را پردازید که سنت پیامبران و فریضه واجب پروردگارتان است. هر کس [باید] زکات فطره را از سوی خود و همه خانواده اش (مرد یا زن، کوچک یا بزرگ، آزاد یا بنده) جدا کند؛ برای هر نفر: یک صاع از جو، یا یک صاع از خرما، یا نیم صاع از گندم، از درآمد پاک خود با رضامندی. بندگانِ خدا! یکدیگر را بر نیکی و تقوا یاری کنید و به یکدیگر مهربانی و عطف داشته باشید؛ واجبات الهی را در آنچه به شما فرمان داده است، ادا کنید (همچون: برپا داشتن نمازهای واجب، پرداختن زکات ها، گرفتن روزه ماه رمضان، حج خانه خدا، امر به معروف و نهی از منکر، نیکی کردن به زنان و کنیزانتان) و در آنچه شما را از آن باز داشته، از خدا پروا کنید و در پرهیز از: دادن نسبت ناروا به زنان پاک دامن، انجام دادن زشتی ها، شرابخواری، کم گذاشتن در پیمانان و کاستن از وزن، ادای گواهی دروغ، فرار از جنگ، [در ترک همه اینها]، از خدا فرمان برداری کنید. خداوند، ما و شما را با تقوا ننگه دارد و آخرت را برای ما و شما بهتر از این دنیا قرار دهد! همانا بهترین سخن و رساترین پند، سخن خدای متعال است: *أعوذ بالله من الشيطان الرجيم؛ «بسم الله الرحمن الرحيم * قل هو الله أحد*...»* تا آخر سوره. سپس نشست و برخاست و فرمود: «خدا را سپاس. او را می ستاییم و از او یاری و آموزش و هدایت می طلبیم. به او ایمان داریم و بر او تکیه می کنیم و از بدی های خودمان و بدی های کارهایمان، به خداوند پناه می بریم. هر که را خدا هدایت کند، هدایت یافته است و هر که را خدا گم راه کند، هرگز برای او سرپرستِ هدایتگری نمی یابی. و گواهی می دهم که معبودی جز خداوند نیست، یکتای بی شریک است؛ و گواهی می دهم که محمد، بنده و فرستاده اوست». او باقی خطبه کوتاه در روز جمعه را ذکر کرده است.

ص: ۱۰۰۲

..

ص: ۱۰۰۳

..

ص: ١٠٠٤

..

ص: ١٠٠٥

..

٣ / ٤ دعاء عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ بَعْدَ الصَّلَاةِ مَبْصُوحِ الْمُتَهَجِّدِ: كَانَ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ إِذَا فَرَّغَ مِنْ صَلَاةِ الْعِيدَيْنِ ، أَوْ صَلَاةِ الْجُمُعَةِ اسْتَقْبَلَ الْقِبْلَةَ وَقَالَ : يَا مَنْ يَرْحَمُ مَنْ لَا يَرْحَمُهُ الْعِبَادُ ، يَا مَنْ يَقْبَلُ مَنْ لَا تَقْبَلُهُ الْبِلَادُ ، وَيَا مَنْ لَا يَحْتَقِرُ أَهْلَ الْحَاجَةِ إِلَيْهِ ، وَيَا مَنْ لَا يُخَيِّبُ الْمُلْحِنَ عَلَيْهِ ، وَيَا مَنْ لَا يَجِبُهُ بِالرَّدِّ أَهْلَ الدَّالَّةِ عَلَيْهِ ، يَا مَنْ يَجْتَبِي صَغِيرًا مَا يُتَحَفُّ بِهِ وَيَشْكُرُ يَسِيرًا مَا يُعْمَلُ لَهُ ، وَيَا مَنْ يَشْكُرُ عَلَى الْقَلِيلِ وَيُجَازِي بِالْجَزِيلِ ، يَا مَنْ يَدْنُو إِلَى مَنْ دَنَا مِنْهُ ، يَا مَنْ يَدْعُو إِلَى نَفْسِهِ مَنْ أَدْبَرَ عَنْهُ ، وَيَا مَنْ لَا يُغَيِّرُ النَّعْمَةَ وَلَا يُبَادِرُ بِالنَّقْمَةِ ، وَيَا مَنْ يُثْمِرُ الْحَسَنَةَ حَتَّى يُنْمِيَهَا ، وَيَا مَنْ يَتَجَاوَزُ عَنِ السَّيِّئَةِ حَتَّى يُعْفِيَهَا ، انصرفت الآمالُ دونَ مَدَى كَرَمِكَ بِالْحَاجَاتِ ، وَامْتَلَأَتْ بِفَيْضِ جُودِكَ أَوْعِيَةُ الطُّلُبَاتِ ، وَتَفَسَّخَتْ دُونَ بُلُوغِ نَعْتِكَ الصِّفَاتُ . فَلَكَ الْعُلُوُّ الْأَعْلَى فَوْقَ كُلِّ عَالٍ ، وَالْجَلَالُ الْأَمَّامُ فَوْقَ كُلِّ جَلَالٍ ، كُلُّ جَلِيلٍ عِنْدَكَ صَغِيرٌ ، وَكُلُّ شَرِيفٍ فِي جَنْبِ شَرَفِكَ حَقِيرٌ . خَابَ الْوَافِدُونَ عَلَى غَيْرِكَ ، وَخَسِرَ الْمُتَعَرِّضُونَ إِلَّا لَكَ ، وَضَاعَ الْمُلْمُونَ إِلَّا بِكَ ، وَأَجْدَبَ الْمُتَسَجِّعُونَ إِلَّا مَنْ انْتَجَعَ فَضْلَكَ . بِأَبْكَ مَفْتُوحٌ لِلرَّاعِبِينَ ، وَجُودُكَ مُبَاحٌ لِلْسَّائِلِينَ ، وَإِعَاثَتُكَ قَرِيبَةٌ مِنَ الْمُسْتَغِيثِينَ ، لَا يَخِيبُ مِنْكَ الْآمِلُونَ ، وَلَا يِيَّاسُ مِنْ عَطَائِكَ الْمُتَعَرِّضُونَ ، وَلَا يَشْقَى بِنِقْمَتِكَ الْمُسْتَغْفِرُونَ ، رِزْقُكَ مَبْسُوطٌ لِمَنْ عَصَاكَ ، وَحِلْمُكَ مُعْتَرِضٌ لِمَنْ نَاوَاكَ . عَادَتُكَ الْإِحْسَانُ إِلَى الْمُسِيئِينَ ، وَسُدَّتْكَ الْإِبْقَاءُ عَلَى الْمُعْتَدِينَ حَتَّى لَقَدَ غَرَّتْهُمْ أَنَاتُكَ عَنِ التُّزُوعِ ، وَصَيَّدَتْهُمْ إِمهَالُكَ عَنِ الرُّجُوعِ وَإِنَّمَا تَأْتَيْتَ بِهِمْ لِيَفِيثُوا إِلَى أَمْرِكَ ، وَأَمَهَلْتَهُمْ ثِقَةً بِمَدْوَامِ مُلْكِكَ ؛ فَمَنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ السَّعَادَةِ خَتَمَتْ لَهُ بِهَا ، وَمَنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ الشَّقَاوَةِ (١) خَذَلَتْهُ لَهَا ، كُلُّهُمْ صَائِرُونَ إِلَى ظِلِّكَ ، وَأُمُورُهُمْ آئِلَةٌ إِلَى أَمْرِكَ ، لَمْ يَهِنْ عَلَى طَوْلِ مُيَدَّتِهِمْ سُلْطَانُكَ ، وَلَمْ يَدْخُصْ لِشْرِكِ مُعَاجَلَتِهِمْ بُرْهَانُكَ . حُجَّتُكَ قَائِمَةٌ لَا تَحُولُ ، وَسُلْطَانُكَ ثَابِتٌ لَا يَزُولُ ، فَالْوَيْلُ الدَّائِمُ لِمَنْ جَنَحَ عَنْكَ ، وَالخِيْبَةُ الْخَازِلَةُ لِمَنْ خَابَ مِنْكَ ، وَالشَّقَاءُ الْأَشْقَى لِمَنْ اغْتَرَّ بِكَ ، مَا أَكْثَرَ تَصْرُفَهُ فِي عَذَابِكَ ، وَمَا أَطْوَلَ تَرُدُّدَهُ فِي عِقَابِكَ ، وَمَا أَبْعَدَ غَايَتَهُ مِنَ الْفَرَجِ ، وَمَا أَقْطَعَهُ مِنْ سُهُولِهِ الْمَخْرَجِ ، عَدَلًا مِنْ قَضَائِكَ لَا تَجُورُ فِيهِ ، وَإِنْصَافًا مِنْ حُكْمِكَ لَا تَحِيْفُ عَلَيْهِ ، فَقَدْ ظَاهَرَتِ الْحُجَجُ ، وَأَبْلَيْتِ الْأَعْدَارُ وَقَدْ تَقَدَّمَتْ بِالْوَعِيدِ ، وَتَلَطَّفَتْ فِي التَّرْغِيبِ ، وَضَرَبَتْ الْأَمْثَالَ وَأَطَلَّتِ الْإِمهَالَ ، وَأَخْرَتِ وَأَنْتَ مُسْتَطِيعٌ لِلْمُعَاجَلَةِ ، وَتَأْتَيْتِ وَأَنْتَ مَلِيٌّ بِالْمُبَادَرَةِ . لَمْ تَكُنْ أَنَاتُكَ عَجْزًا وَلَا إِمهَالُكَ وَهْنًا وَلَا إِمسَاكُكَ غَفْلَةً ، وَلَا إِنْظَارُكَ مُيَدَارَةً ، بَلْ لَتَكُونَ حُجَّتُكَ الْأَبْلَغُ ، وَكَرْمِيكَ الْأَكْمَلُ ، وَإِحْسَانُكَ الْأَوْفَى ، وَنِعْمَتُكَ الْأَتَمُّ ، وَكُلُّ ذَلِكَ كَانَ وَلَمْ تَزَلْ ، وَهُوَ كَائِنٌ وَلَا يَزُولُ . نِعْمَتُكَ أَجَلٌ مِنْ أَنْ تَوْصَفَ بِكُلِّهَا ، وَمَجْدُكَ أَرْفَعُ مِنْ أَنْ يُحَدَّ بِكُنْهِهِ ، وَنِعْمَتُكَ أَكْثَرُ مِنْ أَنْ تُحْصَى بِأَسْرِهَا ، وَإِحْسَانُكَ أَكْثَرُ مِنْ أَنْ تُشْكَرَ عَلَى أَقْلِهِ ، وَقَدْ قَصَرَ بِي السُّكُوتُ عَنْ تَحْمِيدِكَ ، وَفَهَّيْنِي الْإِمسَاكُ عَنْ تَمْجِيدِكَ ، وَقُصَارَى السُّكُوتِ عَنْ تَحْمِيدِكَ بِمَا تَسْتَحِقُّهُ ، وَنِهَائِي الْإِمسَاكُ عَنْ تَمْجِيدِكَ بِمَا أَنْتَ أَهْلُهُ ، لَا رَغْبَةَ يَا إِلَهِي عَنْكَ بَلْ عَجْزًا ، فَهَذَا يَا إِلَهِي أَوْثَمُكَ بِالْوِفَادَةِ ، وَأَسْأَلُكَ حَسْنَ الرِّفَادَةِ . فَصَيْلٌ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ ، وَاسْمَعْ نَجْوَايَ وَاسْتَجِبْ دُعَائِي ، وَلَا تَخْتِمِ يَوْمِي بِخِيْبَتِي وَلَا تَجْهِنِي بِالرَّدِّ فِي مَسْأَلَتِي ، وَأَكْرِمِ مِنْ عِنْدِكَ مَنْصَرَفِي وَإِلَيْكَ مُنْقَلَبِي ، إِنَّكَ غَيْرُ ضَائِقٍ عَمَّا تُرِيدُ وَلَا عَاجِزٍ عَمَّا تُسْأَلُ ، وَأَنْتَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ، وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ . (٢)

١- في المصدر : «الشَّقَاءُ» ، وما أثبتناه من المصادر الأخرى .

٢- مصباح المتهجد : ٣٦٩ / ٥٠٠ ، الصحيفه السجاديّه : ١٨١ الدعاء ٤٦ وفيه «دعأوه للعيدين والجمعه» ، جمال الأسبوع : ٢٦٢

عن المتوكل بن هارون عن الإمام الصادق عنه عليهما السلام ، المصباح للكفعمي : ٥٧٢ ، البلد الأمين : ٤٩٠ .

۳ / ۶ دعای امام سجّاد پس از نماز

۳ / ۶ دعای امام سجّاد پس از نماز مصباح المتهجّد: امام سجّاد علیه السلام ، چون از نماز عید فطر و عید قربان یا نماز جمعه فراغت می یافت ، رو به قبله می کرد و می گفت: «ای رحمت کننده بر کسی که بندگان به او رحم نمی کنند! ای پذیرای آن که سرزمین ها پذیرایش نیستند! ای آن که نیازمندان در گاهش را کوچک نمی شمارد! ای آن که اصرار کنندگان به درگاهش را محروم نمی کند! ای آن که منت نهندگان بر او را جواب رد نمی دهد! ای آن که کار کوچکی را که به درگاهش هدیه می شود ، برمی گزیند و کار اندکی را که برای او عمل می شود ، پاداش می دهد! ای آن که کار اندک را سپاس می گوید و پاداش فراوان می دهد! ای آن که هر که به او نزدیک شود ، او به وی نزدیک می شود! ای آن که هر که را به او پشت کند ، به سوی خود می خواند! ای آن که نعمت را تغییر نمی دهد و در کیفز شتاب نمی ورزد! ای آن که کار نیک را به ثمر می رساند تا آن را رشد دهد! ای آن که از بدی درمی گذرد تا آن را محو کند! آرزوها از آستان کرم تو حاجت روا برمی گردند و ظرف خواسته ها لبریز از فیض بخشش تو می شود و صفت ها ، پیش از آن که به کُنه وصف تو رسند ، گسسته می شوند. بالاتر از هر بالا- ، بالایی والایی توست و بالاتر از هر شکوه ، شکوه والاتر توست. هر بزرگی در پیشگاه تو ، کوچک ، و هر شریفی در کنار شرافت تو ، ناچیز است. ناکام اند آنان که به غیر تو روی آورند ، و زیانکارند آنان که جز به درگاه تو آیند ، و تباه اند آنان که جز به آستان تو روی آورند و تهی دست اند جز آنان که جویای فضل و احسان تو باشند. در رحمت به روی خواهندگان باز است و بخشش برای درخواست کنندگان ، ارزان و رایگان ، و فریادرسی ات به پناهجویان ، نزدیک. آرزومندان ، از تو نومید نمی شوند و عطاجویان ، از عطای تو مأیوس نمی گردند و آمرزش خواهان ، از انتقام تو بدبخت نمی شوند. روزی تو برای آن که نافرمانی ات کند ، گشوده است و بردباری تو آن که را با تو دشمنی کند ، شامل. عادتت نیکی کردن به بدکاران است و سنتت باقی داشتن تجاوزکاران ، تا آن جا که مدارای تو ، از ترک گناه ، غافلشان می سازد و مدارا کردند ، از بازگشت به سوی تو ، بازشان می دارد ، با آن که مهلتشان داده ای تا به فرمانت باز گردند و چون به دوام فرمان روایی ات اطمینان داری ، فرصتشان داده ای. پس ، هر که اهل سعادت باشد ، فرجام او را به سعادت رسانده ای و هر که از تیره بختان باشد ، او را به تیره بختی وا گذاشته ای. همه به سایه پروردگاری ات خواهند آمد و کارهایشان به فرمان تو برمی گردد. با طولانی شدن زمانشان فرمان روایی ات سست نگشته و درنگ در کیفرشان ، تو را بی برهان و دلیل ، نساخته است. برهان تو پابرجا ، و بی تغییر است و حکومت تو پایدار و بی زوال. وای همیشگی بر آن که از تو روی گردان شود ، و ناکامی ذلت بار ، بر آن که از درگاه تو ناکام باز آید ، و نگون بختی بدتر ، بر آن که به تو مغرور شود. چه عذاب بسیاری که خواهد چشید و چه زمان طولانی ای که در عذاب خواهد ماند و چه دور است فرجام گشایش برای او و چه یأس آور است خروج آسان از گرفتاری ها برای او! همه اینها ، بر اساس داورِ عادلانه توست که در حق او ستم نمی کنی و حکم منصفانه تو که بر او ظلم نمی کنی؛ چرا که حجت ها را پیایی آورده ای و بهانه ها را از بین برده ای و پیش تر وعید داده ای و از روی لطف ، ترغیب کرده ای و مثال ها زده ای و مهلت ها را طولانی کرده ای و با آن که می توانستی در کیفز شتاب کنی ، به تأخیر انداخته ای و با آن که قدرت بر اقدام داشتی ، مدارا کرده ای. نه درنگ و مهلت دادنت ، از روی عجز و سستی است و نه خودداری ات ، از روی غفلت ، و نه مهلت دادنت ، از روی سازش؛ بلکه تا حجت رساتر ،

بزرگواری ات کامل تر، احسانت سرشارتر، و نعمت تمام تر باشد، و همه اینها پیوسته چنین بوده است و همیشه چنین خواهد بود. نعمت، والاتر از آن است که تمامش توصیف شود و شکوهت، والاتر از آن است که به گنُهِش دست یابند و نعمت، بیش از آن است که همه اش به شمار آید و احسانت، بیش از آن است که به کمترینش سپاس شود. بی زبانی، مرا از ستایشت باز داشته و جلوگیری، زبان ستایشم را بسته است. نهایت، آن که از سپاس شایسته تو سکوت کنم و از تمجید تو، آن گونه که شایسته آنی، لب فرو بندم، نه از روی بی اعتنائی؛ بلکه از روی ناتوانی. اینک، این منم ای خدای من که به درگاهت آمده ام و از تو پذیرایی خوب می خواهم. پس بر محمّد و خاندان او درود فرست و نجوایم را بشنو و دعایم را بپذیر و امروزم را با نومیدی به پایان مبر و به خواسته ام دست رد مزن و بازگشتم را از پیشگاهت، و برگشتم را به حضرتت، گرامی بدار! همانا تو در آنچه بخواهی، دچار تنگنا نمی شوی و از آنچه از تو بخواهند، ناتوان نیستی و تو بر هر چیز، توانایی و هیچ قدرت و نیرویی، جز از خدای والای بزرگ نیست».

ص: ١٠٠٨

..

ص: ۱۰۰۹

..

٣ / ٧ دعاءُ النَّدْبَةِ بَعْدَ الصَّلَاةِ مُصْبِحَ الزَّائِرِ (١): ذَكَرَ بَعْضُ أَصْحَابِنَا (٢): قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ أَبِي قُرَّةَ: نَقَلْتُ مِنْ كِتَابِ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سِنَانِ الْبَزْوَرِيِّ دُعَاءَ النَّدْبَةِ، وَذَكَرَ أَنَّ الدُّعَاءَ لِصَاحِبِ الزَّمَانِ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ، وَيُسْتَحَبُّ أَنْ يُدْعَى بِهِ فِي الْأَعْيَادِ الْأَرْبَعَةِ وَهُوَ: الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَصَلَّى اللَّهُ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ نَبِيِّهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ تَسْلِيمًا. اللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ عَلَى مَا جَرَى بِهِ قَضَاؤُكَ فِي أَوْلِيَائِكَ الَّذِينَ اسْتَخْلَصْتَهُمْ لِنَفْسِكَ وَدِينِكَ، إِذْ اخْتَرْتَ لَهُمْ جَزِيلَ مَا عِنْدَكَ مِنَ النِّعَمِ الْمُقِيمِ الَّذِي لَا زَوَالَ لَهُ وَلَا اِضْمِحَالَ، بَعْدَ أَنْ شَرَطْتَ عَلَيْهِمُ الزُّهْدَ فِي دَرَجَاتِ هَذِهِ الدُّنْيَا الدَّيَّةِ (وَزُخْرُفِهَا) (٣) وَزِبْرَجِهَا، فَشَرَطُوا لَكَ ذَلِكَ وَعَلِمْتَ مِنْهُمْ الْوَفَاءَ بِهِ، فَقَبِلْتَهُمْ وَقَرَّبْتَهُمْ وَقَدَّمْتَ لَهُمُ الذِّكْرَ الْعَلِيَّ وَالنَّثَاءَ الْجَلِيَّ، وَأَهْبَطْتَ عَلَيْهِمْ مَلَائِكَتَكَ وَكَرَّمْتَهُمْ بِوَحْيِكَ وَرَفَدْتَهُمْ بِعِلْمِكَ، وَجَعَلْتَهُمُ الذَّرَائِعَ إِلَيْكَ وَالْوَسِيلَةَ إِلَى رِضْوَانِكَ. فَبَعْضُ أَسْكَتَهُ جَنَّتِكَ إِلَى أَنْ أَخْرَجْتَهُ مِنْهَا، وَبَعْضُ حَمَلْتَهُ فِي فَلَاحِكَ وَنَجَّيْتَهُ وَمَنْ آمَنَ مَعَهُ مِنَ الْهَلَكَةِ بِرَحْمَتِكَ، وَبَعْضُ اتَّخَذْتَهُ لِنَفْسِكَ خَلِيلًا - وَسَأَلْتَهُ لِسَانَ صِدْقٍ فِي الْآخِرَةِ فَأَجَبْتَهُ، وَجَعَلْتَ ذَلِكَ عَلِيًّا، وَبَعْضُ كَلَّمْتَهُ مِنْ شَجَرَةٍ تَكْلِيمًا، وَجَعَلْتَ لَهُ مِنْ أُخِيهِ رِذَاءً وَوَزِيرًا، وَبَعْضُ أَوْلَدْتَهُ مِنْ غَيْرِ أَبِي، وَآتَيْتَهُ الْبَيِّنَاتِ وَأَيَّدْتَهُ بِرُوحِ الْقُدْسِ. وَكُلُّ شَرَعْتَ لَهُ شَرِيعَةً وَنَهَجْتَ لَهُ مِنْهَا جُأ (٤) وَتَخَيَّرْتَ لَهُ أَوْصِيَاءَ (٥)، مُسْتَحْفِظًا بَعْدَ مُسْتَحْفِظٍ، مِنْ مُيَدِّهِ إِلَى مُيَدِّهِ إِقَامَةً لِدِينِكَ، وَحُجَّةً عَلَى عِبَادِكَ، وَلِئَلَّا يَزُولَ الْحَقُّ عَنْ مَقَرِّهِ، وَيَغْلِبَ الْبَاطِلُ عَلَى أَهْلِهِ، وَلَا يَقُولَ أَحَدٌ لَوْلَا أَرْسَلْتَ إِلَيْنَا رَسُولًا - مُنْذِرًا وَأَقَمْتَ لَنَا عِلْمًا هَادِيًا، فَتَنَّبَعَ آيَاتِكَ مِنْ قَبْلِ أَنْ نَذِلَّ وَنَخْزَى. إِلَى أَنْ انْتَهَيْتَ بِالْأَمْرِ إِلَى حَبِيبِكَ وَنَجِيبِكَ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ، وَكَانَ كَمَا انْتَجَبْتَهُ سَيِّدًا مِنْ خَلْقَتِهِ وَصِفْوَةً مِنْ اصْطَفَيْتَهُ، وَأَفْضَلَ مِنْ اجْتَبَيْتَهُ وَأَكْرَمَ مِنْ اعْتَمَدْتَهُ، قَدَّمْتَهُ عَلَى أَنْبِيَائِكَ وَبَعَثْتَهُ إِلَى الثَّقَلَيْنِ مِنْ عِبَادِكَ، وَأَوْطَأْتَهُ مَشَارِقَكَ وَمَغَارِبَكَ وَسَيَّخَرْتَ لَهُ الْبُرَاقَ وَعَرَجْتَ بِرُوحِهِ إِلَى سَمَائِكَ، وَأَوْدَعْتَهُ عِلْمَ مَا كَانَ وَمَا يَكُونُ إِلَى انْقِضَاءِ خَلْقِكَ. ثُمَّ نَصَرْتَهُ بِالرُّعْبِ وَحَفَفْتَهُ بِجَبْرَيْلَ وَمِيكَائِيلَ وَالْمُسَوِّمِينَ مِنْ مَلَائِكَتِكَ، وَوَعَدْتَهُ أَنْ تَظْهَرَ دِينَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ، وَذَلِكَ بَعْدَ أَنْ بَوَّأْتَهُ مَبُوءًا صِدْقٍ مِنْ أَهْلِهِ، وَجَعَلْتَ لَهُ وَلَهُمْ أَوَّلَ بَيْتٍ وَضِعَ لِلنَّاسِ لِلَّذِي بَنَىكَ مَبَارَكًا وَهُدًى لِلْعَالَمِينَ فِيهِ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ مَقَامَ إِبْرَاهِيمَ وَمَنْ دَخَلَهُ كَانَ آمِنًا، وَقُلْتَ: «إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا». (٦) ثُمَّ جَعَلْتَ أَجْرَ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ مِوَدَّتَهُمْ فِي كِتَابِكَ، فَقُلْتَ: «قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَى» (٧)، وَقُلْتَ: «مَا سَأَلْتُمْ مِّنْ أَجْرٍ فَهُوَ لَكُمْ» (٨)، وَقُلْتَ: «مَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِلَّا - مَنْ شَاءَ أَنْ يَتَّخِذَ إِلَىٰ رَبِّهِ سَبِيلًا» (٩)، وَكَانُوا هُمُ السَّبِيلَ إِلَيْكَ وَالْمَسْلَكَ إِلَىٰ رِضْوَانِكَ. فَلَمَّا انْقَضَتْ أَيَّامُهُ أَقَامَ وَلِيُّهُ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمَا وَآلِهِمَا هَادِيًا إِذْ كَانَ هُوَ الْمُنْذِرُ وَلِكُلِّ قَوْمٍ هَادٍ، فَقَالَ وَالْمَلَأُ أَمَامَهُ: «مَنْ كُنْتُ مَوْلَاهُ فَعَلِيٌّ مَوْلَاهُ، اللَّهُمَّ وَالِ مِنْ وَالَاهُ وَعَادِ مَنْ عَادَاهُ، وَانصِرْ مَنْ نَصَرَهُ، وَاخْذُلْ مَنْ خَذَلَهُ». وَقَالَ: «مَنْ كُنْتُ نَبِيَّهُ فَعَلِيٌّ أَمِيرُهُ». وَقَالَ: «أَنَا وَعَلِيٌّ مِنْ شَجَرَةٍ وَاحِدَةٍ وَسَائِرُ النَّاسِ مِنْ شَجَرَتَيْنِ». وَأَحَلَّهُ مَحَلَّ هَارُونَ مِنْ مُوسَى، فَقَالَ لَهُ: «أَنْتَ مِنِّي بِمَنْزِلَةِ هَارُونَ مِنْ مُوسَى إِلَّا - أَنَّهُ لَا نَبِيَّ بَعْدِي». وَزَوَّجَهُ ابْنَتَهُ سَيِّدَةَ نِسَاءِ الْعَالَمِينَ. وَأَحَلَّ لَهُ مِنْ مَسْجِدِهِ مَا حَلَّ لَهُ، وَسَيَّدَ الْأَبْوَابَ إِلَّا - بَابَهُ، ثُمَّ أَوْدَعَهُ عِلْمَهُ وَحِكْمَتَهُ، فَقَالَ: «أَنَا مَدِينَةُ الْعِلْمِ وَعَلِيٌّ بَابُهَا فَمَنْ أَرَادَ الْمَدِينَةَ وَالْحِكْمَةَ فَلْيَأْتِهَا مِنْ بَابِهَا». ثُمَّ قَالَ: «أَنْتَ أَخِي وَوَصِيِّي وَوَارِثِي، لِحْمِكَ مِنْ لِحْمِي، وَدَمِّكَ مِنْ دَمِي، وَسِلْمِكَ سِلْمِي، وَحَرْبِكَ حَرْبِي، وَالْإِيمَانَ مُخَالِطًا لِحِمِّكَ وَدَمِّكَ، كَمَا خَالَطَ لِحْمِي وَدَمِّي، وَأَنْتَ غَدَا عَلَى الْحَوْضِ خَلِيفَتِي، وَأَنْتَ تَقْضِي دِينِي وَتُجِزُّ عِدَاتِي، وَشِيعَتُكَ عَلَى مَنَابِرٍ مِنْ نُورٍ مُبَيَّضَةٍ وَجُوهُهُمْ حَوْلِي فِي الْجَنَّةِ، وَهُمْ جِيرَانِي، وَلَوْ لَا أَنْتَ يَا عَلِيُّ لَمْ يُعْرِفِ الْمُؤْمِنُونَ بَعْدِي». وَكَانَ بَعْدَهُ هُدًى مِنَ الضَّلَالِ وَنُورًا مِنَ الْعَمَى وَحَبْلَ اللَّهِ الْمَتِينِ وَصِرَاطَهُ الْمُسْتَقِيمَ. لَا - يُسْبِقُ بِقَرَابَةٍ فِي رَحْمٍ وَلَا - بِسَابِقَةٍ فِي دِينٍ، وَلَا يُلْحَقُ فِي مَنَقِبِهِ، يَحْدُو حَيْدَ الرَّسُولِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِمَا وَآلِهِمَا، وَيُقَاتِلُ عَلَى التَّوَلِيلِ، وَلَا تَأْخُذُهُ فِي اللَّهِ لَوْمَةٌ لَّائِمٌ. قَدْ وَتَرَ فِيهِ صَيَانِدًا

العرب ، وقتل أبطالهم وناهش ذوبانهم ، وأودع قلوبهم أحقاداً يدرية وخيرية وحسنة وغيرهن . فأضبت على عداوته وأكبت على منابذته ، حتى قتل الناكثين والقاسطين والمارقين . ولما قضى نحبهُ وقتله أشقى الآخرين يتبع أشقى الأولين ، لم يمتثل أمر رسول الله صلى الله عليه وآله في الهادين بعد الهادين ، والأمة مصرة على قطع رحمة وإقصاء ولده ، إلا القليل ممن وفى لرعايته فيهم . فقتل من قتل ، وسب من سب ، وأقصى من أقصى ، وجرى القضاء لهم بما يرجى له حسن المثوبه ، وكانت الأرض لله يورثها من يشاء من عباده والعاقبة للمتقين ، وسبحان ربنا إن كان وعد ربنا لمفعولاً ، ولن يخلف الله وعده وهو العزيز الحكيم . فعلى الأطايب من أهل بيت محمد وعلى صلى الله عليهما وآلهما فليكن الباكون ، وإياهم فليندب النادبون ، ولمثلهم فلتدرف الدموع ، وليصرخ الصارخون [ويصح الضاجون] (١٠) . ويعج العاجون . أين الحسن ؟ أين الحسين ؟ أين أبناء الحسين ؟ صالح بعد صالح وصادق بعد صادق ، أين السبيل بعد السبيل ؟ أين الخيرة بعد الخيرة ؟ أين الشمس الطالعة ؟ أين الأقمار المنيرة ؟ أين الأنجم الزاهرة ؟ أين أعلام الدين وقواعد العلم ؟ أين بقیة الله التي لا تخلق من العترة الهادية ؟ أين المعد لقطع دابر الظلمه ؟ أين المنتظر لإقامة الأمت والعوج ؟ أين المرتجى لإزالة الجور والعدوان ؟ أين المدخر لتجديد الفرائض والسنة ؟ أين المتخير لإعادته المله والشريعة ؟ أين المؤمل لإحياء الكتاب وحيدوده ؟ أين محيي معالم الدين وأهله ؟ أين قاصم شوكة المعتدين ؟ أين هادم أبيه الشرك والنفاق ؟ أين مبيد أهل الفسوق والعصيان والطغيان ؟ أين حاصد فروع الغي والشقاق ؟ أين طامس آثار الزين والأهواء ؟ أين قاطع حبال الكذب والإفراء ؟ أين مبيد أهل العناد والمردة ؟ أين مستأصل أهل العناد والتضليل والإلحاد ؟ أين معز الأولياء ومبذل الأعداء ؟ أين جامع الكلمه على التقوى ؟ أين باب الله الذي منه يؤتى ؟ أين وجه الله الذي به يتوجه إليه الأولياء ؟ أين السبب المتصل بين الأرض والسماء ؟ أين صاحب يوم الفتح وناشر رايه الهدى ؟ أين مؤلف شمل الصلاح والرضا ؟ أين الطالب بدحول الأنبياء ؟ أين المطالب بدم المقتول بكر بلاء ؟ أين المنصور على من اعتدى عليه وافتري ؟ أين المضطر الذي يجاب إذا دعا ؟ أين صدر الخلائف ذو البر والتقوى ؟ أين ابن النبي المصطفى ، وابن علي المرتضى ، وابن خديجه الغراء ، وابن فاطمه الكبرى ؟ بأبي أنت وأمي ونفسي لك الوقاء والحمى ، يابن الساده المقربين ، يابن النجباء الأكرمين ، يابن الهداه المهديين ، يابن الخيره المهديين (١١) ، يابن الغطارفه الأنجيين ، يابن الأطايب المطهرين ، يابن الخضارمه المنتجبين ، يابن القمامه الأكبرين ، يابن البدور المنيرة ، يابن السرج المضيئه ، يابن الشهب الثاقبه ، يابن الأنجم الزاهرة ، يابن السبل الواضحه ، يابن الأعلام اللانحه ، يابن العلوم الكامله ، يابن الدلائل المشهوره ، يابن السن المشهوره ، يابن المعالم الماثوره ، يابن المعجزات الموجوده ، يابن الصراط المستقيم ، يابن التيا العظيم ، يابن من هو في أم الكتاب لدى الله على حكيمة ، يابن الآيات والبينات ، يابن الدلائل الظاهرات ، يابن البراهين الباهرات ، يابن الحجج البالغات ، [يابن النعم السابغات] (١٢) . يابن طه والمحكمات ، يابن يس والذاريات ، يابن الطور والعاديات ، يابن من دنا فتدلى فكان قاب قوسين أو أدنى دنواً واقتراباً من العلى الأعلى . ليت شعري أين استقرت بك النوى بل أى أرض تقلك أو ترى ؟ أبرضوى أو غيرها أم ذى طوى ؟ عزيز على أن أرى الخلق ولا ترى ، ولا أسمع لك حسيساً ولا نجوى ، عزيز على أن تحيط بك دونى البلوى ، ولا ينالك منى ضجيج ولا شكوى . بنفسى أنت من مغيب لم يخل منا ، بنفسى أنت من نازح ما نزع عنا ، بنفسى أنت أميئه شائق يتمنى من مؤمن ومؤمنه ذكرنا فحننا ، بنفسى أنت من عقيد عز لا يسامى ، بنفسى أنت من أثيل مجد لا يجازى ، بنفسى أنت من تلالد نعم لا تضاهى ، بنفسى أنت من نصيف شرف لا يساوى . إلى متى أحار فيك يا مولاي وإلى متى ؟ وأى خطاب أصف فيك وأى نجوى ؟ عزيز على أن أجاب دونك وأناغى ، عزيز على أن أبكيك ويخذلك الورى ، عزيز على أن يجرى عليك دونهم ما جرى . هيل من معين فاطيل معه العويل والبكاء ؟ هل من جزوع فأساعد جزعه إذا خلا ؟ هل قذيت عين فساعدتها عيني على القذى ؟ هل إليك يابن أحمد سبيل فتلقى ؟ هل يتصل يومنا بغده فنحظى ؟ متى نرد مناهلك الرويه فنروى ؟ متى ننتفع (١٣) من عذب مائك فقد طال الصدى ؟ متى نغاديك ونراوحك فنفر

عَيْنًا؟ متى ترانا ونراك وقد نشرت لواء النصر ترى؟ أترانا نحف بك وأنت تؤم الملاء؟ وقد ملأت الأرض عدلاً وأذقت أعداءك هواناً وعقاباً، وأبرت العتاة وجحدته الحق، وقطعت دابر المتكبرين، واجتشت أصول الظالمين، ونحن نقول: الحمد لله رب العالمين. اللهم أنت كشاف الكرب والبلوى، وإليك أستعدي فعندك العُدوى، وأنت رب الآخرة والدنيا، فأغث يا غياث المستغيثين عبيدك المبلى، وأره سيده يا شديد القوى، وأزل عنه به الأسي والجوى، وبرد غليله يا من على العرش استوى، ومن إليه الرجعى والمنتهى. اللهم ونحن عبيدك التائقون إلى وليك المذكر بك وبنبيك، خلقتنا لنا عصمه وملاذاً، وأقمتنا لنا قواماً ومعاداً، وجعلته للمؤمنين منا إماماً، فبلغه منا تحية وسلاماً، وزدنا بذلك يا رب إكراماً، واجعل مستقرنا لنا مستقراً ومقاماً، وأتم نعمتك بتقديمك إياه أمامنا حتى توردنا جنانك، ومراقفه الشهداء من خلصائك. اللهم صل على محمد وآل محمد، وصل على جدّه محمد رسولك السيد الأكبر، وعلى أبيه السيد الأصغر (١٤)، وجدته الصديق الكبير فاطمة بنت محمد وعلى من اصطفيته من آبائه البرره، وعليه أفضل وأكمل وأتم وأدوم وأكبر وأوفر ما صليت على أحد من أصفائك وخيرتك من خلقتك، وصلى عليه صلاه لا غاية لعددها ولا نهاية لمددها. اللهم أقم به الحق، وأدحض به الباطل، وأدل به أولياءك، وأدل به أعداءك، وصل اللهم بيننا وبينه وصله تؤدي إلى مرافقه سلفه، واجعلنا ممن يأخذ بحجزتهم ويمكث في ظلهم، وأعنا على تاديه حقوقه إليه والاجتهاد في طاعته واجتناب معصيته. وأمن علينا برضاه، وهب لنا رافته ورحمته ودعاه وخيره ما نال به سعته من رحمته وفوزاً من عندك، واجعل صلاتنا به مقبولة وذنوبنا به مغفورة ودعانا به مستجاباً، واجعل أرزاقنا به مبسوطة وهمومنا به مكفيه وحوائجنا به مقضيه، واقبل تقربنا إليك، وانظر إلينا نظرة رحيمه نستكمل بها الكرامه عندك، ثم لا تصرفها عنا بجودك، واسقنا من حوض جدّه صلى الله عليه وآله بكأسه ويده رياً رويًا هنيئاً سائغاً لا ظمأ بعده يا أرحم الراحمين. (١٥)

- ١- وقال في الإقبال: «دعاء آخر بعد صلاة العيد ويدعى به في الأعياد الأربعة».
- ٢- هو الشيخ أبو عبد الله محمد بن جعفر المشهدى، ذكره في كتابه «المزار الكبير».
- ٣- مابين القوسين أثبتناه من بحار الأنوار.
- ٤- فى نسخه: «منهاجه».
- ٥- فى نسخه: «أوصياءه».
- ٦- الأحزاب: ٣٣.
- ٧- الشورى: ٢٣.
- ٨- سبأ: ٤٧.
- ٩- الفرقان: ٥٧.
- ١٠- ما بين المعقوفين أثبتناه من بعض النسخ.
- ١١- فى المصدر: «المهديين»، وما أثبتناه من المصادر الأخرى.
- ١٢- مابين المعقوفين أثبتناه من بحار الأنوار.
- ١٣- فى بعض نسخ المصدر: «نتقع» وهو الأنسب. قال ابن منظور: نقع من الماء: روى (لسان العرب: ٨ / ٣٦١)
- ١٤- وزاد فى الإقبال: «وحامل اللواء فى المحشر، وساقى أولياءه من نهر الكوثر، والأمير على سائر البشر، العدى من آمن به

فقد ظفر ، ومن لم يؤمن به فقد خطر وكفر ، صَلَّى الله عليه وعلى أخيه وعلى نجلهما الميامين الغرر ، ما طلعت شمس وما أضاء
قمر وعلى جدّته ...» .

١٥- .مصباح الزائر : ٤٤٦ ، الإقبال : ١ / ٥٠٤ ، المزار الكبير : ٥٧٣ / ٢ ، بحار الأنوار : ١٠٢ / ١٠٤ .

۳ / ۷ خواندن دعای ندبه پس از نماز

۳ / ۷ خواندن دعای ندبه پس از نماز مصباح الزائر: بعضی از اصحاب ما گفته اند (۱): محمّد بن علی بن ابی قُزّه گوید: دعای «ندبه» را از کتاب محمّد بن حسن بن سنان بزوفری نقل کرده ام. او گفته است که این دعا برای صاحب الزمان علیه السلام [از آن حضرت روایت شده] است و مستحب است که آن را در عیدهای چهارگانه بخوانند. و دعا این است: «خدا را سپاس ، که پروردگار جهانیان است و درود خداوند بر سِرور ما ، محمّد که پیامبر اوست و سلام فراوان خدا بر او باد . خداوندا! تو را سپاس بر آنچه تقدیر تو درباره دوستانت جاری شده است؛ آنان که ایشان را برای خودت و آیینت ، خالص ساخته ای ؛ چرا که برای آنان نعمت فراوانی را که پیش توست ، برگزیدی؛ نعمتی همیشگی که آن را زوال و نابودی نیست ، پس از آن که پارسایی در این دنیای پست و [نیز درباره] زرق و برق آن را بر آنان شرط کردی. آنان نیز با تو چنین شرط کردند. و از آنان وفا را شناختی. پس ، آنان را پذیرفتی و مقرب داشتی و از پیش ، بر ایشان نام بلند و ستایش آشکار روا داشتی و فرشتگانت را بر آنان فرو فرستادی و با وحی خویش ، آنان را گرمی داشتی و با علم خود از آنان پذیرایی کردی و آنان را راهی به آستانت و وسیله ای به رضوانت قرار دادی. یکی از آنان را در بهشت خود جای دادی ، تا آن که از آن برون آوردی. یکی را بر کشتی خود سوار کردی و با رحمت خویش ، او و مؤمنان همراهش را از هلاکت رهانیدی. یکی را دوست خودت قرار دادی و از تو در میان آیندگان ، آوازه نیکو خواست. پس پذیرفتی و آن را والا قرار دادی . و با یکی از طریق درخت ، سخن گفتی و برادرش را یاور و وزیرش ساختی. یکی را نیز بدون پدر به دنیا آوردی و به او نشانه های روشن دادی و با روح القدس تأییدش کردی. و برای هر یک آیینی مقرّر داشتی و راه و روشی گشودی و جانشینانی برگزیدی که یکی پس از دیگری و از زمانی تا زمان دیگر ، نگهبان آیین باشند ، برای برپایی دینت و حجت بودن بر بندگانت و برای آن که حق از جایگاهش نابود نشود و باطل بر اهل حق چیره نگردد ، و تا کسی نگوید: چرا به سوی ما پیامبری بیم دهنده نفرستادی و نشانه هدایتگری بر نیفراشتی تا پیش از آن که خوار و فرومایه شویم ، از نشانه های تو پیروی کنیم. تا آن که کار را به حبیب و برگزیده ات محمّد صلی الله علیه و آله رساندی و او همان گونه که وی را برگزیده بودی ، سِرور آفریدگانت و برگزیده برگزیدگان و برترین انتخاب شدگانت بود و گرمی ترین کسی که بر او اعتماد کردی. او را بر پیامبرانت مقدّم داشتی و وی را به سوی بندگانت (از جنّ و انس) برانگیختی و مشرق ها و مغرب هایت را زیر پایش قرار دادی و بُراق (۲) را مسخّر او ساختی و روحش را به آسمانت بالا بردی (۳) و دانش گذشته و آینده تا پایان آفرینشت را ، به او سپردی. سپس او را با «رُعب» یاری کردی و با جبرئیل و میکائیل و فرشتگانِ نشان دار خود ، او را احاطه کردی و به او وعده دادی که دین او را بر همه دین ها غالب سازی ، هر چند مشرکان خوش نداشته باشند. و این ، پس از آن بود که او را جایگاه راستی در خانواده اش بخشیدی و نخستین خانه ای را که در مکه ، مایه برکت و هدایت برای جهانیان بود ، برای او و آنان قرار دادی؛ خانه ای که در آن ، نشانه هایی روشن ، همچون مقام ابراهیم است و هر که در آن خانه درآید ، در امان باشد و فرمودی: « همانا خداوند خواسته است که پلیدی را از شما خاندان ببَرَد و شما را کاملاً پاک کند». سپس در کتاب خودت ، پاداش محمّد صلی الله علیه و آله را مهرورزی با آن خاندان قرار دادی و فرمودی: «بگو: هیچ پاداشی برای این رسالت از شما نمی خواهم ، مگر مهرورزی با خویشاوندانم» و فرمودی: « هر پاداشی هم که از شما خواستم ، به سود خودتان است» و فرمودی: « بر آن رسالت ، پاداشی از

شما نمی خواهم ، مگر آن کس که بخواهد راهی به سوی پروردگارش بجوید» و آنان ، راه رسیدن به تو و طریق دست یافتن به رضای تو بودند. پس ، پیامبر صلی الله علیه و آله چون دورانش سپری گشت ، جانشین خود علی بن ابی طالب علیه السلام را به عنوان راهنما برگماشت؛ چرا که او بیم دهنده بود و هر قومی را هدایتگری است. پس ، در حالی که گروه مردم در غدیر خم در برابرش بودند ، فرمود: هر که من سرپرست او بودم ، پس علی سرپرست اوست. خداوندا! با دوستدارش دوستی و با دشمنش دشمنی کن و هر که یاری اش می کند، یاورش باش و هر که خوارش می کند ، خوارش کن! . و فرمود: هر که من پیامبرش بودم ، علی امیر و فرمانده اوست و فرمود: من و علی از یک درختیم و مردم دیگر ، از درختانی پراکنده اند و او را نسبت به خود ، جایگاهی بخشید که هارون نسبت به موسی داشت و به او فرمود: تو نسبت به من ، به منزله هارون به موسی ای ، جز آن که پس از من ، پیامبری نیست . و دخترش را که سیرور زنان جهان است ، به همسری او درآورد و از مسجد خود ، آنچه بر خودش حلال بود، بر علی هم حلال ساخت و همه درها را بست ، مگر در او را. سپس دانش و حکمت خود را نزد علی به ودیعت نهاد و فرمود: من ، شهر علم و علی ، در آن است. پس ، هر کس خواستار آن شهر باشد ، باید از در آن درآید . سپس فرمود: تو ، برادر و وصی و وارث منی. گوشت تو از گوشت من ، و خون تو از خون من است و صلح با تو ، صلح با من است و جنگ کردن با تو ، جنگ کردن با من است. ایمان ، با گوشت و خونت آمیخته است ، آن گونه که با گوشت و خون من در آمیخته است و تو فردا [ی قیامت] کنار حوض [کوثر] ، جانشین منی و تویی که بدهی مرا ادا می کنی و وعده هایم را به انجام می رسانی ، و پیروان تو بر منبرهایی از نورند ، با چهره هایی سفید که در بهشت ، اطراف من و همسایگان من اند. ای علی ! اگر تو نبودی ، پس از من ، مؤمنان باز شناخته نمی شدند . و علی علیه السلام پس از پیامبر ، روشنگری از گم راهی ، و فروغی از نایبایی ، و ریسمان استوار خدا ، و راه راست پروردگار بود. نه کسی در خویشاوندی و سابقه در دین ، از او پیش تر بود و نه کسی در منقبت ، به او می رسید. پا به پای پیامبر صلی الله علیه و آله پیش می رفت و برای تأویل قرآن ، [با مخالفان] می جنگید و در راه خدا از ملامت هیچ ملامتگری بیم نداشت. در راه خدا ، خون سران عرب را ریخت و دلاورانسان را کشت و گرگ های آنان را از هم درید و در دل هایشان کینه هایی از بدر و خیبر و حنین و جز آنها بر جای نهاد. آن گروه نیز بر دشمنی با او همدست شدند و به جنگ با او روی آوردند، تا آن که او با عهدشکنان [در جنگ جمل] و ستمگران [در صفین] و بیرون روندگان از دین (نهروانیان) جنگید و آنان را کشت. و چون روزگارش سر آمد و شقی ترین مردم که از نگون بخت ترین پیشینیان ، پیروی می کرد او را به شهادت رساند ، فرمان پیامبر خدا درباره هدایتگران ، یکی پس از دیگری ، اطاعت نشد و امت ، بر دشمنی با او و همدستی بر قطع رَحِم پیامبر صلی الله علیه و آله و دور ساختن فرزندان اصرار داشتند ، مگر اندکی که به رعایت حق پیامبر صلی الله علیه و آله درباره آنان ، وفا کردند. پس برخی کشته شدند ، برخی به اسارت رفتند ، و برخی ، از وطن خویش تبعید شدند ، و قلم تقدیر الهی بر آنان جاری شد ، آن گونه که امید پاداش نیکو بر آن داشتند ، که زمین ، از آن خداوند است و به هر کس از بندگانش که بخواهد ، به میراث می دهد و سرانجام ، از آن پروا پیشگان است و پروردگار ما ، منزّه است. همانا وعده پروردگارمان شدنی است و خداوند ، وعده اش را خلاف نخواهد کرد و او ارجمند و حکیم است. پس ، گریه کنندگان ، بر پاکان خاندان محمد و علی که درود خدا بر آن دو و خاندانشان باد بگریند و ناله کنندگان ، بر آنان ناله کنند و برای چونان آنان ، اشک ها ریخته شود و فریادزان و ضجّه زنان و شیون کنان ، بر آنان فریاد و ضجّه بزنند و شیون کنند که: حسن کجاست؟ حسین کجاست ، فرزندان حسین کجایند؟ شایسته ای پس از شایسته و راستگویی پس از راستگو؟ کجاست راه پس از راه؟ کجایند برگزیدگان پس از برگزیدگان؟ کجایند خورشیدهای فروزان؟ کجایند ماه های تابان؟ کجایند ستارگان درخشان؟ کجایند نشانه های دین و

پایگاه های دانش؟ کجاست آن بقیه الله (یادگار خدا) که جدا از عترت هدایتگر نیست؟ کجاست آن مهیاگشته برای ریشه کن کردن ستمگران؟ کجاست آن که انتظار می رود اختلاف ها و کجی ها را اصلاح کند؟ کجاست آن که امید است ستم و تجاوز را از بین ببرد؟ کجاست آن که برای بازسازی واجبات و مستحبات ، ذخیره شده است؟ کجاست آن برگزیده برای بازگرداندن آیین و احکام خدا؟ کجاست آن که امید بسته ایم قرآن و حدود آن را زنده سازد؟ کجاست احیاگر نشانه های دین و دینداران؟ کجاست در هم کوبنده شوکت تجاوزکاران؟ کجاست ویران کننده بنیان های شرک و نفاق؟ کجاست ریشه کن کننده فاسقان و گنهکاران و طغیانگران؟ کجاست دروکننده شاخ و برگ گم راهی و دشمنی؟ کجاست نابودکننده نشانه های گم راهی و هواپرستی؟ کجاست قطع کننده رشته های دروغ و افترا؟ کجاست از بین برنده عنادگران و سرکشان؟ کجاست ریشه کن کننده کین توزان ، گم راهگران و ملحدان؟ کجاست عزت بخش دوستان و خوارکننده دشمنان؟ کجاست وحدت آفرین بر محور تقوا؟ کجاست آن در خدا که از آن وارد می شوند؟ کجاست آن چهره خدا که اولیا به آن روی می آورند؟ کجاست آن وسیله پیوند زمین و آسمان؟ کجاست صاحب روز پیروزی و برافرازننده پرچم هدایت؟ کجاست آن اُلفت بخش پریشانی ها و خرسندساز دل ها؟ کجاست آن جویای خونخواهی پیامبران؟ کجاست آن خونخواه کشته دشت کربلا؟ کجاست آن یاری شده الهی بر ضد هر که بر او ستم کند و افترا بندد؟ کجاست آن ناچاری که چون دعا کند ، اجابت شود؟ کجاست آن صدرنشین خلایق ، که صاحب نیکی و تقواست؟ کجاست فرزند پیامبر برگزیده؟ کجاست پسر علی مرتضی و پسر خدیجه کبرا و فرزند فاطمه زهرا؟ پدر و مادرم به فدایت و جانم نگهدارت ، ای پسر سروران مقرب ، ای پسر برگزیدگان گرامی تر ، ای پسر هدایتگران هدایت شده ، ای پسر برگزیدگان وارسته ، ای پسر سروران برگزیده ، ای پسر پاکان پاکیزه ، ای پسر بخشندگان انتخاب شده ، ای پسر سالاران و سروران بزرگ ، ای پسر ماه های تابان ، ای پسر چراغ های فروزان ، ای پسر شهاب های درخشان ، ای پسر ستارگان نورافشان ، ای پسر راه های روشن ، ای پسر نشان های آشکار ، ای پسر دانش های کامل ، ای پسر نشانه های هویدا ، ای پسر سنت های پرآوازه ، ای پسر نشان های یادشده ، ای پسر معجزه های موجود ، ای پسر راه راست ، ای پسر خبر بزرگ ، ای پسر آن که نزد خدا در اُمّ الکتاب والا و فرزانه است ، ای پسر آیات و بینات ، ای پسر دلیل های آشکار ، ای پسر برهان های درخشان ، ای پسر حجت های رسا ، ای پسر نعمت های سرشار ، ای پسر طاها و آیات محکمت ، ای پسر یاسین و ذاریات ، ای پسر طور و عادیات ، ای پسر آن که [به خدا] نزدیک شد و نزدیک شد تا آن که به اندازه دو کمان به قُرب خدای والای برتر رسید! کاش می دانستم در کدام سو و ناحیه جا گرفته ای؟ بلکه در کدام سرزمین و خاک به سر میبری؟ آیا در رَضوی (۴) یا جز آنی؟ یا در ذی طُوی (۵) ای؟ بر من سخت و ناگوار است که مردم را بینم و تو دیده نشوی و از تو هیچ صدا و نجوایی نشنوم. بر من ، سخت است که رنج و بلا تو را احاطه کند و من آسوده باشم و هیچ ناله و شکوه ای از من به حضورت نرسد. جانم فدایت ، ای پنهانی که از ما دور نیستی! جانم فدایت ، ای جدایی که از ما جدا نیستی! جانم فدایت ، ای آرزوی هر مرد و زن مشتاق مؤمنی که یاد می کند و ناله شوق سر می دهد! جانم فدایت ، ای از سرشت ارجمندی که کسی برتر از آن نیست! جانم فدایت ، ای از تبار کهن و بزرگواری که کسی همانند شما نیست! جانم فدایت ، ای از نعمت های دیرینی که کسی چون آنها نیست! جانم فدایت ، ای از خاندان شرافتی که کسی با شما برابر نیست! مولای من! تا کی سرگردان تو باشم ، تا کی؟ و با کدام خطاب و نجوا تو را توصیف کنم؟ بر من ، بسی سخت است که از جز تو پاسخ و سخن بشنوم! بر من ، بسی ناگوار است که بر تو بگریم و مردم ، تو را وا گذارند! بر من ، بسی دشوار است که آنچه می گذرد ، بر تو بگذرد ، نه بر آنان! آیا یآوری هست که با او ناله فراق و گریه طولانی سر دهم؟ آیا بی تاب نالانی هست که چون تنها شود ، با او هم ناله شوم؟ آیا چشمی می گرید تا چشم من در یاری آن ، زار زار بگرید؟ آیا

ای پسر احمد راهی برای دیدار تو هست؟ آیا امروز ما به فردایش متصل می شود که بهره مند شویم؟ کی می شود که بر جویبارهای پُر آب رحمت در آیم و سیراب شویم؟ کی از چشمه زلال آب لطف بهره مند می شویم، که عطش طولانی شده است؟! کی می شود که صبح و شام، با تو باشیم و چشممان روشن گردد؟ کی می شود که تو ما را بینی و ما تو را ببینیم، در حالی که پرچم پیروزی را افراشته باشی، آن سان که دیده شود؟ آیا ما را خواهی دید، در حالی که گرداگرد تو حلقه زده ایم و تو مردم را رهبری می کنی و جهان را پر از داد کرده ای و دشمنانت را خواری و کیفر چشاندی و سرکشان و منکران حق را نابود ساخته ای و متکبران را ریشه کن کرده و ستمگران را نابود ساخته ای، در حالی که ما لب به ثنای خدا گشوده، می گوئیم: حمد و ثنا از آن خداوند، پروردگار جهانیان، است؟ خداوند! تویی برطرف کننده غم ها و گرفتاری ها. از تو دادخواهی می کنم، که دادرسی، نزد توست و تویی پروردگار آخرت و دنیا. پس، ای فریادرس دادخواهان! به فریاد بنده کوچک و گرفتارت برس و سرور را به او نشان بده ای خدای بسیار مقتدر و به سبب وی رنج و سوز غم و هجران را از او بزدای و آتش سوزان دلش را فرو بنشان، ای آن که بر عرش، استوار گشته ای و ای آن که بازگشت و فرجام، به سوی توست! خداوند! ما بندگان تویم که شیفته ولی تو هستیم؛ آن که یادآور تو و پیامبر توست. او را برای ما نگهبان و پناهگاه آفریدی و برای ما مایه استواری و پناهندگی ساختی و وی را برای مؤمنان ما پیشوا قرار دادی. پس، درود و سلام ما را به او برسان و بدین سبب بر کرامت ما ای پروردگار بیفزای و قرارگاه او را برای ما مایه قرار و آرامش قرار بده و نعمت را بر ما چنین کامل کن که او را پیشاپیش ما قرار دهی و ما را وارد بهشت خودت سازی و همدم شهیدان از برگزیدگان خودت، قرار دهی! خداوند! بر محمد و خاندان محمد درود فرست؛ بر جدش، محمد، فرستاده تو و سرور بزرگ تر، و بر پدرش سرور کوچک تر، (۶) و بر مادر بزرگش صدیقه کبرا فاطمه دختر محمد، و بر هر کدام از پدران نیکویش که برگزیده تو اند، و بر خود او، درود فرست، برترین، کامل ترین، تمام ترین، پیوسته ترین، بزرگ ترین و سرشارترین درودی که بر هر یک از بندگان برگزیده ات فرستاده ای؛ و بر او درودی فرست، بی شمار و بی پایان! خداوند! به سبب او حق را برپا بدار، به سبب او باطل را نابود کن، به سبب او دوستان خودت را حاکم گردان، به سبب او دشمنانت را خوار کن و خداوند! میان ما و او پیوندی برقرار ساز که به همنشینی با نیاکانش بینجامد، و ما را از آنانی قرار بده که به دامان آنان چنگ می زنند و در سایه لطف آنان به سر می برند، و ما را یاری کن تا حقوقش را به او ادا کنیم و در فرمان برداری اش بکوشیم و از نافرمانی اش پرهیز کنیم! و با خرسندی او بر ما منت بگذار؛ و رأفت و مهربانی و دعا و خیر او را به ما ببخش، به اندازه ای که با آن به رحمت گسترده ات و کامیابی از نزدت، دست یابیم؛ و به سبب او نمازمان را پذیرفته، گناهانمان را آمرزیده، و دعاهایمان را اجابت شده قرار بده؛ و به سبب او روزی های ما را گشاده و اندوه های ما را کفایت شده و نیازهای ما را برآورده قرار بده؛ و تقرب جویی ما را به درگاهت پذیر و با نگاه رحمت بار، بر ما بنگر تا با آن، به کرامت کامل در پیشگاهت نایل آیم، سپس به جود خود، آن نگاه پُر مهر را از ما بر نگردان؛ و ما را از حوض جدش صلی الله علیه و آلهبا جام او و با دست او سیراب کن، سیرابی کامل و گوارا، که پس از آن، هیچ تشنگی ای نباشد، ای مهربان ترین مهربانان!

۱- مقصود، شیخ ابو عبد الله محمد بن جعفر مشهدی در کتابش المزار الکبیر است.

۲- بُراق، نام مرکبی است که پیامبر خدا شب معراج بر آن سوار شد. به خاطر درخشندگی و بُراق بودنش، چنین نامیده شد

(ر. ك : النهايه : ١ / ١٢٠).

٣- در المزار الكبير است: «و او را به آسمانت بالا بردی».

٤- نام کوهی در مدینه است.

٥- جایی نزدیک مکه است.

٦- در الإقبال ، این افزوده است: «صاحب پرچم در قیامت ، و ساقی دوستانش از نهر کوثر ، و پیشوا بر همه مردم ، آن که هر کس به او ایمان آورد ، پیروز است و هر کس به او ایمان نیاورد ، در خطر و کفر افتاده است. درود خدا بر او و برادرش و فرزندان خجسته و نورانی آن دو ، تا آن گاه که خورشید بدمد و ماه ، فروغ افشانند...».

ص: ١٠١٢

..

ص: ١٠١٣

..

ص: ١٠١٤

..

ص: ١٠١٥

..

ص: ١٠١٧

..

ص: ١٠١٨

..

ص: ١٠١٩

..

ص: ١٠٢٠

..

ص: ١٠٢١

..

ص: ۱۰۲۳

..

ص: ١٠٢٤

..

ص: ١٠٢٥

..

السيد ابن طاووس قدس سره: فَإِذَا فَرَعْتَ مِنَ الدُّعَاءِ (١) فَتَيَأْهُبْ لِلسُّجُودِ بَيْنَ يَدَيِ مَوْلَاكَ ، وَقُلْ مَا رَوَيْنَاهُ بِإِسْنَادِنَا إِلَى أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ : إِذَا فَرَعْتَ مِنْ دُعَاءِ الْعِيدِ الْمَذْكُورِ ، ضَعْ خَدَّكَ الْأَيْمَنَ عَلَى الْأَرْضِ وَقُلْ : سَيِّدِي سَيِّدِي ، كَمْ مِنْ عَتِيقٍ لَكَ فَاجْعَلْنِي مِمَّنْ أَعْتَقْتَ ، سَيِّدِي سَيِّدِي وَكَمْ مِنْ ذَنْبٍ قَدْ غَفَرْتَ فَاجْعَلْ ذَنْبِي فِيْمَنْ غَفَرْتَ ، سَيِّدِي سَيِّدِي وَكَمْ مِنْ حَاجَةٍ قَدْ قَضَيْتَ فَاجْعَلْ حَاجَتِي فِيْمَا قَضَيْتَ ، سَيِّدِي سَيِّدِي وَكَمْ مِنْ كُرْبَةٍ قَدْ كَشَفْتَ فَاجْعَلْ كُرْبَتِي فِيْمَا كَشَفْتَ ، سَيِّدِي سَيِّدِي وَكَمْ مِنْ مُسْتَعِيثٍ قَدْ أَغْنَيْتَ فَاجْعَلْنِي فِيْمَنْ أَغْنَيْتَ ، سَيِّدِي سَيِّدِي كَمْ مِنْ دَعْوَةٍ قَدْ أُجِبَتْ فَاجْعَلْ دَعْوَتِي فِيْمَا أُجِبَتْ ، سَيِّدِي سَيِّدِي ، اِرْحَمْ سُجُودِي فِي السَّاجِدِينَ ، وَارْحَمْ عَبْرَتِي فِي الْمُسْتَعْبِرِينَ ، وَارْحَمْ تَضَرُّعِي فِيْمَنْ تَضَرَّعَ مِنَ الْمُتَضَرِّعِينَ . سَيِّدِي سَيِّدِي ، كَمْ مِنْ فَقِيرٍ قَدْ أُغْنَيْتَ فَاجْعَلْ فَقْرِي فِيْمَا أُغْنَيْتَ ، سَيِّدِي سَيِّدِي ، اِرْحَمْ دَعْوَتِي فِي الدَّاعِينَ ، سَيِّدِي وَإِلَهِي أَسَأْتُ وَظَلَمْتُ وَعَمِلْتُ سُوءًا وَاعْتَرَفْتُ بِجُنُوبِي ، وَبِئْسَ مَا عَمِلْتُ فَاغْفِرْ لِي يَا مَوْلَايَ ، أَيُّ كَرِيمٍ أَيُّ عَزِيزٍ أَيُّ جَمِيلٍ . فَإِذَا فَرَعْتَ وَانصَيْرَفْتَ رَفَعْتَ يَدَيْكَ ثُمَّ حَمِدْتَ رَبَّكَ ، ثُمَّ تَقُولُ مَا تَقْدِّمُ عَلَيْهِ ، وَسَيِّمْتَ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَحَمِدْتَ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ . (٢)

١- .أى من دعاء الندبه .

٢- .الإقبال : ١ / ٥١٣ ، بحار الأنوار : ٩١ / ٢٨ / ٧ .

سید ابن طاووس: چون از دعا [ی ندبه] فارغ شدی ، آماده سجود در پیشگاه مولای خود باش و آنچه را با سند خودمان از امام صادق علیه السلام روایت کرده ایم، بگو ، که فرمود: «چون از دعای یادشده عید فارغ شدی ، گونه راست خود را بر زمین بگذار و بگو : سرورم ، سرورم! چه بسیار آزادشده داری . مرا هم از آنانی قرار بده که آزادشان کرده ای! سرورم ، سرورم! چه بسیار گناه که بخشودی . گناه مرا هم در زمره بخشوده شدگان قرار بده! سرورم ، سرورم! چه بسیار حاجت که برآوردی . نیاز مرا هم در میان برآورده شده ها قرار بده! سرورم ، سرورم! چه بسیار رنج و اندوه که برطرف ساختی . اندوه مرا هم در میان برطرف شده ها قرار بده! سرورم ، سرورم! چه بسیار دادخواهی که به فریادش رسیدی . مرا هم از آنانی قرار بده که به دادشان رسیدی! سرورم ، سرورم! چه بسیار دعا که اجابت کردی . دعای مرا نیز در میان اجابت شده ها قرار بده! سرورم ، سرورم! سجود مرا در زمره ساجدان ، مورد رحمت قرار بده و بر سرشک من در زمره اشک ریزان ، رحمت آر و بر نالیدنم در زمره نالندگان به درگاهت ، ترحم کن! سرورم ، سرورم! چه بسیار تهی دستی را که بی نیاز کردی . تهی دستی مرا هم در میان آنچه بی نیازی کردی ، قرار بده! سرورم ، سرورم! بر دعای من در زمره خوانندگان ، رحمت آور! سرورم و معبودم! بد کردم ، ستم کردم ، کار بد انجام دادم و به گناهم اقرار کردم ؛ و چه بد عمل کردم! پس، ای مولای من! مرا بیامرز ، ای بزرگوار ، ای ارجمند ، ای زیبا! . پس چون فارغ شدی و برگشتی ، دستان خود را بالا می بری و پروردگارت را می ستایی . سپس آنچه را پیش تر گفته بودی ، می گویی و بر پیامبر صلی الله علیه و آله درود فرستاده ، خدای متعال را می ستایی؛ و ستایش ، از آن خداوند ، پروردگار جهانیان ، است».

ص: ١٠٢٩

..

ص: ۱۰۳۰

..

ص: ۱۰۳۱

..

ص: ۱۰۳۲

..

ص: ١٠٣٣

..

ص: ١٠٣٤

..

ص: ١٠٣٥

..

ص: ١٠٣٧

..

ص: ۱۰۳۹

..

ص: ١٠٤٠

..

ص: ١٠٤١

..

ص: ١٠٤٢

..

ص: ١٠٤٣

..

ص: ١٠٤٤

..

ص: ١٠٤٥

..

ص: ١٠٤٦

..

ص: ١٠٤٧

..

ص: ١٠٤٨

..

ص: ١٠٤٩

..

ص: ١٠٥٠

..

ص: ١٠٦٠

..

ص: ١٠٦٣

..

ص: ١٠٦٤

..

ص: ١٠٦٧

..

فهرست منابع و مآخذ

فهرست منابع و مآخذ ١. القرآن الكريم . ٢. الاحتجاج على أهل اللجاج ، أبو منصور أحمد بن علي بن أبي طالب الطبرسي (ت ٥٦٠هـ) ، تحقيق : إبراهيم البهادري ومحمد هادي به ، دار الأسوه طهران ، الطبعة الأولى ١٤١٣ هـ . ٣. إحياء علوم الدين ، أبو حامد محمد بن محمد الغزالي (ت ٥٥٥هـ) ، دار الهادي بيروت ، الطبعة الأولى ١٤١٢ هـ . ٤. الاختصاص ، المنسوب إلى أبي عبد الله محمد بن محمد بن النعمان العكبري البغدادي المعروف بالشيخ المفيد (ت ٤١٣ هـ) ، تحقيق : علي أكبر الغفاري ، مؤسسه النشر الإسلامي قم ، الطبعة الرابعة ١٤١٤ هـ . ٥. اختيار معرفة الرجال (رجال الكشي) ، أبو جعفر محمد بن الحسن المعروف بالشيخ الطوسي (ت ٤٦٠ هـ) ، تحقيق : مهدي الرجائي ، مؤسسه آل البيت عليهم السلام لإحياء التراث قم ، الطبعة الأولى ١٤٠٤ هـ . ٦. الأدب المفرد ، أبو عبد الله محمد بن إسماعيل البخاري (ت ٢٥٦ هـ) ، تحقيق : محمد بن عبد القادر عطا ، دار الكتب العلمية بيروت . ٧. الاذكار المتخبه من كلام سيد الابرار صلى الله عليه و آله ، لابي زكريا يحيى بن شرف النووي (ت ٦٧٦ق) ، رياض دار الهجرة.

٨. الأربعون حديثاً ، للشهيد الأوّل محمد بن مكى العاملى (ت ٧٨٦ق) ، قم مدرسه الامام المهدي (ع). ٩. الإرشاد فى معرفه حجج الله على العباد ، أبو عبد الله محمد بن محمد بن النعمان العكبى البغدادى المعروف بالشيخ المفيد (ت ٤١٣ هـ) ، تحقيق ونشر : مؤسسه آل البيت عليهم السلام لإحياء التراث قم ، الطبعة الأولى ١٤١٣ هـ . ١٠. إرشاد القلوب ، أبو محمد الحسن بن أبى الحسن الديلمى (ت ٧١١ هـ) ، مؤسسه الأعلمى بيروت ، الطبعة الرابعة ١٣٩٨ هـ . ١١. أساس البلاغه ، لأبى القاسم محمود بن عمر الزمخشري (ت ٥٣٨ هـ) ، تحقيق : عبد الرحيم محمود ، دار صادر بيروت ، ١٣٨٥ هـ . ١٢. أسباب نزول القرآن ، لأبى الحسن على بن أحمد الواحدى النيسابورى (ت ٤٦٨ هـ) ، تحقيق : كمال بسيونى زغلول ، دار الكتب العلميه بيروت . ١٣. الاستبصار فيما اختلف من الأخبار ، أبو جعفر محمد بن الحسن الطوسى (ت ٤٦٠ هـ) ، تحقيق : حسن الموسوى الخراسان ، دار الكتب الإسلاميه طهران ، الطبعة الأولى . ١٤. أسد الغابه فى معرفه الصحابه ، أبو الحسن عزّ الدين على بن أبى الكرم محمد بن محمد بن عبد الكريم الشيبانى المعروف بابن الأثير الجزرى (ت ٦٣٠ هـ) ، تحقيق : على محمد معوض وعادل أحمد عبد الموجود ، دار الكتب العلميه بيروت ، الطبعة الأولى ١٤١٥ هـ . ١٥. الإصابه فى تمييز الصحابه ، لأبى الفضل أحمد بن على بن الحجر العسقلانى (ت ٨٥٢ هـ) ، تحقيق : عادل أحمد عبد الموجود وعلى محمّد معوض ، دار الكتب العلميه بيروت ، الطبعة الأولى ١٤١٥ هـ . ١٦. الأصول الستّه عشر ، عدّه من الرواه ، دار الشبستري قم ، الطبعة الثانيه ١٤٠٥ هـ . ١٧. أعلام الدين فى صفات المؤمنين ، أبو محمد الحسن بن محمد الديلمى (ت ٧١١ هـ) ، تحقيق ونشر : مؤسسه آل البيت عليهم السلام لإحياء التراث قم .

١٨ . إعلام الورى بأعلام الهدى ، أبو على الفضل بن الحسن الطبرسى (ت ٥٥٤٨ هـ) ، تحقيق ونشر : مؤسسه آل البيت عليهم السلام لإحياء التراث قم ، الطبعة الأولى ١٤١٧ هـ . ١٩ . الإقبال بالأعمال الحسنه فيما يعمل مرّه فى السنه ، أبو القاسم على بن موسى الحلى المعروف بابن طاووس (ت ٥٦٦٤ هـ) ، تحقيق : جواد القنومى ، مكتب الإعلام الإسلامى قم ، الطبعة الأولى ١٤١٤ هـ . ٢٠ . الأمالى للصدوق ، أبو جعفر محمد بن على بن الحسين بن بابويه القمى المعروف بالشيخ الصدوق (ت ٥٣٨١ هـ) ، تحقيق ونشر : مؤسسه البعثه قم ، الطبعة الأولى ١٤٠٧ هـ . ٢١ . الأمالى للطوسى ، أبو جعفر محمد بن الحسن المعروف بالشيخ الطوسى (ت ٥٤٦٠ هـ) ، تحقيق : مؤسسه البعثه ، دار الثقافه قم ، الطبعة الأولى ١٤١٤ هـ . ٢٢ . الأمالى للمفيد ، أبو عبد الله محمد بن النعمان العكبرى البغدادى المعروف بالشيخ المفيد (ت ٥٤١٣ هـ) ، تحقيق : حسين أستاذ ولى وعلى أكبر الغفارى ، مؤسسه النشر الإسلامى قم ، الطبعة الثانيه ١٤٠٤ هـ . ٢٣ . الانتصار ، لأبى القاسم على بن الحسين ، المعروف بالسيد المرتضى علم الهدى (م ٥٤٣٦ هـ . ق) ، مطبعه الشريف الرضى ، قم ، سنه ١٣٩١ هـ . ق . ٢٤ . أهل البيت فى الكتاب والسنة ، لمحمد المحمدي الريشهرى ، دار الحديث قم ، ١٣٧٥ هـ ش . ٢٥ . بحار الأنوار الجامعه لدرر أخبار الأئمة الأطهار عليهم السلام ، محمد باقر بن محمد تقى المجلسى (ت ١١١٠ هـ) ، مؤسسه الوفاء بيروت ، الطبعة الثانيه ١٤٠٣ هـ . ٢٦ . البدايه والنهايه ، أبو الفداء إسماعيل بن عمر بن كثير الدمشقى (ت ٧٧٤ هـ) ، تحقيق ونشر : مكتبه المعارف بيروت . ٢٧ . بشاره المصطفى لشيعة المرتضى ، أبو جعفر محمد بن محمد بن على الطبرى (ت ٥٥٢٥ هـ) ، المطبعه الحيدريه النجف الأشرف ، الطبعة الثانيه ١٣٨٣ هـ . ٢٨ . بصائر الدرجات ، أبو جعفر محمد بن الحسن الصفار القمى المعروف بابن فروخ (ت ٥٢٩٠ هـ) ، مكتبه آيه الله المرعشى قم ، الطبعة الأولى ١٤٠٤ هـ .

٢٩ . بغية الباحث عن زوائد مسند الحارث ، لنورالدين علي بن ابي بكر الهيثمي (ت ٨٠٧ق) ، تحقيق : مسعد عبدالحميد محمد السعدني ، قاهره دارالطلائع . ٣٠ . البلد الأمين والدرع الحصين ، تقى الدين إبراهيم بن زين الدين الكفعمي (ت ٩٠٥ هـ) . ٣١ . بوستان ، للشيخ مصلح بن عبدالله سعدى (ت ٦٩١ق) ، تصحيح : محمد علي فروغى ، تهران انتشارات امير كبير ، ١٣٥٤ . ٣٢ . تاج العروس من جواهر القاموس ، محمد بن محمد مرتضى الحسينى الزبيدى (ت ١٢٠٥ هـ) ، تحقيق : على شيرى ، دار الفكر بيروت ، الطبعة الأولى ١٤١٤ هـ . ٣٣ . تاريخ أصبهان ، أبو نعيم أحمد بن عبد الله الأصفهاني (ت ٤٣٠ هـ) ، تحقيق : سيد كسروى حسن ، دار الكتب العلميه بيروت . ٣٤ . تاريخ بغداد أو مدينه السلام ، أبو بكر أحمد بن على الخطيب البغدادي (ت ٤٦٣ هـ) ، المكتبه السلفيه المدينه المنوره . ٣٥ . تاريخ دمشق = تاريخ مدينه دمشق «ترجمه الإمام على عليه السلام» ، أبو القاسم على بن الحسن بن هبه الله المعروف بابن عساكر الدمشقى (ت ٥٧١ هـ) ، تحقيق : على شيرى ، دار الفكر بيروت ، الطبعة الأولى ١٤١٥ هـ . ٣٦ . التاريخ الكبير ، أبو عبد الله محمد بن إسماعيل البخارى (ت ٢٥٦ هـ) ، دار الفكر بيروت . ٣٧ . تأويل الآيات الظاهره فى فضائل العتره الطاهره (كنز جامع الفوائد) ، لعلى الغروى الحسينى الأستر آبادى (ت ٩٤٠ هـ) ، تحقيق ونشر : مدرسه الإمام المهدي (عج) قم ، الطبعة الأولى ١٤٠٧ هـ . ٣٨ . التحصين فى صفات العارفين (ضميمه مثير الاحزان) ، لاحمد بن محمد بن فهد الحلبي (ت ٨٤١ق) ، تحقيق ونشر : قم مدرسه الام المهدي (عج) . ٣٩ . تحف العقول عن آل الرسول صلى الله عليه و آله ، أبو محمد الحسن بن على الحزّانى المعروف بابن شعبه (ت ٣٨١ هـ) ، تحقيق : على أكبر الغفّارى ، مؤسسه النشر الإسلامى قم ، الطبعة الثانيه ١٤٠٤ هـ .

٤٠. الترغيب والترهيب من الحديث الشريف، لزكى الدين عبدالعزيز بن عبدالقوى المنذرى (ت ٦٥٦ ق)، ضبط احاديثه وعلق عليه مصطفى محمد عماره، بيروت دارالفكر، ١٤٠٨ ق. ٤١. تفسير ابن كثير (تفسير القرآن العظيم)، أبو الفداء إسماعيل بن عمر بن كثير البصرى الدمشقى (ت ٧٧٤ هـ)، تحقيق: عبد العزيز غنيم ومحمد أحمد عاشور ومحمد إبراهيم البنا، دار الشعب القاهرة. تفسير أبى الفتوح الرازى = روض الجنان وروح الجنان. تفسير الطبرى = جامع البيان عن تأويل آى القرآن. ٤٢. تفسير العياشى، أبو النضر محمد بن مسعود السلمى السمرقندى المعروف بالعياشى (ت ٣٢٠ هـ)، تحقيق: هاشم الرسولى المحلاتى، المكتبة العلميه طهران، الطبعة الأولى ١٣٨٠ هـ. تفسير الفخر الرازى = التفسير الكبير ومفاتيح الغيب تفسير القرطبى = الجامع لأحكام القرآن. ٤٣. تفسير القمى، أبو الحسن على بن إبراهيم بن هاشم القمى (ت ٣٠٧ هـ)، إعداد: طيب الموسوى الجزائرى، مطبعة النجف الأشرف. ٤٤. التفسير الكبير ومفاتيح الغيب (تفسير الفخر الرازى)، لأبى عبد الله محمد بن عمر المعروف بالفخر الرازى (ت ٦٠٤ هـ)، دار الفكر بيروت، الطبعة الأولى ١٤١٠ هـ. ٤٥. تفسير نمونه، ناصر مكارم شيرازى (معاصر)، دار الكتب الإسلاميه طهران. ٤٦. التمهيص، أبو على محمد بن همام الإسكافى (ت ٣٣٦ هـ)، تحقيق ونشر: مدرسه الإمام المهدي (عج) قم. ٤٧. تنبيه الخواطر ونزهه النواظر (مجموعه ورام)، أبو الحسين ورام بن أبى فراس (ت ٦٠٥ هـ)، دار التعارف ودار صعب بيروت. ٤٨. تهذيب الأحكام فى شرح المقنعه، أبو جعفر محمد بن الحسن المعروف بالشيخ الطوسى (ت ٤٦٠ هـ)، دار التعارف بيروت، الطبعة الأولى ١٤٠١ هـ.

٤٩. تهذيب الكمال فى أسماء الرجال ، ليونس بن عبد الرحمن المزى (ت ٧٤٢ هـ) ، تحقيق : الدكتور بشّار عوّاد معروف ، مؤسسه الرساله بيروت ، الطبعة الأولى ١٤٠٩ هـ . ٥٠ . ثواب الأعمال وعقاب الأعمال ، أبو جعفر محمد بن على القمى المعروف بالصدوق (ت ٣٨١ هـ) ، تحقيق : على أكبر الغفارى ، مكتبه الصدوق طهران . ٥١ . جامع الأحاديث ، أبو محمد جعفر بن أحمد بن على القمى المعروف بابن الرازى (ق ٤) ، تحقيق : محمد الحسينى النيسابورى ، مؤسسه الطبع والنشر التابعه للحضرة الرضويه المقدّسه مشهد ، الطبعة الأولى ١٤١٣ هـ . ٥٢ . جامع الأخبار أو معارج اليقين فى أصول الدين ، لمحّمّد بن محمّد الشعيرى السبزوارى (القرن السابع) ، تحقيق ونشر : مؤسسه آل البيت قم ، الطبعة الأولى ١٤١٤ هـ . ٥٣ . جامع البيان عن تأويل آى القرآن (تفسير الطبرى) ، لأبى جعفر محمّد بن جرير الطبرى (٣١٠ هـ) ، دار الفكر بيروت ، الطبعة الأولى ١٤٠٨ هـ . ٥٤ . الجامع لأحكام القرآن (تفسير القرطبى) ، لأبى عبد الله محمّد بن أحمد الأنصارى القرطبى (ت ٦٧١ هـ) ، تحقيق : محمّد بن عبد الرحمن المرعشلى ، دار إحياء التراث العربى بيروت ، الطبعة الثانية ١٤٠٥ هـ . ٥٥ . الجامع الصغير فى أحاديث البشير النذير ، لجلال الدين عبد الرحمن بن أبى بكر السيوطى (ت ٩١١ هـ) ، دار الفكر بيروت ، الطبعة الأولى ١٤٠١ هـ . ٥٦ . الجعفرىات (الأشعثيات) ، أبو الحسن محمد بن محمد بن الأشعث الكوفى (ق ٤) ، مكتبه نينوى طهران ، طبع ضمن قرب الإسناد . ٥٧ . جمال الأسبوع بكمال العمل المشروع ، أبو القاسم على بن موسى الحلى المعروف بابن طاووس (ت ٦٦٤ هـ) ، تحقيق : جواد القىومى ، مؤسسه الآفاق قم ، الطبعة الأولى ١٣٧١ ش . ٥٨ . جواهر الكلام فى شرح شرائع الإسلام ، لمحّمّد حسن النجفى (ت ١٢٦٦ هـ) مؤسسه المرتضى العالميه بيروت ، ١٤١٢ هـ . .

٥٩. الحدائق الناضرة فى أحكام العترة الطاهرة ، للشيخ يوسف بن أحمد البحرانى (ت ١١٨٦ هـ) ، تحقيق : محمد تقى الايروانى ، دار الكتب الإسلاميه نجف ، ١٣٧٧ هـ . ٦٠ . حليه الأولياء وطبقات الأصفياء ، أبو نعيم أحمد بن عبد الله الأصبهاني (ت ٤٣٠ هـ) ، دار الكتاب العربى بيروت ، الطبعة الثانيه ١٣٨٧ هـ . ٦١ . خصائص الأئمة عليهم السلام (خصائص أمير المؤمنين عليه السلام) ، أبو الحسن الشريف الرضى محمد بن الحسين بن موسى الموسوى (ت ٤٠٦ هـ) ، تحقيق : محمد هادى الأمينى ، مجمع البحوث الإسلاميه التابع للحضرة الرضويه المقدسه مشهد ، ١٤٠٦ هـ . ٦٢ . الخصال ، أبو جعفر محمد بن على بن الحسين بن بابويه القمى المعروف بالشيخ الصدوق (ت ٣٨١ هـ) ، مؤسسه النشر الإسلامى قم ، الطبعة الرابعه ١٤١٤ هـ . ٦٣ . الخلاف ، لابی جعفر محمد بن الحسن الطوسى (ت ٤٦٠ ق) ، قم دارالكتب العلميه . ٦٤ . درر الأحاديث النبويه بالاسانيد الحيويه ، ليحيى بن الحسين ، جمعها عبدالله محمد حمزه الصعدى ، تحقيق : عبدالكريم فضيل ، بيروت مؤسسه الاعلمى . ٦٥ . الدر المنثور فى التفسير المأثور ، جلال الدين عبد الرحمن بن أبى بكر السيوطى (ت ٩١١ هـ) ، دار الفكر بيروت ، الطبعة الأولى ١٤١٤ هـ . ٦٦ . الدروع الواقيه ، لأبى القاسم على بن موسى بن طاووس الحللى (ت ٦٦٤ هـ) ، تحقيق ونشر : مؤسسه آل البيت قم ، الطبعة الأولى ١٤١٤ هـ . ٦٧ . دعائم الإسلام وذكر الحلال والحرام والقضايا والأحكام ، أبو حنيفه النعمان بن محمد بن منصور بن أحمد بن حيون التميمى المغربى (ت ٣٦٣ هـ) ، تحقيق : آصف بن على أصغر فيضى ، دار المعارف مصر ، الطبعة الثالثه ١٣٨٩ هـ . ٦٨ . الدعاء ، لأبى القاسم سليمان بن أحمد الطبرانى (ت ٣٦٠ هـ) ، تحقيق : مصطفى عبد القادر عطا ، دار الكتب العلميه بيروت ، الطبعة الأولى ١٤١٣ هـ . ٦٩ . الدعوات ، أبو الحسين سعيد بن عبد الله الراوندى المعروف بقطب الدين الراوندى (ت ٥٧٣ هـ) ، تحقيق ونشر : مؤسسه الإمام المهدي (عج) قم ، الطبعة الأولى ١٤٠٧ هـ .

رجال الكشي = اختيار معرفه الرجال . ٧٠ . روض الجنان وروح الجنان (تفسير أبي الفتوح الرازي)، لأبي الفتوح حسين بن علي الرازي (قرن ٥٦ هـ)، آستانه المقدسه الرضويّه مشهد، الطبعة الأولى ١٣٧١ هـ ش . ٧١ . روضه المتقين ، للعلامه محمد باقر بن محمد تقى المجلسى (ت ١١١١ ق ، تهران بنياد فرهنگ اسلامى كوشانيپور . ٧٢ . روضه الواعظين ، محمد بن الحسن بن علي الفتال النيسابورى (ت ٥٠٨ هـ)، تحقيق : حسين الأعلمى ، مؤسسه الأعلمى بيروت ، الطبعة الأولى ١٤٠٦ هـ . ٧٣ . زاد المعاد ، للعلامه محمّد باقر المجلسى (م ١١١١ هـ ق .)، الطبعة القديمه ، كتابفروشى إسلاميه ، طهران . ٧٤ . الزهد لابن المبارك ، أبو عبد الرحمن بن عبد الله بن المبارك الحنظلى المروزي (ت ١٨١ هـ) ، تحقيق : حبيب الرحمن الأعظمى ، دار الكتب العلميه بيروت . ٧٥ . السرائر الحاوى لتحرير الفتاوى ، أبو جعفر محمد بن منصور بن أحمد بن إدريس الحلّى (ت ٥٩٨ هـ) ، تحقيق ونشر : مؤسسه النشر الإسلامى قم ، الطبعة الثانيه ١٤١٠ هـ . ٧٦ . سعد السعود ، لأبى القاسم عليّ بن موسى الحلّى المعروف بابن طاووس (ت ٦٦٤ هـ) ، مكتبه الرضى قم ، الطبعة الأولى ١٣٦٣ هـ ش . ٧٧ . سلسله الأحاديث الصحيحه ، لمحمّد ناصر الدين الألبانى (معاصر) ، المكتب الإسلامى بيروت ، الطبعة الرابعه ١٤٠٥ هـ . ٧٨ . سنن ابن ماجه ، أبو عبد الله محمد بن يزيد بن ماجه القزوينى (ت ٢٧٥ هـ) ، تحقيق : محمد فؤاد عبد الباقي ، دار إحياء التراث بيروت ، الطبعة الأولى ١٣٩٥ هـ . ٧٩ . سنن أبى داود ، أبو داود سليمان بن أشعث السجستانى الأزدي (ت ٢٧٥ هـ) ، تحقيق : محمد محيى الدين عبد الحميد ، دار إحياء السنّه النبويه بيروت . ٨٠ . سنن الترمذى (الجامع الصحيح) ، أبو عيسى محمد بن عيسى بن سوره الترمذى (ت ٢٩٧ هـ) ، تحقيق : أحمد محمد شاكر ، دار إحياء التراث بيروت .

٨١. سنن الدارقطني ، أبو الحسن علي بن عمر البغدادي المعروف بالدارقطني (ت ٢٨٥ هـ) ، تحقيق : أبو الطيب محمد آبادي ، عالم الكتب بيروت ، الطبعة الرابعة ١٤٠٦ هـ . ٨٢. سنن الدارمي ، أبو محمد عبد الله بن عبد الرحمن الدارمي (ت ٢٥٥ هـ) ، تحقيق : مصطفى ديب البغا ، دار القلم بيروت ، الطبعة الأولى ١٤١٢ هـ . ٨٣. السنن الكبرى ، أبو بكر أحمد بن الحسين بن علي البيهقي (ت ٤٥٨ هـ) ، تحقيق : محمد عبد القادر عطا ، دار الكتب العلمية بيروت ، الطبعة الأولى ١٤١٤ هـ . ٨٤. السنن الكبرى ، أبو عبد الرحمن أحمد بن شعيب النسائي ، تحقيق : عبد الغفار سليمان البنداري ، دار الكتب العلمية بيروت ، الطبعة الأولى ١٤١١ هـ . ٨٥. سنن النسائي (بشرح الحافظ جلال الدين السيوطي وحاشية الإمام السندي) ، أبو عبد الرحمن أحمد بن شعيب النسائي (ت ٣٠٣ هـ) ، دار الجيل بيروت ، الطبعة الأولى ١٤٠٧ هـ . ٨٦. سير أعلام النبلاء ، لأبي عبد الله محمد بن أحمد الذهبي (ت ٧٤٨ هـ) ، تحقيق : شعيب الأرنؤوط ، مؤسسه الرساله بيروت ، الطبعة العاشرة ١٤١٤ هـ . ٨٧. السيره النبويه ، أبو الفداء إسماعيل بن عمر بن كثير البصروي الدمشقي (ت ٧٤٧ هـ) ، تحقيق : مصطفى عبد الواحد ، دار إحياء التراث العربي بيروت . ٨٨. شرح الأسماء الحسنى ، لملاهادي سبزواري (ت ١٢٨٩ هـ) ، مكتبه بصيرتي قم ، الطبعة الأولى ١٢٦٧ هـ . ٨٩. شرح نهج البلاغه ، عز الدين عبد الحميد بن محمد بن أبي الحديد المعتزلي المعروف بابن أبي الحديد (ت ٦٥٦ هـ) ، تحقيق : محمد أبو الفضل إبراهيم ، دار إحياء التراث بيروت ، الطبعة الثانية ١٣٨٧ هـ . ٩٠. شعب الإيمان ، أبو بكر أحمد بن الحسين البيهقي (ت ٤٥٨ هـ) ، تحقيق : محمد السعيد بسيوني زغلول ، دار الكتب العلمية بيروت ، الطبعة الأولى ١٤١٠ هـ . ٩١. الصحاح تاج اللغه وصحاح العربيّه ، أبو نصر إسماعيل بن حمّاد الجوهري (ت ٣٩٨ هـ) ،

تحقيق: أحمد بن عبد الغفور عطار، دار العلم للملايين بيروت، الطبعة الرابعة ١٤١٠ هـ . ٩٢ . صحيح ابن حبان بترتيب ابن بلبان ، علاء الدين علي بن بلبان الفارسي (ت ٧٣٩ هـ) ، تحقيق: شعيب الأرنؤوط ، مؤسسه الرساله بيروت ، الطبعة الثانيه ١٤١٤ هـ . ٩٣ . صحيح ابن خزيمة ، لأبي بكر محمد بن إسحاق السلمى النيسابورى المعروف بابن خزيمة (ت ٣١١ هـ) ، تحقيق: محمد مصطفى الأعظمى ، المكتب الإسلامى بيروت ، الطبعة الثالثه ١٤١٢ هـ . ٩٤ . صحيح البخارى ، أبو عبد الله محمد بن إسماعيل البخارى (ت ٢٥٦ هـ) ، تحقيق: مصطفى ديب البغا ، دار ابن كثير بيروت ، الطبعة الرابعه ١٤١٠ هـ . ٩٥ . صحيح مسلم ، أبو الحسين مسلم بن الحجاج القشيري النيسابورى (ت ٢٦١ هـ) ، تحقيق: محمد فؤاد عبد الباقي ، دار الحديث القايره ، الطبعة الأولى ١٤١٢ هـ . ٩٦ . صحيفه الإمام الرضا عليه السلام ، المنسوبه إلى الإمام الرضا عليه السلام ، تحقيق ونشر: مؤسسسه الإمام المهدي (عج) قم ، الطبعة الأولى ١٤٠٨ هـ . ٩٧ . الصحيفه السجاديّه ، المنسوبه إلى الإمام على بن الحسين عليهما السلام ، تصحيح: على أنصاريان ، المستشاريه الثقافيه للجمهوريه الإسلاميه الإيرانيه دمشق ، ١٤٠٥ هـ . ٩٨ . الصراط المستقيم إلى مستحقّي التقديم ، للشايخ زين الدين أبي محمد عليّ بن يونس النباطى البياضى (ت ٨٧٧ هـ) ، إعداد: محمّد باقر البهودى ، المكتبه المرتضويّه طهران ، الطبعة الأولى ١٣٨٤ هـ . ٩٩ . الطبقات الكبرى ، محمد بن سعد كاتب الواقدي (ت ٢٣٠ هـ) ، دار صادر بيروت . ١٠٠ . طبّ النبىّ صلى الله عليه وآله ، أبو على محمود بن محمد الجعمنى (ت ٦١٨ هـ) ، الطبعة الحجريه ، ١٣١٨ هـ . ١٠١ . عدّه الداعى ونجاح الساعى ، أبو العباس أحمد بن محمد بن فهد الحلّى الأسدى (ت ٨٤١ هـ) ، تحقيق: أحمد الموحدى ، مكتبه وجدانى طهران . ١٠٢ . علل الشرائع ، أبو جعفر محمد بن على بن الحسين بن بابويه القمى المعروف بالشايخ الصدوق (ت ٣٨١ هـ) ، دار إحياء التراث بيروت ، الطبعة الأولى ١٤٠٨ هـ .

- ١٠٣ . العلم والحكمه فى الكتاب والسنة ؛ محمد الريشهري (معاصر) ، تحقيق ونشر : دار الحديث قم ، الطبعة الأولى ١٣٧٦ ش .
- ١٠٤ . عمل اليوم والليلة ، لأبى بكر أحمد بن محمد بن السنى الدينورى (ت ٤٦٤ هـ) ، تحقيق : حمدى عبد المجيد السلفى ، مؤسسه الكتب الثقافيه بيروت ، الطبعة الأولى ١٤٠٨ هـ . ١٠٥ . عمل اليوم والليلة ، لأبى عبد الرحمن أحمد بن شعيب النسائى (ت ٣٠٣ هـ) ، تحقيق : فاروق حماده ، مؤسسه الرساله بيروت ، الطبعة الثالثه ١٤٠٧ هـ . ١٠٦ . عوالى اللآلى العزيزيه فى الأحاديث الدينيه ، محمد بن على بن إبراهيم الأحسائى المعروف بابن أبى جمهور (ت ٩٤٠ هـ) ، تحقيق : مجتبى العراقى ، مطبعه سيد الشهداء عليه السلام قم ، الطبعة الأولى ١٤٠٣ هـ . ١٠٧ . العين ، لأبى عبد الرحمن الخليل بن أحمد الفراهيدى (ت ١٧٥ هـ) ، تحقيق : مهديالمخزومى ، دار الهجره قم ، الطبعة الأولى ١٤٠٩ هـ . ١٠٨ . عيون أخبار الرضا عليه السلام ، أبو جعفر محمد بن على بن الحسين بن بابويه القمى المعروف بالشيخ الصدوق (ت ٣٨١ هـ) ، تحقيق : مهدي الحسينى اللاجوردى ، منشورات جهان طهران . ١٠٩ . عيون الحكم والمواعظ ، أبو الحسن على بن محمد الليثى الواسطى (ق ٦) ، تحقيق : حسين الحسنى البيرجندى، دار الحديث قم ، الطبعة الأولى ١٤١٨ هـ . ١١٠ . الغارات ، أبو إسحاق إبراهيم بن محمد بن سعيد المعروف بابن هلال الثقفى (ت ٢٨٣ هـ) ، تحقيق : جلال الدين المحدث الأرموى ، منشورات أنجمن آثار ملى طهران ، الطبعة الأولى ١٣٩٥ هـ . ١١١ . غرر الحكم ودرر الكلم ، عبد الواحد الآمدى التميمى (ت ٥٥٠ هـ) ، تحقيق : جلال الدين المحدث الأرموى ، جامعه طهران ، الطبعة الثالثه ١٣٦٠ ش . ١١٢ . الغيبه ، أبو جعفر محمد بن الحسن بن على بن الحسن الطوسى (ت ٤٦٠ هـ) ، تحقيق : عباد الله الطهرانى وعلى أحمد ناصح ، مؤسسه المعارف الإسلاميه قم ، الطبعة الأولى ١٤١١ هـ . ١١٣ . الفردوس بمأثور الخطاب ، أبو شجاع شيرويه بن شهردار الديلمى الهمدانى (ت ٥٠٩ هـ) ،

تحقيق: السعيد بن بسيوني زغلول، دار الكتب العلميه بيروت، الطبعة الأولى ١٤٠٦ هـ . ١١٤ . فضائل، لأبي الفضل شاذان بن جبرئيل القمّي (ت ٦٦٠ هـ)، الطبعة الحيدريّه نجف، ١٣٣٨ هـ . ١١٥ . فضائل الأشهر الثلاثة، لأبي جعفر محمّد بن عليّ بن الحسين بن بابويه القمّي المعروف بالشيخ الصدوق (ت ٣٨١ هـ)، تحقيق: غلامرضا عرفانيان، مكتبة الداوري قم، الطبعة الأولى ١٣٩٦ هـ . ١١٦ . فضائل الأوقات، لأبي بكر احمد بن الحسين البيهقي (ت ٤٥٨ ق)، تحقيق: عدنان عبدالرحيم مجيد القيسي، ١١٧ . الفقه المنسوب للإمام الرضا عليه السلام، تحقيق ونشر: مؤسسه آل البيت عليهم السلام لإحياء التراث، المؤتمر العالمي للإمام الرضا عليه السلام مشهد . ١١٨ . فلاح السائل، أبو القاسم علي بن موسى الحلّي المعروف بابن طاووس (ت ٦٦٤ هـ)، تحقيق: غلامحسين مجيدى، مكتب الإعلام الإسلامى قم، الطبعة الأولى ١٤١٩ هـ . ١١٩ . القاموس المحيط، أبو طاهر مجد الدين محمد بن يعقوب الفيروزآبادى (ت ٨١٧ هـ)، دار الفكر بيروت . ١٢٠ . قرب الإسناد، أبو العباس عبد الله بن جعفر الحميرى القمّي (ت بعد ٣٠٤ هـ)، تحقيق ونشر: مؤسسه آل البيت عليهم السلام لإحياء التراث قم، الطبعة الأولى ١٤١٣ هـ . ١٢١ . الكافي، أبو جعفر ثقه الإسلام محمد بن يعقوب بن إسحاق الكليني الرازى (ت ٣٢٩ هـ)، تحقيق: على أكبر الغفارى، دار صعب ودار التعارف بيروت، الطبعة الرابعه ١٤٠١ هـ . ١٢٢ . كامل الزيارات، أبو القاسم جعفر بن محمد بن قولويه (ت ٣٦٧ هـ)، تحقيق: جواد القميومى، نشر الفقاهه قم، الطبعة الأولى ١٤١٧ هـ . ١٢٣ . كتاب من لا يحضره الفقيه، أبو جعفر محمد بن علي بن الحسين بن بابويه القمّي المعروف بالشيخ الصدوق (ت ٣٨١ هـ)، تحقيق: على أكبر الغفارى، مؤسسه النشر الإسلامى قم، الطبعة الثانيه .

١٢٤ . الكشاف ، أبو القاسم جار الله محمود بن عمر الزمخشري (ت ٥٣٨ هـ) ، دار المعرفه بيروت . ١٢٥ . كشف الغمّه في معرفه الأئمّه ، على بن عيسى الإربلى (ت ٦٨٧ هـ) ، تصحيح : هاشم الرسولى المحلّاتى ، دار الكتاب الإسلامى بيروت ، الطبعة الأولى ١٤٠١ هـ . ١٢٦ . كفايه الأثر فى النصّ على الأئمّه الاثنى عشر ، أبو القاسم على بن محمد بن على الخزاز القمى (ق ٤) ، تحقيق : عبد اللطيف الحسينى الكوهكمرى ، انتشارات بيدار قم ، ١٤٠١ هـ . ١٢٧ . كمال الدين وتمام النعمه ، أبو جعفر محمد بن على بن الحسين بن بابويه القمى المعروف بالشيخ الصدوق (ت ٣٨١ هـ) ، تحقيق : على أكبر الغفّارى ، مؤسسه النشر الإسلامى قم ، الطبعة الأولى ١٤٠٥ هـ . ١٢٨ . كنز العمّال فى سنن الأقوال والأفعال ، علاء الدين على المتقى بن حسام الدين الهندى (ت ٩٧٥ هـ) ، تصحيح : صفوه السقا ، مكتبه التراث الإسلامى بيروت ، الطبعة الأولى ١٣٩٧ هـ . ١٢٩ . كنز الفوائد ، أبو الفتح محمد بن على بن عثمان الكراجكى الطرابلسى (ت ٤٤٩ هـ) ، إعداد : عبد الله نعمه ، دار الذخائر قم ، الطبعة الأولى ١٤١٠ هـ . ١٣٠ . لسان العرب ، أبو الفضل جمال الدين محمد بن مكرم بن منظور المصرى (ت ٧١١ هـ) ، دار صادر بيروت ، الطبعة الأولى ١٤١٠ هـ . ١٣١ . مجمع البحرين ، فخر الدين الطريحي (ت ١٠٨٥ هـ) ، تحقيق ونشر : مؤسسه البعثه قم ، الطبعة الأولى ١٤١٤ هـ . ١٣٢ . مجمع البيان فى تفسير القرآن (تفسير مجمع البيان) ، أبو على الفضل بن الحسن الطبرسى (ت ٥٤٨ هـ) تحقيق : هاشم الرسولى المحلّاتى وفضل الله اليزدى الطباطبائى ، دار المعرفه بيروت ، الطبعة الثانية ١٤٠٨ هـ . ١٣٣ . مجمع الزوائد ومنبع الفوائد ، نور الدين على بن أبى بكر الهيثمى (ت ٨٠٧ هـ) ، تحقيق : عبد الله محمد درويش ، دار الفكر بيروت ، الطبعة الأولى ١٤١٢ هـ . ١٣٤ . المحاسن ، أبو جعفر أحمد بن محمد بن خالد البرقى (ت ٢٨٠ هـ) ، تحقيق : مهدي الرجائى ،

المجمع العالمى لأهل البيت عليهم السلام قم ، الطبعة الأولى ١٤١٣ هـ . ١٣٥ . المحجّه البيضاء فى تهذيب الأحياء ، محسن الفيض الكاشانى (ت ١٠٩١ هـ) ، مع حاشيه : على أكبر الغفارى ، جماعه المدرسين فى الحوزه العلميه قم ، ١٣٨٣ هـ . ١٣٦ . المحيط فى اللغة ، أبو القاسم إسماعيل بن عبيد الطالقانى (ت ٣٨٥ هـ) ، تحقيق : محمد حسن آل ياسين ، عالم الكتب بيروت . ١٣٧ . مختصر بصائر الدرجات ، الحسن بن سليمان الحلّى (ق ٩) ، انتشارات الرسول المصطفى قم . ١٣٨ . مرآه العقول فى شرح أخبار آل الرسول ، محمد باقر بن محمد تقى المجلسى (ت ١١١١ هـ) ، تحقيق : هاشم الرسولى المحلّاتى ، دار الكتب الإسلاميه طهران ، الطبعة الثالثه ١٣٧٠ ش . ١٣٩ . المراقبات اعمال السنه ، لميرزا جواد آغا الملكى التبريزى (ت ١٣٤٣ق) ، تهران المطبعه الحيدرى ، ١٣٨١ق . ١٤٠ . المزار الكبير ، لأبى عبد الله محمّد بن جعفر المشهدى (قرن ٥٦ هـ) ، تحقيق : جواد القيّومى الاصفهانى ، نشر قیوم قم ، الطبعة الأولى ١٤١٩ هـ . ١٤١ . المزار ، لأبى عبد الله محمّد بن محمّد بن النعمان العكبرى الحارثى المعروف بالشيخ المفيد (ت ٤١٣ هـ) ، تحقيق : محمّد باقر الأبطحى ، المؤتمر العالمى لألفیه الشيخ المفيد قم ، الطبعة الأولى ١٤١٣ هـ . ١٤٢ . مسارّ الشيعه فى مختصر تواريخ الشريعه ، لابی عبدالله محمد بن محمد بن النعمان العكبرى المعروف بالشيخ المفيد (ت ٤١٣ق) ، تحقيق : مهدى نجف ، بيروت دارالمفيد ، ١٤١٤ق . ١٤٣ . المستدرک على الصحیحين ، أبو عبد الله محمد بن عبد الله الحاكم النيسابورى (ت ٤٠٥ هـ) ، تحقيق : مصطفى عبد القادر عطا ، دار الكتب العلميه بيروت ، الطبعة الأولى ١٤١١ هـ . ١٤٤ . مستدرک الوسائل ومستنبط المسائل ، حسين النورى الطبرسى (ت ١٣٢٠ هـ) ، مؤسسه آل البيت عليهم السلام لإحياء التراث قم ، الطبعة الأولى ١٤٠٧ هـ . ١٤٥ . مستطرفات السرائر (النوادر) ، أبو جعفر محمد بن منصور بن إدريس الحلّى (ت ٥٩٨ هـ) ، تحقيق ونشر : مؤسسه الإمام المهدي (عج) قم .

١٤٦ . مستند الشيعة فى أحكام الشريعة ، لأحمد بن محمد مهدي بن أبي ذر النراقى (م ١٢٤٥ هـ . ق) ، تحقيق و طبع مؤسسه آل البيت : لإحياء التراث . ١٤٧ . مستند العروه الوثقى (محاضرات آيه الله خوئى) ، تأليف مرتضى البروجردى ، قم لطفى ، ١٣١٤ هـ . ١٤٨ . مسند ابن الجعد ، لأبى الحسن عليّ بن الجعد بن عبيد الجوهري (ت ٢٣٠ هـ) مؤسسه ناور بيروت . ١٤١٠ . ١٤٩ . مسند أبى داود الطيالسى ، لسليمان بن داود بن الجارود البصرى المعروف بأبى داود الطيالسى (ت ٢٠٤ هـ) ، دار المعرفه بيروت . ١٥٠ . مسند أبى يعلى الموصلى ، أبو يعلى أحمد بن على بن المثنى التميمى الموصلى (ت ٣٠٧ هـ) ، تحقيق : إرشاد الحق الأثرى ، دار القبله جدّه ، الطبعة الأولى ١٤٠٨ هـ . ١٥١ . مسند إسحاق بن راهويه ، أبو يعقوب إسحاق بن راهويه المروزى (ت ٢٣٨ هـ) ، تحقيق : عبد الغفور عبد الحق حسين البلوشى ، مكتبة الإيمان المدينه المنوره ، الطبعة الأولى ١٤١٢ هـ . ١٥٢ . مسند الإمام زيد (مسند زيد) ، المنسوب إلى زيد بن على بن الحسين عليهما السلام (ت ١٢٢ هـ) ، منشورات دار مكتبة الحياه بيروت ، الطبعة الأولى ١٩٦٦ م . ١٥٣ . مسند الشاميين ، أبو القاسم سليمان بن أحمد الطبرانى (ت ٣٦٠ هـ) ، تحقيق : حمدى عبد المجيد السلفى ، مؤسسه الرساله بيروت . ١٥٤ . مسند الشهاب ، محمد بن سلامه القضاعى (ت ٤٥٤ هـ) ، مؤسسه الرساله بيروت . مسند الطيالسى = مسند أبى داود الطيالسى ١٥٥ . المسند لأحمد بن حنبل ، أحمد بن محمد بن حنبل الشيبانى (ت ٢٤١ هـ) ، تحقيق : عبد الله محمد الدرؤيش ، دار الفكر بيروت ، الطبعة الثانيه ١٤١٤ هـ . ١٥٦ . مشكاه الأنوار فى غرر الأخبار ، أبو الفضل على الطبرسى (ق ٧) ، تحقيق : مهدى هوشمند ، دار الحديث قم ، الطبعة الأولى ١٤١٨ هـ .

١٥٧ . مشكاه المصاييح ، أبو عبد الله محمد بن عبد الله بن الخطيب التبريزي (ت ٧٧٦ هـ) ، تحقيق : محمد ناصر الدين الألباني ، المكتب الإسلامي دمشق . ١٥٨ . مصباح الزائر ، لأبيالقاسم علي بن موسى الحلبي المعروف بابن طاووس (ت ٦٦٤ هـ) ، تحقيق ونشر : مؤسسه آل البيت قم ، الطبعة الأولى ١٤١٧ هـ . ١٥٩ . مصباح الشريعة ومفتاح الحقيقة ، المنسوب إلى الإمام الصادق عليه السلام ، شرح : عبد الرزاق الكيلاني ، نشر صدوق طهران ، الطبعة الثالثة ١٤٠٧ ش . ١٦٠ . المصباح في الأدعية والصلوات والزيارات ، تقى الدين إبراهيم بن علي بن الحسن العاملي الكفعمي (ت ٩٠٠ هـ) ، تحقيق : حسين الأعلمي ، مؤسسه الأعلمي ، الطبعة الأولى ١٤١٤ هـ . ١٦١ . مصباح المتهجد ، أبو جعفر محمد بن الحسن بن علي بن الحسن الطوسي (ت ٤٦٠ هـ) ، تحقيق : علي أصغر مرواريد ، مؤسسه فقه الشيعة بيروت ، الطبعة الأولى ١٤١١ هـ . ١٦٢ . المصباح المنير في غريب الشرح الكبير للرافعي ، أبو العباس أحمد بن محمد بن علي الفيومي (ت ٧٧٠ هـ) ، مؤسسه دار الهجرة قم ، الطبعة الثانية ١٤١٤ هـ . ١٦٣ . المصنّف في الأحاديث والآثار ، أبو بكر عبد الله بن محمد بن أبي شيبة العبسي الكوفي (ت ٢٣٥ هـ) ، تحقيق : سعيد محمد اللخام ، دار الفكر بيروت . ١٦٤ . المصنّف ، لأبي بكر عبد الرزاق بن همام الصنعاني (ت ٢١١ هـ) ، تحقيق : حبيب الرحمن الأعظمي ، منشورات المجلس العلمي بيروت . ١٦٥ . معاني الأخبار ، أبو جعفر محمد بن علي بن الحسين بن بابويه القمي المعروف بالشيخ الصدوق (ت ٣٨١ هـ) ، تحقيق : علي أكبر الغفاري ، مؤسسه النشر الإسلامي قم ، الطبعة الأولى ١٣٦١ ش . ١٦٦ . المعتبر في شرح المختصر ، للمحقّق الحلّي نجم الدين جعفر بن حسن بن يحيى بن سعيد الهذلي (م ٦٧٦ هـ . ق) ، تحقيق لجنة بإشراف الشيخ ناصر مكارم ، مؤسسه سيد الشهداء ، ١٣٦٤ هـ . ١٦٧ . المعجم الأوسط ، أبو القاسم سليمان بن أحمد اللخمي الطبراني (ت ٣٦٠ هـ) ، تحقيق : طارق ابن عوض الله وعبد الحسن بن إبراهيم الحسيني ، دار الحرمين القاهرة ، الطبعة الأولى

١٤١٥ هـ . ١٦٨ . معجم البلدان ، أبو عبد الله شهاب الدين ياقوت بن عبد الله الحموي الرومي (ت ٦٢٦ هـ) ، دار إحياء التراث العربى بيروت ، الطبعة الأولى ١٣٩٩ هـ . ١٦٩ . المعجم الصغير ، أبو القاسم سليمان بن أحمد اللخمي الطبراني (ت ٣٦٠ هـ) ، تحقيق : محمد عثمان ، دار الفكر بيروت ، الطبعة الثانية ١٤٠١ هـ . ١٧٠ . المعجم الكبير ، أبو القاسم سليمان بن أحمد اللخمي الطبراني (ت ٣٦٠ هـ) ، تحقيق : حمدي عبد المجيد السلفي ، دار إحياء التراث العربى بيروت ، الطبعة الثانية ١٤٠٤ هـ . ١٧١ . معجم مقاييس اللغة ، أحمد بن فارس بن زكريا (ت ٣٩٥ هـ) ، تحقيق: عبد السلام محمد هارون ، شركة مكتبة مصطفى الباقي وأولاده مصر ، ١٣٨٩ هـ . ١٧٢ . المعجم الوسيط ، لمصطفى ابراهيم واحمد حسن الزيات وحامد عبدالقادر ومحمد على النجار ، استانبول المكتبة الاسلاميه ، ١٣٩٢ ق. ١٧٣ . مفردات ألفاظ القرآن ، أبو القاسم الحسين بن محمد الراغب الأصفهاني (ت ٤٢٥ هـ) ، تحقيق : صفوان عدنان داودي ، دار القلم بيروت ، الطبعة الأولى ١٤١٢ هـ . ١٧٤ . المقنعه ، أبو عبد الله محمد بن محمد بن النعمان العكبرى البغدادي المعروف بالشيخ المفيد (ت ٤١٣ هـ) ، تحقيق ونشر : مؤسسه النشر الإسلامى قم ، الطبعة الثانية ١٤١٠ هـ . ١٧٥ . مكارم الأخلاق ، أبو على الفضل بن الحسن الطبرسى (ت ٥٤٨ هـ) ، تحقيق : علاء آل جعفر ، مؤسسه النشر الإسلامى قم ، الطبعة الأولى ١٤١٤ هـ . ١٧٦ . مكارم الأخلاق ، عبد الله بن محمد بن عبيد بن أبى الدنيا (ت ٢٨١ هـ) ، تحقيق: محمد عبد القادر عطا ، دار الكتب العلميه بيروت ١٤٠٩ هـ . ١٧٧ . ملاذ الأخيار فى فهم تهذيب الاخبار ، للعلامه محمد باقر بن محمد تقى المجلسى (ت ١١١١ ق) ، تحقيق : السيد مهدي الرجائى ، قم مكتبه آيه الله المرعشى النجفى ، ١٤٠٦ ق. ١٧٨ . المناقب (المناقب للخوارزمى) ، الموفق بن أحمد البكرى المكى الحنفى الخوارزمى (ت ٥٦٨ هـ) تحقيق : مالك المحمودى ، مؤسسه النشر الإسلامى قم ، الطبعة الثانية

١٤١٤ هـ . ١٧٩ . مناقب آل أبي طالب (المناقب لابن شهر آشوب) ، أبو جعفر رشيد الدين محمد بن علي بن شهر آشوب المازندراني (ت ٥٨٨ هـ) ، المطبعة العلمية قم . ١٨٠ . منتهى المطلب في تحقيق المذهب ، ابو منصور الحسن بن يوسف الحلبي (ت ٧٢٦ ق) ، بنىاد پژوهشهای آستان قدس رضوى مشهد ١٨١٠ . المنجد في اللغة ، لويس معلوف ، دار المشرق بيروت ، الطبعة الحادية والعشرون ١٩٧٣ م . ١٨٢ . منيه المريد ، زين الدين علي العاملي المعروف بالشهيد الثاني (ت ٩٦٥ هـ) ، تحقيق: رضا المختاري ، مكتب الإعلام الإسلامى قم ، ١٤١٥ هـ . ١٨٣ . المواعظ العديّة ، على المشكيني الأردبيلي (معاصر) ، تحقيق: على الأحمدى الميانجى ، دفتر نشر الهادى قم ، الطبعة الرابعة ١٤٠٦ هـ . ١٨٤ . الموطأ ، مالك بن أنس (ت ١٥٨ هـ) ، تحقيق: محمد فؤاد عبد الباقي ، دار إحياء التراث العربى بيروت ، الطبعة الأولى ١٤٠٦ هـ . ١٨٥ . المهذب في الفقه ، لابن البراج القاضى عبد العزيز بن أبى الكامل الطرابلسى (م ٤٨١ هـ . ق) ، طبع و تحقيق مؤسسه النشر الإسلامى ، قم ، ١٤٠٦ هـ . ق. ١٨٦ . ميزان الحكمه ، محمد الريشهري (معاصر) ، تحقيق ونشر: دار الحديث قم ، ١٤١٦ هـ . ١٨٧ . الميزان في تفسير القرآن ، محمد حسين الطباطبائي (ت ١٤٠٢ هـ) ، مؤسسه مطبوعاتى إسماعيليان قم ، الطبعة الثالثة ١٣٩٤ هـ . ١٨٨ . نشر الدرّ ، أبو سعيد منصور بن الحسين الآبى (ت ٤٢١ هـ) ، تحقيق: محمد على قرنه ، الهيئه المصريه العامه مصر ، الطبعة الأولى ١٩٨١ م . ١٨٩ . نصب الرايه ، لأبى محمّد عبد الله بن يوسف الحنفى الزيلعى (ت ٧٦٢ هـ) دار الحديث قاهره ، ١٤١٥ هـ . ١٩٠ . النوادر ، لأبى جعفر أحمد بن محمّد بن عيسى الأشعري القمى (ت قرن ٣ ق) ، تحقيق و نشر: مؤسسه الامام المهدي عليه السلام ، ١٤٠٨ ق .

١٩١ . النوادر ، فضل الله بن علي الحسنى الراوندى (ت ٥٧١ هـ) ، تحقيق : سعيد رضا على عسكرى ، دار الحديث قم ، الطبعه الأولى ١٣٧٧ ش . ١٩٢ . نوادر الأصول فى معرفه أحاديث الرسول ، أبو عبد الله محمد بن علي الحكيم الترمذى (ت ٣٢٠ هـ) ، تحقيق : مصطفى عبد القادر عطا ، دار الكتب العلميه بيروت ، الطبعه الأولى ١٤١٣ هـ . ١٩٣ . النهايه فى غريب الحديث والأثر ، أبو السعادات مبارك بن مبارك الجزرى المعروف بابن الأثير (ت ٦٠٦ هـ) ، تحقيق : طاهر أحمد الزاوى ، مؤسسه إسماعيليان قم ، الطبعه الرابعه ١٣٦٧ ش . ١٩٤ . النهايه و نكتها ، لنجم الدين جعفر بن الحسن بن يحيى بن سعيد الحلّى ، المعروف بالمحقق الحلّى (م ٦٧٦ هـ . ق) ، تحقيق و نشر مؤسسه النشر الإسلامى ، قم ، ١٤١٢ هـ . ق . ١٩٥ . نهج البلاغه (من كلام أمير المؤمنين عليه السلام) ، اختيار : أبيالحسن الشريف الرضى محمد بن الحسين بن موسى الموسوى (ت ٤٠٦ هـ) . ١٩٦ . الوافى ، للمولى محسن الفيض الكاشانى ، تحقيق : ضياء الدين الحسينى «العلامة» ، منشورات مكتبه أمير المؤمنين العامه ، إصفهان ، سنه ١٤٠٦ ق ١٧ ج . ١٩٧ . الورع ، لأبى بكر عبد الله بن محمّد بن أبى الدنيا القرشى (ت ٢٨٢ هـ) ، تحقيق : مسعد عبد الحميد السعدى ، مكتبه القرآن قاهره . ١٩٨ . وسائل الشيعة ، محمد بن الحسن الحرّ العاملى (ت ١١٠٤ هـ) ، تحقيق و نشر : مؤسسه آل البيت عليهم السلام لإحياء التراث قم ، الطبعه الأولى ١٤٠٩ هـ . ١٩٩ . الهدايه ، ابو جعفر محمد بن علي القمى «الشيخ الصدوق» (ت ٣٨١ ق) ، مؤسسه الامام الهادى عليه السلام قم .

ص: ۱۰۸۹

فهرست تفصیلی .

ص: ١٠٩٠

..

ص: ١٠٩١

..

ص: ١٠٩٣

..

ص: ١٠٩٤

..

ص: ١٠٩٥

..

بسمه تعالی

هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

آیا کسانی که می‌دانند و کسانی که نمی‌دانند یکسانند؟

سوره زمر / ۹

مقدمه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان، از سال ۱۳۸۵ هـ. ش تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن فقیه امامی (قدس سره الشریف)، با فعالیت خالصانه و شبانه روزی گروهی از نخبگان و فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است.

مرامنامه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان در راستای تسهیل و تسریع دسترسی محققین به آثار و ابزار تحقیقاتی در حوزه علوم اسلامی، و با توجه به تعدد و پراکندگی مراکز فعال در این عرصه و منابع متعدد و صعب الوصول، و با نگاهی صرفاً علمی و به دور از تعصبات و جریان‌های اجتماعی، سیاسی، قومی و فردی، بر مبنای اجرای طرحی در قالب «مدیریت آثار تولید شده و انتشار یافته از سوی تمامی مراکز شیعه» تلاش می‌نماید تا مجموعه ای غنی و سرشار از کتب و مقالات پژوهشی برای متخصصین، و مطالب و مباحثی راهگشا برای فرهیختگان و عموم طبقات مردمی به زبان های مختلف و با فرمت های گوناگون تولید و در فضای مجازی به صورت رایگان در اختیار علاقمندان قرار دهد.

اهداف:

۱. بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل البیت علیهم السلام)
۲. تقویت انگیزه عامه مردم بخصوص جوانان نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی
۳. جایگزین کردن محتوای سودمند به جای مطالب بی محتوا در تلفن های همراه، تبلت ها، رایانه ها و ...
۴. سرویس دهی به محققین طلاب و دانشجو
۵. گسترش فرهنگ عمومی مطالعه
۶. زمینه سازی جهت تشویق انتشارات و مؤلفین برای دیجیتالی نمودن آثار خود.

سیاست ها:

۱. عمل بر مبنای مجوز های قانونی
۲. ارتباط با مراکز هم سو
۳. پرهیز از موازی کاری

۴. صرفا ارائه محتوای علمی

۵. ذکر منابع نشر

بدیهی است مسئولیت تمامی آثار به عهده ی نویسنده ی آن می باشد .

فعالیت های موسسه :

۱. چاپ و نشر کتاب، جزوه و ماهنامه

۲. برگزاری مسابقات کتابخوانی

۳. تولید نمایشگاه های مجازی: سه بعدی، پانوراما در اماکن مذهبی، گردشگری و...

۴. تولید انیمیشن، بازی های رایانه ای و ...

۵. ایجاد سایت اینترنتی قائمیه به آدرس: www.ghaemiyeh.com

۶. تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و...

۷. راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی

۸. طراحی سیستم های حسابداری، رسانه ساز، موبایل ساز، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک، SMS و...

۹. برگزاری دوره های آموزشی ویژه عموم (مجازی)

۱۰. برگزاری دوره های تربیت مربی (مجازی)

۱۱. تولید هزاران نرم افزار تحقیقاتی قابل اجرا در انواع رایانه، تبلت، تلفن همراه و... در ۸ فرمت جهانی:

JAVA.۱

ANDROID.۲

EPUB.۳

CHM.۴

PDF.۵

HTML.۶

CHM.۷

GHB.۸

و ۴ عدد مارکت با نام بازار کتاب قائمیه نسخه :

ANDROID.۱

IOS.۲

WINDOWS PHONE.۳

WINDOWS.۴

به سه زبان فارسی ، عربی و انگلیسی و قرار دادن بر روی وب سایت موسسه به صورت رایگان .

در پایان :

از مراکز و نهادهایی همچون دفاتر مراجع معظم تقلید و همچنین سازمان ها، نهادها، انتشارات، موسسات، مؤلفین و همه

بزرگوارانی که ما را در دستیابی به این هدف یاری نموده و یا دیتا های خود را در اختیار ما قرار دادند تقدیر و تشکر می
نماییم.

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان - خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آواده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی - پلاک ۱۲۹/۳۴ - طبقه
اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: ۰۳۱۳۴۴۹۰۱۲۵

دفتر تهران: ۰۲۱ - ۸۸۳۱۸۷۲۲

بازرگانی و فروش: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

امور کاربران: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

مرکز تحقیقات اسلامی

اصفهان

خانه کتاب

WWW

برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی

www.Ghaemiyeh.com

www.Ghaemiyeh.net

www.Ghaemiyeh.org

www.Ghaemiyeh.ir

مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.

۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹

